

Liite 2: Osallisuuden palasten arviointiliitteet (101 kpl)

Osallisuuden edistäjän oppaaseen on linkitetty 101 ”osallisuuden palasta”, joiden avulla voidaan lisätä erityisesti heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta.

Osallisuuden palaset ovat erilaisia osallisuutta edistäviä toimintamalleja, keinoja ja periaatteita, joita on kehitetty eri puolilla Suomea pääasiassa Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeissa.

Osallisuuden palaset on arvioitu Sokra-koordinaation toimesta osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien avulla hyödyntäen hankkeen dokumentaatiota.

Löydät toimintamallien kuvaukset ja arviointiliitteet myös Innokylästä:

[Osallisuuden palaset Innokylä-verkkopalvelussa](#)

Osallisuuden palaset, joiden arviointiliitteet löydät tästä liitepaketista (klikkaa otsikkoa):

Aistien tila sosiaalityön ympäristönä

Ajankäytön riittävyys osallisuustyössä rakentaa luottamusta

Ammattilainen digipalvelujen asiakkaana -verkkovalmennus

Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskehittämisessä

Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta

Asuinalueen yhteiskehittäminen siltaustoiminnan avulla

Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä

Digihjauksella nuori palveluihin

Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä

Elävä portfolio – oman osaamisen tunnistamisen prosessi

Etäkohtaamisilla yhteisöllisyyttä kyliin

Etätyöpaja – elämyksiä ja mielekästä tekemistä yhdessä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Liite 2 kansilehti

Hyvinvointia kioskista – avoin hyvinvoinnin arviointi-, ohjaus- ja tukipalvelu

Hyvän mielen julkaisut – voimaannuttavia sanoja ja kuvia arjen iloksi

Höntsäpesistä yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti

Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa

Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille

Kohtaamispaikka päihderiippuvuudesta toipuville

Kokemuksia välittäen – kokemustoimijoiden työtehtävien välitystoiminta

Kokemusasiantuntija sairaanhoidon potilastyössä

Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottotyössä

Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin

Kokemusasiantuntijaraati

Kokemusasiantuntijatyön tehtävänkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä

Kokemusosaajien ja ammattilaisten työnohjaus

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä

Komppaa-pelit tukevat oppimisvaikeuksien tuomissa haasteissa

Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen

Koppia asiakkaasta

Korttelikeittiö – kaikille avoin tila

Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti

Kotoutumisopas tukee ammattilaisen työtä

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma edistää hyvinvointia ja osallisuutta

Kulttuuriluotsitoiminta – vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa

Kumina - työhön ja koulutukseen valmentava kuntouttava työtoiminta

Kummin kanssa työelämään – maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen

Kumppanuusilta kokoaa yhteen julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja kokemustiedon paikalliset toimijat

Lastensuojelun kokemuskumppanin tarina

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Liite 2 kansilehti

Liikuntakaveri – vapaaehtoinen tukena liikunnan harrastamisessa

Liikuntaneuvonta – monialaista tukea hyvinvointiin

Luonnonhoitotoissa voi tehdä hyvää luonnolle ja muille ihmisille

Luontolähtöinen kuntoutus

Luontolähtöinen työpajatoiminta

Luontoseteli mielenterveyden edistämisen tukena

Luottotyöntekijän matkassa eteenpäin

Luova toiminta keinona harjoitella epäonnistumista – Mokaamalla oppiminen

Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta

Lähityö

MargIT-verkosto - digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin

Matalan kynnyksen digituki

Matalan kynnykset talousneuvonta

Menneisyys meissä -ryhmätoiminta

Mielenterveyden ensiapukurssit vankiloissa

Mielenterveyden kokemusasiantuntija asiakkaan tukena palveluissa

Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisen itsenäistä asumista

Naapuriäidit – kohderyhmästä toimijaksi

Opaskortit kotouttavaan luontotoimintaan

Opinnollistaminen ja käytännönläheinen oppiminen erilaisissa ympäristöissä

Opioidikorvaushoidossa olevien osallisuuden vahvistaminen rakentamalla polkuja työ-, vapaaehtoistoiminta- ja opiskelumaailmaan

Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa

Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähioon

Osallisuus sosiaali- ja terveystalouden hankinnassa

Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille

Osallisuustyön vertaismentorointi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Liite 2 kansilehti

Osallisuutta päätöksiin -kokemusasiantuntija ohjausryhmässä
Osuuskunta työllistää osatyökykyisiä
Palveluiden oikea-aikaisuus ja yhteensovittaminen vankilasta vapautuvien tueksi
Palvelun käyttäjät tutuksi
Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa
Palvelusafari nuoren vaikuttamisen välineenä
Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana
Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna
Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana
Pelisessiossa pelataan ja kehitetään yhdessä
Pelitarina sosiaalityön välineenä
Perheiden luontolähtöinen ryhmätoiminta
Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin
Ryhmätoiminta toimintavalmiuksien vahvistajana
Ryhmätyöllistämisen avulla elinvoimaa kyliin
Satelliittiyhteistyö palvelutarjottimen kokoajana ja uusien toimintamuotojen kehittäjänä
Seinätön luontopaja
Sosiaalisen raportoinnin yhteistuotanto asiakkaiden kanssa
Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto
Taideprojekti nuorten hyvinvoinnin tukena
Tartu hetkeen -vapaaehtoistyössä voi panostaa yhteiseen hyvään sitoutumatta toimintaan
Teemapäivät – romanien ja romaniyhdistysten kohtaamispaikka
Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta
Tuetusta vapaaehtoistoiminnasta taitoja ja uskoa tulevaan
Tukiringin avulla oma ääni kuuluviin
Työkykyisen pitkäaikaistyöttömän valmennuskurssi
Työntekijän roolinmuutos

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työpajaliikunnalla osallisuutta ja työkykyä

Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla

Vankilateatteri vapauttaa vangin roolista

Vankitaustaisen asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen

Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen

Viisi tapaa perustaa avoin yhteinen tila

Välivuokra-asuttamalla kiinni arkeen – asumisen riskit minimiin

Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä

Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä

Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Aistien tila sosiaalityön ympäristönä

Aistien tila on prosessi, jossa julkinen tila muokataan moniaistiseksi kokemukseksi tuomalla sinne materiaaleja, kuvia, ääniä, tuoksuja. Yhteisöllisenä prosessina tehdään itselle tai ryhmälle tärkeitä asioita näkyväksi. Valmis tila kutsuu vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja muisteluun.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Elämyksillä osaksi yhteiskuntaa ELO (ESR 2017-2019), Laurea Vantaa. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Yhteyshenkilö: Minttu Rätty, Laurea-ammattikorkeakoulu, minttu.ratty@laurea.fi

Mallin kuvaus

Ammattilainen aistikokemuksen ohjaajana

Aistien tila on prosessi, jossa julkinen tila muokataan moniaistiseksi kokemukseksi tuomalla sinne materiaaleja, kuvia, ääniä, tuoksuja ja värejä. Tällainen tila kutsuu vuorovaikutukseen, kokemusten jakamiseen ja muisteluun. Julkisessa tilassa, kuten kirjastossa tai sote-keskuksessa, voi olla varattu oma tilansa aistien tilalle. Tila voi olla myös siirrettävä, esimerkiksi näyttelyteltilta. Yksittäiset ihmiset tai ryhmät rakentavat sinne omalla vuorollaan aistien tilan. Aistien tila voidaan rakentaa itsenäisesti, mutta joskus rakentamista ohjaava tai aistikokemusta säätelevä ammattilainen on tarpeen. Aistien tilasta ammentaa aineksia omaan elämään sekä myös yksilö- ja ryhmäsosiaalityöhön esimerkiksi silloin, kun ihminen

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

haluaa vahvistaa uskoa omiin mahdollisuuksiinsa, tulevaisuuteensa tai tavoitella itselleen tärkeitä asioita.

Kaikille avoin tila

Kun yhdessä muokattu tila on valmis, kokoonnutaan yhteen. Tila voi olla avoin vain sen rakentaneelle ryhmälle, sinne voidaan kutsua itselle tärkeitä ihmisiä tai se voi olla avoin vierailijoille. Itselle tutut värit, hajut ja äänet vapauttavat, inspiroivat muisteluun ja kokemusten jakamiseen. Yhteisen kokemuksen jakaminen ei välttämättä edellytä sanoja. Vierailijat voivat kysyä tilojen rakentajilta heitä pohdituttavista asioista. Tutuksi ja turvalliseksi koettu tila mahdollistaa myös vaikeiden asioiden käsittelyn. Toisaalta ihmiset kokevat aistimuistot eri tavoin ja tämän vuoksi aistikokemusta on pystyttävä säätämään. Eri aistien kautta tuleva elämyksellisyys on vaikuttava kokemus, joten menetelmä ei sovi muistisairaille. Se voi myös herättää voimakkaita tunteita traumoja kokeneille.

Aistien tila kutsuu vuorovaikutukseen ja antaa oivalluksia. Aistien tila on pitkälle kehitetty toimintamalli, jonka tiedetään soveltuvan kasvatuksen ja koulutuksen sekä yksilö- ja ryhmäsosiaalityön ympäristöihin.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Aistien tila sopii useimmille ihmisryhmille ja kaikenikäisille, mutta sen rakentamisessa on huolehdittava siitä, että aistikokemusta pystyy säätämään. Aistien tila voidaan rakentaa itsenäisesti, mutta joissakin tilanteissa aistikokemuksen säätelyyn tarvitaan pedagogia tai sosiaalityön ammattilaista. Aistien tilaa ei suositella muistisairaille tai traumatisoituneille.

Toimintaympäristö

Aistien tila voidaan rakentaa hyvin monenlaiseen paikkaan. Tila on rakennettu muun muassa kirjastoon, päiväkotiin ja kouluun. Aistien tila sopii myös muihin julkisiin tiloihin, kuten sote-keskuksiin, asukastaloihin, yhteisöllisiin olohuoneisiin, kerhohuoneisiin tai jopa kauppakeskuksen hukkataloihin. Aistien tila voi olla myös siirrettävä näyttelyteltiltä, joka voidaan pystyttää puistoon. Aistien tilaa sopii muun muassa yksilö- ja ryhmäsosiaalityön sekä kasvatuksen ja koulutuksen ympäristöihin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Aistien tila on elämyksellinen, kokemuksellinen ja yhteisöllinen. Sosiaalipedagogisena ympäristönä se sopii kasvatuksen, koulutuksen ja sosiaalityön ympäristöihin. Aistien tila perustuu sosiokulttuuriseen innostamiseen, moniaistisuuteen, identiteettineuvotteluihin ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

muistelutyöhön. Seuraavassa käsitellään sitä, miten Aistien tila näihin periaatteisiin tukeutuen lisää osallisuutta omassa elämässä sekä yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa.

Osallisuus omassa elämässä

Sosiokulttuurinen innostaminen on yksilön tai ryhmän voimaantumista ja oma-aloitteisuuden tukemista. Sosiokulttuurista innostamista voidaan hyödyntää monenlaisissa tilanteissa. Esimerkiksi silloin, kun ihmisen omat voimavarat ovat vähissä tai kun vahvistetaan uusia sosiaalisia sidoksia ja ylläpidetään samalla vanhoja sidoksia.

Työmuistin ja pitkäkestoisen muistin lisäksi ihmisellä on aistimuisti, jonne aistihavainnot kertyvät. Suurinta osaa aistihavainnoista ihminen ei tiedosta. Aistimuistia hyödyntämällä voidaan edistää hyvinvointia, koska äänet, musiikki, maut ja tuoksut aktivoivat aikaisempia aistimuistoja. Kun myönteinen aistimuisto aktivoituu, ihminen voi avautua uudelle asialle.

Muistelutyössä muistoja palautetaan mieleen ja jaetaan muiden kanssa. Se on prosessi, joka rakentaa siltaa menneisyydestä nykyisyyteen ja jopa tulevaisuuteen. Muistelu on tarinointia, joka liittyy vuorovaikutukseen muiden kanssa. Muistelu on keino pohtia omia kokemuksia suhteessa muiden kokemuksiin, muistelijan iästä riippumatta.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yksilön tai ryhmän identiteetin määrittelemine on koko elämän jatkuva vuorovaikutuksessa tapahtuva prosessi. Identiteetit syntyvät ”ulkoisten” eli yhteiskunnallisten määrittelyjen ja ”sisäisten” eli omien määritelmien kohtaamisen tuloksena. Identiteetit ovat tapa ymmärtää ja hallita merkitysten verkostoa.

Aistien tilaa voidaan käyttää apuna, kun ihminen tai ryhmä pohtii ja määrittelee identiteettiään sekä elämäänsä tai historiaansa: Mikä on tärkeää, yhteistä tai yksilöllistä suhteessa muihin? Aistien tila lisääkin osallisuutta yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Yhteisön ei tarvitse olla pysyvä, sillä se voi olla tilan ympärille muotoutunut hetkellinen tai määräaikainen yhteisö.

Identiteettineuvottelua käyvät esimerkiksi maahanmuuttajat, jotka joutuvat pohtimaan elämäntilannettaan uudelleen. Eri ikäisille maahanmuuttajille moniaistisen tilan rakentaminen ja siellä kohtaaminen voi toimia hyvien ja tuttujen elämysten tuottajana.

Identiteettineuvottelua voi käydä myös esimerkiksi pohtien, paikallisidentiteetin tai suomalaisuuden merkitystä globalisoituvassa maailmassa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Suositus

Koska Aistien tila lisää osallisuutta oman elämän lisäksi myös yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa, se sopii sosiaalityön ympäristöihin sekä yksilö- että ryhmätyön menetelmäksi. Myönteiset ja yllättävätkin kohtaamiset ja uudet ympäristöt voivat saada liikkeelle muutoksen. Perinteiset vastaanottotilanteet ohjaavat sekä ammattilaista että asiakasta tiettyihin käyttäytymissääntöihin. Se voi tuottaa urautumista ja turhaa lukkiutumista kaavoihin. Tavallisista vastaanottotiloista poikkeavat ympäristöt saattavat sen sijaan kääntää perinteisen ammattilaisen ja asiakkaan asetelman hyvällä tavalla pääläelleen. Ammattilainen auttaa elämyksellisyyden, moniaistisuuden ja muistelutyön avulla liikkeelle prosessin, joka jatkuu ammattilaisen ja asiakkaan yhteistyönä, mutta jonka asiakas vie omassa elämässään päätökseen. Traumatisoituneiden kanssa työskennellessä ammatillinen osaaminen on erittäin tärkeää, sillä aistikokemusta on pystyttävä säätämään niin, että pysytään turvallisella alueella.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Inspiraatiota Aistien tilaan luomiseen Minttu Rätty ammensi jo 20 vuotta sitten englantilaisesta ”The Exchange” - inspiaraation tilasta, joka tarjoaa kodin lukuisille yhteisöllisille aktiviteeteille ja palveluille.

Aistien tilaa on kehitetty vuodesta 2008 Laurea-ammattikorkeakoulussa. Menetelmää kehitettäessä on hyödynnetty runsaasti tutkimustietoa sosiokulttuurisesta innostamisesta, moniaistisuudesta, identiteetistä ja muistista.

Hankekehittämisen päätyttyä vuonna 2019 menetelmän levittämistä jatkaa Osuuskunta Kotva, jonka jäseninä on sosiaali- ja koulutusalan ammattilaisia. Osuuskunnassa edistetään taitoa kohdata muita, oppimista, elämyksellisyyttä ja iloista elämää moniaistisuutta hyödyntäen. Osuuskunta tuottaa Aistien-menetelmää soveltavia koulutus-, kulttuuri- ja hyvinvointipalveluja, esimerkiksi työpajoja.

Aistien tilaan voi tutustua Laurea-ammattikorkeakoulun Tikkurilan kampuksella tai Espoon Entresse-kirjastossa. Entressessä tilalle ei ole erillistä budjettia, mutta tila on osa kirjaston normaalia toimintaa. Entressen tilaa voi lainata ja myös kirjaston henkilökunta hyödyntää sitä omassa työssään esimerkiksi elämyksellisessä kirjavinkkauksessa. Tilalla voisi olla ulkopuolisia käyttäjiä enemmänkin.

Laurea lainaa Aistien tila -teltaa ja -matkalaukkuja. Laurea myös kouluttaa muita Aistien tilan soveltamiseen ilmiöpohjaisen oppimisen välineenä. Punaisella Ristillä on myös pysyväiskäytössä telta, jolla havainnollistetaan pakolaisleirien aistien tilaa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Aistien tila voidaan perustaa mihin tahansa julkiseen tilaan, kuten esimerkiksi kirjastoon, päiväkotiin, kouluun tai kauppakeskukseen. Telttamuotoisena tai pop up -tyyppisenä tilana se voidaan perustaa sellaisiin paikkoihin, joissa sille ei ole pysyvää tilaa.

Menetelmä on herättänyt sekä kansainvälistä että kansallista kiinnostusta. Tilaan on käynyt tutustumassa mm. korkeakoulun edustajia mm. eri pohjoismaista sekä Euroopasta. Tällä hetkellä menetelmää kokeillaan DISC- hankkeessa (<https://discproject.eu>) viidessä Euroopan maassa.

Helposti käytettävä, ylläpidettävä ja elämyksellinen tila vaatii tietyn alkuinvestoinnin ja toisaalta asiantuntevaa suunnittelua. Tällaisia tiloja on tulevaisuudessa toivottavasti julkisissa tiloissa enemmänkin. Idea voi soveltaa kevyemminkin ja kokeilla vaikkapa erilaisia tilapäisratkaisuja. Jotta menetelmää lähtisi lentoon, pyritään luomaan valtakunnallinen verkosto, jossa menetelmää erilaisten asiakasryhmien käyttöön voidaan kehittää ja toisaalta tehdä erilaisia teknisiä sovelluksia, jolloin tiloja voisi rakentaa helpommin.

Lopuksi

Aistien tila-hanke päättyi tammikuussa 2019. Toimintamallin juurtumista ja levittämistä jatkaa Osuuskunta Kotva sekä Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Ajankäytön riittävyys osallisuustyössä rakentaa luottamusta – Esimerkkinä osallisuuden edistäminen korvaushoidossa

Työllisyys-, sosiaali- ja terveyspalveluissa ammattilaisen ajallinen panostus palvelun käyttäjän tilanteen hahmottamiseen vahvistaa palvelun laatua. Luottamuksellisen suhteen syntyminen palvelun käyttäjän ja ammattilaisen välille vie aikaa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Matalan kynnyksen työtoiminta ja yhteiskehittäminen.....	2
Luottamuksen rakentaminen ja kiireettömyys.....	3
Prosessien avaaminen.....	3
Omien voimavarojen löytäminen ja vaikuttaminen.....	3
Verkostojen hyödyntäminen vaatii aikaa.....	4
Ammatillinen kasvu.....	4
Toiminnan tarve, kohderyhmä ja kiinnittyminen.....	4
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä	6
Lopuksi.....	7

Kehittäjä

Opioidikorvaushoidossa olevien sosiaalisen osallisuuden vahvistamisen kehittämishanke, A-klinikkasäätiö sekä Kirkkopalvelut ry, Seurakuntaopisto, Tukikohta ry, Sovatek-säätiö, Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 1.4.2016–31.3.2019.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Irina Köntti, irina.kontti@sdo.fi Suomen Diakoniaopisto

Birgitta Pekkanen, birgitta.pekkanen@sovatek.fi Sovatek-säätiö

Teemu Kaskela, teemu.kaskela@a-klinikka.fi A-klinikka

Mallin kuvaus

Matalan kynnyksen työtoiminta ja yhteiskehittäminen

Korvaushoidossa olevien palveluja kehitetään eri yksiköissä eri tavoilla, sillä toiminnan kehittämiseksi ei ole laadittu yhtenäistä ohjeistusta. Lifti-mallissa korvaushoidossa olevat ideovat korvaushoitoa antavan yksikön odotusaulaan matalan kynnyksen toimintaa. Matalan kynnyksen toiminta vaatii tilaa, joten odotusaulaa laajennettiin. Laajennuksen jälkeen odotustilasta sai ohjausta ja vertaistukea. Korvaushoidossa olevat opastivat toisiaan esimerkiksi Kelassa ja sosiaalitoimessa asioimisessa aulan tietokoneilla. Odotustilaan otettiin työtoimintaan kolme henkilöä, jotka olivat itse korvaushoidossa. He tukivat odotustilaan saapuvia asiakkaita, neuvoivat heitä ja auttoivat arkisissa askareissa. Työtoimintaan osallistuvat saivat puheenvuoron korvaushoidon infotilaisuuksissa, joissa he kertoivat omista kokemuksistaan korvaushoidossa. Harjoittelun aikana vahvistettiin arjen hallintaa ja sosiaalisia taitoja sekä pyrittiin löytämään osallistujien omia vahvuuksia, jotta opiskelu- ja työelämään siirtyminen ja asiointi viranomaisten kanssa helpottuisi.

Kiertävän kokouksen mallissa koordinaatiosta vastaava henkilö kutsuu korvaushoidon yksiköiden henkilöstön ja palvelun käyttäjät kuukauden tai kahden välein kokouksiin. Kokous kiertää, eli vuorollaan kokoonnutaan eri toimijoiden tiloissa. Tarkoituksena on lisätä ymmärrystä eri paikoissa toimivien ammattilaisten kesken hyödyntäen samalla käyttäjien kokemustietoa. Kokouksissa vaihdetaan tietoa ja käsitellään korvaushoidon toimintaa kuten seulakäytäntöjä, loma-oikeuksia ja sitä, miten asioita voisi parantaa korvaushoidossa olevien

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

näkökulmasta. Palvelun käyttäjien osallistuminen kokouksiin on lisännyt myös heidän ymmärrystään hoitotyöstä.

Luottamuksen rakentaminen ja kiireettömyys

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden ammattilaisten haasteena on saada palvelun käyttäjä luottamaan itseensä ja toisiin ihmisiin. Luottamus syntyy vuorovaikutuksessa silloin, kun asioita tehdään yhdessä. Ristiriitojen ratkaisuun saadaan välineitä yhteisestä kehittämistyöstä. Esimerkiksi Kiertävän kokouksen -hankkeessa ymmärrys korvaushoidossa olevia kohtaan kasvoi, koska terveysasemien työntekijät ja palvelun käyttäjät tapasivat toisiaan säännöllisin väliajoin.

Työtapa, jossa ammattilainen luottaa palvelun käyttäjään vaatii ajan lisäksi sekä työntekijältä että palvelun käyttäjältä kärsivällisyyttä. Työtapa edellyttää korvaushoidon tuntemusta, vuorovaikutustaitoja, keskeneräisyyden sietämistä ja hyvää ammatillista itsetuntoa asiakastilanteissa.

Kehittämistehtävissä työntekijä muuttuu palvelun käyttäjän kumppaniksi. Hän toimii ryhmän jäsenenä, mutta varmistaa myös, että ongelmiin löydetään ratkaisu, ja että yhteiset pelisäännöt löytyvät. Palvelun käyttäjien ideoimien yhteistyömallien toteuttamisen myötä korvaushoidossa olevien itsetunto vahvistui ja luottamus hoitajia kohtaan kasvoi. Kiireetön kohtaaminen luo turvallisuutta. Turvallisessa ympäristössä voi ennakoida tapahtumia.

Prosessien avaaminen

Kehittäessä palveluita yhdessä palvelun käyttäjien kanssa, on tärkeää kertoa palvelun käyttäjille miksi henkilökunta toimii tietyllä tavalla. On hyvä selventää, mitkä ovat asioita, joista päättää viranomainen. Palvelun käyttäjälle voidaan kertoa miksi lääkettä joutuu jonottamaan, miten tilanne etenee ja mitä asioita työntekijät kirjaavat järjestelmiinsä. Asioiden selittäminen auttaa ymmärtämään prosessia, hälventää epäluuloja ja rauhoittaa ihmistä. Tässä hankkeessa havaittiin, että ymmärrys työntekijöiden työtä kohtaan kasvoi ja vuorovaikutus muuttui. Samalla halu osallistua hoidon ja oman elämän kehittämiseen voimistui. Lifti-hankkeessa myös odotustilojen turvallisuus lisääntyi.

Omien voimavarojen löytäminen ja vaikuttaminen

Hoitoprosesseissa olevilla ihmisillä ei välttämättä ole tilaisuutta näyttää osaamistaan. Heidän tietotaitonsa voi jäädä hyödyntämättä. Ennen toiminnan käynnistymistä palvelun käyttäjät kokivat, etteivät pysty vaikuttamaan korvaushoitajärjestelmään, eivätkä omaan hoitoonsa, saati laajemmin yhteiskunnallisiin asioihin. Hankkeen seurauksena korvaushoidossa olevat pystyivät osallistumaan korvaushoidon kehittämiseen. Monet kokivat, että toiminta tarjosi kanavia vaikuttaa hoitojärjestelmään ja korvaushoitoon liittyvään stigmaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Luottamuksen syntyessä palvelun käyttäjän rohkaistuu ottamaan valtaa ja vastuuta omasta elämästään. Palvelun käyttäjän prosessi voimavarojensa löytämiseksi vaatii kuitenkin aikaa. Palvelun käyttäjien suunnittelutyö ja heidän suunnitelmiensa toteuttaminen vaativat myös runsaasti aikaa.

Korvaushoidossa olevat vertaiset auttoivat ammattilaisia löytämään yhteisen kielen muiden hoidossa olevien kanssa. Ammattilaiset oppivat ymmärtämään, mistä korvaushoidossa on palvelun käyttäjän näkökulmasta kyse: miten huumeita käyttävä hakeutuu hoitoon ja motivoituu pitkään prosessiin. Lifti-toiminnassa palvelun käyttäjiä pyydettiin ammattilaisten rinnalle kertomaan onnistumisen kokemuksistaan. Ammattilaiset kävivät korvaushoitoa tuntevien vertaisten kanssa ammattikorkeakoulussa tapaamassa ammattiin valmistuvia ja kertomassa käytännön kokemuksistaan.

Verkostojen hyödyntäminen vaatii aikaa

Verkostomaisessa työssä voidaan solmia uusia kontakteja, sovittaa yhteen olemassa olevaa eri alojen työtä ja oppia toinen toiselta. Yhteistyö järjestöjen, hoitopaikkojen, paikallisten viranomaisten ja lähiomaisten kanssa tukee työtä. Yhteistyötahojen kanssa tehtävälle verkostotyölle on löydettävä myös oma aikansa. Ajan irrottaminen verkostotyölle vaatii johdon ymmärrystä.

Ammatillinen kasvu

Kiire ja riittämätön asiakastuntemus estävät ammattilaisia muodostamasta kokonaisvaltaista kuvaa korvaushoidon kehittämistarpeista.

Yhteisessä kehittämistyössä on mahdollista kokea ammatillista kasvua. Työntekijän tyytyväisyys kasvaa, kun hän ehtii tehdä työnsä kunnolla ja huomaa, että korvaushoidossa olevan on mahdollista nousta myös vaikeasta elämäntilanteesta. Työntekijän usko yhdenvertaiseen suhteeseen korvaushoidossa olevan kanssa vahvistuu. Kiertävän kokouksen -toiminnan osalta keskeistä on ollut kokeilemalla kehittäminen. Hankkeessa on ennakkoluulottomasti kokeiltu palvelun käyttäjien ehdotuksia.

Toiminnan tarve, kohderyhmä ja kiinnittyminen

Lifti-hankkeen matalan kynnyksen toiminta käynnistyi palvelun käyttäjien ehdotuksesta. He halusivat tehdä korvaushoidon odotustiloista paikkoja, joista saa tukea arkisiin asioihin. Yhteiseen tilaan on ollut mahdollista jäädä viettämään aikaa lääkkeenjaon jälkeen. Samoin kuin idea Lifti-työtoiminnasta, myös idea Kiertävien kokousten kehittämisestä oli palvelun käyttäjien. He havaitsivat, että korvaushoidon toteuttamisen käytännöt vaihtelivat paljon. Eri terveysasemien henkilökunnalla oli erilainen tietämys ja kokemus aiheesta. Sekä Liftin että Kiertävän kokouksen toiminta on suunnattu opioidikorvaushoidossa oleville sekä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ammattilaisille. Molempien hankkeiden toiminta kiinnittyy palvelujärjestelmään ja muihin korvaushoidon toteuttajatahoihin (esim. hankkeen hallinnoiva taho A-klinikkasäätiö ja EHYT).

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Yhteiskunnan eri palveluiden tavoitteiden toteutumisen kannalta on tärkeää, että ammattilainen on varannut riittävästi aikaa jokaista palvelun käyttäjää varten. Riittävä aika palvelun käyttäjän asioiden käsittelyyn edistää palvelun käyttäjän toimijuutta. Työntekijällä on oltava aikaa pohtia yhdessä palvelun käyttäjän kanssa erilaisia vaihtoehtoja. Palvelun käyttäjä tulisi voida valita toimintasuunnitelmaansa tehtäviä ilman, että työntekijä sanelee valittavat tehtävät. Palvelun käyttäjän kohtaaminen kategorisoimatta edellyttää, että hänen tilanteeseensa tutustutaan. Silloin kun ammattilaisella on riittävästi aikaa jokaista palvelun käyttäjää varten, tulevat palvelun käyttäjän tarpeet todennäköisemmin havaituiksi ja huomioiduiksi. Riittävä aika asiakkaalle edistää myös kunnioittavaa kohtaamista. Palvelun käyttäjän asioihin paneutumisen myötä löydetään juuri hänelle sopivia ratkaisuja ja palveluita.

Kiertävän kokouksen -toiminnan yhteiskehittämiseen osallistuminen vaatii palvelun käyttäjältä halua ja kykyä olla vuorovaikutuksessa ammattilaisten kanssa. Työntekijältä yhteiskehittämiseen osallistuminen vaatii ajan järjestämistä yhteisille tapaamisille. Lifti-mallissa toimintaan voi osallistua matalalla kynnyksellä. Toimintamallissa kehitettiin matalan kynnyksen työharjoittelupaikka, jossa korvaushoidossa olevat kohtaavat toisensa vertaisina ja tukevat ammattilaisia korvaushoiton osallistuvien alkuinfoissa. Matalan kynnyksen työharjoittelujaksoon haastateltiin ja valittiin korvaushoidossa olevia vapaaehtoisia, joilla oli halua ja kykyä toimia myös yhdessä ammattilaisten kanssa.

Sekä Liftissä että Kiertävän kokouksen mallissa vahvistuvat palvelun käyttäjien sosiaaliset taidot, joita arki- ja työelämässä tarvitaan. Korvaushoidossa olevien ideoiden kuunteleminen ja toteuttaminen vahvistavat heidän itsetuntoaan ja synnyttävät luottamusta palvelujärjestelmään.

Palvelun käyttäjää osallistavassa toiminnassa osallistujat pääsevät vaikuttamaan palvelujärjestelmään. Vaikuttamistyössä he voivat hyödyntää omaa osaamistaan. Kiertävän kokouksen mallissa asiakkaat saavat uutta tietoa palvelujärjestelmästä. Samalla hoitoa voidaan kehittää asiakaslähtöisemmäksi. Lifti-mallissa korvaushoidon asiakkaat toimivat vertaisina, toisten hoidon piirissä olevien tukena, ja hoitajien rinnalla. Vertaisten toiminta hyödyttää ammattilaisia. Vertaistoiminnassa tulee esiin korvaushoidon asiakkaiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemuksia ja ajatuksia, joita yhteiskunnassa ei yleensä kuulla. Ihminen saa uusia rooleja ja merkityksellistä tekemistä panostaessaan yhteiseen hyvään.

Osallisuutta edistävä yhteistoiminta vaatii työntekijältä riittävästi aikaa ja oikeanlaista asennetta. Luottamukseen ja kiireettömyyteen perustuvassa yhteiskehittämisessä on mahdollista muuttaa työtapoja ja työrooleja. Työntekijä ja palvelun käyttäjä ovat molemmat tilanteen asiantuntijoita. Työntekijät saavat mahdollisuuden vaikuttaa korvaushoidon hoitokäytäntöihin yhdessä korvaushoidossa olevien kanssa. Korvaushoitoon liittyy vahvoja asenteita, joiden vuoksi hoidossa olevien osallisuutta on haastavaa vahvistaa. Toiminta vähentää stigmaa ammattilaisten keskuudessa.

Ammattilaisen riittävä aika työlle hyödyttää varsinkin heikoimmassa asemassa olevia ja ammattilaista itseään. Osallisuuden on todennettu lisääntyneen korvaushoidossa olevilla. Osallisuuden voimistuminen näkyy muun muassa parempana kykynä sitoutua pitkäjänteiseen kuntoutumisprosessiin ja hoitajaksojen onnistumisena. Osallisuuden lisääntymisestä saatu hyöty näkyy korvaushoidossa olevien hoitoon sitoutumisena, hoitojen toteutumisena, ja oman elämän hallintana. Työntekijöiden osallisuuden vahvistuminen ja omaan työhön vaikuttamiseen innostuminen lisää työmotivaatiota ja edelleen tuo uutta ymmärrystä ja tyyliä työhön. Työtyytyväisyys ja arvostus omaa työtä kohtaan kasvavat, kun korvaushoidossa olevan kokemus itsestään muuttuu huumeita käyttävästä kohti yhteiskunnasta osallista ihmistä. Työtyytyväisyyttä edistää myös yhteinen onnistumisen kokemus korvaushoidossa olevan kanssa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Lifti oli uudenlaista toimintaa, koska korvaushoidossa olevat saivat lääkehoidon rinnalla tukea vertaisiaan ja kokeilla matalan kynnyksen työtoimintaa. Yhteiskehittäminen ei ole toimintana uutta, mutta kiertävät kokoukset ovat uudenlaista toimintaa siinä mielessä, että korvaushoidon kehittämistyö tehdään korvaushoidon toimipisteissä. Näin ajan käyttäminen toisin tehdään näkyväksi ja eri toimipisteiden työntekijät pääsevät osallistumaan keskusteluihin.

Riittävää ajankäyttöä, ja sen merkitystä asiakastyössä, on syytä pohtia monissa muissakin palveluissa. Kiertävän kokouksen toimintamalli, jossa palvelun käyttäjät ja työntekijät yhdessä keskustelevat hoidon toteuttamisesta, ja sen seurannasta, voisi toteutua työllisyyspalveluissa sekä muuallakin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Mallin avulla voidaan purkaa tiettyyn kysymykseen liittyvää stigmaa yhteistyössä palvelun käyttäjien kanssa. Kiertävä kokous on myös tapa tuoda kehittämistyön tulokset oikeaan toimintaympäristöön. Oikea toimintaympäristö saattaa auttaa kehittäjiä yhteisen ymmärryksen äärelle, ja näin kenties tehostaa myös ajankäyttöä ja tiedonkulkua.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Liftissä kehitetty työharjoittelu- ja vertaistukitoiminta jatkuu Sovatek-säätiön työhönvalmennusyksikössä. Johdon tuen ja kehittämiskokouksiin osallistumisen myötä ymmärrys uuden työtavan toteuttamisesta ja hyödyistä vahvistui. Johdon oli helpompi tukea työn jatkuvuutta osana organisaation omaa toimintaa. Yhteistyö eri tahojen kanssa jatkuu. Kiertävät kokoukset sen sijaan eivät ole juurtuneet.

Riittävän ajan varaamisessa on kyse muutoksen aikaansaamisesta. Kehittämistyön päättyessä työntekijät usein pohtivat miten perustyöhön saadaan siirrettyä aikaa osallisuutta edistävän työn toteuttamiselle. Hyvän lopputuloksen takaamiseksi tarvitaan verkostotyötä ja riittävästi aikaa.

Ajankäytön kehittämisen kannalta keskeistä on mahdollisuus sellaiseen itsenäiseen työn tekemiseen, johon johto luottaa, ja jota johto tukee. Luottamus työntekijöihin ja heidän sujuvaan ja järkevään ajankäyttöön on tärkeää. Korvaushoitoon toivotaan kokonaisvaltaisempaa työtettä sekä yhdenmukaisia valtakunnallisia suosituksia.

Lopuksi

Opioidikorvaushoidossa olevien sosiaalisen osallisuuden vahvistamisen kehittämishanke päättyi maaliskuussa 2019. Liftin toiminta jatkuu Sovatek-säätiön toiminnassa. Kiertävät kokoukset eivät ole juurtuneet.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Ammatilainen digipalvelujen asiakkaana -verkkovalmennus

Valmennuksen tarkoituksena on tuottaa ammatilliselle kokemus asiakkaan roolista digitaalisen palvelun käyttäjänä. Tämä auttaa ammatilaisista ymmärtämään asiakkaan näkökulmaa ja tarpeita, kun hän ohjaa asiakasta palvelun käytössä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja –Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

TiimiVerkko – Osallisuutta verkkovalmennuksesta -hanke (ESR 1.9.2018-31.12.2020).
Päätoteuttajana Jyväskylän Ammattikorkeakoulu ja osatoteuttajana Jyväskylän Katulähetys ry. Hankkeen yhteistyötahoina olivat Laukaan kunta ja Äänekosken kaupunki sekä näiden työllisyyspalvelut.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Sanna Paasu-Hynynen, JAMK, sanna.paasu-hynynen@jamk.fi
ja Essi Heimovaara-Kotonen, JAMK, essi.heimovaara-kotonen@jamk.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Ammattilaisia on valmennettu digitaalisten palveluiden käyttöönottamiseksi useissa hankkeissa korona-aikana. Esimerkiksi Osaamisella osallisuutta -hankkeessa (ESR TL 5) valmennettiin ammatilaisia digityökalujen käyttöönottamiseksi yhdessä asiakkaiden kanssa. Lue lisää aiheesta:

[Sokran kooste kyselystä hanketoimijoille, kevät 2020 \(Thl.fi\)](#)

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Ratkaisun perusidea

Verkkovalmennuksella lisätään digitaalisten palveluiden saavutettavuutta tarjoamalla digiohjausta palveluntarjoajia edustaville ammattilaisille. Valmennus vahvistaa ammattilaisten digitaitoja ja ohjausosaamista ja mahdollistaa aiempaa aktiivisemmän yhteydenpidon asiakkaisiin tarjoamalla siihen yhden kanavan lisää.

Valmennuksen teemana ovat digitaalisten palveluiden erityispiirteet ja niissä huomioitavat asiat, mutta osallistujalla on mahdollisuus tuoda esille myös omia kiinnostuksen kohteitaan ja tuen tarpeita. Valmennus parantaa digiymmärrystä ja digitaalisen vuorovaikutuksen osaamista sekä auttaa tuottamaan digitaalista sisältöä.

Toimintaympäristö

Toimintaa on pilotoitu kuntasektorilla sekä kolmannen sektorin toimijan työvalmennuspalveluiden toiminnoissa. Toimintaa voidaan hyödyntää kaikkialla, missä aloitetaan uusien digitaalisten palveluiden käyttöönottoa tai kehittämistä. Osallistuminen digitaaliseen palveluun asiakkaan roolissa antaa laaja-alaisempaa ymmärrystä siitä, millaisia hyötyjä tai haasteita tarjottavassa digipalvelussa voi olla.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Tässä kuvattu Ammatillainen asiakkaana -verkkovalmennus on kehitetty työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden kanssa työskenteleville ammattilaisille julkisella ja kolmannella sektorilla. Kohderyhmänä ovat olleet työllisyys- ja työvalmennuspalvelujen työpaja- ja kuntouttavassa työtoiminnassa sekä starttivalmennuksessa työskentelevät ammattilaiset, jotka haluavat oppia hyödyntämään digitaalisia välineitä ja ohjausta osana työtään, kehittää olemassa olevia työskentelytapojaan ja saada ideoita ja vertaistukea muilta osallistujilta sekä sparrausta asiantuntijoilta.

Osallistujien lähtökohdat voivat olla hyvin erilaisia riippuen esimerkiksi aiemmasta digi- ja/tai ohjauskokemuksesta sekä kiinnostuksesta palveluiden ja oman työn kehittämiseen. Tarpeet valmennukseen ovat syntyneet kohderyhmiltä ja valmennuksen sisältö on kehitetty yhdessä kohderyhmän kanssa.

Valmennusmalli on sovellettavissa mihin tahansa kohderyhmään, jonka on otettava haltuun tai kehitettävä uusia digitaalisia palveluita tai toimintoja.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Ammattilainen asiakkaana -verkkovalmennukseen osallistuva ammattilainen osallistuu valmennukseen työajallaan, itselleen sopivana aikana. Valmennuksen kesto on noin kuusi viikkoa ja se sisältää etätapaamisia sekä viikoittain verkkovalmennusalustalle julkaistun uuden teeman tehtävineen.

Verkkovalmennuksen kulku

Aluksi järjestetään kaikille yhteinen aloitustapaaminen kasvotusten. Siinä käydään lävitse verkkovalmennuksen periaatteet, esitellään alusta sekä sen toiminnot ja kirjaudutaan alustalle. Alustalle viedään viikoittain yksi uusi teoriaosuus ja siihen liittyvä tehtävä. Jokainen saa itse päättää, milloin tehtävän haluaa tehdä ja kuinka paljon haluaa osallistua esimerkiksi yhteisiin verkkokeskusteluihin.

Tehtävien tekemisestä muistutetaan erillisessä pikaviestipalvelussa ja jokaisen tehtävän tehtyään osallistuja saa kirjallisen palautteen tai suoritusmerkinnät tehtävästä. Osa tehtävistä on henkilökohtaisia ja vain ohjaajan ja ohjattavan välisiä, kun taas osa on sellaisia, että kaikki pystyvät yhdessä jakamaan ajatuksiaan annetusta teemasta.

Lopuksi valmennuksessa on yhteinen päätöstapaaminen, jossa käydään lävitse kokemuksia, oivalluksia, haasteita ja muita verkkovalmennuksen aikana esiin tulleita merkityksellisiä asioita sekä kehityskohteita. Valmennuksessa annetaan ammattilaisille omakohtainen kokemus digitaaliseen palveluun osallistumisesta ja kannustetaan heitä samalla hyödyntämään ja soveltamaan digitaalisia ratkaisuja osana omaa asiakastyötään.

Osallistumiseen motivoi mahdollisuus kehittää, osoittaa ja hyödyntää omaa osaamistaan

Kun palveluita viedään uuteen ympäristöön, on tärkeää, että tuki ja palvelut kehitetään ja toteutetaan yhdessä ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa. Näin ne voidaan muokata kohderyhmän tarpeita vastaaviksi. Toteutuksen aikana on tärkeää toimia joustavasti niin, että osallistujat voivat tuoda esiin omia yksilöllisiä digihaasteitaan ja tuen tarpeita riippumatta siitä, mikä on koulutuskerran sisältö. Tämä mahdollistuu esimerkiksi, kun toimintaa toteutetaan pienryhmissä. Näin myös osallistumisen ja kysymisen kynnyks on matalampi.

Kun ihmiset saavat kokeilla ja soveltaa harjoiteltuja asioita omilla digivälineillään ja saada yksilöllistä ohjausta sitä tarvittaessa, jäävät oppimiskokemukset paremmin heti hyötykäyttöön ja muistiin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Valmennuksessa on tärkeää tunnistaa niin ammattilaisten kuin asiakkaidenkin vahvuuksia sekä hyödyntää jaettua asiantuntijuutta ja yhteiskehittämistä osana toimintaa siten, että ammattilais- ja asiakasroolit voivat osaamisen mukaisesti vaihtua.

Toimintaa tulee seurata ja arvioida jatkuvan arvioinnin periaatteella. Osallistujien digiosaamistarpeita on hyvä kartoittaa osallistujille tehtävällä kyselyllä. Verkkovalmennuksen sisällöllistä teemaa voidaan osaamistarpeet huomioiden muokata niin, että valmennus antaa sekä kokemuksen itse digitaaliseen palveluun osallistumisesta että tiedollista sisältöä, joka tukee digitaalisten kehittämisprosessien kehittämistä.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Mieti ennen toteuttamisen aloittamista:

- **Digituki:** Uusien digitaalisten palveluiden haltuunotto vaatii monenlaista tukea. Jokaisen yksilön ja organisaation on tärkeää kartoittaa digitukitarpeensa ja miettiä, millaisia digitaalisia palveluita olisi tärkeää lisätä sekä millaista tukea osallistujat voivat kaivata. Sopikaa yhdessä, miten tukea on mahdollista saada.
- **Varaa aikaa kalenteriisi:** Uuden palvelun kokeiluun, ideointiin ja kehittämiseen on varattava riittävästi aikaa. Aika on tärkeää varata jo etukäteen omiin aikatauluihin.
- **Tue kollegaasi:** Uuden palvelun vastuuhenkilöillä voi olla suuri taakka kannettavanaan. Erityisesti palveluiden ensimmäinen toteutuskerta voi olla sen kehittäjälle raskas, koska valmiita vastauksia ja toimintamalleja ei ole vielä olemassa. On tärkeää mahdollistaa työnohjaus, työn sparraus ja riittävä tiimi palveluiden kehittämisen taustalle.
- **Digiagentit:** Uuden palvelun luominen vaatii innostusta ja motivaatiota. Selvitä, ketä asia eniten kiinnostaa, kuka kokee uuden mahdollisuuden juuri omakseen, kenellä on halukkuutta kehittää palveluita? Tällaiset "sisäiset agentit" ovat tärkeä tekijä mahdollistamaan palveluiden kehittäminen ja ylläpitämään myönteistä kehittämisasennetta silloinkin, kun muiden motivaatio alkaa hiipua.
- **Think big:** Digitaalisia palveluita on hyvä lähteä ideoimaan vapaasti, ilman ennakoita. Koska niistä on kuitenkin vaikeaa päästä eroon, on tärkeää ymmärtää, että prosessin aikana havaitut toimimattomat ideat on ihan ok haudata ja aloittaa kokonaan alusta. Ideoikaa yhdessä ja kuunnelkaa jokaisen ääntä.
- **Sovella:** Merkittävintä ovat uudenlaiset toimintatavat, joita työyhteisöt itse kehittävät. Uuden teknologian tai digitalisaation käyttöönotto ei itsessään saa aikaan parempia palveluita, tyytyväisempiä asiakkaita tai toimivampia työyhteisöjä, vaan kehitettyä toimintaa pitää myös pystyä soveltamaan erilaisiin tapauksiin sopivaksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

TiimiVerkko-hankkeessa valmennusta kehitettiin yhdessä

- Toimintaa kehitettäessä on hyvä hyödyntää organisaatio- ja kuntarajoja ylittävää yhteistyötä ja kokemusten jakamista. TiimiVerkko-hankkeessa hyödynnettiin palvelumuotoilun periaatteita ja kaikkien yhteistyötahojen ammattilaisten ja asiakkaiden yhteisiä yhteiskehittämistyöpajoja.
- Toimintaa on arvioitu yksilö- ja ryhmähaastatteluilla, verkkokyselyillä ja havainnoinnilla. Jokainen on voinut vaikuttaa toiminnan kehittämiseen.
- Ammattilainen asiakkaana -verkkovalmennuksen jälkeen TiimiVerkko-hankkeessa työstettiin yhteiskehittämismallilla digitaalisia palveluita ammattilaisten ja asiakkaiden tarpeisiin. Verkkovalmennuskokemuksen jälkeen muun muassa etäpalvelun toteuttamiseen tarvittava kokonaisuymmärrys oli parempi ja palveluiden ideointi helpompaa. Monipuoliset digipalvelut ovat juurtuneet osaksi yhteistyötahojen toimintaa ja niillä täydennetään olemassa olevia palveluita. On myös luotu täysin uusia palveluita vastaamaan asiakkaiden toiveita ja tarpeita.

TiimiVerkko-hankkeessa toteutetuista pilottikokeiluista voit lukea tarkemmin hankkeen ”Digisti kohti työelämää”-julkaisusta.

[Heimovaara-Kotonen E., Paasu-Hynynen S. \(Eds.\), \(2020\). Digisti kohti työelämää! Kokemuksia digipalvelujen kehittämisestä.](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Ammattilaisten osallisuus omassa työssä vahvistui, kun he saivat uusia valmiuksia tehdä työtä mielekkäästi koronapandemian aiheuttamassa poikkeustilanteessa. Jokainen sai mahdollisuuden pohtia asiaa omasta näkökulmastaan ja omia vahvuuksiaan peilaten.

Valmennukseen sisältyi erilaisia digitaalisia tehtäviä, joissa osallistuja hyödynsi erilaisia digitaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia omien toiveidensa ja mahdollisuuksiensa mukaisesti. Näin jokainen pääsi kokeilemaan millaista on esimerkiksi verkkokeskustelu, kommentointi yleiselle verkkoalustalle tai itsensä ilmaiseminen digitaalisesti muutoin kuin kirjoittamalla tai puhumalla.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistui, kun verkkovalmennukseen osallistui ihmisiä yli organisaatio- ja kuntarajojen. Valmennuksen aikana osallistujat pääsivät vapaasti ideoimaan, millaisia digitaalisia palveluita tai toimintoja he voisivat omassa työssään hyödyntää tai tarvita.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta vahvistui, kun valmennuksen ideointien perusteella syntyneitä ajatuksia jatkojalostettiin virallisiksi digitaalisiksi palveluiksi.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tarve toiminnalle nousi esiin yhteistyötahoilta ja heidän asiakkailtaan jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Hankkeen edetessä sisällöt tarkentuivat ja niitä pystyttiin entistä paremmin suuntaamaan asiakkaiden todellisiin ympäristöihin.

Hankkeessa on tehty yhteistyötä muiden digiteemaisten hankkeiden ja organisaatioiden kanssa. Henkilöstö on seurannut tiiviisti uusimpia tutkimustuloksia ja erilaisia julkaisuja digikehittämiseen liittyen. Yksi hankkeen asiantuntijoista oli erikoistunut digipedagogiikkaan ja hänen osaamistaan hyödynnettiin laajasti niin hankeasiantuntijoiden kuin myös kohderyhmän ammattilaisten ja asiakkaiden osaamisen lisäämisessä.

Erytyisesti kevään 2020 valtakunnallinen poikkeustila osoitti, että digitaalisten palveluiden laajentaminen, tehokkaampi hyödyntäminen ja kehittäminen ovat erittäin tarpeellisia.

Hankkeessa havaittiin, että digitaitojen ja digitaalisuuden lisääminen sekä julkisella että kolmannen sektorin toimijoilla on erityisen tärkeää, jotta digitaalisten toimintojen kärkeisaaminen ei karkaa heiltä liian kauas. Digitaitojen kehittyminen ja ylläpitäminen vaatii resursseja ja yhteisiä linjauksia toiminnan mahdollistamiseksi. Kun digiminäpystyvyys eli rohkeus ja uskallus kehittää ja kokeilla erilaisia digitaalisia toimintoja kasvaa, on digitaalisuuden lisääminen laajemminkin mahdollista.

TiimiVerkko-hankkeen Ammatilainen asiakkaana -verkkovalmennuksessa hyödynnettiin Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyössä syntynyttä verkko-ohjaajan opasta sekä siitä esiin nousseita sisältöjä, joita digitaalisen palvelun sisällössä olisi tärkeää huomioida.

Toiminnan kokonaistulosten arvioinnissa hyödynnettiin RE-AIM viitekehystä. RE-AIM on paljon käytetty malli, jonka avulla pystytään arvioimaan toiminnan toteutusta ja sen vaikuttavuutta erilaisia näkökulmia hyödyntäen:

Reach = Saavutettavuus

Effectiveness = Vaikuttavuus

Adoption = Omaksuminen

Implementation = Käyttöönotto

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Maintenance = Pysyvyys

(Glasgow ym. 2019, RE-AIM.org 2020)

Hankkeen aikana pilotoidut digipalvelut ja valmennus digipalveluiden käyttöön työssä ovat juurtuneet osaksi Jyväskylän Katulähetöksen, Laukaan kunnan ja Äänekosken kunnan työllisyyspalveluita.

Ammattilaisten digiosaaminen ja erityisesti kyky tarkastella digipalveluiden käyttöä asiakkaan silmin on ensiarvoista, kun uusia digitaalisia ratkaisuja otetaan käyttöön.

Lopuksi

TiimiVerkko – Osallisuutta verkkovalmennuksesta -hanke päättyi joulukuussa 2020. Verkkovalmennuksessa yhteiskehitettyjen digitaalisten palveluiden toimintamallien juurruttaminen aloitettiin vuoden 2020 keväällä ja sitä jatkettiin hankkeen loppuun saakka muun muassa laatimalla palvelukuvauksia ja palvelulupauksia sekä nimeämällä palveluiden vastuuhenkilöt. Verkkovalmennuksia ei sellaisenaan hankkeen päättyessä jatkettu, mutta hankkeen toimintoihin osallistuneiden ammattilaisten digitaitojen ja -ymmärryksen lisääntyminen on antanut osaamista toteuttaa vastaavankaltaista valmennusta itsenäisesti myös organisaatioiden uusille ammattilaisille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Asiakasosallisuusryhmät vammaispalvelujen yhteiskehittämisessä

Vammaispalvelujen asiakasosallisuusryhmät ovat asiakkaiden ja työntekijöiden yhteistä kehittämistoimintaa, jonka tavoitteena on vammaisten ihmisten osallisuus vammaispalvelujen käytännöissä ja niiden kehittämisessä. Asiakkaat kehittävät ja arvioivat palveluja ja käytäntöjä kumppaneina työntekijöiden kanssa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 - hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjät

Osallisuuden varmistaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen vammaissosiaalityön asiakasprosessissa (VamO). Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöryhmä (Eksote), Eteva kuntayhtymä, Espoon ja Rovaniemen kaupungit, Invalidiliitto ry, Kynnys ry, ja Terveystyöryhmä ja hyvinvoinnin laitos. Hanketta koordinoi Lapin yliopisto, 1.9.2016–31.12.2019.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Martina Nygård, Terveystyöryhmä ja hyvinvoinnin laitos, [martina.nygar\(a\)thl.fi](mailto:martina.nygar(a)thl.fi)

Mallin kuvaus

Asiakasosallisuusryhmät yhteiskehittävät palveluita

Asiakasosallisuusryhmissä asiakkaat ja työntekijät kehittävät ja arvioivat vammaispalveluita ja niiden toimintakäytäntöjä kumppaneina. Kehitettävää ja arvioitavaa toimintaa voi olla tiedotus ja neuvonta asiakkaille, palveluissa käytettävät lomakkeet, palvelutarpeen arvioinnin prosessi, palvelusuunnittelu, erilaisten työssä käytettävien menetelmien ja välineiden

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toimivuus tai asiakkaiden ja työntekijöiden välinen kohtaaminen ja vuorovaikutus. Ryhmän jäsenet voivat myös arvioida vammaispalveluissa tehtäviä tutkimuksia, selvityksiä ja ohjeistuksia. Vammaispalveluorganisaatiot, kuten kunnat, palvelujen asiakkaat ja työntekijät päättävät yhdessä ryhmien toimintatavoista ja sisällöistä. Ryhmä arvioi nykyisiä käytäntöjä ja esittää uusia ideoita toteutukseen. Toiminta dokumentoidaan ja tuotettu tieto viedään organisaatioissa eteenpäin. Kehittämisideat testataan käytännössä ja arvioidaan ryhmän kanssa, minkä jälkeen tavoitteena on juurruttaa hyviksi tai lupaaviksi todetut käytännöt.

Työskentelyn tavoitteet

Ryhmää muodostettaessa on tärkeää tunnistaa toimintaympäristö ja siinä esiin tulevat vammaispalvelujen kehittämistarpeet, jotta ryhmällä on aidosti mahdollisuus vaikuttaa, eikä sen toiminta jää irralliseksi.

Mukaan toivotaan ihmisiä eri vammaisryhmistä, ihmisiä joilla on erilaisia palvelutarpeita, eri palveluiden käyttäjiä eri ikäryhmistä ja sukupuolista. On tärkeää saada mukaan myös sellaisia, joita ei yleensä tai aiemmin ole kuultu osana palvelujen kehittämistä.

Toiminta merkitsee toimintakulttuurin muutosta kohti asiakkaiden ja työntekijöiden kumppanuutta. Osallisuusryhmien ideoita toteutetaan, jolloin uudet käytännöt ovat aiempaa moniäänisempiä. Ryhmien toiminta ylläpitää organisaatioissa myös yhteiskehittäjyyttä ja yhdessä tekemisen ilmapiiriä.

Osallistumisen kynnyksen madaltaminen

Osallisuusryhmätoiminta pyritään järjestämään niin, että mahdollisimman moni erilaisissa elämäntilanteissa pystyisi osallistumaan. Yksilölliset tuen tarpeet otetaan huomioon.

Tapaamista järjestettäessä huomioidaan työskentelyn tapa, ajankohta, kesto, sijainti ja matkojen järjestely kokoontumispaikalle. Käytössä on esimerkiksi puhetta tukevat ja/tai korvaavat kommunikointimenetelmät, induktiosilmukka, viittomakielen tulkit, puhetulkit ja yleisavustajat. Yhdessä suunniteltu tapaamisrunko voidaan tarvittaessa kuvittaa helpommin hahmotettavaksi. Esteettömyys voi tarkoittaa sitä, että ohjaajia on riittävästi ja he osaavat tukea osallistujia oikealla tavalla.

Vammaisuudesta johtuvat erityiskustannukset eivät saa olla este osallistumiselle.

Osallistumisen kulut korvataan ja asiakkaille maksetaan osallistumisesta palkkio.

Työntekijöille varataan riittävästi aikaa osallisuusryhmien järjestämiseen. Ryhmän jäsenyys on määräaikainen, jotta useampi pääsisi mukaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Työskentelytavat

Ryhmään osallistuvien asiakkaiden toimintakykyrajoitteiden skaala voi olla laaja. Esteettömyyttä osallistumiseen ja ryhmään sitoutumiseen on hyvä pohtia monesta näkökulmasta. Pyrkimyksenä on nostaa esiin asiakkaiden erilaisia tarpeita, mikä vaatii aktiivista osallistumista. Asiakkaiden aktiivinen panos ryhmään rikastuttaa kehittämistyötä.

Kokoontumisten tiheys ja teemojen laajuus vaihtelevat. Tapaamisia voi olla vain muutaman kerran vuodessa tai vaikka joka toinen kuukausi. Tapaamisten pituus vaihtelee, joskus voidaan käsitellä yksittäistä asiaa, jolloin kokous saattaa olla varsin nopea. Konkreettinen ja hyvin rajattu aihe saattavat madaltaa kynnystä osallistua ryhmän toimintaan. Tällöin houkuttimena on ryhmässä käsiteltävän asian suora kosketus omaan tilanteeseen. Ryhmät tarjoavat yhteiskehittämisen ohella vertaistukea.

Ryhmän toimintaa arvioidaan ja sen toimintaa ja kokoonpanoa muokataan tarvittaessa arvion pohjalta.

Rekrytointi

Osallistujia ryhmään voidaan etsiä lähettämällä heille henkilökohtainen kutsu, tiedottamalla ryhmästä laajasti tai esimerkiksi vammaisjärjestöjä hyödyntäen. Lisäksi osallistujia voidaan saada mukaan aloittamalla ryhmän toiminta asiakkaiden lähiympäristössä esimerkiksi asumisyksiköissä.

Lapsille erilaisia tapoja ilmaista ajatuksiaan

Asiakasosallisuusryhmä voidaan järjestää lapsille, jotta saataisiin tietoa heidän kokemuksistaan suoraan sen sijaan, että kysyttäisiin palveluista heidän vanhemmiltaan. Lapset saavat tuetusti ja rauhassa ilmaista näkemyksiään vammaispalvelujen käytännöistä ja palveluista. Lapsia rohkaistaan vaikuttamaan ryhmän sisältöön ja toteutukseen.

Palveluista keskustelua edesauttaa työntekijöiden ja lasten kunnollinen tutustuminen ryhmässä. Ohjaajien määrän lisäksi heidän osaamisensa on oleellista. Osaavat ohjaajat eivät ylioahjaa tilanteita, mutta mahdollistavat eri tavoin osallistumisen. Lapset pääsevät päättämään ryhmän sisältöä koskevista asioista, kuten ryhmän pelisäännöistä. Keskustelun etäännyttäminen omasta elämästä helpottaa asioista puhumista. Tätä varten tapaamisissa voi olla mukana palveluita käyttävä hahmo, kuten VamO-hankkeessa oli 10-vuotias Dino-hahmo, jonka välityksellä puhuttiin lasten näkemyksistä arjesta ja palveluista. Dinon avulla käsiteltiin esimerkiksi liikkumiseen liittyviä tarpeita ja apuvälinetarpeita sekä sitä, millainen olisi hänelle hyvä vammaissosiaalityön tapaaminen.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kokoontumiset on hyvä ajoittaa niin, että lapsilla on energiaa tehdä tehtäviä. Ympäristön virikkeisyys vaikuttaa tehtäviin keskittymiseen. Tilaisuuden rakenteen suunnittelu on tärkeää, jotta tehtävät tulevat tehdyiksi. Lasten kanssa käytettävät puhetta korvaavat ja tukevat menetelmät toimivat kaikkien lasten kanssa työskenneltäessä. Jokaisella lapsella on oma ohjaaja, joka tukee tehtävien tekemistä. Tilojen tulisi mahdollistaa myös leikkiminen ja muu liikkuminen.

Ketkä ovat mukana asiakasosallisuusryhmissä

Asiakasosallisuusryhmä kootaan vammaispalvelujen asiakkaista tai heidän omaisistaan. Toimintaa voidaan järjestää yleisenä tai kohdennetusti eri asiakasryhmille, kuten lapsille, nuorille, aikuisille tai vammaispalveluja käyttävien omaisille. Toiminta voi myös eriytyä palveluittain esimerkiksi henkilökohtaisen avun tai kuljetuspalveluiden kehittämiseen. Ryhmiä voi olla organisaatiossa yksi tai useampia. Mukana ryhmässä on myös vammaispalveluissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia, jotka saavat uusia näkökulmia työhönsä kehittäessään toimintaa asiakkaiden kanssa. Juurruttamista edistää monen asiakkaan ja työntekijän osallistuminen ryhmään, jolloin toiminta tulee tutuksi laajemmin organisaatiossa, vaikka vastuu ryhmistä olisi yhdellä työntekijällä.

Toiminnan tarve ja kiinnittyminen

Osallisuusryhmien avulla edistetään YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa. Asiakasosallisuusryhmät muodostettiin, jotta saataisiin vahvistettua asiakkaiden näkökulmaa palveluiden suunnittelussa ja niiden arvioinnissa. Tutkimus- ja kokemustiedon mukaan vammaisten asiakkaiden edustus heidän omien palveluittensa kehittämisessä on ollut vähäistä. Käytäntö kiinnittyy kuntaan, mutta myös järjestöt tai yksityiset palveluntuottajat voivat hyödyntää sitä. Toimintamalli soveltuu myös muihin sosiaalipalveluihin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuusryhmät ovat asiakkaan ja työntekijän yhteistä kehittämistyötä, mikä vahvistaa heidän välistä vuorovaikutustaan. Ryhmään osallistuja on toimija enemmän kuin toiminnan kohde. Kehittäminen on tavoitteellista ja kehittäjäasiakkailla on vastuuta työn tulosten toteuttamisesta.

Ryhmiä käsittelemät sisällöt sekä toiminnan käytännöt suunnitellaan yhdessä asiakkaiden, työntekijöiden ja palveluorganisaatioiden kesken. Asiakas voi myös toimia ryhmän

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

puheenjohtajana. Ryhmän puheenjohtajuutta voidaan kierrättää kokouksesta toiseen. Ryhmän jäsenyys on vammaissosiaalipalvelun asiakkaille vapaaehtoinen.

Ryhmiä asiakasosallistujille maksetaan palkkio ryhmään osallistumisesta, mikä on konkreettinen osoitus siitä, että asiakkaiden asiantuntijuutta arvostetaan työntekijöiden asiantuntijuuden rinnalla.

Ryhmät järjestetään osallistujien yksilölliset tarpeet huomioiden, jolloin asiakkaiden osallistumisesta kokouksiin tehdään mahdollisimman helppoa. Tavoitteena on, että ryhmään osallistuisi erilaisissa tilanteissa olevia asiakkaita. Työskentelyssä huomioidaan esimerkiksi työskentelyn tavat tarvittavine tukineen ja apuvälineineen, aikataulut ja paikan saavutettavuus. Tapaamisen kesto voidaan suunnitella osallistujien jaksamisen mukaan. Moninaisten ryhmien mahdollisuuksia osallistua toimintaan pyritään vahvistamaan myös tiedottamalla ryhmästä laajasti eri kohderyhmiä. Osallistujia pyritään tavoittamaan sieltä missä he ovat, esimerkiksi eri alojen järjestöjen avulla ja paikallisesti asiakkaiden lähiympäristöstä. Ryhmässä käsiteltävät sisällöt voivat olla laajempia kokonaisuuksia tai pienempiä, suoraan asiakkaan konkreettiseen arkeen vaikuttavia. Erilaiset sisällöt voivat houkutella asiakkaita, joilla on keskenään erilaisia tarpeita.

Erilaisten osallistumistapojen soveltaminen eri ryhmille helpottaa mukaantuloa. Esimerkiksi lapsille on kehitetty toiminnallisia tapoja osallistua. Ryhmissä voi myös saada tukea vertaisilta.

VamO-hankkeen ryhmissä mukana olleet asiakkaat kokivat ryhmissä mukana olon pääsääntöisesti merkitykselliseksi. Ryhmien asiakasjäsenet kokivat ryhmässä tutustuvansa syvemmin palveluihin ja pääsevänsä vaikuttamaan. Ryhmissä syntyneet kehittämisideat voivat edistää asiakkaiden kuulluksi tuleamista. Lisäksi keskustelut työntekijöiden kanssa koettiin antoisina ja vertaistukea pidettiin tärkeänä. Ryhmän toiminta voi lisätä myös työntekijöiden osallisuutta työssään: yhteiskehittämisestä saa tärkeää tukea ja uusia näkökulmia työhön.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Asiakasosallisuusryhmiin on osallistuttu pääosin innokkaasti. Joissakin perheissä esimerkiksi omaishoitotilanteet ovat voineet ajoittain vaikeuttaa osallistumista.

Toiminta on uutta, sillä tietävästi asiakasosallisuusryhmiä ei ole hyödynnetty aiemmin vammaissosiaalityön kehittämisessä eikä kokemusasajille ole maksettu aiemmin palkkioita vammaissosiaalityössä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Hankkeessa toimi sekä alueellisia että valtakunnallinen osallisuusryhmä. Kustakin alueellisesta osallisuusryhmästä vietiin osallisuusryhmien arvioimat osallisuutta vahvistavat käytännöt valtakunnallisen osallisuusryhmän kokoukseen. Valtakunnallisessa asiakasosallisuusryhmässä oli mukana kaikkien alueellisten osallisuusryhmien asiakkaita ja työntekijöitä. Eri alueiden ryhmien työntekijät ja hankkeen kehittäjät ja tutkijat keskustelivat ryhmien toiminnasta ja tuloksista. Näin yhteiskehittämisen myötä kertynyttä kokemustietoa koottiin valtakunnallisesti hankkeen aikana.

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueella, Rovaniemellä sekä Eteva kuntayhtymässä VamO-hankkeen aikana toiminut asiakasosallisuusryhmä jatkaa toimintaansa myös hankkeen jälkeen.

Juurruttamista tukee monien työntekijöiden osallistuminen ja tutustuminen toimintaan. Työskentelyn dokumentointi ja siitä saatava palaute auttavat sitouttamaan työntekijöitä ja johtoa toimintaan. Käytännön leviämistä edistää mm. Vammaispalvelujen käsikirja.

Toimintaa voi toteuttaa muissakin kunnan palveluissa kuin vammaispalveluissa ja sitä voivat hyödyntää myös järjestöt tai yksityiset palveluntuottajat. Kunnat, kuntien vammaisneuvostot sekä järjestöt ovat osoittaneet mielenkiintoa osallisuusryhmätoimintaa kohtaan.

Matkakulukorvaukset ja esteetön osallistuminen, mikä käsittää esimerkiksi apuvälineet ja osaavat ohjaajat, ovat välttämättömiä resursseja, jotka on otettava huomioon kaikille kohderyhmille järjestettävissä asiakasosallisuusryhmissä sekä toiminnan juurruttamisen suunnittelussa. Myös osallistujille maksettava palkkio on suositeltava.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Asiakastyön menetelmäkorteilla osallisuutta

Asiakastyön ja sen yhteiskehittämisen tueksi kehitetyt kortit ovat käytännölliset erityisesti silloin kun toimintaa uudistetaan tai halutaan parantaa osallistujalähtöisyyttä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle.....	4
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	6
Yhteenveto.....	6

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Kehittäjinä ovat toimineet Lapin yliopiston asiantuntijat: Netta Riponiemi, Maileena Tuokko, Essi Kuure, Heli Alaräisänen, Katri Kuusela. Tässä kuvattu ja Sokran toimesta arvioitu toimintamalli perustuu VOITTO-voimavaroja, toimintakykyä ja osallisuutta Lappiin (ESR 2017-2021) tehtyyn kehittämistyöhön.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Essi Kuure, Netta Riponiemi, Katri Kuusela, Heli Alaräisänen, kaikkien sähköpostiosoitteen ovat muotoa: etunimi.sukunimi@ulapland.fi

Mallin kuvaus

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Kortit on jaettu viiteen teemaan, joista jokaisessa on useita toimintamalleja osallisuuden edistämiseen. Neljä teemaa (ryhmään kuuluminen, kuulluksi tuleminen, identiteetin vahvistaminen, merkityksellisyyden kokemus) sisältävät menetelmiä, jotka sopivat osallistujien kanssa työskentelyyn. Viides teema, osallistujalähtöisyyden lisääminen sisältää menetelmiä, jotka sopivat erityisesti työntekijöiden keskinäiseen käyttöön. Korttien avulla voidaan myös arvioida korttien menetelmien osallisuutta keskustelemalla teemoista.

Korttien avulla voi kokeilla ja opetella totutusta poikkeavia, osallisuutta edistäviä työskentelytapoja. Tekemällä oppii, miten menetelmiä voi parhaiten hyödyntää osana omaa työtään. Korttien avulla voi esimerkiksi pohtia, miten osallisuutta lisääviä ja syrjäytymistä ehkäiseviä ohjaus- ja neuvontapalveluita voidaan kehittää. Korteja voi hyödyntää suunnitelmassa asiakkaiden kanssa toteutettavaa toimintaa, tai jos halutaan jäsentää olemassa olevaa toimintaa ja tehdä sitä näkyväksi.

Toisen saappaissa -menetelmällä ammattilaiset katsovat toimintaa eri näkökulmista ja eläytyvät eri rooleihin. Toisen saappaissa olemalla on mahdollisuus ymmärtää toiminnan merkitystä ja tarvetta laajemmin. Samalla se haastaa tarkastelemaan kunkin omaa asiantuntijaroolia.

Mikäli ammattilaiset haluavat kehittää osallistujalähtöisyyttä palveluissa, he voivat hyödyntää mm. palvelupolku-menetelmää, joka auttaa ymmärtämään toimintaa ajallisenä jatkumona osallistujien näkökulmista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallistujalähtöisyyttä voidaan edistää myös korttien sidosryhmäkartoilla, joissa kartoitetaan osallistujaryhmän kannalta oleelliset toimijat ja verkostot sekä kootaan ne yhteen kuvaan. Tämä auttaa selkiyttämään kokonaisuutta ja eri toimijoiden suhteita sekä tunnistamaan mahdollisten haasteiden lisäksi tulevaisuuden mahdollisuudet.

Kävijäkartoituksen avulla voidaan osallistavasti ryhmitellä toiminnassa mukana olevat osallistajat. Näin saadaan toiminta vastaamaan erilaisten osallistujien toiveita ja tarpeita, myös työntekijöiden.

Korteissa on kuvattu uusia asiakastyön menetelmiä konkreettisesti, jotta niitä olisi helppo käyttää. Menetelmien käyttöönotto ei vaadi juurikaan aikaa, rahaa tai välineitä. Menetelmiä on noin 20, joten niihin on hyvä tutustua ennen asiakaskohtaamista joko yksin tai ammattilaisten kesken. Toimintaohjeiden selkeys on tärkeää, jotta kynnys hyödyntää uusia menetelmiä madaltuu. Korttien avulla ammattilaisen on mahdollista muokata toimintaansa helpommin lähestyttäväksi, mikä kannustaa kohderyhmää osallistumaan toimintaan, palveluun tai näiden suunnitteluun matalalla kynnyksellä.

Toimintaympäristö

Helppokäyttöiset kortit sopivat monenlaisiin tilanteisiin. Korteja voi hyödyntää ryhmien kokoontumisissa, toiminnan ideoinnissa ja jäsentämisessä, asiakkaiden kannustamisessa, tapahtumien suunnittelussa sekä asiakastyötä tekevien ammattilaisten kesken tehtävässä kehittämistyössä. Kortit soveltuvat myös avoimen tilan suunnitteluun. Korteista löytyy ideoita ja esimerkkejä, miten menetelmiä voi soveltaa tai muokata eri tarkoituksiin. Menetelmiä on käytetty esimerkiksi kunnan monialaisessa kehittäjätyöryhmässä.

Menetelmäkortit on pilotoitu ja kehitetty Ranuan kunnan päihteettömässä päivätoiminnassa ja Ylitornion kunnan aikuisten olohuonetoiminnan käynnistämisen yhteydessä. Kortit sopivat mainiosti myös oppilaitosten ja järjestöjen käyttöön ja niiden osaamisen kehittämiseksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Korttien menetelmät luovat ammattilaisille uutta näkökulmaa osallisuuden vahvistamiseen ja uusia tapoja toimia ja vaikuttaa asiakasosallisuutta tukevalla tavalla. Korteja aktiivisesti käyttämällä yhteiskehittämisen menetelmät alkavat juurtua organisaatioon. Korttien menetelmiä voivat hyödyntää esimerkiksi työpajaohjaajat, sosiaalityöntekijät, diakonit ja päihdetyöntekijät.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajalle

VOITTO-voimavaroja, toimintakykyä ja osallisuutta Lappiin -hankkeessa kehittämistyöhön osallistuivat päihteettömän päivätoiminnan asiakkaat. Menetelmiä hyödyntämällä asiakkaat sitoutuivat yhteiseen toimintaan.

Kortit on kehitetty palvelumuotoiluprosessissa, jossa oli mukana eri alojen ammattilaisia kunnista ja heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia asiakkaita. Korteissa yhdistyvät osallistavat, ratkaisukeskeiset ja valmentavat menetelmät palvelumuotoilusta ammentaviin fasilitointi- ja palveluiden kehittämismenetelmiin. Menetelmiä on testattu useampaan kertaan erilaisissa yhteyksissä ja kehitetty yhteistyössä kuntien ammattilaisten ja kohderyhmän osallistujien kanssa.

Palvelumuotoilun asiantuntijat ovat koonneet korttipakan rungon yhteen. Runkoa ovat kehittäneet sen jälkeen eteenpäin asiantuntijat ja opiskelijat. Käyttöönottoprosessissa selvitettiin mm. kunnan sosiaalialan työntekijän normaalia päivää ja kehitettiin kortteja sopimaan sekä sisällöllisesti että käyttömukavuudeltaan työntekijän arkeen. Korttien visuaalisen ilmeen suunnittelu ostettiin mainostoimistosta. Ulkoasun määrittelyn jälkeen järjestettiin testaus- ja kommentointikierron hankkeessa mukana olleille asiantuntijoille sekä kuntien ammattilaisille, joille ainakin osa korttien menetelmistä oli tuttuja. Korttipakka kehitettiin lopulliseen muotoonsa heiltä saatujen kommenttien ja mielipiteiden pohjalta.

Korttipakka esiteltiin ennen julkaisua ja painatusta myös hankkeen ohjausryhmälle. Yhteenvedon voi siis sanoa, että tärkeää korttipakan kehittämisessä oli, että myös se tehtiin osallistaen.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kortit tukevat identiteetin vahvistumista ja oma-aloitteisuutta. Korttien avulla asiakkaiden näkökulmat tulevat järjestelmällisemmin esiin. Kortit auttavat asiakasta havainnoimaan omaa osallisuuttaan yhdessä työntekijöiden kanssa. Parhaimmillaan asiakkaat kokevat oman identiteetin vahvistuvan ja uskaltavat toimimaan oma-aloitteisesti arjessaan. Identiteetin vahvistuminen voi rohkaista asiakkaita osallistumaan myös yhteiseen toimintaan.

Korttien avulla toimintaan osallistujat voivat tuntea kuuluvansa ryhmään sekä olevansa tarpeellisia yhteiskehittämisessä ja toiminnassa. Toiminnan tavoitteen hahmottaminen on

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

helpompaa silloin, kun toiminta on yhdessä suunniteltua ja sovittua. Oman roolin hahmottaminen osana suurempaa kokonaisuutta lisää ymmärrystä kehitettävästä toiminnasta sekä kokemusta oman tekemisen tärkeydestä. Korttien tehtävien avulla osallistujille voidaan välittää kokemus siitä, että heihin luotetaan.

Kortit ovat ammattilaiselle konkreettinen työkalu

Ammattilaisten kynnys ottaa toimintaan osallistuvia tai palvelun asiakkaita mukaan yhteiskehittämiseen madaltuu, kun heillä on konkreettisia keinoja työskentelyyn. Korttien avulla ammattilaisten on mahdollista toimia rennommin, vähemmän viranomaisena. Ammattilaisen roolin muutos tekee ammattilaisesta helpommin lähestyttävän.

Luovuus käyttöön!

Korttien ja niiden teemojen avulla löytyy useita vaihtoehtoja työskentelylle. Kirjoittamisen ja puhumisen lisäksi yhteiskehittämiseen voi osallistua piirtämällä. Korttien tehtävissä visualisoidaan esimerkiksi sidosryhmäverkosto. Visualisointi voi helpottaa kokonaisuuksien tai toiminnan tavoitteiden hahmottamista ja palveluyhdistelmien sekä yhteistyökuvioiden kehittämistä.

Lisäksi asioita saatetaan lähestyä ottamalla eri rooleja esimerkiksi asiakaskohtaamistilanteessa. Rooliin heittäytyminen antaa uutta näkökulmaa asiakasosallisuuteen ja mahdollisuuden tuoda esille asioita, joita voisi olla hankala sanoittaa omana itsenään. Korttien kehittäminen palvelumuotoilulla yhdessä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa lisää molempien merkityksellisyyden kokemusta.

Menetelmäkortit vahvistavat osallisuutta

Osallisuuden tunne vahvistuu myös silloin, kun toiminta saadaan vastaamaan osallistujien toiveisiin ja tarpeisiin. Työntekijät voivat haastaa omaa asiantuntijarooliaan korttien avulla. Uudet työkalut ja niiden tukemana uudet roolit ammattilaisilla voivat voimaannuttaa. Osallistujalähtöisyys lisääntyy, kun voidaan huomioida osallistujien kertomia tarinoita, joita ei muuten helposti saada esille palvelutilanteissa, asiakaspalautteiden tai -lomakkeiden kautta.

Osallisuus vahvistuu, kun kaikkien kokemusta hyödynnetään yhteisessä toiminnassa ja voidaan varmistaa, että jokaiselle löytyy tekemistä. Joskus yksin asioihin tarttuminen voi tuntua haastavalta. Silloin auttaa yhdessä tekeminen. Menetelmän avulla voidaan sanoittaa tekemisen kautta syntyvää osallisuuden kokemusta. Osallisuuden kokemuksen voi tehdä menetelmän avulla näkyväksi sekä itselleen että muille. Sanoittamisen myötä voi syntyä uusia oivalluksia.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Yhdessä työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa korttien avulla on kehitelty ja muotoiltu osallisuutta lisääviä ja syrjäytymistä ehkäiseviä ohjaus- ja neuvontapalveluita. Kehitetty menetelmä on mallinnettu kuntien kanssa.

Kortteja kehitettäessä tarkasteltiin mm. kunnan sosiaalialan työntekijän tyypillistä työpäivää ja kehitettiin kortteja sopimaan sekä sisällöllisesti että käyttömukavuudeltaan työntekijän arkeen, jotta ne olisivat mahdollisimman helppo ottaa käyttöön. Myös korttien ulkoasuun kiinnitettiin huomiota, jotta ne olisivat miellyttäviä ja selkeitä.

Kortteja voidaan soveltaa ja käyttää eri tilanteissa ja eri tarpeisiin niin, että ne tukevat aina osallisuutta. Kortteja voi hyödyntää esimerkiksi opetustilanteissa tai pitkäkestoisissa asiakassuhteissa yhtä hyvin kuin uuden kehittämisessä ja osallistujiin tutustuessa.

Kortit on kehitetty kuntien kanssa, mutta ne sopivat mainiosti myös oppilaitosten ja järjestöjen käyttöön ja niiden osaamisen kehittämiseksi.

Osallisuuden varhainen tukeminen mahdollistaa voimavarojen siirtymisen ennaltaehkäisyyn ja osattomuuden torjuntaan.

VOITTO-kortit ovat olleet suosittuja, sillä kaikki painetut pakat (300 kpl) ovat menneet toimijoille.

Yhteenveto

Menetelmän avulla voidaan opetella yhdessä osallistavien työmenetelmien käyttöä. Tekemisen kautta oppii, miten korteissa esitettyjä menetelmiä voi parhaiten käyttää osana osallisuuden edistämisen työtä erilaisten osallistujaryhmien kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Asuinalueen yhteiskehittäminen siltaustoiminnan avulla

Työelämän ulkopuolella olevat henkilöt voivat vahvistaa työelämävalmiuksia, toimintakykyä ja työllistymisedellytyksiä paikallisen siltaustoiminnan avulla, jossa työelämän ulkopuolella olevat ja alueen muut toimijat, tässä hankkeessa ikäihmiset, kehittävät ja toteuttavat yhdessä mielekästä toimintaa omassa asuinympäristössään.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

Työste – Työelämän ulkopuolella olevien työelämävalmiuksien ja työllistymisedellytysten edistäminen siltaustoiminnan avulla -hanke Helsingin Myllypurossa. Metropolia Ammattikorkeakoulu sekä Itä-Helsingin lähimmäistyö Hely ry, Herttoniemen seurakunta ja Digital Living International Oy (ESR 1.10.2015–30.9.2017).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuula Mikkola, Metropolia Ammattikorkeakoulu, tuula.mikkola@metropolia.fi

Mallin kuvaus

Hanke vastaa tarpeeseen kehittää toimintatapa, jonka kautta työelämän ulkopuolella oleville henkilöille syntyy kiinnittymiskohtia ja mielekästä toimintaa omassa arjessa ja joka vahvistaa työelämävalmiuksia. Hanke liittyy Uusimaa-ohjelmaan ja sen toimeenpanosuunnitelmaan. Päätoteuttaja on toteuttanut aiemmin useita hankkeita samoista teemoista

(yhteiskehittäminen, työelämävalmiudet, ikäihmisten hyvinvointi). Toiminnan lähtökohtana on myös vanhustyön kasvava työvoimatarve. Toiminta kiinnittyy kansalaisyhteiskuntaan ja paikallisesti Itä-Helsingin Myllypuroon. Yhteistyötä on tehty muun muassa Myllypuro-seuran ja paikallisen asukastalo Myllärin kanssa. Toiminta on suunnattu työelämän ulkopuolella

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

oleville henkilöille (erityisesti alle 30-vuotiaille ja yli 50-vuotiaille henkilöille). Välillisiä kohderyhmiä ovat kehittämiseen osallistuvat alueen ikäihmiset, julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin työntekijät, palveluja tuottavat organisaatiot, alueen asukkaat sekä ammattikorkeakoulun opiskelijat (kuntoutus- sosiaali-, kulttuuri- ja tietotekniikka-ala).

Toiminnan tarkoituksena on vahvistaa työelämän ulkopuolella olevien henkilöiden työelämävalmiuksia, toimintakykyä ja työllistymisedellytyksiä kehittämällä paikallista siltaustoimintaa. Toiminnassa kehitetään siltausmalli, joka voidaan siirtää vastaaviin toimintaympäristöihin. Toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista. Siltaus on eri ryhmien ja toimijoiden liittämistä toisiinsa. Siltaustoiminnassa työelämän ulkopuolella olevat ja ikäihmiset kehittävät ja toteuttavat yhdessä arjen mielekästä sisältöä omassa asuinympäristössään. Työpajoissa osallistujat ideoivat ja suunnittelevat toimintaa, joka voi olla esimerkiksi vapaaehtoistoimintaa ja tapahtumia. Helsingin Myllypurossa työpajoissa suunniteltiin esimerkiksi kävelyryhmän toimintaa, yhteisöllistä ruokailua ja taloyhtiön yhteisen toiminnan kehittämistä. Kävelyryhmässä ikääntyneet ja työelämän ulkopuolella olevat kävivät porukalla kävelemässä. Kehittämiseen osallistuminen vahvistaa osallistujien työelämävalmiuksia.

Kokeilujen kautta verkostoidutaan ja tehdään yhteistyötä alueen muiden toimijoiden kanssa. Toiminnassa on ollut mukana vanhusten asumispalveluja tuottava yhdistys, jolloin nuoret ja ikääntyneet ovat kohdanneet toisiaan. Mielekäs toiminta arjessa tukee yhteyksien syntymistä työelämään. Osallistujien itsereflektiota varten on kehitetty digitaalinen TOPI-arviointiväline työ- ja toimintakyvyn itsearviointiin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta on vapaaehtoista, ja osallistujat ovat tulleet mukaan silloin, kun ovat halunneet. Mahdollisuus olla osallisena toiminnan eri tasoilla on nähty arvokkaana ja että mukana voi olla myös vain seurailemassa toimintaa. Yhteiskehittelyn menetelmät ovat mahdollistaneet myös hiljaisempien osallistujien äänen kuulumisen. Toiminnassa pyritään toimimaan kannustavasti ja arvostavasti dialogissa. Toiminnassa on etsitty omiin oloihinsa päätyneitä monin tavoin, muun muassa jalkautumalla kadulle sekä haastatteleamalla työelämän ulkopuolella olevia osallistumisen avuista ja esteistä.

Toiminnassa tarjotaan vaihtoehtoisia toimijuuksia, sillä toiminnassa voi hyödyntää monenlaista osaamista. Toiminta edellytti vastuunottamista omasta ja yhteisestä toiminnasta sekä erilaisten näkemysten yhteensovittamista. Toiminnassa saattoi siten kehittyä ryhmässä toimimisessa. Toiminta liittyy omaan arkeen ja on helposti saavutettavaa, jolloin se vahvistaa toimijuutta omassa elämässä. Siltaaminen laajentaa sosiaalista kanssakäymistä. Toiminta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

vahvistaa yhteisöllisyyttä, tuo kiinnittymiskohtia asuin ympäristöön ja työelämään sekä eri ryhmien, kuten sukupolvien välisiä kohtaamisia. Omaan arkeen saa myös rytmiä.

Työelämän ulkopuolella olevat ihmiset kehittävät toimintaa yhdessä alueen ikäihmisten kanssa yhteiskehittämisen mukaisesti: omia toiveita toiminnasta tuodaan esille ja päämääristä neuvotellaan yhteisesti. Samoin on joidenkin varsinaisten toimintojen, kuten esimerkiksi taloyhtiön yhteisen toiminnan kehittämisen kohdalla. Osallistujat vaikuttavat monin tavoin lähiympäristöön ja tarjoavat muillekin toiminnan paikkoja.

Osallistujat saavat osaamisensa näkyviin järjestämänsä toiminnan kautta. Vastaavaa toimintaa ei välttämättä olisi syntynyt ilman hanketta. Toimintamalli perustuu tasa-arvoisuudelle ja toisen arvostamiselle. Toiminnan vapaaehtoisuus, osallistujalähtöisyys ja kokemus merkityksellisyydestä vahvistavat toiminnan eettisyyttä. Toimintakonseptin kehittämiseen osallistuneiden mukaan toiminta oli merkityksellistä, siinä syntyi kokemuksia yhteisiin asioihin vaikuttamisesta, osallistujiin luotettiin ja he kokivat olevansa tarpeellisia, toiminnassa sai myönteistä palautetta ja oli mahdollisuus kuulua tärkeään ryhmään.

Toiminnasta hyötyvät kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset sekä paikallinen yhteisö, jonka kanssa siltaustoimintaa tehdään. Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta. Todennus on tehty haastatteluin sekä hankkeessa kehitetyn digitaalisen TOPI-itsearviointivälineen avulla.

Toiminta vahvistaa osallistujien toimijuutta suhteessa omiin voimavaroihin sekä vahvistaa kiinnittymistä paikalliseen yhteisöön.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle oli kysyntää ja osallistujat olivat motivoituneet kehittämään omaa asuin aluettaan ja sen matalan kynnyksen kohtaamismahdollisuuksia. Siltausmalli on uudenlainen toimintamalli, jossa erityistä on paikallinen ja rakenteellinen toimintatapa työ- ja toimintakyvyn vahvistamiseksi asukkaiden ja alueen palveluntuottajien toimintana. Palvelujentuottajat oppivat toimimaan rajapinnoilla verkostomaisesti ja mahdollistamaan yhteistoiminnassa rakentuvia, toimintakykyä tukevia arjen toimintoja asuin ympäristöön.

Siltausmalli on siirrettävissä sellaisenaan muihin toimintaympäristöihin. Haasteena voi olla muun muassa osallistujien, erityisesti työelämän ulkopuolella olevien löytäminen, kun toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen. Kokeilut pyritään viemään käytäntöön liittämällä ne alueen olemassa oleviin toimintoihin: olemassa olevat toiminnot vahvistuvat ja luodaan uusia paikkoja osallistua merkitykselliseen toimintaan. Kävelytoiminta vakiintui ja vetovastuu on paikallisilla toimijoilla. Toiminnan juurtuminen on muilta osin avoinna. Alueelliseen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

verkostoitumiseen ja siltojen rakentamiseen erilaisten toimijoiden välillä pohjautuva siltaustoiminta mahdollistaa kokeilutoiminnan juurtumisen osaksi alueen toimintaa.

Kehittämistoimintaan osallistuminen oli työelämän ulkopuolella olevien osalta haasteellisempaa kuin ikäihmisten. Apuna on hyvä olla niin sanottuun kumppaniryhmään, tässä ikäihmisiin, kuuluvia osallistujia, jotka takaavat aktiivisella osallistumisellaan toiminnan jatkuvuutta, kun toiminta ei kuitenkaan ala profiloitua kumppaniryhmän toiminnaksi.

Lopuksi

Siltausmalli on levitettävissä eri paikkakunnille ja tarjoaa mahdollisuuksia juuri toiminnan juurruttamiseen paikallisen hyvän synnyttämisen kautta. Työste-hanke päättyi syyskuussa 2017. Toimintamallin juurtuminen on avoinna kävelytoimintaa lukuun ottamatta.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä

Avoin olohuone on avoin kaikille, mutta se on suunnattu erityisesti niille, jotka kaipaavat apua, rentoa oleilua ja yhteisöllisyyttä ilman tiettyjä sitoumuksia kuten päihteettömyyttä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä	1
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	3
Mallin arviointi	6
Osallisuus omassa elämässä	6
Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa	7
Osallisuus yhteisestä hyvästä	8
Toiminta kiinnittyy sosiaalialan työhön	8
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	8
Lopuksi	10

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Lissu Social Club (Korona yhteiskunnan marginaaleissa -hanke, Otto – oma tulevaisuus - osahanke), Pori. Porin Sininauha ry ja Tampereen yliopisto, hankeaika 1.1.2021–31.8.2023. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 - hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Yhteyshenkilöt:

Marja Hekkala, Tampereen yliopisto, etunimi.sukunimi@tuni.fi @marjahek

Iida Makkonen, Porin Sininauha ry, i.sukunimi@porinsininauha.fi

Katja Saraketo, Porin Sininauha ry, k.sukunimi@porinsininauha.fi

Sanna Saarinen, Porin Sininauha ry, s.sukunimi@porinsininauha.fi

Mallin kuvaus

Avoimeen olohuoneeseen luodaan yhteisöä yhteisen tekemisen avulla. Yhteisö rakentuu myös järjestämällä yhteisökokouksia ja suunnittelemalla avoimen olohuoneen tilaa ja toimintaa yhdessä. Avoin olohuone on yhdenvertaisuuden edistämisen ja demokraattisten käytäntöjen varaan rakentuva, jatkuvasti itseään kehittävä ja ylläpitävä yhteisö, jonka toiminnassa keskitytään ongelmien sijasta osallisuuteen. Toiminnassa yhdistyvät ihmisarvoa turvaava huolenpito, ennakoitava yhteisöllinen toimintaympäristö ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Toimintaan osallistumisessa ei ole sosiaalipalveluille tyypillisiä rajoituksia, kuten päihitteettömyyden vaatimusta. Toiminnan mielikuvaa ja mainetta rakennetaan aktiivisella viestinnällä sosiaalisessa mediassa.

Toimintaympäristö

Toiminnan kulmakivi on helposti saavutettavissa oleva, esimerkiksi paikkakunnan keskustassa sijaitseva yhteisöllinen olohuone. Toimintaan osallistuminen on avointa kaikille. Yhteisö tekee yhteistyötä erityisesti lähialueen yritysten, sosiaali- ja terveystalveluiden ja Kelan kanssa. Useat yhteistyötahot jalkautuvat avoimeen olohuoneeseen.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toiminta on kohdennettu kaikille alueen asukkaille, jotka toivovat osallisuutta, osallistumismahdollisuuksia ja sisältöä elämäänsä. Avoimen olohuoneen perustehtävänä on paitsi turvata osallistujille arjessa selviytymisen kannalta välttämättömien resurssien saatavuus, kuten suoja, ruokaa ja hygieniasta huolehtimisen mahdollisuuksia, myös vapaata oleskelua, iloa, leikkiä ja luovuutta mahdollisesti inhimillisten kriisien täyttämään

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

arkeen. Olohuoneeseen voi tulla myös auttaakseen muita. Kyse on kohtaamispaikasta, joka ei edellytä esimerkiksi palvelujen asiakkuutta.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Avoin olohuone edellyttää fyysistä sisätilaa kaupungin tai asutusalueen keskustassa. Tila sisustetaan nimensä mukaisesti olohuoneeksi. Tilan varustelussa ja sidosryhmäyhteistyössä vastataan osallistujien perustarpeisiin, kuten lepoon, pyykinpesuun, hygieniaan ja ruokaan. Varustelussa voidaan huomioida myös joitakin osallistujien erityistarpeita, esimerkiksi riskijäteastia käytetyille neuloille ja ruiskuille. Tilaan taataan myös esteetön pääsy. Työntekijöiden turvallisuuden varmistamiseksi olohuoneessa on hyvä olla vähintään kaksi työntekijää. Vartijat on pystyttävä kutsumaan paikalle tarvittaessa. Aukioloaika sovitetaan paikkakunnan muihin palveluihin niin, että palvelut yhdessä kattavat lähes ympärivuorokautisen mahdollisuuden sisätiloissa oleskeluun ilman asuntoa oleville ihmisille, mahdollisuuksien mukaan myös viikonloppuisin.

Avoin olohuone on paikka, jossa voi löytää esimerkiksi sosiaalisia suhteita sekä saada apua etuusasioissa ja palveluissa asiomisessa. Olohuoneessa voi oleskella päihteettömänä tai päihtyneenä. Toiminta pohjaa sosiaalihoitolain perusidean mukaisesti siihen, että palveluohjaus ja suunnitelmissa tukeminen perustuvat ihmisen tuntemiseen ja ymmärrykseen hänen tarpeistaan, eivät järjestelmälähtöisyyteen. Avoimessa olohuoneessa on mahdollista tavata kokemustoimijoita sekä olohuoneeseen jalkautuvia muiden palveluiden ja hankkeiden työntekijöitä, esimerkiksi aikuissosiaalityöstä, asumisneuvonnasta, rikosseuraamustyöstä, diakoniasta, talusneuvonnasta tai väkivaltatyöstä.

Avoin olohuone on myös yhteisö. Se on näkyväksi ja kuulluksi tulemisen paikka, jossa ihmiset voivat saada erilaisia tehtäviä, kuten ruoanlaittoon osallistuminen. Ihminen voi myös tulla vain paikalle ilman että hänen tarvitsee tehdä mitään.

Toiminnassa pyritään yhdenvertaisuuteen: osallistajat ovat keskeisessä osassa toiminnan suunnittelua ja ylläpitoa, ja yhteisökokous on tärkeä vaikuttamisväylä yhteisöä koskevissa asioissa.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Avoin olohuone on paikka, johon osallistuja tulee vapaaehtoisesti. Toiminnan tärkein tarkoitus on oleskelu ja vuorovaikutus yhteisössä, mutta apua on silti koko ajan saatavilla. Jos osallistuja toivoo apua esimerkiksi asunnottomuuteen, toimeentuloon tai päihteiden käytön vähentämiseen liittyvissä asioissa, hän saa tukea tavoitteen määrittelyssä, keinojen löytämisessä ja suunnitelman toteutuksessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Monet toimintaan osallistuvat ovat tulleet toistuvaksi torjutuiksi palvelujärjestelmässä. Torjumiseksi tulemisen katkaisemiseksi toimintaperiaatteita ovat vapaaehtoisuus, läpinäkyvyys, ennakoitavuus ja demokraattinen yhteisistä asioista sopiminen. Toimintamallissa olennaista onkin sellainen vallan käytön väljyys, joka sallii toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin yhdessä toimintaan osallistuvien kävijöiden ja sidosryhmän toimijoiden kanssa. Yhdessä tekeminen on suositeltavaa aloittaa jo ideointivaiheessa, ennen rahoituksen saamista, ja sitä voi jatkaa koko toiminnan ajan. Esimerkiksi yhteisökokouskäytäntö alkaa vasta silloin, kun yhteisö näkee tarpeelliseksi demokraattisen neuvottelun olohuoneen säännöistä. Yhteisökokous nimetään luovasti, esimerkiksi All Starsiksi. Yhteisökokouksen asialista rakentuu avoimesti taululle kaikkien näkyville. Puheenjohtaja valitaan kokouksen alussa halukkaiden joukosta. Toiminnan raamit sovitaan yhdessä ja päätetään yhteisökokouksissa. Sanktioiden sijaan sopimusten laiminlyöntitilanteissa toimitaan tilannekohtaisesti.

Yhteisökokouksen osallistujat saavat asiansa asialistalle sanomalla siitä työntekijälle tai kirjoittamalla sen esimerkiksi valkotaululle. Kokouksessa on myös tilaa esittää siinä hetkessä mieleen tulevia kehittämissideoita. Kokouksen puheenjohtaja valitaan joka kerta erikseen halukkaiden tai ehdotettujen joukosta. Jos jostakin asiasta äänestetään, äänestys jatkuu kokouksen jälkeen viikon ajan, ja siihen palataan seuraavalla viikolla. Näin vaikuttaminen ei kapene läsnäoloon yhteisökokouksessa. Yhteisökokousten pöytäkirjoista voi seurata toiminnan kehittymistä ja yhteisölle tärkeitä asioita toiminnan eri vaiheissa.

Toimintaa tehdään näkyväksi myös sosiaalisessa mediassa. Työntekijät tai opintoihin liittyviä harjoittelujaan suorittavat opiskelijat voivat pitää avoimen olohuoneen toiminnasta päiväkirjaa. Päiväkirja on yksi tapa tarkastella kehitystä ja kirjata muistiin tapahtumia. Avoimen olohuoneen Facebook-sivulle taltioidaan myös toimintaa. Työntekijät postaavat ajankohtaisia asioita, yleensä kuvan kera. Tässä mielessä toiminta tavoittaa jokaisen, joka Facebookista haluaa seurata yhteisön toimintaa ja kehittymistä. Kenestäkään ei julkaista tietoa ilman hänen omaa suostumustaan.

Sosiaalista mediaa voi myös hyödyntää yhteisön sisäiseen tiedottamiseen. Avoimen olohuoneen uutisia voidaan julkaista esimerkiksi kerran viikossa ja jakaa sosiaaliseen mediaan tai tulostaa avoimen olohuoneen kahvipöydälle luettavaksi. Uutisten muodossa kertyy tietoa yhteisössä tärkeistä tapahtumista, ja uutisissa myös otetaan kantaa osallistujille tärkeisiin asioihin. Uutiset muotoillaan ja muokataan yhteistyössä työntekijöiden ja osallistujien kesken.

Myös toiminnan viikkokalenteri rakentuu kohderyhmän tarpeista käsin: Olohuoneeseen voi kutsua säännöllisesti vierailemaan työntekijöitä esimerkiksi aikuissosiaalityöstä, asumis- ja talousneuvonnasta, diakoniasta, päihdepalveluista, rikosseuraamustyöstä ja väkivaltatyöstä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemustoimijoiden osaamista ja läsnäoloa on myös hyvä hyödyntää, mielellään useampana päivänä viikossa.

Kalenterissa on tärkeää olla tilaa myös leikille, peleille ja luovalle toiminnalle. Toiminnan ennakoitavuuden parantamiseksi kalenteri on tärkeää visualisoida selvästi näkyville, esimerkiksi viikkolukujärjestykseksi seinälle. Olohuone kannattaa nimetä kutsuvasti, esimerkiksi Social Clubiksi. Avoimelle olohuoneelle voi myös tehdä logon. Se voi edustaa yhteisössä tuotettua ja uusiutuvaa arvoa. Osallistujat voivat saada esimerkiksi tarroja, joissa on logo tai logolla varustettuja asusteita tai vaatteita.

Yhteisössä myös aika on väljää. Se tarkoittaa esimerkiksi sanomalehden lukemista, juttelua, dokumentin katsomista tai pelailua. Arkea eivät siten raamita kuntoutumistavoitteet tai ongelmien ratkaisuyritykset. Työntekijät käyttävät samoja tiloja kuin osallistujat.

Osallistujia kannustetaan ja rohkaistaan positiivisiin rooleihin yhteisössä ja heille luotetaan tehtäviä hoidettaviksi, kuten kahvinkeittoa, kokkausta, kokemustoimintaa, hävikkiruoan hankkimista, kaupassa asiointia, tupakointipaikan järjestelyä, yhteisökokouksen puheenjohtajana toimimista tai vertaisista huolehtimista. Yhteisön toimiva arki rakentuukin ihmisten yhteistyönä. Toiminta vastuullisissa rooleissa ja yhteisödemokratia yhdistyvät osallisuustyön ymmärrykseen siitä, että jokaisella ihmisellä on kykyä oppia uutta ja että yhteisössä tunnustetaan oppimiselle otollisia hetkiä ja sopeudutaan oppijalle sopivaan tahtiin uusien asioiden opettelussa.

Vaikean elämäntilanteen tai mahdollisesti pitkittyneen kriisin, kuten asunnottomuuden, päihteiden käytön tai rikollisuuden, katkaiseminen edes hetkeksi on mahdollista ilon, leikin ja luovan toiminnan myötä. Ne tuovat kaivattuja taukoja arkeen. Visailut, peliturnaukset, käsityöt tai muu luova toiminta kuuluvat kiinteästi viikko-ohjelmaan. Ennalta sovittujen rutiinien lisäksi yhteisössä voidaan juhlia osallistujien syntymäpäiviä, juhlapyyhiä, suomalaisen hiihtomitalia tai muita merkittäviä tapahtumia, tai järjestää spontaanisti vaikkapa kynsien lakkaamista tai hiusten leikkaamista. Lähitulevaisuuteen sijoitettavat tapahtumat asettavat horisonttiin odottamisen arvoisia asioita. Odottaminen tarjoaa toivoa ja suuntaa katsetta tässä hetkessä olevien vaikeuksien yli. Pieniäkin onnistumisia on syytä juhlia ja pysähtyä nauttimaan niistä. Muutoin tsemppi voi loppua kesken ja asioiden hoitaminen tuntua loputtomalta kujanjuoksulta, joka ei johda mihinkään. Yhteisössä on tilaa myös erilaisille ryhmätoiminnoille, esimerkiksi naisten ryhmälle.

Toimintaan osallistuvien ihmisten ilonaiheet ja huolet kulkevat heidän mukanaan olohuoneeseen. Työntekijälle kertyy ymmärrystä ja tietoa niin osallistujien elämismaailmasta kuin palvelujärjestelmästäkin. Toimintamalliin kuuluu olennaisesti yhteiskunnallinen vaikuttaminen: auttamisjärjestelmän haastaminen asiakaslähtöisyyteen, poliittisen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

keskustelun virittäminen esimerkiksi mediassa sekä yhteistyö- ja demokratiakokeilujen toteuttaminen. Yhdenvertaisuutta edistävä osallisuustyö tarkoittaa siis myös työtä julkisen asenteen muuttamiseksi. Viestintä on erottamaton osa kaikkea osallisuustyötä.

Anteeksianto ja uusien mahdollisuuksien loputon tarjoaminen ovat arvoja, joiden eteen yhteisössä avainroolissa olevien on jatkuvasti tehtävä töitä; suhteessa itsen ja muihin. Yhteisössä vastaustaan etsivän kysymys on, miten ärsyyntyminen, loukkaantuminen ja viha masinoidaan ymmärrykseksi ja samalla säilytetään omanarvontunto ja pidetään kiinni omista rajoista.

Yhteisön rajojen piirtäminen ja pitäminen vaativat jatkuvaa työskentelyä. Pääteiden käyttöön liittyvien velkojen ja muiden ristiriitojen ratkaiseminen on onnistuttava rajaamaan toiminnan ulkopuolelle.

Sosiaalialan koulutus antaa hyvät lähtökohdat työntekijöiden osaamiselle. Työ edellyttää valmiutta jakaa käytettävissä olevaa valtaa, purkaa hierarkioita ja kohdata osallistujat yhdenvertaisina ihmisinä.

Mallin arviointi

Osallisuus omassa elämässä

Avoin olohuone on julkinen tila, jonka toiminta on kohdennettu kaikille alueen ihmisille, jotka toivovat osallisuutta, osallistumismahdollisuuksia ja sisältöä elämäänsä. Toiminta on avointa kaikille eikä profiloidu tietyn kohderyhmän toiminnaksi. Erilaisista elämäntilanteista ja sosiaalisista taustoista tulevat ihmiset voivat tutustua toisiinsa avoimen olohuoneen tilassa.

Avoimessa tilassa tarjotaan mahdollisuus aktiviteetteihin, kuten peleihin sekä arjen perustarpeiden tyydyttämiseen, esimerkiksi pyykinpesuun ja ruokailuun. Osallistujat saavat suunnitella ja sisustaa itse tilaa ja päättää sen toiminnasta. Yhteisössä toimiminen ei kuitenkaan pakota ketään kuntoutumiseen, päihteettömyyteen tai elämänmuutokseen, eli osallistujien vapaaehtoisuus on tässäkin tärkeintä. Avoimen olohuoneen toiminta ei keskity ihmisten ongelmiin ja taustoihin vaan heidän osallisuutensa vahvistamiseen.

Työntekijät kuuntelevat osallistujien toiveita ja ideoita sekä auttavat sanoittamaan niitä. He kulkevat osallistujien rinnalla alusta asti. He opastavat osallistujia muun muassa asunnon etsimisessä, tarvittavan palvelun löytämisessä ja saattavat sinne sekä muistuttavat osallistujia sovitusta tapaamisista ja muista menoista. Oikein kohdennetut ja oikea-aikaiset palvelut tehostavat palvelujärjestelmän toimintaa ja osallistujan omaa asemaa. Palvelut jalkautuvat myös avoimeen olohuoneeseen sidosryhmätoimijoiden avulla.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Avoimessa olohuoneessa toteutuu perustuslain mukainen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Huolenpito ja sosiaalisen verkoston laajentuminen toimintaan osallistuvien kesken rakentavat luottamusta ihmisiin ja yhteiskuntaan.

Osallistujat pystyvät ennakoimaan Avoimen olohuoneen toimintaa seinälle visualisoidun viikkolukujärjestyksen avulla.

Toimintamalli takaa valmiuden löytää osallistujat heidän omasta ympäristöstään, kun tila sijoitetaan saavutettavalle paikalle. Yhteisön toimintaan osallistuu sellaisiakin henkilöitä, joita mikään muu auttamisjärjestelmän taho ei ole onnistunut tavoittamaan ja kohtaamaan. Joskus matalan kynnyksen palveluihinkin voi olla liian korkea kynnys, joten Avoimen olohuoneen malli sisältää myös etsivää työtä, jonka tavoitteena on poistaa olemassa olevia kynnyksiä.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yhdessä suunnittelu ja yhteiskehittäminen

Avoimessa olohuoneessa toiminta ja tilat suunnitellaan yhdessä. Tilat suunnitellaan turvallisiksi ja esteettömiksi. Toiminnan suunnittelussa apuna käytetään yhteisökokousta, joka toimii yhdenvertaisuuden ja demokratian periaatteella. Osallistujat ehdottavat itse käsiteltäviä asioita sille varattuun paikkaan, esimerkiksi valkotaululle. Yhteisökokous jakaa vastuuta osallistujien kesken ja auttaa seuraamaan yhteisön toimintaa pitkällä aikavälillä, kun toiminta kirjataan ylös. Osallistujille yhteisökokous on myös demokratian ja kansalaistaitojen harjoittelussa keskeinen väline.

Työntekijät voivat pitää päiväkirjaa toiminnasta. Läpinäkyvyyden takaamiseksi yhteisön toimintaa ja kehittymistä voi päivittää sosiaaliseen mediaan huolehtien samalla osallistujien yksityisyydensuojasta.

Yhteisö on paikka paitsi monenlaiselle osallistumiselle myös näkyväksi ja kuulluksi tulemiselle. Yhteisön arjen pyörittämisessä, yhteisökokouksissa, luovassa toiminnassa sekä muussa yhteisen tekemisen suunnittelussa on mahdollisuus vaikuttaa ja edistää itseä kiinnostavia asioita. Tämä antaa mahdollisuuden kokea pystyvyyden tunnetta, yhteenkuuluvuutta ja elämän merkityksellisyyttä.

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta

Avoimessa olohuoneessa on luotu omaehtoista ja yhteistä toimintaa varten. Osallistujille se tarjoaa mahdollisuuksia osaamisen näyttämiseen ja uuden oppimiseen. Toiminnan myötä he tulevat nähtyksi ja kuulluksi suhteessa muihin. Osaamisesta iloitaan yhdessä ja siitä jaetaan tietoa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Osallistujat voivat tuottaa sinne materiaalia ja uutisia, jotka kertovat yhteisön toiminnasta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työntekijät, kokemustoimijat ja halutessaan myös osallistujat esittelevät avoimen olohuoneen toimintaa ja tutkimusta erilaisissa seminaareissa, ajankohtaiskatsauksissa ja muissa julkisissa tilaisuuksissa.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Avoin olohuone on yhteisönä yhteinen tila, jossa oleminen ja toimintaan osallistuminen luo yhdenvertaisuutta osallistujille. Siellä tuotetaan monenlaista yhteistä hyvää, josta koko yhteisö voi nauttia yhdessä, kuten hävikkiruoosta valmistettua ruokaa, taidetta ja uutisia. Yhteinen tekeminen ja yhteisen hyvän tuottaminen luo myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tätä voidaan tehdä näkyväksi muun muassa painattamalla asusteita, joissa näkyy yhteisön logo. Avoin olohuone toteuttaa myös kuntalain mukaista osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien konkreettista toteuttamista.

Toiminta kiinnittyy sosiaalialan työhön

Avoimen olohuoneen toiminta tarkoittaa ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta edistävää osallisuustyötä. Toiminta kiinnittyy sosiaalialan työhön. Sen tavoitteena on vahvistaa työelämästä, edustuksellisesta demokratiasta ja mahdollisista luottamustehtävistä etäälle päätyneiden ihmisten osallisuutta. Avoimen olohuoneen tehtävänä on varmistaa ihmisoikeuksien toteutumista ja yleistä turvallisuutta yhteiskunnassa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Avoimen olohuoneen mallia on kokeiltu Porin keskustaan perustetussa Lissu Social Clubissa, osana Korona yhteiskunnan marginaaleissa -tutkimus- ja kehittämishanketta. Toiminta tavoittaa ihmisiä Porin ja naapurikuntien alueelta ja satunnaisesti muualtakin.

Avoimen olohuoneen toiminta perustuu aiemmassa hankkeessa luotuihin luottamuksellisiin suhteisiin ja kerättyyn tietoon. Aiemmassa hankkeessa kokeiltiin pari tuntia viikossa auki olevaa kahvilaa. Kahvilan toimintaan osallistujien mielestä parasta toiminnassa oli rento yhdessäolo ilman, että tarvitsee pelätä tulevansa tuomituksi huumeiden käytön perusteella. Kun huumausaineiden käyttöä ei tarvinnut salata, avautui mahdollisuuksia terveyttä edistävään työhön. Kahvilan aukiolo oli tarpeisiin nähden aivan riittämätön, eikä tila vastannut toiminnan tarpeita.

Kahvilan osallistujille järjestettiin unelmatyöpaja, jossa he esittivät kynnyksettömään palvelupisteeseen liittyviä toiveitaan. Osallistujat toivoivat olohuonetta, telkkaria ja sohvia, harrastamista, apua asioiden hoitamiseen, tukea kotoa poistumiseen, turvallisuutta, hyväksyntää ja mahdollisuuksia oppia uutta. Sairaanhoidajaopiskelijat toteuttivat kyselyn osallistujille, ja Kahvilasta vastaava taho toteutti sidosryhmäkyselyn. Nykyinen avoin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

olohuone vastaa niin osallistujien kuin sidosryhmän toimijoiden toiveita olohuoneesta ja kynnyksettömästä palvelupisteestä.

Monet toimintaan osallistuvat ovat tulleet eri tavoin toistuvaksi torjutuiksi palvelujärjestelmässä. Monissa matalan kynnyksen palveluissa tai yhteisöissä ihmisen päihtymystila tai korvaushoitolääkitys voi olla osallistumisen este. Kaikilla paikkakunnilla ei vielä ole päivätoimintapaikkaa, johon myös päihteitä aktiivisesti käyttävät ihmiset ovat tervetulleita. Malli purkaa tämän merkittävän kynnyksen ja toteuttaa aidosti kynnyksetöntä ja avointa yhteisöllistä olohuonetoimintaa. Yhteisössä osallistujat myös saavat työntekijöiden ja yhteisöön jalkautuvien tahojen kautta yhteyden tarvitsemiinsa palveluihin.

Osallistujien palautteen mukaan avoin olohuone on laajentanut heidän sosiaalista verkostoaan merkittävästi. Yhteisössä myös perinteiset jakolinjat esimerkiksi päihteiden käyttäjiin ja mielenterveyskuntoutujiin hälvenevät, kun osallistujat tutustuvat toisiinsa. Myös työntekijöiden rooli hämärtyy osallistujien näkökulmasta positiivisessa mielessä, kun yhteinen ajanvietto tuo näkyväksi ihmisen ammatin tai työn takaa.

Porin alueella Avoimen olohuoneen toiminnan ja runsaan kävijämäärän (päivittäin noin 40–60 henkilöä, säännöllisesti yhteensä toista sataa) vuoksi yhteisössä tapahtuu paljon erilaisia asioita. Toiminta on perusluonteeltaan itseään kehittävä. Kun yhteisössä ymmärrys jostakin pienestäkin asiasta kasvaa, uusi tieto auttaa toiminnan suuntaamista uudelleen.

Kehittämistä on tukenut hankkeessa toteutettava toimintatutkimus: Tutkijan yhteisöön tuomia teoreettisia käsitteitä eletään todeksi, tutkijan havaintoja pystytään jatkuvan dialogin vuoksi soveltamaan heti käytännön työssä, ja tutkija itse oppii yhteisössä koko ajan lisää.

Toimintatutkimuksellinen dialogi on auttanut määrittämään toistuvasti uudelleen toiminnan kehittämistarpeita. Tutkimuksen alkuvaiheessa pidettiin myös kuukausikokouksia, joissa käytiin läpi tapahtuneita asioita ja tulevan kuukauden tavoitteita. Yhteisössä kehittäminen ja kaikkien mahdollisuus osallistua siihen on sisäkirjoitettu toimintaperiaate, toimintatutkimuksen kuukausikokouksia ei ole nähty alkuvaiheen jälkeen tarpeellisina. Toimintatutkimuksen myötä syntyy kuitenkin tutkimusjulkaisuja, joissa osaamista, osallistujien kokemuksia ja työntekijöiden ammatillista kokemustietoa siirtyy jäsennellysti eteenpäin.

Avoimen olohuoneen avautumisen myötä kaupungin keskustan kävelykadun tilanne on rauhoittunut olohuoneen aukioloaikoina. Avoin olohuone on saanut tästä vuoden keskustateko -palkinnon Porin kaupunkikeskusta ry:ltä elokuussa 2021.

Avoimen olohuoneen toiminta on osoittautunut Porin alueella hyvin suosituksi ja on juurtumassa osaksi palvelukenttää. Korona yhteiskunnan marginaaleissa -hanke päättyi elokuussa 2023, ja STEAn rahoitus turvaa toiminnan vuoden 2025 loppuun asti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sosiaalihuoltolakiin on suunniteltu muutosta (HE 197/2022), jonka mukaan hyvinvointialueiden on järjestettävä päihteitä ongelmallisesti käyttäville henkilöille päiväkeskuspalvelua, jossa perustarpeisiin vastaamisen lisäksi tarjotaan sosiaaliohjausta. Palvelua tulee järjestää myös päihtyneille ja siinä on oikeus asioiden nimettömänä. Uuden lainkohdan on tarkoitus täydentää sosiaalihuoltolain 24 pykälää. Avoin olohuone ilman vaatimusta päihteettömyydestä on valmis malli hyvinvointialueiden hyödynnettäväksi. Perustarpeisiin vastaamisen ja sosiaaliohjauksen lisäksi päiväkeskuspalvelu on mahdollista rakentaa osallistujien toiveita vastaavaksi yhteisölliseksi ja kodinomaiseksi toimintaympäristöksi, kuten Avoimen olohuoneen malli osoittaa. Tällaisessa palvelussa osallistujat myös tekevät itse etsivää työtä eli houkuttelevat mukaansa ihmisiä, jotka eivät vielä ole osallistuneet olohuoneen toimintaan. Jos olohuone joudutaan esimerkiksi pandemiarajoitusten vuoksi sulkemaan, työntekijät jalkautuvat osallistujien, kahvitermarien ja voileipiä kanssa kävelykadulle kohtaamaan ihmisiä.

Lopuksi

Rakenteellista sosiaalityötä koskevan lain (SHL 1301/2014, 7 §) mukaisesti Avoimen olohuoneen malli kokoaa yhteen osallistujia ja sidosryhmän toimijoita. Yhdessä toimiessa syntyy osallistujien elinolosuhteita ja avun tarpeita sekä niiden ehkäisemistä ja korjaamista koskevaa tietoa. Avoin olohuone on siksi myös tiedonmuodostuksen ja tiedon eteenpäin välittämisen tila. Avointa olohuonetta voi itsessään pitää yhtenä toimenpide-ehdotuksena hyvinvointialueen asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi.

Avoimeen olohuoneeseen kokoontuessaan ihmiset myös osallistuvat yhteisistä asioista neuvottelemiseen sekä yhteisten sopimusten ja päätöksien tekemiseen. Kun osallistujien kansalaistaidot kehittyvät esimerkiksi avointa demokratiaa edustavan yhteisökokouskäytännön myötä, Avoin olohuone on toimiva alusta myös kunnille (Kuntalaki 175/2019, 22 §) ja hyvinvointialueille (Laki hyvinvointialueista 611/2021, 29 §) olohuoneen omaa toimintaa laajempaan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tarjoamiseen. Avoimessa olohuoneessa voisi järjestää esimerkiksi keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia tai asukasraateja, ja näin saada osallistujien tieto ja mielipiteet osaksi kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Digiohjauksella nuori palveluihin

Digitaalinen ohjauspalvelu kannustaa nuorta pohtimaan omaa hyvinvointiaan ja ohjaa matalan kynnyksen palveluihin. Vastaamalla 10 kysymykseen nuori saa yhteenvedon, joka auttaa pohtimaan omaa elämää ja tulevaisuutta. Vastausten perusteella tarjotaan tilanteeseen sopivia palveluita ja lisätiedon lähteitä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Arvio toimintamallista: Digiohjauksella nuori palveluihin	1
Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	4
Vinkit toimintamallin soveltajalle	4
Mallin arviointi	
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5
Osallisuus omassa elämässä	5

¹ Malli on arvioitu Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta	6
Osallisuus yhteisestä hyvästä.....	6
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Yhteenveto.....	9

Kehittäjä

Zekki-palvelua kehitetään STEA-rahoitteisessa Nuorten digitaaliset tukipolut – 3X10D -kehittämishankkeessa vuosina 2020–2022.

Kehittäjän yhteyshenkilö(t): Diakonia-ammattikorkeakoulu, Reija Paananen reija.paananen@diak.fi ja Sakari Kainulainen sakari.kainulainen@diak.fi

Mallin kuvaus

Vastaamalla palvelun esittämiin kysymyksiin nuori saa yhteenvedon tilanteestaan ja voi pysähtyä tarkastelemaan elämäänsä kokonaisuutena, vahvuuksineen ja heikkouksineen. Itsearvion voi tehdä omaan käyttöönsä, tai sitä voi hyödyntää asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Vastausten perusteella tarjotaan tilanteeseen sopivia palveluita ja lisätiedon lähteitä. Ammatillaiset voivat hyödyntää palvelua tai sen tarjoamaa yhteenvetoa asiakastyössä keskustelun pohjana. Kysymykset ja nuoren antamat vastaukset tukevat myös nuoren tulemistä kuulluksi.

Tukipalveluiden lisäksi tarjolla on ohjausta harrastus-, ystävä- ja vertaistoimintaan. Lisäksi palvelu tarjoaa ohjausta siihen, miten voi päästä vaikuttamaan nuorten asioihin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Palvelussa nuori arvioi asteikolla 0–10 elämänsä eri osa-alueita. Arvioitavia osa-alueita ovat terveys, kyky voittaa vaikeuksia, asuminen, talous, ihmissuhteet, arki, harrastukset, vahvuuksien kehittäminen ja itsetunto. Vastausten perusteella nuori saa yhteenvedon ja ehdotuksia juuri hänen tilanteeseensa sopivista palveluista ja sivustoista. Nuori voi katsoa palvelukuvauksen ja siirtyä suorien linkkien avulla tukipalvelun sivustolle. Linkit ohjaavat esimerkiksi Takuusäätien Hallitse rahojasi -verkkovalmennukseen, MLL:n Nuortennettiin ja Kelan asumisen tuen verkkosivulle. Palvelu kannustaa myös vaikuttamaan ja osallistumaan vapaaehtoistoimintaan tarjoamalla linkkejä. Nuori voi kirjoittaa ylös ajatuksiaan siitä, mitä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

muutoksia toivoisi elämäänsä. Muistiinpanoja voi käyttää keskusteluissa ammattilaisten kanssa.

Sen lisäksi, että nuori voi itse käydä vastaamassa ohjauspalvelun kysymyksiin netissä, ammattilaiset voivat käyttää palvelua osana asiakasprosessia esimerkiksi keskustelun avaajana tai tuen tarpeen arvioinnissa.

Nuorten vastauksia ei tallenneta ilman heidän lupaansa. Nuori saa päättää, mitä kertoo itsestään. Hän voi olla kertomatta esimerkiksi ikäänsä, sukupuoltaan tai asuinpaikkaansa. Tietojen perusteella digiohjauspalvelu pystyy kuitenkin ehdottamaan nuorelle paremmin kohdennettuja palveluja. Palvelussa huolehditaan tietosuojasta: nuoren tietoja ei voi yhdistää häneen, eikä yksittäisiä tietoja käsitellä. Tietoja ei siirretä Suomen ulkopuolelle.

Palvelun keräämää ja tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää osana nuorten kanssa tehtävää kehittämistyötä tai tiedolla johtamisen tukena. Esimerkiksi tietyn kunnan toimijat voivat saada ajantasaista tietoa kunnan nuorten hyvinvoinnista. Palvelua voidaan hyödyntää myös tehtyjen toimien vaikutusten arvioinnissa.

Ammattilaiset saavat palvelusta ajankohtaista tietoa nuorten palveluista. Palvelun avulla asiakasprosessista tulee systemaattisempi, mikä helpottaa tavoitteiden toteutumisen ja laadun arviointia. Samalla saadaan asiakaskeskusteluihin mukaan voimavaralähtöisyyttä ja nuoren omat toiveet paremmin näkyviin niin yksittäiselle ammattilaiselle kuin laajemmin palvelujen kehittämistyötä varten.

Toimintaympäristö

Digitaalinen ohjauspalvelu voi tarjota valtakunnallisia, kaikille avoimia tukipalveluja tai lähipalveluita. Palvelu on yksi kansallisen ihmislähtöisten palveluiden AuroraAI-verkon käyttöliittymä. Se tarkoittaa, että nuorille suositeltavat palvelut valikoituvat tekoälyn avulla. Suosituksissa hyödynnetään kansallista Palvelutietovarantoon kerättyä tietoa palveluista.

Digitaalisen ohjauspalvelun voi yhdistää AuroraAI-verkkoon. Verkossa on eri organisaatioiden palveluja, joilla voidaan edistää julkisen ja muiden sektoreiden palveluiden verkottumista ja tekoälyn kehittämistä palveluohjauksessa, jotta ihmiset saavat palveluita oikea-aikaisesti.

AuroraAI-verkossa palveluitaan voivat jakaa niin valtion virastot ja kunnat kuin yritykset ja yhdistyksetkin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Digihjauspalvelu on suunnattu 15–25-vuotiaille nuorille. Tarkoituksena on löytää ratkaisuja kaikille nuorille, mutta erityisenä painopisteenä on pyrkiä vastaamaan ehkäisevästi tuen tarpeessa olevien nuorten ongelmiin.

Tutkimuksen ja kehittämistyön valossa tiedetään, että nuorten tarpeet ja palvelut eivät kohtaa ja nuorten palvelut näyttäytyvät nuorille pirstaleisina. Tarpeet ulottuvat usein monelle eri elämänalueelle, eikä nuori itse tiedä, mistä saisi tilanteeseensa apua. Ongelmat monimutkaistuvat pitkittyessään, joten olisi tärkeää tarjota tukea varhaisessa vaiheessa.

Palvelua kehitetään yhdessä nuorten, nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten (sote-palvelut, oppilaitokset, nuorten palvelut) sekä nuorille palveluja tarjoavien järjestöjen kanssa. Yhteiskehittäminen mahdollistaa nuorilähtöisyyden, erityistä tukea tarvitsevien nuorten tavoittamisen sekä monialaisen asiantuntijuuden yhdistämisen.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Nuorten kanssa kehitetty digipalvelu hyvinvoinnin vahvistamiseksi

Diak-ammattikorkeakoulun kehittämä Zekki on anonyymi ja ilmainen palvelu nuorelle. Zekki-palvelussa nuori vastaa 10 kysymykseen elämäntilanteestaan ja hyvinvoinnistaan.

Oman elämän arviointi, tulevaisuuden suunnittelu ja mahdollinen yhteydenotto tukipalveluun on täysin nuoren päätettävissä. Zekistä voi tallentaa tiedot itselleen pdf-tiedostoon, jota voidaan hyödyntää yhteistyössä ammattilaisten kanssa.

Ammattilainen voi hyödyntää Zekkiä, kun hän tekee palvelutarpeen arviointia ja suunnittelee toiminnan suuntaamista. Ammattilainen voi käsitellä palvelussa olevia hyvinvoinnin eri osa-alueita yksilötyössä tai ryhmässä. Palvelun kautta kertyy tietoa nuorten hyvinvoinnista, jota ammattilainen voi myös hyödyntää työssään. Zekin lähtökohtana on kannustaa nuorta ja saada nuorelle kokemus, että häntä on kuultu; tämä ohjaa myös Zekkiä hyödyntävää ammattilaista kohtaamaan nuoren samalla ajatuksella, voimavaroihin keskittyen.

Yhdessä suunnittelu ja yhteiskehittäminen

Zekki-digipalvelua on suunniteltu ja kehitetty yhdessä nuorten kanssa. Kehittämisosiossa palvelumuotoilu on ollut tärkeässä osassa. Zekki-palvelun lähtökohtana ovat nuorten tarpeet.

Nuorten haastatteluaineiston lisäksi kehittämisessä kuultiin myös nuorten tukipalveluissa työskentelevien ammattilaisten ja palveluntuottajien näkemyksiä. Haastattelemalla järjestöjen ammattilaisia saatiin koottua moniammatillinen tietopohja ja sitoutettua yhteistyöjärjestöt mukaan digipalvelun kehittämiseen alusta alkaen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Jokaisen järjestöyhteistyökumppanin kanssa toteutettiin kaksi ideointityöpajaa. Työpajojen tavoitteena oli koota palveluun nuorelle annettavat palautteet ja tukipalvelut, joihin palvelu ohjaa nuoria.

Käyttäjätestaukset toteutettiin pääosin etänä ja niihin osallistui yhteistyöjärjestöjen lisäksi kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijaryhmää. Toisen käyttäjätestauskierroksen tueksi järjestettiin myös käyttötilanne, jossa kolmea nuorta seurattiin ja havainnoitiin, kun he käyttivät Zekkiä. Lisäksi heitä haastateltiin testauksen loputtua. Testausten ja kerättyjen palautteiden perusteella tehtiin parannuksia käyttöliittymään. Zekki-palvelun kehittämisessä oli mukana yhteensä 27 nuorten hyvinvoinnin ja tukipalveluiden asiantuntijaa. Testaukseen osallistui yhteensä 90 henkilöä. Zekkiä kehitetään edelleen vastaamaan entistä paremmin nuorten tarpeisiin nuorten käyttökokemusten perusteella.

Zekin Innokylä-kuvauksesta löytyy tarkempaa tietoa tehdystä kehittämistyöstä ja nuorten osallistumisesta kehittämistyöhön: [Zekki - miten sulla menee? Digipalvelu nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseksi \(Innokylä.fi\)](#).

Zekin kysymyksiin vastaamisen jälkeen nuori voi valita, saako hänen vastauksiaan käyttää nuorten palveluihin liittyvässä tutkimus- ja kehittämistyössä. Zekistä kerääntyvän käyttäjätiedon avulla voidaan vahvistaa toimija-, kunta-, alue- tai valtakunnan tasolla nuorten hyvinvointia ja kehittää palveluita ja palvelujärjestelmää. Zekin tuottaman tiedon hyödyntämisestä on sovittava Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa.

Kehittämistyö on tuottanut hyviä tuloksia

Arvioinnin mukaan Zekki on tavoittanut hyvin kohderyhmäänsä ja edistänyt ohjautumista palveluihin.

Zekki on myös päässyt Euroopan komission ja Euroopan innovaationeuvoston sosiaalisten innovaatioiden kilpailun semifinaaliin. [Lue tiedote täältä \(Eusic.challenges.org\)](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Kehittämisessä on huomioitu nuorilähtöisyys, kokonaisvaltaisuus ja kattavuus, jotta voitaisiin tukea nuoren osallisuutta omassa elämässä. Palvelu on viety verkkoon ja siitä on pyritty tekemään helposti lähestyttävä ja nuoria puhutteleva. Valmiiden kysymysten lisäksi nuorella on itse mahdollisuus sanoittaa tilannettaan. Palvelun tarjoamat ehdotukset ja linkit on räätälöity jokaisen omien vastausten perusteella. Zekki tarjoaa palvelujen lisäksi tietoa ja mahdollisuuksia vaikuttamiseen ja esimerkiksi kontaktien löytymiseen harrastusten tai mielenkiinnon kohteiden perusteella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Palvelun lähtökohtana on ajatus, että nuori itse voi sanoittaa, miten hänet kohdataan ja miten häntä kuunnellaan ja siten huomioidaan oman elämänsä asiantuntijana. Kun nuori kokee, että tulee kuulluksi, hän todennäköisemmin hakeutuu tarvitsemiinsa palveluihin ja sitoutuu niihin.

Zekki-digipalvelu on nuorelle ilmainen ja sen käyttö on mahdollista anonyymina. Zekki on suunniteltu yhdessä nuorten kanssa, ja se pyrkii olemaan nuorten näkökulmasta toimiva. Palvelu on mahdollista ottaa käyttöön matalalla kynnyksellä ja turvallisesti. Zekin avulla palveluihin voidaan tavoittaa uusia ihmisiä, jotka eivät ole aiemmin saaneet niitä hyödynnettyä.

Yhdessä kehitetyt palvelut vastaavat tarpeisiin

Palvelu kehitettiin nuorten, nuorten tukipalveluiden työntekijöiden ja palveluntuottajien kanssa. Tässä hyödynnettiin yhteistyöhön mukaan pyydettyjen järjestöjen ammattilaisia, joita haastatteleamalla saatiin koottua moniammatillinen tietopohja ja sitoutettua yhteistyöjärjestöt mukaan kehittämiseen alusta alkaen. Nuorille erityisesti kolmannen sektorin tuottamat palvelut ovat tuntemattomia. Useissa järjestöissä tukipalveluammattilaisilla on nuorten tavoittamiseen ja kohtaamiseen liittyvää erityisosaamista. Nuoren voi myös olla helpompaa kohdata tällainen henkilö, jolla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi etuuksiin tai tehdä virallisia päätöksiä.

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta

Nuorilla on mahdollisuus digipalvelussa ilmaista ajatuksiaan. Heikoimmassa asemassa olevat nuoret saavat äänensä kuuluviin. Saamalla tietoa, ohjausta ja apua nuoret voivat rohkaistua vaikuttamaan heille tärkeisiin asioihin. Tämä voi kannustaa nuoria myös laajemmin käyttämään kansalais- ja demokratiataitojaan. Digiohjauspalvelun palautteita lukiessa nuoret voivat havahtua hakeutumaan palvelujen piiriin, saada vertaistukea tai osallistua ammattilaisten kanssa itselleen tärkeiden asioiden kehittämiseen.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Digipalvelusta kertyy tietoja, joita voidaan käyttää nuorten palveluiden kehittämiseen, mikä tarjoaa nuorille mahdollisuuden nauttia toimivista palveluista. Digipalvelusta saatu rohkaiseva palaute kannustaa pitämään huolta myös omasta lähipiiristä ja ystävistä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Zekkiä on kehitetty niin, että se voi joustavasti integroitua olemassa oleviin palveluihin. Jatkossa tietoa voi hyödyntää, toimija-, kunta-, alue- tai valtakunnan tasolla nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseksi ja palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Zekki on osa AuroraAI-verkkoa ja tulevaisuudessa tukipalveluita haetaan automaattisesti esimerkiksi

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Palvelutietovarannosta ja poimitaan tekoälyn avulla. Zekki digipalvelu helpottaa osallisuutta edistävien keinojen juurtumista osaksi jatkuvaa toimintaa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Palvelu tarjoaa nuorelle ajoissa hänen tarvitsemaansa tukea

Tutkimuksen ja kehittämistyön valossa tiedetään, että nuorten tarpeet ja palvelut eivät kohtaa. Nuorten palvelut näyttävät nuorille pirstaleisina. Tarpeet ulottuvat eri elämänalueille, eikä nuori itse välttämättä tiedä, mistä voi hakea apua. Kehittämistyön tueksi tehtyjen analyysien perusteella tuli selväksi, että monilta verkkosivustoilta on vaikea löytää apua.

Nuorten palveluissa ja palvelujärjestelmässä on nuoren näkökulmasta monenlaisia hankaluuksia. Erityisesti silloin, jos sattuu samanaikaisesti tarvitsemaan tukea moneen asiaan. Palvelusta nuori saa ohjausta, rohkaisua, palautetta ammattilaiselta ja mahdollisuuden olla yhteydessä tarvitsemiinsa palveluihin.

Palvelu on kehitetty yhdessä nuorten kanssa, tutkimustietoa hyödyntäen

Kehittämisessä pyrittiin ottamaan huomioon se, mitä nuorilähtöisten digitaalisten palveluiden kehittämisestä tiedetään ja suositellaan. Suosituksissa korostuvat nuorten mukaan ottaminen ja oikeiden ihmisten osallistaminen oikeaan aikaan. Valintoja ja päätöksentekoa tehdään tietoon ja tutkimukseen perustuen ja huomioidaan turvallisuus, eettisyys ja yksityisyyden suoja. Digitaalisen palvelun kehittämisessä on huomioitava myös se, että hyvä digitaalinen palvelu ei synny vain siirtämällä palvelua digitaaliseksi, vaan se pitää myös palvelumuotoilla. Palvelua on pyritty kehittämään siten, että se voi joustavasti integroitua olemassa oleviin palveluihin.

Painopiste ennaltaehkäisyyn

Tutkimusten perusteella tiedetään, että syrjäytymisen vähentämiseksi tarvitaan satsauksia ehkäisevään työhön ja kokonaisvaltaista palvelua. Tällä hetkellä apu on riittämätöntä tai tulee liian myöhään.

Tutkimusten mukaan nuorten elämäntilanteet vaihtelevat paljon. Nuorilla on lyhytaikaisia, tavanomaisia tuen tarpeita ja pitkäaikaisia tarpeita, jotka vaativat julkisia palveluita. Nopea ja onnistunut tuki estäisi ongelmien kasautumisen. Palvelun konsepti tukee tarpeiden kartoittamista ja palveluihin pääsyä oikea-aikaisesti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaa on arvioitava

Jos halutaan aidosti kehittää nuorten palvelujärjestelmää vastaamaan tarpeisiin, on uudistettava paitsi asiakastyötä, ennen kaikkea monialaisen yhteistyön rakenteita ja johtamista. Nuorten palveluita on johdettava kokonaisuutena, tietoon perustuen ja yhteisin tavoittein. Omien suoritteiden sijaan on mitattava yhteisten tavoitteiden mukaan määriteltyjä vaikutuksia. Lisäksi nuorten hyvinvoinnista ja sen kehityksestä tarvitaan ajantasaista tietoa, jotta palveluiden kehittämisessä osataan vastata nuorten tarpeisiin. Monialaisten palvelujen rooli ja tavoitteet vaativat myös selkeytystä. Kokoamalla tietoa ja palveluita tuetaan nuorten mahdollisuutta saada tarvitsemansa tukea ja apua helposti.

Arviot tutkimuskäyttöön saadun aineiston perusteella

3X10D-elämäntilannemittaria on käytetty useissa eri aineistonkeruissa erilaisissa populaatioissa. Tutkimukset ovat perustuneet vapaaehtoisilta kerättyihin tietoihin eri-ikäisissä ja sosiaalisissa tilanteissa olevilta ihmisiltä. Tulokset ovat hyvin samankaltaisia kaikissa aineistoissa, vaikkakin tyytyväisyyden taso heijastelee elämäntilannetta ja vaihtelee väestöryhmittäin.

Palvelua käyttäneet ja tietonsa tutkimus- ja kehittämistarpeita varten tallentaneet ovat keskimäärin tyytymättömämpiä elämäänsä kuin suomalaiset keskimäärin. Tämä kertoo siitä, että palvelu tavoittaa hyvin kohderyhmäänsä.

Toiminta leviää alueille

Palvelu tarjoaa käyttäjilleen valtakunnallisia, kaikille avoimia digipalveluita ja nuorta lähellä olevia palveluita. Lähipalveluiden tarjoamista on tähän mennessä pilotoitu Oulussa, Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Lähipalveluita pyritään laajentamaan AuroraAI-verkoston ja Palvelutietovarannon avulla. Jatkossa alueellisia ja paikallisia lähipalveluja pääsee lisäämään myös muualta Suomesta selkeän ohjeistuksen avulla. Uusia toiminnallisuuksia ja ohjeita rakennetaan syksyllä 2021.

Tavoitteena on tehdä käsikirja siitä, miten palveluja voi lisätä, ja luoda verkkolinkki, jonka kautta palveluja voi ehdottaa.

Lähipalveluita etsitään ja tarjotaan jatkossa tekoälyavusteisesti Palvelutietovarannosta osana AuroraAI-verkkoa.

Palvelu on arvioinnin mukaan tavoittanut kohderyhmänsä, ja käyttäjiä on ollut enemmän kuin oli ennalta arvioitu. Myös kauempana asuvia nuoria on tavoitettu ja siten edistetty palveluihin ohjaamisen yhdenvertaisuutta eri alueiden kesken.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteenveto

Viime vuosina julkaistut tutkimukset ja selvitykset nuorten kokemuksista avun ja tuen saamisesta ja tuen tarpeista nostavat esiin hyvin samankaltaisia asioita, jotka tiivistyvät nuorten melko yksinkertaisiin tarpeisiin tuesta mielen hyvinvointiin, elämän perushallintaan, valintoihin, siirtymiin ja tulevaisuuden suunnitteluun. Samoin ne kuvaavat sitä, miten tuen tarpeita ilmenee monella elämän eri osa-alueella. Nykyisessä järjestelmässä ja palveluissa asiointi vaatii tietoa ja toimintakykyä, jota heikossa tilanteessa olevalla nuorella ei välttämättä ole. Palvelu pyrkii vastaamaan näihin tarpeisiin uudella tavalla ja uutta teknologiaa hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Digivuorovaikutus osallisuuden tukena asiakastyössä

Digitaalisessa ympäristössä tapahtuvassa asiakkaan kohtaamisessa voidaan hyödyntää erilaisia vuorovaikutustapoja ja -keinoja, jotka madaltavat osallistumiskynnystä sekä tukevat osallistujien omaehtoista ja yhdenvertaista osallistumista.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

TiimiVerkko – Osallisuutta verkkovalmennuksesta -hanke (ESR 1.9.2018–31.12.2020).
Päätoteuttajana Jyväskylän Ammattikorkeakoulu ja osatoteuttajana Jyväskylän Katulähetys ry. Hankkeen yhteistyötahoina olivat Laukaan kunta ja Äänekosken kaupunki sekä näiden työllisyyspalvelut.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Sanna Paasu-Hynynen, JAMK, sanna.paasu-hynynen@jamk.fi ja Essi Heimovaara-Kotonen, JAMK, essi.heimovaara-kotonen@jamk.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Oulun ammattikorkeakoulussa Verkko-ohjaaja – verkko- ja etäohjauspalvelut opintojen tukena – hankkeessa (ESR 2015–2017)

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Digitaalinen vuorovaikutus voi olla uudenlainen kokemus sekä ohjaajalle että ohjattavalle. Digitaalisen vuorovaikutuksen menetelmillä voidaan vahvistaa sosiaalista osallistumista, vertaistukea ja läsnäolon tunnetta, ja verkossa toteutettava keskustelu voi laskea osallistumiskynnystä.

On tärkeää mahdollistaa osallistujalle erilaisia osallistumistapoja, joista hän voi itse valita luonnollisimman tai itselleen helpoimman. Näitä ovat esimerkiksi vapaa kirjoittaminen, muiden tuottaman tekstin kommentoiminen, videoyhteys, piirtäminen tai valokuvien jakaminen ja käsittely. Digitaalisesti tapahtuva ohjaus voidaan toteuttaa joko reaaliaikaisesti tai ajasta riippumatta. Jos ohjaus toteutetaan ajasta riippumatta, myös digitaalisesti tapahtuva vuorovaikutus on aikaan ja paikkaan sitoutumatonta, mikä tukee osallistujan mahdollisuuksia omaehtoiseen vuorovaikutukseen.

Toimintaympäristö

Toimintaa voidaan hyödyntää kaikkialla, missä aloitetaan uusien digitaalisten palveluiden käyttöönottoa tai kehittämistä. Toimintaa on pilotoitu kuntasektorilla ja kolmannen sektorin toimijan työvalmennuspalveluiden toiminnoissa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Työelämän ulkopuolella tai työttömänä olevat työllisyyspalveluiden ja sosiaalipalveluiden asiakkaat sekä erilaisissa julkisen ja kolmannen sektorin työllisyyspalveluissa työskentelevät ammattilaiset.

Tarpeet vuorovaikutuksen kehittämiseen ovat syntyneet kohderyhmiltä ja niitä on kehitetty yhdessä kohderyhmän kanssa. Toimintamallia on pilotoitu työllisyyspalveluiden ammattilaisilla ja heidän asiakkaillaan, mutta malli on sovellettavissa mihin tahansa kohderyhmään, jonka on otettava haltuun ja kehitettävä uusia digitaalisia palveluita tai toimintoja.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

1. Valmistaudu ennakkoon

Ennakovalmistelu, suunnittelu ja sopiminen ovat tärkeitä etenkin, jos ohjattava on ensimmäistä kertaa etäohjauksessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Hyviä lähtökohtia verkko-ohjaukselle luovat esimerkiksi selkeät etukäteisohjeet asiakkaalle, teknisten välineiden testaaminen etukäteen, mahdollisiin teknisiin haasteisiin valmistautuminen, sopivan tilan varmistaminen ja riittävän väljän aikataulun suunnittelu.

2. Digitaalisen vuorovaikutuksen aikana

Verkko-ohjauksen alussa on hyvä käydä osallistujan kanssa läpi, miten käytettävä ohjelma toimii, mitä on mahdollista tehdä ja minkälaisia työkaluja on käytettävissä. Kun ohjauksessa käytetään videoneuvotteluyhteyttä, sekä ohjaajan että ohjattavien videokuvien esillä oleminen mahdollistaa jossain määrin myös sanattoman viestinnän. Vuorovaikutuksessa on tärkeää huomioida ystävällisyys, kohteliaisuus, puheen selkeys ja rauhallinen rytmi sekä kehonkielen rauhallisuus.

Puheenvuoro kannattaa aloittaa esittelyllä ja puheenvuoro on hyvä päättyä selkeästi. Hiljaisuuden sietäminen on tärkeässä roolissa, jotta ohjattavalla on riittävästi aikaa miettiä, ja jotta saadaan luotua kiireetön ilmapiiri. Ohjaaja on omalla toiminnallaan esimerkkinä osallistujille siitä, kuinka verkossa toimitaan.

Verkko-ohjauksen aikana läsnäolon tunnetta on mahdollista lisätä siten, että ohjaaja kertoo ääneen tai kirjoittaa näkyviin, mitä hän tekee. Esimerkiksi ohjaaja voi kertoa, että ”mietin hetken tätä asiaa” tai ”hetkinen, etsin tähän liittyvän lähteen”.

Digitaalista vuorovaikutusta tukeakseen olisi tärkeää tietää kenen kanssa keskustelua käy, erityisesti silloin, jos käytetään oikeita nimiä eikä nimimerkkejä. Digitaalisen vuorovaikutuksen aikaansaamiseksi on syytä miettiä, miten ennestään vieraat ihmiset esittelevät itsensä toisille, vai halutaanko vuorovaikutuksen säilyvän anonyyminä esimerkiksi erilaisien nimimerkkien avulla.

3. Lopuksi

Ohjauksen lopuksi kannattaa kerrata, mitä on puhuttu ja mihin on päädytty. On hyvä jättää aikaa osallistujien kysymyksille. Kannattaa myös koota yhteen, mitä ohjauksen aikana on sovittu jatkotoimista. Keskustelun päätteeksi ohjattavaa kannattaa kiittää ohjaukseen osallistumisesta. Positiivista ohjaussuhdetta on mahdollista vahvistaa kannustamalla ohjattavaa eri tavoin, kuten kehumalla häntä hänen toiminnastaan ohjauksen aikana. On todettu, että pelkkää neuvojen antamista ei koeta kannustavaksi, vaan onnistumisten huomioimisen on koettu olevan palkitsevampaa.

Huomioi erityisesti ryhmän ohjaamisessa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Ryhmätilanteissa voi olla tarpeen ohjeistaa, kuinka pitkiä puheenvuoroja voidaan kerrallaan käyttää ja miten puheenvuoroja pyydetään. Osallistujien aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä kannattaa pyrkiä hyödyntämään, sillä sen avulla voidaan lisätä motivaatiota osallistumiseen. On hyvä selvittää ohjattavien syyt ja tarpeet ohjaukselle. Hyvä kysymys pohdittavaksi on, onko ohjattavan sallittua olla passiivisena kuuntelijana. Ohjaajan tehtävä on viestiä osallistujille toimintatavoista ja perustella ne.

Vuorovaikutuksen lisäämiseksi ja osallistumiskynnyksen madaltamiseksi kannattaa ryhmätilanteissa järjestää koko ryhmän tapaaminen kasvokkain, mikä onnistuu myös etänä. Mikäli koko ryhmän tapaaminen ei ole mahdollista, kannattaa verkkoympäristön keskusteluissa huomioida toisiin tutustuminen. Ohjaaja voi antaa vinkkejä ja syötteitä esittelyyn, ja myös eri välineiden sekä elementtien (kuvat, videot, tekstit) hyödyntäminen on hyvä mahdollistaa.

Muista antaa positiivista ja kannustavaa palautetta, koska se antaa myös luottamusta uudenlaisen palvelun jatkokäyttöön!

Vinkit toimintamallin soveltajille

Muistilista digivuorovaikutuksen toteuttamiseksi

- Laatikaa etätoiminnan pelisäännöt.
- Mieti, miten saat lisättyä vuorovaikutusta etäpalveluissa? Voisivatko ohjaaja ja ohjattava tai ohjaaja ja ryhmä tutustua toisiinsa yhteisessä kasvokkain tapahtuvassa aloitustapaamisessa? Kuinka esittelet etäpalveluihin osallistuvat henkilöt toisilleen?
- Mahdollista vuorovaikutus erilaisin keinoin, joista jokainen voi valita mieleisensä: Esimerkiksi kirjoittaen, valokuvilla, piirtäen, puhuen tai keskustellen. Muista myös ohjeistaa, miten erilaisia vuorovaikutuksen keinoja pystyy hyödyntämään, esimerkiksi mihin ja miten valokuvat ladataan.
- Varaa aikaa valmistautumiseen.
- Tiedota osallistujia ajoissa mm. aikatauluista ja tilanteen etenemisestä. Muista, että joku voi olla etänä ensimmäistä kertaa ja tarvitsee enemmän tukea ja ohjausta.
- Rohkaise, ole kiinnostunut ja anna positiivista palautetta.

Muistilista digiosallisuuden vahvistamiseksi

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

- Osallisuutta vahvistaa, kun osallistuja
  - voi osallistua matalalla kynnyksellä
  - voi tuoda esiin omia yksilöllisiä digihaasteitaan ja tuen tarpeita
  - saa kokeilla ja soveltaa harjoiteltuja asioita omilla digivälineillään
  - saa yksilöllistä ohjausta sitä tarvittaessa
  - pääsee kokeilemaan, kuuntelemaan tai osallistumaan aktiivisesti omien toiveidensa mukaisesti.
- Osallisuutta vahvistaa, kun
  - osallistuminen mahdollistetaan tutussa ryhmässä, pienryhmissä ja tuttujen ammattilaisten kanssa
  - osallistujilta kysellään tarpeita, ja valmennuksia ja vuorovaikutusta toteutetaan tarvelähtöisesti. Esimerkiksi TiimiVerkko-hankkeessa osallistujilta pyydettiin palautetta digipalveluiden kehittämisestä yksilö- ja ryhmähaastatteluilla, verkkokyselyillä ja havainnoinnilla.
- Osana toimintaa on tunnustettu niin ammattilaisten kuin asiakkaiden vahvuuksia ja hyödynnetty jaettua asiantuntijuutta sekä yhteiskehittämistä niin, että ammattilais- ja asiakasroolit ovat voineet vaihtua osaamisen mukaisesti. Palvelumuotoilun periaatteet tukevat yhteiskehittämistä.

Digitaidot ja digiosallisuuden muodot kehittyvät koko ajan

Esimerkiksi TiimiVerkko-hankkeessa keskustelujen pohjalta on noussut esiin tarve uudenlaisille digipalveluille, joita piloteissa on lähdetty ideoimaan ja toteuttamaan. Kokeiluissa osallistujat saivat tutustua nykyaikaiseen digitekologiaan: esimerkiksi matkata virtuaaliodellisuudessa maailman ympäri ja keskustella sosiaalisten robottien kanssa vaikkapa urheilusaavutuksista tai Yhdysvaltojen presidentinvaaleista. Kokeilujen kautta kynnyks keskusteluun madaltui ja toi vuorovaikutukseen uusia ulottuvuuksia. Keskustelut olivat avoimia ja toivat esiin osallistujien digiosaamista ja kiinnostuksen kohteita. Keskusteluiden kautta myös hankeasiantuntijat oppivat uutta ja saivat vinkkejä erilaisista digitaalisista toiminnoista liittyen esimerkiksi sovellusten tai mobiililaitteiden erilaisiin toimintoihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

TiimiVerkko-hankkeessa toteutetuista pilottikokeiluista voit lukea tarkemmin hankkeen ”Digisti kohti työelämää”-julkaisusta.

[Heimovaara-Kotonen E., Paasu-Hynynen S. \(Eds.\), \(2020\). Digisti kohti työelämää! Kokemuksia digipalvelujen kehittämisestä.](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kynnys vuorovaikutukseen digitaalisessa ympäristössä madaltuu, kun luodaan monipuolisia osallistumisen mahdollisuuksia. Osallistujien osallisuus omaan elämään vahvistuu esimerkiksi silloin, kun digitaalista vuorovaikutusta pääsee kokeilemaan, kuuntelemaan tai osallistumaan siihen aktiivisesti omien toiveidensa mukaisesti vaikkapa tutussa kuntouttavan työtoiminnan ryhmässä.

Osallisuus omaan elämään vahvistuu myös, kun osallistujat voivat tuoda esiin omia digihaasteitaan ja tuen tarpeitaan, toteuttaa kokeiluja omilla digivälineillään, sekä kun tukea tarjotaan heille yksilöllisesti.

Osallisuus yhteisöstä ja vaikuttamisen prosessista vahvistuu, kun digitaalisen vuorovaikutuksen keinoja ja uusia välineitä kokeillaan ja kehitetään yhdessä ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa. Tärkeää on, että asiakkaiden ja ammattilaisten vahvuuksia tunnustetaan ja jaettua asiantuntijuutta hyödynnetään. Yhteiskehittäminen vahvistaa osallisuutta, kun ammattilais- ja asiakasroolit voivat prosessissa vaihtua osallistujien osaamisen mukaisesti. Myös digipalveluiden kehittämisprosessin arviointiin käytettävät menetelmät, kuten yksilö- ja ryhmähaastattelut, verkkokyselyt ja havainnointi vahvistavat yhteiskehittämisen henkeä ja vahvistavat osallisuutta.

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta vahvistuu, kun digitaalisen vuorovaikutuksen ja palveluiden malleja kehitetään yhteiskehittämisen ja palvelumuotoilun periaatteilla. Sekä asiakkaat että ammattilaiset saivat olla mukana kehittämistyössä ideointi-, suunnittelu-, toteutus-, arviointi- ja jatkokehittämisvaiheissa.

Osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa vahvistaa, kun osallistujat saavat aidosti vaikuttaa digivuorovaikutuksen sisältöihin ja tapoihin toteuttaa digivuorovaikutusta. Tästä on hyötyä palveluiden käyttöönotossa laajalle asiakaskunnalle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen suunnittelu- ja toteutusvaiheissa sekä asiakasnäkökulmasta että yhteistyötahoilta. Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa ja muiden tuottamaa materiaalia, esimerkiksi Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyössä syntynyttä verkko-ohjaajan opasta. Hankkeessa on tehty yhteistyötä muiden digiteemaisten hankkeiden ja organisaatioiden kanssa ja hankehenkilöstöllä on ollut vahva osaaminen digipedagogiikassa.

Erityisesti keväällä 2020 alkanut koronaepidemian aiheuttama valtakunnallinen poikkeustila osoitti, että digitaalisten palveluiden laajentaminen, tehokkaampi hyödyntäminen ja kehittäminen ovat erittäin tarpeellisia. Hankkeessa on havaittu, että digitaitojen ja digitaalisuuden lisääminen julkisilla ja kolmannen sektorin toimijoilla on erityisen tärkeää, jotta digitaalisten toimintojen kärkeisaaminen ei karkaa heiltä liian kauas. Digitaitojen kehittyminen ja ylläpitäminen vaativat resursseja ja yhteisiä linjauksia toiminnan mahdollistamiseksi. Kun digiminäpystyvyys, eli rohkeus ja uskallus kehittää ja kokeilla erilaisia digitaalisia toimintoja kasvaa, on digitaalisuuden lisääminen laajemminkin mahdollista.

Toiminnan hyvyttä ja vaikuttavuutta on arvioitu RE-AIM-mallia hyödyntäen. Hankkeen osallistujilta kerättiin monipuolisesti palautetta koko kehittämisprosessin ajan muun muassa yksilö- ja ryhmähaastatteluin, verkkokyselyin ja havainnoimalla. Hankkeen aikana pilotoidut digipalvelut ovat juurtuneet osaksi Jyväskylän Katulähettyksen, Laukaan kunnan ja Äänekosken kaupungin työllisyyspalveluita.

Yhteenveto

Digitaalisten palveluiden kehittämiselle on suuri tarve. Digitaaliseen vuorovaikutukseen liittyvien keinojen ja mahdollisuuksien hyödyntämisestä on myös hyötyä asiakastyössä. TiimiVerkko-hankkeessa kehitetyssä toiminnassa on potentiaalia hyödynnettäväksi valtakunnallisesti digitaalisen vuorovaikutuksen vahvistamiseksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sokran arvio toimintamallista: Elävä Portfolio - oman osaamisen tunnistamisen prosessi

Elävässä Portfoliossa osallistuja oppii erilaisten taidelähtöisten menetelmien avulla löytämään vahvuuksiaan ja kertomaan niistä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

LUmOaVA - Taidelähtöiset menetelmät osallisuuden ja osaamisen tukena -hanke, Kokkola (Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalokuntayhtymä Soiten alue). Centria ammattikorkeakoulu Oy, 1.8.2017 - 31.3.2020. Malli on arvioitu² osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Minna Koivula, Centria ammattikorkeakoulu Oy, minna.koivula(at)centria.fi, Sanna-Kaisa Karvonen, sanna-kaisa.karvonen@centria.fi, Centria ammattikorkeakoulu Oy

Mallin kuvaus

Toimintamallilla kartoitetaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin eri osa-alueita ja pyritään lisäämään ihmisen minä-pystyvyyden tunnetta. Kyseessä on toimintamalli, jossa hyödynnetään erilaisia taidelähtöisiä, konkreettisia tehtäviä, joiden avulla osallistuja osaa käsitellä omaa tilannettaan. Toimintamalli mahdollistaa henkilölle itsestään kertomisen omannäköisellään tavalla.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

Kohderyhmä

Toimintaa on kehitetty ryhmissä, joissa on nuoria, joilla on vähän tai ei lainkaan työkokemusta, sekä ikääntyviä, jotka ovat olleet pitkään työelämän ulkopuolella. Mukana on ollut myös maahanmuuttajataustaisia. Menetelmät soveltuvat erilaisille kohderyhmille.

Toimintaympäristö

Kyseessä on kulttuurihyvinvointipalvelu, jossa kulttuuri ja taide linkittyvät hyvinvointiin. Toiminta on matalan kynnyksen palvelua osana sosiaalityön kenttää.

Toteutus

Ryhmätoiminnassa hyödynnetään taidelähtöisiä menetelmiä monipuolisesti yhdistäen ne kerta kerralta tiiviimmin omaelämäkerrallisuuteen ja sitä kautta omaa itseä läheisemmin koskettaviin asioihin. Aluksi kartoitetaan osallistujan tarpeet. Osallistuja vastaa kartoituksessa kysymyksiin, jotka käsittelevät muun muassa hyvinvointia, osallisuutta, arkea sekä työtä ja tulevaisuutta. Toimintaa suunnataan osallistujalähtöisesti sen mukaan millä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin osa-alueella tuen tarvetta ilmenee. Taidelähtöisistä menetelmistä kootaan osallistujan mielenkiinnon kohteiden mukaan pakki, jota hän toteuttaa ohjatusti. Toimintajakson jälkeen muutosta omassa hyvinvoinnissa arvioidaan. Arvioinnin perusteella suunnitellaan tulevaa toimintaa ja mahdollisesti suunnataan sitä uudelleen. Menetelmäpakkaa muutetaan tarpeen mukaan. Työskentelyn lopputuloksia tärkeämpää on prosessi itsessään, jonka aikana osallistuja käsittelee itselleen tärkeitä asioita.

Osaamiskortilla omaa osaamista näkyväksi

Toiminnan aikana osallistuja jäsentää havaintoja itsestään ja osaamisestaan osaamiskorttiin. Jäsennyksen jälkeen voidaan esimerkiksi tehdä elokuva, jossa kuvataan omaa prosessia ja osaamiskorttiin koottuja havaintoja. Menetelmä vahvistaa myönteistä minäkuvaa ja itseluottamusta. Havaintojen koostaminen korttiin tai valitun Elävä Portfolio -mallin työstäminen tekee osaamisen näkyväksi osallistujalle itselleen ja muille. Prosessi jaetaan vaiheisiin, mikä helpottaa työskentelyä ja eri asioiden käsittelyä.

Toiminnan alkukartoitus tehdään Helmikorttien avulla

Aluksi osallistuja täyttää Helmikortin Hyvinvointisimpukan sen hetkisten tuntemuksiensa pohjalta. Osallistujan täytettyä Helmikortin Hyvinvointisimpukan, tuloksia on helppo tarkastella visuaalisesti ja muodostaa kokonaiskuva osallistujan yksilöllisestä tilanteesta. Korttien avulla osallistujan on helpompaa kertoa itse omin sanoin tilanteestaan. Taidelähtöiset tehtävät auttavat osallistujaa käsittelemään havaittuja kehityskohtia. Helmikortit pohjautuvat Sosiaalinen osallisuus ja työ- ja toimintakyvyn muutos -koordinaatiohankkeen kehittämään

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

Kykyviisariin ja asiakkaiden palautteisiin sen käytöstä ja tuloksista. Kykyviisarin tutkimukseen perustuvat kysymykset otettiin käyttöön muokkaamalla ne tiiviimpään ja myönteisempään muotoon.

Oman elämän näyttämö -mallilla ja My Movie -digitarinalla hahmotetaan yksilön osallisuutta omassa elämässään

Osallistuja rakentaa oman näyttämönsä kulliseineen, itseään kuvaavine hahmoineen sekä rekvisiittoineen. Näyttämöllä voi kuvata oman elämänsä voimaannuttavia asioita, unelmia, haaveita, omia vahvuuksia sekä kuormittavia asioita. Voimaannuttavien ja kuormittavien asioiden keskinäisiä suhteita pohditaan lopuksi, samoin niiden sijaintia näyttämöllä. Näyttämöllä esitetyistä tilanteista voidaan kuvata animaatioita, kirjoittaa kertomuksia tai työstää muuten jokaiselle parhaiten sopivalla tavalla. Näyttämöä muokkaamalla voidaan hahmottaa yksilön osallisuutta omaan elämäänsä, konkretisoida kokemusta omaan elämään vaikuttamisesta ja tehdä näkyväksi omassa elämässä vaikuttavia tekijöitä sekä niiden suhteita.

Osana taidetyöskentelyä voidaan tehdä digitarina. Samalla kun opitaan digitarinoiden tekemistä, omaa osaamista sanoitetaan sanataiteen ja musiikin avulla. My movie –menetelmällä tuotetaan muutaman minuutin pituinen oma tarina.

Oman elämän kehykset

Tässä työskentelyn osiossa lisätään itsetuntemusta ja löydetään uusia tapoja sanoittaa omaa persoonallisuutta. Lisäksi osion aikana tunnistetaan omia vahvuuksia ja voimavaroja, ja tarkastellaan niitä eri näkökulmista. Persoonallisuuden sanoittaminen alkaa persoonallisuustestillä. Sen jälkeen otetaan kuva, jossa voidaan nähdä yhtymäkohtia omiin luonteenpiirteisiin. Kuva yhdistetään sanoihin, joilla osallistuja kuvaa itseään. Kuva yhdistetään myös piirteeseen, jota osallistuja haluaa itsessään kehittää. Kuvasta ja sanoista muodostuvaa teosta voi käyttää apuna kannustavan ja rohkaisevan lauseen kirjoittamiseen. Lause kuvaa teoksen tekijää, ja siinä on huomioitu myös valittu kehitettävä piirre. Vahvuuksia ja voimavaroja kartoitetaan valitsemalla eläin, esimerkiksi leikkimielisen toteemieläintestin avulla. Valittuun eläimen kuvaan lisätään kuva itsestä. Eläimen kuva ja osallistujan itsensä suunnittelema kuva itsestään yhdistetään toisiinsa ja teokseen lisätään vielä sanoja, jotka tulevat mieleen eläimestä. Nämä inspiroivat kirjoittamaan oman voimalauseen, jossa osallistujan vahvuudet tulevat näkyviin.

Taidelähtöisen työskentelyn periaatteista

Kaikella Elävä portfolio -prosessissa tehtävällä toiminnalla on tavoite, ja prosessien arviointia peilataan asetettuihin tavoitteisiin. Osallistujan tutustuminen itseensä tapahtuu hänen omilla

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

ehdoillaan. Jokaisella osallistujalla on tilaa ja mahdollisuus tarkastella asioita oman elämänsä viitekehyksessä ja niiden voimavarojen mukaan, joita juuri hänellä siinä hetkessä on. Tärkeintä kaikessa on turvallinen ja luottavainen ilmapiiri. Taidelähtöisillä menetelmillä työskenneltäessä on tärkeää tiedostaa, etteivät ohjaajat voi ennustaa, mitä asioita harjoitteet nostavat esille. Asioiden ennakoimattomuus luo ohjaajalle haasteen olla aidosti läsnä, empaattinen ja tilannesensitiivinen joka hetkessä. On tärkeää, että ohjaajat rakentavat ryhmään luottavaisen, toisia kunnioittavan, kannustavan ilmapiirin, jossa jokainen voi käsitellä esiin nousevia asioita turvallisesti. Tehtävänannot rakennetaan niin, että jokainen pystyy ne suorittamaan turvallisesti vaiheittain ilman taiteellista näkemystä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Menetelmän avulla osallistuja voi kertoa itsestään muulle ryhmälle sen verran ja niitä asioita, joita hän itse haluaa tuoda esille. Jokainen saa itse sanoittaa elämänsä, päättää kuinka paljon tuo itseään esille ja kuinka paljon kertoo asioistaan. Osallistujat määrittelevät ryhmässä käytävää keskustelua, sen sijaan, että se olisi ohjaajalähtöistä.

Omia asioitaan voi jäsentää helpommin ja omat vahvuudet saada konkreettisesti sanoitetuksi taidelähtöisten menetelmien avulla. Menetelmää kokeilleiden osallistujien mukaan työkalujen visuaalisuus ja havainnollistavuus tukevat ilmaisua.

Työskentely on jaettu osa-alueisiin ja eri vaiheisiin. Osallistujan on helppo työstää omaa tarinaansa, tunnistaa omaa osaamistaan ja omia voimavarojaan, vaikka hän ei olisi tottunut pitkäjänteisyyttä vaativiin tehtäviin ja pitkälle tähtääviä suunnitelmiin.

Menetelmän keskiössä ovat henkilöstä itsestään taiteen avulla nousevat asiat. Taiteen avulla voidaan etäännyttää oma persoona käsiteltävästä asiasta. Menetelmässä asioita tarkastellaan aina sen hetkisten voimavarojen puitteissa. Luovat menetelmät lisäävät kykyä sietää erilaisuutta antaen mahdollisuuden asettua toisen asemaan ja nähdä asiat toisin. Vuorovaikutuksellisuus auttaa näkemään itsensä ja oman toimintansa toisten silmin ja vahvistaa taitoa toimia sosiaalisissa tilanteissa.

Omaa elämää voi tarkastella uusista näkökulmista. Samalla osallistuja saattaa tunnistaa itsestään taitoja, joita ei ole tullut aiemmin ajatelleeksi. Menetelmän työkalujen avulla ihminen voi tehdä omaa elämänsä ja taitojaan näkyväksi myös muille. Omien vahvuuksiensa tunnistaminen voi auttaa tarttumaan haastaviksi kokemiinsa asioihin ja helpottaa tilanteita, joissa kohtaa vastoinkäymisiä.

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

Kehittäjäasiakkaat ovat olleet merkittävässä roolissa Elävä Porfolio -mallin ja sen osana käytettävien työkalujen kehittämisessä. Prosessien suunnittelussa on kuunneltu osallistujien tarpeita ja mielenkiinnon kohteita. Prosessin aikana on ideoitu yhdessä toimintatapoja osallistujien kanssa. Jokainen osallistuja saa suunnitella itse oman prosessinsa.

Taidelähtöiset menetelmät auttavat jäsentämään sisäistä narratiivia, koska niissä hyödynnetään taidetta ja kulttuuria sekä kulttuurisia merkityksiä. Näiden avulla voidaan laajentaa ihmisen ja ryhmän kuvausta itsestään sekä tuoda esille uusia mahdollisuuksia ja näkökulmia elämään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnan kehittäminen perustuu tutkimukseen ja selvityksiin. Toiminnalliset, vuorovaikutukselliset ja kokemukselliset menetelmät mahdollistavat omaan itseen tutustumisen ja merkityksellisyyden löytämisen. Taide antaa mahdollisuuden tarkastella asioita uusista näkökulmista ja ottaa etäännyttää niihin.

Toiminnallisuus mahdollistaa ihmisen elämän käsittelyn kokonaisvaltaisesti, ei vain puheen keinoin. Jokainen voi päättää omasta toiminnastaan oman kiinnostuneisuutensa ja omien arvojensa pohjalta.

Taidelähtöisten menetelmien avulla voi tulla tietoiseksi itsestään ja omasta ilmaisustaan, mikä vaikuttaa rakentavan vuorovaikutustilanteen luomiseen. Rakentava vuorovaikutus vaatii läsnäoloa, taitoa kuunnella ja rohkeutta heittäytyä hetkeen, jossa jokaisella osallisella on vastuu tilanteen etenemisestä. Erilaisten toiminnallisten ja osallistavien harjoitteiden avulla vuorovaikutustilanteita voidaan harjoitella turvallisessa ympäristössä.

Taidelähtöiset menetelmät auttavat kokeilemaan uusia vuorovaikutuksen tapoja, jolloin voi kertomastaan tarinasta voi löytyä uusia aineksia. Taidelähtöiset menetelmät avaavat uuden ja aikaisempaa myönteisemmän näkökulman.

Toiminta vastaa tarpeeseen tutustua osallistujaan ja hänen tulevaisuuden toiveidensa selvittämiseen. Ryhmämuotoisessa taidelähtöisiä menetelmiä hyödyntävässä toiminnassa voidaan keskustella ihmisen elämästä monipuolisemmin ja myönteisemmin kuin sosiaalivirkailijan kanssa kahden kesken tapahtuvassa keskustelussa. Usein omaa elämää kerrotaan sosiaalityöntekijän luona esimerkiksi työn hakemisen tai elämässä koettujen ongelmien kautta. Tällainen voi vääristää minäkuva. Taidelähtöisen toiminnan avulla omaa elämää tulee kerrottua myönteisten ja itselle tärkeiden asioiden valossa.

Uusi tapa kertoa itsestään tukee ammattilaisen työtä, joka yrittää arvioida ihmisen työ- ja toimintakykyä sekä palveluntarvetta. Myös mahdollisia muita palveluita ja vaihtoehtoja on helpompi suunnitella yhdessä asiakkaan kanssa. Kun asiakkaan vahvuuksia tuodaan esille,

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

hänen luottamuksensa itseään ja palveluita kohtaan voi parantua, jolloin kiinnostus osallistua ja sitoutua saattaa parantua. Näin ihminen pääsee osalliseksi palveluista ja eri toiminnoista sekä pystyy paremmin hyödyntämään niitä vaikuttaakseen omaan elämäänsä ja yhteisönsä toimintaan.

Toiminta sopii erilaisille kohderyhmille. Työkalut mahdollistavat myös ei-kielellisen ilmaisun. Erikieliset voivat toimia samassa ryhmässä, eikä ryhmän ohjaajalla osallistujalla ei tarvitse olla yhteistä kieltä.

Hankkeen tarkoituksena on juurruttaa menetelmä osaksi Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöryhmäyhtymä Soiten alueen sosiaalityön toimintaa. Menetelmästä käyttöoppaain tulee sähköinen julkaisu, joka on vapaasti ladattavissa. Menetelmän käytön tueksi on saatavilla koulutusta.

Menetelmiä ja Helmikortit on esitelty ammattikorkeakoulu Centrian sosiaalialan opiskelijoille, jolloin luodaan taidelähtöisiä menetelmiä tunteva, tulevien ammattilaisten verkosto. Helmikortteja on levitetty muiden saman kohderyhmän kanssa työskenteleville hankkeille sekä kunnille.

LUMOaVA-hankkeen kehittäjät ovat saaneet rahoitusta uuteen hankkeeseen, jossa hyödynnetään luovien menetelmien käytäntöjä ja työkaluja kuten Helmi-kortteja LUMOaVA-hankkeesta.

Programme for Sustainable Growth and Jobs

Leverage from
the EU
2014–2020

Arvio toimintamallista: Etäkohtaamisilla yhteisöllisyyttä kyliin

Etäkohtaamisilla ja -tapahtumilla voidaan tarjota sosiaalisia kontakteja maaseutukyliin ja haja-asutusalueiden asukkaille, ja edistää heidän digitaitojaan. Tämä tukee haja-asutusalueiden asukkaiden yhteisöllisyyttä ja osallisuuden kokemusta.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Verkkokohtaamisia kylillä -hanke, Pohjois-Savo, Pohjois-Savon Kylät ry, (ESR 1.5.2020–30.09.2020).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Merja Kaija, Pohjois-Savon Kylät ry, merja.kaija(at)pohjois-savonkylat.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Ikäihmiset kiinni lähiyhteisöön -hanke (STEA, 2019-2021), Pohjois-Savon kylät ry on tarjonnut etävirikistyspäiviä Pohjois-Savon maaseutukyliin ikäihmisille:
[Etävirikistyspäivät 2020 \(pohjois-savonkylat.fi\)](http://pohjois-savonkylat.fi)

Mallin kuvaus

Toimintamallissa järjestetään kyläyhteisöille ja haja-asutusalueiden asukkaille yhteisöllisyyttä ja osallisuutta edistäviä digitapaamisia ja -tapahtumia. Tapahtumissa voidaan esimerkiksi kokeilla etäliikuntaa, katsella erilaisia musiikki- ja kulttuuriesityksiä tai museon esittelyä, tutustua kylän historiaan, käydä vapaata keskustelua tai kuunnella asiantuntijaluentoja. Tapaamisissa ja tapahtumissa kylien ja haja-asutusalueiden asukkaat pääsevät keskustelemaan keskenään ja saavat sosiaalisia kontakteja.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Etenkin sosiaalisen tuen tarpeessa oleville tarjoutuu etäyhteyksien välityksillä uudenlainen mahdollisuus kiinnittyä kyläyhteisöön, mikä tukee heidän mielenterveyttään ja lievittää yksinäisyyden tunnetta. Lisäksi osallistujien digitaidot kehittyvät.

Toimintaympäristö

Toimintamallin verkkotapahtumiin voi osallistua omasta kodista, mökiltä tai mistä vain, missä on toimiva internet-yhteys. Tapahtumiin voi osallistua tietokoneen lisäksi älypuhelimella, jolloin osallistuminen ei ole sidoksissa osallistujien kotiympäristöön. Samoin tapahtumien vetäjät voivat olla missä tahansa: esimerkiksi toimistolla, luonnossa tai vaikkapa esiteltävänä olevassa museossa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamalli on suunnattu maaseutukyliä ja haja-asutusalueiden asukkaille, jotka kokevat tarvitsevansa sosiaalisia kontakteja. Verkossa pidettäviin tapahtumiin voivat tietenkin osallistua kaikki halukkaat asuinpaikasta riippumatta. Ohjelmalliset verkkotapahtumat saattavat olla suunnattuja jonkin tietyn alueen asukkaille, jotka saavat ohjelmasta eniten irti.

Toimintamallin kehittäneessä hankkeessa ensisijaisena kohderyhmänä olivat sosiaalisen tuen tarpeessa olevat työikäiset ja nuoret maaseutukyliltä. Hankkeeseen saivat kuitenkin tulla mukaan kaikki kylien asukkaat, jotka kokivat tarvitsevansa sosiaalisia kontakteja. Toimintamallissa kohderyhmänä voivat tietenkin olla myös muutkin, kuten lapset tai ikäihmiset.

Välillisenä kohderyhmänä toimintamallissa ovat järjestöt ja kolmannen sektorin toimijat sekä julkisen sektorin toimijat, joilla on mahdollisuus pitää esityksiä ohjelmallisissa digitapahtumissa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimivat yhteydet

Toimintamallissa on olennaista se, että osallistujilla ja tapahtumien järjestäjillä on toimivat internet-yhteydet. Tämä on selvitettävä ennen toiminnan aloittamista, samoin kuin se, onko osallistujilla ollut jo jokin etäyhteysohjelma (Teams, Zoom jne.) käytössä. Kannattaa suosia osallistujille tuttua alustaa. Muussa tapauksessa toimintamallin soveltajan on oltava valmis tarjoamaan tukea ja opastusta etäyhteyksien ja tarvittavien ohjelmistojen käytössä. Etäkokouskäytäntönsä eivät ole kaikille tuttuja, joten tapahtumien vetäjien on opastettava niissäkin. Tällaiseen alkukartoitukseen ja -opastukseen on hyvä varata aikaa. Myös tapahtumissa esiintyvien toimijoiden etsimiseen ja opastamiseen kannattaa varata aikaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tapahtumilla nimetty vetäjä

Jokaiselle etätapahtumalle on syytä nimetä vetäjä, joka pitää langat käsissä tapahtuman ajan, ja joka varmistaa, etteivät tapahtumiin ilmoittautuneiden poissaolot johdu teknisistä ongelmista. Henkilö voi olla kylän oman toimija tai työntekijä. Ohjelmien ja tapahtumien vetäjien on osattava vetää etätapahtumia niin, että kaikki voivat osallistua haluamallaan tavalla. Kaikki eivät esimerkiksi halua osallistua keskusteluihin, vaan olla vain mukana seuraamassa muiden keskustelua. Tapahtumia voidaan suunnitella ja kehittää yhdessä osallistujien, toiminnan järjestäjien ja kyläläisten kesken.

Tapahtumien suunnittelu ja markkinointi

Toimintamallin markkinointiin on kiinnitettävä huomiota, jotta tapahtumiin saadaan osallistujia. Esimerkiksi maaseutukylillä kyläyhdistykset ja niiden aktiivit ovat luontevia kontaktihenkilöitä, mikäli heitä vain löytyy ja he jaksavat tai ennättävät osallistua toimintaan. Toimintamallin käyttöönottajalla on siis hyvä olla laajat verkostot kyläyhdistyksiin ja niiden aktiiveihin.

Lyhyessä hankkeessa kannattaa panostaa tiiviiseen ja selkeään kokoontumisrytmiin ja pyrkiä saamaan mukaan ne, jotka nopealla aikataululla voivat tulla mukaan. Pidemmässä hankkeessa voi tehdä enemmän ”etsivää työtä” mukana olevien kylien alueella ja kannustaa tulijoita mukaan henkilökohtaisilla puheluilla, sähköposteilla ja kysyä taas myöhemmin uudestaan.

Toimintamallin soveltamisessa kannattaa huomioida tapahtumien vuodenaika. Kesällä ihmisillä saattaa olla paljon tekemistä ulkosalla, jolloin tapahtumiin ei välttämättä osallistuta niin innokkaasti kuin syksyllä tai talvella. Tapahtumia voidaan järjestää myös ilman mitään ohjelmaa, jolloin pääosassa on vapaa jutustelu toisten osallistujien kanssa.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Taustaa toimintamallin kehittämisestä

Verkkokohtaamisia kylillä -hankkeessa tavoiteltiin etäryhmätoiminnan luomista kuudelle pohjois-savolaiselle kylälle vuoden 2020 aikana. Tämän avulla pyrittiin tukemaan kyläläisiä sosiaalisten kontaktien luomisessa ja edistämään yhteisöllisyyttä etenkin koronan tuomissa poikkeusoloissa. Samoin pyrkimyksenä oli lisätä myönteistä mielialaa verkkokohtaamisien kautta. Hankkeen alussa Pohjois-Savon kylät ry rekrytoi mukaan vapaaehtoisia kyliä, joille tarjoutui mahdollisuus kehittää etävälikkeistä toimintaa.

Mukaan valittujen kylien kanssa käytiin aloituspalaverit, joissa kyseltiin sisällöllisiä toiveita hankkeen etätoimintaan. Myös toiminnan alettua tapahtumien aikana kyseltiin osallistujilta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toiveita ja tarpeita, joita sitten toteutettiin mahdollisuuksien mukaan. Suurin osa tapahtumissa toteutetuista sisällöistä tuli osallistujilta itseltään.

Etätilaisuuksien toteuttaminen

Hankkeessa järjestettiin kolmelle kylälle omaa etätoimintaa ja pidettiin yhteisiä etäkyläkahveja kaikkien hankekylien asukkaille. Etätilaisuuksia järjestettiin kaikkiaan 34 ja erilaisia sisällöntuottajia niissä oli 16. Hankkeessa oli mukana osallistujia yhteensä kymmenestä kylästä, osallistumisia oli yhteensä 230 ja tapahtumissa kaikkiaan 60 eri osallistujaa. Etätoimintaa markkinoitiin some-kanavissa, kotisivuilla, sähköpostitse, uutiskirjeessä, kyläläisten kesken ns. ”puskaradiossa” sekä mukana olleiden kylien kyläaktiivien kautta.

Ohjelmassa oli muun muassa ruokasienitietoutta, musiikkia, Väärnin pappilassa vierailu, paikallisen sote-kuntayhtymän koordinaattorin puheenvuoro ja luontoretkeilyä. Kaikissa etätapahtumissa oli lisäksi aikaa keskustelulle: hanketyöntekijät olivat kuulevina korvina ja keskustelun johdattelijoina. Joissakin etäkohtaamisissa ei ollut ohjelmaa ollenkaan, vaan pääosassa oli osallistujien välinen keskustelu. Hankkeen kustannukset koostuivat Zoom-yhteyden hankkimisesta sekä tapahtumien sisällöntuottajista, kuten ulkopuolisista muusikoista, näyttelijöistä ja niin edelleen. Osallistujat käyttivät omia laitteitaan.

Etätilaisuuksista hyvää palautetta

Osallistujilta kerättiin palautetta hankkeesta. Etätoiminta kannusti ihmisiä pysyttelemään kotona korona-aikojen poikkeusoloissa, mutta tarjosi kuitenkin mahdollisuuden olla yhteydessä toisiin osallistujiin, kyläläisiin, hankkeessa mukana oleviin työntekijöihin sekä vierailijoihin. Toiminta siis vahvisti ja ylläpiti osallistuvien kylien sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä. Lisäksi kahden kylän tapahtumissa kyläläiset innostuivat itse tuottamaan sisältöä etätapahtumiin. Osa osallistujista ei aiemmin ollut pystynyt tai halunnut osallistua kylän tapahtumiin, mutta innostuivat nyt mukaan, kun toimintaa tarjottiin etänä.

Hankkeen myötä saatiin mukaan useita ihmisiä käyttämään etäyhteyksiä ensimmäistä kertaa, ja hankkeen työntekijät neuvoivat niiden käytössä sekä osallistujia että sisältöjen tuottajia. Kaikki tarvittava opastus pystyttiin antamaan puhelimitse etänä omin voimin, eikä ulkopuolista IT-tukea tarvittu, vaikka siihen oli varauduttu kustannuksissa. Etätilaisuuksien aikana saatiin tuotua esille etäyhteyksien käytön mahdollisuuksia. Yksi mukana olleista kylistä on ottanut etäkokoukset ja -yhteydet käyttöönsä hankkeen jälkeen. Muutenkin etätapahtumiin osallistujien digitaidot karttuivat ja kynnys etäyhteyksien käyttöön muissa konteksteissa madaltui.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä toteutuu tässä toimintamallissa hyvin. Toimintaan voi osallistua omasta kodista käsin ja se on kaikille avointa ja maksutonta. Edellytyksenä kuitenkin on mahdollisuus käyttää etätapaamiset mahdollistavia laitteita. Etätapahtumiin on sisällytetty opastusta laitteiden ja ohjelmien käyttöön, ja osallistujien digitaidot ovat kehittyneet, mikä helpottaa etäyhteyksien käyttöä myöhemmin esimerkiksi perheen ja tuttavien kesken. Tapahtumiin voi osallistua ihan vain ohjelman seuraajana, eikä tapahtumien keskusteluihin ole pakko osallistua mikäli ei halua.

Toiminnassa osallistujilla on mahdollisuus irrottautua arkipäiväisestä elämästään, ja saada vaihtelua rutiineihin sekä uusia sosiaalisia kontakteja. Tämä on ollut tärkeää etenkin koronan aiheuttamina poikkeusaikoina. Tapahtumat ovat edistäneet osallistujien mielen hyvinvointia ja vähentäneet yksinäisyyden kokemuksia. Etätapahtumissa osallistujat ovat voineet kokeilla uudenlaisia rooleja osallistumalla ohjelman tuottamiseen.

Toimintamalli on tuonut osallistujille mahdollisuuksia osallisuuteen yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Osallistujilla on ollut mahdollisuus osallistua tapahtumien suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä tapahtumien järjestäjien sekä muiden osallistujien ja kyläläisten kanssa. Osallistujat ovat myös saaneet kokemusta etäkokousten ja -tapahtumien toimintatavoista. Tällainen osaaminen madaltaa kynnystä osallistua erilaisiin etäkokouksiin tai järjestää niitä itse. Toimintamallin vaikutuksia on arvioitu osallistujille kohdennetulla kyselyllä.

Toimintamalli edistää myös osallisuutta yhteisestä hyvästä. Se tarjoaa uudenlaisen tavan osallistua ja kiinnittyä kyläyhteisön toimintaan ja uudenlaisen keinon päästä mukaan yhteisiin vaikuttamisen prosesseihin. Esimerkkihankkeessa jotkut osallistujat eivät aiemmin olleet osallistuneet kylän tapahtumiin, mutta etäyhteydet madalsivat osallistumiskynnystä. Tällaiset uudenlaiset osallistumismahdollisuudet edistävät maaseutukylissä ja haja-asutusalueilla asuvien yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta, mikä vahvistaa sosiaalista pääomaa sekä yhteisöllisyyttä. Samalla tämä tukee myös kylien ja haja-asutusalueiden elinvoimaa ja houkuttelevuutta. Tapahtumissa on mahdollisuus käsitellä esimerkiksi osallistujien asuinkylän historiaa, mikä lisää heidän kokemustaan olla osa asuinyhteisöä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tarve toimintamallille nousi korona-aikojen poikkeusoloista. Tarkoituksena oli, että maaseudun ja haja-asutusalueiden asukkailla olisi mahdollisuus kohdata toisiaan myös poikkeusoloissa - kuitenkin kotona pysytellen, jottei virus pääsisi leviämään. Etätapaamisilla

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

haluttiin siis vahvistaa osallistujien sosiaalista pääomaa sekä lisätä myönteistä mielialaa poikkeusolojen aikana. Samalla tavoiteltiin asukkaiden kiinnittymistä omaan lähiyhteisöön. Etätapahtumilla pystyttiin tarjoamaan hetkiä, joissa ei mietitty koronaa ja poikkeusoloja.

Verkon kautta toteutuvilla etätapahtumilla ja -tapaamisilla on kysyntää muulloinkin kuin korona-aikoina. Sosiaalisista peloista kärsiville voi olla suuri kynnys lähteä erilaisiin tapahtumiin paikan päälle, mutta etätapahtumien kohdalla osallistumiskynnys on matalampi. Haja-asutusalueilla myös pitkät etäisyydet vaikeuttavat erilaisia harrastusmahdollisuuksia etenkin nuorten ja ikäihmisten kohdalla (esim. Lavapuro ym. 2016²). Etätapahtumat ovat yksi keino vastata tähän tarpeeseen. Ihmisten digitaidot vaihtelevat hyvin paljon, ja puhutaan niin sanotuista digikuiluista³ eri väestöryhmien välillä. Toimintamalli, jossa ihmisiä tutustutetaan digitaalisten välineiden käyttöön, toimii hyödyllisenä keinona digitaitojen kartuttamisessa madaltaen kynnystä erilaisten digipalvelujen käyttöön.

Toimintamalli on hyvä käytäntö myös siinä mielessä, että se mahdollistaa hyvin monenlaiset etätapahtumat. Esimerkkihankkeessa oli hyvin monenlaisia etätapahtumia ja erilaisia sisällöntuottajia oli 16. Sisältöjä luotiin osallistujien toiveen ja tarpeen mukaan. Ohjelmistoon sisältyi muun muassa paikallisen sote-kuntayhtymän hyvinvointikoordinaattorin esittely alueen palvelutarjonnasta. Muuta ohjelmaa olivat muun muassa ruokasienitietouden jakaminen, musiikkiesitykset, etänä toteutettu pappilavierailu ja luontoretkeily. Osallistujat pääsivät myös itse tuottamaan ohjelmaa, ja joissakin etätapaamisissa oli ihan vain vapaata kahvittelukeskustelua.

Etätapahtumia markkinoitiin some-kanavissa, hankkeen kotisivuilla, sähköpostitse, uutiskirjeessä, kyläläisten kesken ns. ”puskaradion” välityksellä sekä mukana olleiden kylien kyläaktiivien kautta. Toiminta herätti myös ulkopuolista kiinnostusta. Toiminnasta uutisoitiin muun muassa Savon Sanomissa ja paikallislehdissä.

Hankkeeseen osallistuneilta kerätty palaute oli hyvää. Kiitosta tuli osallistumisen helppoudesta ja mukavista sisällöistä. Osallistujista hieman yli puolet käytti hankkeen myötä etäyhteyksiä ensimmäisen kerran, joten hankkeen tarjoama opastus ja neuvonta oli tarpeen. Osallistujista neljä prosenttia tarvitsi paljon ja hieman yli puolet jonkin verran opastusta yhteyksien käyttöön. Osallistujien digitaidot siis kohenivat, ja kynnys osallistua vastaaviin tapahtumiin madaltui. Myös tapahtumissa esiintyneiden digitaidot kohenivat. Yksi mukana olleista kylistä otti etäkokoukset ja -yhteydet toimintoihinsa hankkeen jälkeen. Palautteissa

² Lavapuro ym. (2016) *Sivistykselliset ja sosiaaliset perusoikeudet syrjäkunnissa*. Kunnallisanalan kehittämissäätiö: Helsinki.

³ Esimerkiksi Heponiemi ym. (2020) Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services. *Journal of Medical Internet Research* 22(7).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tuli esille, että osallistujat saivat uusia tuttavuuksia, ja he arvostivat myös kuulumisten vaihtoa eri kylien osallistujien kanssa. Yksinäisyyden tunteet siis lievittyivät.

Verkkovälitteisten etätapahtumien osalta on huomioitava muun muassa tarve opastukselle ja neuvonnalle. Esteenä osallistumiselle voi kuitenkin olla tarvittavien laitteiden tai nettiyhteyksien puute. Toimintamallia jatkossa sovellettaessa voisi siis harkita mahdollisesti lainalaitteiden tarjoamista tai yhteiskäyttölaitteita esimerkiksi kylätaloille. Maaseutukylille ja haja-asutusalueille suunnattu toiminta saattaa myös olla hyvinkin riippuvaista paikallisista kyläaktiiveista, etenkin jos hankkeen toiminta-aika on lyhyt. Mikäli kyläaktiiveja ei löydy tai aktiivinen henkilö ei enää ehdi olla toiminnassa mukana, voi toiminta lopahtaa koko kylän alueelta.

Yhteenveto

Verkkokohtaamisia kylille -hanke päättyi syyskuun 2020 lopussa. Korona-aikojen mielenterveyden ja yhteisöllisyyden edistäjäksi suunniteltu hanke on tuottanut hyvän digitaalista osallisuutta edistävän toimintamallin, joka on sovellettavissa myös muulloin kuin poikkeusoloissa. Toimintamalli on edistänyt osallistujien digitaitoja ja etäkokoukset ovat juurtuneet yhden mukana olleen kylän käytäntöihin. Etätapahtumia ja -kohtaamisia sovelletaan Pohjois-Savon kylien muissakin hankkeissa ja toivottavaa on, että käytäntö leviäisi myös muualle Suomeen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Etätyöpaja – elämyksiä ja mielekästä tekemistä yhdessä

Etätyöpajat tarjoavat elämyksiä ja mahdollisuuden mielekkääseen tekemiseen sekä vahvistavat yhteisöllisyyttä. Pajojen kautta pääsee tutustumaan esimerkiksi muotoilun maailmaan ja muotoiluprosesseihin luovan alan ammattilaisten ohjaamina.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

HAPPY:D KUNTA -hanke (ESR 15.4.2020–18.10.2020), Pohjois-Savo, Kuopio
Kuopion muotoiluakatemia ja Kuopion Rouvasväenyhdistys ry

Kehittäjän yhteyshenkilö: Anna Räisänen, Kuopion Muotoiluakatemia, p. 044 731 8003,
anna.raisanen(at)muotoiluakatemia.fi

Mallin kuvaus

Etätyöpajassa osallistujat pääsevät kokeilemaan esimerkiksi eri muotoilumenetelmiä joko yksin tai yhdessä luovan alan ammattilaisten kanssa. Pajan tavoitteena on saada aikaan yhteinen lopputuotos jokaisen osallistujan osaamista hyödyntäen.

Etätyöpajat vahvistavat yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja tuovat elämyksiä arkeen. Työskentely tukee vuorovaikutustaitoja, ja sen kautta pääsee tutustumaan esimerkiksi muotoilualaan etävälitteisesti ammattilaisten ohjaamana. Toiminnan kautta pääsee mukaan ryhmiin, harjoittelemaan tiimityötaitoja, vahvistamaan omaa osaamistaan ja toteuttamaan konkreettisia tuotoksia.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Etätyöpajamalli on kehitetty nuorille ja se on sovellettavissa erimittaisten ja -laajuisten muotoiluprosessien vetämiseen. Etätyöskentelyn avulla on mahdollista tavoittaa osallistujia, joille lähityöskentelyyn osallistuminen ei ole mahdollista tai kynnys siihen on liian korkea. Etätyöpajoissa on mahdollista hyödyntää monipuolisesti eri menetelmiä, kuunnella alustuksia ja tutustua virtuaalisesti eri kohteisiin. Etätyöpajat voidaan tallentaa ja jakaa, jolloin ne ovat katsottavissa myös jälkikäteen.

Etätyöpajamalli koostuu käsikirjoituksesta, aikataulusta, motivoinnista, ohjeistuksesta, suunnittelusta ja toteutuksesta. Elämyksiä tuottavissa etätyöpajoissa voi esimerkiksi suunnitella ja toteuttaa graffiteja, ympäristöteoksia, virtuaaliteoksia, 3D-mallinnoksia, video- ja valokuvateoksia, graafista suunnittelua tai yhteisöllisiä teoksia. Nuoret saavat osallistua työpajojen suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä työpajan ohjaajan kanssa. Työskentelyn lopputuloksena ovat itsenäisesti tai tiimeissä tehdyt tuotokset.

Toimintaympäristö

Etätyöpajojen toteutuksessa hyödynnetään verkosta löytyviä, ilmaisia ja helppokäyttöisiä ohjelmia ja digitaalisia suunnittelun työkaluja. Tiimityöskentelyssä käytössä ovat erilaiset yhteiskäyttöohjelmat, joissa voi reaaliaikaisesti yhdessä suunnitella ja toteuttaa tuotoksia. Nuoret osallistuvat pajoihin kotoa löytyvillä välineillä esimerkiksi hyödyntämällä älypuhelinia tai tablettitietokonetta.

Lue lisää käytettävistä ohjelmista kohdasta Vinkit toimintamallin soveltajille.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmää ovat nuoret ja nuoret aikuiset, mutta mallia voidaan hyödyntää myös työikäisten parissa. Työpajoihin voi osallistua yksin, ryhmän tai tukihenkilön kanssa.

Välillisinä kohderyhminä ovat nuorten kanssa työskentelevät, kuten nuorisotoimen edustajat, kolmannen sektorin toimijat sekä kuntien ja luovien alojen ammattilaiset. Etätyöpajamallia voisi esimerkiksi hyödyntää nuorisotyössä tai kouluissa osana kuvaamataidon opetusta.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Etätyöpajan markkinointia voi tehdä nuorten parissa tai hyödyntämällä sosiaalista mediaa. Markkinoinnissa kannattaa huomioida, että työpajan sisällön lisäksi nuorten on hyvä tietää, kuka työpajoja ohjaa.

Etätyöpajan ohjaajina toimivat luovan alan ammattilaiset. Lisäksi pajoihin voi osallistua kansallisia tai kansainvälisiä vierailijoita. Ennen etätyöpajatyöskentelyä tulee pajalle laatia suunnitelma.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Etätyöpajan suunnitteluprosessi

- Käsikirjoitus ja aikataulutus

Työpajojen käsikirjoituksessa ja aikataulussa on katsottava, että keskustelulle, arvioinnille ja lopetukselle jää riittävästi aikaa. Etätyöskentelyssä on varauduttava tekniikan tuomiin haasteisiin: tilapäiset ongelmat tai katkokset yhteyksissä ovat osa etätyöskentelyä.

- Motivointi

Käsiteltävät aiheet ja tehtävänannot alustetaan kertomalla aiheesta nuoria kiinnostavien esimerkkien avulla. Aihetta kannattaa avata visualisoinnin avulla. Tehtävien on hyvä olla inspiroivia, helposti toteutettavia ja hauskoja.

- Ohjeistus

Tehtävänannossa selkeät ja yksinkertaiset ohjeet ovat hyvin tärkeitä. Jos tehtävä vaatii tiettyjä materiaaleja, tulee nuoria muistuttaa ajoissa ennen työpajaa, mitä materiaaleja heidän tulee työpajaan varata. Tehtävien tekemiseen kannattaa varata ennalta määritelty aikaraja, jottei tekeminen veny liian pitkäksi.

- Suunnittelu

Työpajan kokonaisuutta suunniteltaessa teorian ja tekemisen tasapaino on tärkeää. Pidempien teoriaosuuksien väliin kannattaa sisällyttää lyhyitä harjoitteita, jotta nuorten mielenkiinto pysyy yllä.

Työpajojen välillä ohjaajat työstävät kokonaisuutta eteenpäin, jotta lopullisessa teoksessa on nähtävissä jokaisen osallistujan työpanos. Tuotoksia voi viedä eteenpäin esimerkiksi yhdistelemällä nuorten tuotoksien elementtejä.

- Tekeminen

Etätyöpajoissa käytetään käsillä olevia materiaaleja. Käytettävien välineiden ja materiaalien tulee olla tarkoituksenmukaisia halutun lopputulokseen kannalta.

Etätyöpajan ohjaajat tukevat myös digitaalisen laitteiden ja ohjelmien käytössä. Ohjaajalla on oltava perustason ymmärrys digitaalisten palveluiden (ohjelmistot, yhteiskäyttöohjelmat, tietoturva) toiminnasta ja valmiutta oppia uutta. Ohjaaja tarvitsee lisäksi perustason taidot tietokoneen, älypuhelimien ja tablettitietokoneen käytöstä.

Ohjauskeskustelut ja keskustelualueen hyödyntäminen tukevat tekniikan haltuunottoa ja sisällöllistä etenemistä. Pidemmälle edetessä osallistujat toimivat vertaistukena toisilleen.

Etätyöskentelyssä visualisointi on merkittävässä asemassa. Työpajojen alustuksissa ja tehtävänannoissa kannattaa hyödyntää monipuolisesti kuvia ja videoita.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajille

Etätyöpajamallin pilotointi ja kehittäminen

HAPPY:D KUNTA -hankkeessa Pohjois-Savossa kehitetyn muotoilun etätyöpajamallin tavoitteena oli aktivoida nuoria ja mahdollistaa heille mielestä tekemistä ja elämyksiä koronakriisin aikana digiympäristöjä hyödyntäen. Toisena tavoitteena oli tukea kuntien nuorisotyötä. Hankkeen yhteistyökumppaneina toimi kolmentoista pohjoissavolaisen kunnan nuorisotoimijoita.

Mallin pilotointi ja kehittäminen tapahtui kuuden kuukauden aikana vuonna 2020. Hanke sai rahoitusta noin 70 000 euroa. Hankkeen rahoituksesta vastasivat Etelä-Savon ELY-keskus ja Kuopion Rouvasväenyhdistys ry. Toimintamalli jää elämään ja se on sovellettavissa Muotoiluakatemia verkkosivuilta erilaisten etätyöpajojen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Mallin työpajajideoita on käytetty sellaisenaan ja niitä on sovellettu muihinkin kuin muotoilun etätyöpajasisältöihin.

Etätyöpajojen toteuttaminen

Etätyöpajat toteutuivat kesän ja syksyn 2020 aikana. Pajoissa nuoret oppivat muotoilun menetelmistä ja muotoiluprosessista luovan alan ammattilaisten ohjaamina sekä pääsivät testaamaan erilaisia materiaaleja ja työskentelymenetelmiä.

Etätyöpajoissa hyödynnettiin Googlen sähköisiä alustoja ja sovelluksia: ilmoittautuminen toteutettiin Forms-lomakkeella, videokokoukset Meet-sovelluksella, oppimisympäristö Classroom-sovelluksella ja verkkosivut Sites-verkkosivutyökalulla. Lisäksi perustoiminnoissa hyödynnettiin WhatsApp-pikaviestinpalvelua.

Etätyöpajaryhmiä oli kolme ja niissä oli nuoria mukana yhdeksältä eri paikkakunnalta. Ryhmät muun muassa suunnittelivat ja toteuttivat pohjoissavolaisiin kuntiin tilateoksia. Toteutus tapahtui tiimityönä, jossa jokaisella ryhmän jäsenellä oli tärkeä rooli projektin onnistumisessa.

[Tarkemmat tiedot ja huomiot etätyöpaja-alustoista \(Muotoiluakatemia.fi\)](#)

[Vinkkejä hyödynnettävistä ilmaisohjelmista \(Muotoiluakatemia.fi\)](#)

[Tarkemmat tiedot etätyöpajaryhmistä ja tuotoksista \(Muotoiluakatemia.fi\)](#)

[Kuvablogit \(Sites.Google.com\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

EtäMuotoiluakatemia-ryhmä

Kuopion Muotoiluakatemia perusti HAPPY:D KUNTA -hankkeen kokemusten myötä taiteen perusopetusta tarjoavan etäMuotoiluakatemia-ryhmän, jossa voi suorittaa suomalaisen muotoilun historiaan perustuvaa, muotoiluun painottuvaa taiteen perusopetuksen laajaa oppimäärää. Ryhmässä on mukana oppilaita eri puolilta Suomea. Erityisen hienoa on, että ryhmässä on hankkeessa mukana olleita pohjoissavolaisia nuorten työtoiminnan järjestäjiä, jotka ovat sitoneet etäMuotoiluakatemian osaksi omaa viikoittaista päivätoimintaansa.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta lisää osallisuutta omassa elämässä, koska se tarjoaa mahdollisuuden osallistua etävälitteisesti matalan kynnyksen työpajatoimintaan ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Toimintaan on helppo lähteä mukaan, vaikkei olisi aiempaa kokemusta muotoilusta. Henkilöille, joille kasvokkaiset kontaktit eivät ole mahdollisia tai osallistumiskynnys on liian korkea, etävälitteinen työskentely tuo mahdollisuuden saada mielekästä tekemistä ja elämyksiä arkeen.

Ohjaajat tukevat ja kannustavat osallistujia digityöskentelyssä. Toiminta vahvistaa osallistujien digiosallisuutta ja -taitoja, kun eri ohjelmia hyödynnetään monipuolisesti työpajatyöskentelyssä ja luovan alan työskentelyssä.

Työpajoihin osallistujat pääsevät itse ideoimaan, oivaltamaan ja toteuttamaan toimintaa. He voivat kokeilla monipuolisesti eri muotoilumenetelmiä ja tehdä joko yksin tai yhdessä erilaisia tuotoksia luovan alan ammattilaisten kanssa. Osallistujat pääsevät toteuttamaan itseään luovasti, mutta he voivat osallistua työpajoihin myös seuraajana, kaverin tai tukihenkilön kanssa. Nuoret saavat kokemuksen tuotosten suunnittelusta ja toteutuksesta alusta loppuun.

Digitaalinen yhteisö tarjoaa mielekästä tekemistä osaksi kuntien nuorisotyötä ja toiminnan myötä on mahdollisuus päästä kokeilemaan uusia asioita. Toiminta tukee nuorten elämänhallintaa ja sitä kautta nuoret pääsevät tutustumaan muotoilun maailmaan, joka avaa uusia koulutus- ja työmahdollisuuksia. Toimintaan osallistuminen ja ryhmässä toimiminen vahvistaa nuorten sosiaalista toimintakykyä ja vuorovaikutustaitoja.

Toimintaa markkinoidaan avoimesti ja laajasti nuorten parissa sekä verkostoja ja sosiaalista mediaa hyödyntämällä. Etätyöskentelyyn voi osallistua monipaikkaisesti. Toiminta vahvistaa palveluntarjontaa esimerkiksi haja-asutusalueilla, joissa nuorille on tarjolla vähemmän toimintaa ja palveluita. Nämä nuoret voivat osallistua toimintaan kotoa käsin tehden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

mielekkäitä asioita lähiympäristössä ja saaden siitä elämyksiä ja onnistumisen kokemuksia arkeen.

Toiminta mahdollistaa erilaisten henkilöiden ja ryhmien kohtaamisen. Etätyöpajoihin voivat osallistua kansainväliset toimijat tai etätyöryhmä voi osallistua virtuaalikierroksille esimerkiksi eri kulttuurikohteisiin. Etävälitteisyys mahdollistaa edellä mainitun kaltaisten vierailujen toteutuksen.

Työpajatyöskentelyn aikana yhteydet osallistujien välillä lisääntyvät, ja ryhmätoiminta on vastavuoroista. Osallistujat pääsevät kokemaan ryhmään kuulumisen tunnetta ja jakamaan yhteistä kokemusta tuotosten parissa työskennellessä.

Etätyöpajamallin käyttöönotto on helppoa. Toiminta suunnitellaan vastaamaan kohderyhmän ja ympäristön tarpeita sekä toteutuksessa hyödynnetään ilmaisia ja helppokäyttöisiä ohjelmia. Suunnittelussa ja toteutuksessa voi hyödyntää soveltaen HAPPY:D KUNTA -hankkeen verkkosivujen ohjeita ja vinkkejä. Toimintamallia voi hyödyntää esimerkiksi lasten ja nuorten kerhotoiminnassa, nuorisotyössä, sosiaalisessa kuntoutuksessa ja kuntouttavassa työtoiminnassa.

[HAPPY:D KUNTA -hankkeen verkkosivut \(Muotoiluakatemia.fi\)](http://Muotoiluakatemia.fi)

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Nuorten tilanteesta on oltu huolissaan erityisesti korona-aikana. Kasvokkaiset kontaktit ovat vähentyneet ja nuoret viettävät paljon aikaa älylaitteilla. On nähty tarpeelliseksi tukea nuorten osallisuutta ja kehittää toimintamalli, joka aktivoi nuoria mielekkään tekemisen kautta ja tukee heidän elämänhallintaansa poikkeusaikana ympäristössä, jossa he jo valmiiksi ovat. Aktiivinen ja innostava työskentely ja digitaalinen yhteisö luovat onnistumisen kokemuksia. Toiminta vahvistaa osallistujien motivaatiota ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Digitaalinen yhteisö ja toiminta siellä vahvistaa sosiaalisia suhteita ja edistää osallistujien osallisuutta.

Digosallisuuden vahvistamiselle ja uusille etävälitteisille toimintamalleille on kysyntää, kun ihmiset viettävät yhä enemmän aikaa kotioloissa. Etätyöskentely on lisääntynyt ja sitä kautta myös ihmisten digitaidot ovat vahvistuneet. Jatkossakin osa ihmisistä haluaa osallistua etävälitteisesti, vaikka kasvokkaiset kontaktit olisivat mahdollisia. Hybriditoteutukset tullevat tulevaisuudessa lisääntymään.

Etätyöpajamalli soveltuu hyvin eri kohderyhmille ja se tuo lisäarvoa nykyisiin palveluihin esimerkiksi lasten ja nuorten kohdalla. Taloudellisesti malli on kustannustehokas ja siten sen käyttöönotto on helppoa myös julkisella sektorilla ja järjestöissä. Olisikin toivottavaa, että eri toteuttajat vahvistaisivat omia digitaitojaan ja ottaisivat käyttöön enenevässä määrin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

digipalveluita ja -toimintoja, joihin ihmisillä on mahdollisuus osallistua monipaikkaisesti matalalla kynnyksellä omaa tietokonetta, älypuhelin tai tablettitietokonetta hyödyntäen.

Kuopion Muotoiluakatemia on innovatiivinen ja aktiivinen uudistaja, joka elää ajassa. Etätyöpajamallin työpajaideoita on jo käytetty sellaisenaan ja niitä on sovellettu monenlaiseen mielekkääseen tekemiseen. Toimintaa kohtaan on ollut paljon kiinnostusta ja mallia on esitelty aktiivisesti verkossa ja eri tahojen yhteisissä tapaamisissa. Tavoitteena onkin, että toimintamallia hyödynnetään laajasti myös tulevaisuudessa. Etätyöpajamalli on tarjonnut elämyksiä ja mielekästä tekemisestä sekä vahvistanut monialaista ja -paikkaista verkostotyötä, joka tukee alueellista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Lopuksi

Etätyöpajamallia kehitettiin ja pilotoitiin Pohjois-Savossa kuuden kuukauden aikana vuonna 2020. Toimintamalli jää elämään ja se on sovellettavissa Muotoiluakatemia verkkosivuilta erilaisten etätyöpajojen suunnitteluun ja toteuttamiseen.

[HAPPY:D KUNTA -hankkeen verkkosivut \(Muotoiluakatemia.fi\)](https://muotoiluakatemia.fi)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Hyvinvointia kioskista – avoin hyvinvoinnin arviointi-, ohjaus- ja tukipalvelu

Hyvinvointikioski tarjoaa työttömille ohjausta, neuvontaa ja tukea terveyden edistämiseen ja sairauksien ennaltaehkäisyyn ilman ajanvarausta. Kioski voi olla aina samassa paikassa, pop up -kioski tai se voi jalkautua muiden palvelujen tiloihin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä

Hyvinvointikioski työ- ja toimintakyvyn vahvistajana, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, Jyväskylän kaupunki, Jyvässeudun työllistämisyhdistys-JST ry, 1.9.2016 – 31.12.2018.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Essi Heimovaara-Kotonen, Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy, essi.heimovaara-kotonen@jamk.fi ja Outi Teittinen, outi.teittinen@ely-keskus.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- [Hyvinvointiankkuri. Varkaus. Vakiintunut toiminta \(varkaus.fi\)](#)

Suomessa toiminta on vakiintunut muun muassa Hyvinvointiankkurissa Varkaudessa, jossa tarjotaan samasta kioskista ehkäisevän päihdetyön, ravitsemuksen, liikunnan, pelaamisen, seksuaali- ja lisääntymisterveyden, sairauksien ehkäisyn ja pitkäaikaissairauksien tuen palveluita sekä tehdään terveys- ja hyvinvointimittauksia ja annetaan rokotteita.

- [Kuopion kaupungin Hyvän mielen kioski \(Innokylä.fi\)](#)

Kuopion kaupungin Hyvän mielen kioski tarjoaa virtuaalisesti hyvinvoinnin edistämisen palveluja. Koronaepidemian aikana asukkaiden hyvinvointi on koetuksella. Palveluja on suljettu, liikkuminen ja sosiaalinen kanssakäyminen ovat vähentyneet kaikilla, mutta

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

erityisesti yli 70-vuotiailla. Positiivisen mielialan ylläpitämisen tarve on korostunut. Kuopiossa on koottu olemassa olevia hyvinvoinnin edistämisen virtuaalisia palveluja ja poikkeusaikana erityistarpeisiin luotuja uusia virtuaalisia palveluja uudelle www.kuopio.fi/hyvanmielenkioskisivustolle. Sivulle on koottu kulttuuria, liikuntaa, elämäntapamuutosten tukea, auttavia puhelinnumeroita ym. asukkaiden hyvinvointia vahvistavia tietoja ja linkkejä. Kulttuuri- ja liikuntapalveluja on koottu sillä ajatuksella, että asukkaat voivat itsenäisesti saada linkeistä apua hyvinvoinnin ylläpitoon, tai omaiset tai esim. palvelutalojen ja muiden hoitolaitosten henkilökunta voivat välittää videoiden avulla asukkailleen hyvinvointipalveluja.

- [Terve Kuopio -kioski \(Kuopio.fi\)](#)

Terve Kuopio -kioski edistää hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä asiakaslähtöisesti. Kioskilla tarjotaan maksutonta neuvontaa ja ohjausta ilman ajanvarausta liittyen liikuntaan, ravitsemukseen, elintapoihin, itsehoitoon, hoidon tarpeen arviointiin ja sähköisen asioinnin käyttöön terveyspalveluissa. Terve Kuopio -kioskilla työskentelee monialaisia sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita. Kioski toimii Kuopion keskustan kauppakeskuksessa ja Nilsiään hyvinvointitorilla. Kioski järjestää teemapäiviä eri alojen asiantuntijoiden ja kumppanuustoimijoiden kanssa, ajoittain myös muissa kuin vakiotoimipisteissä.

- [Hyvinvoinnin tilat -hanke \(Hyvinvoinnintilat.fi\)](#)

Hyvinvoinnin tilat -ESR-hankkeessa kehitettiin Terveyskioski asuinalueen asiakasraatien toiveesta. Mukana toteuttamassa olivat terveysalan sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelija. Toiminta on juurtunut osaksi opiskelijoiden ammatillista harjoittelua ja opintoja. Terveyskioskitoimintaa voi järjestää säännöllisesti samassa paikassa viikoittain samaan aikaan. Toimintaa voi myös järjestää pop up -tyylisesti liikkuvana toimintana sinne, missä ihmiset ovat. Terveyskioskia voi järjestää paikallisten toimijoiden tiloissa Me-talolla, apteekeissa, kauppakäytävillä tai toreilla. Säännöllisesti terveyskioskitoiminnassa käyvistä voi tarvittaessa koota ryhmän, jotka jatkavat tapaamisia esimerkiksi elämäntapamuutosten aikaansaamiseksi. Ryhmä voi päättää itse mitä sisältöjä tapaamisiin valitaan. Ryhmää voi vetää sairaanhoitajaopiskelijat tai terveydenhoitajaopiskelijat. Terveyskioskitoiminnan yhteyteen voi järjestää erilaisia infoja tai luentoja hyvinvoinnista ja terveydestä.

Mallin kuvaus

Hyvinvointikioskillla tehdään lähinnä yksilötyötä, jonka lisänä ovat erilaiset kioskin palvelut mm. ryhmätoiminta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Hyvinvointikioskia voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavilla tavoilla: sovitut kioskiajat järjestötiloissa työllistämisyhdistyksen tiloissa, jalkautuva toiminta työpajoilla ja pop up -kioskitoiminta tapahtumissa. Hyvinvointikioski voi toimia esimerkiksi parina päivänä viikossa kansalaistoimintakeskuksessa tai kioski voi kiertää sovitusti eri yhteistyötoimijoiden tiloissa, kuten seurakunnan kahvilassa, Ohjaamossa, kirjastoissa ja kuntouttavan työtoiminnan ryhmissä. Kioskilla voidaan tehdä terveystmittauksia tai kioskille tulevat asiakkaat voivat keskustella sairaanhoitajan ja toimintaterapeutin kanssa hyvinvointiinsa liittyen.

Jalkautuvana palveluna työntekijä tuo tarvittavat välineet sinne missä asiakkaat ovat. Hän arvioi asiakkaan hyvinvointia yhdessä asiakkaan kanssa ja ohjaa asiakasta tarvittaviin palveluihin ja kannustaa häntä omaehtoisesti edistämään hyvinvointiaan.

Hyvinvointikioskilta ohjataan Hyvinvointikioskin rinnalla toteutettavaan ryhmätoimintaan, jonka sisällöt liittyvät terveellisen ruoan valmistukseen ja tuettuun elämäntapamuutokseen. Muita ryhmätoimintoja ovat esimerkiksi unkurssi ja *mindfulness*.

Kasvokkaisen toiminnan rinnalla ihmisiä tuetaan ja innostetaan digitaalisten sovellusten ja terveyshyötytelien käyttöön. Terveystyötyypelit edistävät hyvinvointia ja kannustavat liikkumaan ja ulkoilemaan. Digipalveluihin kuuluu laitaneuvontaa, etäohjausta ja pelipajoja, joissa liikunnallisia sovelluksia ja pelejä esitellään ja testataan.

Hyvinvointikioskillla toteutetaan teemapäiviä. Teemoja ovat olleet esimerkiksi suun terveys, diabetes, ravitsemus ja aikuissosiaalityö. Kioskilla on järjestetty yhteistyökumppaneiden kanssa myös tapahtumia, kuten liikunnallinen hyvinvointi -päivä, Hygge-päivä ja Digiliikuttavan hyvä -päivä, jossa oli mahdollisuus tutustua hyvinvointisovelluksiin. Teema -ja tapahtumapäivien tavoitteena on kannustaa osallistujia huolehtimaan omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Osassa tapahtumista on ollut mahdollista saada myös mitattua tietoa omasta fyysisestä kunnostaan esimerkiksi erilaisten testien ja polkupyöräergometrin avulla.

Hyvinvointikioski-hankeessa oli esimerkiksi seuraavia palveluita:

- Terveystmittaukset (verensokeri, kolesteroli ja verenpaine), riskitestit mm. Audit (alkoholin käyttö) sekä terveys- ja hyvinvointikartoitukset sekä kuntotestit
- Ohjaus, neuvonta ja yksilöllinen tuki elämäntapamuutoksiin liittyvissä asioissa: ravitsemus ja painonhallinta, liikunta ja arkiaktiivisuus
- Elämän tasapaino, mielekäs arki, uni ja palautuminen
- Palveluohjaus sekä ryhmä- ja yksilöohjaus

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Verkkovalmennukset, hyvinvointisovellukset ja pelit, sekä etävalmennukset: Movendos Oy:n mCoach-palvelua ja JAMKin tekstiviestipohjaista eKoutsi -palvelua hyödyntäen.
- Teemapäivät
- Digineuvonta, laitteiden ja sähköisten palveluiden opastus kioskillä

Hyvinvointikioskin toiminta edellyttää terveydenhuollon työntekijän palkkaamista. Tiloiksi sopivat muiden toimijoiden tilat. Kustannukset riippuvat siitä, millaisia toimintoja ja mittauksia kioskillä halutaan tarjota ja millaisia välineitä niihin tarvitaan. Tapahtumat, ryhmät ja muu toiminta riippuvat asiakastarpeesta, toiminnan laadusta ja kumppaneista, siitä, mitä osaamista, tiloja ja välineitä saadaan käyttöön.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Hyvinvointikioski-hankkeen toiminta oli kohdennettu työelämän ulkopuolella oleville työttömille. Pitkään työelämän ulkopuolella olleiden työ- ja toimintakyky saattaa olla työelämässä olevia heikompi. Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen ja myönteisyys omaa fyysistä, henkistä ja sosiaalista terveyttä kohtaan on tärkeää työ- ja toimintakyvyn vahvistamiseksi. Kun hyvinvointityö viedään sinne, missä ihmiset jo muutoinkin ovat (esim. kuntouttava työtoiminta ja työttömien yhdistysten toiminta), voidaan heitä motivoida huolehtimaan itsestään. Motivointia voidaan jatkaa esimerkiksi erilaisissa ryhmissä tai digitaalisten sovellusten avulla.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Hyvinvointikioskin toimintaan on helppo osallistua, koska kioski viedään potentiaalisten asiakkaiden luokse, esimerkiksi kirjastoon tai työttömien yhdistyksen tiloihin.

Hyvinvointikioski tukee ihmistä hänen voimavarojaan vahvistaen. Ihminen ohjataan hänen tarpeidensa mukaisiin palveluihin.

Hankkeessa jalkautuva hyvinvointikioskitoiminta vahvasti erityisesti heikossa asemassa olevien osallisuutta. Kioski vietiin kuntouttavaan työtoimintaan, korvaushoidon ryhmiin sekä ruokapankkeihin. Ihmiset saivat osallistua kioskin toimintaan osana muuta toimintaa. Vain neljännes hyvinvointikioskin toimintaan osallistuneista kertoi hakeutuneensa tai aikovansa hakeutua muihin sote-palveluihin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Erityisesti toiminta tavoitti keski-ikäiset miehet, joiden fyysinen kunto oli mittauksissa huolestuttavan huono. Ihmisten tavoittaminen ja hyvinvoinnin tilan kartoittaminen mahdollisti heidän tukemisensa ja motivoi heitä huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan.

Kioskin toteuttama ryhmätoiminta luo mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden ihmisten kanssa. Esimerkiksi ruokakurssilla yhdessä syöminen on vahvistanut osallistujien osallisuuden tunnetta. Kurssilla ja yhteisessä ruokailussa on myös mahdollisuus irrottautua hetkeksi arjesta.

Hyvinvointikioskin kehittämiseen osallistuivat sen asiakkaiden lisäksi kokemusasiantuntijat, sidosryhmät ja yhteistyökumppanit. Hankkeen ohjausryhmässä oli kokemusasiantuntijoita mukana. Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen ohjausryhmän toimintaan edisti heidän ja ammattilaisten osallistumista kioskin kehittämistyöhön uudenaikaisissa rooleissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Toiminnan kehittämisessä on hyödynnetty aiempia samankaltaisia kehittämishankkeita ja toimintaa, muun muassa terveys- ja hyvinvointikioskitoimintaa sekä palvelutoriajattelua.

Terveys- ja hyvinvointikioskeja sekä palvelutoreja on kehitetty Suomessa jo yli 10 vuotta. Mallia on otettu Sitran tuella Yhdysvalloista (lisää aiheesta hankkeen loppuraportissa Hyvinvointikioski työ- ja toimintakyvyn vahvistajana. Kokemuksia matalan kynnyksen hyvinvointia ja terveyttä edistävästä toiminnasta, [loppuraportti \(Theseus.fi\), sivut 85–86](#). Aluksi kehitettiin terveystioskeja, joissa keskityttiin ensisijaisesti terveystalvöiden saatavuuden vahvistamiseen, sairaanhoidollisiin toimenpiteisiin ja ennaltaehkäisyyn. Näissä ammattiryhmänä ovat terveydenhuollon edustajat. Myöhemmin on kehitetty myös hyvinvointikioskeja, joissa palveluvalikoima ja ammattiryhmät ovat laajentuneet. Painopiste on siirtynyt ennaltaehkäisyyn, ohjaukseen, neuvontaan ja laajaan hyvinvoinnin tukeen. Hyvinvointikioski-hankkeessa sairaanhoitajan lisäksi kioskillä työskenteli toimintaterapeutti. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä on kehitetty myös yhden luukun periaatteella toimivia palvelutoreja, jossa palvelujen kirjo on laaja ja toiminta toteutuu monen eri toimijan yhteistyönä, taustalla laaja hyvinvoinnin käsite ja asiakaslähtöisyys. Palvelutoritoimintaan liittyy usein myös kohtaamispaikkatoiminta, mikä vahvistaa yhteisöllisyyttä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työstä on toimintaa laajennettu myös järjestöyhteistyöhön sekä Kelan ja työllisyyspalveluiden puolelle. Osallisuushankkeissa palvelutoriajattelua kuvaa muun muassa Kototorimalli. (Lisätään myöhemmin linkki.)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnalle on kysyntää. On tärkeää, että myös työttömille tarjotaan hyvinvointia ja terveyttä edistävää ja arvioivaa palvelua – ei vain työssä käyville. Toimintaa kohtaan on ollut ulkopuolista mielenkiintoa, joskin samaan aikaan kioskiajattelua on kehitetty myös muualla ja muissa toimintaympäristöissä, kuten ikäihmisten palveluissa.

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa paikkakunnalla ja yleisestikin. Innovatiivista on viedä palveluita sinne missä ihmiset muutoinkin ovat. Tässä toiminnassa kohderyhmänä on erityisesti heikommassa sosiaalisessa asemassa olevat ja kioskin toiminta on liitetty esimerkiksi leipäjonoihin ja kuntouttavaan työtoimintaan. Myös digitaalisia palveluja tehtiin saavutettavaksi ihmisille, joilla ei muutoin olisi ollut mahdollisuutta tarvittaviin välineisiin.

Toiminnan vaikuttavuutta arvioitiin toiminnan aikana. Palautetta kerättiin osallistujilta ja sidosryhmiltä, ja tietoa asiakasryhmästä kertyi myös hyvinvointimittausten yhteydessä. Toiminta ei sellaisenaan jatkunut hankkeen jälkeen Keski-Suomessa, mutta muualla vastaavaa toimintaa on kehitetty ja toiminta on juurtunut kuntien omaksi toiminnaksi.

Toiminnalla on hyvät edellytykset tulla osaksi sote-peruspalveluita ja järjestöyhteistyön yhdyspinnalle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Hyvän mielen julkaisut – voimaannuttavia sanoja ja kuvia arjen iloksi

Osallistajat kirjoittavat tekstejä ja ottavat valokuvia, jotka yhdistetään julkaisuiksi sosiaaliseen mediaan, lehteen tai muuhun tarkoitukseen. Hyvän mielen julkaisut ovat joustavaa luovaa toimintaa, jossa osallistujilla on mahdollisuus vaikuttaa ja ilahduttaa muita.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä	1
Mallin kuvaus	2
Mallin arviointi	7

Kehittäjä

Hyvä teko tarttuu – osallisuuden ja vapaaehtoisuuden kehittäminen Mikkelissä, Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta (ESR 1.9.2019–4.6.2022)

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Tuuli Kuosmanen, viestintäsuunnittelija, Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta, etunimi.sukunimi@evl.fi, p. 0400 143 277, Aila Marjamaa,

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

vapaaehtoinen ohjaaja, Mikkelin tuomiokirkkoseurakunta, etunimi.sukunimi@surffi.fi, p. 044 0365 780

Mallin kuvaus

Hyvän mielen julkaisujen tavoitteena on tuottaa hyvää mieltä tuottavia julkaisuja sovitulle alustalle sosiaaliseen mediaan, lehteen tai muihin julkaisuihin. Julkaisuissa voi olla kuvia, tekstiä tai molempia. Osallistujat voivat osallistua yhteiseen kirjoitustuokioon tai lähettää oman tekstin tai valokuvan yhteyshenkilölle, joka luo tekstistä ja kuvasta julkaisun organisaation kanaville. Toimintaan osallistuminen tarjoaa onnistumisen, merkityksellisyyden ja yhteisöön kuulumisen kokemuksia.

Toiminta onnistuu helposti myös etäyhteyksien välityksellä. Toiminta voidaan yhdistää osaksi erilaisia ryhmätoimintoja tai palveluja, ja osallistuminen on aina vapaaehtoista.

Toimintaympäristö

Toimintamallia on sovellettu seurakunnan toiminnassa ja se sopii myös järjestöjen ja yhdistysten käyttöön. Toimintamallin voi liittää myös osaksi sivistys- ja vapaa-aikatoimen palveluja tai sote-palveluja – esimerkiksi osaksi kirjaston tai vertaistukiryhmän toimintaa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Järjestävä taho voi perustaa uuden ryhmän markkinoimalla toimintaa niille, joiden katsotaan hyötyvän luovasta ryhmätoiminnasta. Kirjoitustuokioita voidaan tarjota jo olemassa oleville ryhmille, kuten mielenterveyskuntoutujien ryhmälle tai vertaistukiryhmälle. Toimintaa voidaan toteuttaa myös palveluissa osana hyvinvointia tukevaa työtä.

Toimintaan voidaan etsiä osallistujia käyttäen järjestäjän ilmoituskanavia. Toimintamallia kehittäneen hankkeen kanavina olivat seurakunnan lehti, hankkeen verkkosivut ja sosiaalinen media sekä hankkeen osallistujien ja yhteistyökumppaneiden sähköpostitiedotteet.

Toissijaisena kohderyhmänä ovat hyvän mielen julkaisuja seuraavat sosiaalisen median käyttäjät ja lukijat.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Hyvän mielen julkaisut -toiminnan aloittamiseksi tarvitaan kirjoittamisesta, kuvaamisesta tai molemmista innostunut vapaaehtoisten ryhmä. Ryhmän kokouksiin tarvitaan vapaaehtoinen ohjaaja, joka pitää toimintaa kasassa ja innostaa toimimaan. Ohjaajalta ei edellytetä koulutusta, mutta ohjaajan hyvät vuorovaikutustaidot auttavat ryhmää sopimaan toimintatavoista ja innostus luovasta ilmaisusta vie toimintaa eteenpäin. Esimerkiksi luovien

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

kirjoitustehtävien tuntemus on eduksi. Osallistujien taustatukena on järjestävän tahon yhteyshenkilö, joka julkaisee ryhmän tuotokset sovittuna julkaisualustalla. On tärkeää, että ryhmäläiset tietävät, missä julkaisut julkaistaan ja minkä tyylinen julkaisualusta on.

Ryhmän kirjoittamistuuokioita pidetään sovituin väliajoin kokoontumalla yhteen tai etäyhteyden välityksellä. Toimintaan voi osallistua myös lähettämällä oman tekstin tai valokuvan yhteyshenkilölle. Julkaistavat aineistot tallennetaan sopivaksi katsotulle tallennuspalvelulle (esim. Microsoft Teams). Ryhmässä keskustellen yhdessä päätetään, mitkä tekstit ja kuvat yhdistetään, mikäli kuvaaja ja tekstin kirjoittanut ovat eri henkilö.

Jokaiseen tekstiin ja kuvaan merkitään niiden tekijät, kun ne viedään tallennuspalvelulle. Tekijät voivat käyttää myös nimimerkkiä. Ryhmäläiset päättävät, kerrotaanko julkaisuissa niiden tekijät nimillä tai nimimerkillä. Jokaisen nimi julkaistaan, jos hän niin haluaa. Yhteyshenkilö ottaa tekijöiden yhteystiedot talteen mahdollista myöhempää yhteydenpitoa varten. Lue lisää tekijänoikeuksista kohdasta ”Vinkit toimintamallin soveltajille”.

Toimintaan voi osallistua ilman aiempaa kirjoittamistaustaa. Yhteisesti luotujen kokous- ja toimintakäytäntöjen myötä ryhmä voi toimia turvallista kohtaamista ja luovuutta tukevassa hengessä. Kirjoitustuokion toimintatavoista päätetään ohjaajan ohjaamana tai yhdessä, ja osallistujat päättävät, antavatko tekstinsä tai kuvansa julkaistavaksi vai kirjoittavatko he niitä vain omaksi ilokseen. Ryhmän kokouksissa voidaan myös päättää kokous kerrallaan, kuka on ohjaaja ja kokouskutsujen välittäjä. Julkaisukanavana voi toimia esimerkiksi järjestävän tahon verkkosivut, sosiaalinen media tai paikallislehti.

Toiminnan päätyttyä sähköinen teksti- ja kuvamateriaaliarkisto jää järjestävän tahon hallinnoitavaksi. Jos materiaalia käytetään aivan eri yhteydessä tai formaatissa, josta ryhmäläisten kanssa on sovittu, kirjoittajalta ja kuvaajalta kysytään lupa uuteen julkaisuun. Aiemmin julkaistuja julkaisuja voidaan kuitenkin koota esimerkiksi raporttiin ilman uutta lupaa, kunhan kerrotaan, missä julkaisut on alun perin julkaistu. On silti hyvä tapa myös tällöin informoida tekijöitä.

Toiminnassa tarvitaan kokoustilan lisäksi tietokonetta tai älylaitetta. Tietokonetta tai älylaitetta tarvitaan myös etätapaamisten kutsujen luomiseen sekä etäkokouksia varten. Lisäksi osallistujat tarvitsevat yksilöllisten tarpeiden mukaan esimerkiksi kyniä, paperia ja laitteita, joilla ottaa valokuvia.

Julkaisuilla on tarkoitus tuottaa iloa ja kiinnittää huomiota pieniin hyviin asioihin. Onnistuessaan toiminnan hyvinvointivaikutus kohdistuu sekä tekijään että lukijaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajille

Valokuvan ja luovan kirjoittamisen yhdistäminen julkaisuksi mahdollistaa kokemuksen yhteisestä tekemisestä. Oman tekstin tai valokuvan näkyminen julkisella kanavalla sekä siitä saatu palaute voi vahvistaa myönteistä minäkuvausta sekä merkityksellisyyden kokemista omasta tekemisestä.

Pelkästään kirjoittaminen voi olla osallistujan hyvinvointia tukevaa. Yhdessä kirjoittamisen vuorovaikutteisuus mahdollistaa vahvemman osallisuuden kokemuksen. Kirjoittamisen muotona voi olla esimerkiksi tekniikka, jolla teksti kootaan kaikkien kirjoittajien ajatuksia yhdistellen lopulliseksi julkaisuksi.

Osallisuutta saattaa syntyä myös välillisesti, sillä julkaisun näkeminen voi innostaa some-käyttäjää tai lukijaa vastaavaan toimintaan eli kirjoittamaan tai valokuvaamaan itse. Ryhmätoimintaan ei ole välttämätöntä osallistua, vaan yhteisöllisyyttä voi kokea myös esimerkiksi lähettämällä pelkkiä valokuvia some-julkaisukäyttöön.

Hyvä teko tarttuu -hankkeessa käytetty toimintatapa

Seuraavaksi esitellään hyväksi havaittu toimintatapa, jota voi soveltaa oman ryhmän tarpeiden mukaan. Kirjoittajat kokoontuvat yhteen paikkaan tai etäyhteyksillä 3–4 viikon välein. Tapaamisessa kirjoitetaan ja jaetaan kirjoituksia noin tunnin ajan. Aihe on etukäteen päätetty ja se on saatu järjestävältä taholta tai keksitty itse.

Tapaamisen kulku:

- 1) Tervehtiminen ja lyhyt kuulumisten vaihto.
- 2) Todetaan tai valitaan aihe.
- 3) Kirjoitetaan kaikkien näkyville sanoja ja lauseita, mitä aiheesta tulee mieleen.
- 4) Vetäydytään noin 15 minuutiksi kirjoittamaan yksin rauhassa valitusta aiheesta yksi tai useampia lyhyitä tekstejä, joiden tarkoitus on tuottaa hyvää mieltä lukijalle.
- 5) Luetaan tekstit ääneen toisille. Kukin voi valita itse kirjoituksistaan sen tekstin, minkä haluaa muille lukea.
- 6) Sovitaan seuraava kirjoittamisaika paikalla olevien kesken.
- 7) Joku vapaaehtoisista osallistujista kutsuu seuraavan kokouksen esimerkiksi kalenterikutsulla, sähköpostilla tai puhelimen viestisovelluksella. Kokouskutsu välitetään myös järjestävän tahon vastuushenkilöille, jotka välittävät kutsua mahdollisille uusille kirjoittajille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- 8) Kukin tallentaa haluamansa tekstit nimellään tai nimimerkillä valitulle tallennuspalvelustalle ”julkaisuvalmiit tekstit” -kansioon tai lähettää ne sähköpostitse järjestävän tahon yhteishenkilölle.

Kirjoittajat voivat kirjoittaa tekstejä myös pyydettyihin tarkoituksiin kuten tapahtumiin ja muiden ryhmien käyttöön.

Yhteishenkilön on hyvä ottaa talteen kirjoittajien yhteystiedot mahdollista myöhempää yhteydenpitoa varten. Yhteishenkilö kirjaa myös ylös, mitä kirjoitusten käytöstä on ryhmän kanssa sovittu.

Kuvien tuottaminen

Kirjoittajat ja muut valokuvaajat ottavat kuvia, kun heille sopii, ja tallentavat niitä sovitulle tallennuspalvelustalle tai lähettävät niitä tiedotuksesta vastaavalle yhteishenkilölle. Kuvan tietoihin tallennetaan kuvaajan nimi. Mikäli toivotaan kuvia tietyistä aiheista, tiedotuksesta vastaava on yhteydessä ryhmään. Myös kuvien osalta yhteishenkilön on hyvä ottaa talteen kuvaajien yhteystiedot ja kirjata ylös, mitä kuvien käytöstä on sovittu.

Sisällön suunnittelu

Kirjoittajat ja kuvaajat sekä järjestävän tahon yhteishenkilö tapaavat muutamia kertoja vuodessa. Tapaamisissa suunnitellaan tulevia aiheita ja sovitaan toiminnasta ja mahdollisista muutoksista. Tapaamisissa on hyvä aika ajoin kerrata, mitä kirjoitusten ja kuvien käytöstä on sovittu (esim. millä alustalla niitä julkaistaan), jotta asia on kaikille selvää.

Palautte

Julkaisuun voi sosiaalisessa mediassa tulla palautetta. Järjestävän tahon yhteishenkilö kertoo osallistujille saamaansa palautetta teksteistä ja kuvista sekä esimerkiksi sosiaalisen median julkaisujen tilastotietoja. Riippuen julkaisukanavasta palautetta voi myös itse seurata.

Tarvittavat resurssit

Vetäjä

Vapaaehtoisista osallistujista jonkun täytyy olla kokoontumisen vetäjä. Vetovastuu voi myös vaihtua osallistujien kesken. Mahdollisuuksien mukaan vetäjä voisi olla perehtynyt luoviin menetelmiin tai innostunut kirjoittamisesta.

Julkaisuluvat

Toiminnan alkaessa luodaan julkaisulupakäytännöt teksteistä ja kuvista. Sovitulle tallennuspalvelustalle tallennetaan ainoastaan jaettavaksi tarkoitettua materiaalia. Tekstien ja kuvien yhteydessä mainitaan, käytetäänkö tekijän nimeä julkaisussa. Tekijä voi ilmoittaa, että aina, kun hänen kuviaan tai tekstiään (esim. runo) käytetään, nimi pitää mainita.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Anonyymeissa julkaisuissa voidaan käyttää nimimerkkeinä esimerkiksi ”Hyvän mielen kirjoittajat” ja ”Hyvän mielen kuvaajat.”

Kuvien ja tekstien oikeuksista täytyy sopia julkaisijan ja tekijöiden välillä. Yhdessä täytyy sopia esimerkiksi siitä, saako kuvan tai tekstin julkaista esimerkiksi vain kerran vai siirtyvätkö sen oikeudet julkaisijalle, ja minkä tyyppisillä alustoilla tai julkaisuformaateissa kuva tai teksti voidaan julkaista. Jos tekijöiden yhteystiedot ovat tallella, toisentyypisellä alustalla tai formaatissa julkaisusta voidaan sopia myös jälkikäteen. Tutustu alan ohjeisiin esimerkiksi täällä:

[Kuvaoikeuksien ABC \(Kuvasto.fi\)](#)

[Usein kysyttyä tekijänoikeuksista \(Peda.net\)](#)

[Teosten käyttäminen \(Tekijänoikeus.fi\)](#)

[Tekijänoikeuden ABC \(Kopioisto.fi\)](#)

Ryhmässä voidaan myös tutustua avoimen julkaisemisen Creative Commons -lisenssivaihtoehtoihin ja tekijät voivat määritellä, onko tuotos täysin tai tietyillä ehdoilla kaikkien vapaasti käytettävissä.

[Valitse lisenssi \(Creativecommons.fi\)](#)

[CC-lisenssin merkitsemisohjeet \(Creativecommons.fi\)](#)

Välineet

Tapaamisessa tekstiä voi kirjoittaa kynällä paperille, mutta tietokonetta tai älylaitetta tarvitaan tekstien kirjoittamiseksi lähetyemuotoon sekä valokuvien lähettämiseksi. Tietokonetta tai älylaitetta tarvitaan etätapaamisten kutsuja varten sekä etäkokouksia varten.

Tilat

Toiminta onnistuu etäyhteyksin tai kasvokkaisena tapaamisena järjestävän tahon kokoontumistiloissa tai muissa sopivissa tiloissa.

Julkaisukanava

Järjestävällä taholla tulee olla kanava julkaisuja varten sekä yhteyshenkilö, joka kokoaa aineiston julkaistavaksi. Julkaisukanavan voi toimia esimerkiksi järjestävän tahon verkkosivut, Facebook-sivu, Instagram-tili, verkkolehti tai painettu lehti.

Kulut

Kirjoittaminen, valokuvaaminen ja julkaisujen tekeminen eivät aiheuta kustannuksia. Varoja tarvitaan, mikäli halutaan tuottaa julkaisuista painettuja tuotteita tai julkaisemiseen verkossa halutaan käyttää graafista suunnittelija tai taittajaa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminnan integrointi

Kirjoittamista ja valokuvaamista voidaan toteuttaa muiden toimintojen yhteydessä esimerkiksi toimintapäivien tai luontoretkien yhteydessä. Näin toimintaan voidaan saada mukaan myös uusia yleisöjä sekä osallistujia. Kirjoittamisesta ja/tai valokuvaamisesta voidaan tehdä kampanja mahdollisten yhteistyötahojen kanssa ja saavuttaa suurempia ihmismääriä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Hyvän mielen julkaisut -toiminta vastaa tarpeeseen ilmaista itseä, olla osa ryhmää, tehdä hyvää sekä päästä näin vaikuttamaan. Toiminta mahdollistaa matalan kynnyksen sosiaalisen irtautumishetken luovuuden parissa. Osallistumisen joustavuus mahdollistaa osallistumisen hyvin erilaisilla voimavaroilla sekä erilaisissa elämäntilanteissa.

Toiminta tuo helposti lähestyttävän väylän itseilmaisuuksiin, luovien tuotosten jakamiseen ja muiden ilahduttamiseen, sillä mukaan voi tulla omalla taitotasolla jakamaan elämän iloisia asioita ja oman luovuuden tuotteita eli kirjoituksia ja valokuvia. Toiminnassa oppii luovaa ilmaisua, rohkaistuu jakamaan oman luovuuden tuloksia, saa iloa ja vaihtelua arkeen ja tapaa samasta asiasta kiinnostuneita.

Ryhmään on helppo liittyä, sillä osallistujilla on mahdollisuus päättää itse, osallistuvatko he toimintaan satunnaisesti, seuraavat sivusta vai lähettävätkö julkaisuja omatoimisesti järjestävän tahon yhteyshenkilölle. Ryhmässä on mahdollisuus myös ottaa vastuullisempaa roolia kokouksen vetäjänä, koolle kutsujana tai olla vahvasti mukana toiminnan suunnittelussa. Toimintaan osallistumista tekee helppoa myös mahdollisuus osallistua etäyhteyksillä. Kaikkien luovien tuotosten jakaminen on vapaaehtoista niin ryhmässä kuin julkaisuksi asti ja julkaisu voidaan tehdä myös nimimerkillä.

Toimintaa voidaan markkinoida kaikille luovasta toiminnasta ja itseilmaisusta kiinnostuneille. Ryhmässä toimiessa yhdessä sovitaan tapaamisten rakenteesta ja käytännöistä. Toimintaa järjestävä taho ilmoittaa ja jakaa tulevien tapaamisten kutsuja halukkaille. Toimintaan helposti liittyminen ja itseilmaisun tukeminen vahvistaa oman elämän toimijuutta ja tuo liittymisen ja onnistumisen kokemuksia osallistujille.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toimintamallin kirjoitustuokiosta osallistujat saavat seuraa ja kokemuksen yhdenvertaisuudesta. Toimintaan voi osallistua omana itsenään ja kokea osallisuutta luottamuksen ilmapiirissä. Osallistujat määrittelevät itse toiminnan idean, kokoontumisten

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

aiheet ja toimintatavat. Omien voimavarojen mukaan voi olla myös suunnittelemassa seuraavien tapaamisten sisältöä tai kutsua muita mukaan ryhmään.

Julkaisuilla pyritään lisäämään hyvää mieltä ja iloa elinympäristössä eli julkaisujen vastaanottajissa. Toimintaa voidaan integroida myös muualle eli kirjoituksia ja valokuvia voidaan jakaa sovittaessa myös muihin kuin järjestävän tahon kanaviin. Tavallisten kokousten lisäksi kirjoittamista ja kuvaamista voidaan liittää osaksi järjestävän tahon muuta toimintaa kuten toimintapäiviä tai luontoretkeä. Kirjoitukset ja kuvat voivat olla osa tapahtumia esimerkiksi lausuttuina, videoteoksina tai muutoin esillä.

Osallistujien tuotoksia julkaistaan niin omalla nimellä kuin nimimerkilläkin. Palautetta julkaisuihin osallistujat saavat ryhmissä toisiltaan, mutta niihin voi tulla palautetta myös ryhmän ulkopuolelta. Järjestävän tahon yhteishenkilö kertoo osallistujille saamaansa palautetta teksteistä ja kuvista sekä esimerkiksi sosiaalisen median julkaisujen tilastotietoja. Riippuen julkaisukanavasta palautetta voi myös itse seurata. Palaute kiinnittää yhteisöön ja antaa toiminnalle mielekkyyttä ja lisää itsearvostusta.

Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa omaa toimijuutta ja mielipiteen ilmaisua sekä lisää toisten kunnioittavaa kohtaamista ja tuo iloa arkeen. Toiminta innostaa luovuuden käyttöön ja osallistumiseen.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toiminnassa tuotetaan julkaisuja niin iloksi ryhmälle kuin kaikille ryhmän julkaisuja seuraaville esimerkiksi seurakuntalaisille tai kuntalaisille. Toimintaan osallistuvat kohtaavat yhteisen harrastuksen parissa toisensa tasavertaisina ilon jakajina ja luovuudesta nauttivina. Toiminta antaa osallistujille mahdollisuuden olla aktiivisia yhteisön jäseniä ja saada näin yhteisöllisyyden kokemuksia sekä seurata. Ryhmästä tiedotetaan tasapuolisesti kiinnostuneille osallistujille.

Osallisuutta edistävä säännöllinen yleishyödyllinen toiminta mahdollistaa osallistujien ja järjestävän tahon työntekijöiden vuorovaikutuksen vahvistumista organisaatiossa. Toiminnassa voi syntyä uutta luottamusta, joka johtaa organisaation rakenteiden kehittämiseen vapaaehtoistoiminnassa, kun vaikuttamisen kanava on olemassa.

Osallistujien merkityksellisyyden ja yhdenvertaisuuden kokemus voi vahvistua näkyväksi tulemisen ja ryhmään kuulumisen kautta. Osallistujien suhde itseilmaisuuksiin ja lähiyhteisöön voi vahvistua osallistumisen kautta.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminta on osallisuutta edistävää säännöllistä yleishyödyllistä toimintaa. Ryhmä voi toimia vapaasti ja itsenäisesti järjestävän tahon alaisuudessa eikä siihen tarvita suurta panostusta, joten toimintaa on kevyt pitää yllä. Toimintamalli laajentaa keinoja vastata osallistavan

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

viestinnän tarpeisiin mahdollistaessaan hyvin monenlaisen osallistumisen ja integroitumisen muihin mahdollisiin toimintoihin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Osallistujille ryhmäkohtaamiset ovat luoneet iloa ja olleet voimavara arjen keskellä. Toiminta on ollut pidettyä niin ryhmään osallistuneille kuin ryhmän tuotoksia viestintään hyödyntäneille ja viestintää seuranneille. Luovuus on tuonut arkeen hienoja hetkiä. Luova toiminta on toimintamallissa saanut yhteisöllisen kanavan, ja kokemus hyvän jakamisesta ja luovuuden käyttämisestä on lisännyt osallisuutta omaan elämään ja yhteisöön.

Toiminta antaa hyvin joustavan ja helposti lähestyttävän mallin myös osallistavan viestinnän tarpeisiin. Toimintamalli on ollut uusi innostava avaus seurakunnan osallistavassa viestinnässä. Vapaaehtoiset osallistajat ovat päässeet mukaan toteuttamaan viestinnällistä sisältöä. Ryhmän toiminnan tuloksia on voitu hyödyntää viestinnässä ja ottaa osaksi myös muuta toimintaa elävöittämään ja tuomaan yhteyttä seurakuntalaisiin.

Toimintamallia lähdettiin kehittämään osana ”Hyvä teko tarttuu” -hanketta korona-ajan tarpeesta saada arkeen iloa ja kokoontua rajoituksista huolimatta etäyhteyksin.

Koronatilanteen helpotettua ryhmä on koettu edelleen tarpeelliseksi niin osallistujien kuin järjestävän tahon toimesta. Toimintamalli jatkaa elämäänsä hankkeen jälkeenkin, ryhmä kokoontuu ja seurakunnan verkkolehdeissä on varattu tila julkaisuille.

Toimintamallin vahvuuksia ovat toimintatapojen muuntelun mahdollisuus, vähän resursseja vaativa toteutus, integrointimahdollisuudet moniin yhteyksiin, osallistumiskynnyksen olemattomuus ja etäyhteyksien käyttömahdollisuudet. Toimintamalli mahdollistaa hyvin monenlaisissa elämäntilanteissa ja asemassa olevien osallistumisen ja osallisuuden.

Kehittämisehdotukset

Toimintamallia voi kehittää moneen suuntaan. Toimintaa voi suunnata erilaisista teemoista kirjoittamiseen ja kuvaamiseen niin ryhmän omista kuin viestinnän tarpeista riippuen.

Toimintaan voidaan tehdä myös ohjaavammalla otteella ammattilaisten toimesta, jos tarvitaan vaikkapa kokemusten purkamista kirjoittaen. Ryhmä voisi kokoontua myös muiden luovan ilmaisun tapojen parissa, esimerkiksi piirtäminen, maalaaminen tai videoilmaisuus.

Julkaisukanavat tuotoksille voivat olla mallissa hyvin monenlaisia esimerkiksi some-alustat, tapahtumat ja julkaisut. Toimintamalli sopii hyvin erityyppisten organisaatioiden käyttöön, kuten kulttuurialan toimijoille ja mielenterveyden monille toimijoille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta kaikilla kolmella osallisuuden osa-alueella. Hyvä teko tarttuu -hanke, jonka osana toimintamalli on ollut, päättyi 4.6.2022. Toimintamalli jatkaa kuitenkin elämäänsä hankkeen jälkeen ja se on saanut innostuneen vastaanoton. Toimintamalli sopii levitettäväksi ja sitä on helppo soveltaa uusiin käyttötarkoituksiin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Höntsäpesistä yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti

Höntsäpesis on pesäpallon sovellus, joka tarjoaa helpon mahdollisuuden harrastaa liikuntaa yhteisöllisesti ja yhdenvertaisesti lähiympäristössä. Lajia voi harrastaa kuka tahansa, missä tahansa ja lähes millaisilla välineillä ja säännöillä tahansa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Kansallislaji kuuluu kaikille -hanke, Pohjois-Savo, Kuopio, Puijon Pesis ry, (ESR 1.5.2020–31.10.2020).

Kehittäjän yhteyshenkilö(t): Ismo Huotari, Puijon Pesis ry, ismo@puijonpesis.fi ja Aleks Eskelinen, Puijon Pesis ry, aleksi@puijonpesis.fi

Mallin kuvaus

Toiminnan lähtökohtana on, että jokainen peliporukka saa itse määritellä omaa mielikuvitustaan käyttäen toiminnan periaatteet. Tarkkoja sääntöjä ei ole. Lasten, nuorten ja erityisryhmien osalta ohjaaja voi avustaa pelisääntöjen sopimisessa. Yleensä höntsäharrastamisessa sovelletaan tiukemmin lajin sääntöjä ja hyödynnetään perinteisiä välineitä, kuten pesäpallomailaa ja räpylää. Tässä toiminnassa kokeilukynnystä kuitenkin

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

pyritään madaltamaan löysillä, yhteisesti päätettävillä säännöillä sekä joustavuudella pelivälineiden suhteen.

Toimintamallilla kannustetaan liikkumaan esimerkiksi pienryhmissä tai vaikkapa perheen kesken. Tavoitteena on yhdessä pelaaminen ja liikkuminen hyvin matalalla kynnyksellä.

Toimintaympäristö

Höntsäpesistä voidaan pelata suhteellisen tasaisella piha-, ranta- tai puistoalueella taikka kentällä. Esimerkiksi omakotitalon takapiha, kesämökki, kerrostaloalueen sisäpiha, kaupunkipuisto tai mikä tahansa kenttä, jossa pelaajat eivät häiritse muita kulkijoita, soveltuu pelialueeksi. Näitä voi löytää suhteellisen helposti sekä kaupunkialueilta että taajamista ja maaseudulta.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toiminta on suunnattu kaikille höntsäpesiksestä innostuneille kaveriporukoille, perheille, lapsille ja nuorille sekä erityisryhmille. Toimintamallia on sovellettu onnistuneesti maahanmuuttajien ja erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten parissa poikkeusaikana, jolloin moni liikuntapaikka oli kiinni eivätkä ryhmät kokoontuneet.

Matalan kynnyksen höntsäpesis saattoi ihmisiä yhteen poikkeusoloissa ja tarjosi yhdenvertaisen liikuntamahdollisuuden kohderyhmäläisille. Suomalaisen kansallislajin sovelluksena se teki osaltaan tunnetuksi myös suomalaista kulttuuria. Joustava ja matalalla kynnyksellä tapahtuva liikkuminen kannustaa osallistujia kokeilemaan ja jatkamaan lajia poikkeusolojen jälkeenkin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintaan voi osallistua ilman aiempaa kokemusta pelaamisesta. Pelaajia tarvitaan vähintään neljä, minkä lisäksi pelivälineiksi tarvitaan maila ja pallo. Mailan ja pallon ei tarvitse olla varsinaisia pesäpallovälineitä, vaan sellaisiksi käyvät melkein mikä tahansa pallo ja pallon lyömiseen soveltuva esine. Osallistujat voivat tuoda paikalle omia pelivälineitään, mutta kaikilla osallistujilla ei tarvitse olla omia välineitä. Ennen pelin aloitusta tulee sopia yhteisistä pelisäännöistä, jotka voivat olla niin joustavia kuin pelaajat haluavat. Lisäksi pelialueeksi tarvitaan suhteellisen tasainen kenttä, kuten piha-, ranta- tai puistoalue.

Jotta paikalle saadaan vähintään neljä pelaajaa, on mahdollisuudesta osallistua pelitilanteeseen hyvä tiedottaa etukäteen esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, vaikei pelitilanne olisikaan erityisryhmille suunnattu. Toiminnassa voi hyödyntää verkkosivuilta <https://höntsäpesis.fi/> löytyviä käytännön ohjeita ja sääntöjä sekä esittelyvideoita, sekä myös

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

sosiaalisen median kanavia, joihin peliporukat ovat lähettäneet kuvia ja videoita toiminnastaan.

Lasten ja nuorten sekä erityisryhmien toiminnassa kannattaa hyödyntää ohjaajaa, joka järjestää pelitilanteen ja -kentän. Etenkin erityisryhmille suunnattuja pelitilanteita järjestävällä taholla tulisi olla myös valmiina jonkinlaisia välineitä pelaamiseen. Muut ryhmät voivat kokeilla toimintaa omaehtoisesti Höntsäpesis -verkkosivujen ohjeita tai somekanavien sisältöjä soveltaen.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toiminta lisää osallisuutta omassa elämässä, koska se tarjoaa matalan kynnyksen harrastusmahdollisuuden sekä sosiaalista kanssakäymistä. Tällöin on mahdollista löytää yhteys omiin voimavaroihin, ja vahvistaa niitä yhdessä toisten kanssa. Toimintaan on helppo lähteä mukaan, vaikkei tuntisi pesäpalloa tai höntsäpesistä.

Toiminta on kaikille avointa ja siihen osallistutaan omasta tahdosta. Toiminta sopii ihmisille, joilla voi olla suuri kynnys kokeilla joukkueurheilulajeja. Tämä saattaa juontua esimerkiksi heikosta kunnosta, huonoista kokemuksista koulun liikuntatunneilta, lajin sääntöjen tuntemattomuudesta tai pelivälineiden puuttumisesta. Höntsäpesistä voi kokeilla satunnaisesti, eikä kokeilu sitouta mihinkään. Tiukkojen sääntöjen puuttuminen ja se, ettei kokeilemiseen tarvita varsinaisia pesäpallovälineitä, tarkoittavat matalaa kynnystä höntsäpesiksen kokeiluun.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Höntsäpesistä pelatessa on mahdollisuus tutustua pelitovereihin. Pelitilanteessa voi olla mukana myös vain katsojana ja pelaajien kannustajana. Pelitilanteen rentous vähentää vakavahenkisempään joukkueurheiluun liittyviä suorituspaineita ja epäonnistumisen pelkoa. Höntsäpesiksen kokeileminen voi myös johtaa varsinaisen pesäpallon kokeilemiseen, tai vähintäänkin tutustuttaa ihmisiä toisiinsa sekä Suomen kansallislajiin.

Höntsäpesikseen kuuluu pelitilanteen yhteisistä säännöistä päättäminen, mikä vahvistaa vuorovaikutustaitoja ja tuo merkityksellisyiden kokemuksia. Tiukkojen sääntöjen puuttuminen tarkoittaa sitä, että osallistujat ovat pelitilanteessa tasavertaisia. Peliryhmässä yhteydet pelitovereihin lisääntyvät, ja ryhmätoiminta on vastavuoroista. Samalla pääsee kokemaan ryhmään kuulumisen tunnetta ja jakamaan yhteistä kokemusta pelitilanteesta. Toiminnassa yhdistyvät ryhmäytyminen, sosiaalisuus, kannustus sekä liikkuminen. Toiminta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

houkuttelee mukaan heppoudellaan ja kannustaa liikkumaan omatoimisesti tai ohjatusti pienryhmässä. Toiminnan myötä voi siis irrottautua passiivisuudesta.

Erilaiset pelit edesauttavat ryhmään osallistumista ja sitoutumista sekä luovat rentoa ilmapiiriä. Ryhmässä pelaaminen tai muunlainen toimintaan osallistuminen vahvistaa osallistujien sosiaalista toimintakykyä ja vuorovaikutustaitoja. Höntsäpesis-toimintaa voi harjoittaa matalalla kynnyksellä eri toimintaympäristöissä, mikä vahvistaa ihmisten liikkumista, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Höntsäpesikseen toivotaan pelaajia eri ikäryhmistä, sukupuolitaustoista ja erilaisia palvelutarpeita omaavista ryhmistä. Näin ollen toiminta mahdollistaa erilaisten ryhmien kohtaamisen.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Etenkin koronapandemian aiheuttamana poikkeusaikana monet tilat ovat olleet kiinni ja harrastustoiminta pysähdyksissä, mihin tällainen omaehtoinen pienryhmätoiminta on pyrkinyt vastaamaan. Höntsäpesis tarjoaakin mahdollisuuden yhteisen hyvän edistämiseen, sillä pelitapahtuman järjestäminen ei vaadi paljoa resursseja: vain jonkinlaisia pelivälineitä ja sopivan pelialueen. Kaikille avoimen pelitilanteen voi siis järjestää matalalla kynnyksellä.

Höntsäpesis on myös siitä kätevä toimintamalli, että eri toimijat voivat ottaa sen helposti omaan käyttöönsä - esimerkiksi seurakunnat, järjestötoimijat ja myös julkisen sektorin toimijat voivat järjestää tilaisuuksia pienryhmille tai laajemmallekin osallistujajoukolle. Pelihetken järjestäminen ei vaadi kovinkaan suuria satsauksia.

Digipalvelut tukevat toimintaa. Youtuben Höntsäpesis -kanavalta sekä Höntsäpesis.fi -sivustolta löytyy pelivinkkejä ja -vihjeitä, joiden avulla ryhmät voivat kehittää omia sääntöjään pelitilanteisiin. Instagramista löytyy tietoa hashtagillä #höntsäpesis ja peliporukat voivat lähettää sosiaaliseen mediaan omia peliohjeitaan ja -vinkkejään. Yhteisöllisyyttä on siis edistetty myös some-kanavien kautta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Suomessa on oltu huolissaan jo pidemmän aikaa siitä, että aikuiset ja lapset eivät liiku tarpeeksi. Matalan kynnyksen liikuntaharrastuksille, joihin kuka tahansa voi osallistua, on nähty olevan tarvetta. Höntsäpesiksen kaltainen toimintamalli on yksi vastaus tähän, sillä useimmat eivät halua kilpailla vakavahenkisesti, vaan enemmän on kysyntää höntsäilylle hyvässä seurassa. Lukemattomien eri tutkimusten mukaan liikunta ja fyysinen aktiivisuus tukevat ihmisten fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia edistäen tätä kautta myös osallisuutta. Höntsäpesiksen kaltaisessa toimintamallissa yhdistyvät sekä liikunta että yhdessäolo muiden pelaajien kanssa. Yhdessä pelaaminen vahvistaa sosiaalisia suhteita ja edistää osallistujien osallisuutta tätäkin kautta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Höntsäpesiksen kaltaisilla kevyillä ja vapaamuotoisilla lajeilla on tärkeä merkitys liikunnan eriarvoisuuden vähentämisessä. Liikuntatieteellisen seuran julkaiseman kirjan² tutkimusartikkeleissa tuodaan esille, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnan kentillä eivät ole itsestäänselvyys. Eriarvoisuutta kokevat monet eri ryhmät, kuten vammaiset, romanit, ylipainoiset, maahanmuuttajat, syrjäseuduilla asuvat ja pienituloiset. Monet olemassa olevat liikuntamuodot vaativat kirjan artikkeleiden mukaan erilaisia taitoja, resursseja ja sosiaalista rohkeutta, joita kaikilla ei välttämättä ole. Höntsäpesiksen kaltaiset toimintamallit pyrkivät olemaan matalan kynnyksen liikuntamuotoja, joihin kuka tahansa voi osallistua matalalla kynnyksellä.

Esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret hyötyisivät höntsäilystä monin eri tavoin. Onnistumisen kokemukset lisäävät hyvinvointia ja kohentavat itsetuntoa, uudet sosiaaliset kontaktit vahvistavat osallisuuden kokemuksia ja lisäksi liikunta tukee elämänhallintaa. Vajaakuntoisten ja vammaisten henkilöiden kohdalla höntsäilyliikunta on äärettömän tärkeää, koska se auttaa heitä jaksamaan paremmin, vähentää vammoista johtuvaa haittaa ja auttaa painonhallinnassa. Höntsäily on siis osallisuuden edistämässä tärkeässä roolissa tarjoten kaikille liikunnan ja ryhmätoiminnan yhdistelmän tuottamia hyötyjä.

Urheiluseurat voisivat tehdä enemmän yhteistyötä sekä keskenään että muiden toimijoiden kanssa ja kehittää toimintamalleja heikommassa asemassa olevien liikuttamiseksi. Seuroista löytyy eri lajien asiantuntemusta ja niillä on käytössään liikuntatiloja sekä -välineistöä. Urheiluseurojen ydintehtävinä on perinteisesti nähty eri urheilulajien niin sanotusti vakavamielisen harrastaminen edistäminen ja tukeminen, mutta kansanterveyden ja osallisuuden näkökulmasta myös höntsäpesiksen kaltaisen kevyempien harrastusmuotojen edistäminen on toivottavaa. Samalla seurat saattavat saada uusia jäseniä myös vakavahenkisempään toimintaansa.

Höntsäpesistoimintaa kohtaan on osoitettu yleisesti mielenkiintoa, mikä edesauttaa höntsäilyä koskevan tiedon levittämistä. Toiminnasta on esimerkiksi kirjoitettu alueen sanomalehdissä. Lisäksi Puijon Pesis ry on ehdolla vuoden 2020 urheiluseuraksi. Valinnan kriteerinä on erityisesti toiminnan innovatiivisuus. Seuralla on ollut intoa ja rohkeutta kehittää toimintaa niin, että kaikilla olisi mahdollisuus harrastaa palloilua, mikä on vaikuttanut seuran valintaan ehdokkaaksi. Tämä on myös yksi konkreettinen osoitus siitä, miten innovatiiviseksi toiminta on nähty.

---

² Kokkonen, Jouko & Kauravaara, Kati (toim.) (2020) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 175. Liikuntatieteellinen seura: Helsinki.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Ulkopuolinen kiinnostus toimintaa kohtaan on hyvästä, koska höntsäpesis vaatii myös niin sanottuja tsemppareita; muutoin toiminnalla on riski unohtua. Puijon Pesis urheiluseurana voi jatkaa tätä toimintaa. Lisäksi nuorten kohdalla esikuvat ovat usein tärkeitä. Jos jokin esikuva alkaa harrastaa höntsäpesistä ja tuo sitä esille sosiaalisen median kanavillaan, nuoria voi olla helpompi aktivoida mukaan. Sosiaalinen media voi olla nuorten aktivoinnissa merkittävässä roolissa muillakin kanavilla, kuten paikallisten nuorisjärjestöjen, nuorisopalveluiden sekä yritysten kanavilla. Kun sana kiirii sosiaalisessa mediassa, tietoisuus toiminnasta voi levitä nopeasti saaden lisäsuosiota.

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisöissä ja edistää sekä fyysistä että psyykkistä terveyttä. Kansallislaji kuuluu kaikille -hanke päättyi lokakuussa 2020, mutta toimintamalli jää elämään hankkeen jälkeen. Lisäksi toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja ympäristöihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kiertävä kokous vaikuttamiskeinona terveydenhuollossa

Avoimet kokoukset pidetään vuorotellen kehittämiseen osallistuvissa yksiköissä. Kun kokouksiin osallistuvat yksikön työntekijät, hyvät käytännöt juurtuvat kehittämishankkeista varsinaisiin toimintaympäristöihin.

Kehittäjä: Opioidikorvaushoidossa olevien sosiaalisen osallisuuden vahvistamisen kehittämishanke (OK-hanke), valtakunnallisen hankkeen osahanke Tampereella. A-klinikkasäätiö, koko hankkeessa mukana myös Tukikohta ry, Sovatek-säätiö, Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy, Kirkkopalvelut ry/Seurakuntaopisto ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 1.4.2016–31.3.2019.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Kirsti Heikkuri, A-klinikkasäätiö, kirsti.heikkuri@a-klinikka.fi

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Terveysasemilta on noussut erityisesti opioidikorvaushoitoon liittyvä perehdyttämis- ja kouluttamistarve. Perehdyttäminen korvaushoitotyöhön sekä täydennyskoulutus on heikkoa. Tarvetta on myös korvaushoitoon suunnatulle työnohjaukselle, koska terveysasemien korvaushoidosta vastaavat pääasiassa vastaavat sairaanhoitajat. Toiminta on suunnattu opioidikorvaushoidossa oleville opioidiriippuvaisille. Välillisiä kohderyhmiä ovat vertaisina toimivat entiset korvaushoitoasiukkaat sekä vertaisjärjestöt, kuten Suomen Lumme ry sekä Wertsu – Vertaiset päihdetyössä ry. Välillisinä kohderyhminä ovat myös kaikki opioidikorvaushoitoa Suomessa tekevät työntekijät ja toteuttavat tahot (kunnat, järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat, yksityiset palveluiden tuottajat). Toiminta kiinnittyy palvelujärjestelmään (opioidikorvaushoitoa toteuttavat yksiköt) ja järjestöihin.

Opioidikorvaushoidon kehittämiskokous eli Kiertävä kokous pidetään vuorotellen Tampereella opioidikorvaushoitoa toteuttavissa yksiköissä (kaksi yksityistä palveluntuottajaa, kahdeksan kaupungin terveysasemaa ja Päiväperho-perhetukikeskus) noin kerran kuukaudessa. Kokouksessa asiakkaat jakavat kokemustietoaan ammattilaisille. Kokoukseen osallistuu opioidikorvaushoidossa olevia asiakkaita, esimerkiksi yksittäisiä asiakkaita, jotka ovat kiinnostuneita oman yksikkönsä kehittämisestä sekä ammattilaisia. Kokoukseen on tullut korvaushoidossa työskenteleviä sairaanhoitajia ja lääkäreitä. Terveysaseman korvaushoitokäytäntöihin tutustumisen ym. lisäksi puhutaan yhdestä teemasta esimerkiksi tukihenkilötoiminnasta. Keskusteltavista teemoista päätetään yhdessä.

Kiertävä kokous on keino tuoda esiin opioidikorvaushoitoon liittyvää kokemusasiantuntijuutta, osaamista ja käytäntöjä, jotka auttavat kehittämään parempia ja tarpeeseen vastaavia palveluita ja toimintaa. Se on myös keino juurruttaa yhteiskehittämisen tuloksia perusterveydenhuoltoon eli terveysasemille, joissa toteutetaan korvaushoitoa. Osallistujat voivat myös kouluttautua kokemusasiantuntijaksi, vertaisohjaajaksi (vertaisryhmä Wertzussa) ja tukihenkilöksi. Toiminta tukee myös työntekijöiden työssä jaksamista.

Hankkeessa on pohdittu mitä yhteistä terveysasemilla voisi olla tulevaisuudessa (esimerkiksi työnohjaus, asiakkaille suunnattuja yhteisiä ryhmiä, yhteinen kokemusasiantuntija), mitä yhteistä voisi olla kaikkien toimijoiden kesken sekä yhteistyön laajentamista esimerkiksi aikuissosiaalityöhön ja työvoimapalveluihin. Jatkossa pohditaan ehkä asiakastyön käytännön asioita, kuten esimerkiksi asiakkaiden siirtymiä ja psykososiaalista kuntoutusta. Hankkeessa on yksi kokoaikainen työntekijä ja syksyllä 2017 yksi osa-aikainen kokemusasiantuntija hanketyöntekijän työparina.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemusasiantuntijatoiminnasta kerrotaan korvaushoitopaikoissa osallistujien tavoittamiseksi. Korvaushoidossa olevien osaaminen jää yhteiskunnassa sivuun, sillä heillä ei ole tilaisuuksia sen näyttämiseen ja siten osallisuutensa vahvistamiseen erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. Toiminnassa ihmisten omat kokemukset nähdään arvokkaina ja niistä kertominen aktiivisena toimintana. Osallistujat saavat vaikuttamisen kokemuksia palvelujärjestelmässä ja löytävät yhteyksiä voimavaroihinsa, jolloin myös palvelujen ulkopuolinen toimijuus vahvistuu. Näin löytyy myös vaihtoehtoisia toimijuuksia.

Kiertävien kokousten kautta opioidikorvaushoidossa olevat saavat äänensä ja ymmärryksensä kuuluville ja voivat vaikuttaa opioidikorvaushoittoon, sitä lähellä oleviin palveluihin ja koulutukseen sekä yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin. Toiminta vahvistaa myös opioidikorvaushoidossa työskentelevien osallisuutta omassa työssään, koska he saavat mahdollisuuden vaikuttaa opioidikorvaushoittoa koskeviin käytäntöihin ja olla muuttamassa niihin liittyvää kulttuuria. Opioidikorvaushoittoon ja -hoidettaviin ihmisiin liittyä asenteita, jotka hidastavat korvaushoidossa olevien osallisuuden edistämistä, uusien toimintamallien käyttöönottoa ja riittävää panostusta heidän kanssaan työskenteleviin ja heidän työolosuhteisiinsa. Mallissa on mahdollisuuksia tuoda se laajempaankin käyttöön terveydenhuollossa.

Toiminnassa voi saada tunnustusta ja merkityksellisyyden kokemuksia paitsi omassa viiteryhmässä, myös sen ulkopuolella. Kokemusasiantuntijoiden kokemukset leviävät laajemmalle yhteiskuntaan ja tunnettuuden myötä he voivat jakaa osaamistaan edelleen. Toimintaan osallistuminen on asiakkaille vapaaehtoista ja toiminnassa tuodaan esille sellaisten ryhmien näkemyksiä, joiden ääni ei yleensä kuulu, mikä vahvistaa toiminnan eettistä kestävyttä.

Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti sekä heikoimmassa asemassa olevat että ammattilaiset. Kiertävän kokouksen toimintamallia on refleктоitu Sosiaalisen osallisuuden kehittämishanke Sokran ja OK-hankkeen yhteisessä työpäivässä tutkijoiden, opioidikorvaushoidon ammattilaisten ja kehittäjäasiakkaiden kanssa. Asiakkaille on tehty alku- ja loppukartoitukset kyselylomakkeella. Kiertävä kokous menetelmänä arvioidaan hankkeen aikana.

Toiminta lisää osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa ja sen myötä myös omassa elämässä ja paikallisen yhteisön osana.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Vuonna 2017 viisi kokousta ovat tavoittaneet yhteensä 15 työntekijää ja kahdeksan asiakasta eli hankekehittäjää. Toimintaa kohtaan on tunnettu ulkopuolista mielenkiintoa Sokran osallisuuden lupaavia käytäntöjä käsittelevillä päivillä.

Kiertävä kokous on uudenlaista toimintaa siinä suhteessa, että kehittämistyö siihen liittyvine keskusteluineen on tuotu palvelujärjestelmän toimintaympäristöihin. Kiertävät ja avoimet kokoukset ovat väline saada opioidikorvaushoitoa ja siihen kehitettyjä hyviä käytäntöjä tutummaksi perusterveydenhuollon henkilöstölle, joille opioidikorvaushoito ei ole tuttua.

Hankkeen tulokset jaetaan alan toimijoille. Kokouskulttuurin toivotaan juurtuvan ja työntekijöiden aktivoituvan innostamaan asiakkaita ja työntekijöitä tapaamisiin, kun osahanke ei enää koordinoi toimintaa. Haasteena ovat apteekkijakelussa olevat asiakkaat, joita tavataan harvemmin. Kiertävä kokous tuo hankkeiden kehittämät uudet ja lupaavat käytännöt luontevasti siihen toimintaympäristöön, jossa niitä tarvitaan ja käytetään. Kiertävä kokous sopii myös verkostojen johtamiseen, koska sen avulla saadaan koottua erilaiset toimijat, kuten asiakkaat, kehittäjäammattilaiset, julkisen ja yksityisen sektorin ammattilaiset, järjestötoimijat sekä muut kiinnostuneet yhteen. Toimintamalli voidaan siirtää toimintaympäristöstä toiseen. Se sopii terveydenhuollon lisäksi sosiaalihuoltoon ja myös koulu- ja koulutusjärjestelmään. Toiminnan näkyväksi tekeminen on tärkeää, jotta sitä voidaan viedä eteenpäin ja saada sille jatkuvuutta.

Lopuksi

Toiminta on levitettävissä osallisuustyön toimintamalliksi palvelujärjestelmän eri alueille, sillä se tuo uudet ja lupaavat käytännöt sinne missä niitä hyödynnetään. OK-hanke päättyy maaliskuussa 2019. Toimintamallin juurtuminen on vielä avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kohtaamispaikka lapsiperheille ja ikäihmisille

Matalan kynnyksen kohtaamispaikassa lapsiperheet ja ikäihmiset kohtaavat ja tukevat toisiaan. Yhteinen ruokailu ja yhdessä tekeminen vahvistavat molempien voimavaroja, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle	4
Mallin arviointi.....	7
Osallisuuden toteutuminen mallissa	7
Osallisuus omassa elämässä	7
Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa	7
Osallisuus yhteisestä hyvästä.....	8
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	8
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	8
Kehittämisehdotukset	9
Lähteet:.....	9

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja –Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Lähellä – Sukupolvet toistensa tukena -hanke, Arvokas -ohjelma, Espoo ja Vantaa, THL 2017 ja STEA 2018–2021

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Piritta Minkkinen, Lähellä-hankkeen projektipäällikkö p. 044 754 7822, Elisa Vesterinen, projektityöntekijä p. 044 734 8255, Jonna Kutvonen, projektityöntekijä p. 044 729 9709
sähköposti: etunimi.sukunimi (at) sos-lapsikylya.fi

Mallin kuvaus

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Lämminhenkisessä kohtaamispaikassa vapaaehtoiset varaisovanhemmat eli varamummut ja -vaarit sekä lapsiperheet kohtaavat mukavan illanvieron lomassa. Illan aikana valmistetaan yhdessä ruoka ja syödään saman pöydän ääressä. Muilta osin illan aikana tapahtuva kanssakäyminen on vapaamuotoista ja joustavaa. Lapset pääsevät viettämään aikaa mukavien varaisovanhempien kanssa ja vanhemmat saavat hengähdystauon sekä vertaistukea arjen keskelle. Toiminta mahdollistaa sukupolvien kohtaamisen lisäksi vertaisuuden kokemuksia kaikkien osapuolien – ikäihmisten, vanhempien ja lasten – kesken.

Toiminnassa yhdistetään ammatillinen osaaminen ja vapaaehtoistoiminta lapsiperheiden hyödyksi. Tavoitteena on vahvistaa toimintaan osallistuvien lapsiperheiden ja toimintaa järjestävien vapaaehtoisten ikäihmisten voimavaroja, merkityksellisyyden kokemusta ja osallisuutta omassa elämässään ja omassa lähiyhteisössään sekä ehkäistä lapsiperheiden ylisukupolvista syrjäytymistä ja ylläpitää aktiivista toimijuutta. Toimintaan kuuluu myös työntekijän palveluohjauksellinen neuvonta ja tuki. Työntekijä pyrkii vahvistamaan kohderyhmien voimavaroja ja jaksamista, samalla lisäten heidän tietoaan muista alueen tukipalveluista.

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmien osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta. Työntekijä pyrkii kohtaamaan perheet ja vapaaehtoiset arvostaen ja yhdenvertaisina. Osallisuus on mukanaoloa, toimintaan osallistumista ja siihen vaikuttamista. Kaikki otetaan aktiivisesti mukaan toiminnan suunnitteluun, esimerkiksi jokainen valmistettava ruoka suunnitellaan yhdessä.

Resurssit

Yksi osa-aikainen (50 %) työntekijä voi ohjata 2–3 tupailtaa viikossa. Työntekijällä on hyvä olla toimintaan soveltuva sosiaalialan koulutus. Yhteen tupailtaan varataan aikaa noin 5–6 tuntia. Aika sisältää tapahtuman viestinnän ja kaupassa käynnin. Lisäksi työntekijällä pitää olla aikaa toiminnan suunnitteluun sekä yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa. Toiminnan hallinnollisiin tehtäviin tarvitaan myös resursseja.

Tupaillan kustannukset:

- Ruokakulut noin 30–40 € / tupailta
- Askartelutarvikkeet noin 10–20 € kuukaudessa / tupa
- Lisäksi perheiden retkiin, vapaaehtoisten koulutus- ja virkistystoimintaan, toiminnan markkinointiin ja matkakuluihin kannattaa varata budjettiin sopiva summa

Toimintaympäristö

Toiminta tapahtuu tiloissa, jotka ovat entuudestaan tuttuja alueiden lapsiperheille ja soveltuvat lasten kanssa toimimiseen. Soveltuvia tiloja ovat esimerkiksi asukaspuistot, avoimet päiväkodit ja muut kohtaamispaikat, joissa on hyvin varusteltu keittiö, oleskelutilat ja valmiiksi lasten leluja ja pelejä. Tilojen tulisi olla esteettömiä. Kaupungit ja järjestöt ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita tiloja hankittaessa.

Toimintamallia on tarkoitus soveltaa myös osana perhekeskusten kohtaamispaikkatoiminnan verkostoa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Lapsiperheet: Tila on avoin kaikille lapsiperheille. Tavoitteena on saavuttaa perheet, joille osallistuminen ammatillisesti tuettuun yhteisötoimintaan tuo merkityksellistä tukea omaan arkeen.

Vapaaehtoiset ikäihmiset: Kohtaamispaikka tarjoaa ikäihmisille ammatillisesti ohjattua vapaaehtoistoimintaa lapsiperheiden hyväksi.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Työntekijä vastaa toiminnan organisoinnista, viestinnästä ja mahdollistaa tupaillan toteutumisen. Toiminnassa on mukana aina työntekijä. Jokainen perhe ja vapaaehtoinen ikäihminen toivotetaan tervetulleeksi mukaan. Tupaillan päättyessä kaikkia kiitetään osallistumisesta ja kutsutaan mukaan seuraavalle kerralle.

Tuvalla tarjotaan maksutonta lämmintä ruokaa. Työntekijä käy ruokakaupassa yksin tai yhdessä vapaaehtoisen kanssa ennen tupailtaa. Vapaaehtoiset ja työntekijä valmistavat ruuan lapsiperheille, myös perheet saavat halutessaan osallistua ruoanlaittoon. Perheet ja vapaaehtoiset ilmoittautuvat tuvalle etukäteen. Näin työntekijällä on tieto, kuinka monta perhettä ja vapaaehtoista on osallistumassa tuvalle.

Yhteisen ruokailun lisäksi tuvalla vaihdetaan kuulumisia, leikitään ja vietetään aikaa yhdessä. Toiminnan sisältö muovautuu perheiden ja vapaaehtoisten toiveiden mukaisesti.

Työntekijän vastuulla on, että toiminnalle asetetut tavoitteet täyttyvät. Työntekijä havainnoi vuorovaikutustilanteita ja yleistä tunnelmaa. Työntekijä tukee myös sukupolvien välisiä kohtaamisia luoden avointa ilmapiiriä ja jutustellen vapaaehtoisten sekä perheiden kanssa. Tavoitteena on, että jokainen kävijä tuntee olonsa tervetulleeksi.

Jokaisen tupaillan jälkeen työntekijälle ja vapaaehtoisille on varattu yhteistä keskusteluaikaa. On tärkeää, että vapaaehtoinen tulee kuulluksi ja hänen mieltään mahdollisesti painavat asiat tulevat puheeksi. Jokaista vapaaehtoista kiitetään päivästä ja hänen antamastaan ajasta tuvalla.

Työntekijä tilastoi kävijämäärät ja kerää osallistujilta ja vapaaehtoisilta palautetta. Palautteen avulla työntekijä voi seurata toiminnan onnistumista ja kehittää toimintaa.

Muuta toimintamallissa huomioitavaa:

Sukupolvia tukevalla vapaaehtoistoiminnalla pyritään tukemaan köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävien lapsiperheiden positiivista elämäntilannetta. Toiminnan myötä vapaaehtoiset ja lapsiperheet pääsevät osaltaan vaikuttamaan, osallistumaan ja osallisiksi oman asuinalueensa toimintaan. Jokaisella on oikeus kuulua yhteisöön omana itsenään ja jokainen osallistuu omalla panoksellaan – oman elämäntilanteensa mukaan.

Vapaaehtoisen polku toimintaan

Vapaaehtoiset voivat liittyä toimintaan ottamalla itse yhteyttä, esimerkiksi soittamalla tai jättämällä yhteydenottopyynnön verkkosivujen kautta. Vapaaehtoisten rekrytoinnissa voidaan hyödyntää internetin vapaaehtoistyötä tarjoavien verkkosivujen lisäksi paikallista mediaa ja jalkautumista paikallisiin eläkeläisten tapahtumiin. Suuri osa nykyajan eläkeläisistä käyttää sosiaalista mediaa. Vapaaehtoisia on saatu rekrytoitua toimintaan maksullisilla sosiaalisen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

median mainoksilla. Monesti varaisovanhemmiksi haluavat kuulevat toiminnasta toisilta varamummuilta ja -vaareilta.

Hyviä esimerkkejä kanavista vapaaehtoisten tavoittamiseksi:

- Vapaaehtoistyo.fi
- Lahella.fi
- Facebook
- Eläkkeensaaja-liiton jäsenlehti
- Alueen eläkeläisjärjestöt

Vapaaehtoisen tullessa mukaan toimintaan käydään hänen kanssaan läpi toimintaan liittyvät vaiheet. Aluksi työntekijä ottaa yhteyttä vapaaehtoiseksi haluavaan. Vapaaehtoiselle kerrotaan toiminnasta ja kuulostellaan ja hänet kutsutaan tuvalle tutustumaan. Vierailun jälkeen vapaaehtoinen voi päättää vaikuttaako toiminta ja varaisovanhemmuus hänelle itselleen sopivalta.

Polku mukaan toimintaan:

1. Yhteydenotto puhelimella tai tapaaminen
2. Tutustuminen tuvalla
3. Rikosrekisterin tilaaminen
4. Koulutus verkossa tai lähitapaaminen
5. Vapaaehtoistoiminnan sopimuksen tekeminen
6. Vapaaehtoisen tiedot lisätään vapaaehtoisrekisteriin
7. Vapaaehtoinen lisätään mukaan toiminnan viestiryhmiin
8. Vapaaehtoinen on valmis osallistumaan toimintaan!

Polku pois – Vapaaehtoisena toimimisen päättäminen

1. Vapaaehtoisen oma valinta ja ilmoitus (tai työntekijän toimesta sopivuuden kartoitus toiminnassa)
2. Yhteydenotto vapaaehtoiseen, keskustelu aiheesta, vapaaehtoisen tilanteen kartoitus ja kiitokset

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

3. Kiitos -kortti postissa, jossa vapaaehtoiselle kohdistettu henkilökohtainen viesti
4. Poisto vapaaehtoisrekisteristä ja viestinnän jakeluryhmistä

Vapaaehtoisen toive, miten vapaaehtoistoiminnan lopettamisesta kerrotaan toiminnassa, esimerkiksi haluaako vapaaehtoinen lähettää vielä terveiset muille vapaaehtoisille ja tupalaisille

Vapaaehtoisen päättyessä, on yhtä tärkeää kartoittaa vielä kerran hänen tilanteensa varmistaen, että vapaaehtoisen ikäihmisen arjessa on edelleen merkityksellistä tekemistä ja tukea saatavilla.

Vertaistapaamiset

Vapaaehtoisille järjestetään säännöllisesti verkossa vertaistapaamisia, jossa käydään läpi vapaaehtoisten kuulumisia ja suunnitellaan tulevaa. Vertaistapaamisiin voi sisällyttää myös eri teemoja ja koulutuksia vapaaehtoisten toiveiden mukaisesti.

Virtuaalinen kohtaamispaikka

Toimintaa voi järjestää myös verkossa. Yhdessä vapaaehtoisten varamummujen ja -vaarien kanssa on luotu toimintamalli sukupolvien kohtaamiseen verkossa, joka täydentää tupatoimintaa. Verkossa järjestetään vertaistapaamisia sekä teematapahtumia. Verkossa tapahtuva kohtaaminen on oiva hetki vuorovaikutukselle ja uusille oivalluksille niin varamummujen ja -vaarien, lasten kuin vanhempienkin kesken.

Virtuaalituvalle vapaaehtoiset varamummut ja -vaarit askartelevat, leikkivät ja lukevat satuja lapsiperheille verkossa. Virtuaalituvalle myös kysellään kuulumisia ja jutellaan – vietetään aikaa yhdessä verkossa.

Työntekijä yhdessä vapaaehtoisten kanssa suunnittelee virtuaalituvalle ohjelman. Jokaisella virtuaalituvalle on muutama varamummun tai -vaarin ohjaama lyhyt leikkituokio, jonka he ovat itse suunnitelleet. Työntekijä auttaa leikkituokioiden toteuttamisessa tarvittaessa. Työntekijä huolehtii tapahtumien tiedottamisesta perheille.

Virtuaalituvalle voi järjestää esimerkiksi Teamsin tai Zoomin kautta. Linkki etätuokioon on hyvä pitää samana tapaamisesta toiseen, näin kaikkien on helpompi klikkailla mukaan tapaamiseen. Omilla verkkosivuilla on hyvä pitää linkki myös esillä sekä ohjeet tapahtumaan liittymiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta edistää lapsiperheiden ja ikäihmisten osallisuutta omassa elämässä, kun he saavat merkityksellisyyden kokemuksia toimiessaan toistensa hyväksi ja tukena. (1) Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu eri sukupolvien kohdatessa. Toiminnalla on eriarvoisuutta vähentäviä vaikutuksia. (2) Osallisuus yhteisestä hyvästä vahvistuu, kun toimintaan osallistuvat suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä tasavertaisina toimijoina. (3)

Osallisuus omassa elämässä

Toiminta edistää lapsiperheiden ja ikäihmisten osallisuutta omassa elämässään. Osallistujat saavat merkityksellisyyden kokemuksia toimiessaan toistensa hyväksi ja tukena. Toimintaan voi osallistua matalalla kynnyksellä. Toimintaan innostetaan mukaan maksuttoman ruoan ja vertaisseuran keinoin. Osallistujamäärä pyritään pitämään kohtuullisena, jotta turvallisen tilan periaatteet toteutuvat.

Osallisuutta omassa elämässä edistää lapsiperheiden kiinnittyminen osaksi yhteisöä ja asuinalueen toimintaan osallistuminen. Tupaillat voivat innostaa hakeutumaan koulutukseen tai työelämään ja tuoda tietoa saatavilla olevista palveluista. Vapaaehtoisille ”varamummuille ja varavaareille” toimintaan osallistuminen sisältää merkityksellisiä kohtaamisia vertaisten, mutta myös lasten ja lasten vanhempien kanssa. Vapaaehtoiset voivat osallistua eri kerroilla erilaiseen toimintaan kokeillen erilaisia rooleja. On mahdollista laittaa ruokaa, leikkiä lasten kanssa tai jutella lasten vanhempien kanssa. Toiminta on vastavuoroista, illan aikana voi antaa eteenpäin esimerkiksi lasten pieneksi jääneitä vaatteita. Kaikille osallistujille toimintamalli mahdollistaa arjesta irrottautumisen ja tuo vaihtelua arki-iltoihin. Lapsiperheet saavat hengähdystauon tavallisesta arjesta ja vapaaehtoiset tapaavat uusia ihmisiä.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu eri sukupolvien kohdatessa. Palautetta keräämällä toimintaa kehitetään osallistujien toiveita ja tarpeita vastaavaksi. Tupailtojen lisäksi vapaaehtoisilla on mahdollisuus osallistua vertaistapaamisiin, joihin voi sisältyä myös koulutusta.

Toimintaan voi osallistua säännöllisesti tai satunnaisesti. Säännöllisen osallistumisen myötä on mahdollista havaita, millaisia vaikutuksia toiminnalla on osallistujien arkeen. Positiiviset havainnot lisäävät merkityksellisyyden kokemuksia ja tuovat iloa osallistujille.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Osallisuutta vahvistamalla riskiä ylisukupolviseen huono-osaisuuteen voidaan vähentää. Toimintamalli on tarkoitus liittää osaksi perhekeskusten toimintaa. Perhekeskuksesta käsin toiminnan osallistujajoukko voi pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi asuinalueen palveluihin.

Toiminta mahdollistaa ylisukupolvisen kanssakäymisen. Palveluyhteiskunta eriyttää sukupolvia toisistaan. Tutkimukset kuitenkin osoittavat yhteisen kanssakäymisen tärkeyden ja hyödyllisyyden sekä lapsille että ikäihmisille, ylisukupolvinen kanssakäyminen lisää sekä lasten että ikäihmisten hyvinvointia. (Ks. Ukkonen-Mikkola 2011., Cortellesi & Kernan 2016.) Sosiaalinen sitoutuminen muihin sukupolviin on yksi ihmisen hyvinvoinnin perustekijöistä. Jarrott'n & Brunon (2007) tutkimuksessa koskien ylisukupolvista kanssakäymistä, iäkkäät kertoivat lasten kanssa yhteisen tekemisen antavan merkityksellisyyden ja onnellisuuden tunteita.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Osallisuus yhteisestä hyvästä vahvistuu, kun toimintaan osallistuvat suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä tasavertaisina toimijoina. Toiminnassa pyritään olemaan hyödyksi muille, jolloin osallisuus yhteisestä hyvästä kasvaa. Yhteiset tilaisuudet ovat mahdollisuus liittyä ihmisten seuraan.

Toiminta mahdollistaa sellaisten väestöryhmien kohtaamisen, jotka eivät välttämättä muutoin kohtaa toisiaan. Toiminta edistää alueiden yhteisöllisyyttä ja panostusta yhteiseen hyvään. Kohtaamiset voivat toimia kimmokkeena yhteisöllisen hyvinvoinnin edistämiseen sekä tuoda tietoa ammattilaisille lapsiperheiden ja ikäihmisten tarpeista.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toimintamallissa luodaan osallisuutta edistäviä rakenteita. Toimintamalli on tarkoitus juurruttaa osaksi perhekeskuksen verkostoa. Ylisukupolvisten kohtaamisten mahdollistaminen on tärkeä osa osallisuutta edistävien rakenteiden luomista.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tämän otsikon alle toimintamallin arviointi lupaavana käytäntönä. Voi tehdä omia alaotsikoita, jos tarpeen. Arvio perustuu alla oleviin lupaavan käytännön kriteerien kysymyksiin.

Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa, esimerkiksi tutkimuksia ylisukupolviseen kanssakäymiseen liittyen (ks. Cortellesi & Kernan 2016, Ukkonen-Mikkola 2011). Tutkimukset painottavat ylisukupolvisen kanssakäymisen luovan yhteisöllisyyden kokemusta. Lapsille kanssakäyminen on myös oppimista; eri ikäisten seurassa on

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mahdollista havaita elinkaaren eri vaiheita, oppia sosiaalisia taitoja sekä kuulla perinteistä, jotka eivät ole itselle tai omassa perheessä tuttuja.

Toiminnalle on kysyntää ja toiminta voidaan nähdä osana varhaisen tuen palveluita. Kaikilla perheillä ei ole isovanhempia tai muuta tukiverkostoa. Erityisesti hiljattain maahanmuuttaneilla henkilöillä on vähän kontakteja ikääntyneeseen väestöön.

Toiminnan tarpeellisuus näkyy osallistujamäärissä. Osallistujia olisi enemmän kuin toimintaan on ollut mahdollista yhdellä kertaa ottaa mukaan. Toimintaa juurrutetaan osaksi perhekeskusten toimintaa, joissa perheiden palvelut kootaan yhteen. Toimintamallia on mahdollista järjestää myös osana asukastalojen toimintaa. Tupailtojen järjestäminen vaatii kuitenkin vapaaehtoisten lisäksi myös sosiaalialan työntekijän.

Kehittämissuhteet

Toiminnan lähtökohtana on avoin tila. Toiminta on kuitenkin ollut niin suosittua, että osallistujien määrää on täytynyt rajoittaa. Tämä kertoo toiminnan tarpeellisuudesta, mutta tuo myös haasteita toiminnan järjestämiseen.

Lähteet:

Cortellesi, G. & Kernan, M. 2016. Together old and young: How informal contact between young children and older people can lead to intergenerational solidarity. *Studia Paedagogica* 21/2016.

Jarrott, Shannon & Bruno, Kelly (2007) Shared site intergenerational Programs: A case study. *Journal of Applied Gerontology* (26) 3, 239–257.

Ukkonen-Mikkola, T. 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Tampere.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kohtaamispaikka päihderiippuvuudesta toipuville

Osallistujalähtöinen toiminta vahvistaa päihderiippuvuudesta toipuvien uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa omassa elämässään sekä yhteiskunnassa. Osallistujat ovat itse suunnitelleet tilan ja toiminnan, joka tarjoaa vertaistukea, mahdollisuuden olla hyvän tekijänä sekä merkityksellisen yhteisön.

Malli on arvioitu¹ Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Toipuvien päihderiippuvaisten nuorten matalankynnyksen päihteetön tila – hanke, Lahti. Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry (TATSI), Lahden kaupungin osallisuus- ja hyvinvointipalvelut sekä Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä, (STEA, 1.1.2020 31.12.2022). Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuomas Rouvila, tuomas.rouvila@tatsi.org, Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry

Mallin kuvaus

Toiminnan tarkoituksena on tarjota tukea kaikille päihteetöntä elämää tavoitteleville.. Päihderiippuvuudesta toipuvien sosiaaliset suhteet ovat saattaneet linkittyä ennen hoitojaksoa lähes kokonaan päihteidenkäytön ympärille. Uusi yhteisö on siksi hyvin merkityksellinen osa toipumista ja uusien vuorovaikutussuhteiden muodostumista.

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohtaamispaikan yhteisö tukee päihteetöntä elämää, koska se lievittää yksinäisyyttä ja ulkopuolisuuden kokemusta.

Toimintaympäristö

Toiminta kiinnittyy Lahdessa erityisesti kaupungin psykososiaalisen tuen palveluihin sekä kaupungin nuorisotoimeen. Toiminnassa muodostuneesta yhteisöstä käsin osallistujat voivat toimia jatkossa kokemusasiantuntijoina päihdepalveluiden kehittämisessä.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderyhmänä kuuluvat kaikki päihderiippuvuudesta toipuvat, joilla on tavoitteena päihteetön elämä. Toimintaan voivat osallistua henkilöt, jotka kärsivät riippuvuudesta ja kaipaavat tukea toipumiseen. Kohtaamispaikan keskeinen sijainti ja tilan viihtyisyys tukevat tunnustetuksi tulemisen kokemusta.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Päihderiippuvuudesta toipuvat saavat päihteettömässä kohtaamispaikassa vertaistukea arkeen ja päihteettömään elämään avo- tai laituskuntoutuksen jälkeen. Toiminnan perustajia ovat päihderiippuvuudesta toipuvat ja toiminta perustuu osallistujien tarpeisiin ja toiveisiin.

Toiminnan keskiössä on kävijöitä kunnioittavat, mielekästä tekemistä mahdollistavat tilat keskeisellä sijainnilla. Toiminta vaatii vähintään kaksi palkattua ohjaajaa, joihin kävijöiden on mahdollista luoda luottamuksellinen suhde ja tarvittaessa pyytää heiltä tukea omaan toipumiseensa ja arkeensa.

Osallistujalla on halutessaan mahdollisuus osallistua vapaaehtoistyöhön tai työkokeiluun. Toiminnassa pidempään mukana olleet voivat toimia myös vertaisohjaajina. Kaksi palkattua ohjaajaa tukee kohtaamispaikan vapaaehtoisia vertaisohjaajia ja työkokeilijoiden työtä. He edistävät myös yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa kävijöiden hyödyksi. Ohjaajat antavat tarvittaessa henkilökohtaista tukea ja tukevat osallistujia toiminnan kehittämisessä.

Kohtaamispaikka tekee yhteistyötä eri hoitotahojen kanssa, jotta tieto kohtaamispaikan toiminnasta tavoittaisi mahdollisimman suuren joukon kohderyhmästä. Toiminnassa mukana olevat voivat kokemuksiinsa perustuen tukea kaupungin päihdepalveluiden kehittämistä. Osallistujat voivat yhteisössä järjestäytyä yhdistykseksi, joka voi ottaa kantaa ja vaikuttaa päihdepalvelujen kehittämiseen ja osallistua päihteidenkäyttäjien aseman parantamiseen yhteiskunnassa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta perustuu yhteisöllisyydelle ja vertaistuelle. Tila vastaa kohderyhmän tarpeita parhaiten, kun se on avoinna vähintään neljänä päivänä viikossa useita tunteja kerrallaan. Osallistujat ideoivat itse harrastustoimintaa. Tilassa on tarjolla mielekästä tekemistä kuten pelejä ja biljardipöytä kävijöiden toiveiden mukaan sekä keittiö ruuanlaittoa varten. Jokainen osallistuja saa esittää toiveita toiminnan sisällöstä. Kirjatut toiveet voi jättää niille tarkoitettuun laatikkoon.

Tarve toiminnalle ilmeni osallistujien aloitteesta

Tarve toiminnalle ilmeni osallistujien kokemuksista. Päihderiippuvuudesta toipuvat kokivat, että he jäivät katkaisuhuotojakson jälkeen yksin ilman tukea. He huomasivat palvelujärjestelmässä olevan aukon sosiaalisen tuen kohdalla. Huumeiden ympärillä pyöriin elämän jälkeen uusi elämä täytyy opetella alusta. Usein päihteetöntä elämää tukevaa sosiaalista verkostoa ei ole. Osallistujat kokivat tarvitsevansa tilan, jossa he voisivat kohdata vastaavassa elämäntilanteessa olevia, tulla hyväksytyksi omana itsenään ja saada siten tukea päihteettömyyteensä.

Yhteistyö suunnittelussa

Osallistujalähtöisen toiminnan suunnittelussa päihderiippuvuudesta toipuvat keskustelevat tarpeistaan ja ideoistaan yhdessä päättäjien kanssa. Suunnittelun ensimmäisessä vaiheessa osallistujat pallottelevat ideoita ja muodostavat yhdessä kunnan edustajan (esim. kunnan työntekijä tai kunnanvaltuutettu) kanssa idean toiminnasta, joka esitellään kunnan viranhaltijoille. Toiminta vaatii kunnan päättäjiltä halua satsata ennaltaehkäisevään psykososiaaliseen työhön ja halua eri palvelualueet ylittävään yhteistyöhön.

Lahdessa kohtaamispaikan toiminnan käynnistyminen vaati kaupungin eri osastojen tuen ja nuorisopalveluiden palveluohjaajan tehtäväkuvan laajentamista jo ennen toiminnan suunnittelua. Kokemusasiantuntijoita kuultuaan kaupungin viranomaiset ja päättäjät olivat entistä yksimielisempiä toiminnan rahoittamisen kannattavuudesta. Kaupunki sitoutui rahoittamaan tilan kustannukset sekä osan palveluohjaajan palkasta. Hankerahoitus varmistui tilan ollessa jo käytössä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Päihderiippuvuudesta toipuvat tekivät toiminnasta aloitteen kaupungille. Kaupungin päättäjien ja viranomaisten halu kuunnella osallistujien tarpeita ja toiveita antoi kuulluksi tulemisen kokemuksen aloitteen tekijöille. Toipuvat saivat kokemuksesta uskoa mahdollisuuksiinsa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja yhteiskuntaan. Kuulluksi tulemisen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemuksen seurauksena heidän odotushorisonttinsa laajeni. Osallistajat ovat olleet mukana tilan etsimisessä ja toiminnan suunnittelussa, joten toiminta vastaa hyvin kohderyhmän tarpeita ja on siten merkityksellistä. Kunnioittavaa kohtaamista edistää se, ettei toiminnan ytimessä ole päihderiippuvuus. Kävijä saa puhua taustastaan sen verran kun haluaa.

Kävijällä on tilassa mahdollisuus keskittyä mielekkääseen tekemiseen, joka innostaa positiiviseen vuorovaikutukseen muiden kävijöiden kanssa. Hän voi myös osallistua vapaaehtoistyöhön tai työkokeiluun. Uudet vastuut vahvistavat itseluottamusta ja antavat voimaa miettiä itseään eri rooleissa, esimerkiksi opiskelijana tai osallisena työelämästä.

Osallistajat kokevat, että toimintaan on osallistua, koska tilassa ei vaadita mitään. Sinne voi pistäytyä oleskelemaan vaikka vain hetkeksi. Keskeisen sijainnin ansiosta tilaan on helppo poiketa myös ohikulkumatkalla. Toiminnassa pidempään mukana olleet ja päihdeettöminä pysyneet henkilöt saavat mahdollisuuden toimia vertaisohjaajina ja esimerkkeinä päihdeettömyyden onnistumisesta. Toiminnan muodostamassa yhteisössä jokainen osallistuja on toisen osallistujan tuki. Yhteisöllinen toiminta tukee osallistujan toimijuuden rakentamista päihdeettömään elämään.

Toiminnassa muodostuva yhteisö lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Mielekäs tekeminen auttaa ottamaan etäisyyttä haasteisiin ja saamaan perspektiiviä omaan elämään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toimintamalli on lupaava käytäntö kahdella tavalla. Ensinnäkin se on osoittanut selvän aukon palvelujärjestelmässä. Järjestelmä tarjoaa kuntoutusta ja hoidollista tukea päihdeettömyyteen, mutta ei sosiaalisia suhteita ja vertaistukea. Ennen toimintamallia huumeriippuvuudesta toipuvien tuki katkaisuhoidon jälkeen käsitti ainoastaan keskusteluapua ennalta sovittuna ajankohtana. Päihdeettömään arkeen totuttelu on kuitenkin haastavaa yksin. Päihdeettömyydestä ei välttämättä ole juurikaan kokemusta. Päihdeettömyydestä voi olla myös useita vuosia aikaa. Yksinäisyyden kokemus ja tunne ulkopuolisuudesta voi olla voimakas. Tässä toimintamallissa otetaan huomioon, ettei huumeriippuvuudesta toipuminen lopu katkaisuhuoltoon. Toipuva tarvitsee tukea riippuvuuden hoitoon mahdollisesti läpi elämän. Uusi toimintamalli on herättänyt kiinnostusta myös muilla paikkakunnilla.

Toiseksi malli on osoittanut kaupungin päätöksentekijöille sen, että hanke voi rakentua onnistuneesti samalla kun päihderiippuvuudesta toipuvat tulevat kuulluksi. Toimintamallin onnistunut rakentuminen on vahvistanut myös kaupungin viranomaisten tahtoa ottaa kaupunkilaisten tarpeet entistä paremmin huomioon palveluiden suunnittelussa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintamalli edustaa uudenlaista toimintaa koko Suomessa siinä mielessä, että huumeriippuvuudesta kärsivien kohtaamispaikassa ei ole mitään taustaideologiaa. Toimintaa määrittävät osallistujat itse. Hanke tarjoaa vapaaehtoistyön avulla mahdollisuuden osallistua päihteidenkäyttöä ehkäisevään toimintaan. Toimintamallissa tehdään yhteistyötä kaupungin ehkäisevän päihdetyön kanssa.

Toimintamalli edustaa kuntademokratiaa parhaimmillaan ja rohkaisee kaupunkilaisia osallistumaan kaupungin päätöksentekoon heitä itseään koskevissa asioissa. Kaupunkilaisten tarpeista syntynyt malli toimii hyvänä esimerkkinä kaupunkien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyölle. Toimintamalli lisää poikkihallinnollista yhteistyötä eri tahojen (kaupunki, hyvinvointikuntayhtymä, järjestö) välillä kohderyhmän edun puolesta toimimiseen.

Lopuksi

Pilotoitu toimintamalli on siirrettävissä muihin kaupunkeihin. STEAN rahoittama hanke on kolmivuotinen ja päättyy vuonna 2022. Toimintamallissa on tavoitteena, että hankkeen aikana osallistujat järjestäytyvät ja perustavat oman yhdistyksen, joka toteuttaa hankkeen toimintamallia jatkossa. Yhdistystoiminta antaa sisältöä päihteettömään elämäntapaan ja avaa ovia työ- ja opiskeluelämään.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemuksia välittäen – kokemustoimijoiden työtehtävien välitystoiminta

Kokemustoimijoiden työtehtäviä koordinoiva taho ohjaa kokemustoimijat ja ammattilaiset yhteen ja tukee kokemusasiantuntijoita työssään.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Kokemus kohottaa -hanke (ESR 19.12.2016–31.3.2019), Balanssi ry.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Taina Viro, projektikoordinaattori, taina.viro(at)balanssia.fi, Heli Tranberg, projektityöntekijä, heli.tranberg(at)balanssia.fi, Balanssi ry.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Mielen ry:n kokemusasiantuntijatoiminta
- A-klinikkasäätiön KokeNet

Mallin kuvaus

Kokemuksia välittäen -malli on kokemustoiminnan työtehtävien koordinointiin ja kokemusasiantuntijoiden tukemiseen kehitetty toimintakonsepti. Se perustuu kokemusasiantuntijakoulutuksen käyneiden kokemusasiantuntijoiden ja mielenterveyden hoidon ammattilaisten yhteistyöhön. Välitystoiminta toteutuu siten, että kokemusasiantuntijatoimijoita työtehtävään tarvitseva taho ottaa yhteyttä järjestön (tässä Balanssi ry:n) tai muun kokemustoiminnasta vastaavaan tahon työntekijään (koordinaattoriin), joka välittää työtehtävän sopivalle henkilölle. Koordinaattori tukee osapuolia tehtävän asianmukaisessa ja inhimillisessä toteuttamisessa: hän tukee

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemusasiantuntijaa ja mahdollistaa kokemusasiantuntijoiden vertaistuen toteutumisen sekä työnohjauksen ja ohjaa työtehtävän tilannutta tahoja asianmukaiseen toimintaan.

Kokemusasiantuntijoiden tärkein työkalu on oman tarinan kokoaminen ja sen hyödyntäminen eri tehtävissä. Työntekijä ja vertaiset auttavat erityisesti koulutettuja kokemusasiantuntijoita työstämään ja jalostamaan omaa tarinaa sen muuttuessa elämäkokemuksen myötä.

Työtehtävinä kokemusasiantuntijat pääsevät muun muassa kehittämään sosiaali- ja terveystalvituja, toimimaan vertaistukena ja ohjaamaan ryhmiä sekä toimimaan vapaaehtoisina eri tehtävissä kiinnostuksen ja taitojen mukaan.

Kohderyhmä

Kohderyhmänä välitystoiminnassa ovat yhtäältä kokemusasiantuntijat, jotka tarjoavat osaamistaan, ja toisaalta erilaiset toimijatahot (ammattilaiset, sote-palvelujen tuottajat, oppilaitokset jne.), jotka tarvitsevat kokemusasiantuntijoita tuomaan kokemusperäistä tietoa ammattilaisille, opiskelijoille ja asiakkaille erilaisiin toimintaympäristöihin ja erilaisiin työtehtäviin.

Toiminnan tarpeellisuus ja toimintaympäristö

Toimintamallissa korostuu mielenterveyskokemus. Kokemustiedon merkitys nähdään yhä tärkeämmässä roolissa potilaiden vertaistuen vahvistamisessa sekä hoidon ja käytänteiden kehittämisessä. Toiminnassa pyritään vähentämään eriarvoisuutta tekemällä mielenterveyttä ja mielenterveyden ongelmia näkyväksi sekä rikkomalla stigman voimaa esimerkiksi yleisöluennoin ja -tapahtumin.

Kokemusasiantuntijoiden työtehtävien välitystoiminta on tarpeen, jotta kokemusasiantuntijat pääsevät toteuttamaan kokemusasiantuntijatehtäviä eri toimintaympäristöihin kuten mielenterveyspalveluita tuottaviin yksiköihin ja oppilaitoksiin, saavat tukea ja työnohjausta tehtävien toteuttamiseen sekä tukea asianmukaiseen palkkaukseen. Myös työn tarjoajat hyötyvät toiminnasta voidessaan tilata monenlaista osaamista keskitetysti ja tuetusti. Kokemusasiantuntijatoimintaa koordinoiva taho tarjoaa lisäksi valmennusta ja tukea ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneet vahvistamaan kokemusasiantuntijoiden osaamisen hyödyntämistä työssään.

Mallin kehittämisen toimintaympäristössä Lapin alueella toimii erilaisia kokemuksellisia asiantuntijoita. He ovat mukana moninaisissa tehtävissä sosiaali- ja terveystalvituja suunnittelussa, toteutuksessa, kehittämisessä ja arvioinnissa sekä alan ammattilaisten ja opiskelijoiden koulutuksessa ja seminaareissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lappi on alueena laaja, välimatkat ovat pitkiä ja vertaistuen saaminen alueille on haastavaa, minkä vuoksi keskitetty tuki ja työtehtävien välitys on tarpeen. Kasvokkaisen tuen lisäksi muun muassa Balanssi ry:ssä kehitetään edelleen myös virtuaaliyhteyden avulla toimivia palveluita kuten vertaistukea. Tässä koordinoivalla taholla on rooli myös työkalujen kuten tietokoneyhteyksien tarjoajana. Kokemusasiantuntijoiden vertaistukea ja työnohjauksellista ja koulutuksellista tukea tarjotaan jo nyt videovälitteisenä kokemusasiantuntijatoiminnassa mukana oleville.

Kokemusasiantuntijuutta voi hyödyntää myös muussa yhdistystoiminnassa ja vapaaehtoistoiminnan tukena, vaikka ei ”julistautuisikaan” mielenterveystyön kokemustoimijaksi. Oma kokemus hiljaisena tietona tukee mielenterveyskuntoutujien kohtaamista. Työn ja vertaistuen välittämisen lisäksi Kokemuksia välittäen -mallin toiminnassa onkin keskeistä yhdessä oleminen, vertaistoiminta ja muun muassa oman jaksamisen vahvistaminen esimerkiksi ryhmätoiminnan avulla.

Toiminnan levittäminen

Toimintamallin toteuttaminen edellyttää toteuttajataholta ammatillista sote-alan osaamista, ymmärrystä kokemusasiantuntijatoiminnasta ja sen substanssialoista, verkostotyön-, viestintä- ja markkinointiosaamista, tietoa työ- ja etuusasioista sekä pysyväisluonteista toimintaa pitkäjänteisen toiminnan mahdollistamiseksi. Toiminta käsittää sekä kokemustoimijoiden kuntoutumisen tukea että verkostoitumista sosiaali- ja terveystalouden toimijoiden kanssa osallisuuden asiantuntijana.

Työn välittäminen

Kokemusasiantuntijatoimijoita toiminnan kehittämiseen, infoihin sekä vertaistukeen ja ryhmiin mukaan haluava taho ottaa yhteyttä järjestön työntekijään ja kertoo, millaiseen tapahtumaan tarvitsee kokemusasiantuntijaa. Kokemustoimintaa koordinoiva työntekijä välittää pyynnön henkilölle, joka voisi olla sopiva hoitamaan tehtävän. Kokemustoimija ottaa halutessaan tehtävän vastaan ja toteutuksesta sovitaan yhdessä.

Työn välittäminen toteutuu toimeksiantoina. Osaamisen tilaajalla ja osaamisen tarjoajalla on riittävä yhteisymmärrys toteutuksesta: millaista kokemusta ja osaamista tarvitaan, millaisesta työtehtävästä on kyse (toiminnan luonne, vastuu, aika, paikka, kohderyhmä jne.). Työn välittäjä tukee osapuolia sovittamaan tarpeen ja työn toteutuksen yhteen.

Kokemustoimija saa tukea toimintaa koordinoivalta taholta myös kokemustoimijatehtävän jälkipuintiin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työtehtävät

Toiset kokemustoimijat esittävät tarinansa mieluiten suurelle yleisölle, osa valitsee kahdenkeskisen vertaistuen. Kokemusasiantuntija voi toimia ryhmien ohjaajana yksin tai työntekijän työparina, kahvilatoiminnassa, markkinoinnissa ja tiedottamisessa sekä tapahtumien järjestäjänä, suunnittelijana ja toteuttajana.

Työnohjaus ja tuki

Kokemusasiantuntijoille järjestetään jatko- ja täydennyskoulutusta sekä verkostoivaa vertaistukea pitkäjänteisen työn ja jaksamisen mahdollistamiseksi. Heille tarjotaan tukea, ohjausta ja jatkokoulutusta niin yksilö- kuin ryhmämuotoisena. Kokemusasiantuntijoita varten järjestetään vertaistapaamisia, koulutuksia ja ohjausta. Yhteydenpito kokemustoimijoiden kanssa on tärkeää, vaikka toimeksiantoihin osallistumiseen tulisikin taukoa.

Kokemusasiantuntijoille järjestetään työnohjausta, jossa kokemustoiminnassa tarvittavia valmiuksia ja taitoja pääsee kehittämään. Työnohjauksessa on esimerkiksi käyty läpi todellisia tai hypoteettisia haastavia tilanteita sekä pohdittu omaa jaksamista ja rajoja. Työnohjauskellinen ote toteutuu osana koko Kokemuksia välittäen -mallin toimintaa. Lisäksi työnohjausta on ostettu erillisenä palveluna.

Kokemusasiantuntijoille voidaan järjestää myös esimerkiksi hygieniapassi- ja ensiapukoulutusta, jotta mahdollisuus päästä uusiin työtehtäviin ja laajentamaan osaamista eri työrooleihin mahdollistuu.

Mallin arviointi: osallisuuden toteutuminen

Osallisuus omassa elämässä

Kokemuksia välittäen -mallissa tuetaan kokemustoimijoiden osallisuutta ja identiteetin rakentumista toimijoiden omassa elämässä. Kokemusasiantuntijatoimintaan voi osallistua omien kiinnostuksenkohteiden, osaamisen ja voimavarojen mukaan. Oma tapa toimia kokemusasiantuntijana löytyy kokeilemisen kautta. Tämä edistää omien vahvuuksien löytymistä.

Keskeistä toiminnassa on hyväksyvän kohtaamisen periaate. Esimerkiksi mielenterveyden haasteiden leimaavuus vaikuttaa osaltaan kokemusasiantuntijoiden kiinnittymiseen ja siksi anti-stigmatyön edistäminen on tärkeää. Toiminnassa kokemustoimijat ja osaamisen tilaajat saatetaan hyvään yhteistyöhön niin vuorovaikutuksen kuin käytännön asioidenkin näkökulmasta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus omassa elämässä vahvistuu jo kuntoutumisen alkuvaiheessa. Tässä toimintamallissa esimerkiksi yhteistyö sairaanhoitopiirin tai muun hoitotahon kanssa tuo potilaita yhdistystoiminnan piiriin jo intensiivijakson päätyttyä. On toiminta, johon kiinnittyä ja luoda uudenlaista identiteettiä potilaan roolista oman kokemuksensa asiantuntijaksi.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa

Kokemusasiantuntijat kehittävät palveluja yhdessä ammattilaisten kanssa. Näin näkökulmat ovat monipuolisempia ja palvelujen kehittäminen asiakaslähtöisempää. Ammattilaisten tieto yhdistettynä kokemustietoon edistää osuvampien palvelujen kehittämistä; löydetään esimerkiksi asiakasnäkökulmasta ne haasteet, jotka voidaan palvelutoiminnassa ratkaista. Toiminta on merkityksellistä kokemusasiantuntijoille itselleen sekä muille mielenterveyden häiriöitä kohtaaville ja kohdanneille.

Ammattilaisten suhtautuminen kokemustietoon on toiminnan myötä muuttunut: kokemustietoon ja kokemustoimijoihin suhtaudutaan myönteisesti, tieto otetaan vakavasti ja kokemusasiantuntijoita kutsutaan mukaan palvelujen kehittämiseen.

Kokemusasiantuntijatyön ja sen välitystoiminnan edistämiseksi on järjestetty kokemusosaamista hyödyntävien ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyöllä yhteisiä pop up -tapahtumia.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Kokemusasiantuntijat tarjoavat kokemusperäistä tietoa vertaisille ja ammattilaisille. Kokemustoiminnan myötä sellaiset ihmiset, jotka ovat syrjässä yhteiskunnassa, ovat saaneet oman äänensä kuuluville ja arvostusta tekemästään työstä. Kokemusasiantuntijat ovat vieneet mielenterveysasiaa eteenpäin oppilaitoksiin, messuille ja seminaareihin sekä jalkautumalla tapahtumiin esimerkiksi ostoskeskuksessa. Palvelujen kehittämisessä kokemusasiantuntijoiden panos tunnustetaan jo merkityksellisenä. Välittäjätoiminta tukee ja mahdollistaa kokemustoimijoiden omaehtoista toimintaa.

Mallin arviointi: malli lupaavana käytäntönä

Tarve kokemusasiantuntijuuden esiin tuomiselle on tullut esille paikallisessa toiminnassa muun muassa seminaareissa. Mielenterveyspuolella ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden välinen vuoropuhelu on tärkeää hoidon ja käytänteiden suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Mielenterveysasiat ovat laadultaan erilaisia kuin useimmat fyysiset sairaudet. Potilaan tai asiakkaan kokemukset antavat tärkeää tietoa ja potilailla on monenlaista osaamista sairauksista huolimatta. On ilmennyt tarvetta tämän tiedon valjastamiseen asioiden kehittämisessä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijoiden välitys- ja koordinaatiotoiminnalle on ilmennyt tarve myös hankkeen toteutusvaiheessa: Esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden rooli on merkittävä paitsi hoidon kehittämisessä, myös yksilöllisessä vertaistuksessa ja ryhmien ohjaamisessa ja suunnittelussa. Kokemusasiantuntijoita tarvitaan myös mielenterveydenhäiriöistä kertomisessa tapahtumissa ja oppilaitoksissa.

Toimintaa on kehitetty pitkäjänteisesti alueella aiemmissa kehittämishankkeissa. Lupaavalle käytännölle on syntynyt kysyntää ammattilaisten puolelta, kun keikkatarpeita ja toimeksiantoja tulee kokemusasiantuntijoille koko ajan enemmän ja kokemusasiantuntijoista on jopa pulaa. Kurssit (Vahvaxi, Jännittäjät, Kirjoittajat) ovat olleet suosittuja asiakkaiden parissa ja kiinnostusta ollut myös etänä osallistumiselle.

Kiinnostus on lisääntynyt, kun seminaareissa ja muissa tapahtumissa on tiedotettu kokemusasiantuntijatoiminnasta ja uusista koulutuksista. Tarvetta on ilmennyt myös koulutuksen käyneille lisätuen ja -ohjauksen osalta. Heille järjestetään jatkokoulutusta sekä vertaistapaamisia.

Toiminnasta ovat olleet kiinnostuneita alueen koulut ja oppilaitokset. Kiinnostusta on ilmennyt ammattilaisten ja muiden toimijoiden keskuudessa, kun on käyty maakunnassa kertomassa toiminnasta. On tarve viedä tietoa ja koulutusta maakuntaan, sillä kiinnostuksesta huolimatta toimijat eivät itse etsydy mukaan kiireen ja resurssipulan vuoksi.

Tämä lupaava osallisuuden käytäntö on luonut uudenlaista yhteistyötä koko Lapin alueella psykiatrisen sairaanhoidon piirissä. On syntynyt mielenterveystoimijoita ja kokemusasiantuntijoiden tarjoamaa osaamista koordinoiva, pysyväisluonteinen taho, joka edistää ja tukee kokemustiedon välittämistä sekä kiinnittää kokemusasiantuntijat keskinäiseen vertaistukeen ja yhteistyöhön. Takana on pitkä kehittämissyhteistyö Lapin sairaanhoitopiirin kanssa Rovaniemellä.

Rovaniemelle toiminta on juurtunut osaksi sairaanhoitopiirin kehittämistoimintaa ja potilastyötä Muurolassa (Balanssia päivään -ryhmät sairaalan osastolla sekä kokemusasiantuntijan päivät kuntoutusjaksoilla).

Toiminnan juurtumisesta kertovat oppilaitosten vakiintuneet pyynnöt kokemusasiantuntijoista tietyille opintojaksoille sosiaali- ja terveysalalla Rovaniemellä ja Saamelaisalueen koulutuskeskukseen etäyhteydellä. Kokemusasiantuntijoita pyydetään myös messuille ja tapahtumiin muualle Lappiin, kuten Sodankylään ja Kemiin. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämistyötä jatketaan Balanssi ry:n toimesta yhteistyöverkoston kanssa myös virtuaalisen vertaistuen tarjoamisen suhteen.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntija sairaanhoidon potilastyössä

Koulutettu kokemusasiantuntija työskentelee sairaanhoidon poliklinikoilla ja osastoilla. Hän tarjoaa asiakkaille ja potilaille vertaiskokemukseen perustuvaa tukea, ohjausta ja apua osana ammattilaisten tiimiä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa ja osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjät

Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoitossa (ESR 1.11.2018–31.10.2019) ja Terve muutos - muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto (ESR 1.1.2020–30.6.2021), Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry, Pohjois-Savo. Kuopion yliopistollinen sairaala, Pohjois-Savo.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Koulutettu kokemusasiantuntija Teppo Uotinen, Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry, etunimi.sukunimi@ry.sirkkulanpuisto.com

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Ks. toimintamallin kuvaus Innokylässä: [Kokemusasiantuntija sairaanhoidon potilastyössä](#)

Mallin kuvaus

Koulutettu kokemusasiantuntija saapuu hoitajan pyynnöstä poliklinikalle tai osastolle, jossa hän tapaa potilaan ja keskustelee luottamuksellisesti hänen kanssaan. Kokemusasiantuntijan tehtävänä on helpottaa palveluissa asiointia, antaa vertaistukea kuten tietoa ja ohjausta, motivoida ottamaan apua vastaan ja tukea jatkohoidon suunnittelussa.

Kokemusasiantuntija työskentelee yksin tai hoitajan kanssa työparina. Hän voi tukea erityisesti omaan vertaisryhmäänsä kuuluvia potilaita. Koulutetulla kokemusasiantuntijalla voi

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja

lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

olla oma kokemus esimerkiksi päihderiippuvuudesta toipumisesta ja kokemus muutoksen jälkeistä päihteettömästä elämäntavasta, jolloin hän voi tukea erityisesti potilaita, joilla on tai on ollut päihderiippuvuus.

Yhteinen kokemusmaailma, vertaisymmärrykseen perustuva työote ja kokemusasiantuntijakoulutus tukevat sekä luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymistä potilaan ja kokemusasiantuntijan välillä että potilaan henkilökohtaisen muutosprosessin käynnistymistä (esimerkiksi päihdeongelmien osalta) ja alkuvaiheen ylläpitoa. Kokemusasiantuntijan kanssa keskustelu rauhoittaa esimerkiksi päihtyneitä potilaita, mikä vapauttaa muun hoitohenkilökunnan työaikaa.

Toimintaympäristö

Koulutetun kokemusasiantuntijan työpanosta voidaan hyödyntää sekä perusterveydenhuollon että erikoissairaanhoidon poliklinikoilla ja osastoilla. Esimerkiksi Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry:n ja Kuopion yliopistollisen sairaalan (KYS) kehittämässä mallissa kokemusasiantuntija jalkautuu erikoissairaanhoidon poliklinikalle tai sairaalan vuodeosastoille pyydettäessä.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kokemusasiantuntijuus voi hyödyttää hyvin erilaisilla kokemuksilla varustettuja potilaita. Potilaalla samoin kuin kokemusasiantuntijalla voi olla kokemus esimerkiksi mielenterveys-päihdeongelmasta toipumisesta, somaattisesta sairaudesta, tapaturmasta, haasteellisista palvelukokemuksista tai vaikkapa Suomeen muuttamisesta.

Esimerkiksi Kuopion yliopistollisessa sairaalassa (KYS) kokemusasiantuntijan tukea tarjottiin vastaanotolle tai hoitoon tuleville asiakkaille ja potilaille, joilla oli päihteidenkäytön suurkulutusta tai päihteidenkäyttö oli hoitoon tulemisen syy, sekä heille, joita päihteidenkäyttö mietityttää ja jotka haluavat tilanteeseensa muutosta.

Välillisinä kohderyhminä ovat poliklinikalla tai osastolla työskentelevät sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset sekä asiakkaiden ja potilaiden läheiset.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Hoitava henkilökunta arvioi, ketkä voisivat hyötyä kokemusasiantuntijan kanssa käytävästä keskustelusta ja tuesta, ja ohjaa asiakkaan tai potilaan vuorovaikutukseen kokemusasiantuntijan kanssa. Kokemusasiantuntijan ohjausta tarjotaan aina ammattilaisen avun rinnalla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijan vastaanotolle tai tapaamiselle ei tarvitse lähetettä tai ajanvarausta. Kokemusasiantuntija kutsutaan paikalle henkilökunnan pyynnöstä ja sovitaan aika. Hän voi myös päivystää paikan päällä.

Koulutetun kokemusasiantuntijan ja potilaan tapaamiset perustuvat vapaaehtoisuuteen. Potilas voi halutessaan asioida myös nimettömänä.

Koulutettu kokemusasiantuntija edistää yhteyden muodostamista ja luottamuksellisen keskustelun käymistä herkästä aiheesta. Esimerkiksi hoitotoimenpiteitä odottava päihdetaustainen potilas tai apua hakeva päihteiden käyttäjä ei välttämättä ole valmis avoimeen keskusteluun asioidessaan palvelussa jonkun muun kuin päihteiden käytön vuoksi.

Tutustu myös: [Mielenterveyden kokemusasiantuntija asiakkaan tukena palveluissa](#)

Kokemusasiantuntijan on mahdollista käyttää enemmän aikaa keskusteluihin ja palveluohjaukseen sekä motivoida hakemaan apua esimerkiksi päihdeongelmaan kuin mitä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisella yleensä on. Koulutettu kokemusasiantuntija etsii yhdessä asiakkaan kanssa ratkaisuja ja jatkotoimenpiteitä, ja voi toimia asiakkaan ja ammattilaisten vuoropuhelun sanottajina. Tarpeen mukaan koulutettu kokemusasiantuntija jalkautuu tukemaan asiakasta esimerkiksi katkaisuhuoltoon tai päihdekuntoutukseen hakeutumiseen.

Ammattilaiset voivat konsultoida kokemusasiantuntijaa.

Koulutetun kokemusasiantuntijan rekrytoinnille ja perehdytykselle tulee varata riittävästi aikaa, jotta toiminta on selkeää kaikille. Esimerkiksi Kuopion yliopistollisen sairaalan (KYS) erikoissairaanhoidon palveluissa koulutettu kokemusasiantuntija saa perehdytyksen ja noin kuuden tunnin koulutuksen poliklinikan käytäntöihin.

Lue lisää: [Kokemuksia välittäen – kokemustoimijoiden työtehtävien välitystoiminta](#)

Työtehtäviä tulee koordinoita ja kokemusasiantuntijalla tulee olla organisaation ja ammattilaisten tuki työlleen.

Toiminta perustuu sopimukseen, jossa on määritelty kokemusasiantuntijan työtehtävät, saavutettavuus, lainsäädännölliset asiat ja palkkio. KYSissä kehitetyssä mallissa työsopimus noudattaa yksityisen sosiaalipalvelualan työehtosopimusta, viikkotuntimäärän ollessa 38 t 20 min. Monissa muissa paikoissa kokemusasiantuntijan työ on usein osa-aikaista, sillä osa kokemusasiantuntijoista on osatyökykyisiä tai jaksaminen halutaan varsinkin työn alkaessa turvata. KYSissä yksittäisiä keikkoja suorittavan koulutetun kokemusasiantuntijan palkkio on keskimäärin 20–35 e/t, ja erillisistä toimeksiannoista sovitaan erikseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta on tärkeää, että hänellä on saatavilla vertaistukea ja työnohjausta. Esimerkiksi KYSissä työnohjausta on saatavilla pyydettyessä työnantajalta, jona toimii Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry.

Kun toimintaa vakiinnutetaan ja toimintavalmius halutaan turvata, on tärkeää, että kokemusasiantuntijoita on enemmän kuin yksi.

Toimintaa kehitetään kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten kanssa yhteisissä foorumeissa ja koulutustilaisuuksissa.

Lue lisää: [Kokemososaijen ja ammattilaisten työnohjaus](#)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Ammattilaiset ovat todenneet, että koulutettu kokemusasiantuntija tuo työhön uutta näkökulmaa ja potilaat hyötyvät kokemusasiantuntijan antamasta tuesta ja avusta.

Kokemusasiantuntija on rauhoittanut toiminnallaan potilaiden levotonta käyttäytymistä ja vapauttanut siten hoitohenkilökunnan työaika.

Kokemusasiantuntijan ei tule ottaa kantaa potilaiden vakaumuksiin eikä asettaa eri toipumisen muotoja tai kuntoutusvaihtoehtoja arvojärjestykseen. Potilaan tulee voida kertoa oma toipumisen tarina sellaisena kuin hän on sen itse kokenut.

Toiminnasta tiedottaminen on tärkeää. Kokemusasiantuntijan ja taustaorganisaatioiden tehtävänä on viestintä eri foorumeita hyödyntäen asiakkaille, yhteistyöverkostoille kuten kaupungin sosiaali- ja terveystalouksille ja sidosryhmille, sekä paikallismedialle.

Toimijoiden verkostoitumisen tukeminen vahvistaa toimintaa. Esimerkiksi Kuopion mallissa toimijat ovat verkostoituneet Facebook-sivustolla, ehkäisevän päihdetyön verkostossa, paikallisessa kansalaislähtöisemmän toiminnan verkostossa ja Sokra-koordinaation hanketapaamisissa.

Syksyllä 2020 perustettiin Pohjois-Savon kokemusasiantuntijat ry, joka jatkaa toimintamallin kehittämistä. Yhdistyksen tavoitteena on kasata kokemusasiantuntijarekisteri ja jatkokehittää toimintaa.

Ennen kokemusasiantuntijaksi kouluttautumista on tärkeää, että kokemusasiantuntijaksi haluavan oma elämänhallinta on riittävässä tasapainossa, hän perehtyy huolella koulutukseen ja arvioi, pystyykö osallistumaan kaikkiin koulutustilaisuuksiin. Koulutukseen hakeutuva täyttää hakemuskaavakkeen, jonka perusteella koulutuksen järjestäjä hyväksyy koulutukseen osallistuvat.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta vahvistaa sekä kokemusasiantuntijoiden, asiakkaiden ja ammattilaisten osallisuutta, kun laajennettu työyhteisö mahdollistaa monipuolisten ja asiakaslähtöisten palveluiden tarjoamisen.

Koulutetun kokemusasiantuntijan osallisuus omassa elämässä vahvistuu, kun hän saa toimia uudessa roolissa, saa kokemusta asiakastyöstä ja työyhteisössä toimimisesta ja voi hyödyntää monipuolisesti elämäkokemustaan toisten auttamiseksi.

Vastaanotolle tulevien asiakkaiden, potilaiden ja heidän läheistensä osallisuus omaan elämään, kun he saavat vertaiselta tukea, tietoa ja aikaa mahdollisuuden tulla kuulluksi sekä käsitellä usein häpeään ja vaikeaan elämäntilanteeseen liittyviä asioita luottamuksellisesti. Esimerkiksi päihteiden käytöstä toipumiseen tarvittava muutosmotivaatio voi vahvistua vertaisen esimerkin myötä.

Ammattilaisten osallisuus omaan työhön vahvistuu, kun ammattilaiset voivat keskittyä ammatilliseen työöteeseen ja voivat luottaa, että heidän rinnallaan toimii kokemusasiantuntija.

Kokemusasiantuntija sote-palveluissa madaltaa asiakkaan kynnystä keskustella asioistaan. Osa sellaisista asiakkaista, jotka eivät muutoin olisi hakeutuneet ongelmansa kanssa avun piiriin, saavat matalalla kynnyksellä apua ongelmaan ollessaan palvelussa muun syyn vuoksi

Kokemusasiantuntija ohjaa ja tukee osallistumaan vertaistoimintaan, mikä voi tukea myös ammatillisen avun piiriin kiinnittymistä. Kokemusasiantuntijan kanssa keskustelu ei velvoita mihinkään, mutta antaa eväitä esimerkiksi elämänmuutoksia tukeviin ratkaisuihin.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun toimintaa kehitetään, mallinnetaan, seurataan ja arvioidaan yhdessä ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijan vastuulla on kirjata ja raportoida omaa työtään esihenkilölleen. Raportointi ja arviointi tuo toimintaa näkyväksi, jolloin toiminta voi juurtua ja vakiintua. Koska malli oli todettu lupaavaksi jo aiemmassa ESR-hankkeessa, päätettiin toimintaa jatkokehittää seuraavassa hankkeessa.

Toiminta muuttaa parhaimmillaan rakenteita osallisuutta edistäviksi

Toiminta luo uudenlaisia, osallisuutta edistäviä laajennetun työyhteisön rakenteita, joilla työkulttuurista voidaan muuttaa. Tämä hyödyttää sekä potilaita että henkilökuntaa itseään, ja lisää potilaiden osallisuutta, kun he saavat parempia palveluita. Sekä kokemusasiantuntijat että ammattilaiset osallistuvat tämän yhteisen hyvän luomiseen. Yhteiseen hyvään

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

panostaminen lisää osallisuutta, kun omilla toimilla on merkitystä, voi tehdä hyvää muille ja saada siitä kiitosta.

Malli muovaa rakenteita erityisesti, jos toiminta vakiintuu ja sote-ammattilaisilla on riittävästi tietoa toiminnasta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve laajasti koko maassa. Esimerkkinä Kuopion yliopistollisen sairaalan (KYS) ja Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen tarjoama kokemusasiantuntijapalvelu on tarjonnut potilaille mahdollisuuden keskustella päihteisiin liittyvistä asioista koulutetun kokemusasiantuntijan kanssa. Toiminta on ollut systemaattista ja monipuolista. Tarve palvelulle on osoitettu ilmeiseksi sekä asiakkaiden että ammattilaisten ja palvelujärjestelmän näkökulmasta. Asiakkaat ovat saaneet apua ja tukea, ammattilaiset ovat saaneet laajennetun työyhteisön resurssin sekä tietotaidon, ja toiminnalla on osoitettu olevan suotuisia vaikutuksia kuten se, että kokemusasiantuntijan läsnäolo on rahoittanut levottomia potilaita ja vapauttanut siten hoitohenkilökunnan työaika.

Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksessä toteuttaman vastaanotto toiminnan kehittämisen juuret ovat Mielen Avain -hankkeessa (STM:n Kaste-hanke, 2010–2012), joka toimi Vantaalla. Kehittämistyössä on hyödynnetty aiempaa tietoa valtakunnan tasolta ja Kuopion kaupunkialueelta.

Toiminnalle on nähty tarve jo Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoiossa -hankkeen suunnitteluvaiheessa. Tarve on entisestään vahvistunut Terve muutos - muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto hankkeessa, jonka suunnittelussa hyödynnettiin ensimmäisen hankkeen kokemuksia ja osaamista. Toiminnalle on tilastoinnin perusteella ollut kysyntää. Ensimmäisen hankkeen asiakasmäärä oli 102 eri henkilöä kymmenen kuukauden aikana. Toisessa hankkeessa asiakasmäärä on ollut 60 eri henkilöä aikavälillä 1/2020–10/2020.

Toimintaa on arvioitu kyselyllä ammattilaisille, jotka olivat yhteistyössä Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoiossa -hankkeen kanssa. Ammattilaiset totesivat koulutetun kokemusasiantuntijan tuovan työhön uutta näkökulmaa ja potilaiden hyötyvän kokemusasiantuntijan antamasta tuesta ja avusta. Kokemusasiantuntija on rauhoittanut toiminnallaan potilaiden levotonta käyttäytymistä ja vapauttanut hoitohenkilökunnan työaika sekä antanut potilaalle mahdollisuuden keskustella vaikeista asioista ja miettiä omaa hoitopolkua. Kehittämiskohteiksi ammattilaiset nostivat selkeämmän tiedotuksen siitä, milloin kokemusasiantuntija on työvuoroissa. Lisäksi he toivoivat, että koulutettu kokemusasiantuntija olisi vielä enemmän potilaiden tavattavissa päivystyksen tiloissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tietoa toiminnasta on levitetty paikallisesti ja yhteistyötahot ovat verkostoituneet teeman äärellä. Toiminta vahvistuu elokuussa 2020 alkaneen kokemusasiantuntijoiden koulutuksen myötä. Koulutukseen on tuotettu opetusmateriaali, minkä lisäksi tullaan kuvaamaan toimintamalli palvelujen välittämisestä palvelunhankinnan ja kokemusasiantuntijan välillä.

Toiminnan myötä on perustettu 1.10.2020 Pohjois-Savon KAT. Yhdistyksen on tarkoitus toimia kokemusasiantuntijuuden ja -tiedon edistäjänä ja edunvalvojana Pohjois-Savossa. Yhdistys tulee markkinoimaan ja välittämään kokemusasiantuntijapalveluita alueen eri toimijoille.

Tavoitteena on vakiinnuttaa koulutetun kokemusasiantuntijan vastaanottopalvelu osaksi perusterveydenhuollon ja päihdehuollon palveluita, jolloin se monipuolistaisi ja vahvistaisi nykyistä palveluntarjontaa. Tavoitteena on, että asiakkaan näkökulmasta toiminta koettaisiin osaksi perusterveydenhuoltoa eikä kolmannen sektorin vapaaehtoistoimintana. Lisäksi tavoitteena on jatkaa pienryhmätoimintaa.

Kehittämiskohteena hankkeessa on nähty ajanvarauksen hyödyntäminen, joka sitouttaisi asiakasta tulemaan sovitulle tapaamisajalle paremmin. Perusterveydenhuollon vastaanottopalvelut nähdään ensisijaisesti tärkeimpänä sijoituspaikkana vastaanottopalvelulle. Näiden lisäksi olisi hyvä olla oma tila kaupungin keskustassa, jonne ihmisten on helppo löytää.

Haasteet ja kehittämisehdotukset

Kokemusasiantuntijatoiminnan haasteena on yleisesti ollut kokemusasiantuntijan palkan tai palkkion järjestäminen, rakenteiden puuttuminen laajennetun työyhteisön vakiinnuttamiseksi, työnohjauskäytäntöjen ja toiminnan koordinointi sekä muun henkilöstön kanssa sovittava yhteistyö ja viestintä. Näitä haasteita on viime vuosina ratkottu eri tavoin eri paikkakunnilla ja toimintaympäristöissä.

Toiminta on kehittämistyön aikana osoittautunut tarpeelliseksi ja kehittämistyön aikana on tehty useita toimia mallin vakiinnuttamiseksi hanketoimintaa pysyvämmäksi toiminnaksi.

Yhteenveto

Kokemusasiantuntijatoiminnan toteutukselle vastaanotoilla ja jalkautuvana työnä on kysyntää. Toimintaa on mahdollista levittää ja juurruttaa laajasti tulevaisuudessa. Työ on osa asiakaslähtöisten palveluiden kehittämistä sekä järjestöjen ja sote-palveluiden osaamisen ja resurssien yhteensovittamisen kokonaisuutta, jotta voitaisiin tarjota parempia palveluita ihmisille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoitossa (ESR 2018–2019) ja jatkohanke Terve muutos – muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto (ESR 2020–2021) Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry, Pohjois-Savo.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottotyössä

Koulutettu kokemusasiantuntija työskentelee vastaanottotyössä sosiaali- ja terveysasemilla tai hyvinvointipisteillä. Hän tarjoaa asiakkaille vertaiskokemukseen perustuvaa tukea, ohjausta ja apua osana ammatillisia palveluita.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa ja osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoitossa (ESR 1.11.2018–31.10.2019), Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry ja Kuopion yliopistollinen sairaala, Kuopio

Terve muutos – muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto (ESR 1.1.2020–30.6.2021), Kuopio

Kehittäjän yhteyshenkilö: Koulutettu kokemusasiantuntija Teppo Uotinen, Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry, teppo.uotinen@ry.sirkkulanpuisto.com

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Ks. toimintamallin kuvaus Innokylässä: [Kokemusasiantuntija sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottotyössä](#)

Mallin kuvaus

Koulutettu kokemusasiantuntija tarjoaa sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanotolla matalan kynnyksen keskusteluapua tietyn elämäkokemuksen omaaville asiakkaille ja heidän läheisilleen. Useimmilla kokemusasiantuntijoilla on kokemuksia mielenterveyden ongelmista tai päihderiippuvuudesta, mikä tuo vastaanottotyöhön vertaisuuden elementin.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijan vastaanotto voi toimia osana sosiaali- ja terveyskeskuksen, hyvinvointipalvelujen tai järjestön tuottaman palvelun vastaanottoa. Vastaanotto toiminta on lähetteetöntä, asiakkaille ilmaista ja vastaanotolle voi hakeutua usein suoraan itse tai ammattilaisen ohjaamana.

Toimintaympäristö

Koulutetun kokemusasiantuntijan vastaanotto toimintaa voi toteuttaa sosiaali- ja terveyskeskuksissa ja muissa kunnan tai järjestön tuottamassa palveluissa. Vastaanotto voi toimia myös matalan kynnyksen hyvinvointipalvelupisteillä. Kokemusasiantuntijan tukitoimintaa on sovellettu myös työllisyyspalveluihin.

Esimerkiksi Kuopiossa Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry kehitti toimintamallin, jossa koulutettu kokemusasiantuntija työskentelee Kuopion yliopistollisen keskussairaalan päivystyspoliklinikalla.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kokemusasiantuntijuus voi hyödyttää hyvin erilaisilla kokemuksilla varustettuja asiakkaita. Asiakkaalla samoin kuin kokemusasiantuntijalla voi olla kokemus esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmasta toipumisesta, somaattisesta sairaudesta, tapaturmasta, haasteellisista palvelukokemuksista tai vaikkapa Suomeen muuttamisesta.

Esimerkiksi Kuopion yliopistollisessa sairaalassa (KYS) kokemusasiantuntijan tukea on tarjottu vastaanotolle tuleville asiakkaille, joilla oli päihdeongelma tai päihteidenkäyttö oli hoitoon tuleminen syy, sekä heille, joita päihteidenkäyttö mietityttää ja jotka haluavat tilanteeseensa muutosta.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Vastaanottoja markkinoidaan tiedottein kansalaisille esimerkiksi kirjastoissa tai netissä. On tärkeää tiedottaa palvelusta myös ammattilaisille, jotka he voivat ohjata asiakkaita avun piiriin. Kokemusasiantuntijan vastaanotolle voi hakeutua itse esimerkiksi nettiajanvarauksen kautta, soittamalla ja sopimalla, tai menemällä suoraan avoimelle vastaanotolle. Kuopion ensiavun mallissa ammattilaiset ohjaavat ihmisiä vastaanotolle joko niin, että kokemusasiantuntija tulee asiakkaan luokse – sinne missä asiakas jo palvelussa on – tai tapaamisaika sovitaan kokemusasiantuntijavastaanotolle.

Koulutetun kokemusasiantuntijan ja potilaan tapaamiset perustuvat vapaaehtoisuuteen. Ihminen voi halutessaan asioida ainakin joillakin vastaanotoilla nimettömänä.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntija antaa vertaistuellista tietoa ja ohjausta ja motivoi ottamaan apua vastaan. Hän tarjoaa tietoa palveluista ja tarjolla olevasta vertaistoiminnasta mahdollisimman neutraalisti. Riippuen tehtävänkuvasta, kokemusasiantuntija voi myös jalkautua palveluihin asiakkaan asioimisen tueksi. Kokemusasiantuntija voi myös olla mukana sote-ammattilaisten vastaanotolla ja jatkaa tarvittaessa asiakkaan kanssa sen jälkeen. Kokemusasiantuntijan on tärkeä olla osa työyhteisöä tai ammattilaisten tiimiä, jotta asiakkaiden tuesta voi tarpeen mukaan muodostua jatkumoa. Tämä mahdollistaa myös ammattilaisille mahdollisuuden konsultoida kokemusasiantuntijaa ja päinvastoin.

Kokemusasiantuntijan osaaminen perustuu omaan kokemukseen, koulutuksen sekä tehtävän kautta saatuun ymmärrykseen. Jos kokemusasiantuntijalla on oma kokemus esimerkiksi päihderiippuvuudesta toipumisesta ja muutoksen jälkeistä päihdeettömästä elämäntavasta, hän voi tukea erityisesti päihderiippuvuustautaisia asiakkaita.

Yhteinen kokemusmaailma, vertaisymmärrykseen perustuva työote ja koulutus tukevat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymistä sekä esimerkiksi päihde- ja mielenterveystyössä asiakkaan toipumis- tai kuntoutumisprosessin käynnistymistä ja alkuvaiheen ylläpitoa.

Kokemusasiantuntija saa tehtävästä useimmiten palkan tai palkkion. Esimerkiksi Sirkkulanpuiston mallissa palkka- ja palkkiokäytännöt oli selkeästi määritelty.

Asiakkaiden kohtaaminen, vastaanotto ja edelleen palveluihin ohjaaminen onnistuu parhaiten, kun asiakkaita voidaan tavata joustavasti myös muualla kuin perinteisissä vastaanottotiloissa. Esimerkiksi Kuopiossa kokemusasiantuntijan vastaanottotyötä on tehty päivystypoliklinikan vastaanotolla, Sirkkulanpuiston toimintayhdistyksen tiloissa, kotikäynneillä ja tapaamisissa ulkona. Kokemusasiantuntija on myös saattanut asiakkaita katkaisuhuoltoon ja päihdekuntoutukseen eri paikkakunnille. Lisäksi kokemusasiantuntija on käynyt puhelimen ja Facebookin välityksellä keskustelua asiakkaiden kanssa ja järjestänyt pienryhmätapaamisia, joissa on ollut 1–5 kävijää per kerta.

Koulutetun kokemusasiantuntijan rekrytoinnille ja perehdytykselle tulee varata riittävästi aikaa, jotta toiminta on selkeää kaikille osapuolille.

Lue lisää: [Kokemuksia välittäen – kokemustoimijoiden työtehtävien välitystoiminta \(Innokyla.fi\)](#)

Työtehtäviä tulee koordinoita ja kokemusasiantuntijalle tulee olla organisaation ja ammattilaisten tuki työlleen.

Toiminta perustuu sopimukseen, jossa on määritelty kokemusasiantuntijan työtehtävät, saavutettavuus, lainsäädännölliset asiat ja palkkio.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kokemusasiantuntijan hyvinvoinnin ja jaksamisen tueksi on tärkeää, että hänellä on saatavilla vertaistukea tai työnohjausta. Esimerkiksi Kuopion kehittämishankkeessa työnohjausta oli saatavilla työnantajan kautta, jona toimii Sirkkulanpuiston toimintayhdistys ry toiminnanjohtaja.

Lue lisää: [Kokemososaajien ja ammattilaisten työnohjaus \(Innokyla.fi\)](#)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Koulutettu kokemusasiantuntija etsii yhdessä asiakkaan kanssa ratkaisuja ja jatkotoimenpiteitä ja voi toimia asiakkaan ja ammattilaisten vuoropuhelun sanottajina.

Ammattilaiset ovat todenneet, että koulutettu kokemusasiantuntija tuo työhön uutta näkökulmaa ja potilaat hyötyvät kokemusasiantuntijan antamasta tuesta ja avusta. Edellyttää, että ammattilaisilla on tietoa toiminnasta ja toisaalta luottamusta, minkä turvin he ohjaavat asiakkaita palveluun.

Ammattilaiset voivat myös konsultoida kokemusasiantuntijaa.

On tärkeää, että tehtävänkuvasta ja toimenkuvan reunaehdoista sovitaan etukäteen. Kokemusasiantuntija raportoi toiminnasta henkilöstöesihenkilölle.

Kokemusasiantuntijan ei tule ottaa kantaa asiakkaiden vakaumuksiin, eikä asettaa eri toipumisen muotoja tai kuntoutusvaihtoehtoja arvojärjestykseen. Asiakkaan tulee voida kertoa oma toipumisen tarina sellaisena kuin hän on sen itse kokenut.

Toiminnasta tiedottaminen on tärkeää. Kokemusasiantuntijan ja taustaorganisaatioiden tehtävänä on viestintä eri foorumeita hyödyntäen asiakkaille, yhteistyöverkostolle kuten kaupungin sosiaali- ja terveystalouksille ja sidosryhmille, sekä paikallismedialle.

Toimijoiden verkostoitumisen tukeminen vahvistaa toimintaa. Esimerkiksi Kuopion mallissa toimijat ovat verkostoituneet Facebook-sivustolla, ehkäisevän päihdetyön verkostossa, paikallisessa kansalaislähtöisentoiminnan verkostossa ja Sokra-koordinaation hanketapaamisissa.

Lue lisää:

- [Liisa Jussila 2019. Kokemusasiantuntijan vastaanotto Tapaustutkimus vastaanoton sisällöistä, asiakkaiden kokemuksista sekä muutoksista asiakkaiden terveydessä ja hyvinvoinnissa. Opinnäytetyö](#)
- [Kokemososaaminen \(Thl.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta vahvistaa sekä kokemusasiantuntijoiden, asiakkaiden ja ammattilaisten osallisuutta, kun laajennettu työyhteisö mahdollistaa monipuolisten ja asiakaslähtöisten palveluiden tarjoamisen vastaanotolla.

Koulutetun kokemusasiantuntijan **osallisuus omassa elämässä vahvistuu**, kun hän saa toimia uudessa roolissa, saa kokemusta asiakastyöstä ja työyhteisössä toimimisesta ja voi hyödyntää monipuolisesti elämäkokemustaan toisten auttamiseksi.

Vastaanotolle tulevienasiakkaiden ja heidän läheistensä osallisuus omassa elämässä vahvistuu, kun he saavat vertaiselta tukea, tietoa ja mahdollisuuden tulla kuulluksi, keskustella sekä käsitellä usein häpeään ja vaikeaan elämäntilanteeseen liittyviä asioita luottamuksellisesti.

Ammattilaisten osallisuus omaan työhön vahvistuu, kun ammattilaiset voivat keskittyä ammatilliseen työotteeseen ja voivat luottaa, että heidän rinnallaan toimii kokemusasiantuntija.

Kokemusasiantuntija sote-palveluissa madaltaa asiakkaan kynnyistä keskustella asioistaan. Kokemusasiantuntija ohjaa ja tukee osallistumaan vertaistoimintaan, mikä voi tukea myös ammatillisen avun piiriin kiinnittymistä. Kokemusasiantuntijan kanssa keskustelu ei velvoita, mutta antaa eväitä tehdä esimerkiksi elämänmuutoksia tukevia ratkaisuja.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun toimintaa kehitetään, mallinnetaan, seurataan ja arvioidaan yhdessä ammattilaisten, kokemusasiantuntijoiden kanssa. Kokemusasiantuntijan vastuulla on kirjata ja raportoida omaa työtään esihenkilölleen. Raportointi ja arviointi tuo toimintaa näkyväksi, joilloin toiminta voi juurtua ja vakiintua.

Toiminta muuttaa parhaimmillaan rakenteita osallisuutta edistäviksi

Toiminnalla luodaan uudenlaisia laajennetun työyhteisön rakenteita, joilla työkuultuuria voidaan muuttaa osallisuutta vahvistavaksi.

Malli muovaa rakenteita erityisesti, jos toiminta vakiintuu ja sote-ammattilaisilla on riittävästi tietoa toiminnasta. Toiminnan rakenteilla tarkoitetaan muun muassa yhdessä sovittuja käytäntöjä, kuten toiminnan koordinoitua sekä palkkio- ja sopimuskäytäntöjä.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve laajasti koko maassa. Esimerkkinä Kuopion yliopistollisen sairaalan (KYS) ja Sirkkulanpuiston toiminta yhdistyksen tarjoama kokemusasiantuntijapalvelu on tarjonnut mahdollisuuden keskustella päihteisiin liittyvistä asioista koulutetun kokemusasiantuntijan kanssa. Toiminta on ollut systemaattista ja monipuolista. Tarve palvelulle on osoitettu ilmeiseksi sekä asiakkaiden että ammattilaisten ja palvelujärjestelmän näkökulmasta.

Sirkkulanpuiston toimintakeskuksen toteuttaman vastaanottotoiminnan kehittämisen juuret ovat Mielen Avain -hankkeessa (STM:n Kaste-hanke, 2010–2012), joka toimi useilla paikkakunnilla Suomessa. Kehittämistyössä on hyödynnetty aiempaa tietoa valtakunnan tasolta ja Kuopion kaupunkialueelta.

Toiminnalle on nähty tarve jo Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensivussa ja akuuttihoitossa -hankkeen suunnitteluvaiheessa ja tarve on entisestään vahvistunut Terve muutos - muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto -hankkeessa. Ensimmäisen hankkeen kokemukset ja osaaminen ovat olleet apuna toisen hankkeen (Terve muutos - muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto) suunnittelutyössä. Toiminnalle on tilastoinnin perusteella ollut kysyntää.

Tietoa toiminnasta on levitetty paikallisesti ja yhteistyötahot ovat verkostoituneet teeman äärellä.

Tavoitteena on vakiinnuttaa koulutetun kokemusasiantuntijan vastaanottopalvelu osaksi perusterveydenhuollon ja päihdehuollon palveluita, jolloin se monipuolistaisi ja vahvistaisi nykyistä palveluntarjontaa. Tavoitteena on, että asiakkaan näkökulmasta toiminta koettaisiin osaksi perusterveydenhuoltoa eikä kolmannen sektorin vapaaehtoistoimintana. Lisäksi tavoitteena on jatkaa pienryhmätoimintaa.

Kehittämiskohteena hankkeessa on nähty ajanvarauksen hyödyntäminen, joka sitouttaisi asiakasta tulemaan sovitulle tapaamisajalle paremmin. Perusterveydenhuollon vastaanottopalvelut nähdään ensisijaisesti tärkeimpänä sijoituspaikkana vastaanottopalvelulle. Näiden lisäksi olisi hyvä olla oma tila kaupungin keskustassa, jonne ihmisten on helppo löytää.

Haasteet ja kehittämisehdotukset

Kokemusasiantuntijatoiminnan haasteena on yleisesti ollut kokemusasiantuntijan palkkauksen ja palkkion järjestäminen, rakenteiden puuttuminen laajennetun työyhteisön vakiinnuttamiseksi, työnohjauskäytäntöjen ja toiminnan koordinointi sekä muun henkilöstön

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kanssa sovittava yhteistyö ja viestintä. Näitä haasteita on viime vuosina ratkottu eri tavoin eri paikkakunnilla ja toimintaympäristöissä.

Toiminta on kehittämistyön aikana osoittautunut tarpeelliseksi ja kehittämistyön aikana on tehty useita toimia mallin vakiinnuttamiseksi hanketoimintaa pysyvämmäksi toiminnaksi.

Yhteenveto

Kokemusasiantuntijatoiminnan toteutukselle vastaanotoilla on kysyntää ja toimintaa on mahdollista levittää ja juurruttaa laajasti tulevaisuudessa. Työ on osa asiakaslähtöisten palveluiden kehittämistä sekä järjestöjen ja sotepalveluiden osaamisen ja resurssien yhteen sovittamisen kokonaisuutta, jotta voitaisiin tarjota parempia palveluita ihmisille.

Koulutetun kokemusasiantuntijan tuki KYSin hätäensiavussa ja akuuttihoidossa (ESR 2018 – 2019) ja Terve muutos - muutokseen motivoiva kokemusasiantuntijan vastaanotto (ESR 2020 – 2021)

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin

Kokemusasiantuntijat tuovat työttömien omaa ääntä tiedotusvälineisiin ja työllisyyspalveluihin. Heidän avullaan voidaan muuttaa mielikuvia työttömyydestä, kehittää ymmärrystä työllisyyspalveluista ja muokata palveluita asiakaslähtöisemmiksi.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Tarmo-hanke, Pohjois-Karjala, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys Ry (ESR 1.1.2019–30.6.2021)

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Matleena Pekkanen, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys Ry,
matleena.pekkanen@pksotu.fi

Hilkka Pirhonen, projektipäällikkö, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys Ry,
hilkka.pirhonen@pksotu.fi

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Koulutuksen saaneet kokemusasiantuntijat tuovat esille omia kokemuksiaan työttömyydestä ja työllisyyspalvelujen toiminnasta eri kanavia pitkin. He voivat esiintyä seminaareissa ja tilaisuuksissa sekä ammattilaisten koulutuksissa ja osallistua työllisyyspalveluiden kehittämiseen erilaisissa työryhmissä. Kokemusasiantuntijat tuovat esille työttömien näkökulmia myös tiedotusvälineissä. Tarkoituksena on lisätä vaikuttavan viestinnän avulla ymmärrystä siitä, miten monin tavoin työttömyys vaikeuttaa osallisuutta yhteiskunnassa. Näin voidaan vähentää ennakkoluuloja työttömiä kohtaan.

Toimintaympäristö

Kokemusasiantuntijat voivat kertoa työttömyyteen liittyvistä kokemuksista erilaisissa seminaareissa tai koulutuksissa, vaikuttaa eri medioiden kautta työttömyydestä ja työttömistä muodostuviin mielikuviin ja tuoda asiakasnäkökulmaa työllisyyspalveluiden kehittämisryhmiin.

Kokemustarinoita voi hyödyntää myös muihin kuin työllisyyspalveluihin vaikuttaessa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kokemusasiantuntijoina toimivat kokemusosaajakoulutuksen saaneet henkilöt, joilla on kokemusta työttömyydestä ja työllisyyspalveluista. Kokemusasiantuntijat siis tietävät, mikä heitä on auttanut tai estänyt työllistymispoluilla.

Toiminnan asiakkaita voivat olla työllisyyspalvelujen asiakkaat, joille kokemusasiantuntija tarjoaa vertaistukea. Ammattilaiskohderyhmiä ovat esimerkiksi työllisyyspalvelujen ammattilaiset, joiden kanssa kokemusasiantuntijat voivat yhdessä kehittää työllisyyspalveluja.

Kokemustietoa voidaan hyödyntää muun muassa palvelujen suunnittelussa, arvioinnissa ja työntekijöiden kouluttamisessa. Kokemusasiantuntijat voivat tehdä yhteistyötä myös sote-palveluiden ammattilaisten kanssa. Tiedotusvälineet ovat tärkeä kohderyhmä yhteiskunnallisen tietoisuuden lisäämiseksi.

Myös muiden kuin työllisyyspalvelujen asiakkaita voi valmentaa ja kannustaa viestimiseen kokemuskäytännöstä sekä tarjota tähän mahdollisuuksia ja käytäntöjä.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Viestimällä esimerkiksi seminaareissa, ammattilaisille suunnatuissa koulutuksissa ja tilaisuuksissa sekä mediassa kokemusasiantuntija vaikuttaa siihen, miten työttömyys, työttömän elämä ja työllisyyspalveluissa olo ymmärretään. Kokemusasiantuntijoiden näkökulmia esiin tuomalla vaikutetaan suuren yleisön ja päättäjien asenteisiin sekä myös ammattilaisten näkemyksiin ja osaamiseen.

Viestintää eri kanavissa ja kohderyhmille

Kokemusasiantuntijoiden toiminnalla voi olla merkitystä siihen, miten ammattilaiset ymmärtävät ja sanoittavat työttömyyteen ja työllisyyspalveluihin liittyviä asioita. Tämä tukee ammattilaisten tekemää asiakas- ja palvelujen ja toimintojen kehittämistyötä. Ammattilaisille viestimisen lisäksi kokemusasiantuntijat voivat tukea myös ammattilaisen omaa viestintää ja asennevaikuttamista.

Laajempi viestintä voi vaikuttaa siihen, miten yleisesti yhteiskunnassa työttömyydestä ja sen hoidosta puhutaan. Viestintää voivat olla esimerkiksi työttömien tekemä podcast tai työttömien antamat haastattelut työttömyydestä. Työttömät voivat myös antaa lausuntoja, tehdä kuntalaisaloitteita taikka kirjoittaa suoraan päättäjille.

Katso esimerkkejä vaikuttamiskeinoista: [Asiakasosallisuus on yhdessä tekemistä. Esimerkkejä ja ajatuksia työllisyyden asiakasraati- ja kokemusosaajatoiminnasta. \(Pksotu.fi, pdf\)](#)

Kokemusasiantuntijoiden koulutuksesta valmiuksia vaikuttamistyöhön

Kokemusasiantuntijoiden koulutus on tärkeää suunnitella hyvin. Koulutuksen on hyvä sisältää muun muassa tietoa kokemusasiantuntijana toimimisesta ja työllisyyden palvelujärjestelmästä sekä esiintymistaitoja. Koulutusta edeltävässä haastattelussa käydään läpi koulutuksen tavoitteet ja tarkoitus.

Kokemusasiantuntijan tärkein työkalu on oma kokemustarina, jonka kirjoittaminen ja työstäminen on olennainen osa koulutusta. Koulutuksessa kokemusasiantuntijat kuuntelevat ja kommentoivat toistensa kokemustarinoita ja tukevat toisiaan niiden tekemisessä. Analyttinen kokemustarinan tarkastelu auttaa siirtämään kokemuksia yleiselle tasolle antaen valmiuksia kehittämis- ja vaikuttamistyöhön osallistumiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnasta tiedotettava laajasti ja verkostoja hyödyntäen

Koulutuksen hankintaan tai järjestämiseen itse on oltava resursseja. Koulutusta kannattaa mainostaa laajasti eri kanavia pitkin, ja myös paperimainoksia kannattaa olla esimerkiksi erilaisissa matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa. Kokemusasiantuntijatoimintaa kannattaa markkinoida eri kanavissa, jotta eri tahot ja organisaatiot olisivat tietoisia toiminnan olemassaolosta ja hyödyistä. Tällaisen verkostotyön on hyvä olla laajaa, toistuvaa ja vuorovaikutteista.

Toiminnan järjestämisestä

Kokemusasiantuntijatoiminnalla on oltava jokin taho (esim. yhdistys, kunnan työllisyyspalvelut), joka järjestää koulutuksen, koordinoi toimintaa ja vastaa toiminnan viestinnästä. On tärkeää, että kokemusasiantuntija pääsee hänelle mieluisaan tehtävään, esimerkiksi pitämään puheenvuoroja tapahtumissa, vertaistukitehtäviin nuorten pariin tai osatyökykyisten palvelujen kehittämiseen. Kokemusasiantuntijalla on myös oltava riittävästi tietoa palvelujärjestelmästä, jonka kehittämisessä hän on mukana.

Kokemusasiantuntijoille maksetaan toiminnasta palkkio, mihin on oltava rahaa budjetoituna. Palkkion osalta on huomioitava sen byrokraattiset vaikutukset. Esimerkkihankkeen toiminnassa palkkiot ovat jääneet kuukaudessa alle 300 euroon, jolloin niillä ei ole vaikutusta työttömyysetuuteen. Toimeentulotuen saajille palkkio on kuitenkin ongelmallinen, sillä jokainen tienattu euro vähentää tukea. Toiminnassa kannattaakin siis harkita kokemusasiantuntijoiden palkitsemiseen myös muita vaihtoehtoja, jotka eivät vaikuttaisi heidän etuksiinsa. Kaikkiin vaihtoehtoihin on kuitenkin oltava rahaa budjetoituna.

[Lue lisää kokemusosaamisesta \(Thl.fi\)](#)

[Asiakasosallisuus on yhdessä tekemistä. Esimerkkejä ja ajatuksia työllisyyden asiakasraati- ja kokemusosaajatoiminnasta. \(Pksotu.fi, pdf\)](#)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Pohjois-Karjalassa haluttiin lisätä päättäjien tietoisuutta työttömien elämästä

Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen työllisyshankkeiden asiakkaat kokivat, etteivät päättäjät tiedä työttömien elämästä eikä työttömiä kuulla työllisyyspalveluista. Näistä lähtökohdista järjestettiin Tarmo-hankkeessa työllisyysteemainen kokemusosaaja-pilottikoulutus syksyllä 2020. Koulutukseen löydettiin mukaan hankkeen työvalmentajien henkilökohtaisen tiedottamisen sekä verkostoissa tapahtuneen tiedottamisen kautta. Osanottajia tuli mukaan myös paperimainosten myötä, joita jaettiin matalan kynnyksen kohtaamispaikkoihin, kirjastoihin ja kauppojen ilmoitustauluille.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Tarmo-hankkeessa tehty viestintä- ja vaikuttamistoiminta liittyi kokemusosaajatoiminnan lisäksi myös asiakasraatitoimintaan, joka oli käynnistynyt jo ennen Tarmo-hanketta.

Lue lisää: [Asiakasosallisuus on yhdessä tekemistä. Esimerkkejä ja ajatuksia työllisyyden asiakasraati- ja kokemusosaajatoiminnasta. \(Pksotu.fi, pdf\)](#)

Koulutetut kokemusosaajat ja paikallisorganisaatiot yhteistyössä

Kolme kuukautta kestäneestä koulutuksesta valmistui viisi kokemusasiantuntijaa, joista Tarmo-hankkeessa käytettiin nimitystä kokemusosaaja. Kuudella koulutuskerralla käsiteltiin muun muassa kokemusosaajien roolia ja työnkuvaa, työllisyyden palvelujärjestelmää ja miten kokemusosaamista voisi siinä hyödyntää, osallistujien omien kokemustarinoiden laatimista sekä esiintymistilanteita ammattilaisten opastuksella.

Pohjois-Karjalan alueen työllisyystoimijoiden verkostolle tiedotettiin toiminnasta jo ennen koulutuksen alkamista ja toisen kerran koulutuksen käynnistyttyä, jolloin pohdittiin yhdessä kokemusosaajien mahdollisia tulevia rooleja ja työkenttiä. Valmistuttuaan kokemusosaajat pitivät työllisyystoimijoiden alueellisissa tapaamisissa lyhyen infon toiminnasta. Pohjois-Karjalassa neljä organisaatiota, mukaan lukien Joensuun kaupungin työllisyyspalvelut sekä YTYÄ!-hanke, on tarttunut uuteen mahdollisuuteen ja aloittanut yhteistyön työllisyyden kokemusosaajien kanssa. Suunnitteilla on muun muassa kehittäjäasiakastoimintaa sekä vertaistoimintaa.

Toiminnan rahoitus

Toiminnan koordinaattoreita ovat olleet Tarmo-hankkeen työntekijät, ja hankkeen päättyessä vastuu säilynee Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksellä. Hankkeen aikana kokemusosaajien palkkiot on maksettu hankkeen budjetista, ja jatkossa palkkion maksajana tulevat olemaan kokemusosaajan tilaavat toimijat. Kokemusosaajakoulutuksesta on tullut kustannuksia muun muassa välipalatarjoiluista sekä kauempaa tulleiden osallistujien matkakuluista. Lisänä oli toimistokuluja sekä kahden vierailevan kouluttajan, Siun soten kokemusasiantuntijan ja esiintymistaitokouluttajan, palkkiot.

Toiminnasta tiedottaminen

Toimintaa on nostettu esiin sopivissa yhteyksissä työllisyystoimijoiden verkostopalavereissa ja keskinäisessä yhteydenpidossa. Toiminnasta on tehty mediatiedote maakunnan suurimpiin medianaviin ja sitä mainostetaan sosiaaliturvayhdistyksen verkkosivuilla, somekanavilla ja maakunnallisessa järjestötietopalvelussa sekä valtakunnallisesti järjestökenttien uutiskirjeiden kautta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemusasiantuntijan osallisuus omassa elämässä vahvistuu, kun hän saa toimia uudessa roolissa. Kokemusasiantuntijakoulutukseen sisältyy muun muassa esiintymiskoulutusta, mikä esimerkiksi parantaa osallistujien itsevarmuutta. Lisäksi kokemusasiantuntijat saavat tehtävissään kokemusta työyhteisössä toimimisesta sekä asiakastyöstä ja pääsevät hyödyntämään monipuolisesti elämäkokemustaan toisten auttamiseksi.

Kokemusasiantuntija oppii myös tuntemaan työllisyyspalvelujärjestelmän toimintaa, mikä voi omalta osaltaan edesauttaa hänen työllistymismahdollisuuksiaan.

Työllisyyspalveluiden ammattilaisten osallisuus omassa työssään vahvistuu, kun he pääsevät työssään ja työurallaan hyödyntämään kokemusasiantuntijan tarjoamia tietoja sekä asiantuntemusta. Sen lisäksi, että kokemusasiantuntija saa äänensä kuuluville eri tilaisuuksissa ja mahdollisuuden vaikuttaa, hän tukee myös ammattilaista hänen työhönsä liittyvien asioiden viestinnässä. Molempien rooli yhteiskunnallisena vaikuttajana vahvistuu.

Työllisyyspalveluiden asiakkaiden osallisuus omassa elämässä vahvistuu, kun he saavat vertaiselta tukea, tietoa ja mahdollisuuden tulla kuulluksi, keskustella sekä käsitellä luottamuksellisesti työttömyyteen liittyviä asioita. Työllisyyspalveluissa asiointi saatetaan kokea leimaavana ja häpeällisenä, joten työttömäksi joutuneiden on hyvä saada myös luottamuksellista vertaistukea eikä ainoastaan työllisyyspalveluiden asiantuntijoiden tukea ja neuvoja.

Kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuvat päättävät koulutuksen alussa koulutusryhmän toimintatavoista, mikä edistää heidän osallisuuttaan yhteisöissä. Koulutuksessa on muutenkin hyvin paljon yhdessä tekemistä, toisten kertomusten kuuntelua ja kommentointia, sekä tsemppaajana toimimista. Varsinaisessa kokemusasiantuntijatoiminnassa osallisuus vaikuttamisen prosesseissa kasvaa, kun työllisyyspalveluiden toimintaa kehitetään, mallinnetaan, seurataan ja arvioidaan yhdessä ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa.

Työllisyyspalvelujen yhteiskehittäminen kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten kesken hälventää työttömyyttä kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja ja muuttaa yhteiskuntaa avoimempaan ja tasa-arvoisempaan suuntaan. Samoin työllisyyspalvelujen toimintakulttuuri voi muuttua kokemusasiantuntijoiden tiedon myötä osallisuutta vahvistavammaksi. Samoin kokemusasiantuntijoiden esiintymiset suuremmalle yleisölle esimerkiksi tiedotusvälineiden kautta ovat omiaan hälventämään työttömyyttä kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Sosiaali- ja terveydenhuollossa on 2010-luvun aikana alettu entistä enemmän hyödyntää kokemusasiantuntijoita sekä palvelujen kehittämisessä että vertaistuen tarjoajina palvelujen asiakkaille. Ammattilaisten yhteistyö kokemusasiantuntijoiden kanssa tuo uudenlaista näkemystä ja ymmärrystä palvelujen toimivuudesta niiden asiakkaiden näkökulmasta. Kokemusasiantuntijuutta pyritäänkin vakiinnuttamaan osaksi sote-palvelujärjestelmää².

Tämä toimintamalli on innovatiivinen avaus siirtää kokemusasiantuntijoiden toimintaa työllisyyspalveluihin, joilla on suuri merkitys sosiaalisen osallisuuden edistämisen kannalta. Aivan kuten sote-palveluja, myös työllisyyspalveluja olisi syytä kehittää asiakaslähtöisemmiksi. Lisäksi työttömäksi joutuneiden on hyvä päästä keskustelemaan myös vertaistensa eikä vain palvelujärjestelmän ammattilaisten kanssa.

Työttömyydellä on yksilön elämässä taloudellisten vaikutusten lisäksi henkisiä ja sosiaalisia³ seurannaisvaikutuksia, mikä työllisyyspalvelujärjestelmän olisi syytä huomioida. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen kouluttamille kokemusasiantuntijoille onkin ollut tarvetta sekä organisaatioasiakkaiden että työllisyyspalvelujen kehittämisen näkökulmasta. Joensuun kaupungin työllisyyspalveluissa on puhuttu kokemusasiantuntijoiden saamisesta osaksi monialaista palvelualustaa sekä vertaistuellisten palvelujen kehittämisestä. Pohjoiskarjalaisessa Tarmo-työllisyys Hankkeessa taas halutaan ymmärtää paremmin asiakasnäkökulmaa, tarjota hankkeiden asiakkaille vertaistukea ja kehittää hankkeiden palveluja asiakaslähtöisempään suuntaan. Siksi hankkeessa on aloitettu yhteistyö kokemusasiantuntijoiden kanssa.⁴

Sosiaali- ja terveysalan osaamista kokemusasiantuntijuudesta on hyödynnetty työllisyyden kokemusasiantuntijoiden koulutuksessa. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan sote-kuntayhtymä Siun soten kokemusasiantuntija oli puhumassa Tarmo-hankkeen työllisyyden kokemusasiantuntijoiden

---

² Palukka ym. (2019) Kokemusasiantuntija mielenterveys- ja päihdepalveluissa – osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan väline? Janus 27(1), 21–37. <https://journal.fi/janus/article/view/66252/40484>

³ Esimerkiksi Kempainen (2015) Heikko sosiaalinen asema syö arvostusta. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-12-10_012.html?s=0

⁴ Tietoa kokemusasiantuntijoiden hyödyntämisestä löytyy mm. Tarmo-hankkeen julkaisusta ”Asiakasosallisuus on yhdessä tekemistä”. https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2021/04/TARMO_PKSOTU_web_srgb_pt.pdf

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

koulutuksessa. Kokemusasiantuntijat ovat myös olleet mukana Siun soten Työkykyhankkeen osatyökykyisyyttä käsittelevässä työpajassa. Kyseisessä hankkeessa on suunnitelmissa käynnistellä muutakin yhteistyötä kokemusasiantuntijoiden kanssa vuoden aikana – suunnitelmat ovat kuitenkin vielä avoimina.

Tietoa Tarmo-hankkeen kokemusosaajatoiminnasta on levitetty maakunnallisesti mediatiedotteella maakunnan suurimpiin mediakanaviin ja toiminta on ollut esillä muun muassa Yle Pohjois-Karjalassa. Toimijat ovat hyödyntäneet myös ”puskaradiota” ja pyytäneet toimijoita kertomaan hyvistä kokemuksista eteenpäin. Toimintaa on lisäksi nostettu esiin valtakunnallisesti muun muassa järjestökenttien uutiskirjeissä.

Toiminnan yhteiskehittäminen on tällä hetkellä alkuvaiheissaan. Toiminnan on kuitenkin havaittu muun muassa vähentävän stigmoja sekä madaltavan hierarkkisia rajoja työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Kokemusasiantuntijat puolestaan ovat kokeneet toiminnan voimauttavana. Parhaimmillaan se on Tarmo-hankkeen mukaan tukenut osallistujiaan työllistymisessä. Kokemusasiantuntijoiden toiminta jatkuu ja toiminnasta saaduista kokemuksista tiedotetaan sitä mukaa, kun niitä kertyy.

Toiminnalla on tietenkin omat haasteensa, joista yksi on byrokraloukku. Tarmo-hankkeen kokemusosaajien palkkiot ovat jääneet kuukaudessa alle 300 euroon, jolloin niillä ei ole ollut vaikutusta työttömyysetuuteen. Toimeentulotuen osalta jokainen tienattu euro kuitenkin vähentää tukea, mikä saattaa vaikuttaa motivaatioon toimia kokemusosaajana. Toinen haaste liittyy toiminnan organisointiin ja palkkioiden maksamiseen. Mikäli kokemusasiantuntijatoiminta kytkeytyy hankkeeseen, joka jossain välissä päättyy, voi sen jälkeen olla vaikea löytää tahoja, joka koordinoisi toimintaa ja maksaisi palkkiot. Toiminnalle olisi hyvä olla pysyvä koordinoijataho ja toimintaa kannattaa markkinoida laajalti potentiaalisille yhteistyökumppaneille, jotta kokemusasiantuntijoille olisi jatkossakin kysyntää.

Yhteenveto

Tarmo-hanke päättyy kesäkuussa 2021. Toimintamallin juurtuminen pysyväksi käytänteeksi on toivottavaa, sillä työllisyyspalvelujärjestelmä hyötyy asiakkaiden näkökulman aiempaa paremmasta huomioimisesta. Sosiaali- ja terveystieteissä on jo kokemusta kokemusasiantuntijoista ja toiminta on helposti siirrettävissä työllisyyspalvelujen puolelle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntijaraati

Kokemusasiantuntijaraati vahvistaa asiakasosallisuutta ja kokemustietoa esimerkiksi sairaanhoidon päätöksenteossa. Kokemusasiantuntijat osallistuvat toiminnan kehittämiseen ja arviointiin. Raadista tulee rakenteellinen osa organisaation toimintaa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja –Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntijaraati	1
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	3
Kokemusasiantuntijaraadin hyödyntäminen	4
Arvioidut hyödyt toiminnasta	4
Toiminnan kustannukset	5
Sidosryhmät ja yhteistyökumppanit	5
Mallin arviointi	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa	5
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	6

Kehittäjä

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Recovery-toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa -hanke (ESR 1.4.2018 – 31.3.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Sini Kirvesmäki, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue
etunimi.sukunimi@hyvaep.fi

Mallin kuvaus

Kokemusasiantuntijuuteen perustuvan raadin tavoite on saada palvelujen käyttäjäkokemus osaksi palvelujen kehittämistä ja hoitokulttuurin muutostyötä.

Asiantuntijaraati tarjoaa kokemusasiantuntijan osaamisen ja palvelukäyttäjien näkemyksen toipumisorientaatioon perustuvalla uudistumisella, jotta hyvinvointialueella voitaisiin uudistua toipumisorientaation mukaisesti.

Asiakasraatitoiminnan yhtenä tavoitteena on toipumisorientaatiolähtöisen palvelumallin kehittämisen seuraaminen asiakasnäkökulmasta. Toipumisella tarkoitetaan oman elämän hallintaa, mahdollisuuksia tehdä omaa elämää koskevaa valintoja sekä toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen.

Toimintaympäristö

Kokemusasiantuntijaraatitoiminta uudistaa suomalaista mielenterveystyötä ja -palveluita. Toivoa, toipumista ja asiakasosallisuutta korostava lähestymistapa tuo tietoa kokemusasiantuntijatyön vaikutuksista, mahdollisuuksista ja haasteista mielenterveystyössä.

Kokemusasiantuntijaraatitoiminta soveltuu eri palveluiden kehittämiseen, kuten päihde-, asunnottomuus tai vammaistyöhön. Se soveltuu yhtä hyvin niin peruspalveluihin kuin erikoissairaanhoidon.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmään kuuluvat palvelunkäyttäjät, heidän omaisensa, mielenterveyspalveluissa toimivat ammattilaiset, järjestötoimijat sekä koulutetut kokemusasiantuntijat.

Kokemusasiantuntijaraadin jäsenten valinnassa pyritään siihen, että jäseniä olisi mahdollisimman erilaisista taustoista, jotta raati olisi monimuotoinen ja kokemustietopohja kattava. Raadin jäseniksi voivat hakea kaikki toiminnasta kiinnostuneet. Hakijoiden valmiuksia ja halukkuutta toimia kokemusasiantuntijaraadissa arvioidaan raadista vastaavan organisaation perustamassa arviointiryhmässä. Arviointiryhmä vastaa siitä, että mukaan valikoituu sopivia henkilöitä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijat pääsevät raadissa vaikuttamaan hoidon sisältöön kokemuksensa pohjalta. Kokemusasiantuntijoilta odotetaan kiinnostusta, halukkuutta ja motivoitumista työryhmätyöskentelyyn sekä halua kehittää palveluita.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Kokemusasiantuntijaraati käsittelee sille organisaation sisältä, kuten kehittämistyöryhmistä annettuja tehtäviä palvelunkäyttäjien näkökulmasta. Raati kokoontuu säännöllisesti, esimerkiksi kerran kuukaudessa. Kokemusasiantuntijaraati ratkoo sille annettua tehtävää, jonka myötä työryhmä saa kokemustietoa päätöksentekonsa tueksi. Osallistujajoukon tulee samalla olla riittävän suuri, jotta tuotosta varten saadaan tarpeeksi moninainen näkemys. Tarvittaessa raati voi jakautua myös pienempiin ryhmiin annetun tehtävän niin vaatiessa.

Raadin ohjaamiseen tarvitaan vastuuhenkilö, joka kutsuu raadin koolle ja toimii raadin fasilitoijana ja sihteerinä. Henkilö vastaa hankkeen käytännön järjestelyistä, kokousjärjestelyistä, tiedottamisesta sekä erilaisista toimituksista. Lisäksi henkilö valmistelee kokemusasiantuntijaraadin tapaamiset. Tapaamisessa voi olla vapaaehtoinen ennakkotehtävä. Raadin jäsen voi tehdä ennakkotehtävän, vaikka ei pääsisi osallistumaan raatiin.

Tapaamisissa käydään läpi esityslista ja annettu tehtävä. Kokemusasiantuntijat jaetaan tarvittaessa pienempiin ryhmiin, jotka valmistelevat tehtävistä esitykset, jotka käydään läpi yhdessä. Esitysten pohjalta muodostetaan kokemusasiantuntijaraadin yhteinen vastaus tehtävään, eli tuotos. Vastuuhenkilö tekee tapaamisen jälkeen muistion ja toimittaa sen kokemusasiantuntijaraadin tarkistettavaksi. Tuotos toimitetaan tehtävän antaneelle työryhmälle.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toiminta avaa kokemusasiantuntijoille tietä työryhmiin (esim. ryhmähoitojen, osastohoidon ja polikliinisen hoidon kehittämistyöryhmät), joissa he voivat olla vakiintuneita jäseniä. Työryhmässä voi olla esimerkiksi vähintään yksi kokemusasiantuntijajäsen ja toiminta-alueen johtoryhmässä kaksi kokemusasiantuntijaa.

Raadin vastuuhenkilövastaa siitä, että kuhunkin työryhmään valitaan sopiva kokemusasiantuntija, jonka kokemusosaaminen vastaa työryhmän tavoitteita. Kokemusasiantuntijaraadissa on hyvä käydä keskustelua työryhmäjäsenyyksistä, jotta jäsenet pääsevät vaikuttamaan myös siihen, missä työryhmässä kukakin haluaa olla mukana. Kokemusasiantuntijaraadin kokoa ei ole määritetty, mutta jäsenmäärän tulisi olla riittävä, jotta jako pienempiin ryhmiin raadin sisällä olisi mahdollista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vastuuhenkilön on hyvä tiedostaa omat ennako-olettamukset ja käsitykset hoidosta, osallisuudesta ja kokemusasiantuntijatoiminnasta. Tällöin ennako-olettamukset vaikuttavat mahdollisimman vähän kokemusasiantuntijaraadin työskentelyyn.

Ennen kokemusasiantuntijaraatitoiminnan aloittamista, on organisaation hyvä arvioida omia asiakasosallisuustoimintoja. Apuna voi käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Miten asiakasosallisuus toteutuu?
- Miten kokemusasiantuntijaraatia hyödynnettäisiin?
- Mitä arvioituja hyötyjä toiminnasta on?
- Mitä kustannuksia toiminnasta on?
- Mitä yhteistyökumppaneita toimintaan voi liittää vai toteutetaanko kokemusasiantuntijaraati pelkästään organisaation sisäisen kehittämisen tarpeista?
- Miten asiakasraatiin pääsee mukaan?

Kokemusasiantuntijaraatiin rekrytoimisen tulee olla avointa ja jokaiselle tulee antaa mahdollisuus osallistua haastatteluvaiheeseen, jossa valitaan raatilaiset. Jos kokemusasiantuntijoita valikoidaan ennen haastattelua, riskinä on, että projektityöntekijän ennakkokäsitykset muovaavat kokemusasiantuntijaraatia.

Toiminta avaa kokemusasiantuntijoille tietä kehittämistyöryhmiin, joissa tehdään päätöksiä.

Kokemusasiantuntijaraadin hyödyntäminen

Kokemusasiantuntijaraatia voidaan hyödyntää hyvin laajasti kaikessa organisaation kehittämistyössä. Organisaation toiminta perustuu palvelunkäyttäjien näkemyksiin, joka on uusi rooli myös kokemusasiantuntijaraadille kehitettäväksi. Parhaimmillaan asiakasnäkemykset ja kommentit saadaan nopeasti eteenpäin etenkin, kun toiminta on vakiintunut organisaatiossa ja kokemustietoa aidosti arvostetaan ja hyödynnetään. Toiminnan juurtuminen osaksi rakenteita ja organisaation hallinnon tukea vaatii systemaattista kehittämistyötä.

Arvioidut hyödyt toiminnasta

Palveluita suunnitellessa niihin tulisi sisältyä automaattisesti palveluidenkäyttäjien kokemukset ja näkemykset. Asiakasraadin toiminta lisää asiakaslähtöisyyttä organisaatiossa. Kokemustiedon käytön tulee perustua jatkuvaan arviointiin ja palautteiden käsittelyyn. Kun toiminta saavuttaa luottamusta, palvelun käyttäjien ja kokemustiedon roolia ei voida, eikä haluta enää sivuuttaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan kustannukset

Kokemusasiantuntijaraadin koordinointi on sisällytettävä organisaation työntekijän toimenkuvaan. Vaadittu työaikaresurssi on toiminnan käynnistymisen jälkeen kokoaikaiselle työntekijälle noin 5–10 prosenttia. Raadin kokemusasiantuntijapalkkioihin on varattava budjettirahaa. Keskimäärin raadissa on noin 10 kokemusasiantuntijaa kokousta kohden. Näiden lisäksi kustannuksia voi tulla kokoustiloista.

Sidosryhmät ja yhteistyökumppanit

Kokemusasiantuntijaraadi voi käsitellä myös sidosryhmiltä saatuja tehtäviä.

Myös yhteistyökumppanit, esimerkiksi sote-työryhmät, oppilaitokset, kansanterveys- ja potilasjärjestöt sekä omaisjärjestöt, on syytä selvittää ennen kokemusasiantuntijaraadin toiminnan aloittamista. Selvityksen aikana yhteistyökumppaneita sitoutetaan kokemusasiantuntijaraadin hyödyntämiseen. Yhteistyökumppaneita kannattaa pitää tietoisena prosessin etenemisestä eri vaiheissa. Kokemusasiantuntijan lisääminen yhteistyökumppanin työryhmiin vahvistaa linkittymistä kokemusasiantuntijaraadin toimintaan.

Mallin arviointi

Asiakasraatitoiminnan malli tuo menetelmätasolle uutta lähestymistapaa ja tietoa, sekä mielenterveyspalveluihin uusia mahdollisuuksia ja kokemusasiantuntijaosaamisen kehittämisen haasteita.

Toimintamalli liittää kokemusasiantuntijuuden kiinteäksi osaksi organisaatiota; osaksi palvelujen uudistamista, päätöksentekoa, suunnittelua ja käyttäjänäkökulman huomioimista osana hoitokulttuurin muutosta. Kokemusasiantuntijaraadi -toiminta hyödyntää entisten ja nykyisten palveluiden käyttäjien osaamista. On tärkeää, että kokemusasiantuntijaraadin jäsenten valinnassa huomioidaan henkilöiden osaaminen, mutta myös voimavarat, jotta jokaisella on mahdollisuus osallistua itselle sopivalla tavalla.

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemusasiantuntijaraatilaiset ovat aktiivisia toimijoita osana palveluiden suunnittelua kehittämistä, ja raadin toiminta on integroitu pysyväksi osaksi palvelutuottamisen rakennetta. Kokemusasiantuntijaraadiin voi osallistua haluamallaan panoksella, mutta raatilaiselta odotetaan kiinnostusta toimintaan ja toimeksiantojen täyttämiseen. Raatilaisten valinnassa huomioidaan moninaiset taustat, jotta raadin kokoonpano olisi kokemustiedoltaan ja osaamiseltaan kattava. Raadin toiminta ja rakenne mahdollistaa kokemustiedon hyödyntämisen ja osallistujien näkemysten ja tarpeiden kuulemisen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Raadissa työskentely kehittää siihen osallistuvien osaamista, vahvistaa itsetuntoa ja voimaantumista. Osallistuminen raadin toimintaan parantaa asiakkaiden oikeusturvan ja päätösvallan lisääntymistä, vastuun ja aktiivisuuden edistämistä, vuorovaikutus ja verkostoitumiskykyä sekä palvelujärjestelmän tuntemusta. Raadin toimintaan osallistumisesta on hyötyä osallistujalle heidän hakeutuessaan muihin toimintoihin ja työelämään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri osallistui Etelä-Pohjanmaalla toteutettuun kansalliseen KASTE-ohjelman kehittämiseen vuosina 2008–2017. Sosiaali- ja terveysministeriön kansallisen ohjelma (KASTE I ja II) tavoitteita olivat kuntalaisten osallisuuden vahvistaminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Kansallisessa ja paikallisessa ohjelma- ja kehittämistyössä tavoiteltiin palvelujen laadun, vaikuttavuuden ja saatavuuden parantamista, sekä hyvinvoinnin, terveyden ja eriarvoisuuden kaventamista. Recovery-toipumisorientaatiomallin mukainen kehittämistyö sopi hyvin tämän alueellisen kehittämistyön jatkoksi.

Toiminnalle on kysyntää

Ihmistä osallistavan ja toipumista tukevan lähestymistavan viitekehys on kansainvälisesti merkittävää toimintaa, jota myös Suomessa nyt toteutetaan. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin johto ja henkilökunta saivat kehittämistyönsä tueksi Skotlannin opintomatkalta mallia, joka jatkuu vielä hanketyön jälkeen muun muassa I.ROC mittarin suomalaisen sovelluksen kehittämistyönä.

Kysyntä on seurausta pitkäjänteisen kehittämistyön tuloksesta, jossa kokemustiedolla on merkittävä osuus. Toipumisorientaatio toiminnan viitekehyksessä asiakasosallisuustyö, kokemustiedon hyödyntäminen ja asiakasraatitoiminta on kerännyt myös johdon luottamusta, joka on osallistunut uusien menetelmien, kuten asiakasraatitoiminnan kehittämiseen.

Yhteenveto

Recovery-hankkeen kokemustoiminnan laajuus ja asiakasraatitoiminnan linkittyminen palvelutuotannon rakenteisiin on ollut innovatiivista. Samantyyppistä systemaattista toimintaa kehitetään kahden sairaanhoitopiirin alueella (Etelä-Pohjanmaa ja Pirkanmaa) sekä Helsingin kaupungin päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Lisäksi raatitoiminta on laajenemassa Etelä-Pohjanmaalla psykiatrisen sairaalan ulkopuolelle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntijatyön tehtävänkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä

Kokemusasiantuntijoiden tehtävänkuvat erilaisiin toimintaympäristöihin, joissa toteutetaan asunnottomuuden ehkäisyn ja vähentämisen työtä, havainnollistavat työn hyödyntämistä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Malli on arvioitu ¹osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Arvio toimintamallista: Kokemusasiantuntijatyön tehtävänkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä	1
Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus	2
Työaika ja korvaus	3
Kokemusasiantuntijoiden tehtävänkuvia kehitettiin Vantaalla	3
Kokemusasiantuntijoiden rekrytointi Vantaalla.....	3
Tehtävänkuvien mallinnus toteutettiin yhteiskehittämisprosessissa	4
Mallin arviointi	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	7
Lopuksi.....	8

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat – varhainen välittäminen, osallisuus ja asumisen tuki -hanke Vantaalla 2016–2019. Vantaan kaupunki sekä Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) ja Kuopion, Lahden, Espoon, Tampereen ja Jyväskylän kaupungit (ESR 1.3.2016–28.2.2019.)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Larissa Franz-Koivisto, Vantaa, larissa.franz-koivisto@vantaa.fi

Mallin kuvaus

Kokemusasiantuntijan tehtävien kuvien kirjaaminen antaa raamit sille, miten kokemusasiantuntijat voivat työskennellä sosiaali- ja terveystaloudissa ja tässä tapauksessa erityisesti asunnottomuustyössä. Tehtäväkuvat selventävät, kuka toimii, kenen kanssa, millä osaamisella, velvoitteilla, korvauksella ja ajalla. Sekä kokemusasiantuntijoita että ammattilaisia koulutetaan kokemusasiantuntijuuden hyödyntämiseen. Työyhteisössä kokemusasiantuntijan tueksi nimetään lähityöntekijä. Kokemusasiantuntijan tehtävät asunnottomuustyössä:

- Talonmies/Tilamestari

Matalan kynnyksen palveluissa kokemusasiantuntija toimii tilavastaavana, jonka tehtävänä on kohdata kaikki ovesta tulevat sekä olla paikan apukätenä. Hän tuo toimintaan uusia näkökulmia.

- Apusilmät

Jalkautuvassa sosiaalityössä kokemusasiantuntijan tehtävänä on toimia ammattilaisen ”apusilmänä” ja toimia kulttuuritulkkina työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Kokemusasiantuntija myös kuuntelee asiakkaita ja toimii rohkaisevana esimerkkinä.

- Tarinankertoja

Sosiaalipalvelujen asumispalveluissa kokemusasiantuntijan tehtävänä on olla ”tarinankertoja” ja kiinnittyä asiakkaan tarinaan omaa kokemustaan hyödyntäen. Kokemusasiantuntija lisää asiakkaiden keskinäistä ja asiakkaiden ja työntekijöiden välistä yhteisymmärrystä. Ammattilaisille hän kertoo asiakkaiden tunnemaismasta.

- Sillanrakentaja

Kolmannen sektorin rajapinnassa kokemusasiantuntijan tehtävänä on toimia ”sillanrakentajana”; ymmärtää, kuunnella huolia, saattaa ja ohjata.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kokemusasiantuntija välittää myös tietoa kaupungin ja kolmannen sektorin toiminnasta asiakkaille ja työntekijöille.

Työaika ja korvaus

Kokemusasiantuntijan kanssa tulee sopia tarkoin työtehtävän kuvan lisäksi työajasta korvauksista (mm. palkka, palkkio, matkakulut ja päivärahat, työtehtävän kesto, säännönmukaisuus) sekä muista etuuksista (mm. työterveyshuolto, työnohjaus, työn opinnollistaminen) ja vastuista kuten vakuutukset, vaitiolovelvollisuus, työn tuki ja ohjaus. Tulee olla selvää, onko kyseessä vertaistoiminta tai toiminta, josta maksetaan työkorvausta, palkkiota tai palkkaa.

Kokemusasiantuntija ei välttämättä pysty työskentelemään kokoaikaisesti, joten tulisi olla mahdollisuus työskennellä myös osa-aikaisesti (esim. 50 % työajalla). Tehtävään liittyvän korvauksen ei tule vaikeuttaa etuuksien saamista. Kokemusasiantuntija voi tarvita tukea sosiaaliturvan ja palkkion yhteensovittamiseen sekä verotukseen liittyvissä kysymyksissä.

Kokemusasiantuntijoiden tehtävänkuvia kehitettiin Vantaalla

Vantaalla on toiminut palkattu kokemusasiantuntija perusterveydenhuollossa vakinaisesti. Tarkoituksena oli selvittää mitä kokemusasiantuntijan tehtäväkuva tarkoittaisi sosiaalipalveluissa.

Yllä kuvatut tehtäväkuvat on laadittu hanketyöntekijän, kokemusasiantuntijoiden ja lähityöntekijän tapaamisten ja työpajapäivien tuloksena sekä hyödyntämällä kokemusasiantuntijoiden tuottamaa materiaalia aiheesta.

Kokemusasiantuntijoiden rekrytointi Vantaalla

Tehtävänkuvia kehitettiin ennaltaehkäisevässä asunnottomuustyössä.

Kokemusasiantuntijoiden tehtävänä oli mallintaa työnkuva siinä työyksikössä, jossa he toimivat. Ennaltaehkäisevän asunnottomuustyön asiakkaat ovat usein esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmien parissa kamppailevia ihmisiä. Jokaisella neljästä kokemusasiantuntijasta oli kokemus asunnottomuudesta sekä jonkinasteinen päihdetausta. Kahdella oli kokemusasiantuntijakoulutusta ja kahdella oli kokemusta vertaisena toimimisesta.

Jokaisella kokemusasiantuntijalla oli soveltuvuus työtehtävään: riittävä halu, kyky ja mahdollisuus toimia kokemusasiantuntijan työssä. Jokainen oli tai oli ollut asiakkaana yksikössä, jossa he työskentelivät. Kokemus toi samaistumisen pinnan vertaisille. Heillä oli kokemusta lähialueen palveluista ja niissä asioinnista ja näin ymmärrystä ja tietoa toiminnan tueksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tehtävänkuvien mallinnus toteutettiin yhteiskehittämisprosessissa

Kokemustoimijoiden roolien mallinnus toteutettiin toiminnallisena yhteiskehittämisprosessina osana kokemustoiminnan käytännön toteutusta neljässä toimintaympäristössä: matalan kynnyksen palveluissa (nuorten Ohjaamo), jalkautuvassa sosiaalityössä (ennaltaehkäisevän päihdetyön H-klinikka), sosiaalipalveluissa (aikuissosiaalityön asumispalvelut) ja kolmannella sektorilla (A-kilta).

Kokemusasiantuntijat toimivat ammattilaisten rinnalla osana laajennettua työyhteisöä. Tasaveroinen työskentely kokemusasiantuntijoiden kanssa edellyttää ammattilaisilta vahvaa ammattiidentiteettiä.

Kaupungin työntekijöitä koulutettiin kokemusasiantuntijuudesta seminaarissa, mikä valmensi ammattilaisia vastaanottamaan kokemustoimijoita osaksi työyhteisöä. Kehittämistoimintaan osallistuvissa työyksiköissä käytiin etukäteen dialogia tehtävänkuvista ja kokemusasiantuntijuuden mahdollisuuksista. Osa työyksiköistä oli valmiimpia kuin toiset ja osalle työntekijöistä syntyi projektin myötä ensimmäinen yhteys kokemusasiantuntijuuteen.

Jokaiseen yksikköön nimettiin kokemusasiantuntijan tueksi lähityöntekijä, joka toimi siltana kokemusasiantuntijan ja työyhteisön välillä. Yhteys säilyi vahvana koko työjakson, vaikka noin kuukauden päästä kokemusasiantuntijat olivat saavuttaneet tietynlaisen itsenäisyyden työyksiköissä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten tarpeita kuultiin jonkin verran kehittämistyön alkuvaiheessa (koulutus ja keskustelut, osa-aikatyö).

Erilaiset tehtävänkuvat eri yksiköissä edistivät osallisuutta eri tavoin. Matalan kynnyksen palveluissa Ohjaamossa kokemusasiantuntija otti koppia epävarmoista ja empivistä ihmisistä, rohkaisi tulemaan sisään ja lähtemään jäsentelemään asioita. Näin asiakkaat olivat valmiimpia ottamaan vastaan apua ja asiat sujuvoituivat. Nuorten kohdalla kokemusasiantuntija auttoi työntekijää ymmärtämään nuoren maailmaa ja nopeitakin liikkeitä.

Jalkautuvassa sosiaalityössä H-klinikalla kokemusasiantuntijan työssä korostui kuunteleminen ja rohkaisu sekä toisaalta kulttuurin ”tulkkaukset”, narkomaanien kielen ja elämän tulkinta. Toisaalta kokemusasiantuntijan esimerkki herätti toivoa elämän muutoksen mahdollisuudesta asiakkaille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sosiaalipalvelujen asumispalveluissa kokemusasiantuntija kohtasi asiakkaita asumisyksiköiden tiloissa vapaamuotoisesti, toimi linkkinä työntekijöiden suuntaan ja avasi työntekijöille asiakkaiden kokemusta ja tunteita, mikä edesauttaa asiakkaan auttamista ja keskusteli vapaamuotoisesti kokemuksistaan työntekijöiden kanssa.

Kolmannen sektorin rajapinnassa A-killan avoimessa talossa kokemusasiantuntija oli läsnä ja vietti asiakkaiden kanssa aikaa, jolloin monia asioita selvisi ja monen kanssa lähdettiin selvittämään yhdessä asioita. Näin saatiin yhteys asiakkaisiin avun tarjoamiseksi.. Kokemusasiantuntija myös kierteli kohtaamassa asiakkaita esimerkiksi leipäjonoissa, joissa asiakkaiden tiedetään oleilevan. Työnkuvulle arvioitiin olevan tarvetta jatkossa, jotta kolmannen sektorin yhteys asiakastyöhön vahvistuisi.

Kokemusasiantuntijoilla on aikaa kuunnella asiakkaiden koko tarina. Kokemusasiantuntijat voivat edistää palveluissa asiakkaiden kokemusta kuulluksi tulemisesta. Toiminnassa nousi esiin asiakkaiden aiemmat kokemukset siitä, ettei heistä välitetä ja että he olivat väsyneitä siihen, että eri työntekijät hoitavat eri asioita. Kokemusasiantuntijat tarjosivat myös aikaa niille, joilla ei ollut varsinaista asiaa tai kysyttävää. Kokemusasiantuntijat voivat tuoda osallisuuden ja merkityksellisuuden kokemuksia asiakkaille. Kuulluksi tulemisen kokemus voi vaikuttaa myös hoitoon sitoutumiseen. Asiakkaiden osallisuus lisääntyy, koska he tulevat nähtyiksi ja kuulluiksi omana itsenään.

Kokemusasiantuntijat osaavat myös opastaa, tukea ja neuvoa asiakkaita arkisella ja tutulla kielellä. Se auttaa asiakkaita hallitsemaan omia asioita palvelujärjestelmässä. Kokemusasiantuntijat auttavat kehittämään paremmin tarpeeseen vastaavia palveluita. Työstä hyötyvät myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Kokemusasiantuntijan työ vahvisti heitä itseään ja auttoi eteenpäin omilla poluillaan.

Kokemusasiantuntijat keskustelivat työntekijöiden kanssa ja toivat kysyttäessä esille omia ajatuksiaan asiakasohjauspalaverissa. Ammattilaisille työparityöskentely tarjoaa mahdollisuuden reflektoida ammattilaistietoa ja kokemustietoa sekä mahdollisuuden oppimisprosessiin. Työparityöskentely voi lisätä myös ammattilaisten osallisuutta omassa työssään, koska kokemusasiantuntijat kulttuuritulkkeina tai sillanrakentajina voivat nopeuttaa luottamuksellisen suhteen rakentamista ammattilaisen ja asiakkaan välille sekä antaa oppimisen kautta välineitä työhön.

Kokemusasiantuntijan osallisuus lisääntyy, koska hän pystyy ammentamaan kokemuksestaan osaamista eli näkemään ja hyödyntämään taitojaan ja tekemään merkityksellistä työtä osana yhteisöä. Työstä sai korvauksen palkkana sekä todistuksen.

Kokemusasiantuntijuus on kuntouttavaa toimintaa, kun ihminen pyrkii kiinnittymään takaisin työ- tai opiskelupolkuun. Kaikille ”tavallisiin” töihin paluu ei ole mahdollista, jolloin palkattu tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

palkkioperustainen kokemusasiantuntijuus antaa mahdollisuuden ainakin osa-aikatöiden tekoon.

Kaikissa eri paikoissa kokemusasiantuntijan työ vahvisti erityisesti asiakkaiden osallisuutta omassa elämässä ja tuki yhteyttä muihin palveluihin. Esimerkiksi asumispalveluissa kokemusasiantuntija tuki myös ammattilaisen osallisuutta omassa työssään. Lähestymistapa tai roolit muotoutuivat hieman erilaisiksi eri paikoissa ja tehtävänkuvien kuvaamisen kautta selvennettiin erilaisia tarpeita ja rooleja osallisuuden tukemisessa.

Tapaamiset, joilla ei ollut erityisiä tavoitteita, olivat hedelmällisimpiä. Jalkautumista tiloihin, joissa asiakkaat odottivat tai oleskelivat, pidettiin parhaana työtapana. Tehtävät olivat paljon kuuntelemista, ymmärtämistä, tulkkaamista ja tukemista, ja näin luonteeltaan tunnustelua, mikä onnistuu parhaiten epävirallisemmissa yhteyksissä. Tehtävät tuovat palveluihin lisää inhimillisyyttä ja aikaa.

Hankkeessa kokeiltiin, voisivatko työntekijät ohjata asiakkaita kokemusasiantuntijoiden luokse terveydenhuollon tapaan, mutta tätä pidettiin hitaana ja byrokraattisena. Asiakastilanteet olivat nopeatempoisia ja myös heidän tilanteensa muuttuivat nopeasti, jolloin useampia varattuja aikoja pidettiin hankalana. Oli parempi, että kokemusasiantuntija osallistui asiakkaan tapaamisiin työntekijän kanssa. Jos kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen sopi tilanteeseen, he tapasivat joitakin asiakkaita myös kahdestaan. Sosiaalipuolella työ on enemmän ohjausta, neuvontaa ja ryhmien ohjaamista yksin tai yhdessä ammattilaisen työparina, kun terveyspuolella enemmän juuri työntekijät ottavat asiakkaita vastaan. Lähityöntekijöiden osuus arvioitiin keskeiseksi kokeilun onnistumisen kannalta. He vahvistivat kokemusasiantuntijoiden pääsyä työyhteisöön esittelemällä ja ottamalla heidät mukaan.

Kokeiluun osallistuneilta yksiköiltä kerättiin palautetta toiminnasta kokeilun jälkeen (14 työntekijää), mutta vain pieneltä osalta saatiin täytetty lomake. Palaute oli positiivista. Kokemusta pidettiin hyvänä lisänä ja voimavarana sosiaalipalveluissa. Kokemusasiantuntijoita oli hyödynnetty asiakastapaamisissa ja työntekijät olivat keskustelleet heidän kanssaan kahden kesken. Kielteisesti toimintaan suhtautuvia työntekijöitä tiedettiin myös, mutta heiltä ei saatu tarkentavaa palautetta. Kokemusasiantuntijat kokivat tullessaan vastaanotetuksi enimmäkseen myönteisesti ja tasavertaisina työntekijöinä. Huonoja kokemuksia liittyi yksittäisiin tilanteisiin, joissa kokemusasiantuntijat kokivat, että heidät suljettiin ulkopuolelle liian haastavan asiakastilanteen yhteydessä tai että heidän seuraansa ei liitytty tauolla. Jokainen kokemusasiantuntija osallistui heidän oman arvionsa mukaan omalla panoksellaan 2–5 asiakastapaukseen, kohtasi noin 20–50 työntekijää ja asiakaskohtaamisia oli noin 30–80.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Pilotissa ei keskitytty vaikuttavuuteen ja sitä olisi hankkeen mukaan tarpeen arvioida ja tarkastella jatkossa.

Toiminnasta hyötyvät asunnottomuusriskissä olevat ihmiset, ammattilaiset sekä kokemusasiantuntijat.

Tehtävänkuvat vahvistavat kokemusosaamisen hyödyntämistä ja palvelujen kehittämistä kokemustiedon avulla, antavat tunnustusta kokemusasiantuntijoille sekä vahvistavat välillisesti asiakkaiden, työntekijöiden ja kokemusasiantuntijoiden osallisuutta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kokemusasiantuntijuutta on kehitetty 20 vuoden ajan. Kehittämistyötä on tehty muun muassa KASTE-ohjelmassa. Mielen avain -hankkeessa laadittiin kokemusasiantuntijuuteen liittyvät suositukset. Koulutetut kokemusasiantuntijat KoKoa ry on koulutettujen kokemusasiantuntijoiden yhdistys. Kokemusasiantuntijat saavat palkkiota esimerkiksi Fattaluuta-hankkeessa. Kokemusasiantuntijatoimintaa on myös muissa maissa.

Tehtävänkuvien kirjaaminen on uutta toimintaa siten, että on ensimmäistä kertaa systemaattisesti laadittu kokemusasiantuntijoiden tehtävänkuvat Vantaan sosiaalipalveluihin. Tehtävänkuvat ohjaavat työnantajia myös huolehtimaan sopivasta täydennyskoulutuksesta sekä työnohjauksellisesta tuesta.

Kokeiluyksiköissä yksi kokemusasiantuntija jäi ohjaamaan ryhmää palkkioperusteisesti, yksi jatkaa vapaaehtoisena kokemusasiantuntija koulutuksen kehittämistä kolmannelle sektorille ja kaksi jatkoi opiskelu- ja tukityöpoluillaan.

Toimintaa ei vielä tunneta laajasti, jotta kysyntää olisi voinut syntyä. Tehtävänkuvien kirjaaminen vakiinnuttaa osaltaan kokemusasiantuntijatyötä ja luo sille rakenteita. Juurruttamisen työvälineinä toimivat kaupunkikohtaiset ennaltaehkäisevät asunnottomuusstrategiat. Tehtävänkuvat on laadittu erilaisiin ennaltaehkäisevän asunnottomuustyön toimintaympäristöihin. Tehtävänkuvissa on paljon sellaista, mikä voidaan siirtää kohderyhmästä toiseen, mutta tehtävänkuvat ja etenkin työhön liittyvät mahdolliset pulmakohdat on mietittävä kohderyhmittäin. Roolituksia on mahdollista muokata myös paikallisiin tarpeisiin sopiviksi. Työntekijät tulee perehdyttää toimintaan etukäteen.

Hankkeessa tehtiin myös hankehakemus kokemusasiantuntijapankista. Työpankissa kolmannen sektorin toimija tarjoaisi jo pidemmälle kuntoutuneille henkilöille mahdollisuuden koulutukseen ja palkkioperustaisiin työtehtäviin kunnalla. Kolmannen sektorin toimijat kartoitettiin kussakin kaupungissa ja kaupunkeja sitoutettiin palkkaamaan kokemusasiantuntijoita sosiaalipalveluihin pankin avulla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tehtävänkuvien järjestelmällinen kirjaaminen sanoittaa toimintaa ja luo kokemusasiantuntijatyölle paikkaa palveluissa, kun paikka ja kohderyhmä huomioidaan.

Lopuksi

Kokemusasiantuntijoiden työ lisää osallisuutta monella tavalla, kun tehtävänkuvat sovelletaan ja osapuolet perehdytetään huolellisesti.

Kokemusasiantuntijatyön tehtävänkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä -hanke päättyy helmikuussa 2019. Tehtävänkuvat eivät ole vielä vakiintuneet laajalti ja toimintamallin juurtuminen on avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemusosaajien ja ammattilaisten työnohjaus

Kokemusosaajien ja ammattilaisten yhteisessä työnohjauksessa käsitellään kokemusosaajien työtä, työnkuvaa, erilaisia työskentelykulttuureja ja yhteistyötä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat, Espoo, osatoteuttaja Espoon kaupunki (ESR 1.3.2016–28.2.2019)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Marjo Järvinen, Espoon kaupunki, marjo.jarvinen@espoo.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Korttelikaverit-hanke (STEA 2018–2020), Suoja-Pirtti ry.

Mallin kuvaus

Kokemusosaajien ja ammattilaisten työnohjaus

Kokemusosaajat ja ammattilaiset kootaan yhteiseen työnohjaukseen, jossa käsitellään kokemusosaamista yleensä, kokemusosaajan rooleja, työnkuvaa ja sen rajoja, työssä jaksamista, erilaisia työskentelykulttuureja sekä kokemusosaajan ja ammattilaisen yhteistyötä. Vaikka kokemusosaajien tehtävät saattavat käsittää paljonkin itsenäistä työtä, heillä ei ole ammattilaisten koulutusta, joka antaisi työlle raamit ja pohjan yhteneväiselle työotteelle sekä suojaisi työntekijää.

Työnohjaajalla tulee olla aikaisempaa kokemusta vertaistoinnista tai kokemusosaajien ohjaamisesta, jotta hän tuntee riittäväällä tavalla sekä kokemusosaajien että ammattilaisten kulttuuria.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vapaamuotoiset työnohjaukselliset tilaisuudet

Työnohjauksen lisäksi kokemusasiantuntijoille ja ammattilaisille järjestetään vapaamuotoisempia työnohjauksellisia tilaisuuksia, joissa kokemusasiantuntijoille tarjotaan mahdollisuus vapaamuotoisempaan kokoontumiseen sekä tunteiden ja ajatusten "tuulettamiseen". Tilaisuuksissa on paikalla myös kokemusasiantuntijuuteen perehtynyt alustaja.

Moni kokemusosaaja saattaa toimia alueellaan yksin, jolloin he voivat tilaisuuksissa tavata ja keskustella kokemuksistaan säännöllisemmin. Tilaisuuksia on hyvä suunnitella kokemusosaajien kanssa.

Kohderyhmä ja toimintaympäristö

Toiminta on suunnattu kokemusosaajina toimiville henkilöille sekä ammattilaisille. Toiminta kiinnittyy sosiaali- ja terveystalviuuihin. Kyseessä olevassa hankkeessa työnohjaukseen osallistuneet kokemusosaajat olivat koulutettuja kokemusasiantuntijoita ja vapaamuotoisempiin työnohjauksellisiin tilaisuuksiin osallistui myös kokemusosaajia, joilla ei ole kokemusasiantuntijakoulutusta.

Huomiota on syytä kiinnittää siihen, osallistuuko samaan työnohjaukseen sekä uusia että kokeneita kokemusosaajia. Mielenterveysseura vapaaehtoistoiminnan työnohjausta käsittelevän oppaan (2012) mukaan uusien ja kokenempien tukihenkilöiden osallistuminen samaan vapaaehtoisten työnohjausryhmään voi olla sekä haaste että voimavara, mutta hyvällä ohjauksella voidaan hyödyntää kokemus ja uudet ideat.

Työnohjaus on kokemusosaajille erityisen tärkeää

Kokemusosaamista on kehitetty 2000-luvulta alkaen ja on esimerkiksi laadittu suositukset kokemusasiantuntijoiden koulutuksesta ja palkkioista. Kokemusosaamista on alettu hyödyntää aikaisempaa enemmän ja kunnat ovat palkanneet kokemusasiantuntijoita palveluihinsa. Kun kokemusosaamista aletaan kytkeä palvelurakenteisiin, voi kokemusosaajien ja ammattilaisten erilaisista taustoista kummuta ristiriidan aiheita, jotka pitäisi saada onnistuneesti ratkottua.

Työnohjaus on kokemusosaajille kuten ammattilaisillekin tärkeää oman työn arvioimiseksi ja kehittämiseksi sekä työhön liittyvien kokemusten jäsentämiseksi. Kokemusosaajille työnohjaus on korostuneen tärkeää, sillä kokemusosaajan oma kuntoutuminen, josta myös ammennetaan työssä, voi olla kesken ja haastava työ voi vaikuttaa kuntoutumiseen kielteisesti ilman työnohjausta ja muita räätälöityjä työn tukemisen muotoja.

thl

Diak

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työnohjauksella huolehditaan kokemososaajien jaksamisesta, osaamisesta ja työn laadusta. Se myös auttaa tunnistamaan omia tunteita ja asenteita. Työnohjauksessa etsitään myös omia rajoja oman elämän ja kokemososaamistoiminnan sekä toisaalta ammattilaisuuden ja kokemososaamisen välillä. Selkeämpi ymmärrys työn rajoista antaa mahdollisuuden keskittymiseen. Työnohjaus myös tukee oman työtavan löytämistä.

Kokemososaaja joutuu vielä puolustamaan paikkaansa palvelujärjestelmässä. Kokemososaajien työnkuva ei välttämättä ole kirkas. Saatetaan kokea, että kokemososaaja ottaa ammattilaisten paikkaa. Kokemososaaja saattaa olla yksin ryhmänsä edustajana työpaikalla, jolloin ei saa vertaistukea työssä eteen tuleviin vaikeisiin tilanteisiin. Palkkioperustaisesti työskentelevät kokemososaajat eivät aina pääse osaksi työyhteisöä, jolloin työ voidaan kokea yksinäiseksi, mikä ei tue työhyvinvointia.

Kokemososaajien ja sosiaali- tai terveystalouden ammattilaisten työskentelykulttuurit ja kieli eroavat toisistaan, eikä yhteistyö aina suju ongelmitta. Kokemososaajat työskentelevät oman kokemuksensa kautta, kun taas ammatillisuuteen kuuluu oman kokemuksen pitäminen erillään asiakkaiden kanssa työskentelystä. Toisaalta kokemososaaja laittaa itsensä alttiiksi omasta kokemuksesta kertoessaan, mikä voi olla raskasta. Kokemososaajilla on ammatillaisia enemmän aikaa kohdata asiakkaitaan, mikä saattaa aiheuttaa kitkaa. Työnohjaus onkin osin yhteistyönohjausta.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemososaajien osallisuus lisääntyy, koska työnohjaus suojaa, selkiyttää työnkuvaa sekä selkiyttää paikkaa organisaatiossa. Kullekin etsitään kunkin tarvitsemaa tukea. Tämä lisää työhyvinvointia ja edistää omaa kuntoutumista. Työnohjauksessa ammattilaisten käyttämä kieli tulee pikku hiljaa tutuksi. Usein jo sana ”työnohjaus” on kokemososaajille vieras. Työnohjaus auttaa integroitumaan osaksi työyhteisöä.

Ammattilaisten osallisuus lisääntyy, koska työnohjaus selkiyttää heille kokemosasiantuntijoiden paikkaa osana organisaatiota, vuoropuhelu kokemosasiantuntijoiden kanssa on tapa pitää väylä auki kokemustietoon ja työskentely kokemosasiantuntijoiden kanssa avaa uusia näkökulmia. Työnohjaus tukee kokemososaajien ja työntekijöiden erilaisten taustojen ja työskentelykulttuurien ymmärtämistä ja kuulumista samaan työyhteisöön. Tämä vähentää jaottelua meihin ja muihin.

Kokemososaajien ja ammattilaisten työnohjaus voidaan nähdä myös yhteiskehittämisenä, jonka tuloksena muotoutuu palveluita, jotka ovat helpommin saavutettavissa ja jotka palvelevat kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ehkäisten esimerkiksi vapautuvien

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

vankien asunnottomuutta tai auttaen päihteiden ongelmakäyttäjiä selviytymisen tielle. Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten työnohjaus voidaan nähdä tärkeänä osana yhteiskehittämisen prosessia. Kulttuurien eroavaisuus synnyttää ristiriitoja, mutta kun ne ratkotaan ohjatusti, on myös mahdollista kehittää aikaisempaa saavutettavampia, tarpeenmukaisempia ja tuloksellisempia palveluita, etenkin ehkäisevän työn saralla.

Espoossa kokemusasiantuntijuutta on olemassa ja kehitetään monilla palvelualueilla, lähinnä sosiaali- ja terveystaloudissa. Kokemusasiantuntijatoiminnalle pyritään luomaan rakenne. Asiaa viedään eteenpäin perhe- ja sosiaalipalveluissa. Palvelumuotoiluopiskelijat kehittävät rakennetta ja kokemusasiantuntijat ovat mukana työpajoissa.

Kokemososaajien ja ammattilaisten keskinäinen dialogi edistää erilaisten ihmisryhmien välistä kohtaamista ja yhteisten merkitysten (esimerkiksi kieli ja käytännöt) kehittymistä, ja näin luodaan myös uutta tietoa. Osallisuutta estää usein se, että ihmisillä ei ole yhteistä kieltä ja yhteisiä sanoja samoille kokemuksille. Ihmisryhmien kohtaaminen luo tilaa yhteisen ymmärryksen ja kenties kielenkin syntymiselle. Kokemusten purkaminen lienee itsessään merkityksellistä. Työnohjaus taas voi itsessään osaltaan osoittaa tehdyn työn arvostusta.

Toiminnasta hyötyvät kokemososaajat ja ammattilaiset sekä palveluiden käyttäjät. Työnohjauksen vaikutusta osallisuuteen ei ole vielä todennettu esimerkiksi kyselyin. Keskusteluissa/palautteissa toimintaa on pidetty tärkeänä.

Vastaavaa toimintaa kehittäneessä Korttelikaverit-hankkeessa (lue lyhyt kuvaus dokumentin lopusta) ammattilaiset ja vertaisohjaajat haastatellaan kerran vuodessa. Haastattelujen perusteella on todettu, että työnohjauksen avulla kokemososaaja saa lisää keinoja jäsentää omaa elämäänsä ja taustaansa (esimerkiksi rajata erilaisia elämäntilanteita ja identiteettejä, kuten esimerkiksi vertaisen ja päihdekuntoutujan rajaa) sekä tapoja, joilla ammentaa omasta kokemuksestaan muille. Vertaisohjaajien osallisuus työyhteisöstä on myös auttanut ammattilaisia ottamaan etäisyyttä omaan työhönsä, tarkastelemaan sitä uudesta perspektiivistä.

Työnohjaus vahvistaa siihen osallistuvien osallisuutta omassa elämässä, työssään ja vaikuttamisen prosesseissa sekä luo yhteisiä merkityksiä laajemmassa yhteisössä kokemososaajien ja ammattilaisten dialogin kautta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnassa on hyödynnetty Holmströmin ja Leppäsen (2017) tekemää sosiaalityön käytäntötutkimusta kokemusasiantuntijoista ennaltaehkäisevässä asunnottomuustyössä. He esittävät kehittämisajatuksina muun muassa, että kokemusasiantuntijoiden työnkuva tulisi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

suunnitella yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden kanssa, jolloin kaikki tietävät, mitä työltä voi odottaa. Työn tulisi myös olla kokemusasiantuntijalle pitkäjänteistä ja kuntouttavaa.

Kokemusosaajien suullisen palautteen mukaan työnohjaus on koettu positiiviseksi ja tärkeäksi.

Vastaavaa toimintaa kehittänyt Korttelikaverit-hanke on ollut kiinnostunut Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn kuntastrategiat -hankkeen Espoon osahankkeesta.

Kokemusosaaminen ja työnohjauskaan eivät ole uusia käytäntöjä (esimerkiksi vertaistoiminta vakiintui Suomeen 1990-luvulla), mutta näiden yhdistäminen eli työnohjauksen käyttäminen kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten välisiä ristiriitoja ehkäisevänä ja selvittävänä menetelmänä on uusi. Esimerkiksi Suomen Mielenterveysseura (2012) on kirjoittanut oppaan vapaaehtoistyön työnohjauksesta, joka soveltuu monin osin kokemusosaamiseen.

Kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten työnohjaus sopii erilaisiin ympäristöihin. Työnohjausta voidaan pitää erikseen kokemusosaajille tai vertaisille ja ammattilaisille, mutta työyhteisöön integroitumisen vuoksi sitä kannattaa järjestää kaikille yhtä aikaa. Pelkästään vertaisten kanssa keskustelu voi myös täydentää yhteistä työnohjausta.

Työnohjauksen juurtumista palvelurakenteeseen tukevat hankkeessa Espooseen yhteistyössä Aalto-yliopiston palvelumuotoiluopiskelijoiden kanssa kehitettävä kokemusasiantuntijarakenne, yhteistyössä Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa Espoon kaupungille järjestettävä kokemusasiantuntijakoulutus sekä työnohjaukselliset tilaisuudet hankkeen sekä sosiaalisen kuntoutuksen piirissä toimiville kokemusasiantuntijoille. Kehittäminen jatkuu. Työnohjauksen juurtuminen kaupungin toimintaan on vielä avoinna. Kokemusasiantuntijoita tai vertaisia käyttävissä työyhteisöissä tai hankkeissa on suositeltavaa varata rahaa työnohjauksen järjestämiseen. Työnohjaukseen tulee käyttää ammattilaista, joka tuntee koulutuksensa kautta kokemusosaamisen ja ammattilaisuuden rajapintoja.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty Korttelikaverit-hankkeessa

Korttelikaverit tekevät etsivää vertaistytöä asumissosiaalityössä Suoja-Pirtti ry:n projektissa (STEA 2018–2020), jossa tätä työtä kehitetään. Korttelikaverit kohtaavat ihmisiä asumisyksiköissä ja kaupungilla mukana kulkien, tukien ja toimien yhteyshenkilöinä palvelujärjestelmään. Työtä ohjaa ajatus vertaisuudesta eli ammatillista suhdetta ei muodosteta, vaikka korttelikaverit ovat palkattuja työntekijöitä. Korttelikaverin ei tarvitse olla koulutettu kokemusasiantuntija eikä välttämättä kokemusosaaja päihde- tai asunnottomuusosalalla. Korttelikaverit myös tulkitsevat kokemustietoa palvelujärjestelmän suuntaan. Korttelikaverit järjestävät yhteistä toimintaa, jossa voi viettää aikaa vaikka

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

pelaamalla ja kokeilla erilaisia aktiviteetteja. Korttelikaverin kanssa voi myös pitää juttutuokion.

Korttelikavereille järjestetään työnohjausta ryhmässä keskustellen. Työnohjaaja johdattaa keskustelussa eteenpäin kysymyksillä eikä niinkään ota kantaa. Työnohjauksessa keskustellaan työstä ja työssä jaksamisesta. Työntekijöiden kokemusten ja tuntemusten käsittely on tärkeää eivätkä vain työn sisällöt. Ulkopuolinen työnohjaaja hallitsee tilannetta.

Lopuksi

Kokemusosaajien ja ammattilaisten keskustelu luo yhteisiä merkityksiä ja vahvistaa kokemusosaamistoimintaa edelleen. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat -hanke päättyy helmikuussa 2019. Toimintamallin juurtuminen on avoinna.

Lähteet

[Suomen Mielenveysseura \(2012\) Vapaaehtoistyön työnohjauksesta järjestäminen. Opas yhdistyksille](#)

Holmström, Emma & Leppänen, Malin (2017) ”Vi borde användas som väckarklockor”. Erfarenhetsexperter i förebyggande arbete med bostadslösa i Esbo stad. En praktikforskning i socialt arbete, Helsingfors universitet.

Kestävä kasvu ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä

Yhteiskehittäminen ryhmässä, johon osallistuu kehitettävän asian kannalta oleellisia toimijoita. Mukana on kokemusasiantuntijoiden lisäksi lähityöntekijöitä, esimiehiä ja viranomaisia, jotka tekevät päätökset palveluista.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Satakunto-hanke (ESR 2017–2020) sekä OTE -kärkihankkeen (2017-2018) kokeilut: SATAOSAA – Satakunnan mallit työllisyyteen ja osallisuuteen ja Satakunnan polut hoitoon ja kuntoutukseen. Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Yhteyshenkilö: Minna Viinamäki, minna.viinamaki@satasairaala.fi

Mallin kuvaus

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä edistää yhteiskehittämistä alueella ja lisää asiakkaiden asiantuntijuuden hyödyntämistä sote-, kuntoutus- ja työllisyyspalveluiden kehittämisessä. Ryhmän tilaisuuksien järjestämisessä edetään tutkivalla otteella tavoitteena työskentely, jossa kokemusasiantuntijat tuovat kokemustietoaan esille ja vaikuttavat palveluiden kehittämiseen.

Toimintaympäristö

Toimintaympäristö vaihtelee sen mukaan, mitä palveluja kehitetään. Toimintaympäristönä voi olla esimerkiksi työllisyyspalvelut, sosiaalinen kuntoutus tai kuntouttava työtoiminta, kuntoutuspalvelut, vammais- ja päihde- ja mielenterveyspalvelut tai sosiaalipalvelut.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kokemusasiantuntijat vaikuttajina -ryhmän kohderyhmiä on monia, koska toiminnalla on kahdenlaisia tavoitteita. Ensisijainen tavoite on kehittää parempia palveluita, jolloin kohderyhmänä ovat kokemusasiantuntijoiden lisäksi esihenkilöt, päättäjät ja ammattilaiset. Toisaalta tavoitteena on myös lisätä kokemustoimijoiden osallisuutta omassa elämässään ja ammattilaisten osallisuutta omassa työssään.

Ryhmän toimintaan kutsuttiin mukaan maakunnan koulutettuja kokemusasiantuntijoita, joilla on omakohtaista kokemusta seuraavista asioista: työttömyys ja työllistyminen, työllistymisen vaikeudet, vamman, sairauden tai yllättävän elämänmuutoksen takia muuttunut työkyky, kuntoutuminen, opiskeluun liittyvät vaikeudet, siirtyminen opinnoista tai sairauslomalta töihin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toiminta etenee yhteiskehittämisen kriteerien mukaisesti. Osallisuutta edistetään suunnitteluvaiheesta toiminnan arviointiin asti.

- Kehittämistoiminnalla pyritään vastaamaan ennalta määriteltyihin tarpeisiin, joita esimerkiksi asiakkailta tai ammattilaisilta on. Toiminnassa voidaan keskittyä myös organisaation kehittämiseen tai päätöksentekoon.
- Kehittämistoimintaan osallistuu kehitettävän asian kannalta keskeisiä toimijoita.
- Kehittämistoiminta on sektorirajat ylittävää.
- Kehittämistoiminta on osa organisaation perustyötä ja siinä toteutuu moniääninen kehittäminen.

Kehittämistoiminnassa keskeistä on tasavertaisuus, dialogisuus ja yhteisöllisyys. Toiminta on merkityksellistä osallistujille, ja he pystyvät vaikuttamaan ja vaikuttamaan yhdessä. Samalla yhteinen ymmärrys lisääntyy.

Kehittämistoimintaan nimetään vastuutaho, joka vastaa ryhmän toiminnan käynnistymisestä. Ennen toiminnan käynnistämistä on määriteltävä yhteiskehittämisen kohde. Kehittämisen kohde määrittää sen, keitä keskeiset toimijat ovat. Kokemusasiantuntijoilla on osaamista lukuisista eri tilanteista, joten kutsuttaessa heitä mukaan on tärkeää olla tiedossa, millaista osaamista ja kokemusta kehittämistyöhön toivotaan. Kokemusasiantuntijoiden rekrytoinnille tulee varata riittävästi aikaa, jotta kutsu tavoittaa heidät ja osallistuminen on ylipäätään mahdollista.

Keskeisistä toimijoista kootussa pienemmässä suunnitteluryhmässä määritellään kehittämiskohde, tarvittavat resurssit ja aikataulu sekä sovitaan toimijatahot, joita kutsutaan mukaan ja jaetaan tehtäviä.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kustannukset

Toimintaan liittyviä kustannuksia ovat osallistujien aikaresurssi, kokemustoimijoiden palkkiot sekä mahdolliset tilakustannukset ja tarjoilut. Hallinnoijan tilojen käytöstä ei välttämättä tule kustannuksia, joten sellaisia tiloja kannattaa hyödyntää.

Kokemustoimijoiden palkkioista on sovittava palveluntuottajan kanssa. Asian selvittelyyn kannattaa varata aikaa. Lisäksi on huomioitava, että toiminnan vastuutahon aikaa kuluu myös suunnitteluun, tiedotukseen ja tilaisuuksien kehittämisideoiden työstämiseen.

Satakunnan kokemustoiminnan ohjausryhmän on antanut suosituksen verollisesta palkkiosta kokemusasiantuntijoille. Suosituksen mukaisesti kokemusasiantuntijalle maksetaan 30 – 45 minuutin luennosta 30 e + matkakulut valtion matkustussäännön mukaisesti, 2 – 3 tunnin kokouksesta / työryhmästä 20 e + matkakulut ja tunnin ryhmänohjauksesta 15 e + matkakulut.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Tilaisuuksissa olivat esillä seuraavat teemat:

1. Tutustuminen: Orientaatio ja tavoite: miksi ryhmä on perustettu ja mikä sen tavoite on? Tutustumiskerralla etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Miten ja mihin kokemustoimijat haluavat vaikuttaa? Samalla pohditaan yhdessä ryhmäläisten kokemuksia nykyisistä sote-palveluista.
2. Toisella kerralla syvennytään tarkemmin siihen, minkälaisia kokemuksia osallistujilla on sote-palveluprosesseista. Huomiota kiinnitetään etenkin palvelujen toimivuuteen ja sujuvuuteen. Kokemustoimijat kehittävät ja jalostavat ideoitaan edelleen.
3. Kolmannella kerralla visioidaan unelmien palvelu. Lisäksi tehdään arviointia – onko päästy tavoitteeseen ja luodaan mahdollinen jatkosuunnitelma.

Mallin arviointi

Mallin arviointi perustuu:

1. [Minna Viinamäen ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyöhön ”Asiakkaan ääni kuuluviin – Kokemustoimijat yhteiskehittämässä kuntoutus- ja työllisyyspalveluita” \(Theseus.fi\)](#)
2. hankkeessa kerättyihin palautteisiin ja havaintoihin toiminnan vaikuttavuudesta sekä
3. hanketoimijoiden haastatteluun syksyllä 2019.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä: vaikuttaminen koettiin merkityksellisenä. Hankkeessa kerättyjen palautteiden perusteella tilaisuuksiin osallistuminen koettiin merkityksellisenä ja työskentelyä arvioitiin aidoksi ja avoimeksi. Hankkeen tilaisuuksiin osallistuneet kokivat, että he olivat tulleet kuulluiksi. Arvioitiin myös, että ryhmässä oli ollut paljon avointa keskustelua, ja että jokainen oli saanut tuoda oman mielipiteensä tasavertaisena esille. Toivottiin, että omien kokemusten kertomisesta olisi hyötyä palveluiden kehittämiseen.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toimintamallin kehittäjät arvioivat toimintamallin kehittämiseen osallistuneiden ryhmien osallisuuden toteutumista kehittämisen eri vaiheissa. Vaiheita, joissa osallisuutta arvioitiin, olivat tiedonkeräys, nykyisten palveluiden arviointi ja tulevaisuuden suunnittelu.

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmän tilaisuuksissa osallisuus toteutui näissä kolmessa eri kehittämisen vaiheessa. Osallistujat saivat tietoa sote-uudistuksen ajankohtaisista asioista, tuottivat tietoa arvioidessaan saamiensa palveluiden nykytilaa ja visioidessaan unelmiensa palveluita.

Lisäksi toimintamallin kehittäjät arvioivat myös kehittämiseen osallistuneiden ryhmien osallisuutta päätöksenteon ja vaikuttamisen näkökulmista.

Osallistuminen päätöksentekoon ja vaikuttamiseen eivät tilaisuuksissa toteutuneet yhtä vahvasti, sillä osallistujilla ei ollut valtuuksia päättää asioista. Osallistujilla oli mahdollisuus kertoa omaa kokemustietoaan ja tehdä ehdotuksia, joita hankkeen työntekijät veivät eteenpäin maakunnan valmisteluun ja hankkeiden verkkosivuille tiedoksi. Tilaisuuksien toiminnallisuudesta huolimatta vaikuttaminen ei toteutunut toivotulla tavalla, koska osallistujat eivät osallistuneet varsinaiseen palvelujen tuottamiseen.

Osallistujat kävivät tilaisuuksissa aktiivista vuoropuhelua ammattilaisten, tässä tapauksessa hanketyöntekijöiden kanssa ja tuottivat tietoa palvelujen arvioinnin, suunnittelun ja kehittämisen tueksi. Yhteinen ymmärrys palveluita tuottavien ja niistä päättävien tahojen sekä kokemusasiantuntijoiden kesken olisi varmasti lisääntynyt jo ryhmän toiminnan aikana, jos kehittäjäryhmään olisi alun perin kutsuttu edustajia eri tahoilta.

Osallisuus yhteisestä hyvästä: päättäjien läsnäoloa kaivattiin

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmän toiminnan tärkein tavoite on kehittää palveluja. Ammentaessaan kokemustietoa palvelujen kehittämiseksi kokemustoimijat panostavat yhteiseen hyvään. Vaikka vuoropuhelu oli aktiivista, yhteinen ymmärrys palveluita tuottavien

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ja niistä päättävien kanssa olisi lisääntynyt enemmänkin, jos kehittäjäryhmässä olisi ollut paremmin edustettuna esihenkilöt, johtajat ja päättäjät.

Suositus

Kun kokemusosaaminen valjastetaan palvelujen kehittämiseen, on tiedonkulun kannalta ensisijaisen tärkeää saada mukaan myös esihenkilöt, johtajat ja päättäjät. Näin vaikuttavalla työllä on mahdollisuus olla entistä vaikuttavampaa, kun yhteinen ymmärrys lisääntyy työskentelyn aikana.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tarve kehittää palveluja on tunnistettu pitkään. Samoin on tunnistettu, että palvelujen käyttäjillä on olennaista tietoa kokemukseensa perustuen. Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä vastaa molempiin tunnistettuihin tarpeisiin.

Toimintamalli on siinä mielessä uusi, että kehittämistoiminta on alusta alkaen integroitu osaksi SATASOTEn käytäntöjä eli sitä ei ole kehitetty irrallaan palvelujärjestelmästä. Tiivis yhteistyö SATASOTEn kanssa lisää todennäköisyyttä sille, että kokemusosaamista saadaan valjastettua palvelujen kehittämiseen.

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmän toimintamallia on kehitetty toimintatutkimuksellisessa hengessä. Toimintatutkimuksellinen kehittäminen etenee sykleissä. Se tekee mahdolliseksi vaiheittaisen kehittämisen, jossa korjaavia ja täsmentäviä liikkeitä voidaan tehdä nopeasti ja joustavasti.

Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä on kiinnostanut kokemusosaajia. Ryhmän neljään tapaamiseen osallistui syksyn 2017 ja kevään 2018 aikana yhteensä 22 koulutettua kokemusasiantuntijaa. Ryhmän tapaamisissa hyödynnettiin erilaisia osallistavia työskentelytapoja.

Lopuksi

Satasote on integroinut osallisuuden edistämiseen liittyvää kehittämistyötä osaksi organisaatorakennetta. Tämä ilmenee erityisesti siinä, että hankerahoituksella tehtävä kehittäminen pyritään juurruttamaan käytäntöön. Kokemusosaamista on hyödynnetty muissakin hankkeissa ja organisaatioissa, mutta pyrkimys kokemusasiantuntijuuden systemaattiseen hyödyntämiseen Satasoten organisaation alueella on uutta.

Kokemustoimijat vaikuttajana -ryhmätoiminta kuvattiin yhtenä yhteiskehittämisen muotona ja mallia jalkautettiin alueella hankkeen loppuvaiheessa ja markkinoitiin myös muiden käynnissä olevien hankkeiden käyttöön.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Satakunnassa on käynnistynyt SATADUUNIA ESR-hanke (2019–2022), joka jatkaa TL 5 hankkeena kohderyhmän palveluiden kehittämistä Satakunnassa yhteistyössä maakunnan ammattilaisten ja asiakkaiden kanssa. Erityisesti tavoitteena on kehittää työikäisten monialaisia palveluita ja työhönvalmennusta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Komppaa-pelit tukevat oppimisvaikeuksien tuomissa haasteissa

Oppimisen vaikeuksia kokevat saavat tukea ja apukeinoja arjen, opintojen ja työelämän haasteisiin pelaamalla aiheeseen kehitettyjä Komppaa-pelejä yhdessä vertaisten ja koulutetun ohjaajan kanssa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Komppaa! Kompensaatiokeinoista apuaskelmia työtehtäviin -hanke (ESR TL 5 2018–2020), Jyväskylä, Saarijärvi, Laukaa.

Yhteistyössä olivat mukana:

- Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) Hyvinvointiyksikkö
- Jyväskylän Ammatillinen opettajakorkeakoulu
- Sovatek-säätiö
- Jyväskylän kaupungin työllisyyspalvelut
- Honkalampi Kaski Jyväskylä
- Visio-säätiö
- Nuorten Ystävät ry
- Puustellin työkyliä
- Komppaa-ryhmiin osallistuneet ryhmäläiset sekä JAMKin opiskelijat.

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaa kehitettiin käytännön yhteistyössä kuntouttavan työtoiminnan, sosiaalisen kuntoutuksen ja työllisyyspalveluiden kanssa.

Kehittäjän yhteyshenkilö(t): Aino Alaverdyan, JAMK, Aino.Alaverdyan@jamk.fi ja Liisa Mattila, JAMK, liisa.mattila@jamk.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- TUKEE!-hankkeessa (ESR 1.9.2017–31.5.2020): Työpajatyöskentelystä apukeinoja neuropsykiatrisia häiriöitä kokeville nuorille.
- PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hankkeessa (ESR 2016–2019). Sokran arvioimat toimintamallit: [Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana](#) ja [Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna](#)

Mallin kuvaus

Oppimisen vaikeuksien ja esimerkiksi tarkkaavuuden häiriöiden aiheuttamiin toiminnallisiin haasteisiin on kehitetty Komppaa-pelikokonaisuus, jonka tarjoamien harjoitteiden avulla haasteita voidaan lievittää ryhmässä tai yksilötapaamisissa ohjaajan tuella.

Pelin aikana pelaajat tunnistavat, ideoivat ja jakavat toistensa kanssa keinoja arjen, työn ja oppimisen tilanteissa kohtaamiensa haasteiden ratkaisemiseksi. Pelien avulla he oppivat tietoisesti hyödyntämään vahvuuksiaan, erilaisia apukeinoja ja muilta saamaansa tukea myös omassa toiminnassaan. Pelejä voidaan pelata omatoimisesti tai soveltaa eri tarkoituksiin ohjaus-, valmennus- ja opetustyössä.

Toimivuuden ja käyttönoton ehdot

Pelikokonaisuuteen kuuluu kolme eri vaikeusasteista peliä: muistipeli, Kaverille keinoja -peli ja Komppaa-lautapeli. Lautapelissä yhdistyvät pelillisuus ja osallisuus ryhmätyöskentelyssä. Sitä pelataan peliin ja sen tarkoitukseen perehtyneen ohjaajan tuella pelin haastavuuden vuoksi. Peli on kehitetty pelattavaksi ensisijaisesti ryhmässä, jotta kokemuksia ja ideoita on mahdollista jakaa. Myös muistipelistä ja Kaverille keinoja -pelistä saadaan ohjatusti pelaamalla enemmän hyötyä pelaajille, koska reflektointia ja vuorovaikutusta tapahtuu ohjaajan johdolla todennäköisesti enemmän, ohjaajalta saatavan emotionaalisen tuen lisäksi.

Kokonaisuuteen kuuluvat pelit

Helpoin versio eli **muistipeli** on useimmille tuttu periaatteeltaan. Peliä pelataan apukeinokorteilla perinteisen muistipelin tapaan, keskustellen samalla apukeinojen käyttämahdollisuuksista. Apukeinot on koottu kortteihin Komppaa-ryhmäläisten* ideoiden ja kirjallisuuden pohjalta.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

* Katso apukeinot teemoittain: [Ryhmänohjaajan opas : Kompensaatiokeinoista apua arkeen, työhön ja oppimiseen](#)

Kaverille keinoja -pelissä hyödynnetään apukeinokorttien lisäksi pelihahmoja, joiden tarinan avulla pohditaan ratkaisuja erilaisiin haasteisiin hahmon arjessa. Hahmoilla on erilaisia ominaisuuksia: vahvuuksia, mielenkiintoja ja oppimisen vaikeuksia. Ryhmäläiset voivat samaistua näihin hahmoihin ja havaita itsellään samoja ominaisuuksia. Toisaalta he voivat pohtia ja huomata, miten hahmoille sopivat ratkaisut voisivat toimia myös heidän omassa päivittäisessä arjessaan.

Lautapelissä käytetään korttien ja hahmojen lisäksi pelilautaa, noppaa ja pelimerkkejä, keinokortteja, hahmoja sekä ns. Konstikortteja. Konstikorttiin (vrt. Komppaa-kortti) pelaaja voi pelin aikana kerätä löytämiään apukeinoja, omia vahvuuksiaan ja muilta saatavia tukikeinoja.

Komppaa-lautapeliin on olemassa ohjekirja. Peli mahdollistaa apukeinojen löytämisen lisäksi keskustelun oppimisen vaikeuksien ilmenemisestä arjen eri ympäristöissä sekä ratkaisujen pohtimista ja löytämistä niihin. Pelilaudalla on esimerkiksi pysäkki, jossa pohditaan, kuinka vahvuudet voivat auttaa pelihahmoa (pelaajaa) selviytymään haastavasta tilanteesta sekä pysäkki, jossa pohditaan, miten toisilta ihmisiltä saatava tuki voisi olla avuksi pelihahmolle (pelaajalle). Peliä voi siis pelata ohjekirjan eri hahmojen tai muiden keksittyjen hahmojen avulla tai omana itsenään.

Resurssit ja ohjeet

Pelien materiaalit ja ohjeet sekä Ryhmänohjaajan opas ovat avoimesti saatavilla Komppaa-hankkeen sivuilta. Ryhmänohjaajan oppaan avulla ohjaajat voivat opiskella käyttöönottoa myös omatoimisesti. Välineet, kuten pelilauta ja kortit, voi tulostaa käyttöön. Käyttöönotto edellyttää ohjaajan perehtymistä, osallistujien kokoamista ja yhteistä tilaa pelaamiseen. Pelien materiaaleja voi hyödyntää myös yksilötyössä: esimerkiksi apukeinokortit soveltuvat hyvin myös yksilöohjaukseen

Komppaa-peli ja sen kehittäminen on kuvattu opinnäytetyössä (Häyrinen & Peltari 2019) ja pelin toiminta sekä materiaalit löytyvät pelin ohjekirjasta. Tarvikkeisiin kuuluvat: peliohjeet, seitsemän pelihahmoa (s. 5-11), ympäristökuvaukset (s. 4), keinotaulukko, Konstikortti-pohja (s. 12), 40 apukeinokorttia ja pelilauta.

Lisäksi voi hyödyntää Ryhmänohjaajan oppaassa kuvattua Komppaa-korttia ja -päiväkirjaa sekä vahvuuskortteja omien vahvuuksien tunnistamiseen. Ryhmänohjaajan oppaasta saa tukea ohjaamiseen.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Pelaamisen tueksi on tehty myös yleisvideo sekä video liittyen muistipeliin, hahmokorteilla pelaamiseen ja pelilaudalla pelaamiseen.

[Komppaa-hankkeen sivut \(Jamk.fi\)](#)

[Komppaa-hankkeen materiaalipankki \(Jamk.fi\)](#)

[Komppaa-pelin esittely \(YouTube\)](#)

[Komppaa-pelin pelaaminen \(YouTube\)](#)

Toimintaympäristö

Komppaa-peli ja muut pelikokonaisuuden materiaalit on kehitetty työvalmennuksen ja sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa ja pelejä on pelattu kuntouttavan työtoiminnan yhteydessä toteutettujen Komppaa-ryhmien* aikana. Pelit ovat sovellettavissa eri asiakasryhmätilanteissa ammatillaisen harkinnan mukaan. Pelien ideaa ja välineitä voidaan hyödyntää myös yksilöohjauksessa.

* Katso myös toimintamalli: [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen](#)

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Pelikokonaisuus on kehitetty erityisesti auttamaan henkilöitä, jotka kokevat oppimisvaikeuksien rajoittavan heidän toimintaansa esimerkiksi työtehtävissä tai arkitöimissä.

Oppimisvaikeuksia kokevilla on tarvetta löytää haasteita helpottavia apukeinoja arkeen, työhön tai opiskeluun. Haasteina voivat olla muun muassa lukivaikkeudet, matemaattiset vaikeudet, muistaminen, keskittyminen, tarkkaavuus, toiminnanohjaus, hahmottaminen, jännitys ja ahdistus.

Pelit ja materiaalit kehitettiin yhdessä asiakkaiden kanssa ja lisäksi kehittämistyössä hyödynnettiin oppimisvaikeuksia koskevaa kirjallisuutta. Kehittämistyön keskiössä oli ratkaisujen ja kompensatiokeinojen löytäminen asiakkaiden eri tavoin ilmeneviin haasteisiin. Pelien kehittämisessä pyrittiin vastaamaan näihin kohderyhmälähtöisesti.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Ryhmänohjaajan oppaassa ja ohjevideoissa opastetaan pelitoimintaan, taustatietoihin ja harjoituksiin sekä hyödyntämisen mahdollisuuksiin. Katso kohta Tietoa muualla.

Komppaa-pelin apukeinokortteja voi hyödyntää myös sellaisenaan yksilö- ja ryhmäkeskusteluissa esimerkiksi ryhmäytymisen tai tavoitteiden asettamisen tukena. Pelilaudan eri toimintaympäristöjä voi myös soveltaa eri keskustelutarkoituksiin esimerkiksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

miettimällä erilaisia onnistumisen kokemuksia suhteessa pelilaudan eri toimintaympäristöihin, kuten koti, kauppa, virasto, koulu, työ ja vapaa-aika.

Peli pohjautuu vahvasti toimintaterapian ammatilliseen viitekehykseen, joten sen tuntemuksesta tai toimintaterapeutin konsultoisesta voi myös olla apua alkuun pääsemisessä.

Pelit ja materiaalit kehitettiin yhdessä kohderyhmän kanssa

Komppaa-peli on kehitetty oppimisvaikeuksia kokevien ryhmissä osana Komppaa-ryhmätoimintaaⁱ. Pelin kehittämisessä käytettiin ryhmien osallistujien ideoimia keinoja oman toiminnan helpottamiseksi. Keinot jalostettiin ensin ryhmäläisten kanssa ns. Komppaa-korteiksi. Yhteiskehittäminen toteutui siten, että ryhmien ohjaajat välittivät ryhmissä esille nousseita eri keinoja (n=114) kehittäjille sähköpostitse listoina ja valokuvina. Kerätyt keinot ryhmiteltiin oppimisvaikeuksien perusteella kategorioihin ja aineistoa täydennettiin kirjallisuudesta, internet-sivustoilta ja tutkimuksista löydettyillä apukeinoilla. Apukeinoja listattiin Flinga-kaavioonⁱⁱ 112 kappaletta ja luokiteltiin. (Häyrinen & Peltari 2019, 34.ⁱⁱⁱ)

Komppaa-korttien kehittämistä jatkettiin ja työstettiin pelilauta^{iv}, jossa toiminnan rajoitteiden eri toimintaympäristöt tulevat esille. Pelilaudan ympäristöjen suunnittelussa hyödynnettiin hanketyöntekijöiden ammatillista osaamista ryhmien ohjauksessa esille tulleista seikoista. Esimerkiksi kaupassa käynnin haasteita kuvaamaan valittiin hedelmävaaka, jossa on paljon numeroita, joita voi olla vaikea hahmottaa.

Osana Komppaa-peliä on kehitetty vahvuuskortit^v, jotka voivat auttaa tunnistamaan omia vahvuuksia. Ne voivat auttaa huomaamaan, missä tilanteissa näistä tunnistetuista vahvuuksista voi olla apua. Vahvuudet voivat toimia mm. apukeinoina, jotta oppimisvaikeus ei olisi este toiminnalle arjessa, työssä tai opiskelussa. Vahvuudet voivat olla persoonallisia ominaisuuksia, osaamisia, valmiuksia tai selviytymiskeinoja, joita jokainen voi myös itse kehittää tai vahvistaa erilaisilla menetelmillä. Korteista löytyykin keinoja vahvuuksien kehittämiseen.

Korteista voidaan printata itselle sopivat kortit ja tuunata ne mieleiseksi esimerkiksi liimaamalla vahvuustekstin värikkäälle kartongille. Toiselle puolelle kartonkia voidaan liimata aiheeseen sopiva kuva, esimerkiksi etsimällä sellainen aikakausilehdestä, tulostamalla itseotettu kuva tai koristelemalla kortti piirroksin. Kortit voidaan tallentaa myös sähköisessä muodossa hyödynnettäviksi.

Komppaa-hankkeessa toimineet opiskelijat työstivät kehittämistehtävänä Komppaa-pelin ohjeistuksen^{vi} ja esittelyvideon^{vii}.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Samankaltaista toimintaa myös TUKEE!- ja PRO SOS -hankkeissa

TUKEE!-hankkeen (ESR 1.9.2017–31.5.2020) pelipajoissa oli mahdollisuus kokeilla erilaisia luovia ja pelillisiä, psyykkisen hyvinvoinnin tueksi kehitettyjä menetelmiä. Pajoissa oli mm. virtuaalitodellisuuden testausta, lautapelin ideointia ja liikuntapelin kokeilua. Pelaaminen on elämyksellistä, luovaa, ja siinä pääsee käyttämään mielikuvitusta. Pelaaminen tarjoaa myös mielekästä tekemistä ja haasteita. Pelaamisen avulla opittiin ratkomaan ongelmia ja haasteellisia tilanteita ja tekemään päätöksiä yhteisen edun hyväksi sekä kehitettiin vuorovaikutustaitoja. Pelaaminen antoi onnistumisen kokemuksia ja sai ajatukset irti hetkeksi omista elämän haasteista.

[TUKEE!-hankkeen verkkosivut \(tukee.fi\)](http://tukee.fi)

[Hankkeen loppuraportti](#)

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hankkeessa (ESR 2016–2019) on kehitetty pelillisyyteen ja leikillisyyteen liittyviä harjoitteita ja menetelmiä oppaineen. Esimerkiksi KieliStartti-mallissa tarjotaan ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta maahanmuuttajanaisille leikkien ja pelien avulla. Pelitarina-mallissa hyödynnetään voimavaralähtöistä menetelmää asiakkaan elämäntarinan avaamiseen ja sosiaalialan asiakastyöhön pelaamisen kautta. Elämän värit -peli on tarkoitettu ulkomaalaistaustaisten aikuisten kanssa työskentelyyn.

[Pelillisuus ja leikillisuus \(Prosos.fi\)](#)

Katso myös Sokran arvioimat toimintamallit: [Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana](#) ja [Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden kokemus vahvistuu pelaamalla

Pelaamisen avulla osallistujat löytävät uusia tapoja kompensoida oppimisen vaikeuksien aiheuttamia toiminnallisia haasteita, esim. arjessa, työssä ja opinnoissa. Oppimisen vaikeuksista keskustelu, vaikeuksien tunnistaminen ja toimintaa kompensoivien apukeinojen löytäminen vahvistavat pelaajien toimijuutta ja osallisuutta omassa elämässä ja arjen eri toiminnoissa.

Ryhmän muodostumisvaiheessa pelaaminen auttaa keskustelemaan sekä suuntaamaan toimintaa ja ajatuksia ryhmän tarkoituksen kannalta keskeisiin näkökulmiin ilman, että ryhmäläisten tarvitsee kertoa omista henkilökohtaisista asioistaan heti alussa. Kun ryhmän ilmapiiri muodostuu luottamukselliseksi, pelaaja voi pelata peliversioita myös omana itsenään, jolloin pelaaminen tukee keskustelua ryhmäläisten omista oppimisen vaikeuksista ja ratkaisuista eri tilanteissa sekä ympäristöissä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Pelillisuus vuorovaikutuksen muotona

Pelillisuus luo ryhmätilanteisiin rentoa ja turvallista rakennetta ja ilmapiiriä helpottaen osallistumista. Pelin avulla on mahdollista tarkastella haasteellisia tilanteita pelihahmojen kautta ja madaltaa kynnyistä puhua myös omista oppimisen vaikeuksista ja niihin liittyvistä kokemuksista. Pelaajat voivat huomata, etteivät ole yksin kokemustensa kanssa. Pelaaminen rohkaisee ja edistää vuorovaikutusta pelaajien välillä kannustaen omien ideoiden jakamiseen sekä muilta saatavien ideoiden hyödyntämiseen. Pelin avulla on mahdollista huomata, että toiminnan haasteet ovat ratkaistavissa erilaisten apukeinojen ja muilta saatavan tuen avulla sekä hyödyntämällä tietoisesti omia vahvuuksia. Pelaajat oppivat tunnistamaan haasteiden lisäksi omia vahvuuksiaan monipuolisesti. Esimerkiksi pelaamisen yhteydessä täytettyyn Konsti-korttiin (vrt. Komppaa-korttiin) kootut omat vahvuudet, apukeinot ja tuen tarve muilta ovat tukeneet ryhmäläisiä haasteiden nimeämisessä eri yhteyksissä kuten opinnoissa, kuntoutuksessa tai työharjoittelussa.

Pelit kehitettiin yhdessä

Pelien sisällöt ja ilmeet kehitettiin yhdessä osallistujien kanssa. Komppaa-pelin apukeinokorttien apukeinot on kerätty Komppaa-ryhmien osallistujilta eli henkilöiltä, joilla itsellään on koettuja tai/ja tunnistettuja oppimisen vaikeuksia. Komppaa-peliä pilotoitiin eri Komppaa-ryhmissä ja kehitettiin osallistujien sekä ohjaajien palautteen perusteella.

Pelien yhteiskehittäminen ja uusien haasteiden sekä apukeinojen täydentäminen pelien aikana omia kokemuksia kertomalla tai hahmon toimintaan liittämällä auttaa osallistumaan täysipainoisesti vaikuttamisen prosesseihin ja tukemaan myös muita samankaltaisessa elämäntilanteessa olevia.

Komppaa-peliä voi soveltaa myös muissa toimintaympäristöissä.

Ohjaajien ammatillinen osallisuus vahvistuu

Ohjaajien osallisuus oman työhön vahvistui, kun pelien kehittäminen ja pelaaminen antoi välineitä oppimisen vaikeuksien käsittelyyn yhdessä niitä kokevien kanssa. Ohjaajat huomioivat ja nimesivät ryhmäläisten erilaisia taitoja ja kokemuksia, jotka valjastettiin koko pelaajaryhmän käyttöön.

Ohjaajille pelaaminen tarjoaa uudenlaisia keinoja työstää haastavia asioita yhdessä kohderyhmän kanssa. Pelaamisen apuvälineet tarjoavat hyödyllistä tietoa ja konkreettisia keinoja tukea ihmisiä työ- ja opintopoluilla, kun kompensatiokeinot konkretisoituvat ja niitä käsitellään esimerkiksi oppimisen vaikeuksia kokevien, pelien ohjaajan ja opiskeluhoillon kanssa. Katso myös Sokran arvioima toimintamalli [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen](#).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Komppaa-pelit osaksi eri rakenteita

Komppaa-pelien pelaaminen auttaa huomioimaan oppimisen ja työelämätaitojen haasteita ja ratkaisuja osana esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan sekä opintojen- ja työelämän konteksteja. Komppaa-pelit voidaan helposti ottaa käyttöön uusissa toimintaympäristöissä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kuvakorteille ja pelillistämiseksi nousi tarve hankkeen aikana, kun oppimisen vaikeuksien kompensatio- eli apukeinoja haluttiin konkretisoida. Komppaa-peliä on kehitetty ja pelattu Komppaa-ryhmissä ja sen eri sovelluksia on integroitu hyödynnettäväksi myös Komppaa-ryhmän ohjaamiseen.

Komppaa-peleissä hyödynnetään ratkaisukeskeisyyttä ja valmennuksen periaatteita yhdistettynä toiminnallisen kompensatian lähestymistapaan. Komppaa-ryhmätoimintamallin teoreettinen viitekehys rakennettiin määrittelemällä osallisuuden, toimijuuden ja minäpystyvyyden käsitteitä toiminnan- ja sosiaalitieteen näkökulmista.

Pelitoimintaa on arvioitu hanketoiminnan aikana ryhmissä ja toimintaterapian tutkimus- ja kehittämissymposiumissa. Pelit ovat havaintojen mukaan edistäneet keskustelua ja vuorovaikutusta peliryhmissä. Komppaa-pelin eri versiot on koettu hyviksi niiden monipuolisten käyttömahdollisuuksien ja sovellustapojen ansiosta. Tutkimustietoa on hyödynnetty kiitettävästi mallin kehittämissä vaiheissa. Mallista on julkaistu kehittämistyön aikana ammatillisia sekä tieteellisiä julkaisuja.

Malli edustaa uudenlaista toimintaa alueella ja hanketoiminnassa. Toimintaterapian osaamisen ja kompensatioiden näkökulman tuominen kuntouttavaan työtoimintaan Komppaa-pelin avulla on ollut uudenlainen ja tervetullut avaus. Toiminnallisen kompensatian ja mukauttamisen näkökulma ovat Komppaa-pelien ja ryhmätoimintamallin uutuusarvo. Toiminta on tuonut uudenlaisen näkökulman ohjausotteeseen.

Peliä on esitelty ammattilaisverkostoissa valtakunnallisesti mm. toimintaterapian tutkimuspäivillä Helsingissä 2019 ja valtakunnallisilla TYP-päivillä 2019 sekä muissa seminaareissa. Pelimateriaalia on jaettu eri tahoille. Malli on herättänyt kiinnostusta pelin soveltamisesta eri kohderyhmille kuten ikäihmisille, lapsille, nuorille ja työllisyyspalveluita käyttäville työikäisille. Komppaa-peli onkin helppo ottaa käyttöön erilaisessa valmennus- ja ohjaustyössä työikäisten parissa. Ohjaajan tulee vain tutustua ohjeisiin etukäteen sekä tulostaa pelilautaa ja kortit pelaamista varten.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lopuksi

Komppaa-pelien pelaaminen vahvistaa ihmisen osallisuutta omaan elämään, vuorovaikutukseen ja kiinnittymiseen yhteisöihin, kun oppimisen vaikeudet ja työelämäarjen haasteet kuvataan ja nimetään, ja niihin etsitään yksilöllisiä ratkaisuvaihtoehtoja eli kompensatiokeinoja. Osallistujien kyvyt ja mahdollisuudet opinto- ja työelämäpoluille vahvistuvat.

Pelien pelaaminen osana Komppaa-ryhmätoimintaa vahvistaa pelaamisen vaikuttavuutta, kun osallistajat pääsevät työskentelemään haasteiden selättämiseksi luottamuksellisessa ja tutussa ryhmässä. Katso myös Sokran arvioima toimintamalli [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen](#).

Kehittämistyöstä saatujen palautteiden perusteella Komppaa-pelien harjoituksista on hyötyä ja niiden juurtumiselle on leviämispotentiaalia kentän asiakastyöhön. Peliin on koottu tietoa ja konsteja oppimisen vaikeuksien selättämiseksi arjessa. Näin pelaajat saavat uusia konkreettisia keinoja omien toiminnallisten haasteiden ratkomiseen.

Komppaa-hanke päättyi 31.tammikuussa 2020. Kehittäjäkumppanit jatkavat toimintaa ja mallin erinomaiset materiaalit mahdollistavat mallin käyttöönoton laajasti.

ⁱ Katso toimintamalli: [Komppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen](#)

ⁱⁱ [Komppaa-keinot \(Flinga.fi\)](#)

ⁱⁱⁱ [Häyrinen, M. & Pelttari, P. 2019. Komppaa-peli: Keinoja oppimisvaikeuksien tuomiin haasteisiin ja arjessa selviytymiseen, opinnäytetyö](#)

^{iv} [Komppaa-pelilauta \(pdf\)](#)

^v [Komppaa-pelin vahvuuskortit \(pdf\)](#)

^{vi} [Komppaa-pelin ohjekirja \(pdf\)](#)

^{vii} [Komppaa-pelin esittelyvideo \(YouTube\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kompppaa-ryhmätoiminnasta keinoja oppimisvaikeuksien kompensoimiseen

Komppaa-ryhmässä osallistujat tunnistavat omia haasteitaan ja vahvuuksiaan oppimisessa sekä saavat näihin konkreettisia apukeinoja ja vertaistukea. Löydetyt kompensointikeinot tukevat osallistujien arkea, opintoja ja polkua kohti työelämää.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Komppaa! Kompensaatiokeinoista apuaskelmia työtehtäviin -hanke (ESR 1.2.2018–31.1.2020), Jyväskylä, Saarijärvi, Laukaa.

Yhteistyössä olivat mukana:

- Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) Hyvinvointiyksikkö
- Jyväskylän Ammatillinen opettajakorkeakoulu
- Sovatek-säätiö
- Jyväskylän kaupungin työllisyyspalvelut
- Honkalampi Kaski Jyväskylä
- Visio-säätiö
- Nuorten Ystävät ry
- Puustellin työkyä
- Kompppaa-ryhmiin osallistuneet ryhmäläiset sekä JAMK:n opiskelijat.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaa kehitettiin käytännön yhteistyössä kuntouttavan työtoiminnan, sosiaalisen kuntoutuksen ja työllisyyspalveluiden kanssa.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Aino Alaverdyan, JAMK, aino.alaverdyan@jamk.fi ja Liisa Mattila, JAMK, liisa.mattila@jamk.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Kunnolla töihin -hankkeessa (ESR 1.1.2015–31.12.2016) tehtiin Komppaa-toimintaa edeltävää pilotointia. Hanke oli Sovatek-säätiön hallinnoima yhteistyöhanke, jonka osatoteuttajia olivat Jyväskylän Katulähetys ry ja Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy
- TUKEE!-hankkeessa (ESR 1.9.2017–31.5.2020): Työpajatyöskentelystä apukeinoja neuropsykiatrisia häiriöitä kokeville nuorille.

Mallin kuvaus

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Komppaa-ryhmätoiminta koostuu 12 tapaamisesta kolmen kuukauden jaksolla, alkaen kompensatiokeinojen tiedostamisesta ja jatkuen niiden kokeilemisella sekä kokoamisella henkilökohtaiseen korttiin. Ryhmien ohjaajat tuovat ryhmiin erilaisia oppimisen apukeinoja, joita ryhmäläiset voivat vapaasti käyttää koko ryhmäprosessin ajan. Näitä ovat esimerkiksi piirtäminen, muistiinpanojen tekeminen, puheen tallentaminen, lukiviivoittimet, erilaiset digitaaliset sovellukset, rauhallisen taustamusiikin kuuntelu ja muistilaput.

Ohjaajat käsittelevät asioita muun muassa keskustelemalla, kuvien avulla, piirtämällä ja kirjoittamalla. Ryhmien aikana ohjaajat huomioivat ja nimeävät yhdessä ryhmäläisten kanssa erilaisia taitoja ja kokemuksia, jotka valjastetaan koko ryhmän käyttöön.

Ryhmäläiset tekevät teemoihin liittyviä välitehtäviä omaan päiväkirjaansa ja kokoavat tuki- ja kompensatiokeinoja sekä omia vahvuuksia Komppaa-kortteihin. Välitehtävien tarkoituksena on ryhmissä käsiteltävien teemojen tarkastelu ryhmäläisten oman arjen konteksteissa tukien opitun siirtymistä arkiympäristöihin. Välitehtävät toimivat myös orientoitumisena seuraavan ryhmäkerran teemaan. Mukana on erityisesti omaa toimintaa ja onnistumisia edistävien keinojen kokeilua mm. työ- tai toimintatilanteen havainnoinnin avulla. Kun päiväkirjassa on omat muistiinpanot valmiiksi kirjattuna ryhmäkerran temasta, yhteiseen keskusteluun on helpompi osallistua.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Komppaa-kortit ja päiväkirja edistävät tiedonvaihdon tukea ryhmäläisten, ohjaajien, työvalmentajan ja muiden toimijoiden välillä. Lopuksi keskitytään ryhmäprosessin päättymiseen sekä ryhmän jälkeisen ajan ja tulevaisuuden suunnitteluun.

Komppaa-ryhmätoiminnan opas ja ohjaus

Komppaa-ryhmätoiminnan oppaaseen on koottu kattavasti malli ja sen käyttöönotto. Ohjaajat voivat hyödyntää ryhmänohjaajan oppaassa olevia harjoituksia eri teemojen kohdalla ja eri ryhmäkertojen vaiheissa sekä käyttää myös oppaan ulkopuolisia harjoituksia teemojen tavoitteita tukemaan. Suositeltava ryhmäkerran pituus on 3–4 tuntia. Ryhmässä voi olla yksi tai kaksi ohjaajaa ja noin 6 osallistujaa. Ohjausmenetelmänä toteutetaan ratkaisukeskeistä toiminnallista valmennusta.

Ryhmänohjaajina voivat toimia sosiaali-, terveys- tai opetusalan ammattilaiset. Ryhmäläisten mahdollisuus saada tukea ohjaajilta myös ryhmäkertojen välillä tukee prosessia.

[Ryhmänohjaajan opas: Kompensaatiokeinoista apua arkeen, työhön ja oppimiseen](#)
[Komppaa-kortin täyttö- ja tulostusohje \(pdf\)](#)

Toimintaympäristö

Komppaa-toimintaa toteutettiin kehittämisvaiheessa osana kuntouttavaa työtoimintaa. Kuntouttava työtoiminta toteutuu 3–4 kuukauden jaksoissa 1–4 päivänä viikossa, mikä mahdollistaa hyvin haasteiden tunnistamisen ja kompensaatiokeinojen löytämisen.

Ryhmätoiminta soveltuu monenlaiseen kuntoutus- ja valmennustyöhön sekä työhön valmennukseen. Ryhmämalli soveltuisi kehittäjäkumppanien kokemuksen perusteella hyvin myös perusopetuksen, toisen asteen ja korkea-asteen koulutukseen sekä valmentavaan koulutukseen ja nuorten työpajoille ohjausmalliksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Komppaa-ryhmätoimintamalli on suunnattu nuorille ja aikuisille, jotka kokevat oppimisen vaikeuksien vuoksi haasteita omassa arjessaan, työssään tai opinnoissaan. Malli on kehitetty erityisesti pitkään työelämän ulkopuolella olleiden ihmisten valmennukseen ja ohjaukseen. Edellytys osallistumiselle on kyky reflektoida omaa toimintaansa.

Mallia on kehitetty ja testattu kuntouttavassa työtoiminnassa kahdeksan eri toimintaryhmän kanssa. Mukana ryhmissä oli mm. työmarkkinoiden ulkopuolella olevia, sosiaalihuoltolain piirissä olevia asiakkaita, sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutuksen piirissä olevia asiakkaita.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Ryhmän vaiheet

Ryhmätoimintaan on hyvä koota osallistujat, joilla on kiinnostusta ja motivaatiota etsiä uusia kompensatiokeinoja tai päivittää niitä. Ennen ryhmätoiminnan alkua kunkin ryhmäläisen kanssa on hyvä toteuttaa alkuhaastattelu, jossa keskustellaan ryhmäläisten omista tavoitteista ja odotuksista ryhmätoiminnalle. Samalla ohjaaja saa tärkeää tietoa ryhmän rakentamiseksi. Komppaa-materiaalipankista löytyvään ryhmätoiminnan oppaaseen on koottu väittämiä alkuhaastattelun tueksi ja kuvattu ryhmätoiminnan soveltuvuuskriteerejä, jotka auttavat ammattilaisia kokoamaan ryhmän. Videot ryhmätoiminnasta ja sen sisällöstä sekä ohjausotteesta antavat ammattilaisille hyvää lisätietoa asiakasohjauksen tueksi.

Ryhmäkokonaisuuden puolen välin jälkeen toteutetaan työ- ja toimintatilanteen havainnointi yhteisesti ryhmäläisten, toimipaikan työvalmentajien ja ohjaajien kanssa. Työ- ja toimintatilanteissa havainnoidaan arjen, työn tai oppimisen käytäntöjä ja tunnistetaan ryhmäläisten vahvuuksia, käytettyjä kompensatiokeinoja, mahdollisia toimivia tuen muotoja sekä ihanteellisen toimintaympäristön elementit.

Ryhmäläisten loppuhaastatteluissa on hyvä palata ryhmäläisten alussa asettamiin tavoitteisiin sekä arvioida niiden toteutumista yhdessä esimerkiksi Komppaa-oppaassa esitettyjen väittämien avulla. On hyvä huomioida, että ryhmäläisten itsetietoisuuden lisääntyessä heidän tekemänsä arviot pystyvyyttä koskevista väittämistä saattavat toiminnan aikana myös laskea. Loppuhaastatteluissa ohjaajan on hyvä käydä ryhmäläisen kanssa läpi ryhmän aikana koostettuja henkilökohtaisia Komppaa-kortteja sekä miettiä yhdessä, missä yhteydessä ja miten ryhmäläiset voisi niitä itse kukin hyödyntää. Loppuhaastatteluissa ohjaajan tulee mainita mahdollisesta jälkiseurannasta, jos sellainen on aikeissa toteuttaa muutamia kuukausia (noin 3–6 kk) ryhmätoiminnan päättymisestä joko kasvotusten tai puhelimitse. Jälkiseurannan avulla saadaan arvokasta tietoa ryhmätoiminnan ja Komppaa-kortin merkityksistä ryhmäläisille.

[Komppaa-materiaalipankki](#)

Oppimisen vaikeudet ovat moninaisia

Oppimisen vaikeuksia on tärkeä katsoa kokonaisuutena: miten ne vaikuttavat eri tekijöihin, joita oppimisessa tarvitaan (muistamiseen, havaitsemiseen, tarkkaavaisuuteen, kirjoittamiseen, lukemiseen, päättelyyn ja ymmärtämiseen, kuuntelemiseen, puhumiseen jne.) ja niiden kautta arkeen, työhön ja opiskeluun. Jos esimerkiksi muistaminen tai lukeminen on vaikeaa, se saattaa rajata, haitata tai estää arjessa, työssä tai opinnoissa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toimimista ja selviytymistä. Kompensaatiokeinojen löytäminen ja käyttäminen yhdellä osa-alueella voi edistää henkilön toimijuutta kaikilla osa-alueilla.

Avoin ja tiivis yhteistyö toimijoiden työyhteisöjen sisällä edistää parhaiten toimintamallin käytänteisiin juurtumista.

Komppaa-ryhmätoiminnan työkaluja

Komppaa-kortti toimii yksilön tukena erilaisissa tilanteissa, joissa tietoinen vahvuuksien hyödyntäminen ja esille tuominen, omien apukeinojen käyttäminen sekä tarvittavan tuen pyytäminen muilta voivat auttaa häntä onnistumaan erilaisissa tehtävissä. Komppaa-kortin koostamisen tarkoituksena on tukea ryhmäläisen itsetietoisuuden lisääntymistä omista kompensaatiokeinoista (ml. vahvuuksista, apukeinoista ja tuen tarpeista muilta) ryhmäprosessin aikana. Lisääntyneen itsetietoisuuden avulla ryhmäläisten toivotaan rohkaistuvan kertomaan muille omista kompensaatiokeinoistaan ja hyödyntämään niitä eri tilanteissa ja toiminnoissa. Henkilö, jolla on Komppaa-kortti, voi oman harkintansa mukaan myös näyttää sitä esim. opinnoissa, työelämässä, kuntoutuksessa tai muissa palveluissa ja paikoissa, joissa katsoo sen edistävän omaa asiaansa.

[Komppaa-materiaalipankki](#)

[Komppaa-kortin täyttö- ja tulostusohje \(pdf\)](#)

Osana Komppaa-ryhmäläisten alku- ja loppuhaastatteluita voidaan käyttää myös Sokra-hankkeessa kehitettyä **osallisuustestiä**. Ohjaaja voi pyytää ryhmäläisiä täyttämään oppimistaan koskevan alkukyselyn tukemaan ryhmään orientoitumista ja suunnittelua.

[Osallisuuskysely](#)

[Osallisuustesti](#)

Kuntoutussäätiön kehittämän KOMO-kyselyn (Kysely oppimisen ja mielenterveyden ongelmista) avulla on mahdollista tunnistaa työttömyysuhan alaisia nuoria ja aikuisia, jotka kokevat oppimisen ja mielenterveyden haasteita (Peltonen, Gustavsson-Lilius, Parkkila, Stenberg, Poutiainen 2019). KOMO-kyselyn (n.d.) oppimisen vaikeuksiin keskittyvä puoli (kysymykset 1–23) toimii hyvin myös asiakasohjauksen tukena esim. Komppaa-ryhmiin.

[Lue lisää KOMO-kyselystä](#)

Ryhmäläiset odottivat Komppaa-ryhmätoiminnalta uusia ideoita ja keinoja arkeensa, työhönsä tai opiskeluunsa, tukea mm. muistamiseen, keskittymiseen, asioiden loppuun saattamiseen, jaksamiseen ja rentoutumiseen sekä selkeytystä jatkosuunnitelmilleen. Komppaa-ryhmiltä odotettiin myös uusien asioiden oppimista itsestä ja omista vahvuuksista, sosiaalisten taitojen vahvistumista, uusia ihmissuhteita sekä vertaisuuden kokemuksia.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Ryhmäläisten loppupalautteiden (n=37) ja jälkiseurantatapaamisen (n=18) perusteella Komppaa-ryhmien koettiin vastaavan positiivisesti ryhmäläisten odotuksiin.

Jälkiseurantakeskusteluissa nousi esille, että ryhmäläiset ovat jatkaneet Komppaa-ryhmien aikana kokeiltujen apukeinojen käyttöä arjessaan tai opinnoissaan. Lisäksi ryhmäläiset kokivat saavansa tukea ja suuntaviivoja jatkosuunnitelmilleen kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen.

Osallisuus kehittämistyön aikana

Ryhmässä kehitettiin mallissa käytettävät työkalut yhdessä. Esimerkiksi Komppaa-kortin ulkoasu ja sisältö kehitettiin yhdessä osallistujien kanssa ja myös sen nimestä päätettiin yhdessä.

Lisätietoa:

- Aro, T. 2017. [Oppimisvaikeudet eivät ole lastentauteja \(Peda.net\)](#). Ruusu puiston uutiset. Viitattu 31.7.2019.
- Aro, T., Eklund, K., Eloranta, A.-K., Närhi, V., Korhonen, E., & Ahonen, T. 2019. [Associations Between Childhood Learning Disabilities and Adult-Age Mental Health Problems, Lack of Education, and Unemployment \(pdf\)](#). Journal of Learning Disabilities, 52, 1, 71-83. Viitattu 26.7.2019.
- Eloranta, A-K., Närhi, V. & Ahonen, T. 2009. [Oppimisvaikeuksien pysyvyys – seurantatutkimus yhdeksästä lukivaikeustaustaisesta nuoresta naisesta \(pdf\)](#). NMI-bulletin, 19, 1. Jyväskylä: Niilo Mäki -säätiö.
- Hakkarainen, A. 2016. [Matematiikan ja lukemisen vaikeuksien yhteys toisen asteen koulutuspolkuun ja jatko-opintoihin tai työelämään sijoittumiseen \(pdf\)](#). Väitöskirjatutkimus. Itä-Suomen yliopisto, Filosofinen tiedekunta, Kasvatustieteiden ja psykologian osasto. Viitattu 3.5.2019.
- Korkeamäki, J. 2010. [Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. \(pdf\)](#) Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83/2010. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 26.7.2019.
- Selkivuori, L. 2015. [”Ei näihin vaikeuksiin työelämässä törmää”, Oppimisen tuki ja erityiselle tuelle annetut merkitykset ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskelijan näkökulmasta](#). Väitöskirjatutkimus. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Erityispedagogiikka. Viitattu 22.5.2019.

Kestävää kasvaa ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Samankaltaista toimintaa

Komppaa-hankkeessa (ESR TL 5 2015–2016) toimintaa kehitettiin **Kunnolla töihin -hankkeen (ESR 2015–2016)** kehittämistyön pohjalta. Kunnolla töihin -hankkeen toteuttajina olivat Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Sovatek-säätiö ja Jyväskylän Katulähetys ry. Kunnolla Töihin -hankkeessa tunnistettiin, että 25 %:lla työvalmennusympäristöjen pitkäaikaistyöttömistä asiakkaista oli itsearviointien perusteella oppimisen vaikeuksia ja 16 % asiakkaista ei osannut sanoa, oliko vaikeuksia vai ei. Hankkeessa kokeiltiin kuuden kerran ryhmämuotoista interventiota asiakkailla, joilla oli jokin oppimisen vaikeus tai epäily oppimisen vaikeudesta. Kokeilu osoitti, että ryhmämuotoinen, voimavaraistava, asiakaslähtöinen ja ratkaisukeskeinen interventio soveltuu kyseiselle asiakasryhmälle ja asiakkaat sitoutuvat prosessiin hyvin. Ryhmässä käytettiin erilaisia osallistavia toiminnallisia menetelmiä, kuten Spiral-peliä ja oppimiskahvilaa (learning cafe).

[Spiral-menetelmä](#)

TUKEE!-hankkeessa (ESR 2017–2020) kehitettiin työpajoja neuropsykiatrisia häiriöitä kokeville nuorille ja heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille. Työpajoissa tarkasteltiin nuorten vahvuuksia ja osaamista, mutta myös stressiherkkyttä, jonka takia olemassa olevat taidot saattavat jäädä piiloon ja vuorovaikutus muiden kanssa voi olla hankalaa. Teemoina olivat lisäksi neuropsykiatristen häiriöiden, kuten aistiherkkyden, ilmeneminen arjessa, sekä arjen pulmia helpottavat keinot. Työpajoissa oli mahdollista hyödyntää aistimateriaaleja ja rentoutuspisteitä toiminnan aikana. Välillä oli mahdollisuus vetäytyä omaan rauhaan, jotta osallistuminen ei tuntuisi liian raskaalta. Työpajojen pohdintatehtäviä tehtiin yksin tai parin kanssa. Tehtävien kautta nostettiin nuorten ja ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä yhteiseen keskusteluun.

Pajoissa opittiin ymmärtämään, ettei neuropsykiatrisissa vaikeuksissa ole kyse yrittämisen puutteesta tai tahallisuudesta, vaan neuropsykiatrisia oireita kokevan henkilön aivot vain käsittelevät saamaansa tietoa eri tavoin. Esimerkiksi yllättävät muutokset tai ärsykerikas ympäristö, joita ikätoverit eivät ehkä edes laita merkille, saattavat koetella nuoren jaksamista erittäin paljon. Tällöin sopivan vaatimustason löytäminen sekä nuoren vahvuuksien ja osaamisen sanoittaminen nousevat erittäin tärkeiksi rakentavan vuorovaikutuksen tukipilareiksi.

Tarttumalla tunnistettuihin haasteisiin oma osallisuus ja kokemus elämänhallinnasta vahvistuvat. Myös vuorovaikutussuhteet muiden kanssa paranevat, kun konflikteja ja väärinymmärryksiltä sekä liiallisilta stressipiikeiltä vältetään. Tämä vahvistaa neuropsykiatrisia oireita kokevien osallisuutta vaikuttamisen prosesseihin.

thl Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työpajat toteutettiin hankerahoituksella. Hanketyöntekijät tekivät ns. jalkatyön ja asiantuntijaosuus hankittiin ostopalveluna. Muina kustannuksina olivat työpajatoiminnan tilat, tarjoilut ja materiaalien koostaminen, joka toteutettiin kehittämistyön aikana opiskelijavoimin.

Työpajapäivistä kerättiin palautetta sekä nuorilta että nuorisotyön ammattilaisilta ja sen pohjalta työstettiin opinnäytetöitä:

- Tuurala, J. 2019. ”Tänään oli kiva päivä ja kaikki olivat mukavia” – nuorten kokemuksia syksyn 2018 työpajoista. Satakunnan ammattikorkeakoulu, hoitotyön koulutusohjelma, AMK-opinnäytetyö.
- Jahnsson-Ruohonen, E. 2019. Tukea nuorten osallistamiseen TUKEE-hankkeen avulla. Satakunnan ammattikorkeakoulu, terveyden edistämisen koulutusohjelma, Ylempi AMK -opinnäytetyö.
- Häkkinen, M. 2019. Nuorten kokemuksia TUKEE! -hankkeen työpajoista keväällä 2019. Satakunnan ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, AMK-opinnäytetyö.

[TUKEE!-hankkeen verkkosivut \(tukee.fi\)](#)

[Hankkeen loppuraportti](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Komppaa-ryhmätoiminta lisää osallistujien osallisuutta omaan elämään, kun ryhmä tarjoaa osallistujille turvallisen paikan tarkastella omia oppimisen haasteita yhdessä samankaltaisia haasteita kokevien parissa ja etsiä niihin yhdessä ratkaisuja. Ryhmäläiset oppivat tunnistamaan omia vahvuuksiaan monipuolisesti ja tiedostamaan, etteivät ole yksin ongelmiansa kanssa. Ryhmä toimii alustana uusille ihmissuhteille ja oman itseilmaisun vahvistumiselle.

Komppaa-ryhmien vahvuutena on ryhmäläisen itsetiedostuksen lisääntyminen, vertaisuuden ja osallisuuden kokemusten mahdollistaminen sekä minäpystyvyyden vahvistuminen liittyen oppimisen vaikeuksien tuomien haasteiden ratkaisemiseen omassa arjessaan.

Jokaiselle ryhmäläiselle annetaan toiminnassa mahdollisuus edetä omassa tahdissaan ja valita itselleen sopivia työskentelykeinoja ja menetelmiä. Ihmiset löytävät uudenlaisia tapoja toimia ja ratkaista oppimiseen liittyviä haasteita.

Osallisuutta yhteisössä ja vaikuttamisen prosessissa vahvistaa se, että osallistujat saavat jakaa toisilleen kokemuksia, apukeinoja, vinkkejä ja ideoita arjen, työn ja opiskelun

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

haasteiden ratkaisuksi. Näin ryhmäläiset ottavat myös uusia rooleja toisten tukemiseksi ryhmässä.

Toiminta auttaa kirjaamaan ja sanottamaan ääneen omia apukeinoja avoimesti esimerkiksi työnantajille ja opettajille, mikä tukee osallisuuden toteutumista myös ryhmien ulkopuolella. Komppaa-kortit toimivat tässä hyvänä apuvälineenä. Komppaa-korttiin koostetaan ryhmän aikana tiedostetut apukeinot: omat vahvuudet, apuvälineet ja muilta tarvittava tuki oppimisen haasteiden kompensoimiseksi.

Toiminta lisää osallistujien osallisuutta yhteisössä ja vaikuttamisen prosesseissa, kun ryhmätoimintaa, työtapoja ja välineitä kehitetään yhdessä osallistujien kanssa kehittämistyön eri vaiheissa.

Ammattilaisten osallisuus

Kouluttautuminen ryhmätoiminnan ohjaajaksi vahvistaa ohjaajien osallisuutta omaan työhön. Tieto ja ymmärrys oppimisen vaikeuksista, niiden tunnistamisesta ja tuen tarjoamisesta lisääntyy. Komppaa-mallia voi toteuttaa joustavasti ja ohjaajat kokivat saaneensa vastuuta kehittää Komppaa-ryhmätoimintamallista omaa ja omannäköistä toimintaa.

Ohjausosaaminen ja yhteistyö osallistujien kanssa voimaannuttaa myös ammattilaisia. Komppaa-ryhmätoimintamallista on tehty ryhmänohjaajan opas sekä koostevideot, jotka auttavat jatkossa uusia ammattilaisia oppimaan ja ottamaan ryhmätoimintamallia osaksi työtään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Hanketta varten on hyödynnetty tutkimustietoa liittyen oppimisen vaikeuksiin. Toiminnasta on olemassa runsaasti ammatillisia ja tieteellisiä julkaisuja. Komppaa-ryhmän ohjausmenetelmässä hyödynnetään ratkaisukeskeisyyttä ja valmennuksen periaatteita yhdistettynä toiminnallisen kompensoinnin lähestymistapaan. Komppaa-ryhmätoimintamallin teoreettinen viitekehys rakennettiin määrittelemällä osallisuuden, toimijuuden ja minäpystyvyyden käsitteitä toiminnan ja sosiaalitieteen näkökulmista.

Toiminnalle on kysyntää ja toimintaa kohtaan on osoitettu mielenkiintoa. Toimintaa on esitelty omissa ja muiden järjestämissä kansallisissa ja kansainvälisissä tilaisuuksissa eri puolilla maata, mm. Toimintaterapian valtakunnallisessa tutkimus- ja kehittämissymposiumissa 2019, Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 2019, 13th International Conference on Developmental Coordination Disorder -tapahtumassa sekä TYP-päivillä 2019.

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa paikkakunnalla, alueella ja hanketoiminnassa. Toiminnallisen kompensoinnin ja mukauttamisen näkökulma ovat Komppaa-

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ryhmätoimintamallin uutuusarvo. Toiminta on tuonut uudenlaisen näkökulman ohjausotteeseen.

Toiminnan vaikuttavina elementteinä ovat käytetty ohjausote, ryhmäprosessin kuljettaminen eli käytetty ryhmäpedagogiikka sekä ryhmäprosessissa hyödynnetty ryhmätoiminta sisältäen eri harjoitukset ja toiminnot. Vahvuutena on kompensatiokeinojen kokoaminen korttiin, josta yksilöille on hyötyä myös ryhmätoiminnan jälkeen.

Toiminnan tarvetta selvitettiin ja toimintaa pilotoitiin Kunnolla töihin -hankkeessa ennen Komppaa-hankkeen käynnistymistä. Kehittämistyön aikana tarve vahvistui.

Toiminnan hyvyttä ja vaikuttavuutta arvioitiin monipuolisesti. Hankkeessa ryhmäläiset täyttivät alku- ja loppuarviointilomakkeet, joihin oli integroitu esim. osallisuuden mittarit (Sokra, THL). Ryhmäläisille järjestettiin jälkiseurantahaastattelu noin kolmen kuukautta ryhmätoiminnan päättymisestä sekä kaksi ryhmähaastattelua ryhmätoiminnan jälkeen. Ohjaajia haastateltiin yksilöllisesti sekä ryhmänä ja he täyttivät jokaista ryhmäkertaa ennen ja jälkeen ohjaajien suunnittelu- ja arviointisapluunat, jotka olivat tukena ryhmätoiminnan mallintamisessa. Ohjaajille toteutettiin myös väliarviointikysely.

Komppaa-ryhmätoimintamalli on hankkeen päätyttyä vapaasti hyödynnettävissä joko sellaisenaan tai osittain tiettyjen teemojen tai harjoitusten osalta eri ryhmissä ja yksilöohjauksessa. Komppaa-ryhmätoimintaa jatkavat hankkeen jälkeen osatoteuttajat kuten Sovatek-säätiö. Ohjausosaamista on vahvistettu mm. siten, että Sovatek-säätiön hanketyöntekijä mentoroi viimeisessä Komppaa-ryhmässä toisen ohjaajan ryhmätoimintamallin ohjaamiseen.

Toiminta jää elämään myös sisällöllisenä ohjausotteena kehittämistyössä mukana olleille ohjaajille. Ohjaajat oppivat huomaamaan asiakkaiden kompensoimisen tarpeet ja tarjoamaan niihin tukea esimerkiksi eri harjoitusten tai Komppaa-korttien avulla.

Komppaa-mallia ollaan ottamassa käyttöön hankkeen jälkeen myös uusien (ei aiemmin kehittämishankkeessa mukana olleiden) kuntien työllisyyspalveluissa Komppaa-ryhmätoiminta oppaan ja muun tuotetun materiaalin pohjalta.

Lopuksi

Kehittämistyöstä saatujen palautteiden perusteella Komppaa-toiminnan harjoituksista on hyötyä ja niiden juurtumiselle on leviämispotentiaalia kentän asiakastyöhön.

Kompensaatiokeinoista apua arkeen, työhön ja oppimiseen -ryhmätoimintamalli tarjoaa rakennetta ja sisältöjä toiminnallisista haasteista kärsivien pääsyyllä opinto- ja työelämäpoluille. Komppaa-malli on helposti käyttöönotettavissa olemassa olevissa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

rakenteissa kuten sosiaalisessa kuntoutuksessa, kuntouttavassa työtoiminnassa sekä opinto- ja työelämäkonteksteissa.

Malli tarjoaa ratkaisuja myös koulutus- ja työelämäosapuolelle, kun osallistujan kanssa tarkastellaan tapoja kompensoida haasteita tietyissä toimintaympäristöissä ja työtehtävissä.

Toiminnallisten haasteiden tunnistaminen ja kompensatiokeinojen työstäminen mahdollisimman varhain ehkäisisi syrjäytymistä ja vahvistaisi ihmisten osallisuutta kaikilla tasoilla. Tässä kehittämistyössä kompensatoratkaisuja on työstetty kuntouttavan työtoiminnan kontekstissa. Tärkeä olisi ottaa soveltaen käyttöön samat välineet varhaisen tuen vaiheessa ja osana sosiaalista kuntoutusta.

Komppaa-hanke päättyi 31. tammikuuta 2020. Kehittäjäkumppanit jatkavat toimintaa ja mallin erinomaiset materiaalit mahdollistavat sen käyttöönoton laajasti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Koppia asiakkaasta

Yhdistyksissä toteutettavassa kuntouttavassa työtoiminnassa työtehtäviä tehdään oikeassa työympäristössä. Kuntouttavan työtoiminnan ohella voi saada työhönvalmennusta ja sosiaaliohjausta omien tavoitteidensa mukaisesti. Mahdolliset ongelmat ratkotaan yhteistoimin nopeasti.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät:

PARTY – Parempaa työ- ja toimintakykyä, valtakunnallinen hanke, Rauman, Salon, Someron ja Turun kaupungit, Euran ja Eurajoen kunnat, Rauman TaitoKunto Oy, Työterveyslaitos ja Vates-säätiö (ESR 1.4.2015–31.3.2018). Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Marianne Kivelä, Minna Rautalin, [jatkossa] Saira Hohtari, Rauman kaupunki, saila.hohtari@rauma.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- TYKKE-hankkeessa (ESR 1.6.2018-31.5.2020)

Mallin kuvaus

Moniammatillisuus työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa ja tuessa

Yhteistoiminnallisessa, työllistymistä edistävässä mallissa palvelut kootaan asiakkaan ympärille tarpeenmukaista verkostoa hyödyntäen. Työttömyysjakson pitkittyessä moniammatillinen tiimi ottaa asiakkaasta kokonaisvaltaisesti koppia ja laatii yhdessä asiakkaan kanssa työ- ja toimintakyvyn arvioin. Työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa pyritään

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

osallistamaan asiakasta. Näin asiakas saa tukea heti kun työttömyys uhkaa pitkittyä. Arviointiprosessi voi kestää noin kolme kuukautta, mutta tuki jatkuu tarvittaessa pidempäänkin. Perusterveydenhuollon tai erikoissairaanhoidon omalääkäri, terveydenhoitaja, psykologi, sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja ja fysioterapeutti ovat systemaattisesti mukana koko arviointiprosessin ajan. Ammatillista tukea saa myös moniammatilliselta TYP-tiimiltä.

Monipuolisemmat lausunnot työ- ja toimintakyvystä

Moniammatillinen tiimi tekee yhteistyönä lausuntoja esimerkiksi työvoimahallinnolle ja Kelalle. Moniammatillisen tiimin hyödyt näkyvät ammatillisen kuntoutuksen arviointijaksolla. Ammatilliseen kuntoutukseen on yhdistetty lääkinnällinen kuntoutus, jolloin arviointi on tehokasta ja vaikuttavaa. Työ- ja toimintakykylausunnot ovat laaja-alaisen yhteistyön ja asiakkaan osallistamisen ansiosta aiempaa monipuolisempia. Samalla on muodostunut yhteneväisempi toimintamalli arviointien tekoon.

Ryhmätoiminta ja vertaisuus

Asiakas vaikuttaa työkyky- ja kuntoutumissuunnitelmansa sisältöön ja suunnitelman toteutuksessa ja aikataulutuksessa huomioidaan hänen voimavaransa. Paikallisia tukiverkostoja tunnistetaan ja hyödynnetään asiakkaan tueksi. Kokemusasiantuntija vahvistaa luottamusta ja rohkaisee tuomaan esille itselle tärkeitä asioita ja toiveita. Voimavaralähtöinen ja osallistava työote edellyttää ammattilaisten ajattelun ja asiantuntijavallan kulttuurimuutosta. Lähestymistapaa ei voi toteuttaa teknisesti, vaan on opeteltava ajattelemaan toisin. Uuden lähestymistavan myötä luottamus vahvistuu. Tarvitaan kuitenkin riittävästi aikaa selvittelytyölle ja asiakasyhteistyölle.

Työkyvyn arviointia tehdään myös ryhmissä, joissa sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot tulevat esiin. Vertaisten tuki antaa rohkeutta. Ryhmissä tunnistetaan omia vahvuuksia ja löydetään mielekäästä tekemistä, harjoitellaan itseilmaisua teatterin keinoin ja lähdetään liikkeelle. Ryhmä voi käydä tutustumassa esimerkiksi oppilaitoksissa, työpaikoilla, museoissa, luontokohteissa ja kokeilla eri liikuntalajeja. Työtoiminnassa työllistymistä tukevat vahvuudet tulevat näkyviksi, mikä auttaa työllistymispolun löytämisessä. Olennaista on työ- ja toimintakyvyn toiminnallinen arviointi sekä sosiaalisen, ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen näkemysten yhdistäminen.

Yhteistoiminnallinen työtapa

Toimintatavan muutoksen tueksi ammattilaisille, kuten kuntoutusasiantuntijoille ja terveydenhuollolle, järjestettiin koulutuksia. Lähestymistavassa opitaan toisilta ja arvostetaan toisten osaamista, jolloin laaja-alainen yhteistyö pystytään kohdentamaan vastaamaan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

asiakkaiden tarpeita. Kohdentamisen ansiosta arviointiprosessi ei pitkity. Samalla toiminnan tehokkuus ja tyytyväisyys lisääntyvät.. Toiminta on tarjonnut TYP:eille lisätyökaluja asiakastyöhön, etenkin käytännönläheiseen työ- ja toimintakyvyn arviointiin. Osallistujien palautteita on välitetty myös lähettävälle taholle, mikä on saattanut lisätä ymmärrystä ja kykyä muokata omaa toimintaa asiakaslähtoisemmäksi. muuntautumaan omassa toiminnassaan.

PARTY -hankkeen taustalla oli tarve kehittää työllistymistä edistävien monialaisten yhteispalvelujen (TYP) työtä, työ- ja toimintakyvyn arviointimalleja sekä uusia välineitä työllistämiseen pitkään työttömänä olleille ja osatyökykyisille. Toiminta on suunnattu pitkäaikaistyöttömille, ikääntyneille, osatyökykyisille ja muille heikossa työmarkkina- asemassa oleville työnhakijoille ja lisäksi esimerkiksi kuntoutustuen saajille tai eläkeläisille, joilla on edellytyksiä palata työelämään. Palvelun piiriin voivat hakeutua myös muut kuntoutuksellista tukea tarvitsevat työnhakijat. Välillinen kohderyhmä on esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan henkilöstö. Toiminta kiinnittyi työhallintoon, sosiaali- ja terveyspalveluihin, vapaa-ajan toimeen ja kolmanteen sektoriin.

Kohderyhmä

Toiminta on suunnattu pitkäaikaistyöttömille, ikääntyneille, osatyökykyisille ja muille heikossa työmarkkina- asemassa oleville työnhakijoille ja lisäksi esimerkiksi kuntoutustuen saajille tai eläkeläisille, joilla on edellytyksiä palata työelämään. Palvelun piiriin voivat hakeutua myös muut kuntoutuksellista tukea tarvitsevat työnhakijat. Välillinen kohderyhmä on esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan henkilöstö.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

TYKKE-hankkeessa (ESR 1.6.2018-31.5.2020) kehitetyssä mallissa asiakas ja moniammatillinen asiantuntijatiimi tekevät yhdessä kolmipäiväisen kokonaisvaltaisen kartoituksen, joka sisältää yksilöllisiä työ- ja toimintakyvyn haastatteluja, pienryhmämuotoisia keskusteluja ja fyysisen toimintakyvyn testauksia. Kartoitus antaa työllisyydestä vastaaville tahoille riittävät tiedot asiakkaan palveluohjaukseen ja oikean palvelun löytymiseen. Kartoituksen jälkeen palveluprosessi jatkuu noin kolmen kuukauden ajan henkilökohtaisen tuen muodossa. Hankkeen toimintamalli on suunniteltu tarvelähtöisesti kunnallisen (Kuopion) työllisyyspalvelun kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Palveluprosessissa keskeistä on asiakkaan rinnalla kulkeminen ja jatkotavoitteissa tukeminen, mikä vahvistaa asiakkaan ja ammattilaisen luottamussuhdetta sekä asiakkaan osallisuutta.

- [Tietoa TYKKE-hankkeesta \(Kunnonpaikka.com\)](https://www.kunnonpaikka.com/tietoa-tykke-hankkeesta)
- [Hankkeen loppuraportti \(pdf 1,97 Mt\) \(Kunnonpaikka.com\)](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallistujalle etsitään yksilöllisiä ratkaisuja työllistymisen edistämiseksi selvittämällä kokonaisvaltaisesti hänen elämäntilannettaan huomioimalla sosiaaliset ja terveydelliset näkökulmat. Kokonaisvaltaisesti elämän eri osa-alueiden huomioon ottava palvelu vastaa asiakkaan tarpeisiin. Monet pitkään työttömänä olleet tarvitsevat sosiaalisen tilanteen ja terveydentilan selvittelyä ennen polun etsimistä työelämään tai koulutukseen. Pitkään työttömänä olleet eivät välttämättä käytä terveyspalveluja (Lappalainen ym. 2018) ja tarpeita saattaa jäädä tunnistamatta.

Osallistuminen on omaehtoista. Kun osallistuja kokee, että häneen luotetaan, on hänen myös helpompi luottaa muihin ihmisiin. Luottamuksen rakentumisen myötä syntyy vaikuttava lopputulos. Vertaistuki sekä kokemusasiantuntijan ja työntekijän kanssa käydyt keskustelut rohkaisevat ja luovat luottamusta viranomaisten kanssa työskentelyyn. Vertaistuen avulla asiakkaiden on helpompi kertoa kokemuksistaan ja saada äänensä kuuluviin.

Arviointijaksolla etsitään sopivia keinoja työllistymisen tai koulutuksen tueksi. Kun osallistuja uskaltautuu kertomaan omasta elämästään, voi hänen itsetuntemuksensa vahvistua ja oman työllistymispolun löytäminen saattaa muuttua helpommaksi,

Toiminnassa keskitytään osallistujan vahvuuksien ja osaamisen arviointiin. Asiakkaiden sitoutumista helpottaa mahdollisuuksien tarjoaminen, toimintakyvyn edistäminen ja selkeä prosessinomainen eteneminen tilanteen selvittelyssä. Eri asioita voidaan selvittää limittäin,

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

jolloin ne kehittyvät prosessinomaisesti, eikä synny viiveitä. Arviointitoiminnan katkoja vältettiin joissakin ryhmissä porrastamalla ryhmätoimintoja siten, ettei toiminnasta putoa välillä pois. On tärkeää kokeilla erilaisia aktiviteetteja, jotta löytyy itseä kiinnostava toiminta ja motivaatio syntyy. Vaihtoehtoista mielekästä tekemistä löytyi esimerkiksi työpaja-, Green Care ja luovassa toiminnassa (kädentaidot, teatteri). Asiakas valitsee itse erilaisia tapoja toteuttaa työkyvyn ja kuntoutumisen suunnitelmaansa. Mahdollisuus valita itse vahvistaa luottamusta, mikä tukee vuorovaikutusta ammattilaisten kanssa.

Kokemusasiantuntijat ovat osallistuneet toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Toiminnassa on hyödynnetty myös asiakasraatia. Raatiin osallistujat keskustelivat toiminnasta tasaveroisesti, mikä vahvisti halua jakaa ajatuksia ja sitoutua yhteistyöhön arviointijakson aikana.

Työ- ja toimintakykyä seurattiin ja asiakasta tuettiin koko työjakson ajan, esimerkiksi tutkimusjakson jälkeen asiakas sai tukea kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeiluissa. Seuranta auttaa huomaamaan asiakkaan onnistumisen ja motivoi sitä kautta eteenpäin esimerkiksi kunnon kohoaminen, taitojen vahvistuminen). Vapaa-ajan toiminta osana työ- ja toimintakyvyn selvittämistä tarjoaa mahdollisuuksia osallistua esimerkiksi kulttuuritapahtumiin kuin kuka tahansa osana paikallista yhteisöä.

Yhteistoiminnallisen mallin ja moniammatillisen työotteen avulla syventyy ymmärrys kohderyhmän tarpeista. Asiakkaan todellisiin tarpeisiin, vahvuuksiin ja rajoituksiin päästään paremmin kiinni kulkemalla rinnalla asiakkaan arjessa, osallistumalla yhdessä ryhmiin ja työtoimintoihin. Viranomaisyhteistyö vahvistuu erityisesti TE-toimiston ja terveydenhuollon yhdistäessä osaamisensa ja tukiessaan asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti. Asiakasosallisuutta tukeva työskentelytapa ja koordinoitu yhteistoiminta tuovat tehokkuutta ja vaikuttavuutta toimintaan. Samalla ne kasvattavat ammattilaisten osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia omassa työssään.

Toiminnasta hyötyivät pääasiallisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta asiakkailta saadun palautteen perusteella. Lähes 28 %:lle osallistujista löydettiin pysyväluonteisempi ratkaisu, kuten työ-, tai opiskelupaikka tai mahdollistettiin pääsy työkyvyttömyysetuudelle.

Toiminta lisää osallisuutta elämäntilanteiden kokonaisvaltaisen tarkastelun, omien vahvuuksien etsimisen ja selkeän etenemisen avulla. Osallistujat saavat vaikuttaa omaan polkuunsa ja ammattilaiset voivat vaikuttaa paremmin työhönsä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa. Osallistajat ovat sitoutuneet hankkeen palveluihin pääosin hyvin ja poissaoloja toiminnasta on ollut vain vähän. Ammatillinen työote on vahvistunut. Ammatillisille suunnatut koulutukset tavoittivat hyvin eri alojen kuntoutusasiantuntijoita ja terveydenhuollolle suunnattu koulutus tavoitti kiitettävästi lääkärikunnan. Koulutukset koettiin hyödyllisinä. Toiminnalle on kysyntää: ryhmätoiminnassa, vapaa-ajan toiminnassa ja toiminnallisessa työ- ja toimintakyvyn arvioinnissa on ollut osallistujia. Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa (TTL, Vates, Raija Kerätär (mm. osallistujan työssäselviytymisen arviointilomakkeisto). Toiminta on herättänyt kiinnostusta esimerkiksi TYP-päivillä, jossa usean kunnan edustajat kyselivät toiminnasta.

Toiminnassa on käytetty uusia työmuotoja, kuten terveydenhuollon systemaattista mukanaoloa koko prosessin ajan, lääkärin, terveydenhoitajan, sosiaaliohjaajan, psykologin ja fysioterapeuttien ryhmämuotoisia palveluja. Tuloksena on saatu monipuolisempia lausuntoja työnhakijan työ- ja toimintakyvystä. Vapaa-ajan toiminnan kytkeminen työkyvyn arviointiin tai työhön kuntoutumiseen on myös uutta. Turussa toiminnassa jatkaa Kimmoke-ranneke, mutta vastaavaa vapaa-ajan toimintaa on ollut myös muissa kunnissa.

Toimintaa voidaan toteuttaa eri kunnissa. Työtavan yhteistoiminnallisuus ja moniammatillisuus, asiakaslähtöisyys ja osallistavuus ovat sijaintia olennaisempia. Palvelujen sijainti saman katon alla on ihanteellista, mutta mallia voidaan toteuttaa, vaikka kaikki toiminnot eivät sijaitaisi saman katon alla.

Toimintamallit ovat juurtuneet hankekuntiin eri tavoin. Raumalla jatkuu osa toiminnallisista ryhmätoiminnoista ja työhönvalmennuksista. Etenkin Raumalla on päätetty jatkossa paneutua perusterveydenhuollon kehittämiseen ja varhaiseen puuttumiseen. Turussa hankkeista jatkuvat Kimmoke-ranneke, asiakasraadit ja monialainen yhteistyö. Eurajoella on vakiinnutettu aikuisten työpaja kierrätyskeskuksessa. Salossa jatkuvat ryhmätoiminta, työ- ja toimintakyvyn arvioinnin työkalujen käyttö ja kuntoutuskoordinaattoreiden työ. Hankkeen mukaan nykyjärjestelmän haasteena on integroida eri toimijoiden tiedot ja toiminta ja jatkossa yhteistyötä tulisi tiivistää varhaisen puuttumisen mallia kehittämällä. Toimintamalli säästää pitkällä tähtäimellä resursseja ja lisää palvelujen vaikuttavuutta.

Monialaisen yhteistyön työote vaikuttaa lupaavalta sekä osallistujien että ammattilaisten kokemusten perusteella.

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä sekä eri ammattilaisten osallisuutta omassa työssään. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri kuntiin. PARTY -hanke

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

päättyi maaliskuussa 2018. Toimintamalli on juurtunut osittain osahankekuntiin ja osittain myös muihin kuntiin.

Lappalainen Kirsi, Mattila-Holappa Pauliina, Yli-Kaitala Kirsi, Hult Marja & Räsänen Kimmo.
2018. Pisimpään työttömänä olleet käyttävät vähiten terveyskeskuksen palveluja.
Lääkärilehti 73(42), 2421–2426.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Korttelikeittiö – kaikille avoin tila

Korttelikeittiö on ihmisiä yhteen kokoava tila tai toiminta, jossa on tarjolla maksutonta edullista ruokaa, yhdessä olemista ja mielekästä tekemistä. Se on avoin kaikille ja kutsuu paikalle ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä.

Malli on arvioitu¹ Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Yhteinen keittiö -hallituksen kärkihanke (STM 2017–2018) Porvoon osahanke Porvoon korttelikeittiö ja Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry. Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuomas Rouvila, tuomas.rouvila@tatsi.org, Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry

Mallin kuvaus

Korttelikeittiö lisää osallisuutta yhteisössä, omassa elämässä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä tuo arkeen väljyyttä. Korttelikeittiö tavoittaa monenlaisia ihmisiä, koska sitä ei ole rajattu tietyille kohderyhmälle, vaan kaikki ovat tervetulleita tilaan.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Korttelikeittiötä voidaan järjestää pop up -toimintana ympäri kaupunkia tai keittiö voi olla kiinteä osa kaupungin tai järjestön toimitilaa. Kaupunki voi perustaa korttelikeittiön esimerkiksi alueelle, jonne kaivataan tekemistä, mikä kokoavaa yhteen paikallisia ihmisiä.

Esimerkiksi Porvoon korttelikeittiö toimi ensimmäisen vuoden pop up -muotoisena eri puolilla kaupunkia. Ensimmäisen kiinteän keittiön, eli hyvinvointikeskuksen sosiaalitalan, käytyä ahtaaksi korttelikeittiö on toiminut kaupungin monitoimitilan keittiössä Gammelbackan lähiössä. Toisen Korttelikeittiön Porvoon kaupunki perusti Keväkummun lähiöön uuteen monitoimitaloon.

Järjestöt ovat tärkeä yhteistyökumppani korttelikeittiön toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry:n edustaja osallistui kokouksiin Porvoossa jo toimintaa suunniteltaessa. Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistyksen toiveet pystyttiin toteuttamaan kun ne tulivat esille jo suunnitteluvaiheessa. Marttojen tarjoama ruokakurssi oli olennainen tekijä toiminnan mahdollistajana. Kurssilaiset muodostivat vapaaehtoisen, viikoittain kokoontuvan ruuanlaittoyhteisön. Koordinaattori oli keskeinen henkilö keittiön toiminnan käynnistämisessä.

Kohderyhmä

Korttelikeittiö palvelee kaikkia kaupungin asukkaita ja on helposti saavutettavissa. Porvoon keittiöllä on yhteinen aula kaupunginkirjaston kanssa.

Porvoon Korttelikeittiön ruokailussa käy viikoittain 50–75 lähialueen asukasta ja 20–40 lasta välipalalla. Aluksi osallistujat olivat ikäihmisiä, mutta toiminnan jatkuessa myös muiden ikäryhmien osallistuminen on lisääntynyt. Vapaaehtoiset ruuanlaittajat hakevat jo edellisenä päivänä ylijäämäruokaa ja aloittavat valmistelut seuraavaa päivää varten. Varsinainen ruuanlaitto alkaa aamulla. Ruuanlaiton lomassa on aikaa myös jutustelulle.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Korttelikeittiöön tullaan syömään, valmistamaan ruokaa ja oleskelemaan muiden seurassa. Keittiön tarjoilut tehdään paikan päällä. Ruokaa laittavat osallistujat, vapaaehtoiset tai tukityöllistetyt. Keittiölle pyritään löytämään tila julkisesta ja avoimesta paikasta, jonne kaikkien on helppo tulla. Keittiötä voidaan järjestää esimerkiksi monitoimitalossa, kirjastossa, nuorisotalolla tai avointen toimintojen talossa. Tärkeää on, että tila ei leimaa kävijäänsä minkään erityisen ryhmän edustajaksi. Yhdessäkään korttelikeittiössä ei jaeta ruoka-apua, vaan keittiöt edistävät ensisijaisesti yhteisöllisyyttä. Korttelikeittiö ei siis ole ruoka-apukeittiö, sen tarkoituksena ei ole järjestää yhteisiä ruokaluja ruoka-avun hengessä pienituloisille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ruokaa säännöllisesti tarjolla

Porvoon korttelikeittiössä on tarjolla maksuton ruoka tiistaisin klo 16. Hygieniapassin suorittaneet vapaaehtoiset laittavat yhdessä koordinaattorin kanssa ruuan, joka on valmistettu lähikaupan ylijäämästä. Vapaaehtoiset kattavat ja koristelevat pöydät ruokailua varten. Välipala tarjoillaan lapsille kello 13–15. Välipalan osallistujat edustavat useampia ikäryhmiä. Välipalan yhteydessä toimintaa ei ohjata, mutta lapset ovat itse aktiivisia. Torstai-iltaisin kokoontuu korttelikahvila, jossa on tarjolla keittoa ja kahvia sekä lautapelejä ja muuta yhdessäoloa.

Korttelikeittiössä on myös muuta toimintaa

Korttelikeittiö kokoaa ihmisiä vaihtelevan tekemisen ympärille. Osallistujat ovat tehneet retkiä luontoon, teatteriin, konsertteihin, järjestäneet sadonkorjuujuhlat, osallistuneet villiyrtykurssille, hilloituspäivään sekä luennoille. Kerran kuussa kokoontuu Leipuriklubi, jossa leivotaan tarjoilut kuukausittaiseen asukasiltaan.

Korttelikeittiö on yhteistoimintaa

Yhteisen keittiön Porvoon osahanke 2017–2018 oli Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys Tatsi ry:n hallinnoima hanke. Yhteistyössä olivat mukana lisäksi Porvoon kaupunki, alueen kolmannen sektorin toimijoita sekä alueen elintarvikkeiden vähittäisliikkeitä kuten supermarketteja. Marketit tarjosivat ylijäämäruoka-aineitaan korttelikeittiön tarpeisiin.

Korttelikeittiö puolestaan on Tatsin oma STEA-hanke, joka sai rahoitusta vuosille 2019–2021. Sekä Yhteisen keittiön Porvoon osahankkeessa, kuten myös Korttelikeittiössä, Porvoon suomalainen seurakunta on ollut keskeisenä kumppanina. Korttelikeittiötoimintaa on ollut myös muilla paikkakunnilla. Katso Seinäjoen ja Tampereen keittiöiden kuvaukset sivulta 12–13 työpaperista Keittiöt ilman rajoja.

Kustannukset

Esimerkki korttelikeittiön kustannuksista on Porvoosta. Lisätietoa muista kustannuksista löytyy raportista Keittiöt ilman rajoja.

Porvoossa korttelikeittiötä pyörittävä Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys Tatsi ry sai hankerahoituksen keittiön perustamiseen. Hankkeen alussa korttelikeittiöllä ei ollut omaa tilaa, mutta tällä hetkellä hanke saa toimia veloituksetta kaupungin omistamassa kiinteistössä. Hankkeella on oma kokoaikainen koordinaattori, jonka palkkauskustannuksiin yhdistys saa tukea.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Porvoon korttelikeittiön kustannukset vuositasolla:

- Tatsi ry koordinaattorin palkkauskulut 31 530 euroa
- materiaalit 3000 euroa
- matkat- ja majoitukset 3000 euroa
- ulkopuoliset palvelut 3000 euroa
- kuljetus 600 euroa
- mainonta 400 euroa

Porvoon korttelikeittiön kustannukset ovat vuositasolla yhteensä 41 530 euroa

Yhteisessä keittiössä vain koordinaattori on palkattu palkkatuella. Porvoon seurakunta osallistuu materiaalikustannuksiin 3 000 eurolla. Materiaalikustannukset koostuvat ruoka-aineista sekä muista tarvikkeista, kuten mehiläispesistä, joita Porvoon Yhteinen keittiö hoitaa. Ruoka-ainekustannukset ovat pienet, koska Porvoon Yhteinen keittiö saa paljon ylijäämää useista eri kaupoista.

Mallin arviointi

Korttelikeittiö pyörii hankerahoitukselle ja vapaaehtoisten työpanoksella. Kaupunki tarjoaa tilan, mutta se ei muuten osallistu toimintaan tai sen rahoittamiseen. Porvoon kaupunki on perustanut toisen Yhteisen keittiön Keväkummun lähiöön syksyllä 2018.

Toiminnan idea

Suomessa on paljon kohtaamispaikkoja, mutta monella toimijalla kohteena on jokin erityisryhmä kuten työttömät, eläkeläiset, päihdeongelmaiset tai syrjäytyneet. Erikseen määritelty kohderyhmä ei ole korttelikeittiön idean mukainen, koska hankkeen tarkoituksena on luoda sellaisia kohtaamispaikkoja, joissa leimautumisen pelkoa ei ole ja jossa erilaiset yhteiskuntaryhmät kohtaavat.

Yhteisillä keittiöillä ollut vaikeaa löytää tiloja, joita ei olisi suunnattu tietyille kohderyhmälle. Rahoitusta jaetaan yhdistyksille usein kohderyhmän mukaan. Siksi korttelikeittiön idean mukainen yhteistyö voi osoittautua vaikeaksi. Kohderyhmiin keskittynyt toiminta voi aiheuttaa sen, että erilaisten organisaatioiden välille syntyy kilpailuasetelma ja tarve omien rajojen suojelemiseen.

Korttelikeittiötä kehitettiin Yhteinen keittiö -hankkeessa, jolla ei ollut mahdollisuutta puuttua kohderyhmälähtöiseen toimintaan. Resursseja uusien tilojen pystyttämiseen ja aivan uuden toiminnan aloittamiseen ei ollut. Nykyinen rahoitusjärjestelmäkään ei välttämättä tue eri

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhteiskuntaryhmien välistä vuoropuhelua, koska se ohjaa suunnittelemaan toimintaa pääasiassa tietyille kohderyhmälle. Sitä olisikin uudistettava tältä osin.

Toiminnan levittämiseksi tueksi koordinaatiota

Toiminnan jatkumisen kannalta on hyvä, että Yhteiset keittiöt, korttelikeittiö mukaan lukien, perustettiin olemassa olevilla resursseilla. Lähes kaikissa keittiöissä toiminta jatkuu hankekauden jälkeenkin. Toisaalta resurssien puutteen vuoksi joillakin paikkakunnilla oli hankalaa käynnistää toimintaa, koska kenelläkään ei ollut vastuuta koordinaatiosta. Jo ennestään ylityöllistettyjen kuntien on lähes mahdotonta käynnistää uutta toimintaa. Myös yhteistyökumppaneiden etsintä ja verkoston luominen olisi vaatinut resursseja paikalliseen tai maakunnalliseen koordinaatioon.

Riskinä on myös se, että toiminta käynnistyy tilassa, jonka maine on edeltävän toiminnan vuoksi huono. Tilan historia vaikuttaa erittäin paljon sen sosiaaliseen saavutettavuuteen eli siihen, kenelle paikka todellisuudessa on matalan kynnyksen paikka. Tämä pätee erityisesti entisiin päihdepisteisiin. Porvoon ja Seinäjoen Yhteiset keittiöt ovat innovatiivisia esimerkkejä siitä, että tiloja saadaan muokattua kestävällä ja kaikenlaisia ihmisiä mukaan kutsuvalla tavalla.

Lopuksi

Korttelikeittiömallilla on suhteellisen hyvät edellytykset jatkaa toimintaansa kehittämishankkeiden päätyttyä. Kunnat tarjoavat keittiöille tiloja, mutta ne voisivat osallistua myös etsimään keittiön koordinaattorien ja keittiövastaavien palkkakustannuksiin rahoja.

Porvoon korttelikeittiö jatkaa toimintaansa STEA:n rahoituksella 2019–2021. Avoin työhuone -hanke (ESR 2018–2020) tekee yhteistyötä Korttelikeittiön kanssa.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kototori tukee kotoutujaa monialaisesti ja yhteisöllisesti

Matalan kynnyksen kohtaamis- ja neuvontapaikka tukee kotoutumista ja hyviä väestösuhteita. Tarjolla on viranomaisapua, yhteisöllistä ja vertaistukea sekä koulutusta. Kävijä voi tarjota omaa osaamistaan muiden hyväksi mm. yhteisöneuvojana.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

TEKO – Tehostettua kotoutumista -hanke (ESR 1.11.2016–31.10.2019), Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä, osatoteuttajat Tampereen kaupunki, Tampereen yliopisto ja Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampere, Hervanta.

Kehittäjien yhteyshenkilöt: hankkeen projektipäällikkö Kirsi Popova,
kirsi.popova@tampere.fi

Samankaltaista toimitaa on kehitetty myös

- Info Gloria -hankkeessa (ESR 2016) Jyväskylässä. Yhteyshenkilö: Maarit Piruzdelan, maarit.piruzdelan@kyt.fi.

Mallin kuvaus

Kototorilla kehitetään ja toteutetaan kotoutumiseen liittyviä palveluja monialaisen ammattilaisyhteistyön, alueen asukkaista valmennettujen yhteisöneuvojen sekä muiden vapaaehtoisten, asukkaiden ja kokemusasiantuntijoiden, harjoittelijoiden ja työkokeilijoiden voimin. Kototori tarjoaa maahanmuuttajille yhteistyön, sosiaalityön, kelan, järjestöjen ja yhteisöneuvojen avun ja arjen tuen jalkautuvina palveluina. Apua saatuaan voi halutessaan

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ryhtyä auttamaan muita toiminnassa asioivia kotoutujia yhteisöneuvojana ja kokemusasiantuntijana tai siirtyä yhteisön tuella työharjoitteluun, opintoihin ja työelämään.

Monimuotoinen yhteisötyö- ja aluetyö mahdollistavat kahdensuuntaisen kotoutumisen valmennusten ja ryhmätoimintojen avulla. Hyvät väestösuhteet vahvistuvat, kun järjestetään yhteisöllisiä tapahtumia, koulutuksia, retkiä ja muuta toimintaa sekä valtaväestölle, että maahanmuuttajille yhdessä. Kototori on monen eri toimijatahon muodostaman verkoston joustava kiinnityspiste.

Toiminnan taustalla on idea ennaltaehkäisevästä, toimijuutta vahvistavasta yhteisötyöstä ja yhteisösosiaalityöstä. Toiminnan tavoitteena on asiakkaiden elämänhallinnan tukeminen. Matalan kynnyksen palveluneuvonnassa asiakkaat nähdään toimijoina. Kototorilla voi asioida vaivattomasti ilman ajanvarausta.

Toimintaympäristö

Aluekehitystyö, yhteisötyö ja sosiaalityö nivoutuvat toiminnassa tiiviiksi kokonaisuudeksi. Toiminnassa hyödynnetään yhteisöllistä ja rakenteellista sosiaalityötä, aluetiedettä ja diakoniatyötä. Alueen asukkaat eri rooleissa, kuten yhteisöneuvojina ja kokemusasiantuntijoina, yhteisötyöstä kiinnostuneet opiskelijat sekä eri yhdistysten aktiivit ovat mukana toiminnassa. Kumppaneina ovat Kela, terveysasema ja lukuisat järjestöt. Mallissa toteutuu sektorirajat ylittävä yhteistyö mm. sosiaali-, terveys-, työllisyys- ja diakoniatyön välillä.

Päävastuu kototorin toiminnasta oli kehittämistyön aikana seurakunnan hankepäälliköllä ja yhteisökehittäjällä sekä Tampereen kaupungin sosiaaliohjaajilla ja kehittäjäsosiaalityöntekijällä.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderymänä ovat hiljattain oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat, kotoutumisensa alkuvaiheessa olevat kiintiöpakolaiset, sekä muut työelämän ulkopuolella olevat maahanmuuttajat. Toiminta on suunnattu myös vastaanottokeskuksista pois muuttaville henkilöille. Kaikki (Kototorin) lähialueen asukkaat voivat osallistua toimintaan.

Kohderymänä ovat myös kotoutumisen parissa työskentelevät opiskelijat, ammattilaiset ja järjestöt.

Keskeistä toiminnassa on kahdensuuntainen kotoutuminen sekä yhteisöllisyyden ja verkostoitumisen mahdollistaminen kohderyhmien välille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Kototori tarjoaa halukkaille toimijoille tiloja, tukea ja yhteisön. Matalan kynnyksen palvelujen lisäksi kototori jalkautuu lähialueille.

Moniammatillinen ydin ja toiminnan koordinointi

Kototoritoiminnan ytimenä ovat osaavat, yhteisöllisyyttä edistävät ammattilaiset. Kehittämisvaiheessa hankepääällikkö ja yhteisökehittäjä rakensivat suhteita alueen asukkaisiin, viranomaisiin ja järjestöihin luoden toimintavalmiuksia ja innostaen avun tarvitsijoista vapaaehtoisiksi (yhteisöneuvojiksi). Sosiaalityön ammatillinen työ jalkautui osaksi kehittämistoimintaa ja sosiaalityötä kehitettiin yhteisösosiaalityön uusiin muotoihin toiminnan vakinaistamiseksi. Muut viranomaispalvelut ja järjestöjen tuki suunniteltiin ja integroitiin osaksi Kototorin ydintoimintoja monialaisen toimintarakenteen ja sisältöjen mahdollistamiseksi.

Kohteesta tekijäksi

Kaikki alueen asukkaat ovat tervetulleita Kototorille. Kokemustietoa arvostetaan asiantuntijatiedon lisäksi. Toiminnalla vahvistetaan kahdensuuntaista kotoutumista, jossa erilaisista taustoista tulevat ihmiset oppivat toisiltaan ja hyvät väestösuhteet rakentuvat. Keskinäisen vuorovaikutuksen keinoina ovat yhteisöneuvonta, kulttuuri- ja harrastustoiminta ja uskontojen välinen dialogi.

Uudet roolit

Osa avun saaneista koulutettiin erimuotoisissa yhteisövalmennuksissa yhteisöneuvojiksi. Yhteisöneuvojat ohjaavat Kototorin kävijöitä itsenäisesti yhteisökehittäjän, sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden ohjauksessa. Yhteisöneuvojien rekrytoinnissa tunnustetaan yhteisöneuvojien osaaminen ja tuetaan heidän pääsyään opintojen, työn tai muun toiminnan pariin.

[Aku Hakulinen: Yhteisöneuvonta. Teoksessa Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa: yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus \(Tampereen yliopisto 2019\)](#)

Osa yhteisöneuvojista koulututtui kokemusasiantuntijoiksi ammattikorkeakoulun toteuttamissa koulutuksissa osana kehittämishanketta. Kokemusasiantuntijat toimivat kehittämistehtävissä, kouluttajina, ryhmien ohjaajina ja yhteisöneuvojina.

Kolmivuotisen kehittämistyön aikana osa kotoutujista pääsi Kototorin vapaaehtoistyön jälkeen kuntouttavaan työtoimintaan, työkokeiluun, opintoihin tai työelämään.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vinkit toimintamallin soveltajille

Yhteisöneuvonta Kototorilla

Yhteisöneuvojan roolina on toimia neuvojana, kulttuuritulkkina ja kieliapuna. Kototori toimii alueellisena päämajana, jossa yhteisöneuvojat saavat perehdytyksen työhönsä. He voivat neuvoa asiakkaita yhdessä yhteisökehittäjän ja sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Yhteisöneuvontatyö jalkautuu myös taloyhtiöihin. Neuvontatyön sisältö on sovittu ennalta. Työ on suhteutettu ammatilliseen työhön vastuiden ja osaamisen osalta.

Käytännössä Kototorilla kävijöitä houkuteltiin vapaaehtoistyöhön ja yhteisökehittäjä haastatteli kiinnostuneet henkilöt. Osallistujien vahvuuksia, osaamista ja motivaatiota kartoitettiin. Neuvontatyöstä kiinnostuneet ohjattiin sosiaaliohjaajan perehdytykseen. Yhteisöneuvonnasta ja yhteisön muista tehtävistä kiinnostuneille tarjottiin laadukasta ja jatkuvaa koulutusta esimerkiksi kulttuurikysymyksistä ja uhkaavista asiakastilanteista, naapurisovusta, työllisyydestä ja kela-yhteistyöstä. Yhteisöneuvojille järjestettiin yhdessä muiden kiinnostuneiden kanssa kaapelivalmennuksia, joissa käsiteltiin yhteistyön lisäksi peruspalveluita, työllisyyttä, koulutusmahdollisuuksia ja opiskelua. Yhteisöneuvojat toimivat monissa eri tehtävissä. Asiakasneuvonnan lisäksi he toimivat esimerkiksi ryhmien ohjaajina ja tapahtumien järjestäjinä.

[Aku Hakulinen: Yhteisöneuvonta. Teoksessa Yhteisötyö kahdensuuntaisessa kotoutumisessa: yhteisö, kohtaaminen ja osallisuus \(Tampereen yliopisto 2019\)](#)

Kokemusasiantuntijat Kototorilla

Kototorin ”Minä Suomessa – maahanmuuton kokemusasiantuntijat” koulutusta pidettiin ammattikorkeakoulun järjestämissä valmennuksissa. Koulutettuja valmistui kehittämistyön aikana 45. Kokemusasiantuntijoiden tehtäviä olivat osallistuminen Kototorin ja asuintalojen asumisinfoihin. Kokemusasiantuntijat jalkautuivat puhumaan kunnan eri palveluihin kuten kouluihin ja päiväkoteihin ja luennoivat seurakunnissa ja yhdistyksissä sekä toimivat myös yhteisöneuvojina (ks. yhteisöneuvoja).

Yhteisösosiaalityö ja ammattilaiset Kototorilla

Sosiaalityöntekijä ja ohjaaja tapaavat asiakkaita Kototorin tiloissa. Lisäksi Kototorilla työskentelee omankielisiä neuvoja ostopalveluna. Heillä on pääsy sosiaalihuollon tietojärjestelmään. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja neuvovat muun muassa kansalaisuusasioissa, terveydenhuoltoon liittyvissä kysymyksissä, oikeusavun saamisessa ja toimeentulo-, kasvatusta- ja koulutuskysymyksissä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kototori osana verkostoa

Kototoritoimintaa kehitettiin seurakunnan hallinnoimana hankkeena ja toteutettiin yhteistyössä eri kumppaneiden ja sidosryhmien kanssa. Mukana olivat kaupungin sosiaali-, terveys- ja sivistystoimi, seurakunta ja hiippakunta, järjestöjä, hankkeita, Kela, TE-palvelut, vapaaehtoisia, Tampereen yliopiston sosiaalityön tutkinto-ohjelman ja Tampereen ammattikorkeakoulun sosionomin tutkinnon opettajat ja opiskelijat. Mukana oli myös varhaiskasvatuksen, koulun, asumispalveluiden ja ympäristö-, kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen henkilökuntaa ja yrittäjiä. Eri tahot osallistuivat kototoritoimintaan omalla panoksellaan. Yhteisökehittäjä organisoivat yhdessä järjestöjen ja asukkaiden kanssa ryhmätoimintaa, kuten kahvilan, ruokaryhmiä ja retkiä.

Jo kehittämishankkeen aikana jalkautuvaa työtä toteutettiin kumppanuusyhteistyönä alueen isännöintipalveluiden, Saton, VTS:n ja kaupungin sosiaalisen asuttamisen yksikön kanssa.

Tutkimus- ja kehittämistyö

Hankkeen kehittämistoiminta perustui monialaiseen tutkimustietoon, esimerkiksi aluetieteeseen ja sosiaalityöteeseen, ja yhteistyöhön oppilaitosten ja yliopiston kanssa. Tästä esimerkkinä ovat Tampereen yliopiston sosiaalityöntekijöille järjestämät työpajat, Praksis-kahvilat, joissa kehitettiin jalkautuvan asiakastyön menetelmiä. Työpajoihin osallistuttiin yhteensä 350 kertaa.

Toiminnan haasteita

Toiminnan haasteina oli muun muassa aukioloaikojen sovittamien kaikille sopiviksi, tilojen viihtyisyys ja toimivuus, kieliavustajien monipuolisuus ja määrä sekä vapaaehtoistyön kehittäminen.

Kokemusasiiantuntijoiden koordinoitua, vertais- ja työneohjausta tulisi resursoida toiminnan laadukkaan toteutuksen jatkumiseksi myös jatkossa.

Tuloksellista ja pysyvää toimintaa

Kototorin neuvonta- ja ohjaustyö on ennaltaehkäisevää ja vähentää tarvetta asiakkuudelle monissa muissa palveluissa. Kototorilla on ehkäisty asunnottomuutta ja muita kriisitilanteita ja edistetty perheenyhdistämisä. Lisäksi Kototorin kävijät ovat saaneet apua mielenterveysongelmiin ja yksinäisyyteen. Torilla järjestettiin koulutusiltoja, valmennuksia, juhlia ja muita tapahtumia, jotka loivat me-henkeä ja edistivät hyviä väestösuhteita alueella.

Kototori-malli voitti Talentia Hyvän käytännön palkinnon vuonna 2018 ja toiminta nimettiin Suomen evankelisluterilaisen kirkon Best Practice -hankkeeksi. Kototoritoimintaa on esitelty kansainvälisesti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kototorimalli jäi Tampereen kaupungin pysyväksi toiminnaksi.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös Info Gloria -hankkeessa (ESR 2016)

Info Gloria -hankkeessa kehitettiin omankielinen neuvotoiminta. Neuvonnassa eri kulttuureiden edustajat koulutetaan tarjoamaan tietoa ja tukea palveluihin pääsyyn ja niissä asiointiin ihmisten omalla äidinkielellä. Info Gloriasta saa neuvontaa esimerkiksi asumiseen, työhön, koulutukseen, oleskelulupiin, kansalaisuusasioihin sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvissä asioissa. Osa avun tarpeesta ratkeaa omankielisessä neuvonnassa, eikä tarvetta ammatillisille palveluille enää ole. Neuvojat opastavat sekä puhelimesta että kasvokkain ja jalkautuvat myös palveluihin asiakkaiden tueksi.

Toimintamalli on siirrettävissä myös muualle, sillä neuvojen valmennukseen on luotu malli ja materiaalit. Toiminnan ympärille on kehittynyt koulutettu verkosto neuvoja ja ammattilaisia.

Neuvonnan toteutumista seurataan ja arvioidaan palautelomakkeilla, sidosryhmäkyselyillä työnohjauksissa sekä koulutuspalautteiden avulla.

Neuvonta tukee ihmisten omatoimisuuden ja osallisuuden vahvistumista, kun ihmiset oppivat asioimaan itse neuvonnan tuella. Toiminta lisää neuvojen omaa osaamista, työelämävalmiuksia ja -kokemusta. Ammattilaisten osallisuus omaan työhön vahvistuu, kun palvelu on asiakkaalle mielekästä ja ymmärrettävää ja työntekijälle helpompaa.

Toiminnassa yhdistyy kokemuksellisuus ja ammatillisuus. Oman kielistä neuvontaa kehittävät yhdessä omankieliset koulutetut neuvojat sekä ammattilaiset säännöllisesti kokoontumalla. He käsittelevät yhdessä asiakastapauksia, mikä lisää osallistujien ymmärrystä ja vahvistaa palvelun asiakaslähtöistä toteutusta. Yhteiskehittäminen perehdyttää neuvoja ja ammattilaisia eri kulttuureista tulevien avun kehittämiseksi.

Info Gloria -hankkeen jälkeen oman kielinen neuvontapalvelu on jatkunut ostosopimuksin Keski-Suomessa. Tietoa toiminnasta on levitetty kansallisiin ja eurooppalaisiin verkostoihin, kuntien ja maakunnan päättäjäille. Malli on nostettu myös lupaavaksi toiminnaksi EU:n raporteissa.

[Info Glorian verkkosivut](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Mahdollisuus olla oma itsensä ja kuulua yhteisöön

Osallisuus omassa elämässä toteutui, kun ihmiset tulivat kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja pääsivät osaksi yhteisöä. Ihmisten valmiudet asioida viranomaisten kanssa paranivat. Myös

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tieto ja ymmärrys suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toimintatavoista lisääntyi. Lisäksi osallistujien arjen ongelmien ratkaisukyky ja kielitaito karttuivat.

Ammattilaisten työelämäosallisuus vahvistui kun he kehittivät työtään, jalkautuivat ihmisten pariin, oppivat yhteisösosiaalityötä ja toimivat monialaisen ammattilais-, kokemus- ja vapaaehtoistoimijoiden yhteisön jäseninä. Opiskelijoiden osallisuus vahvistui monialaisessa työympäristössä. He tekivät oppinäytetyönsä osana aitoa kehittämistyötä.

Vastavuoroisuuden vahvistuminen

Osallistujat auttoivat muita yhteisöneuvojina, ideoivat, suunnittelivat, toteuttivat ja arvioivat saamaansa tukea.

Ryhmätoiminnot tarjosivat mahdollisuuden luoda sosiaalisia suhteita. Jalkautuvan työn myötä naapuruussuhteet vahvistuivat.

Yhteisöneuvojina toimiminen, heidän saamansa tuki ja yhteisön jäsenyys antoi merkityksellisyyden tunnetta ja luottamusta omiin taitoihin.

Paikallinen hyvä vahvistui Kototorin toiminnan myötä

Osallistujat vahvistavat hyviä paikallisia väestösuhteita.

Ryhmänohjaajat voimaantuivat huomattavasti, että heillä on osaamista, jota voidaan hyödyntää. Kototorin kävijöistä, yhteisöneuvojista, muista vapaaehtoisista, harjoittelijoista ja kokemusasiantuntijoista muodostunut yhteisö oli lisäksi järjestäjänä monessa yleisötapahtumassa Kototorin ulkopuolella.

Toiminnan vaikutuksia ovat olleet maahanmuuttajien entistä aktiivisempi osallistuminen alueella, yhteisöllisyys, uudet yhteistyösuhteet, uuden oppiminen ja kahdensuuntaisen kotoutumisen ja kotoutujien elämänhallinnan sekä opinto- ja työelämäpolkujen avautuminen.

Kototorimalli kokoaa aluekehitystyön ja yhteistyön toimijatahot yhteistyöhön. Mallissa eri viranomaistahot, asukkaat eri rooleissa ja opiskelijat toimivat yhdessä oman ammatillisen sekä muun osaamisena puitteissa, luovat yhteisöllisyyttä ja vahvistavat alueen hyviä väestösuhteita. Rakenteena toiminta on sateenvarjomainen lukuisine verkostoineen, toimintakokonaisuuksineen ja koulutuksellisine elementteineen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kototoritoiminnalle syntyi tarve hankkeen suunnitteluvaiheessa. Kehittämisen käynnistämiseksi oli koottu tietoa maahanmuuttajien palveluiden tarpeesta. Vastaavaa mallia ei ole muualla. Toiminta on innovatiivista sen monialaisuuden, kaksisuuntaisen kotoutumisen ja jaetun asiantuntijuuden näkökulmasta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta on ollut vaikuttavaa ja tuloksellista. Toimintaa on arvioitu eri menetelmin kehittämistyön ja toiminnan aikana. Hankkeen aikana kerättiin asiakaspalautetta ja tehtiin sidosryhmäkysely. Lisäksi viisi Kototorin asiakasta osallistui teemahaastatteluun. Haastatteluja analysoitiin hanketta käsittelevässä opinnäytetyössä. Kototorin toimintaa rakennettiin jaetun asiantuntijuuden, yhdessä kehittämisen ja kokeilujen pohjalta.

Toimivuus ja tuloksellisuus on huomattu myös muualla, malli on palkittu sekä Talentian palkinnolla ja kirkkohallituksen Best Practice -maininnalla.

Mallin toiminta jää pysyvästi kaupungin omaksi palveluksi. Lisäksi hanketta hallinnoinut seurakunta palkkasi työntekijän uuteen yhteisötyön asiantuntijan tehtävään, joka mahdollistaa hankkeessa kehitetyn toiminnan juurruttamisen sekä levittämisen muihin toimintaympäristöihin.

Toimintaa on kuvattu kiitettävästi hankkeen loppujulkaisussa. Toimintamalli on levitettävissä myös muualla. Lisäksi mallista voi ottaa hyviä käytäntöjä myös muille aloille ja toimintaympäristöihin. Tämä todennettiin myös Tampereen kaupungin aikuissosiaalityön palvelupäällikön puheessa hankkeen päätöstilaisuudessa.

Matalan kynnyksen palveluohjaus sopii osaksi hyvinvointikeskusten toimintaa, kuten asuinalueen lähipalveluita, kunta- ja hyvinvointipalvelutoimintaan, jossa sote-, kulttuuri- ja liikuntapalvelutietoa saa samalta luukulta. Vastaavaa toimintaa on muuallakin tarpeen kehittää. Varsinkin sote -ja työllisyyden hoidon palvelurakenteiden muuttuessa.

Toiminnan haasteina oli muun muassa aukioloaikojen sovittamien kaikille sopiviksi, tilojen viihtyisyys ja toimivuus, kieliavustajien monipuolisuus ja määrä sekä vapaaehtoistyön kehittäminen.

Kokemusasiantuntijoiden koordinoitua, vertais- ja työnohjausta tulisi resursoida toiminnan laadukkaan toteutuksen jatkumiseksi myös jatkossa.

Yhteenveto

Toimintamalli on hyvä esimerkki aluekehitystyöstä, jossa on ansiokkaasti rakennettu alueen yhteisötyötä ja nivottu keskeiset ammattiryhmät konkreettisesti toteuttamaan palveluita ja auttamistyötä yhdessä asukkaiden kanssa. Yhteisösosiaalityö ja vapaaehtoisista asukkaista koottu yhteisöneuvojen työpanos on keskeinen käytännön resurssi, jota ohjaa yhteisökehittäjä.

Kototori-mallin idea ja aluekehitystyön, yhteisöllisyyden ja sosiaalityön uudenlainen toimintakulttuuri on hyödynnettävissä esimerkiksi tulevaisuuden sote-keskus rakenteisiin, kuten hyvinvointikeskuksiin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tampereen aikuissosiaalityön johto suosittelee Kototorin testaamia käytäntöjä myös muille aloille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kotoutumisopas tukee ammattilaisen työtä

Kotoutumisopas on suunnattu kotoutujien lisäksi heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille ja vapaaehtoisille. Oppaasta ammattilaiset saavat tietoa kotouttamiseen liittyvistä asioista, mikä lisää heidän osallisuuttaan omassa työssään.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	6
Yhteenveto.....	7

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Meri-Lapin äitien järjestölähtöinen kotoutuminen -hanke, Kemi, Toivola-Luotolan Settlementti ry sekä osatoteuttajat, ESR 15.1.2018-28.2.2021

Kehittäjän yhteyshenkilö(t): projektikoordinaattori Sini Hölttä, Toivola-Luotolan Settlementti ry, sini.holtta(at)toivola-luotola.fi

Mallin kuvaus

Kotoutujille ja heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille ja vapaaehtoisille suunnatussa oppaassa kerrotaan kohderyhmän kannalta tärkeistä teemoista, kuten suomalaisesta kulttuurista, arjen tiedoista ja taidoista, palvelujärjestelmästä, perheestä ja kasvatuksesta. Kotoutujia työssään kohtaavat ammattilaiset ja vapaaehtoiset voivat hyödyntää opasta työnsä tukena, ja valmentaa sen avulla itseään kohtaamaan ja ymmärtämään kotoutujia. Opas antaa ammattilaisille tietoa siitä, millaisia haasteita kotoutuja voi arjessaan kohdata, ja auttaa hahmottamaan asiakkaan tarpeita ja työn edellyttämiä yhteistyöverkostoja. Tämä lisää ammattilaisten osaamista ja osallisuuttaan omassa työssä.

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Oppaan sisältö kannattaa suunnitella yhdessä kotoutujien, ammattilaisten ja vapaaehtoisten kesken. Etenkin kotoutujien laaja osallistaminen on tärkeää, sillä heidän parissaan työskentelevien on hyvä tiedostaa millaisia erilaisia haasteita kotoutujat saattavat suomalaisessa yhteiskunnassa kohdata. Nämä haasteet saattavat olla hyvinkin pieniin asioihin liittyviä, joita suomalaisessa kontekstissa toimivat ammattilaiset eivät huomaisi, ellei kotoutujaryhmää osallistettaisi oppaan laatimiseen.

Eri maahanmuuttajataustaisille yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään liittymisen haasteet ovat hyvinkin erilaisia. Opas toimii apuna asiakkaaseen tutustuessa ja niin että hänen erityistarpeensa voidaan ottaa paremmin huomioon. Tämä ehkäisee maahanmuuttajataustaisten henkilöiden näkemistä yhtenäisenä ryhmänä. Oppaan laatimiseen kannattaa ottaa mukaan eri alojen ammattilaisia, esimerkiksi sosiaalityöstä, neuvolasta ja varhaiskasvatuksesta.

Oppaan käyttöönoton ja jakelun jälkeen seurataan miten opasta on hyödynnetty ja kerätään sen kohderyhmiltä palautetta. Esimerkiksi ammattilaisilta ja vapaaehtoisilta kerätään tietoa siitä, onko oppaalla ollut vaikutusta heidän työhönsä, millaisia konkreettisia muutoksia oppaan myötä on tehty toimintatapoihin, ja mistä asioista ammattilaiset tarvitsisivat vielä lisätietoja. Myös kehittämisehdotuksia kerätään oppaan mahdollista päivittämistä varten.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaympäristö

Kotouttamisoppaan toimintaympäristönä on maahanmuuttajien kotouttamisen parissa toimivat organisaatiot, ja niiden asiakastyö. Esimerkkihankkeen opasta on toimitettu alueen toimijoille, kuten päiväkoteihin, kouluihin, sairaaloiden ja terveyskeskusten lastenosastoille, synnytyslaitoksiin, neuvoloihin ja pakolaistyöhön. Opas on erityisen hyödyllinen alueilla, joissa ei ole kovin pitkään ollut maahanmuuttoa, ja minkä myötä niiden organisaatioilla ja ammattilaisilla on vähän kokemusta maahanmuuttajien huomioimisesta työssään.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kehittäjähankkeen kotouttamisopas oli kohdennettu maahanmuuttajaäitien kotouttamiseen, mutta opas voidaan suunnata erilaisille maahanmuuttajaryhmille, lähinnä kotona lapsiaan hoitaville, äitiys- tai vanhempainvapaalla oleville tai muutoin työelämän ulkopuolella ja heikommassa asemassa oleville maahanmuuttajille.

Kohderyhmän suomen kielen taito voi olla matala tai olematon, ja moni saattaa olla luku- ja kirjoitustaidoton mikä vaikeuttaa kielen oppimista. Lisäksi kohderyhmällä voi olla terveyshaasteita, oppimisvaikeuksia ja erilaisia vaikeita traumoja. Palvelujärjestelmä voi olla asiakkaalle vieras, hän voi kokea epäluottamusta viranomaisia kohtaan, ja tuntemus omista oikeuksista ja osallisuus yhteiskunnassa saattaa olla heikkoa. Kohderyhmällä voi olla yksinäisyyden kokemuksia, huolta ja stressiä, vaikka he olisivatkin aktiivisia arjessaan. Opas tarjoaa evästyksiä näiden haasteiden tunnistamiseen ja huomioimiseen.

Kotouttamisoppaan kohderyhmänä on maahanmuuttajien lisäksi maahanmuuttajien kotouttamisen parissa toimivat vapaaehtoiset, ammattilaiset, sekä ammattilaisten työnantajaorganisaatiot. Välillisenä kohderyhmänä on ammattilaisten asiakkaana olevien läheiset, jotka hyötyvät ammattilaisen kohentuneesta osaamisesta. Lisäksi koko yhteiskunta hyötyy vaikuttavammasta kotouttamisprosessista.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Kehittäjähankkeessa havaittiin, ettei Meri-Lapissa ole käytänteitä maahanmuuttajataustaisten kotiäitien ja erityistä tukea tarvitsevien äitien kotouttamiseen. Hankkeessa suunniteltiin muun toiminnan lisäksi Kotoudu kotona -opas, jota levitettiin laajalti maahanmuuttajatoimijoille ja kuntiin eri kielille käännettynä.

Oppaan laativat Meri-Lapin äidit -hankkeen ammattilaiset, jotka hyödynsivät hankkeen ryhmätoiminnoissa esille nousseita asioita. Äitiryhmissä käsiteltiin suomalaisen yhteiskunnan toimintaan liittyviä asioita, ja osallistujat pääsivät myös itse toivomaan mitä aiheita ryhmissä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

käsiteltäisiin. Tätä kautta oppaan laatijat saivat ensi käden tietoa siitä, millaisia haasteita kotoutujat saattavat suomalaisessa yhteiskunnassa kohdata.

Oppaan avulla pyrittiin tukemaan maahanmuuttajaäitejä, mutta myös vahvistamaan palveluntuottajien, viranomaisten ja muiden toimijoiden osaamista huomioimaan äitien tarpeet ja oikeudet. Esimerkiksi näkemykset osallisuudesta saattavat poiketa toisistaan eri kulttuurien välillä, eli maahanmuuttajien ja heidän kanssaan toimivien välillä, ja opas antaa eväitä tähän. Maahanmuuttajuuden tuomat haasteet tulee ottaa esille ymmärtäväisesti ja luoda kannustava ilmapiiri, jossa uskalletaan ottaa asioita esille ja kokeilla.

Opas käsittelee hyvin perustason asioita, joiden kanssa maahanmuuttajaäitien kanssa on työskennelty. Maahanmuuttajien parissa työskenteleville ammattilaisille saattoi tulla yllätyksenä, miten pienetkin asiat saattavat olla vaikeita, esimerkiksi postimerkkejä ei välttämättä tunneta. Myös verkostomainen yhteistyö saattaa olla ammattilaisille vierasta, esimerkiksi Kelan virkailijat eivät välttämättä toimeentulotukihakemuksen yhteydessä selvitä ovatko muut tuet kunnossa.

Oppaan laatijoiden lisäksi myös muiden alojen ammattilaiset osallistuivat sen laatimiseen, kun opasta käytettiin asiatarkauksessa muun muassa sosiaalityön, neuvolan ja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla. Opasta on levitetty sekä painetussa että sähköisessä muodossa alueellisesti ja valtakunnallisesti organisaatioille, jotka kohtaavat maahanmuuttajia työssään.

Aikataulullisista syistä hanke ei ole ehtinyt kerätä systemaattista palautetta, mutta saatujen kommenttien perusteella oppaasta on saatu lisää oppia yhteistyöstä muun muassa kolmannen sektorin kanssa, ja ymmärretty verkostotyön merkitys aiempaa paremmin. Esimerkiksi päiväkodeissa opas on otettu innolla ja koettu tarpeellisenä työkaluna.

Oppaasta löytyy neljä kieliversiota: suomi, arabia, dari ja somali. Oppaan suunnittelu tuottaa kuluja, esimerkiksi mahdollisia tulkkikuluja. Myös oppaan painattaminen tuottaa kustannuksia, sillä pelkkä sähköisessä muodossa oleva opas ei riitä. Opas on vapaasti käytettävissä ja tulostettavissa. Oppaassa on huomioitu myös luku- ja kirjoitustaidottomat omakielisillä videoilla, jotka löytyvät QR- koodien takaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Opas edistää kotoutujien parissa työskentelevien ammattilaisten ja vapaaehtoisten osallisuutta omassa työssään. Oppaan myötä ammattilaisten ymmärrys asiakkaiden moninaisista tilanteista ja tarpeista paranee. Kotoutujat eivät ole yhtenäinen ryhmä. Siksi on tärkeää, että ammattilaiset ja vapaaehtoiset kohtaavat kotoutujan kategorisoimatta.

Oppaan avulla ammattilaiset voivat tukea kotoutuvia vanhempia niin, että he saavat itseluottamusta hoitaa asioita itsenäisesti ja onnistuneesti. Kun tiedot yhteiskunnasta ja palvelujärjestelmästä karttuvat, mahdollistuu myös vaikuttaminen niihin.

Ammattilaisen on tärkeää keskittyä tukemaan kotoutujan vahvuuksiin. Ammattilainen voi rohkaista kotoutujaa puhumaan toiveistaan ja elämästään Suomessa. Luottamuksellisen ilmapiirin luominen on avainasemassa.

Ammattilaiset, jotka eivät ole aiemmin kohdanneet maahanmuuttaneita, saavat uutta tietoa kotoutujien huomioimisesta palveluissa ja voivat kokea onnistuvansa työssään. Lisäksi opas lisää ammattilaisten tietoa yhteistyöverkostoista, joita he saattavat kotouttamistyössään tarvita. Uudenlaisten verkostojen kehittäminen kotouttamistyön ympärille kehittää työn vaikuttavuutta.

Opas saattaa tuoda ideoita organisaatioiden ja kotoutumispalveluiden kehittämiseen, mikä edistää ammattilaisten ja vapaaehtoisten osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa. Kehittämisideat, sekä oppaan myötä kehittyvä ammattilaisten ja vapaaehtoisten osaaminen, kehittävät palvelujärjestelmää myös yleisemmällä tasolla, ja hyödyttää siten asiakkaina olevia maahanmuuttajia ja koko yhteiskuntaa.

Yhteiskehittäminen

Kotoutujia olisi hyvä kuulla jo oppaan suunnitteluvaiheessa, jotta he voivat esittää toiveitaan oppaan sisällöstä ja olla siten osaltaan vaikuttamassa kotoutumispalveluiden sisältöön. Yhteistyö voi madaltaa kynnystä osallistua palveluihin ja hälventää mahdollisia epäluuloja palvelujärjestelmää kohtaan. Tärkeää osallisuuden kokemukselle onkin se, että pääsee itse vaikuttamaan palvelujärjestelmään levitettävän oppaan sisältöön.

Opas tarjoaa myös väylän vertaistukeen. Jos opasta kehitetään tai käytetään kotoutujien ryhmässä, voivat kotoutujat löytää samankaltaisessa tilanteessa olevia ihmisiä, saada vertaistukea ja päästä jakamaan kokemuksiaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kotoutujan kielitaidon karttuessa hänen on myös helpompaa hakeutua oma-aloitteisesti palveluihin ja vaikuttaa.

Oppaan laatimisessa on hyvä hyödyntää maahanmuuttajien parissa työskenteleviä ammattilaisia ja vapaaehtoisia, mikä myös edistää heidän osallisuuttaan. Tulkkien näkökulmia ja kokemuksia voi hyödyntää oppaan teossa, koska he saattavat olla maahanmuuttajia, jotka ovat olleet pidempään Suomessa, ja sen myötä saattavat omata hyödyllisiä näkökulmia kotoutumiseen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Hankkeen toimintaa suunnitellessa huomattiin, ettei Meri-Lapissa ole kunnollisia käytäntöjä kotouttamiseen. Osana hankkeen toimintaa päätettiin laatia opas, joka sisältää tietoa ja konkreettisia neuvoja yhteiskunnassa toimimiseen. Opas on suunnattu sekä kotoutuville että kotoutuvia töissään kohtaaville ammattilaisille ja vapaaehtoisille, jotka voivat hyödyntää opasta toiminnassaan.

Oppaan laatimisessa hyödynnettiin maahanmuuttaneiden kokemuksia kohtaamistaan asioista. Heidän kokemustensa perusteella asiat on hyvä selvittää yhdessä ja varmistaa, että kotoutuja tietää, mitä tapahtuu ja miksi.

Opasta on levitetty alueellisesti ja valtakunnallisesti maahanmuuttajatyötä tekeville tahoille. Vastaavanlaisia oppaita kehitettäessä ja käytettäessä kannattaa kiinnittää huomiota palautteen ja kehittämehdotuksien keräämiseen loppukäyttäjiltä. Esimerkiksi ammattilaisilta kannattaa selvittää, onko opas konkreettisesti muuttanut heidän toimintatapojaan ja ymmärrystään kotoutujien kohtaamista haasteista.

Oppaan saama palaute on ollut kiittävää. Esimerkiksi Meri-Lapin alueen päiväkodeissa opas on otettu innolla vastaan, ja oppaita on tilattu lisää. Opasta on hyödynnetty Meri-Lapin lisäksi muun muassa Kauniaisissa, josta on tullut kiittävää palautetta oppaan tarjoamista materiaalista maahanmuuttajien kanssa tehtävään ryhmätyöskentelyyn. Opas on vahvistanut ammattilaisten osaamista kolmannen sektorin kanssa tehtävään yhteistyöhön, ja saanut ammattilaiset ymmärtämään verkostotyön arvon. Lisäksi opas on tarjonnut rungon ja materiaalia kotoutujien kanssa tehtävään ryhmä- ja yksilötoimintaan.

Oppaan asioiden käsittelyyn ja kotoutujien keskusteluun aiheista on hyvä varata tarpeeksi aikaa. Aiheita voidaan käydä läpi kotoutujien kanssa useammankin kerran. Kotoutujien suullinen kielitaito voi olla parempi kuin kirjallinen, jolloin oppaan teemoihin kannattaa tutustua keskustellen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Opasta voisi kehittää kertomalla siinä enemmän mahdollisuuksista vaikuttaa palveluihin tai asuinympäristössään.

Yhteenveto

Meri-Lapin äitien järjestölähtöinen kotoutuminen -hanke päättyi helmikuussa 2021. Kotouttamisopasta on levitetty laajalti, ja vaikkei sen vaikuttavuutta ole kunnolla arvioitu saadut kokemukset vaikuttavat lupaavilta. Oppaalla on hyvää potentiaalia maahanmuuttajien parissa työskentelevien kulttuurisen kompetenssin lisäämisessä.

Kehittäjän yhteystiedot:

Tässä kuvattu ja Sokran toimesta arvioitu toimintamalli perustuu Meri-Lapin äitien järjestölähtöinen kotoutuminen -hankkeen (ESR 2018-2021) kanssa tehtyyn kehittämistyöhön.

Toivola-Luotolan Setlementti ry, Kemi

projektikoordinaattori Sini Hölttä, [sini.holтта\(at\)toivola-luotola.fi](mailto:sini.holтта(at)toivola-luotola.fi)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kulttuurihyvinvointisuunnitelma edistää hyvinvointia ja osallisuutta

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma tuo näkyviin sote-organisaatioiden hyvinvointia ja osallisuutta edistävän kulttuuritoiminnan ja juurruttaa sitä organisaatioiden pysyväksi käytänteeksi.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

”Parasta Etelä-Savoon - taide-, kulttuuri- ja luonto-osaamista sote- ja nuorisoalojen toimijoille” -hanke. Etelä-Savo. Xamk, Diak, Essote. (ESR 1.1.2019–31.3.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuula Pehkonen-Elmi, Diakonia-ammattikorkeakoulu, tuula.pehkonen-elmi@diak.fi

Mallin kuvaus

Kulttuuritoiminta on hyödyllinen keino sote-palvelujen asiakkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseksi. Tutkimusten mukaan kulttuurin harrastaminen tukee sekä fyysistä terveyttä että mielenterveyttä. Esimerkiksi musiikki ja laulu vaikuttavat positiivisesti ikäihmisten ja muistisairaiden hyvinvointiin. Myös mielenterveystyössä sekä lasten ja nuorten parissa on tunnustettu taiteen ja luovan toiminnan merkitys hyvinvoinnille ja osallisuudelle.

Kulttuurihyvinvoinnilla tarkoitetaan taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia sekä myös ihmisten oikeuksia kulttuurin harrastamiseen asuinpaikasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Suunnitelmallisessa kulttuuritoiminnassa voidaan hyödyntää organisaatioiden työntekijöiden, asiakkaiden ja heidän läheistensä sekä ulkopuolisten toimijoiden osaamista esimerkiksi musiikissa, kuvataiteessa tai kirjallisuudessa. Monessa organisaatiossa on jo

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

paljon hyvinvointia edistävää kulttuuritoimintaa. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma tuo tätä näkyväksi asiakkaille, heidän läheisilleen ja työntekijöille. Suunnitelman laativat organisaatioiden työntekijät ja asiakkaat yhdessä. Se sitouttaa organisaation johdon ja henkilöstön toteuttamaan kulttuuritoimintaa sekä kehittämään organisaation kulttuuriosaamista.

Toimintaympäristö

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman toimintaympäristönä ovat asiakastyötä tekevät sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot, kuten eri asiakasryhmien (iäkkäät, vammaiset ja kehitysvammaiset, päihde- ja mielenterveyskuntoutujat) palvelu-, asumis- ja hoivayksiköt tai laajemmat sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa voi muokata siihen organisaatioon sopivaksi, missä sitä on tarkoitus soveltaa.

Suunnitelmaa voi käyttää yksittäisen organisaation lisäksi osana kunnallista tai alueellista hyvinvointityötä ja -suunnittelua, mitä kautta kulttuuritoiminta voi integroitua osaksi kunnan tai alueen hyte-työtä. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma voi olla joko oma, erillinen suunnitelmansa tai osa laajempaa hyvinvointisuunnitelmaa/-kertomusta, riippuen kunnan tai alueen toimintatavoista strategioiden ja suunnitelmien laatimisessa. Olennaista kuitenkin on, että eri suunnitelmat tai niiden osat huomioivat toisensa ja ovat koordinoituja sekä keskenään että kunnan tai alueen osallisuusohjelman kanssa. Kulttuuri ei siis saisi olla oma erillinen saarekkeensa hyvinvointi- ja osallisuustyössä: tällöin riskinä on sen painoarvon heikkeneminen ja lopulta unohtaminen.

Katso myös: [Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko \(Thl.fi\)](#)

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman kohderyhmänä ovat suunnitelman käyttöönotettavan organisaation työntekijät sekä organisaation asiakkaat, kuten ikäihmiset, kehitysvammaiset tai mielenterveyskuntoutujat. Välillisenä kohderyhmänä ovat yhteistyökumppanit, kuten kunnallinen kulttuuritoimi, seutuopistot, seurakunta ja paikkakunnan kulttuuriosaajat, joiden osaamista on mahdollista hyödyntää suunnitelman toteuttamisessa. Myös asiakkaan omaisten ja läheisten taitoja on mahdollista hyödyntää.

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Aiemman osaamisen selvittäminen

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimisessa kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutusten tunteminen on tärkeää. Suunnitelman laatiminen ja toimeenpano edellyttää johdon

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

sitoutumista ja tukea työntekijöille. Henkilöstön kulttuuriosaaminen ja kiinnostus kehittää osaamistaan on selvitettävä hyvin. Myös asiakkaiden ja heidän läheistensä sekä potentiaalisten yhteistyökumppaneiden osaaminen on selvitettävä ja huomioitava.

Resurssien varaaminen ja kohdentaminen

Kulttuurihyvinvointitoiminnan käynnistäminen saattaa edellyttää aiheeseen liittyvien valmennusten ja koulutusten tarjoamista henkilöstölle, riippuen heidän osaamisestaan ja kiinnostuksestaan. Myös paikalliset yhteistyömahdollisuudet esimerkiksi kuntien kulttuuritoimen, muiden sote-organisaatioiden, seutuopistojen, seurakuntien ja paikkakunnan kulttuuriosaajien kanssa kannattaa huomioida.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen ei välttämättä vaadi lisäresursseja. Sen voi kytkeä olemassa oleviin suunnitelmiin ja toimintoihin, ja laatia hyödyntäen valmiita suunnitelmia. Organisaation johdon ja työntekijöiden on kuitenkin sitouduttava toteuttamaan ja ylläpitämään toimintaa. Johdon tuella on merkittävä vaikutus toiminnan mahdollistamiselle. Tuki voi olla esimerkiksi hankittuja materiaaleja ja työajan kohdentamista kulttuuritoimintaan. Jonkun on oltava selkeästi vastuussa suunnitelman laatimisesta, eli hänelle on kohdennettava työaikaa kulttuuriasioihin paneutumiseen ja suunnitelman tekemiseen.

Resursseja täytyy kuitenkin varata itse toiminnan järjestämiseen. Paras tulos saadaan, jos ainakin suunnitteluvaiheessa hyödynnetään taide- ja kulttuuriammattilaisten osaamista. Toiminnan toteutuksessa yhtenä mahdollisuutena voivat olla esimerkiksi kulttuuriluotsit eli vapaaehtoiset vertaistoimijat, jotka tukevat asiakkaita kulttuuritapahtumiin osallistumisessa.

Katso myös: [Kulttuuriluotsitoiminta – vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa \(Innokyla.fi\)](#)

Toteutumisen seuranta ja arviointi

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on esiteltävä selvästi ja pidettävä johdon, esimiesten ja työntekijöiden sekä asiakkaiden ja heidän läheistensä nähtävillä. Sen laatimisessa kannattaa muistaa, että suunnitelmaa voi hyödyntää organisaatioiden profiloitumisen ja markkinoinnin välineenä. Työyhteisöjen olisi hyvä kerätä kulttuurihyvinvoinnista ja -toiminnasta palautetta sekä asiakkailta, omaisilta että työntekijöiltä. Suunnitelman toteutumisen seuranta ja arviointi on tärkeää, ettei suunnitelma jää turhaksi, vaan sitä voidaan kehittää edelleen.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Erialaisten kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien merkitys sote-asiakastyössä tiedostetaan hyvin, mutta mahdollisuudet toteuttaa niitä eivät ole samanlaiset kaikkialla. Suunnitelmallinen kulttuurin hyödyntäminen voi toimia tähän ratkaisuna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

1. Kartoita lähtötilanne

Parasta Etelä-Savoon -hanke lähti kehittämään yhdessä kolmen vanhuspalveluyksikön kanssa kulttuurihyvinvointisuunnitelmia, jotka otettiin käyttöön kehittämisprosessin jälkeen. Kehittämisprosessin aikana tuli esille, että mukana olevissa organisaatioissa on jo hyödynnetty paljon erilaisia kulttuurimenetelmiä; suunnitelmien avulla toiminta saatiin systemaattisemmaksi ja näkyvämmäksi. Kulttuuritoiminnassa on hyödynnetty muun muassa kuvataidemenetelmiä, musiikkia, luontolähtöisiä menetelmiä sekä kirjallisuutta.

2. Tarjoa tietoa ja valmennusta

Mukana olevien organisaatioiden henkilöstölle tarjottiin räätälöityjä valmennuksia, joissa työntekijät oppivat ja kokeilivat erilaisia hyvinvointia edistäviä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisiä menetelmiä. Osallistujat saivat myös teoreettista ja tutkimuksellista tietoa esimerkiksi luonnon hyvinvointivaikutuksista. Valmennuksiin osallistui työntekijöitä eri organisaatioista, mikä tarjosi heille mahdollisuuden tutustua toisiinsa ja oppia tätä kautta toisten organisaatioiden toiminnoista. Valmennuksiin osallistuneiden työntekijöiden tietämys ja osaaminen kulttuuritoiminnasta lisääntyi, ja opittuja asioita on sovellettu asiakkaiden kanssa ja juurrutettu arjen työhön.

3. Tuo kulttuuritoiminta näkyväksi suunnitelman avulla

Hankkeessa mukana olleiden organisaatioiden kanssa kehitettiin kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, jotka mahdollistavat tavoitteellisen kulttuuritoiminnan pidemmälle ajalle. Suunnitelmat tuovat kulttuuritoiminnan konkreettisesti esille niin työntekijöille, asiakkaille ja heidän läheisilleen kuin muillekin toimijoille. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on juurtunut mukana olleiden organisaatioiden toimintaan hyvin, ja sen hyödyntäminen jatkuu ainakin yhdessä hankkeeseen osallistuneessa organisaatiossa.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintamalli edistää sen käyttöönottavien organisaatioiden työntekijöiden ja asiakkaiden osallisuutta heidän omassa elämässään. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma mahdollistaa sen, että työntekijät pääsevät hyödyntämään kulttuuriosaamistaan ja osallistumaan kulttuuritoimintaan. Heille tarjoutuu myös mahdollisuus kehittää kulttuuriosaamistaan ja oppia uusia taitoja. Työntekijät ja asiakkaat voivat osallistua toimintaan kiinnostuksensa mukaisesti. Suunnitelman myötä toteutettava kulttuuritoiminta ja -tapahtumat tuovat vaihtelua ja mielekästä tekemistä työntekijöiden ja asiakkaiden arkeen. Osaamisen lisäämisen kautta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

työntekijöille tarjoutuu mahdollisuuksia kokeilla, soveltaa ja ottaa käyttöön uusia ja erilaisia kulttuurimenetelmiä arkiseen työhön. Tämä edistää sekä työntekijöiden että asiakkaiden hyvinvointia.

Toimintamalliin kuuluvissa kulttuurivalmennuksissa työntekijöillä on mahdollisuus tutustua muiden toimijoiden työntekijöihin ja tämän myötä laajentaa ammatillisia verkostojaan sekä tutustua erilaisiin työskentelykäytänteisiin. Tämä lisää heidän osallisuuttaan omassa työssään.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimiseen osallistuvat sekä organisaatioiden asiakkaat että työntekijät. Tällainen yhteiskehittäminen lisää heidän osallisuuttaan vaikuttamisen prosesseissa. Suunnitelman toteutumista ja työntekijöiden sekä asiakkaiden hyvinvoinnin muutosta seurataan kuulemalla kaikkia osallisia. Yhteisen suunnittelun ja toiminnan myötä työntekijät ja asiakkaat kokevat olevansa osa samaa yhteisöä. Toimintamallin myötä kulttuuritoiminta juurtuu vakiintuneeksi osaksi sen käyttöönottaneen organisaation toimintaa. Kehittynyt palvelutoiminta on hyödyksi kaikkien, sekä asiakkaiden että työntekijöiden, hyvinvoinnille ja osallisuudelle.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Taide ja kulttuuri edistävät WHO:n tekemän laajan kirjallisuuskatsauksen² mukaan monin eri tavoin ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Paljon puhutaankin kulttuurihyvinvoinnista, jonka Taikusydän (Taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksien kehittämisen ja viestinnän yhteistyöverkosto) määrittelee yksilöllisesti tai yhteisöllisesti jaetuksi kokemukseksi siitä, että taide ja kulttuuri edistävät hyvinvointia³. Myös luontokokemusten terveys- ja hyvinvointivaikutuksista löytyy paljon tutkittua tietoa⁴.

Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien merkitys sosiaali- ja terveystalouden asiakastyössä tiedostetaan hyvin, mutta mahdollisuudet toteuttaa niitä eivät ole samanlaiset kaikissa organisaatioissa. Etenkin vanhus- ja vammaispalveluissa on jo paljon kulttuuritoimintaa, mutta toiminta ei välttämättä ole kovin näkyvää. Sote-työntekijöiden

---

² [Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse \(2019\) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review.](#)

³ [Taikusydän: Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia \(Turkuamk.fi\)](#)

⁴ Esim. [Salonen, Kirsi \(2020\) Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena. Tampereen yliopiston väitöskirjat 253.](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

motivaatio ja valmiudet kulttuuritoiminnan järjestämiseen saattavat myös vaihdella. Osalla on taustalla esimerkiksi ohjaustoiminnan artonomin (AMK) tutkinto, toiset taas ovat oman harrastuneisuutensa kautta löytäneet tapoja toteuttaa luovaa ja taidelähtöistä toimintaa työssään.

Parasta Etelä-Savoon -hankkeessa lähdettiin yhdessä kolmen vanhusten asumis- ja hoivapalveluja tuottavan organisaation kanssa luomaan kulttuurihyvinvointisuunnitelmia, jotka toisivat esille organisaatioiden kulttuuritoimintaa ja juurruttaisivat sen pysyväksi käytännöksi. Hankkeessa toteutettiin erilaisia kulttuuri- ja luontolähtöisiin menetelmiin liittyviä valmennuksia, joihin osallistui työntekijöitä eri sote-työyhteisöistä. Yhdelle työyhteisölle toteutettiin räätälöityjä valmennuksia yksikön maantieteellisen sijainnin vuoksi. Koronatilanteen takia osa valmennuksista muutettiin etätoteutuksiksi. Tämän myötä työntekijät harjaantuivat myös etäyhteyssovellusten ja -välineiden käyttöön.

Tärkeää oli, että työntekijät kokeilivat ja sovelsivat menetelmiä myös valmennuskertojen välillä työyhteisöissään asiakkaidensa kanssa. Esimerkiksi asiakas, joka pääsi hankkeen luontovalokuvausvalmennuksen kautta osallistumaan valokuvanäyttelyyn, oli tästä hyvin otettu ja mielissään. Lisäksi eräässä työyhteisössä järjestettiin valmennuksen innoittamana Kalevala-teemaviikko, joka sai siihen osallistuneilta asiakkailta paljon kiitosta.

Mukana olleilta organisaatioilta kootun palautteen mukaan ensiarvoisen tärkeänä nähtiin se, että valmennusten aikana oli mahdollisuus tavata eri työyhteisöjen ihmisiä. Näin tietoisuus paikkakunnan toiminnoista lisääntyi. Osalla työyhteisöistä oli jo ennestään paljon taide-, kulttuuri- ja luontolähtöistä toimintaa, mutta valmennukset motivoivat ja loivat työyhteisöissä valmiuksia ottamaan menetelmiä käyttöön vielä rohkeammin. Hankkeen loppuseminaarissa tuli esille, että kulttuurihyvinvointisuunnitelmat ovat juurtuneet hyvin, ja sitä hyödynnetään jatkossa ainakin yhdessä mukana olleessa organisaatiossa.

Toimintamallin haasteena voi pitää sitä, että se edellyttää organisaatioiden johdon sitoutumista kulttuurihyvinvointisuunnitelmien laadintaan ja seurantaan. Jonkun pitää olla tästä selkeästi vastuussa, ja hänellä on oltava työaikaa suunnitelmaan laadintaan, työntekijöiden ja asiakkaiden sekä heidän läheistensä kulttuuriosaamisen kartoittamiseen, mahdollisten koulutusten ja valmennusten järjestämiseen sekä toiminnan hyvinvointivaikutusten seurantaan. Toisaalta kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa voi pitää myös organisaatioiden profiloitumisen ja markkinoinnin keinona, ja keinona edistää asiakkaiden ja työntekijöiden hyvinvointia, joten työajan kohdentaminen suunnitelmaan ei olisi kovin suuri panostus.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteenveto

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on juurtunut mukana olleisiin organisaatioihin hyvin. Toimintamallia voidaan soveltaa hyvin monenlaisissa sote-palveluja tuottavissa organisaatioissa, kuntayhtymissä ja kuntien hyte-strategioissa. Kulttuuritoiminta edistää sekä asiakkaiden että työntekijöiden hyvinvointia ja osallisuutta, ja suunnitelman laatiminen sitouttaa organisaatiot kulttuuritoimintaan. Toimintamalli tuo esiin kulttuurihyvinvoinnin tärkeyttä ja tekee organisaatioiden kulttuuritoimintaa näkyväksi. Siksi toimintamallin soisi leviävän myös laajempaan käyttöön.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kulttuuriluotsitoiminta – vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa

Kulttuuriluotsi on vapaaehtoinen, jota voi pyytää tueksi ja seuraksi kulttuurikohteisiin. Toiminnan tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta sekä tasavertaisia mahdollisuuksia kulttuurielämyksiin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

Jyväskylän kaupungin kulttuuripalvelut; Esiselvitys: kulttuurinen vapaaehtoistoiminta ja toiminnan koordinointi -hanke 2016-2017 (OKM); Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallinen kehittämishanke 2017-2019 (OKM); Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE, Tampereen kaupunki. Lisäksi kulttuuriluotsitoimintaa on kehitetty lukuisissa paikallisissa hankkeissa.

Yhteyshenkilö: Katri Leppisaari, Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE, Tampereen kaupunki, katri.leppisaari@tampere.fi, <http://kansalaisareena.fi/luotsit/>

Mallin kuvaus

Kulttuuriluotsitoiminta on kulttuurin alan vapaaehtoistoimintaa, jonka tarkoituksena on edistää tasa-arvoisia mahdollisuuksia käyttää kulttuuripalveluja. Kaikki eivät voi tai halua käyttää kulttuuripalveluja ilman tukea tai seuraa. Kulttuuriluotsi vapaaehtoinen, jonka kuka tahansa täysi-ikäinen voi tilata seurakseen käynnille esimerkiksi museoon, teatteriin, konserttiin tai kirjastoon. Toiminnasta käytetään eri paikkakunnilla eri nimityksiä kuten *kulttuurikaverit*, *-ystävät*, *-väärtit*, *piristäjät*, *kulturlots tai kultturkompis*. Paikkakunnilla toiminnassa on muitakin eroja, mutta luotsaus eli jaettu käynti kohteissa on toiminnan ydinidea kaikkialla.

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta olemassa olevaa tutkimustietoa hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kulttuuriluotsit ”vertaisihmettelijöinä”

Kulttuuriluotsit ovat koulutettuja vapaaehtoistoimijoita. Luotsikoulutukseen sisältyy vapaaehtoistoiminnan periaatteiden lisäksi tutustuminen paikallisiin kulttuurikohteisiin, jotka ovat sitoutuneet luotsauskohteiksi. Useimmiten kohteet myöntävät kulttuuriluotseille ja heidän seurassaan liikkuville ilmaisen tai halvemman sisäänkäynnin. Luotsit eivät ole avustajia, eivätkä museo-oppaita vaan ”vertaisihmettelijöitä”. Heille ei makseta palkkioita toiminnasta, eikä heidän palveluksestaan peritä maksua. Vapaaehtoistoiminnan periaatteiden mukaisesti matkakuluja voidaan korvata tapauskohtaisesti. Vaikka toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, edellyttää sen järjestäminen ammatillista tukea ja nimettyä yhteyshenkilöä, jonka työaika on osoitettu toiminnan koordinointiin.

Kohderyhmä

Toiminnan ”kohderymänä” ovat täysi-ikäiset, jotka tarvitsevat tukea tai seuraa ollakseen osallisia kulttuuripalveluista. Luotsauksen voi tilata joko itselleen tai pienelle ryhmälle. Lisäksi luotsit voivat etsiä tukea kaipaavia omista verkostoistaan. Joillakin paikkakunnilla toiminta on kohdennettu tietyille ryhmille kuten ikäihmisille tai kehitysvammaisille henkilöille. Valtakunnallisesti suurin osa palvelun käyttäjistä on ikäihmisiä. Toimintaa on markkinoitu myös ikäihmisten palveluyksiköiden henkilökunnalle, jotta he tilaisivat luotseja asiakkailleen. Luotsitoiminta on ammattilaisille yksi tapa edistää asiakkaidensa mahdollisuutta saada kulttuuripalveluista iloa ja merkitystä elämään. Ammattilaisten ymmärrys kulttuurin merkityksestä kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa on keskiössä, kun toimintaa suunnataan erityistä tukea tarvitseville.

Luotsitoiminnan erilaiset muodot

Kulttuuriluotsitoimintaan voi kuulua luotsauksen lisäksi muutakin: luotsit järjestävät kaikille avoimia tilaisuuksia kulttuurilaitoksiin, vierailevat ikäihmisten palveluyksiköissä esimerkiksi museosalkkujen kanssa, suunnittelevat näyttelyitä yhdessä taidemuseoiden henkilökunnan kanssa ja tekevät avustavia tehtäviä museoiden kokoelmatyössä. Jyväskylässä kulttuuriluotsit tarjoavat vapaa-ajan vertaisneuvontaa. Tampereen lähitoreilla puolestaan järjestetään ikäihmisille suunnattua vertaisneuvontaa, jota tuetaan moniammatillisesti kulttuuri- ja sosiaalialan ammattilaisten yhteistyönä. Kulttuuriluotsitoiminta on yksi yleisötyön muoto. Vapaaehtoinen on kulttuurilaitokselle hyvä asiakas: hän sitoutuu laitoksen toimintaan ja etsii sille myös uusia kävijöitä. Monilla paikkakunnilla toimii myös vapaaehtoisia liikunta- ja ympäristöluotseja. He luotsaavat seuraa kaipaavia liikunnan tai luontoelämysten pariin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kulttuuriluotsitoiminnan koordinointi

Kulttuuriluotsitoiminta alkoi Jyväskylän taidemuseosta vuonna 2006 museolehtori Sirpa Turpeisen ideana. Jyväskylästä toiminta on levinnyt jo yli 20 paikkakunnalle ympäri Suomea. Suomessa toimii yli 800 koulutettua luotsia, ja luotsauskeikkoja on tuhansia vuosittain. Yli seitsemänkymmentä prosenttia kulttuuriluotseista on yli 60-vuotiaita. Heistä useimmat ovat suhteellisen hyvin koulutettuja, melko pienituloisia naisia. Eniten luotseja ja luotsauskeikkoja on Jyväskylässä, Helsingissä, Tampereella ja Lappeenrannassa. Kaupunkien ohella luotsitoimintaa on myös maaseutumaisilla alueilla, esimerkiksi Kauhavan ja Savonlinnan seuduilla. Useimmiten toimintaa koordinoivat kunnat tai järjestöt kuten Suomen Punainen Risti tai Settlementit. Luotsauskeikkoja välittää paikkakunnilla keskitetty luotsivälitys, joka toimii joko vapaaehtoisten tai koordinaattorin voimin. Vapaaehtoiset voivat sopia keikoista luotsattavien kanssa myös itsenäisesti. Valtakunnan tasolla toimintaa kehittää kulttuuriluotsikoordinaattorien verkosto.

Kulttuuriluotsitoimintaa on arvioitu kahdessa selvityksessä, siitä on kirjoitettu yksi väitöskirja, pro gradu-tutkielma ja ammattikorkeakoulujen opinnäytteitä. Seuraava arvio perustuu näihin tutkimuksiin ja selvityksiin.

Kuinka kulttuuriluotsitoiminta edistää osallisuutta

Kulttuuriluotsitoiminta on yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen pyrkivää toimintaa. Sen tavoitteena on edistää tasavertaisia mahdollisuuksia käyttää kulttuuripalveluja ylittämällä sosiaalisia ja taloudellisia esteitä. Lisäksi se edistää hyvinvointia ja kulttuurin yleisen aseman vahvistamista etsimällä uusia kävijöitä kulttuurilaitoksille. Yleisin este kulttuuripalvelujen käytölle on käyntiseuran puute, johon luotsitoiminta tarjoaa ratkaisumallin. Sopiva seura voi olla kulttuurikäynnissä tärkeämpää kuin kohteen sisältö, mutta individualismia korostavassa yhteiskunnassa sosiaalisten kontaktien puute on yleinen ongelma. Mahdollistaessaan sosiaalisia kontakteja luotsitoiminta voi lievittää myös yksinäisyyttä, jonka on tutkimuksissa nähty olevan yhteydessä hyvin monenlaisiin sairauksiin ja muihin hyvinvoinnin ongelmiin.

Kulttuurin harrastamisella on lukuisissa tutkimuksissa havaittu olevan selkeitä yhteyksiä terveyteen ja hyvinvointiin. Kulttuuriluotsitoiminta on keino hyödyntää kulttuuripalveluja hyvinvoinnin edistämiseksi. Kulttuurin hyvinvointivaikutuksia on viime aikoina alettu huomioida esimerkiksi sairaanhoitopiirien julkaisemissa kulttuurihyvinvointisuunnitelmissa, koska kulttuurin harrastaminen nähdään ongelmaa ennaltaehkäisevänä toimintana. Kulttuurihyvinvointityössä vapaaehtoiset ovat yksi linkki kuntalaisten ja kulttuuripalvelujen välillä. Esimerkiksi muistelusalokujen vieminen ikäihmisten palveluyksiköihin tai kulttuurikohteiden esittely uusille kävijöille tuovat palveluita lähemmäs kuntalaisia. Julkiset kulttuuripalvelut on tuotettu verovaroin edistämään kuntalaisten hyvinvointia, mutta niiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

käyttö voi olla polarisoitunutta. Kulttuurin sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta edistävä toiminta voi vähentää yhteiskuntaryhmien sosiaalista eriytymistä.

Luotsitoiminnan osallisuusvaikutukset voidaan jakaa kahteen: vaikutuksiin vapaaehtoisten eli luotsien keskuudessa ja vaikutuksiin palveluja käyttävien eli luotsattavien keskuudessa.

Vapaaehtoisten osallisuus

Luotsitoiminnan vapaaehtoisille tuottamat osallisuusvaikutukset ovat kaikkein helpoimmin todennettavia. Luotseille tehdyn kyselyn mukaan keskeisimmät osallistumisesta koetut vaikutukset koskevat henkisen hyvinvoinnin edistämistä: se on antanut mahdollisuuden saada mielekästä tekemistä ja käyttää osaamistaan, laajentaa elämän piiriä ja tarjonnut sosiaalisia kontakteja tai yhteisöllisyyttä. Erytisesti henkilöille, joiden arkea päivittäinen työssäkäynti ei rytmittä – kuten työttömille ja eläkkeellä oleville – kulttuuriluotsitoiminta näyttää mahdollistavan merkityksellistä tekemistä.

Kulttuuriluotsitoiminta lisää vapaaehtoisten osallisuutta yksilötasolla eli omassa elämässä. Se tarjoaa mahdollisuuksia päästä seuraamaan kulttuuripalvelujen toimintaa läheltä, saada ilmaisia tai halvempia lippuja tapahtumiin, osallistua koulutuksiin, retkiin ja muihin tilaisuuksiin. Toimintaan osallistuminen tarjoaa merkityksellisiä sosiaalisia kontakteja. Osallistuminen edistää myös vapaaehtoisten omaa kulttuurin käyttöä. Mahdollisuudet saada kulttuurielämyksiä ja koulutusta ovat tärkeitä osallistumisen syitä vapaaehtoisille.

Osallistuminen kulttuuriluotsitoimintaan edistää yksilön hyvinvointia laajempia osallisuuden kokemuksia. Tärkeintä luotseille on mahdollisuus auttaa tukea tarvitsevia. Auttamisen voi nähdä lisäävän merkityksellisyyden kokemusta, ja paras palkinto osallistumisesta voi olla toiminnan muille tuottaman hyvän mielen havaitseminen. Toimintaan osallistumisella on selkeästi myös aatteellisia motiiveja, kuten kulttuurin edistäminen. Esimerkiksi tiedon levittäminen, näyttelyiden tai kaikille avointen kulttuurikävelyiden järjestäminen antaa vapaaehtoisille mahdollisuuden tuottaa oman kontribuutionsa yhteiskunnassa yleisesti arvostettujen asioiden tuottamiseen. Toisin sanoen osallistuminen antaa vapaaehtoisille mahdollisuuksia ottaa aktiivisen toimijan tai auttajan rooleja asiakkaan tai avun saajan roolien sijaan.

Luotsitoiminta avaa vapaaehtoisille mahdollisuuksia osallistua vaikuttamistyöhön, kuten toiminnan kehittämiseen ja ideoimiseen. Useimmilla paikkakunnilla vapaaehtoiset osallistuvat tilaisuuksiin, joissa toimintaa kehitetään tai ohjataan. Esimerkiksi Jyväskylässä toimii luotsitoiminnan kehittämisryhmä, jossa vapaaehtoiset ovat edustettuina. Turussa ja Lappeenrannassa koordinaatio on suurelta osin vapaaehtoisten vastuulla. Lisäksi luotseja osallistuu myös kulttuuripalvelujen kehittämiseen, esimerkiksi museoiden asiakasraateihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Luotsit ovat joillakin paikkakunnilla osallistuneet kollektiivisesti myös kulttuuripoliittiseen keskusteluun ja esittäneet kulttuuripalveluja puolustavia vetoamuksia kuntien viranhaltijoille.

Toiminta on periaatteessa avointa kaikille. Luotsikoulutuksiin voi osallistua tavallisen ihmisen taidoin, eikä se vaadi erityysoasaamista, asiantuntemusta tai suuria taloudellisia resursseja. Käytännössä osallistumista rajoittaa luotsikoulutusten ja paikkojen rajallinen määrä, joten halukkaiden kesken voidaan joutua tekemään valintaa. Myös jotkin fyysistä tai psyykkistä toimintakykyä rajoittavat sairaudet voivat vaikuttaa mahdollisuuksiin toimia vapaaehtoisena, vaikka osallistumisen saavutettavuuteen kiinnitetäänkin jatkuvasti huomiota. Kulttuuriluotsilta edellytetään useimmiten tietoteknisiä perustaitoja. Kulttuuriluotsi voi kuitenkin määrittää osallistumistaan omien voimavarojen ja kiinnostuksen kohteidensa mukaan. Yksilöllisiä tapoja osallistua voidaan etsiä. Kulttuuriluotsit eivät korvaa palkkatyötä.

Luotsattavien osallisuus

Luotsattavien mahdollisuudet osallisuuden kokemiseen ovat selvästi vapaaehtoisten mahdollisuuksia kapeampia. Heidän osallistumisensa toimintaan rajoittuu pääsääntöisesti luotsauskeikkoihin. Tutkimusten perusteella luotsattavat näyttävät kokevan toiminnan positiivisesti. Luotsin seura lisää erityisesti kulttuurikäynnin antoisuutta. Sillä, että luotsi on sisältöjä tunteva vertainen, on myös arvoa luotsattavien kannalta. Vuorovaikutus kulttuuriluotsauksella on erilaista kuin opastetulla ammattilaisen vetämällä museokierroksella.

Luotsauksien on todettu lisäävän kulttuuriin osallistumista sosiaalisia ja taloudellisia kynnyksiä madaltamalla. Luotsitoiminta kasvattaa kulttuurista pääomaa ”avaamalla silmiä” erilaisten kulttuurin muotojen suhteen. Toiminta edistää hyvinvointia lisääntyneen kulttuurin kuluttamisen ja sen mahdollistaman arjen ongelmista irtautumisen avulla. Erityisesti mielenterveysongelmista toipuvien parissa luotsauksen tuottamat hyvinvoinnin kokemukset näyttävät olevan voimakkaita – jopa fyysisiä hyvinvoinnin vaikutuksia on koettu. Kokemus osallistumisesta ”kuten kuka tahansa muukin kansalainen” voi olla tärkeä. Sosiaaliset kontaktit tai yhteisöllisyys ovat voineet lisääntyä. Mahdollisuus kokea elämyksiä, joita itse on aikaisemmin pitänyt elitistisinä, voi johtaa eri yhteiskuntaryhmiä edustavien ihmisten kohtaamisiin ja ennakkoluulojen hälvenemiseen. Tämä lisää osallisuuden tunnetta. Tosin kaikki luotsattavat eivät koe toimintaa samalla tavoin. Erityisiä hyvinvointihyötyjä näyttävät kokevan esimerkiksi kriminaalitaustaiset ja päihde- ja mielenterveyskuntoutujat. Muille luotsauksessa voi olla suuremmin kyse kulttuurielämyksistä.

Luotsitoiminnassa on kiinnitetty huomiota osallisuutta edistäviin toimintatapoihin myös luotsattavien osalta. Toiminnasta hyötyvät erilaisissa tilanteissa olevat ihmiset eri tavoin ja toiminta on yleensä avointa kaikille. Tällöin se ei leimaa luotsattavaa. Luotsattava voi valita

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

kohteen oman kiinnostuksensa pohjalta. Luotseja myös koulutetaan toimimaan erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden kanssa, mikä lisää toiminnan saavutettavuutta. Mitä vaativampaa tukea luotsattava tarvitsee, sitä haastavampaa on löytää sopivaa luotsia.

Luotsattavilla on vähän mahdollisuuksia vaikuttaa toiminnan sisältöihin, eikä pysyviä käytäntöjä asiakastytyvyyden selvittämiseen ole vielä kehitetty. Luotsit välittävät huomioimiaan asiakkaiden tarpeita, toiveita ja palautteita kulttuurikohteisiin ja toiminnan koordinaattoreille. Luotsattavien osalta osallisuuden edistäminen rajoittuu pääasiassa yksilölliseen osa-alueeseen, osallisuuteen omassa elämässä.

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kulttuuriluotsitoiminta on yhteiskunnallista vaikuttamista, jonka pyrkimyksenä on osallisuuden edistäminen tuottamalla hyvinvointia ja mahdollistamalla tasa-arvoista kulttuuri-osallistumista. Luotsien kohdalla osallisuus toteutuu erinomaisen kattavasti. Toimintamallin keskeisin lisäarvo on vapaaehtoisten osallisuuden edistämässä. Kehitettävää on siinä, kuinka erityistä tukea tarvitsevat voisivat päästä toimintaan mukaan esimerkiksi tuetun vapaaehtoistoiminnan avulla. Toiminta on myös melko sukupuolittunutta. Yli 90 % vapaaehtoisista on naisia.

Luotsattavien osalta toiminnan osallisuuden toteutuminen rajoittuu pääasiassa osallisuuteen omassa elämässä ja mahdollisuuksiin edistää omaa hyvinvointia kulttuuripalvelujen käytön kautta. Heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa toimintaan olisi kehitettävä esimerkiksi yhteiskehittämisen, palvelumuotoilun tai erilaisten palautemekanismien avulla. Ne voisivat lisätä toiminnan tunnettuutta ja löytää ratkaisuja myös luotsitoiminnan pitkäaikaiseen ongelmaan, luotsauskeikkojen vähäisyyteen vapaaehtoisten määrään verrattuna.

Kulttuuriluotsitoiminta lupaavana käytäntönä

Kulttuuriluotsitoiminnalle on tarvetta. Tarve näkyy yhtäältä siinä, että vapaaehtoistoimijoiksi on paljon tulijoita, ja toiminnassa mukana olevat luotsit haluaisivat tehdä luotsauksia enemmän kuin on nykyään tarjolla. Kunnat ja sairaanhoitopiirit ovat alkaneet kiinnittää laajempaa huomiota kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen. Toimintamalli on otettu käyttöön monella paikkakunnalla. Kulttuuriluotsitoimintaa on sovellettu jo yli kymmenen vuotta.

Toiminta on siirrettävissä kaikkialle, missä on kulttuuripalveluja tai -kohteita. Toiminnan käynnistämiseen on saatavilla myös tukea. Lisäksi toimintamallia voi soveltaa muihin sisältöihin, kuten liikuntaan tai ympäristöteemoihin. Luotsitoiminnan koordinointi sopii luontevasti kunnan järjestettäväksi varsinkin, jos tavoitteena on edistää kuntalaisten osallisuutta sen tarjoamiin palveluihin. Toimintaa voi järjestää myös kolmannen sektorin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toimija, tai vastuu koordinoinnista voidaan jakaa eri toimijoiden kesken. Toiminnan voi käynnistää pienilläkin resursseilla. Koordinointi voi toiminnan laajuudesta riippuen olla osa yhden työntekijän työnkuvaa. Lisäksi tarvitaan varoja koulutusten järjestämiseen, markkinointiin, tarvikkeisiin, tarjoiluihin ja vapaaehtoisten muistamiseen. Rahoitus voi olla esimerkiksi hanke- tai budjettirahoitusta tai toiminta voidaan järjestää kolmannen sektorin tuottamana ostopalveluna.

Erityisen innovatiivista kulttuuriluotsitoiminnassa ovat vapaaehtoisuuden ja vertaisuuden soveltaminen kulttuurihyvinvointiin, tasavertaisuuden edistämiseen kulttuuripalvelujen käytössä sekä kulttuurisektorin ja sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöhön. Toiminnassa on seuraavia haasteita: Toiminnan koordinoinnin resurssit ovat usein määräaikaista tai projektiluontoisia, minkä vuoksi toiminnan jatkuvuus on epävarmaa. Tilastointikäytännöt ovat vaihtelevia ja epäluotettavia, jolloin toiminnan vaikutusten todentaminen on vaikeaa. Toiminnassa on käytännöllisiä ongelmia, kuten liikkumisen järjestäminen, jotka rajoittavat vähävaraisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden osallistumista. Myös luotsattavien laajempiin osallistumismahdollisuuksiin tulisi kehittää uusia ratkaisuja.

Lopuksi

Kulttuuriluotsitoiminta on vakiintumassa osaksi kuntien osallisuuden edistämisen toimintatapoja. Siitä on kokemuksia yli kymmenen vuoden ajalta. Kehitettävää vielä on, mutta tulokset ovat hyviä. Toiminta edellyttää sitoutumista ja yhteistyötä erityisesti kulttuuri- ja sote-palvelujen kesken. Tarvitaan myös yhteistyötä kolmannen, yksityisen ja julkisen sektorin välillä. Yhteistyöasetelma on parhaimmillaan silloin, kun kaikki osallistuvat tahot – toiminnan järjestäjät, luotsauskohteina olevat kulttuurilaitokset ja toiminnasta hyötyvät sosiaalialan organisaatiot – näkevät vapaaehtoiset yhteisenä voimavaranaan. Ammattimaista tukea ja tunnustusta tarvitaan, jotta tärkein resurssi, eli vapaaehtoisten into toimia, voi jalostua vaikutuksiksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kumina – työhön ja koulutukseen valmentava kuntouttava työtoiminta

Yhdistyksissä toteutettavassa kuntouttavassa työtoiminnassa työtehtäviä tehdään oikeassa työympäristössä. Kuntouttavan työtoiminnan ohella voi saada työhönvalmennusta ja sosiaaliohjausta omien tavoitteidensa mukaisesti. Mahdolliset ongelmat ratkotaan yhteistoimin nopeasti.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 –hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä:

Kaiku-hanke, Joensuun kaupunki, Kontiolahden kunta sekä Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 1.8.2015–31.12.2018.

Yhteyshenkilöt: Hilkka Pirhonen, Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, etunimi.sukunimi@pksotu.fi

Mallin kuvaus

Asiakas luo omat tavoitteensa, joiden pohjalta hänelle etsitään tavoitteeseen sopiva työtoimintapaikka yhdistyksestä, joka perehdyttää työtehtäviin. Yhdistyskentältä löytyy monipuolisia työtehtäviä eri aloilta, kuten kiinteistö- ja keittiöalalta. Työtehtävät räätälöidään osaamisen, kiinnostuksen ja voimavarojen mukaan. Oikea työympäristö motivoi työpajatyöskentelyä enemmän ja lisää varmuutta omaan osaamiseen. Asiakas saa työhönvalmennuksessa apua esimerkiksi tavoitteensa kirkastamiseen, opiskelu- tai työllistymispolun toteutukseen ja työnhakuun. Samalla voi saada myös sosiaaliohjausta. Tavoitteena on, että asiakas siirtyy vuoden kuluessa työhön tai koulutukseen. Ohjaaja tukee

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhdistyksiä kuntouttavan työtoiminnan järjestämisessä ja yhdistys saa toiminnasta korvauksen jos kunta on päättänyt maksaa korvausta.

Palvelussa aloittaminen oman arvion pohjalta

Asiakkaat ohjautuvat toimintaan aikuissosiaalityöstä, TE-toimistosta tai he ottavat itse yhteyttä. Tutustumiskäynnille pääsee viikon sisällä yhteydenotosta. Asiakas kutsutaan tutustumiskäynnille, jonka aikana hänelle kerrotaan palvelusta mahdollisimman konkreettisesti sekä kysytään hänen omia toiveitaan palvelun suhteen. Tutustumiskäynnillä ei kysellä asiakkaan tietoja tai taustoja, vaan varmistetaan, että hän saa tietoa palvelusta pystyäkseen arvioimaan voisiko siitä olla hänelle hyötyä. Sosiaaliohjaaja soittaa asiakkaalle seuraavana päivänä ja kysyy mihin päätökseen asiakas on tullut, haluaako hän osallistua palveluun vai ei. Näin asiakas voi ensin miettiä ja punnita palvelun sopivuutta itselleen. Päätöksen ollessa myönteinen sosiaaliohjaaja varaa asiakkaalle tapaamisajan viikon sisälle. Palveluun ei ehdi syntyä jonoa.

Työhönvalmennusta tavoiteportaita pitkin

Asiakas saa kuntouttavan työtoimintajakson aikana sosiaaliohjaajalta työhönvalmennusta. Työmenetelmänä käytetään tavoiteportaita (goalng). Asiakas kirjoittaa ja sanoittaa itse tavoitteensa, ja valmentaja auttaa häntä oivaltamaan omat toiveensa ja tavoitteensa ratkaisukeskeisiä kysymyksiä esittäen. Tavoite puretaan osatavoiteiksi, joiden saavuttamiseksi tehdään toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelman pohjalta muodostuvat teemat jokaiselle valmennustapaamiselle. Lisäksi tavoiteportaisiin kirjataan ylös asiakkaan toive siitä, millaista tukea hän toivoo valmentajalta. Tavoiteportaat konkretisoivat tavoitteen saavuttamisen hyödyt ja sen, mitä kaikkea ihminen on jo tehnyt tavoitteensa hyväksi. Tavoiteportaissa tehdään näkyväksi myös merkityksellinen historia. Tavoiteportaat ovat tehneet asiakasprosesseista tavoitteellisempia ja suoraviivaisempia. Asiakkaiden mukaan tavoiteportaat konkretisoivat heiltä vaadittavaa panostusta. Työhönvalmentaja tukee asiakasta tavoitteen saavuttamisen jälkeen työhön tai opiskeluihin kiinnittymisen varmistamiseksi.

Jos asiakkaan ääntä ei saada palvelun alussa kuuluville, voi koko palvelu ohjautua väärille urille. Valmentajan on luotettava asiakkaan kykyihin. Asiakas kertoo tilanteestaan sen, minkä itse kokee tärkeäksi, kun yleensä tiedot saadaan lähettävältä taholta. Näin vähennetään ennakkokäsityksiä ja työhönvalmentajan on helpompi kuulla, mikä on asiakkaalle tärkeää. Tällöin saattaa paljastua jopa sellaisia asioita, joita ei tavallisesti merkitä työllistymisen esteiksi, kuten tarve lastenhoitopaikalle. Työhönvalmennuksen sisältö vaihtelee jokaisen asiakkaan kohdalla. Tuetun työllistymisen työhönvalmennusta ohjaa ajatus, että asiakas tarvitsee ansiotyötä tai tutkintotavoitteisen opiskelupaikan, ei pitkää kuntoutumispolkua tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

työkyvyn arviointia.

Tuettu työnetsintä ja opinnollistetut työtehtävät

Työhönvalmennukseen voi kuulua tuettua työnetsintää. Asiakas saa tukea esimerkiksi työkokeilupaikan etsimiseen (tuettu työkokeilu) tai opintoihin hakeutumiseen. Työnantajiin voidaan ottaa yhdessä yhteyttä ja joskus työhönvalmentaja on mukana myös työhaastatteluissa. Osa osallistujista jatkoi Kaiku-hankkeessa yhdistyksessä palkkatukityössä. Kaiku-hankkeen aikana huomattiin, että palkkatukityö yhdistyksessä voi olla toimiva keino kohti työllistymistä avoimille työmarkkinoille. On kuitenkin suunniteltava tarkoin miten valmentava työjakso edistää pääsyä avoimille työmarkkinoille tai koulutukseen. Jakson aikana on tärkeä vahvistaa ammatillista osaamista ja työnetsintä tulisi aloittaa viimeistään palkkatukityön puolivälissä. Asiakas voi suorittaa kuntouttavan työtoimintajakson aikana opinnollistettuja työtehtäviä ja voi näin saada todistuksen osaamisesta. Näin voidaan madaltaa kynnystä hakeutua opintoihin. Työtehtävät voivat olla esimerkiksi aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjausta kasvatusalalla, kirjanpitoa ja laskutusta, asiakaspalvelua, ravitsemusalan töitä, puutuotevalmistuksessa tai puhtaus- ja kiinteistöpalveluissa tai sosiaali- ja terveysalalla toimimista.

Kokonaisvaltainen tuki, tasavertainen vuorovaikutus ja nopea ongelmien ratkominen

Asiakas saa kuntouttavan työtoimintajakson aikana sosiaaliohjausta. Sosiaaliohjauksessa käsitellään esimerkiksi elämänhallintaan, asumiseen, terveyteen ja palvelujen tarpeeseen liittyviä asioita. Sosiaaliohjaajalla on kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta. Eri asioita edistetään limittäin ja asiakas osallistuu eri toimintoihin samanaikaisesti. Sosiaaliohjauksen ja työhönvalmennuksen tapaamisten lopuksi selvitetään tapaamisesta saatu hyöty. On tärkeää, että asiakas tietää aina mitä seuraavaksi tehdään. Ongelmatilanteet esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa selvitetään heti. Ohjaaja on varannut aikaa 4–5 tuntia viikossa akuuteille asioille. Näin asiakasprosessi etenee sujuvasti. Tämä voi vähentää palvelun keskeyttämistä.

Toiminnassa pyritään tasavertaiseen vuorovaikutukseen. Tätä tuetaan myös tilaratkaisuilla, kuten asiakastilan pyöreällä pöydällä ja nojatuoleilla. Asiakkaat ovat osallistuneet palveluidensa kehittämiseen Kaiku-hankkeessa ja he voivat osallistua myös Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksen työllisyyden asiakasraatiin.

Kohderyhmä ja kiinnittyminen

Toiminta lähti liikkeelle havainnosta, että palvelujen välissä on nivelvaiheita, joissa työllistymispolku usein katkeaa. Kymmenen prosenttia joensuulaisista siirtyi kuntouttavan työtoiminnan jälkeen palkkatukityöhön, tai työhön tai koulutukseen avoimille työmarkkinoille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kuntouttavaan työtoimintaan oli samalla pitkä jono. Hankkeessa lähdettiin etsimään ratkaisua näihin havaintoihin. Toiminta on suunnattu pitkään työttömänä olleille henkilöille, joilla on suuntana työ tai koulutus. Toiminta kiinnittyy yhdistyskenttään ja palvelujärjestelmään. Esimerkiksi TE-toimistojen kanssa tehdään yhteistyötä asiakasprosessin aikana.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan osallistuminen edellyttää jonkinasteista työkykyä. Osallistujille etsitään yksilöllisiä ratkaisuja heidän tarpeidensa mukaan. Osallistujan itsensä toivomia asioita selvitetään kokonaisvaltaisesti toiminnan aikana. Kuntouttavan työtoimintajakson aikana osallistuja voi saada samanaikaisesti eri palveluja, kuten sosiaaliohjausta ja työhönvalmennusta. Työhönvalmennuksessa asiakkaan yksilöllisyys ja itsemääräämisoikeus ovat tärkeitä. Ratkaisukeskeisen ohjaustyön mukaisesti ajatellaan yhtäältä, että ihminen tietää itse ratkaisun ongelmiinsa, vaikka ei juuri sillä hetkellä tietäisi tai uskoisi tietävänsä. Toisaalta ei pyritä korjaamaan sitä, mikä ei ole rikki.

Keskeistä on, että osallistuja on toimijan roolissa. Lisäksi on tärkeää, että osallistujien omat toiveet ja tavoitteet selvitetään. Osallistujien tarvitsemaa tukea kysytään esimerkiksi tavoiteportaiden avulla. On tärkeää, että tavoiteportaatiot ovat asiakkaan laatimat ja hänen sanoittamansa, eikä työhönvalmentaja kirjoita tavoiteportaita. Tavoiteportaisiin kirjataan ylös asiakkaan toive siitä, millaista tukea hän valmentajalta toivoo. Näin varmistetaan, ettei asiakasta ”ylipalvella” ja toisaalta hän saa tarvitsemansa määrän tukea. Osallistuja kohdataan kategorisoimatta, sillä toiminnassa pyritään tasavertaiseen vuorovaikutukseen.

Asiakkaat ovat osallistuneet palveluiden kehittämiseen Kaiku-hankkeessa ja sitä myöten kehittäneet Kuminaa, eli työhön ja koulutukseen suuntaavaa kuntouttavaa työtoimintaa yhdistyskentällä. Asiakkaat voivat myös osallistua Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksen työllisyyden asiakasraatiin, joka on avoin kaikille halukkaille. Työskentely oikeassa työympäristössä kuntouttavassa työtoiminnassa lisää edellytyksiä vaikuttamiseen yleensä.

Oikeassa työympäristössä työskentely luo kokemuksia arvostuksesta ja työstä onkin saatu kannustavaa palautetta. Kuntouttavan työtoiminnan aikana on mahdollisuus suorittaa opinnollistettuja työtehtäviä eli tehtäviä, jotka vastaavat jonkin tutkinnon osaa ja joista saa osaamiskuvauksen, jota voi hyödyntää myöhemmin opintoihin hakeutuessa.

Palveluun osallistuminen on vapaaehtoista ja siihen voidaan ensin tutustua rauhassa omia toiveita pohtien. Se, ettei osallistujalta kysytä tietoja, luo toiminnalle tasa-arvoista pohjaa ja purkaa normittamista. Yhdistyksissä tehtävä työ voi tarjota kokemuksia merkityksellisten

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

asioiden tekemisestä. Vapaaehtoisuus lisää motivaatiota. Toiminnasta hyötyvät etenkin sellaiset osallistujat, jotka pystyvät työskentelemään ja joilla on motivaatiota edetä palkkatyöhön.

Säännöllisesti kerätyn asiakaspalautteen avulla on todennettu, että toiminta edistää osallisuutta. (Palautetta on kerätty laadullisesti ja webropol-kyselyllä). Kuntouttavan työtoiminnan jaksot ovat lyhentyneet työhönvalmennukseen osallistumisen myötä ja työhön tai opiskeluihin siirtyminen on vahvistunut.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toimintamallille on ollut kysyntää, sillä siihen on osallistunut noin 60 asiakasta vuodessa. Toiminta on uudenlaista siinä mielessä, että kuntouttavan työtoiminnan osallistujat saavat sosiaaliohjauksen lisäksi työhönvalmennusta ja osallistujia on itse päätöksentekijä prosessin kaikissa osissa. Hanke on ollut jonkin verran esillä ammattilehdissä ja paikallismediassa.

Toiminta on helposti siirrettävissä eri alueille. Toiminnan juurruttaminen osaksi Joensuun kaupungin toimintaa aloitettiin vuonna 2017, jolloin Kumina käynnistyi Joensuun kaupungin ja Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistyksen kehittämiskumppanuussopimuksella. Joensuun kaupunki on todennut toiminnan vaikuttavaksi ja se on ollut vuoden 2019 alusta alkaen osa kaupungin työllisyyspalveluja. Joensuun kaupunki valitsi Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:n palvelun tuottajaksi. Toiminta jatkuu vuosina 2019–2020. Kuminan kehittämistä jatketaan yhteistyössä kaupungin ja yhdistysten kanssa.

Lopuksi

Toimintaa on mahdollista levittää eri alueille. Toiminnan edellyttää yhdistysverkostoa ja työntekijäresursseja. Kaiku-hanke päättyi joulukuussa 2018. Toimintamalli on juurtunut Joensuun kaupungin työllisyyspalveluihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kummin kanssa työelämään – maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen

Vapaaehtoinen työkummi kuuntelee, kannustaa, neuvoo asioinnissa, tutustuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään ja ohjaa työkokeilupaikalla.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset –kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Kummin kanssa työkokeiluun, Kuopio. ViaDia Pohjois-Savo ry, 1.10.2017–30.9.2018. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Seija Eskelinen, ViaDia Pohjois-Savo ry, seijaaulikki.eskelinen@gmail.com

Mallin kuvaus

Työkummit toimivat vapaaehtoisina yhdistyksissä tai julkisissa hyvinvointi- ja sosiaalipalveluissa. Työkummitoiminnassa maahanmuuttajan työllistymisen tukena ovat ohjausta antava työsuhteinen työhönvalmentaja tai koordinaattori ja vapaaehtoinen työkummi. Työhönvalmentajan ohjaus keskittyi osaamisen tunnistamiseen ja työllistymistavoitteiden edistämiseen, kuten työkokeilu- ja opiskelupaikan etsimiseen. Työkummi antaa henkilökohtaista tukea muissa asioissa. Hän kannustaa ja tutustuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan. Henkinen ja konkreettinen tuki yhdistyvät esimerkiksi rinnalla olona papereita täytettäessä. Kullekin maahanmuuttajalle pyritään etsimään juuri hänelle sopiva työkummi kummankin osapuolen toiveita, tarpeita ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita kuunnellen. Useimmiten työkummilla on vain yksi tuettava, jolloin hän pystyy tukemaan myös

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

arjen sujuvuudessa. Työkummit ohjaavat työnantajia tarvittaessa myös työkokeilusopimuksen ja -arvioinnin tekemisessä.

Kummitettavien ja kummien valinta

Yhteistyöstä sovitaan etukäteen TE-palveluiden kanssa. TE-palvelut lähettää työkokeilijoita yhdistykselle tai muulle työkummipalvelua koordinoivalle palveluntuottajalle, jonka vastuuhenkilö valmentaa työkokeiluun menijöitä. Toiminnassa etsitään myös työkokeilupaiikkoja. Tarkoituksena on olla mahdollisimman lähellä työelämää. Kummitettavat valitaan palveluun verkostopalaverissa, johon osallistuvat TE-palveluiden kotoutumisen asiantuntija ja vastuuorganisaation työhönvalmentaja sekä tarvittaessa tulkki puhelimen välityksellä. Palaverissa kartoitetaan lähtömaan työhistoriaa, nykyistä elämäntilannetta, halua tulla hankkeeseen, ammatillista kiinnostusta, työkykyä ja osaamista. Lopuksi valitaan sopiva työkummi. Valmentajan, työkummin ja maahanmuuttajan yhteisessä alkutapaamisessa keskustellaan maahanmuuttajan tilanteesta ja tuentarpeista. Työkummeja voidaan etsiä esimerkiksi sidosryhmien vapaaehtoistyön infoissa ja monikulttuurisissa tapahtumissa sekä sosiaalisen median avulla.

Tutustuminen ja kokemusten vaihto

Maahanmuuttajien ja heidän perheidensä sekä työkummien paremman tutustumisen toisiinsa mahdollistavat toimintaan kuuluvat retket ja tapahtumat. Uraseikkailu-aloitustapahtumassa kierretään yhteistoiminnallisia ja luovia menetelmiä sisältäviä rasteja ryhmissä. Tapahtuma oli kaikille avoin ja siinä voi tutustua ja ilmoittautua kummitoimintaan. Riittävä tutustumiseen varattu aika tukee hyvän suhteen rakentumista ja tapahtumat lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. Luottamuksellinen suhde on edellytys syvemmälle auttamiselle.

Työkummien roolit

Työkummeilla on vaihtoehtoisia rooleja. Työkummi pyrkii auttamaan joustavasti aiemmin sovittujen aiheiden mukaan riippuen kunkin maahanmuuttajan tarpeista sekä työkummin omista toiveista ja osaamisesta. Henkilökohtaisen työkummin roolissa työkummi neuvoo käytännön asioissa, paperien täyttämässä, joskus myös työkokeilupaikan etsimisessä tai on pääosin juttukaverina. Työpaikkakohtainen työkummi ohjaa ja perehdyttää työkokeilupaikassa omalla työpaikallaan tai muualla oman alansa työpaikalla, on tiiviisti yhteydessä työkokeilupaikkaan ja voi osallistua myös sopivan paikan etsimiseen. Työ- ja perhekummi tukee maahanmuuttajan rinnalla koko perhettä. Alakohtainen työkummi tarjoaa alakohtaista osaamista, esimerkiksi opettaa elintarvikehygieniapassiin liittyviä asioita. Yleiskummi auttaa hankkeen tilaisuuksien ja kyytien järjestämisessä. Hänellä ei ole omaa tuettavaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yleisin rooli hankkeessa oli henkilökohtainen työkummi ja seuraavaksi eniten oli työpaikkakohtaisia työkummeja. Jotkut vapaaehtoiset toivovat selkeitä ja ennustettavia tehtäviä ja heille saattaa sopia yksittäiseen asiaan (esimerkiksi koulutuksessa tukemiseen) keskittyvä rooli. Maahanmuuttaja voisi tarvittaessa saada toisenkin työkummin esimerkiksi tiettyyn ammattiin tai koulutukseen hakeutumiseen tai opinnoissa tukemiseen.

Tuki kummille

Työkummi-toimintaan voi liittyä kommunikointiin liittyviä haasteita. Työkummiksi ryhtyvälle järjestetäänkin aluksi pakollinen koulutus, jossa käsitellään muun muassa vuorovaikutusta. Työkummin huoneentaulun ohjeeseen on kirjattu kummien toiminnan periaatteita, tehtäviä ja käytännöllisiä ohjeita. Kummeille tarjotaan mahdollisuus ryhmätyönohjaukseen ja yksilölliseen tukeen työkummina olon aikana. Säännöllisissä työnohjauksissa tuodaan esiin omia kokemuksia, kehittämisideoita ja mieltä painavia asioita turvallisessa ympäristössä. Työnohjatukset sisältävät usein pienryhmätyöskentelyä, kuten osallistuvaa draamaa. Työkummit saavat halutessaan todistuksen, suosituskirjeen ja LinkedIn-suosituksen tekemästään vapaaehtoistyöstä.

Kohderyhmä, toimintaympäristö ja tarve

Toiminta kiinnittyy yhdistyksiin ja julkisiin palveluihin. Toiminta kiinnittyy myös palvelujärjestelmään, koska työkummit tukevat pärjäämistä työelämässä. Toiminnalla on vahva yhteys yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin työpaikkoihin, koska maahanmuuttajia tutustutetaan työpaikkoihin ja työnantajia maahanmuuttajiin.

Toiminta on suunnattu TE-toimiston maahanmuuttajataustaisille työnhakijoille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä, ja henkilöille, jotka haluavat tukea maahanmuuttajia työkokeiluissa, sekä työkokeilupaikkoina toimiville yrityksille ja yhdistyksille. Toiminta ei ole suunnattu kaikista kauimpana työmarkkinoista oleville, vaan niille, joille työllistyminen on todennäköistä, mutta jotka tarvitsevat monipuolista, henkilökohtaista ja yksilöllistä lisätukea.

Toiminnalle oli tarve jo suunnitteluvaiheessa. Suunnitteluun osallistuneilla maahanmuuttajilla oli näkemys laaja-alaisesta tuesta, jonka turvin pääsisi nykyistä nopeammin ja syvällisemmin tutustumaan suomalaiseen työelämään ja pärjäisi työelämässä. Vaikeammin työllistyville maahanmuuttajataustaisille työnhakijoille ei ollut työllistymisen tukipalveluita tarjolla. Kiinnittyminen työelämään oli puutteellista muun muassa sairauden, heikon suomen kielen taidon, merkittävien ammatillisten puutteiden sekä luku- ja kirjoittamistaidottomuuden vuoksi.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Maahanmuuttajien kokeman osallisuuden voimistumisen kannalta on tärkeää tutustua suomalaiseen yhteiskuntaan, saada apua tarvittaessa ja saada tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Maahanmuuttajien osallisuus lisääntyy, kun he tutustuvat suomalaiseen yhteiskuntaan saavat tietoa erilaisista mahdollisuuksista, omat tavoitteet selkenevät ja he saavat apua tarpeidensa mukaan. Omia suunnitelmia on helpompi toteuttaa, kun rinnalla on joku kannustamassa eteenpäin ja tietää keneen voi turvautua vaikean paikan tullen. Valtaosalla hankkeen osallistujista (70 %) suunnitelmat selkiytyivät hankkeeseen osallistumisen aikana. Osallistujat jatkoivat töihin tai koulutukseen saatuaan hankkeen aikana tarvitsemansa tuen ja avun. Osallistujat saavat osaamisensa näkyviin työkokeiluissa, joihin heitä hankkeesta ohjattiin. Toiminnassa maahanmuuttajien, työkummien ja kantaväestön välille syntyi yhteyksiä.

Työkummina olo koetaan usein antoisana ja opettavaisena uuteen ihmiseen ja kulttuuriin tutustumisen vuoksi. Työkummille kehitty tekemällä oppien uusia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja ohjaamistaitoja. Kummi saa kokemusta maahanmuutto- ja sosiaaliturva-asioista sekä työllisyyspalveluista, mistä voi olla hyötyä omalla työuralla tai koulutukseen hakeutuessa. Mahdollisuus vaikuttaa toisen pärjäämiseen ja viihtymiseen antaa kokemuksia merkityksellisyydestä ja tarpeellisuudesta. Auttaessaan toisia tulee myös tutuksi omien vahvuksiensa ja heikkouksiensa kanssa. Todistus ja suosituskirje ovat myös tunnustus tehdystä työstä.

Maahanmuuttaja-työkummipari pyritään muodostamaan yksilöllisesti molempien yhteisten kiinnostusten sekä toiveiden ja tarpeiden mukaan. Asiakas päättää, mitä haluaa kertoa tilanteestaan.

Toiminnan suunnitteluun osallistui ensimmäisen ja toisen polven työssäkäyviä maahanmuuttajia, maahanmuuttajien erityiskysymyksiin perehtyneitä kolmannen ja julkisen sektorin palveluntuottajia sekä palkka- ja vapaaehtoistyössä toimivia ihmisiä. Toimintatapa kehitettiin mukautetulla toiminta- ja tapaustutkimuksellisella työotteella. Palvelun luomisessa työkummien toimintatavoilla ja kokemuksilla oli tärkeä rooli. Kaikille avoimista yhteiskehittämissarjoista (maahanmuuttajat, työkummit, ammattilaiset ja muut paikallisyhteisön jäsenet), työkokeiluista ja työkummien ryhmätyönohjauksista koottiin osallisuutta edistäviä ja estäviä kokemuksia sekä työllistymistä edistäviä ideoita. Kokemukset, havainnot ja työkokeilujen palautteet dokumentoitiin ja analysoitiin. Analysoidusta aineistosta saatua tietoa käytettiin toiminnan välittömään parantamiseen sekä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

työkummien roolien ja tehtävien kuvaamiseen. Haastatteluilla ja toimintatutkimuksen menetelmillä on todettu, että toiminta lisää maahanmuuttajien ja työkummien osallisuutta.

Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti siihen osallistuvat maahanmuuttajat ja vapaaehtoiset. Toiminta tukee myös palvelujärjestelmää auttamalla maahanmuuttajia pärjäämään työelämässä ja työnantajia maahanmuuttajiin tutustumisen ja osaavan työvoiman saamisen välityksellä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli tunnistaa kohderyhmään kuuluvien maahanmuuttajataustaisten työnhakijoiden ohjautumisen prosessi TE-toimistosta lähtien, jotta löydettäisiin mahdolliset tuen tarpeen paikat. Prosessi nähtiin melko suoraviivaisena jatkumona. Hankkeen aikana, asiakkaiden urasuunnitelmien täsmentyessä, päästiin nivomaan työkokeilujaksoja reitiksi tutkintotavoitteiseen koulutukseen. Samalla kävi ilmi, että muualta Suomeen muuttaneet tarvitsivat erityisen paljon valmennus- ja neuvontapalveluita, koska he eivät tunteneet riittävästi suomalaista työelämää, keinoja päästä työelämään tai sosiaali- ja koulutusjärjestelmää. Käsitös ohjautumisen prosessista muuttui monitahoisemmaksi ja useiden asiakkaiden kokemusten mukaan monimutkaisemmaksi. TE-toimiston asiantuntijoiden tehtäviin ei kuulu henkilökohtainen tuki arkisissa asioissa, koska heille ei ole varattu riittävästi resursseja henkilökohtaiseen ohjaukseen. Näin työuralle pääsy oli joiltakin katkennut kuin huomaamatta esimerkiksi elämäntilanteeseen liittyvän syyn vuoksi. Työpolun alkuun pääsemisen helpottamiseksi on tarve tiivistää yhteistyötä kolmannen sektorin sekä julkisten palveluiden ja yritysten kesken.

Kotouttamiskoulutuksessa saatua tietoa työhön ja opintoihin hakeutumisesta ei yleensä osata myöhemmin soveltaa käytäntöön, koska kielitaito ja ymmärrys yhteiskuntajärjestelmästä ovat silloin vielä huteralla pohjalla. Kotoutumispalveluissa kehittämistarvetta havaittiin kädentaitojen ja teknisen osaamisen tunnistamisessa.

Erityistukea ja ohjaamista tarvittiin puutteellisen kielitaidon, lomakkeiden vaikean kielen ja esimerkiksi omien tavoitteiden ja osaamisen tunnistamattomuuden vuoksi. Apua tarvittiin myös siksi, ettei tunneta TE-hallinnon ja muiden sosiaalipalveluiden mahdollisuuksia, kuten ammatinvalinnan ohjausta, työkokeilua, ja sen etuuksia, eikä omaehtoista opiskelua työttömyysetuudella. Muita asioita ja prosesseja, joista ei ollut riittävästi tietoa olivat ammattiin opiskelun erilaiset vaihtoehdot, opiskelijaksi hakeutuminen, opiskelupaatuksen hankkiminen, työkokeilupaikan löytäminen ja työkokeilussa pärjääminen sekä itsearviointitaidot. Tuki-, ohjaus- ja neuvontapalvelujen saaminen muualta kuin TE-toimistosta, hankkeen valmentajalta tai koordinaattorilta ja työkummilta, oli myös uutta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Monipuolista tukea tarvitsivat erityisesti yksinhuoltaja- ja kotiäidit. Heidän tuen tarpeensa liittyivät esimerkiksi vuorotyön ja opiskelun yhteensovittamiseen sekä toimeentulon turvaamiseen. Toiminnan aikana palvelutarve myös kasvoi, sillä omat tavoitteet ja mahdollisuudet selkeytyivät ja sen myötä tarve koulutukseen ja tutkintoihin liittyvälle ohjaukselle lisääntyi.

Toiminnassa on hyödynnetty tilastotietoa maahanmuuttajien työllistymisestä sekä selvityksiä Kuopion keskustan alueella asuvien syrjäytymisvaarassa olevien työnhakijoiden määrästä ja tuentarpeesta sekä yritysten, liikelaitosten ja julkisen ja kolmannen sektorin tuentarpeista maahanmuuttajien työllistämässä.

Toiminnalle on ollut kysyntää. Työkummeja oli 15 ja maahanmuuttajataustaisia työnhakijoita 19. Hankkeen suunnitteluvaiheen tilaisuuksiin, infotilaisuuksiin, seminaareihin ja yhteiskehittämispajoihin osallistui hankkeen osallistujien lisäksi muun muassa turvapaikanhakijoita, kotoutumiskoulutuksien opettajia ja opiskelijoita, työkummeja, seurakuntien edustajia, Kuopion kaupungin ja Pohjois-Savon TE-toimiston edustajia, työnantajia sekä useiden järjestöjen työntekijöitä, yhteensä yli 350 henkilöä. Toimintaa kohtaan on tunnettu mielenkiinto Itä-Suomen yliopiston Promeq-hankkeen, Helluntaikirkon, SOK:n Kotouttamisen osaamiskeskuksen, Suomen Nuorten Naisten kristillisten paikallisyhdistysten sekä tutkimushankkeiden taholta (kuten Tampereen yliopisto, DAC-hanke, yhteiskuntakummi-toiminta).

Tässä toiminnassa uutta on ollut sujuvan palvelupolun yhdistäminen vapaaehtoistoimintaan. Kotoutumista edistetään yksilöllisesti ja kohdennetusti työelämään pääsemiseksi, yhteistyössä työkummin, työhönvalmentajan, työpaikkojen ja julkisen sektorin kanssa. Aiemmin on tietävästi ollut vain ammattihenkilöiden työllistymistä tukevia palveluita ja erikseen vapaaehtoisten toteuttamaa, arkeen liittyvää ystävätoimintaa.

Työkummin ja maahanmuuttajan ensitapaamisen järjestäminen yhdessä valmentajan kanssa osoittautui hyväksi käytännöksi. Valmentaja kyseli asiakkaalta aiemmin palvelutarpeen arvioinnissa esille nousseista asioista, jolloin työkummi saattoi saada tietoa myös vaihteloa vaativista asioista.

Toimintaa voidaan levittää minne päin Suomea tahansa. Suunnitteluvaiheessa on tärkeää luoda yhteistyöverkosto palvelujärjestelmän asiantuntijoiden, kuten TE-toimiston ja muiden kotouttamisesta vastaavien tahojen kanssa. Ennakolta tarvitaan myös tietoa innokkaista vapaaehtoisista työkummeista sekä työkokeilupaikoiksi sopivista organisaatioista. Toimintaa ei voi järjestää pelkästään vapaaehtoistyönä, vaan tarvitaan työsuhteessa oleva ammattilainen työhönvalmentajaksi, työkummien alkukoulutuksen suunnittelijaksi, ryhmätyönohjaajaksi sekä koulutus- ja valmennustoiminnan koordinaattoriksi. Työkummeiksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

soveltuvat kaikki vapaaehtoistyöstä kiinnostuneet aikuiset, joilla on tehtävään tarpeeksi aikaa ja energiaa sekä kiinnostusta osallistua alkukoulutukseen ja säännöllisiin ryhmätönohjauksiin.

Jos palvelua järjestetään kilpailutettuna ostopalveluna, tulee huomio kiinnittää etenkin julkisten hankintojen määräysten noudattamiseen. On mahdollista, että palveluntuottajat saisivat vapaaehtoistyöstä kilpailuetua. Toisaalta niille syntyy vapaaehtoisten kouluttamisesta ja mahdollisesti tavallista suuremmasta työnohjaustarpeesta myös kuluja.

Tavoitteena on, että yhdistysten toiminta voisi edelleen kiinnittyä palvelujärjestelmään. Alkukoulutuksen ja ryhmätönohjauksen nivominen yhteen on yksi kehittämiskohde. Alkukoulutuksen tulisi muun muassa sisältää tietoa suomalaisesta palvelujärjestelmästä, ja siitä, miten toimia eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten kanssa, mikä on työkummin rooli, ja miten se eroaa ammattilaisen roolista, sekä minkälaisia haasteita kummi saattaa kohdata. Toiminnassa jo mukana olleet työkummit ja maahanmuuttajat voisivat kertoa kokemuksistaan.

On tärkeää tuoda esiin raja työkummin ja ammattilaisen roolien välillä, vaikka työkummeilla on erilaisia ja eri laajuisia rooleja. Haasteena hankkeessa oli joskus, että rooli otettiin liian raskaasti tai otettiin liikaa vastuuta ja koettiin riittämättömyyttä. Haasteena voi myös olla vaikeus muodostaa luottamuksellista suhdetta lyhyessä ajassa.

Työkummien rekrytointia voisi kehittää suunnitelmallisemmaksi ja laaja-alaisemmaksi ja hyödyntää siinä olemassa olevien vapaaehtoisten motivaatiotekijöitä ryhtyä työkummiksi. Yhteistyötä yhdistysten ja julkisen sektorin toimijoiden kanssa voisi laajentaa ja tiivistää, esimerkiksi pohtia Kelan tai kuntien kanssa miten maahanmuuttajien palvelemista voisi helpottaa työkummin avulla.

Toiminta voisi hyödyttää enemmän myös työkummeja. Todistuksen ja suosituskirjeen saamista voisi mainostaa jo alkukoulutuksessa. Tulevaisuudessa olisi mahdollista liittää työkummitoiminta opinnollistamiseen tai opintopisteiden saamiseen ja työttömien työnhakijoiden aktiivisuusveloitteen täyttämiseen.

Lopuksi

Rinnalla kulkijan antaman tuen malli on levitettävissä eri puolille Suomea täydentäväksi tuen muodoksi. Eri ryhmien kohtaaminen vahvistaa kaikkien osapuolten osallisuutta ja luottamusta. Kummin kanssa työkokeiluun -hanke päättyi syyskuussa 2018. Toimintamallin juurtuminen on vielä avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Kumppanuusilta kokoaa yhteen julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja kokemustiedon paikalliset toimijat

Sote-alueen, kuntien, järjestöjen, yritysten ja seurakuntien toimijoita sekä kokemusasiantuntijoita kutsutaan koolle ja autetaan luomaan kumppanuuksia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja paikallisten palvelujen kehittämiseksi.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Kumppanuudella soteen ja kuntiin -hanke (STEA 2017–2019). Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto ry:n johdolla Keski-Uudenmaan soten (Keusote) alueella Hyvinkään, Järvenpään, Mäntsälän, Nurmijärven, Pornaisen ja Tuusulan kunnissa.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Sari Turpeinen ja Milka Lintinen, Keski-Uudenmaan Yhdistysverkosto ry, etunimi.sukunimi@yhdistysverkosto.net

Mallin kuvaus

Kumppanuusiltoja järjestetään erilaisten teemojen, kuten lapset ja perheet tai päihdekuntoutus, ympärille. Illoissa ratkotaan teemoihin liittyviä ajankohtaisia asioita hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja palvelujen kehittämiseksi. Kumppanuusilloissa tapaavat julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan ja kokemustietoa omaavat toimijat.

Illoissa verkostoidutaan, kerrotaan omasta työstä ja esitellään jo käytössä olevia hyviä yhteistyön malleja. Keskustelu pidetään konkreettisenä ja ymmärrettävänä, jotta siihen voivat

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osallistua kaikki. Keskustelun virittämiseksi, ylläpitämiseksi ja syventämiseksi käytetään luovia menetelmiä.

Yhteisissä kokoontumisissa valetaan yhteistyön perustukset, joiden varaan rakennetaan hyvinvoivaa asuinalueita.

Kohderyhmä

Tavoitteena on koota yhteen sote-alueen, kuntien, järjestöjen, yritysten ja seurakuntien toimijoita sekä kokemusasiantuntijoita ja muita kokemustietoa omaavia asukkaita. Jotta kaikista heikoimmassa asemassa olevat voivat osallistua, järjestelyissä on huomioitava erityiset tarpeet ja on hyvä, jos osallistumista ovat tukemassa tukihenkilöt. Myös heidän tavoittamisensa tapahtumasta tiedottaessa voi olla tavallista työläämpää. Moitivoi osallistumaan, mutta varo herättämästä epärealistisia odotuksia.

Onnistunut kumppanuustilaisuus edellyttää

- Tilaisuus järjestetään ilta-aikaan, jolloin myös järjestötoimijat, vapaaehtoiset ja kokemusasiantuntijat pystyvät osallistumaan.
- Kuntien, järjestöjen ja sote-alueiden työntekijät voivat osallistua tilaisuuteen työajalla.
- Ohjelma on suunniteltu sellaiseksi, että se edesauttaa yhteistyön syntymistä.
- Tilaisuudessa pysytään konkreettisissa asioissa ja puhutaan ymmärrettävästi.
- Tilaisuus pidetään vapaamuotoisena.

Järjestä tilaisuus erilaisista teemoista, esimerkiksi

- mielenterveys- ja päihdekuntoutuminen
- kehitysvammatyöntekijät ja kehitysvammaisten lasten perheet
- lapsi- ja perhetyötä tekevät
- ikääntyneet
- diagnoosipohjaiset
- eri ikäkaudet
- kaikille kuntalaisille avoimet illat tarkemmin määritellyn teeman ympärillä

Osallista alusta lähtien

Ota suunnitteluun mukaan edustajat jokaisesta sellaisesta kohderyhmästä, jota ilta koskee.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Päätä etukäteen tapahtuman raamit, ainakin aika ja paikka, sillä kun on jotain konkreettista valmiina ja mietittynä, on helpompi lähteä liikkeelle ja edetä kohti toimintaa. Jos alueella on hankkeita tai projekteja illan teemaan liittyen, pyydä heidät mukaan järjestelyihin.

Tee tilaisuudesta näyttävä ja houkutteleva mainos ja avaa ilmoittautuminen jo ennen kuin suunnittelu on kovin pitkällä. Tämä luo uskoa siihen, että tapahtuma toteutuu.

Kartoita osaamista, jota voit hyödyntää tilaisuudessa.

Osallista! Voit osallistaa puheenvuoroihin ja muihin järjestelyihin. Illan juontajiksi tai fasilitaattoreiksi kannattaa pyytää kunnan tai kuntayhtymän työntekijöitä.

Viritä keskusteluun leikillisesti – esimerkkinä yhteistyöbingo

Keskustelun virittämiseksi on useita keinoja. Esimerkiksi yhteistyöbingon avulla saadaan ihmiset kohtaamaan ja vaihtamaan yhteystietoja ja sopimaan asioista konkreettisesti. Bingo on hauska tapa lähestyä vierasta ihmistä. Pelatessa on lupa tarttua hihasta, kysellä, olla utelias. Siitä jää käteen valmis yhteystietolomake.

Kaikki osallistujat saavat tapahtumaan ilmoittautuessaan ovelta bingolapun, jossa on yhdeksän ruutua. Ruudukkoon kerätään messuilla ja illan aikana kohdattujen kumppaneiden yhteystietoja. Siihen kirjataan myös, mistä on sovittu ja miten jatketaan. Lisätehtävänä ovat värilliset ruudut, joihin järjestötoimivat hakevat julkisen puolen kontakteja ja toisinpäin. Bingorivin saatua voi osallistua kilpailuun, jonka voittaja arvotaan illan lopuksi. Palkintona kannattaa olla jotain, mikä tukee uusia kumppanuuksia, esimerkiksi jonkin tilan käyttöoikeus muutamaksi tunniksi tapaamiseen uusien kumppaneiden kanssa.

Pyydä alustuspuheenvuoroja

Pyydä järjestöjen/seurakuntien ja kunnan/kuntayhtymän työntekijöitä kertomaan keskinäisestä yhteistyöstään konkreettisin esimerkein. Yhteistyön ongelmat ja ratkaisut kannattaa myös nostaa esille.

Pyydä kaikkia alustajia pohtimaan puheissaan kumppanuuden mahdollisuuksia ja esittämään konkreettisia esimerkkejä yhteistyöstä. Innostavat, iloiset ja värikkäät puheenvuorot inspiroivat ihmisiä ajattelemaan ja hakeutumaan keskusteluyhteyteen muiden kanssa.

Keskusteluta ja kokoa

Tilaisuudessa heränneitä ajatuksia voidaan nostaa monin keinoin esille esimerkiksi tilaisuuden päättävää paneelikeskustelua varten. Luovia menetelmiä on myös hyvä hyödyntää. Esimerkiksi tarinateatteri tekee näkyväksi yleisön kokemuksia ja tunteita.

Muista ottaa mukaan keskusteluun myös muu yleisö!

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kumppanuusilloista saatua palautetta

- Julkinen sektori (Keusote) on tavoittanut kumppanuusiltojen avulla ison joukon järjestöjä. Keusoten asiakasohjauksen kehittämistiimi on ollut erityisen kiinnostunut kumppanuusilloista.
- Osallistujia on ollut noin 70–80 yhdistyksistä, julkiselta sektorilta, seurakunnista, yksityiseltä sektorilta sekä kokemusasiantuntijoita.
- Kasvokkaisia tapaamisia arvostetaan ja toivotaan laajasti. Koska verkostoituminen on päättymätön prosessi, tutustumiselle on jatkuva tarve. Tietoisuus toimijoista, toiminnoista ja palveluista lisääntyy. Aikaa myöden asiakasohjauksen odotetaan myös paranevan.
- Järjestöt ovat kokeneet, että julkisen sektorin päälliköt ovat tavallisen kansan tavoittamattomissa. Kumppanuusilloissa he ovat olleet aktiivisesti mukana. Osallistujat ovat kertoneet tutustuneensa kollegoihinsa, vaihtaneensa yhteistietoja sekä viihtyneensä ja virkistyneensä. Järjestöt mielletään usein kevyen luokan toimijoiksi, vaikka ne tekevät myös vaativaa kuntouttavaa ja korjaavaa työtä. Kumppanuusillat tekevät järjestöjen laaja-alaisen työn näkyväksi.

Mallin arviointi osallisuuden toteutuminen mallissa

Kumppanuusilta on rakenteellinen ratkaisu osallisuuden edistämiseksi. Se vastaa useaan tarpeeseen, jotka ovat tunnistettuja hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämisen kentällä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Kunnilla on tarve tarkentaa tehtäviään hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. Kun sote-alueiden ja kuntien rakenteet uudistuvat, ajankohtainen kysymys on esimerkiksi se, miten kunta pystyy edistämään hyvinvointia ja terveyttä erilaisilla hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueilla tai erilaisten väestöryhmien joukossa. Tällaisia ovat muun muassa esimerkiksi päihteidenkäytön vähentäminen ja mielenterveyden edistäminen, kehitysvammaisten tai iäkkäiden hyvinvoinnin lisääminen.

Yhtäältä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työllä ja toisaalta sote-alueen työllä on yhdyspintoja, joissa jotkin toiminnot voivat jäädä katvealueelle. Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja sote-alueiden yhteistyön lisäksi tarvitaan kumppanuuksia asukkaiden, järjestöjen, palveluita tuottavien yritysten, kuntien ja sote-alueiden välillä. Konkreettinen esimerkki tästä on vapaaehtoistyö, johon liittyvä asiantuntemus on järjestöillä. Vapaaehtoistyön ja sitä tekevien ihmisten ja järjestöjen koordinointi sijoittuu pääsääntöisesti

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osaksi kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Kuitenkin vapaaehtoistyöntekijöitä kaivataan usein siellä, missä käytetään paljon sosiaali- ja terveystalvuuja, esimerkiksi vanhustalvuuissa.

Kokemusasiatuntijoiden, järjestöjen ja yritysten lisäksi kumppanuuksien solmimisia edistävä toimintamalli osallistaa myös johtajia. Kumppanuusillat järjestetään illalla, jotta kokemusasiatuntijat, järjestöjen toimijat ja toimialajohtajat voivat osallistua niihin. Sote- ja hytetoimijoita koolle kutsuttaessa toivotaan tapahtumasta kerrottavan johtoryhmissä ja tapaamisissa. Lisäksi esitetään toivomus siitä, että työntekijät saisivat osallistua tilaisuuksiin työajallaan. Tällaisilla johtamiskäytännöillä tuetaan mahdollisimman laajaa verkostoitumista ja yhteistoimintamallien rakentamista.

Toimintamallin ensisijainen tavoite on tässä vaiheessa tehdä mahdolliseksi kuntien ja sote-alueen hallinnon rajat ylittäviä kumppanuuksia yritysten, järjestöjen ja asukkaiden kanssa ja näin saada osallisuuden edistäminen mukaan jo olemassa oleviin rakenteisiin. Kun toimintamalli vakiintuu ja juurtuu käyttöön, on mahdollista edetä sosiaali- ja terveystalvuuja sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työn järjestämisessä rakenteeseen, jossa asukkaat ja järjestöt otetaan alusta alkaen mukaan valmistelemaan ja suunnittelemaan talvuuja ja toimintaa. Keskeistä on, että päättäjien ja ammattilaisten lisäksi asukkaat/kokemusasiatuntijat ovat mukana neuvottelemassa siitä, millaisia tuloksia talvuuilla sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämällä tavoitellaan.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa

Kumppanuusillat tarjoavat asukkaille ja järjestöille tilaisuuden osallistua, vaikuttaa, verkostoitua ja rakentaa yhteistoiminnan malleja. Kuntien ja sote-alueiden työntekijät ja johtavat voivat ammentaa tilaisuuksista vahvistusta ja aineksia entistä parempien talvuuja rakentamiseksi.

Erilaisten toimijoiden tutustuminen keskenään tuo näkyviin ja keskusteluun muitakin asukkaiden yleisiä ja erityisiä tarpeita, jotka erityisesti vähän äänessä olevien ryhmien kohdalla muutoin jäisivät pimentoon. Kumppanuuksia mahdollistettaessa on jatkuvasti huolehdittava, että rakenteiden ja talvuuja kehittämiseen kutsutaan järjestöjen ja julkisen sektorin toimijoiden lisäksi osallistumaan kaikkein heikoimmassa tai haavoittuvimmassa asemassa olevia asukkaita tai heidän ääntään edustavia ihmisiä siitä huolimatta, että heidän saavuttamisensa voi olla tavallista työläämpää.

Markkinointi ja ihmisten saaminen paikalle on käsityötä varsinkin, jos halutaan tiettyjä toimijoita mukaan. Se tarkoittaa henkilökohtaisia kutsuja ja puhelinsoittoja perään. Näillä keinoin Kumppanuudella soteen ja kuntiin -hankkeessa saatiin monia vakuuttuneeksi siitä, että kannattaa osallistua ja vaikuttaa. Olennaista kumppanuusillojen onnistumisessa on ollut

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

se, että tietoa siitä on saatu levitettyä kuntien ja kuntayhtymän johtoryhmiin ja laajalle joukolle järjestötoimijoita.

Osallisuus omassa elämässä

Vaikeasti tavoitettavia ryhmiä ovat esimerkiksi aktiivisesta päihteidenkäytöstä eroon haluavat tai päihdekuntoutujat, kehitysvammaiset ja lapset. Kehitysvammaisten lasten vanhempien tavoittaminen voi myös olla vaikeaa. Arjessa jaksaminen on raskasta ja itsensä irrottaminen pariaksikin tunniksi haastavaa. Parhaimmillaan kumppanuusilta voi kuitenkin tarjota myös irrottautumisen ja virkistäytymisen kokemuksia, jolloin se **lisää osallisuutta omassa elämässä**.

Keski-Uudenmaan Yhdistysverkoston kehittämässä toimintamallissa erilaisten toimijoiden tavoittaminen on otettu huomioon. Kutsumalla asukkaita, palvelujen käyttäjiä ja kokemusasiantuntijoita mukaan rakennetaan toimintamallista sellaista alustaa, jossa kaikkien toimijoiden kokemukset leviävät.

Kun erilaiset toimijat saavat äänensä ja osaamisensa kuuluviin, aikaa myöden saadaan järjestettyä ja tuotettua entistä parempia palveluja ja asiakasohjausta kaikille.

Kumppanuusilta on avoin alusta, joka kannustaa mukaan sellaiset pienetkin toimijat, jotka eivät ehkä koe itseään vaikuttajiksi, mutta joilla on asiantuntemusta ja halua vaikuttaa omalla pienellä alueellaan. Esimerkkinä mainittakoon päihde- ja mielenterveyskuntoutujien Äänitorvi ry, joka esitti näkemyksensä tavalla, jota ammattilainen tai työntekijä ei olisi voinut esittää. Äänitorven esitys antoi myös yleisölle luvan nauraa herkälle ja vaikealle asialle.

Työntekijät kaipaavat verkostoitumista myös omien kollegojensa kanssa. Kun Keusote perustettiin, uusien kollegojen määrä lisääntyi, koska aikaisemmin eri kuntien työntekijät työskentelevät nyt saman työnantajan palveluksessa. Näiltä osin **toimintamalli lisää työntekijöiden osallisuutta omassa työssään**.

Kumppanuusmalli on rakenteellinen ja kestävä ratkaisu siihen, miten asukkaiden osallisuutta omassa elämässä ja vaikuttamisen prosesseissa lisätään sosiaali- ja terveystaloudissa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Laajasti ottaen kumppanuusilta lisää osallisuutta yhteisestä hyvästä.

Mallin arviointi: toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kumppanuudella soteen ja kuntiin -hanke selvitti etukäteen paikalliset tarpeet. Sellaisia olivat muun muassa

- Järjestöjen osaamisen tekeminen näkyväksi kunnille ja Keusoten sosiaali- ja terveystaloudyhtymälle

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Havaittiin, että yhtäältä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työllä ja toisaalta sote-alueen työllä on yhdyspintoja, joissa jotkin toiminnot jäävät katvealueelle ilman yhteistyötä
- Kuntien tarve paikantaa itsensä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kentälle suhteessa esimerkiksi päihde- ja mielenterveysasioihin tai vapaaehtoistyöhön
- Keusoten työntekijöiden verkostoituminen ja tiedon lisääminen järjestötoiminnasta

Kumppanuusillat vastasivat sote-kuntayhtymän sekä kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimijoiden tarpeeseen. Kumppanuusiltoihin on osallistunut suuri määrä erilaisia toimijoita kokemusasiantuntijoista kuntien, Keusoten, järjestöjen ja seurakuntien työntekijöihin. Suuri osallistujamäärä kertoo, että kumppanuusilta toimintamallina vastaa tarpeeseen. Päihde- ja mielenterveysasioita koskevassa illassa osallistujia oli 85, kehitysvamma-asioita koskevassa illassa 40. Osallistujamääriä on todellakin ihmetelty erityisesti Keusoten toimesta. Lapsiperheiden asioita koskevassa illassa osallistujia oli 80.

Kumppanuusillan tärkein esikuva on Keski-Uudenmaan Yhdistysverkostossa käytössä oleva ja Yhdistysverkoston aiemmassa hankkeessa yhdessä kunnassa kehitetty ja käytetty Järjestötreffit-toimintamalli. Kumppanuusiltojen ideointivaiheessa puhuttiin Järjestötreffit 2.0 - tapahtumista.

Järjestötreffit ja **verkostoaamut** ovat Yhdistysverkoston vakiintuneita omia toimintamuotoja. Ne ovat yhden kunnan alueella keväisin ja syksyisin järjestettäviä tapaamisia, joissa on ajankohtainen alustus ja paikalla kunnan sekä sote-kuntayhtymän edustaja. Järjestötreffit ovat kaikille kunnan alueen yhdistystoimijoille tarkoitettu kohtaamispaikka, jonka ajankohtainen aihe valitaan yhdessä edellisillä treffeillä. Jokaisilla järjestötrefeillä on isäntäyhdistys, joka esittelee muille toimintaansa ja jokaisilla treffeillä tehdään ryhmätyönä kehittämistyötä. Verkostoaamut ovat kaikille avoimia, mutta niihin kutsutaan osallistujia myös räätälöidysti käsiteltävän aiheen mukaisesti. Verkostoaamuissa on samaten ajankohtainen alustus, mutta niiden osallistujamäärä on pienempi ja niillä jätetään enemmän aikaa vapaalle keskustelulle ja yhteistyön ideoinnille.

Toimintamallia kehitettäessä käytiin myös tutustumassa Tampereella järjestöalo Artelin toimintaan.

[Kumppanuus 2020 -ohjelma \(Tampereen kaupunki\)](#)

Myös **kumppanuuspöydän malli** tulee lähelle kumppanuusiltaa. Kumppanuusillan kaltaisia toimintamalleja on kokeiltu kaupungeissa ja kunnissa erilaisin tavoin, tyypillisesti edustuksellisesti, jolloin vain harvojen ääni kuuluu. Kumppanuusillan toimintamalli on sillä tavoin avoin ja monimuotoinen, että myös pienille toimijoille annetaan tilaa ja kokoonpano voi vaihtua.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kumppanuusillat eivät ole vielä vakiintuneet osaksi Keusoten toimintakulttuuria. Vastaavatyypisten tilaisuuksien järjestäminen kiinnostaa, niille on kysyntää ja vaikuttavuus tunnustetaan, mutta resursseja järjestämiseen on vaikea löytää. Keusote on esimerkiksi kutsunut koolle asukasfoorumeita, mutta niiden osallistujamäärät ovat olleet vähäisiä. Kumppanuusillan kaltaiset toimintamallit leviäisivät ja juurtuisivat varmimmin, jos koordinoiva taho olisi puolueeton toimija (kuten Yhdistysverkosto).

Toimintamalli sopii sovellettavaksi muillekin kuntien ja kuntayhtymien hallinnanaloille, kuten vapaa-ajantoiimeen, sivistystoiimeen ja rakentamiseen.

Lopuksi

Sosiaali- ja terveystalvelujen rakenteet uudistuvat, jolloin myös kuntien tehtävät muotoutuvat uudelleen. Sosiaali- ja terveystalvelut järjestetään tulevaisuudessa aikaisempaa laajemmissa kokonaisuuksissa. Kuntien vastuulla on osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Edellä mainittujen yhdyspinnalla tarvitaan lupaavia ratkaisuja sellaisesta koordinaatiosta, jolla saadaan rakennettua julkisen, yksityisen, järjestöjen ja asukkaiden kumppanuuksia. Kumppanuusilta on yksi tällainen ratkaisu. Jos kumppanuuksien rakentamiseksi järjestetyt tilaisuudet onnistutaan juurruttamaan olemassa oleviin rakenteisiin, osallisuutta saadaan edistettyä kestäväällä tavalla usealla ulottuvuudella.

Kumppanuudella soteen ja kuntiin -hanke (STEA) päättyy joulukuussa 2019. Toimintamallin juurtuminen on hyvällä alulla mutta kesken.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Lastensuojelun kokemuskumppanin tarina

Vanhemmuuteen ja lastensuojeluun liittyvät kokemukset jäsennetään tarinaksi. Tarina on työkalu, jota voi hyödyntää lastensuojelun kokemuskumppanuudessa. Tarinallistaminen vahvistaa lastensuojelun asiakasvanhempien roolia lastensuojelun kokemuskumppaneina.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Toimintaympäristö.....	4
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	4
Vinkit toimintamallin soveltajille	4
Mallin arviointi.....	9
Osallisuus omassa elämässä	9
Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa	10
Yhteinen toiminta ja osallisuus yhteisestä hyvästä	10
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	11
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	11
Yhteenveto.....	12

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen [pää toteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Asiakkaasta kumppaniksi-hanke (STEA 2020–2022), Perhekuntoutuskeskus Lauste, Turku. Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Paikkakunnat: Turku, Kaarina, Naantali, Salo

Kehittäjän yhteyshenkilö: Minttu Kallio, Perhekuntoutuskeskus Lauste, minttu.kallio@lauste.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Ryhmätoiminta toimintavalmiuksien vahvistajana. Polku 55 -hanke, Kuntoutuspolku ry (ESR 2015–2018).
- Kokemustoimijat vaikuttajina -ryhmä. Satakunto-hanke (ESR 2017–2020) sekä OTE-kärkihankkeen (2017–2018) kokeilut: SATAOSAA – Satakunnan mallit työllisyyteen ja osallisuuteen; Satakunnan polut hoitoon ja kuntoutukseen.
- Kokemusasiantuntija tuo työttömien äänen kuuluviin. Tarmo – monialaisen työllisyystoiminnan kehittäminen yhdessä -hanke (ESR 2019–2021).

Mallin kuvaus

Lastensuojelussa hyödynnetään toistaiseksi harvoin lastensuojelun asiakasvanhempien kokemusosaamista. Kokemuskumppanuusmallissa entinen tai nykyinen lastensuojelun asiakasvanhempi käyttää omaa kokemustaan hyödyksi toimiessaan vertaistukena ja sillanrakentajana ammattilaisen ja asiakkaan välillä, lastensuojelun kehittäjänä tai yhteiskunnallisena keskustelijana. Voidakseen soveltaa omaa lastensuojelukokemustaan, henkilön pitää tulla kokemuksen kanssa tutuksi ja jäsentää se tarinaksi. Tätä varten on kehitetty malli omaan vanhemmuuteen ja lastensuojelun asiakasvanhemmuuteen liittyvän kokemustarinan työstämiseksi osana kokemuskumppanikoulutusta. Tarinatyöskentely

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

koostuu kolmesta osasta: oman tarinan jäsentämisestä ja kertomisesta, vertaisen tarinan kuuntelemisesta sekä tarinan esittämisen ja kuuntelemiseen liittyvien tunnelmien purkamisesta ryhmässä.

Toimivuuden ja käyttönoton ehdot

Lastensuojelun kokemuksia työstetään tarinaksi koulutuksissa, joissa lastensuojelun asiakasvanhempia ohjataan kehittymään kokemuksumppaneiksi lastensuojelullisiin ympäristöihin. Kokemustarina työstetään riittävän kokeneen ja osaavan ohjaajan avustamana. Tarvittaessa järjestään työnohjausta ohjaajalle ja osallistujille joko ryhmässä tai yksilöllisesti.

Tarinatyöskentelyn ohjaajalta edellytetään tunnetaitoja ja kykyä asettua myötätuntoiseen asemaan suhteessa kokemustarinan työstäjään. Ohjaajan ammatillinen tausta voi vaihdella, mutta hänen on tiedostettava, että tarinatyöskentely ei ole terapiaa.

1. Ohjaajan, jolla on itsellään kokemuksia lastensuojelusta, on tarpeen käsitellä kokemuksensa huolellisesti ennen ohjaajaksi ryhtymistä.
2. Ohjaajan on ymmärrettävä, että ihmiset ovat erilaisissa vaiheissa omaan vanhemmuuteen ja lastensuojeluun liittyvien kokemustensa käsittelyssä ja tarinaksi muotoilussa. Ohjaajan keskeinen kyky on kuulla osallistujien tarinoita ja samalla pitää niihin ohjaamisen kannalta tarvittavan etäisyyden. Ohjaajan tärkein taito on sellaisten kysymysten esittäminen, jotka auttavat osallistujaa jäsentämään kokemuksiaan, oman tarinansa ydinviestiä ja kohdetta.

Koulutukseen osallistujan on oltava halukas:

- työstämään omia vanhemmuuteen ja lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä kokemuksiaan tarinaksi,
- kiinnostunut kuulemaan toisten kokemustarinoita ja
- hänellä on oltava rohkeutta lähteä kokemuksellisen oppimisen prosessiin.

Tarinatyöskentely jakautuu neljään vaiheeseen: tarinatyöskentelyyn johdattaminen, oman kokemustarinan työstäminen ja esittäminen, vertaisen tarinan kuuntelemaan oppiminen ja tarinan vaaliminen sekä kokemustarinoiden herättämien tunnelmien purkaminen ryhmässä.

Sosiaalityöntekijä voi ehdottaa asiakasvanhemmalleen kokemuksumppania.

Asiakasvanhempi, kokemuksumppani ja sosiaalityöntekijä tekevät sopimuksen kokemuksumppanuudesta. Samalla sovitaan, miten ja missä tavataan. Kokemuksumppanit tapaavat yleensä asiakasvanhempia kahdestaan, mutta he voivat osallistua ammattilaisen ja asiakasvanhemman tapaamisiin, verkostokokonaisuuksiin tai olla osa lastensuojelun

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

systemistä työtä. Lastensuojelu tai sosiaalityö maksavat kokemuskumppanin palkkion. Kokemuskumppanit noudattavat lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden eettisiä ohjeita. Kokemuskumppanit ovat itse täydentäneet eettisiä ohjeita.

Toimintaympäristö

Malli kokemustarinan työstämiseksi on kehitetty lastensuojelun läpikäyneille asiakasvanhemmille. Kokemuskumppanit toimivat lastensuojelullisissa ympäristöissä. Kokemuskumppanuus kannattelee hyvää vanhemmuutta ja tukee lastensuojelun asiakkuutta.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderymänä ovat vanhemmat, joilla on kokemusta lastensuojelusta asiakasvanhempina. Kokemuskumppaniksi voi kouluttautua vanhempi, jolla on kokemusta lastensuojelusta. Kokemuskumppanina voi toimia vanhempi, joka on käsitellyt kokemuksensa lastensuojelun asiakasvanhempana ja pystyy tukemaan asiakasvanhempaa lastensuojelun tavoitteessa turvallisesta lapsuudesta ja hyvästä vanhemmuudesta.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Kokemustarinyöskentelyä voi soveltaa myös muissa kuin tässä toimintamallissa kuvatussa lastensuojelullisessa toimintaympäristössä.

Asiakasvanhemman kokemustarinaa työstetään koulutuksissa, joissa lastensuojelun asiakasvanhempia koulutetaan kokemuskumppaneiksi lastensuojelullisiin ympäristöihin. Kokemustarinan työstämiseen osana koulutusta tarvitaan tarinatyöskentelyyn perehtynyt ohjaaja. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava, että ohjaajalla on valmiudet työskentelyyn, ja että tarjolla on työnohjausta ohjaajalle ja osallistujille joko ryhmässä tai yksilöllisesti.

Tarinatyöskentelyn ohjaaja

Tarinatyöskentelyyn sopii ihminen, joka osaa asettua myötätuntoiseen asemaan suhteessa kokemustarinan työstäjään. Oma kokemus lastensuojelusta ei ole välttämätön, mutta se voi helpottaa ohjaustyötä. Ohjaajalla ei tarvitse olla kokemustarinan työstämiseen ammatillista pätevyyttä, mutta hänen pitää osata ja tiedostaa seuraavat seikat:

- Tarinatyöskentely ei ole terapiaa. Se tarkoittaa, että työskentelyn ei pidä aiheuttaa osallistujassa turvattomuutta. Jos näin kuitenkin tapahtuu, ohjaajalle ja osallistujalle pitää olla tuki saatavilla.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

- Ohjaaja on käsitellyt omat lastensuojeluun liittyvät kokemuksensa huolellisesti ja pitkän ajan kuluessa, jotta hän pystyy kuuntelemaan osallistujien kokemuksia etäämpää mutta kuitenkin myötätuntoisesti.
- Ohjaajan on hyvä tiedostaa, että ihmiset ovat erilaisissa vaiheissa omien vanhemmuuteen ja lastensuojeluun liittyvien kokemusten käsittelyssä ja että kokemuksiin perustuvat kokemustarinat muuttavat usein muotoaan.

Tarinatyöskentelyn ohjaajan tärkein taito on osata kysyä osallistujalta sellaisia kysymyksiä, jotka auttavat osallistujaa jäsentämään omia kokemuksiaan ja hahmottamaan sitä, mikä on hänen kokemustarinansa ydinviesti ja kenelle viesti on suunnattu. Ohjaaja tukee tarinan kertojan omaa toimijuutta ja kehittymistä kohti kokemusasiantuntijuutta kysymällä avoimia kysymyksiä siitä, minkälaisissa kokemustehtävissä henkilö haluaa toimia tai mikä omassa tarinassa voi auttaa muita.

Kokemustarinan työstäjän valmiudet

Kokemustarinan työstäjältä edellytetään seuraavia asioita:

- Halua työstää omia vanhemmuuteen ja lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä kokemuksiaan tarinaksi.
- Halua kuulla myös toisten kokemustarinoita.
- Halua lähteä oppimisprosessiin, jonka kokemustarinan työstäminen synnyttää.

Tarinatyöskentelyyn johdattaminen

Osallistujat johdatetaan tarinatyöskentelyyn kertomalla, mikä kokemustarina on ja miksi se työstetään. Kokemustarina on termi, jota käytetään, kun omat kokemukset tai osa kokemuksista kootaan yhteen joko kirjallisesti, suullisesti tai muulla tavoin luovasti ilmaisten. Kokemukset ovat tapahtuneita ja koettuja asioita, ja kokemustarina on niistä kerrottu todenmukainen kokonaisuus. Kokemustarina on muuttuva.

Harkinnan mukaan osallistujille voidaan kertoa myös tarinatyöskentelyn tieteellisesti todennetuista hyödyistä, joita ovat muun muassa:

- voimauttavuus.
- kokemusten merkityksellisyyden löytyminen. Kokemuksille voi antaa myönteisiä tai selviytymisen merkityksiä. Kielteinen tarina voi antaa mahdollisuuden ongelman nimeämiseen ja ratkaisun löytämiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- kokemusten jäsentyminen ja oman elämäntarinan eheytyminen.
- tunnesolmujen avaaminen.
- omien ja muiden kokemusten ymmärtäminen.

Oman kokemustarinan työstäminen ja esittäminen

Oman kokemustarinan näkökulmana on voimaantuminen. Kokemustarinan kertoja voi rajata sen haluamallaan tavalla. Kokemustarinan voi kertoa omasta lapsuudesta alkaen tai sen voi rajata koskemaan vain tiettyä jaksoa vanhemmuudestaan ja lastensuojelun asiakkuudesta.

Omien kokemusten jäsentämiseen tarinaksi voi valmistautua esimerkiksi katselemalla perhevalokuvia, kuuntelemalla asiaan virittävää musiikkia, silmäilemällä omaan rajaukseen liittyviä asiakirjoja tai keskustelemalla muiden asianosaisten kanssa.

Tarinaa työstetään ohjaajan kanssa, joka auttaa tarinan työstämisessä kuuntelemalla ja esittämällä kysymyksiä. Riittävä aika ohjaukseen on tunnista puoleentoista. Ohjaaja voi auttaa tarinan jäsentämisessä esimerkiksi seuraavin kysymyksin:

1. Millaisissa tehtävissä vanhempi haluaisi kokemuskumppanina mahdollisesti toimia? Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi tukihenkilö, sillanrakentaja ammattilaisen ja asiakkaan välille, lastensuojelun käytäntöjen kehittäjä vai yhteiskunnallinen keskustelija lastensuojeluun liittyen. Se millaisissa tehtävissä haluaa työskennellä, voi määrittää sitä, millaiselle kuulijakunnalle oman kokemustarinsa kertoo.
2. Mikä omissa kokemuksissa on sellaista, jota usko voivan hyödyntää kokemuskumppanina toimiessa?

Tarinaa ei ole välttämätöntä työstää ohjaajan kanssa, mutta keskustelu ohjaajan kanssa auttaa usein jäsentämään kokemuksia ja löytämään jo tutuiksi tulleista kokemuksista uusia näkökulmia.

Ohjauksen jälkeen, tai sitä ennen, voi alkaa kirjoittaa tekstiä tai avainsanoja ja niihin liittyviä tunteita muistiin.

Oman kokemustarinan voi kirjoittaa alusta loppuun valmiiksi, mutta se ei ole välttämätöntä. Tarinan voi myös kertoa, jolloin mukana voi olla vain asiasanalista. Myös valokuvat voivat toimia muistilistana. Samalla ne havainnollistavat tarinaa. Kokemustarinan lukemisen, kertomisen tai muunlaisen esittämisen keston olisi hyvä olla noin 20 minuuttia. 20 minuuttia

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

luettua tai puhuttua tekstiä on noin 10 000 merkkiä. Vaikka asiaa olisi paljon, sitä on hyvä opetella tiivistämään. Tiivis tarina pitää kuulijan kiinnostuneena.

Tarinan esittäminen on tilaisuus harjoitella esiintymistä ja kokeilla, miltä oman tarinan kertominen tuntuu. Tarinasta tulee omannäköinen ja vaikuttava, kun tarinaa valmisteltaessa ja esittäessä antaa oman persoonansa kuulua ja näkyä.

Tarinan esittäminen verkkoympäristössä vaatii riittävää tietoteknistä osaamista. Tarvittaessa siihen olisi hyvä saada ohjaajalta apua. Vuorovaikutus voi verkkoympäristössä tuntua ohuemmalta ja etäisemmältä verrattuna kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen, mutta toisaalta etäisyys voi luoda aralle esiintyjälle myös turvaa. Selkeä viestintä, tunnetaidot ja empatia ovat verkossa toimittaessa tärkeitä ottaa huomioon.

Vertaisen tarina: kuuntelemaan oppiminen ja tarinan vaaliminen

Oman kokemustarinan kertomisen lisäksi kokemuskumppanin on tärkeää vahvistaa valmiuksia kuunnella muiden tarinoita. Vertaisen tarinaan on mahdollista samastua. Vertaisen tarina voi olla myös hyvin erilainen kuin omat kokemukset. On tärkeää oppia erottamaan oma tarina vertaisen tarinasta.

Ennen vertaisen tarinan kuuntelemista on hyvä virittäytyä tarinan kuuntelemiseen eläytymällä tai esimerkiksi ajattelemalla hyviä asioita tarinan kertojasta.

Tarinan kuuntelemiseen kannattaa valmistautua miettimällä seuraavia asioita:

- mikä vertaisen tarinassa koskettaa itseä
- miten suojelen itseäni, jos tunnistaa vertaisen tarinassa jotain itseäni haavoittavaa
- miten annan kaikkine tunteineni tilaa vertaiselle

Tarinaa kuunnellessa kertojaa voi kannatella nyökkäilemällä tai hymyilemällä tai vain kuuntelemalla aktiivisesti. Tarinan kertojalle on hyvä antaa rakentavaa palautetta. Voi esimerkiksi omin sanoin toistaa sen, mikä tarinassa puhutteli kuuntelijana ja mikä jäi mieleen. Tarinan kertojalle ei pidä antaa ohjeita eikä pidä tehdä liian pitkälle meneviä tulkintoja.

Tarinan kertomiseen ja kuuntelemiseen liittyvien tunnelmien purkaminen

Oman kokemustarinan kertominen ja vertaisen kokemustarinan kuunteleminen herättävät aina joukon erilaisia tunnelmia. Näiden tunnelmien jakamiseen yhdessä on varattava riittävästi aikaa. Kun keskusteluun on riittävästi aikaa, syntyy myös turvallinen ilmapiiri. Tärkeintä on, että tarinan kertoja saa myönteistä, voimauttavaa ja myötätuntoista palautetta. Yhteinen purkuhetki on hyvä tilaisuus harjoitella palautteen antamista ja vastaanottamista

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

turvallisessa ilmapiirissä. Keskustelulle ja tunnelmien purkamiselle varattu hetki on tilaisuus kertoa aroistakin asioista. Niistä kannattaa kertoa, mutta pakkoa ei ole.

Osallistujia on hyvä valmentaa siihen, että he varaavat itsellensä aikaa palautumiseen mieluisalla tavalla. Oman tarinan työstämistä raskaampaa saattaa olla kuulla muiden tarinat, tunnistaa niistä yhtymäkohtia omaan elämään tai esimerkiksi tuntea voimattomuutta epäoikeudenmukaisuuden edessä. Osallistujille ilmaistaan konkreettisesti, milloin ja miten kuuntelu- ja keskusteluapua on tarjolla, jos asiat jäävät painamaan.

Tarinaa palaaminen myöhemmin

Havaittiin, että tarinan kertomisen jälkeen on tärkeää tarkistaa, millainen olo kertojalle jää ja palata kertojan tunteihin seuraavalla kerralla. Samoin ryhmän jäsenten ajatuksia ja huomioita on tärkeä jakaa myös jälkeen päin, sillä he ovat voineet jäädä miettimään joitain kohtia tarinassa. Kaikille tarjotaan mahdollisuutta keskusteluun ryhmän ulkopuolella, jos kaipaavat enemmän tukea, joko itse tarinan tekoon tai asioiden/tunteiden työstämiseen.

Yksi tarina yhdelle ryhmäkerralle on riittävä. Kolmannessa koulutuksessa ryhdyttiin tekemään maadoitus/hengitysharjoituksia ennen siirtymistä seuraavaan teemaan. Tarinakerrat muodostuvat niin, että ensin on tarina, ryhmän palaute, kertojan fiilikset ja maadoittuminen, tauko ja siirtyminen johonkin koulutuksen teemaan, kuten tarinaosuudessa itsetuntemusta, vanhemmuutta tai mentalisaatiota.

Eettisten kysymysten käsittely

Ennen tarinatyöskentelyn aloittamista ryhmässä otetaan puheeksi eettiset kysymykset. Niistä tärkeimpiä ovat vaitiolovelvollisuuden noudattaminen, vertaisten tarinoiden vaaliminen ja tarinankertojen rajojen kunnioittaminen. Jos jostakin ei halua kertoa, siitä ei tarvitse kertoa. Osallistujille painotetaan, että mieltä painavien asioiden kanssa ei pidä jäädä yksin, vaan kannattaa ottaa yhteys tarinatyöskentelyn ohjaajaan. Ryhmien keskusteluissa nousee esiin usein muitakin eettisiä kysymyksiä. Niiden käsittelyyn ryhmässä on varattava aikaa.

Palautteen kerääminen

Jokaisen Kokemuskumppani-koulutuksen jälkeen osallistujia pyydetään vastaamaan kyselyyn tarinatyöskentelyn herättämistä kokemuksista. Tämän lisäksi kerätään voimavaratimantti-kysely koulutuksen alussa ja lopussa. Osallistujat huomasivat tarinatyöskentelyn tuovan heille uusia näkökulmia omaan tarinaansa, työskentelyn selkeyttävän suhdetta omaan äitiin, he kokivat myös saavansa ymmärrystä muilta osallistujilta ja tekevänsä uusia havaintoja omasta vanhemmuudestaan. tarinatyöskentelyyn liittyen, että he saivat uusia näkökulmia omaan tarinaan, suhde omaan äitiin selkiintyi, he saivat ymmärrystä, henkilö sai havaintoja omasta vanhemmuudesta, ohjaaja auttoi tiivistämään omaa tarinaa, muiden tarinat rikastuttavat ja tuovat ymmärrystä ja palautteen

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

saaminen oli tärkeää. He kokivat tärkeäksi kuulla toistensa kokemuksia ja saada palautetta omasta tarinastaan.

Moni kertoi jännittäneensä oman tarinan esittämistä, mutta kuvasivat myös itsensä voittamisen tunnetta tarinan esittämisen jälkeen sekä hyvän palautteen ja uusien näkökulmien saamista tärkeänä. Jotkut kertoivat tarinassa asioita, mistä ei ollut aiemmin uskaltanut puhua esim. omaan lapsuuteen liittyen. Eräs koulutettavista esimerkiksi rohkaistui ottamaan pitkän tauon jälkeen yhteyttä omaan biologiseen äitiinsä. Jos perheen elämä oli ollut pitkään tilanteesta toiseen selviytymistä niin tarinaksi koottuna, moni löysi armollisuutta itseään kohtaan ja ymmärrystä, miksi tilanteet olivat kriisiytyneet.

Suurin osa koulutettavista koki erityisen vaikeaksi oman esityksensä tiivistämisen noin 20 minuutin pituiseksi, mutta lopulta pitivät hyvänä sitä, että olivat joutuneet miettimään, mikä on oleellista.

Tärkeä oli havainto siitä, että ne, joilla oman perheen lastensuojeluasiakkuus oli jo ehkä takanapäin, oma terapia käytynä, mielessä selkeä käsitys tapahtuneesta sekä kokemus saadusta avusta, suuntasivat tarinansa selvästi enemmän jo ammattilaisille tai työkaluksi itselle kokemuksumppanuuteen. Ne osallistujat, joiden lastensuojelun asiakkuudesta oli kulunut vasta lyhyemmän aikaa tai asiakkuus oli alkanut mahdollisesti jo omassa lapsuudessa, kirjoittivat ehkä enemmän itselleen selvittääkseen, mitä heille tapahtui ja miksi.

Mallin arviointi

Osallisuus omassa elämässä

Kokemustarina toimintamallissa henkilöt osallistuvat kokeneen ohjaajan vetämään ryhmäkoulutukseen vapaaehtoisesti. Koulutusryhmän ohjaaja auttaa osallistujia, ja erityisesti arkoja ja vetäytyviä henkilöitä työstämään tarinaansa turvallisesti, omat rajat säilyttäen. Koulutusprosessin ensimmäisessä vaiheessa ohjaaja tukee kertojan tarinan rakentumista ja rohkaisee henkilöä löytämään oman tarinansa ja itselleen sopivan tarinankerron tavan. Tarinan voi esittää tekstinä, puheena, kuvasarjana tai vain tukisanalistana. Tarinan kertojan osallisuutta omassa elämässä vahvistaa mallin tavoite auttaa koulutukseen osallistujia liittämään omat lastensuojelukokemukset osaksi omaa elämäänsä. Osallisuus omassa elämässä vahvistuu myös systemaattisessa toimintatavassa, jossa henkilö työstää ensin omat lastensuojelun kokemukset, jakaa kokemukset ohjaajan kanssa sekä työstää niistä uuden, itsenäisen kokemustarinan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Ohjaaja toimii ryhmässä keskustelevasti ja ottaa kaikki osallistujat huomioon. Ryhmän toiminnan tavoitteena on vahvistaa kunkin osallistujan kykyä liittyä ryhmään oman tarinankerron myötä, kykyä kuulla toisten tarinoita eläytyvästi ja kunnioittavasti sekä kykyä suojata itseään mahdollisilta haavoittavilta kokemuksilta. Vahvistamalla ryhmän jäsenten erillisyyttä, ohjaaja rakentaa osallisuutta yhteisössä. Samalla toimintamallissa luodaan osallisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria, jossa jokainen jäsen 'muovailee' oman tarinansa vuoropuhelussa toisten kanssa.

Yhteinen toiminta ja osallisuus yhteisestä hyvästä

Mallin punaisena lankana on nimensä mukaisesti kokemuksellisuus. Mallissa kuvataan systemaattinen etenemistapa kokemustarinakoulutukseen osallistuvan kokemustarinan rakentamiseksi.

Osallistuja, entinen tai nykyinen lastensuojelun asiakasvanhempi saa useita tilaisuuksia ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan. Mallissa suositaan luovia ja taidelähtöisiä menetelmiä itsensä ilmaisun apuvälineinä. Tultuaan 'sinuksi' oman asiakastarinansa kanssa, henkilö voi toimia lastensuojelussa kokemusasiantuntijana. Tarina viedään tällöin ryhmäkoulutuksen ulkopuolelle ja henkilö voi saada arvostusta, jos hänen kokemuksensa voi auttaa jotakuta nykyistä lastensuojelun asiakasvanhempaa selviytymään.

Samalla kokemustarinatyöskentely auttaa osallistujia vaikuttamaan itselle tärkeisiin asioihin palveluissa. Tarinan avulla voi saada roolin esimerkiksi tukihenkilönä, sillanrakentaja ammattilaisen ja asiakkaan välillä, lastensuojelun käytäntöjen kehittäjänä tai yhteiskunnallisena keskustelijana lastensuojeluun liittyen. Se, millaisissa tehtävissä henkilö haluaa työskennellä, voi määrittää sitä, millaiselle kuulijakunnalle oman kokemustarinansa kertoo.

On ilmeistä, että osallistujien välillä syntyy merkityksellisiä, keskinäiseen eläytymiseen perustuvia kokemuksia. Koulutusryhmässä osallistujat ovat yhdenvertaisia sen suhteen, että kaikilla on elämässään kokemus asiainnista lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakkaiden kuvataan usein olevan yhteiskunnassa heikko-osaisia. Kokemustarinatyöskentelyä voikin pitää eri väestöryhmien yhdenvertaisuutta edistävänä toimintana, sillä sen avulla lastensuojelun asiakasvanhemmat voivat luoda arvoa omille palvelukokemuksilleen lastensuojelussa ja siten asettua samaan joukkoon muiden asiakas- ja potilaskokemusasiantuntijoiden kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Yksi osallisuutta luova rakenne lastensuojelun asiakasvanhemman kokemustarinan kokeilu- ja kehittämisvaiheessa oli se, että mallia kehitteli ensin tutkija ensimmäisen koulutuksen osallistujien kanssa. Jo toisen koulutuksen kohdalla tarinatyöskentelyn ohjaajavastuu siirrettiin osittain ensimmäisen koulutuksen käyneelle kokemuskumppanille, joka kehitti tarinatyöskentelyä eteenpäin. Kolmannen koulutuksen tarinatyöskentelyn kokemuskumppani ohjasi itsenäisesti.

Tarinatyöskentelyä kehitetään edelleen. Kyseessä on jatkuvan yhteiskehittämisen prosessi, joka on osallisuutta luova rakenne. Rakenne toteutuu kokemuskumppanien muussakin toiminnassa, sillä kokemuskumppanit ovat esimerkiksi laatineet eettisen ohjeistuksen työilleen. Kantavana ajatuksena on, että kokemuskumppanien vastuut esimerkiksi muiden kokemuskumppanien kouluttamisesta, mentoiminnasta ja ohjaamisesta kasvavat sen myötä, kun he ovat valmiita kantamaan vastuuta. Ammattilaiset toimivat tarvittaessa tukena.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa

Lastensuojelun asiakasvanhemman kokemustarinaa alettiin kehittää Asiakkaasta kumppaniksi -hankkeessa, kun huomattiin, että kokemuskumppanikoulutuksesta puuttui tämän asiakasryhmän oma osio. Koulutukseen osallistuneet ovat pitäneet oman kokemustarinan käsittelyä tarpeellisena. Osa osallistujista tosin oli työstänyt tarinaansa jo päihde- ja mielenterveystyön kokemusasiantuntijuuskoulutuksissa. Osallistujilla oli myös kehittämisehdotuksia.

Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa

Lastensuojelun asiakasvanhemman kokemustarinan työstäminen perustuu yhtäältä tutkimustiedolle, toisaalta aikaisemmalle kehittämistyölle. Päihde- ja mielenterveystyössä sekä asumisen tuessa on jo pitkään koulutettu kokemusasiantuntijoita, jotka ovat työstäneet kokemustarinoitaan. Tätä kehittämistietoa hyödynnettiin myös lastensuojelun asiakasvanhemman kokemustarinassa.

Mallia kehitettäessä hyödynnettiin uusinta tutkimusta tarinallisuudesta, esimerkiksi Maiju Kinossalon Tarinan voima opetuksessa -teosta, sekä kehitettiin mallia yhdessä Asiakkaasta kumppaniksi -koulutukseen osallistuneiden kanssa. Osallistujille myös kerrottiin tarinatyöskentelyn tutkimuksellisesta perustasta. Osalla osallistujista olikin jo aikaisempaa vankkaa kokemusta tarinallisuuden käyttämisestä työvälineenä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta on uutta lastensuojelupalveluissa

Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemuksumppanuus on itsessään uusi toimintamalli Suomessa, koska sitä on hyödynnetty vain harvoissa hankkeissa. Sen sijaan lastensuojelun asiakaslasten ja -nuorten kokemusasiantuntijuus on melko yleinen toimintamalli. Koska lastensuojelun asiakasvanhemmat kokemuksumppaneina joutuvat työskentelemään kentällä, jossa on paljon erilaisia toimijoita ja ristipainetta, tämä vaatii erityisesti sitä, että oman kokemuksen kanssa on sinut ja että pystyy luovimaan erilaisten odotusten keskellä.

Yhteenveto

Toimintamallissa on kehitetty lastensuojelun asiakasvanhempien kokemusosaamista. Kokemuksumppanuusmallissa entinen tai nykyinen lastensuojelun asiakasvanhempi käyttää omaa kokemustaan hyödyksi toimiessaan vertaistukena ja sillanrakentajana ammattilaisen ja asiakkaan välillä, lastensuojelun kehittäjänä tai yhteiskunnallisena keskustelijana.

Voidakseen soveltaa omaa lastensuojelukokemustaan, henkilön pitää tulla kokemuksen kanssa tutuksi ja jäsentää se tarinaksi. Kokemuksumppanikoulutuksessa henkilö työstää kokeneen ohjaajan ja ryhmän tuella omaan vanhemmuuteen ja lastensuojelun asiakasvanhemmuuteen liittyvät kokemukset tarinaksi. Työskentely tapahtuu strukturoidun prosessin mukaisesti osallistujan oman työskentelyn, ohjaajan ohjaaman työskentelyn ja koko ryhmää osallistavan työskentelyn avulla.

Lastensuojelun asiakasvanhempien kokemusosaamiselle on tarvetta ja malli tarjoaa työkaluja ja prosessin sille, että tulevaisuudessa asiakkaiden kokemuksiin perustuvia näkökulmia ja tietoa palvelusta voidaan hyödyntää palvelujen kehittämisessä ja toteuttamisessa. Mallilla on kotipesä, Lausteen perhekuntoutuskeskus, joka on liittännyt työskentelyn osaksi omaa perustoimintaansa. Toimintamallia kohtaan koettua vastusta tai epäilyä voidaan hälventää jakamalla mallista tietoa, kokoamalla osallistujilta palautetta ja tarttumalla kehittämistä vaativiin kohtiin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Liikuntakaveri – vapaaehtoinen tukena liikunnan harrastamisessa

Liikuntakaveri on toimintaan koulutettu vapaaehtoinen, joka tukee liikunnan aloittamista ja sen harrastamista. Tavoitteena on vahvistaa vähän liikkuvien henkilöiden osallisuutta madaltamalla kynnystä liikuntaan kaverin avulla.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke (ESR 1.6.2018 – 31.8.2021). Hanketta toteutetaan Oulussa, Pudasjärvellä, Raahessa, Muhoksella ja lissä. Hanketta toteuttavat Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr., ODL Liikuntaklinikka ja Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

- Taina Linna ja Jenna Ojala, projektityöntekijät, Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr., ODL Liikuntaklinikka, p. 050 3126866
- Kristiina Kangas ja Heidi Hahtola, projektityöntekijät, Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry, p. 050 348 3665, heidimys(at)gmail.com

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Samankaltaista toimintaa on kehitetty kulttuurin ja taiteen saralla esimerkiksi Kulttuuriluotsitoiminnan valtakunnallisessa kehittämissankkeessa (OKM 2017–2019).
[Kulttuuriluotsitoiminta – vapaaehtoinen tukena kulttuuriosallistumisessa \(Innokylä\)](#)

PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hankkeen Turun osahankkeessa (ESR 2015–2018) kehitettiin maksuton Kimmoke-ranneke, jonka avulla tuettiin ryhmätoimintaan osallistuvien kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan toimintaa.

[Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen \(Innokylä\)](#)

Lisäksi kaveritoimintaa on kehitetty useissa hankkeissa ja toiminnoissa useimmin kulttuuriin, liikuntaan tai ympäristöön liittyen.

Lue lisää: [Nousiainen, Marko \(2017\) Selvitys kulttuuri-, liikunta- ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa \(pdf\)](#)

Mallin kuvaus

Liikuntakaveritoiminnassa toisena osapuolena on täysi-ikäinen, liikuntakaverikoulutuksen saanut vapaaehtoinen ja toisena osapuolena liikuntakaveria kaipaava henkilö. Osapuolia yhdistää ja toimintaa toteuttaa vapaaehtoisorganisaatio. Toiminta kohdistuu etenkin heikommassa asemassa oleviin henkilöihin, joita perinteinen urheiluseuratoiminta tai ryhmätoiminta ei tavoita tai houkuta. Liikuntakaverin tuella madalletaan kynnystä liikunnan harrastamiselle ja arkiaktiivisuuden lisäämiselle.

Jo vähäinen liikunnan määrän lisääminen ja matalatehoinenkin liikunta tuottavat terveyshyötyjä etenkin aiemmin vähän liikkuneille. Samalla toiminta tarjoaa sosiaalista kanssakäymistä ja mahdollistaa vuorovaikutustaitojen harjoittelun, mikä lisää osallisuuden kokemusta ja voi helpottaa itsenäistä harrastamista myöhemmin.

Toimintaympäristö

Toimintaympäristönä ovat kotikunnan tai lähiseudun liikuntapalvelut, kuten sisä- ja ulkoliikuntapaikat, ryhmätoiminnot sekä muut liikuntamahdollisuudet kuten lähiluonto. Liikuntaympäristö valikoituu liikuntakaveriparin yhteisten toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Toiminta sopii sovellettavaksi koko maan alueella.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderyhmänä ovat erityisesti heikoimmassa asemassa olevat henkilöt, joita perinteinen urheiluseuratoiminta tai ryhmätoiminta ei tavoita tai houkuta ja jotka kaipaavat kaveria

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

liikkumiseen. Kaveritoiminnan toisena osapuolena ovat liikuntakaverit eli liikuntakaverikoulutuksen saaneet vapaaehtoiset.

Osapuolia yhdistää ja toimintaa toteuttaa vapaaehtoisorganisaatio: esimerkiksi yhdistys, seurakunta tai muu taho, jolla on vapaaehtoistoimintaa.

Yhteistyökumppaneina voivat toimia esimerkiksi hankkeet, kunnan eri toimialat, kuten sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotoimi, liikuntatoimi tai työllisyyspalvelut, sekä oppilaitokset ja muut tahot, jotka kohtaavat kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä ja voivat ohjata heitä toiminnan piiriin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Liikuntakaveriparien muodostaminen

Liikuntakaveria kaipaavia henkilöitä voidaan tavoitella esimerkiksi etsivän työn, yhdistysten (esim. SPR), hankkeiden ja työpajatoiminnan kautta. Myös avointa ilmoittelua esimerkiksi ilmoitustauluilla tai netissä voidaan käyttää. Liikuntakaveria kaipaava voi myös itse ilmaista toimintaa järjestävälle taholle halunsa saada liikuntakaveri. Vapaaehtoisten liikuntakaverien rekrytoinnissa voidaan hyödyntää kunkin vapaaehtoisorganisaation omia jo olemassa olevia toimintatapoja, kuten ilmoitukset omilla nettisivuilla, sosiaalisessa mediassa tai paikallislehdissä.

Toimintaa organisoiva taho haastattelee sekä liikuntakaveria kaipaavat että liikuntakaveriksi ilmoittautuneet, jotta se pystyy muodostamaan sopivat liikuntakaveriparit ja varmistumaan henkilöiden sopivuudesta toimintaan. Haastatteluilla selvitetään esimerkiksi asiakkaan kiinnostuksen kohteet ja toiveet iästä ja sukupuolesta, sekä liikuntakaveriksi ryhtyjältä muun muassa rikostaustaote, mikäli toimitaan alaikäisten kanssa. Liikuntakaverina voi toimia kuka tahansa, joka on kiinnostunut liikkumisesta ja kaverina toimimisesta, ja jolla on innostusta ja avoimuutta kokeilla uutta. Hän ei ole valmentaja tai liikunnan ammattilainen, vaan vapaaehtoinen vierellä kulkija. Liikuntakaveritoiminnan kaltaiseen vapaaehtoistoimintaan olisi hyvä sitoutua vähintään noin puolesta vuodesta vuoteen.

Liikuntakaverikoulutus

Toimintaa organisoiva taho järjestää vapaaehtoisille liikuntakaverikoulutuksen, jossa käsitellään matalan kynnyksen liikuntatoiminnassa huomioitavia asioita, kuten kaveria kaipaavan toiveita ja jaksamista. Koulutuksessa käsitellään myös haastavassa tilanteessa olevan henkilön kohtaamista, yhteyden ottamista (esim. viesti vrt. puhelinsoitto) ja motivointia. Liikunnan fyysisen kuormittavuuden lisäksi huomioidaan liikuntalajien psyykinen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kuormittavuus: tapahtuuko liikunnan harrastaminen yksin, kaverin kanssa vai ryhmässä, tai miten paljon kussakin lajissa ollaan kontaktissa toisiin. Liikunta kehoitetaan aloittamaan lajeista, joissa on fyysisesti ja psyykkisesti matala kuormitus.

Koulutuksessa kannustetaan maksuttomiin ja edullisiin liikuntamuotoihin, joita tuettava henkilö voi jatkaa myös liikuntakaveritoiminnan jälkeen. Koulutuksessa on hyvä käydä läpi käytännön reunaehdot toiminnalle, kuten mahdollisten kaveritoiminnasta aiheutuvien kustannusten korvaaminen ja vakuutusten hankkiminen. Lisäksi tulee sopia yhteinen tapa viestiä sekä vapaaehtoisen ja organisaation että vapaaehtoisen ja hänen parinsa välillä. Kohderyhmän mukaisesti voidaan toteuttaa osioita myös erityisryhmien, kuten lievästi kehitysvammaisten, kohtaamisesta. Koulutuksessa voidaan hyödyntää vapaaehtoisille laadittua Liikuntakaverin työkirjaa.

[Liikuntakaverin työkirja \(pdf\)](#) ja [NOVA2-hankkeen materiaalit \(Popli.fi\)](#)

Liikuntakaveritoiminta käytännössä

Liikuntakaveri tukee pariaan liikunnan harrastamisessa esimerkiksi lähtemällä juttuseuraksi kävelylle tai mukaan kokeilemaan uutta lajia. Liikuntakaveripari sopii keskenään, kuinka usein ja millaisen liikunnan merkeissä he tapaavat. Näin osapuolet pääsevät yhdessä vaikuttamaan toiminnan sisältöön ja osapuolten sitoutuminen toimintaan voi parantua. Oleellista on, että pari löytää heille sopivan yhteydenpitotavan.

Vapaaehtoisille voidaan järjestää virkistys- ja vertaistapaamisia, joissa on mukavaa yhteistä tekemistä ja mahdollisuus antaa palautetta toiminnasta. Lisäksi vapaaehtoiset voivat käydä läpi mahdollisia toiminnassa eteen tulleita haastavia tilanteita esimerkiksi liikuntakaveriparin tavoittamisessa ja motivoinnissa. Yhteisillä tapaamisilla voidaan auttaa toimintaan motivoitumisessa ja sitoutumisessa. On hyvä, että vapaaehtoisilla on aina mahdollisuus olla yhteydessä vapaaehtoisorganisaatioonsa esimerkiksi mahdollisten ongelmatilanteiden varalta.

Toiminnan kehittäminen

Toiminnan kehittämisen (esim. markkinointi, koulutus) kannalta on tärkeää kerätä palautetta kummaltakin liikuntakaveriparin osapuolelta. Kokemuksia voidaan kerätä toiminnan aikana esimerkiksi palautekyselyllä ja vapaaehtoisilta liikuntakavereilta myös päiväkirjan muodossa. Kokemuksia voidaan kerätä myös tapaamisten yhteydessä, joihin voidaan kutsua kummatkin tai vain toinen liikuntakaveriparien osapuolista.

Palautetta on mielekästä kysyä, kun osapuolet ovat ehtineet olla jo hetken aikaa toiminnassa mukana. Palautetta on myös hyvä käydä yhdessä läpi palautteen antajien kanssa,

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

anonymiteetti huomioiden. Kyselyitä toteutettaessa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että ne ovat vaivattomasti ja nopeasti vastattavia. Näin vastausaktiivisuus saadaan mahdollisimman korkeaksi ja kyselyn havainnot mahdollisimman hyödynnettäviksi. Vastausaktiivisuutta voidaan pyrkiä nostamaan myös esimerkiksi arpomalla palkinto vastanneiden kesken.

Tarvittavat resurssit

Liikuntakaveritoiminnan järjestämiseksi tarvitaan organisoiva taho, joka ottaa vastaan vapaaehtoisten ja liikuntakaveria kaipaavien tiedot, haastattelee molemmat ja etsii sekä yhdistää sopivat liikuntakaveriparit. Kyseinen taho myös auttaa mahdollisissa ongelmatilanteissa, esimerkiksi jos vapaaehtoinen ei saa aluksi yhteyttä pariinsa. Organisoivan tahon sisällä tulee olla henkilö, jolla on kohderyhmän ja vapaaehtoisten kanssa toimimiseen liittyvää osaamista ja motivaatiota sekä riittävästi aikaa tehtäville. Toiminnan onnistumisen kannalta toimintaa organisoivien on myös hyvä tuntea niin kohderyhmän mahdolliset erityispiirteet kuin alueen liikuntamahdollisuudetkin.

Henkilö-, aika- ja raharesursseja tarvitaan toiminnan käynnistämisen ja liikuntakaveriparien muodostamisen lisäksi palautteen keräämiseen ja analysointiin. Samoin liikuntakaverikoulutuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen tulee varata tarvittava aika, materiaalit ja tilat sekä varautua näiden mahdollisiin kustannuksiin. Lisäksi tulee selvittää, voidaanko koulutus toteuttaa oman henkilöstön voimin vai hyödynnetäänkö ostopalveluja. Mahdollisesti myös kaveritoiminnasta aiheutuvien kustannuksiin, kuten organisaation tukemiin tai tarjoamiin liikuntapaikkamaksuihin sekä vakuutusmaksuihin, tulee varautua.

Toimintaa sujuvoittaa, mikäli toteuttavalla organisaatiolla on jo ennestään kokemusta vapaaehtoistoiminnasta, kontakteja vapaaehtoiisiin, olemassa olevat vapaaehtoistoiminnan rakenteet ja mahdollisuus tavoittaa vapaaehtoisia ja/tai kohderyhmään kuuluvia oman organisaation sisältä. Toiminta voidaan organisoida myös yhteistyössä eri tahojen kanssa, mikäli yhdellä toimijalla ei ole kaikkia tarvittavia resursseja.

Organisaatiolla tulee olla mahdollisuus markkinoida toimintaa ja säilyttää liikuntakaveriparien tiedot tietoturvallisella tavalla. Kaikille avoin ja mahdollisimman neutraali järjestö antanee parhaat mahdolliset edellytykset toiminnan järjestämiselle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Liikuntakaveritoimintaa kehitettiin NOVA2-hankkeessa

NOVA2-hankkeessa liikuntakaveritoiminnassa on toisena osapuolena ollut täysi-ikäinen, liikuntakaverikoulutuksen saanut vapaaehtoinen ja toisena osapuolena liikuntakaveria kaipaava nuori (15-29 -vuotias). Toiminta on kohdistunut etenkin heikoimmassa asemassa oleviin nuoriin. Toimintamallia voidaan soveltaa myös muihin ikä- ja kohderyhmiin.

Liikuntakaverikoulutuksen toteuttaminen

Kaikki liikuntakaveritoiminnassa mukana olevat vapaaehtoiset osallistuivat neljä tuntia kestävään liikuntakaverikoulutukseen. Liikuntakaverikoulutukset toteutuivat yhteistyössä vapaaehtoisorganisaation ja nuorisotyötä tekevien henkilöiden kanssa. Vapaaehtoistyötä tekevä organisaatio vastasi koulutuksessa vapaaehtoistyön esittelystä ja nuorisotyötä tekevä henkilö (Oulun kaupungin etsivä nuorisotyöntekijä) osuudesta, jossa käsiteltiin nuorten kohtaamista. Koulutuksen toteutustapa oli osallistava ja sisälsi pohdintaa muun muassa omista liikuntamotiiveista. Koulutusta markkinoitiin mukana olevien vapaaehtoisorganisaatioiden sekä hankkeen sosiaalisen median kautta uusille ja jo toiminnassa mukana oleville vapaaehtoisille.

Kustannukset

NOVA2-hankkeen aikana toteutetussa liikuntakaveritoiminnassa on tuettu käyntejä muutamiin liikuntapaikkoihin. Mikäli nuori halusi kokeilla maksullista liikuntatoimintaa, tuli hänen kustantaa myös liikuntakaverinsa maksut. On hyvä huomata, että harrastustoiminnan rahoittamiseen voi hakea erilaisia avustuksia. Esimerkiksi nuorella, jolla on sosiaalisen kuntoutuksen päätös, on mahdollista saada lisätukea harrastusta varten sosiaaliohjaajan kautta.

NOVA2-hankkeessa molemmilla liikuntakaveriparin osapuolilla oli toteuttajaorganisaatioiden järjestämä vakuutus heidän liikkuaan osana liikuntakaveritoimintaa. NOVA2-hankkeessa toteutetussa toiminnassa ei korvattu polttoaine- tai matkakuluja, eikä liikuntakaverin kuljettamista omalla autolla suositeltu.

Muuta huomioitavaa

Liikuntakaveritoimintaa suunniteltaessa on hyvä ottaa huomioon, millaisia edellytyksiä toiminnalle on toteutuspaikkakunnalla. Esimerkiksi haja-asutusalueilla pitkät välimatkat saattavat olla haaste. Toiminnan kestävyys kannalta on tärkeää, että liikuntakaveriparin osapuolet olisivat joko samalta alueelta tai pystyisivät tavoittamaan toisensa esimerkiksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

opiskelu- tai työliikkumisten puitteissa. Etukäteen tulisi myös miettiä, minkälaisia liikkumisen mahdollisuuksia paikkakunnalla on, ja erityisesti, mitä voidaan tehdä maksutta tai vähäisillä kustannuksilla.

Vapaaehtoisten tavoittamisessa ja liikuntakaveriparien muodostamisessa kannattaa huomioida, että monesti vapaaehtoiset ovat ikääntyneempiä henkilöitä. Tämä voi tuntua hankalalta nuorelle, jos toiveena on suurin piirtein oman ikäinen vapaaehtoinen. Kannattaakin pyrkiä mahdollisuuksien mukaan tavoittamaan ja motivoimaan myös nuorempia ikäryhmiä vapaaehtoisiksi. Liikuntakaveritoimintaa voi tarjota kaikenikäisille, vaikka hankkeessa kohderyhmänä olivat 15-29-vuotiaat.

Vapaaehtoisilta saadun palautteen perusteella heille oli osittain yllättävää, miten haastavaa nuoren tavoittaminen ja motivointi on. Vapaaehtoisia jäi pois heti alkuvaiheessa, jos sopivaa liikuntaparia ei löytynyt, nuoreen ei saatu yhteyttä tai yhteistä ajankohtaa ei tuntunut löytyvän. Osaaminen ja innostus voi hiipua, jos koulutuksen jälkeen menee liian pitkä aika, ennen kuin löytyy sopiva pari tai jos alun jälkeen ei ole mitään koulutusta tai virkistystoimintaa. Nuorten motivointia ja haasteiden kohtaamista käsitellään Liikuntakaverikoulutuksessa. Vapaaehtoisten nostamia haasteita ja kysymyksiä voidaan käsitellä myös vapaaehtoisten virkistystilaisuuksissa.

Hankkeessa kokeiltiin myös oppilaitosyhteistyötä ammatillisen oppilaitoksen kanssa. Tarkoituksena oli, että opiskelijat voisivat toimia vapaaehtoisina liikuntakavereina nuorille. Haasteeksi muodostui opintojakson lyhyt kesto verrattuna vapaaehtoistoimintaan tarvittavaan sitoutumiseen.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toiminnassa on kyse matalan kynnyksen liikunnasta, jolloin lajiosaamista ei tarvita. Osallistumisen maksuttomuus tai edullisuus mahdollistaa kokeilut, joihin kaveria hakevalla ei muuten olisi mahdollisuutta, mikä lisää yhdenvertaisuuden kokemusta.

Vapaaehtoinen liikuntakaveri on vertainen ja tukija, jonka kanssa on mahdollisuus sopia liikkumisesta ja lähteä liikkumaan kahdestaan, jos ryhmässä liikkuminen tai uuteen liikuntapaikkaan tai -lajiin tutustuminen tuntuu haastavalta. Toiminta madaltaa siten sosiaalisia ja psyykkisiä esteitä liikunnan harrastamiselle ja osallistumiskertojen myötä myös mahdollisia fyysisiä esteitä. Samalla tarjoutuu mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun, mikä voi helpottaa itsenäistä harrastamista myöhemmin. Toiminta tarjoaa myös mahdollisuuden irrottautua tavanomaisesta arjesta, ilmaista itseään, kokea onnistumisen ja oppimisen kokemuksia, löytää itsestään uusia voimavaroja sekä tutustua uudenlaisiin toiminta- ja ajattelutapoihin liikuntakaverin myötä.

Mukana oleville vapaaehtoisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden mielekkääseen ja merkitykselliseen tekemiseen sekä seuran saamiseen niin liikuntakaverin kuin vapaaehtoisten tapaamisten myötä. Vapaaehtoinen saa kokemusta ja oppia, josta hänelle voi olla hyötyä esimerkiksi opiskelu- tai työelämässä. Mukaan voi tulla eri-ikäisiä ja erilaiset taustat omaavia vapaaehtoisia.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Kaverien yhteen saattamisessa huomioidaan osapuolten kiinnostuksen kohteet sekä toiveet muun muassa kaverin iästä ja sukupuolesta. Koska kaveriparit myös päättävät keskenään esimerkiksi kuinka usein ja missä merkeissä tapaavat, heillä on mahdollisuus tehdä kaveruudestaan oman näköistään ja siten mielekäästä.

Toiminta vahvistaa samalla liikuntakaveria hakeneiden yleisiä kansalaistaitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttaminen, toisten kunnioittava kohtaaminen, etäyhteyksien hyödyntäminen ja yhteiskunnan palveluiden käyttäminen. Vapaaehtoiset saavat toiminnassa mukana olemalla mahdollisuuden vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa asioihin, mihin he saavat myös tukea ja koulutusta. Vapaaehtoinen sopii omista lähtökohdistaan ja mahdollisuuksistaan käsin niin toimintaa organisoivan tahon kuin liikuntakaveriparin kanssa, millaisiin tehtäviin ja miten usein tai kauan hän toimintaan osallistuu. Vapaaehtoisten koulutus toteutetaan osallistavasti, pyrkien hyödyntämään vapaaehtoisten omaa asiantuntemusta ja kokemuksia.

Liikuntakaveriparin osapuolilta kerätään kokemuksia ja palautetta toiminnan aikana. Vapaaehtoiset liikuntakaverit kirjaavat lisäksi jokaisen tapaamisen jälkeen päiväkirjaan tapaamisen perustiedot ja millaiset tuntemukset tapaamisesta jäi. Toimintaa kehitetään saadun palautteen perusteella. Näin toiminnassa mukana olevilla on mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, joka koskettaa paitsi heitä itseään, myös muita toimintaan osallistuvia.

Toimintaa organisoiva taho saa puolestaan mahdollisuuden kehittää toimintaansa ja verkostojaan, esimerkiksi löytää vapaaehtoisia ja työntekijöitä. Liikuntakaveritoiminnasta voi muotoutua organisaatiolle oma toimintamalli. Organisaatiolle vapaaehtoisuusyhteistyö on mahdollisuus toteuttaa omia tavoitteitaan ja vaikuttaa yhteiskunnassa, koska liikuntakaveria etsivän kaltaisia työntekijöitä on harvassa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallin ajatuksena on, että liikuntakaveriparin osapuolet ovat keskenään tasavertaisia kavereita. Vapaaehtoiseksi voi lähtökohtaisesti ilmoittautua kuka tahansa toiminnasta kiinnostunut, jolla on mahdollisuus sitoutua parinsa vierellä kulkijaksi vähintään noin puolen vuoden ajaksi. Toiminnan kautta vapaaehtoiset ja toimintaa organisoivat tahot saavat mahdollisuuden olla rakentamassa hyvinvointia ja osallisuutta toimintaan osallistuville, mikä voi heijastua myös yhteisölliseen hyvinvointiin alueella. Myös muut kuin toimintaa suoranaisesti toteuttavat tahot voivat ohjata asiakkaita ja myös vapaaehtoisia toiminnan piiriin.

Koska toiminta on erityisesti suunnattu heikommassa asemassa oleville, on sen kautta mahdollista vahvistaa heidän yhdenvertaisuuden kokemuksiaan sekä tukea pääsemistä osalliseksi yhteisestä hyvästä ja yhteisöstä. Lisäksi mikäli onnistutaan innostamaan vähän liikkuvia liikkumaan, liikkumattomuudesta aiheutuvat yhteiskunnalliset seuraukset, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden ja työttömyysturvan kustannukset sekä tuloverojen menetys, saattavat pienentyä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toimintamallilla on tuotu uutta sisältöä olemassa oleviin vapaaehtoistyön ja ystävöitymisen rakenteisiin. Erityisesti nuorille ja nuorille aikuisille kohdennettu liikuntakaveritoiminta on vielä melko harvinaista. Näin tarjotaan toiminnassa mukana oleville yksi osallistumisen väylä lisää. Osapuolet myös oppivat toiminnasta ja sen erityispiirteistä verrattuna muuhun vapaaehtoistoimintaan, mikä lisää varmuutta toteuttaa toimintaa pysyvänä toimintamallina. Lisäksi toimintaa ja vaikuttavuuden arviointia esitellään päättäjille ja pyritään sitä kautta edistämään liikunnan asemaa myös vapaaehtoistyössä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tällä hetkellä toimintamallissa kuvatun kaltaista liikuntakaveritoimintaa on tarjolla lapsille ja alle 18-vuotiaille nuorille esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry:n kautta ja ikäihmisille ulkoiluystävöitymisen eri vapaaehtoisjärjestöjen ja seurakuntien toimesta. Erityisesti nuorille kohdennettu liikuntakaveritoiminta on vielä melko satunnaista². Toimintaa on kuitenkin virinnyt eri puolilla Suomea. Esimerkiksi Heinolassa vastaavaa toimintaa on

---

² [Nousiainen, Marko \(2017\) Selvitys kulttuuri-, liikunta-, ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa \(pdf\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

toteutettu lapsille ja nuorille vuodesta 2018 lähtien. Tässä toimintamallissa myös vapaaehtoiset liikuntakaverit ovat nuoria, 8-9 -luokkalaisia³.

Keinot innostaa vähän liikkuvia, heikoimmassa asemassa olevia henkilöitä liikkumaan ovat tarpeen, koska liikunnallinen eriarvoistuminen on todellisuutta eri ikäryhmissä ja alkaa jo lapsuudessa. Liikunta-aktiivisuuteen vaikuttavat tutkimusten mukaan mm. alhainen koulutus- ja tulotaso. Lisäksi perinteinen urheiluseuratoiminta ei välttämättä tavoita tai houkuta kaikkia. Luotsitoiminnasta, jolla nimellä kaveritoimintaa myös voidaan kutsua, tehdyn selvityksen mukaan niin luotsit kuin luotsattavat kokivat saaneensa monia positiivisia vaikutuksia toiminnassa mukanaolon kautta⁴.

Hankkeen aikana toteutettu toiminta jäi lyhytkestoiseksi, koska korona keskeytti toiminnan lähes alkuunsa. Niinpä tuloksia tai vaikuttavuutta ei päästy juurikaan arvioimaan. Vapaaehtoisten osalta kerättiin palautetta Liikuntakaverikoulutuksesta, joka koettiin palautteiden mukaan hyväksi ja hyödylliseksi ja vastasi osallistuneiden odotuksia. Vapaaehtoisorganisaatiot kokivat toiminnan hyväksi ja tärkeäksi. Haasteet puolestaan liittyivät tyypillisesti vapaaehtoisten ja/tai asiakasnuorten löytämiseen.

Toimintamallin edelleen kehittämisen ja juurtumisen kannalta mallin vaikutusten ja hyötyjen osoittaminen on tärkeää. Yksi keino tähän on toiminnan arviointi, johon ei hankkeen lyhyen toiminnan aikana ollut juurikaan mahdollisuutta. Jatkossa myös erityisesti kohderyhmän ja vapaaehtoisten, kuin myös yhdistystoimijoiden kokemusten, hyötyjen ja kehittämistarpeiden, järjestelmällinen kartoittaminen ja hyödyntäminen on tärkeää. Pidemmällä tähtäimellä toiminnassa ja sen kehittämisessä on mahdollista hyödyntää niin vapaaehtoisten kuin liikuntakavereita kaivanneiden kokemuksia käyttämällä heitä esimerkiksi kouluttajina, mentoreina tai kokemusasiantuntijoina liikuntakaverikoulutuksissa.

Koska liikuntatoiminta perustuu parin osapuolten omiin toiveisiin, voidaan olettaa, että toiminta silloin vastaa tarpeisiin ja saavutetaan positiivisia tuloksia. Tämä on hyvä lähtökohta toiminnan juurtumisenkin kannalta. Koska kyse on vapaaehtoisuuteen perustuvasta toiminnasta, ratkaisevan tärkeää toiminnan jatkumisen kannalta on se, onko toimintaa toteuttamaan riittävästi vapaaehtoisia ja toisaalta löytyykö riittävästi liikuntakaveria kaipaavia. Myös toiminnan käynnistyminen parien muodostamisen jälkeen saattaa olla haastavaa esimerkiksi liikuntakaveria kaipaavan tavoittamisen ja motivoinnin osalta, mikäli toiminta kohdistuu vaikkapa syrjäytymisvaarassa oleviin. Tähän voidaan pyrkiä vaikuttamaan

³ [Liikuntakaveritoiminta auttaa liikkeelle Heinolassa, Päijät-Hämeen Liikunta ja Urheilu ry:n uutinen](#)

⁴ [Nousiainen, Marko \(2017\) Selvitys kulttuuri-, liikunta-, ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa \(pdf\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

esimerkiksi riittävällä ja kohderyhmää motivoivalla viestinnällä tai tarjoamalla liikuntakaveria kaipaavalle mahdollisuus tulla ensimmäisiin tapaamisiin kaverin kanssa. Myös tietoisuuden levittäminen harrastustoiminnan rahoittamiseen olemassa olevista tuista on tärkeää.

Eryteisesti harvaan asutuilla alueilla motivoivana tekijänä voi toimia sekin, että vapaaehtoiselle voidaan maksaa korvauksia toiminnasta aiheutuvista kuluista, kuten matkakuluista. Toiminnan jatkumisen kannalta keskeistä on löytää toimintaa organisoiva taho, jolla on osaamista, innostusta ja resursseja toteuttaa toimintaa. Liikuntakaveritoiminnan organisointia voisi mahdollisesti helpottaa lisäresurssin muodossa yhteistyön tiivistyminen esimerkiksi kunnan liikuntatoimen, seurakunnan, yhdistysten ja liikuntaseurojen kesken. Jatkossa yksi mahdollisuus voi olla yhteistyö perusterveydenhuollon, kuten neuvoloiden tai työttömien terveystarkastusten, kanssa.

On tärkeää, että toimintamallin roolia matalan kynnyksen liikuntatoiminnan kehittämisessä pyritään edistämään myös esittelemällä toimintaa sekä sen hyviä käytäntöjä ja saavutuksia päättäjille ja muille asiasta kiinnostuneille. Liikuntakaveritoiminta ja sen toteuttaminen, esimerkiksi nuorten tavoittaminen, onkin herättänyt kiinnostusta muun muassa muiden hankkeiden ja kuntatoimijoiden keskuudessa. Hankkeen loppujulkaisu ja muut materiaalit tarjoavat lisäksi vinkkejä toiminnan käynnistämiseen ja koulutusten suunnitteluun niille, jotka haluavat aloittaa liikuntakaveritoiminnan tai kehittää sitä. Myös kokemusten vaihto ja yhteistyö muiden vastaavaa toimintaa toteuttavien tahojen kanssa voi olla hedelmällistä, erityisesti koska toiminta on vielä suhteellisen uutta ja hajanaista. Mallin juurtumista voidaan edistää esittelemällä sitä myös laajemmissa yhteyksissä alueellisille viranomaisille ja toimijoille, kuten Aluehallintovirastolle tai maakunnalliselle hyvinvointiohjelmatyölle.

Pidemmällä tähtäimellä toiminnan juurtumisen kannalta oleellista on matalan kynnyksen liikuntatoiminnan valtakunnallisiin käytäntöihin vaikuttaminen muun muassa tuottamalla tietoa toiminnan vaikuttavuudesta (ml. pidemmän aikavälin vaikutukset). Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että kuntien ja yhdistysten työntekijät ja luottamushenkilöt saavat riittävää koulutusta liikunnan terveys- ja hyvinvointivaikutuksista sekä liikuntakaveritoiminnasta. Jatkuvuuden kannalta on tärkeää, ettei toiminta jää vain yhdistysten yksittäisten työntekijöiden tai vapaaehtoisten kiinnostuksen varaan.

Toimintamallia voidaan edelleen kehittää laajentamalla kohderyhmää esimerkiksi aikuisiin vähän liikkuviin henkilöihin. Liikunnan terveyttä ja hyvinvointia edistävät moninaiset vaikutukset ovat ilmeiset myös varttuneemmassa aikuisväestössä. Myös esimerkiksi lievästi kehitysvammaiset tai maahanmuuttajat, joilla on haasteita liikkua omatoimisesti, voivat olla liikuntakaveritoiminnan osapuolia. Edelleen toimintamallia voidaan soveltaa pyrkimällä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

rekrytoimaan vapaaehtoisia eri ikäryhmistä ja kulttuureista tai uusien toimijoiden, kuten yritysten kanssa.

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisestä hyvästä. Toiminta on ollut luomassa uutta sisältöä olemassa oleviin rakenteisiin. NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke päättyy elokuussa 2021, mutta liikuntakaveritoiminta jatkuu Oulussa Suomen Punaisen Ristin ja Oulun diakonissalaitoksen säätiön vapaaehtoistoiminnan organisoimana ja toimintamallia pyritään juurruttamaan myös laajemmalle. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Liikuntaneuvonta – monialaista tukea hyvinvointiin

Liikuntaneuvonnassa asiakas saa tarpeidensa mukaista liikunta- ja elintapaohjausta, sekä tukea eri alojen ammattilaisilta. Tämä edistää hänen hyvinvointiaan, ja parantaa palvelujärjestelmää luomalla eri toimijoiden välisiä verkostoja.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Tsemppaa hyvä fiilis -hanke, Pieksämäki, Diakonia-ammattikorkeakoulu (ESR 1.8.2018–31.7.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Marina Steffansson, asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu, p. 040 198 8149,
marina.steffansson(at)diak.fi

Tuula Pehkonen-Elmi, asiantuntija, Diakonia-ammattikorkeakoulu, p. 040 509 4277,
tuula.pehkonen-elmi(at)diak.fi

Mallin kuvaus

Toimintamallissa tuotetaan liikuntaneuvontaa vähän liikkumista harrastaville nuorille, jotka kokevat heikkoa sosiaalista osallisuutta. Liikuntaneuvonta tuo nuoren tueksi liikuntaneuvojan lisäksi useita muita toimijoita, jotka yhdessä nuoren kanssa pyrkivät ratkomaan hänen ongelmiaan ja kohentamaan hänen elintapojaan, ja tätä kautta edistämään nuoren hyvinvointia sekä osallisuutta. Nuori saa muun muassa yksilöohjausta ja liikuntakortin, jolla pystyy käyttämään liikuntapalveluja ilmaiseksi. Eri alojen ammattilaiset taas hyötyvät uudenlaisesta, eri toimijoita yhdistävästä työskentelytavasta.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaympäristö

Toimintaympäristönä ovat nuoren kotikunnan palvelujärjestelmä ja liikuntamahdollisuudet. Liikuntaneuvonta tuo yhteen palvelujärjestelmän eri toimijoita nuoren tarpeen mukaisesti. Mukana yhteistyössä on muun muassa liikunta- ja nuorisotoimi sekä sosiaali- ja terveydenhuolto, alueen oppilaitoksia sekä liikunta- ja sosiaalialan järjestöjä. Nuori voi ohjautua liikuntaneuvontaan joko omatoimisesti tai yhteistyötahojen kautta. Liikuntaneuvonnan myötä nuori voi harrastaa liikuntaa esimerkiksi kuntosalilla, uimahallissa, lenkkipoluilla tai omassa asuinympäristössään toiveidensa mukaisesti.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Esimerkkihankkeessa nuorten liikuntaneuvonnan kohderyhmänä olivat 16–29-vuotiaat NEET-nuoret, eli nuoret jotka eivät opiskele, työskentele tai ole asepalvelussa, ja jotka liikkuvat vähän. Yleensä he ovat palvelujärjestelmässä väliinputoajia, jotka tarvitsevat monialaista tukea eri toimijoilta. Liikuntaneuvonnan kohderyhmänä voisivat olla myös monet muut monialaisesta tuesta hyötyvät ryhmät, kuten vajaakuntoiset ja vammaiset, pitkäaikaistyöttömät sekä maahanmuuttajat.

Hankkeen ammattilaiskohderyhmänä ovat palvelujärjestelmän toimijat, jotka hyötyvät nuorten liikuntaneuvonnan tuottamasta monialaisesta yhteistyöstä. Nuori saattaa tarvita esimerkiksi liikuntatoimen, sosiaali- ja terveystalvelujen, nuorisotoimen sekä myös oppilaitosten ja järjestöjen tuottamaa tukea. Toimintamalli lisää eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Palvelujärjestelmän eri toimijoiden osaamista voidaan toimintamallissa tukea tarjoamalla heille tietoa ja koulutusta liikkumisen terveys- ja hyvinvointivaikutuksista sekä uusista matalan kynnyksen palveluista.

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Toimintamallissa nuori osallistuu yksilöllisen asiakassuunnitelman laatimiseen, jonka pohjalta hän saa tarvitsemaansa liikunta- ja elintapaohjausta sekä muuta tukea. Nuorten liikuntaneuvonta käsittää yksilöohjauksen liikuntaneuvojan luona, yhteydenotot puhelimitse tai viestein sekä ryhmätoiminnan. Lisäksi on mahdollista saada liikuntakortti, jolla voi käydä ilmaiseksi liikuntapalveluissa kuten uimahallissa ja kuntosalilla liikuntaneuvontaan osallistumisen aikana. Toiminta sisältää liikkumisen ohjaamisen lisäksi kokonaisvaltaisen elintapaohjauksen, jossa huomioidaan myös esimerkiksi ruokailutottumukset ja uni.

Toiminnan tavoitteet

Tavoitteena on, että nuori on mukana neuvonnassa noin vuoden. Toiminnassa nuoren motivaation synnyttämiseksi ja sen ylläpitämiseksi on oltava mahdollisuus tavata

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

liikuntaneuvoja tarpeeksi usein. Kun liikuntaneuvontajakso päättyy, liikuntakortin olisi hyvä olla vielä jonkin aikaa voimassa, jotta nuoren liikuntamotivaatio säilyy.

Ohjautuminen liikuntaneuvontaan

Nuoret ohjautuvat liikuntaneuvontaan eri yhteistyökumppanien kautta. Esimerkiksi etsivä nuorisotyöntekijä voi nuoren niin halutessa välittää nuoren yhteystiedot liikuntaneuvojalle, joka on sen jälkeen suoraan yhteydessä nuoreen. Jos nuorella on korkea kynnyks lähteä mukaan, ensimmäisessä tapaamisessa voi olla mukana jo tutuksi tullut etsivä nuorisotyöntekijä, jolloin kynnyks ensimmäiseen tapaamiseen madaltuu.

Palvelutarpeiden tunnistaminen ja kuntoutussuunnitelma

Liikuntaneuvoja tunnistaa nuoren palvelutarpeen ja on yhteydessä joko jo käytössä oleviin tai muihin nuoren tarvitsemiin palveluihin. Eri toimijat työskentelevät yhdessä nuoren hyväksi. Yhteistyö mahdollistaa hyvän tiedonkulun eri toimijoiden välillä. Kun kuntoutussuunnitelmia tehdään nuoren läsnä ollessa ja useamman toimijan kanssa yhdessä, kaikilla on ollut yhteinen tieto nuoren tilanteesta ja asioiden etenemisestä.

Vastuu seurannasta

Koska nuoren tilanne voi muuttua liikuntaneuvonnassa oloaikana, tarvitaan säännöllisiä tarkastuspisteitä, joilla seurataan suunnitelman toteutumista ja mahdollisia muutostarpeita. Jollakin toimijalla on oltava päävastuu nuoren tilanteen seuraamisesta. Liikuntaneuvonnan lopussa on hyvä olla loppukeskustelu, ettei nuori jää tyhjän päälle. Hänellä on esimerkiksi oltava tiedossa jokin toimija, johon voi tarvittaessa olla yhteydessä myös liikuntaneuvonnan jälkeen.

Helposti lähestyttävä ja hyvin verkostoitunut liikuntaneuvoja nuoren tukena

Toimintamalli edellyttää pätevää liikuntaneuvojaa, jonka nuoret kokevat helposti lähestyttäväksi, ja johon he voivat luottaa. Ilman tällaista luottamusta nuoren motivaatio jatkaa liikuntaneuvonnassa heikkenee. Liikuntaneuvojan on hyvä tuntea palvelujärjestelmää ja sen toimijoita, jotta hän pystyy tunnistamaan nuoren muita palvelutarpeita.

Monialainen yhteistyö tärkeää

Yhteistyö edellyttää sujuvaa tiedonkulkua eri toimijoiden välillä. Toimintamallia käyttöönotettaessa onkin järjestettävä toimijat yhteen esimerkiksi työpajassa, jossa kaikki potentiaaliset yhteistyökumppanit tutustuvat toisiinsa ja tulevat tietoisiksi liikuntaneuvonnasta. Näin esimerkiksi nuorisopalveluista tai sote-toimesta osataan ohjata

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

nuoria liikuntaneuvontaan. Samalla työpajoissa saatetaan tunnistaa palvelujärjestelmän aukkopaiikkoja.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Tsemppaa hyvä fiilis -hankkeen kohderyhmänä olivat Pieksämäen kaupungin 16–29-vuotiaat NEET-nuoret, eli nuoret, jotka eivät opiskele, työskentele tai ole asepalveluksessa. Hankkeessa oli tarkoituksena tukea vähän liikkuvia nuoria motivoitumaan elintapamuutokseen ja tarjota heille mahdollisuuksia siihen. Palvelujen kohdalla ongelmana oli, että juuri tälle kohderyhmälle sopivaa liikuntaneuvontaa ei ole tarjolla. Koska NEET-nuorilla saattaa olla useampia erilaisia ongelmia yhtä aikaa, olemassa olevat palvelut eivät toimi yhdessä nuoren tilanteen korjaamiseksi, vaan jokainen tekee töitä omalla sektorillaan.

Hankkeen yhteistyökumppaneina olivat Pieksämäen kaupunki (liikunta- ja nuorisotoimi sekä sosiaali- ja terveydenhuolto), Pieksämäen seudun liikunta, Etelä-Savon ammattiopisto, Pieksämäen ViaDia ry, Pieksämäen seutuopisto, Pieksämäen alueen harrasteliigat, Pieksämäen Seudun Liikunta ry ja lastenkoti Valona. Hankkeen yhteistyökumppaneille järjestettiin työpaja, jonka tavoitteena oli kehittää ja rakentaa uusia malleja nuorten moniammatillisiin ja yli sektorirajojen toimiviin palveluihin. Yhtenä havaintona oli, että palvelujen kesken tehdään jo yhteistyötä, mutta siinä on vielä kehitettävää. Nuorten liikuntaneuvonnalle eri toimijoiden yhdistämiseksi on siis tarvetta.

Nuorille kohdistettu liikuntaneuvonta on tullut osaksi muiden Pieksämäellä jo olemassa olevien nuorten palvelujen tarjontaa.

Kokemukset liikuntaneuvonnasta

Ensimmäiset nuoret tulivat liikuntaneuvontaan lokakuussa 2018. Vuoden 2020 lokakuuhun mennessä liikuntaneuvontaan oli osallistunut yhteensä 39 nuorta. Liikuntaneuvonnassa toteutettiin yksilöohjauksia nuorten tarpeiden mukaan. Lisäksi liikuntaneuvoja piti yhteyttä nuoriin heidän toivomillaan ja käytössään olleilla tavoilla (tekstiviestit, WhatsApp). Omatoiminen liikkuminen lisääntyi motivaation syntyessä. Osalle jo liikuntaneuvonnan lopettaneista nuorista liikuntakortti jätettiin vielä vuodeksi käyttöön motivaattoriksi, jotta liikkuminen jatkuisi.

Liikuntaneuvonnan kustannuksista ja vaikutuksista

Liikuntaneuvonnan kustannusten voidaan sanoa määräytyneen tarvelähtöisesti nuoren itsensä rytmittämän yksilöohjauksen käytön mukaan, ei järjestelmän määrittämän, säännöllisin väliajoin toteutuvan käytön mukaan. Kustannuksista noin kaksi kolmasosaa muodostuu yksilöohjauksesta ja liikuntakortin osuus on noin viidennes. Liikuntaneuvonnan

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

vaikutuksia arvioitiin laajasti sekä subjektiivisilla että objektiivisilla mittareilla. Vaikutusten arvioinnin perusteella liikuntaneuvonnassa olleiden nuorten keskimääräinen hyvinvointi lisääntyi. Kustannusten tarkastelu osoitti, että hyvinkin intensiivinen nuorten kohtaaminen ja yksilöohjaus on kustannuksiltaan huomattavasti alhaisempaa kuin arviot nuorten syrjäytymisen kustannuksista.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintamalli lisää nuoren osallisuutta hänen omassa elämässään. Nuori osallistuu aktiivisesti liikunta- ja elintapaohjauksen suunnitteluun, jotta toiminta vastaisi hänen tarpeitaan. Liikkumisen lisääntyminen tuo hyvinvointivaikutuksia, joilla on positiivisia seurannaisvaikutuksia nuoren elämään. Nuori voi tulla liikuntaneuvontaan ilman diagnoosia omana itsenään. Liikuntaneuvonnan ja muiden alueen palveluiden verkosto edesauttaa nuoren ohjausta palveluun.

Nuori osallistuu aktiivisesti tarpeidensa kartoittamiseen myös eri ammattilaisten kanssa, mikä edistää hänen osallisuuttaan vaikuttamisen prosesseissa. Yhteistyössä laaditun asiakassuunnitelman toteutumista seurataan säännöllisesti yhteisissä palavereissa. Nuoren tarpeita vastaavat palvelut helpottavat nuoren elämää hänen omassa asuinympäristössään, ja aktivoi häntä hoitamaan omia asioitaan itsenäisesti.

Toimintamalli lisää myös mukana olevien ammattilaisten osallisuutta, sillä heidän tietämyksensä yhteistyökumppaneiden palveluista ja osaamisesta paranee. Tämä kehittää heidän osaamistaan, ja heille syntyy myös uusia verkostoja, joista on hyötyä yleisemminkin. Toimintamalliin sisältyvät, eri alojen yhteiset liikuntaneuvontaa esittelevät tiedotus- ja koulutustilaisuudet lisäävät eri alojen ammattilaisten välistä yhteistyötä, mikä edistää palvelujärjestelmän toimintaa laajemminkin kuin vain liikuntaneuvonnan puitteissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Liikkumattomuuden kustannuksiksi yhteiskunnalle on arvioitu vähintään kolme miljardia euroa vuodessa². Arviot nuorten syrjäytymisen kustannuksista vaihtelevat, mutta yhden arvion mukaan pelkän peruskoulun varaan jäävät nuoret aiheuttavat elinaikanaan 230 000 -

² [Vasankari, Tommi & Kolu, Päivi \(2018\) Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018. Valtioneuvoston kanslia: Helsinki.](#)

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

370 000 euron menetykset julkistaloudelle verrattuna koulutuksen saaviin nuoriin³. Vuonna 2014 arvioitiin, että Pieksämäellä olisi ollut noin 200 NEET-nuorta eli 16–29-vuotiasta nuorta, jotka eivät työskentele, opiskele tai ole asepalveluksessa. Nuorten liikuntaneuvonnan kehittämisen lähtökohtana oli tarjota vähän liikkuville NEET-nuorille mahdollisuus aloittaa liikkuminen, ja lisätä tätä kautta heidän hyvinvointiaan sekä parantaa heidän mahdollisuuksiaan edetä koulutukseen ja työelämään.

NEET-nuoret tarvitsevat yleensä useiden eri toimialojen palveluita. Jo pelkästään sosiaali- ja terveystaloudissa on todettu vaikeuksia tiedonkulussa eri ammattilaisten välillä ja asiakkaiden putoamista palvelujen ulkopuolelle⁴. Ongelmat vain kasvavat, kun asiakkaan tarvitsemiin palveluihin tulee mukaan muitakin toimialoja, kuten sivistystoimi, työllisyyspalvelut ja liikuntapalvelut. Nuorten liikuntaneuvonnan tarkoituksena oli, että nuori saisi liikunta- ja elintapaohjauksen lisäksi tarvitsemiaan palveluja myös muilta toimialoilta liikuntaneuvojan toimiessa niin sanotusti ”palveluohjaajana”.

Nuorten liikuntaneuvontaa kehittäneille hankkeen yhteistyökumppaneille järjestettiin myös työpaja, jonka tavoitteena oli tehdä liikuntaneuvontaa tutuksi, ja kehittää sekä rakentaa uusia malleja nuorten moniammatillisiin ja yli sektorirajojen toimiviin palveluihin. Yhtenä huomiona työpajassa oli, että palvelujen kesken tehdään jo yhteistyötä, mutta siinä on vielä kehitettävää. Lisäksi osallistujien tärkeä havainto oli, että nuorten palveluihin täytyy liittää mukaan varhaiskasvatus ennalta ehkäisevänä palveluna. Nuorten liikuntaneuvonnan kehittäminen edisti tällä tavoin myös palvelujärjestelmän kehittämistä.

Nuorten liikuntaneuvonnan vaikutuksia nuoriin on arvioitu laajalti eri mittareilla. Subjektiiivisina mittareina ovat olleet 3X10D-elämäntilannemittari, Kykyviisari sekä terveyteen liittyvä elämänlaatumittari 15D. Objektiiivisena mittarina on käytetty InBody-mittausta. Mittauksia tehtiin liikuntaneuvonnan alku-, väli- ja loppuvaiheissa. Subjektiiivisten mittarien perusteella nuorten hyvinvointi lisääntyi selvästi, ja objektiiivisenkin mittarin mukaan liikunnalla on ollut positiivisia terveysvaikutuksia. Kustannusten tarkastelu osoitti, että hyvinkin intensiivinen nuorten kohtaaminen, yksilöohjaus sekä liikuntakortin tarjoaminen olivat kustannuksiltaan huomattavasti alhaisempia kuin arviot nuorten syrjäytymisen tuottamista kustannuksista yhteiskunnalle.

Toiminnan hyvistä tuloksista on uutisoitu Pieksämäen paikallislehdessä, Etelä-Savon maakuntalehdessä sekä laajalti myös Kuntalehdessä. Lisäksi hankkeen toimijat ovat esitelleet liikuntaneuvontaa eri kanavissa.

³ Hilli, Petri ym. (2017) *Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskelmasta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(6), 663–675.

⁴ Hujala, Anneli & Lammintakanen, Johanna (2018) *Paljon sote-palveluja tarvitsevat ihmiset keskiöön*. *Kunnallisan alan kehittämissäätien julkaisu 12*. KAKS: Helsinki.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintamallista on todettu, että sitä kannattaa kehittää myös toisille kohderyhmille. Nykyinen liikuntaneuvonnan toimintamalli on keskittynyt nuoriin, joille elämänhallinnan ongelmia on jo ennättänyt kasautua. Esimerkiksi Tsemppaa hyvä fiilis -hankkeen kohderyhmää pyritään laajentamaan NEET-nuorista jo opiskelemassa tai työelämässä oleviin 16–29-vuotiaisiin, joille ei ole tarjolla samankaltaista palvelua, mutta jotka kuitenkin tarvitsisivat ennaltaehkäisevää elintapaohjausta ennen putoamistaan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten riskiryhmään. Tällöin toiminta ei siis olisi kasautuneiden ongelmien korjaamista, vaan ongelmien ennaltaehkäisyä.

Toimintamallin yhtenä haasteena on nuoria motivoivan ja luottamusta herättävän liikuntaneuvojan löytäminen. Toimintaan rekrytoitavalla neuvojalla on oltava kokemusta ja osaamista yhteistyöstä eri alojen ammattilaisten kanssa. Lisäksi toimintamallissa saatetaan kohdata haasteita tiedonkulussa ja tietojen jaossa eri toimijoiden välillä. Tätä voidaan ratkaista sillä, että liikuntaneuvontaan osallistuva nuori antaa henkilökohtaisen luvan omien tietojen käsittelyyn ja tiedonkulkuun eri toimijoiden välillä.

Lopuksi

Tsemppaa hyvä fiilis -hanke päättyy heinäkuussa 2021. Toimintamalli on tuottanut Pieksämäellä hyviä tuloksia ja toimintaa pyritään kehittämään laajemmalle kohderyhmälle. Toimintamallia voi soveltaa myös muihin kohderyhmiin kuin NEET-nuoriin. Malli on todennetusti vaikuttava, ja se sekä edistää nuorten hyvinvointia ja osallisuutta että myös parantaa palvelujärjestelmän toimivuutta verkostoimalla eri alojen ammattilaisia. Toimintamallia kannattaa esitellä mahdollisimman monissa kanavissa, jotta se juurtuisi laajemmalti koko Suomeen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luonnonhoitotöissä voi tehdä hyvää luonnolle ja muille ihmisille

Luonnonhoitotöissä opiskelu- ja työelämän ulkopuolella olevat työskentelevät luonnon hyvinvoinnin eteen, esimerkiksi rakentamalla linnunpönttöjä. Toiminta lisää merkityksellisyyden kokemusta ja vahvistaa uskoa tulevaisuuteen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus	2
Toimintamallin käyttöönoton ehdot	2
Toimintaympäristö	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle	4
Mallin arviointi	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa	5
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen	7

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Yhteenveto.....	9

Kehittäjä

Luontoa toimintaan yli rajojen, Oulu, Oulun kaupunki ja Metsähallitus toteuttaja, (ESR, 1.1.2019 –31.12.2020).

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Anu Puhakka, osahankkeen projektipäällikkö, etunimi.m.sukunimi@ouka.fi, Oulun kaupunki nuorisopalvelut

Anu Kuustie ja Esa Salonen, projektityöntekijät, etunimi.sukunimi@ouka.fi, Oulun kaupungin Nuorisopalvelut

Hannele Kytö, osahankkeen projektipäällikkö, etunimi.sukunimi@metsa.fi, Metsähallitus Luontopalvelut

Juho Niemelä, projektityöntekijä, etunimi.sukunimi@metsa.fi, Metsähallitus Luontopalvelut

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Luontoa elämään! - Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hankkeessa, (ESR 2015-2017)
- Laavu (2014–2020), Työtä luonnosta lissä (2015–2018) ja OSAT – Osallisuuden askeleet työllistymispoluille (2017–2020)
- Vihreä Telakka – eteenpäin luonnon avulla -hankkeessa (ESR 2018–2022)

Mallin kuvaus

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Työkohteen valinta ja työohjeet

Luonnonhoitotöiden toteuttamiseksi tarvitaan työkohteita ja työohjeet sekä tarvittavat työvälineet ja -materiaalit. Erityisen soveltuvia kohteita ovat muun muassa hoidettavat perinnemaisemat, kunnostettavat purot ja kohteet, joista on tarve poistaa vieraslajeja tai kerätä roskaa. Työkohteiden valinnassa on hyvä ja usein välttämätöntäkin tehdä yhteistyötä alueen omistajan tai hallinnoivan tahon kanssa niin, että voidaan sopia mitä töitä tehdään ja milloin. Monesti työn ohjeistukseen saatetaan tarvita tietyn alan asiantuntijan osaamista ja panosta, kuten opastusta vieraslajien tunnistamiseen tai ohjausta puron kunnostuksen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toteuttamiseen. Riippuen työn luonteesta ja kestosta, on hyvä omata myös perustaidot luonnossa liikkumisesta, kuten sopivan vaatetuksen valintaan ja eväiden varaamiseen.

Ympäristökasvatusta ja keinoja vaikuttaa

Luonnonhoitotöitä tekemällä osallistujat saavat tietoa luonnosta ja siitä, miten tehty työ vaikuttavaa luonnon hyvinvointiin. Tiedon saaminen ja konkreettinen tekeminen vahvistavat luontosuhdetta ja omia vaikuttamismahdollisuuksia luonnonympäristöjen tilaan, mikä voi myös osaltaan lisätä toivoa paremmasta tulevaisuudesta ja lievittää mahdollista luontoahdistusta. Luonnonhoitotyöt ovatkin myös ympäristökasvatusta, joka antaa ymmärrystä luonnosta ja omasta suhteesta siihen sekä luonnon vaalimisesta. Toiminta antaa myös välineitä ja perspektiiviä ympäristön tilan aiheuttamien negatiivistenkin tunteiden ymmärtämiseen ja kohtaamiseen. Luonnonhoitotyöhön osallistuminen tarjoaa mahdollisuuden lisätä paitsi omaa ja luonnon hyvinvointia, myös yhteistä hyvää. Osallistujalle luonnonhoitotyöt tuottavat kokemusta merkityksellisyydestä.

Toimintaympäristö

Hyviä toimintaympäristöjä luonnonhoitotöille ovat esimerkiksi puistot ja retkeilyalueet, puutarhat, maatilat, kansallispuistot ja erämaa-alueet - ylipäätään luontoalueet, joilla kunnostustöille on tarve. Eriyisen soveltuvia kohteita ovat muun muassa hoidettavat perinnemaisemat, kunnostettavat purot ja kohteet, joista on tarve poistaa vieraslajeja tai kerätä roskaa. Luonnonhoitotöitä voidaan tehdä myös sisätiloissa, sisällä voi rakentaa esimerkiksi linnunpönttöjä tai hyönteishotelleja.

Toimintamallia on sovellettu nuorten työpajoilla. Toimintamallia voidaan soveltaa myös aikuisille suunnatuilla työpajoilla. Toiminta kiinnittyy osaksi luontoperustaista kuntoutustoimintaa. Toiminta voi kiinnittyä myös muihin sote-palveluihin, kuten työllisyyspalveluihin tai sivistys- ja vapaa-ajan palveluihin.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmänä ovat työpajojen asiakkaat. Pajojen asiakkaat ovat työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia henkilöitä, joten heiltä puuttuu työ- tai opiskeluyhteisö, ja usein myös vapaa-ajan sosiaaliset yhteisöt ovat vähäisiä. Oma elinympäristö voi olla alueellisesti hyvin rajautunut. Osallistuja saattaa kaivata tukea luontoon lähteäkseen ja siellä toimintaan. Luonnonhoitotyöt lisäävät osallistujien vaikuttamisen mahdollisuuksia. Toimintaa voidaan toteuttaa myös muissa palveluissa osana hyvinvointia tukevaa työtä.

Toissijaisena kohderyhmänä ovat työpajoilla työskentelevät ohjaajat ja muut ammattilaiset, jotka kohtaavat kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä ja voivat joko itse toteuttaa toimintaa tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ohjata asiakkaitaan toiminnan piiriin. Yhteistyökumppaneina voivat toimia esimerkiksi hankkeet, kunnan eri toimialat, kuten sosiaali- ja terveystoimi, liikuntatoimi tai työllisyyspalvelut, järjestöt, yritykset, oppilaitokset.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Esimerkkejä ja ideoita luonnonhoitotöistä

Toimintamallia on testattu ja kehitetty Oulussa Luontoa toimintaan – yhteistyömalleja osallisuuteen -hankkeessa. Kohderyhmänä ovat olleet nuoret 17–29-vuotiaat työpaja-asiakkaat. Hankkeen toteutusajalle osunut koronapandemia sai ihmiset lähtemään aiempaa runsaslukuisemmin luontoon, muiden harrastusmahdollisuuksien kaventuessa. Pandemia osaltaan korosti toiminnan tärkeyttä tuomalla esille luonnon merkityksen ja sen, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus kokea luontoa tavalla tai toisella.

Hankkeessa toteutettuja luonnonhoitotöitä:

- Purokunnostukset
- Perinnebiotoopit, luonnonniittyjen hoito
- Linnunpönttöjen rakentaminen, asennus ja huolto
- Hyönteishotellien rakentaminen ja asennus
- Liito-oravien pöntöt
- Männyntaimien poisto
- Luonnonhoitotyöt sekä pienet rakennus-, huolto- ja kunnostustyöt

Tarvittavat resurssit

Mallin käyttöönotossa keskeistä on, että ohjaajat ovat itse motivoituneita ja kiinnostuneita luonnosta. Työntekijän on myös hyvä hallita luonnossa liikkumisen perustaitoja, kuten sään ja olosuhteiden mukainen pukeutuminen ja oman sijainnin paikantaminen, luontoperustaisen toiminnan periaatteet. Sen sijaan luonnonhoitotöissä tarvittava erityisosaaminen, esimerkiksi puron kunnostukseen liittyen, voidaan tarvittaessa hankkia myös yhteistyökumppanin kautta. Monia luonnonhoitotöitä voidaan tehdä tavanomaisilla työkaluilla, joiden hankinta on helppoa ja jotka ovat suhteellisen edullista. Mikäli toimintaa toteutetaan yhteistyössä esimerkiksi kunnan tai järjestöjen kanssa, myös välineiden lainaaminen voi olla mahdollista. Toiminnan toteuttamiseksi tarvitaan luontokohde, jossa voidaan tehdä luonnonhoitotöitä joko kohteessa paikan päällä tai viemällä sinne esimerkiksi linnunpönttöjä. Luontokohteen hyödyntämisestä toiminnassa sovitaan kohteen omistajan tai haltijan kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Luonnollisesti toimintaan tulee olla varattu riittävät taloudelliset ja ajalliset resurssit, jolloin korostuu myös organisaation johdon tuki toiminnalle. Aikaresurssia tarvitaan toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen lisäksi työntekijöiden kouluttamiseen. Toiminta ei vaadi erityisiä hankintoja tai tiloja, mutta esimerkiksi työvälaineistä ja kuljetuksista aiheutuviin kuluihin on varauduttava. Kuluja voi aiheutua myös mikäli tarvitaan ulkopuolisia asiantuntijoita esimerkiksi luonnonhoitotöiden opastamiseen.

Mallin arviointi

Arvioidaan osallisuuden ja lupaavan käytännön kriteerin näkökulmasta. Arvioi osallisuutta edistävää toimintamallia, toimintatapaa tai periaatetta, älä koko hankkeen toimintaa. **Ei** kuvailta tässä kohtaa **uusia asioita toimintamallista** tai sen toteutuksesta.

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toiminta edistää osallistujien fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Osallisuutta edistäviä vaikutuksia syntyy erityisesti oman kyvykkyyden ja pystyvyyden huomaamisen ja vahvistumisen avulla. Luonnonhoitotöiden tekeminen tarjoaa työpajan asiakkaalle mahdollisuuden osallistua työpajatoimintaan konkreettisen tekemisen kautta. Tämä voi olla osalle luontevampi tapa osallistua kuin asioiden käsittely ainoastaan sanallisesti tai keskustelun kautta. Toimintaan osallistuminen ei edellytä aiempaa kokemusta tai osaamista luonnossa toimimisesta, vaan osallistumalla voi oppia uusia taitoja ja tietoja sekä saada kokemuksia, elämyksiä ja vaihtelua arkeen. Toimintaan osallistuminen mahdollistaa myös sellaisiin luontokohteisiin pääsemisen, joihin osallistujalla ei muuten olisi mahdollisuutta. Pajan asiakkaat päättävät itse missä määrin ja millä tavalla he toimintaan osallistuvat. Osallistujilla on halutessaan myös mahdollisuus kokeilla erilaisia rooleja, osallistumalla esimerkiksi kunnostustyön suunnitteluun tai toteutukseen.

Toimintaa pyritään markkinoimaan suoraan nuorille. Lisäksi nuoria ohjautuu työpajatoimintaan verkostojen kautta, esimerkiksi nuorisososiaaliryhmien, oppilaitosten ja mielenterveyspalvelujen kautta. Toimintaan osallistumisen kynnyksiä madaltaa se, että toimintaa voidaan toteuttaa asiakkaiden lähiluonnossa tai kohtuullisten etäisyyksien päässä osallistujan kotoa. Monia luonnonhoitotöitä tehdään luontoympäristöissä perinteisen sisätiloissa tapahtuvan työpajatoiminnan sijaan. Luonnossa osallistujan on helpompi säädellä fyysistä ja psyykkistäkin etäisyyttä toisiin osallistujiin ja ohjaajiin. Luontoympäristössä kaikki osallistujat, ohjaajat ja asiakkaat, ovat keskenään tasavertaisempia ja vuorovaikutus on usein vapaampaa kuin perinteisessä kohtaamisessa sisätiloissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Myös ammattilaiset voivat ottaa toiminnan aikana erilaisia rooleja huomioiden kuitenkin vastuunsa ryhmän toiminnasta. Luontoperustaiset menetelmät monipuolistavat työtä ja tuovat uutta osaamista. Ammattilainenkin pääsee osalliseksi luonnon hyvinvointivaikutuksista.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Osallisuutta edistäviä vaikutuksia syntyy erityisesti merkityksellisen yhteisen tekemisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien myötä. Toiminnan, esimerkiksi kunnostettavien kohteiden valinnan, yhteinen suunnittelu osallistujien ja ammattilaisten kesken, antaa kaikille osapuolille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa yhteisen toiminnan toteutumiseen. Toiveita toiminnalle voidaan kysyä myös anonyymisti, mikä madaltaa kynnyistä oman mielipiteen ilmaisemiseen. Osallistujat voivat omien voimavarojensa ja vahvuksiensa mukaisesti olla mukana luonnonhoitotöiden suunnittelussa, valmistelussa ja toteutuksessa. Kun toiminnan sisältö suunnitellaan yhdessä osallistujien kanssa, toiminnasta muodostuu osallistujien näköistä ja samalla voidaan käydä läpi mahdollisia mietittyviä asioita.

Osallistujilla on mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja ilmaisuun esimerkiksi linnunpönttöjä rakentamalla tai puron kunnostusta toteuttamalla. On tärkeää, että luonnonhoitotyöt tehdään asiantuntevan ohjauksen mukaan, mutta luovuudelle on myös mahdollista jättää sijaa toteutuksessa. Toiminnassa syntyneet tuotokset, kuten kunnostetut perinneniityt tai purot tai vieraslajien poistaminen tietyltä alueelta, ovat kenen tahansa kohteessa vierailevan ilona ja hyötynä. Näin osallistujat saavat omaa osaamistaan ja tekemistään esille myös laajemmalle joukolle ja voivat siten olla osa yhteisöä. Luonnonhoitotyöt ovat hyvän tekemistä paitsi itselle ja muille myös luonnolle ja elinympäristölle. Toiminnan ja tekemisen kautta osallistujat myös oppivat uusia taitoja ja tietoja luonnosta ja sen hyvinvoinnin vaalimisesta sekä siitä, miten tehdyt luonnonhoitotyöt vaikuttavat luonnon tilaan. Konkreettisten vaikuttamistoimien tekeminen sekä itselle, muille ja luonnolle tärkeisiin asioihin vaikuttaminen voi myös vahvistaa uskoa tulevaan ja lieventää mahdollista ahdistusta luonnon tilasta ja tulevaisuudesta. Luonnossa toimiminen ja luonnosta oppiminen vahvistavat huomaamattakin osallistujien luontosuhdetta, mistä voi ammentaa hyvinvointia myös ohjatun toiminnan jälkeen. Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa myös kansalais- ja demokratia taitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttamista, toisten kunnioittavaa kohtaamista ja tietämystä jokamiehen oikeuksista.

Toimintaan osallistuvien työpaja-asiakkaiden lisäksi toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan vahvasti eri alojen asiantuntijoiden ja eri organisaatioiden yhteistyönä. Tämä laajentaa yksittäisten organisaatioiden mahdollisuuksia toteuttaa luontoperustaista toimintaa. Samalla

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mukana olevilla organisaatioilla on mahdollisuus laajentaa ja kehittää yhteistyöverkostojaan ja käytettävissä olevaa asiantuntemustaan. Yksittäisille ammattilaisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden oppia uutta ja olla mukana mielekkäässä työssä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toiminnassa on yleishyödyllinen ulottuvuus: luonnonhoitotöitä tekemällä luodaan yhteisiä, kaikille avoimia tiloja. Esimerkiksi kunnostetulla purolla tai luonnonniityllä voi kuka tahansa vapaasti vierailla. Toiminnan keskeinen ajatus on, että toimintaan osallistuvat kohtaavat toisensa tasavertaisina ihmisinä. Luontoympäristö tukee osaltaan tätä tavoitetta, myös muiden kohteessa vierailevien osalta. Toiminta tarjoaa osallistujille mahdollisuuden oppia uusia tietoja ja taitoja sekä tehdä merkityksellistä työtä, josta kuka tahansa voi nauttia. Lisäksi osallistujat saavat olla osa yhteisöä ja voivat saada siten yhteisöllisyyden kokemuksia. Osallistujien merkityksellisyyden ja yhdenvertaisuuden kokemus vahvistuu. Osallistujien luontosuhde voi vahvistua luonnossa ja sen hyväksi toimimisen myötä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminta on luonut uutta rakennetta työpajatoimintaan niin pajojen toiminnan sisällön kuin yhteistyöverkostojen osalta. Lisäksi hankkeen aikana perustettiin Ympäristöpaja, jonka tehtävänä on yhdessä Luonto- ja liikuntapajan kanssa koordinoita luonnonhoitotöitä ja toimia työpajojen tukena. Työpajaohjaajien koulutus lisää valmiuksia ohjata luonnonhoitotöiden tekemistä ja muuta luontolähtöistä toimintaa työpajoilla ja lisää ohjaajien tietoa luonnon hyvinvointivaikutuksista. Luonto-osaaminen huomioidaan nykyisin myös työpajaohjaajien rekrytoinneissa. Toimintamalli laajentaa keinoja vastata ennen kaikkea työpaja-asiakkaiden tarpeisiin, mutta samalla myös mukana olevien organisaatioiden ja luonnon tarpeisiin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Luontolähtöisten menetelmien positiivisista hyvinvointi- ja terveystaikutuksista on olemassa runsaasti tutkimusnäyttöä niin kotimaasta² kuin ulkomailtakin³, myös kokemusperäistä tietoa

² Turunen A. W., Halonen J., Korpela K., Ojala A., Pasanen T., Siponen T., Tiittanen P., Tyrväinen L., Yli-Tuomi T. & Lanki T. (2023) Cross-sectional associations of different types of nature exposure with psychotropic, antihypertensive and asthma medication. *Occupational and Environmental Medicine*, 80(2), 111–118. <https://oem.bmj.com/content/80/2/111>

³ ten Brink P., Mutafoğlu K., Schweitzer J-P., Kettunen M., Twigger-Ross C., Baker J., Kuipers Y., Emonts M., Tyrväinen L., Hujala T. & Ojala A (2016) The health and social benefits of nature and biodiversity protection. A report for the European Commission, Institute for European Environmental Policy 2016. <http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/intro/docs/Health%20and%20Social%20Benefits%20of%20Nature%20-%20Final%20Report%20Main%20sent.pdf>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

on koottu runsaasti esimerkiksi Innokylän toimintamallikuvauksiin⁴. On olemassa alustavia tutkimustuloksia myös siitä, että hyvinvoinnin kannalta tärkeitä ovat ”pelkän” luonnossa olemisen lisäksi myös psykologiset tekijät kuten motiivit, huomion kohdistus ja vuorovaikutus ympäristön kanssa⁵. Tämä tausta tukee luonnonhoitotöiden, joita tehdessä ollaan konkreettisesti vuorovaikutuksessa luonnon kanssa ja kohdistetaan siihen huomiota, tekemistä osana työpajatoimintaa.

Hankkeessa haluttiin aiemman tiedon ja kokemusten pohjalta edelleen kehittää ja kokeilla luontolähtöisiä menetelmiä laajemmin osana työpajatoimintaa. Luonnonhoitotyöt liitettiin hankkeessa ilmenneen tarpeen myötä osaksi muuta valmennuskokonaisuutta, ne olivat esimerkiksi osa leirin toimintaa tai luontovalmennusryhmän retkeä, töitä toteutettiin myös projekteina. Luonnonhoitotöiden liittäminen työpajatyöskentelyyn mahdollistui hankeresurssin ja Metsähallitusyhteistyön myötä.

Toiminta herätti kiinnostusta kohderyhmässä, yhteistyökumppaneissa ja mediassa. Hankkeessa toiminnan tuloksia ja vaikutuksia selvitettiin valmiilla mittareilla (Kyky-viisari, Sovari-mittari, ORS-mittariin pohjautuvat menetelmät) ja erityisesti keräämällä palautetta osallistujilta ja ammattilaisilta ns. retkipalautteena aina toiminnan jälkeen. Osallistujien kokemuksia selvitettiin myös opinnäytetöiden muodossa. Tiedonkeruun perustella osallistujien toimintakyky ja osallisuus vahvistuivat toiminnan aikana. Tiedonkeruun ja toiminnan arvioinnin on hyvä olla pysyvä osa toimintaa, koska sen avulla voidaan osoittaa toiminnan vaikutuksia myös muille. Yhteistyö Metsähallituksen kanssa muun muassa luonnonhoitotyökohteiden valinnan ja töiden ohjauksen osalta oli onnistunutta.

Keskeistä toiminnan juurtumisen kannalta on yhteistyökumppanuuksien vakiintuminen ja kehittyminen. Yhteistyökumppanit voivat osoittaa työpajatoimintaan luontokohteita, joissa luonnonhoitotöitä voidaan toteuttaa, lisäksi he voivat tarjota asiantuntemustaan tai vaikkapa työvälineitä töiden toteuttamisen tueksi. Jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että yhteistyökumppanit kokevat toiminnan edistävän jotenkin myös omia tavoitteitaan. Hankkeen aikana onnistuttiinkin vahvistamaan työpajojen ja muiden yhteistyökumppaneiden sitoutumista toimintaan. Toiminnallisen ympäristökasvatuksen toimintamalli, jonka keskeinen

---

⁴ Innokylä (2023)

https://innokyla.fi/fi/generalmodels?keyword=sokra+luonto&phenomena=All&target_group=All&funding_body=All&development_phase=All

⁵ Pasanen T. (2019) Everyday Physical Activity in Natural Settings and Subjective Well-Being Direct Connections and Psychological Mediators. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/118176>

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

osa luonnonhoitotyöt ovat, on jäänyt hankkeen päätyttyä käyttöön ja sitä on tarkoitus edelleen kehittää.

Työpajaohjaajien ja yhteistyökumppaneiden osaamisen ylläpitäminen on toinen avaintekijä toiminnan jatkuvuuden kannalta. Tämä on tärkeää siitakin näkökulmasta, ettei toiminta työpajoilla olisi kiinni vain yksittäisten ohjaajien kiinnostuksesta tai harrastuneisuudesta.

Hankkeessa laaditut julkaisut ja muut materiaalit tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan toiminnan tai lisätä tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaa. Päätäjien tiedottaminen on tärkeää, jotta toimintaan saadaan resursseja. Juurtumisen kannalta oleellista on tuottaa tietoa luontoperustaisen toiminnan vaikuttavuudesta kuntoutuksen kentällä, mukaan lukien pidemmän aikavälin vaikutukset. Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että luonnon hyvinvointivaikutukset ovat aiheina enemmän esillä sosiaalialan koulutuksessa.

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta kaikilla kolmella osallisuuden osa-alueella, erityisesti vaikuttamisen ja yhteisen hyvän tekemisen osa-alueilla. Luontoa toimintaan - Yhteistyömalleja osallisuuteen -hanke on päätynyt vuoden 2020 lopussa, mutta kehitetty toiminta jatkuu. Hankkeen motivoimana on perustettu Ympäristöpaja, jonka tehtävänä on yhdessä Luonto- ja liikuntapajan kanssa koordinoita luonnonhoitotöiden toteuttamista osana työpajatoimintaa. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luontolähtöinen kuntoutus

Luontolähtöinen kuntoutus tarjoaa kyvykkyyden kokemuksia ja merkityksellisen yhteisön työelämän ulkopuolella oleville. Toiminnan lähtökohtana on asiakas-ohjaaja-valtasuhteen tiedostaminen. Tämä näkyy voimavarakeskeisyytenä ja tasavertaisena kumppanuutena.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Vihreä Telakka – eteenpäin luonnon avulla -hanke (ESR 1.4.2018–31.12.2022). Hankkeen toteuttaja on Piällysmies ry.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Laura Vanttinen, hankepäällikkö, laura.vanttinen@savonlinna.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Henki ja elämä – Luonto toipumisen lähteenä -hankkeessa (ESR 2021–2023)

Mallin kuvaus

Luontolähtöinen kuntoutus on pitkäkestoista ja säännöllisesti toistuvaa toimintaa, joka tapahtuu luontoympäristössä. Toiminta sisältää arkisia työtehtäviä, jotka voivat ympäristön ja vuodenajan mukaan liittyä esimerkiksi puutarhan- ja ympäristöhoitoon, eläintenhoitoon,

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kalastukseen, kädentaitoihin, patikointiin tai retkikohteiden huoltoon. Luontoympäristön työtehtävät yhdistävät kaikkia ihmisiä statuksesta riippumatta.

Vuorovaikutuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että kaikki ovat samanarvoisessa asemassa, kun töitä suunnitellaan ja tehdään. Toiminta etenee osallistujien osaamisen mukaan ja kaikilla osallistujilla on mahdollisuus omalla osaamisellaan ottaa eri tehtävien asiantuntijuus. Ohjaajat eivät esimerkiksi ole viherammattilaisia ja osallistujat saattavat tietää viherrakentamisesta heitä enemmän, jolloin keskinäiset roolit voivat vaihtua. Toimintamallissa puretaan siten tietoisesti asiakkaan ja ohjaajan välisiä hallinta- ja valtasuhteita.

Luontoympäristössä ja eläinten parissa toimiminen kuntouttaa toisaalta rauhoittamalla ja toisaalta aktivoimalla toimintaan. Sen kautta avautuu tilaisuuksia vuorovaikutukseen, yhteistyöhön, oppimiseen ja vertaistuen saamiseen.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Luontolähtöinen kuntoutus tarjoaa mahdollisuuden aktiiviseen ja mielekkääseen toimintaan luontoympäristössä. Toiminta on suunnattu fyysistä tai psyykkistä kuntoutusta tarvitseville, työelämän ulkopuolella oleville työkäisille. Osallistujat ohjautuvat kuntoutukseen kaupungin ja järjestöjen palveluista. Jokaisen osallistujan kanssa tehdään sopimus kuntoutukseen osallistumisesta 1-5 päivänä viikossa, toimintakyvyn mukaan.

Toimintaan tulee olla käytössä rauhalliseksi ja terapeuttiseksi viherympäristöksi sopiva alue. Kädentaitoisia ja luontoharrastaneita kokoaikaisia ohjaajia tulee olla vähintään kaksi. Ohjaajilla tulee olla mielellään aiempaa kokemusta kasvien ja eläinten hoitamisesta.

Malli on luonteeltaan kokeileva ja sitä sovelletaan aina kunkin alueen erityispiirteet ja luontoympäristö huomioiden. Luontotoiminnan suunnittelussa täytyy ottaa huomioon vuodenaika ja sääolosuhteet. Toiminnan suunnittelusta ja materiaalihankinnoista vastaavat ohjaajat. Toiminnasta vastaavan henkilön tehtäviin kuuluu kumppanuuksien luominen ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa, asiakkaiden yksilöllinen tuki ja ohjaajien tuki.

Toimintaympäristö

Mallin toimintaympäristöksi soveltuu parhaiten rauhallinen viherympäristö, jossa on mahdollisuus palstaviljelyyn ja muihin luontolähtöisiin askareisiin. Ympäristössä pitää olla mahdollisuus päästä sisätiloihin lämmittelyä sekä ruuanlaittoa varten.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta voi kiinnittyä kunnan työllisyyspalveluihin tai sosiaalipalveluihin. Mitä tunnetumpaa toiminta on kunnassa, sen paremmin kunnan eri työntekijät osaavat ohjata asiakkaita palveluun.

Toimintaympäristön sijainti ja saavutettavuus ovat oleellisia asiakasohjautuvuuden kannalta. Luontoympäristön ei tulisi olla liian kaukana kunnan keskustasta ja sinne olisi hyvä olla sujuvat julkiset liikenneyhteydet.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Luontolähtöisen kuntoutuksen kohderyhmänä ovat työelämän ulkopuolella olevat työikäiset. Toimintamallista ovat hyötynneet osallistujat, joilla on haasteita sosiaalisessa, psyykkisessä ja/tai fyysisessä toimintakyvyssä. Erityisesti ovat hyötynneet osallistujat, joilla on taustalla turvattomuuden ja arvottomuuden kokemuksia.

Luonto- ja eläinavusteiset menetelmät soveltuvat hyvin esimerkiksi autismikirjon henkilöiden kuntoutukseen. Luonto ja eläimet rauhoittavat ja vuorovaikutus eläinten kanssa lievittää stressiä. Mallista ovat hyötynneet myös työuupumuksesta kärsineet, jotka ovat ohjautuneet palveluun TE-toimiston kautta.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Valtasuhteiden tiedostaminen kuntoutuksessa

Asiakastyö on aina herkkä hallinta- ja valtasuhteille. Luontolähtöisessä kuntoutuksessa ohjaajat asettuvat samalle viivalle kuntoutujien kanssa ja sulautuvat joukkoon konkreettisesti vaikkapa laittamalla kumisaappaat jalkaan ja osallistumalla palstan muokkaamiseen. Näin osallistujien ja ohjaajien välinen suhde tasa-arvoistuu.

Valtasuhteiden tiedostaminen tukee osallisuuden edistämistä monella tavalla.

Luontolähtöisessä kuntoutuksessa vuorovaikutus ei keskity ongelmiin, vaan voimavaroihin ja jokaisen vahvuuksiin. Kaikkien osallistujien kykyihin luotetaan, mutta muutokseen ei pakoteta. Luontoympäristössä jokaisella on mahdollisuus vahvistaa omia voimavarojaan omaan tahtiin. Ohjaajien puhe on arvostavaa, ja kaikille puhutaan ja näytetään tunteita riippumatta töihin osallistuvan statuksesta. Tämä luo arvokkuuden kokemuksia osallistujille.

Savonlinnan luontolähtöinen kuntoutus juurtuu osaksi kaupungin palveluita

Vihreä Telakka -hankkeen kehittämään luontolähtöiseen kuntoutukseen osallistuu viikoittain 25-30 vakituista kävijää. Päivittäiseen toimintaan osallistuu keskimäärin 15 kuntoutujaa. Suuri osa toiminnasta tapahtuu Savonlinnassa Vuohimäen tilalla, jossa hoidetaan tilan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kasveja, eläimiä ja rakennuksia eri vuodenaikojen tarpeiden mukaan. Hankkeessa rakennetaan, huolletaan ja korjataan myös muita kohteita. Paikkakunnalla on koettu tarvetta laajentaa kuntoutusympäristön vaihtoehtoja erityisesti miehille ja tässä onkin onnistuttu: lähes 70 % osallistujista on ollut miehiä.

Toiminnasta kiinnostuneita on enemmän kuin hankkeen nykyisissä puitteissa on mahdollista ottaa vastaan. Siksi myös kaupungin työpajalta käy viikoittain oma ohjaaja vaihtuvan pienryhmän kanssa hoitamassa eläimiä ja osallistumassa muuhun toimintaan. Lisäksi järjestetään yhteistoimintapäiviä säännöllisesti eri toimijoiden kanssa. Toiminta on käynnistetty hankerahoituksella, mutta kaupunki on sisällyttämässä toimintaa osaksi omaa palveluvalikoimaansa. Toiminta kiinnittyy kaupungin työllisyyspalveluihin.

Monien kuntoutuksen kohderyhmään kuuluvien juhlapyhät saattavat olla yksinäisiä. Hankkeessa järjestetyt juhannustanssit ovat kuntoutukseen osallistuvan porukan yhteinen ponnistus ja yhteishengen nostattaja. Tanssit luovat kuuluvuuden kokemuksia osallistujille. Tansseihin kutsutaan myös kuntoutuksen ulkopuolisia vieraita. Juhlien järjestäjillä on näin mahdollisuus osallistua yhteiseen hyvään ja saada siitä tunnustusta.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Luontolähtöisen kuntoutusmallin osallisuutta edistävät vaikutukset perustuvat osallistujien kyvykkyyden kokemusten ja toimijuuden vahvistumiseen. Toimijuuden vahvistumiseen pyritään kuntoutuksessa kahden keinon kautta: 1) voimavaralähtöinen vuorovaikutus, jossa kuntoutuja ja ohjaaja ovat mahdollisimman tasavertaisessa suhteessa toisiinsa ja 2) päivittäiset mahdollisuudet onnistumisen kokemuksiin tilan tehtävissä. Lisäksi luonnossa on helppo säädellä oman osallistumisen määrää toimintaan ja sosiaalisiin kontakteihin. Siksi malli on avoin kaikissa kuntoutuksen eri vaiheissa oleville.

Kyvykkyyden kokemuksen vahvistumisen myötä osallistujalla on mahdollista irtautua palvelujärjestelmän tuottamista rooleista, kuten päihdekuntoutujan tai mielenterveyspotilaan rooleista. Näistä rooleista irrottautumista helpottaa neutraali viherympäristö. Luonnon edessä kaikki ovat tasavertaisessa asemassa.

Osallistuja voi kuntoutuksessa nähdä itsensä uudella tavalla merkityksellisen toiminnan kautta. Ohjaajat eivät ole viherammattilaisia, joten osallistujilla on mahdollisuus ottaa viherympäristön asiantuntijuus omalla osaamisellaan. Toiminta ja tekeminen muokkautuvat

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

koko ajan osallistujien osaamisen mukaisesti. Ohjaajalta tämä vaatii heittäytymistä, mutta luo tilaa kaikkien osallistujien kyvykkyyden kokemuksille. Osallistujat tulevat näin näkyviksi osaavina toimijoina. Toiminnan asiantuntijuuden siirtyminen ohjaajilta osallistujille voi omalta osaltaan purkaa perinteisiä asiakastyöhön liittyviä valtasuhteita.

Mahdollisuus osallistua toimintaan omien voimien ja kykyjen mukaisesti antaa osallistujalle oppimisen kokemuksia. Kyvykkyyden kokemukset ovat tärkeitä, jotta osallistujalla on mahdollisuus laajentaa omaa minäkuva. Asiakaspalautteen perusteella toimintaan on helppo tulla mukaan ja tarvittaessa on mahdollisuus vetäytyä myös omaan rauhaan.

Toiminta viherympäristössä tarjoaa erilaisia ja uusia toimijuuksia osallistujille. Osallistujien aiemmat toimijuudet ovat saattaneet kietoutua hyvinvointia heikentävien tapojen, kuten päihteidenkäytön ympärille. Tässä kuntoutuksessa osallistuja saa ottaa erilaisia rooleja viherympäristön rakentamiseen osallistuessaan.

Luontolähtöiseen kuntoutukseen tullessaan osallistujan omakuva saattaa olla kielteinen, mikä näkyy sosiaalisten tilanteiden pelkona. Viherympäristössä tehtävien yhteisten ponnistusten lomassa on matala kynnyksellä osallistua yhä enemmän vuorovaikutukseen toisten osallistujien kanssa. Tämä lisää kokemusta vaikuttamisen mahdollisuuksia yhteisössä.

Viherympäristössä osallistuja voi liittyä yhdessä muiden kanssa nauttimaan luonnon tarjoamista mahdollisuuksista. Osallistuja nähdään luontolähtöisessä kuntoutuksessa tasaveroisena kumppanina. Ohjaajat ja koordinaattori osallistuvat osallistujien kanssa yhdessä kaikkiin alueen töihin. Viherympäristössä ei ole hierarkioita, vaan kaikki ponnistelevat yhteisen hyvän eteen. Tämä lisää yhdenvertaisuuden kokemusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta toisten osallistujien kanssa. Samalla vahvistuu luottamus toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Vuodenkiertoon kuuluvien juhlien järjestäminen, kuten esimerkiksi juhannustanssit kesällä ja elonkorjuujuhlat syksyllä, vahvistavat osallistujien yhteisöllisyyden kokemusta. Juhliin kutsutaan myös toiminnan ulkopuolisia ihmisiä, jolloin osallistujalla on mahdollisuus kokea kuuluvuutta myös laajemmin omalla paikkakunnallaan, oman viiteryhmänsä ulkopuolella. Juhlien järjestämiseen osallistuminen antaa osallistujille vaikuttamisen mahdollisuuksia. Juhlat ovat paikka, jossa osallistujat saavat oman osaamisensa näkyviin ja saavat tunnustusta myös oman viiteryhmänsä ulkopuolelta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Tehtävät luontoympäristössä tukevat sitä, että ihmiset voivat kohdata toisensa tasavertaisina ilman, että kunkin taustat tai ongelmat määrittäisivät kohtaamisia. Vuorovaikutus ei ole kiinni ihmisten taustoissa, vaan viheralueen töissä. Osallistujapalautteen mukaan konkreettisesti yhdessä tekemisessä ajantaju katoaa.

Toiminnassa kaikki tekeminen tähtää yhteiseen hyvään ja lähes kaikissa tilan töissä tarvitaan yhteistyötä. Jokaisen osallistujan panos on merkittävä. Osallistuja saa myös tekemisen kautta liittyä osaksi yhteisöä.

Toiminta tarjoaa monia mahdollisuuksia luoda yhteistä hyvää. Esimerkiksi luonnonhoitotyöt luonnonsuojeluyhdistyksen apuna tai retkikohteiden huolto edistävät ympäristön monimuotoisuutta ja viihtyisyyttä. Uuden hirsilaavun rakentaminen, pitkospuiden asentaminen retkipoluille, mehiläisvahakynttilöiden ja luontosaippuoiden tekeminen ja pajutyöt ovat esimerkkejä siitä, miten osallistuja saa taitonsa näkyville myös viiteryhmänsä ulkopuolella.

Osallistajat saavat nauttia toiminnassa yhteisöllisyyden hyvistä puolista. Palautekyselyn mukaan suurin osa vastaajista koki, että ihmisten seurassa oleminen on helpottanut toiminnassa. Suurin osa myös koki, että yksinäisyyden tunne oli helpottanut.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminnassa on kehitetty vaikuttavaksi todettu luontolähtöisen kuntoutuksen malli, joka on monistettavissa eri paikkakunnille.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Luontolähtöinen kuntoutus vastasi Savonlinnan kaupungin tarpeeseen saada mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sopivia kuntoutusmenetelmiä. Luontoon tukeutuvia menetelmiä hyvinvointipalveluiden tuottamisessa eli Green Care -toimintaa ei ollut aiemmin kokeiltu yhtä laajasti Savonlinnassa. Hyvät kokemukset luontoperusteisen kuntoutuksen toimivuudesta Suomessa ja ulkomailla olivat kuitenkin rohkaisevia.

Tutkimusnäyttö luonnon monitahoisista vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin loi pohjan kuntoutuksen suunnittelulle. Aiempien tutkimusten mukaan luontolähtöisistä kuntoutusmenetelmistä hyötyvät myös autismikirjoon kuuluvat tai masennuksesta kärsivät ihmiset, joille muut kuntoutusmenetelmät eivät ole soveltuneet hyvin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Luontolähtöiseen kuntoutukseen olisi tällä hetkellä tulossa enemmän asiakkaita kuin toimintaan voidaan ottaa. Kuntoutus on saanut paljon kiitosta asiakkaita ohjaavilta tahoilta Savonlinnassa. Yhteistyökumppanit ovat huomanneet toiminnan merkityksen asiakkaiden hyvinvoinnille ja toiminnalle on selvästi paljon kysyntää.

Asiakkaita ohjaavat tahot ovat olleet kiinnostuneita toiminnasta ja useat ammattilaisryhmät ovat vierailleet tutustumassa toimintaan. Toiminta on herättänyt mielenkiintoa paikkakunnalla. Paikallislehdet Itä-Savo ja Maaseutukuriiri julkaisivat lehtijutut toiminnasta sen alkaessa.

Osallistujien sitoutuneisuus toimintaan ja vähäiset poissaolot ovat yksi merkittävä palaute toiminnan onnistumisesta. Toiminnan kohderyhmään kuuluvien kuntoutuksissa keskeytykset ovat melko tavallisia, mutta tämä toiminta tekee poikkeuksen. Toimintaan tullaan mielellään ja siellä halutaan pysyä.

Luontolähtöisen kuntoutuksen vaikutuksia selvittäneen kyselytutkimuksen mukaan valtaosa vastanneista kokee toimintaan osallistumisen lisänneen hyvinvointiaan. Toiminnan koetaan tuovan mielekästä sisältöä arkeen. Toiminta on vahvistanut osallistujiensa osaamista, sosiaalisia taitoja, elämänhallintaa sekä luontosuhdetta. Toiminta on vaikuttanut yksinäisyyden tunteen vähenemiseen ja lisännyt toiveikkautta tulevaisuuden suhteen.

Toiminnan vaikutuksia tarkastelleen opinnäytetyön mukaan yhteisöllisyys oli vahvistanut asiakkaiden sosiaalisuutta, osallisuuden kokemuksia ja ryhmässä toimimista. Vihreän Telakan toiminta koettiin tärkeäksi osaksi arkea. Toiminta oli tuonut asiakkaiden arkeen sisältöä ja rakennetta sekä tukenut asiakkaiden päivärytmin muuttamista. Muutoksia oli huomattu yleisesti vireystilassa, mielialassa sekä jaksamisessa.

Lisäksi opinnäytetyön mukaan luontoympäristö on ollut asiakkaille merkityksellinen tekijä toiminnassa. Luonnossa oleminen oli lisääntynyt ja luontoa, kuten kasveja, lintujen ääniä ja eläinten jälkiä, oli opittu havainnoimaan. Luonnossa liikkuminen oli lisääntynyt vapaa-ajalla. Erityisesti metsä ja siellä liikkuminen oli koettu tärkeiksi. Luonnon arvostaminen oli kasvanut. Eläinavusteisessa toiminnassa opittiin huolehtimaan eläimistä sekä niiden ruokinnasta ja hoidosta. Toiminta oli motivoinut myös opintojen suunnitteluun ja vahvistanut ajatuksia uudesta koulutusalaista.

Yhteenveto

Toimintamallilla on paljon levittämispotentiaalia, koska se on vaikuttava ja siksi myös kustannustehokas kuntoutusmuoto. Toimintamallin kehittämisestä vastaava Vihreä Telakka

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

-hanke on päättymässä vuoden 2022 lopussa. Toimintamallin juurruttaminen osaksi kaupungin palveluita on jo hyvässä vaiheessa ja kaupunki on sisällyttämässä toimintaa osaksi omaa palveluvalikoimaansa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luontolähtöinen työpajatoiminta

Osallisuuden kokemus kasvaa luonnossa järjestettävissä matalan kynnyksen työpajatoiminnoissa. Toimintamallissa on luotu selkeä luontolähtöisen työpajatoiminnan malli, jonka avulla toimintaa on pyritty vakiinnuttamaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä	2
Kehittäjän yhteyshenkilöt.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus.....	3
Toimintaympäristö	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle	5

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi	7
Osallisuuden toteutuminen mallissa	8
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	10
Lopuksi	11

Kehittäjä

Luontoa toimintaan - Yhteistyömalleja osallisuuteen Oulun osahanke (ESR 2018-2020).
Osahankkeen toteuttaja oli Oulun kaupungin nuorten työpajatoiminta. Hanke toteutettiin
Oulun kaupungin alueella.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Oulun kaupungin osahanke

Anu M. Puhakka, osahankkeen projektipäällikkö, etunimi.m.sukunimi@ouka.fi, p. 044
7038283, Oulun kaupunki nuorisopalvelut

Anu Kuustie ja Esa Salonen, projektityöntekijät, etunimi.sukunimi@ouka.fi, Oulun kaupungin
Nuorisopalvelut

Metsähallituksen osahanke

Hannele Kytö, osahankkeen projektipäällikkö, etunimi.sukunimi@metsa.fi, 020 639 6352,
Metsähallitus Luontopalvelut

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Luontoa elämään! - Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hankkeessa (ESR 2015-2017) on vahvistettu toimintaan osallistuvien toimintakykyä ja osallisuutta luontoon tukeutuvien menetelmin. Työpajatoimintaa eli niin sanottuja seinättömiä luontopajoja on toteutettu niin koiratarhalla, hevostallilla kuin luontoympäristössä.
[Seinätön luontopaaja \(Innokylä.fi\)](http://Seinätön.luontopaaja.innokyla.fi)
- LUONNOLLISESTI – valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta – hankkeessa (ESR 2019-2021) on vahvistettu osallistujien, mm. perheiden, osallisuutta sekä työ- ja toimintakykyä luontolähtöisin menetelmin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Toimintamalli perustuu ajatukselle, että ihminen on osa luontoa. Luontoympäristössä osallisuutta syntyy niin elämyksellisyyden kuin toiminnan ja yhteisen hyvän tekemisen kautta. Toiminta luonnossa voi olla esimerkiksi retkeilyä ja retkeitaitojen opettelua, luonnon moninaisuuden ihmettelyä ja rauhoittumista, luonnonhoitotöitä tai ympäristötaiteen tekemistä. Työpajalla luontoperustainen toiminta voi olla esimerkiksi linnunpöntön rakentamista tai luontokuvien jalostamista postikorteiksi. Toiminta edistää osallistujien hyvinvointia niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin sekä vahvistaa osallisuutta monin tavoin. Luonnossa toimiminen lisää myös työntekijöiden hyvinvointia, yhteistyötä ja vuorovaikutusta.

Toimintamallissa toimintaa toteutetaan tiiviissä yhteistyössä erityisesti Metsähallituksen, mutta myös muiden toimijoiden kanssa. Toimintamalli tukee eri toimijoiden yhteistyötä luontotoiminnan kehittämisessä ja toteuttamisessa.

Toimintaympäristö

Toimintaympäristö voi olla mikä tahansa luontoympäristö, esimerkiksi puistot ja retkeilyalueet, puutarhat, maatilat, kansallispuistot ja erämaa-alueet. Luontoa voidaan tuoda myös sisätiloihin esimerkiksi kuvien, elokuvien ja luonnosta löytyvien materiaalien muodossa.

Toimintamallia on sovellettu nuorten työpajoilla. Toimintamallia voidaan soveltaa myös aikuisille suunnatuilla työpajoilla. Toiminta sopii sovellettavaksi koko maan alueella. Toimintamalli tarjoaa erityisesti kaupunkialueilla asuville työpaja-asiakkaille mahdollisuuden olla yhteydessä luontoon, mutta toimintatavan hyödyt, esimerkiksi tasavertaisempi suhde ammattilaiseen, voidaan saavuttaa myös pienemmissä kunnissa ja alueilla.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmänä ovat työpajojen asiakkaat. Pajojen asiakkaat ovat työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia henkilöitä, joten heiltä puuttuu työ- tai opiskeluyhteisö. Monien työpajojen asiakkaiden vapaa-ajan sosiaaliset yhteisöt ovat vähäisiä. Monet kokevat olevansa yksinäisiä. Työn ja koulutuksen ulkopuolisuuden vuoksi myös taloudellinen toimeentulo voi olla tiukalla. Monilla viimeisimmät kokemukset luonnossa liikkumisesta voivat olla lapsuudesta ja luontoon lähteminen saattaa kaivata rohkaisua. Samoin oma elinympäristö voi olla alueellisesti hyvin rajautunut.

Toimintaan osallistuvien työpaja-asiakkaiden lisäksi toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan vahvasti eri alojen asiantuntijoiden ja eri organisaatioiden yhteistyönä. Keskeinen yhteistyökumppani toimintamallissa on ollut Metsähallitus. Toimintamallia voidaan soveltaa

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

myös muiden luontoympäristötoimijoiden, kuten kuntien viherympäristöistä vastaavien tahojen tai Suomen metsäkeskuksen kanssa. Yhteistyökumppaneina voivat toimia lisäksi esimerkiksi hankkeet, kunnan eri toimialat, kuten sosiaali- ja terveystoimi, liikuntatoimi tai työllisyyspalvelut, järjestöt, yritykset, oppilaitokset ja muut tahot, jotka kohtaavat kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä ja voivat ohjata heitä toiminnan piiriin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toiminnallista ympäristökasvatusta voi olla monenlaista ja se voi olla ajalliselta kestoaltaan ja vaativuudeltaan erilaista. Luonnossa voidaan viipyä muutamasta tunnista muutamaaan päivään. Luontoa voidaan hyödyntää mm. kuvin, materiaalein tai ruoka-ainein sisätiloissa.

Toiminta luonnossa voi olla esimerkiksi retkeilyä ja retkitaitojen opettelua, luonnonhoitamista, puutarhanhoitoa, ympäristötaidetta, valokuvausta. Toimintoja voidaan yhdistellä kuhunkin tilanteeseen ja tarpeeseen soveltaen, esimerkiksi luonnonhoitotyöt voivat olla osa leirin tai retken toimintaa tai niitä voidaan toteuttaa itsenäisinä tempauksina tai projekteina. Toimintoja voidaan hyödyntää ja soveltaa niin yksilö- kuin ryhmämuotoisessa valmennuksessa. Tarkemmin erilaisiin toimintatapoihin voi tutustua hankkeen loppuraportissa. Toiminnan yksilöllisten tavoitteiden asettelussa voidaan hyödyntää Kyky-viisaria.

Eri ammattialoja edustaville työpajoille voidaan luoda omat vuosikellot, joiden avulla pajat suunnittelevat ohjelmansa huomioiden pajan ammattialan. Pajoilla voi olla myös yhteisiä tapahtumia ja tempauksia, esim. niittotalkoot, melontaretki tai yhteinen leiri. Luontotoimintoihin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

[Linkki loppuraporttiin \(ouka.fi\)](#)

Yhteistyö Metsähallituksen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on löytää luontokohteita, joissa työpajan asiakkaat voivat toimia valmentajiensa kanssa ympäristön- ja luonnonhoitotehtävissä Metsähallituksen asiantuntijan perehdytyksen ja opastuksen avulla. Toteutuakseen yhteistyö vaatii organisaatioiden johdon tuen. Metsähallituksen näkökulmasta toimintamalli on kuvattu prosessina, joka kattaa vaiheet työtehtävien suunnittelusta, toteutuksesta ja palautekeskustelusta ([katso kuva toimintamallin Innokylä-sivulla](#)).

Metsähallituksella on luontokohteita ja se pystyy osoittamaan ja ohjeistamaan eri tehtäviin, joita niissä voi tehdä. Myös Metsähallituksen henkilöstön asiantuntemus mm. eläinlajeista ja erätaidoista on merkittävä potentiaali. Työpajojen henkilöstön koulutuksessa ja toimintaan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osallistuvien työpaja-asiakkaiden opastamisessa ja perehdyttämisessä voidaan hyödyntää Metsähallinnon henkilöstön asiantuntemusta. Yhteistyö voi liittyä toiminnan suunnitteluun ja käytännön toteutukseen.

Käytännön yhteistyön aloittamisen ja ylläpidon kannalta oleellista on, että kummallakin osapuolella on tiedossa yhteystenkilö, jota lähestyä. Yhteistyön selkiyttämiseksi ja jatkuvuuden turvaamiseksi on hyvä tarvittaessa laatia esimerkiksi käyttöoikeussopimus tietyn luontokohteen käytöstä työpajatoiminnassa.

Luontoperustaista toimintaa työpajoilla ei ole määritelty tai ohjeistettu valtakunnallisesti, joten työpajatoiminta, kuten myös ohjaajien koulutustausta vaihtelee. Toimintamalli tarjoaa tukea tähän.

Toiminnan suunnittelu

Toiminnan tulee olla tavoitteellista ja suunnitelmallista. Suunnittelu sisältää luontokohteiden ja tehtävien valinnan. Toiminnan suunnittelun tukena voidaan hyödyntää Luontoa toimintaan – Yhteistyömalleja osallisuuteen -hankkeessa kehitettyjä työkaluja (ks. hankkeen loppuraportti).

Luonnon käyttäminen valmennusympäristönä vaatii etukäteissuunnittelua, mutta ei välttämättä sen enempää aikaa kuin toiminta sisätiloissa. Työpajojen asiakkaat osallistuvat esimerkiksi retkien suunnitteluun, jolloin osallistujien toiveet ja myös heitä mahdollisesti jännittävät tilanteet ja asiat voidaan ottaa huomioon mahdollisimman hyvin ja varautua niihin jo ennalta. Tärkeitä asioita huomioitavaksi ovat myös turvallisuus, kuljetuskalusto ja varusteet. Osallistujien vaatetukseen tulee kiinnittää huomiota ja sitä pitää tarvittaessa täydentää erityisesti talvella. Tarvittavaan varustukseen vaikuttavat retken tai ulkoilun kesto, vaatavuus ja olosuhteet. Myös eväät ovat tärkeässä roolissa.

Vaadittavat resurssit

Mallin käyttöönottoa varten tarvitaan asiasta innostunut henkilö, jolla on taito ja halu tehdä verkostomaista yhteistyötä Metsähallituksen ja muiden toimijoiden kanssa sekä valmius liikkua luonnossa. Keskeistä on, että ohjaajat ovat itse motivoituneita ja kiinnostuneita luonnosta. Työntekijän on hyvä osata luonnossa liikkumisen perusteet (kartan luku, kompassin käyttö), tulentekotaidot ja hätäensiapu. Ainakin yhdellä mukaan lähtevistä valmentajista on hyvä olla valmius kuljettaa osallistujia autolla.

Luonnollisesti toimintaan tulee olla varattu riittävät taloudelliset ja ajalliset resurssit, missä korostuu myös organisaation johdon tuki toiminnalle. Aikaresurssia tarvitaan toiminnan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

suunnittelun ja toteuttamisen lisäksi työntekijöiden kouluttamiseen. Koulutusten aiheina voivat olla ekopsykologia, Green care -toiminnan perusteet, erä- ja retkitaidot ja turvallisuus. Lisäksi toiminnan sisällön mukaan koulutusta voidaan tarvita esimerkiksi permaviljelyyn, jää- ja lumirakentamiseen tai villiyrtteihin liittyen. Toiminnan kuvaaminen ja siitä viestiminen ammattilaisten kesken, yhteistyökumppaneille ja potentiaalisille työpaja-asiakkaille on tärkeää, jotta kaikki osalliset saavat käsityksen siitä, millaisesta toiminnasta on kyse. Vaikka toiminta ei vaadi erityisiä hankintoja tai tiloja, niin esimerkiksi varusteista, ruokailuista ja kuljetuksista aiheutuviin kuluihin on varauduttava. Mikäli tarvitaan ulkopuolisia asiantuntijoita esimerkiksi luonnonhoitotöiden opastamiseen, kuluja voi aiheutua ostopalveluista ja korvauksista.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Yhteistyö Metsähallituksen kanssa

Luontoa toimintaan - Yhteistyömalleja osallisuuteen -hankkeessa on hyödynnetty ja kehitetty toimintamalleja ja toimintakulttuuria, jossa annetaan luonnolle takaisinkin päin. Yhteistyö Metsähallituksen kanssa on tarjonnut uudenlaista asiantuntijayhteistyötä, avannut uusia toimintaympäristöjä ja innostunutta yhdessä tekemistä. Kun yhdistetään yhteistyön myötä lisääntyneet mahdollisuudet käytännön ympäristökasvatukseen työpajapedagogiikkaan, saadaan aikaan positiivisia vaikutuksia niin luonnon kuin osallistujien hyvinvoinnissa. Esimerkkejä Metsähallitusyhteistyöstä:

1. Jättiläissaaren kuntoutusympäristö on Metsähallituksen omistama suo- ja metsäalue Muhoksella. Metsähallitus on laatinut alueen käytöstä käyttöoikeussopimuksen Oulun kaupungin nuorten työpajatoiminnan kanssa. Aluetta voidaan hyödyntää monipuolisesti työpajatoiminnassa kuntoutusympäristönä, esimerkiksi
  - luonnontuotteiden keräämiseen
  - rakennus-, huolto- ja kunnostustöiden tekemiseen, alueella on kymmeniä työpajanuorten tekemiä linnunpönttöjä, lisäksi alueelle on työpajan toimesta tulossa opasteviitat, wc ja puuliiteri
  - ympäristötaiteen tekemiseen, esimerkkinä syksyllä 2020 toteutettu valokuvanäyttely luontopolun varrella ([Sanomalehti Kalevan juttu aiheesta](#)).
  - alueella sijaitsee myös muinaisjäännös, joka mahdollistaa luonnon- ja kulttuuriperinnön suojeluun liittyviin asioihin tutustumisen.
2. Yhteistyö Metsähallituksen Liminganlahden luontokeskuksen kanssa. Nuorten työpajat suunnittelivat ja toteuttivat luontokeskukselle hyönteishotellin eri pajojen yhteistyönä. HyönteisHiltonia tullaan hyödyntämään luontokeskuksen luonto-opastuksissa. ([Sanomalehti Kalevan juttu aiheesta](#)).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteistyönä toteutettavan luontolähtöisen kuntoutustoiminnan järjestämiseen vaikuttavat erityisesti käytettävissä olevat resurssit, motivaatio, saavutettavuus ja luottamus. Koko yhteistyön perusta on molemminpuolinen motivaatio tai yhteinen tahtotila, ilman tätä toimintaa ei voida järjestää vaikka käytettävissä olisikin resursseja. Käytännön toiminnan kannalta myös saavutettavuus on tärkeä huomioitava asia, koska Metsähallituksen luontokohteet sijaitsevat usein kaukana kuntoutusasiakkaista. Yhteistyössä luottamus on yksi perustekijä, jonka kasvaessa esimerkiksi tiettyyn luonnonhoitotyöhön perehdytetty työpajaporukka ohjaajineen voi tehdä vastaavaa työtä toisessakin kohteessa itsenäisesti.

Toiminnallisessa ympäristökasvatuksessa huomioitavaa

Luontolähtöinen valmennus- ja kuntoutustoiminta perustuu ajatukseen luonnon positiivisista vaikutuksista niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseen hyvinvointiin. Tutkimusten mukaan luonnossa oleskelulla on monia myönteisiä vaikutuksia, se mm. vähentää stressiä, parantaa keskittymiskykyä ja saa aikaan myönteisiä tunteita. Lisäksi luonto tukee ihmisten välistä tasavertaisuutta, edistää luottamuksen kehittymistä ja helpottaa keskustelua vaikeista aiheista. Aiheisiin voidaan tarvittaessa palata myöhemmin perinteisissä toimistokohtaamisissa. Luontotoiminnoilla voidaan lisätä liikunnan määrää tai tukea haastavasta elämäntilanteesta selviytymisessä.

Hyvinvointia ja osallisuutta syntyy luonnon elämyksellisyydestä, mutta myös toiminnan ja yhteisen hyvän tekemisen avulla. Omaan elinympäristöön ja lähialueen luontoon tutustuminen lisää tunnetta lähiyhteisöön kuulumisesta ja herättää huomaamaan, että omilla toimilla voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja myös oman elinympäristönsä hyvinvointiin. Luontotoiminnoissa on mahdollisuus oppia uusia taitoja ja hyödyntää jo olemassa olevaa osaamista.

Luonnossa liikkuminen antaa kokonaisvaltaista tietoa asiakkaan toimintakyvystä. Fyysisen liikuntakyvyn lisäksi huomataan, onko henkilö varautunut olosuhteisiin sovitulla tavalla (esim. vaatetus ja eväät), miten vuorovaikutus muiden kanssa sujuu, miten hän reagoi muuttuviin tai yllättäviin tilanteisiin. Luonnossa liikkuminen edistää myös työntekijöiden hyvinvointia ja lisää motivaatiota oman kunnon ylläpitämiseksi. Toimintatapa on lisännyt työntekijöiden välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta.

On huomioitava, että luonnossa toimiminen ei kiinnosta kaikkia ja luonnossa liikkumiseen voi myös liittyä pelkoja ja ennakkoluuloja. Näistä asioista on hyvä keskustella osallistujien kanssa jo etukäteen. Toisaalta pelot voivat myös hälventyä käytännön toiminnan ja kokemusten myötä sekä ohjaajien ja ryhmän tuen avulla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toimintaan osallistuminen ei edellytä aiempaa kokemusta tai osaamista luonnossa toimimisesta, vaan mukaan voi tulla oppimaan uusia taitoja ja tietoja sekä saamaan kokemuksia, elämyksiä ja vaihtelua arkeen. Luontotoiminta on osa pajojen arkista toimintaa², mutta pajojen asiakkailla on mahdollisuus päättää itse osallistuvatko he satunnaisesti, seuraavat sivusta vai osallistuvatko omien kykyjen ja mieltymysten mukaan. Toimintaan osallistuminen mahdollistaa asioiden kokeilun ja kohteisiin pääsemisen, joihin osallistujalla ei muuten olisi mahdollisuutta. Toimintaa pyritään markkinoimaan suoraan nuorille. Lisäksi nuoria ohjautuu työpajatoimintaan verkostojen kautta, esimerkiksi nuorisososiaalityön, etsivän nuorisotyön, oppilaitosten ja mielenterveyspalvelujen kautta.

Toimintaan osallistumisen kynnystä voi madaltaa myös se, että toimintaa voidaan toteuttaa asiakkaiden lähiluonnossa tai työpajassa sisätiloissa. Ulkona osallistujan on helpompi säädellä niin fyysistä kuin psyykkistäkin etäisyyttä toisiin osallistujiin ja ohjaajiin. Luontoympäristössä myöskin ohjaajan ja osallistujan suhde on erilainen kuin toimistohuoneessa. Kaikki osallistujat ovat keskenään tasavertaisempia ja vuorovaikutus on usein vapaampaa. Osallistujilla on halutessaan mahdollisuus kokeilla erilaisia rooleja osallistumalla esimerkiksi retkien suunnitteluun.

Myös ammattilaiset voivat ottaa toiminnan aikana erilaisia rooleja huomioiden kuitenkin vastuunsa ryhmän toiminnasta. Luontoperustaiset menetelmät monipuolistavat työtä, tuovat uutta osaamista ja ammattilainen pääsee osalliseksi luonnon hyvinvointivaikutuksista.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toiminnan yhteinen suunnittelu osallistujien ja ammattilaisten kesken keskustellen antaa kaikille osapuolille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa yhteisen toiminnan sisältöön ja toteutumiseen. Toiveita toiminnalle voidaan kysyä myös anonyymisti, mikä madaltaa kynnystä

---

² Luontoyksilövalmennus on palvelu, jota tarjotaan erityisesti niille nuorille, joiden arvellaan siitä hyötyvän. Tulus -luontoryhmävalmennustoimintaan ohjautuu nuoria myös yhteistyökumppaneiden kautta ja osallistujat valitaan haastattelujen perusteella. Lue lisää hankkeen loppuraportista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

oman mielipiteen ilmaisemiseen entisestään. Osallistujat voivat omien voimavarojensa ja vahvuuksiensa mukaisesti olla mukana eri toimintojen, kuten retkien, suunnittelussa, valmistelussa ja toteutuksessa. Kun toiminnan sisältö suunnitellaan yhdessä osallistujien kanssa heidän toiveensa ja yhdessä asetetut tavoitteet huomioiden, toiminnasta muodostuu osallistujien näköistä ja toisaalta jo suunnitteluvaiheessa voidaan käydä läpi mahdollisia jännittäviä tai mietityttäviä asioita.

Osallistujia voidaan kannustaa itsensä toteuttamiseen ja ilmaisuun monien luovien menetelmien, kuten luonnosta tuotujen materiaalien askartelun, ympäristötaiteen tai valokuvauksen, avulla. Toimintamallissa syntyneet tuotokset, kuten opasteviitat luontokohteissa tai valokuvanäyttelyt, ovat kenen tahansa kohteessa vierailevan ilona ja hyötynä. Näin osallistujat saavat omaa osaamistaan ja tekemistään esille myös laajemmalle joukolle ja voivat siten olla osa yhteisöä. Toiminnan kautta osallistujat myös oppivat uusia taitoja ja tietoja luonnosta ja sen hyvinvoinnin vaalimisesta. Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa kansalais- ja demokratiataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttaminen, toisten kunnioittava kohtaaminen ja tietämys jokamiehen oikeuksista.

Toimintaan osallistuvien työpaja-asiakkaiden lisäksi toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan vahvasti eri alojen asiantuntijoiden ja eri organisaatioiden yhteistyönä. Tämä laajentaa yksittäisten organisaatioiden mahdollisuuksia toteuttaa luontoperustaista toimintaa ja omia strategioitaan. Samalla mukana olevilla organisaatioilla on mahdollisuus laajentaa ja kehittää yhteistyöverkostojaan ja käytettävissä olevaa asiantuntemustaan. Yksittäisille ammattilaisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden oppia uutta ja olla mukana mielekkäässä työssä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallissa luodaan yhteisiä, kaikille avoimia tiloja, josta esimerkkinä eri kohteissa kiertävä valokuvataidenäyttely. Kantava ajatus on, että toimintaan osallistuvat kohtaavat toisensa tasavertaisina ihmisinä, luontoympäristö tukee osaltaan tätä tavoitetta. Toiminta tarjoaa osallistujille mahdollisuuden olla osa yhteisöä ja saada sitä kautta yhteisöllisyyden kokemuksia sekä toisten seuraa. Toiminta luo yhteistä hyvää esimerkiksi luonnonhoitotöiden tai ympäristötaiteen avulla. Osallistujien merkityksellisyyden ja yhdenvertaisuuden kokemus voi vahvistua. Osallistujien luontosuhde ja suhde omaan lähiyhteisöön voi vahvistua lähiluonnon tullessa tutuksi.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminta on luonut uuden rakenteen työpajatoimintaan. Käytännössä on luotu verkosto ja käytäntöjä yhteistyöhön eri toimijoiden välille. Osallisuustoimintaan on tuotu uudenlainen yhteistyökumppani, jonka toiminta ei kohdistu erityisesti heikommassa asemassa oleviin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tämä laajentaa mahdollisuuksia toimia ympäristöissä ja organisaatioiden kanssa, joiden toiminta on lähtökohtaisesti kaikille kansalaisille suunnattua. Yhteistyö myös osaltaan levittää tietoa luontoperustaisesta toiminnasta ja sen hyvinvointivaikutuksista.

Lisäksi hankkeen aikana perustettiin Ympäristöpaja, jonka tehtävänä on koordinoita jatkossa luonnonhoitotöitä ja toimia työpajojen tukena. Hankkeen aikana myös kehitettiin jo olemassa olleen luonto- ja liikuntapajan sisältöjä, paja tarjoaa mm. toisille pajoille retki- ja liikuntapalveluita. Työpajaohjaajien koulutus antaa valmiuksia ohjata luontolähtöisistä toimintaa työpajoilla ja lisää ohjaajien tietoa luonnon hyvinvointivaikutuksista ja antaa lisäksi osaamista ja varmuutta toiminnan toteuttamiseen. Ohjaajien koulutus mahdollistaa osaltaan luontoperustaisen toiminnan jatkumisen pysyvänä toimintana. Luonto-osaaminen huomioidaan nykyisin myös työpajaohjaajien rekrytoinneissa. Hankkeen toimintaa ja saavutettuja tuloksia esitellään päättäjille ja pyritään siten edistämään luonnon roolia työpajatoiminnassa. Toimintamalli laajentaa keinoja vastata ennen kaikkea työpaja-asiakkaiden tarpeisiin, mutta samalla myös mukana olevien organisaatioiden ja luonnon tarpeisiin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden tukeminen luontoperustaisella toiminnalla on tuottanut positiivisia havaintoja jo aiemmin. Hankkeessa jatkettiin hyväksi havaittua toimintaa ja kehitettiin sitä tekemällä yhteistyötä esimerkiksi Metsähallituksen kanssa. Luonnon ja luontoperustaisten toimintojen moninaiset terveys- ja hyvinvointivaikutukset ovat olleet tutkimuksen kohteena jo pitkään ja positiiviset vaikutukset ovat todennettuina³. Tosin tutkimus on tähän mennessä painottunut terveisiin henkilöihin, terveyden ylläpitämiseen ja sairauksien ehkäisyyn. Sairauksien hoidon ja esimerkiksi kuntoutujien osalta luontoperustaisten interventioiden ja palveluiden vaikuttavuudessa on vielä paljon tutkittavaa.⁴

Toiminnassa oli innovatiivisia piirteitä ja se kehitti työkaluja, joilla voidaan vastata kohderyhmän tarpeisiin ennaltaehkäisevästi ja korjaavasti. Toiminta herätti kiinnostusta kohderyhmässä, yhteistyökumppaneissa ja mediassa. Hankkeessa toiminnan tuloksia ja

³ ten Brink P., Mutafoglu K., Schweitzer J-P., Kettunen M., Twigger-Ross C., Baker J., Kuipers Y., Emonts M., Tyrväinen L., Hujala T & Ojala A (2016) The health and social benefits of nature and biodiversity protection. A report for the European Commission, Institute for European Environmental Policy 2016.

<http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/intro/docs/Health%20and%20Social%20Benefits%20of%20Nature%20-%20Final%20Report%20Main%20sent.pdf>

⁴ Tyrväinen L., Lanki T., Sipilä R & Komulainen J (2018) Mitä tiedetään metsän terveyshyödyistä?

Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 134 (13): 1397-1403. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14421>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

vaikutuksia selvitettiin valmiilla mittareilla (Kyky-viisari, Sovari-mittari, ORS-mittariin pohjautuvat menetelmät) ja keräämällä palautetta osallistujilta ja ammattilaisilta. Tiedonkeruun perustella osallistujien toimintakyky ja osallisuus vahvistuivat toiminnan aikana. Tiedonkeruun ja toiminnan arvioinnin on hyvä olla pysyvä osa toimintaa, koska sen avulla voidaan osoittaa toiminnan vaikutuksia myös muille. Yhteistyö Metsähallituksen kanssa oli onnistunutta. Yhteistyöryhmät, joilla oli konkreettinen tavoite toiminnassaan, osoittautuivat toimivaksi ratkaisuksi.

Keskeistä toiminnan jatkumisen ja juurtumisen kannalta on yhteistyökumppanuuksien vakiintuminen ja kehittyminen. On keskeistä, että yhteistyökumppanit todella ottavat toimintamallin osaksi omaa toimintaansa ja omia tavoitteitaan. Kehitetty toimintamalli on hankkeen päätyttyä käytössä Metsähallituksessa ja sitä on tarkoitus edelleen kehittää. Samoin toiminta Metsähallituksen ns. kummimetsässä, jonka Metsähallitus antoi nuorten työpajatoiminnan käyttöön, jatkuu. Työpajaohjaajien ja yhteistyökumppaneiden osaamisen ylläpitäminen on toinen avaintekijä toiminnan jatkuvuuden kannalta. Tällä hetkellä suunnitelmassa on kouluttaa koko Oulun kaupungin Nuorisopalvelujen henkilöstö käyttämään työssään toiminnallista ympäristökasvatusta 7–29-vuotiaiden lasten ja nuorten kanssa niin iltapäivätoiminnassa kuin nuorisotaloilla ja ohjaamoissa. Hankkeessa onnistuttiin vahvistamaan työpajojen ja muiden yhteistyökumppaneiden sitoutumista toimintaan. Tämä on tärkeää siitäkin näkökulmasta, ettei toiminta työpajoilla olisi kiinni vain yksittäisten ohjaajien kiinnostuksesta tai harrastuneisuudesta. Toisaalta jatkuvuuden kannalta on hyvä, että toiminnalla on vastuhenkilö tai vastuutaho, Oulussa hankkeen jälkeen toimintaa koordinoivana tahona toimii Ympäristöpaja.

Hankkeessa laaditut julkaisut, kehitetyt työkalut ja muut materiaalit tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan toiminnan tai lisätä tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaa. Päättäjien tiedottaminen on tärkeää, jotta toimintaan saadaan resursseja. Juurtumisen kannalta oleellista on tuottaa tietoa luontoperustaisen toiminnan vaikuttavuudesta kuntoutuksen kentällä, mukaan lukien pidemmän aikavälin vaikutukset. Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että luonnon hyvinvointivaikutukset ovat aiheina enemmän esillä sosiaalialan koulutuksessa.

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta kaikilla kolmella osallisuuden osa-alueella. Luontoa toimintaan - Yhteistyömalleja osallisuuteen -hanke on päättynyt vuoden 2020 lopussa, mutta kehitetty toiminta jatkuu. Toiminnan motivoimana on perustettu Ympäristöpaja, jonka tehtävänä on koordinoita toimintaa jatkossa ainakin luonnonhoitotöiden osalta. Toimintamalli on käytössä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Metsähallituksessa ja myös Oulun kaupungin kanssa on suunniteltu jatkettavan yhteistyötä lähiluontokohteiden osalta. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luontoseteli mielenterveyden edistämisen tukena

Luontosetelillä asiakastyötä tekevä ammattilainen ja asiakas pääsevät luontolähtöisten menetelmien asiantuntijan kanssa luontoon tai eläintilalle. Yhteistyöllä etsitään uusia keinoja asiakkaan mielenterveyden, toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseksi.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

Luontoseteli-hanke (Pohjois-Suomen Aluehallintovirasto, avustus Nuorisolan alueellisen ja paikallisen toiminnan kehittäminen, 2019–2021).

Hankkeen toteuttavat Sotkamon kunta, Sotkamon seurakunta ja Ristinkantajat ry. Hankkeessa hyödynnetään Luontohyvinvointikeskus Tyynelän toimintaympäristöä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Heidi Kotilainen, Luontohyvinvointikeskus Tyynelä, info@luontohyvinvointi.fi

Mallin kuvaus

Toimintamallissa nuorten mielenterveysongelmien kanssa työskentelevä ammattilainen saa toimintamallia hallinnoivalta taholta, kuten kunnalta tai sote-kuntayhtymältä, niin sanotun luontosetelin eli palvelusetelin, jolla ammattilainen ja nuori voivat halutessaan hyödyntää luontolähtöisten menetelmien osaajan asiantuntemusta. Seteliä voi hyödyntää asiakkaaseen tutustumisessa, pattiilanteessa josta on vaikea edetä perinteisin menetelmin, tai uudenlaisen näkökulman tuomisessa asiakkaan elämään. Päätös setelin hyödyntämisestä nousee siis työntekijän tarpeesta, ja toimintamallin hallinnoija maksaa toiminnasta luontolähtöisten menetelmien tarjoajille.

Toimintamallin tavoitteena on, että asiakkaina olevien nuorten tunne- ja vuorovaikutustaidot lisääntyvät, nuoret sitoutuvat ennaltaehkäisevien palvelujen käyttöön paremmin motivoivilla

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

menetelmillä ja nuorten tarvitseman korjaavan työn tarve vähenee heidän saadessaan tukea jo varhaisessa vaiheessa. Yhteistyön avulla voidaan löytää uusia keinoja asiakkaan mielenterveyden, toimintakyvyn ja osallisuuden edistämiseksi.

Toimintaympäristö

Mallin toimintaympäristönä voi olla maatila, eläintila tai lähiluonto, kuten asiakkaana olevan nuoren mielipaikka luonnossa tai koulun lähiympäristö. Nuoren kanssa työskentelevä ammattilainen voi mennä lähiluontoon kolmesta nuoren ja luontolähtöisten menetelmien asiantuntijan kanssa. Eläinavusteinen toiminta edellyttää eläintilaa, jonka eläimet ovat tottuneet ihmisten kanssa toimimiseen. Toiminnassa nuorelle opetetaan erilaisia keinoja oman olotilan parantamiseksi myös omatoimisesti ja ohjatun toiminnan ulkopuolella, joten välillisesti mikä tahansa luontoympäristö voidaan laskea toimintaympäristöksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmää ovat ehkäisevän työn tarpeessa olevien kanssa työskentelevät kuten kuraattorit, etsivät nuorisotyöntekijät, opettajat tai nuoriso-ohjaajat. Nuorten kanssa työskentelevien lisäksi luontoseteliä voivat hyödyntää aikuisten mielenterveys- tai päihdekuntoutujien tai kehitysvammaisten kanssa työskentelevät. Välillisenä kohderyhmänä ovat heidän asiakkaansa.

Toimintamallissa yhteistyökumppanina ovat luontolähtöisiä menetelmiä tuntevat sosiaalialan ammattilaiset tai luonto-ohjaajat. Lisäksi välillistä kohderyhmää voivat olla Green Care -toimintaa tarjoavat luontoyrittäjät sekä Green Care -palvelujen kehittämisestä kiinnostuneet toimijat. Lisätietoa Green Care -toiminnasta Green Care ry:n sivuilla: [Mitä on Green Care? \(gcfinland.fi\)](http://mita.on.green.care?gcfinland.fi)

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintamallissa nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille tarjotaan mahdollisuus hyödyntää luontolähtöisten menetelmien ammattilaisten asiantuntijuutta. Toimintamallin edellytyksenä onkin soveltuva yhteistyökumppani, joka tarjoaa luontoympäristössä tapahtuvaa ohjattua toimintaa nuorelle ja hänen kanssaan työskentelevälle työntekijälle. Tapaamiset toteutetaan luontoympäristössä yhdessä asiantuntijan kanssa, tai maa- tai eläintilalla, jossa on luontolähtöisten menetelmien osaamista. Tapaamiskertoja voi olla yksi tai useampia. Tapaamiset toteutetaan luontoympäristössä, ja suunnitellaan nuoren kanssa yhdessä asetettuihin tavoitteisiin vastaaviksi. Setelit voivat olla eläinavusteiseen toimintaan tai luontoavusteisiin tuokioihin. Esimerkiksi eläinavusteisessa käynnissä saatetaan tutustua hevostilaan, ja asiakkaana oleva nuori voi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

harjoitella läsnäolotaitoja hevosen kanssa. Asiakkaana olevia ei viedä väkisin metsään tai eläintilalle, vaan luontoseteliä käytetään tarpeen mukaan asiakasta kuunnellen.

Luontoseteliä hyödyntävän ammattilaisen on oltava tietoinen luontolähtöisten menetelmien mahdollisuuksista ja potentiaalisista hyödyistä asiakkailleen, eli jonkinasteista perustietämystä edellytetään. Lisäksi luontolähtöisiä menetelmiä tarjoavan yhteistyökumppanin tulee olla luotettava menetelmien asiantuntija.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Luontoseteli-toiminta

Luontoseteli on kehitetty Sotkamossa, jossa tavoitteena on ollut 11–17-vuotiaiden nuorten mielenterveysongelmien ehkäiseminen monialaisen yhteistyön avulla. Sotkamossa luontoseteli on käytössä Sotkamon kunnan ja seurakunnan työntekijöillä, jotka työssään kohtaavat 11–17-vuotiaita nuoria. Sotkamon kunnan ja seurakunnan yhteistyötahona on toiminut Ristinkantajat ry, joka toteuttaa luontoympäristössä tapahtuvaa ohjattua toimintaa nuorelle ja hänen kanssaan työskentelevälle työntekijälle. Sotkamon kunnan ja seurakunnan työntekijöille on tiedotettu Luontosetelin käyttömahdollisuudesta ja tiedotteita on suunnattu myös nuorille ja perheille. Työntekijällä on mahdollisuus hyödyntää 1–3 tapaamiskertaa Luontoseteli-työparin kanssa. Kokeiluvaiheessa kunnan työntekijöillä oli käytössään yhteensä 20 luontoseteliä ja seurakunnan työntekijöillä kuusi. Seteleistä puolet oli tarkoitettu eläinavusteiseen toimintaan ja puolet luontoavusteisiin tuokioihin. Tuokio on kestoltaan tunnin mittainen ja suunniteltu asiakkaan tavoitteisiin.

Nuorten kanssa työskentelevä työntekijä päättää käyttötarpeesta oman asiakasnuoren kanssa. Lisäksi työntekijä on tarvittaessa yhteydessä asiakasnuoren huoltajaan, mikäli työnantajan ohjeet tätä edellyttävät. Sitten työntekijä varaa setelin Ristinkantajat ry:n ohjaajalta, joka vastaa luonto- ja eläinavusteisista tuokioista. Luontoseteli ei vaikuta nuoren muihin palveluihin tai etuuksiin, joten jos nuori ei innostu luontosetelin hyödyntämisestä, hänen kanssaan voidaan jatkaa perinteisin työskentelytavoin.

Toiminnan kehittäminen

Luontoseteli-toimintamallin pilotointi Sotkamossa tapahtuu vuosina 2019–2021. Hanke on saanut rahoitusta kaiken kaikkiaan 19 000 euroa. Päärahoittajana on ollut Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, ja Sotkamon kunta, Sotkamon seurakunta ja Ristinkantajat ry ovat olleet mukana omarahoitusosuuksilla. Toimintaa pyritään juurruttamaan vakituisesti yhteistyökumppaneiden käytänneeksi rahoituskauden päätyttyä.

Käytössä on ollut yhteensä 26 luontoseteliä, joista 20 Sotkamon kunnan työntekijöille ja kuusi seurakunnan työntekijöille. Luontoseteli-toiminnassa tavoitellaan sitä, että syntyisi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

uusia työtapoja ja uutta osaamista ennaltaehkäisevään nuorisotyöhön. Tarvetta tällaisille uusille ajatuksille ja työkaluille nuorten kanssa työskentelyyn tarvitaan, sillä tarve ennaltaehkäisevään työhön kasvaa koko ajan. Toiveena onkin, että Sotkamon kunnan alueella eri toimijat tunnistaisivat systemaattisesti luontoon liittyvät mahdollisuudet hyvinvoinnin edistämiseksi.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminnassa yhdistyy monet erilaiset keinot, jotka edistävät asiakkaan osallisuutta hänen omassa elämässään. Luontolähtöiset menetelmät, kuten luonnossa liikkuminen tai eläinten kanssa toimiminen, edistävät ihmisen mielenterveyttä ja toimintakykyä. Toimintamallissa asiakkaalle tarjoutuu mahdollisuus kokeilla elämässään uudenlaisia rooleja esimerkiksi eläinten parissa, ja mahdollisuus löytää luonnosta uusia arjen virikkeitä. Luontokokemukset aktivoivat hermostoa eri tavalla kuin rakennetun ympäristön keskellä oleminen. Tämä edistää suoriutumista eri tehtävissä ja vähentää stressiä sekä masentuneisuutta. Lisäksi toimintamalli tarjoaa asiakkaalle keinoja oma-aloitteiseen luontoympäristön hyödyntämiseen arjesta irrottautumisiksi.

Ammattilainen suunnittelee yhdessä asiakkaan kanssa mikä olisi paras tapa toimia. Asiakas saa itse valita, onko kyse luonnossa liikkumisesta, eläinten kanssa toimisesta vai jostain muusta. Tämä vahvistaa asiakkaan vuorovaikutustaitoja, ja antaa merkityksellisyyden kokemuksia sekä vaikutusmahdollisuuksia omiin palveluihinsa.

Toimintamallissa asiakas pääsee keskustelemaan turvallisesti ja luottamuksella ammattilaisen kanssa huolistaan ja ongelmistaan. Koulutettujen ammattilaisten tuki yhdistettynä luontolähtöisiin menetelmiin tarjoavat asiakkaalle mahdollisuuden löytää yhteys uudenlaisiin voimavaroihin. Asiakkaan kanssa toimivan ammattilaisen osallisuus edistyy, kun hän oppii uudenlaisia menetelmiä asiakkaiden kanssa toimiseksi, ja ammattilainen saa laajennettua omaa ammatillista verkostoaan. Tämän myötä he pystyvät paremmin edistämään tulevien asiakkaidensa mielenterveyttä ja osallisuutta.

Toimintamallin avulla palvelujärjestelmä pystyy vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeisiin, ja edistää mielenterveyttä aiempaa tehokkaammin. Ongelmien vaikeutumista ehkäisevä toimintamalli vähentää mielenterveysongelmia korjaavien palveluiden tarvetta, ja edesauttaa ongelmia kohtaavien toimintakykyä ja elämässä pärjäämisen mahdollisuuksia. Palvelujärjestelmän toiminnan tehostuminen tarkoittaa siis sitä, että osallisuus vahvistuu

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kaikilla kolmella tasolla: ihmisen omassa elämässä, yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä yhteisen hyvän tuotossa ja nauttimisessa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Uudenlaiselle toiminnalle mielenterveyden edistämiseksi ja ongelmien ennaltaehkäisemiseksi jo hyvin varhaisessa vaiheessa on tarvetta, sillä mielenterveysongelmia korjaavien palveluiden kysyntä ja asiakasmäärät kasvavat koko ajan. Luontoseteli-toiminnassa tavoitellaan sitä, että syntyisi uusia työtapoja ja uutta osaamista ennaltaehkäisevään nuorisotyöhön. Toiveena onkin ollut, että toimintamallia pilotoineen Sotkamon kunnan alueella eri toimijat tunnistaisivat systemaattisesti luontoon liittyvät mahdollisuudet hyvinvoinnin edistämisessä.

Toiminta edustaa uudenlaista nuorten parissa tehtävää mielenterveystyötä sekä Sotkamossa, mutta myös koko Suomessa. Luontoseteli ei vaikuta nuoren muihin palveluihin tai etuuksiin, joten jos nuori ei innostu luontosetelin hyödyntämisestä, hänen kanssaan voidaan jatkaa perinteisin työskentelytavoin. Luontoseteli siis täydentää, ei korvaa olemassa olevaa palveluvalikoimaa. Toiminta on herättänyt myös median kiinnostusta. Luontosetelistä on kirjoitettu eri medioissa (esim. Kaleva, Yle Uutiset), ja Green Care Finland Ry on nostanut luontoseteliä esille verkkosivuilleen.

Toimintamalli pohjautuu laajaan tutkimusnäyttöön luontoperusteisten Green Care -menetelmien positiivista vaikutuksista ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Näistä positiivisia vaikutteita on toimintamallilla myös saavutettu. Toimintamallin hyödynnettävyyttä arvioitiin kyselytutkimukseen pohjautuvassa opinnäytetyössä², jossa kartoitettiin Luontoseteliä hyödyntäneiden työntekijöiden näkemyksiä. Työntekijät kokivat mallin sekä työparityöskentelyn tuoneen heidän työhönsä uutta sisältöä ja näkökulmaa, ja mallin vaikuttaneen asiakkaana olleisiin nuoriin positiivisesti. Ohjattu toiminta ja toiminnalliset harjoitukset vahvistivat nuorten luontosuhdetta, ja lisäsi heidän motivaatiota koulunkäyntiin. Myös huoltajien suhtautuminen ja nuorten kokemus toimintamallista olivat positiivisia.

Toimintamallia voidaan kehittää laajentamalla kohderyhmää. Nuorten lisäksi potentiaalisia kohderyhmiä voivat olla lapset, aikuiset, ikäihmiset ja esimerkiksi kehitysvammaiset. Tarvetta ennaltaehkäisevälle mielenterveystyölle on hyvin monissa eri asiakasryhmissä.

Toimintamalliin levitettävyyteen liittyvinä haasteina mainittakoon, että kaikkialta ei välttämättä

² Kotilainen, Heidi (2020) [Luontoseteli -toimintamalli nuoren kasvun tukena: Kasvatusalojen työntekijöiden kokemuksia](#). Savonia-ammattikorkeakoulu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

löydy soveltuvaa yhteistyökumppania joka tuntisi Green Care -menetelmiä. Lisäksi Luontoseteliä hyödyntävissä organisaatioissa tulisi olla jonkinasteista perustietämystä luontolähtöisten menetelmien potentiaalista ja hyödynnettävyydestä. Toisaalta tätä perustietämystä voidaan lisätä, kun toimintamallia esitellään ja otetaan käyttöön eri organisaatioissa.

Lopuksi

Luontoseteli-toimintamallin pilotointi Sotkamossa tapahtuu vuosina 2019–2021 Pohjois-Suomen aluehallintoviraston avustuksella. Sotkamon kunta, Sotkamon seurakunta sekä hankkeen hallinnoija Ristinkantajat ry ovat osarahoittajia. Toiminnasta saatujen hyvien kokemusten myötä se pyritään juurruttamaan vakituiseksi yhteistyökumppaneiden käytänteeksi rahoituskauden päätyttyä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luottotyöntekijän matkassa eteenpäin

Tavoite on vahvistaa nuorta psykososiaalisesti. Palvelujen tarve selvitetään verkostomaisella työotteella. Yhdessä rinnakkaisten ja monialaisten palvelutarjoajien kanssa luodaan tavoitteet ja vastuunjaot välttämättä ammattilaisten päällekkäinen työ.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajille.....	3
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	6
Tarve toiminnalle.....	7

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Haasteet ja kehittämis ehdotukset.....	7
Yhteenveto.....	8

Kehittäjä

Palvelu olen minä! (ESR 2015-2017) ja Moodi (ESR 2018-2020). Uusimaa.

Kehittäjän yhteys henkilö: Hannele Sorri, etunimi.sukunimi@vantaa.fi, Vantaan kaupunki

Mallin kuvaus

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Nuoren polku toiminnassa rakentuu ennakko-, yksilö- ja ryhmätyöskentelyvaiheista sekä irti päästämisen vaiheesta (lue lisää vaiheista alempana Vinkit toimintamallin soveltajalle -kohdasta). Kokonaisuutena prosessi kestää puolesta vuodesta vuoteen. Toiminnan keskiössä on yksilöllinen tuki ja ryhmätyöskentely. Ryhmätyöskentely on yksi toiminnan tavoitteista, ja osallisuutta vahvistava menetelmä. Nuoren asettamaa tavoitetta lähestytään pienempien osatavoitteiden kautta, jotka on määritelty yhdessä nuoren kanssa.

Toiminnassa nuorella on mahdollisuus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Luottotyöntekijä kannustaa ja antaa toiminnasta hyvää palautetta. Kaikki toiminta suunnitellaan yhdessä nuoren kanssa koko prosessin ajan. Toiminnassa voidaan hyödyntää taidelähtöisiä menetelmiä kuten maalausta ja valokuvausta, joiden avulla asioita voidaan mm. käsitellä muutenkin kuin puheen ja kirjoituksen kautta omaehtoisesti. Luottotyöntekijä on yksi ihminen tai työpari, jonka kanssa nuorella on avoin keskusteluyhteys. Työntekijä huolehtii nuoren äänen kuulumisesta monialaisessa verkostossa.

Työntekijältä vaaditaan sopivaa koulutusta ja osaamista nuorisotyöstä ja tietoa mielenterveydestä. Työntekijä saattaa nuoren palvelusta toiseen. Tieto palvelurakenteista, verkostoista ja työskentely eri ammattilaisten kanssa nuoren hyväksi on tärkeää. Työntekijän on tunnistettava oman tietämyksensä ja osaamisensa rajat, ja hyödynnettävä monialaisia verkostoja, jotta oikeanlainen tukimuoto löytyy.

Toimintaympäristö

Toiminnan järjestää kunta tai muu toimija, jolla on olemassa olevat verkostot kohderyhmän asioista huolehtimiseksi. Nuoren hyvinvoinnin varmistaminen vaatii yhteistyötä sosiaalipalveluiden, terveydenhuollon, nuorisopalveluiden ja kolmannen sektorin kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Nuoret ohjataan toimintaan esimerkiksi etsivän nuorisotyön kautta, sosiaalitoimesta, mielialahäiriöpoliklinikalta ja lastensuojelun jälkihuollosta.

Toiminnan tulee olla helposti saavutettavaa ja kynnyksetöntä. Tapaamiset voidaan sopia nuorelle sopivaan ja turvalliseen paikkaan, esimerkiksi nuoren kotiin, kodin lähetyville tai verkkoon. Niin yksilö- kuin ryhmätapaamisissa toiminta on tärkeää suunnitella yhdessä nuorten kanssa ja järjestää tila, jossa osallistujat kokevat olonsa turvalliseksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderymänä ovat 18–25-vuotiaat nuoret aikuiset, joilla on vaikeiden sosiaalisten ja psyykkisten oireiden, kuten ahdistuksen ja masennuksen, vuoksi vaikeuksia osallistua tavalliseen ryhmä- tai työpajatoimintaan.

Toiminta sopii nuorille, joille viikoittaiset tapaamiset esimerkiksi työpajatoiminnassa ovat liian vaativia. Nuoret ovat saattaneet olla kotona pitkiäkin aikoja, minkä seurauksena päivärytmi ja arki ovat kärsineet. Pitkään jatkunut eristäytyminen on saattanut johtaa siihen, ettei nuori ole osallistunut ennalta sovittuihin tapaamisiin tai ryhmiin.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toimintaa on kehitetty Palvelu olen minä! ja Moodi -hankkeissa. Hankkeissa raportoidut nuorten kokemat onnistumiset kasvattivat heidän itseluottamustansa. Toiminta aktivoi nuorten omia voimavaroja, jonka lisäksi heillä kehittyi halu mennä eteenpäin, omaa itseä opittiin arvostamaan enemmän ja vaikeisiin tilanteisiin, kuten jännitykseen löydettiin ratkaisukeinoja. Luottotyöntekijöiden dialoginen ja nuorta kunnioittava työskentelytapa ja toiminnallisten ja soveltavan taiteen menetelmien hyödyntäminen auttoivat nuoria vaikeiden asioiden sanoittamisessa. Rinnallakulkijuus oli tärkeää nuoren tarvitsemien monialaisten palveluiden vuoksi.

Ennakkotyöskentely

Aluksi tehdään sopimukset keskeisten toimijoiden kanssa toiminnan aloituksesta, vastuualueista ja tiedonkulusta. Ennakkotyöskentelyssä on tärkeää kohdata nuori kunnioittavassa vuorovaikutuksessa ja rakentaa luottamusta. Ammattilaisten välisen, nuorta koskevan keskustelun, tulee olla avointa. Samoin keskustelu ja motivointi nuoren kanssa. Avoin keskustelu vaatii luottamusta eri alojen ammattilaisten välillä ja luottamusta nuoren ja ammattilaisten välillä.

Ennakkotyöskentelyssä korostuu monialainen työskentely, nuoren kohtaaminen ja tuen tarpeen havaitseminen sekä motivoiminen yksilötyöskentelyyn monialaisen luottotyöntekijä(parin) kanssa. Ennakkotyöskentelylle on varattava reilusti aikaa, koska nuorta ei voi ohjata toimintaan, johon hän ei ole valmis.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yksilötyöskentely

Yksilötyöskentelyssä rakennetaan nuoren tukiverkostoja. Työskentely nuoren kanssa vaatii pitkäjänteistä ja sitoutunutta työskentelytapaustyöntekijöiltä. Intensiivisen yksilötyöskentelyn vaihe voi kestää noin kolme kuukautta.

Työntekijällä on olennainen osa rohkaista nuorta osallistumaan toimintaan. Yksilötapaamiset sovitaan nuorelle sopivaan paikkaan, kuten nuoren kotiin, lähiympäristöön, erilaisiin toimipisteisiin tai verkkoympäristöön.

Työntekijän kanssa nuori voi käydä läpi ajatuksiaan, tunteitaan ja mahdollisia tavoitteita tilanteensa muuttamiseksi. Tavoiteltavia asioita voivat olla esimerkiksi julkisilla kulkuvälineillä liikkuminen, taloudellisen tilanteen kehittäminen tai kontakti erikoissairaanhoidon. Työskentelyssä voidaan hyödyntää toiminnallisia ja soveltavan taiteen menetelmiä, jotka helpottavat nuorta vaikeiden asioiden ilmaisussa ja vahvistavat nuoren minäpystyvyyttä.

Ryhmätoiminta

Kun nuori on vahvistunut yksilöohjauksessa, rinnalle voidaan ottaa kerran viikossa tapahtuva ryhmätoiminta (2–5 osallistujaa per ryhmä). Ryhmän toiminta voi olla ruuanlaittoa, musiikin kuuntelua, valokuvausta tai yhteisiä retkiä. Ryhmissä voidaan soveltaa taidelähtöisiä menetelmiä, kuten maalausta tai harjoitella yhdessä viranomaistilanteita näytelmän keinoin.

Tärkeää on, että ryhmälle luodaan turvalliset olosuhteet: toimintaan ei ole pakko sitoutua, ja osallistua voi omien voimavarojen mukaan. Ryhmänohjaajien on pystyttävä muokkaamaan ohjelmaa tarpeen mukaan.

Ryhmissä nuoret pääsevät testaamaan tavoitteitaan käytännössä ja haastamaan itseään. Ryhmätoiminta tukee myös luottotyöntekijän kanssa tehtävää yksilötyötä. Ryhmänohjaaja nostaa esiin myönteisiä asioita, joissa nuori onnistui ryhmätoiminnassa.

Ohjaajalla on hyvä olla kyky ja kiinnostus ottaa haltuun itselleen uusia menetelmiä, sekä kuulostella nuorilta, millaisesta toiminnasta he ovat kiinnostuneita. Menetelmät voivat avata tunnetiloja nuorissa. Nuorten reaktioihin on hyvä valmistautua etukäteen. Nuoren asioita ja tunteita ei pidä pelästyä, mutta ohjaajan on tärkeää tiedostaa oman asiantuntijuutensa rajat, ja ohjattava rohkaisten ja kannustaen tarvittaessa nuori puhumaan esimerkiksi mielenterveyspalveluiden kanssa.

Irtipäästämisen vaihe

Irti päästäminen alkaa vaiheittain jo ryhmätyöskentelyyn siirryessä. Puheessa aletaan orientoitua tulevaisuuteen ja pohtia mahdollisia jatkopolkuja kuten työpajaa, kuntoutuskursseja, opiskelua tai työnhakua. Yksilötapaamisia voidaan harventaa, mutta niitä voidaan myöhemmin tarvittaessa myös lisätä, jos nuori kokeekin tarvitsevansa tukea.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Luottotyöntekijä varmistaa ja saattaa nuoren palveluihin ja kyselee kuulumisia. Hän varmistaa, että nuori pääsee elämässä eteenpäin.

Nuorta tuetaan kontaktin luomisessa uuden palvelun vastuuhenkilön kanssa. Varsinaisista käytännönasioista keskustellaan ”siirtotapaamisessa”, jonka jälkeen työntekijä ja nuori voivat vielä tavata ja varmistaa, että siirtyminen palveluun sujuu hyvin. Luottotyöntekijä voi olla tarvittaessa mukana uuden palvelun alkuvaiheessa. Palvelusta toiseen siirryttäessä voi tulla takapakkia, jolloin luottotyöntekijän tukea tarvitaan. Siirtymä tapahtuu nuoren tahdissa.

Toiminnan juurruttaminen ja kustannushyöty

Vantaan kaupunki ja Moodi-hanke ovat juurruttaneet Heijastuksia-toimintamallia osaksi palvelujärjestelmää. Tarkoituksena on lisätä eri toimialojen, sosiaali- ja terveystieteiden sekä järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä ja selkeyttää rooleja ja yhtymäkohtia. Tarkoituksena on ollut vahvistaa ammattilaisten osaamista työskennellä haastavissa tilanteissa olevien nuorten kanssa. Verkostomaisella ja monialaisella työllä taataan, että nuoret eivät putoa palveluiden piiristä ja jää yksin ongelmiensa kanssa.

Moodi-hankkeessa teetettiin kustannushyötyanalyysi Heijastuksia-toimintamallista. Analyysin perusteella voidaan todeta, että pitkällä aikavälillä Heijastuksia-toiminnan mukainen vahva yksilöllinen tuki vahvistaa nuoren osallisuutta ja kykyä pärjätä omassa elämässään. Kustannukset ovat pienemmät, kuin silloin jos vahvaa yksilöllistä tukea ei ole saatavilla, kuntoutus viivästyy ja nuori päätyy pitkäksi aikaa kalliisiin ja raskaisiin palveluihin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminnassa pyritään tavoittamaan kotiin jääneitä ja monin tavoin palvelujärjestelmältä ”piilossa” olevia nuoria muun muassa etsivän nuorisotyön avulla. Toimintamallin avulla tuetaan ja rohkaistaan nuorta hänen omia voimavarojansa kunnioittaen osallistumaan ryhmätoimintaan. Nuoren toiveita kuunnellaan ja samalla yritetään löytää ja kannustaa omia mielenkiintojen kohteita kohti. Toimintaan voi ohjautua useampaa väylää pitkin ja nuoret saavat osallistua toimintaan omaehtoisesti.

Toiminnassa pyritään kohtaamaan jokainen nuori yksilönä ja toiminta suunnitellaan nuoren ehdoilla. Yksilötapaamiset sovitaan nuoren näkökulmasta hänelle sopivaan paikkaan. Nuoret suunnittelevat myös itse toimintaa ryhmissä, jotta itselle mieluinen tapa osallistua löytyy, mutta toimintaa on mahdollista seurata myös sivusta, jos niin haluaa. Käytetyt menetelmät, kuten soveltava taide tukevat nuoren itseilmaisua ja auttamaan sanoittamaan vaikeita asioita. Tärkeä osa toimintaa on myös harjoitella sosiaalisia tilanteita, joissa onnistumisen kokemukset rakentavat luottamusta siihen, että voi osallistua.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Nuorelle on osoitettu luottotyöntekijä tai -pari, jonka avulla nuori voi saada äänensä kuuluviin. Työntekijä kulkee nuoren rinnalla monialaisissa verkostoissa. Työntekijä opastaa nuorta verkostoissa ja auttaa kartoittamaan oikean monialaisen palvelukokonaisuuden. Nuoren vaikutusmahdollisuudet kasvavat ja minäpystyvyys rakentuu luottamuksen ja onnistumisten myötä.

Vahvan verkostotyön avulla ammattilaisen on mahdollista tukea nuoria paremmin. Verkosto paikkaa aukkoja palvelujärjestelmässä ja -prosessissa. Kun nuoren tilanne ja tarpeet tunnetaan, verkostotyön avulla on mahdollisuus luoda palveluista kokonaisuus, joka tukee nuorta kokonaisvaltaisemmin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Etsivässä nuorisotyössä oli Vantaalla vuonna 2014 noin 400 nuorta, jotka olivat liian huonokuntoisia osallistuakseen kunnan nuorisotoimintaan, eikä heille löytynyt sopivaa paikkaa, mistä olisivat saaneet riittävästi apua tai tukea. Palvelu olen minä! -hankkeen aikana havaittiin, että näillä nuorilla on vaikeita sosiaalisten tilanteiden pelkoa, ahdistusoireita sekä masennusoireita. Niinpä nuoret olivat jääneet koteihinsa. Kohderyhmä tunnistettiin eri palveluissa ja palveluille oli tarvetta. Nuoria ohjautuu toimintaan niin etsivästä nuorisotyöstä, nuorten aikuisten sosiaalipalveluista kuin mielialahäiriöpoliklinikoilta.

Palvelu olen minä! -hankkeen aikana tutkittiin psykososiaalisten palveluiden rakentumista. Hankkeen aikana kirjoitettu tutkimusraportti oli Moodi-hankkeessa työn pohjana.

Kokemuksia toimintamallista osallistujien näkökulmasta

Nuoret kokivat, että sosiaalinen kuntoutus auttoi pääsemään kiinni arkiryhtiin. Toiminnan aikana koetut onnistumiset lisäsivät itseluottamusta. Palvelu olen minä! -hankkeen ajalta raportoitiin, että nuorten voimavarat aktivoituivat, nuorilla kehittyi halu edetä elämässä, he oppivat arvostamaan itseään enemmän ja vaikeisiin tilanteisiin löydettiin ratkaisukeinoja. Hankkeen työntekijät onnistuivat auttamaan nuoria sanoittamaan vaikeita asioita, jotka olisivat muuten voineet estää oikean palvelun tai avun saantia. Luottotyöntekijän rooli oli keskeinen jatkuvan kehityksen takaamiseksi.

Hankkeen aikana toimintamallin onnistumisen avaimiksi havaittiin läheisten tuki, riittävä aika, tiivis läsnäolo nuoren osalta, yksilöllinen työskentely, sopivat ja yhteisesti sovitut menetelmät, positiivinen ja kannustava palaute, yhteistyö ja verkostot muiden ammattilaisten ja palveluiden välillä, nuoren kuunteleminen ja luotettavan ilmapiiirin luominen.

Ryhmätyöskentelystä havaittiin, että nuoret pitivät yhdessä tekemistä tärkeänä, ja turvallinen ympäristö mahdollisti myös epämukavuusalueelle menemisen. Vuorovaikutus ryhmissä saattoi olla varsin vähäistä, jolloin ohjaajilla oli suuri vastuu vuorovaikutuksen ylläpitäjänä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tärkeää oli, että osallistumista pidettiin saavutuksena. Niissä tilanteissa, joissa nuori halusi poistua ryhmästä, oli tärkeää, että työntekijä oli valmis purkamaan tilanteen yhdessä nuoren kanssa.

Heijastuksia-toimintamallia on esitelty etsiville nuorisotyöntekijöille pääkaupunkiseudulla, Laurea-ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulun opiskelijoille ja Tanskan sosiaaliministeriölle. Palvelu olen minä! -hankkeen aikana mallia esiteltiin eduskunnassa sivistysvaliokunnalle.

Haasteet ja kehittämis ehdotukset

Aikataulu voi osoittautua haastavaksi, samoin nuoren pärjääminen palvelun jälkeen. Toiminta vaatii pitkää sitoutumista ja aikaa. Palvelu olen minä! -hankkeessa nuoret olivat toiminnassa mukana keskimäärin 9–12 kuukautta. Nuoren siirtyminen palvelusta ja toiminnasta toiseen voi herättää ahdistusta ja nuoren tilanteeseen voi tulla takapakkia. Olisi tärkeää, että nuori saisi jatkuvaa tukea, jotta kokemus epäonnistumisesta tai yksin jäämisestä ei tekisi aikaisempaa edistystä tyhjäksi.

Hankkeessa kohderyhmänä ovat olleet myös nuoren läheiset. Toiminnan aikana läheisten ja erityisesti nuorten aikuisten vanhempien tuen tarve on tullut esille. Vanhempia on ohjattu vertaistukiryhmiin, mutta he tarvitsisivat vahvempaa tukea.

Tarve toiminnalle

Heijastuksia-toimintamallia on esitelty etsiville nuorisotyöntekijöille pääkaupunkiseudulla, Laurea-ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulun opiskelijoille ja Tanskan sosiaaliministeriölle. Palvelu olen minä! -hankkeen aikana mallia esiteltiin eduskunnassa sivistysvaliokunnalle. Kiinnostus mallia kohtaan osoittaa, että tarvetta uudentlaiselle toiminnalle olisi. Palvelu olen minä! -hankkeen alkaessa kotiin jumiutuneille nuorille ei löytynyt sopivaa palvelua.

Haasteet ja kehittämis ehdotukset

Aikataulu voi osoittautua haastavaksi, samoin nuoren pärjääminen palvelun jälkeen. Toiminta vaatii pitkää sitoutumista ja aikaa. Palvelu olen minä! -hankkeessa nuoret olivat toiminnassa mukana keskimäärin 9–12 kuukautta. Nuoren siirtyminen palvelusta ja toiminnasta toiseen voi herättää ahdistusta ja nuoren tilanteeseen voi tulla takapakkia. Olisi tärkeää, että nuori saisi jatkuvaa tukea, jotta kokemus epäonnistumisesta tai yksin jäämisestä ei tekisi aikaisempaa edistystä tyhjäksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Hankkeessa kohderyhmänä ovat olleet myös nuoren läheiset. Toiminnan aikana läheisten ja erityisesti nuorten aikuisten vanhempien tuen tarve on tullut esille. Vanhempia on ohjattu vertaistukiryhmiin, mutta he tarvitsisivat vahvempaa tukea.

Yhteenveto

Toimintaa on juurrutettu muun muassa Kipinän etsivään nuorisotyöhön Vantaalla. Toiminnan juurruttamista vietiin eteenpäin Moodi-hankkeessa, jossa verkostomainen työote ja monialaisuus pyrittiin saamaan pysyväksi osaksi nuorten kanssa tehtävää työtä. Samalla kehitetään ammattilaisten osaamista haastavassa tilanteessa. Moodi-hankkeen aikana toimintamallista toteutettiin kustannushyötyanalyysi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Luova toiminta keinona harjoitella epäonnistumista – Mokaamalla oppiminen

Luovien menetelmien avulla harjoitellaan epäonnistumista ja käsitellään virheiden tekemisen pelkoa. Elokuva-, sirkus- ja teatteritoiminnan harjoittelu hyväksyvässä ilmapiirissä luo jaettuja kokemuksia ja vahvistaa nuorten elämäntaitoja.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä: Tenho – elämän taitoja nuorille taiteen keinoin -hanke Helsingissä, Vantaalla, Tampereella, Varkaudessa, Oulussa ja Kajaanissa. Lasten ja nuorten säätiö, Oulun tähtisirkus, Pirkanmaan elokuvakeskus, Sirkus Magenta, Vaara-kollektiivi ja Varkauden teatteri, Laurea-ammattikorkeakoulu sekä Nuorisotutkimusseura (ESR 1.6.2015-31.5.2018).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuomas Tirkkonen, Lasten ja nuorten säätiö, tuomas.tirkkonen@nuori.fi [Muutokset hyväksyttävä Tuomaksella]

Mallin kuvaus

Tenho-hankkeen suunnitteluvaiheessa nähtiin tarve laajamittaisemmalle kehittämiselle, kokeilemiselle, tutkimukselle ja levittämistyölle, jotta luoviin menetelmiin liittyvän toimintatavan potentiaali ilman koulutus- ja työpaikkaa olevien nuorten auttamisessa hyödynnettäisiin. Hankkeen taustalla ovat Lasten ja Nuorten säätiön kokemukset Myrskyprojekteista ja mm. Kajaanin harrastajateatterin Draaman paikka -projekti. Hanke kiinnittyi mukana oleviin kuntiin (Helsinki, Vantaa, Varkaus, Kajaani, Oulu ja Tampere). Hankkeen osatoteuttajat (Vaara-kollektiivi, Pirkanmaan elokuvakeskus, Oulun Tähtisirkus, Sirkus Magenta ja Varkauden teatteri) toimivat yhteistyössä kunnan nuorisotakuutoimijoiden kanssa.

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan kohderyhmä ovat ilman koulutus- ja työpaikkaa olevat nuoret, sekä nuoret, jotka eivät pysty haastavan elämäntilanteensa vuoksi työskentelemään tai opiskelemaan kokopäiväisesti. Kohderyhmää ovat myös nuorisotakuun toimeenpanon parissa työskentelevät ammattilaiset sosiaali-, terveys-, nuoriso-, koulutus- ja työllisyyspalveluissa, sosiaali- ja terveysalan ja taidealojen opiskelijat, soveltavan taiteen alalla toimivat taiteilijat ja nuorisotakuun parissa työskentelevät organisaatiot. Välillisiä kohderyhmiä ovat osallistujien perhe ja lähipiiri, osallistuvat taideorganisaatiot sekä koulutuksia toteuttavat oppilaitokset.

Luovat menetelmät, elokuvan, sirkuksen ja teatterin työpajat, tuodaan Tenho-hankkeessa osaksi nuorten ohjaus- ja palveluverkoston. Ilman koulutus- ja työpaikkaa olevien nuorten elämäntaitoja vahvistetaan elokuva-, sirkus- ja teatteritoiminnan avulla, jotta koulutukseen ja työelämään siirtyminen olisi helpompaa. Elokuva, sirkus ja teatteri menetelminä pohjaavat osallisuuteen ja lisäävät osallistujien osallisuuden kokemuksia. Toimintaan osallistuminen on pääsääntöisesti vapaaehtoista, joskin joissakin ryhmissä toiminta osa esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja sen ohjelmaa. Toimintaan voi osallistua vähitellen. Koulutettujen taiteilija-ohjaajien käyttämä osallistava ja dialoginen työote laajentaa nuorten parissa toimivien osaamista. Toimintaan osallistuvia nuoria tuetaan jatkopolkujen löytymisessä.

Virheiden pelkääminen voi johtaa toiminnan mahdollisuuksien ja sosiaalisten ympäristöjen kutistumiseen. Sosiaalinen tai epäonnistumisen pelko saattavat rajoittaa ihmisen potentiaalia. Virheiden sietäminen ja niistä oppiminen on tärkeä taito elämässä. Luovassa toiminnassa, kuten sirkuksen ja teatterin työpajoissa, virheiden tekemistä voidaan käsitellä rakentavalla tavalla. Kaikki ovat samalla viivalla, kun tehdään esimerkiksi suurimmalle osalle vieraita sirkustemppeja. Epäonnistumista voidaan käsitellä yhdessä hyväksyvässä ilmapiirissä esimerkiksi nauramalla. Yrittämisestä syntyy jaettu kokemus.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista, joskin joissakin ryhmissä osa esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja sen ohjelmaa. Toimintaan voi osallistua omaan tahtiin vähitellen ja myös vain läsnä ollen. Ryhmän toiminnan sisällä osallistumisen kynnys on mahdollisimman matala ja osallistumisen tapoja on hyvin monenlaisia. Joissakin ryhmissä mukana on pääsääntöisesti vapaaehtoista, ja Tenhossa siihen voi osallistua vähitellen. Samalla mukana voi myös olla nuoria, jotka ovat velvoitettuja osallistumaan toimintaan esimerkiksi osana kuntouttavaa työtoimintaa. Ohjaajat eivät tunne nuoren taustoja ennalta, jolloin nuori kohdataan vailla ennako-odotuksia ja jokainen voi tulla toimintaan sellaisena kuin on. Toimintaan osallistumisen kynnys pyritään pitämään matalana, jolloin nuoret voivat tulla löydettyiksi. Nuorten palveluverkkoon pyritään tuomaan toimintatapoja, joiden avulla

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

voidaan vaikuttaa osallisuuden kokemukseen, itsen arvostukseen ja asenteisiin. Lisäksi kehitetään palveluverkkoa helpommin lähestyttäväksi kokoamalla kuntayhteistyön hyviä käytäntöjä.

Luovassa toiminnassa saa tyypillisesti kokeilla erilaisia rooleja tai toimijuuksia. Luovat menetelmät yleensä auttavat ihmistä ottamaan etäisyyttä arjen vaikeuksiin ja käsittelemään asioita, joita voi olla muuten vaikea sanoittaa. Niiden avulla voidaan vaihtaa kokemuksia vaikeasti sanoitetuista tunnetiloista, ei-kielellisten keinojen avulla. Palvelujen ulkopuolinen toimijuus vahvistuu, kun osallistujat rohkaistuvat kokeilemaan erilaisia asioita ja tutustuvat itseensä. Myös toiminnallisuus ja epäonnistumisten jakaminen liittävät osallistujia keskenään ja ammattilaistenkin kanssa yhteen, sekä saattavat osallistujat löytämään yhteyden omiin kuin myös toisilta saataviin voimavaroihin. Toiminnassa nuorille etsitään yksilöllisiä jatkopolkuja.

Luovassa toiminnassa voi ilmaista ajatuksiaan. Taiteilijaohjaajat osaavat tukea nuoria tuomaan ajatuksiaan esiin ja kokeilemaan uusia asioita, sekä tukea sosiaalisia rooleja taideprosesseissa. Heidät on koulutettu elämäntaitoja vahvistavaan työotteeseen, dialogiseen työskentelyyn ja matalan kynnyksen huomioimiseen toiminnassa ja sen suunnittelussa. Työpajat tarjoavat paikan vaikuttamiselle ja toisiin ihmisiin virittäytymiselle. Itseen tutustumisen ohella nuoret oppivat työpajoissa toimimaan toisten ihmisten kanssa. Myös sosiaalinen osallisuus ja vuorovaikutustaidot vahvistuvat. Nuoret ovat mukana asettamassa tavoitteita sekä ryhmälle että itselleen. Tavoitteita on seurattu keskusteluissa ja toiminnallisesti ryhmissä. Tavoitteiden asettamista ja niihin sitoutumista tapahtuu monella tasolla. Tätä kautta saadaan myös välineitä vaikuttaa omaan elämään.

Haastavien asioiden tekeminen yhdessä muiden kanssa ja epäonnistumisten sietäminen avaa näkemään uusia mahdollisuuksia. Jaettu kokemus harjoittelusta auttaa sanoittamaan tunnelmia ja tarkastelemaan omaa kokemusta. Osallistujat ovat keskenään tasa-arvoisia, mikä avaa ihmisen vaikuttamaan ja vaikuttamaan, ja edesauttaa edelleen osallisuuden lisääntymistä vaikuttamisen prosesseissa. Toiminnassa tehdään usein jonkinlaisia esityksiä, joiden yleisöstä nuoret päättävät itse. Toiminnan matala kynnyks, osallistujien tasa-arvoisuus ja se, että nuoret määrittävät toimintaa, kuvaavat pyrkimyksiä eettiseen kestävyYTEEN.

Toiminnasta hyötyvät pääasiassa heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, tässä tapauksessa ilman koulutus- ja työpaikkaa olevat nuoret, sekä nuoret, jotka eivät pysty työskentelemään tai opiskelemaan kokopäiväisesti. Toiminnan on todettu lisäävän osallisuutta. Tämä on todennettu kauden päätös- ja loppupalauttekeskustelujen avulla, joissa on tullut esiin osallistujien sitoutuminen usein paremmin toimintaan, jossa luova toiminta on osana jotakin palvelua. Useilta osatoteuttajilta sekä nuorilta on myös kuultu erilaisista

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

pienistä suunnanmuutoksista elämässä sekä yksittäisistä selvistä muutoksista, kuten opiskelemaan hakeminen.

Toiminta lisää osallisuutta omassa elämässä, sillä se auttaa käsittelemään virheiden tekemisen pelkoa ja avaa siten tilaa toimia ja nähdä uusia mahdollisuuksia sekä vaikuttaa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa. Käytäntöjä on kehitetty hankkeen kehittämispäivillä, joilla hankkeeseen osallistuneet taiteilijat ovat tuoneet kysymyksiään yhdessä ratkaistavaksi eli on myös ilmennyt tarve käsitellä toimintaa yhdessä. Toiminta on kytketty tutkimukseen ja toiminnassa on hyödynnetty Lasten ja nuorten säätiön Myrsky-hankkeen tutkimusta.

Taide- ja kulttuuriperustaisia menetelmiä on tutkittu paljon ja niiden vaikuttavuudesta alkaa olla runsaasti näyttöä. Yksi luovan toiminnan vaikuttavista mekanismeista on se, että se auttaa ihmistä ottamaan etäisyyttä arjen vaikeuksiin ja käsittelemään ja jakamaan sellaisia asioita, joita voi olla vaikea sanoittaa. Toimintaa kohtaan on tunnettu ulkopuolista mielenkiintoa samankaltaista työtä tekevässä hankkeessa.

Toiminta ei ole itsessään uutta, sillä luovia menetelmiä on käytetty aiemminkin. Sirkus, teatteri ja elokuva ovat olleet pitkään käytössä Myrsky-hankkeessa tuetuissa projekteissa. Osatoteuttajien kanssa on toteutettu vastaavia prosesseja yksittäisinä projekteina ja Sirkus Magenta ja Vamos ovat pitkään työskennelleet yhdessä.

Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta haastatteluin. Kauden päätös- ja loppupalautekeskusteluissa on tullut esiin, että osallistujat sitoutuvat usein paremmin toimintaan, jossa luova toiminta on osana jotakin palvelua, kuin muuhun työpajan arkeen. Yksittäisinä tapauksina toimintaan osallistunut nuori on peruuttanut eläkepäätöksen ja päättänyt hakea opiskelemaan. Useilta osatoteuttajilta ja suoraan nuorilta on tullut esille muita vähemmän konkreettisia suunnanmuutoksia.

Toiminta on siirrettävissä: luovat menetelmät sopivat sovellettavaksi erilaisille kohderyhmille lapsista vanhuksiin. Toiminta edellyttää taiteen ammattilaisia, jotka osaavat tukea nuoria tuomaan esiin ajatuksiaan ja kokeilemaan uusia asioita ja sosiaalisia rooleja ja jotka on koulutettu elämäntaitoja vahvistavaan työotteeseen, dialogiseen työskentelyyn ja matalan kynnyksen huomioimiseen. Toiminta on tarkoitus juurruttaa peruspalvelujen rinnalle ja varsinaisen toiminnan tuottavat taideorganisaatiot. Varkaudessa on kiinnostusta saada Tenhon toiminnasta pysyvä osa Ohjaamo. Tampereella Ohjaamo on ottanut Pirkanmaan elokuvakeskuksen kattonsa alle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Monenlaisille ryhmille sopivan toiminnan menetelmiä on todennettu ja sitoutumisesta on positiivisia kokemuksia.

Lopuksi

Toimintamalli sekä käytetty työote ovat levitettävissä nuorten parissa eri sektoreilla toimiville, joiden tavoite on osallisuuden vahvistaminen omassa elämässä.

Tenho-hanke päättyy toukokuussa 2018. Mokaamalla oppiminen on rakennettu sisään luovaan toimintaan, esimerkiksi sirkuksen ja teatterin työpajoihin, jo toimintaperiaatteiden myötä. Tässä Mokaamalla oppiminen on rakennettu osaksi Luovien menetelmien kokonaisuutta nuorten palveluissa (ks. Innokylä: [Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta](#)). Kokonaisuuden juurtuminen on toistaiseksi avoinna..

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta

Toimintamallissa luovat menetelmät tuodaan osaksi palvelukokonaisuutta. Nuorten elämätaitoja vahvistetaan elokuva-, sirkus- ja teatteritoiminnan avulla, jotta koulutukseen ja työelämään siirtyminen olisi helpompaa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä: Tenho – elämän taitoja nuorille taiteen keinoin -hanke Helsingissä, Vantaalla, Tampereella, Varkaudessa, Oulussa ja Kajaanissa. Lasten ja nuorten säätiö, Oulun tähtisirkus, Pirkanmaan elokuvakeskus, Sirkus Magenta, Vaara-kollektiivi ja Varkauden teatteri, Laurea-ammattikorkeakoulu sekä Nuorisotutkimusseura (ESR 1.6.2015–31.5.2018).

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös: Step by step – nuorten kulttuurialan elämäntaito- ja työllisyysuhanke Porissa 2016–2019, Porin kaupungin kulttuuritoimi (ESR 1.8.2016–31.7.2019).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuomas Tirkkonen, Lasten ja nuorten säätiö,
tuomas.tirkkonen@nuori.fi

Mallin kuvaus

Tenho-hankkeen suunnitteluvaiheessa nähtiin tarve laajamittaisemmalle kehittämiselle, kokeilemiselle, tutkimukselle ja levittämistyölle, jotta luoviin menetelmiin liittyvän toimintatavan potentiaali ilman koulutus- ja työpaikkaa olevien nuorten auttamisessa hyödynnetään. Hankkeen taustalla ovat Lasten ja Nuorten säätiön kokemukset Myrskyprojekteista ja mm. Kajaanin harrastajateatterin Draaman paikka -projekti. Hanke kiinnittyy mukana oleviin kuntiin (Helsinki, Vantaa, Varkaus, Kajaani, Oulu ja Tampere). Hankkeen

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osatoteuttajat (Vaara-kollektiivi, Pirkanmaan elokuvakeskus, Oulun Tähtisirkus, Sirkus Magenta ja Varkauden teatteri) toimivat yhteistyössä kunnan nuorisotakuutoimijoiden kanssa.

Toiminnan kohderyhmä ovat ilman koulutus- ja työpaikkaa olevat nuoret sekä nuoret, jotka eivät pysty haastavan elämäntilanteensa vuoksi työskentelemään tai opiskelemaan kokopäiväisesti. Kohderyhmää ovat myös nuorisotakuun toimeenpanon parissa työskentelevät ammattilaiset sosiaali-, terveys-, nuoriso-, koulutus- ja työllisyyspalveluissa, sosiaali- ja terveysalan ja taidealojen opiskelijat, soveltavan taiteen alalla toimivat taiteilijat ja nuorisotakuun parissa työskentelevät organisaatiot. Välillisiä kohderyhmiä ovat osallistujien perhe ja lähipiiri, osallistuvat taideorganisaatiot sekä koulutuksia toteuttavat oppilaitokset.

Luovat menetelmät, elokuvan, sirkuksen ja teatterin työpajat, tuodaan Tenho-hankkeessa osaksi nuorten ohjaus- ja palveluverkoston. Ilman koulutus- ja työpaikkaa olevien nuorten elämäntaitoja vahvistetaan elokuva-, sirkus- ja teatteritoiminnan avulla, jotta koulutukseen ja työelämään siirtyminen olisi helpompaa. Elokuva, sirkus ja teatteri menetelminä pohjaavat osallisuuteen ja lisäävät osallistujien osallisuuden kokemuksia. Toimintaan osallistuminen on pääsääntöisesti vapaaehtoista, joskin joissakin ryhmissä toiminta osa esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja sen ohjelmaa. Toimintaan voi osallistua vähitellen. Toimintaan osallistuvia nuoria tuetaan jatkopolkujen löytymisessä.

Taide- ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten yhteistyö toteutuu eri paikoissa eri tavoin. Osa toiminnasta toteutetaan teatterin tai sirkuksen tiloissa, osa muualla. Esimerkiksi Tampereella Tenho-hanke toimii kaupunkien nuorten yhden luukun toimipisteessä Ohjaamossa (Nuorten talossa) ja Varkaudessa Nuorten talo on suunnitteilla. Ohjaamossa osallistujat saavat tukea jatkopolkujen löytymiseen jo toiminnan aikana ja eri palvelut ovat läsnä. Helsingissä Ohjaamon nuorista kootaan muualla toimiva ryhmä, jonka toiminnassa on mukana Ohjaamon työntekijä. Tenhossa koulutettujen taiteilija-ohjaajien käyttämä osallistava ja dialoginen työote laajentaa nuorten parissa toimivien osaamista. Luovan toiminnan voi integroida osaksi nuorten työpajatoimintaa, sosiaalista vahvistamista ja muita nuorten palveluihin kuuluvia ryhmätoimintoja.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan osallistuminen on vapaaehtoista, joskin joissakin ryhmissä osa esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ja sen ohjelmaa. Toimintaan voi osallistua omaan tahtiin vähitellen ja myös vain läsnä ollen. Ryhmän toiminnan sisällä osallistumisen kynnyks on mahdollisimman matala ja osallistumisen tapoja on hyvin monenlaisia. Joissakin ryhmissä mukana on myös nuoria, jotka ovat velvoitettuja osallistumaan toimintaan esimerkiksi osana

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kuntouttavaa työtoimintaa. Luovassa toiminnassa saa tyypillisesti kokeilla erilaisia rooleja ja toimijuuksia. Luovien menetelmien avulla voidaan etäännyä vaikeuksista arjessa. Luovien menetelmien avulla voidaan myös käsitellä asioita, joiden sanallistaminen voi olla vaikeaa ja vaihtaa niistä kokemuksia (esimerkiksi vaikeasti sanoitettavat tunnetilat). Tenhossa ohjaajat eivät tunne nuoren taustoja ennalta, mikä tukee avointa kohtaamista. Toimintaan osallistumisen kynnys pyritään pitämään matalana. Jokainen voi tulla toimintaan sellaisena kuin on. Tenhossa on olennaista, että toiminta tehdään nuorten ehdoilla, mukaan voi lähteä vähitellen itse määrittellen eikä tavoitetta aseteta esimerkiksi taiteellisten tavoitteiden kautta. Nuoret ovat asettamassa tavoitteita ryhmälle ja itselleen. Tavoitteita on seurattu keskusteluissa ja toiminnallisesti ryhmissä. Tavoitteiden asettamista ja niihin sitoutumista tapahtuu monella tasolla.

Nuorten palveluverkkoon pyritään tuomaan toimintatapoja, joiden kautta voidaan vaikuttaa nuorten osallisuuden kokemukseen, itsearvostukseen ja asenteisiin. Palveluverkkoa kehitetään helpommin lähestyttäväksi kokoamalla kuntayhteistyön hyviä käytäntöjä. Ohjaamossa (Nuorten talossa) tapahtuvassa Tenho-toiminnassa on saatavilla monta palvelua yhdeltä luukulta.

Palvelujen ulkopuolista toimijuutta vahvistetaan rohkaisemalla osallistujia kokeilemaan erilaisia asioita ja toimimaan yhdessä. Nuorille etsitään yksilöllisiä jatkopolkuja. Tenhossa keskusteluun jatkopolusta voi osallistua sekä sote-ammattilainen että taiteilijaohjaaja. Taiteilijaohjaaja voi tuoda esiin nuoren vahvuuksia.

Tenhossa koulutetaan sosiaali- ja nuorisolan ammattilaisia, tulevia ammattilaisia ja taiteilijoita elämäntaitojen vahvistamiseen taiteen keinoin sekä kootaan hyviä käytäntöjä nuorten kanssa taiteen tekemisestä. Taiteilijaohjaajat on koulutettu elämäntaitoja vahvistavaan työotteeseen, dialogiseen työskentelyyn ja matalan kynnyksen huomioimiseen toiminnassa ja sen suunnittelussa. Taiteilijaohjaajat auttavat nuoria tuomaan ajatuksiaan esiin ja tukevat sosiaalisia rooleja taideprosesseissa. Tenhossa on todettu, että eri alojen ihmisten on helpompi sanoittaa ja tuoda esille oman erityisalansa näkökulmia, esimerkiksi taiteilijaohjaajan motivoida nuoria teatterin kokeilemiseen. Olennaista on, että yhteistyöverkosto kuntaan toimii.

Tenhon työpajat tarjoavat paikan vaikuttamiselle ja toisiin ihmisiin virittäytymiselle. Nuoret tutustuvat työpajoissa itseensä, oppivat toimimaan muiden ihmisten kanssa ja saavat näin välineitä vaikuttaa omaan elämäänsä. Luovassa toiminnassa voi ilmaista ajatuksiaan.

Haastavien asioiden tekeminen yhdessä muiden kanssa vahvistaa vuorovaikutustaitoja. Epäonnistumisten sietäminen avaa näkemään uusia mahdollisuuksia. Yhteiseen tekemiseen ja jaettuun kokemukseen liittyviä tunnelmia on helpompi sanoittaa. Sanoittamisen myötä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

asioita on helpompi käsitellä, niihin voi saada vähän etäisyyttä ja siten palveluissakin voidaan sanoittaa ongelmia ja löytää keinoja ongelmien ratkomiseen. Tasa-arvoisuuden kokemus avaa ihmisen vaikuttamaan ja vaikuttamaan. Se edesauttaa osaltaan osallisuuden lisääntymistä vaikuttamisen prosesseissa.

Tenhon toiminnassa tehdään usein jonkinlaisia esityksiä, joiden yleisöstä nuoret päättävät itse. Tenhossa keskeistä on osallistujien oma voimaantuminen. Toiminnan eettistä kestävyyttä tukevat Tenhossa matala kynnyks, osallistujien tasa-arvoisuus ja se, että nuoret määrittävät toimintaa. Tenhon toiminnasta hyötyvät pääasiassa heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, tässä ilman koulutus- ja työpaikkaa olevat nuoret sekä nuoret, jotka eivät pysty työskentelemään tai opiskelemaan kokopäiväisesti. Lisäksi siitä hyötyvät myös sosiaali- ja terveystalouden ammattilaiset. Toiminnan on todettu lisäävän osallisuutta. Tämä on todennettu kauden päätös- ja loppupalauttekeskustelujen avulla, joissa on tullut esiin osallistujien sitoutuminen usein paremmin toimintaan, jossa luova toiminta on osana jotakin palvelua. Useilta osatoteuttajilta sekä nuorilta on myös kuultu erilaisista pienistä suunnanmuutoksista elämässä, sekä yksittäisistä selvistä muutoksista, kuten opiskelemaan hakeminen. Tenhossa on käytetty arviointilomaketta, jonka ohjaajat täyttävät ryhmästään kerran viikossa. Tampereella on tehty haastatteluja ja käytetty Kyky-viisaria.

Toiminta tukee osallisuutta omassa elämässä, koska sen avulla voi ottaa etäisyyttä arjen vaikeuksiin ja käsitellä vaikeasti sanoitettavia asioita, toiminta lisää sosiaalista osallisuutta ja antaa välineitä vaikuttaa omaan elämään. Osallistavalla ja dialogisella työotteella voidaan vaikuttaa nuorten osallisuuden kokemukseen ja tuoda esiin heidän vahvuuksiaan.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tenhon toiminnan kehittämiseksi ja levittämiseksi nähtiin tarve suunnitteluvaiheessa ja toiminnalle on ilmennyt tarve toteutusvaiheessa ja se on kytketty tutkimustoimintaan. Taide- ja kulttuuriperustaisten menetelmien vaikuttavuudesta alkaa olla runsaasti näyttöä. Tässä on hyödynnetty myös Myrsky-hankkeen tutkimusta. Toimintaa kohtaan on tunnettu ulkopuolista mielenkiintoa.

Vaikka toiminta ei ole itsessään uutta, se edustaa uudenlaista toimintamuotoa siinä mielessä, että nuorten toimijuutta vahvistetaan käyttämällä dialogisia ja osallistavia menetelmiä ja tuomalla taide- ja kulttuuriosaamista työvoima-, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten rinnalle. Paikallisesti luovat menetelmät on otettu osaksi Ohjaamon toimintaa (Nuorten talo Tampereella).

Toiminta on siirrettävissä ja luovat menetelmät sopivat sovellettavaksi erilaisille kohderyhmille lapsista vanhuksiin. Tenhon toiminta edellyttää taiteen ammattilaisia, jotka osaavat tukea nuoria tuomaan esiin omia ajatuksiaan ja kokeilemaan uusia asioita ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

sosiaalisia rooleja, ja jotka on koulutettu elämäntaitoja vahvistavaan työotteeseen, dialogiseen työskentelyyn ja matalan kynnyksen huomioimiseen. Ohjaamoihin kytketty toiminta sopii jokaiseen kuntaan, jossa on niiden kaltaista toimintaa. Toiminta on tarkoitus juurruttaa peruspalvelujen rinnalle ja varsinaisen toiminnan tuottavat taideorganisaatiot. Varkaudessa on kiinnostusta saada Tenhon toiminnasta pysyvä osa Nuorten taloa. Tampereella Ohjaamo on ottanut Pirkanmaan elokuvakeskuksen kattonsa alle. Vamoksella toiminta on toteutettu Sirkus Magentan toteuttamana, jolloin Magenta on saanut rahoituksen muualta (Myrsky, Tenho). Pysyvää rahoitusta ei ole vielä löytynyt. Toiminta on toteutettavissa kunnissa osana nuorten palveluja ja järjestöissä monin tavoin, kun yhteistyö kunnan kanssa toimii.

Step by step -hankkeessa on kehitetty samankaltaista toimintaa

Step by step -hankkeen toiminta perustuu alueella aiemmin toteutetun nuorten työllisyshankkeen (Tuulta purjeisiin -hanke) kokemuksiin. Toiminta kiinnittyy kaupungin kulttuurialaan sekä palvelujärjestelmään, josta nuoria ohjautuu toimintaan (TE-toimisto, kuntouttava työtoiminta, etsivä nuorisotyö, Perusturvakeskuksen vammaispalveluiden avotyötoiminta, Winnovan maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus, voi myös ottaa yhteyttä hankkeen työntekijään tai käydä kulttuuritalolla). Toiminnan kohderyhmä ovat 17–30-vuotiaat ilman opiskelu- ja työpaikkaa olevat ja maahanmuuttajanuoret, jotka asuvat Satakunnassa. Välillisiä kohderyhmiä ovat lähettävät tahot ja välillisesti toiminta kohdistuu myös esimerkiksi sosiaali-, kasvatus- ja sivistys- ja kulttuuritoimeen.

Step by step -hankkeen yhtenä osana tehdään kuntouttavaa työtä toiminnallisilla ja kulttuurisilla keinoin. Nuorille järjestetään luovien alojen kursseja ja projekteja, kuten ilmaisutaidon kokonaisuus. Kurssia vetää ammattinäyttelijä, jolla on kokemusta sekä opettamisesta että yhteisötaiteesta. Teatteriharjoitteiden kautta opitaan kehonhallintaa ja itse- ja puheilmaisuutta. Hanke toimii nuorten Kulttuuritalo Annankatu 6:ssa.

Step by step -hankkeessa yksi mainituista tavoitteista on lisäksi ryhmäytyminen ja vertaisten löytäminen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Step by step –hankkeessa nuorten kanssa tehdyt projektit ovat luonteeltaan konkreettisia, julkisia ja yleishyödyllisiä. Step by step -hankkeen toimintaa ei ole toistaiseksi erityisemmin levitetty muualle, mutta s omaa levittämispotentiaalia. Jokin hankkeen toiminnoista vakiintuu kenties kulttuuritalon sisälle. Hanke on löydetty ja tunnetaan mm. TE-palveluissa.

Lopuksi

Toiminta on merkittävä ja hyvä esimerkki siitä, miten luovat menetelmät voidaan ottaa käyttöön peruspalveluissa, kun halutaan vahvistaa nuorten sosiaalisia taitoja ja voimavaroja. Tenho-hanke päättyi toukokuussa 2018. Toimintamallin juurtuminen on toistaiseksi avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Lähityö

Lähityö on sosiaalityön alla toteutettavaa yhteisöllistä, tasaveroista ja monimuotoista toimintaa, jonka tavoitteena on yksilöllinen ja yhteisöllinen hyvinvointi sekä ongelmien ratkominen paikallisesti.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Arvio keskittyy yhteistyön arviointiin ja hankkeessa kehitetyt yksilötyön työkalut jätetään arvion ulkopuolelle.

Kehittäjä

Yhteistä ymmärrystä – Lähityön malli aikuissosiaalityön areenoille, Puumala, Puumalan kunta (ESR 1.2.2016–31.1.2017).

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Sanna Korhonen, sanna@hanhiniitty.fi, Mari Purhonen, mari.purhonen@essote.fi

Mallin kuvaus

Lähityön tavoitteena on kuntalaisten yhteinen toiminta. Sellaista voi olla esimerkiksi kylätalo, kasvihuoneviljelmä, keskinäinen apu, vanhusten auttaminen, yhdessä suunniteltu kansalaisopiston kurssi tai asettuminen ehdolle kuntavaaleissa. Lähityö yhdistää paikalliset toimijat. Lähityö on kunnan mahdollistamaa ja sosiaalityön tukemaa mutta asukkaiden toteuttamaa. Lähityö palvelee paikallistasoa ja hyödyntää sekä paikallisia resursseja että vahvuuksia. Lähityö on yhteistyötä.

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Puumalan kunnassa toiminta lähti liikkeelle ihmisistä itsestään. Sosiaalityöntekijät laittoivat vuokrataloalueelle pystyyn pop-up-kahvilan kootakseen ihmisiä yhteen keskustelemaan siitä, mitä kukin kaipasi omaan arkeensa. Ideoista syntyi kansalaisopiston kurssi, jossa ihmiset vetivät toimintaa vuorotellen ja jolle osallistui kaikenlaisia kyläläisiä. Toimintaa haluttiin jatkaa ja syntyi Puumalan klupi, joka pyörittää kaikille kuntalaisille avointa kylätaloa.

Toiminta lähti liikkeelle yhteisöllisenä työnä osana perussosiaalityötä. Myöhemmin kunnassa haettiin vuodeksi kehittämisrahaa itse aikuissosiaalityön lähityön kehittämiseksi.

Puumalan kunnassa toimintamalli suunnattiin pitkäaikaistyöttömille (yli 300 päivää ja erityisesti yli 1000 päivää työttömänä olleille), osatyökykyisille ja muille aikuissosiaalityön asiakkaille (pitkäaikaiset toimeentulotukiasiakkaat, päihde- ja mielenterveysasiakkaat), Puumala klupin vapaaehtoisille työntekijöille sekä paikallisille sosiaali- ja terveystalouden toimijoille ja yhteistyökumppaneille.

Välillisiä kohderyhmiä olivat aikuissosiaalityön asiakkaiden läheisverkostot, erityispalveluiden seudulliset toimijat ja erilaiset yhdistykset sekä mahdollisesti myös paikalliset yritykset. Toiminta kiinnittyy aikuissosiaalityöhön sekä terveystalouden palveluihin, kotihoitoon, vapaa-ajan toimeen, nuorisotyöhön, vapaaseen sivistystyöhön, diakoniaan, työvoimapalveluihin, kolmannen sektorin toimijoihin ja päätöksentekoon.

Toimintamallissa **yhteisösosiaalityötä tehtiin Puumalan Klupiksi kutsutussa toimintaryhmässä**. Se syntyi kuntalaisten oma-aloitteisesta toiminnasta. Sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja ohjasi ja tuki Klupin toimintaa. Klupi toimii sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan työyhteisönä. Ryhmä on kaikille avoin. Tuettuna toimintana siihen voitiin ohjata etenkin sellaisia yksilötyön asiakkaita, jotka hyötyisivät yhteisöllisestä työstä. Vaikka sosiaalityö olikin järjestetty seudullisesti, kunta myönsi oman pienen budjetin yhteisösosiaalityön tueksi.

Klupin vaikuttamistyön myötä Puumalassa on käynnistynyt kylätalo-toiminta. Kylätupa toimii kuntalaisten olohuoneena, yhteisöllisen työn keskuspaikkana sekä avoimen kansalaistoiminnan ja kohtaamisen paikkana. Talossa on välineitä ja tilaa monenlaiseen tekemiseen (esimerkiksi askarteluhuone, jossa mm. ompelukoneita, kehitysvammaisten työpajan myymälä; kierrätyskeskusta suunniteltu). Klupin toiminta on sulautunut osaksi kylätuvan toimintaa.

Eri organisaatioiden ammattilaiset ja edustajat vierailevat kylätuvassa. Nämä voivat olla eri organisaatioita, yhdistyksiä ja yrityksiä, jolloin erilaisten toimijoiden voimavarat saadaan kohtaamaan. Sosiaalityöntekijä ja mielenterveyshoitaja ovat aika ajoin kylätalolla paikalla ja puuhailevat muiden tavoin. Heillä ei ole varsinaista vastaanottoa ja heidän kanssaan voi keskustella myös toiminnan lomassa. Myös työllistymiseen voi saada tukea. Tavoitteena on, että muutkin tahot voivat tarjota paikalla apuaan. Vaikkapa terveydenhoitajaan voi näin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tutustua vapaammassa ilmapiirissä. Kylätalo voi välittää tietoa eri palveluista työntekijöille, kuten toimia välittäjänä ennaltaehkäisevien ja Essoten palvelujen välillä. Talolla on käytettävissä tietotekniikkaa ja sieltä saa viranomaislomakkeita. Klupi on mukana kehittämässä eri tahojen yhteistyötä edelleen.

Kylätalon kautta koordinoidaan myös muualla tapahtuvaa toimintaa. Klupi on muun muassa järjestänyt hyvinvointimessut, organisoinut hävikkiruoan jakoa ja pessyt vanhusten mattoja.

Kylätalolla toiminnan järjestäminen on suunniteltu jaettavaksi tiimeille, jotka vastaavat muun muassa toiminnan koordinoinnista, kansalaisvaikuttamisen muodoista, Klupin toiminnasta, myymälätoiminnasta, talon ylläpidosta, palvelujen markkinoinnista (muut kuntouttavan, tukityön tai vapaaehtoistyön palvelut), kuntouttavien ja tukityöpaikkojen koordinoinnista, pajatoiminnasta, kierrätys- ja käsityötoiminnan aloittamisesta, soteneuvonnan järjestämisestä, erityispalveluiden etäpistetoiminnan käynnistämisestä, ennaltaehkäisevistä työmuodoista sekä yhdistyspalveluista. Jokaisessa tiimissä tulisi olla vastuuhenkilö, joka on vakinaisessa työsuhteessa kuntaan tai Essoteen. Muut tiimin jäsenet voivat olla mukana vapaaehtoisina, tuetun työllistymisen kautta, palkkatuella, osana omaa kuntoutumista, yrittäjinä tai muina ammattilaisina Tiimiläiset työskentelevät yhdessä riippumatta siitä, miten ovat tulleet siihen mukaan..

Klupin toimintaryhmällä on ollut oma työnohjaus, josta on saatu hyviä kokemuksia. Sen on koettu antavan muun muassa mahdollisuuden syventää itsetuntemusta yhteisön toimijana ja oppia itsestä jotakin uutta.

Kuntalaiset ovat luoneet toimintatavan, joka elää edelleen. Tarjottujen toimintamahdollisuuksien ansiosta kuntalaiset voivat lähteä toimimaan itsenäisesti ja voi syntyä jotain pysyvää.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan voi osallistua vapaasti tutustuen, tulla esimerkiksi kahville ja juttelemaan. Klupille ja kylätalolle voi tulla vapaaehtoisena tai jonkin toimenpiteen kautta. Tarjolla on monenlaista tekemistä ja jokainen voi ehdottaa toimintaa. Sosiaalisuus houkuttelee liikkeelle.

Omaehtoisuus tukee omaan elämään vaikuttamista. Eri toiminnoissa olevat työskentelevät yhdessä ja ovat yhteisessä työnohjauksessa. Kaikki ovat samanarvoisia.

Tuki arkeen ja työllistymiseen tukevat oman elämän hallintaa. Ihmiset voivat löytää palvelut paikalla olevien ja vierailevien ammattilaisten kautta. Kohtaamiset ovat vapaamuotoisia, jolloin tilannetta ja käsiteltävää asiaa voi määritellä itse. Palvelujen ulkopuolinen toimijuus

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

vahvistuu yhdessä tekemisen kautta, kun voi huomata pystyvänsä monenlaiseen toimintaan ja saada onnistumisen kokemuksia. Myös matala kynnyksellä ryhtyä toimeen yhdessä keksityn idean jälkeen (esim. talkootyössä) tuottanee aikaansaamisen kokemuksia.

Yhteisötyötä on kehitetty sosiaalityön asiakkaiden ja muiden kuntalaisten kanssa sekä yhteisten kehittämiskeskustelujen että konkreettisen toiminnan kautta. Paikallisten toimesta löydetään ratkaisuja esimerkiksi kunnasta puuttuvaan toimintaan. Tämä edellyttää vallan antamista ihmisille.

Toiminnassa voi vaikuttaa lähiympäristöön ja sen toimintamahdollisuuksiin. Toiminnassa vaikutetaan etenkin tekemällä. Mielekkyyttä syntyy osin siitä, että tehdään oikeita hommia, kuten pestään vanhusten mattoja tai kerätään mustikoita. Klupilla oli tavoite saada ehdokas kunnallisvaaleihin ja siinä onnistuttiin. Toiminnan pyörittäminen tukee kansalaisvaikuttamisen taitoja, samoin matalan kynnyksen palvelutoiminnan järjestäminen.

Yhteisen tekemisen kautta oma osaaminen saadaan käyttöön ja esille. Tunnustusta voi saada myös oman viiteryhmän ulkopuolelta, sillä Klupin ja kylätalon toiminta on kaikille avointa ja toimintaa toteutetaan yhdessä paikallisten asukkaiden kanssa. Kylätalossa sijaitsee myös kehitysvammaisten työpajan myymälä, mikä tuo ryhmän osaksi yhteistä toimintaa ja yhteisöä.

Toiminta tutustuttaa ihmisiä toisiinsa ja antaa mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen, mikä muokkaa yleistä ilmapiiriä. Yhteisen hyvän tekeminen vaikuttaa myös ilmapiiriin. Toiminta täyttää paikallisia tarpeita, jotka saattaisivat mahdollisesti jäädä muuten kustannustensa vuoksi tekemättä: kylätalon toiminta ja paikallisen viihtyvyyden parantaminen sekä paikallinen vapaaehtoistyö. Toiminta mahdollistaa merkityksellisten asioiden kokemisen osana paikallista yhteisöä tarjoamalla esimerkiksi vapaaehtoistoimintaa ja mahdollisuuksia panostaa paikalliseen hyvinvointiin.

Toiminta perustuu vapaaehtoisuudelle, mikä tukee toiminnan eettisyyttä. Osallistujat myös päättävät toiminnasta. Toimintaan on osallistuttu myös osana kuntouttaa työtoimintaa. Jos osallistuja on velvoitettu osallistumaan toimintaan kuntoutuksen puitteissa, toiminta ei välttämättä aina ole vapaaehtoista. Se, että kaikki voivat osallistua ja jokainen kuntalainen on klupilainen (ei tarvitse olla virallinen jäsen) on tärkeää tasaveroisuuden vuoksi.

Kylätalolle on helppo tulla. Sen kerrotaan olevan aiempaa virastotaloa epämuodollisempi ja vetäneen enemmän kävijöitä. Kylätalo vähentää sosiaalityöhön mahdollisesti liittyvää leimautumista tai sen pelkoa, joka saattaisi olla toiminnan esteenä. Kylätalo muokkaa näin myös yleistä ilmapiiriä kunnassa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnasta hyötyvät sekä siihen osallistuvat ihmiset, paikallinen yhteisö että ammattilaiset saadessaan ihmisiin vapaaehtoisuuteen perustuvan yhteyden. Osallisuuden on todennettu lisääntyneen muun muassa ryhmähaastattelun kautta.

Toiminta vahvistaa omaehtoisuuden ja tasaveroisuuden myötä **osallisuutta omassa elämässä**, sekä paikallisten kysymysten yhdessä ratkomisen, yhteistyön ja yhdessä kehittämisen kautta **osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa** ja **osallisuutta paikallisessa yhteisössä**.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa, sillä se on pohjautunut pitkälti vapaaehtoistyön varaan. Yhteisöllinen työ on vahvistunut paikkakunnalla, kun erilaiset ihmiset kohtaavat laajemmassa yhteistyössä.

Toimintaa voi toteuttaa kaikkialla, missä halutaan liittää kansalaistoimintaa sosiaalityöhön. Paikalliset piirteet, esimerkiksi väestön ikärakenne ja paikkakunnan koko, vaikuttavat osaltaan toimintaan, eikä se siten toteudu aina samalla tavoin.

Toiminta on juurtunut Puumalaan. Puumalan Klupin ohjaaminen ja tukeminen kuuluvat sosiaalityöntekijän/-ohjaajan työnkuvaan ja ryhmä toimii tämän työyhteisönä. Klupin vaikuttamistyön myötä toiminta on saanut uudet tilat ja kunnan rooli on vahvistunut yhteisöllisen työn mahdollistajana. Kylätuvan toiminta jatkuu ja kunta jatkaa toiminnan kehittämistä edelleen eri toimijoiden kanssa.

Puumalan hyvinvointilautakunnan alle esitetään perustettavaksi aikuisväestön hyvinvoinnin vastuutyöryhmä, jonka tehtävänä on tarkastella, ovatko tuotetut palvelut kuntalaisille hyödyllisiä, miten kuntalaisten hyvinvointia tai omaehtoista selviytymistä voidaan arvioida, arvioida oman toimintansa vaikuttavuutta, riittävyttä ja resursseja suhteessa paikallisiin tarpeisiin sekä etsiä havaittuihin ongelmiin ratkaisuja. Työryhmän työ liittyy siis myös omaehtoisen paikallisen toiminnan tukemiseen. Toiminta tuo tekemistä ja sosiaalista kanssakäymistä harvaan asutuille seuduille, joskin saavutettavuus lienee haasteena. Haasteena on myös mainittu tietyissä toimissa vaadittavat luvat sekä se, että avun tarvitsijoita on joskus ollut vaikea tavoittaa vaitiolovelvollisuuden vuoksi. Talkootyöllä voisi auttaa esimerkiksi vanhuksia, jos erilaisista tarpeista saisi paremmin tietoa.

Toimintamalli on levitettävissä eri paikkakunnille. Toimintamalli on lupaava omaehtoisuutensa kautta. Haasteena voidaan pitää vapaaehtoistoimintaan liittyviä yleisiä haasteita

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteenveto

Yhteistä ymmärrystä -hanke päättyi tammikuussa 2017. Toimintamalli on juurtunut Puumalan kuntaan, etenkin aikuissosiaalityöhön. Lähityön merkitys **on pystyvyyden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen omaehtoisuuden kautta.**

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: MargIT-verkosto – digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin

Verkostossa vahvistetaan heikoimmassa asemassa olevien ihmisten oikeuksia olla osallisina digitaalisessa maailmassa sekä heidän oikeuksiensa toteutumista.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Ruokajonosta osallisuuteen -hanke (ESR 2018–2020). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Piia Niilola, piia.niilola@sininauha.fi, Sininauhaliitto

Mallin kuvaus

Yhteiskunnallinen osallistuminen ja asiointi eri palveluissa edellyttää taitoa käyttää digitaalisia välineitä ja palveluita. Verkostossa ammattilaiset ja asiakasedustajat ratkovat haasteita, joita digitaaliset palvelut aiheuttavat niille, joilla ei ole mahdollisuutta tai osaamista käyttää digitaalisia palveluita. Toiminnassa on etsitty konkreettisia keinoja digitaalisen osallisuuden vahvistamiseksi. Keinoja, joiden avulla digiosallisuutta voidaan edistää, ovat esimerkiksi uudet tavat hakeutua palveluun, hankkia tietoa ja saada apua digitaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. Verkoston jäsen voi esittää muille verkoston jäsenille minkä tahansa digiosallisuuteen liittyvän tarpeen tai idean. Verkosto edistää yhteiskunnallista keskustelua digioikeuksista ja niiden toteutumisesta. Verkosto kokoontuu kahden tai kolmen kuukauden välein. Verkoston kokoontumisissa ratkotaan haasteita ja suunnitellaan tulevia tapahtumia, esimerkiksi seminaareja. Verkosto kokoontuu useammin tarpeen vaatiessa.

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Verkostossa ammattilaiset saavat tukea ja tietoa omaan työhönsä. Ammattilaiset oppivat edistämään asiakkaidensa oikeuksia ja samaan heidän äänensä kuuluville. Asiakasedustajat pääsevät vaikuttamaan oman ja vertaistensa digiosallisuuden mahdollistamiseksi.

Ohjausta, laitehankintoja, vaikuttamistyötä

Matkapuhelimen ja tietoteknisten taitojen puute aiheuttaa sen, ettei ihminen saa tarvitsemaansa tietoa asioista tai tule tavoitetuksi. Verkostossa on työstetty digitaalisten taitojen tukemisen keinoja. Taito käyttää digitaalisia välineitä ei yksin riitä. Verkostossa onkin työstetty erilaisia tapoja opettaa digiturvataitoja. Uusien taitojen opettaminen edellyttää ohjaajilta valmiuksia tukea ja ohjata oppilaita. Lisäksi tarvitaan laitteita ja nettiyhteys, jonka välityksellä voi asioida palveluissa.

Verkostossa on pohdittu myös sähköisen tunnistautumisen mahdollisuuksia. Sosiaali- ja terveystalvet edellyttävät vahvaa tunnistautumista. Vahva tunnistautuminen ei ole mahdollista ilman pankkitunnuksia ja laitetta, joilla pääsee verkkoon. Varattomana, ilman puhelinta, on mahdotonta hoitaa sosiaalipalveluita. Sosiaalitoimeen ei voi soittaa verkon välityksellä, joten edes pääsy verkkoon ei takaa palvelujen saatavuutta.

Verkoston jäsenet työskentelevät yhteistyössä asiakkaiden tarpeiden pohjalta. Verkostossa on kehitetty yhteistyökumppanuuksia ammattilaisten osaamisen vahvistamiseksi ja digivalmennuksen viemiseksi sinne, missä kohderyhmä on. Asumisohjaajien ja palveluohjaajien digiohjausosaamisen vahvistaminen asumisyksiköissä on työn alla. Verkoston jäsenet yrittävät hankkia yhteisiä laitteita asumispalveluihin ja asunnottomien asiointipaikkoihin.

Verkosto on ideoinut kampanjoita, jolla digiosattomuuden haasteita tehdään näkyväksi. Verkosto toteuttaa myös avoimen seminaarin teemalla ”Kuuluuko digi vain hyväosaisille?” Asenteisiin on vaikutettu myös kirjoittamalla mielipidekirjoituksia digiosattomuudesta ja suunniteltu kannanoton tekemistä vahvan tunnistautumisen aiheuttamien ongelmien ratkomiseksi.

Verkoston jäsenet osallistuvat myös muiden verkostojen järjestämiin tapaamisiin, seminaareihin ja tilaisuuksiin. Verkostolla on oma sosiaalisen median ryhmä tiedottamista varten.

Ymmärrettävien ratkaisujen löytäminen

Asiakasedustajien osallistuminen verkostoon tekee työskentelystä selkeämpää. Asioista puhutaan arkikielellä jolloin myös asiakasedustajat pystyvät osallistumaan keskusteluun. Ammattikieli jätetään pois. Asiakasedustajat huomauttavat asioista, joita eivät ymmärrä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Verkoston toiminta

Koordinaattori kutsuu verkoston koolle. Kokouksiin voi osallistua myös etäyhteydellä. Varsinaisten tapaamisten välillä verkosto työskentelee ja viestii sähköpostilla ja sosiaalisessa mediassa. Varsinaisen verkostotyön lisäksi verkoston jäsenet tekevät yhteistyötä konkreettisten haasteiden ratkomiseksi siellä, missä asiakkaat ovat.

Verkosto on käynnistänyt vuosittaisten avointen koulutusseminaarien järjestämisen.

Asiakasedustajien sitoutuminen kehittämistyöhön on havaittu usein vaikeaksi huonon henkisen ja fyysisen kunnon vuoksi. Verkoston työntekijäjäsenet pyrkivät saamaan asiakasedustajia mukaan jokaiseen kokoukseen.

Verkoston työskentelyssä noudatetaan ammatillisen verkostotyön periaatteita. Työskentely on suunnitelmallista, tavoitteellista ja arvioitua. Tavoitteet on asetettu yhdessä verkoston toimijoiden kesken. Verkoston käynnistäneelle henkilölle tarjottiin verkostojohtamisen koulutusta. Verkostolle on luotu ammatillisen verkoston rakenteet ja toimintamalli. Toimintaa arvioidaan ja kohdennetaan jokaisen verkostokokouksen yhteydessä. Tarvittaessa työtaakkaa voi jakaa kierrättämällä koordinaatiovastausta eri tahojen välillä.

Verkoston osallistujat

Verkoston perustivat Sininauhaliitto ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Hard Luck Cafe. Verkoston koordinoivana tahona toimii Sininauhaliitto, josta toimintaan osallistuvat viestinnän asiantuntija ja hanketyöntekijä. Verkoston toimintaan osallistuvien ammattilaisten taustaorganisaatiot ovat: Kriminaalihuollon tukisäätiön Hard Luck Cafe, Helsingin kaupungin asukastalot, Helsingin kaupungin aikuissosiaalityö, rikosseuraamuslaitoksen Älykäs vankila -hanke, Helsingin seudun erilaiset oppijat, Helsingin vieraskoti, Tampereen ammattikorkeakoulu ja Ensi- ja turvakotien liitto. Verkostoon kutsutaan tarpeen mukaan erityisosaamista, kuten selkokielen, IT-alan tai palvelujen saavutettavuuden asiantuntijoita.

Tarve suunnitteluvaiheessa, kohderyhmä ja kiinnittyminen

Verkosto syntyi huomiosta, että asunnottomilla, entisillä vangeilla ja syrjäytyneillä ihmisillä on usein riittämättömät taidot sekä välineet digitaaliseen osallisuuteen. Nykyinen digitalisaatiokehitys ei tue heidän osallisuuttaan riittävästi. Toiveen mahdollisuudesta kehittää omia taitojaan esittivät Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeen asiakkaat. Ammatillaiset eivät ole aiemmin juurikaan keskustelleet asunnottomien, entisten vankien ja syrjäytyneiden henkilöiden digiosallisuudesta. Yhteiskunnan laidalla elävien digiosattomuudesta ja osallisuudesta on tarve käydä keskustelua myös verkostoa laajemmin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminta on suunnattu heikossa asemassa oleville, kuten ruoka-avussa asioiville asunnottomille, entisille vangeille ja muutoin syrjäytyneille. Verkostoon ovat tervetulleita myös kohderyhmän parissa työskentelevät ammattilaiset, sekä kaikki, jotka haluavat kehittää digiosallisuuttaan. Verkoston kokoontumisiin osallistuu myös selkokielen, esteettömyyden ja ohjelmistokehittämisen asiantuntijoita.

Kehittämistyö toteutuu eri palvelusektoreilla, mutta myös yhteiskunnan eri tasoilla. Verkostossa pyritään muuttamaan palvelujärjestelmää ja asenneilmapiiriä.

Mallin arviointi

Verkoston avulla kehitetään yhdessä ratkaisuja siihen, että heikoimmassa asemassa olevilla olisi riittävät taidot ja välineet digitaalisten hankkimiselle ja oppimiselle, ja siten digiosallisuuden toteutumiseksi. Digiosallisuuden toteutuminen vaatii laitteiden ja verkkoyhteyden lisäksi esimerkiksi vahvaan tunnistautumiseen tarvittavia välineitä ja lähitukea.

Verkostotyön tavoitteena on, että yhä useammat saisivat pankkitunnukset, joilla voi tunnistautua vahvaa sähköistä tunnistautumista vaativissa palveluissa. Vahvan tunnistautumisen myötä voi entistä paremmin hoitaa omia asioitaan, kuten käyttää pankkipalveluita, varata aikoja sosiaali- ja terveydenhuoltoon, tehdä ostoksia, hakea töitä ja opiskelupaikkaa sekä etsiä asuntoa. Pankkitunnukset mahdollistavat myös uudenlaisia sosiaalisia suhteita ja ajankohtaisen tiedon saamisen. Samalla yhteiskunnassa heikossa asemassa oleva voi rohkaistua ottamaan itse vastuuta ja vaikuttaa elämänsä kulkuun. Elämän ennakoivuus paranee, kun voi seurata omaa taloudellista tilannetta ja saada tietoa ja tukea verkon avulla. Riittävät digitaaliset mahdollistavat myös digitaalisessa muodossa tarjotun avun vastaanottamisen. Avun vastaanottaminen vähentää yksinäisyyttä ja lisää mahdollisuuksia osallistua.

Verkosto vaikuttaa tekemällä näkyväksi digiosattomuutta ja vahvistamalla digiosallisuutta. Asiakkaiden ja kokemuosaajien osallisuus verkostossa mahdollistaa tuen tarvitsijoiden äänen kuulumisen myös yksilön ääntä laajemmin. Asiakasedustajien osallistuminen edesauttaa työskentelyä, koska ratkaisuista on tehtävä kaikille ymmärrettäviä, ja ne vastaavat hyvin tarpeisiin.

Toiminnalla vaikutetaan asiakkaiden, ammattilaisten ja päättäjien asenteisiin muun muassa yhteistyökumppanuuksien ja mielipidevaikuttamisen avulla.

Osallisuuden on todettu vahvistuneen verkoston työn myötä. Verkoston osallistujat ovat kokeneet voivansa vaikuttaa verkostosta saadun yhteistyön avulla heikoimmassa asemassa olevien digiosallisuuden vahvistamiseksi omissa työympäristöissä ja verkostoissa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vaikuttamistyön on koettu tarpeelliseksi sekä asiakastasolla että keskustelun avauksena tämän kohderyhmän digiosattomuuden esiin nostamiseksi yhteiskunnassa. Verkoston toimintaa ja osallistujien kokemuksia tullaan arvioimaan syksyn 2019 aikana.

MargIT-verkosto lupaavana käytäntönä

Toiminta on uutta, sillä tämän asiakasryhmän digiosallisuudesta ei ole juuri keskusteltu aiemmin Suomessa. Vastaavaa toimintaa ei ole löydetty ulkomailtakaan.

Verkoston myötä keskustelu ja käytännön haasteiden ratkominen on käynnistynyt. Verkostossa on ilmennyt tarve jatkaa työtä digioikeuksien edistämiseksi. Merkittävien taustaorganisaatioiden kiinnittyminen verkostoon on osoittanut asian tärkeyden.

Verkoston osaamiselle on kysyntää. Verkoston jäseniä on pyydetty muihin verkostoihin, esimerkiksi ikäihmisten digiosallisuutta käsittelevään verkostoon, asiantuntijatehtäviin eri puolille Suomea ja kansallisiin kehittämistyöryhmiin jakamaan tietoa digiosallisuuden vahvistamisesta. Verkoston toiminta on herättänyt kysymyksiä digiosallisuuden edistämisestä muiden vaikeasti tavoitettavissa olevien henkilöiden kohdalla. Heikossa asemassa olevien aikuisten lisäksi on pohdittu, miten ikäihmisten, vammaisten ja maahanmuuttajien digiosallisuutta voisi edistää.

Verkostoivan kehittämistyön vakiinnuttaminen edellyttää suunnitelmallista jatkotyöskentelyä sekä ammattilaisten että asiakkaiden ja muiden kokemusasajien kanssa. Asiakkaiden roolin vahvistaminen verkostossa on osallisuuden vahvistumisen näkökulmasta olennaista.

Verkostokoordinaattori jatkaa työtään hankkeen päättymisen jälkeen. Lisäksi Sininauhaliitto on hakenut keväällä 2019 kehittämishankerahoitusta asiakasryhmän digitaitoja tukevan toiminnan vahvistamiseksi STEA:lta ja verkoston toiminta on kirjattu osaksi suunnitelmaa.

Verkoston toimintaa on arvioitu. Verkosto itsearvioi toimintaa jokaisen kokoontumisen aikana ja kohdentaa sen pohjalta toimintaansa. Verkostolle ja sidosryhmille toteutetaan syksyllä 2019 fokusryhmähaastattelu ja kysely, josta saa lisätietoa verkoston toiminnan arvioimiseksi.

Verkoston toiminta on sovellettavissa myös muihin toimintaympäristöihin ja uusien digiosallisuudesta kamppailevien kohderyhmien digiosallisuuden vahvistamiseksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Matalan kynnyksen digituki

Digitaalisia taitoja tarvitaan yhä enenevässä määrin omien asioiden hoitamiseen ja yhteydenpitoon. Matalan kynnyksen digituki tukee heikoimmassa asemassa olevien ihmisten digilaitteiden ja -sovellusten käyttöä sekä oman laitteen hankintaa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Sininauhaliiton Ruokajonosta osallisuuteen -hanke (ESR 1.1.2018 – 31.10.2020). Hankkeen alueellista kehittämistyötä ovat olleet toteuttamassa vuoden 2019 loppuun saakka Sininauhaliitto sekä sen yhteistyökumppanit ViaDia ry, Helsingin Vieraskoti ry, Myrskylyhty ry (Etelä-Savo), Turun A-kilta ry, Keravan seurakunta ja Rovaniemen Päiväkeskus ry. Toimipaikkakunnat: Helsinki, Etelä-Savossa Kangasniemi ja Joroinen, Turku, Kerava, Rovaniemi, Jyväskylä, Hämeenlinna.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Piia Niilola, Sininauhaliitto, piia.niilola@sininauha.fi

Mallin kuvaus

Ratkaisun perusidea

Matalan kynnyksen digituki tukee ja kannustaa heikommassa asemassa olevia, kuten vähävaraisia, asunnottomia tai päihdeongelmista kärsiviä ihmisiä digilaitteiden ja -sovellusten käytössä. Tuki lähtee osallistujan omista mielenkiinnon kohteista ja tarpeista, joita voivat olla esimerkiksi yhteydenpito tai viranomaisasiointi.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaan osallistuva pääsee käyttämään laitteita ja saa tukea oman laitteen hankintaan. Digitukea tarjotaan siellä, missä ihmiset muutoinkin asioivat tai asuvat. Toiminta on säännöllistä, mutta sitä voidaan järjestää myös pop up -tyyppisesti.

Huomaa, että heikoimmassa asemassa olevien laajempaa digiosallisuutta ja oikeuksia digitaalisessa maailmassa voidaan vahvistaa MargIT-verkostotyön avulla.

[MargIT-verkosto – digioikeuksien edistäminen verkostotyön keinoin \(kuvaus ja arvio\)](#)

Toimintaympäristö

Yhä suurempi osa palveluista ja ratkaisuista on siirtynyt verkkoon. Ei-saavutettavat digitaaliset palvelut ja digitaitojen puute ovat suuria haasteita yhdenvertaisen palveluosallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiseksi.

Matalan kynnyksen digitukea tarjotaan siellä, missä ihmiset muutoinkin asioivat tai asuvat, kuten päiväkeskuksissa, asumisyhteisöissä tai asukastaloissa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Tässä kuvattua matalan kynnyksen digitukea on kehitetty asunnottomille ja päihderiippuvuudesta kärsiville, joilla mahdollisuudet oman laitteen käyttöön ja omistamiseen ovat heikot. Haasteita tuottaa muun muassa viranomaisasiointi verkossa, johon vaaditaan sähköistä tunnistautumista.

Kohderymänä ovat vähävaraiset, asunnottomat tai mielenterveys- tai päihdeongelmista kärsivät henkilöt, jotka

- haluavat oppia käyttämään digitaalisia laitteita (älypuhelin, tietokone, tablettitietokone)
- haluavat tutustua digitaalisiin laitteisiin ensi kertaa
- haluavat oppia hoitamaan asioitaan digitaalisesti (yhteydenpito, viranomaisasiointi, viihde, vaikuttaminen)
- tarvitsevat apua oman digilaitteen käyttämisessä
- tarvitsevat apua digilaitteen hankinnassa.

Osallistujien lähtökohdat voivat olla hyvinkin erilaisia esimerkiksi iän, koulutuksen, terveyden ja oppimisvalmiuksien suhteen.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toiminnassa tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja niiden tuomiin mahdollisuuksiin niin huviksi kuin hyödyksi. Toiminnassa tuetaan digitaalisessa ympäristössä toimimista kuten

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhteydenpitoa, viranomaisasiointia, viihdepalvelujen käyttöä ja vaikuttamista. Lisäksi voidaan keskustella kysymyksistä liittyen digitaaliseen ympäristöön ja siellä käyttäytymiseen, antaa ohjausta oman digilaitteen hankintaan sekä tukea oman laitteen toimivana ja ajantasaisena pitämisessä.

Digituki voi olla säännöllisesti päivystävää neuvontaa sovittuna aikana sovituksessa paikassa, joka on helposti kohderyhmän saavutettavissa. Toimintaan saadaan helpommin osallistujia, jos tarjolla on kahvia ja pientä purtavaa. Digitukea voi tarjota ryhmälle tai digineuvontaa voi antaa henkilökohtaisesti. Toimintaan voi tulla mukaan kerran yksittäisen kysymyksen kanssa tai halutessaan sitoutua pidempään oppimisprosessiin. Henkilö voi osallistua digituki-toimintaan sivustaseuraajana, ryhmäläisenä tai vertaisohjaajana. Kävijöiden taitojen karttuessa he voivat neuvoa toisiaan digipulmissa ja he oppivat pyytämään apua oikeissa kohdissa sekä antamaan sitä toisilleen.

Toimintaa järjestetään esimerkiksi päiväkeskuksissa, asumisyhteisöissä tai asukastaloilla, joiden kävijät tai asukkaat kuulevat toiminnasta yhteisön tiedotuksen kautta (julisteet yhteisön toimintatiloissa, henkilökohtaiset viestit kävijöille, henkilökunnan toimintaan ohjaus) tai toisilta kävijöiltä. Yhteisö on varannut digitukea varten tilan, laitteet ja osaavaa henkilökuntaa. Myös osallistujat voivat tuoda laitteita mukanaan tai voidaan käyttää kirjaston lainalaitteita.

Digituki tarvitsee ohjaajakseen henkilön, jolla itsellään on vähintään perustason ymmärrys digitaalisten palveluiden (ohjelmistot, sosiaalinen viestintä, tietoturva) toiminnasta ja valmiutta oppia uutta. Ohjaaja tarvitsee lisäksi perustason taidot tietokoneen, älypuhelimien ja tablettitietokoneen käytöstä.

On tärkeää, että henkilön oma mielenkiinto motivoi digitaalisten taitojen oppimista ja mahdollisesti oman laitteen hankintaa.

On huomioitava, että henkilöt voivat olla toiminnan aikana päihteiden vaikutuksen alaisena. On huomioitava myös, että monella ei ole ollut juurikaan kosketusta digitaalisiin laitteisiin, jolloin oppiminen vaatii kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Ohjaajalta vaadittavat edellytykset digituelle

Yksilöllisten ratkaisujen löytämiseksi ja räätälöimiseksi työntekijältä vaaditaan valmiutta tietää ja ottaa selvää erilaisista palveluista sekä herkkyyttä tunnistaa henkilön tarpeisiin sopivat palvelut ja toiminnot. Asioita voidaan opiskella yhdessä digitukeen osallistuvien kanssa, jolloin tarvitaan riittävä taito hakea tarvittavaa tietoa. Myös ohjaajan on itse oltava valmis oppimaan uutta, sillä työympäristö ja teknologia ovat jatkuvassa muutoksessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Verkon käytön yhteydessä on syytä muistaa myös medialukutaitojen ja tietoturvallisuuden opettaminen. Laitteiden ylläpito ja päivittäminen ovat oma lukunsa, johon osaaminen ja resurssit tulee olla olemassa. Tämä tarkoittaa riittäviä yhteyksiä muihin osajiin, mielenkiintoa asiaa kohtaan sekä kykyä etsiä ja selvittää vastauksia mahdollisissa ongelmatilanteissa.

Erialaisten ihmisten kanssa työskennellessä on hyvä olla ymmärrystä oppimisen erityisistä haasteista, kuten luki- ja keskittymisvaikeuksista. Ohjaajalta edellytetään valmiuksia löytää yhdessä henkilön kanssa hänelle mieluisat tavat käyttää digitaalisia laitteita. Jotakin voi kiinnostaa musiikki (esim. Spotify-musiikkisovelluksen käyttö), toista kuvaaminen (esim. kännykkäkuvaaminen ja kuvatiedostojen vieminen koneelle) ja kolmatta kirjat (esim. sähköisten kirjojen lainaaminen tai äänikirjat).

Digitukea yksilön tarpeet edellä

Matalan kynnyksen digituen tarkoituksena on taitojen kartuttamisen lisäksi tarjota ihmisille uutta sisältöä elämään. Tavoitteena on, että digitaitojen opettelu tuo jokapäiväiseen elämään myönteisiä vaikutuksia. Näitä voivat olla vähentynyt tarve päihteiden käyttöön ja omien asioiden hoidon mahdollistuminen. Vastaavasti, digitaaliset ratkaisut voivat tuoda uutta sisältöä tai mahdollistaa omien mielenkiinnon kohteiden tavoittelua. Myös yhteys läheisiin voi kasvaa ja kehittyä digitaitojen kehittymisen myötä.

Digiympäristöön tutustumisen voi aloittaa esimerkiksi tablettitietokoneella pelaamalla. Tablettitietokoneet on koettu helpoiksi niidenkosketusnäytön ja yksinkertaisemman käyttöliittymän vuoksi, jossa hiirtä ei tarvita. Pelaaminen (esimerkiksi Angry Birds -mobiilipeli) on koettu luontevaksi ja mukavaksi tavaksi päästä sinuiksi kosketusnäytön kanssa. Toiminnassa voidaan kokeilla verkosta löytyviä palveluita kunkin osallistujan mielenkiinnon mukaan ja löytää kullekin sopivia ratkaisuja mielekkään tekemisen löytämiseksi. Esimerkiksi äänikirjojen ja podcastien kuunteleminen on mielekästä monelle. Lukemisvaikeuksista kärsiville on mahdollista hakeutua Celia-äänikirjaston asiakkaaksi. Myös muihin apuvälineitä tarjoavien tahojen pariin ohjaaminen on mahdollista. Ohjaajalla on vastuu löytää kullekin yksilöllinen ja tarvetta vastaava ratkaisu.

Digituki antaa myös valmiuksia kansalaisvaikuttamiseen. Esimerkiksi Kansalaisaloite.fi- ja Otakantaa.fi-palvelut mahdollistavat suoran vaikuttamisen verkossa. Sosiaalisessa mediassa voi keskustella matalan kynnyksellä päättäjien kanssa.

Kun henkilö on päässyt tutustumaan digitaaliseen ympäristöön, häntä voidaan tukea oman laitteen hankinnassa, jos hän on tätä toivonut. Hänen kanssa voidaan tarkastella laitteiden tarjontaa ja työntekijä voi tulla mukaan siinä vaiheessa, kun osallistuja hankkii laitteen. Sen jälkeen työntekijä voi opastaa laitteen asennuksessa, käytössä ja ylläpidossa tai selvittää,

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mistä saisi laitteelle tarvittavan tuen (toimintaa kehittäneessä hankkeessa tehtiin yhteistyötä asukastalon digineuvonnan kanssa).

Digineuvonta ja sen eri muodot Helsingin Vieraskodissa

Toimintaa on kehitetty Helsingin Vieraskodin päiväkeskuksessa ja asukastalossa. Matalan kynnyksen digituen vakiinnuttamiseksi sitä on järjestetty säännöllisin väliajoin, esimerkiksi kerran viikossa ”Digi-tiistaina”. Henkilö voi tulla mukaan toimintaan oman digihaasteen kanssa, esimerkiksi opettelemaan älypuhelimien käyttöä tai jo pelkästään keskustelemaan, miksi ja miten digilaitteista voisi innostua tai miten sitä voisi soveltaa omaan mielenkiinnon kohteeseen. Toimintaa varten on hankittu kannettavia tietokoneita, joita osallistujat voivat käyttää. Toimintaan saadaan helpommin osallistujia, jos tarjolla on kahvia ja pientä purtavaa. Asioista on usein luontevampaa jutella kahvikupposen äärellä, ja välipala auttaa jaksamaan uusien asioiden oppimisessa. Digitukea voidaan toteuttaa ryhmämuotoisesti tai yksilöohjauksena, jossa ihminen kohdataan aina oman kysymyksensä kanssa.

Säännöllisemmän toiminnan ohessa voidaan järjestää niin sanottua pop up -neuvontaa, jossa tuetaan arkipäiväisissä digipulmissa, kuten tiedostojen tallentamisessa tai muokkaamisessa, liitteiden lähettämisessä viranomaisille tai kuinka hankkia pelejä omaan laitteeseen. On mahdollista järjestää myös tietystä aiheesta kiinnostuneille omia digiryhmiä, kuten valokuvausta ja kuvien tallentamista, lähettämistä ja vastaanottamista. Kuvia on voitu esimerkiksi lähettää omille läheisille, joilta on voitu vuorostaan vastaanottaa heidän kuviaan.

Ohjaajan työpanos digitukeen koostuu asiakkaiden ohjaustyöstä, digitaalisten laitteiden päivityksestä, laitteiden toiminnan sekä sovellusten opettelusta ja selvittelystä ohjausta varten.

Yhdessä kehittäminen

Toimintaa on mahdollista kehittää yhdessä osallistujien kanssa ja esimerkiksi ryhmissä voidaan säännöllisin väliajoin suunnitella, mitä ja miten toimintaa toteutetaan.

Työryhmätyöskentelyn äärellä työntekijän on syytä olla mukana ja yhdessä osallistujien ja henkilökunnan kanssa käydään läpi, mihin tarvetta on ja miten siihen voidaan vastata.

Myös digineuvontaa ja muita it-ohjauspalveluja on hyvä kehittää yhdessä osallistujien kanssa. Erilaiset työpajat ja suunnitteluun keskittyvät kevyemmät tapaamiskerrat viitoittavat tietä. On tärkeää huomioida asiakaskunnan jaksaminen ja pitää kaikki tapaamiset vuorovaikutteisina kohtaamistilanteina, jolloin jokaisella on mahdollisuus esittää toiveita. Osallistujilta voidaan kerätä säännöllistä palautetta jokaisen tapaamisen päätteeksi. Voidaan kysyä esimerkiksi, mitä tapaamiskerralta jäi käteen, mitä he haluaisivat tehdä jatkossa ja onko jotain, mitä he haluaisivat vielä oppia. On tärkeä keskustella myös muun henkilökunnan kanssa heidän näkökulmastaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta tapahtuu siellä, missä osallistujat jo valmiiksi asioivat tai asuvat, jotta kynnyksellä tulla mukaan on matala. Osallistuminen sähköisiin palveluihin tulee mahdolliseksi, kun on ensin päästy digiratkaisujen äärelle ja se tuntuu asiakkaasta itsestä relevantilta ja kiinnostavalta.

Digiosaamisen kehittämisessä hyödynnetään osallistujien kiinnostuksen kohteita ja tarpeita, jotka motivoivat kokeilemaan netin ja tietokoneen käyttöä. Kun älypuhelimien ja tietokoneiden tutustutaan oman kiinnostuksen pohjalta, altistutaan uusille asioille, jotka lisäävät osallisuuden kokemusta. Samalla oman arvontunto vahvistuu, kun oppii digitaitoja ja pystyy asioimaan itsenäisesti sähköisissä palveluissa. Ihmiset voivat kokea toiminnan seurauksena jaksavansa paremmin arjessaan ja saaneensa siihen uutta sisältöä digiosaamisen karttuessa. Digitaalisten taitojen karttuessa osallisuus omassa elämässä kasvaa. Toiminnassa etsitään osallistujalle yksilöllisiä ratkaisuja. Digiosallisuuden kehittämistä tehdään yhdessä asiakkaiden kanssa.

Toiminnan kautta osallistujia kannustetaan kokeilemaan ja toimimaan erilaisissa rooleissa. Asiakkaat tyytyvät usein siihen, mitä saavat palvelusta tai toiminnasta eivätkä helposti valtaudu vaatimaan asioita omien tarpeidensa tai toiveidensa mukaan. Asiakkaita tulisi kannustaa siihen, että he voivat ja saavat vaatia muutoksia toiveidensa mukaan, ja heitä pitäisi tukea, jotta heillä olisi resursseja lähteä miettimään prosessia, jolla muutos saataisiin aikaiseksi.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Asunnottomien ihmisten osalta Vastaavasta kohderyhmälähtöisestä toiminnasta, digikuilusta taidigiosallisuuden vajeista ei ole ollut saatavilla ajantasaista akateemista tutkimustietoa. Tutkimustieto on keskittynyt nuoriin, lapsiin ja iäkkäisiin. Aiempien digihankkeiden kohderyhmänä ovat olleet ikäihmiset ja vammaiset. Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeen kokemusten pohjalta tiedetään kuitenkin, että digiosattomuutta ilmenee myös asunnottomuustauustaisilla päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla.

Hankkeen toiminnan esikuvana oli Senioriverkon toiminta. Siellä digiohjausta tarjotaan ikäihmisille, ja heitä innostetaan toimimaan digitaalisessa ympäristössä. Innoittajana on ollut myös Hard Luck Cafen toiminta, jossa digitukityötä on tehty jo aikaisemmin (voitti palkinnon vuoden 2019 TerveSos:ssa) ja joka on ollut yhteistyökumppanina tätä toimintaa kehitettäessä.

Tässä kuvattu digitoiminta on uutta. Vaikka erilaisia digiohjauksen hankkeita on ollut aiemmin, asiakaskuntana eivätkä ole olleet suoraan asunnottomuustauustaiset päihde- ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mielenterveyskuntoutajat. He ovat kuitenkin toivoneet tukea tietokoneen käyttöön ja digitaalisessa ympäristössä toimimiseen. Kynnys sähköisten palvelujen käyttöön voi johtua digitaitojen tai laitteiden puutteesta. Digitaalisten kehittäminen voi toisaalta madaltaa asiakkaan kynnystä hakea muita palveluita, jos saa tehdä sen sähköisesti. Erityisen toiminnasta tekee se, että asiakkaat voivat olla Asunto ensin -tyyppisen tuen piirissä ja usein myös päihteen vaikutuksen alaisena. On tärkeää huomioida, että kävijä on asiointikunnossa: liian päihtyneenä, agitoituneena tai muulla tavoin liian huonosti voivan ihmisen kanssa tulee huomioida, mitä asioita lähtee hoitamaan. Digituessa on siis tärkeää myös keskustellen rajata sitä, mitä ollaan tekemässä. Tukevasti päihtyneen ihmisen kanssa voi hyvin etsiä soittolistoja YouTubesta tai äänikirjoja Suplasta, mutta pankkiasi- tai viranomaisasiointia tulee hoitaa ainoastaan silloin, kun kävijä on asiointikunnossa. Lisäksi toiminnan ohjaajien on hyvin tärkeää ennen kaikkea tiedostaa nämä ja suunnitella, miten tällaisissa tilanteissa olisi paras toimia.

Asiakaspalautteen perusteella digitoimintaa lähdettiin hankkeessa kehittämään asumisyksikössä. Asukkaita kiinnostivat laitteiden hankinta ja käyttö muun muassa sosiaali- ja terveysneuvontaan, vapaa-aikaan sekä talous- ja velka-asioihin. Osallistujien tavoitteet integroitiin osaksi digityöskentelyä.

Laitteiden ylläpito ja päivittäminen on työlästä, jolloin niiden tuen resursointiin on tärkeää kiinnittää huomiota. Lisäksi laitteiden ja yhteyksien saaminen asiakkaille on usein työlästä. Yhteiskunnan tarjoamien palveluiden siirtyessä aikaisempaa enemmän ja pelkästään sähköiseksi, huoli kaikkien kansalaisten mahdollisuudesta saada itselle tarvittavia palveluja kasvaa. Onkin löydettävä ratkaisuja, jotka mahdollistavat jokaiselle osallistumisen sähköisten palveluiden käyttöön. On hyvä, jos työntekijät tuntevat toimijoita, joiden kautta voi saada apuvälineitä ja apuohjelmistoja.

Ruokajonosta osallisuuteen -hanke päättyi marraskuussa 2020. Toimintaa on juurrutettu Helsingin vieraskodilla, jossa toimintamalli on kehitetty. Hyvien kokemusten myötä on keskitytty mallintamaan kohderyhmälle sopivaa digitukimallia ja viemään mallia myös muille toimijoille. Toiminnan kehittäminen jatkuu Digiosallisuutta asunnottomille -hankkeessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Matalan kynnyksen talousneuvonta

Sosiaalista talous- ja velkaneuvontaa tarjotaan matalalla kynnyksellä henkilökohtaisesti ja ryhmissä. Oloa helpottaa, kun voi puhua ulkopuolisen ihmisen kanssa taloudellisista vaikeuksista, selkiyttää tilannetta ja hakea ratkaisuja.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjät.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	4
Vinkit toimintamallin soveltajille	6
Mallin arviointi	7
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	7
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen	7
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Yhteenveto.....	8

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kehittäjät

- Lähde mukaan -hanke, Porin seutu, Karhuseutu ry, osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulu (ESR 1.2.2015–31.5.2017),
- Ahkerasti yhdessä -hanke, Porin seutu, Karhuseutu ry (ESR 1.8.2017–31.7.2020)
- Fyffee! -matkalla oman talouden hallintaan -hanke, Porin seutu, Karhuseutu ry (STEA 2020–2022)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Karhuseutu ry, Outi Rantanen, etunimi.sukunimi@karhuseutu.fi, puh. 044 7399 909, [Karhuseutu ry. yhteystiedot](#)

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- TASOS Taloudellinen toimintakyky ja sosiaalinen osallisuus -hankkeessa (ESR 2020–2023)
- Prosos-hankkeessa (ESR 2016–2019) on kehitetty taloussosiaalityötä
- Espoossa: aikuissosiaalityön taloukokemusasiiantuntija työskentelee vakituisesti asumistaloussosiaalityön tiimissä
- Takuusäätiöllä on useita talousneuvontaan liittyviä kehittämishankkeita
- Elämänlaatu ry:n Vaateri-hankkeessa (STEA)

Mallin kuvaus

Talusasioihin perehtynyt työntekijä tarjoaa yksilötukea taloudellisen tilanteen selkiyttämiseksi. Sama työntekijä ei myönnä etuuksia eikä anna taloudellisia sanktioita. Näin neuvontaan hakeutumiselle on matalampi kynnys ja keskustelu on vapaampaa.

Palvelussa pyritään lisäämään asiakkaiden taloudellista toimintakykyä, elämänhallintaa ja osallisuutta sekä ennaltaehkäistään talous- ja velkaongelmien syntymistä.

Palveluun voi hakeutua omatoimisesti tai muiden palveluiden kuten sosiaalitoimen kautta. Palvelusta ohjataan tarvittaessa esimerkiksi viralliseen velkaneuvontaan.

Palvelu toimii taloudellisen tuen solmukohtana ja selvityspisteenä. Työntekijä kulkee asiakkaan rinnalla asioiden hoitamiseksi. Talusasioihin erikoistunut työntekijä vähentää osaamispainetta ja työtaakkaa muilta sosiaalityön ammattilaisilta.

Toimintaympäristö

Palvelun tuottaa julkisen tai kolmannen sektorin sosiaalialan toimija, jolla on tietoa ja osaamista taloudenpidosta, laeista sekä palvelu- ja etuusjärjestelmästä. Kolmannen sektorin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toimija ei ole osa virallista palvelujärjestelmää eikä työntekijöillä ole pääsyä asiakasjärjestelmiin, mikä voi madaltaa osallistumiskynnystä neuvontaan.

Kyse ei ole virallisesta talous- ja velkaneuvonnasta, vaan palvelusta voidaan edelleen ohjata sinne.

Taloudellisissa vaikeuksissa olevien henkilöiden auttaminen on usein pitkä prosessi, mikä vaatii tuen antajalta sitoutumista. Tuen tarjoajana voi toimia esimerkiksi kolmannen sektorin matalan kynnyksen sosiaalinen talousneuvonnan asiantuntija, joka voi tukea myös viranomaistahoja heidän omassa työssään. Matalan kynnyksen neuvontaa voidaan tarjota myös osana sosiaalipalveluita sosiaali- ja talousalan ammattilaisen tai koulutetun kokemusasian toimesta.

Ahkerasti yhdessä (ESR TL 5) ja Fyffee (STEA) -hankkeiden toimintamalli on kehitetty yhdessä seudun paikallisten auttamistahojen kuten aikuissosiaalityön, TYP:n, seurakunnan, työpajojen, TE-toimiston ja kolmannen sektorin järjestöjen kanssa. Käytännön palvelu on muovautunut nykyiseen muotoon asiakkaiden tarpeita kuunnellen.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Palvelun kohderyhmä ovat taloudellisesti vaativimmassa asemassa olevat henkilöt. Palvelusta hyötyvät myös muut talousvaikeuksia kohdanneet, asiakkaiden läheiset ja kohderyhmän kanssa työskentelevät ammattilaiset.

Asiakkaat voivat olla eri elämäntilanteissa: kuntouttavassa työtoiminnan parissa, asunnottomana, palveluissa mielenterveyden haasteiden vuoksi tai työelämän ulkopuolella. Palveluun on havaittu hakeutuvan paljon yksinäisiä ihmisiä.

Taloudellisesti vaativassa asemassa olevien henkilöiden on vaikea hakeutua esimerkiksi viralliseen velka- ja talousneuvontaan tai muihin vastaaviin tarjolla oleviin palveluihin, sillä heillä ei välttämättä ole toimintakykyä tai tietoa palveluista. Kun henkilöllä ei ole maksukykyä, voi pienenkin velkataakan hoitaminen olla mahdotonta. Suurella osalla palveluun hakeutuvista on talousongelmien lisäksi tarve saada myös muita palveluita, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluita. Osa talousneuvontaan hakeutuvista talousahdinko liittyy esimerkiksi pikavippien ottamiseen, yli varojen elämiseen sekä kokemattomuuteen hoitaa talousasioita. Osalla taloushuolet linkittyvät rahapelaamiseen tai päihdeongelmiin.

Asiakkaat tarvitsevat enemmän tukea, aikaa ja asiantuntijuutta asioiden selvittämiseen kuin perussosiaalityössä pystytään usein tarjoamaan. Asiakkailla saattaa myös olla pelko siitä, että neuvontaan hakeutuminen vaikuttaa etuuksiin, jolloin on tärkeää, ettei neuvoja tee

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

etuuspäätöksiä. Tässä mielessä kolmannen sektorin toimijan palveluun hakeutumiseen saattaa olla matalampi kynnyks.

Tilastotietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2019 yli 507 000 ulosottovelallista. Määrä on ollut kasvussa. Kerrannaisvaikutuksena ulosottovelallisuus kosketti arviolta runsasta miljoona suomalaista. Myös maksuhäiriöisten määrä on ollut kasvussa viime vuosina. Maksuhäiriöisiä oli Suomessa vuonna 2020 vajaa 400 000, ja maksuhäiriömerkintöjä yhdellä henkilöllä oli keskimäärin yli 15.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Palvelu käytännössä: matalan kynnyksen talous- ja velkaneuvonta

Neuvonnan aluksi kartoitetaan asiakkaan kanssa hänen taloudellinen tilanteensa. Toiseksi kartoitetaan tarvetta, mahdollisuuksia, kykyä ja tahtotilaa tilanteen muuttamiseksi ja ratkaisemiseksi. Apuna käytetään Fyffee-toimintamallin talouden hallinnan kehikkoa.

Palvelussa annetaan tietoa ja apua laskujen maksuun, digitaalisten hakemusten tekemiseen ja maksujen maksamiseen, etuuksien ja tulojen yhteensovittamiseen (kuten Kela-etuudet, velka-asiat). Käytännössä toiminta on yhdessä keskustelua, käytännön tukea ja asioiden selvittämistä.

Työskentelylle varataan aikaa tarpeen mukaan. Asiakas ja työntekijä voivat tavata yhden kerran tai jopa usean vuoden ajan.

Palvelussa korostuu sekä luottamuksen että toivon luominen ja ylläpitäminen.

Talousneuvonta edellyttää työntekijältä hyvää kykyä luoda luottamuksellisia suhteita, sillä taloudellisen hallinnan menettäminen ja velka-asiat koetaan usein häpeällisinä. Palveluprosessin aikana asiakkaan työelämästatus (ei missään palvelussa, kuntouttavassa työtoiminnassa, eläkeselvittelyssä) ja elämäntilanteet voivat myös vaihdella. Kun luottamus syntyy ja palvelusta jää voimaannuttava olo, ihmiset hakeutuvat tarpeen mukaan uudelleen tuen piiriin.

Toimintaa toteutetaan sekä toimistolla että jalkautuen asiakkaiden tarpeiden mukaan sinne, missä avun tarvitsijat ovat, kuten kahviloihin, huoltoasemille, asukastuville ja ohjaamoihin. Samalla levitetään tietoa palvelusta.

Talusasioita voi työstää myös ryhmässä. Ryhmätoiminnan lähtökohtana on avoin keskustelu, ammatillisen työntekijän tuki ja ryhmäläisten vertaisuus. Ryhmätoimintaa kehitetään esimerkiksi Fyffee-hankkeessa.

Kolmannen sektorin etuna on etuuksien ja talousneuvonnan toisistaan eriytyminen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Jos palvelua toteuttaa kolmannen sektorin toimija, etuna on etuuksien ja talousneuvonnan erillään olo. Tällöin asiakkaan ei tarvitse pelätä etuuksien leikkaantumista neuvontaan osallistuessaan

Toiminnassa huomioitavia asioita

- Talousneuvontaa pyritään antamaan mahdollisimman matalalla kynnyksellä.
- Toiminnan perustana on aina asiakkaan oma tilanne ja asiakaslähtöisyys.
- Keskusteltu raskaasta teemasta kuten talousasiat on hyvä pitää kohtuullisen pituisena, esimerkiksi korkeintaan 45 minuutin pituisena.
- Jotta neuvontaa olisi tarjolla erilaisissa muodoissa ja jotta tieto palvelusta leviää, henkilökohtaisen talouseuvonnan lisäksi on tärkeää järjestää yleisiä ja suljettuja info- ja koulutustilaisuuksia sekä vertaistuellisia ryhmiä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.
- Alueen asiantuntijoille on tärkeä järjestää omia tilaisuuksia, jotta esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen sekä työllisyyspalveluiden asiantuntijat oppivat keskustelemaan talousasioita ja tarjoamaan palveluohjauksellista tukea ja ohjausta jatkoasointia varten. Esimerkiksi sosiaalityöntekijöillä tulisi olla nykyistä enemmän taloudellisen toimintakyvyn tuen osaamista, vaikka kunnassa toimisi asiaan erikoistunut neuvontapalvelu
- Neuvojan kyky verkottua muiden toimijoiden kanssa on ensiarvoisen tärkeää: Asiakkaat ohjautuvat palveluun useista paikoista tai itsenäisesti ja suuri osa siirtyy talousneuvonnan tuen rinnalla tai sen jälkeen muihin palveluihin kuten valtion velkaneuvontaan ja velkajärjestelyyn. Yhteistyötahona toimii mm. Takuusäätiö.
- Talouden hallinnan ja digitaitojen suhde korostuu, kun talousasioiden hoitaminen on siirtynyt yhä enemmän verkkoon. Esimerkiksi pankkitunnusten puuttuminen tekee monien taloudellisten asioiden hoidon mahdottomaksi. Digitaalisten taitojen vahvistaminen on keskeinen osa taloudellisen hallinnan tukea.
- Parhaat edellytykset tässä kuvatussa talousneuvojan työhön antaa yhdistelmä kaupallisen ja sosiaalipuolen koulutuksesta. Haastavassa taloudellisessa tilanteessa olevan tukeminen edellyttää taloustaitojen, kuten budjetoinnin, osaamista.
- Fyffee-hankkeessa koulutetaan vertaisohjaajia ja kokemusasiantuntijoita talousneuvojan rinnalle ja tueksi sekä yhteistyöhön muiden ammattilaisten kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajille

Matalan kynnyksen talous- ja velkaneuvontaan pääsyn helpottaminen ja asioimisen kynnyksen madaltaminen

Palvelua kannattaa markkinoida siellä, missä ihmiset asioivat, kuten kirjastoissa ja asukastuvilla. Palvelusta kerrotaan avoimissa tilaisuuksissa. Talousneuvonnasta voidaan tehdä esite, joka auttaa orientoitumaan omaan tilanteeseen ennen palveluun tuloa. Jos ihminen ohjautuu muista palveluista, edistetään palveluun hakeutumista soittamalla hänelle ennen tapaamista.

Palveluun voi hakeutua itse ilman lähetettä. Palvelua tarjotaan jalkautumalla eri paikkoihin asiakkaan tarpeen mukaan. Jos palvelu toteutetaan järjestössä, se ei ole viranomaistoimintaa, mikä voi madaltaa osallistumiskynnystä.

Palveluun pääsyä on madallettu myös siten, ettei palveluun tarvitse jonottaa kohtuuttoman pitkiä aikoja. Palvelussa aloittavat henkilöt pyritään tapaamaan kahden viikon kuluttua yhteydenotosta, jolloin heidän kanssaan kartoitetaan tilanne ja se, mitä palvelu pystyy tarjoamaan. Palveluissa voi asioida myös nimettömänä tai nimellä ilman sosiaaliturvatunnusta. Palveluun voi hakeutua myös keskustelemaan taloudesta, vaikka velkaa ei olisi.

Apua ja aineistoa asiakkaille:

- [Kansallinen talous- ja velkaneuvonta \(Oikeus.fi\)](#)
- [Takuu-säätiö](#)
- [Siisti flätti -asumis- ja talousneuvontasivusto](#)

Koulutusta:

- [Taloustsemppari-koulutus, Takuu-säätiö](#)

Tutkimuksia ja raportteja:

- [Minna Zechner, Sirpa Karjalainen ja Katri Viitasalo \(toim.\) 2019. Avauksia taloussosiaalityöstä](#)
- [Selvitys talous- ja velkaneuvonnan nykytilasta ja järjestämisvaihtoehdoista \(TEM 2015\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Malli vahvistaa ihmisten osallisuutta omassa elämässään (osallisuuden osa-alue 1), kun sosiaalista talous- ja velkaneuvontaa tarjotaan matalalla kynnyksellä.

Osallisuutta vahvistaa se, että vuoropuhelu käydään aina asiakkaan ehdoilla.

Neuvonnassa pyritään siihen, että asiakkaat pystyvät etsimään ratkaisuja myös itse ja tukea tarjotaan asiakkaan voimavarojen mukaan. Yhdessä tehden syntyy toivoa tulevasta, mikä vahvistaa osallisuutta. Ihminen saa taloustaitoja ja eväitä oman talouden hallintaan.

Muiden palvelujen ammattilaisten osallisuus työssään vahvistuu, kun he saavat ohjattua asiakkaita palveluun, jolla on resursseja ja osaamista tukea asiakkaan tilanteen edistämistä. Yhteistyö hyödyttää myös kolmannen sektorin toimijoita, jos he ovat palvelun tuottajia. (1)

Sosiaali- ja terveystoimen sekä työllisyyspalveluiden asiantuntijat saavat mahdollisuuden parantaa talousneuvonnan osaamistaan. (1)

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa (osallisuuden osa-alue 2) toteutuu, kun malli kehitetään yhdessä asiakkaiden kanssa ja heidän yksilöllisistä tarpeistaan käsin. Mallin materiaalit on kehitetty yhdessä asiakkaiden kanssa ja mallia jatkokehitetään siten, että neuvontaprosessin läpikäyneistä asiakkaista osa koulutetaan kokemusasiantuntijoiksi.

Osallisuus yhteisestä hyvästä (osallisuuden osa-alue 3) vahvistuu, kun asiakkaita rohkaistaan puhumaan velka- ja talousasioista esimerkiksi tuttavilleen.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Järjestöjen tarjoama matalan kynnyksen sosiaalinen talous- ja velkaneuvonta voidaan kiinnittää pysyväksi osaksi talousneuvonnan laajempaa järjestelmää, jossa talousneuvonnan tuki tunnistetaan (esimerkiksi sote- tai työllisyyspalveluissa), tarjotaan matalan kynnyksen tukea ja apua esimerkiksi järjestössä (käsillä oleva malli) ja ohjataan tarvittaessa esimerkiksi viralliseen talous- ja velkaselvitykseen. Työtä tehdään yhdessä esimerkiksi kunnan sosiaalityön kanssa. Ahkerasti yhdessä- ja Fyffee-hankkeissa yhteistyötä on tehty alueen sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen ja alueen sosiaalitoimen kanssa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

”Fyffee! – Matkalla oman talouden hallintaan” on STEAn rahoittama kolmivuotinen hanke, jonka pohja on luotu jo aiemmissa ESR-rahoitteisissa Ahkerasti yhdessä- ja Lähde mukaan -hankkeissa. Toiminnalle ilmeni tarve ensimmäisen hankkeen aikana ja toimintaa on kehitetty kysynnän perusteella jatkohankkeissa. Toimintaa kohtaan on ollut ulkopuolista mielenkiintoa

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

sidosryhmien parissa ja muilla paikkakunnilla on myös ollut tarvetta vastaavalle toiminnalle. Toiminnalle on laaja-alainen tarve talouden hallinnan ongelmien ja velkojen lisääntyessä. Toiminta on ollut uutta ja innovatiivista niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin, sillä mallissa kolmannen sektorin toimija toimii merkityksellisenä kumppanina osana palveluketjua.

Toimintaa on hyvä kehittää edelleen. Muun muassa kokemusasiantuntijatoiminnan kytkeminen talousneuvontaan lisää osallisuutta edelleen ja kokemusasiantuntijan työpanos lisää talous- ja velkaneuvonnan volyymia.

Yhteenveto

Ahkerasti yhdessä -hanke päättyi heinäkuussa 2020. Toimintamallin toteutusta ja kehittämistä jatketaan STEA-rahoitteisessa Fyffee-hankkeessa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Menneisyys meissä -ryhmätoiminta

Pienryhmä tarkastelee omaa, suvun ja paikkakunnan menneisyyttä. Näin voidaan kokea osallisuutta yhteiseen historiaan. Menneen vaikutuksia tarkastelemalla osallistuja voi ymmärtää omaa paikkaansa historiassa sekä valita, mitä vie menneestä tulevaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa	5

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Yhteenveto.....	8

Kehittäjä

Menneisyys meissä – Osallisuutta kulttuuri-identiteettiä vahvistamalla, Rovaniemi, Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Salla, Savukoski ja Sodankylä, Lapin maakuntamuseo (ESR 1.2.2021-31.1.2022).

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Tuija Alariesto, Lapin maakuntamuseo, tuija.alariesto@rovaniemi.fi
Heidi Pelkonen, Lapin maakuntamuseo heidi.pelkonen@rovaniemi.fi
Teemu Leskelä, Diakonia-ammattikorkeakoulu, teemu.leskela@diak.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Henki ja elämä – Luonto toipumisen lähteenä -hankkeessa (ESR 2021–2023).

Mallin kuvaus

Toiminta vastaa osattomuuden ja juurettomuuden kokemuksiin. Osallistuja tulee tietoiseksi menneisyydestä nousevista omaan itseen vaikuttavista haasteista, jotka voivat vaikuttaa tässä hetkessä ja tulevaisuudessa omaa elämää rajoittavasti. Tarkastelemalla pienryhmässä oman suvun ja paikkakunnan mennyttä voidaan vahvistaa kulttuuri-identiteettiä, itsetuntemusta ja osallisuutta niin ennaltaehkäisevästi kuin kuntouttavasti. Tarinoiden ja kokemusten avulla pääsee lähelle yhteistä mennyttä haasteineen ja onnen hetkineen. Kokemus yhteisestä menneestä luo kokemusta osallisuudesta. Jakamalla omia ajatuksia hyvästä elämästä ja sen aineksista, huomataan kuinka toiveet ovat hyvin samankaltaisia, ja tulevaisuus voi olla turvallinen yhteinen paikka.

Toimintaympäristö

Pienryhmä voi kokoontua esimerkiksi museossa tai muussa alueen historiaa esille tuovassa paikassa, kuten historiallisissa ympäristöissä tai rakennuksissa. Toimintamallia voidaan soveltaa museoiden ja muiden sellaisten kulttuuritoimijoiden tuottamana, joilla on käsitys osallistujien elinympäristön menneisyydestä ja kulttuurista. Toiminta kiinnittyy osaksi ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa toimintaa. Toiminnassa voidaan luoda uudenlaisia

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhteistyön muotoja museoiden tai muiden kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisoalan toimijoiden välille.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmänä ovat työelämän ulkopuolella ja jollain tavoin haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt. Ryhmien osallistujat voivat ohjautua toimintaan esimerkiksi mielenterveys-, nuoriso- tai työllisyyspalveluiden avulla. Toimintaa voidaan toteuttaa myös muissa palveluissa, kuten perusopetuksessa, osana kulttuuri-identiteettiä ja itsetuntemusta tukevaa työtä.

Toissijaisena kohderyhmänä ovat mainituissa palveluissa ja yhdistyksissä työskentelevät ohjaajat ja muut ammattilaiset, jotka kohtaavat kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä ja voivat joko itse toteuttaa toimintaa tai ohjata asiakkaitaan toiminnan piiriin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintamallin ryhmällä on kolme vaihetta:

1. aloitusinfo ja menneisyyttä käsittelevä työpaja
2. museovierailupäivä
3. tulevaisuusaiheinen päätöstapaaminen.

Vaiheet on hyvä toteuttaa noin 2–4 viikon välein, jotta osallistujille jää asioiden käsittelyaikaa mutta teemat eivät kuitenkaan tauon aikana unohdu. Prosessin kaltainen toimintamalli vaatii sitoutumista, mutta lisää osallisuutta niin omaan menneisyysuhteeseen kuin kulttuuripalveluihinkin. Jokaisen osioin voi toteuttaa myös yksittäisenä ryhmätapaamisena, mutta suosituksena on toteuttaa kaikki vaiheet, jotta toimintamallin koko ajatus toteutuu.

Toiminnan suunnittelu ja ryhmien kokoaminen

Ennen toiminnan aloitusta kannattaa tiedottaa kunnan sosiaali- ja kulttuuripuolta tulevasta toiminnasta. Tällöin voi jo löytyä mahdollisia yhteistyökumppaneita sekä sopivia tiloja työpajoille. Koska menneisyyden käsittely henkilökohtaisten kokemusten ja luovien menetelmien avulla on monelle aivan uutta, kannattaa toiminnan tarkoitusta ja toimintatapoja painottaa viestinnässä. Työpajaan osallistuminen ei edellytä erityistietoja tai -taitoja kuten erityistä historian tuntemusta, vaan jokainen on oman menneisyytensä asiantuntija.

Ryhmän osallistujien kannattaa olla mahdollisuuksien mukaan saman ikäisiä ja samalta paikkakunnalta kotoisin, jotta jaettua kokemusta olisi mahdollisimman paljon. Osallisuutta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

edistävät parhaiten pienryhmät, joissa on mahdollisuus kuulla kaikkien kokemusta. Ryhmän toimiva koko on noin 5–10 ihmistä.

Ryhmälle pidetään info ennen ensimmäistä tapaamista käytäntöjen selvittämiseksi ja osallistujien virittämiseksi tunnelmaan. Ennen ensimmäisen työpajan alkua on vielä hyvä kertoa päivän aikataulusta ja varmistaa millaiseen työpajaan on tultu.

Työpajat ja museovierailujen tehtävät

Työpajoihin löydät tarkat ohjeet hankkeen julkaisusta *Menneisyys meissä - Osallisuutta kulttuuri-identiteettiä vahvistamalla*, jonka voit ladata lapin maakuntamuseon sivulta.

Eläytymistehtävillä ja keskustelulla paneudutaan osallistujien menneisyys- ja paikkakuntasuhteeseen ja viimeisellä kerralla tulevaisuuden näkyymiin. Keskustelu saa / pitää rönsoilla, että kaikkien kokemukset ja ajatukset mahtuvat mukaan. Keskustelun ja erilaisten eläytymistehtävien teema täytyy kuitenkin olla mietitty, jotta voidaan päästä tarpeeksi syvälle aiheisiin. Tapaamisia kannattaa olla useampia, että syntyy luottamus ja jatkuvuuden kokemus. Ajatukset menneisyydestä ja sen vaikutuksista kehittyvät etenkin tapaamisten välillä. Toisten näkökulmat avaavat myös omaa mennyttä. Jokainen voi osallistua itselleen sopivalla tavalla, kaikkiin keskusteluihin ei tarvitse osallistua. Omista rajoista saa ja kannattaa pitää huolta.

Palaute toiminnasta ja hallittu lopetus

Jokaisen tapaamiskerran jälkeen kerätään palautetta niin suullisesti kuin kirjallisestikin. Jokaisen tapaamiskerran jälkeen myös varmistetaan mahdollisuus anonyymiin palautteeseen sekä kerrotaan mihin palautetta käytetään. Palautteen avulla voidaan käydä kootusti läpi päivän tunnelmia. Jos ryhmä kokoontuu useamman kerran yhteen, kannattaa palautteen keräämiseen ja tunnelmien läpikäymiseen jättää tarpeeksi aikaa viimeiselle kerralle. Palautteen antaminen sekä kokemusten kertaaminen yhteisesti keskustellen sulkee hallitusti tapahtumien kaaren. Osallistujien kuuleminen mahdollistaa toiminnan kehittämisen, samalla osallistujat voivat saada vinkkejä ja tukea oman menneisyyden käsittelyyn. Vinkkejä palautteen keräämiseen saa hankkeen julkaisusta.

Päätöstapaamisen tehtävät suuntaavat katsetta menneestä tulevaan, miten mennyt ja itselle tärkeät asiat voivat rakentaa hyvää tulevaisuutta. Viimeisellä kerralla voidaan sopia tavoista, joilla työpajojen tuotokset saadaan esille ja muidenkin nähtäville, esimerkiksi järjestämällä näyttely osallistujille tärkeiden asioiden kuvista. Näyttely jakaa menneisyyden merkitystä myös hankkeen ulkopuolisille, jolloin hedelmälliset keskustelut voivat jatkua.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toimintaan osallistuminen ei edellytä erityistä osaamista eikä harrastuneisuutta historiasta, vaan mukaan voi tulla tutustumaan omaan ja yhteiseen menneisyyteen. Toiminnan sisältö mukautetaan kunkin ryhmän tarpeiden ja toiveiden mukaan. Toiveet ja muu palaute kerätään anonymisti niin, että kaikilla on mahdollisuus tuoda mielipiteensä vapaasti esille. Eri vaiheissa myös käydään tehtävien herättämiä tunnelmia läpi niin yhteisesti kuin yksityisesti. Osallistuja päättää itse kuinka aktiivisesti osallistuu. Hän voi osallistua satunnaisesti, seurata sivusta tai osallistua vain itselleen mieluisiin toimiin. Vapaaehtoisuuden lisäksi toimintaan osallistuminen on ryhmäläisille maksutonta. Osallistujien tavoittamista helpottaa yhteistyön tekeminen esimerkiksi alueen sosiaali- tai nuorisotalon ammattilaisten kanssa.

Toimintaan osallistumisen kynnyksiä pyritään madaltamaan kiinnittämällä erityistä huomiota kokoontumisten ilmapiiriin ja tunnelmaan. Tapaamisissa tuetaan kiireetöntä, leppoisaa ja luottamuksellista ilmapiiriä. Ilmapiiri pyritään luomaan konkreettisilla valinnoilla, kuten pitämällä ryhmäkoko riittävän pienenä (5–10 henkilöä), valitsemalla tapaamispaikoiksi epämuodollisia ympäristöjä, kuten historiallisia piha-alueita, pitämällä evästaukoja sekä ylipäättään antamalla tilaa ja aikaa osallistujien tunteille, mielipiteille ja tekemiselle. Käytetyt menetelmät ovat itsessään osallistavia ja moninaisuutta sallivia, sillä tarkoituksena on tuoda esiin jokaisen omia muistoja ja kokemuksia, joita osallistuja voi haluamassaan määrin jakaa muille. Järjestämällä useampia tapaamiskertoja pyritään vahvistamaan luottamuksellista ilmapiiriä ja jatkuvuuden kokemusta.

Osallistuja voi saada toiminnan myötä uusia kokemuksia ja elämyksiä, jotka tarjoavat mahdollisuuden irrottautua tavanomaisesta arjesta. Osallistuja voi löytää itsestään uusia voimavaroja.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toiminnan suunnitteluvaiheessa kartoitetaan mahdollisuuksien mukaan sekä ohjaajien osaamistarpeet että asiakkaiden toiveet toiminnalle. Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään myös muiden kohderyhmän kanssa toimivien, kuten nuorisotyöntekijöiden näkemyksiä. Osallistujilta kerätään palautetta ja toiveita myös toiminnan aikana anonymisti palautekyselyn avulla sekä ryhmässä keskustellen. Näin toiminta pysyy osallistujien näköisenä ja mielekkäänä. Toimintaa kehitetään osallistujilta ja ohjaajilta saadun palautteen perusteella esimerkiksi varioimalla tehtäviä kunkin ryhmän mielenkiinnon ja tarpeiden mukaan. Näin niin osallistujilla kuin ohjaajillakin on aito

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, joka koskettaa paitsi heitä itseään, myös muita toimintaan osallistuvia.

Halutessaan osallistujilla on myös mahdollisuus osallistua tapaamiskertojen suunnitteluun, valmisteluun ja ohjaukseen omien vahvuuksiensa tai voimavarojensa mukaisesti. Tämä mahdollistaa sen, että toiminta on vähemmän virallista ja kenties helpommin lähestyttävää. Toiminnan myötä on mahdollista saada seuraa ja olla osa yhteisöä, jossa kiinnitetään erityistä huomiota positiiviseen ilmapiiriin. Toiminnassa hyödynnetään luovia menetelmiä, kuten eläytymistehtäviä ja askartelua, joiden kautta kukin voi ilmaista omia ajatuksiaan omalla tavallaan. Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa kansalais- ja demokratiataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttamista, toisten kunnioittavaa kohtaamista ja tietämystä oman paikkakunnan menneisyydestä.

Toimintaan osallistuvien lisäksi toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan eri alojen asiantuntijoiden ja eri organisaatioiden yhteistyönä. Esimerkiksi viestinnän ja ryhmien kokoamisen osalta. Yksittäisille ammattilaisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden oppia uutta ja olla mukana mielekkäässä työssä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallin ajatuksena on, että kaikki toimintaan osallistuvat ovat keskenään tasavertaisia ja kaikkien yksityiset muistot rakentavat yhteistä menneisyyttä ja yhteistä tulevaisuutta. Koska toiminta on erityisesti suunnattu heikommassa asemassa oleville, on sen kautta mahdollista vahvistaa heidän yhdenvertaisuuden kokemuksiaan sekä tukea pääsemistä osalliseksi yhteisestä hyvästä ja yhteisöstä. Toimintamallissa luodaan yhteistä hyvää esimerkiksi osallistujien kokoaman, kaikille avoimen näyttelyn muodossa. Toiminnan kautta toimintaa organisoivat tahot saavat mahdollisuuden olla rakentamassa hyvinvointia ja osallisuutta toimintaan osallistuville, mikä voi heijastua myös yhteisölliseen hyvinvointiin alueella. Myös muut kuin toimintaa suoranaisesti toteuttavat tahot voivat ohjata asiakkaita toiminnan piiriin.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminnalla on luotu alueelle uutta rakennetta ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan tuomalla siihen mukaan henkilökohtaiseen ja yhteiseen historiaan perustuva toimintamuoto. Toimintamalli toimii myös esimerkkinä uudenlaisten yhteistyön muotojen luomisesta museoiden tai muiden kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisolan toimijoiden välille. Mukana olleiden asiantuntijoiden tietämys tarinallisuuteen pohjautuvasta toiminnasta lisääntyi, mikä antaa osaamista ja varmuutta vastaavan toiminnan toteuttamiseen. Lisäksi toimintaa ja sen tuloksia on esitelty päättäjille ja on sitä kautta pyritty

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

edistämään tarinnallisten toimintatapojen roolia kuntouttavassa ja ennaltaehkäisevässä toiminnassa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Osallisuudella ja osattomuudella on todettu olevan ylisukupolvinen ulottuvuus. Yli sukupolvien ulottuvien kokemusten, tunteiden, asenteiden sekä muiden henkisten ja sosiaalisten perintöjen siirtymismekanismeja on tutkittu muun muassa tarinoiden avulla.^{2,3} Omaan ja alueen historiaan tutustuminen eri menetelmiä käyttäen on siis myös tutkimukseen pohjautuen perusteltu tapa lähestyä osallisuutta ja sen vahvistamista. Toisaalta toimintamallin kaltaiselle toiminnalle, jossa tutustutaan omaan ja alueen historiaan, nähtiin kokemukseenkin perustuen olevan alueella tarvetta, mikä havainto myös vahvistui hankkeen toteutuksen aikana. Samoin tilausta oli sille, että viedään museon palveluita lähemmäs väestöryhmiä, jotka eivät ole, syystä tai toisesta, perinteisesti museon ahkerimpia asiakkaita. Tämä korostuu erityisesti pitkien välimatkojen maakunnassa. Toiminta oli Lapin maakuntamuseolle ensimmäinen näin laajasti sote-toimijoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettu toiminta, jossa uutta oli museon näkökulmasta myös kohderyhmä ja toiminnan tapa.

Hankkeen toimintaan osallistuneiden antaman palauteen mukaan lähes kaikki saivat uutta tietoa ja ajateltavaa menneisyyden merkityksestä ja sen vaikutuksista. Suhde omaan menneeseen oli osalla osallistujista parantunut ja myös suhde omaan paikkakuntaan tiivistynyt sekä juurevuuden tunne omassa elämässä lisääntynyt toiminnan myötä. Isolle osalle osallistujista museot olivat uusi, mutta mieleinen, tuttavuus, joissa haluttiin jatkossakin vieraila. Hankkeen myötä yhteydenotot ja ryhmien museovierailut ovat lisääntyneet. Osaltaan toiminnan tarpeesta kertoo se, että toiminnalle asetetut tavoitteet osallistujamäärän osalta täyttyivät mainiosti. Toiminnan tarpeesta ja kiinnostavuudesta kertoo osaltaan se, että joillakin paikkakunnilla hankkeessa esillä olleet aiheet jatkoivat omaa elämäänsä. Esimerkiksi eräällä paikkakunnalla pidettiin "taidenäyttely" työpajassa tehdyistä teoksista ja toisella paikkakunnalla nuoret jatkoivat museovierailun muistelua tekemällä retkestä oman kuvakollaasin. Toimintamallin haasteet liittyivät kohderyhmän tavoittamiseen ja erityisesti siihen, että osallistujat saataisiin sitoutumaan koko toiminnan kaaren ajaksi mukaan. Toiminnan lopussa tuli selvästi esille, että sitoutuneimmat ryhmät saivat toiminnasta eniten irti. Myös pitkät välimatkat toivat oman haasteensa toimintaan.

Toimintamallin edelleen kehittämisen ja juurtumisen kannalta mallin vaikutusten ja hyötyjen perusteellisempi osoittaminen on tärkeää. Yksi keino tähän on toiminnan arviointi, johon ei hankkeen lyhyen toiminnan aikana ollut juurikaan mahdollisuutta. Lisäksi toiminnassa ja sen

² Juuret -tutkimus <https://sites.utu.fi/juuret/>

³ Invest -tutkimuskokonaisuus <https://invest.utu.fi/fi/>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kehittämisessä on mahdollista hyödyntää niin toimintaan osallistuneiden kuin toimintaa järjestäneiden kokemuksia käyttämällä heitä esimerkiksi kouluttajina tai kokemusasiantuntijoina. Näin toiminnan järjestämisvastuuta ja kustannuksia voidaan jakaa useammalle toimijalle, jotka voivat kukin keskittyä omaan perustoimintaansa parhaiten sopivaan osioon. Esimerkiksi museolle on luontevaa vastata museovierailuiden opastuksesta ja esimerkiksi kuntien nuorisotoimella on olemassa jo valmiina kontakteja alueen nuoriin ja heidän tavoittamiseensa. Keskeistä toiminnan jatkumisen kannalta onkin yhteistyökumppanuuksien vakiintuminen ja kehittyminen sekä yhteistyökumppaneiden osaamisen ylläpitäminen ja kasvattaminen. Toisaalta jatkuvuuden kannalta on hyvä, että toiminnalla on vastuuhenkilö tai vastuutaho.

Hankkeessa laaditut julkaisut, käytetyt työkalut ja muut materiaalit tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan toiminnan tai lisätä tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaa. Toiminnan hyödyistä tiedottaminen erityisesti päättävissä asemissa oleville on tärkeää, jotta toimintaan saadaan resursseja. Toimintaa onkin esitelty lähinnä alueellisesti, jolloin se on herättänyt mielenkiintoa muun muassa alueen kulttuuritoimijoiden keskuudessa. Toimintamallia voidaan edelleen kehittää laajentamalla kohderyhmää muihinkin kuin työelämän ulkopuolella oleviin, esimerkiksi maahanmuuttajiin mallia soveltaen. Edelleen toimintamallia voidaan soveltaa kohdistamalla sitä eri ikäryhmiin tai toteuttamalla sitä uusien toimijoiden, kuten yritysten kanssa.

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisön jäsenenä. Toiminnalla on luotu alueelle uutta rakennetta ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan sekä uudenlaiseen yhteistyöhön kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisotalan toimijoiden välille. Hanke on päätynyt vuoden 2022 alussa eikä toimintamalli sellaisenaan ole juurtunut. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Mielen terveyden ensiapukurssit vankiloissa

Mielen terveyden ensiapukurssit vahvistavat vankien mielen terveydestaitoja. Kurssit tukevat elämänhallintaa, osallisuutta ja mielen hyvinvointia. Mielen terveyden ensiapu® -kurssit ovat MIELI ry:n rekisteröimiä koulutustuotteita, joita sovellettiin vankilaympäristöön.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

- Vankeusaika mahdollisuutena -hanke (ESR 1.10.2016–31.12.2019). Toteuttajina Rikosseuraamuslaitos sekä Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Vamos-palvelut, ViaDia ry, Kuntoutussäätiö ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
- Ruokajonosta osallisuuteen -hanke (ESR 1.1.2018 - 30.11.2020). Toteuttajina Sininauhaliitto sekä sen yhteistyökumppanit Keravan seurakunta, ViaDia ry, Helsingin Vieraskoti ry, Myrskylyhty ry (Etelä-Savo), Turun A-kilta ry ja Rovaniemen Päiväkeskus ry.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

- Kaisa Kämäräinen, rikosseuraamustyöntekijä, Rikosseuraamuslaitos, Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimisto, kaisa.kamarainen@om.fi
- Eveliina Haapa-aho, yksikönjohtaja, Diakonissalaitoksen Hoiva Oy, eveliina.haapa-aho@hoiva.fi

Mallin kuvaus

Mielen terveysosaamisella on merkitystä itsetunnon vahvistamisessa ja sosiaalisessa kuntoutumisessa. Mielen terveyden ensiapukurssit vahvistavat vuorovaikutustaitoja, terveyttä ja turvallisuutta. Vankien kurseille osallistumisella ja mielen terveydestaitojen vahvistumisella

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

voi olla merkittävää vaikutusta rikoskierteen katkaisussa. Kursseilla vangit rohkaistuvat puhumaan mielenterveydestä, saavat työkaluja ongelmatilanteita varten sekä saavat tietoa ja ymmärrystä siitä, miten huolehtia omasta ja läheisten mielenterveydestä. Kurssit voivat rauhoittaa vankilayhteisöä ja tuoda turvallisuutta vangeille vankila-aikana, mikä kantaa hedelmää myös elämässä selviytymisessä ja työllistymisessä vankilasta vapautumisen jälkeen.

Toimintaympäristö

Mielenterveyden ensiapukursseja on toteutettu ensimmäistä kertaa vankilaympäristöissä. Sukevan vankilassa toimintaa kehitettiin Terveyttä ja hyvinvointia edistävän kärkihankkeen aikana ja osana MIELI ry:n Mielenterveys kuuluu kaikille -hanketta. Myös Keravan vankilassa mielenterveystaitoja haluttiin vahvistaa haavoittuvassa asemassa oleville, vapautumista odottaville vangeille. Aiemmin muualla kehitettyjen ja levinneiden kurssien käyttöä haluttiin laajentaa psyykkisesti kuormittaviin olosuhteisiin kuten vankilaan.

Mielenterveyden ensiapukurssit ovat rekisteröityjä tuotteita ja niiden soveltaminen vankilaolosuhteissa on toteutettu yhteistyössä Mieli ry:n kanssa. Mielenterveyden ensiapu©1 -koulutus on MIELI ry:n kehittämä ja Mielenterveyden ensiapu©2 -koulutus Australiassa kehitetty koulutusmalli. Molempien kurssien laadusta, kehittämisestä ja ohjaajaverkoston ylläpidosta vastaa MIELI ry.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kursseille voivat osallistua kaikki vangit. Suurin osa osallistujista on ollut päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiviä miehiä, mutta koulutukset soveltuvat yhtä hyvin myös naisille. Usein osallistujia mietityttää siviiliyhteiskuntaan palaaminen. Kurssien läpikäyminen voi olla hyvin haasteellinen kokemus osallistujille, koska mielenterveyteen liittyvistä asioista puhuminen vaatii usein opettelua. Samaan aikaan se voi kuitenkin olla myös vapauttava kokemus.

Ohjaajalla pitää olla kurssien vetämistä varten mielenterveyden ensiapuohjaajan koulutus, jota järjestää MIELI ry valvoen samalla koulutuksen laatua. Vankilakurssien ohjaajilta vaaditaan kokemusta vankilassa toimimisesta sekä erityisosaamista kohderyhmä ja vankilaolosuhteet huomioiden. Ohjaajan on kyettävä kohtaamaan vanki häntä stigmatisoimatta. Ohjaajan on huomioitava osallistujien erityisen raskaat elämänolosuhteet. Psyykkisten oireiden taustalla voi olla heikko minäkuva, häpeän kokemus, masennus tai päihdeongelma yhdistettynä rikostaustaan. Vankien elämä vankilassa voi olla myös haavoittuvaa. Luottamus ei välttämättä rakennu helposti.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Koulutusten sisältö

Mielenterveyden ensiapu©1 -koulutus tarjoaa työkaluja elämänhallintaan ja mielen hyvinvointiin. Kurssi rohkaisee erityisesti huolehtimaan omasta ja toisten mielenterveydestä sekä tarjoaa taitoja selvitä elämän vastoinkäymisistä. Mielenterveyden ensiapu©2 -kurssilla osallistujat voivat syventää tietojaan mielenterveydestä ja yleisimmistä mielenterveyden häiriöistä sekä niihin liittyvistä oireista. Kurssilla opetellaan myös mielenterveyden ensiavun askeleet: 1) Lähesty, arvioi ja auta kriisitilanteessa, 2) Kuuntele avoimena ja tuomitsematta, 3) Kannusta huolehtimaan itsestäsi ja 4) Rohkaise tarvittaessa hakemaan ammattiapua.

Tarvittavat resurssit

Mielenterveyden ensiapu -kurssit pidetään vankilan omissa tiloissa ja ohjaajina toimivat vankilan omat työntekijät tai esimerkiksi seurakunnan diakoniatyöntekijä vankilan ohjaajan kanssa yhteistyössä. Vankilassa vanki saa tiedon kursseista ilmoitustaululta tai vankilan työntekijältä. Yksi Mielenterveyden ensiapu -kurssi kestää yhteensä 14 tuntia ja se on jaoteltu pienempiin kokonaisuuksiin. Ohjaajia on hyvä olla kaksi. Vaikka materiaalit ovat rekisteröidyn tuotteen mukaisia ja tarkasti harkittuja, niiden soveltaminen on mahdollista osallistujien ja tilanteen mukaan.

Vankilakoulutuksissa kursseja on paloiteltu olosuhteisiin sopiviksi muun muassa vankilan päivärytmi ja vangin ajankäyttö huomioden. Opiskelumutoja on erilaisia. Kurssimateriaalia, kuten Mielenterveyden ensiapukirjaa, voi jokainen tutkia myös itsekseen ryhmäkeskustelujen lisäksi. Ohjaajat ottavat huomioon esimerkiksi keskittymis- ja tarkkaavaisuusongelmat pitämällä taukoja ja käyttämällä luovia keinoja työskentelyssä.

Palaute ja tuki

Jokaiseen kurssiohjelmaan kuuluu palautteiden kerääminen. Kurssin alussa vangeilta kerätään toiveita ja odotuksia kurssia varten, ja näitä hyödynnetään kurssin aikana. Lopussa kurssikokemuksia arvioidaan yhdessä. Palautteen kerääminen on tärkeää myös siksi, jotta saataisiin luotua rikostaustaisille vangeille pysyvä malli Mielenterveyden ensiapu -kurssien käymistä varten jatkossa.

MIELI ry:llä on tietoa kouluttajista ja järjestö on kehittänyt koulutusta varten kurssimateriaalia. Materiaaliin kuuluu kurssitodistus, jonka saa kurssin loppuun suorittamisesta. MIELI ry myös tukee kurssien järjestämisessä.

Lisätietoa kursseista MIELI ry:n sivuilla:

[Mielenterveyden ensiapukoulutukset \(Mieli.fi\)](http://mieli.fi)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vinkit toimintamallin soveltajille

Mielenterveyden ensiapu -koulutukset uudelle kohderyhmälle

Mielenterveyden ensiapukoulutuksia kokeiltiin vankiloissa MIELI ry:n Mielenterveys kuuluu kaikille -hankkeen aikana. Koulutuksia kohdennettiin hankkeessa erityisesti väestöryhmiin, joissa hyvinvointi ja terveys ovat keskimääräisiä huonompia. Samaan aikaan vankiloissa kehitettiin osallisuutta ja polkua työelämään Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeessa. Kursseja pilotoitiin Sukevan vankilassa. Myös Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeessa innostuttiin kokeilemaan Mielenterveyden ensiapu©1 -koulutusta Keravan vankilassa. Keravan kokeilu toteutettiin seurakunnan kanssa yhteistyössä. Kurssia on järjestetty myös Vaasan ja Laukaan vankiloissa sekä Kuopion yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaille yhdistettynä projektiin, jossa pyritään luomaan yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaille valtakunnallista mielenterveyspalvelujen hoitoonohjausmallia. Mielenterveyden ensiapukurssille ovat osallistuneet Kuopion avovankilan vapauttamisyksikön vangit.

Sukevan vankilan työntekijät olivat aloitteentekijöinä Mielenterveyden ensiapukoulutusten soveltamisessa vangeille. Heillä oli kurssien toteuttamiseen vaadittava koulutus. Koulutettu ohjaaja saa työkalukseensa kursseilla käytettävät kurssimateriaalit: oppaat, diat, yksilö- ja ryhmätehtävät sekä erilaiset ryhmäharjoitukset, joita kursseilla voi hyödyntää huomioiden kursseille osallistujien toiveet ja erityispiirteet. Mielenterveyden ensiapukurssille osallistuneen vangin on vankilasta vapautumisen jälkeen mahdollista hakeutua mielenterveyden ensiapuohjaajakoulutukseen, saatuaan riittävästi ryhmätoimintakokemusta.

Vankeusaika mahdollisuutena! ja Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeiden jälkeen ensiapukoulutusten levittämistyö ja juurruttaminen vankiloihin jatkuu yhteistyössä MIELI ry:n kanssa. MIELI ry valvoo koulutusten laatua ja kehittämistä sekä ylläpitää ohjaajaverkostoa.

Vankilassa erityinen tarve koulutuksille

Vankila on psyykkisesti kuormittava paikka. Suurella osalla vangeista on joko päihdeongelmia tai jonkinasteisia mielenterveyden häiriöitä, joten mielenterveyden ensiavulle on kysyntää. Hyvä mielenterveys tukee kriiseistä selviämistä ja tasapainoista elämää sekä luo edellytyksiä toimia erilaisten yhteisöjen osana.

Perinteisesti vankiloissa ei ole kiinnitetty mielen hyvinvointiin yhtä paljon huomioita kuin esimerkiksi vankilaympäristöön tai vangin fyysisen terveydentilan kohentamiseen harrastusmahdollisuuksia vahvistamalla. Tavoitteena oli saada vankien mielen hyvinvoinnin vahvistaminen samanarvoiseksi fyysisen terveyden vahvistamisen kanssa.

Mielenterveyskursseille osallistuminen nähtiin osana vankien kansalaistojen kehittämistä ja myönteiseksi haasteeksi mielenterveyttä uhkaavien kriisien, kuten masennuksen ja

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

itsemurha-ajatusten, kohtaamisessa. Kurssien aikana vangit oppivat myös avoimesti käsittelemään mielenterveys- ja päihdeongelmia.

Koulutusten tavoitteena on auttaa vankeja oivaltamaan, että omia mielenterveystaitojaan voi vahvistaa ja edistää näin hyvinvointiaan omaehtoisesti. Tarkoituksena on vahvistaa toimintakykyä ja tukea kiinnittymistä palveluihin ja yhteiskuntaan. Kiinnostus oman mielenterveyden edistämiseen voi jäädä pysyväksi. Ihminen, joka on vankilassaolon aikana oppinut mielenterveystaitoja, osaa paremmin myös hakea apua vankilasta vapautumisen jälkeen.

Kansallisen mielenterveysstrategian (2020–2030) näkökulmasta painotusta henkisen hyvinvoinnin ja mielenterveyden vahvistamiseen tulee edistää. Mielenterveyden ensiapukursseista vankiloissa ovat näin ollen hyvin ajankohtaista ja tarpeellista kehittämistoimintaa.

[Kansallinen mielenterveysstrategia \(2020-2030\) \(STM.fi\)](#)

Kurssikokemukset ja palautteet

Kursseilta on saatu kerättyä hyvin palautetta, jonka perusteella on voitu arvioida koulutuksen hyödyllisyyttä vankilaolosuhteissa. Osallistujat pitivät kursseja hyödyllisenä ja kursseille riitti hyvin osallistujia. Vangit kokevat mielenterveysasioista puhumisen tärkeäksi. Tärkeänä on pidetty myös sitä, että keskusteluille on kurssin myötä ohjattu oma paikka ja aika, ja niihin on saanut vapaaehtoisesti osallistua. Kurssisisällöt kiinnostavat ja ryhmät ovat keskustelevia. Kurssimateriaalia luettiin ja kurssilla esiin nousseista teemoista riitti pohdittavaa.

Palautteista nousi esille luottamuksen syntyminen ryhmässä: esimerkiksi kurssilla käydyt keskustelut eivät leviä muualle. Vaikeista asioista oli mahdollista päästä puhumaan, mikä lisäsi kunnioitusta osallistujien kesken. Osallistujat kertoivat ystävästyneensä kurssilla muiden osallistujien kanssa. Asioista on ollut helpompi kysyä ystävilta kurssin myötä. Kurssilta tulleet palautteet osoittavat, että vangit kokevat yksinäisyyttä ja tarvitsevat tukea siviiliyhteiskuntaan palaamisessa.

Kursseille osallistujat kertoivat opituista uusista taidoista ja roolien muutoksesta sekä opitun tiedon ja hyvän vuorovaikutuksen avulla tapahtuneesta myönteisestä asennemuutoksesta. Palautteiden perusteella voidaan todeta, että suljetuissakin olosuhteissa on mahdollista löytää oman ja toisten auttamiseen välineitä. Kurssit vankilassa ovat olleet myönteinen esimerkki uusien käytäntöjen viemisestä vankilaan ja toimintakokeilu on tuonut uutta näkökulmaa eri vankiloihin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Koulutuksen kustannuksista

Kurssien hinta on minimissään 40 euroa (sisältäen oppikirjat, organisaation työntekijä on itse kouluttautunut kurssiohjaaja) ja enintään 110 euroa (sisältäen kouluttajan ja hallinnollisia kuluja). Haavoittuvassa asemassa oleville, kuten vangeille tai pitkäaikaistyöttömille nuorille, kurseja on järjestetty maksuttomina. Koulutukseen liittyvistä kustannuksista sovitaan erikseen MIELI ry:n kanssa.

Sukevan vankilan työntekijällä oli kurseja varten vaadittava koulutus, ja kurssimateriaalit tarjottiin kokeilukäyttöön ilmaiseksi. Keravalla kurssimateriaalit maksoivat Rikosseuraamuslaitos ja Keravan vankila.

Mallin arviointi

Kurssien toteuttamisen myötä osallisuuden vaikutuksia voidaan havaita niin yksilölle, yhteisölle kuin Rikosseuraamuslaitokselle. Koulutukset tuovat uutta oivallusta ihmisen mielenterveyden edistämiseksi ja hyvinvoinnin vahvistamiselle sekä kykyä selviytyä vaikeissakin kriiseissä. Vaikeasta elämäntilanteesta toipumiseen tarvitaan tukea ja toivoa. Mielenterveyden ensiapukurssien sisällöissä, kuten myös toipumisorientaatio- lähestymistavassa on ominaista oman tilanteensa tunnistamisen lisäksi myös toivon herättäminen. Toipumisorientaatiota tukeva lähestymistapa tuo uutta näkökulmaa myös vankiloihin. Ongelmien taustalta voi löytyä uusia voimavaroja, mikä tukee ajattelun muutosta myös yhteisötasolla.

Osallistujat kohdattiin kunnioittaen ja heitä innostettiin vuorovaikutukseen

Vankilaolosuhteissa vankien vuorovaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Vangit saivat mahdollisuuden kurseille osallistuessaan keskustella muiden vankien kanssa mielen hyvinvoinnin tukemisesta ja mielenterveysongelmista, mikä oli ainutlaatuista ja uutta vankilan toimintaympäristössä. Tilan tarjoaminen puhumiseen ja esimerkiksi pahan olon sanoittamiseen on tärkeää. On myös tärkeää tukea sitä ajatusta, että asioista saa puhua ja se voi tuoda helpotusta.

Kurssilla tarjottiin tilaa ja työkaluja tunnistaa omia mielen hyvinvoinnin tarpeita. Kurssien vuorovaikutustilanteet mahdollistavat luottamuksen rakentumisen. Kurssilla käyty keskustelut innostivat vankeja osallistumaan erilaisiin harjoitteisiin koulutusryhmissä, minkä he kokivat motivoivaksi. Erilaisten harjoitusten avulla osallistujat mm. saavat kokeilla ja löytää erilaisia rooleja toisen asemaan asettumisen kautta. Esimerkiksi auttajan rooliin asettuminen antaa valmiuksia tarjota apua muille sekä auttaa näkemään asioita toisen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

silmin. Osallistujien on myös mahdollista löytää uusia tapoja toteuttaa itseään esimerkiksi oppimalla uutta.

Kurssit tavoittivat niitä vankeja, jotka saattavat usein jäädä yksin haasteineen. Kursseille vapaaehtoisesti osallistuvat vangit oppivat tukemaan ja ymmärtämään omaa ja toisten mielen hyvinvointia, sekä sitä edistävää toimintaa. Koulutuksen aikana opittiin tunnistamaan mm. leimautumisen ja siihen liittyviä häpeän tunteita sekä niiden merkitystä omalle hyvinvoinnille. Vertaiskeskustelut auttoivat tunnistamaan itseä ja toisia koskevia mielenterveyden riski- ja suojatekijöitä sekä mielen hyvinvointia tukevia voimavaroja. Tällaisen työskentelyn myötä oli mahdollista löytää kursseille osallistuneille erilaisia näkökulmia.

Kurssikokemusten perusteella koulutus tuki vankilasta vapautumista ja vapautumisen jälkeiseen elämään sopeutumista.

Keskusteluun saa osallistua itselleen sopivalla tavalla

Kun ryhmissä on opittu osallistumaan ja opittu uusia vuorovaikutuksen tapoja, niin pienelläkin osallistumisen panostuksella on voinut kokea tulleeensa ymmärretyksi. Kurssikirjassa on tehtäviä, joita voi tehdä yksinkin. Myös itseksensä tapahtuvalle pohdinnalle jätetään tilaa, ja puhumiseen ei pakoteta.

Vaikka koulutukselle on rakennettu runko, taukoja pidetään osallistujien tarpeiden mukaan, ryhmätilassa voi seisoskella, venytellä ym. liikuskella rauhallisesti häiritsemättä toisia.

Koulutuksen myötä päästään kokeilemaan erilaisia rooleja

Ryhmässä tehdään erilaisia harjoituksia, joissa voi olla esimerkiksi auttajan tai autettavan rooleja. Ryhmän toiminnasta eivät ole vastuussa ainoastaan ryhmää ohjaavat henkilöt, vaan kaikki yhdessä vaikuttavat onnistuneeseen ryhmätoimintaan.

Toiminnan aikana osallistujilta pyydetään palautetta, kokemustietoa ja kehittämisajatuksia. Kurssin alussa on tärkeää, että jokainen osallistuja tuo esille omia toiveitaan ja odotuksiaan. Myös kurssiarviointia käydään yhdessä läpi. Näin syntyy vankien koulutuskokemuksille tärkeä rooli, eivätkä he jää koulutustoimenpiteessä pelkästään kohteeksi.

Ryhmien toivotaan jatkuvan tulevaisuudessa, joten pilottiryhmillä on erityinen rooli koulutuksen kehittämisessä vankilaympäristöön.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ryhmäläiset vaikuttavat esimerkiksi käytettäviin ryhmämenetelmiin, ja niistä jotka eivät tunnu mielekkäiltä luovutaan. Palautetta kysytään joka ryhmän kokoontumiskerralta ja se huomioidaan.

Koulutus on uudenlaista toimintaa vankilassa, ja siihen osallistuminen on mahdollistanut uudenlaisen kokemuksen laitosarjessa. Palautteiden mukaan kurseille osallistuminen on koettu myönteisenä, elämässä pärjäämistä tukevana ja ajatuksia herättävänä mahdollisuutena. Myönteisenä on koettu kurssisisältöihin vaikuttaminen ja häiriintymätön vapaamuotoinen ilmapiiri. Koulutuksen aikana osallistujille vahvistuu näkemys siitä, että he voivat toimia myös toisten auttajina, mikä on koettu tärkeäksi.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Monelle vangille vankila-aika tarjoaa mahdollisuuden opiskella ja oppia uutta. Mielensterveysosaaminen tukee ja luo ymmärrystä kriiseistä selviämiseen. Luottamuksen uudelleen rakentaminen itseen ja ympäristöön luo yhteistä hyvää niin vangille, yhteisöille kuin yhteiskunnallekin.

Vankiloissa olisi tärkeä olla osallisuuden edistämisestä vastaava työntekijä ja säännöllisesti järjestettävää koulutusta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tutkimukset kurssien vaikutuksista ja hyödyistä osallistujille ja niitä järjestäville ovat myönteisiä. Kurssien on havaittu vahvistavan asiakasosallisuutta. Tutkimukset osoittavat kurssien tukevan työntekijöiden ymmärrystä kohdata mielensterveysongelmista kärsiviä asiakkaita. Hyödyt on nähty kuntien palveluissa ja erityisesti sosiaali- ja terveysalalla.

Hyvinvointipalvelujen ja asiakasosallisuuden kehittämisen myötä mielensterveysosaamisen kysyntä on kasvanut eri toimintaympäristöissä ja kohderyhmille. Kurssien soveltaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien elämänhallinnan ja toipumisen tukemiseen on kasvanut viime vuosina.

Psyykkisesti kuormittuneen osallisuuden kokemus on tutkimuksen mukaan matalampi kuin heillä, jotka eivät kärsi psyykkisestä kuormittuneisuudesta. (Leemann, Lars (2020). Alustavat tulokset osallisuusindikaattorin yhteyksistä muihin ilmiöihin. Sokran kyselytutkimuksen tulokset. Verkkojulkaisu: Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta (Thl.fi/Sokra)) Vankilassa olevilla psyykkisen kuormittuneisuuden todennäköisyys on korkea. Mielensterveystaitojen edistämisen voidaan ajatella olevan panostusta osallisuuden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemuksen lisääntymiseen. Osallisuuden kokemuksen kehittymistä voisi mitata kurssien yhteydessä osallisuusindikaattorilla.

Kurssit tuovat mukanaan uutta toimintaa ja ajattelua vankiloihin. Toimintakulttuurin painopiste siirtyy korjaavasta toiminnasta terveyttä ja hyvinvointia edistävään suuntaan. Kurssien avulla niin vankien kuin henkilökunnan osaaminen kasvaa.

Kurssien myötä toimintakyvyn vahvistuminen edistää työllisyystoimien vastaanottokykyä osallistujapalautteen mukaan. Kurseilla voi olla laajalle ulottuvia seurauksia. Kokeilu vankilaolosuhteissa on ollut ainutlaatuinen ja tarjoaa kiinnostavia mahdollisuuksia myös tutkimuksen näkökulmasta.

Ammattilaisten, kuten vankilatyöntekijöiden, mielenterveysosaamisen vahvistamiseen kurssit ovat tuoneet tarpeellista vahvistusta. Kurssien myötä työntekijöille tulee tärkeä kokemus siitä, että on voinut auttaa asiakasta. Vankilan henkilöstö onkin ollut aloitteellinen kurssien tuomisesta uuteen ympäristöön.

Kokemukset kokeiluista osoittavat hyvin sen, että mielenterveyden ensiapukurssit opiskelumateriaaleineen soveltuvat erityisen hyvin vankiloihin.

Vankiloissa on myös suomen kieltä osaamattomia tai heikosti osaavia. Mielenterveyden ensiapukurssija on järjestetty vankiloiden ulkopuolella muillakin kielillä. Koska vankiloissa on paljon myös ulkomaalaistaustaisia vankeja, olisi kurssien järjestämistä eri kielillä hyvä harkita.

Kurseista saadut palautteet, sekä kehittämistyön tulokset ovat rohkaisseet Rikosseuraamuslaitosta jatkamaan koulutusten järjestämistä. Koulutukset ovat kiinnostavat yhä enemmän vankiloiden työntekijöitä, matalan kynnyksen palveluissa toimivia vapaaehtoisia, sekä vankeja työelämään tukevia viranomaisia. Yhteistyökokeilujen myötä Mieli ry:n koulutusta suunnittelevien kanssa on ideoitu jatkuvuutta koulutusten soveltamisesta vankiloissa. Ohjaajakoulutusta on tarjottu myös vankiloiden työntekijöille. Kurssija ensiksi kokeilleiden vankiloiden lisäksi muutkin vankilat ovat kiinnostuneita kokeilemaan kurssija.

Keravalla seurakunnan työntekijä jatkaa kurssien järjestämistä Keravan vankilassa pilotin jälkeenkin. Sukevalla ja Kuopiossa Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät jatkavat kurssien järjestämistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vankeusaika mahdollisuutena! ja Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeiden jälkeen ensiapukoulutusten levittämistyö ja juurruttaminen vankiloihin jatkuu yhteistyössä MIELI ry:n kanssa.

Yhteenveto

Vankeusaika on psyykkisesti kuormittavaa aikaa. Mielenterveyden ensiapu -kurssit tarjoavat keinoja ylläpitää ja vahvistaa mielenterveyttä, tietoa mielenterveyteen liittyvistä ongelmista, sekä työkaluja selviytyä erilaisista kriiseistä. Kurssit lisäävät vankien osallisuutta ja antavat heille parempia eväitä vapautumiseen.

Kursseista hyötyvät heidän itsensä lisäksi heidän lähipiirinsä ja kursseilla nähdään olevan laajempi yhteiskunnallinen hyöty. Mielenterveysongelmista ja sosiaalisesta häpeästä kärsivien ihmisten hyvinvoinnin vahvistaminen on kansallisesti merkittävää toimintaa myös taloudellisesti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Mielenterveyden kokemusasiantuntija asiakkaan tukena palveluissa

Mieli personal trainer -mallissa kokemusasiantuntija tarjoaa tukea mielenterveyden haasteita kokeville asiakkaille. Tarjolla on yksilötukea, aulatoimintaa ja yhteistapaamisia, ammattilaisten palvelujen rinnalla.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä

Recovery-toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa ESR -hanke, Pirkanmaa. Lapin yliopiston hallinnoima hanke, tämä toiminta kehitettiin Pirkanmaan sairaanhoitopiirin osahankkeessa. Hankekausi 1.4.2018–31.3.2021.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Anni Vanhala, Recovery-toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri, anni.vanhala@pshp.fi.

Samankaltaista toimintaa

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös muissa osallisuushankkeissa. Sokran [Kokemusosaamisen kokonaisuuteen](#) on kuvattu useita esimerkkimalleja.

- Asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn kuntastrategiat – varhainen välittäminen, osallisuus ja asumisen tuki -hankkeen (ESR 2016–2019) [Kokemusasiantuntijatyön tehtäväkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä](#) -malliin on kuvattu, miten asunnottomuuden kokenut vertainen voi eri rooleissa tukea asunnottomia osallistumaan omaan elämänsä ja kiinnittymään osallisuutta vahvistaviin palveluihin.
- Kokemusasiantuntijatoimintaa on kehitetty pitkään Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä, jossa on rakennettu kokemusasiantuntijakoulutusta ja

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemusasiantuntijoille on tarjolla erilaisia palkkioperustaisia tehtäviä toimia asiakkaiden/potilaiden tukena, ryhmän ohjaajina, oman tarinan kertojina, ammattilaisten kanssa yhteistyössä sekä palveluiden kehittäjinä.

[Kokemusasiantuntijatoiminta Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä.](#)

- Vapaaehtoistyöhön perustuvaa [Olka-toimintaa](#) on kehitetty useimmissa sairaanhoitopiireissä Stea-rahoitteisena toimintana. Koordinoidussa toiminnassa vapaaehtoisille on tarjolla erilaisia rooleja toimia vertaisena ja tukijana sairaalassa olevien potilaille ja heidän läheisilleen [HUS:n olkatoiminta](#).
- Stop-Huumeille ry:ssä on kehitetty Stea-rahoitteisena toimintana [Fattaluuta](#) toimintamalli, jossa Fattaluuta on koulutettu vertaispalveluohjaaja, joka opastaa ja neuvoo ihmisiä virastoasioinnin viidakossa, esimerkiksi Kelan asiakirjojen täyttämässä. Fattaluudet jalkautuvat mm. Kelan aulatiloihin auttamaan.

Mallin kuvaus

Mieli personal trainer (pt) -mallissa kokemusasiantuntija tarjoaa tukea mielenterveyden haasteita kokeville asiakkaille. Tarjolla on yksilötukea, aulatoimintaa ja yhteistapaamisia, ammattilaisten palvelujen rinnalla.

Mieli pt -malli koostuu kolmesta eri osasta: yhteistapaamisista, yksilötapaamisista sekä kokemusasiantuntijan tapaamisesta aulassa. Mielenterveyden palveluissa asioivia ja mielenterveyden haasteita kohtaavia ihmisiä tuetaan kokemusasiantuntijan tarjoaman vertaistuen avulla yhteistyössä ammattilaisten kanssa. Tarjolla on osallisuutta vahvistavia keskusteluja ja yhdessä suunniteltua tekemistä. Keskusteluista poimitaan asiakkaalle tärkeitä asioita ja mietitään yhdessä, mitä niille voisi tehdä. Kokemuksellisuus on tärkeä elementti. Vertaisuuden avulla voi saada vinkkejä esimerkiksi selviytymiskeinoista.

Toiminnan viitekehyksenä on Recovery-toipumisorientaatio. Aidolla kohtaamisella rohkaistaan ihmisiä löytämään omat yksilölliset voimavaransa ja toimijuutensa. Vertaistuki ja toisten kokemukset erilaisista selviytymiskeinoista herättävät toivon omasta toipumisesta ja avaavat mahdollisesti uusia keinoja kuntoutua. Mielenterveyskuntoutujan sosiaalisiin suhteisiin ja toimintaympäristön vaikutuksiin kiinnitetään mallissa huomiota.

Recovery eli toipumisorientaatio osallisuuden vahvistajana -viitekehyksen mukaan mielenterveysongelmista on mahdollisuus toipua tai niiden kanssa on mahdollisuus elää täyspainoista elämää. Ihmisen oma toimijuus ja toivon ylläpitäminen ovat keskiössä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mieli pt -malli toteutuu ammatillisen hoidon ja palveluiden sekä kansalaistoiminnan yhdyspinnalla. Mieli pt -mallin ydin on palveluiden kehittäminen vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden avulla.

Malli toteutuu kolmen eri tahon yhteistyönä. Mallia toteuttavat sairaanhoitopiiri, kokemusasiantuntijatoimintaa koordinoivan järjestö ja mielenterveyspalveluja tarjoava yksikkö (esim. psykiatrian poliklinikka). Koulutettu kokemusasiantuntija tekee asiakastyötä kokemusasiantuntijakoulutusta tarjoavan toimijan ja paikallisen palveluyksikön työntekijöiden sekä sosiaalitoimen tuella.

Esimerkiksi Pirkanmaan Mieli pt -mallia toteuttavat kokemusasiantuntijat, Tampereen yliopistollisen sairaalan työntekijät ja paikalliset toimijat, kuten Mielen ry. ja Ikaalisten kaupungin aikuissosiaalityö. Mallia on testattu ja kehitetty Tampereen yliopistollisen sairaalan toimipisteissä Sastamalassa, Hämeenkyrössä ja Ikaalisissa. Ikaalisten kaupunki antoi mallin käyttöön tilan ja varasi sitä varten sosiaaliohjaajan työaika.

Kokemusasiantuntijaresurssin koordinoinnista on vastannut Mielen ry. yhdessä Tampereen yliopistollisen sairaalan työntekijöiden kanssa. Kokemusasiantuntijat ovat olleet toiminnan kehittäjinä alusta alkaen.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintaan osallistuvat ensisijaisesti psykiatrisen poliklinikan ja mielenterveyspalveluiden asiakkaat. Osallistujia on myös muista palveluista, esimerkiksi aikuissosiaalityön ja kuntoutuksen asiakkaita, joilla on pulmia mielenterveyden kanssa. Myös mielenterveysongelmista kärsivän henkilön läheiset voivat saada tukea kokemusasiantuntijalta. Lisäksi Mieli pt -toimintaan osallistuu sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita, jotka kokevat yksinäisyyttä.

Kokemusasiantuntijoiden lisäksi kohderyhmänä ovat myös ammattilaiset ja organisaatiot, jotka toimivat yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden kanssa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Mieli pt -malli jakautuu kolmeen osaan: aulatapaamisiin, osallisuutta vahvistaviin yksilötapaamisiin ja yhteistapaamisiin. Mallissa ihmisiä ohjataan yhteisölliseen toimintaan ja kaikille kansalaisille suunnattujen palvelujen ja harrastusten pariin. He saavat tukea tulevaisuuden tavoitteiden asettamiseen ja niitä kohti pyrkimiseen ja heidän kynnystään hoitaa itsenäisesti arkisia askareitaan pyritään laskemaan. Toiminta on maksutonta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijoiden kanssa sovitaan aikatauluista, kuinka usein ja mihin tilaisuuksiin kokemusasiantuntijoiden olisi hyvä osallistua.

Toimintamuodot:

Kokemusasiantuntija tavattavissa

Kokemusasiantuntija ja psykiatrian poliklinikan asiakkaat tapaavat toisiaan vapaamuotoisesti poliklinikan aulatiloiissa. Toiminnan tavoitteena on lieventää asiakkaan pelkoja ja luoda turvallinen, leppoisa olotila odotusaulaan. Asiakkaille tarjotaan tietoa, välitetään toivoa ja tuetaan heidän menoaan ammattilaisen vastaanotolle.

Kokemusasiantuntija tarjoaa proaktiivisesti keskusteluapua asiakkaille ja heidän omaisilleen ennen ammattilaisen vastaanottoa. Keskustelua voi jatkaa vastaanottokäynnin jälkeen ja sopia tarvittaessa jatkotuesta osallistavien yksilötapaamisten ja yhteistapaamisten muodossa. Kokemusasiantuntija tarjoaa lisäksi tietoa Recovery-ajattelusta, palveluista ja järjestötoiminnasta. Kokemusasiantuntija motivoi kokemusasiantuntija- ja vertaistoiminnan piiriin.

Kokemusasiantuntija tukee ammattilaisten työtä. Asiakkaat orientoituvat vastaanotolle menemiseen keskustellessaan kokemusasiantuntijan kanssa, jolloin ammattilaisen on helpompi käynnistää hoito tai palvelusuhde.

Yhteistapaamiset

Asiakaslähtöiset yhteistapaamiset, joissa on mukana kokemusasiantuntija ja sosiaalialan ammattilainen, voivat sisältää keskustelua, retkeilyä, ruuanlaittoa ja tutustumista kotikunnan kohteisiin. Tapaamisten sisältöjen suunnittelussa on keskeistä huomioida osallistujien toiveet ja kiinnostuksen kohteet. Tarvittaessa aikaa annetaan myös pelkälle läsnäololle. Tapaamisissa tuodaan esiin Recovery-ajattelua ja toipumiseen vaikuttavia perusasioita. Tapaamisia on kehittämistoiminnan aikana järjestetty viikoittain, neljä tuntia kerrallaan. Tapaamisia voi järjestää sosiaalisena kuntoutuksena. Kunta voi tehdä päätökset sosiaalisesta kuntoutuksesta osallistujille. Kokonaisvastuu toiminnan organisoinnista on sosiaalialan ammattilaisella, jolloin voidaan välttää kokemusasiantuntijan liiallista kuormittumista.

Osallistavat yksilötapaamiset

Osallistuja saa valita paikan osallistavalle yksilötapaamiselle. Tapaamisella voidaan esimerkiksi asioida yhdessä virastoissa tai osallistua harrastukseen. Tapaaminen voidaan sopia myös asiakkaan kotiin. Ammattilainen voi olla mukana tapaamisessa, erityisesti alussa kun kokemusasiantuntija ja asiakas eivät vielä tunne toisiaan. Tapaamiskertoja on hyvä olla riittävän usein, esimerkiksi 1-2 kertaa kuukaudessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ammatillisen avun rinnalla vertaistuki edistää ihmisen kokemusta pystyvyydestä ja mahdollisuuksia olla eri rooleissa – ihminen saa elämäänsä erilaista sisältöä sairaudesta huolimatta. (1)

Kokemusasiantuntijoille toiminta tarjoaa mahdollisuuden toimia vastuullisessa tehtävässä osana työyhteisöä ja vertaisten tukijana. Lisäksi kokemusasiantuntijoilla on mahdollisuus lisäansioihin. Heidän itseluottamuksensa vahvistuu ja siirtyminen työelämään tai opintoihin helpottuu. (1, 2)

Ammattilaiset saavat toipumisorientaation viitekehyksestä uudenlaisen toimintakehikon, joka vahvistaa myös ammattilaisten osallisuutta omaan työhönsä. (1)

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun toimintaa kehitetään ja toteutetaan yhdessä.

Yhteistapaamisissa mahdollistuu asiakkaiden osallistuminen eri rooleissa. Asiakkaat saavat ideoita ja osallistua toiminnan toteuttamiseen. He voivat ottaa vastuuta ja toimia ryhmän vertaisohjaajana tai osallistua kuuntelijana. (2)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Kehittämävaiheessa, ja erityisesti alun käynnistysvaiheessa, yhteisen tiedon ja ymmärryksen kokoaminen alueen palveluista ja järjestötoimijoista on tärkeää. Esimerkiksi Pirkanmaan Mieli pt -mallin toimintaa alueilla kehitetään edelleen kokemusasiantuntijoiden, tilaajatahojen eli psykiatrian poliklinikoiden sosiaalityöntekijöiden, kunnallisen aikuissosiaalityön, asiakkaiden ja taustaorganisaationa toimivan Mielen ry:n yhteistyönä.

- Kokemusasiantuntijan valmiudet, tehtävä ja työn tuki

Kokemusasiantuntijalta edellytetään omaa kokemusta ja riittävää kokemusasiantuntijakoulutusta, kykyä itsenäiseen toimintaan haastavassa mielenterveyden tilanteessa olevien parissa sekä omasta mielenterveydestä ja huolehtimisesta.

Toimintaa varten on resursoitava koulutetun kokemusasiantuntijan palkka tai palkkio ja matkakulut sekä kokemusasiantuntijan työnohjaus ja jaksamisesta huolehtimisen tuki.

Esimerkiksi Pirkanmaan Mieli pt-mallissa kokemusasiantuntijat toimivat Mielen ry:n kokemusasiantuntijakoordinaation välityksellä. Kokemusasiantuntijat ovat käyneet Mielen ry:n tai muun vastaavan kokemusasiantuntijakoulutuksen, saaneet riittävät valmiudet ja tuen, työnohjausta ja täydennyskoulutusta järjestöltä. Kokemusasiantuntijan sairastuessa on mahdollista löytää toinen henkilö tehtävään.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemusasiantuntijoiden palkat maksetaan kehittämistyön aikana kehittämishankkeesta. Hankkeen päättymisen jälkeen kokemusasiantuntijoiden palkat tai palkkiot jäävät tilaajan (Pirkanmaalla psykiatrisen yksikön ja sosiaalihuollon toimijoiden) maksettavaksi.

- Toiminnan puitteet ja ammatillaisyhteistyö

Toiminta rakentuu ammatillisen palvelun varaan. Toimintakäytännöistä ja toteutuksesta, kuten aula- ja muiden tilojen käytöstä tulee sopia ammatillisen palvelun tuottajan johdon kanssa. Toimintaan nimetään ammatillinen yhteyshenkilö, joka vastaa kokemusasiantuntijan kanssa toiminnan käytännöistä, turvallisesta ja laadukkaasta toteutuksesta ja toiminnan kehittämisestä.

Kaikki ammatillaiset perehdytetään toimintaan, jotta he ovat tietoisia toiminnasta ja voivat ohjata asiakkaita toiminnan piiriin. Ammatillaiset ovat myös tarvittaessa kokemusasiantuntijan tukena työvuoron aikana. Toiminnassa on huomioitava kokemusasiantuntijan turvallisuus.

Toiminnalle varataan budjetti, joka kattaa syntyneet lisäkulut kuten kohtuulliset kahvila- ja retkiruokakulut. Toiminnan laajentuessa pohdittavaksi voi tulla lisäksi tila-, siivous- tai valvontakulut. Kustannukset budjetoidaan esimerkiksi sote-peruspalveluiden toimintakuluihin. Toiminta kuuluu vakuutuksen piiriin.

Monipuolinen toiminta mahdollistuu luomalla suhteita alueen muihin toimijoihin ja etsimällä synergiaa yhteisen tekemisen avulla. Yhteistyö edellyttää toipumisorientaatioajattelun ymmärtämistä myös kumppaneilta.

- Viestintä

Toiminnasta viestitään eri kanavissa, esimerkiksi ilmoitustaululla, paikallislehdessä ja verkkosivuilla. Viestinnässä on tärkeä huomioida toiminnan resurssit, miten laajasti toimintaa voi markkinoida suhteessa kokemusasiantuntijaresurssiin. Ammatillisille kerrotaan toiminnasta, ja heidän kanssaan käydään keskustelua siitä, miten toimintaa voi hyödyntää omassa työssään.

- Toiminnan arviointi

Toimintaa arvioidaan asiakkailta saadun palautteen, sekä työntekijöiltä ja sidosryhmiltä saatujen palautteiden perusteella. Lisäksi seurataan kohtaamisten määriä, asiakasmääriä yksilö- ja yhteistoiminnassa sekä asiakkaiden sitoutumista toimintaan, eli asiakkuuksien kestoa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kokemusasiantuntijan ja asiakkaiden sekä kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten välisissä kohtaamisissa osallisuus omassa elämässä vahvistuu, kun toiminta vahvistaa ihmisten myötätuntoa itseä ja toisia kohtaan. Pienikin toisen ihmisen huomioiminen lisää tutkitusti molempien terveyttä.

Kokemusasiantuntija auttaa asiakasta kokemustietonsa avulla, virittää toivoa ja etsii yhdessä asiakkaan kanssa selviytymiskeinoja asiakkaan omaan elämään. Asiakkaiden odotukset oman elämänsä ja palveluiden suhteen realisoituvat. Asiakas voimaantuu ja toivo lisääntyy. Vastuuntunto omasta elämästä, kuten omasta mielenterveydestä huolehtimisesta voimistuu. Tiedon saaminen kotikunnan palveluista, paikallisista järjestöistä ja vertaistuellisista toimijoista sitouttaa palveluun sekä oman hyvinvoinnin edistämiseen.

Toimintaa tarjotaan siellä missä asiakas jo on tai sellaisessa paikassa, mikä on asiakkaalle mieluinen, ja jonne on helppo tulla. Toimintaan voi osallistua ennakkoon ilmoittautumatta.

Kokemusasiantuntija vahvistaa myös ammattilaisten osallisuutta, kun ammattilaiset voivat pysähtyä keskustelemaan vertaistyöstä ja pohtia asioita yhdessä kokemuksen omaavan kanssa ilman asiakassuhdetta.

Toiminta edistää kokemusasiantuntijan omaa toipumista. He saavat toimia vastuullisessa roolissa vertaistensa auttamiseksi. Työkyky lisääntyy ja kokemusasiantuntija saa palkkatuloja. Näin polku koulutus- ja työelämäosallisuuteen voi vahvistua.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun toimintaa kehitetään ja toteutetaan yhdessä. Kokemusasiantuntija on osa työyhteisöä.

Yhteistapaamisissa mahdollistuu asiakkaiden osallistuminen eri rooleissa. Asiakkaat saavat ideoita ja voivat osallistua toiminnan toteuttamiseen: toimia ryhmän vertaisohjaajana tai osallistua kuuntelijoina.

Osallisuus toteutuu myös, kun ihmiset pääsevät kokemusasiantuntijan ja ammattilaisten tuella ulos ja yhteisille retkille.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Toimintaa on kehitetty tutkimus- ja kokemustiedon pohjalta. Vaikutteita on otettu erityisesti Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä kehitetystä vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnasta.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Valtakunnallisen Recovery-hankkeen puitteissa tutkitaan toipumisorientaatiota ja vaikuttavaa kokemusasiantuntijatoimintaa, mikä on hyödyksi mallia kehitettäessä.

Toimintamallille on ollut kysyntää pilotointia laajemmin ja mallia on esitelty kansallisissa kehittämis- ja tutkimusseminaareissa, aikuissosiaalityön päivillä ja Tampereen yliopiston opetuksessa.

Toiminta on uudenlaista auttamisjärjestelmän toimintaa, jossa perinteisen ammatillisen palvelutuotannon rinnalle on tuotu ihmisten arkea ja osallisuutta vahvistava ammatillinen vertaispalvelu. Hallinnollisesti malli edustaa NPG-ajattelua ([ks. osallisuutta edistävä hallintomalli](#)), jossa palveluita kehitetään ja tuotetaan yhdessä eri sote-palveluiden tuottajien ja kolmannen sektorin kanssa.

Malli edustaa osin uudenlaista toimintaa alueella ja myös valtakunnallisesti. Samankaltaista toimintaa on kehitetty Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä, Stop-Huumeille ry:n Fattaluuta-toiminnassa, Tampereen kaupungin palveluissa ja asunnottomuuden ehkäisyn kuntastrategiat (ESR toimintalinja 5) -hankkeessa.

Toimintaa on kehitetty ja arvioitu yhteiskehittämisen periaatteella yhdessä toimintaan osallistuneiden palveluorganisaatioiden, kokemusasiantuntijoita kouluttavan ja koordinoivan järjestön ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Asiakaspalautetta on kerätty suullisesti tapaamisten osana. Toimintaa on mallinnettu palvelutuotteen muotoilun ja osallisuuden palasprosessien avulla systemaattisesti.

Toiminta on siirrettävissä ja levitettävissä eikä se ole aikaan tai paikkaan sidottu. Toisaalta levittämien ja toiminnan juurtuminen edellyttää paikallisilta toimijoilta vahvaa sitoutumista. Toimintaa tulee alueilla rakentaa alueen resursseilla ja toimijoiden yhteistyöllä, jossa huomioidaan myös kokemusasiantuntijoiden koulutus ja tukipalvelut.

Toiminnalla on hyvät edellytykset jatkua osana organisaatioiden sisäistä ja välistä yhteistyötä. Kokemusasiantuntijoiden tuki ja palkkaus sekä taustaorganisaatioiden henkilökunnan työaika ja sitoutuminen ovat edellytyksiä toiminnan toteutumiselle myös jatkossa.

Toiminta kytkee palvelut ja ihmisten arjen sekä vertaistuen parhaimmillaan kokonaisuudeksi, joka edistää ihmisten osallisuutta omaan elämään, palveluihin, yhteisöllisyyteen ja yhteiskehittämiseen. Toiminta vahvistaa ihmisten osallisuutta yhteiseen hyvään. Toipumisorientaation viitekehys on oivallinen tausta tälle käytännön toiminnalle. Toiminnan laadukas toteutus edellyttää toimijaosapuolten sitoutumista, yhteisen orientaation löytymistä ja vahvan tuen kokemusasiantuntijoille toimia vaativissa tehtävissä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisten itsenäistä asumista

Naapuriyhteisötoiminta tarjoaa omissa asunnoissaan tuetusti asuville kehitysvammaisille henkilöille mielekäästä vapaa-ajan toimintaa ja tukea sosiaalisten verkostojen rakentamiseen. Yhteisen matalan kynnyksen toiminnan lisäksi tarjolla on yksilöllistä tukea ja rohkaisua omannäköisen elämän toteuttamiseen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hanke, Etelä-Karjala ja Päijät-Häme. Lab-ammattikorkeakoulu Oy (ent. Lahden ammattikorkeakoulu sekä ent. Saimaan Ammattikorkeakoulu) ja Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (ESR, 1.1.2018–30.4.2020).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Katri Kämäräinen, LAB-ammattikorkeakoulu Oy,
katri.kamarainen@lab.fi

Mallin kuvaus

Naapuriyhteisötoiminta on suunnattu kehitysvammaisille henkilöille, jotka asuvat omissa asunnoissaan tuetusti. He saavat vammaispalveluohjaajilta tukea arjen askareisiin, hyvinvointiin ja asiointiin liittyen. Toiminnassa on mukana vapaaehtoisia lähinaapureita ja vertaisohjaajia.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Naapuriyhteisötoiminta kiinnittyy vapaa-ajan toimintoihin, vapaaehtoistoimintaan ja yhteisöllisyyteen. Se muodostuu kolmesta eri toimintamuodosta: lähinaapuritoiminnasta, matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminnasta ja hyvä naapuri -mallista.

Toimintaympäristö

Kataisen hallitus linjasi kehitysvammaisten laitosasumisen poistettavaksi vuoteen 2020 mennessä, mihin myös Suomen ratifioima YK:n vammaissopimus velvoittaa. Koska tuettua asumista tulee lisätä ja ympärivuorokautista asumista vastaavasti vähentää, tarvitaan uusia palvelumuotoja tuetun asumisen tukemiseksi. Itsenäisesti ja ohjatusti asuvien kehitysvammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kokema yksinäisyys sekä yhteisöihin kuulumisen kaipuu ovat muutoksen myötä tulleet näkyvimmiiksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Naapuriyhteisötoiminta on suunnattu kehitysvammaisille henkilöille, jotka asuvat tuetun asumisen yksiköissä. Vapaaehtoiseksi lähinaapuriksi voidaan rekrytoida esimerkiksi paikallisia korkeakouluopiskelijoita.

Toimintaa on pilotoitu Lahdessa ja Lappeenrannassa. Toimintaa on kehitetty tiiviisti kohderyhmän, heidän läheistensä, työntekijöiden ja esihenkilöiden kesken. Kohderyhmälle ja ammattilaisille tehtyjen haastattelujen lisäksi yhteiskehittämistä on tapahtunut neljässä alueellisessa työpajassa. Ikäihmisten on esimerkiksi havaittu kaipaavan toimintaa omanikäisten kanssa ja naisten erityisesti naisille suunnattua toimintaa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Naapuriyhteisötoiminta muodostuu kolmesta eri toimintamuodosta: 1. lähinaapuritoiminnasta, 2. matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminnasta, ja 3. hyvä naapuri -mallista.

1. Lähinaapuritoiminta

Lähinaapuri on vapaaehtoinen, joka asuu avustettavien kanssa samassa rakennuksessa, omassa asunnossaan.

Lahdessa ja Lappeenrannassa lähinaapuri on ollut vapaaehtoinen ammattikorkeakouluopiskelija, joka asuu [missä?] ja avustaa naapureitaan noin 5 tuntia viikossa. Lähinaapuri ei ole työsuhhteessa, mutta hän saa toiminnasta 60 prosentin vuokra-alennuksen ja opintopisteitä. Hän voi antaa käytännön apua liittyen esimerkiksi tietokoneiden ja älypuhelinien käyttöön, mutta myös harrastaa tai käydä kulttuuritapahtumissa naapureidensa kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lähinaapuri voi myös järjestää yhteistä toimintaa ja näin edesauttaa sitä, että asukkaat muodostaisivat itse porukoita vapaa-ajan toimintoja varten. Tarvittaessa hän saa tehtävänsä tukea kunnan tai kuntayhtymän vammaispalveluista.

Lahdessa ja Lappeenrannassa mahdollisuudesta toimia lähinaapurina tiedotettiin oppilaitosten alkamistapahtumissa ja sähköpostitse opettajille.

2. Matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminta

Matalan kynnyksen tiloissa järjestetään vapaa-ajan toimintaa iltaisin ja viikonloppuisin. Tilat sijaitsevat lähellä asukkaita.

Toiminta perustuu täysin asukkaiden toiveisiin ja sisältää esimerkiksi vapaamuotoista pelailua, oleilua ja seurustelua toisten kanssa. Lisäksi voidaan järjestää teemailtoja eri aiheista, kuten some-käyttäytymisestä, tai lähteä vaikka jääkiekko-otteluihin tai ravintoloihin.

Vertaisohjaajat vetävät toimintaa, mutta heidän tukena on vastuuhjaaja, joka vastaa laajemmin toiminnan suunnittelusta. Vertaisohjaajat saavat tehtävänsä parin illan pituisen koulutuksen ja konkreettisen oppaan.

Lahdessa Ilta-Olkkari on ollut auki kolmena päivänä viikossa ja yhtenä viikonloppuna kuukaudessa, ja Lappeenrannassa Ilta-Pumppu yhtenä iltana viikossa.

3. Hyvä naapuri – jokainen osaa ja voi auttaa toista

Jokaisella on joitakin sellaisia vahvuuksia, joissa toinen voi tarvita apua. Jokainen voi siis olla toiselle hyvä naapuri. Hankkeen järjestämissä koulutuksissa on luotu yhdessä portaittain etenevät askeleet siitä, miten tulee toimia ja käyttäytyä, kun menee toisen kotiin. On kohteliasta ilmoittaa tulostaan tai esteestään, tulla hyvissä aikeissa, tervehtiä sekä kunnioittaa toisen kotia. Askeleet on kuvattu Kuinka tulet minun kotiini -esitteeseen.

["Kuinka tulet minun kotiini" ja muut selkokieliset esitteet Naapurit-hankkeen sivulla \(Lab.fi\)](#)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toimintamallin soveltamisessa olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, että vapaaehtoisen lähinaapurin ja tuetun asumisyksikön työntekijöiden työnjako olisi selkeä. Koska lähinaapuri toimii vapaaehtoisena, hänen tehtävänkuvansa ja työmääränsä tulee olla selkeästi rajattu.

Lähinaapuritoiminnan tausta on sosiaalisessa isännöinnissä. Sosiaalinen isännöinti on kuitenkin yleensä ammattimaisempaa ja pohjautuu asumisneuvontaan. Sosiaalista isännöintiä tai vastaavia malleja on toteutettu ainakin Lahdessa ja Tampereella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehitysvammaisten henkilöiden näkemysten huomioon ottaminen vaatii sekä yhteisiä kehittämistyöpajoja että arjessa säännöllisesti toistuvaa mielipiteiden ja toiveiden kysymistä. Vertaisohjaajia on esimerkiksi koulutettu ottamaan paremmin huomioon osallistujien toiveita toiminnalle. Kun toimintaa kehitetään yhdessä, tukena on hyvä käyttää kuvakortteja ja viittomia. Lisäksi ohjeiden täytyy olla selkeät.

Toistaiseksi toiminta sijoittuu tuettuihin asumisyksikköihin, mutta digitaalisilla ratkaisuilla toimintaa voitaisiin laajentaa ympäri Suomea. Vaikka itse toiminta on ilmaista, välillä on lähdetty lähinaapurin tai muiden asukkaiden kanssa esimerkiksi urheilutapahtumiin ja ravintoloihin. Asukkaat ovat maksaneet nämä kustannukset pääsääntöisesti itse, mutta välillä heille on kysytty vapaalippuja.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Naapuriyhteisötoiminta lisää osallisuutta omassa elämässä monin tavoin. Lähinaapurin tuki mahdollistaa erilaiseen mielekkääseen toimintaan pääsemisen, kun siihen saa rohkaisua toiselta. Naapurit-hankkeessa tehtyjen haastattelujen mukaan itsenäinen elämä on tuntunut vapaammalta ja merkityksellisemmältä. Lähinaapurin tuki lisäsi turvallisuuden tunnetta sekä auttoi kehittämään ystävyyssuhteita.

Vapaaehtoisena toimivan lähinaapurin tehtäviä ei ole tarkkaan määriteltä, vaan hän tekee asiakasnaapureidensa kanssa heitä kiinnostavia tai heidän tarpeisiinsa vastaavia asioita. Lähinaapuri tutustuttaa asukkaan lähiyhteisöön ja -ympäristöön. Myöhemmin asukas voi mennä paikkaan myös yksin ja jopa ottaa mukaan myös muita naapureitaan. Lähinaapuri itse pääsee tekemään arvokasta vapaaehtoistyötä.

Naapuriyhteisötoiminnan kehittämiseksi järjestettiin neljä alueellista työpajaa, jotka toteutettiin Learning café -menetelmällä. Työpajoja vetivät sosionomiopiskelijat. Keskustelun helpottamiseksi apuna käytettiin kuvakortteja ja viittomia. Työpajoja vetäneet opiskelijat oppivat teemasta ja voivat jalostaa sitä jatkossa koulutuksessa ja työssä. Esihenkilöiden läsnäolo työpajoissa edistää myös rakenteisiin juurruttamista.

Matalan kynnyksen Ilta-Olkkarit ja Ilta-Pumput ovat omaehtoista toimintaa, joka perustuu kävijöiden toiveisiin. Vertaisohjaajat toimivat vetäjinä, eikä paikalla iltatoiminnan aikana ole vastuuhjaajaa. Vertaisohjaajat saavat tehtävässään vastuuta ja heidän toimintaansa luotetaan, mikä vahvistaa pystyvyyden kokemusta.

Ilta-Olkkareissa ja Ilta-Pumpuissa järjestettävät teemaillat eri aiheista, esimerkiksi some-käyttätymisestä netissä, lisäävät kansalais- ja demokratiataitoja. Käsiteltävät teemat ovat

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

nousseet sekä asiakkaiden toiveista että työntekijöiden huomaamista tarpeista. Hankkeen haastatteluissa ikäihmisten havaittiin kokevan eniten yksinäisyyttä, joten heille on järjestetty Lahdessa omaa toimintaa sunnuntaisin. Ilta-olkkari ja Ilta-Pumppu ovat yhteisöjä, joiden jäsenet välittävät toisistaan ja saavat tarvittaessa toisiltaan tukea. Ne ovatkin vähentäneet yksinäisyyttä.

Jokainen asukas voi olla hyvä naapuri toiselle ja siten myös auttaa muita. Hyvä naapuri - koulutuksessa nousi esille jokaisen asukkaan omat voimavarat, joita lähdettiin kehittämään lisää ja konkretisoimaan tilanteita, joissa niitä voi hyödyntää. Kun jokainen asukas voi hyödyntää taitojaan auttaakseen muita, koko yhteisö vahvistuu ja osallisuus lisääntyy.

Toiminnassa on tärkeää se, että asiakkaat voivat osallistua oman elämänsä suunnitteluun ja osallistua lähiympäristön elämään ja kehittämiseen. Itsenäinen asuminen hajautetuissa asumisratkaisuissa mahdollistaa sen, että ihmiset kohtaavat toisiaan tavallisessa arjessa. Erilaisiin paikkoihin ja muiden ihmisten pariin pääsee helposti, kun asunnot sijaitsevat lähellä palveluja. Läheisille on myös huojentavaa tietää, että heidän läheisellään on mahdollisuus olla muiden ihmisten seurassa ja että hän saa tarvittaessa apua eri tilanteissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Naapuriyhteisötoiminnan kehittäminen syntyi tarpeeseen, kun Kataisen hallitus linjasi kehitysvammaisten laitosasumisen poistettavaksi vuoteen 2020 mennessä. Linjauksen taustalla on Suomen vuonna 2016 ratifioima YK:n vammaissopimus. Tarve oli kehittää toimintamuotoja siihen, miten omissa asunnoissaan tuetusti asuvat kehitysvammaiset henkilöt pystyvät olemaan osallisina yhteiskunnassa ja omassa yhteisössään.

Naapuriyhteisötoiminta vahvistaa vähän tukea tarvitsevien asukkaiden yhteisöllisyyttä, jolloin resursseja jää vaativampaa tukea tarvitseville henkilöille. Toiminnan tausta on englantilaisessa KeyRing-mallissa, jossa itsenäisesti asuvat kehitysvammaiset henkilöt muodostavat oman lähiyhteisönsä. Heidän tukenaan toimii lähialueella asuva vapaaehtoinen henkilö.

Lähinaapuritoiminnan tausta on sosiaalisessa isännöinnissä. Sosiaalinen isännöinti on kuitenkin yleensä ammattimaisempaa ja pohjautuu asumisneuvontaan. Lahden kaupunki kokeili onnistuneesti vammaispalveluissaan lähinaapuritoiminta vastaavaa sosiaalista isännöintiä jo ennen hanketta. Kokeiluja on tehty myös ainakin Tampereella.

Lähinaapureita on ollut vaikea saada mukaan, vaikka toiminnalle on tarvetta. Vaikka hankkeessa on kehitetty Ilta-Olkkarin ja Ilta-Pumpun toimintaa, lähinaapureiden tarve ei ole vähentynyt. Markkinointi on ollut puutteellista, ja rajaus lähinaapurista opiskelijana on vaikeuttanut tilannetta entisestään. Jatkossa lähinaapuri voi olla kuka vaan tehtävästä kiinnostunut henkilö. Haasteena on ollut myös se, miten huomioida eri-ikäiset ja eri

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

sukupuolta olevat asukkaat. Esimerkiksi haastatellut iäkkäät ovat kaivanneet omanikäistä tekemistä, samoin naisasukkaat naisille suunnattua tekemistä.

Tuetun asumisyksikön työntekijät ovat kokeneet vapaaehtoisuuteen perustuvan lähinaapuritoiminnan tärkeänä lisänä, mutta yhteisiä pelisääntöjä ja vastuualueita täytyy terävöittää. On kuitenkin tärkeää huomioida se, että lähinaapurit toimivat vapaaehtoisina. Yksi haastateltu lähinaapuri olikin paikoin kokenut kuormittavuutta ja työn rajaaminen oli ollut haastavaa.

Ilta-Olkari ja Ilta-Pumppu jatkavat toimintaansa hankkeen jälkeenkin. Yhtenä kehittämistarpeena on luoda toiminnasta osallistavampaa, ettei toiminta menisi pelkästään telkkarin katseluksi. Ratkaisuna tähän vertaisohjaajat saivat kolme teemoitettua ohjauskertaa, joiden tarkoituksena oli sekä tarjota heille uusia keinoja ja välineitä tehtävänsä että madaltaa osallistujien kynnystä tuoda esiin toiveitaan ja ajatuksiaan. Yhteisten kehittämistyöpajojen ohjeista on myös tehtävä selkeämmät, ja osallistujien olisi hyvä olla mukana niiden laatimisessa.

Tällä hetkellä naapuriyhteisötoiminta kiinnittyy tuetun asumisen yksiköihin, eli kuntien tai kuntayhtymien toimintaan. Jotta kaikilla itsenäisesti asuvilla kehitysvammaisilla henkilöillä olisi mahdollisuus osallistua tällaiseen toimintaan, sen tulisi levitä ympäri Suomea osaksi hajaantuneita asumisratkaisuja. Digitaalisten ratkaisujen odotetaan jatkossa mahdollistavan sähköisen naapuriverkoston toiminnan.

Yhteenveto

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hanke päättyi huhtikuussa 2020. Toimintamalli on juurtunut pilottialueille. Uusia yhteisöllisyyttä ja vapaa-ajan toimintoja tukevia toimintamalleja tarvitaan, kun kehitysvammaisten henkilöiden laitosasumista puretaan.

Lähteet

[Grönstrand, E. \(19.12.2019\) Olkkarissa viihtyvät kaikki. Ketju-lehti.](#)

[Karhu, E. \(2019\). Lähinaapuri kehitysvammaisten asukkaiden osallisuuden tukena. Opinnäytetyö. Lappeenranta: LAB ammattikorkeakoulu.](#)

[Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat. \(lab.fi\)](#)

[Ojala, K., Tolonen, A. & Vartiainen, A. \(7.4.2020\) Ilta-Olkkarin toiminta lisää yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteisössä. \[blogikirjoitus\] \(blogit.lab.fi\).](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

[Ojala, K. & Somera, J-P. \(2.5.2019\) Osallistava työskentely Naapuriyhteisötoiminnan kehittämisessä. \[blogikirjoitus\] \(blogit.lamk.fi\).](#)

[Somera, J-P. & Kuula, T. \(2018\). Naapurit-hanke kehitysvammaisten henkilöiden yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäämässä. Teoksessa K. Peltonen & H. Kouvo \(eds.\) Hyvinvointi ja uudistava kasvu -painoalan kokoomajulkaisu 2018, s. 56–60.](#)

[Tolonen, A. & Vartiainen, A. 2020. ”Muutaki ku telkkuu” – Itsenäisesti asuvien kehitysvammaisten ilta- ja viikonlopputoiminnan kehittäminen. Opinnäytetyö. Lahti: LAB ammattikorkeakoulu](#)

[Virinsalo, J. & Lehtinen, T. 2018. Kehitysvammaiset yksilöinä yhteiskunnassa sekä naapuriyhteisötoiminnan kehittäminen sosiaalisen isännöinnin avulla : Videodokumentin käsikirjoitus. Opinnäytetyö. Lahti: LAB ammattikorkeakoulu.](#)

[Väänänen, I., Ojala, K. & Somera, J-P. 2019. The “Neighbour – Community Living Model” project as an authentic learning environment. Teoksessa K. Peltonen & P. Tommola \(eds.\) LAMK Well-being and Regenerative Growth - Annual Review 2019, s. 78–87.](#)

Kestävää kasvu ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Naapuriäidit – kohderyhmästä toimijaksi

Vapaaehtoiset naapuriäidit ovat erilaisista etnisistä taustoista tulevia naisia, jotka kehittävät ja tuottavat omiin ja yhteisöjensä tarpeisiin vastaavaa lähiötoimintaa sekä toimivat tukihenkilöinä arjen apua tarvitseville.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

Naapuriäidit lähiötoiminnan mahdollistajina–hanke (ESR 2017–2018), Nicehearts ry. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Yhteyshenkilö: Johanna Sjöholm, Nicehearts ry, johanna.sjoholm@nicehearts.com

Mallin kuvaus

Naapuriäiti-toiminnassa eri etnistä taustaa olevat naiset kehittävät ja tuottavat naisten ja heidän yhteisöjensä tarpeisiin vastaavaa lähiötoimintaa sekä toimivat tukihenkilöinä arjen apua tarvitseville. Naapuriäiti-toiminnan tavoite on maahanmuuttajataustaisten naisten kotoutumisen ja osallisuuden edistäminen vapaaehtoistoiminnan avulla. Päämääränä on, että naisten vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät, heidän osaamisensa tunnustetaan ja otetaan käyttöön aluekehityksen tukemiseksi sekä lähiötoiminnan kehittämiseksi ja toiminnan juurruttamiseksi. Lisäksi tavoitteena on naapuriäitien ja heidän auttamiensa naisten hyvinvoinnin ja yhteenkuuluvuuden lisääminen. Naapuriäidit järjestävät esimerkiksi vertaistukikeskusteluja, harrastuskerhoja, tapahtumia ja suomen kielen ryhmiä.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Naapuriäititoiminnan toteutuksessa ensimmäinen vaihe on yhteistyöverkoston kokoaminen ja soveltuvien vapaaehtoisten rekrytointi koulutusryhmään. Toisessa vaiheessa koulutetaan naapuriäitejä. Koulutukseen valitut vapaaehtoiset saavat kaksipäiväisen koulutuksen oman hyvinvointinsa edistämistä sekä muiden kohtaamisesta ja auttamisesta. Tämän jälkeen heillä on 2-3 kuukauden harjoitteluvaihe, jonka jälkeen on arviointi ja valmistuminen naapuriäidiksi. Kolmannessa vaiheessa alkaa toiminta, kehittäminen ja yhteisölliset teemaillat. Naapuriäitien toimintaa tuetaan järjestämällä teemailtoja naisia kiinnostavista aihepiireistä, joita voivat olla esimerkiksi ravinto ja liikunta, seksuaaliterveys, lasten kasvatus, perheoikeudelliset asiat, vaikuttamismahdollisuudet yhteiskunnassa, opinnot, työllistyminen ja yrittäjyys.

Toimintamallin tarvetta Suomessa on kartoitettu kahdessa hankkeessa: ELY-keskuksen rahoittamassa esiselvityshankkeessa (2014–2015) ja ESR:n Naapuriäiti-toimintamallin kehittämishankkeessa (2015–2016).

Mallin arvio

Osallisuuden toteutuminen toimintamallissa

Naapuriäititoiminta on vapaaehtoistoimintaa, ja sen osallisuusvaikutukset ovat samanlaisia kuin muussakin vapaaehtoistoiminnassa. Osallisuuden edistäminen toimintamallissa voidaan jakaa kahteen näkökulmaan: vapaaehtoisten eli naapuriäitien osallisuuden edistämiseen ja heidän apuaan tarvitsevien osallisuuden edistämiseen.

Vapaaehtoisten osallisuus

Naapuriäititoiminnassa yhteiskunnassa usein marginaaliin jäävät maahanmuuttajanaiset toimivat ja vaikuttavat vapaaehtoisina. Osallisuuden kannalta mallissa erityisen hyödyllistä on maahanmuuttajan näkeminen aktiivisena ja kyvykkäänä toimijana, jolla on annettavaa paitsi maahanmuuttajayhteisön, myös laajemmin asuinalueensa ja kantaväestön hyvinvoinnin edistämiseen.

Vapaaehtoisten osallisuus omassa elämässä edistyy yhtäältä koulutuksen ja tiedon lisääntymisen avulla. Naapuriäidit ovat itse maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ja usein kotiäitejä, joille suomalaiseseen kulttuuriin kotoutuminen ja palvelujärjestelmän hyödyntäminen on hankalampaa kuin muille. Koulutukseen osallistumisen on todettu antavan vapaaehtoisille paremman ymmärryksen suomalaisesta kulttuurista ja keinoja löytää tarvitsemaansa apua palvelujärjestelmästä. Lisäksi myös luottamus viranomaisiin – erityisesti lastensuojeluun – voi olla maahanmuuttajilla vähäistä. Koulutus hälventää perusteettomia pelkoja. Naapuriäitikoulutus on maksuton, eikä naapuriäidillä tarvitse välttämättä olla omia lapsia. Toiminta on sukupuolisensitiivistä ja suunnattu pelkästään naisille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Naapuriäitien parissa tehdyn palautekyselyn perusteella he saavat osallistumisestaan mm. sosiaalisia kontakteja ja yhteisöllisyyttä, vertaistukea, mahdollisuuksia tutustua uusiin kulttuureihin, rohkeutta, tietoa, kieli- ja kommunikaatiotaitoja sekä mahdollisuuksia auttaa muita. Naapuriäititoiminta vaikuttaakin tehokkaalta tavalta lisätä vapaaehtoisten valmiuksia vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Yli puolet toimintaan osallistuneista naapuriäideistä on edennyt omalla polullaan joko opintoihin tai työpaikkaan. Joillakin alueilla naapuriäidit ovat suunnitelleet jopa osuuskuntatoimintaa työllistymisen kanavaksi, jossa oma osaamisen saataisiin hyötykäyttöön. Osallistujille tarjotaan mahdollisuus toimia erilaisissa rooleissa oman osaamisensa puitteissa: esimerkiksi kouluttajina, ryhmänvetäjinä tai rekrytoijina.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen on keskeinen naapuriäiti-toiminnan tavoite, ja sitä tuetaan koulutuksella. Koulutuksessa käsitellään demokratiataitojen kannalta keskeisiä asioita kuten kansalaisoikeuksia, demokratiaa, sananvapautta, kuntaa, sukupuolikysymyksiä, perhepalveluita ja ihmisten monimuotoisuutta. Lisäksi toiminta voi edistää myös konkreettisia vaikutusmahdollisuuksia kuten verkostoja. Yksi naapuriäiti on kiinnostunut kiusaamisesta kouluissa ja harjoittelupaikoissa ja ottanut sen tiimoilta yhteyttä päättäjiin. Lappeenrannassa, Espoossa ja Vantaalla muutamia naapuriäitejä oli kuntavaaliehdokkaina vuonna 2017. Vapaaehtoiset pääsevät vaikuttamaan naapuriäititoiminnan sisältöihin ideapajoissa, antamalla palautetta, osallistumalla suunnitteluun ja esittämällä toiveita. He ovat myös vetovastuussa omien ideoidensa toteuttamisessa.

Naapuriäitien aktivoitumisesta vaikuttamistyöhön on myös jonkin verran näyttöä. Vapaaehtoisista 40 prosenttia on järjestänyt lähiötoimintaa ainakin jonkin verran. Lähiötoiminnassa on kyse osallistumisesta yhteisön arvostamien asioiden tuottamiseen. Se edistää toiminnan merkillepantavuutta muiden silmissä – erityisesti oman viiteryhmän ulkopuolella. Naapuriäitien harjoittama lähiötoiminta sopiikin esimerkiksi yhteisen hyvän edistämisestä. Se on avointa kaikille ja edistää alueiden kehittämistä, joka vähintään välillisesti hyödyttää kaikkia alueen asukkaita. Naapuriäidit ovat osallistuneet Lappeenrannan seudun tapahtumiin, tuottaneet julistekilpailun nuorille, englanninkielisen leikki- ja laulukerhon lapsille sekä järjestäneet itse esimerkiksi luistelu- ja napatanssiryhmiä. Tällaisen toiminnan järjestäminen on omiaan tuomaan syrjässä olevan ryhmän, tässä tapauksessa maahanmuuttajanaiset, kantaväestön tietoisuuteen positiivisella tavalla. Siten se voi edistää hyviä suhteita eri väestöryhmien kesken. Naapuriäitien piirissä on tosin huomattu tarvetta edistää tehokkaammin kontakteja maahanmuuttajien ja syntyperäisten suomalaisten välillä.

Naapuriäitejä käsittelevissä opinnäytteissä on raportoitu kokemuksia onnistumisista muiden auttamisessa. Maahanmuuttajanaisilla on muutoinkin usein tapana antaa toisilleen esimerkiksi tulkkausapua. Naapuriäititoiminta ja -koulutus vahvistaa valmiuksia muiden auttamiseen. Naapuriäidit ovat opastaneet ja neuvoneet etenkin oman etnisen ryhmänsä

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

naisia sosiaalipalveluihin, terveyteen, työhön, maahanmuuttoon, perhe- ja parisuhdekysymyksiin, asumiseen tai vapaa-aikaan liittyvissä kysymyksissä. Heistä noin 70 prosentin arvioidaan tehneen auttamistyötä vähintään jonkin verran.

Naapuriäititoiminnan myötä auttamistyön merkitys tulee näkyväksi myös auttajille itselleen, mikä voi lisätä tunnetta tekemisten merkillepantavuudesta. Tämä on todennäköisesti erityisen palkitsevaa henkilöille, jotka muuten ovat useimmiten itse auttamisen kohteita. Positiivinen kokemus muiden auttamisesta on omiaan lisäämään itseluottamusta. Myös viranomaiset ovat hyödyntäneet naapuriäitien apua esimerkiksi neuvoloissa ja maahanmuuttajapalveluissa. Naapuriäitejä on pyydetty oppaiksi, neuvonantajiksi ja tulkeiksi viranomaistapaamisiin ja terveyspalveluihin.

Autettavien osallisuus

Naapuriäitien palveluja käyttävien osallisuuden edistymisestä on vähemmän tietoa. Sitä on kerätty lähinnä auttamistyötä tehneiden vapaaehtoisten kautta. Pääasiallisesti naapuriäitien muille maahanmuuttajanaishille tarjoama apu koskee arjen asioiden hoitamista. Esimerkiksi tulkkauksen järjestäminen on tärkeää, jotta kieltä osaamaton henkilö saisi asiansa hoidettua. Tällaiset hyödyt edistävät heidän mahdollisuuksiaan saada tarvitsemaansa apua ja siten osallisuutta omassa elämässään. Toimittaessa maahanmuuttajanaisten kanssa auttajien vapaaehtoisuudella on myös lisäarvoa verrattuna viranomaispalveluun. Samassa asemassa itse ollutta vapaaehtoista voi olla helpompi lähestyä kuin viranomaista tai muuta palkattua työntekijää. Myös arkojen asioiden käsittely on helpompaa.

Laajemmista vaikutuksista autettavien osallisuuteen ei ole julkaistu juurikaan tietoa. Osa toiminnasta voi kuitenkin edistää myös autettavien yhteiskunnallista osallistumista. Esimerkiksi yksi naapuriäideistä on toteuttanut OmaStadi-pelin ohjauksen osana Helsingin kaupungin osallistavaa budjetointia. Pelinohjaukseen osallistui neljä naista.

Naapuriäititoiminta lupaavana käytäntönä

Naapuriäiti-toiminta sai alkunsa Rotterdamissa Alankomaissa, missä se keskittyi kielen opiskelun tukemiseen. Laajennettuna sitä on sovellettu Saksassa, Sveitsissä ja Tanskassa. Toimintamallin on tuonut Suomeen Nicehearts ry, ja suomalainen naapuriäititoiminta perustuu tanskalaiseen Fonden for Socialt Ansvar -hankkeeseen. Toimintamalli on Suomessa uusi. Se on käytössä Nicehearts ry:n toiminnassa Espoossa, Vantaalla, Helsingissä, Lappeenrannassa ja Imatralla. Toiminnasta on kokemuksia useammasta maasta, ja sen onnistumista on todennettu yhdessä arviointiraportissa.

Vapaaehtoistoiminnalla maahanmuuttajien osallisuutta edistävälle toiminnalle on selvästi tarvetta. Tästä kertoo se, että naapuriäitejä on saatu koulutettua verrattain paljon, noin 200

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

useammalla paikkakunnalla eri puolilla Suomea. Tarvetta näyttää olevan jopa niin paljon, että vapaaehtoiset saattavat uupua, kun apua tarvitsevia on enemmän kuin auttajia. Myös viranomaisten kiinnostus käyttää naapuriäitien palveluksia kertoo siitä, että toimintamallille on kysyntää.

Toimintamalli on siirrettävissä kaikkialle, missä on sellaisten ihmisten yhteisöjä, joille vallitsevan kielen ja kulttuurin hahmottaminen on hankalaa. Toiminnan aloittaminen edellyttää tukirakennetta ja varoja toiminnan organisointiin, esimerkiksi vapaaehtoisten rekrytointiin ja koulutukseen. Maahanmuuttajien tuki- ja kohtauspaikkana toimiva tila tai sitä pyörittävä kunta tai järjestö voi olla luontevana alustana tällaisen vapaaehtoistoiminnan organisoimiseen.

Kiinnostusta toimintaa kohtaan on ollut myös nykyisten toimintapaikkakuntien ulkopuolisilla järjestöillä ja oppilaitoksilla. Toimintamalli on rekisteröity tavaramerkki, jonka toimija voi ottaa käyttöön yhteistyössä Nicehearts ry:n kanssa ja sopimalla asiasta sen kanssa. Käynnistämisen tueksi on julkaistu Start-up-opas. Nykyisillä toimintapaikkakunnilla naapuriäiti-toiminta on suunniteltu juurrutettavan niille asuinalueille, joilla toimintaa on ollut edellisten kehittämishankkeiden aikana. Toiminta jatkuu vuosina 2019-2021 Stean myöntämän avustuksen turvin.

Vaikka naapuriäititoiminta on rajoittunut maahanmuuttajanaisiin, voi vastaavaa vapaaehtoistoiminnan mallia soveltaa muiden apua tarvitsevien ryhmien, kuten maahanmuuttajamiesten tarpeisiin. Toimintamallin soveltaminen erilaisille alueille tai kohderyhmiin edellyttää kuitenkin räätälöintiä. Esimerkiksi Naapuriäiti-nimitys on itsessään omiaan rajoittamaan osanottoa naisiin tai äiteihin.

Toiminnassa on myös kehittämiskohteita. Vaikuttavuuden todentamiseksi olisi kerättävä tietoa naapuriäitien tukemien henkilöiden kokemista hyödyistä ja heidän tarpeistaan. Vaikka Naapuriäidit ovat tavoittaneet kohderyhmäänsä hyvin, he tavoittavat autettavansa pääasiassa omien verkostojensa kautta tai arjen kohtaamisissa. Se voi rajoittaa joidenkin henkilöiden mahdollisuuksia hakea apua naapuriäideiltä. Muiden apua kaipaavien tavoittamiseksi voisi kehittää käytäntöjä kuten keikkapankin tai -välityksen. Vapaaehtoisiksi ei todennäköisesti valikoidu kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia henkilöitä. Jotta erilaiset ihmiset voisivat osallistua, voisi olla hyödyllistä soveltaa tietun vapaaehtoistoiminnan käytäntöjä. Lisäksi lähiötoimintaan tulisi kehittää käytäntöjä, joilla toiminta saisi enemmän näkyvyyttä ja edistäisi paremmin yhteyksiä kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Esimerkiksi suomenkielisille naapuriäideille voisi olla tarvetta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lopuksi

Naapuriäititoiminta edistää kattavasti vapaaehtoisten osallisuutta ja mahdollistaa apua tarvitsevien hyvinvointia. On viitteitä siitä, että toiminta täydentää myös palvelujärjestelmään jääviä aukkoja maahanmuuttajien erityistarpeiden osalta. Sitä on kehitetty useammalla hankkeella, ja kokemukset ovat olleet hyviä. Naapuriäititoiminta olisikin syytä vakiinnuttaa pysyväksi toiminnaksi. Esimerkiksi kunnille voisi olla hyödyllistä rahoittaa naapuriäititoimintaa, koska se on kustannustehokasta ja siinä on yhtymäkohtia monenlaiseen kunnan toimintaan kuten kuntalaisten osallistumisen edistämiseen, lähiöiden kehittämiseen ja kotoutumista edistävään työhön.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Opaskortit osallisuutta vahvistavaan luontotoimintaan

Yhteisöllisissä luontotyöpajoissa käytettävät opaskortit tukevat kotoutumista. Korttien avulla toimintaan luodaan vuorovaikutuksellisuutta. Kortit auttavat sote-ammattilaisia hyödyntämään luontolähtöisiä menetelmiä omassa työssään.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Osallisuus omassa elämässä.....	5
Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa.....	5
Osallisuus yhteisestä hyvästä.....	6
Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	7
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	7
Yhteenveto.....	8

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Tässä kuvattu ja Sokran toimesta arvioitu toimintamalli perustuu Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa (ESR 2020) tehtyyn kehittämistyöhön.

Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa, Rovaniemi, osatoteuttajat Luonnonvarakeskus ja Rovaniemen kaupunki, Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ESR 1.3.2017 - 30.9.2019)

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Laura Jokela Lapin AMK, puh. +358 (0) 50 310 9339, etunimi.sukunimi@lapinamk.fi

Marja Uusitalo LUKE Luonnonvarakeskus, puh. 029 5326623, 040 551 6916, etunimi.sukunimi@luke.fi

Mallin kuvaus

Opaskorttien avulla voidaan vahvistaa ihmisten toiminta- ja työkykyä. Toiminnan tuloksena saadaan vahvistettua esimerkiksi maahanmuuttaneiden kotoutumista, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä ansaintamahdollisuuksia. Luontosuhteen vahvistumisen myötä myös kulttuurinen ymmärrys kasvaa.

Opaskortit esittelevät yksitoista erilaista työpajaa, joissa tutustutaan ulkoilu- ja luontoharrastuksiin ja Suomessa esiintyviin luontotyyppeihin. Kortit antavat vinkkejä työpajojen suunnitteluun ja toteutukseen. Opaskortit madaltavat ammattilaisten kynnystä ottaa käyttöön luontolähtöisiä tapoja toimia kotoutumispalveluissa.

Toiminnallisuus ja luontoympäristö poistavat jännitteitä vuorovaikutustilanteista, jolloin maahanmuuttaneiden itseluottamus vuorovaikutustilanteissa lisääntyy. Luontosuhteen syvenemisen myötä ihmiset tuntevat yhteenkuuluvuutta, kiinnittyvät paikkaan ja voivat kokea itsensä uuden kotimaan yhdenvertaisiksi jäseniksi.

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaympäristö

Opaskortteja voidaan soveltaa missä tahansa luontoympäristöissä. Kotoutumista tukevissa työpajoissa hyödynnetään luonnon sosiaalisia, fyysisiä ja psyykkisiä hyvinvointi- ja terveyshyötyjä ja osallistamisen voimauttavia vaikutuksia. Lisäksi niissä noudatetaan luontolähtöisen Green Care -toiminnan periaatteita, joita ovat ammatillisuus, tavoitteellisuus ja vastuullisuus.

Toimintamallin opaskortit ovat vapaasti käytettävissä kaikille luontolähtöisestä toiminnasta kiinnostuneille. Luonnossa toimiminen tarjoaa tasavertaisen kokemuksen ja lisää hyvinvoinnin kokemusta, tekee tunnetuksi paikallista kulttuuria ja elämänmuotoa. Opaskortteja on pilotoitu ja niiden on todettu soveltuvan erityisesti erityistä tukea tarvitsevien maahanmuuttaneiden parissa toimimiseen, mutta niitä voidaan käyttää myös aikuissosiaalityön, sosiaalisen kuntoutuksen ja lastensuojelun asiakkaiden kanssa. Luontolähtöisestä toiminnasta hyötyvät myös nuoret ja ikäihmiset. Opaskortit soveltuvat lisäksi käytettäväksi vammaistyössä.

Verkostoituminen lisää myös osallisuutta ja synnyttää alueellisia kumppanuuksia ja yhteistyötä. Yhteistyökumppaneita voi tiedustella mukaan toteuttamaan toimintaa sen mukaan, mitä toimintoja on suunnitteilla. Erityisosaamista voi hankkia täydentäviltä verkostoilta kuten Green Care toimijoilta, paikallisilta metsästys- ja kalastusseuroilta, Martta-yhdistyksiltä, 4H-yhdistyksiltä, oppilaitoksilta tai paikallisilta yritysiltä.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Opaskorttien käyttö ja luontolähtöinen toiminta syventää kulttuurien välistä kohtaamista ja integraatiota. Tarkoituksena on tutustuttaa ja rohkaisee eri kulttuuritaustaisia ihmisiä tutustumaan pohjoiseen luontoon, sen käyttöön ja virkistytymiseen. Opaskortit voidaan ottaa käyttöön matalalla kynnyksellä, omaa erityisosaamista ei välttämättä tarvita. Opaskorteista löytyvät selkeät ohjeistukset toimintaan ja sen jälkeiseen palautekeskusteluun. Jos omaa harrastuneisuutta tai koulutusta luontolähtöisten menetelmien käyttöön ei ole tai kokee epävarmuutta, voi täydentävää osaamista pyytää eri yhteistyökumppaneilta.

Kortit esittelevät yksitoista työpajaa, joissa tutustutaan erilaisiin ulkoilu- ja luontoharrastuksiin ja Suomessa esiintyviin luontotyyppeihin. Opaskorteissa on kolme erilaista värikoodia vuodenajan mukaan ja kahdeksan tavoitetta kuvaavaa symbolia. Symbolit kuvastavat luonnon hyvinvointihyötyjä ja luontosuhteen kehittymistä, kuten vastuullista suhtautumista eläimiin ja luontoon, tutustumista luonnonmateriaaleihin, luonnonolosuhteisiin ja luontoammatteihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Korteissa ehdotetaan suomen kielen sanoja, joita voi opettaa osallistujille. Opaskortissa on lisäksi viittaus lisätietokorttiin, josta löytyy lisää vinkkejä tiedonjakamiseen ja järjestelyihin. Niitä voi myös tulostaa ja jakaa osallistujille työpajojen järjestämiseen.

Ryhmät kokoontuivat kahden viikon välein kuusi kertaa, mutta tätä voidaan soveltaa kunkin ryhmän tarpeiden mukaisesti. Kortteihin on merkitty työpajan vähimmäiskesto.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Ohjattu Green Care (GC)-toiminta voi olla hyvä lisä erityisesti kotoutumistyöhön, koska sillä pystytään tukemaan kaikkia kotoutumisen eri ulottuvuuksia. Samat luontoperusteiset hyvinvointia vahvistavat periaatteet koskevat kaikkia ihmisiä. Säännölliset kosketukset luontoon ylläpitävät ja edistävät maahanmuuttaneiden fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia, joka on tärkeää aktiiviselle elämälle ja työkyvylle. Luontolähtöisessä kotoutumisessa hyödynnetään luonnon hyvinvointivaikutuksia, jotka perustuvat luontoon, kokemuksellisuuteen ja osallisuuteen. Siksi kotoutumista edistävälle ja hyvinvointia lisäävälle luontolähtöiselle toiminnalle on oleellista se, että toiminta luonnossa on ohjattua, ryhmämuotoista ja tavoitteellista vuorovaikutusta sekä toisten ihmisten että luonnon kanssa. Toimintamallin soveltamisessa on tärkeää huomioida luontokohteiden hyvä saavutettavuus.

Kun maahanmuuttajat tutustuvat GC-toiminnassa luontoon, luonnonkäyttötapoihin ja jokamiehenoikeuksiin ja -velvollisuuksiin, heidän sanavarastonsa laajenee ja he ymmärtävät uuden kotimaan arvoja ja normeja sekä yhteiskunnan pelisääntöjä osana kulttuurista kotoutumista. Myös yhteiset luontoharrastukset paikallisten ihmisten kanssa vahvistavat kotoutumista. Samalla paikalliset oppivat ymmärtämään erilaisia toimintatapoja. Näistä elementeistä alkaa koostua osallisuutta vahvistavia toimintoja. Luonnossa syntyneitä tuntemuksia voi jakaa turvallisesti vertaisryhmässä ja käydä keskustelua niiden merkityksistä sekä saada oivalluksia toisten ihmisten kertomusten myötä.

Omaksuessaan paikallisia luonnonkäyttötapoja lähiluonnossa osaksi arkeaan, maahanmuuttaneet samaistuvat suomalaiseen yhteiskuntaan. Luontosuhteen syvenemisen myötä tunnetaan yhteenkuuluvuutta ja paikkaan kiinnittymistä sekä yhdenvertaisuuden kokemuksia. Luonto ja luontoharrastukset ovat myös luonteva tapa tutustua lähi- ja paikallisyhteisön ihmisiin ja ylläpitää perhe- ja ystävyysseiteitä. Kun sosiaalisten suhteiden verkosto laajenee, myös mahdollisuudet kielitaidon kohenemiseen lisääntyvät luonnossa voi oleskella ja toimia omaehtoisesti.

Rakenteellista kotoutumista edistää esimerkiksi maataloihin ja maataloustyöhön tutustuminen, jossa maahanmuuttaneet saavat kokemuksia paikallisista luontoammateista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kokemukset voivat innostaa hakeutumaan luonnonvara-alan koulutukseen tai työpaikkoihin. Lisääntyneen luontotietouden ja -taitojen kautta toiminta voi valtaistaa maahanmuuttajia jopa niin, että he innostuvat edistämään omissa lähiyhteisöissä kiertotaloutta ja kestävästä kehitystä.

Osallisuus omassa elämässä

Luonto tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia elää ja toteuttaa oman näköistä elämää. Luonto on avoimena tilana tasa-arvoinen ja saavutettavissa oleva. Se tarjoaa myös mahdollisuuden irrottautua hetkeksi arjesta. Opaskorteissa olevien ohjeiden avulla voidaan löytää osallistujien kanssa heille sopivia ja turvallisia tapoja olla luonnossa. Toiminnallisuus poistaa jännitteitä, jolloin esimerkiksi maahanmuuttaneiden itseluottamus lisääntyy.

Ohjatusti ja yhdessä tekemällä saadaan luotua turvallinen tunnelma, johon on helppo liittyä. Nämä vahvistavat minäpystyyden ja osallisuuden tunteita. Luonto on avoimena tilana tasa-arvoinen ja saavutettavissa oleva ja tarjoaa mahdollisuuden irrottautua hetkeksi arjesta.

Osallistuja voi määritellä mihin haluaa osallistua tai voi osallistua myös sivustakatsojana tai satunnaisella panoksella osallistujan omien voimavaroja mukaillen. Esimerkiksi luontomateriaaleista askarteluun tai luontoretkelle voi osallistua omien taitojen mukaisesti. Opaskorteista löytyy sovellettavaksi erilaisia toimintoja, joissa luonnossa osallistuja voi olla toimija. Vaikkapa valokuvien kautta yksilöllisiä luontokokemuksia ja elämyksiä voi jakaa muiden kanssa.

Säännölliset kosketukset luontoon ylläpitävät ja edistävät esimerkiksi maahanmuuttaneiden fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia, joka on tärkeää aktiiviselle elämälle ja työkyvylle.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Eri kulttuuritaustaiset ihmiset tutustuvat pohjoiseen luontoon, lähiluontoon ja luonnonkäyttötapoihin sekä rohkaistuvat käyttämään asuinympäristönsä lähiluontoalueita. Hyödynnetään luonnon sosiaalisia, fyysisiä ja psyykkisiä hyvinvointi- ja terveystyöjyitä ja osallistamisen voimauttavia vaikutuksia. Esimerkiksi itseotetuista valokuvista kävi ilmi, miten kuvien luonto voi kuvastaa myös mielentiloja. Toiminta verkottaa paikalliset ulkoilu- ja luontoharrastuksia tarjoavat yhdistykset ja seurakunnat toimimaan yhdessä. Toimintoja valmisteltaessa käydään yhteistä keskustelua esimerkiksi sopivan mittaisesta opastetusta reitistä, jolloin huomioidaan osallistujien toiminta- ja liikuntakyky.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhdessä suunnittelu ja yhteiskehittäminen

Toimintojen toteutuksessa huolehditaan, että kaikki voivat nauttia tekemisestä. Toiminta suunniteltaessa, toteuttaessa ja tapahtumien jälkeisiin keskusteluihin varataan tarpeeksi aikaa kokemusten jakamiselle ja palautteelle. Osallistujia rohkaistaan tekemään kysymyksiä ja jakamaan kokemuksia sekä kirjaamaan palaute. Kaikki toiminnot eivät jätä pysyviä jälkiä, mutta esimerkiksi askartelu ja linnunpönttöjen rakentaminen ovat konkreettisia tuotoksia.

Osallistujien palautetta voidaan kerätä suullisesti ja/tai kirjallisesti palautelomakkeita tai kuvia apuna käyttäen luontotyöpajojen jälkeen. Luontotyöpajojen ohjaajat reflektivat kokemuksiaan ja toimintaa kirjallisesti luontotyöpajojen jälkeen. Kirjalliset reflektiot dokumentoidaan esimerkiksi Google Drive -alustalle. Tämä mahdollistaa niin halutessa myös yhteisen keskustelun ja kommentoinnin. Reflektioiden ja palautteiden perusteella toimintaa suunnataan ja kehitetään. Voidaan järjestää kehittämis-/palautepäivät toiminnan kehittämiseksi ja palautteen läpikäymiseksi.

Osallistujien palautetta voidaan kerätä myös alkua- ja loppuhaastattelujen kautta. Haastatteluilla selvitetään mm. osallistujien luontosuhdetta eri elämänvaiheissa sekä luontosuhteen kehittymistä työpajojen aikana. Haastattelut voidaan tehdä kuvavalintojen avulla ja niitä hyödyntäen. Haastatteluissa kannattaa selvittää mm. luontoympäristön merkitystä, maiseman ja luonnon miellyttävyyttä sekä mieluisia luontoharrastuksia eri vuodenaikoina.

Omaehtoinen ja yhteinen toiminta

Osallistujilla on useita erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja ilmaista ajatuksiaan. Opaskorteissa on tilaa omille muistiinpanoille ja ajatuksille. Tiettyjä yhdessä tehtyjä tuotoksia voi vaikka valokuvata. Yhteisten kokemusten lisäksi osallistujat voivat esitellä syntyneitä teoksia toisilleen ja kertoa niistä. Esimerkiksi linnunpönttöjen rakentamisen yhteydessä voidaan tehdä yhteistyötä paikallisten lintuyhdistysten kanssa ja pesintää voi käydä tarkkailemassa. Luontoympäristössä voidaan käyttää myös ryhmätoimintaan tarkoitettuja pelejä ja leikkejä kaikkina vuodenaikoina. Pelit ja leikit auttavat purkamaan jännitystä hausalla tavalla, edistävät luontoon tutustumista ja helpottavat osallistujien ryhmäytymistä. Toiminnassa pyritään huomioimaan osallistujien yksilölliset toiveet ja tarpeet. Näin opitaan huomioimaan toisia ja kehittämään kansalais- ja demokratiataitoja. Osallistujien kielitaito monipuolistuu ja kehittyy.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Parhaat edellytykset hyödyntää Green Care-menetelmiä kotoutumisprosessissa on niillä kaupungeilla ja maaseutukunnilla, joilla erilaisia luontokohteita löytyy läheltä. Paikkaan kiinnittymisen kautta ihminen kokee osallisuutta luonnosta ja siten osallisuutta yhteisestä

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

hyvästä. Toiminnassa luodaan yhdessä myös yleishyödyllistä toimintaa, jossa ihmiset voivat kohdata toisensa tasavertaisina. Luonnossa yhdessä toimiessa eri väestöryhmät kohtaavat spontaanisti ja ilman ennalta arvattavia odotuksia. Tekemällä opaskorttien suosittelemia toimintoja kuten pilkkimistä tai linnunpönttöjen rakentamista syntyy kokemus yhteisestä hyvästä sekä itselle että muille toimintaan osallistuville. Ympäristön hoitamiseen liittyy luontoon tutustumista ja sen arvostamista. Luonnon vaalimisen myötä luodaan pohjaa sekä luonnon hyvinvoinnille että yhteiselle hyvälle.

Perehtymällä esimerkiksi maa- ja porotilojen toimintatapoihin syntyy mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten seurasta ja rakentaa yhteisöllistä hyvinvointia. Marjastus- ja sieniretkien antimista nauttiminen kasvattaa eri kasvilajien tuntemusta ja tietämystä konkreettisen ravinnonhankintavan lisäksi.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Hankkeessa kehitettiin luontolähtöinen vertaisryhmätoimintamalli, joka otettiin käyttöön Rovalan MoniNetin toiminnoissa. Vertaisryhmätoiminta pyrkii osallistujalähtöiseksi itseohjautuvaksi toiminnaksi, jossa Rovalan MoniNet tarjoaa ”alustan” toiminnalle. MoniNetin vapaaehtoistyöntekijät ovat suuressa roolissa ryhmien ohjauksessa ja koordinoinnissa.

PoLut-hanke sai rahoituksen jatkohankkeelle, (KUPO-hanke), jossa Polut-hankkeessa kehitettyjä toimintamalleja kehitetään edelleen ja juurrutetaan osatoteuttajien organisaatioihin pysyväksi toiminnaksi. Lisäksi toimintamalleja ja opaskortteja on esitelty erilaisissa valtakunnallisissa ja paikallisissa tilaisuuksissa, seminaareissa, koulutuksissa, näyttelyissä. Opaskortteja jaettu alueen toimijoille ja ne ovat saatavilla myös netistä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Luontoperustaiset menetelmät mahdollistavat ihmisten osallisuutta eri tavoin. Esimerkiksi verkostoja aktivoimalla voidaan löytää uusia kumppaneita ja lisätä osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuuksia.

Kehittämistarpeina on huomioida se, että joillain ihmisillä saattaa olla vähän tai ei juuri lainkaan kokemusta tai kosketusta luonnosta. On hyvä muistaa, että luonto merkitsee eri ihmisille erilaisia asioita ja herättää erilaisia tuntemuksia. Opaskortteja käyttämällä voidaan luoda kosketuspintaa turvallisesti esimerkiksi ryhmän kanssa toimien. Opastettuna voidaan ihmisille havainnollistaa erilaisia luontokohteita ja toimintaa. Osana osallisuuden kokemusta on yhteinen suunnittelu, toteutus ja palautteen antaminen ja saaminen. Erityisesti vasta Suomeen tulleiden maahanmuuttajien kanssa on hyvä opaskorttien johdattamana tutustua luontoon ja synnyttää luontevaa luontoyhteyttä. Ihmiset voisivat hyötyä rohkaisusta laajentaa elinympäristöään hyödyntäen jokamiehenoikeuksiaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Opaskorttien lisäksi voidaan hyödyntää Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa –hankkeessa tehtyjä työtoimintakortteja. Näiden korttien avulla voidaan järjestää eri kulttuuritaustaisille maahanmuuttajaryhmille luontoon ja luontoammatteihin liittyviä ohjattuja työtoimintakokeiluja.

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisöissä, toiminta on myös ollut luomassa uutta rakennetta työpajatoimintaan. Opaskortit sopivat levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille luontoperustaisissa toiminnoissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Opinnollistaminen ja käytännönläheinen oppiminen erilaisissa ympäristöissä

Opinnollistamisessa osaamisen kehittäminen tapahtuu muualla kuin perinteisessä oppilaitoksessa. Osaamista voidaan kehittää eri ammatillisiin tutkintoihin pohjautuvina oppimisjaksoina tai kokonaisina tutkinnon osia suorittamalla.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät:

Kuhmon kaupungin Hyvä arki -hanke, osatoteuttajana Kuhmon Työvire ry (ESR 1.9.2016–31.12.2018). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Juha Heinonen (juha.heinonen@kuhmo.fi) ja Virpi Heikkinen (virpi.heikkinen@kuhmo.fi)

Mallin kuvaus

Opinnollistamisella tarkoitetaan osaamisen kehittämistä muuten kuin opiskelemalla päätoimisesti oppilaitoksessa. Työtehtäviä voidaan opinnollistaa esimerkiksi palkkatuetussa työssä, työkokeilussa tai kuntouttavan työtoiminnan työtoimintajakson aikana. Oppimisympäristö voi olla yhdistyksessä, kunnan organisaatiossa tai paikkakunnan yrityksessä. Osaamista voidaan kehittää eri ammatillisiin tutkintoihin pohjautuvina oppimisjaksoina tai kokonaisina tutkinnon osia suorittamalla. Opinnollistamisen avulla osallistuja saa ammatilliseen tutkintoon tarvittavaa osaamista ja oppimisjakson suoritettuaan hän saa osaamistodistuksen. Opinnollistamalla saatu osaaminen on mahdollista osoittaa

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ammattillisessa oppilaitoksessa näytöllä, millä tarkoitetaan tutkinnon osan suorittamista. Opinnollistaminen tekee erilaisissa ympäristöissä hankitun osaamisen yhteismitalliseksi ja vertailukelpoiseksi.

Opinnollistamisen avulla osallistuja voi kasvattaa osaamistaan vähän kerrallaan ja käytännönläheisesti. Opinnollistaminen sopii tilanteisiin, joissa oppilaitoksessa opiskelu olisi vaikeaa esimerkiksi oppimisvaikeuksien vuoksi tai jos osallistuminen kokopäiväisiin opintoihin ei ole mahdollista. Samalla hän saa ammatilliseen tutkintoon tarvittavaa osaamista ja oppimisjakson suoritettuaan hän saa osaamistodistuksen.

Työtehtävien avaaminen, osaamisen kartoitus ja oppimisympäristöt

Toimintaan osallistuminen edellyttää valmiutta osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, sekä halua ja kykyä oppia uutta. Opinnollistamiseen ohjaututtiin TE-toimiston asiantuntijoiden, kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan, työhönvalmentajan, Kuhmon Työvire ry:n ohjaajien, kaupungin ympäristö- ja työllisyysprojektin ohjaajan, SOS Kainuu -hankkeen tai opinnollistamisasiantuntijan välityksellä. Opinnollistamisessa osallistujan aiempi osaaminen kartoitetaan, ja hän saa valita toivomansa oppimisympäristön ja työtehtävät. Oppimisympäristöjä voivat olla esimerkiksi kirpputorit, puhtaanapitopalvelut, kahvilat, päiväkodit, käsityömyymälät. Tehtävä voi sijoittua myös ympäristökohteiden kunnostamiseen.

Opinnollistamisessa työtehtävien sisältö avataan ja samalla pohditaan, mihin ammatilliseen tutkintoon tai sen osaan työtehtävät soveltuvat. Pohdintaan osallistuu alan ammatillinen opettaja tai asiantuntija sekä oppimisympäristön ohjaushenkilöstö. Tarvittaessa luodaan myös uusia työtehtäviä. Opinnollistamista kehitettiin myös tutkintosuorituksiin asti ja näyttöjen suorittamisesta sovittiin Kainuun ammattiopiston kanssa.

Kehittynyt osaaminen

Osaamisen kehittäminen toimii väylänä työelämään ja opintoihin lisääntyneen osaamisen ja vahvistuneen opiskelukyvyn avulla. Suoritetut tutkinnon osat lyhentävät myös kokonaisen tutkinnon opiskeluaikaa. Ammattiosaamisen kannalta olennaiset taidot kirjattiin osaamistodistuksiin, jotta osaaminen olisi mahdollista tunnustaa myöhemmin oppilaitoksessa tutkinnon osaksi. Tutkinnon osia suoritettiin osoittamalla osaaminen näytöillä. Liiketalouden ja -toiminnan perustutkinnosta suoritettiin asiakaspalvelua ja työyhteisössä toimintaa koskeva osa ja Hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkinnosta kahvilapalveluja koskeva osa. Osaamistodistuksia saatiin edellisten lisäksi Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan, Kotityö- ja puhdistuspalvelujen, Luonto- ja ympäristöalan, Kasvatus- ja ohjausalan sekä Lapsi- ja perhetyön perustutkintoihin pohjautuen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmä ja tarve toiminnalle

Opinnollistaminen on suunnattu työmarkkinoiden ulkopuolella oleville henkilöille, jotka haluavat kehittää osaamistaan matalalla kynnyksellä ja muualla kuin oppilaitosympäristössä. Teoriapainotteisuus, oppimisvaikeudet, vähäiset taloudelliset resurssit ja kielteinen käsitys itsestään oppijana ovat myös tekijöitä, joiden vuoksi tarvitaan uudenlaisia koulutusmuotoja. Alueilla, joilla etäisyydet ovat pitkiä, voi myös olla hankalaa päästä koulutuspaikkakunnalle.

Mallin arviointi

Opinnollistamiseen osallistuneet henkilöt olivat kiinnostuneita kehittämään osaamistaan. Osallistujat saattoivat valita hankkeen toiminnasta muutakin, eli opinnollistaminen oli yhtenä vaihtoehtona. Toimintaan osallistuminen edellytti ainoastaan valmiutta osallistua kuntouttavaan työtoimintaan, sekä halua ja kykyä oppia uutta. Osallistujat saivat valita tunnistetuista oppimisympäristöistä itseään kiinnostavia työtehtäviä. Lisäksi he saivat valita pelkän osaamistodistuksen, ja kokonaisen tutkinnon osan välillä. Osallisuutta vahvisti myös se, että osallistujia ei jätetty yksin, vaan heidän kanssaan pohdittiin yhdessä heille sopivaa osaamisen kehittämistä.

Osaamisen kehittäminen on lisännyt työ- ja koulutusmahdollisuuksia, sillä opinnollistamisen avulla on voitu työllistyä esimerkiksi puu- ja palvelualan yrityksiin tai lähteä opiskelemaan kokonaista tutkintoa. Osaamisen kehittäminen on vahvistanut samalla myös kansalaistaitoja, kuten esimerkiksi valmiuksia käyttää erilaisia sähköisiä palveluja.

Osaamisen kehittäminen yksilöllisin keinoin vahvistaa osallisuutta, kun erilaiset oppimisen tarpeet otetaan huomioon ja opetus on oman taitotason mukaista. Opinnollistamisessa keskitytään oppimiseen opiskelemisen sijaan. Monella osallistujalla oli ikäviä muistoja ja mielikuvia peruskoulusta, eikä ajatus perinteisestä opiskelusta houkuttanut. Matalan kynnyksen opinnollistaminen yksilöllisine ratkaisuineen tarjosi vaihtoehtoisen tavan kehittää käytännön osaamista. Opinnollistaminen mahdollistaa opiskelun myös niille, joille päätoiminen opiskelu ei ole mahdollista esimerkiksi toimeentulon vuoksi. Mahdollisuus oppia uutta ja kehittää osaamistaan, kaupungin koosta huolimatta, vahvistaa myös tasavertaisuuden kokemusta.

Hankkeen aikana myönnettiin 26 osaamistodistusta ja 15 tutkinnon osasuoritusta. Monelle osallistujista osaamistodistuksen saaminen oli ensimmäinen todistus peruskoulun tai jopa kesken jääneen peruskoulun jälkeen. Osaamistodistus on tunnustus uusista taidoista ja toisten arvostuksesta omaa osaamista kohtaan. Osallistujilta saadun palautteen mukaan toiminta ylipäättään koettiin innostavana. Opinnollistamisen myötä Kuhmossa pystytään tarjoamaan osaamisen kehittämistä. Tämä vastaa sekä lakkautetun ammatillisen

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

oppilaitoksen tarpeeseen, että mahdollisuuteen tarjota joustavia ja yksilöllisiä opintopolkuja. Osallistuja saa osaamisensa näkyviin omassa oppimisympäristössään, mikä vahvistaa osallisuutta paikallisissa sosiaalisissa verkostoissa. Osaamisesta saatavan todistuksen myötä esimerkiksi kuntouttavasta työtoiminnasta tulee mielekkäämpää, ja se palvelee työllistymistä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Opinnollistamisen kehittämisessä hyödynnettiin tutkimustietoa esimerkiksi osaamisen kasvun vaikutuksista työllisyyteen. Toiminnassa hyödynnettiin aiempaa tietoa ja kokemuksia opinnollistamisesta muualta Suomesta. Keski-Suomen Paikko -hankkeelta saatiin vinkkejä opinnollistamisen tekniseen toteutukseen, mutta hankkeessa käytettiin omaa osaamistodistusohjelmia. Yhteistyö Edukain ja Kainuun ammattiopiston kanssa aloitettiin jo hankkeen suunnitteluvaiheessa. Palvelupolku opinnollistamisesta näyttöön -mallissa opinnollistamista kehitettiin tutkintosuorituksiin asti. Tässä yhteydessä sovittiin Kainuun ammattiopiston kanssa, että he arvioivat osallistujan antaman näytön omasta osaamisestaan, mikäli osallistuja halusi laajentaa osaamistaan tutkinnon osasuoritukseksi asti.

Hankkeen toiminnan aikana haasteeksi muodostui opinnollistamisen kehittäminen yrityksissä. Kuhmon Elinvoimasampo (ELSA) -hanke jatkokehittää mallia keskittyen yritys ympäristöihin vuosina 2019–2021.

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa paikkakunnalla ja koko maakunnassa. Kuhmon naapurikunnat Sotkamo ja Suomussalmi ovat Kuhmon Hyvä arki -hankkeen alkamisen jälkeen hakeneet ESR-hankkeita, jotka hyödyntävät opinnollistamista. Myös Kajaanin toimijoilla on ilmennyt kiinnostusta hanketta kohtaan. Kuhmossa toiminnan juurruttamisesta parhaillaan käynnissä olevan ELSA -hankkeen jälkeen on jo alustavasti keskusteltu kaupungin eri palvelualueiden kanssa.

Toiminta on siirrettävissä eri alueille. Se voidaan yhdistää esimerkiksi osaksi kaupungin työllisyyspalveluja. Mallin siirrettävyys vaatii sujuvaa ammattioppilaitosyhteistyötä, mutta myös opinnollistamisen tunnetuksi tekemistä ja levittämistä.

Lopuksi

Hyvä arki -hanke päättyi joulukuussa 2018. Toimintamallin kehittäminen jatkuu Kuhmon Elinvoimasampo (ELSA) -hankkeessa 2019–2021, minkä jälkeen se on tarkoitus juurruttaa osaksi Kuhmon työllisyydenhoitoa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Opioidikorvaushoidossa olevien osallisuuden vahvistaminen rakentamalla polkuja työ-, vapaaehtoistoiminta- ja opiskelumaailmaan

Kurssilla vahvistetaan opioidikorvaushoidossa olevien arjen hallintaa ja sosiaalisia taitoja, löydetään voimavaroja, kohennetaan itsetuntoa sekä kiinnitytään työ-, vapaaehtoistoiminta- tai opiskelumaailmaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Opioidikorvaushoidossa olevien sosiaalisen osallisuuden vahvistamisen kehittämishankkeessa (OK-hanke) ESR 2016–2019). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Mallin kuvaus

OK-kurssilla tarjotaan erityinen tuki ja turvallinen vertais- ja ammattilaisympäristö sosiaalisten taitojen, arjen hallinnan, työelämä- ja opiskelutaitojen vahvistamiseksi. Keskeistä on kokemus siitä, että muut ymmärtävät samankaltaisia haasteita. Kurssin osapuolina ovat osallistujat, jotka toimivat toisilleen vertaisina sekä ammattilaiset, jotka sovittavat yhteen kurssilaisia ja harjoitteluympäristöjä.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kurssilla pureudutaan arjen haasteiden työstämiseen ja selättämiseen ja iloitaan yhdessä onnistumisista. Jokainen kurssilainen on osa yhteisöä ja toisaalta etsii ja toteuttaa omaa polkuaan kiinnostuksensa mukaan. Kurssin taustaorganisaatiolla, Tukikohta ry:llä on vankka kokemus kohderyhmän kanssa työskentelystä, hyvät yhteistyöverkostot ja luottamuksellinen yhteistyösuhde muihin hoito- ja palveluntuottajiin sekä opinto- ja työelämäedustajiin. Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa mahdollistaa kurssilaisten siirtymisen opintoihin tai työelämään.

Kohderyhmä

Kurssin kohderyhmään kuuluvat kaikki opioidikorvaushoidossa olevat ihmiset ja työharjoittelupaikkojen tarjoajat.

Neljän kuukauden kurssi

Opioidikorvaushoidossa oleville suunnatulla kurssilla luodaan polkuja työ-, vapaaehtoistoiminta- ja opiskelumaailmaan. Neljän kuukauden pituinen kurssi sisältää neljä vaihetta:

1. Valmistavan ja motivoivan vaiheen (4 viikkoa) tavoitteena on arjen hallinnan taitojen vahvistuminen, vastuunkannon edistäminen sekä sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen.
2. Työelämätaitoja vahvistavassa vaiheessa (4 viikkoa) keskitytään työelämän perustaitoihin ja suoritetaan muun muassa EA1- ja hygieniapassikoulutukset.
3. Työharjoittelu kestää kuusi viikkoa. Harjoittelu toteutetaan pääsääntöisesti työkokeiluna esimerkiksi jossakin kumppanuusjärjestössä.
4. Tulevaisuutta mahdollistava vaihe kestää kaksi viikkoa. Kahden viikon aikana jokainen saa tulevaisuusvalmennusta. Samalla käydään läpi työharjoittelun palaute, täydennetään ja tarkennetaan jatkosuunnitelmia.

Kurssilaiset kokoontuvat, työharjoittelujaksoa lukuun ottamatta, neljänä päivänä viikossa. Kahtena päivänä viikossa keskitytään ryhmätyöskentelyyn. Kaksi päivää jää erilaiselle järjestetyille toiminnoille, kuten liikunnalle ja tutustumiskäynneille, joita tehdään työharjoittelupaikkoihin ja päihteetöntä vapaa-ajanviettoa tukeviin paikkoihin.

Kurssilla opetellaan työelämän pelisääntöjä ja työlainsäädäntöä sekä harjoitellaan työhakemusten ja ansioluettelon tekemistä. Uudet taidot, kuten EA1-kurssilta saatavat taidot, hygieniapassin suorittaminen ja ATK-koulutus lisäävät valmiuksia ja edistävät aktiivista toimintaa esimerkiksi opiskelijana tai työnhakijana. Kurssin psykoedukatiivinen ote tarjoaa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

valmiuksia ymmärtää itseä ja ympäröivää todellisuutta. Kurssin aikana osallistujat perehtyivät erilaisiin opiskelutekniikoihin ja oppimistapoihin.

Työharjoittelujaksot

Työharjoittelujaksot voidaan suorittaa työkokeiluna tai vapaaehtoistyönä. Jakson ajalle on tarjolla monenlaisia harjoittelupaikkoja ja tehtäviä. Kehittämistyön aikana harjoittelut toteutuivat ainakin 20 eri paikassa. Jakson pystyi suorittamaan niin järjestössä, kaupungin tehtävissä, yrityksessä tai säätiössä. Ravitsemusalalla tehtävät sijoituivat ravintolaan, kahvioon tai lounasruokalaan, joissa harjoittelija sai vastuulle avustavia tehtäviä. Kierrätysalalla ja kirpputoreilla tehtävät sisälsivät lajittelua ja myyntiä ja sähköalan tehtäviä. Lisäksi tarjolla oli puutöitä työpajoilla. Järjestöissä tehtävät sisälsivät maalausta ja remontointia, pyörähuoltoa, kiinteistöhuoltoa, apukuljettajana toimimista, tilaisuuksien järjestely- ja ylläpitotehtäviä, palstatoimintaa. Lisäksi tehtäviä olivat muun muassa päihdetyössä vertaistyöntekijänä toimimista ja nuorisotyössä ohjaajan tehtäviä. Klubitaloilla työ koostui hallinnollisista tehtävistä.

Jatkopolut

Kurssin aikana kurssilaisten kanssa työstetään jatkopolkuja tukeutuen muun muassa harjoittelussa ja työelämässä opittuihin asioihin. Polkuja haetaan osallistujien arjen hallinnan ja opinto- ja työelämävalmiuksien vahvistamiseksi. Erilaiset työelämäharjoittelussa koetut asiat käydään läpi valmentajan ja vertaisen kanssa. Kokemusten läpikäynti helpottaa jatkossa itsenäistä toimintaa hankalissa tai epäselvissä tilanteissa. Elämän ymmärrettävyys tuo ennakoitavuutta ja lisää pystyvyyttä. Asioista voi selvittää ja haasteet saada haltuun.

Toiminnassa korostuu vertaistuki. Toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa, toteuttamisessa ja kehittämisessä kokemustiedolla on suuri merkitys. Lisäksi yhteiskehittämistä hyödynnettiin kurssin suunnittelussa ja arvioinnissa.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminnalle syntyi tarve hankkeen suunnitteluvaiheessa. Kurssitoiminta on kehitetty tarpeeseen tukea pitkään työelämän ulkopuolella olevia päihdekuntoutujia, jotta heillä olisi paremmat mahdollisuudet integroitua yhteiskuntaan. Tarve on ilmennyt laajasti sekä käytännön työn että tutkimusten pohjalta.

Kurssitoiminta on vastannut hyvin kohderyhmän tarpeisiin ja kurssilaiset ovat kiinnittyneet yhteisöihin sekä työ-, opiskelu- ja vapaaehtoistoimintaan ja löytäneet mielekkäitä jatkopolkuja. Kurssilaiset ovat saaneet tarvitsemaansa yksilöllistä tukea ja palveluohjausta,

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

jota ei ilman kurssitoimintaa olisi ollut saatavilla. Toimintaa on alusta asti suunniteltu, arvioitu ja kehitetty yhdessä kurssilaisten ja kokemusasiantuntijoiden kanssa ja näin toimintaa on muokattu koko ajan vastaamaan paremmin kohderyhmän tarpeisiin.

Kurssilaiset ovat jatkaneet kurssin jälkeen työkokeilussa pääsääntöisesti samassa työpaikassa, missä he olivat työharjoittelussa. Tätä voidaan pitää onnistumisena vaikuttavasta toiminnasta. Lisäksi kurssilaisia on ohjautunut kokemusasiantuntijakoulutukseen, opiskelemaan tutkinto-opiskelijaksi sekä päihdekuntoutukseen hakemaan lisää työkaluja omaan raittiuteen. Myös kurssin keskeyttäneistä osalle on löytynyt jatkopolku esim. Tukikohta ry:n palveluohjauksessa ja vapaaehtoistyössä.

Toimintaa arvioitiin osana valtakunnallisen OK-hankkeen toimintaa: ESR -seurantalomakkeet ja tutkamittari (alku- ja loppuarviolomakkeet) ja haastattelut eri kohderyhmille (ammattilaiset, vertaiset, hankekehittäjät). Arviointitutkimuksen osuudesta vastasi A-klinikkasäätiö. Tämän lisäksi toteutettiin OK-kurssin oma arviointi: SWOT-analysit kurssilaisten kanssa kurssien puolivälissä ja lopuksi, sidosryhmäkysely yhteistyöverkostolle sähköisesti vuosittain ja Paradise24-kysely. Kurssitoiminta on arvioiden mukaan tuonut onnistumisen kokemuksia ja vahvistanut kurssilaisten luottamusta itseän, muihin ihmisiin ja elämään, ja siten vaikuttanut myönteisesti osallistujien minäkuvaan, arjen hallintaan ja itsetuntoon. Arviointitutkimuksen perusteella osallistujien työkyky parani merkittävästi, suoriutuminen arjesta koheni ja korvaushoitolääkkeen haku klinikalta harveni.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kurssi on herättänyt laajasti kiinnostusta ja kurssille on pyrkinyt enemmän ihmisiä kuin on pystytty ottamaan vastaan. Kiinnostuneita palveluihin ohjaavia tahoja ovat olleet Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystoimialan yksiköt, TE-palvelut ja kolmannen sektorin toimijat.

Suomessa ei ole tarjolla vastaavaa osallisuutta ja työelämävalmiuksia vahvistavaa toimintaa opioidikorvaushoidossa oleville.

Palvelun järjestämisen näkökulmasta kehitetty psykososiaalisen tuen malli vahvistaa toiminnan laatua, sillä kurssitoimintaa ja kehittämistyötä on toteutettu yhdessä hankehenkilöstön, kokemusasiantuntijoiden ja asiakkaiden sekä yhteistyökumppaneiden kanssa yhdessä.

Toiminta on juurtunut. Kurssitoiminnan hyviä käytäntöjä on sisällytetty Tukikohta ry:n toimintaan. Tiivistä yhteistyötä on tehty Suunta-projektin kanssa. Hankkeista saatujen kokemusten ja yhteistyön tuloksena on syntynyt toimintakokonaisuus, johon on saatu rahoitus (STEA/kohdennettu toiminta-avustus). Uuden toimintakokonaisuuden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

päätavoitteena on päihteitä käyttävien ja päihdekuntoutujien yhteiskunnallisen aseman vahvistuminen osallisuutta ja työelämävalmiuksia edistävien toimintamuotojen avulla. Kurssitoiminnan lisäksi kokonaisuuteen sisältyy uutena toimintana valmentava vaihe ja kynnyksetöntä työtoimintaa.

Kurssitoiminta on siirrettävissä ja mallinnettavissa mihin tahansa toimintaympäristöön, missä on korvaushoidossa olevia henkilöitä, jotka kaipaavat tukea arjen hallintaan ja päihteettömyyteen, apua tulevaisuuden suunnitteluun sekä ohjausta työ- ja opiskelupaikkojen hakuun ja vapaaehtoistoimintaan. Kurssitoimintaan on varattava kahden työntekijän työpanos, josta toisella on hyvä olla kokemus toipumisesta ja korvaushoidosta. Vähintään toisen työntekijän on hyvä olla esim. sosionomi (AMK)-koulutuksen käynyt henkilö, joka hallitsee hyvin palvelujärjestelmän ja esim. etuusasiat ja lainsäädännön. Kurssitoimintaa on mahdollista toteuttaa kunnan omana toimintana, kolmannen sektorin toimintana tai edellä mainittujen yhteistyönä. Toimintaa voi hyvin laajentaa ja levittää ympäri Suomen.

Lopuksi

Vaikka osallistujia yhdistää korvaushoito, ovat he moninainen joukko erilaisia ihmisiä. Ihmiset voivat löytää paikkansa yhteiskunnassa erilaisissa rooleissa. Tämä kurssi vastaa opioidikorvaushoidossa olevien erityistarpeisiin ja selittää yleisiä kuntouttavan työtoiminnan haasteita: yksilöimättömät polut, tylsät työtehtävät ja etenkin haasteellisessa elämäntilanteessa olevien osalta suuret ryhmät, joista ei saa ammattilaisten ja vertaisten strukturoitua tukea, jolloin ihmiset putoavat helposti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osallistavalla ideakilpailulla uutta matalan kynnyksen liikuntatoimintaa

Ideakilpailulla kerätään yhdistys- ja kuntatoimijoilta uudenlaisia ratkaisuja matalan kynnyksen liikuntatoimintaan. Kilpailun pohjalta toteutetaan kokeiluprojekteja, joiden suunnitteluun ja toteutukseen kohderyhmään kuuluvat henkilöt osallistuvat.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille.....	7
Mallin arviointi	8
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	8
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	10

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke (ESR 1.6.2018–31.8.2021). Hanketta toteutetaan Oulussa, Pudasjärvellä, Raahessa, Muhoksella ja lissä. Hanketta toteuttavat Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr., ODL Liikuntaklinikka ja Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tanja Löytynoja, Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry, tanja.loytynoja(at)popli.fi, 050 3565 144

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Ideakilpailu pohjautuu Oulun kaupungin Kuntalaislähtöinen kaupunkikehittäminen -hankkeessa (ESR 2015–2019) kehitettyyn KAAOS-toimintamalliin.

- Lisätietoja Kuntalaislähtöinen kaupunkikehittäminen -hankkeesta jarmo.laitinen(at)ouka.fi
- Mäkäläinen, Jari (2019) [Kokeilukulttuuria ja kuntalaislähtöisyyttä: Oulun Kuntalaislähtöinen kaupunkikehittäminen -hankkeen arviointi osallistuvan demokratian ja uuden julkisen hallinnan näkökulmista](#) (Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto)

Mallin kuvaus

Ideakilpailun tarkoituksena on lisätä kuntalaisten mahdollisuuksia liikkua arjessa ja harrastaa liikuntaa matalalla kynnyksellä. Ideoita haetaan erityisesti työtä ja koulutusta vailla olevien tai vähän liikkuvien henkilöiden hyvinvoinnin lisäämiseksi. Liikkumisen esteiden purkamiseksi tarvitaan toimintaa, jota osallistujan on mahdollista kokeilla helposti ja maksutta tai edullisesti turvallisessa ja kannustavassa ilmapiirissä ja saada sitä kautta onnistumisen kokemuksia.

Ideakilpailussa yhdistys- ja kuntatoimijoiden muodostamat yhdistysvetoiset tiimit jättävät projektiehdotukset kilpailun järjestävälle taholle, kuten hankkeelle tai kunnan liikuntatoimelle. Asiantuntijoista, kuntatoimijoista, kohderyhmän edustajista sekä järjestäjätahon edustajista koostuva raati arvioi projektiehdotukset ja valitsee ehdotuksista kokeiluprojektit, joiden toteutus ostetaan samoilta tiimeiltä, jotka jättivät projektiehdotuksia. Toiminnan lähtökohtana ovat kohderyhmän toiveet ja tarpeet, ja kokeiluprojektien suunnittelu- ja toteutusvaiheissa tiimeissä on mahdollisuuksien mukaan hyvä olla mukana myös kohderyhmän edustajia.

Ideakilpailun avulla toimijoita kannustetaan kehittämään palveluita yhdessä.

Kokeiluprojekteissa päästään kokeilemaan, miten urheiluseurojen, muiden yhdistysten ja kuntasektorin välinen yhteistyö toimii matalan kynnyksen liikuntapalvelujen toteuttamisessa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ja kehittämisesä. Tavoitteena on juurruttaa hyväksi havaittu toiminta osaksi sitä toteuttaneen yhdistyksen tai kunnan toimintaa.

Toimintaympäristö

Toimintamallia on sovellettu urheiluseurojen, yhdistysten, järjestöjen, kuntien ja seurakuntien yhteisissä kokeiluprojekteissa. Toimintamallia voidaan jatkossa soveltaa myös muiden toimijoiden kuten yritysten tai neljännen sektorin toimijoiden kanssa toteutettavissa projekteissa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Ideakilpailujen kautta haetaan ideoita erityisesti työtä ja koulutusta vailla olevien tai vähän liikkuvien henkilöiden hyvinvoinnin lisäämiseksi. Harrastustoimintaa on mahdollista kehittää ideakilpailujen avulla eri kohde- ja ikäryhmille.

Ideakilpailut kohdennetaan urheiluseuroille, yhdistyksille ja kuntatoimijoille. Ideakilpailuun voivat jättää projektiehdotuksensa yhdistys- ja kuntatoimijoiden muodostamat tiimit, joissa on suositeltavaa olla mukana myös kohderyhmän edustajia. Tiimin vetäjätahon, joka toimii myös projektiehdotuksen jättäjänä, tulee olla 3. sektorin toimija. Tiimeissä voi olla mukana myös muita toimijoita, kuten yrityksiä, neljännen sektorin toimijoita tai seurakuntia.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Ideakilpailun toteuttaminen

Ideakilpailu lähtee konkreettisesta tarpeesta, joka on havaittu esimerkiksi matalan kynnyksen toiminnan tilannetta kartoittamalla ja eri toimijoita kuulemalla. Konkreettinen tarve voi olla esimerkiksi se, että monelle kohderyhmään kuuluvalla kynnyksellä lähteä mukaan olemassa oleviin harrasteliikuntaryhmiin on liian suuri (esim. fyysisesti tai psyykkisesti liian kuormittavia) tai kohderyhmän tarpeista lähtevää toimintaa ei juuri ole tarjolla.

Ideakilpailun suunnittelu käynnistyy teeman ja kohderyhmän valinnalla sekä kilpailun reunaehtojen, kuten käytettävissä olevien resurssien, aikataulun ja valintakriteerien määrittelyllä. Ideakilpailun kautta haettavan ja tuettavan toiminnan tulee olla matalan kynnyksen liikuntaa tai liikunnallista tekemistä, jossa ei ole kyse suorituksista eikä siinä vaadita laajiosaamista. Osallistumisen vapaaehtoisuus ja maksuttomuus tai edullisuus mahdollistaa satunnaiset kokeilut ja kokeilut, joihin osallistujalla ei muuten olisi mahdollisuutta.

Kilpailun järjestäjätaho valmistele projektikompleksin, ohjeet ja markkinointimateriaalin sekä kokoaa valintaraadin. Ideakilpailun järjestäjän on hyvä varata markkinointiin reilusti aikaa ja tiedottaa kilpailusta yhdistys- ja kuntatoimijoita jo ennen kilpailun käynnistymistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ideakilpailua markkinoidaan mahdollisimman laajasti eri kanavissa, joiden kautta on mahdollista tavoittaa teemasta kiinnostuneita toimijoita sekä kohderyhmää.

Osallistujat kokoavat projektitiimejä, joihin kuuluu yhdistys- ja kuntatoimijoita sekä mahdollisuuksien mukaan kohderyhmän edustajia. Kohderyhmän osallisuuteen on hyvä kiinnittää huomiota jo projektia suunniteltaessa. Aktiivisen osallisuuden ja vertaistoimijuuden kautta toiminta on aidosti kohderyhmän näköistä.

Tiimin vetäjätahon, joka myös toimii projektiehdotuksen jättäjänä, tulee olla kolmannen sektorin toimija, koska toimintamallilla halutaan vahvistaa kolmannen sektorin ja kansalaisten osallistumista yhteiseen vaikuttamis- ja kehittämistyöhön. Toisaalta toimijalla tulee olla omaa taloudellista resurssia ja sen tulee olla suhteellisen vakiintunut toimija niin, että projektin toteutuminen olisi mahdollisimman turvattu ja keskeytymisen riski minimoitu. Projektiin liittyvä hallinto ja rahoitus hoidetaan tahon kanssa, jolla y-tunnus.

Projektitiimien muodostaminen vie aikaa, mikäli yhdistyksellä ei ole vakiintuneita yhteistyökumppaneita lähdössä mukaan toimintaan. Myös kilpailun järjestävä taho voi auttaa toimijoita sopivan yhteistyökumppanin löytämisessä. Projektin tavoitteesta riippuen sopivia yhteistyökumppaneita voivat olla esimerkiksi heikossa asemassa olevien kanssa työskentelevät ammattilaiset, liikuntapalveluiden tai nuorisotoimen edustajat, muut yhdistykset sekä yritykset.

Kilpailuajana voidaan järjestää työpajoja, joissa toimijat voivat halutessaan saada ohjausta ja vertaistukea oman ideansa työstämiseen projektiehdotukseksi. Toimijoille tarjotaan myös mahdollisuutta hakijakohtaiseen neuvontaan esimerkiksi puhelimitse tai etäyhteydellä. Tiimit muotoilevat ideastaan projektiehdotuksen projektilomakkeelle ja palauttavat sen kilpailun järjestäjälle määräaikaan mennessä.

Vaihtoehtoisesti ideakilpailun voi toteuttaa myös kaksivaiheisena, jolloin ensimmäisellä kierroksella projektitiimit jättävät projekti-idean, ja osa näistä aihioista valitaan jatkotyöstöön. Projekti-ideoita voidaan työstää yhdessä toimijoiden kanssa esimerkiksi hakijakohtaisissa työpajoissa. Tarkennetuista projektiehdotuksista valitaan sen jälkeen toteutettavat kokeiluprojektit.

Kokeiluprojektien valinta

Toimintamallissa toteutettavien kokeiluprojektien valinnan tekee tehtävää varten koottu raati, johon kuuluu asiantuntijoita, kuntatoimijoita, kohderyhmän edustajia sekä kilpailun järjestäjätahon edustajia. Projektiehdotukset arvioidaan esimerkiksi seuraavien kriteerien mukaisesti:

- Projektissa toteutettavan toiminnan tulee olla matalan kynnyksen liikuntatoimintaa tai liikunnallista tekemistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Toiminnallisuus: konkreettista toimintaa kohderyhmälle, erityisesti vailla työtä ja koulutusta oleville tai vähän liikkuville henkilöille
- Kohderyhmän osallisuus projektin suunnittelussa ja toiminnan toteuttamisessa
- Yhteistyö ja kumppanuus projektissa. Yhdistysten välinen yhteistyö sekä kunnan osallistuminen projektin suunnitteluun ja toteutuksen katsotaan eduksi.
- Toteutettavuus: voidaanko projekti toteuttaa ehdotuksen mukaisesti ja haettavalla summalla
- Juurruttaminen: miten toiminta voisi jatkua kokeiluprojektin jälkeen

Kokeiluprojektien toteutus ostetaan projektiehdotukset tehneiltä tiimeiltä, ja toteutuksesta laaditaan sopimus projektiehdotuksen jättäneen toimijan ja kilpailun järjestäjätahon välillä. Osa toteutukseen tarvittavien hankintojen kuluista saatetaan sopia maksettavaksi vasta projektin päätyttyä, joten toteuttajalla pitää olla myös omia resursseja.

Kokeiluprojektien toteutus ja arviointi

Kilpailun järjestäjätaho pitää kokeiluprojektin käynnistyessä kunkin tiimin kanssa aloituspalaverin, jossa suunnitellaan yhdessä toimintaa, viestintää sekä täsmennetään hankintasopimuksen sisältöä. Toteuttajatiimit toteuttavat kokeiluprojektit sovitulla aikavälillä. Kohderyhmään kuuluvilla tiimiläisillä on mahdollisuus toimia projektissa esimerkiksi ryhmän vetäjänä tai tapahtuman suunnittelijana.

Varsinkin kohderyhmään kuuluvia tiimiläisiä ajatellen projekteissa on tärkeää panostaa kannustavaan ja turvalliseen ilmapiiriin. Turvallisuuden tunnetta lisää muun muassa se, että tiimiläinen voi valita millä tavalla osallistuu (vaikka vain ensin seuraamalla toimintaa sivusta), vältetään suorittamista ja toiminnasta tehdään muutoinkin psyykkisesti ja sosiaalisesti mahdollisimman vähän kuormittavaa (esim. ryhmätoimintaa tulee vetämään tuttu ryhmänohjaaja; vältetään toimintaa, jossa huomio kohdistuu yhteen henkilöön). Myös hyvä ennakkoinformaatio on tärkeää.

Toteutuksen aikana toimintaa seurataan ja projekteista viestitään eri kanavissa sekä kokeiluprojektin toteuttajan että kilpailun järjestäjän toimesta.

Kokeiluprojektin päätyttyä tiimit raportoivat toiminnasta kilpailun järjestäjälle esimerkiksi lomakkeella. Kilpailun järjestäjä käy tiimien kanssa loppukeskustelut, jossa arvioidaan yhdessä kokeiluprojektin toteutusta, vaikuttavuutta ja jatkomahdollisuuksia. Keskustelujen avulla pyritään auttamaan kokeiluprojektien toteuttajia juurruttamaan toiminta osaksi omaa toimintaansa tai etsimään vaihtoehtoisia keinoja toiminnan jatkumiseksi. Jo kokeiluprojektin aikana on hyvä kartoittaa aktiivisesti sopivia yhteistyömalleja ja rahoitusmahdollisuuksia, jotta toiminta voisi jatkua keskeytyksettä, jos kokeilu havaitaan toimivaksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Projektien onnistumisista kannattaa kertoa sekä muille alueen kunta- ja yhdistystoimijoille että projektitiimien osallistujille. Varsinkin kohderyhmään kuuluvien tiimiläisten osallistumisesta kannattaa antaa julkisesti kiitosta ja raportoida heille myös myöhemmin, mikäli toiminta on juurtunut. Näin toimintaan osallistuminen tuntuu entistä merkityksellisemmältä ja voi kokea tehneensä jotakin yleisesti arvostettua. Tämä on tärkeää osallisuuden kokemuksen kannalta.

Tarvittavat resurssit

Toimintamallissa ideakilpailun järjestäjätaho toimii taustaorganisaationa koordinoiden ideakilpailua ja rahoittamalla kokeiluprojektit. Ideakilpailun toteuttamiseksi tarvitaan henkilöstöresursseja kilpailun valmisteluun, toteuttamiseen ja markkinointiin sekä kokeiluprojektien toteutuksen aikaiseen toiminnan seurantaan ja loppuarviointiin. Rahoitus toimintaan voi tulla kilpailun järjestäjätaholta tai esimerkiksi kehittämishankkeen kautta EU:lta, valtiolta tai hankkeeseen osallistuvilta kunnilta. Toimintamallissa kokeiluprojektien toteutus hankitaan ostopalveluna yhdistystoimijoiden vetämillä tiimeillä.

Rahoituksen järjestämisessä voidaan soveltuvin osin hyödyntää kumppanuusrahoitusmallia tai osallistuvaa budjetointia.

- [Osallisuutta edistävä hallintomalli \(Thl.fi\)](#)
- [Kumppanuusrahoitusmalli \(Thl.fi\)](#)

Kokeiluprojekteja toteuttavilta tiimeiltä edellytetään aikaa, kiinnostusta ja tarvetta toiminnan kehittämiseen, kokeilunhalua, mahdollisuutta tavoittaa kohderyhmää sekä kykyä osallistaa kohderyhmää mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Parhaat lähtökohdat projektin sujuvalle toteutukselle on silloin, jos projekti-idea lähtee kohderyhmältä ja kohderyhmä on myös aktiivisesti toteuttamassa toimintaa.

Projektin suunnitteluun ja toteutukseen tarvitaan myös henkilöstöresurssia sekä toiminnasta riippuen tiloja ja välineitä, jotka on mahdollista hankkia käyttöön kokeiluprojektin rahoituksella. Taholla, joka jättää projektiehdotuksen ja vetää tiimiä, tulee olla myös omia taloudellisia resursseja, sillä sopimuksen mukaisesti osa hankinnasta maksetaan vasta toteutuksen jälkeen.

Toiminnan jatkuminen kokeiluprojektin jälkeen on mahdollista yhdistyksen omana toimintana tai esimerkiksi yhteistyökumppanin kautta. Tässä tarvitaan henkilö- ja taloudellisia resursseja toiminnan sisällöstä riippuen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vinkit toimintamallin soveltajille

Esimerkkejä ideoita toteuttavista kokeiluprojekteista

Ideakilpailu-toimintamallia on testattu ja kehitetty **NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hankkeessa**. Hankkeessa järjestettiin kolme ideakilpailua, joiden tuloksena toteutettiin yhdistysten, kuntien ja nuorten kanssa yhteensä 11 kokeiluprojektia. Kohderyhmänä ovat olleet erityisesti työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevat ja vähän liikkuvat nuoret, mutta myös esimerkiksi Suomeen muuttaneet nuoret sekä nuoret, joilla on jokin lievä kehitysvamma.

Kokeiluprojekteissa on muun muassa

- innostettu kuntouttavan työtoiminnan työpajalla asiakkaina olevia nuoria liikkumaan tarjoamalla nuorille mahdollisuus tutustua kuntosaliharjoitteluun ohjaajan avustuksella ja matalalla kynnyksellä
- järjestetty turnajaistyylinen tapahtuma, jossa yhdistettiin ratsastus- ja hevosharrastus keskiaikateemaan ja paikkakunnan historiaan
- toteutettu multigolfrata, mobiilisuunnistusrata ja skeittipuiston rakenteita lisäämään lähiliikuntamahdollisuuksia ja aktivoimaan nuoria liikkeelle
- järjestetty hyvinvointia tukevia työpajoja, matalan kynnyksen liikuntatoimintaa ja eri lajeihin tutustumismahdollisuuksia etäyhteyksillä ja livetapaamisina lastensuojelun piirissä oleville tai sen piirissä aiemmin olleille nuorille
- käynnistetty kiipeilyn omatoimiryhmän toiminta, jonka kautta nuorille on tarjottu mahdollisimman matala kynnyksellä aloittaa laji, liittyä mukaan kiipeilyporukkaan ja löytää sitä kautta uusia kavereita sekä mielekästä tekemistä
- toteutettu kehitysvammaisille nuorille suunnattua ohjattua liikuntaa, jonka tavoitteena on ollut sytyttää liikunnan ilo kävijöissä ja ohjata osallistujia omatoimiseen liikkumiseen.

Suomen Punaisen Ristin Oulun osaston toteuttamassa **Dance Club -projektissa** järjestettiin matalan kynnyksen tanssitoimintaa, jonka tavoitteena oli nuorten naisten kaksisuuntaisen ja vuorovaikutteisen kotoutumisen vahvistaminen tanssin keinoin ja eri kieli- ja kulttuuritaustaisten nuorten naisten osallisuuden edistäminen.

Projektin avulla tuettiin nuorten ja syrjinnän vaarassa olevien naisten voimaantumista sekä kehitettiin ja edistettiin saavutettavaa ja inklusiivista harrastustoimintaa. Kohderyhmänä olivat erityisesti Suomeen muuttaneet nuoret, opiskelijat ja työttömät (15–30-vuotiaat). Toiminta sisälsi viikoittaisia tanssitunteja esimerkiksi Bollywood-tanssista ja afro-brasilialaisista

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

tansseista sekä tanssiesitysten valmistelua ja toteutusta kulttuuritapahtumissa. Projektia suunnitteli ja koordinoi monikulttuurinen nuorten naisten tiimi. Projektissa tehtiin yhteistyötä paikallisten yhdistysten sekä Oulun kaupungin kanssa.

[Dance Clubin esittely SPR:n sivuilla](#)

[Dance Club Oulu Facebookissa](#)

Muhoksen 4H-yhdistyksen **Liikuta mua -projektissa** nuorten vaikuttajien ryhmä suunnitteli ja toteutti yhdessä Muhoksen kunnan nuorisotoimen, Muhoksen seurakunnan sekä 4H-yhdistyksen kanssa nuorille suunnattua liikunnallista toimintaa. Projektissa järjestettiin Liikuta mua -tapahtuma, liikunnallinen pakopeli ja lajikokeiluja nuorille syyslomaviikolla 2020 sekä hankittiin yhteiseen käyttöön välineitä matalan kynnyksen liikunnan edistämiseksi.

Vaikuttajanuorten ryhmä on aivan uusi toimintamuoto Muhoksella. Ryhmä jatkaa toimintaansa kokeiluprojektin jälkeen suunnitellen harrastustoimintaa nuorille paikkakunnalla.

NOVA2-hankkeen kokeiluprojekteissa kehitettyä toimintaa on viety osaksi yhdistysten omaa toimintaa ja jatkosta on keskusteltu myös kuntien kanssa. Toiminta on voinut jatkua myös muun rahoituksen turvin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Kokeiluprojekteissa pyritään innostamaan mukaan henkilöitä, jotka liikkuvat vähän tai joille perinteiset liikuntaryhmät ovat fyysisesti tai psyykkisesti liian kuormittavia. Kokeiluprojektien suunnitteluun (mukaan lukien ideakilpailu) ja toteutukseen osallistuvat niin yhdistys- ja kuntatoimijat kuin kohderyhmään kuuluvat yhteiskehittämisen ajatuksia noudattaen. Koska kohderyhmän edustajat ovat mukana kokeiluprojektien suunnittelussa ja toteuttamisessa (joko kertomalla tarpeistaan ja toiveistaan tai olemalla mukana suoraan projektitiimissä), toiminnalla on paremmat mahdollisuudet olla kohderyhmän näköistä ja heille helpommin lähestyttävää.

Toimintamallin kautta haettavan ja tuettavan toiminnan tulee olla matalan kynnyksen liikuntaa tai liikunnallista tekemistä, jossa ei ole kyse suorituksista eikä siinä vaadita lajiosaamista. Kynnystä osallistua tämän kaltaiseen liikuntatoimintaan madaltaa myöskin se, että osallistuja voi itse päättää osallistumisensa tason, mikä mahdollista myös satunnaisen osallistumisen. Osallistumisen maksuttomuus tai edullisuus mahdollistaa kokeilut, joihin osallistujalla ei muuten olisi mahdollisuutta. Uudet kokemukset sekä turvallinen ja kannustava ilmapiiri tarjoavat osallistujille mahdollisuuden irrottautua tavanomaisesta arjesta, kokea onnistumisia ja löytää itsestään uusia voimavaroja.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toimintamalli perustuu ajatukselle siitä, että kehitettävä liikuntatoiminta vastaa kohderyhmän toiveisiin ja tarpeisiin, jotka on havaittu esimerkiksi eri toimijoita kuulemalla.

Jos mahdollista, kohderyhmän edustajat voivat osallistua projektitiimeihin, jotka jättävät ideoita ideakilpailuun. Kohderyhmän osallisuus toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa onkin yksi kokeiluprojekteihin valittavien ideoiden keskeisistä valintakriteereistä. Ideakilpailuun osallistuvat tiimit saavat palautetta ja tukea kilpailun järjestävältä toimijalta. Ideakilpailun järjestävä taho kerää projektitiimeiltä tietoa toiminnasta ja hyvistä käytännöistä.

Kohderyhmän edustajat ovat mukana kokeiluprojektien suunnittelussa ja toteutuksessa, ja osassa projekteista myös nimettyinä tiimin jäsenenä yhdistys- ja kuntatoimijoiden rinnalla. Kokeiluprojektien valintaraadissa on mukana asiantuntijoiden ja järjestäjätahon lisäksi kuntatoimijoita sekä kohderyhmän edustajia. Näin kaikilla mukana olevilla toimijoilla on aito mahdollisuus vaikuttaa toimintaan kokeiluprojektien suunnittelusta niiden toteuttamiseen asti. Järjestäjätaho arvioi yhdessä tiimien kanssa projektin toteutusta, vaikuttavuutta ja jatkumahdollisuuksia.

Kokeiluprojektin toteuttamisvaiheessa kohderyhmään kuuluvilla on mahdollisuus toimia vertaistoimijana esimerkiksi ryhmän vetäjän tai tapahtuman suunnittelijan roolissa. Yhteiskehittämisen prosessin kautta kohderyhmään kuuluvilla on vaikuttamisen lisäksi mahdollisuus saada seuraa ja mahdollisuus olla osa tiimiä ja yhteisöä, jonka työn tulos näkyy myös muille esimerkiksi harrastusmahdollisuuksien lisääntymisenä. Projektissa toimiminen vahvistaa samalla kansalais- ja demokratiataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttaminen, toisten kunnioittava kohtaaminen, etäyhteyksien hyödyntäminen, yhteiskunnan palveluiden käyttäminen ja tietämys jokamiehen oikeuksista.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Projekteissa voidaan luoda toimintaa ja harrastusmahdollisuuksia, joita kuka tahansa voi hyödyntää ja joiden tiimoilta eri väestöryhmät voivat kohdata toisiaan. Näin voidaan edistää yhteisöllistä hyvinvointia paitsi toimintaan osallistuvien kesken myös laajemmin alueella. Toisaalta projektien kautta toimintaa voidaan myös suunnata rajatulle kohderyhmälle ja vahvistaa heidän yhdenvertaisuuden kokemuksiaan sekä tukea pääsemistä osalliseksi yhteisestä hyvästä ja yhteisöstä. Toiminnalla voidaan kannustaa vähän liikkuvia liikkumaan, mitä kautta liikkumattomuudesta aiheutuvat yhteiskunnalliset seuraukset, kuten sosiaali- ja terveyspalveluiden ja työttömyysturvan kustannukset sekä tuloverojen menetys, saattavat pienentyä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminnalla on luotu uutta rakennetta matalan kynnyksen liikuntatoiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen yhteiskehittämisen keinoin. Yhteiskehittämistä toteutetaan toimintamallissa ideakilpailun ja kokeiluprojektien muodossa, kunta- ja yhdistystoimijoiden sekä kohderyhmän yhteistyönä. Samalla vahvistetaan kuntasektorin ja yhdistystoimijoiden välisiä yhteistyösuhteita sekä tarjotaan toiminnan kohderyhmälle uusi vaikuttamisen ja osallistumisen väylä. Mukana olevilla yhdistyksillä ja muilla organisaatioilla on mahdollisuus niin laajentaa kuin kehittää omia verkostojaan ja päästä testaamaan yhteistyön toimivuutta. Yhdessä toimiminen myös lisää osapuolten tietämystä niin liikuntatoiminnasta ja sen hyvinvointivaikutuksista kuin yhteiskehittämisestä toimintatapana.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Hankkeessa pyritään kehittämään kuntien ja yhdistysten liikuntatoimintaa siten, että toiminta on entistä paremmin kaikkien saatavilla ja kaikille löytyy mieleistä liikunnallista tekemistä harrastustaustasta riippumatta. Erityisesti on haettu ideoita työtä ja koulutusta vailla olevien tai vähän liikkuvien nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Uusia ideoita ja järjestämisen tapoja tarvitaan, koska liikunnallinen eriarvoistuminen on todellisuutta ja alkaa jo lapsuudessa. Liikunta-aktiivisuuteen vaikuttavat tutkimusten mukaan muun muassa alhainen koulutus- ja tulotaso, minkä lisäksi perinteinen urheiluseuratoiminta ei välttämättä tavoita tai houkuta syrjäytymisvaarassa olevia henkilöitä. Kunnan, kuntalaisten ja kolmannen sektorin kesken toteutetusta yhteiskehittämisestä on olemassa aiempia rohkaisevia tuloksia^{2,3} muun muassa osallisuuden edistämisen, palvelutuotannon ja kumppanuuksien kehittämisen näkökulmista. Tarpeesta toimintamallin kaltaiselle kehittämistyölle kertoo osaltaan sekin, että ideakilpailuihin on saatu projektiehdotuksia ja kokeiluprojekteilla on toteutettu matalan kynnyksen liikuntatoimintaa, mitä ei ole ennestään kunnassa tai alueella ollut. Ideakilpailun järjestäminen ei ole itsetarkoitus, mutta se on toimivaksi havaittu tapa saada ideat esille ja toimijat kohtaamaan sekä tukea näin kokeiluprojektissa toteutetun toiminnan jatkumista myös pysyvänä toimintana.

Hankkeessa toteutetun arvioinnin perusteella kokeiluprojektien myötä hyödynnettiin jo vakiintuneita yhteistyösuhteita, mutta myös avattiin uusia yhteistyön kumppanuuksia.

² Esimerkiksi Kuntalaislähtöinen kaupunkikehittäminen -hankkeen toiminta, ks. lisää <https://www.eura2014.fi/rriepa/projekti.php?projektikoodi=S20469>

³ Kansalaistoimijalähtöistä kaupunkikehittämistä Joensuussa, ks. lisää https://www.joensuu.fi/documents/7010836/7012090/Arviointijulkaisu_Joensuun_KAKE.pdf/9e48a696-be2b-a75b-aa2b-35890f2b9ffb

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimijat tavoittivat myös uusia kohderyhmiä mukaan toimintaansa, vaikka kohderyhmien tavoittamisessa oli osalla projekteista myös haasteita. Kohderyhmiltä saatu palaute toiminnasta oli positiivista, toiminnat olivat kohderyhmän eli tässä tapauksessa nuorten toiveiden mukaisia ja niistä pidettiin. Esille tulivat muun muassa innostaminen uuden lajin kokeilemiseen, uuden harrastuksen löytyminen, uudet ystävyysuhteet, onnistumisen kokemukset ja voimaantuminen.

Toimintamallissa uusia ideoita haetaan yhteiskehittämisen avulla siten, että toiminnan kohderyhmä on vahvasti suunnittelemassa ja toteuttamassa matalan kynnyksen liikuntatoimintaa tuomalla ideoita ja tarpeita esille sekä olemalla mukana projektitiimeissä ja asiantuntijaraadissa. Ideakilpailujen ja kokeiluprojektien avulla päästään lisäksi testaamaan erilaisia yhteistyömalleja ja tapoja toteuttaa liikuntatoimintaa. Nämä molemmat seikat lisäävät todennäköisyyttä sille, että löydetään yhtäältä parhaiten kohderyhmän tarpeisiin vastaavat liikuntatoiminnan muodot ja toisaalta toimivimmat yhteistyön tavat eri tahojen välillä. Tämä on toiminnan juurtumisen kannalta tärkeää.

Toimijoiden osaamisen ja sitä kautta varmuuden karttuminen liikuntatoiminnasta ja yhteiskehittämisestä sekä yhteistyöverkostojen vahvistuminen lisäävät osaltaan mahdollisuuksia toiminnan jatkumiseen pysyvänä toimintana. Toimintamallissa järjestävä taho myös pohtii erikseen kunkin projektitiimin kanssa projektin onnistumista ja toiminnan jatkamisen mahdollisuuksia, kuten rahoitusta ja yhteistyömalleja. Toimintamallin roolia matalan kynnyksen liikuntatoiminnan kehittämisessä pyritään edistämään myös esittelemällä toimintaa ja sen saavutuksia päättäjille ja muille asiasta kiinnostuneille. Esimerkiksi median taholta onkin osoitettu kiinnostusta kokeiluprojektien toimintaa kohtaan. On oleellista, että tuotetut materiaalit sekä hyvät kokemukset ja käytännöt tulevat asiasta kiinnostuneiden ja päättävien tietoon.

Osassa projekteista toiminta on jatkunut kokeiluprojektin jälkeenkin, mikä on vakuuttava osoitus toiminnan tarpeesta ja hyödyistä. Hankkeen loppujulkaisu, kuvaukset toteutetuista kokeiluprojekteista ja muut materiaalit tarjoavat lisäksi vinkkejä ideakilpailun ja kokeiluprojektien suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan liikuntatoiminnan kehittämisen tai kehittää sitä. Myös kokemusten vaihto ja yhteistyö muiden vastaavaa toimintaa toteuttavien tahojen kanssa voi olla hedelmällistä laajemman juurruttamisen ja näkyvyyden kannalta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Haasteena toimintamallin toteuttamisessa voi olla se, etteivät toimijat koe sitä omakseen eikä ideoita saada ideakilpailuun tai kohderyhmiä ei saada aktivoitua mukaan⁴. Tähän voidaan osaltaan varautua hyvällä ja hyvissä ajoin toteutetulla tiedottamisella. Juurtumista voidaan konkreettisesti edistää myös sillä, että esimerkiksi ideakilpailun järjestävä taho pystyy konkreettisesti tukemaan toimijoita muun muassa yhteistyökumppanien löytämisessä ja projekti-idean työstämisessä.

Pidemmällä tähtäimellä toimintamallin kaltaisen toiminnan juurtumisen kannalta oleellista onkin osallistavan suunnittelu- ja päätöksentekotavan yleistyminen kunnissa ja yhdistyksissä. Tähän voidaan vaikuttaa hyvien esimerkkien kautta ja tuottamalla tietoa toiminnan vaikuttavuudesta (ml. pidemmän aikavälin vaikutukset). Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että kuntien ja yhdistysten työntekijät ja luottamushenkilöt saavat riittävää koulutusta liikunnan terveys- ja hyvinvointivaikutuksista sekä osallistavista menetelmistä.

Toimintamallia voidaan edelleen kehittää laajentamalla kohderyhmää esimerkiksi aikuisiin vähän liikkuviin henkilöihin. Edelleen toimintamallia voidaan laajentaa soveltamalla mallia tiimien kanssa, joissa on yhdistysten ja kuntien lisäksi mukana esimerkiksi yrityksiä.

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta kaikilla kolmella osallisuuden osa-alueella, ja sen avulla alueelle, kuntaan, yhdistykseen ja urheiluseuroihin voidaan luoda uutta rakennetta matalan kynnyksen liikuntatoiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen. NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke päättyy elokuussa 2021, mutta toimintamalli pyritään juurruttamaan vakituiseksi käytänteeksi hankkeen päättyttyä. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

---

⁴ Johtuen haasteista kohderyhmän aktivoimisessa, NOVA2 -hankkeessa projektiehdotuksia arvioivassa asiantuntijaraadissa kohderyhmää edustivat osallisuusryhmässä ja järjestäjätahon toiminnassa mukana olevat nuoret.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osallistuva budjetointi – inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähiöön

Malli torjuu segregatiota. Lähiön asukkaat toteuttavat määrärahalta alueellisen, konkreettisen kehittämistoimen, jonka sisällön he päättävät itse. Toiminta edistää osallisuutta, osallistujien ylpeyttä omasta alueestaan ja heidän vaikutusmahdollisuuksiaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Inklusiivisella toimintatavalla uutta, ITU 2 -hanke (ESR 1.8.2017-31.7.2020), Oulu, Rajakylä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Oulun kaupunki ja Oulun diakonissalaitos.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Päivi Vuokila-Oikkonen, paivi.vuokila-oikkonen@diak.fi

Mallin kuvaus

Toimintamalli luo osallistuvan budjetoinnin avulla konkreettisen vaikuttamisen mahdollisuuden asuinalueelle, jonka asukkaista suuri osuus on heikoimmassa työmarkkina- asemassa olevia henkilöitä. Mallissa päätetään osallistuvan budjetoinnin prosessilla alueen kehittämiseen tarkoitetun määrärahan käytöstä, suunnitellaan yhteiskehittämisen hengessä kehittämisprojekti ja toteutetaan se yhteistoimin alueen asukkaiden kanssa. Keskeistä on saada aikaan jokin konkreettinen ja alueen asukkaiden yleisesti havaitsema positiivinen muutos, esimerkiksi alueen turvallisuuden tai viihtyisyyden paraneminen.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on kehitetty Oulussa, Rajakylän kaupunginosassa, missä budjetoinnilla siistittiin puistoksi rajakyläläisten nimeämä ja pelottavaksi sekä epäsiistiksi kokema Röllimetsä. Toimintamallissa sovelletaan Oulussa toimivaksi osoittautunutta yhdistelmää osallistuvan budjetoinnin määrärahamallista ja Porto Alegren mallista.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintamalli edistää osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa tarjoamalla konkreettisen käytännön, jonka avulla lähiön asukkaat voivat vaikuttaa oman alueensa kehittämiseen. Kehittämiprojekti luo uskoa siihen, että vaikuttaminen on mahdollista. Lisäksi yhteistyö kunnan kanssa auttaa ymmärtämään hallinnon toimintaa ja prosesseja. Budjetointiprosessia ei ole rajattu ainoastaan heikoimmassa työmarkkina-asemassa oleville, mutta heidän mukaan saamiseen kohdistetaan erityisiä resursseja, kuten kohdennettua viestintää tai ohjausta.

Toimintamalli edistää osallisuutta yhteisöihin. Toimintaan osallistumista ei ole rajattu pelkästään heikoimmassa asemassa oleville, koska tavoitteena on aluetta yhdistävä, yhteistä hyvää tuottava ja yhteisöllisyyttä edistävä käytäntö. Eri asemassa olevilla asukkailla on tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa silloin, kun aluetta kehitetään ihmisten sosiaaliekonomista taustaa tai työmarkkina-asemaa korostamatta. Yhdessä toimiminen luo yhteyksiä eri asukasryhmien välillä, ja voi siten parantaa myös väestösuhteita ja turvallisuuden tunnetta. On tärkeää, että esiin nousevat erimielisyydet ratkotaan oikeudenmukaisesti ja yhdenvertaisesti. Kaikki asialliset puheenvuorot ja näkökannat tulisi ottaa huomioon ja tarvittaessa tehdä päätökset äänestämällä.

Toteutunut kehittämiskohde tuottaa myös osallisuutta yhteiseen hyvään. Toiminta lisää yhteishenkeä alueella, kun suuri osa asukkaista näkee positiivisen muutoksen arkisessa elinympäristössään. Prosessissa mukana olleet saavat toimistaan tunnustusta osana yhteisöä. Itse toteutettu kehittäminen prosessi tuottaa myös ylpeyttä aikaansaadusta kehityksestä ja sitouttaa alueen asukkaita vaalimaan elinympäristöään. Ylpeys voi heijastua laajemminkin asuinalueen kehitykseen ja elinvoimaan, tai ainakin vaimentaa alueen negatiivista kierrettä.

Osallistuvan budjetoinnin avulla toteutettuun kehittämisprojektiin osallistuminen voi myös vaikuttaa osallistujan osallisuuteen omassa elämässään. Malli tarjoaa erilaisia tapoja osallistua. Omia ideoita ja tarpeita voi tuoda esille alustavassa kartoituksessa ja jokainen voi osallistua yhteiseen suunnitteluun, päätöksentekoon ja konkreettiseen kehittämistyöhön

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

hankkeen toteuttamisvaiheessa. Toimintaan voi osallistua omien taitojensa, osaamisensa ja kiinnostuksensa mukaan.

Uusia näköaloja voi aueta myös yksityiselämässä, kun eri palvelujen tai toimenpiteiden kohteena oleva henkilö osallistuu asuinalueen yhteisen projektin päätöksentekoon. Oman toiminnan arvon havaitseminen, usko mahdollisuuteen vaikuttaa elinympäristöönsä ja aluekehittämisen prosessien ymmärrys voivat lisätä myös yksilön motivaatiota ja hyvinvointia tuottamalla tunnetta ympäristön hallittavuudesta, ymmärrettävyydestä ja toiminnan merkityksellisyydestä. Lisäksi vapaaehtoistoiminta ja kehittäjäporukan hyvä henki voivat kohentaa osallistujien hyvinvointia uusien tuttavuuksien, hyötyliikunnan tai mielenvireyden avulla.

Sokran keräämä arviointiaineisto Rajakylän budjetoinnin osallistujilta viittaa siihen, että osallisuuden kokemus on lisääntynyt ja osallistujat kokevat ylpeyttä aikaansaadusta muutoksesta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Yhteiskunnallisen ja poliittisen vaikuttamisen eriytyminen väestöryhmien hyvinvointierojen mukaisesti on akuutti ongelma, joka uhkaa demokraattisen järjestelmän legitimitettiin. Kansalaisvaikuttamista edistäville, positiivisen erityiskohtelun käytännöille on tarvetta. Kunnat ja kaupungit käyttävät yhä useammin osallistuvan budjetoinnin toimintamallia kuntalaisten osallistumisen edistämisen menetelmänä. Kunnilla on kuntalain mukaan velvollisuus edistää kuntalaisten osallistumismahdollisuuksia. Osallistuva budjetointi on kunnille oiva keino toimeenpanna lakia.

Tämä toimintamalli poikkeaa joistakin käytössä olevista osallistuvan budjetoinnin menetelmistä siten, että se kohdistuu alkuperäisen Porto Alegren mallin hengessä juuri asuinalueelle, jolla asuu heikoimmassa asemassa olevia. Mallilla pyritään rohkaisemaan heitä, jotka ilman kannustusta osallistuvat vain harvoin yhteiseen kehittämiseen. Ilman kohdentamista vaarana on, että kuntien osallistavat toimet hyödyttävät vain muutenkin aktiivisesti osallistuvia ja lisäävät eroja osallistumisessa.

Toiminta on kehitetty Oulussa ja Rajakylän kaupunginosassa, mutta se on siirrettävissä muille alueille. Siirrettävyys edellyttää rahoittajaa – yleensä kuntaa tai kaupunkia – ja halua kehittää heikosta maineesta kärsiviä alueita. Itse päätettävän budjetin ei tarvitse olla suuri. Oulun kaupunki sijoitti osallistuvaan budjetointiin 35 000 euroa vuonna 2018, josta Röllimetsän kunnostukseen myönnettiin 4500 euroa. Rahoituksen lisäksi tarvitaan organisoiva taho, joka Rajakylän tapauksessa oli Euroopan sosiaalirahaston hanke, ITU2. Rajakylässä Röllimetsän kunnostuksen organisointiin tarvittiin palkattujen työntekijöiden panosta arviolta noin 1-2 henkilötyökuukautta. Taloudellisten resurssien lisäksi suuri rooli on

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

myös rahoittavan kunnan tai kaupungin yhteistyöasenteessa ja suhtautumisessa kuntalaisten omaehtoiseen aktiivisuuteen.

Osallistavaa budjetointia on arvioitu paljon kansainvälisesti. Sen on todettu tuovan paikallishallinnolle kustannussäästöjä erityisesti päätösten yleisen hyväksyttävyyden myötä. Työaikaa vievät hallintovalitukset vähenevät. Rajakylän toimintamallin arvioinnin tuloksia esiteltiin ITU2-hankkeen loppujulkaisussa. Siinä todettiin, että toiminnalla on saatu näyttöä koetun sosiaalisen hyvinvoinnin lisääntymisestä. Esimerkiksi asukkaiden luottamus kunnan poliittisiin päätöksentekijöihin, kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa sekä tyytyväisyys asuinalueen rakennettuun ympäristöön ja turvallisuuden tunne alueella ovat arvioinnin mukaan lisääntyneet.

Lopuksi

”Osallistuva budjetointi - inklusiivisella toiminnalla osallisuutta lähiöön” on toimintamalli, jonka avulla kuntien käyttöön yhä laajemmin vakiintunut osallistuva budjetointi saadaan toimimaan paremmin heikommassa sosio-ekonomisessa asemassa olevien kannalta. Toimintamallia voi soveltaa itsenäisesti tai osana kunnan laajempaa osallistuvan budjetoinnin prosessia kuten Oulussa oli tehty. Kaikissa tapauksissa se on sovitettava paikallisiin erityispiirteisiin ja hallinnon tavoitteisiin.

ITU2-hanke päättyi heinäkuussa 2020. Osallistuvan budjetoinnin toimintamallin juurtumisen Rajakylään mahdollistaa hankeaikana kerätty kokemus ja se, että osallistuva budjetointi on kirjattu Oulun kaupungin strategiaan.

Lähteet

Vuokila-Oikkonen, P. Hyväri, S. & Keskitalo, E.: [Asukkaat alueen hyvinvoinnin rakentajina – Kokemuksia Oulun Rajakylän kehittämisestä](#). Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki 2020.

Vuokila-Oikkonen, P. Jokinen, P. Hyvinvointia ja turvallisuutta yhteiskehittämällä: osallistuvan budjetoinnin kokeilu, turvallisuuskävelyt ja ”roskishölkät”. Teoksessa Vuokila-Oikkonen, P., Hyväri, S. Keskitalo, E. (toim.) 2020. [Asukkaat alueen hyvinvoinnin rakentajina – kokemuksia Oulun Rajakylän kehittämisestä](#). Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Vuokila-Oikkonen P., Hyväri S., & Kittilä E. 2018. Osallistuva budjetointi asukkaiden yhteisöllisyyden ja paikallisen kehittämisen menetelmänä – esimerkkinä Oulun Rajakylän kokeilu. Ratkes, Ratkaisu- ja voimavarakeskeisen kulttuurin lehti 2/2018, 48–53.

Nousiainen M. & Vuokila-Oikkonen P. 2020. ”Kyllä mä rinta rottingilla kuljen siitä ohitse.” – Kuinka oman elinympäristön kehittäminen edistää osallisuuden kokemusta. Dialogi. Hyväksytty julkaistavaksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osallisuus sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnassa

Osallisuus sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnassa tarkoittaa palveluja käyttävien kuntalaisten monipuolisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa julkisen hankinnan valmisteluun, kilpailutukseen sekä toiminnan kehittämiseen ja toteuttamiseen hankinnan sopimusaikana.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Tässä tapauksessa Sokra-hanke on arvioinut itse kehittämäänsä toimintamallia.

Kehittäjä

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra (ESR 1.10.2014–20.9.2020), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Taina Schneider, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, etunimi.sukunimi@thl.fi

Mallin kuvaus

Julkinen toimija voi monin tavoin edistää palvelujen käyttäjien osallisuutta hankinnan kaikissa vaiheissa.

Hankinnan valmisteluvaiheeseen soveltuvia keinoja ovat esimerkiksi palvelunkäyttäjille ja heidän läheisilleen järjestettävät seminaarit ja keskustelutilaisuudet, kyselyt, asiakas- ja asukasraadit ja käyttäjälähtöinen yhteissuunnittelu. Valmisteluvaiheessa voidaan hyödyntää myös palvelumuotoilua. Lisäksi asiakkaat tai esimerkiksi heitä edustavat potilasyhdistykset

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

voidaan kutsua mukaan palvelujen tuottamisesta kiinnostuneille järjestettäviin markkinavuoropuheluihin.

Hankinnan kilpailutusvaiheessa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi tarjouspyynnössä kuvattavien tavoitteiden, palvelukuvauksen ja tarjousten vertailuperusteiden viimeistelemisessä.

Hankinnan sopimusaikana palvelujen käyttäjät osallistuvat esimerkiksi kokemusasiantuntijan ja vertaisen rooleissa palvelujen kehittämiseen, tuottamiseen ja arvioimiseen ammattilaisten rinnalla.

Kohderyhmä

Toiminta on suunnattu julkisille organisaatioille, palveluja tuottaville yrityksille ja järjestöille sekä palveluiden käyttäjille. Malli pyrkii vastaamaan järjestelmätason hallinnan ongelmiin, joiden seuraukset näyttävät kohdentuvan eniten apua tarvitseviin, kuten vanhuksiin, lapsiin ja nuoriin sekä mielenterveyden häiriöitä ja päihdeongelmia kokeneisiin.

Osallisuutta edistävän hankinnan periaatteet

Osallisuutta edistävän sosiaali- ja terveyspalvelujen hankinnan kolme toisiaan tukevaa periaatetta ovat

1. kumppanuus (4P-kumppanuus, Public-Private-People Partnership)
2. yhteistuotanto (co-production)
3. tulosperusteisuus (outcome-based).

Kumppanuudella tarkoitetaan perinteistä laajempaa kumppanuutta julkisten ja yksityisten toimijoiden sekä kansalaisten kesken. Se tarkoittaa käytännössä esimerkiksi osaamisen ja resurssien jakamista, muun muassa avoimen viestinnän avulla.

Yhteistuotannolla tarkoitetaan kansalaisten osallistumista palvelujen käyttäjinä tai alueen asukkaina palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin.

Tulosperusteisuus tarkoittaa, että toimijat sopivat yhdessä toiminnalla tavoiteltavista tuloksista ja vaikutuksista perinteisen tuotosten määrittämisen sijaan.

Julkisissa hankinnoissa kuvatut osallisuutta edistävät periaatteet sisältyvät erityisesti innovatiivisiin ja tulos- tai vaikuttavuusperusteisiin hankintoihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Vuoropuheleva prosessi – esimerkkinä innovatiivinen huumehoidon hankinta Tampereella

Osallisuutta edistävä hankinta etenee vuoropuhelevana prosessina, jossa osallisuutta edistävän sopimusajan toiminnan edellytykset rakennetaan hankinnan valmisteluvaiheessa ja kilpailutuksessa.

Osallisuutta edistävän hankinnan periaatteiden toteutumista on tarkasteltu tapaustutkimuksessa (Schneider 2019), jossa tapauksena toimi Tampereen kaupungin innovatiivinen huumehoidon hankinta (2017 alkanut sopimuskausi). Tampereen kaupungin hankinnassa palvelujen käyttäjät osallistuivat hankintaa valmisteltaessa vain palvelumuotoiluun, mikä on sellaisenaan kapea osallistumisen muoto. Palvelumuotoilun pohjalta palveluille asetetut tavoitteet ohjasivat kuitenkin markkinavuoropuhelua ja kilpailutuksen neuvottelumenettelyä kaupungin ja palvelujen tuottamisesta kiinnostuneiden toimijoiden kesken. Esimerkiksi laadun vertailuperusteina kilpailutuksessa toimivat palvelumuotoilussa esiin tulleet palvelun käyttäjien toivoma yhteisöllisyys ja mahdollisuus kokemusasiantuntija- ja vertaistoimintaan. Yhteistuotanto valmisteluvaiheessa voi auttaa ennakoimaan joitakin toimintaan liittyviä haasteita. Se auttaa myös toteuttamaan kokonaisvaltaisia palvelukokonaisuuksia.

Kaupunki päätti lisäksi pyytää tarjoukset palveluntuottajien muodostamilta konsortioilta, mikä tuki palveluntuottajien keskinäisen kumppanuuden muodostumista. Sopimukset päätettiin tehdä pitkäkestoisina kumppanuussopimuksina ja sopimuksen ohjausryhmän jäsenenä toimivat asiakasedustajat yhdessä kaupungin ja palveluntuottajien edustajien kanssa. Huumehoidon hankinnan alkuvaiheessa luotiin näin sopimuskauden osallisuuden edistämisen rakenteet. Perinteisissä hankinnoissa sopimukset on määritelty hyvin tarkasti ennalta, vaikka tilanteet muuttuvat. Mallissa jatkuvan kehittämisen prosessi on tärkeä.

Ammattilaisten tulee ymmärtää palvelun käyttäjät tasaveroiseksi osapuoleksi. Voi ottaa aikansa, ennen kuin eri osapuolten roolit hälvenevät yhteisessä toiminnassa niin että esimerkiksi palvelun käyttäjät rohkaistuvat osallistumaan tasaveroisesti ja esimerkiksi ohjausryhmä lähtee toimimaan hyvin. Luottamuksen rakentumiseen osapuolten kesken tarvitaan vuorovaikutusta.

Tarve suunnitteluvaiheessa ja kiinnittyminen

Toimintamallin taustalla on yleisesti palvelujärjestelmän siiloutuminen, pirstaleisuus, yleiset hallinnan ongelmat, palvelujärjestelmän kompleksisuus ja tässä ympäristössä perinteisin menettelyin tehdyt hankinnat. Näiden järjestelmätason hallinnan ongelmien seuraukset näyttävät kohdentuneen eniten apua tarvitseviin, kuten vanhuksiin, lapsiin ja nuoriin sekä mielenterveyden häiriöitä ja päihdeongelmia kokeneisiin. Uusi julkinen hallinta (New Public

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Governance, NPG) pyrkii korjaamaan edellä todettuja ongelmia kompleksiseen ympäristöön paremmin sopivin ratkaisuin.

Julkisissa hankinnoissa esimerkiksi niin sanotut innovatiiviset hankinnat ja tulos- tai vaikuttavuusperusteiset hankinnat soveltavat uuden julkisen hallinnan periaatteita. Esimerkiksi Tampereen kaupunki kehitti innovatiivisten hankintojen johtamista vuosina 2015–2018 ja teki pilottihankintana muun muassa innovatiivisen huumehoidon hankinnan. Palvelujen toteuttamisessa hyödynnettiin monituottajamallia, yhteiskehittämistä ja tulosperusteisuutta. Toiminta kiinnittyy palvelujärjestelmään, yrityksiin ja järjestöihin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Palvelun käyttäjille etsitään paremmin sopivia ratkaisuja hankintojen kehittämisen kautta. Palvelun käyttäjät pääsevät osallistumaan hankintaan eri vaiheissa. Toimintaan voi osallistua esimerkiksi päihdeongelmista kärsivä henkilö, kun toiminta toteutetaan sopivalla tavalla. Esimerkiksi ohjausryhmän toimintaan osallistuminen vaatii palvelun käyttäjältä kuitenkin aktiivisuutta, sitoutumista ja hyvää toimintakykyä. Palvelun käyttäjille yhteistuotanto voi tuoda merkitystä ja sisältöä elämään ja vahvistaa sosiaalista osallisuutta, parempien palvelujen lisäksi.

Kohderyhmän tarpeita selvittäessä kuullaan kohderyhmää itseään. Palvelujen käyttäjät osallistuvat käyttämänsä palvelun parantamiseen ja pääsevät näin myös vaikuttamaan. Ammattilaisten ja palvelun käyttäjien suhteet voivat muuttua yhteisen työskentelyn myötä välittömämmiksi ja ammatillaiset saada uusia välineitä työhönsä.

Eri osapuolet osallistava toimintamalli luo myös välillisesti turvallisempaa arkea, kun ihmiset saavat tarvitsemaan apua. Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti heikoimmassa asemassa olevat palvelun käyttäjät.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toimintamallin luomisessa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa. Malli edustaa uudenlaista toimintaa, sillä siinä lähdetään hankkimaan palvelua, jonka lopullista muotoa ei vielä tunneta ja jota kehitetään prosessinomaisesti hankinnan eri vaiheiden aikana. Esimerkkinä toimivassa Tampereella toteutetussa huumehoidon hankinnassa tehty kumppanuussopimus tuli voimaan vuonna 2017 ja toiminta on edelleen kehitteillä.

Toimintamalli on siirrettävissä eri kuntiin ja eri palveluihin. Toimintamallin siirrettävyys edellyttää osaamista ja sopivaa johtamistapaa. Tarvitaan koulutusta henkilöstölle ja henkilöstön tulee totutella uudenlaiseen kulttuuriin, jossa toimintaa suunnitellaan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kumppaneiden kanssa. Toiminta vaatii roolien miettimistä ja tarvittaessa uusien tehtävien luomista.

Haasteena ovat palvelun käyttäjien erilaiset mahdollisuudet osallistua palvelujen kehittämiseen. Eriarvoistumista voidaan ehkäistä käyttämällä monipuolisesti kulloinkin parhaiten soveltuvia yhteistuotannon menetelmiä. Voidaan esimerkiksi mennä sinne missä ihmiset ovat ja kohdata heidät siellä, tai viedä esimerkiksi palvelumuotoilu tai raati palvelukeskukseen sen sijaan, että kutsuttaisiin ihmisiä kaupungintalolle tai vastaamaan verkossa. Toimintamallin riskinä voi olla vastuiden hämärtyminen, kun päätökset tehdään isommalla joukolla. Vastuiden ei tule siirtyä esimerkiksi kokemusasiantuntijoille.

Mallissa on lähdetty hakemaan toimintatapaa, jossa palvelun vaikutusten ajatellaan syntyvän ei yhdestä toimijasta tai palvelusta, vaan erilaisista toiminnoista. Vaikutuksia on tällöin vaikeampi mitata. Toimintamallissa tulee kehittää tähän tarkoitukseen sopivia ja helppoja mittareita.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille

Osallisuussparrauksessa kunnan esihenkilöt saavat tukea osallisuustyön johtamiseen sekä työkaluja osallisuuden edistämiseen kunnissa. Sparrausta antaa osallisuuden edistämisen viitekehysten ja työkalut tunteva henkilö tai toinen osallisuussparrausta saanut kunta.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Tässä tapauksessa Sokra-hanke on arvioinut toimintamallia, jonka kehittämisessä se on ollut mukana.

Sisällys

Arvio toimintamallista: Osallisuussparraus kunnan esihenkilöille.....	1
Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajille.....	4
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	6
Yhteenveto.....	7

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Kestävä kaupunki -ohjelma, Ympäristöministeriö (2019–2023), Kehitetty yhteistyössä Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran kanssa.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Anna-Maria Isola, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, etunimi.sukunimi(a)thl.fi (oli yksi Kestävä kaupunki -ohjelma puitteissa järjestettyjen osallisuussparrauksien vetäjästä)

Mallin kuvaus

Osallisuussparraus antaa kuntien esihenkilöille tilaa miettiä osallisuutta ja osallisuuden edistämistä omalla toimialueella. Uudenlaiset, ihmettelevät kysymykset avaavat huomaamaan osallisuuden edistämisen mahdollisuudet. Sparraaja johdattelee sopivien osallisuuden edistämisen työkalujen äärelle.

Sparrauksen aluksi kartoitetaan kunnan tilanne ja tarpeet osallisuuden edistämisen suhteen. Sparrauksen tavoitteet mietitään yhdessä sparrattavien kanssa. Tavoite voi olla esimerkiksi osallisuusohjelmatyön aloittaminen tai sen konkretisointi kunnan eri toiminnoissa. Sparrauksesta voi saada tukea myös esimerkiksi osallistuvan budjetoinnin kehittämiseen. Jo tehty työ osallisuuden edistämiseksi tunnistetaan, minkä on tarkoitus vahvistaa osallisuuden edistämisen hyvää kierrettä kunnassa.

Sparraus vahvistaa kunnan osallisuusohjelman yhteyttä koko kunnan tekemään työhön ja tavoitteisiin. Kunta voi saada sparrauksesta sytykkeen nimetä osallisuuden edistämisestä vastaavan henkilön kuntaan.

Toimintaympäristö

Toimintamallia voidaan soveltaa kaikkien kuntien kanssa, jotka haluavat lisätä ymmärrystä osallisuudesta ja haluavat uusia työkaluja kuntalaisten osallisuuden edistämiseen. Sparrausta voidaan järjestää kunnan tarpeet huomioiden kunnan esihenkilöille sekä työntekijöille.

Soveltuvien osin toimintamallia voi hyödyntää missä tahansa organisaatiossa, jonka tavoitteena on osallisuuden edistäminen. Esimerkiksi hyvinvointialueet ovat mallin potentiaalinen sovellusalue, kun ne käynnistävät kunnolla toimintansa ja toiminta tarkentuu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kunnat ovat johtavassa asemassa ihmisten osallisuuden edistäjinä. Tämän toimintamallin kohderyhmää ovat kaikki kunnissa ja kaupungeissa työskentelevät johto- ja esihenkilöt sekä heidän alaisinaan työskentelevät kunnan työntekijät. Lisäksi henkilöstö saa sparrauksen ajaksi tauon perinteisestä tehtäväkuvastaan ja sitä kautta mahdollisuuden miettiä oman työnsä myönteisiä vaikutuksia ihmisten arkeen. Tulevaisuudessa potentiaalista kohderyhmää ovat myös hyvinvointialueiden johto- ja esihenkilötehtävissä työskentelevät ja heidän alaisensa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Osallisuussparraus voi kiinnittyä esimerkiksi kunnan osallisuusohjelman laatimiseen ja käytännön toteuttamiseen. Sparraus voidaan toteuttaa esimerkiksi 3–5 kertaa järjestettävänä tapahtumana, joka voidaan järjestää myös verkon välityksellä. Tapahtumat on suunnattu esihenkilöille.

Esimerkki kolmen sparrauskerran ohjelmasta:

1. tapahtuma: Miksi osallisuus on tärkeää?
2. tapahtuma: Miten esihenkilöt ymmärtävät osallisuuden ja mitä he voivat tehdä kuntalaisten osallisuutta vahvistavasti omilla toimialueillaan?
3. tapahtuma: Miten voin esihenkilönä tukea työntekijöitäni osallisuuden edistämistyössä?

Sparraus suunnitellaan yhdessä kunnan johtavassa asemassa olevan edustajan kanssa (esim. kehittämispäällikkö tai palvelualuejohtaja). Sparrauksen onnistumisen edellytys on motivoitunut kunnan henkilöstö. Sparrauksessa kysymysten esittäminen on tärkeämpää kuin osallisuuden tietopohjan tuntemus.

Sparraaja voi hyödyntää esimerkiksi näitä Sokra-koordinaation tuottamia välineitä:

[Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko \(Thl.fi\)](#)

[Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet \(Thl.fi\)](#)

[Osallisuuden 24 apukysymystä \(Thl.fi\)](#)

[Osallisuuden edistämisen mallit \(Thl.fi\)](#)

Sparraukseen osallistuvat esihenkilöt palvelualueittain laativat henkilöstön kanssa yhteistyössä konkreettisen suunnitelman toimista, joilla pyritään edistämään osallisuutta. Suunnitelmat laaditaan sparrauskertojen välillä ja niiden toimeenpanosta ja toimeenpanon aikataulusta sovitaan sparraustapahtumissa. Myös muita välitehtäviä voidaan toteuttaa. Tavoitteiden toteutuminen tehdään näkyväksi kunnan johtoryhmässä ja parhaimpia käytäntöjä pyritään vahvistamaan ja hyvän kierrettä jatkamaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sparrauksella voi olla kolme erilaista vetäjää:

- osallisuusasiantuntija → kunta
- osallisuussparrausta saanut kunta → kunta
- kuntalainen → kunta

Mallin mukaisesti sparrausta voi antaa kuka tahansa, jolla on ymmärrys osallisuudesta ilmiönä ja tietoa osallisuuden edistämisen keinoista, tai toisen sparrausta saaneen kunnan edustaja.

Osallisuussparraaja voi olla esimerkiksi kunnan tai alueen osallisuuskoordinaattori, järjestön tai tutkimuslaitoksen osallisuusasiantuntija tai osallisuustutkija. Tiedustele sparraajia esimerkiksi alueellisesta osallisuusverkostosta, THL:stä, Diakonia-ammattikorkeakoulusta tai Kuntaliitosta.

Myös kuntalainen voi toimia sparraajana ja kertoa omasta näkökulmastaan, mikä edistäisi hänen viiteryhmänsä osallisuutta kunnassa. Tällöin sparrauskerran tavoitteena on kunnan kehittämiskohteen huomioiminen kuntalaisen näkökulmasta. Kuntalainen voi sopia yhdessä kunnan työntekijän kanssa sparrauksen sisällön. Kunta voi näin hyödyntää asiakasnäkökulmaa suunnitellessaan uutta toimintaa.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Sparraaja suunnittelee sparrauksen ohjelman yhdessä kunnan edustajan kanssa. Suunnittelussa huomioidaan kunnan tilanne osallisuuden edistämisen suhteen: onko kunnalla osallisuusohjelmaa, miten osallisuus näkyy hyvinvointikertomuksessa, onko osallisuuden edistäminen vastuutettu ja resursoitu ja niin edelleen.

Sparrauksen ohjelman lisäksi kunnan viranhaltija suunnittelee yhdessä sparraajan kanssa esihenkilöille välitehtävät, joihin lukeutuu palvelualueittain tehtävä suunnitelma konkreettisista osallisuuden edistämisen suunnitelmista. Välitehtävien tarkoituksena on tarjota mahdollisuuksia miettiä osallisuusteemaa oman työn ohessa.

Sparrauksen onnistumisen edellytys on sparrauksen kohderyhmän toiveisiin ja tarpeisiin tutustuminen. Sparraaja tutustuu näihin sekä kunnan edustajan kanssa että itse sparraustapaamisissa.

Sparrauskerrat kannattaa sovittaa esihenkilöille suunnattujen jo sovittujen tapaamisten yhteyteen. Tällöin osallisuustyö ei määriy ylimääräisenä työnä ja henkilöstön motivaatio osallistua työskentelyyn voi olla korkeampi. Palvelualuekohtaisten suunnitelmien tekoon osallistettavaa henkilöstöä informoidaan hyvin käynnissä olevasta sparrauksesta ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

raportoidaan tuloksista myös myöhemmin, jotta myöskään he eivät koe suunnitelman tekoa ylimääräisenä työnä ja he ovat motivoituneita.

Sparrauksesta ja sen tavoitteista kannattaa viestiä johdolle ja henkilöstölle sisäisesti, ja aiheesta voidaan myös tiedottaa kuntalaisia ja paikallismediaa. Sparraustapahtumien jälkeen tapahtumiin osallistuneille kannattaa järjestää mahdollisuus antaa palautetta.

16 kuntaa sai sparrausta kestävä kaupunki -ohjelmassa

Kestävä kaupunki -ohjelmassa hakemusten perusteella valitut 16 kuntaa sai kevään 2020 aikana avukseen asiantuntijan osallisuuden edistämistyöhön. Kunnat toivoivat tukea eri ihmisryhmien osallisuuden edistämiseen sekä osallistumis- ja yhteistyökäytäntöjen kehittämiseen muun muassa maankäytön ja palvelujen suunnittelun ja ilmasto-ohjelmien yhteydessä. Sparrausten teemoina olivat muun muassa osallistuva budjetointi, aluetyö, ikääntyneet ja maahanmuuttajat.

[16 kaupungin kokemuksia osallisuussparrauksesta: Tarinoita osallisuuden edistämisestä \(pdf\) \(kestavakaupunki.fi\)](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Mallin oletuksena on, että esihenkilöiden osallisuuden vahvistuminen lisää heidän mahdollisuuksiaan toimia kunnassa osallisuutta edistävästi ja siten mallista hyötyvät välillisesti kaikki kunnan asukkaat. Tavoitteena on, että asukkaiden osallisuus lisääntyy kaikilla osallisuuden osa-alueilla: osallisuus omassa elämässä, osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä osallisuus yhteisestä hyvästä.

Sparraukseen osallistuvat kunnan esihenkilöt saavat sparrauksessa mahdollisuuden oman työnsä yhteiskehittämiseen muiden kollegoiden kanssa. Sparrauksen puitteissa tapahtuva yhteiskehittäminen lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Parhaimmillaan oman työn osallisuutta lisäävät toimet saavat näkyvyyttä oman työalueen ulkopuolelta, mikä voi parantaa myös työhyvinvointia.

Sparraukseen osallistuvilla on mahdollisuus tuoda oma äänensä kuuluviin sparraustilaisuuksissa mutta myös kirjallisesti välitehtävien ja palautekyselyn muodossa. Sparraus on käytännönläheistä, mikä tarkoittaa, että esihenkilöille annetaan paljon tilaa itse miettiä osallisuuden edistämistä omassa työympäristössään.

Tieto osallisuuden monitahoisista vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin motivoi henkilöstöä osallisuuden vahvistamiseen ja syrjinnän ehkäisemiseen. Sparrauksen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhteydessä esitellään osallisuuden yhteyttä terveyden ja hyvinvoinnin tekijöihin. Yksi idea on esitellä sparrauksessa kunnan indikaattoritietoja terveyden ja hyvinvoinnin osalta.

Koko sparraukseen suoraan tai välillisesti osallistuva henkilöstö tulee osalliseksi yhteisen hyvän rakentamisesta. Sparrauksen antia ovat konkreettiset keinot osallisuuden edistämiseen omassa työssä ja näistä keinoista keskustellaan yhteisesti ja pienemmissä ryhmissä. Henkilöstö saa sparrauksen ajaksi tauon perinteisestä tehtävänkuvastaan ja sitä kautta mahdollisuuden miettiä oman työnsä myönteisiä vaikutuksia ihmisten arkeen. Tämä tukee ammatillisen identiteetin ja ammattilypeyden vahvistumista.

Kuntien organisaatioissa työskenteleville sparraus on tilaisuus päästä vaikuttamaan myönteisesti omaan työkuvaan. Parhaimmillaan vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä työhyvinvointi ja autonomisuuden tunne vahvistuvat.

Sparraus vahvistaa kunnan osallisuusohjelman yhteyttä koko kunnan tekemään työhön ja tavoitteisiin. Kunta voi saada sparrauksesta sytykkeen nimetä osallisuuden edistämisestä vastaavan henkilön kuntaan.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kuntalaki velvoittaa kuntia laatimaan osallisuusohjelman kuntiin. Osallisuusohjelmasta ei välttämättä vastaa kunnassa kuitenkaan kukaan. Sparraus muodostaa tilan kunnan henkilöstölle avartaa näkemyksiä osallisuuden edistämiseen liittyen ja antaa konkreettisia työkaluja siihen, miten osallisuusohjelman kirjauksia olisi mahdollista toteuttaa käytännössä.

Osallisuudesta ja osallisuuden edistämisestä on tarjolla valtavasti tutkimustietoa.

Osallisuuden edistäminen on kuitenkin niin kokonaisvaltainen kunnan toimintakulttuuria muuttava ajatusrakennelma, että on välttämätöntä varata aikaa sen hahmottamiseen, mitä kaikkea osallisuus ja osallisuuden edistäminen tarkoittaa kunnan toiminnan kontekstissa.

Tutkimuksissa on todettu osallisuuden kytkökset hyvinvointiin ja terveyteen. Useat kunnat näkevät osallisuuden edistämisen tärkeänä kunnan elinvoimaisuuden ylläpitäjänä.

Toimintamallista on saatu hyvää palautetta osallisuussparraukseen osallistuneen Hollolan kunnan edustajilta. He kokivat, että henkilöstön ymmärrys osallisuuden edistämisen mahdollisuuksista lisääntyi ja esihenkilöt huomasivat useita konkreettisia toimia osallisuuden edistämiseksi. Osallisuussparraukseen osallistunut kunta nimesi osallisuuden edistämisestä vastaavan, joka sparrausta saaneessa kunnassa toimii hallinto- ja talousjohtaja (konsernipalveluiden toimialajohtaja). Sparrauksen lopuksi on hyvä sopia ajankohta, jolloin osallisuutta edistävät toimet kartoitetaan ja niiden edistymistä seurataan. Tämä voi olla yhteispalaveri kunnan johdon kanssa. Näin varmistetaan, että sparrauksessa tehty kehittäminen etenee käytäntöön.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhteenveto

Tällä hetkellä osallisuussparraukselle ei ole varattu erillistä rahoitusta. Sparraustehtävä tulisi tällöin sisällyttää jo olemassa olevaan tehtävänkuvaan. Kunta–kunta-sparrauspari voi toimia ilman erillistä rahoitusta, kunhan on taho, joka saattaa kunnat yhteen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osallisuustyön vertaismentorointi

Vertaismentorointi on tiedon ja kokemusten vaihtoa toisen osallisuustyötä tekevän osallisuustyön ammattilaisen kanssa. Osapuolet oppivat toisiltaan ja auttavat toisiaan kehittymään. Osallisuustyön hiljainen tieto leviää vertaismentoroinnin myötä. Mallin avulla pyritään myös vakiinnuttamaan osallisuutta organisaatioon.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Tässä tapauksessa Sokra-hanke on arvioinut itse kehittämänsä toimintamallia.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle	4
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa	4

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuustyön ideat yhteiseen jakoon.....	4
Vertaismentoroinnin suuntana yhteinen hyvä	5
Vertaismentoroinnin voi liittää osaksi osallisuutta edistävien rakenteiden luomista.....	5
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	5

Kehittäjä

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra (ESR 2014-2023).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Erika Mäntylä, Terveiden ja hyvinvoinninlaitos,
etunim.sukunimi@thl.fi

Mallin kuvaus

Toimintaympäristö

Toimintamalli soveltuu hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestöjen osallisuutta edistävien toimintojen tunnistamiseen ja osallisuustyön tavoitteiden määrittelyyn. Osallisuuden edistäminen on iso toimintakulttuurin muutos, johon osallisuustyötä tekevät saavat vertaismentoroinnista tukea.

Hyvinvointialueilla ja kunnissa tätä mallia voidaan hyödyntää osallisuusohjelman valmisteluun, osallisuuden edistämisen rakenteiden luomiseen ja osallisuuden johtamisen ja seurannan suuntaviivojen määrittämiseen.

Kunnissa ja hyvinvointialueilla tämä malli tukee hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä, mikä edistää osallisuutta. Malli tukee myös osallisuustyötä yhdyspinnoilla.

Järjestötoimijat hyötyvät tästä mallista yhtä lailla kuin alueiden ja kuntienkin edustajat. Osallisuuden näkökulmasta yhteistyö ja kumppanuuksien luominen hyvinvointialueiden kanssa on tärkeää järjestötoimijoille.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Osallisuustyön vertaismentoroinnista hyötyvät kaikki osallisuuden edistämisen parissa työskentelevät, jotka ovat valmiita luottamukselliseen vuorovaikutukseen ja tavoitteelliseen työotteeseen. Vertaismentorointi sopii ammattilaisille, jotka ymmärtävät yhteisen tekemisen ja yhteisen oppimisen merkityksen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Vertaismentoroinnin aluksi on hyvä puhua siitä, mitä osallistujat ymmärtävät osallisuuden tarkoittavan. Osallisuus-käsityksen tiedostaminen on hyvä alku mentoroinnille. Käsityksestä keskustelu voi auttaa hahmottamaan osallisuuden edistämistä osana organisaatiota.

Vertaismentorointi perustuu tasa-arvoiseen kohtaamiseen. Osallistujat voivat vuorotellen antaa tukea ja saada sitä osakseen.

Vertaismentorointia voidaan hyödyntää osallisuustyön kehittämisen prosessissa, jossa on mukana myös ulkopuolinen osallisuussparraaja. Vertaismentorointi voi esimerkiksi edeltää tai seurata osallisuussparrausta.

Haluan vertaismentorointia, mitä teen?

Vertaismentoroinnin kumppani on hyvä hankkia oman organisaation ulkopuolelta. Etsi sinua kiinnostava tilaisuus ja kysy kollegalta, kiinnostaisiko häntä vertaismentorointi. Voit ehdottaa vertaismentorointia etätapahtumassa esimerkiksi chat-viestillä. Viestin oheen voit liittää linkin tähän toimintamalliin. Sovi tapaaminen virtuaalisesti tai livenä. Yksi kerta voi olla 1–1,5 tunnin mittainen. Mieti ennen tapaamista ja kirjaa ylös, mitä haluat mentoroinnin avulla oppia.

1. Osallistu tapahtumaan, jossa on kollegoitasi eri organisaatioista.
2. Etsi tapahtumasta kollega tai kollegoja, jolta haluat oppia osallisuustyöstä.
3. Sovi tapaaminen pareittain tai ryhmässä.
4. Mieti ennen tapaamista ja kirjaa ylös, mitä haluat vertaismentoroinnissa oppia

Olen sopinut vertaismentoroinnin, mistä siellä kannattaa jutella?

Vertaismentorointi on täysin osallistujien tarpeista lähtevää. Kannattaa miettiä etukäteen, mikä omassa osallisuustyössä mietityttää ja missä olet kokenut onnistumisia. Tässä ehdotuksia vertaismentoroinnin sisällöksi:

1. Kuulumiset ja tilannekuva
2. Toiveet uuden oppimisesta
3. Tässä myös aiheita: osallisuusohjelman valmistelu, osallisuustyön resurssit ja toteutus, osallisuustyön painopisteet, osallisuutta tukeva viestintä, paljon palveluita käyttävät mukaan palvelujen suunnitteluun
4. Voi hyödyntää keskustelun tukena myös: [Osallisuuden 24 apukysymystä \(Thl.fi\)](#)

Muita hyödyllisiä linkkejä:

- [Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet \(Thl.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- [Osallisuutta edistävä hallintomalli \(Thl.fi\)](#)
- [Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko \(Thl.fi\)](#)
- [Osallisuuden edistämisen mallit \(Thl.fi\)](#)

Vertaismentoroinnin tavoite muodostetaan yhdessä

Ennen vertaismentoroinnin tapaamista on hyvä keskustella mentoroinnin tavoite. Mentorointia voi toteuttaa sekä pareittain tai ryhmässä.

Vertaismentorointikertoja voi olla yksi tai useampi

Joskus yksikin vertaismentorointikerta voi viedä eteenpäin. Tarpeen mukaan vertaismentorointia voi järjestää niin monta kertaa kuin on tarpeen.

Vertaismentorointi on tasa-arvoista

Kumpikin vertaismentorointiin osallistuva on sekä tuen saaja että antaja.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Vertaismentorointiin käytettävä aika on yhteensä noin 1,5–2 tuntia kerrallaan. Valmistautumiseen on hyvä varata puoli tuntia ja mentorointiin 1–1,5 tuntia työaikaa. Uuden oppiminen voi ratkaista monta haastetta ja siten säästää työaikaa myöhemmin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintamalli edistää osallisuustyötä tekevien työhyvinvointia

Vertaismentoroinnin malli perustuu osallisuustyötä tekevien tarpeisiin. Tarpeita on kartoitettu haastatteluilla ja osallisuuskahviloissa keskustelemalla. Osallisuustyötä tekevät kaipaavat vertaistietoa-, tukea ja taitoja. Heillä on halu jakaa omia onnistumisia osallisuustyössä ja kuulla neuvoja muilta. Vertaismentoroinnin sisällön päättävät osallistujat.

Työhyvinvointi paranee, kun saa palautetta omasta työstä ja oma osallisuustyö tulee näkyväksi. Työhyvinvointia vahvistaa merkityksellisyyden kokemus, joka syntyy yhdessä tekemällä. Vertaismentorointi voi vähentää työssä koettua yksinäisyyden kokemusta. Osallisuustyö vaatii laaja-alaista osaamista, koska työn vaikutukset tulevat näkyviin hitaasti. Vertaismentorointi voi parhaimmillaan jäsentää osallisuustyön tavoitteita sekä roolia osana omaa organisaatiota ja siten vähentää mahdollisia riittämättömyyden tunteita.

Osallisuustyön ideat yhteiseen jakoon

Vertaismentorointi perustuu osallistujien tarpeille. Osallistujat miettivät ennen tapaamista, mitä haluaisivat toiselta oppia. Osallistujat vuorotellen antavat ja saavat tukea.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Parhaimmillaan syntyy yhdessä oivaltamisen iloa. Hyvät käytännöt ja yhteiskehittämisen menetelmät jalkautuvat vertaismentoroinnin avulla tehokkaasti eri organisaatioihin ja alueille.

Vertaismentoroinnin suuntana yhteinen hyvä

Osallistujien yhteinen tavoite paikallisen hyvän luomisesta voi parhaimmillaan lisätä yhteenkuuluvuuden tunnetta mentorointiin osallistuvien välillä. Kehittämisideoiden pallottelu toisen kanssa voi vahvistaa osallistujien ammatillista identiteettiä. Keskustelujen jälkeen oman työn tavoitteet voivat tuntua selkeämmiltä.

Vertaismentoroinnin voi liittää osaksi osallisuutta edistävien rakenteiden luomista

Vertaismentorointia kannattaa hyödyntää osallisuusohjelman teon eri vaiheissa. Kokemukset esimerkiksi osallisuustyön tarpeiden kartoituksesta auttavat osallisuusohjelmatyön käynnistämässä. Mentoroinnista voi olla tukea myös silloin, kun osallisuutta edistäviä toimia pyritään juurruttamaan käytäntöön. Esimerkiksi silloin kun suunnitellaan Kumppanuuspöydän tai kumppanuusrahoituksen ottamista käyttöön, voi olla hyödyllistä järjestää vertaismentorointi kokeneemman kollegan kanssa. Aikaisempien käytäntöjen ja oppien hyödyntäminen on resurssitehokas tapa suunnitella uutta toimintaa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Hyvinvointialueen valmisteluun osallistuvat osallisuustyön tekijät ovat kokeneet vertaismentoroinnin hyödylliseksi. Tutkimukset osallisuudesta ja osallisuustyön välineet, kuten osallisuutta edistävä hallintomalli, osallisuusindikaattori sekä osallisuuden 24 apukysymystä ovat mentoroinnin kivijalka.

Osallisuustyön tekijät jakavat paljon vertaistietoa. Tämä malli toivottavasti luo tapaamisille uudenlaista pohjaa ja tarjoaa vertaismentorointiin mahdollisia sisältöjä. Mallin vahvuus on helppo käyttöönotto.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Osallisuutta päätöksiin – kokemusasiantuntija ohjausryhmässä

Toimintamalli kuvaa, mitä tulee huomioida, kun kokemusasiantuntija on ohjausryhmän jäsen. Tavoitteena on tasavertainen osallisuus ja vaikuttaminen toiminnan toteutukseen ja päätöksentekoon, sekä kohderyhmän ja asiakasnäkökulman esille saaminen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjät	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	6
Mallin arviointi	6
Osallisuuden toteutuminen mallissa	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Haasteet ja kehittämissuhteet	8
Yhteenveto	8

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjät

SATADUUNIA – Työikäisten monialaisen palvelun ja työhönvalmennuksen kehittäminen Satakunnassa (ESR 1.8.2019–31.7.2022), Satakunnan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, Satakunnan kunnat ja sairaanhoitopiiri sekä yhteistyötahot

Satakunto (ESR 1.2.2017–31.1.2020), Porin kaupunki, Satakunnan kunnat ja sairaanhoitopiiri sekä yhteistyötahot

Mallia kehitetään edelleen Työkykyä Satakuntaan -hankkeessa (STM 2.11.2020–31.12.2022).

Kehittäjien yhteyshenkilöt: Minna Viinamäki, Satakunnan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, etunimi.sukunimi@satasairaala.fi, Tiia Nieminen, Satakunnan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, etunimi.sukunimi@satasairaala.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Osallisuutta moniammatillisesti – OSMO-hanke, Seinäjoen kaupunki, Etelä-Pohjanmaan maakunta (ESR 1.1.2018–30.4.2020)
- Satakulttuurien hanke, Satakunnan kunnat (STM:n terveyden edistämisen määräraha 1.1.2020–31.10.2022)

Mallin kuvaus

Jotta palveluiden asiakaslähtöisyys lisääntyy, kokemusasiantuntijoita tarvitaan kehittämään toimintaa ja palveluita kehittämistyön kaikissa vaiheissa – myös arvioinnissa, ohjaamisessa ja päätöksenteossa. Yksi tapa osallistua kehittämistyöhön on osallistua hankkeen tai palvelun ohjausryhmän toimintaan.

Kokemusasiantuntijat voivat toimia ohjausryhmissä kohderyhmän edustajina. He keskustelevat käsiteltävistä asioista ja osallistuvat päätöksentekoon oman kokemuksensa ja kohderyhmän kokemusten pohjalta. Kokemusasiantuntijan osallistuminen ja yhteiset keskustelut lisäävät ammattilaisten asiakasymmärrystä.

Toimintaympäristö

Ohjausryhmiä kootaan ohjaamaan kehittämishankkeiden ja palveluiden toimintaa (lue esim. [ohjausryhmän tehtävästä ESR-hankkeissa](#)). Hankkeen tai organisaation ohjausryhmät koostuvat usein keskeisten yhteistyötahojen edustajista, jotka parhaimmillaan tuovat oman ammattiryhmän ja organisaation osaamisen ja palveluiden yhdyspinnat näkyviin tietyn toiminnan, kuten sote- ja työllisyyspalveluiden kehittämiseksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Esimerkiksi Satakunto- (ESR 2017–2020) ja Sataduunia (ESR 2019–2022) -hankkeissa sekä STM:n terveyden edistämisen määrärahalta toteutettavassa Satakulttuuria-hankkeessa kokemusasiantuntijat ovat osallistuneet ohjausryhmiin asiakaskohderyhmän edustajina. ESR-hankkeissa tämä on kirjattu jo hankesuunnitelmaan.

Tässä esitettyjen toimintaympäristöjen lisäksi mallia ja tukimateriaalia voi soveltaa myös muissa sosiaali- ja terveydenhuollon, työllisyys- tai kulttuuripalveluiden kehittämisessä, kun ohjausryhmässä on mukana kokemusasiantuntija.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kokemusasiantuntijaksi pyydetään henkilöitä, joilla on omaa kokemusta kehitettävästä toiminnasta (esim. työttömyydestä ja palveluiden hyödyntämisestä tai kuntoutuspalveluiden käytöstä) sekä halua osallistua keskusteluun ohjauksen näkökulmasta. Moninainen kohderyhmä huomioidaan ohjausryhmän kokoonpanossa parhaiten siten, että ryhmään kuuluu kolme erilaisen kokemuksen omaavaa henkilöä.

Tämän toimintamallin kohderyhmää ovat myös ammattilaiset, jotka työskentelevät asiakaskunnan kanssa eri palveluissa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Jotta kokemusasiantuntijan kokemustieto saataisiin osaksi tasavertaista ohjausryhmän työskentelyä, tulee ohjausryhmän toiminnan edellytykset luoda osallisuutta ja toimijuutta tukeviksi.

Kokemosaaajat tarvitsevat riittävästi tietoa ja valmiuksia voidakseen osallistua tasavertaisesti hankkeen ohjausryhmään, organisaation johtoryhmään tai muuhun kehittämistä ohjaavaan työryhmään. Hyvät toimintaperiaatteet ja käytännöt mahdollistavat osallisuutta vahvistavan, tasavertaisen työskentelyn ohjausryhmässä.

Ennen ohjausryhmän käynnistämistä ja työskentelyä on löydettävä ja nimettävä sopivat kokemusasiantuntijat sekä annettava heille valmiuksia ja tietoa ohjausryhmän yleisistä periaatteista sekä työryhmässä toimimisesta.

Aluksi kokemusasiantuntijoiden kanssa käydään keskustelua, millaista kokemusasiantuntijana toimiminen ohjausryhmässä on ja mikä merkitys kokemustiedolla on. Muille ohjausryhmän jäsenille kerrotaan kokemusasiantuntijan roolista ja innostetaan hyödyntämään kokemusasiantuntijan asiantuntemusta. Ohjausryhmän prosessin aikana kokemosaaajien ja muiden osallistujien kokemuksia ryhmän toimivuudesta ja osallisuuden toteutumisesta ryhmässä tulee seurata ja arvioida ja tarjota heille tukea.

1. Ohjausryhmän kokoaminen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

- Kuvataan hankkeen hallinnoijan odotukset osallistumiselle. Esimerkiksi tieto siitä,
  - Millaisia kokemososaajia haetaan hankkeen ohjausryhmään, millaista kokemusta tarvitaan suhteessa hankkeen kehittämistehtävään?
  - Millaisia mahdollisia erityistehtäviä kokemosasiantuntijalla on ohjausryhmässä?
  - Kuinka monta edustajaa valitaan, ovatko kaikki varsinaisia, vai onko varaedustajia?
  - Tuleeko kokemosasiantuntijakoulutus olla käytynä tai toivotaanko ymmärrystä tietynlaisesta elämäntilanteesta?
  - Millä kielellä ohjausryhmä toimii, onko ohjausryhmässä mahdollisuus käyttää myös muita kieliä, onko mahdollista osallistua tulkin välityksellä ja onko mahdollista järjestää tulkkausta?
  - Ohjausryhmän kokoamisesta on hyvä tehdä kirjaus jo hankkeen suunnitelmaan kokemosasiantuntijatehtävän varmistamiseksi.
- Laaditaan tiedote hankkeen tavoitteista ja ohjausryhmän toiminnasta sekä kokemosasiantuntijan tehtävästä ryhmässä.
- Hankkeen hallinnoija ottaa yhteyttä alueen kokemustoimintaa koordinoiviin tahoihin ohjausryhmän asiantuntijatehtävän markkinoimiseksi. Lisäksi tehtävästä tiedotetaan puskaradion ja avoimien tiedotteiden välityksellä. Kokemosasiantuntijoiden lähihenkilöt ja toiminnan alueelliset koordinaattorit ovat avainasemassa, jotta löydetään asiasta kiinnostuneet ja ohjausryhmätyöskentelyyn sitoutuvat kokemosasiantuntijat.
- Hankkeen hallinnoija jäsentää, mitä ohjausryhmässä toimivalta kokemosasiantuntijalta odotetaan, edellytetään ja miten osallisuuden edellytyksen turvataan. Keskustelua voidaan käydä myös yhdessä kokemosasiantuntijoiden kanssa.
- Kokemosasiantuntijatehtävästä kiinnostuneiden kanssa käydään keskustelu tehtävän luonteesta ja reunaehdoista, palkkiosta sekä kokemosasiantuntijan mahdollisuudesta sitoutua tehtävän. Sopivat kohderyhmään kuuluvat ja innostuneet kokemosasiantuntijat nimetään tehtävään.

2. Ennen hankkeen ensimmäistä ohjausryhmän kokousta huomioitavaa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Hankkeen henkilöstö on yhteydessä nimettyihin kokemusasiantuntijoihin valmentaan tulevaan tehtävään ja tukien siten täysivaltaista osallistumista ohjausryhmän toimintaan.
- Kutsu ja esityslista lähetetään ajoissa tiedoksi kokemusasiantuntijoille.
- Varmistetaan käytännön resurssein ja tukitoimin, että osallistuminen on mahdollista – kuten esityslistojen ja liitteiden saavutettavuus ja selkeäkielisyys, tilojen esteettömyys, kulkeminen (matkakulujen korvaaminen) ja tulkkaus. Käydään läpi kokemusasiantuntijoiden palkkioiden maksuun liittyvät käytännöt (verokortti ja tilinumero).

3. Ohjausryhmän kokouksessa huomioitavaa

- Varmistetaan kaikkien täysivaltainen osallistuminen ohjausryhmään. Varmistetaan, että kokouskäytännöt ovat kaikilla tiedossa.
  - Aluksi puheenjohtaja voi käydä lyhyesti läpi, miten kokous etenee (esim. esityslistan kohta esitellään ja sen jälkeen avataan keskustelu, puheenvuorojen pyytämisen ja jakamisen käytäntö jne. huomioidaan tarvittaessa selkokieli tai muut tarvittavat työskentelytapojen muutokset).
  - On huomioitava, ettei kaikilla välttämättä ole kokemusta kokouskäytännöistä.
- Kokemusasiantuntijoilla voi olla mukana tukihenkilö (esim. joku hankkeen työntekijöistä lisäresurssina kokouksessa) rohkaisemassa tuomaan omaa ääntä esiin. Tukihenkilö voi tukea esityslistan läpikäymistä ennen kokousta ja auttaa suunnittelemaan etukäteen kohtia, joissa voisi esittää oman puheenvuoron.
- Ohjausryhmiin on mahdollista kutsua varsinaisten ja varajäsenien lisäksi myös vierailuvia kokemusasiantuntijoita ohjausryhmiin kokouskohtaisesti.

4. Ohjausryhmän seuranta ja arviointi

- On hyvä tarkastella, onko ohjausryhmässä riittävä kokemusasiantuntijaedustus ja edustavatko he oikeaa kohderyhmää kehittämistyön näkökulmasta.
- Arvioidaan, miten kokemusasiantuntijat ja muut ohjausryhmän jäsenet ovat kokeneet ohjausryhmätyöskentelyn. Selvitetään ovatko osapuolet tulleet kuulluiksi ryhmässä.
  - Kerätään tietoa ohjausryhmän jäseniltä, ovatko ohjausryhmän kokemusasiantuntijat olleet oleellinen osa asiakasymmärryksen vahvistamisessa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

5. Ohjausryhmän ohella kokemusasiantuntija voi osallistua esimerkiksi hankkeen toimintasuunnitelman ja viestintäsuunnitelman läpikäymiseen.

- Kokemusasiantuntija voi tuoda näkemyksiään esille myös muulla tavoin kehittämistyössä ja suunnittelussa. Jos hän on mukana koko hankkeen ajan, hänen on mahdollista arvioida, miten kokemustiedon hyödyntämisessä on onnistuttu.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Ohjausryhmän kokoukset ovat yleensä hankkeen tilannekatsauksia, joissa ohjausryhmän edustajilla on mahdollisuus kysyä ja tarkentaa kuulemaansa. Kokemusasiantuntijoiden osallisuus jää helposti muodolliseksi, ellei kokemusasiantuntijoilla ole myös muita tapoja vaikuttaa kehittämistyöhön. Esimerkiksi Satakunto- ja Sataduunia-hankkeissa yhteiskehittämistä tehtiin kokemusasiantuntijoiden kanssa ohjausryhmän kokousten lisäksi.

Hanke tai muu kehittämisryhmä organisaatiossa voi edistää osallisuutta ja osallistumista.

- Hyvä valmistautuminen ennen kokousta: keskustellaan ja käydään asiat läpi kokemusasiantuntijan kanssa. Pohdinta käsittelyssä olevista asioista.
- Valmistautuessa kannustetaan tuomaan kokemusasiantuntijan omat ajatukset esiin. Kokouksessa ei välttämättä tule kaikki tärkeät huomiot nopeasti mieleen.
- Kokouksessa voi olla tukihenkilö kokemusasiantuntijoiden rinnalla rohkaisemassa ja opastamassa tarvittaessa.
- **Esimerkki kokemusasiantuntijoiden vaikuttamismahdollisuuksista:** Satakunto - hankkeessa (ESR 2017–2020) ohjausryhmän toimintaan osallistuneet kokemusasiantuntijat arvioivat saaneensa aidosti tärkeää kokemustietoa mukaan kehittämistyöhön. Lisäksi yhteinen ymmärrys asiakaskohderyhmän tilanteista lisääntyi ja kaikki osallistujat saivat kokemusta kokemustiedon hyödyntämisestä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kun kokemusasiantuntija kokee tekemisensä merkitykselliseksi, osallisuus omassa elämässä vahvistuu.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu ohjausryhmässä toimimisen myötä. Ohjausryhmässä kokemusasiantuntijan kokemukset ja kohderyhmän edustaminen nähdään arvokkaana. Kokemusasiantuntijana ohjausryhmässä toiminut saa merkityksellisyyden kokemuksia, kun hän näkee miten hänen työskentelynsä vaikuttaa. Onnistunut vaikuttaminen voi kannustaa vaikuttamaan myös muualla. Yhteiskehittämisen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kautta saatavaa tietoa voidaan hyödyntää hankkeessa tai palveluissa tai uuden suunnittelussa. Kokemusasiantuntijan ja ammattilaisten yhteistyö edistää näin palvelujen kehittämistä. Myös ammattilaisten osallisuus vahvistuu kokemustiedon myötä.

Ohjausryhmään osallistuminen antaa mahdollisuuden tuoda esiin omia kokemuksia ja näkemyksiä. Kokemustiedon jakaminen tuo arvostusta ja kiitosta myös oman viiter ryhmän ulkopuolella. Kokemusasiantuntijan osallistuminen päätöksentekoon lisää toiminnan eettisyyttä, kun kohderyhmän tarpeet ja toiveet huomioidaan.

Ohjausryhmissä voidaan kiinnittää huomioita selkeään viestintään, jossa otetaan huomioon erilaisista taustoista tulevat osallistujat. Saatujen kokemusten mukaan kokemusasiantuntija on tuonut esiin selkokielen tärkeyden.

Ohjausryhmän ohella kokemusasiantuntija voi osallistua myös hankkeen toimintasuunnitelman sekä viestintäsuunnitelman läpikäymiseen. Tällä tavoin työskentelyyn saadaan uusia näkökulmia ja kokemusasiantuntija osallistuu konkreettisesti kehittämistyöhön.

Kokemusasiantuntija on tasavertainen ohjausryhmän jäsen ja toiminta lisää näin osallisuutta yhteisestä hyvästä. Tuodessaan arvokasta tietoa ohjausryhmälle, kokemusasiantuntija voi kokea tekevänsä jotain merkittävää ja saada osakseen kiitosta. Kokemusasiantuntija voi osaltaan edistää luottamuksen rakentumista palvelussa, kun ymmärrys kohderyhmän tilanteesta ja tarpeista lisääntyy.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on kysyntää, koska kokemustiedon hyödyntäminen on usein oleellinen osa hankkeiden työskentelyä ja tämä on yksi hyvä tapa lisätä kokemustiedon hyödyntämistä. Kohderyhmä on näin mukana kehittämässä toimintaa tai palvelua ja luo vaikuttavia käytäntöjä. Toimintamalli on siirrettävissä myös kuntiin ja palveluihin. Toimintamallia voi soveltaa ohjausryhmää vastaaviin toimielimiin, esimerkiksi osaksi sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluiden kehittämistä.

Satakunnan alueella toiminta on juurtumassa osaksi eri hankkeiden toimintaa. Toimintamallista on myös ollut suunnitteilla opas, jonka toteuttaisi YAMK-opiskelija opinnäytetyönä. Opas on tarkoitus jakaa hanketoimijoille ja Innokylään. Kokemusasiantuntijoilta kerätään tietoa opasta tehtäessä sekä oppaan käyttöönoton jälkeen. Opas toivottavasti edesauttaa juurtumista.

Toiminta edustaa uudenlaista hanketoimintaa. Kokemusasiantuntija osana ohjausryhmää lisää toiminnan läpinäkyvyyttä ja tuo näkyväksi kokemustiedon hyödyntämisen mahdollisuuksia.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Haasteet ja kehittämisehdotukset

Kokemusasiantuntijan osallistuessa on varmistettava, että hän saa osallistumisestaan sovitun kokouspalkkion. Esteettömyyden ja selkkokielisyyden lisäksi on tärkeää, että muut ohjausryhmän jäsenet ottavat huomioon kokemusosaajan osallistumisen työskentelyssä ja kokouksissa. Kehitettävän palvelun kohderyhmästä tulisi puhua kunnioittavasti ja ei-toiseuttavasti. Ohjausryhmät ovat usein luonteeltaan hankkeen tilannekatsauksia. Tämän vuoksi kokemusasiantuntijat olisi hyvä ottaa mukaan myös muulla tavoin kehittämistyöhön ja suunnitteluun. Osallistumisen tulisi olla mahdollista koko hankkeen ajan, jotta myös kokemusasiantuntijoiden olisi mahdollista arvioida kokemustiedon hyödyntämisen onnistuminen.

Yhteenveto

Toimintamalli on oiva esimerkki osallisuutta edistävien rakenteiden luomisesta. Kokemusasiantuntijan osallistuminen lisää osallisuutta hänen omassa elämässään, mutta samalla toiminta vahvistaa osallisuutta erityisesti vaikuttamisen prosesseissa. Toiminta on yhteiskehittämistä ja luo mahdollisuuksia hankkeiden tai toiminnan vaikuttavuuden vahvistamiseen.

Mallia kehitetään edelleen Työkykyä Satakuntaan -hankkeessa (STM 2.11.2020–31.12.2022).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Osuuskunta työllistää osatyökykyisiä

Osuuskunnissa tuotetaan palveluja ja tuotteita osuuskunnan jäsenten osaamisen ja voimavarojen mukaan. Tuettu osuuskuntatyöskentely tarjoaa osatyökykyisille mahdollisuuden ansiotyöhön. Myös osa-aikainen työskentely on mahdollista.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Osallisuutta osuuskunnista -hanke, Ylöjärvellä, Kotkassa, Oulussa, Forssassa ja Vantaalla, Kiipulasäätiö sekä Mielenterveyden keskusliitto, ASPA-Säätiö ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö (ESR 1.5.2015–30.4.2018).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Kirsi Ek, Kiipulan ammattiopisto, kirsi.ek@kiipula.fi

Mallin kuvaus

Toimintamallissa osatyökykyiset perustavat osuuskunnan tuottamaan jäsenilleen työllistymisen mahdollisuuksia. Osuuskuntatoiminnan ohella tarjotaan ryhmä- ja yksilövalmennusta tukiverkoston kautta. Osuuskunnat tuottavat palveluja ja tuotteita jäsenten osaamisen ja voimavarojen mukaan. Osatyökykyisillä on mahdollisuus työllistyä osa- tai kokoaikaisesti osuuskunnassa. Kun osuuskunnassa on jäseniä vähintään 7 ja osuuskunta toimii työnantajana, jäseniä ei lueta yrittäjiksi.

Ennen osuuskunnan perustamista osallistujat perehtyvät osuuskuntavalmennuksessa osuuskuntatoimintaan, markkinointiin ja taloushallintoon sekä saavat perustiedot osuuskunnan perustamiseen. Perustetun osuuskunnan tueksi kootaan tukiverkosto, jossa on työllisyystoimen, sosiaalitoimen, järjestöjen, seurakuntien, yritysyhdistysten jne. edustajia osuuskunnan tarpeen mukaan. Tukiverkoston toimijat voivat tukea yksittäisiä henkilöitä, koko

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osuuskuntaa tai hankkia palveluita osuuskunnalta lisätäkseen osuuskunnan toimintaedellytyksiä. Viranomaisten, organisaatioiden, yritysten ja järjestöjen tietoutta osuuskuntatoiminnasta ja sen mahdollisuuksista työllistymisen tukemisessa lisätään osuuskuntainfoilla.

Lue myös toimintamallin kuvaus Innokylässä: [Osuuskunta työllistää osatyökykyisiä](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan osallistuminen edellyttää toimintakykyä ja aktiivisuutta, mutta ei täyttä työkykyä, sillä mallissa työllistetään osatyökykyisiä. Osallistujille luodaan yksilölliset toimintatavat, sovitaan muun muassa työtehtävien sisältö ja työaika. Osuuskunnan jäsenet määrittävät osuuskunnan toimintaa, tekevät työtä, kehittävät osuuskuntaa ja opettelevat uusia asioita. Tämä kaikki vahvistaa osallisuutta.

Tuetun osuuskuntatyöskentelyn kehittäminen vahvistaa ihmisten mahdollisuuksia osuuskuntien perustamiseen ja vahvempaan itsemääräämiseen työstä. Toiminta lisää luottamusta omaan osaamiseen. Osuuskunnissa voi olla erilaisia tehtäviä vapaaehtoistoiminnasta palkkatyöhön. Osakeyhtiötä pienempi taloudellinen riski mahdollistaa jäseneksi liittymisen useammalle. Toimintamallissa osuusmaksut olivat kohtuullisia ja niitä oli mahdollista maksaa osissa, kun tuloja alkoi kertyä.

Osuuskunnan jäsenet päättävät toiminnasta demokraattisesti ja toimintaa kehitetään yhdessä, joten siihen pääsee vaikuttamaan. Hankkeessa lisättiin tietoutta osuuskuntatoiminnasta (infot, lyhytvalmennus ja osuuskuntavalmennus). Ylöjärvellä viimeisiin osuuskuntavalmennuksiin osallistui kokemusasiantuntijoina hankkeessa aiemmin perustetun osuuskunnan jäseniä ja myös mentorointia käytettiin.

Osuuskuntien toiminta perustuu osallisuuteen ja on luonteeltaan yhteistoiminnallista. Kiiptulasäätiön kehitysjohtaja Petteri Oran mukaan osuuskunta tarjoaa tavoitteellisena sosiaalisena yhteisönä jotain sellaista, mitä palveluissa ei välttämättä voida saavuttaa. Toisaalta yhdessä tekemisen koettiin Ylöjärvellä auttavan eteenpäin hankalissa tilanteissa ja motivoivan.

Tehty työ tulee näkyviin oman viiteryhmän ulkopuolelle. Toiminta tarjoaa ansaitsemismahdollisuuksia osuuskunnissa ja vapaaehtoistoimintaa sekä tuo lähiyhteisöihin uusia palveluja.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnasta hyötyvät työelämän ulkopuolella olevat ihmiset, sosiaali- ja terveystalouden ammattilaiset, paikallinen yhteisö tai organisaatio. Osuuskuntatoimintaa voidaan hyödyntää myös oppilaitoksissa koulutuksen toimintaympäristönä ns. pedagogisena osuuskuntana.

Hankkeen toimintaan osallistui noin 450 henkilöä ja hankkeen toiminnan aikana syntyneissä osuuskunnissa oli hankkeen päättyessä jäseniä noin 100 henkilöä. Lähes 70 % osuuskuntiin jäseneksi liittyneistä työllistyi osuuskuntiin osa-aikaisesti ja työllistyneistä noin 30 % työllistyi kokoaikaisesti. Osa työllistyi myös vapaille työmarkkinoille tehtyään ensin työtä osuuskunnan kautta.

Toiminnan todettiin lisäävän osallisuutta osahankkeiden, koko hankkeen, palvelujen ja jäsenten arvioinneilla. Osallistujien mukaan toiveikkuus, rohkeus, itsen arvostaminen ja ilo ovat lisääntyneet sekä elämänlaatu parantunut. Myös kuuluminen ryhmään, mahdollisuus vaikuttaa toimintaan ja päämäärän saaminen mainittiin.

Toiminta vahvistaa osallisuutta etenkin sen yhteistoiminnallisen ja demokraattisen luonteen kautta vahvistamalla sosiaalista hyvinvointia ja oman työn hallintaa sekä madaltamalla kynnystä mukaan lähtemiseen ja työllistymiseen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toimintamallille on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa, sillä osallistujat ovat kokeneet sen hyödyllisenä, ja työllistymismahdollisuuksia parantavana. Toiminnassa on hyödynnetty Osuustoimintakeskus Pellervon ja IdeCoop Finlandin kokemusta ja materiaaleja. Toiminnalle on kysyntää sikäli, että osallistujia on ollut runsaasti.

Kiinnostus osuuskuntatoimintaan lisääntyi hankkeen loppua kohden. Osuuskuntainfoja, lyhytvalmennuksia ja konsultointikäyntejä järjestettiin useilla eri paikkakunnilla yhteensä lähes 200. Varsinaisten toimintapaikkakuntien lisäksi osuuskuntavalmennuksia järjestettiin 9 muullakin paikkakunnalla. Kiinnostus toimintamuotoon osallisuuden ja työllistämisen tapana on herännyt hankkeen hyvien osallisuutta lisäävien kokemusten ja työllistymistulosten myötä.

Toimintamallissa on uutta se, että osatyökykyiset ovat saaneet tukea osuuskuntatoimintaan. Toiminta on tuottanut uutta ajattelua ja tietoa osuustoiminnan mahdollisuuksista osatyökykyisten osallisuuden ja työllistämisen tukemisessa.

Tuetun osuuskuntatyöskentelyn malli on siirrettävissä eri kuntiin. Toiminta vaatii pitkäjänteisyyttä esimerkiksi markkinoinnissa, samoin sitoutumista ja luottamusta. Se on siten vaativakin malli eikä sovi aina kaikille. Toiminta voisi sijoittua sosiaalitoimen, työllisyyspalveluiden ja vammaispalveluiden toimintakenttiin. Malli on noussut esille sote- ja maakuntavalmisteluiden aluetilaisuuksissa onnistuneena esimerkkinä yhdyspinnasta, jossa yritykset, järjestöt ja julkinen sektori kohtaavat. Osuuskuntatoiminnan järjestämisessä ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tukemisessa esimerkiksi sosiaalitoimi ja työllisyyspalvelut voivat toimia yhdessä. Toimijoiden tulee perehtyä osuuskuntatoimintaan, sitoutua mukaan tukiverkoston ja asiakkaiden ohjaamiseen. Kunnat voivat myös ostaa osuuskunnan palveluita ja näin edistää työllistymistä.

Hankkeen aikana syntyneiden osuuskuntien toiminta jatkuu hankkeen päättyessä. Kaikilla syntyneillä osuuskunnilla on tukenaan laaja tukiverkosto, joka koostuu muun muassa kuntien työntekijöistä, yritysyhdistysten yrityskummeista ja järjestötoimijoista. Toimintamallin levittämisessä auttaa Osuustoimintakeskus Pellervo sekä hankkeen toteuttaneet toimijat Kiipulasäätiö, Aspa-säätiö, Mielenterveyden keskusliitto ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö. Levittämisen tapoina toimivat yhteistyö eri tahojen kanssa, mallin kehittäminen ja eri tahojen (asiakkaat, viranomaiset, järjestöt) kouluttaminen, mikä myös tekee toiminnan tutuksi, jolloin myös sen hyödyt voidaan nähdä, mikä mahdollistaa juurtumista.

Hankkeessa selvitettiin uuden hankintalain antamat mahdollisuudet osuuskunnan yhteistyöhön kunnan kanssa. Hankintamahdollisuuksista keskusteltiin kunnissa ja pohdittiin kuntien hankintapolitiikkaa sekä selvitetty yksityishenkilöiden ostopotentiaalia ja osuuskunnan tuotteiden tarvetta ja markkinointia. Loppuraportissa ehdotetaan, että kuntien ja osuuskuntien tulisi lisätä osaamista julkisista hankinnoista ja käydä vuoropuhelua, jotta osuuskunnilta voidaan hankkia palveluja. Lisäksi kunnat voisivat pohtia malleja, joissa niillä olisi osuuskunnissa merkittävä omistus- ja/tai ohjausrooli ja toiminnassa hyödynnettäisiin työosuuskunnan periaatteita.

Mallin hyviä elementtejä ovat mahdollisuudet ottaa mukaan eri tavoin työkykyisiä ihmisiä ja sovittaa työ tekijälle sekä yhteisöllisyys. Mallin haasteita ovat hankkeen aikaisten kokemusten perusteella osuuskuntamuodon tuntemattomuus virkailijoiden keskuudessa. Esimerkiksi TE-toimen toimintamallit eri paikkakunnilla ovat vaihdelleet osuuskunnan jäsenen aseman määrittelyssä yrittäjä – ei yrittäjä. Osuuskunnan jäsenten asemaa on selvitetty TE-toimen kanssa tavoitteena säilyttää mahdollisuus soviteltuun päivärahaan ilman katkoksia osuuskunnassa työskentelyn ohella. Hiljalleen toimintatavat eri paikkakunnilla alkavat yhtenäistyä.

Haasteellisia tehtäviä osuuskunnissa ovat olleet markkinointi ja johtaminen. Näiden aiheiden ympärille järjestettiin lisävalmennusta. Osatyökykyisten voimavarojen vähyys tuo haasteita molempiin ja tukiverkoston merkitys korostuu. Eri paikkakunnilla haasteina mainittiin myös tukirakenteen vakiinnuttaminen, kuntien mahdollisuudet ostaa palveluita osuuskunnilta muun muassa kilpailulainsäädännön vuoksi, yleishyödyllisille toimijoille vastuullisen roolin ottaminen osuuskunnassa yritysmuodon vuoksi, kohderyhmän tavoittaminen ja uuden asian ”myyminen”, jäsenten erilainen tuen tarve (apua on saatu tukiryhmältä, ammatillisesta avusta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tai johtamisesta ei pystytä maksamaan palkkaa) sekä kynnys tulla mukaan yleensä (uusien taitojen opettelu, usko tekemiseen, työelämän vaatimukset).

Malli on siirrettävissä eri paikkakunnille, mutta vaatii edelleen tunnettuuden lisäämistä sekä muun muassa kuntien roolin kehittämistä ja tukiverkoston rakentamista.

Lopuksi

Osallisuutta osuuskunnista -hanke päättyi huhtikuussa 2018. Hankkeen aikana syntyneet osuuskunnat toimivat ja tietoa osuuskuntatoiminnasta ja osatyökykyisille suunnatusta toiminnasta on levitetty.

Mallin laajempi juurtuminen on avoinna. Mallin siirrettävyyttä tukee yhteistoiminnallisen, tavoitteellisen ja itsenäisen toiminnan motivoivuus, mutta malli edellyttäne osuuskuntamuodon tuntemuksen lisäämistä ja toimintaympäristön kehittämistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Palveluiden oikea-aikaisuus ja yhteensovittaminen vankilasta vapautuvan tueksi

Vapautuvan vangin jatkopolkua ja tukea polulle suunnitellaan hyvissä ajoin ennen vapautumista. Tiedonkoonnin ja -siirron toteuttamiseksi eri viranomais- ja järjestötoimijoiden välillä on kehitetty toimintatapoja. Vangit ovat aktiivisesti mukana prosessissa.

Malli on arvioitu¹ Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Vankeusaika mahdollisuutena! Yhteisasiakkuus sosiaalista osallisuutta ja työllistymistä tukevissa verkostoissa (ESR 2016–2019). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Eila Lempiäinen, eila.lempiainen(at)om.fi, Rikosseuraamuslaitos

Mallin kuvaus

Vapautuvien vankien eheiden palveluketjujen toteuttamiseksi on kehitetty rakenteita ja hyväksi havaittuja toimintatapoja tiedon kokoamiseksi sekä sen siirtämiseksi eri toimijoiden välillä. Ennen henkilön vankilasta vapautumista kartoitusjakson aikana kootaan tietoja hänen tilanteestaan, kuten työ- ja toimintakyvystä, työ- ja koulutushistoriasta, toimeentulosta, sekä palveluiden tarpeesta. Asiakas on prosessissa aktiivinen toimija, ja hänen motivaationsa ja tavoitteensa otetaan huomioon kartoituksessa. Työntekijät TE- ja TYP-palveluista jalkautuvat rangaistuslaitoksiin palvelutarpeen arvioimiseksi. Palvelutarpeen arviointi voidaan tehdä myös etänä videoyhteydellä. Vapautuvasta vangista kootut tiedot voidaan myös lähettää hänen suostumuksellaan eteenpäin palvelujärjestelmässä TE-toimistolle tai TYP-palveluihin

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

jo ennen hänen vapautumistaan. Suunnitelma asiakkaan palvelupolusta tehdään valmiiksi ennen vapautumista. Näin pyritään varmistamaan, että asiakas pääsisi tarvitsemiinsa palveluihin sujuvasti, jotta palveluissa ei tulisi katkoja. Asiakas saa jo varhaisessa vaiheessa tietoa palveluista ja tuesta, jota on tarjolla. Vankeusaikana laadittu suunnitelma edistää vapautuvan vangin pääsyä työhön, koulutukseen tai kuntoutukseen.

Palveluntarpeen kuvaus -lomake

Palveluntarpeen kuvaus -lomake on suunnattu vapautuville vangeille. Lomakkeen avulla voidaan tunnistaa asiakkaan sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluiden tarve. Lomakkeella kerätyt tiedot voidaan lähettää eri palveluihin jo ennen vapautumista, mikä sujuvoittaa kokonaisvaltaista palvelutarpeeseen tutustumista ja monialaisten palveluiden järjestämistä asiakkaalle. Tietojen lähettämiseen tarvitaan vangin suostumus. Vaihtoehtona palveluntarpeen kuvaus -lomakkeelle voidaan käyttää vapautumissuunnitelmaa, joka täytetään kaikista vangeista ennen vapautumista. Suunnitelman täyttäjälle on ohjeet palvelutarvetiedon kuvaamiseksi. Suunnitelman mukana tulee toimintaohje, jonka mukaisesti lomakkeella kerättyä tietoa toimitetaan palvelujärjestelmälle laitoksen ulkopuolelle. Ohjeissa otetaan huomioon mm. tietosuoja sekä tietojen välitysajankohta.

TE- ja TYP-yhteistyö

Täytetty palvelutarpeita kuvaava lomake lähetetään TE-toimiston RISE-yhteyshenkilölle tai TYP-verkostolle 3-6 kuukautta ennen vangin vapautumista. Joillain alueilla RISEllä on TE-yhdyshenkilöjärjestelmä tukemassa tiedonvaihtoa. Myös TYPissa voi olla RISE-yhdyshenkilöitä alueesta riippuen. Esimerkiksi jos asiakkaalla on monialaisen yhteispalvelun tarve (TE, kunta, KELA), hän on työtön ja hänen tavoitteenaan on työllistyminen tai koulutus 2 vuoden sisällä, otetaan yhteyttä TYP-verkostoon. Vankilaan jalkautuva TE-toimiston työntekijä tarjoaa kaikkia TE-palveluja, joita on mahdollista toteuttaa vankilaympäristössä: työnhaun aloittaminen, palveluntarpeen kartoittaminen, ammatinvalintaohjaus, työllistymissuunnitelma, kuntapalvelut sekä neuvontapalvelu. TE-toimiston asiantuntija tuntee vangin suunnitelman sekä vangin ja vankilan työntekijän, jolloin vankeusaikana alkanutta yhteistyötä on helppo jatkaa vapautumisen jälkeen. Ennen vapautumista voidaan myös tehdä valmiiksi kuntouttavan työtoiminnan sopimus tai sopimusta työkokeilusta.

Kohderyhmä

Osapuolina ovat vankilan työntekijät ja erityisesti vapautumista odottavat vangit. Vankilan ulkopuolella osapuolia ovat TE-toimisto ja paikalliset TYPit, joiden kautta asiakas voi ohjautua muihin palveluihin. Esimerkiksi sote-palvelujen ja vankilan yhteistyön välittäjänä voi toimia järjestö, joka kulkee vapautuvan vangin vierellä ja välittää tietoa ja ohjaa palveluihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehitetyn toiminnan myötä entisellä vangilla on vankilasta vapauduttuaan parempi mahdollisuus integroitua palveluihin ja yhteiskuntaan. Rise saa yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa tukea uusintarikollisuuden vähentämiseen. Samalla Risen kuntoutus- ja työllisyyspalveluiden yhteistyökumppanit saavat paremman asiakastuntemuksen, valmista tietoa asiakkaista, ja pystyvät siten tarjoamaan jouhevamman siirtymän palveluun ja siirtymiä palvelujen välillä. Yhteiskunnan tasolla parannetaan turvallisuutta, hyvinvointia ja resurssien tehokkaampaa käyttöä.

Tarve uudelle toimintatavalle

Rikostaustaisten työmarkkina-asema on usein heikko jo ennen rangaistuksen alkamista. Rangaistuksen jälkeen työmarkkinoille pääsyyn liittyy useita haasteita, jotka liittyvät muun muassa rangaistuksen aiheuttamaan leimautumiseen, rikosrekisterimerkinnän aiheuttamaan ammattialojen rajautumiseen, vapausrangaistuksen työelämään aiheuttaman katkon vaikutuksiin sekä rikostaustaisen mahdollisiin päihde- ja mielenterveysongelmiin, koulutuspuutteisiin tai muihin työ- ja toimintakyvyn rajoitteisiin.

Rikosseuraamuslaitos ja työ- ja elinkeinoministeriö ovat tehneet yhteistyösopimuksen, jossa todetaan tavoitteeksi jo rangaistuksen aikana tukea henkilön työ- ja koulutussuunnitelmia. Rangaistusajana käynnistyneiden prosessien ei pitäisi katketa rangaistuksen suorittamisen jälkeen. TE-toimiston prosessit eivät myöskään katkea rangaistuksen täytäntöönpanon alkaessa.

Uusia toimintatapoja on kehitetty Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeessa

Hankkeen aikana kehitettiin myös järjestö-viranomaisyhteistyötä Jyväskylässä ja Lappeenrannassa. ViaDia ry teki yhteistyötä vankiloiden, työvoimapalveluiden ja kunnan palveluiden kanssa, jotta vapautumisen prosessista tulisi entistä sujuvampi. Palvelupolkujen sujuvoittamiseksi hankkeessa työstettiin toimintatapoja tietojen koontia ja välitystä varten. TE-palvelut jalkautuivat vankiloihin Varsinais-Suomessa sekä Uudellamaalla. Helsingin Suomenlinnan vankilassa ja Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa kokeiltiin asiakkaan ohjaamista suoraan TYP-palveluun rangaistuksen suorittamisen aikana. TYP-kartoitusjaksoja pilotoitiin vankeusaikana Sukevan vankilassa. Palvelutarpeen kuvaus -lomaketta kehitettiin ja kokeiltiin TYP-verkostojen kanssa yhteistyössä Itä- ja Pohjois-Suomen alueella.

Polkua vankilasta siviiliin sujuvoitetaan myös järjestöjen ja viranomaisten välisellä yhteistyöllä, jossa ovat mukana vankilat, työvoimapalvelut ja kunnan palvelut. Tietoja vapautuvan vangin tilanteesta (työ-, koulutus- ja asumistarpeet) voidaan lähettää järjestölle,

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

joka toimii vapautuvan vangin asioiden välittäjänä eri palveluiden suuntaan. Järjestöstä käy myös työntekijä vankilassa keskustelemassa vapautuvien kanssa heidän toiveistaan ja haasteistaan vapautumisen jälkeiseen tilanteeseen liittyen. Järjestö laittaa vireille asunnon järjestämisen ja selvittää vapautuvan mahdollisuuksia päästä työpaja - tai kuntouttavaan työtoimintaan. Vangille tarjotaan mahdollisuutta päästä mukaan järjestön työtoimintaan. Järjestön ja vankilan yhteistyö mahdollistaa vankilassa aloitetun työpajatoiminnan jatkumisen vapautumisen jälkeen. Yhteistyö on helppoa vapautumisen jälkeen, koska yhteistyökumppanit ovat tutustuneet toisiinsa jo rangaistusaikana. Ymmärrys vapautuvan vangin tilanteesta on tukenut palveluihin ja toimintoihin ohjaamisesta ja helpottanut palveluihin pääsyn haasteiden selättämisessä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuutta edistävän mallin myötä ihminen kohdataan uudessa roolissa palvelujen asiakkaana ja yhteiskunnan jäsenenä. Ihminen nähdään tulevaisuudessa työntekijänä tai opiskelijana, ja häntä tuetaan tavoitteidensa saavuttamisessa.

Vankila saa uuden roolin käytännön myötä: se tukee ihmisen vapautumisen jälkeistä aikaa. Työn tekemisessä on uudenlainen asenne, kun toimintaa suunnataan keskittymään ihmisen tulevaisuuteen, vahvuuksiin ja niiden tukemiseen.

Vankilan ja sen ulkopuolisten palveluiden välille kehitetään aktiivista ja pysyvää yhteistyötä, jotta vapautuva vanki saavutettaisiin palveluihin helpommin. Tarkoituksena on tukea eri palveluiden välissä olevaa ihmistä, jotta palveluista olisi mahdollisimman paljon tukea hänelle. Ihminen pääsee myös itse vaikuttamaan henkilökohtaiseen palveluunsa. Vankilasta vapautuva hoitaa aktiivisesti omia asioitaan.

Osallisuus palveluihin ja yhteiskuntaan lisääntyy, kun vapautuvalle vangille tiedotetaan palveluista ja toiminnoista ja hänen oikeudestaan niihin. Tarvittaviin palveluihin pääsy oikea-aikaisesti ja asioiminen ilman rangaistusajasta johtuvia katkoksia helpottuu, jolloin osallisuus lisääntyy. Vapautumisen jälkeistä aikaa suunnitellaan yhteistyössä työntekijöiden ja vapautuvan vangin kanssa hänen toiveensa huomioiden. Suunnitelma omasta tulevaisuudesta lisää toivoa ja omaan elämään vaikuttamisen kokemusta.

Kun palvelujen jatkuvuutta on kehitetty niin, että palveluprosessi alkaa jo ennen vapautumista ja jatkuu yhä vapautumisen jälkeen, palveluun on helpompaa hakeutua myös siviilissä, kun palveluntuottaja on jo entuudestaan tuttu. Näin edistetään asiakkaan luottamusta palvelujen toimivuuteen ja sitoutumista palveluihin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kokemusasiantuntija auttaa ViaDian työntekijöitä toimimaan rinnallakulkijoina palveluihin pääsyssä vangin vapautuessa. ViaDian työntekijä toimii ikään kuin tulkkina vapautuvan vangin ja palvelujärjestelmän välillä. Apua voi olla helpompi ottaa vastaan silloin, kun tarjolla on vertaistukea. Entinen vanki voi kokea palveluun osallistumisen haastavaksi ja viranomaiset epäluotettavina. Kokemusasiantuntijalta voi kuulla uskottavan kuvauksen siitä, miten vaikeista tilanteista voi päästä eteenpäin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kaikilla, myös rangaistusta suorittavilla, on oikeus käyttää useita työllisyys- ja kuntoutuspalveluita. Tuki palveluihin pääsyssä on erityisen tärkeää silloin kun asiakkaiden elämässä tapahtuu muutoksia, kuten vankilasta vapautuminen. Nivelvaiheissa kuntoutus saattaa katketa ja ihminen voi jäädä yksin. Eri toimijoiden yhteistyön parempi koordinointi mahdollistaa asiakkaiden laajemman palvelujen käytön. Yhteistyö ja tiedonvaihto eri toimijoiden kesken myös säästävät kaikkien toimijoiden resursseja. Kun tuetaan asiakkaan pääsyä työhön, koulutukseen, kuntoutukseen tai palveluihin, ja uskotaan ihmisen kykyihin, autetaan ehkäisemään rikoskierrettä.

Mallintamalla uusia toimintatapoja ja määrittelemällä prosesseja ja työnkuvia mahdollistetaan niiden juurtuminen ja leviäminen. Näin edistetään myös vapautuvan vangin polkua työelämään tai koulutukseen järjestelmällisemmin, mikä tukee Rikosseuraamuslaitoksen ja työ- ja elinkeinoministeriön välisen sopimuksen tehokkaampaa ja laadukkaampaa toteuttamista.

Rangaistuksen suorittamisen edellytyksistä tulee yhdenvertaisempia, kun toimintatavat kuten tiedonvaihto eri toimijoiden välillä tulevat yhdenmukaisimmiksi.

Toimintamalli edistää yhteistyöverkostojen toimintaa ja turvaa palvelujen jatkuvuutta aiempaa paremmin. Verkostoyhteistyön käytännöt on hyvä kuvata prosessina siten, että kaikki toimijat tietävät oman vastuunsa. Yhdessä sovittu tiedonvaihdon tapa viranomaisten kesken ja järjestöjen suuntaan tekee yhteistyöstä hallittua, luotettavaa ja ennakoitavaa.

Eri laitosten välillä on suuria eroja esimerkiksi toimintakulttuurissa, asiakkaissa ja laitosten sijainnissa. Hyvin kuvatut yhteistyötyöprosessit sekä työkalut ja käytännöt tiedonsiirtoon eri toimijoiden välillä helpottavat niiden soveltamista erilaisissa toimintaympäristöissä, kun yhteistyön tavoite on kaikille osapuolille selkeä.

Toimintamallia voi soveltaa myös muiden laitosten ja siviilipalveluiden ja -toimintojen välillä, jotta siviiliin siirtyminen sujuisi jouhevammin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Palvelun käyttäjät tutuiksi

Asunnottomat tulevat palvelujärjestelmässä tutuiksi, kun he osallistuvat asunnottomuuden ennaltaehkäisyn ohjelman jalkauttamiseen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 – hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat (ESR 2016–2019). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Virpi Kilpeläinen, Kuopion kaupunki,
virpi.hannele.kilpelainen@kuopio.fi

Mallin kuvaus

Monialaisen kehittämistyön osallistujat

Paikallinen kehittämishankkeen vastuhenkilö kartoitti eri alojen esimiehiltä heidän työntekijöidensä kiinnostusta osallistua hankkeen työskentelyyn. Vastuhenkilö järjesti työryhmiä, joihin kutsuttiin hankkeesta kiinnostuneita työntekijöitä. Työryhmiin osallistui työntekijöitä aikuissosiaalityöstä, erityisasumispalveluista, sijais- ja jälkihuollosta, sosiaalisesta kuntoutuksesta, etsivästä nuorisotyöstä, päihdepalveluista, psykiatrian palveluista sekä kolmannen sektorin toimijoita, vuokrataloyhtiö, muita hankkeita ja kokemusasiantuntijoita. Työryhmään kutsuttiin myös Kuopion Asumisen verkosto. Verkostossa esimiestaso toimi ikään kuin paikallisena ohjausryhmänä. Verkostoon osallistui myös seurakuntayhtymän ja rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä. Eri toimijat tulivat työryhmissä toisilleen tutuiksi kasvokkain. Kolme kokemusasiantuntijaa toi asunnottomuutta tai kokemusta uhkaavasta asunnottomuudesta tutuksi vapaaehtoisina toimijoina ja toiset kolme kokemusasiantuntijaa hankkeeseen palkattuina työntekijöinä. Kokemusasiantuntijat osallistuivat työryhmiin vaihtelevasti riippuen omista työsuhteistaan ja tilanteestaan. Kaikilla tapaamiskerroilla ei välttämättä ollut mukana kokemusasiantuntijaa, vaikka siihen pyrittiin.

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntöen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työryhmien työskentely

Kehittämisessä keskityttiin kotiin saataviin palveluihin, sijaishuollosta ja lapsuuden kodista itsenäiseen asumiseen siirtyviin asiakkaisiin sekä päihteitä käyttäviin liikuntarajoitteisiin ikäihmisiin. Työryhmiä oli yhteensä neljä. Jokainen työryhmä kokoontui vähintään kolme kertaa hankkeen vastuuhenkilön kutsumana joko jonkin työryhmän toimijan tiloissa tai hankkeen neuvottelutiloissa. Työryhmissä koottiin asunnottomuuden ennaltaehkäisyn ohjelma sekä kehitettiin ja ideoitiin eri vaihtoehtoja ja työtapoja asiakkaiden tilanteiden parantamiseksi. Työryhmäläiset hyödynsivät kehitysideoita omassa työssään.

Työryhmien työskentelyssä käytettiin tapausesimerkkejä, jotka havainnollistivat asiakkaiden tilanteiden monimutkaisuutta. Eräässä juurruttamisen työryhmässä työntekijät kokosivat neljä esimerkkitapausta asiakkaidensa tilanteista. Työryhmässä jokaisesta esimerkkitapauksesta eroteltiin esiintyneet ongelmat ja puutteet toimintakentässä, sekä mallinnettiin ideaalitalanne. Tapauksista tehdään koonti johdolle, joka tukee toiminnan muutoksen toteuttamista.

Tapauksena asunnottomuusriski siirtymässä lastensuojelusta aikuissosiaalityön palveluihin

Sijaishuollosta itsenäiseen asumiseen siirtymistä eli lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon sekä aikuissosiaalityön asiakassiirtoprosessia kehittämässä olivat kaikki sosiaalityöntekijät ja ohjaajat kyseisistä yksiköistä. Niissä käsiteltiin muun muassa asiakkaan kohtaamista, omia asenteita, siirtymävaiheessa olevan nuoren tilannetta ja siihen liittyvää moniammatillisen työn tarvetta, tiedonkulkua ja jälkiseurantaa.

Aikuissosiaalityön ja lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon työntekijät tapasivat ensin omissa yksiköissään. Sen jälkeen he pitivät yhteisen learning cafe -työpajan. Kolmas kerta oli yksiköille yhteinen ja mukaan kutsuttiin työntekijöiden lähiesimiehet. Neljännen kerran seurantatapaamisesta sovittiin. Tällöin voidaan vielä muokata sovittuja käytäntöjä sekä saada palautetta asunnottomuuden uhkaa kokevilta.

Täysikäisyyden saavuttamisen tunnistettiin olevan sijaishuollosta itsenäiseen asumiseen ja lastensuojelusta aikuissosiaalityön palveluihin siirtymisen nivelvaihe, jossa nuorilla on tunnistettu asunnottomuusriski. Nivelvaihe on haaste sekä palvelujärjestelmälle että ammattilaisille. Nuori saattaa jäädä tilanteeseen, jossa hän ei halua tai kykene vastaanottamaan aikuissosiaalityön palveluita jälkihuollon päättyessä. Täysi-ikäisyyden saavutettuaan nuori ”pääsee” pois viranomaisten vallasta. Lastensuojelun sijais- ja jälkihuollon asiakkaan tausta on usein rankka ja luottamus viranomaisia kohtaan heikko. Epävarmuus tulevaisuudesta ja omasta selviytymisestä on usein läsnä. Avulle voi kuitenkin

thl Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

olla tarvetta. Tilanne saattaa kärjistyä nopeastikin, esimerkiksi asuminen omassa asunnossa voi katketa vuokran maksamattomuuden vuoksi. Tietojärjestelmien kirjaamiskäytäntöjen ja eri tietojärjestelmien välisien esteiden vuoksi moniammatillinen työ ei tule näkyväksi.

Kaikki nuoren elämän nivelvaiheessa toimivat ammattilaiset päätettiin koota yhteen ja uudistaa asiakassiirtoprosessi vahvistaen sekä ammattilaisten keskinäistä yhteistyötä, että ammattilaisten ja nuorten välistä yhteistoimintaa. Eri vaiheita lastensuojelusta aikuissosiaalityön palveluihin avattiin nuoren näkökulmasta. Eri tavalla nuorten tilannetta tulkitsevat ammattilaiset synnyttävät nuorelle kokemuksen, ettei häntä ymmärretä, eikä osata auttaa, mikä voi johtaa nuoren haluun irtautua palveluista. Yhteistyötä tehdessään ammattilaiset tulevat toisilleen tutuiksi ja pystyvät siten auttamaan nuorta hänen elämänsä nivelvaiheissa samansuuntaisesti. Samalla tavalla nuoren asioita ymmärtävät ammattilaiset eri palveluissa osaavat tukea nuorta ennakkoon erilaisissa muutosvaiheissa ja luoda näin luottamusta myös palveluihin.

Ammattilaisille luotiin toimintatavat, joilla ei synny katkoksia palveluihin. Sijais- ja jälkihuollolle ja aikuissosiaalityölle tehtiin ohjeet siirtymän toteuttamiseksi. Sijais- ja jälkihuollosta otetaan nuoren luvalla yhteyttä aikuissosiaalityön nuorten tiimiin ennen siirtoa. Nuori saa oman aikuissosiaalityöntekijän jo ennen siirtymistä aikuissosiaalityön palveluihin. Nuori saattaa kokea viranomaiskohtaamiset kankeina ja ahdistavina tilanteina. Laajat palaverit (10 työntekijää) muutettiin pieniksi palavereiksi, jotta ne eivät ahdistaisi nuorta. Pienemmässä palaverissa nuoren on mahdollisesti helpompi tuoda näkökulmiaan esille. Nuori saattaa kokea itsensä ulkopuoliseksi ammattilaisten keskustellessa hänen asioitaan. On tärkeää, että ammattilaiset luottavat siihen, että nuorilla on kykyä ratkaista monia asioita itsenäisesti. Arvostava kohtaaminen on osa osaamista. Vapautuneen ilmapiirin syntyminen ja toiminnan muutos vaatii aikaa, mutta tuloksena voi olla asiakkaan vastuullisuuden kasvun oman elämän suunnittelussa ja toteutuksessa.

Kohderyhmä: Yhteiskehittämisestä uusia toimintamahdollisuuksia ammattilaiselle

Kaikkien osaamisen hyödyntäminen ja verkostoituminen antoi työntekijöille tilaa ja välineitä vaikuttaa omassa työssään. Esimiehet saivat uutta ymmärrystä asian moninaisuudesta. Ammattilaiset kuulivat miten heidän kollegansa kokevat ja ratkovat samoja asioita. Työryhmissä myös erilaiset kielteiset tunteet tulivat näkyviksi. Työssään valtaistunut työntekijä ottaa vastuuta ja on valmis etsimään ratkaisuja kohtaamiinsa ongelmiin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Tarve suunnitteluvaiheessa ja kiinnittyminen

Esimerkkitapauksessa toiminnalle oli havaittu tarve suunnitteluvaiheessa: nuorilla oli tunnistettu riski jäädä vaille tukea ja asuntoa, kun he siirtyvät lastensuojelun sijais- ja jälkihuollosta aikuissosiaalityön palveluihin. Oli myös havaittu tarve kokemustiedolle. Toimintatapa kiinnittyy palvelujärjestelmään ja muihin asunnottomien kanssa työskenteleviin tahoihin.

Mallin arvio

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kehittämistyöhön osallistuminen vaatii aktiivista otetta ja motivaatiota niin ammattilaisilta kuin asiakkailtakin. Kehittäessä asiakas saa olla toimija eikä vain toiminnan kohde. Yhteisen kehittämisen avulla ammattilaiset saivat kokemuksen vaikuttamisesta omaan työhönsä ja saivat lisää välineitä työskentelyyn vaikeissa tilanteissa, tulivat tutuiksi keskenään, pääsivät vaihtamaan kokemuksiaan, jakamaan tunteitaan ja saivat toisiltaan vertaistukea. Kehittämistyön myötä työn mielekkyys voi lisääntyä, mikä voi myös vahvistaa hyvinvointia ja jaksamista työssä. Kehittämistyön aikana innostus kasvoi ja omatoiminen työn kehittäminen ja yhteiskehittäminen lisääntyi. Esimiesten osallistuminen työskentelyyn on vahvistanut kehittämistyön mielekkyyttä.

Kaksi hankkeessa työskennelleestä kokemusasiantuntijasta on jatkanut työelämässä hankkeen työsuhteen päätyttyä ja yksi on hankkinut kokemusasiantuntijakoulutuksen. Kaksi hankkeeseen palkattua kokemusasiantuntijaa, joiden työsuhteet ovat päättyneet, jatkavat työskentelyä palkkioperusteisesti ohjelman käytäntöön viemisessä.

Toiminnassa etsitään keinoja siihen miten omiin oloihinsa päätyneet tulisivat löydetyiksi ja palveluihin saatetuiksi. Miten esimerkiksi täysi-ikäistyvät lastensuojelun asiakkaat, joilla on uhkana väliinpuotoaminen, pysyisivät palvelujen piirissä. Kohderyhmää itseään kuullaan sen tarpeita selvitettyä ja toiminnassa hyödynnetään kokemusasiantuntijuutta.

Palvelujärjestelmän asiakkaille etsittiin yksilöllisiä ratkaisuja.

Tavoitteena oli, ettei nuori ole enää sivustakatsojana, vaan itse mukana etsimässä sopivia ratkaisuja mielekkäälle elämälle. Palvelujärjestelmässä asiakkaisiin saattaa kohdistua ammattilaisten puolelta stigmaa. Ammattilaiset oppivat yhteiskehittämisen avulla kohtaamaan nuoren häntä kategorisoimatta ja luottamaan tämän omaan potentiaaliin. Nuoren luottamus itseensä lisääntyy, kun hän kokee jonkun toisenkin luottavan häneen. Esimerkkitapausten käsittelyn kautta asiakkaiden kokemuksista ja ajatuksista saadaan tietoa, mikä on omiaan hälventämään ennakkoluuloja. Kokemusasiantuntijoiden rinnalla työskentely luo laajempaa näkökulmaa työhön ja sen merkitykseen.

thl Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminnasta hyötyvät pääasiassa heikoimmassa asemassa olevat palvelujärjestelmän asiakkaat. Yhteiskehittämisessä mukana olleilta työryhmien jäseniltä on kerätty suullisesti ja kirjallisesti kyselyllä palautetta. Saadun palautteen perusteella toiminta on koettu mielekkääksi.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnan tarve on vahvistunut hankkeen toteutusvaiheessa. Toiminnassa on hyödynnetty osallisuutta ja yhteiskehittämistä koskevaa kirjallisuutta. Kiinnostuksen kohteena on ollut etenkin ratkaisukeskeinen moniammatillinen työ.

Toiminnalle on ollut kysyntää. Työskentelyyn on osallistunut noin 50 henkilöä. Työryhmiin on osallistuttu innolla ja ne on koettu motivoiviksi ja työnohjauksellisiksi. Asunnottomuustyön ympärillä toimivat tahot, muun muassa AUNE-koordinaatioryhmä ja Savonia-ammattikorkeakoulu, ovat olleet kiinnostuneita toiminnasta.

Koti kaikille 2030 -ohjelman työ on paikallisesti uutta, koska kehittämiskohteista on löydetty yhteinen ymmärrys ja ongelman ratkaisuun on kehitetty paikallinen malli. Ongelmaan on tartuttu monitahoisesti paikallisten toimijoiden kesken.

Yhteistä kehittämistä voidaan hyödyntää palvelujärjestelmässä yleensä monin tavoin. Toiminnan kehittäminen jatkuu kesän ja syksyn 2019 aikana sosiaalityöntekijöiden ja yhden tai kahden kokemusasiantuntijan toimesta. Toiminnan juurruttamisen kannalta oli olennaista, että ajatus kehittämistyön tarpeesta esitettiin aluksi esimiehille. Esimiehet selvittivät työntekijöiden halukkuutta osallistua kehittämistyöhön ja tukivat työntekijöidensä osallistumista hanketyöhön. Esimiehet olivat myös itse työssä mukana Asumisen verkoston kautta. Juurruttamisen haasteena on hankkeen koordinaattorin työn päätyminen hankkeen päättymisen myötä. Moniammatillista työskentelyä varten tarvitaan koordinaattori, joka jatkaa toimintaa, koordinoi yhteistyötahojen kokoontumiset ja kokemusasiantuntijoiden osaamisen hyödyntämisen työskentelyssä sekä koostaa tiedon johdolle. Asumisen verkosto tapaa jatkossa yhdestä kahteen kertaan vuodessa. Monialaista yhteistyötä ja säännöllisiä tapaamisia pyritään jatkamaan. Työtä yhteistyökäytäntöjen juurtumisen eteen tehdään syksyn 2019 ajan.

Lopuksi

Asiakkaan tuntemus palvelujärjestelmässä vahvistaa paitsi asiakkaan myös ammattilaisen osallisuutta työstään. Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat -hanke päättyi joulukuussa 2019. Toimintamallin juurtuminen on vielä avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Palveluohjauksen mallin kehittäminen yhdessä paljon tukea tarvitsevien kanssa

Paljon tukea tarvitsevien työkäisten palveluohjauksen alueellinen toimintamalli kehitetään yhdessä asiakkaiden, monialaisten ammattilaisten ja järjestöjen kesken. Malli ohjaa alueen ammattilaisten työtä ja asiakaslähtöisyyden toteutumista.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Palvelupolut kuntoon (PAKU) (ESR 2018–2021). Jyväskylä ammattikorkeakoulu, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ja Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Anne Koivisto, anne.koivisto@koske.fi, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Koske

Sisällys

Mallin kuvaus	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	8
Mallin arviointi	11
Osallisuuden toteutuminen mallissa	11
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	13

¹ 1 Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Yhteiskehittämisen avulla rakennetaan kokonaisvaltainen, ihmisten erilaiset elämäntilanteet huomioiva **palveluohjauksen toimintamalli alueelle**. Tässä toimintamallikuvauksessa keskitytään yhteiskehittämisen prosessin kuvaukseen. Prosessin tuloksena syntynyt palveluohjauksen malli ja sitä tukevat tuotokset on linkitetty kuvauksen lomaan.

Asiakaslähtöisen alueellisen palveluohjauksen kehittäminen edellyttää asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistyötä. Työpajamuotoisessa kehittämisprosessissa alueen kuntien, 3. sektorin ja asiakkaiden edustajat muodostavat kehittäjäryhmiä. Niissä tunnistetaan eri elämäntilanteisiin liittyviä tuen tarpeita, niihin kytkeytyviä palvelujen kehittämistarpeita sekä etsitään ratkaisuja, jotta alueellinen palveluohjaus toteutuisi laadukkaasti jokaisen ihmisen kohdalla. Työpajoissa sovelletaan palvelumuotoilun menetelmiä.

Koska palveluohjaus on moninainen teema, palveluohjauksen kehittämistä jäsennettiin teemakehittäjäryhmien avulla. Näin saatiin kuvattua palveluohjauksen kohderyhmät ja menetelmät.

Prosessin aikana kehitettiin palveluohjauksen mallit seuraaviin teemoihin:

- ennaltaehkäisevä palveluohjaus ja varhainen tuki
- monialainen intensiivinen palveluohjaus
- järjestölähtöinen palveluohjaus
- Digitaalinen palveluohjaus linkitettiin mallien eri vaiheisiin erilaisilla digitaalisilla ratkaisuilla.
- Lisäksi luotiin laatukriteerit ja selkoversiot asiakaslähtöisen palveluohjauksen tueksi.

Toimintaympäristö

Alueellisen palveluohjauksen kehittäminen kiinnittyvät palvelujärjestelmään ja kolmanteen sektoriin maakunnallisessa kontekstissa.

Palveluohjaus on yhdessä asiakkaan ja muiden ammattilaisten kanssa tehtävää työtä, jonka tavoitteena on vahvistaa asiakkaan arkea ja elämänhallintaa sekä sovittaa yhteen asiakkaan tarvitsemat tuet ja palvelut.

Tarve asiakaslähtöisen ja kokonaisvaltaisen palveluohjauksen mallin kehittämiseksi nähtiin alueella suureksi, sillä palveluohjaus oli toteutunut hyvin vaihtelevasti, sirpaleisesti ja organisaatiolähtöisesti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

[Tuija Mikkonen \(2020\) Työttömien monialainen intensiivinen palveluohjaus sosiaalisen kuntoutuksen viitekehyksessä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Opinnäytetyö \(kuntoutuksen ohjaaja\), Jyväskylän AMK.](#)

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kehittämistoiminta on suunnattu paljon tukea tarvitseville työikäisille, heidän lähiverkostoilleen ja heidän palveluitaan tuottaville ammattilaisille.

Paljon tukea tarvitsevalla henkilöllä tarkoitetaan työikäistä, jolla on monia erilaisia tuen tarpeita yhtäaikaaisesti, tai vaikea elämäntilanne, jonka vuoksi avun hakeminen on hankalaa. Mitä monialaisempia palveluita ihminen tarvitsee, sitä vahvemmin hajautuneen palvelujärjestelmän riskit näkyvät: palvelupolun päitä ei löydetä tai polut katkeavat.

Palveluohjausta ovat kehittäneet paljon tukea tarvitsevat työikäiset, sosiaali-, terveys- ja työllisyys- ja nuorisopalvelujen ammattilaiset, järjestö- ja yhdistystoimijat, seurakunnat, vapaaehtoistoimijat sekä läheis- ja kokemusasiantuntijaverkostot sekä oppilaitokset.

[Keränen, Minna \(2020\) Erityistä tukea tarvitseva, paljon palveluja tarvitseva vai paljon palveluja käyttävä? Kirjallisuuteen pohjautuvaa käsitteiden vertailua. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Harjoitteluraportteja 7 \(pdf 267 kt\)](#)

Toimivuuden ja käyttöönnoton ehdot

Tässä kuvataan yhteiskehittämisen prosessi, joka toteutettiin Palvelupolut kuntoon - hankkeen (PAKU) vetämänä Keski-Suomen maakunnan alueella vuosina 2018–2021.

Paikallisten palveluverkostojen kartoittaminen ja kehittämiseen osallistuvien rekrytointi

Vastuuhenkilöt tapasivat aluksi kuntien edustajia ja kartoittivat paljon tukea tarvitsevien työikäisten palveluiden paikalliset verkostot.

Seuraavaksi rekrytoitiin työpajoihin osallistujat esimerkiksi sote- ja työllisyyspalvelujen ammattilaisten, asiakasedustajien, järjestötoimijoiden, seurakuntien sekä läheis- ja kokemusasiantuntijaverkostojen edustajien joukosta. Osallistujia etsittiin muun muassa toimintayksiköistä ja asiakasfoorumeilta.

Palveluohjauksen malli kehitettiin vaiheistettuna yhteiskehittämisen prosessina

Kehittäjäryhmät koottiin jo hankkeen suunnitteluvaiheessa määriteltyihin teemaryhmiin: asiakaslähtöisten palveluohjauksen laatuksiteerit, ennaltaehkäisevä palveluohjaus ja varhainen tuki, digitaalinen palveluohjaus, monialainen intensiivinen palveluohjaus ja järjestölähtöinen palveluohjaus. Kaikille osallistujille järjestettiin alkuvalmennus yhteiskehittämisestä ja palveluohjauksesta. Lisäksi järjestökehittäjille järjestettiin palvelumuotoilukoulutus.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ryhmien toteutus

Jokaista teemaa varten koottiin 1–3 eri kehittäjäryhmää, jotka kokoontuvat työprosessin aikana 6–10 kertaa. Esimerkimmallisissa ryhmiä muodostui yhteensä 13. Ryhmien kokoontumiset olivat toiminnallisia työpajoja, joiden suunnittelusta ja toteutuksesta vastasivat Palvelupolut kuntoon -hankkeen työntekijät.

Työpajat etenivät osallistujalähtöisesti vuoropuhelussa siten, että vastuuhenkilöt kokosivat, tiivistivät, kuvallistivat ja mallinsivat teemaryhmien tuottamia sisältöjä kokoontumisten välillä. Sen jälkeen tuotoksia reflektointiin seuraavissa työpajoissa yhdessä osallistujien kanssa. Näin ymmärrys palveluohjauksen mallista ja sen kulmakivistä syvenee koko prosessin ajan. Työpajojen sisällöt rakennettiin palvelumuotoilun prosessia ja työkaluja soveltaen.

Työpajaprosessi

1. Alkuvalmennus

Alkuvalmennus järjestetään kaikille teemakehittäjäryhmiin osallistuville asiakkaille, ammattilaisille ja muille ryhmään osallistuville. Alkuvalmennuksen tarkoituksena on luoda yhteistä ymmärrystä kehitettävästä kohteesta ja toimintatavoista. Alkuvalmennuksessa keskustellaan yhteiskehittämisen periaatteista ja ryhmäydytään. Toisiin tutustumisessa voidaan käyttää kuvakortteja. Se, mitä organisaatiota kukakin edustaa, ei ole merkityksellistä. Tärkeää on ihmiseen tutustuminen ja valta-asetelmien purkaminen. Alkuvalmennuksessa on hyvä panostaa rentoon ilmapiiriin, jossa on helppo keskustella ja esittää myös eriäviä mielipiteitä.

Alkuvalmennuksessa jäsennetään kehittämistyön tarkoitusta ja rakennetaan yhteisymmärrystä kehittämiseen liittyvistä käsitteistä. Niitä ovat esimerkiksi palveluohjaus, palvelupolku, varhainen tuki, ennaltaehkäisy, monialaisuus, intensiivisyys ja järjestölähtöisyys. Seuraavaksi kartoitetaan paikalliset verkostot ja kehittämistarpeet esimerkiksi oppimiskahvilamenetelmällä. Oppimiskahvilassa ryhmät kiertävät yhdessä erilaisia pisteitä, joissa heille esitetään kysymyksiä. Pisteillä pohditaan aiempien ryhmien näkemyksiä, selitetään ja kirjataan omia ideoita ja näkemyksiä. Lopuksi tiivistetään jokaisen ryhmän kirjaamat ideat ja näkemykset kokonaisuudeksi.

2. Asiakasymmärrystä rakennetaan prosessin aikana

Toisessa tapaamisessa keskitytään asiakasymmärryksen rakentamiseen. Tapaamisessa pohditaan, kuka on paljon tukea tarvitseva työkäinen ja millainen hänen tilanteensa on. Ryhmäläiset jaetaan 3–4 hengen pienryhmiin, jotka apukysymysten avulla tuottavat esimerkit paljon tukea tarvitsevista henkilöistä, eli niin sanotuista käyttäjäpersoonista (kuva 1). Ryhmissä luodaan 1–3 erilaista käyttäjäpersoonaa ja elämäntilannetta.

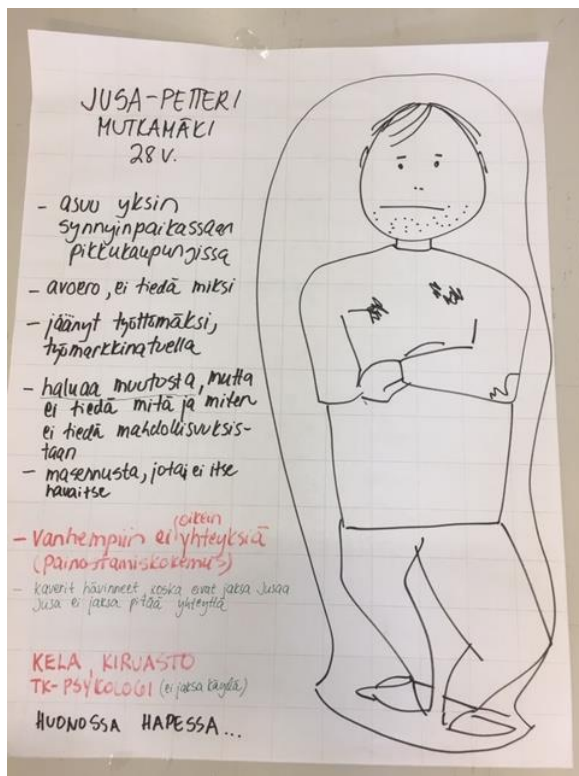

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tämän jälkeen pienryhmissä keskustellaan käyttäjäpersoonien elämäntilanteista tuplatiimi-
menetelmän kohdennettujen kysymysten avulla (kuva 2). Kysymysten avulla on mahdollista
selvittää, millaista muutosta tilanteeseen halutaan ja miten tavoite on mahdollista saavuttaa.
Näin muodostetaan näkemys palveluohjauksen hyödystä asiakkaalle ja hänen läheisilleen.
Hyöty eli asiakasarvo tiivistetään kolmeen osa-alueeseen: toiminnallinen, sosiaalinen ja
tunteet.

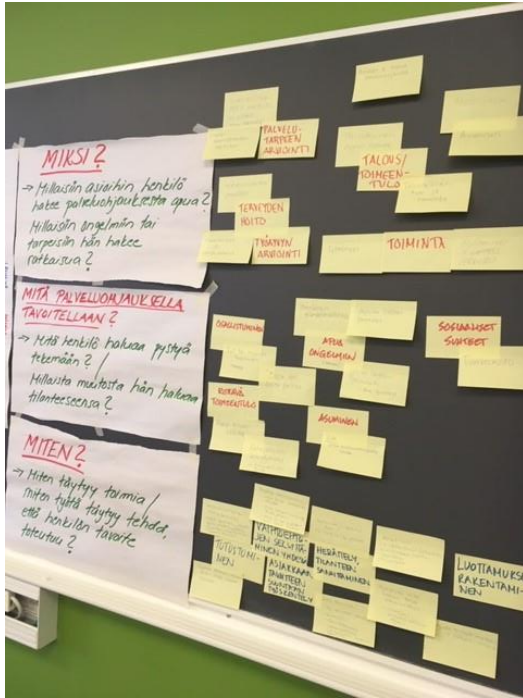
[Tuplatiimi-ideointimenetelmä \(Amk.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

3. Palvelupolut

Kolmannella kerralla rakennetaan kuvaukset käyttäjäpersoonien palvelupoluista. Työskentely tapahtuu pienryhmissä. Työskentelyn apuna ovat edellisen kerran materiaalit sekä tukikysymykset. Tukikysymysten avulla selvitetään käyttäjäpersoonan palvelupolun tapahtumia.

- Mitä käyttäjäpersoonalle on tapahtunut palvelupolulla ja sen jälkeen?
- Mikä palvelupolulla on ollut erityisen merkityksellistä, hyvää ja mikä vaikeaa?

Ryhmä kuvaa palvelupolun eri vaiheet sopivaksi katsomallaan tavalla, esimerkiksi kirjoittamalla tai piirtämällä polun vaiheet fläppitalulle. Palvelupolut voidaan havainnollistaa esimerkiksi kuvittamalla.

4. Palvelupolkujen purku, ratkaistavat ongelmat ja palvelupolun hyöty asiakkaalle

Neljännessä tapaamisessa keskustellaan huomioista, joita palvelupoluista on tehty. Minkälaisia kriittisiä pisteitä ja ratkaisuja on tunnistettu? Entä mikä oli sujuvan palvelupolun merkitys käyttäjäpersoonan elämäntilanteeseen? Vastuuhenkilöt dokumentoivat keskustelut muistioiksi. Työskentelyssä voidaan käyttää esimerkiksi kausaalikartta-työskentelyä, jossa osallistujat pohtivat tilanteiden ja tapahtumien syy-seuraussuhteita sekä juurisyytä.

[Kasuaalikartta-työskentely \(Crazy Town Oy:n työkaluvinkejä\) \(Youtube\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

[TKatja Huttula \(2019\) Työelämän ulkopuolella olevien monialainen palvelupolku ja -ohjaus Tutkiva kehittämistyö Jyväskylän kuntouttavan työtoiminnan monialaisesta yhteistyöstä. Opinnäytetyö \(kuntoutuksen ohjaaja\), Jyväskylän AMK.](#)

5.-10. Poluista palveluohjauksen toimintamalleiksi

5. Hankkeen työntekijät jäsentävät teemakohtaisten kehittäjäryhmien tuottamat sisällöt yleisimmiksi toimintaperiaatteiksi, toimintatavoiksi ja -vaiheiksi. Tämän jälkeen teemakohtaisissa kehittäjäryhmissä reflektoidaan ja korjataan mallien hahmotelmia, jolloin sisällöt jalostuvat eteenpäin vaihe vaiheelta. Tämä vaihe toistetaan 3-5 kertaa. Lisäksi alueen kaikki kehittäjäryhmät kokoontuvat yhteen koulutuksellisissa työpajoissa käsittelemään toimintamalleihin liittyviä teemoja.

6. Malliluonnokset jaetaan avoimesti kehittäjäryhmien, sidosryhmien ja muiden asiantuntijoiden kommentoitavaksi esimerkiksi Padlet-alustalle.

7. Digitaaliset ratkaisut (esimerkiksi viestinnän, asioinnin, asiakastyön, verkostotyön ja arvioinnin työkalut) linkitetään toimintamallien eri vaiheisiin soveltuvin osin.

8. Kaikkiin teemakohtaisiin toimintamalleihin laaditaan laatuksiteerit, joiden avulla toimintaa ja sen johtamista voidaan arvioida.

9. Kehittäjäryhmätyöskentelyn tuloksena syntyneitä työkaluja pilotoidaan, niistä kerätään palautetta ja niihin tehdään palautteen pohjalta tarvittavat muutokset.

Ennaltaehkäisevän palveluohjauksen ja varhaisen tuen malliin kehittäjäryhmissä tuotetut työkalut:

- [Mitä sinulle kuuluu -työkalu \(Koskeverkko.fi\) \(pdf 766 kt\)](#)
- [Asioinnin muistilista asiakkaalle \(Koskeverkko.fi\) \(pdf 223 kt\)](#)

10. Kuvataan eri toimintamallien väliset liittymäpinnat ja yhteistoiminnan alueet. Kiinnitetään huomiota toimintamallien visuaaliseen selkeyteen ja saavutettavuuteen. Tarvittaessa tehdään yhteistyötä kuvittamisen ammattilaisten kanssa.

Kaiken kattona laatuksiteerit

Laatuksiteerit on tarkoitettu varmistamaan asiakaslähtöisen palveluohjauksen yhdenvertainen toteutuminen. Laatuksiteereissä kuvataan, mitä asiakaslähtöisyys palveluohjauksessa asiakkaalle tarkoittaa ja miten palveluohjauksen laatua voidaan omalla toiminnalla edistää. Laatuksiteerien avulla voidaan arvioida, miten odotukset ja kokemukset palveluohjauksen laadusta kohtaavat asiakastyössä, johtamisessa ja rakenteissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Laatukriteerityöhön kutsutaan asiakkaita, asiakastyötä tekeviä työntekijöitä, johtajia, tutkijoita ja kehittäjiä. Osallistujat jaetaan asiantuntijaryhmiin, jotka voidaan muodostaa esimerkiksi asiantuntijuuden perusteella. Ryhmät kokoontuvat ensin omissa pienryhmissään, joiden sisällöt teemoitetaan ja valmistellaan osallistujien asiantuntemuksen mukaan.

Pienryhmätyöskentelyjen tuotosten pohjalta kootaan aihio laatukriteereiksi, jota työstetään edelleen ryhmien yhteisissä kokoontumisissa.

Laatukriteerien pohjalta voidaan laatia erilaisia asiakaspalautte-, henkilöstö- ja yhteistyökyselyitä toiminnan laadun arvioimiseksi, seuraamiseksi ja kehittämiseksi. Laatukriteereistä voidaan tehdä tiivistelmiä esimerkiksi huoneentauluiksi muistuttamaan toiminnan laatutekijöistä. Linkit:

- [Asiakaslähtöinen palveluohjaus huoneentaulu \(Koskeverkko.fi\) \(pdf 3,53 Mt\)](#)
- [Palveluohjauksen arvot ja eettiset periaatteet \(Koskeverkko.fi\) \(pdf 13,5 Mt\)](#)
- [Kohtaamisen huoneentaulu palveluohjaukseen\(Koskeverkko.fi\) \(pdf 78 kt\)](#)
- [Johtamisen huoneentaulu palveluohjaukseen \(Koskeverkko.fi\) \(pdf 79 kt\)](#)

Yhdenvertaisuuden varmistamiseksi laatukriteereistä tuotetaan selkoversio, jolle hankitaan selkotunnus.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Alkukartoitus

Paljon palveluita tarvitsevien joukko on moninainen. Palvelupolut kuntoon - kehittämishankkeen työntekijät kartoittivat aluksi palveluohjauksen mallin kehittämiseksi alueen toimintaa, tutustuivat palveluohjauksen haasteisiin ja tyypittelivät palveluohjauksen erilaisia näkökulmia.

Teemaryhmien kokoaminen ja vastuuhenkilöt

Palveluohjauksen mallin yhteiskehittämisestä vastasivat teemaryhmien vastuuhenkilöt, jotka olivat Palvelupolut Kuntoon -hankkeen työntekijöitä. Vastuuhenkilön tehtävänä on teemaan koottavien yhteiskehittämisen ryhmien koordinointi, fasilitointi, dokumentointi ja viestintä.

Aluksi vastuuhenkilöt tapasivat kuntien edustajia ja kartoittivat paljon tukea tarvitsevien työikäisten palveluiden paikalliset verkostot. Seuraavaksi sovittiin osallistujien, kuten sote- ja työllisyyspalvelujen ammattilaisten, asiakasedustajien, järjestötoimijoiden, seurakuntien sekä läheis- ja kokemusasiantuntijaverkostojen edustajien rekrytoinneista yhteisiin työpajoihin. Vastuuhenkilöt kutsuivat osallistujat koolle. Ajatuksena oli, että jokainen ryhmään osallistuva työntekijä tuo mukanaan yhden kehittäjäasiakkaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kun tämä ei onnistunut, hanketyöntekijät jalkautuivat erilaisiin tilaisuuksiin, toimintayksiköihin ja asiakasfoorumeille tarjoamaan mahdollisuutta palveluohjauksen yhteiskehittämiseen. Lisäksi osallistumismahdollisuutta markkinoitiin sosiaalisessa mediassa.

Osallistuminen helpoksi

Paku-hankkeen ryhmissä osallistujat olivat tasavertaisia asemastaan riippumatta. Osallistujia saatettiin esimerkiksi pyytää ennen ryhmäkeskustelua listaamaan omia ajatuksiaan päivän teemasta. Keskusteluun on helpompaa osallistua, kun on valmistautunut hyvin.

Ryhmän jäseniin pidettiin yhteyttä sähköpostitse, helppokäyttöisillä mobiilialustoilla ja viestisovelluksilla. Kokoukset pidettiin lähellä osallistujia. Asiakasedustajille järjestettiin tarvittaessa kuljetus tai tarjottiin bussilippuja. Asiakasosallistujille ei saisi muodostua osallistumisesta kuluja. Työpajoissa oli tarjolla purtavaa.

Varsinaisen kehittäjäryhmätoiminnan lisäksi kehittämistyöhön oli mahdollista osallistua vaihtoehtoisissa ryhmissä, joiden tuottama tieto täydensi varsinaisten kehittäjäryhmien työtä. Vaihtoehtoiset ryhmät kokoontuivat kaksi kertaa. Ryhmätoiminnan vaihtoehtona oli mahdollista osallistua yksilöhaastatteluun. Eri osallistumismuotojen tavoitteena oli saada paljon palveluita tarvitsevien ääni kuuluviin mahdollisimman laajasti.

Kehittämistyötä tulee arvioida

Yhteiskehittäminen on itsessään jatkuvasti arvioivaa kehittämistä. Lisäksi kehittämistyötä arvioidaan koko prosessin ajan arviointisuunnitelman mukaisesti toiminnan alussa, aikana ja lopussa. Kehittämistyö on laajan joukon osallistumista yhteistyöhön. Kehittämisprosessin aikana Paku-hankkeen toimintaan on osallistunut 106 työntöntä, 39 työelämän ulkopuolella olevaa ja 172 työssä olevaa työkäistä (yhteensä 306, tilanne 19.11.2020).

Kehittäjäryhmätoiminnan käynnistyessä toteutettiin alkuarviointi koetun osallisuuden näkökulmasta kyselylomakkeella. Palautetta toiminnasta kerättiin lomakkeella, jossa esitettiin seuraavat väitteet ja kysymykset: Sain sanoa asiani ja tulin kuulluksi; Sain osallistua omalla tavallani; Miten kehittäjäryhmässä toteutuivat osallistujien tasavertaisuus? Miten kehittäjäryhmässä toteutuivat osallistujien osallisuus? Miten kehittäjäryhmässä toteutui yhteinen päätöksenteko?

Lomakkeen kysymysten muotoilussa hyödynnettiin THL:n osallisuusindikaattorin kysymyksiä ja projektikoordinaattori Anne Koiviston opinnäytetyötä.

[Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta \(Thl.fi\)](#)

[Koivisto, Anne \(2018\) Sosiaalisen kuntoutuksen palvelumalli : Yhteiskehittämistä ja palvelumuotoilua. Opinnäytetyö, Jyväskylän AMK.](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Palautelomakkeella eroteltiin asiakkaat ja työntekijät toisistaan. Palautelomakkeiden (n=88) perusteella yhteiskehittämisen arvot ja periaatteet toteutuivat alkuvalmennuksissa hyvin. Väliarviointi toteutettiin toiminnan keskivaiheilla. Arviointi tehtiin kehittäjäryhmien kokoontumisten yhteydessä siten, että arvioinnin toteuttivat toiset henkilöt kuin ryhmän vastuuhjaajat. Arviointi toteutettiin toiminnallisesti ja siihen sisältyi yksilö- ja ryhmäarviointia. Yksilöarvioinnin pohjana käytettiin lyhennettyä ryhmäkoherenssikyselyä (SOC-G-10).

Tulosten mukaan ryhmissä koettiin olevan hyvä ryhmähenki ja turvallinen ilmapiiri. Yhteistyön eri osapuolten välillä koettiin toimivan hyvin. Asiakkaat arvioivat ryhmän toimivuuden ja ilmapiirin systemaattisesti paremmaksi kuin työntekijät. Ryhmäarviointi toteutettiin oppimiskahvilamenetelmällä. Toimivaksi todettiin kaikkia tasapuolisesti osallistava ja keskusteluun kannustava ryhmien ohjaus sekä yhteisen kielen, ajatusten ja yhteistyön vahvistuminen. Toisaalta ammattilaisten ja asiakkaiden erilaiset roolit, kieli ja perinteiset valtakäsitykset koettiin osittain ryhmäytymisen haasteina. Kehittäjäryhmiin toivottiin lisää asiakasosallistujia ja johtajien osallistumista.

Yhteiskehittämisen merkityksestä kehittäjäasiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta tehtiin opinnäyte:

[Niina Hirvilahti \(2020\) Yhteiskehittäminen Palvelupolut kuntoon -hankkeessa. Kehittäjäryhmän osallistujien näkemykset toimintatavasta. Opinnäytetyö \(kuntoutuksen ohjaaja\), Jyväskylän AMK](#)

Loppuarvioinnissa selvitettiin osallistujien kokemuksia ja mielipiteitä kehitettyjen toimintamallien toimivuudesta, käytettävyydestä ja hyödynnettävyydestä. Loppuarvioinnissa arvioitiin myös asiakasosallisuuden ja -näkökulman toteutumista toimintamalleissa THL:n osallisuuden apukysymysten avulla.

[Edistääkö toiminta osallisuutta? 24 apukysymystä \(Thl.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kehittämistyö vahvisti osallisuutta kaikkien kehittäjien elämässä ja työssä

Koulutetut kokemusasiantuntijat ja muut kehittäjäasiakkaat osallistuivat kaikkeen hankkeen toimintaan ohjausryhmä mukaan lukien.

Osallisuus osallistujien omassa elämässä vahvistui, kun kehittämistyössä ja palvelumuotoilussa huomioitiin erilaisten osallistujien voimavarat ja halu osallistua eri tavoin (esim. sitoutumisen aste) yhteiskehittäjäryhmään.

Osallistuminen tehtiin helpoksi tapaamalla tiloissa, joihin on helppo pääsy. Kokemusasiantuntijoille kustannettiin matkakulut ja tilaisuuksissa oli aina jotakin purtavaa.

Paikalle houkuteltiin asiakasedustajia sekä palveluissa olevista asiakkaista, että kuntalaisia sekä koulutettuja kokemusasiantuntijoita henkilökohtaisilla viesteillä, tapaamisilla ja tiedottamalla.

Ryhmässä sai olla mukana myös sivustakatsojana. Kehittämistyöhön sai osallistua myös vaihtoehtoisissa kehittämistilaisuuksissa niin, että osallistui esimerkiksi vain yksittäiseen keskustelutilaisuuteen tai työpajaan. Näin kehittämistyöhön saatiin mukaan edellistä laajempi joukko kohderyhmää, kuten työelämän ulkopuolella olevia ja heidän näkemyksiään.

Yhteiskehittäminen vahvisti osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa

Ryhmässä toimiminen tasavertaisina osallistujina helpotti näkemysten tuomista esille. Niin työntekijät kuin asiakkaatkin kertoivat omia kokemuksiaan palveluohjauksesta. Yhteiskehittäjäryhmässä osallistujilla oli mahdollisuus tarkastella hankalia tilanteita ulkopuolelta ja eri rooleista käsin.

Toimintamallia työstettiin osallistavien menetelmin, kirjoittamalla, piirtämällä ja sanottamalla. Muotoilussa jäsennettiin kokemusmaailmoja ja asiakastarinoita yhdistämällä prototyyppejä (profiileja) joiden kautta osallistujat saivat samaistumisen pintoja. Tämä vahvisti asiakasymmärrystä työntekijöiden keskuudessa, ja asiakkaiden ymmärrystä palveluiden toiminnasta. Lisäksi ongelmien ratkominen yhdessä ja monialaisesti lisäsi myöhempää joustavuutta palveluverkoston verkostoivassa toiminnassa.

Kaikki osallistujat saivat nähdä kehittämistyön etenemistä ja vaikuttaa joka vaiheessa palveluohjauksen mallien tiivistymiseen ennen lopullisia malleja ja laatusuosituksia. Kasvokkaisten tapaamisten lisäksi malleja työstettiin sähköisissä ympäristöissä, ja korona-aikana myös hybridimallein.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ammattilaiset oppivat ymmärtämään toistensa työtä, sen lainalaisuuksia, tapoja ja tavoitteita. Asiakkaat taas oppivat ymmärtämään, miltä palveluohjaus näyttää ammattilaisten silmin.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa vahvistui, kun jokaisella osallistujalla oli mahdollisuus tuottaa lisäarvoa omalla näkemyksellään. Prosessin aikana ammattilaiset innostuivat yhteiskehittämisestä asiakkaiden kanssa. Vaikka monet ammattilaiset kokivat aluksi asiakkaiden mukana olon vaikeaksi, on työskentelytavasta tullut monelle ”ainoa ja oikea tapa” palveluohjauksen kehittämiseksi.

Kehittämistyössä lisättiin kansalaistaitoja tarjoamalla kaikille osallistujille alkuvaiheessa valmennusta yhteiskehittämisestä ja palvelumuotoilua.

Kehittäjät panostavat yhteiseen hyvään

Palveluohjauksen kehittäminen hyödyttää asiakkaita ja ammattilaisia, koska kehittämiseen osallistuvat pääsevät panostamaan yhteiseen hyvään. Prosessissa syntyi palveluohjauksen laatusuositukset ja geneerinen malli palveluohjaukselle. Huoneentaulut ja mallit ovat hyödyksi laajalle joukolle alueen asukkaita ja ammattilaisia. Erilaiset sovellukset palveluohjauksesta auttoivat jäsentämään esimerkiksi järjestölähtöisen ja ammatillisen palveluohjauksen näkymiä ja sanottamaan näin hyvää ja ymmärrettävää pohjaa yhteistyölle.

Osallisuuden vahvistumista on todennettu palauttein

Alkuvalmennuksessa jokaiselta ryhmän jäseneltä pyydettiin palautetta lomakkeella (88 vastausta 120 osallistujalta, joista 31 oli asiakasedustajia). Yleisesti ottaen vastanneiden kokemus osallisuudesta oli hyvä tai erittäin hyvä. Yhteisen päätöksenteon toteutumisessa oli enemmän hajontaa. Asiakkaiden kokemus oli hiukan parempi kuin työntekijöiden. Väliarviointi toteutettiin arviointityöpajassa ryhmä- ja yksilöarvointina, jonka ajaksi ryhmän ohjaajat poistuivat paikalta. Arvioinnissa käytettiin erilaisia työkaluja: kuvitettu prosessikuvaus ja kuvien avulla arviointi, teemoitettu ryhmäkeskustelu sekä ryhmäkoherenssimittari SOC-G-10.

[Lyhennetty Ryhmäkoherenssikysely \(SOC-G-10\) \(Kuntoutussaatio.fi\) \(pdf 78 kt\)](#)

Loppuarviointi toteutettiin anonymilla sähköisellä kyselyllä, jossa hyödynnettiin THL:n osallisuuden apukysymyksiä. Loppuarvioinnissa arvioitiin myös kehitettyjen toimintamallien käytettävyyttä ammattilaisten työssä. Toimintamalliluonnokset ovat olleet avoimesti arvioitavina sähköisellä Padlet-alustalla. Tulokset ovat luettavissa loppujulkaisusta tammikuussa 2021. Loppuarviontia voidaan pitää myös kuntoutuksen ohjaajaopiskelija Niina Hirvilahden AMK-opinnäytetyötä ”Yhteiskehittäminen Palvelupolut kuntoon - hankkeessa. Kehittäjäryhmän osallistujien näkemykset toimintatavasta.”

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Useat kunnat ja monien alojen taustaorganisaatiot sitoutuivat kehittämistyöhön ja kokivat kehittämistyön tarpeelliseksi. Mielenkiintoa palveluohjauksen alueelliselle kehittämiselle on ollut eri puolilla Suomea ja kehittämistyötä on esitelty muun muassa THL:n sote-uudistuksen asiantuntijoille ja Kuntaliiton tilaisuuksissa.

Kokonaisvaltaisen palveluohjauksen mallintamista ei tiettävästi ole aiemmin tehty heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden kanssa näin systemaattisesti ja laajasti palvelumuotoilun työkaluin.

Samankaltaista kehittämistyötä, osittain samassa kohderyhmässä, on tehty aiemmin muun muassa Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisessa kehittämishankkeessa (Sosku). Kehittämistyössä onkin hyödynnetty etenkin Sosku-hankkeessa tuotettua tietoa, ymmärrystä ja hankkeen aikana koottuja aiempia tutkimuksia.

Palvelumuotoilun menetelmät soveltuvat niin yksittäisten kehittämiskohteiden kuin myös monimuotoisten ja vaikeasti hahmottuvien ilmiöiden jäsentämiseen ja haltuun ottoon. Systemaattisessa työskentelyssä voidaan hyödyntää runsaan osallistujajoukon tietoa ja ymmärrystä, näkökulmia ja intressejä.

Kehittämistyössä synnyttävät ja kehitettävät palvelupolut, käyttäjäpersoonat ja teemakohtaiset mallit ovat havainnollistavia. Ne sopivat käytettäväksi maakunnallisessa ja valtakunnallisessa kehittämissyhteistyössä. Tässä mallinnuksessa ne auttoivat konkretisoimaan paljon tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeita esimerkiksi maakunnallisen sote-järjestämissuunnitelman laatimisen prosessissa, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin hoitoketjutyössä sekä neljän sairaanhoitopiirin yhteisen asiakas- ja potilastietojärjestelmän kehittämistyössä.

Yhteiskehittämissuunnitelman tuloksena syntyi maakunnallinen palveluohjauksen toimintamalli. Mallia juurrutetaan ja levitetään hankkeen jälkeen osana Keski-Suomen sote-uudistus -hanketta sekä Työkykyohjelman Meijän kyvyt käyttöön -hanketta. Lisäksi mallia levitetään ja juurrutetaan kuntiin muun muassa kuntajohdolle suunnattavissa tilaisuuksissa.

Kehittämistyö ja palveluohjauksen mallien juurtuminen edellyttää organisaatioissa yhteensovittavan johtamisen orientaatiota, jossa toiminnan kehittäminen ja päätöksenteko perustuvat asiakasosallisuuteen ja verkostojen yhteistoimintaan. Kehittämistyö organisaatioissa edellyttää myös vastuuhenkilöistä (fasilitaattoreista) sopimista sekä henkilöstön työajan kohdentamista kehittämistyöhön. Osallisuutta edistävä hallintomalli voi tukea kehittämistyötä sekä sen tuloksena luotujen mallien juurtumista.

[Osallisuutta edistävä hallintomalli tukee osallisuustyön johtamista \(Thl.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Systemaattisena toimintana malli voi toimia palveluiden ja yhteistyön laadun arvioinnin välineenä. Valmista toimintamallia ja laatukriteerejä voi levittää muihin maakuntiin tai soveltaa yksittäisten kuntien tai organisaatioiden palveluiden kehittämiseksi.

Tässä hankkeessa opittiin, että kehittäjäasiakkaiden ja -työntekijöiden rekrytointi voi onnistua paremmin silloin, kun kokee oman työnsä tai organisaationsa kaipaavan kehittämistä eikä tarve kehittämiseen tule ulkopuolelta.

Yhteenveto

Palvelupolut kuntoon -hanke päättyy helmikuussa 2021.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Palvelusafari nuorten vaikuttamisen välineenä

Palvelusafarissa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan tutustumiskäynnillä jokin palvelu oman viiteryhmän näkökulmasta sekä tutustutaan ja vaikutetaan omaan tai muiden samassa tilanteessa olevien palveluun.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Siä päätät – ratkaisuja nuorten osallisuuden tukemiseen peli-innovaatiolla ja palvelumuotoilulla -hanke, Hamina, Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Oy sekä Sotek-säätiö, Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistys ry ja Haminan kaupunki (ESR 1.1.2015–30.6.2017).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tiina Kirvesniemi, Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Oy, tiina.kirvesniemi@xamk.fi

Mallin kuvaus

Palvelua potentiaalisesti käyttävät nuoret suunnittelevat ja toteuttavat tutustumiskäynnin ennalta valittuun palvelukohteeseen. Nuoret arvioivat palvelun ja näin saatua tietoa potentiaalisten käyttäjien kokemuksista voidaan hyödyntää palvelua kehitettäessä.

Koko prosessi tehdään osallistujien toimesta. Toimintamallia kehittäneessä Siä päätät -hankkeessa vierailijat olivat nuoria, jotka tekivät tutustumiskäynnin työvoiman palvelukeskukseen. Nuorten ryhmä valitsi käytettävät arviointimenetelmät (Palvelusafari-menetelmä) ammattilaisten kokoamasta kirjosta erilaisia menetelmiä (mm. palvelumuotoilu).

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli kuvataan tässä Siä päätät -hankkeen toiminnan kautta.

Palvelusafarilla ajatukset ja kokemukset kirjataan ”palvelupolulle”. Ensin keskustellaan palveluista yleensä: millaisia ne ovat, millaisia palveluita nuoret käyttävät, mitkä palvelujen vaiheet ovat ja mitä nuoret arvostavat palveluissa. Nuoret valitsevat käyntikohteen ja ovat mukana prosessin suunnittelussa. Kohteesta etsitään etukäteen tietoa pohtien palvelun laajuutta ja sen sisältöä. Nuoret laativat havainnointi- ja haastattelurungot, joita safarikäynnillä käytetään. Kysymysten valmistelussa hyödynnettiin toisen ryhmän tekemiä palvelun käyttäjäprofileja: mietittiin, millaisia tarpeita ja kysymyksiä näillä kuvitteellisilla käyttäjillä olisi. Havainnointia varten listattiin huomioitavia asioita, kuten palveluun saapuminen, tilat, toimintamalli ja poistuminen.

Palvelusafarikäynnillä nuoret havainnoivat palvelukohdetta, kirjaavat ja dokumentoivat löydöksiä valokuvaamalla sekä kirjaavat muistiinpanoja haastattelusta ja arvioivat palvelua oman viiteryhmänsä osalta. Havainnointilomakkeeseen kirjataan havainnot palvelun eri vaiheista (ennen, palvelun aikana ja jälkeen), omat kokemukset vierailulta sekä kuvaus palvelupolusta. Palvelun kuvaamisen käytettiin lauseentäydennystekniikkaa, jossa valmiiksi aloitettua lausetta täydennetään syntyneen kokemuksen mukaan. Palvelupolun avulla kokonaisuus kuvataan vaiheineen ja kirjataan mahdolliset haasteelliset kohdat, joissa polku saattaa vaikkapa katketa. Lomakkeeseen kirjataan myös kolme tärkeintä kehittämiskohdetta ja ideat niiden kehittämiseksi.

Kokemukset ja havainnot käydään lopuksi yhdessä läpi. Tulokset annetaan palvelutarjoajan käyttöön. Safarilla tuotetun tiedon avulla palvelutarjoajan ymmärrys palvelun käyttäjistä paranee. Nuoret saavat myös tietoa palvelusta ja kynnys hakeutua palveluihin madaltuu.

Siä päätät -hankkeen toiminta on suunnattu erityisen tuen tarpeessa oleville, kuntouttavassa työtoiminnassa oleville tai koulutuksen ulkopuolella oleville pitkäaikaistyöttömille 16–29-vuotiaille nuorille sekä erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten kanssa työskenteleville organisaatioille Haminan alueella. Välillisiä kohderyhmiä ovat kaikki nuorten kanssa työskentelevät organisaatiot. Toiminta kiinnittyy kuntouttavaan työtoimintaan ja palvelujärjestelmään.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintamalli mahdollistaa pääsyn arvioimaan palvelua suhteellisen matalalla kynnyksellä ja mahdollisesti voimaantumaan uusista mahdollisuuksista. Omien kokemusten sanoittaminen ja vaikuttaminen palveluun harjaannuttavat vaikuttamiseen laajemminkin ja vahvistavat palveluiden ulkopuolista toimijuutta. Palvelujen käyttäjät ja ammattilaiset voivat ottaa sellaisia

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

rooleja, joita eivät yleensä ota, mikä voi vahvistaa tasaveroisuuden sekä pystyvyyden kokemuksia.

Palvelusafari on palvelumuotoilun menetelmä, jossa palvelua muotoillaan yhdessä asiakkaiden kanssa ja jossa tiedot kokemuksista välitetään palveluntarjoajalle. Palveluntarjoajan ymmärrys kohderyhmän tarpeista vahvistuu [ja sitä katsotaan tässä toisesta näkökulmasta kuin yleensä].

Siä päätät -hankkeessa nuoret valitsivat menetelmän (palvelusafarin) palvelumuotoilun menetelmätarjottimelta ja kohteen, jota kehitetään, sekä laativat safarikäynnillä käytetyn lomakkeen ja keskustelurungon. Nuoret kokivat päässeensä vaikuttamaan paitsi omaan, myös muiden samassa tilanteessa olevien elämään. Osallisuus osana ryhmää voi myös olla tärkeää. Kehittämistyö ei todennäköisesti juuri näy palvelun ulkopuolelle, joskin siitä on kerrottu loppujulkaisussa ja blogissa.

Nuoret tutustuivat työvoimakeskuksen palveluihin ja sen myötä muihinkin palveluihin löytäminen mahdollisesti helpottuu. Palveluun tutustuminen saattaa avata paitsi palvelun sisältöä ja prosessia, myös syitä ja logiikkaa, miksi missäkin toimitaan tietyllä tavalla.

On ensin saatava tietää itselleen mahdollisesti merkityksellisistä palveluista, jotta niihin voi vaikuttaa.

Toimintaan osallistuttiin hankkeessa osana kuntouttavaa työtoimintaa. Jos osallistuja on velvoitettu osallistumaan toimintaan kuntoutuksen puitteissa, se ei välttämättä ole vapaaehtoista. Hankkeessa nuoret kokivat työskentelyn mielekkäänä vaihtoehtona niin sanotulle perinteiselle kuntouttavalle työtoiminnalle. Osallistuminen oli helppoa eikä vaatinut erityistaitoja. Toiminta vaatii kuitenkin tietynlaista sosiaalista toimintakykyä, sillä vierailuja tehdään uusiin paikkoihin ja arviointi tehdään aktiivisesti ryhmässä. Osallistujat päättivät toiminnasta ja pyrkivät vaikuttamaan palveluihin, mikä vahvistaa toiminnan eettisyyttä.

Toiminnasta hyötyvät palvelun potentiaaliset käyttäjät sekä kehittämisen kohteena oleva palvelujärjestelmä ja sen ammattilaiset.

Osallisuuden lisääntyminen on todettu nuorten kanssa käydyn arviointikeskustelun perusteella. Safarikäyntiä, sen valmistelua ja käynnin koontia pidettiin kiinnostavana ja miellyttävänä. Nuoret kokivat, että heitä kuunneltiin ja heidän näkemyksensä huomioitiin hyvin. Menetelmää pidettiin toimivana.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun palveluja yhteiskehitetään ja nuoret vastaavat prosessista kokonaisuudessaan. Toisaalta he ovat osa joukkoa ja **panostavat yhteiseen hyvään** vastaavassa tilanteessa oleville nuorille. Matalan kynnyksen palvelusafari

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

madaltaa nuorten kynnystä hakeutua palveluihin ja vahvistaa pystyvyyttä ja **osallisuutta omassa elämässä**.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle oli kysyntää siinä mielessä, että nuoret itse valitsivat palvelusafarityöskentelyn, suunnittelivat ja toteuttivat prosessin sekä tekivät loppuarvioinnin. Prosessi toteutui siten, kuin se oli suunniteltu nuorten toimesta. Menetelmä sekä hankkeessa yhteiskehitetty palvelusafarin työsuunnitelma ja keskustelurunko ovat jatkokäytössä saman hankeosatoteuttajan toisessa ESR TL 5 -hankkeessa, OSKU Mediatalossa Kotkassa.

Palvelusafari on palvelumuotoilun menetelmänä laajalti käytetty. Se on siten ollut helppo ottaa käyttöön. Uutta on mahdollisesti menetelmän käyttö osallistettaessa nuoria ja hankittaessa tietoa heidän palvelukokemuksistaan omaan elämään merkittävästi vaikuttavista palveluista. Toiminta on myös mahdollisesti uudenlainen kuntouttavan työtoiminnan toimintatapa eli vaihtoehto ns. perinteiselle työtoiminnalle.

Nuorilla ei ollut aiempaa tietoa työvoiman palvelukeskuksen palveluista ja toiminta tutustutti nuoret näihin palveluihin. Toiminnassa on hyödynnetty palvelumuotoilun yleistä teoriaa ja menetelmiä sekä toteuttajien kokemuksia/kokemusperäistä tietoa.

Palvelusafari on helpohkosti järjestettävä menetelmä tiedon hankkimiseen (potentiaalisen) asiakkaan kokemuksesta. Toiminta on joustavana menetelmänä siirrettävissä eri yhteyksiin.

Toiminta voisi juurtua helposti hanketoteuttajien taustaorganisaatioiden käyttöön.

Toimintamallin suurin haaste oli nuorten tavoittaminen toiminnan alussa. Työskentelyn käynnistyttyä se sujui hyvin. Kehittämistyön tuominen näkyville oman viiteryhmän muille jäsenille tai sen ulkopuolelle voisi tuoda työstä enemmän tunnustusta.

Palvelusafarin käyttö menetelmänä kuvatussa yhteydessä on lupaava. Yhden esimerkin osalta saadut kokemukset toiminnan mielekkyydestä tukevat palvelusafarin kokeilua nuorille kohdistettujen palvelujen kehittämisessä myös muualla.

Lopuksi

Pystyvyyttä, vaikuttamistaitoja ja merkityksellisyyttä vahvistava ja palveluihin osallistumisen kynnyksiä madaltava menetelmä on siirrettävissä eri konteksteihin.

Siä päätät -hanke päättyi kesäkuussa 2017. Toimintamalli ei ole toistaiseksi juurtunut.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Arvio toimintamallista: Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana

Peliryhmän tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen pelaamisen avulla. Toimintaa on kehitetty yhdessä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa osallistujien peliosaamista ja kiinnostusta hyödyntäen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä:

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, Pääkaupunkiseudun osahanke, Espoo, Helsinki, Vantaa. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019 asti).

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Tytti Hytti, Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, tytti.s.hytti(a)hus.fi; Kalle-Pekka Hietala, Steppi Vantaan kaupunki/ Sosiaalisen kuntoutuksen tiimi, kallepekka.hietala(a)vantaa.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankeessa leikillisyyttä ja pelillisyyttä hyödyntävää matalan kynnyksen ryhmätoimintaa sosiaalityön nuorille asiakkaille, 3 kokeilua, Helsinki ja Vantaa, Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019)
- PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankeessa, Digitaaliset hyötypelit nuorten ryhmätoiminnassa, Espoo, Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019)

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin kuvaus

Toimintamallissa pelaaminen muodostaa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan sisällön ja houkuttelee osallistumaan ryhmään. Ryhmätapaamisiin kuuluu pelaamista, pelillisiä ja toiminnallisia ryhmäharjoitteita sekä kahvittelua. Pelit voivat olla lauta-, kortti- tai muita pelejä, joita voi pelata ryhmässä. Ryhmäharjoitteet liittyvät eri teemoihin kuten mielenterveyteen. Pelaamisen ohessa syntyvä keskustelu on yksi tavoitteellisen sosiaalityön pyrkimyksistä, ja pelit, harjoitteet sekä keskustelu on suunniteltu tukemaan toisiaan. Pelit ja pelillisuus helpottavat tutustumista ja keskustelemista esimerkiksi arvoista, tunteista, vuorovaikutustavoista ja -tyyleistä. Ryhmän tarkoituksena on edistää sosiaalista toimintakykyä ja vahvistaa vuorovaikutustaitoja. Toiminta on voimavarakeskeistä. Peleistä paljon tietävän asiakkaan osaaminen tulee ryhmässä arvostaen tunnustetuksi.

Peli sosiaalisena ympäristönä

Peli luo oman sosiaalisen ympäristönsä, jossa on eri säännöt kuin arkielämässä. Jokin fyysinen pelillinen elementti, kuten noppa, kortit tai lautapeli, etäännyttävät keskustelijaa omasta itsestä, jolloin hänen on helpompi kertoa omista asioistaan. Pelatessa asiakas voi ottaa pelihahmon tai pelinappulan roolin ja kertoa asioita sen kautta eikä omana itsenään. Lisäksi yhteisen pelin pelaaminen mahdollistaa yhteisestä aiheesta puhumisen. Pelissä on oma rytminsä, mikä helpottaa keskustelun kuuntelemista. Keskustelussa ei eksytä aiheesta yhtä helposti, kun pelaaminen rytmittää keskustelua. Kaikkien osallistujien kohdalla palataan esiin nousseisiin aiheisiin. Tavallisemmissa ryhmäkeskusteluissa aktiivisemmat osallistujat ovat helposti eniten äänessä ja muut ovat hiljaa. Ryhmässä pelatessa kaikki saavat automaattisesti vuoron puhua ilman, että puheenvuoroa pitää erikseen pyytää.

Peliryhmään tulo ja ohjautuminen

Peliryhmän Sosiaalihuollon omatyöntekijät ohjaavat peliryhmän toimintaan asiakkaita, joita pelaaminen ja peliryhmä voisivat kiinnostaa. Omatyöntekijöillä on tärkeä rooli asiakkaiden motivoinnissa ja ohjauksessa palveluun.

Pelillisiin ja toiminnallisiin ryhmäharjoitteisiin voidaan käyttää Suomen Mielenterveysseuran [Mielenterveys voimaksi –kirjan \(2015\)](#) harjoitteita

Kohderyhmä

Peliryhmän osallistujiksi sopivat pelaamisesta kiinnostuneet sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat, joilla on haasteita sosiaaliin tilanteisiin liittyen tai kodista ulos lähtemisessä esimerkiksi masennuksen takia. Toimintaa ohjaavien työntekijöiden olisi hyvä tuntea pelejä jonkun verran, jotta pelaamiseen valikoituu kaikille ryhmäläisille sopivia pelejä. Lisäksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ryhmässä voi olla mukana kokemusasajia, jotka toimivat sekä peliasiantuntijoina että vertaistukena asiakkaille.

Toiminta on yhteiskehitetty pelaamisesta kiinnostuneiden asiakkaiden kanssa

Peliryhmän malli on luotu yhteiskehittämällä asiakkaiden ja ammattilaisten kesken sosiaalisen kuntoutuksen tiimissä, jossa oli mukana 19–30-vuotiaita. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä oli mukana myös asiakas, jolla oli aiempaa kokemusta vastaavasta ryhmästä toisesta kaupungista. Hänellä oli suuri rooli ryhmän suunnittelussa. Mukana kehittämistyössä on ollut myös pelien ja pelaamisen kokemusasaja.

Pelaaminen helpottaa asiakkaiden ja ammattilaisten vuorovaikutusta

Peliryhmässä voi olla osallistujia, jotka eivät lähtökohtaisesti ota lainkaan osaa keskusteluun ja siksi varsinkin toiminnan alussa kannattaa valita sellaisia pelejä ja harjoitteita, joissa ei ole pakko puhua – tämä helpottaa paikalle tulemistä ja toimintaan osallistumista, joka voi olla jo itsessään iso asia. On tärkeää, että peleissä ei ole ketään syrjiviä elementtejä eikä niistä tule osallistujille epämukavaa oloa.

Pelatessa kaikki ryhmän osallistujat saavat halutessaan oman vuoron puhua, mikä madaltaa kynnystä ottaa osaa keskusteluun. Samalla saadaan harjoiteltua oman vuoron odottamista ja muiden huomioimista ryhmässä. Tämä helpottaa myös ohjaajan työtä, sillä ryhmätilanteissa voi olla haastavaa saada kaikki mukaan keskusteluun.

Keskustelun syvällisyyteen on hyvä kiinnittää huomiota. Toisaalta pitäisi päästä keskustelemaan vaikeista arjen kysymyksistä ja esimerkiksi mielenterveyden kysymyksistä, mutta toisaalta sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä ei ole tarkoitus mennä terapiakeskustelun tasolle. On myös tärkeää, että ohjaaja pystyy huomioimaan ryhmäläisten erilaiset ominaisuudet ja sen, että monelle osallistujalle vuorovaikutus voi olla haastavaa ja esimerkiksi vetäytyminen voi olla yleistä.

Ryhmätapaamisten välillä asiakkaisiin ollaan tiiviisti yhteydessä kannustaen heitä mukaan toimintaan. Ennen jokaista kertaa asiakkaille lähetetään muistutustekstiviesti ja ryhmätapaamisen yhteydessä asiakkaille annetaan paljon myönteistä palautetta: on tärkeää saada osallistujille tervetullut olo ja kokemus siitä, että he ovat tärkeitä ryhmän jäseniä. Ryhmän on hyvä kokoontua paikassa, jonne asiakkaiden on helppo tulla. Pelaamisen lisäksi ruokatarjoilu toiminnan ohessa motivoi asiakkaita lähtemään mukaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

On hyvä miettiä, miten ryhmäläisten keskinäistä yhteydenpitoa voidaan tukea ryhmätoiminnan ulkopuolella ja sen jälkeen, jos osallistujat ovat ilmaisseet halunsa olla yhteydessä toisiinsa ryhmän jälkeen. Tämä olisi tärkeää ryhmäläisille, joille vuorovaikutus voi olla haastavaa ja joille kodista ulos lähteminen voi tuntua vaikealta.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta sopii asiakkaille, joilla voi olla suuri kynnys ryhmätoimintaan osallistumiseen. Toimintaan voi osallistua satunnaisesti ja aluksi vain sivustakatsojana. Osallistujat voivat olla tekemisissä muiden ryhmäläisten kanssa muillakin tavoilla kuin keskustelemalla. Ryhmässä käytetään varsinkin aluksi pelejä ja harjoitteita, joissa ei ole pakko puhua, niin että paikalle uskalletaan tulla ja toimintaan pääsee osallistumaan, vaikka ei osallistuisi keskusteluun.

Toiminnassa kahvittelu on tärkeää, sillä se houkuttelee mukaan yhtäältä joidenkin heikon rahatilanteen takia ja toisaalta siksi, että monet syövät yksin. Kahvittelu voi tuntua helpommalta tavalta olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa kuin kokoontua pelkästään keskusteluryhmään.

Ryhmään osallistuja saa olla toimija ja hänen asiantuntemuksensa otetaan huomioon toiminnassa. Asiakkaat saavat esimerkiksi tapaamiskerroilla valita ohjaajien tuomista peleistä sen, jota pelattaisiin sillä kerralla. Jo tämä voi olla merkittäväkin osallisuutta edistävä seikka asiakkaalle, jolle ryhmään osallistuminen voi olla haastavaa. Asiakas saattaa myös tietää peleistä enemmän kuin ryhmän ohjaaja, jolloin asiantuntijan rooli ei ole vain ammatillisella.

Toimintaa muotoillaan yhdessä asiakkaiden kanssa. Toimintaa kehittäneessä hankkeessa aloite peliryhmälle tuli asiakkailta, joilta oli kerätty kyselyllä toivomuksia toiminnan suhteen. Ryhmän asiakkaiksi valikoitui pelaamisesta pitäviä tai siitä kiinnostuneita, ja toimintaa kehitettiin heidän kanssaan. Kun ryhmän toiminnan lähtökohtana ovat osallistujien kiinnostuksen kohteet, se tarjoaa mahdollisuuden hyvälle kohtaamiselle ja osallistujien vertaistuelle.

Ryhmässä mukana olevilla kokemusosaajilla voi olla merkittävä rooli ryhmässä peliasiantuntijoina ja vertaistukena asiakkaille. Monet asiakkaat kokivat kokemusosaajan läsnäolon tapaamisessa tärkeäksi ja kaipasivat tätä niillä kerroilla, jolloin tämä ei osallistunut tapaamisiin.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnan suunnittelussa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa, jonka mukaan palveluissa tulisi hyödyntää enemmän vertaistukea ja ryhmätoimintaa. Tutkimus myös osoittaa, että toiminnallisuudella pystytään saamaan hiljaisemmatkin ryhmän jäsenet mukaan keskusteluun. Näyttöä on lisäksi siitä, että paljon pelaavia nuoria miehiä voi saada mukaan peliryhmään helpommin kuin ryhmään, jossa vain keskustellaan. Nuoria miehiä on usein vaikeampi saada mukaan ryhmätoimintaan kuin samanikäisiä naisia.

Pelejä on käytetty ennenkin sosiaalisen kuntoutuksen ryhmissä. Tässä uutta on pelaaminen toiminnan keskiössä – ei vain osana muuta toimintaa. Ryhmässä ei vain pelata pelejä vaan myös mietitään sitä, miten menetelmä sanoitetaan, mitä pitää ottaa huomioon pelien valitsemisessa sekä itse pelaamisessa kohderyhmän tarpeet huomioiden.

Toiminnassa esimerkiksi huomattiin, että muutaman henkilön ryhmässä ei pystytä käsittelemään teemoja niin laajasti kuin vähän isommalla ryhmäkoolla. Toisaalta pienemmässä ryhmässä osallistujat saavat yksilöllisempää ohjausta ja tukea.

Sosiaalialan ammattilaisille järjestetyssä työpajassa, jossa teemana oli lautapeliin hyödyntäminen tavoitteellisessa sosiaalityössä, työntekijät näkivät, että he voisivat olla kiinnostuneita hyödyntämään lautapelejä esimerkiksi henkilöiden kanssa, joille sosiaaliset tilanteet voivat olla hankalia ja jotka kaipaavat tukea vuorovaikutukseen, sekä työtoiminnan asiakkaiden kanssa osana työtoiminnan elintapaohjausta. Pelaamisen hyötyinä nähtiin muun muassa voimaantuminen, keskusteluyhteyden nopeampi luonti sekä asiakaslähtöisempi työskentely, jos pelaaminen on tärkeä osa asiakkaan elämää.

Toiminta on helposti levitettävissä, sillä sitä voi muokata erilaisten kohderyhmien tarpeiden mukaan ja pelaamista voi harrastaa erilaisissa tiloissa.

Ohjaajat voivat miettiä, miten pelejä voisi muokata niin, että pelaamiseen voi osallistua, vaikka ei haluaisi puhua. Pelejä voisi hyödyntää myös yksilötyöskentelyssä vapautuneemman ilmapiirin luomiseksi. Ohjaajien mielestä erityisesti Metropolia-ammattikorkeakoulun Kepeli-hankkeen kortit ja muut voimavarakortit voisivat toimia hyvin yksilötapaamisissa.

[Mieltymysmittari-pelin kortit](#)

[Kepeli-harjoitekirja](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Samankaltaista toimintaa on kehitetty eri nuorten ryhmissä pääkaupunkiseudulla

PRO SOS -hankkeessa on pilotoitu ryhmiä, joissa on pelaamisen ohella tarkoitus päästä keskustelemaan helpommin nuorten kanssa.

Tästä on kolme kokeilua: Helsingissä Rukkilan asumisyhteisössä pitkäaikaisasunnottomien nuorten kanssa, Helsingissä eteläisellä sosiaaliasemalla vaikeasti palveluihin kiinnittyvien nuorten kanssa, sekä Vantaan sosiaalisen kuntoutuksen Steppi-tiimin peliryhmässä pelaamisesta kiinnostuneiden nuorten kanssa.

Kokeilujen kautta huomattiin, että kun matalan kynnyksen toimintaa muokattiin pelillisyyden ja leikillisyyden avulla, osallistuminen ja yhteisöllisyys ryhmissä kehittivät. Vuorovaikutus helpottui nuorten välillä, nuoren ja ammattilaisen välillä sekä ammattilaisten välillä. Nuoret on pyritty tavoittamaan ja samaan osallistujiksi ryhmiin muokkaamalla toimintaa ja ammattilaisten roolia vähemmän virallisiksi ja järjestelmälähtöisiksi.

Pelitoiminta järjestettiin ryhmässä niin, että osallistujat saivat halutessaan olla hiljaa, varsinkin ensimmäisillä tapaamiskerroilla. Toisaalta toiminnassa mahdollistettiin nuorten osallistuminen ryhmän toiminnan suunnitteluun sekä käytännön toteutukseen heidän omien voimavarojensa mukaan. Tämä vahvistaa nuorelle kuvaa itsestä ryhmän jäsenenä ja aktiivisena toimijana eikä pelkkänä asiakkaana. Ideaalitulanteessa ryhmässä tehtävät asiat olisivat sellaisia, joissa nuorille mahdollistuisi esimerkiksi oman harrastuneisuutensa myötä ottaa asiantuntijan rooli suhteessa ryhmän ammattilaisiin. Pelaaminen on yksi tällainen tekemisen muoto.

Sosiaalialan ammattilaisen ei tarvitse välttämättä erottua joukosta viranomaisena, vaan aikuisena, joilla on erityisosaamista tietyistä asioista. Titteliä jättäminen sivuun voi helpottaa luottamuksen rakentumista nuoren kanssa.

PRO SOS -hankkeessa digitaalisia hyötypelejä kokeiltiin Espoon aikuissosiaalityössä nuorten aikuisten yhteiskehittämisyhymässä.

Nuorten antaman palautteen seurauksena hyötypelejä alettiin hyödyntää säännöllisesti avoimessa ryhmätoiminnassa. Ryhmissä käsiteltiin esimerkiksi terveyttä, talouden hallintaa, opiskelua ja työelämää sekä vapaa-aikaa digitaalisia hyötypelejä pelaten. Hyötypelejä voidaan käyttää tavoitteen saavuttamiseksi, kuten oppimisen tueksi, kunnon parantamiseksi tai asenteen muuttamiseksi. Ryhmässä kokeiltiin muun muassa elämänhallinnan avuksi kehitettyä Elämän eväslaatikko -peliä, ja Suomen Mielenterveys ry:n Mielen Saaret -peliä, jossa harjoitellaan kanssakäymisen taitoja. Ryhmässä tutustuttiin myös mobiilisovelluksiin, joiden tavoitteena on edistää terveyttä ja hyvinvointia. Samalla pohdittiin, miten sovelluksia voisi hyödyntää omassa elämässä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Nuorten ja ammattilaisten antaman palautteen mukaan peliin on helppo osallistua ja pelatessa syntyy hyviä keskusteluja. Ammatillaiset kokevat, että asiakkaan on helpompi lähestyä heitä, koska pelin aikana syntyy luonteva suhde ammattilaisen ja asiakkaan välille. Keskusteluiden lomassa työntekijät pystyvät kertomaan erilaisista palveluista, kuten oppisopimuspaikoista ja niihin hakemisesta. Pelaaminen laajentaa ammattilaisen keskustelumahdollisuuksia asiakkaan kanssa. Ammatillaiset kokivat uudet avaukset voimaannuttavina.

Ammattilaisen on suotavaa heittäytyä peliin mukaan pelaajana muiden joukossa ja jättää työntekijän rooli sivuun. Työntekijällä on kuitenkin vastuu pelin ja keskustelun ohjaamisesta. Pelatessa on tärkeää huomioida kaikki osallistujat ja yrittää saada jokainen mukaan omalla tavallaan. Ammatillaisen on hyvä varmistaa etukäteen pelien soveltuvuus ryhmään sekä tarkistaa, että pelit toimivat niillä laitteilla, joilla niitä aiotaan pelata. Joskus peleissä ilmaantuu teknisiä ongelmia tai niissä on kysymyksiä, jotka voivat herättää ryhmässä hämmennystä. Ohjaajan on hyvä miettiä etukäteen, miten tällaisissa tilanteissa toimitaan, jotta kenellekään ei tule ryhmässä epämukava olo.

Sosiaalialalle on kehitetty monia ei-digitaalisia hyötypelejä, kuten PRO SOS -hankkeessa kehitetty Elämän värit -lautapeli, jossa käsitellään esimerkiksi sosiaalisia suhteita. Peli soveltuu tutustumiseen ja keskustelun avaamiseen vaikeampienkin aiheiden äärellä, kun pelin kautta voidaan etäännyttää pelaajan persoona aiheesta. Samalla harjoitellaan suomen kieltä. Pelin avulla teemat valikoituvat keskusteluun neutraalisti. Pelaaja voi itse päättää kuinka paljon hän on valmis jakamaan.

Lopuksi

Pelien hyödyntäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa helpottaa sekä asiakkaiden että ryhmää ohjaavien ammattilaisten työskentelyä. Pelaamisen avulla saadaan vahvistettua asiakassuhteita ja yhteisöllisyyttä sekä helpotetaan keskustelun avaamista.

PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahanke päättyy heinäkuussa 2019. Peliryhmän idea on kehitetty Vantaan aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen tiimissä, Stepissä, joka on yksi osahankkeen kehittäjätiimeistä. Kokeilu on ollut hyvä ja se on pohjana uusien sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintojen suunnittelulle.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä käytetään pelejä ja leikkejä palvelutarpeen ja toimintakyvyn arvioimisen tukena. Toiminnallisessa ryhmässä pääsee osallistumaan ja kertomaan itsestään matalammallakin suomen kielen taidolla. Tässä dokumentissa arvioidaan pelillisyyden ja leikillisyyden käyttöä arvioinnin apuna sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä, johon osallistui muun muassa pitkään kotona olleita maahanmuuttajia, joilla oli matala kielitaito.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, Pääkaupunkiseudun osahanke, Espoo, Helsinki, Vantaa. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tytti Hytti, erikoissuunnittelija, PRO-SOS –HANKE

Mallin kuvaus

Toiminnallisuuden avulla tietoa toimintakyvystä

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä tehdään palvelutarpeen arviointi pelillisiä ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen ja Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä -

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

itsearviointimenetelmällä. Leikit ja pelit auttavat ryhmään osallistumista ja sitoutumista, itsestä kertomista sekä luomaan rentoa ilmapiiriä. Toiminnallisuus auttaa rakentamaan luottamusta viranomaisiin, ja sen suoma konkretia auttaa asiakasta keskustelemaan, esimerkiksi kuvien tai pantomiimin avulla, jos vahvaa yhteistä kieltä ei ole. Toiminnallinen arviointi tekee näkyväksi osallistujien vahvuuksia sekä auttaa selvittämään asiakkaan fyysistä ja sosiaalista toimintakykyä. Toiminnallisuus voi tehdä näkyväksi sellaisia asioita, joita asiakas ei ammattilaisen kanssa käydyssä keskustelussa välttämättä keksi tuoda esille, tai ammattilainen keksi kysyä. Kävelyretki asukastaloon voi tehdä ilmeiseksi liikkumisen vaikeuksia tai pelatessa voi tulla esille tapa toimia sosiaalisissa tilanteissa sekä luku- ja kirjoitustaito.

Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä -itsearviointimenetelmä

Ryhmäläiset täyttävät selkokielisen ESY-itsearviointilomakkeen kustakin teemasta. Teemoina ovat asuminen, arki, palveluiden käyttäminen, ihmissuhteet, opiskelu- ja työ, mielenkiinnon kohteet, terveys ja hyvinvointi, toimeentulo, sekä asiakkaan omat toiveet ja tulevaisuuden suunnitelmat. Selkokielisellä ja kuvallisella lomakkeella kysytään esimerkiksi asioiden hoitamisesta: ”Minä osaan maksaa vuokran joka kuukausi” ja ”Minä osaan käyttää internetiä”. Kysymyksiin vastataan valitsemalla asteikolta vastausta kuvaava kasvojen ilme. ESY-lomakkeet toimivat strukturoivana työkaluna asiakkaan sosiaalista kuntoutusta koordinoivalle omatyöntekijälle.

Palvelutarpeen arviointia pelillisiä harjoituksia hyödyntäen

Toiminta sisältää lisäksi ohjattuja yksilö- ja ryhmätehtäviä, tietoa palveluista sekä tutustumiskäyntejä mm. työtoimintapaikkoihin ja asukastaloihin. Ryhmässä tehdään harjoituksia kuten haavekartta, johon kerätään omia tulevaisuuden haaveita, tai asiointikartta, jossa käydään läpi itselle tutut palvelut ja toiminnot sekä arvioidaan, miten asioiminen on sujunut. Harjoitukset ja ESY-itsearviointimateriaali kootaan asiakkaan kansioon ja käydään läpi yksilökeskustelussa omatyöntekijän kanssa. Materiaali tukee asiakkaan ja työntekijän tutustumista. Yhdessä tehdään jatkosuunnitelma, jonka toteutumista seurataan.

Pelillisuus ja leikillisuus ryhmätoiminnassa

Pelillisuus ja leikillisuus tukevat ryhmän yhteisöllisyyttä ja vertaistukea. Vaikka toimintaa tehdään yhdessä, harjoitteita saa tehdä niin, ettei ole pakko olla esillä, jos ei halua. Leikillisyyttä ja pelillisyyttä on hyvä soveltaa ryhmän mukaan, ja ilmapiirin kuulostelu on tärkeää. Toimintaan heittäytymiseen voivat vaikuttaa ryhmäläisten kokemukset, ryhmäpaine ja erilaiset valmiudet toimia ryhmässä. Ryhmässä voidaan käyttää asiakkaille tuttuja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

leikkisyyden muotoja ja pyytää heitä opettamaan muille ryhmäläisille itselleen mieleisiä leikkejä tai lauluja.

Myös ryhmän toimintaa voidaan arvioida pelillisyyttä hyödyntäen

Pelillisyyttä voi käyttää myös kuntoutustoiminnan arvioimisessa: ryhmäkerroista voi antaa palautetta tikkataululla tai väitejanalla, jossa annetaan mielipide jokaisesta väittämästä asettumalla osallistujan mielipidettä vastaavan hymiön kohdalle.

Kohderyhmä

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan voi ohjata asiakkaan, joka hyötyy laaja-alaisesta elämäntilanteen tarkastelusta ja voimavaroalähtöisestä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Toiminta sopii paljon palveluita käyttäville tai palveluiden ulkopuolella oleville. Toimintamalli sopii maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden ohjaamiseen, koska se tarjoaa ammattilaisille uusia menetelmiä, joiden avulla asiakkaaseen voidaan tutustua paremmin ja ottaa hänen erityistarpeensa huomioon. Tämä ehkäisee maahanmuuttajataustaisten henkilöiden näkemistä yhtenäisenä ryhmänä.

Mallia kehitettiin KieliStartti-toiminnassa: palvelutarpeen arviointia ja suomen opiskelua

Maahanmuuttajille kohdennetussa PRO SOS -hankkeen kehittämässä KieliStartti-ryhmässä 9–13 hengen ryhmä kokoontui kolmen kuukauden ajan kaksi kertaa viikossa, joista yhtenä päivänä oltiin sosiaalialan ammattilaisten kanssa tehden palvelutarpeen arviointia ja toisena opiskeltiin suomea kielenopettajan johdolla. Kullakin kielen opetuksen kerralla perehdytään samaan ESY-itsearviointityökalun teemaan kuin ryhmätoiminnassa. PRO SOS -hankkeen selkokielelle muokkaamaa ESY-itsearviointilomaketta täytetään tarpeen mukaan kielenopettajan tuella.

KieliStartin esittely PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankkeen loppuseminaarissa:

[PRO SOS -hankkeen Kielistartti. Ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta yli 30-vuotiaille ulkomaalaistaustaisille naisille.](#)

KieliStartti-toimintaa on kehitetty erityisesti 30–60-vuotiaille maahanmuuttajanaisille, joiden kohdalla kotouttamistoimet eivät ole olleet riittäviä. Maahanmuuttajanaisia on asiakkaina aikuisten ja nuorten sosiaalityössä sekä maahanmuuttajapalveluissa, mutta heikkoa kielitaitoa tai mahdollisia oppimiseen liittyviä vaikeuksia ei riittävästi tunnusteta. Monet heistä ovat olleet pitkään kotona hoitamassa lapsia, eivätkä välttämättä lainkaan työelämässä. Suomen kielen taito on matala tai olematon, moni saattaa olla luku- ja kirjoitustaidoton. Asiakkaat ovat saattaneet olla jo useassa kielikoulutuksessa heidän oppimatta kuitenkaan suomen kieltä. Kielen oppimisen vaikeutena saattaa olla vaikeita traumoja, terveyshaasteita

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tai oppimisvaikeuksia. Palvelujärjestelmä voi olla asiakkaalle vieras, hän voi kokea epäluottamusta viranomaisia kohtaan, ja tuntemus omista oikeuksista ja osallisuus yhteiskunnassa saattaa olla heikkoa. Palvelusta ovat hyötäneet myös korkeasti koulutetut maahanmuuttajat, joiden suomen kielen taito on heikko.

Kielistartti-opas ammattilaiselle

KieliStartista on tehty ohjaajan opas, johon on yksityiskohtaisesti kuvattu esimerkkejä teemakertojen ohjaamisesta ja KieliStartti-prosessi. Työskentelylle on mallinnettu runko, joka tuo väljyyttä heittäytyä ja helpottaa uusien sisältöjen kehittämistä, kun ei tarvitse suunnitella toimintaa alusta alkaen. Näin työntekijät voivat hyödyntää omaa kokemustaan ja osaamistaan. Ohjelma esitellään osallistujille ryhmän aloittaessa.

KieliStartin ohjaajan oppaassa on kuvattu toiminnassa käytettäviä harjoituksia ja materiaaleja. Esimerkiksi asumisbingo-harjoituksessa bingopaperissa on asumiseen liittyviä kysymyksiä kuvineen, kuten asutko kerrostalossa, tunnetko jonkun naapurisi. Ryhmän osallistujat kysyvät kohtia toisiltaan ja keräävät myöntäviä vastauksia saadakseen bingon. Bingon saamisesta saa palkinnon. Peliä pelataan niin pitkään, että kaikki ovat saaneet bingon.

Lisäksi oppaasta löytyy ohjeita jokaisen tiimin jäsenen rooliin toiminnassa. Esimerkiksi kielen opettaja kertoo muulle tiimille kielen oppimisen näkökulmasta ryhmäläisten toimintakyvystä. Sosiaaliohjaaja panostaa ryhmäläisten osallisuutta tukevan ammatillisen vuorovaikutussuhteen luomiseen.

Kielistartti-ryhmän ohjaamisesta

Ryhmän ohjaamisessa hyödynnetään kuvia, elekieltä ja kädentaitoja puheen ja kirjoituksen lisäksi. On tärkeää kertoa asiat rauhassa, selkokielellä ja käydä läpi ohjaajille tunnettujen pelien toimintaidea eikä olettaa, että se olisi jo tuttu ryhmän osallistujille. Jokaisella tapaamiskerralla käydään läpi pari eri peliä ja pysähdytään keskustelemaan pelien kautta nousseista asioista. Kiirettä on hyvä välttää ja jäädä keskustelemaan, kun keskustelua syntyy. Samanlaisten leikkien ja pelien toistaminen ryhmän aikana luo tuttuutta ja turvallisuutta. Pelillisiä menetelmiä voi hyödyntää myös kielenopiskelussa maahanmuuttajille kohdennetussa ryhmässä.

KieliStartti-ryhmä toteutetaan moniammatillisen tiimin voimin

Mukana jo suunnittelussa ovat kuntoutuksen, sosiaaliohjauksen sekä sosiaalityön asiantuntijat, ainakin yksi kokemusasiantuntija sekä kohderyhmästä riippuen koulutettu suomen kielen opettaja. Ryhmässä voi olla myös aiemmin toimintaan osallistuneita

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

vertaisohjaajia, jotka voivat auttaa asiakkaita, ideoida ryhmään uusia sisältöjä, osallistua toiminnan arviointiin tai tarpeen mukaan toimia vertaistulkkeina. PRO SOS -hankkeessa vertaisohjaaja on myös tukityöllistynyt KielisStartin ohjaajaksi. Tiimillä on hyvä olla koordinaattori. Tiimin jäsenten kokemus ryhmien ohjaamisesta on suotavaa. Ohjaajat osallistuvat mahdollisimman aktiivisesti leikkeihin ja peleihin. Viranomaisroolista hellittäminen luo tasa-arvoisempaa asetelmaa asiakkaiden ja ohjaajien välille.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

PRO SOS -hankkeen keräämän palautteen mukaan maahanmuuttajanaisilla on ollut kokemusta siitä, että heitä kaikkia pidetään palveluissa samanlaisina. Toiminnassa on kehitetty keinoja, joilla saadaan kotiin jääneitä mukaan toimintaan, jossa heidät pyritään kohtaamaan kunnioittaen ja kategorisoimatta.

Osallistujiin ja heidän arkeensa tutustuttaessa hyödynnetään pelejä ja leikkejä viranomaiskeskustelun ja järjestelmän määrittelemien termien sijaan. Toiminta pyritään räätälöimään sellaiseksi, että kaikilla on mahdollisuus osallistua, kertoa itsestään omin sanoin ja olla osana keskustelua siten, että omat vahvuudet tulevat näkyviin ja osallistujien erilaiset palveluntarpeet selviävät ammattilaisille. Osallistujat voivat olla peleissä ja leikeissä esillä siinä määrin kun haluavat. Osallistuminen onnistuu, vaikka arkailisi sosiaalista kanssakäymistä tai olisi matala kielitaito.

Ryhmässä käytettävä materiaali ja ohjeistus peleihin ja leikkeihin on selkokielistä, mukaan lukien PRO SOS -hankkeen toimintaa varten muokkaama ESY-itsearviointilomake. Kielenopetuksessa otetaan huomioon osallistujien kielen osaamisen lähtötaso. Luku- ja kirjoitustaidottomat saavat tarpeisiin vastaavaa opetusta. Pelien sisältöinä käydään läpi asioita, jotka asiakkaat tuntevat, joita he osaavat ja jotka ovat osa heidän arkeaan. Niissä käsitellään myös aiheita, joista asiakkaat pitävät ja haaveilevat. Voimavaralähtöisessä toiminnassa keskitytään osallistujien kykyihin ja vahvuuksiin. Lisäksi ryhmässä jaetaan tietoa tutustumalla erilaisiin palveluihin pelien kautta. Suomen kielen opiskelu on sidottu pelien teemoihin, mikä motivoi ja tukee kielen opiskelua. Uusia sanoja pääsee käyttämään heti pelatessa ja eri teemoista keskustellessa. Kun oppii puhumaan arkeen kuuluvista ja palveluihin liittyvistä asioista suomeksi, osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan helpottuu.

Pelaamisen lisäksi lähdetään yhdessä liikkeelle kaupungille

Toiminnassa lähdetään ryhmän tapaamispaikalta tutustumaan myös muihin paikkoihin ja toimintoihin yhdessä. Ryhmässä on helpompi lähteä tutustumaan kaupunkiin, ja kynnys aloittaa esimerkiksi uusi harrastus madaltuu. Samalla tieto omasta kaupungista ja eri

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

palveluista lisääntyy. Liikkeelle lähtöä tuetaan myös taloudellisesti: KieliStartti tarjoaa matkalipun ryhmään osallistujille.

Tasavertaista vuorovaikutusta ja kehittämistä asiakkaan ja ammattilaisen kesken

Asiakkaan ja ammattilaisen roolit ovat ryhmässä tasavertaiset, kun molemmat heittäytyvät pelaamaan omalla persoonallaan. Pelit ja leikit rentouttavat tunnelmaa niin, että osallistujien välille syntyy luottamusta, jolloin ryhmässä käsiteltävistä teemoista on helpompi puhua. Asiakkaat saavat äänensä kuuluviin palvelussa ja ammattilaiset oppivat heistä asioita, joita ei yksilökeskusteluissa välttämättä tule esille. Ryhmää kehitetään yhdessä osallistujien kanssa: asiakkailta kysytään toiveita ryhmän toimintaa koskien ja heiltä kerätään palautetta, jonka avulla toimintaa muokataan. KieliStartissa on hyödynnetty myös vertaisohjaajia, jotka ovat aiemman ryhmän asiakasosallistujia. KieliStartti edistää vertaisohjaajien osallisuutta, kun he pääsevät toimimaan uudessa roolissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

KieliStartti yhdistää ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta ja suomen kielen opetusta. Toiminnan suunnittelussa käytettiin tutkimustietoa paljon kotona olevien maahanmuuttajien tilanteesta sekä ammattilaisten kokemuksista heidän kanssaan työskentelystä. Ryhmällä vastattiin ammattilaisten tarpeeseen päästä tutustumaan yksilöllisemmin ja pidemmän aikaa maahanmuuttaja-asiakkaiden arkeen ja palvelutarpeeseen. Toiminnassa yhdistyy moniammatillisessa yhteistyössä eri ammattilaisten osaaminen. Toiminnan periaatteena ovat olleet yhteiskehittäminen sekä pienet kokeilut aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimien kanssa. Pitkällisen toiminnan suunnittelun sijaan on asiakkaiden ja ammattilaisten tarpeiden tunnistamisen pohjalta lähdetty nopeasti viemään käytäntöön toimintamallia, jota arvioitiin systemaattisesti ja muokattiin dokumentoidun kokemuksen ja palautteen mukaan.

KieliStartissa on huomattu, että ryhmän toimintaan innostutaan helposti mukaan, ryhmän toimiessa ammattilaiset saavat hyvin tietoa tarpeen arviointia varten, ja se lisäsi osallistujien hyvinvoinnin kokemuksia. Osallistujat saavat toiminnasta tietoa muun muassa eri palveluista ja toiminnoista. Osallistujien kautta hyvinvointi ja tieto lisääntyvät myös heidän perheissään.

Toiminnallisuus ja pelillisuus sopivat kohderyhmälle, jolla on matala kielitaito, sillä se mahdollistaa muita kanssakäymisen ja viestinnän tapoja puhumisen ja kirjoittamisen rinnalle. KieliStartissa huomattiin, että osallistujien suullinen kielitaito on parempi kuin kirjoitettu. Toimintaa voidaan suunnitella tämän mukaan niin, että kaikki pääsevät osallistumaan ja halutessaan jakamaan asioita. Toiminta on levitettävissä, kun sitä muokataan erilaisten kohderyhmien tarpeiden mukaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

On tärkeää, että ryhmän suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin on tarpeeksi aikaa. Yhdelle ryhmäkerralle ei pidä suunnitella liikaa asiaa. Jos osallistujien kielitaito on matala, asioita on hyvä käsitellä rauhallisessa tahdissa. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että kaikki osallistujat ovat ymmärtäneet esimerkiksi, milloin ja missä tapaamiset ovat. Toiminnassa on myös huomioitava, että ryhmän osallistujilla voi olla eritasoinen kielitaito. Tulkkeja käytetään tarvittaessa.

Lisäksi kulttuuritietoinen ohjaus on tärkeää ryhmässä, jossa voi olla erilaisista kulttuuritaustoista olevia ihmisiä. Ei esimerkiksi oleteta, että kaikki tuntevat ohjaajalle itselleen jo tuttuja leikkien sääntöjä, tai huomioidaan rukousta.

Kielistarttiin osallistumisen jälkeen suurin osa asiakkaista on osallistunut työtoimintaan tai jatkanut suomen kielen opiskelua. Kaksi jatkoi seuraavassa KieliStartti-ryhmässä vertaisohjaajana. Kun asiakkaan tilanne ja palveluntarve selviävät toiminnassa, on hyvä, että ammatillaiset ovat miettineet, mihin palveluihin tai toimintoihin asiakkaat voisivat ohjautua, jotta jatkopolkujen suunnittelu asiakkaiden kanssa yhdessä onnistuu. Kuntoutuksen ja sosiaalialan osaamisen yhdistäminen on hyödyllistä sekä palvelutarpeen arvioinnissa että jatkopalveluiden suunnittelussa.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahankkeessa miesten sirkusryhmässä

PRO SOS -hankkeessa tehtiin ryhmämuotoista sosiaalisen kuntoutustarpeen arviointia maahanmuuttajamiehille sosiaalisen sirkuksen yhteydessä. Ohjelmassa oli työ- ja toimintakyvyn arviointimittari Kykyviisarin teemoihin pohjautuvia sirkusharjoituksia ja keskustelua sekä tarjoilua. Teemoina olivat hyvinvointi, osallisuus, mieli ja arki, taidot, keho sekä työ ja tulevaisuus. Toiminnassa oli mukana sosiaaliohjaajia, sirkusohjaajia sekä PRO SOS -hankkeen kehittäjätyöntekijöitä mukaan lukien kokemusasiantuntija. Toiminta toteutettiin yhteistyössä Sirkus Magentan kanssa.

Sirkusharjoitukset helpottavat ryhmätoimintaa ja vuorovaikutusta osallistujille, joiden suomenkielen taito on matala. Eri maista tulevien osallistujien ei tarvitse tuntea suomalaista (sosiaali)palvelukulttuuria, sillä toiminta tapahtuu sirkuskulttuurin kontekstissa, joka on uusi kulttuuri myös sosiaaliohjaajille. Toiminnassa mahdollistuu valta-asetelmien purkaminen ja tasa-arvoinen vuorovaikutus ammattilaisen ja asiakkaan välillä, kun kaikki antautuvat kokeilemaan sirkustemppeja.

Kykyviisari ei jää irralliseksi toiminnassa, sillä toiminnallisten harjoitteiden aikana tulee esille osallistujien kunto ja kyvyt. Osallistujien persoonallisuus tulee paremmin esiin toiminnallisia harjoitteita tehdessä kuin toimistolla lomaketta täytettäessä. Sirkustoiminta myös irrottaa osallistujat arjesta ja tarjoaa uusia elämyksiä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lopuksi

Pelillisuus ja leikillisuus parantavat kommunikaatiota ja kanssakäymistä, mahdollistavat toimintakyvyn ja palvelutarpeiden esiintulon muutoinkin kuin kielellisesti sekä lisäävät ammattilaisen ja asiakkaan kanssakäymisen tasa-arvoisuutta. KieliStartti on juurtumassa Helsingin perhe- ja sosiaalipalveluihin pysyväksi sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämalliksi. Juurruttamista tukee KieliStartti-toiminnan ohjaajan opas. Tietoa KieliStartista ja siihen liittyvät materiaalit löytyvät Soccan sivuilta: [KieliStartti](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra (THL)

12.4.2019

(Päivitys 21.8.2019 Zet-hanke, Päivitys 5.8.2019

Siä päätät –hanke

Arki-hanke 2.6.2020)

Arvio toimintamallista: Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä kehitetään peli osallistujien kanssa. Pelin kehittämisen avulla ammattilaiset tutustuvat asiakkaisiin. Tavoitteena on, että asiakkaat voimaantuvat ryhmässä ja saavat uuden roolin kehittäjinä.

Tässä dokumentissa arvioidaan pelin kehittämisen käyttöä maahanmuuttajille tarkoitettussa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten naisten ryhmässä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä:

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, Pääkaupunkiseudun osahanke, Espoo, Helsinki, Vantaa. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.7.2019 asti).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tytti Hytti, Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, tytti.s.hytti(a)hus.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Siä päätät – ratkaisuja nuorten osallisuuden tukemiseen peli-innovaatiolla ja palvelumuotoilulla -hankkeessa, Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Oy (ESR 1.1.2015–30.6.2017).

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Zet-hanke, Reptilian Overlords : Osallistavaa pelinkehitystä, Laurea-ammattikorkeakoulu Oy. Osatoteuttaja Valaa Oy, (ESR 1.8.2015–31.5.2017).
- Monopoli-arkihanke (ESR 1.6.2017–31.11.2017)

Mallin kuvaus

Pelinkehittämissryhmän toiminta alkaa toisiin tutustumisella asiakaslähtöisesti. Osallistajat voivat tuoda ryhmään itselleen tärkeitä leikkejä ja kertoa itsestään ja esimerkiksi synnyinpaikastaan valokuvien, ruoan tai tanssin avulla. Leikilliset menetelmät auttavat kertomaan itsestään muille. Ne myös mahdollistavat vähän suomen kieltä osaavien yhteiseen toimintaan osallistumisen. Samalla edistetään keskustelua helpottavaa luottamuksellista ilmapiiriä ryhmässä. Luottamuksen syntymiseen on tärkeää varata aikaa. Kun siinä edetään, voidaan alkaa kehittämään peliä. Ryhmässä tapahtuvien keskustelujen kautta osallistajat nostavat esiin itselleen tärkeitä teemoja, joita peli voi käsitellä. Peliin keksitään kysymyksiä teemoittain ja niitä arvioidaan pienryhmissä, jotta kaikki pääsevät osallistumaan. Kysymysten kehittäminen ja itse kehitetyn pelin kokeileminen tarjoaa vertaistukea ja tilaa kertoa arjen haasteista. Lisäksi ryhmä suunnittelee pelin muodon, rakenteen, säännöt, nimen ja kuvituksen.

Vertaisohjaajat ja kokemosaja mukana fasilitoimassa ryhmän toimintaa

Toimintaan voi kutsua mukaan vertaisohjaajiksi aiemmin ryhmätoiminnassa tai yhteiskehittämisessä mukana olleita. He voivat antaa ideoita pelinkehittämiseen mm. ehdottamalla aiheita, joita pelissä käsiteltäisiin. Vertaisohjaajat voivat tulkata toiminnan aikana osallistujille, joilla on vähäisempi suomen kielen taito. Osallistujien kanssa samasta kulttuuritaustasta tulevat vertaisohjaajat voivat myös toimia kulttuuritulkkeina palvelujärjestelmän, suomalaisen yhteiskunnan sekä osallistujien välillä, ja mikäli ammattilaiset ja osallistajat ovat eri kulttuuritaustasta, vertaisohjaajat voivat neuvoa ammattilaisia kulttuurisissa kysymyksissä, jotta nämä osaavat ottaa hienovaraisesti esille herkempiäkin osallistujia askarruttavia aiheita. Pelaamisesta kiinnostuneelta kokemosajalta voi saada apua pelin kehittämiseen ryhmässä, jossa osallistujilla tai ohjaajilla ei välttämättä ole paljon osaamista peleistä. Kokemosaja voi tukea mm. pelimateriaalien suunnittelussa.

Toiminta auttaa ammattilaisia tutustumaan asiakkaisiin

Työntekijät oppivat osallistujista yhteisen tekemisen kautta, mitä voidaan hyödyntää myös pelin kehittämisessä. Ryhmässä on tärkeää olla tarpeeksi ohjaajia, jotka varaavat aikaa ryhmän tapaamisten ympärille suunnittelutyöhön, materiaalien työstämiseen ja tapaamiskertojen purkuun. Lisäksi ryhmänohjaustaidot ovat tärkeitä. Keskustelua on

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

osattava fasilitoida niin, että kaikilla on tilaa ja aikaa esittää mielipiteitään. Ammatillaiset voivat oppia kokemuksista, jotka ovat työntekijän oman kokemusmaailman ulkopuolelta. Läsnäolo on tärkeää ja ryhmässä kannattaa pysähtyä keskustelemaan juuri sillä hetkellä kuohuttavista asioista. Työntekijän osaamista on kyetä sanoittamaan vaikeita kokemuksia selviytymistarinoiksi. Huolien lisäksi keskustelussa tuodaan esiin osallistujien taitoja ja vahvuuksia. Lisäksi työntekijöiden on osattava heittäytyä leikkeihin ja annettava omasta persoonastaan, jotta tutustuminen asiakkaaseen onnistuu paremmin.

Kohderyhmä

Toiminta sopii paljon palveluita käyttäville tai palveluiden ulkopuolella oleville. Toimintamalli sopii maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden ohjaamiseen, koska toimintamalli tarjoaa ammatillisille uusia menetelmiä, joiden avulla asiakkaaseen voidaan tutustua paremmin ja ottaa hänen erityistarpeensa huomioon. Tämä ehkäisee maahanmuuttajien näkemistä yhtenäisenä ryhmänä.

Ryhmä on hyvä toteuttaa tilassa, kuten asukastalolla, jonne tullaan ei tarvitse olla sosiaalipalveluiden asiakas. Näin mukaan saadaan myös palveluiden ulkopuolella olevia. Osallistajat voivat esimerkiksi tuoda mukanaan ystäviään.

PRO SOS -hankkeessa toiminta suunnattiin naisille, jotka olivat saattaneet asua jo pitkään Suomessa ja jotka olivat syystä tai toisesta jääneet kotiin. Osalla oli melko matala suomen kielen taito. Usealla heistä saattoi olla yksinäisyyden kokemuksia, huolta ja stressiä, vaikka he olisivatkin aktiivisia arjessaan.

Naisille järjestetyn pelinkehittämissuunnitelman tavoitteena oli kehittää peli, jonka avulla maahanmuuttajat uskaltaisivat puhua toiveistaan sekä elämästään Suomessa. Maahanmuuttajanaisten kehittämässä pelissä haluttiin vastata naisten kokemaan epäkohtaan siitä, etteivät sosiaalityöntekijät tunne maahanmuuttaja-asiakkaita kunnolla. Naisten kehittämää Elämän värit -peliä voidaan hyödyntää esimerkiksi maahanmuuttajaryhmissä (maa)kuntien sosiaalisessa kuntoutuksessa ja järjestöissä tutustumisessa ja osallistujien voimaantumisessa.

Työskentelyssä käytettävistä menetelmistä

Pelaamisen lisäksi ryhmätapaamisissa voidaan käyttää jumppaa, rentoutumisharjoituksia ja mindfulnessia rentoutumiseen ja mielialan nostamiseen. Keskustelun tukena ja pelin kysymyksien keksimiseen voidaan hyödyntää esimerkiksi kuvia, keskustelukortteja, erilaisia hyötypelejä sekä erilaisia teeman työstämiseen sopivia työvälineitä. Maahanmuuttajanaisten ryhmässä hyödynnettiin mm. parisuhteen ja vanhemmuuden roolikarttoja. Roolikartat

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

auttavat parisuhteen ja vanhemmuuden roolien selkeää hahmottamista ja aiheista puhumista.

Draamaesitykset helpottavat käsittelemään sellaisia aiheita, jotka voidaan kokea tabuiksi ja joista voi olla vaikea kertoa omana itsenään. Esityksen roolien myötä vaikeita aiheita etäännytetään yksittäisistä henkilöistä. Aiheet esityksiin valitaan yhdessä ja vapaaehtoiset ryhmään osallistuvat näyttelevät esityksen muille. Esityksiin on helppo osallistua matalammallakin suomen kielen taidolla. Ryhmän harjoitteita voi muokata sopivaksi myös lukutaidottomille osallistujille.

Yhteiskehittävän ryhmän ohjaamisesta

Kaikkien työntekijöiden kiinnostus, innostuneisuus ja keskinäinen luottamus ovat tärkeitä toiminnan onnistumiselle. Yhteiskehittäminen kannustaa ammattilaisia keräämään tietoa kehittämistyön tueksi ja auttaa oppimaan erilaisten asiakkaiden elämäntilanteista. Pelinkehittäminen ja yhteiskehittävä työote eivät ole perinteisiä sosiaalityön menetelmiä. Ne voivat aiheuttaa innostuksen lisäksi epävarmuutta ja siksi onkin tärkeää antaa osallistujille tilaa ideoida mutta myös ohjeita toteuttamiseen, jottei tavoitteesta eksytä.

Ammattilaiset saavat yhteiskehittämisen myötä varmuutta vetää ryhmiä ja toimia erilaisten asiakkaiden kanssa. 10 henkilön ryhmässä ryhmäytyminen ja osallistuminen onnistuvat hyvin, ja suljettu ryhmä mahdollistaa luottamuksen ilmapiirin syntymisen. Tietoa peleistä ja pelinkehittämisestä voi pyytää mm. opiskelijoilta sekä pelaamisesta kiinnostuneilta kokemusosaajilta. Mikäli tulkkauksia tarvitaan, siihen on tärkeää varata aikaa.

Yhteiskehittämisessä on tärkeää, että osallistujat tietävät, mikä toiminnan tarkoitus on ja että ohjaajat suunnittelevat ja pitävät kehittämisen ajan mielessä, miten tuotos saadaan myös muiden tietoon ja hyödyksi. Jos mahdollista, osallistujille kerrotaan myöhemmin, miten heidän kehittämälleen tuotokselle on käynyt tai mihin sitä on käytetty.

PRO SOS -hankkeessa pelinkehittämistoiminnan lisäksi ryhmän osallistujia tuettiin muilla tavoilla. Osallistujille tehtiin palvelutarpeen arviointi, jotta he pääsevät tarvittaessa oikeiden palveluiden piiriin. Lisäksi on tärkeää mahdollistaa yksilötapaamisia ryhmätapaamisten lisäksi. Yksilötapaamisilla voi myös nousta esiin kehittämistarpeita ryhmän toimintaa ajatellen. Ryhmän lopuksi annettiin usein sosiaaliohjausta.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

PRO SOS -hankkeen keräämän palautteen mukaan maahanmuuttajataustaisilla naisilla on ollut kokemusta siitä, että heitä pidetään palveluissa yhtenä samanlaisena massana. PRO SOS -hankkeen toiminnassa on kehitetty keinoja, joilla saadaan kotiin jääneitä mukaan toimintaan, jossa heidät pyritään kohtaamaan kunnioittaen ja kategorisoimatta. Osallistujiin ja heidän arkeensa tutustuttaessa hyödynnetään pelejä ja leikkejä viranomaiskeskustelun ja järjestelmän määrittelemien termien sijaan. Toiminnallisuuden kautta ryhmään saadaan luotua rennompia ja turvallisempia tunnelmia, jotka helpottavat eri aiheista puhumista omin sanoin ja vapautuneemmin. Ammatillaiset pääsevät tutustumaan osallistujiin enemmän heidän omien kiinnostustensa ja huolen aiheidensa kautta.

Osallistuminen pelin kehittämisen eri vaiheissa kannustaa omien ajatusten esiin tuomiseen ja toimijuuteen. Omien ideoiden tuonti ryhmään vahvistaa osallistumista ja ryhmään sitoutumista. Näin voidaan parantaa luottamusta ammattilaisiin ja palveluja kohtaan. Palautteen mukaan osallistujat kokivat pelin kehittäjänä toimimisen voimaannuttavaksi. Ryhmässä toimiminen mahdollistaa omien vahvuuksien löytämisen ja muille näkyviksi tekemisen. Osallistujia aktivoitui ryhmän jälkeen mm. palkkatuettuun työhön, kielikurssille tai työpajatoimintaan. Ryhmässä kehittyvän kielitaidon ansiosta on helpompaa osallistua esimerkiksi muihin toimintoihin tai palveluihin.

Myös ammatillaiset kokivat pelin yhteiskehittämisen vaikuttavaksi ja innostavaksi.

Myös vertaisohjaajien toimijuus vahvistuu

Jo aiemmin maahanmuuttajille suunnatussa ryhmätoiminnassa mukana olleet vertaisohjaajat auttoivat toiminnan aikana ammattilaisia ottamaan keskusteluun mukaan vaikeita osallistujia askarruttavia aiheita eri kulttuureista tulevat huomioivalla tavalla. Samalla vertaisohjaajat pääsivät toimimaan palvelussa uudessa roolissa, jossa he ovat toimijoita eivätkä autettuja.

Pelinkehittäjäryhmä on kohtaamispaikka

PRO SOS -hankkeen kohderyhmään kuuluu naisia, jotka ovat jääneet kotiin ja joilla voi olla perheen hoitoon liittyvää stressiä. Ryhmään osallistuneiden antaman palautteen mukaan heille voi olla tärkeää saada omaa aikaa perheen ja kodin ulkopuolella. Lisäksi monet saattavat kokea yksinäisyyttä. Ryhmässä osallistujat saattoivat vaihtaa ajatuksia itselleen tärkeistä aiheista muiden samassa tilanteessa olevien kanssa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Ulkomaista syntyperää oleville, kotiin jääneille naisille on hyvä olla oma ryhmänsä, koska heillä voi olla erilaisia kokemuksia ja haasteita kuin Suomessa syntyneillä naisilla. Toteutetussa ryhmässä palveluihin liittyvien sekä vanhemmuuden ja ihmissuhdehaasteiden lisäksi osallistajat olivat kiinnostuneet ryhmässä keskustelemaan ja tietämään lisää esimerkiksi terveydestä sekä lainsäädännöstä.

Tapaamiskertojen sisältöjä voidaan muokata osallistujilta tulevan palautteen mukaan.

Keskustelut fasilitoidaan osallistujien tarpeet huomioiden

Keskustelua ja eri aiheiden esille nostamista helpotetaan eri menetelmin. PRO-SOS-hankkeessa kehitetyssä pelissä jokaisella osallistujalla on oma vuoro, joten puheenvuoroa ei joudu pyytämään tai puheenvuorosta ei tarvitse kilpailla samalla tavalla kuin vapaassa ryhmäkeskustelussa. Pelinkehittämisen kautta päästään tuomaan keskusteluun vaikeitakin asioita, kun pelin kysymyksiä ja tehtäviä kehitellään yleisellä tasolla eivätkä asiat henkilöidy kehenkään tiettyyn ryhmän osallistajaan.

Tapaamisissa käytetyt harjoitteet räätälöidään osallistujien tilanteiden mukaan, myös yksilölliset tarpeet huomioiden. Leikillisyyden ja pelien sijaan voidaan käyttää kehollisia rentoutumismenetelmiä, jotka voivat toimia paremmin, jos osallistuja on surullinen tai ahdistunut. Kuvallinen ilmaisu ja draamaharjoitukset mahdollistavat muunlaisen ilmaisun kuin normaalin dialogin. Draamaharjoituksessa voi esiintyä matalammalla suomen kielen taidolla, pantomiimina tai omalla äidinkielellään, joka tulkitaan muille osallistujille.

Pelin kehittämisen kautta osallistajat pääsevät kertomaan viranomaisille itselle tärkeistä asioista ehkä ensimmäistä kertaa sekä kokeilemaan erilaisia tapoja löytää omia vahvuuksia kannustavassa ilmapiirissä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

PRO SOS –hankkeessa pelinkehittämisryhmällä vastattiin ammattilaisten tarpeeseen päästä tutustumaan yksilöllisemmin maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden arkeen ja palvelutarpeeseen. Osallistuneilla maahanmuuttajanaisilla taas saattaa olla epävarmuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen ja epäluottamusta viranomaisia kohtaan, varsinkin heillä, jotka ovat palveluiden ulkopuolella. Ryhmästä saa sekä vertaistukea että tietoa eri teemoista. Lisäksi osallistajat pääsevät itse toimimaan palvelun kehittäjinä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ryhmää ohjanneilta ammattilaisilta, vertaisohjaajilta ja osallistuneilta naisilta kerättiin palautetta toiminnasta. Siitä selvisi, että tarpeisiin on saatu vastattua. Ryhmä oli suosittu ja mukaan olisi tullut enemmänkin osallistujia. Osallistuneet suosittelisivat ryhmää muille samassa tilanteessa oleville ja kokivat hyvinvointinsa parantuneen osallistumisen myötä. Ryhmällä on ollut vaikutusta myös osallistujien lähipiiriin, ja osallistujien lähipiiristä on myös saatu positiivista palautetta toiminnasta. Työskentelyn myötä ammattilaisten käsitys maahanmuuttajataustaisten naisten elämäntilanteista on monipuolistunut.

Toiminnassa on tärkeä miettiä, minkälaisia leikkejä käytetään, niin että kaikkien on helppo ja mukava osallistua niihin. Ryhmässä heittäytyminen leikkeihin onnistui hyvin mutta sitä varten on kehitettävä luottamusta ryhmän jäsenten ja ammattilaisten välille. Työntekijät saattoivat huomata, että joistakin asioista oli vaikea puhua. Sellaisia asioita on hyvä lähestyä hienovaraisesti ja yksilöistä etäännyttäen, minkä pelinkehittäminen sekä rooliharjoitukset mahdollistavat. Joissakin tilanteissa työntekijöille saattaa olla vaikeaa tietää, mitkä ovat tabualueita. Tässä voivat olla avuksi vertaisohjaajat, jotka ovat mukana ryhmän toiminnan suunnittelussa.

Mitä parempi kielitaito osallistujilla on, sitä syvemmälle meneviin keskusteluihin on mahdollista edetä. Toiminnan haasteena saattaa olla osallistujien hyvin eritasoinen kielitaito. Osallistujilla voi muutenkin olla erilaisia elämäntilanteita ja esimerkiksi osallistujien ikähaarukka voi olla suuri. Ryhmän jäsenten erilaisuus on otettava huomioon toiminnan suunnittelussa.

Toiminnan kehittämiseksi on hyödynnetty tutkimustietoa peleistä työvälineenä sosiaalialalla, pelin hyödyntämisestä palvelumuotoilussa, pelillisyydestä osallisuuden tukemisessa, yhteistutkimisesta sekä osallistavasta pelinkehittämisestä.

Pelin kehittämisessä hyödynnettiin myös kokemusosaajaa. Ryhmän ohjaajat eivät välttämättä ole pelaamisen asiantuntijoita, joten pelaamisesta kiinnostuneen sosiaalisen kuntoutuksen kokemusosaajan pelituntemuksella on tärkeä rooli toiminnassa sosiaalisen kuntoutuksen kokemuksen lisäksi. Kokemusosaajan hyödyntäminen tällä tavalla on uusi kumppanuuden muoto sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä.

Esimerkkinä tämän toiminnan kehittämiselle on käytetty Metropolian Kepeli-hankkeen Jouni Piekkarin pelinkehittämismallia, jota on käytetty apuna kotoutumisessa ja kielenoppimisessa. PRO SOS on ensi kertaa hyödyntänyt pelinkehittämistä maahanmuuttajille suunnatussa

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

sosiaalisessa kuntoutuksessa tavoitteena ennen kaikkea osallistujien voimaantuminen ja uudenlainen toimijuus kehittäjänä.

Pelinkesittämistä voi tehdä sosiaalisesti kuntouttavana monien erilaisten asiakasryhmien kanssa niin järjestö- kuin viranomaistyönä.

PRO SOS hankkeen ryhmän kehittämä peli tuotetaan loppuun graafikon kanssa yhteistyössä muiden sosiaalityön maahanmuuttajaryhmien käyttöön. Pelinkesittämistä ja siihen liittyvistä leikkisistä harjoituksista työstetään opas, joka on valmis kesällä 2019.

PRO SOS Pääkaupunkiseudun osahanke oli päätymässä joulukuussa 2018, mutta jatkoaikaa saatiin 2019 heinäkuun loppuun, jotta menetelmää voitiin levittää pääkaupunkiseudulla ja valtakunnallisesti. Tätä ja hankkeen muita pelillisyyteen liittyviä menetelmiä esitellään erilaisissa alan tilaisuuksissa sekä hankkeen tekemässä julkaisussa.

Lopuksi

Pelinkesittäjäryhmä on voimaannuttava ja toimijuutta vahvistava, asiakkaiden tarpeista lähtevä työväline sosiaalityöhön. Pelinkesittämistä voi tehdä minkä asiakasryhmän kanssa tahansa.

Menetelmää levitetään valtakunnallisesti muun muassa esittelemällä sitä erilaisissa tilaisuuksissa.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Siä päätät -hankkeen nuoret kehittivät N€uvoton-lautapelin tukemaan taloudenhallintaa. Pelin sisällöissä, tapahtumissa ja pelihahmoissa näkyy erityisesti nuorten kohtaamat haastavat rahankäyttötilanteet. Pelatessa syntyvät päätökset ja niiden seuraukset voivat toimia oppimiskokemuksena ja tukea päätöksentekoa nuoren reaalielämässä. Peli kehitettiin Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisessa yhdistyksessä. Pelia kehitettiin nuorten rytmisissä, kehittämistyö eteni heidän voimavarojensa mukaan. Nuoret kokivat pelin kehittämisen kiinnostavaksi ja miellyttäväksi sekä uskoivat pelin sopivan palvelutarpeeseensa.

Zet-hankkeessa nuoret kehittivät yhdessä pelialan ammattilaisten kanssa nuorille suunnatun digitaalisen pelin. Pelin tarkoitus on auttaa nuoria hahmottamaan omaa elämänsä ja tulevaisuuden suunnitelmiaan. Peli tukee nuorta arjen hallinnassa ja siten edistää myös työ- ja toimintakykyä. Pelin kehittämistyöpajoista tiedotettiin erityisesti koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille. Tiedotuksessa hyödynnettiin

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

palveluita, joiden piirissä nuoret ovat. Kehittämispajoihin oli kuitenkin tervetullut kuka tahansa nuori. Ajatuksena oli saada kehittämiseen mukaan nuoria erilaisista taustoista.

Kehittämistyössä pureuduttiin nuorten osaamiseen ja kokemuksiin, jotta peli vastaisi nuorten todellisiin arjen haasteisiin. Kehittämisprosessilla saattaa olla positiivinen vaikutus osallistuvien nuorten itsetuntoon, kun he huomaavat, että heidän työnsä tuloksena on syntynyt peli, mikä auttaa muita nuoria. Pelinkehittäminen tarjoaa nuorille onnistumisen kokemuksia ja mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Pelaamalla käsitellään esimerkiksi työnhakua ja valmistaudutaan työhaastatteluun. Lisäksi peli ohjaa ajattelemaan yhteisöllisyyttä ja hyvää käytöstä, rahankäyttöä sekä oikeaa ja väärää. Peliä voi pelata itsenäisesti tai sen voi sisällyttää osaksi nuorten palveluita. Peli edistää asiakkaan ja ammattilaisen tutustumista toisiinsa ja auttaa käsittelemään arkojakin aiheita. Hankkeessa mallinnettiin osallistava pelinkehittämisprosessi tulevaisuutta varten muiden toimijoiden avuksi.

Monopolipeli arkihanke 1.6.2017–31.11.2017

Asunnottomuuden kokeneet rakensivat yhdessä ohjaajien kanssa asunnottomuuden Monopolipelin Tampereella. Pelin kaikki askeleet ja pysähdykset liittyvät asunnottomien käyttämiin palveluihin ja paikkoihin. Peli tuottaa tietoa konkreettisesti virallisista ja epävirallisista palveluista, tiloista ja paikoista sekä asunnottomana arjessa selviämisestä. Kuva asunnottomuuden moninaisista näkökulmista selkiää ja osallisuus lisääntyy peliä kehitettäessä ja pelattaessa.

Asunnottomuuden kokeneiden osallisuus omassa elämässä kasvaa, kun he pääsevät kertomaan omaa tarinaa asunnottomuudesta ja siitä selviämisestä konkreettisesti työntekijöille jalkautuen asunnottomuuden kannalta merkittäville paikoille. Osallisuus vahvistuu roolien muutoksessa, kun asunnottomat pääsevät kehittämään peliä eivätkä ole vain toiminnan kohteita. Ammattilaisten ymmärrys asiakkaista vahvistuu, kun he pääsevät tutustumaan asunnottomien tilanteisiin.

Jos peliä on pelaamassa monitoimijainen porukka ja kehittäjäasiakkaat yhdessä, syntyy uutta ymmärrystä ja tietoa asunnottomuuden haasteista ja ongelman hoitamisesta. Keskeistä on keskustelu toimijoiden välillä.

Peliä on pelattu sosiaalisen kuntoutuksen ryhmissä, joissa on ollut mukana asunnottomuutta kokeneita henkilöitä, ja se sai hyvän vastaanoton.

Pelejä voi kehittää yhdessä kohderyhmän kanssa mihin tahansa tyhjän monopolipelin avulla. Monopolipeliä on ostettavissa tyhjänä versiona lelukaupoista (n. 30 €/peli).

Yhteyshenkilö: Pekka Matilainen, etunimi.sukunimi (at) viadia.fi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Pelisessiossa pelataan ja kehitetään yhdessä

Pelisessioiden tavoitteena on ottaa digipelaaminen ja hyötypelit aktiivisesti käyttöön mielenterveystyössä sekä haastaa osallistujat pohtimaan käsityksiään pelaamisesta.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Pelaten osalliseksi -hanke (ESR 1.8.2015–31.1.2017), Keski-Suomi, Jyväskylän ammattikorkeakoulu

Kehittäjän yhteyshenkilö: Katja Raitio, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, katja.rautio@jamk.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Pelaten Terveeks? -hankkeessa (ESR 17.3.–31.12.2014)
- PRO SOS - Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hankkeen Pääkaupunkiseudun osahankkeessa (ESR 1.8.2016–31.12.2018)
  - [Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana](#)
  - [Pelitarina sosiaalityön välineenä](#)
- Tukee-hankkeessa (ESR 1.9.2017–31.5.2020)

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Pelatesa testataan digitaalisia terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä pelejä ja tutustutaan pelillisyyteen. Pelisessioiden teemoja voivat olla esimerkiksi pelillistäminen ja hyötypelit, arki, terveys ja pelaaminen, pelikehittäminen ja pelaamisen hyödyntäminen sosiaali- ja terveysalalla.

Toiminta edistää mielenterveyden haasteita kohdanneiden nuorten aikuisten arkipäivän pelaamisen aktiivista hyödyntämistä kuntoutumisessa. Lisäksi toiminnalla edistetään kokemusasiantuntijoiden osaamisen käyttöönottoa kuntoutuspalveluiden kehittämisessä ja sitä kautta parannetaan heidän työ- ja toimintakykyään. Samalla vahvistetaan eri ammattilaisten saumatonta yhteistyötä kokemusasiantuntijoiden ja paljon pelaavien asiakkaiden kanssa ja tuetaan osallistujien digiosaamisen kehittymistä ja osallisuuden kokemusta.

Toimintaympäristö

Pelaten osalliseksi -hankkeen paljon pelaavat osallistajat kertoivat, että pelaaminen mielletään usein negatiiviseksi ilmiöksi. Siksi on helpompaa olla kertomatta pelaamisestaan. Pelisessioissa näkökulma käännetään toisinpäin. Pelaaminen ei ole lähtökohtaisesti huono asia. Päinvastoin, pelaamisesta karttunutta kokemusta voi hyödyntää eri tavoin, esimerkiksi muiden opettamisessa vuorovaikutustilanteessa. Pelejä tarkastellaan ryhmässä ilmiönä yhdessä, eikä vahvisteta ajatusta ongelmallisesta pelaamisesta. Toki myös pelaamiseen liittyviä haasteita on tärkeä pohtia. Samalla voi oivaltaa kuinka monisyisestä ilmiöstä siinä on kysymys. Tähän pohdintaan paljon pelaavat tuovat oman, ainutlaatuisen kokemuksensa.

Toimintaa kehitettiin mielenterveystyössä, mutta toimintamallia voi hyödyntää laajemminkin sote-alalla.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderymänä ovat paljon pelaavat nuoret aikuiset, joilla on mielenterveyden pulmia. Kohderyhmään kuuluvat myös kokemusasiantuntijat ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kuntoutuspalveluita tarjoavissa toimintayksiköissä.

Aktiiviset pelaajat ovat pelisessioiden todellisia asiantuntijoita. He sanoittavat pelaamiseen liittyviä kokemuksia ja merkityksiä. Kokemusasiantuntijat rohkaisevat omien tarinoidensa avulla tasapainoiseen mielenterveyteen. Ammattilaiset saavat tilaisuuden tarkastella omia ennakoasenteitaan suhteessa pelaamiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Pelisessioita järjestetään puolen vuoden aikana joka kuukausi. Jokaisen session teemaa käsitellään pelillisin menetelmin. Osallistujille annetaan myös kotitehtäviä sessioiden välille. Tehtävien teemoja ovat pelaamisen hyötyjen käsittely, oman itsensä analysointi pelaajana, arjen haltuunotto pelaamalla, pelaaminen terveyden edistäjänä, digitaitojen ja sote-palveluiden parantaminen ja tulevaisuuden suunnittelu.

Pelaten osalliseksi -hankkeen sivuilla on kuvattu sessiot ja niiden toteutus, mikä helpottaa sessioiden suunnittelua ja järjestämistä. Kaikki sessioiden osallistajat haastateltiin sessiorupeaman alussa ja lopussa. Verkkosivuilta löytyy myös tarkemmin osallistujien kokemuksia hankkeeseen osallistumisesta ja kohteja heidän ajatuksistaan eri teemoihin liittyen.

[Pelit työvälineiksi sote-alalla -mallin käyttöönotto \(Jamk.fi\)](#)

Pelaten osalliseksi -hankkeen pelisessioiden ja kehittämistyön tuloksena syntyi avoin pelikatalogi ohjeineen ja malli pelillisten menetelmien käyttöönottamiseksi sosiaali- ja terveysalalla. Materiaalit ovat avoimesti hyödynnettävissä. _Pelikatalogin sisältö on suomeksi ja englanniksi.

[Pelit työvälineiksi sosiaali- ja terveysalalla -malli \(Jamk.fi\)](#)

Kehittämistyön aikana katalogiin kertyi lähes 50 hyvinvointi- ja terveyshyötypeliä ja -sovellusta viidestä eri teemasta: aivojumppa, arjen hallinta, liikunta ja ulkoilu, mielen hyvinvointi, rentoutuminen ja tietoisuustaidot. Sessioiden osallistajat testasivat ja antoivat palautetta hyötypeleistä ja sovelluksista.

Terveys- ja muita hyötypelejä kehitetään Suomessa ja maailmalla jatkuvasti lisää. Pelisessioiden toimintaidealla voidaan arvioida ja ottaa käyttöön myös uusia hyötypelejä.

Sessioissa keskitytään pelaamisen hyötyihin

Toiminnassa paljon pelaavat pääsevät sanottamaan yhdessä kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten kanssa omia pelikokemuksiaan ja niihin liittyviä ilmiöitä ja merkityksiä. Liiallisen pelaamisen haasteiden sijaan pohditaan pelaamisesta saatuja hyötyjä. Pohdinnassa on myös miten osaamistaan voisi jatkossa hyödyntää. Pelaamisesta saatavia hyötyjä ovat motoriset ja kognitiiviset taidot, organisointitaidot, ongelmanratkaisukyvyyn kehittyminen, pelilliset taidot ja digitaalinen hahmotuskyky. Digitaalista hahmotuskykyä tarvitaan digitaalisissa palveluissa, kuten lomakkeita täyttäessä, varausjärjestelmissä ja verkkoneuvonnassa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan kustannuksista ja materiaaleista

Toiminnan kustannukset koostuvat pelisessioiden ohjaajan ja kokemusasiantuntijoiden palkkioista, osallistuvien ammattilaisten työajasta ja asiakkaiden mahdollisista matkakuluista. Osallistujat voivat tuoda paikalle omia pelivälineitään, mutta myös sessioita järjestävällä taholla tulisi olla välineet pelaamiseen. Kaikilla osallistujilla ei tarvitse olla omia välineitä, koska pelejä voi pelata ja tarkastella pienryhmissä. Pelit eivät maksa mitään, jos pelataan vain ilmaispelejä. Pelaten osalliseksi -hankkeen aikana koottu pelikatalogi on vapaasti käytössä ja mahdollistaa toiminnan aloittamisen ilman erilliskustannuksia tältä osin. Pelejä on tarjolla eri kielillä.

Pelaten osalliseksi -hankkeessa sessiot pidettiin ammattikorkeakoulun tarjoamissa tiloissa. Tarvittavat pelilaitteet ja pelit tuotiin ammattikorkeakoulun koulutustilaan.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Pelaten Terveeks? -hankkeessa (ESR 2014) pohdittiin, miten pelillisyyttä voidaan hyödyntää nuorten ja aikuisten mielenterveyskuntoutujien arjen hallinnan vahvistamisessa. Projektin aikana haastateltiin eri kohderyhmiä pelillisyydestä.

- [Pelaten Terveeks? -hankkeen verkkosivut \(Jamk.fi\)](#)
- [Hankkeen loppuraportti \(pdf 680 kt\) \(Jamk.fi\)](#)

Katso myös PRO SOS - Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hankkeen (ESR 2016–2019) toimintamallit:

- [Pelaaminen sosiaalisesti vahvistavana toimintana](#)
- [Pelitarina sosiaalityön välineenä](#)

Tukee-hankkeessa (ESR 2017–2020)

Tukee-hankkeen pelipajoissa oli mahdollisuus kokeilla erilaisia luovia ja pelillisiä psyykkisen hyvinvoinnin tueksi kehitettyjä menetelmiä. Pajoissa muun muassa testattiin virtuaalitodellisuutta, ideoitiin lautapeli ja kokeiltiin liikuntapeliä. Pelillisyyttä hyödynnettiin, koska pelaaminen on elämyksellistä, luovaa ja siinä pääsee käyttämään mielikuvitusta. Pelaaminen tarjoaa myös mielekästä tekemistä ja haasteita. Pelaamisen avulla opittiin ratkomaan ongelmia ja haasteellisia tilanteita, tekemään päätöksiä yhteisen edun hyväksi ja kehitettiin vuorovaikutustaitoja. Pelaaminen antoi onnistumisen kokemuksia ja sai ajatukset hetkeksi irti omista elämän haasteista.

- [Tukee-hankkeen verkkosivut \(Samk.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

- Loppujulkaisu: [Kahala ym.: Kaikki tarvii joskus TUKEE!. \(Satakunnan ammattikorkeakoulu, 2020\)](#)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Yhdessä pelaaminen auttaa osallistujia ottamaan uudenlaisia rooleja. Paljon pelaava asiakas toimii pelisessiossa neuvojan ja opastajan roolissa, mikä lievittää runsaaseen pelaamiseen liittyvää häpeää. Roolimuutokset vahvistavat minäpystyvyyttä ja auttavat selviämään myös arkipäivän uusissa tilanteissa, vahvistaen toimijuutta ja osallisuutta.

Pelaaminen nähdään voimavarana ongelman sijaan. Toiminnassa tehdään näkyväksi se, miten pelaaminen voi olla hyödyksi ja edistää ihmisen hyvinvointia. Ihminen itse pääsee sanottamaan tätä omassa elämässään. Luottamus asiakkaiden ja ammattilaisten välillä vahvistuu kun asiakkaat ovat aktiivisia toimijoita.

Kokemusasiantuntijan kertoma tarina omasta kuntoutumisestaan mahdollistaa yhteisen keskustelun. Kokemusasiantuntijat saavat myös esitellä kokemusasiantuntijatoimintaa ja kertoa omia kokemuksiaan palvelujärjestelmästä.

Ammattilaiset kuulevat kokemusasiantuntijoilta heidän kokemuksistaan ja kuntoutumisestaan. Heillä on myös tilaa kysyä, ihmetellä ja reflektoida kuulemaansa. Pelisessiotoiminta lisää osallistujien "digiuskallusta".

Osallistujat saavat olla tunnustetusti toimijoina ja osallisina uudenlaisten palveluiden tai toimintatapojen kehittämisessä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Pelisessio voidaan integroida osaksi sote-alan opiskelijoiden opintoja ja osaksi kuntoutuksen sisältöjä. Digitaalisuus on vahvistumassa osana palveluita. Paljon pelaavilla kokemusasiantuntijoilla voisi olla nykyistä enemmän tarjottavaa vertaisille, mutta myös ammattilaisille pelaamisen integroimiseksi osaksi palveluita ja kuntoutusta. Hankkeessa kehitetyt Pelikatalogi ja oppaat toimivat hyvänä pohjana toiminnan viemiseksi rakenteisiin myös uusilla alueilla ja toimintaympäristöissä.

[Pelaten osalliseksi -pelikatalogi \(Jamk.fi\)](#)

[Pelit työväliseksi sosiaali- ja terveysalalla -malli \(Jamk.fi\)](#)

Toiminta vahvistaa innovatiivisella tavalla eri rooleissa olevien ihmisten osallisuutta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Pelaten osalliseks -hanketta edeltävä esiselvityshanke Pelaten terveeks? nosti esiin tarpeen päästä keskustelemaan pelillisyydestä ja pelillistämisestä uudesta näkökulmasta. Toimintaa suunniteltiin ja on kehitetty hyödyntämällä pelillisyyteen ja pelillistämiseen liittyvää tutkimustietoa, kuten Pelaajabarometriä ja kansainvälistä pelialan kirjallisuutta.

Pelaten osalliseks -hankkeessa toimintaa yhteiskehitettiin ja arvioitiin yhdessä pelisessioihin osallistuneiden asiakkaiden, kokemusasiantuntijoiden, ammattilaisten ja opiskelijoiden kanssa.

Sessioiden lomassa ja jälkeen kerättiin palautetta osallistujilta kasvokkaisilla ja digitaalisilla menetelmillä. Osallistujien palaute toiminnasta oli kehittämistyön aikana kannustavaa ja rohkaisevaa. Kaikkien pelisessioihin osallistuneiden asenteissa tapahtui muutoksia toiminnan aikana, lähinnä pelaamiseen suhtautumisessa.

Toiminnan juurtumista ja leviämistä edistettiin jo kehittämistyön aikana. Studiosessiotoiminta mallinnettiin Pelaten osalliseks -hankkeessa. Mallinnus löytyy hankkeen verkkosivuilta: www.jamk.fi/pelatenosalliseks. Pelisessiotoiminta on helposti otettavissa käyttöön materiaalien ja ohjeiden avulla. Pelaten osalliseks -hanke tuotti myös pelikatalogin, jonka avulla löytää sopivia pelejä. Katalogia saa käyttää vapaasti eri toiminnassa.

[Pelaten osalliseks -pelikatalogi \(Jamk.fi\)](#)

Pelisessiot herättivät kiinnostusta toteuttaa sessioita myös muille ryhmille sote-alalla. Toimintaa esiteltiin kansallisissa ja kansainvälisissä konferensseissa. Vastaavaa toimintaa ei ole tiedossa, ja sen vuoksi toimintamallista on tehty myös englanninkielinen artikkeli.

[Utilizing games in the co-production of mental health services \(2020\)](#)

Toimintaa on mahdollista kehittää ottamalla pelisessiot käyttöön esimerkiksi osana sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa työtoimintaa. Hyvinvointi- ja terveyshyötypeleille on kasvava kysyntä esimerkiksi integroituna ulkoiluun, elämänmuutoksiin, palveluihin ja myös vapaa-ajan viihteeseen.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Pelitarina sosiaalityön välineenä

Pelitarinan avulla sosiaalityön asiakas ja ammattilainen keskustelevat asiakkaalle tärkeästä aiheesta, pelaamisesta. Pelaamista ja elämää lähdetään tarkastelemaan asiakkaan näkökulmasta.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

PRO SOS – uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, Pääkaupunkiseudun osahanke, Espoo, Helsinki, Vantaa. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (ESR 1.8.2016–31.12.2018).

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Tytti Hytti, Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, tytti.s.hytti(a)hus.fi; Pekko Kähkönen, Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, pekko.kahkonen(a)hus.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Digipelirajat'on-hankeessa (STEA 2017–2019)

Mallin kuvaus

Pelitarina-työskentelyssä asiakkaalle annetaan mahdollisuus puhua omista kiinnostuksen kohteistaan ja pohtia omaa pelaamistaan apua tarjoavan ihmisen kanssa. Pelitarinan avulla sosiaalityöntekijä tai muu sosiaalialan ammattilainen voi tutustua asiakkaaseen ja pelaamiseen paremmin. Tarkoituksena on siirtyä järjestelmälähtöisestä työskentelytavasta asiakaslähtöiseen työskentelytapaan ja luoda luottamuksellinen ilmapiiri asiakkaan ja ammattilaisen välille asiakkaan palvelutarpeen arvioimiseksi. Menetelmän avulla on

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mahdollista tavoittaa esimerkiksi nuoria, joihin ei välttämättä muuten ole saatu luotua asiakassuhdetta.

Monet sosiaalityön asiakaskuntaan kuuluvat nuoret pelaavat paljon tietokonepelejä ja heitä voi olla vaikea saada lähtemään kotoaan. Sosiaalityössä on saatettu usein suhtautua kielteisesti pelaamiseen ja nuoret eivät välttämättä uskalla kertoa pelaamisestaan sosiaalityön ammattilaisille. Pelaaminen saattaa olla pakokeino todellisuudesta, johon kuuluu yksinäisyys ja kiusaaminen. Tunnekokemuksista voi kuitenkin olla vaikea lähteä keskustelemaan suoraan, jolloin peleistä puhuminen voi toimia jään rikkojana.

Asiakasta ei kohdata ongelmapelaajana

Pelitarina-menetelmä pyrkii muuttamaan työskentelyä ongelmalähtöisestä ratkaisukeskeisemmäksi. Asiakasta ei kohdata ongelmapelaajana eikä häntä kehoiteta lopettamaan pelaamista. Ammattilaisen on esimerkiksi hyvä suhtautua myönteisesti netissä ja pelaamisen kautta solmittuihin ihmissuhteisiin. Menetelmän käyttämiseksi työntekijällä ei välttämättä tarvitse olla paljon tietämystä peleistä. Tärkeintä on olla suhtautumatta tuomitsevasti pelaamiseen ja osoittaa mielenkiintoa asiakkaan harrastukseen.

Pelitarina on voimavaralähtöinen lähestymistapa esimerkiksi paljon pelaavien asiakkaiden palvelutarpeiden tunnistamiseen ja kuntouttavaan sosiaalityöhön. Pelitarinoita voi tehdä kaikkien asiakkaiden kanssa, ei pelkästään nuorien.

Pelitarinan tekeminen käytännössä

Pelitarinaa voi käyttää keskustelun tukena ammattilaisen ja asiakkaan välillä joko kevyessä tutustumiskeskustelussa tai syvemmälle menevässä työskentelyssä.

Tutustumiskeskustelussa voidaan keskustella muun muassa asiakkaan lempipeleistä ja siitä, mistä asioista asiakas nauttii pelatessaan. Keskustelun lisäksi asiakasta voi pyytää ottamaan kuvan pelilaitteestaan, tuomaan jonkun pelin mukaansa tai näyttämään kuvakaappauksia pelaamastaan pelistä.

Tavoitteena on tutustua ja rakentaa luottamusta asiakkaan ja ammattilaisen välille. Kun pelitarinan avulla on tutustuttu, voidaan keskittyä ratkaisemaan asiakkaan haasteita.

Pelitarina osana elämänjanatyöskentelyä

Menetelmää voi soveltaa myös niin sanotussa elämänjanatyöskentelyssä, jossa asiakkaan kanssa tehdään pelaamisen aikajana paperille. Tekstin lisäksi voidaan käyttää ääntä, kuvaa tai videota. Pelitarinaa kertoessaan asiakas kuvailee omaa elämäntarinaansa pelaamisen kautta: mitä on pelannut, milloin, miksi ja kenen kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Harjoituksen tarkoituksena on päästä käsiksi asiakkaan elämässä oleviin voimavaroihin, tarpeisiin, huoliin ja tilanteisiin. Pelaamisen aikajanan kautta voi olla helpompi hahmottaa elämää ja puhua erilaisista asioista, kuin tavallisessa ammattilaisen ja asiakkaan välisessä keskustelussa. Harjoituksen myötä asiakkaalle itselleen ja työntekijälle rakentuu kokonaisvaltaisempi kuva asiakkaan tilanteesta, tämän resursseista, mahdollisista ongelmista ja suunnitelmista tulevaisuutta varten.

Asiakas ja työntekijä voivat myös yhdessä pohtia, onko pelaaminen ollut ongelmallista ja etsiä tarvittaessa apua tilanteeseen. Tärkeää on, että asiakas saa itse pohtia asiaa ja pelaamiselle itse antamiaan merkityksiä.

Pelitarinan käyttö ryhmätoiminnassa

Yksilötyön lisäksi menetelmää voi käyttää ryhmätoiminnassa. Ryhmässä mahdollistuu vertaistuki ja yhteiskehittäminen. Ryhmässä voi myös harjoitella vuorovaikutustaitoja. Keskustelu peleistä voi olla luottamusta herättävää ryhmässä, jossa on samanikäisiä ja joilla on samanlaisia pelimuistoja. On hyvä miettiä, miten menetelmää sovelletaan erilaisten pelaajien kanssa, myös yksilötyössä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Pelitarina-menetelmä muuttaa asiakkaan ja ammattilaisen välistä suhdetta ja mahdollistaa uudet roolit asiakkaalle ja ammattilaiselle. Asiakas pääsee kertomaan itsestään ja kiinnostuksistaan vapautuneesti omin sanoin ja omassa rytmissä. Näin asiakas pääsee määrittelemään keskustelua, sen sijaan, että vuorovaikutus olisi ammattilaisen sosiaalityön asiantuntijuudesta lähtevää. Vaikeaksikin koettu puhuminen helpottuu, kun pääsee puhumaan tutusta ja kiinnostavasta aiheesta.

Ammattilaisella on kysyjän ja oppijan rooli. Hänen tietonsa asiakkaan pelaamista peleistä ja asiakkaasta lisääntyvät. Sosiaalityöntekijä antaa asiakkaan viedä keskustelua tämän ehdoilla ja on läsnä keskustelussa asiakkaan kanssa. Kohtaaminen rakentaa luottamusta asiakkaan ja työntekijän välille.

Menetelmä on yhteiskehitetty kokemusasiantuntijoiden kanssa. Aloite pelitarinamenetelmän soveltamiseen paljon pelaavien kanssa tuli kokemusasiantuntijalta ja kokemusasiantuntijoiden panos menetelmän kehittämisessä on merkittävä.

Työskentelyssä muistetaan, että asiakkaan identiteettiin kuuluu muutakin kuin pelaaminen. Samalla kun asiakas kertoo pelitarinaansa, hän saa jäsenettyä elämäänsä muiltakin kuin pelien osalta. Asiakkaan identiteettiä rakennetaan keskustelun lomassa positiiviseen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

keskittyen ja hänen vahvuuksiaan esiin nostetaan. Kun asiakas kertoo pelitarinaansa ja muusta elämästään, hän saa uusia näkökulmia elämäänsä ja tilanteeseensa. Asiakkaalta saattaa löytyä esimerkiksi pelaamisen kautta karttuneita taitoja, joita hän ei ole tullut ajatelleeksi. Kun näitä myönteisiä taitoja ja ominaisuuksia nostetaan esiin, tuetaan ja kehitetään, voidaan asettaa ja edistää asiakkaiden tavoitteita ja osallisuutta niin palveluissa kuin omassa elämässään, kuten työssä ja opinnoissa tai niihin pyrittäessä.

Asiakkaan ja ammattilaisen välisessä keskustelussa mennään lopulta myös työntekijän kannalta tärkeisiin teemoihin mutta sinne mennään eri kautta, asiakkaan ehdoilla. Kun asiakas kokee työskentelyn mielekkääksi, hän on kiinnostuneempi seuraamaan tilanteessaan tapahtuvaa muutosta.

Pelitarinassa etsitään ongelmien sijaan mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja hyvinvoinnin lähteitä yhdessä asiakkaan kanssa asiantuntijaroolit jopa ylösalaisin kääntäen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Sosiaalityön kentällä oli tarve tavoittaa paljon pelaavat, tukea tarvitsevat nuoret aikuiset paremmin ja saada aloitettua tuen tarjoaminen helpommin. Nuorten paljon pelaavien asiakkaiden palvelutarpeen tunnistaminen voi olla haastavaa. Tutustumiseen ja luottamuksen heräämiseen tarvitaan kasvokkaisia keskusteluja. Menetelmä vastaa tarpeeseen lisätä ammattilaisen ymmärrystä ja tietämystä pelaamisesta niin, että asiakkaalla ei ole estettä puhua pelaamisharrastuksesta. Ammattilainen oppii tunnistamaan pelitarinasta asiat, joita lähdetään kehittämään asiakkaan tukemiseksi.

Kehittämistyötä on tehty yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden, sosiaalialan ammattilaisten sekä pelaajien kanssa. Keskeisiä yhteistyökumppaneita kehittämistyössä ovat olleet Sospedin Digipelirajat'on-hanke sekä Vamos Helsinki. Peleistä puhumista on hyödynnetty aiemminkin, mutta nyt tämän tyyppistä työskentelyä ollaan systematisoimassa ja menetelmää ollaan mallintamassa ensimmäistä kertaa. Näin menetelmä juurtuu paremmin eri toimijoiden jatkuvaan käyttöön.

Ammattilaiset ovat antaneet menetelmäkoulutuksista myönteistä palautetta ja menetelmää on kiinnostuttu kokeilemaan. Menetelmää kehitetään tässä vaiheessa työntekijöiden itsearvioinnissa tuottaman tiedon ja palautteen avulla. Tulevaisuudessa mietitään toimivia tapoja kerätä palautetta ja kehittämisideoita asiakkailta. Palautteesta saadaan tietää luottamuksen lisääntymisestä, palvelutarpeiden ja voimavarojen tunnistamisesta sekä siitä, kertooko asiakas enemmän tilanteestaan.

Kehittämistyössä on pitkän suunnittelun sijaan tehty pieniä kokeiluja asiakastarpeen mukaan. Kokeiluja analysoidaan systemaattisesti ja muokataan kokemuksen perusteella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Menetelmästä järjestetään koulutuksia sosiaalityöntekijäverkostolle, ja heiltä tulevan palautteen perusteella menetelmää kehitetään edelleen.

Pelitarinan käyttöönoton tueksi on kehitetty Pelitarina sosiaalityön tueksi -opas ja Pelitarina-kortit. Opas sisältää menetelmän taustalla olevia ajatuksia käsitteleviä tekstejä, esimerkkejä pelitarinoista sekä konkreettisia ohjeita työskentelyyn.

Menetelmä on levitettävissä koko maahan. Työntekijöillä ei tarvitse olla laajaa pelituntemusta menetelmää käyttääkseen. Tosin digi- ja pelitietojen päivittäminen voi olla hyödyksi, ja avoin asenne pelimaailmaa kohtaa on tärkeää.

Digipelirajat'on-hanke on soveltanut pelitarina-menetelmää ryhmissä

Digipelirajat'on-hanke (STEA 2017–2019) on soveltanut pelitarina-menetelmää nuorten aikuisten ryhmissä, joissa osallistujat jakavat kokemuksiaan digipelaamisesta. Ryhmiä järjestetään pelaajille, jotka haluavat muuta tekemistä pelaamisen rinnalle, sekä pelaajille, jotka haluavat vähentää pelaamistaan tai lopettaa sen kokonaan. Vertaisryhmässä toisten pelitarinoita kuulemalla asiakas rohkaistuu kertomaan omankin tarinansa. Keskustelu peleistä voi olla luottamusta herättävää ryhmässä, jossa on muita samanikäisiä ja samankaltaisia pelaamiskokemuksia omaavia. Kokeilusta on todettu, että pelitarinaan kuvatun pelaamisen ei tarvitse rajoittua vain digitaalisiin peleihin, vaan erilaisia pelaamismuotoja voi sisällyttää luovasti mukaan pelitarinoita kerrottaessa.

Digipelirajat'on-hanke tarjoaa tukea, vertaisuutta ja tietoa ongelmallisesta digipelaamisesta. Toiminta on suunnattu paljon pelaaville nuorille aikuisille sekä ammattilaisille, jotka työskentelevät heidän kanssaan. Hanke on sosiaali- ja terveystieteiden Veikkauksen voittovaroista rahoittama vuosina 2017–2019.

Lopuksi

Asiakaslähtöisessä työskentelyssä voidaan tunnistaa tarpeet tehokkaammin, asettaa tavoitteet selkeämmin ja pyrkiä niihin helpommin. Tämä edistää samalla asiakkaan osallisuutta.

Valtakunnalliselle PRO SOS -hankkeelle on haettu jatkoaikaa heinäkuuhun 2019 asti ja mallin juurrutusta jatketaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Perheiden luontolähtöinen ryhmätoiminta

Perheiden ryhmätoiminta lähiluonnossa vahvistaa luontosuhdetta, virkistää tuomalla vaihtelua arjen rutiineihin ja mahdollistaa vuorovaikutuksen perheiden välillä ja niiden kesken.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus	2
Toimintaympäristö	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	4
Mallin arviointi	6
Osallisuuden toteutuminen mallissa	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	9

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

LUONNOLLISESTI – valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta -hankkeen hallinnoijana ja koordinoijana toimii KSAK Oy ja osatoteuttajina Lapin ammattikorkeakoulu Oy ja Ksacki ry. (ESR 1.9.2019–31.12.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilö(t): KSAK Oy / Auli Posio, p. 040 531 6426

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Pohjoinen luonto maahanmuuttajien kotoutumisessa. Opaskortit osallisuutta vahvistavaan luontotoimintaan. Lapin ammattikorkeakoulu Oy. Ranua, Sodankylä, Rovaniemi, Kemi. ESR 1.3.2017–30.9.2019.

[Hankkeen verkkosivu \(gcfinland.fi\)](http://gcfinland.fi)

Mallin kuvaus

Toiminnan tavoitteena on vahvistaa perheiden osallisuutta ja hyvinvointia, tukea arkea ja mahdollistaa vertaistuki luontoperustaisilla menetelmillä. Vaikuttaviksi todettuja Green Care -menetelmiä ohjaa ammattilainen. Ryhmissä tutustutaan luonnossa olemisen ja ulkoilun tapoihin, joita perheet voivat toteuttaa ohjatun toiminnan jälkeen. Perheet saavat mahdollisuuden kokea luonnossa uusia elämyksiä, joihin he eivät arjessa muutoin pääse osallisiksi. Toiminnan tavoite ja toiminta pyritään suhteuttamaan toisiinsa ja perheen tilanteeseen. Lapsiperhetoimintaan on otettu mukaan leikillisiä ja pelillisiä elementtejä, jotka voivat edistää myös aikuisten osallistumista.

Toimintaympäristö

Toimintaa järjestetään erityisesti lähiluonnossa, jonne lapsiperheiden on helppo hakeutua. Lähiluonnosta voi tulla entistä houkuttelevampi ohjatun toiminnan myötä. Toimintaa järjestetään metsässä, puutarhassa, pihalla, puistossa eläintilalla tai maatilalla. Paikan tulisi olla sellainen, jossa luonnon hyvinvointivaikutuksia voidaan hyödyntää. Saavutettavuuden lisäksi ympäristöissä tulee huomioida riittävä turvallisuus ja toimintarajoitteista riippuen esteettömyys. Luontoelementtejä voidaan tuoda myös sisätiloihin.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderyhmää ovat perheet, joilla on syystä tai toisesta haastava elämäntilanne tai heikko sosioekonominen asema. Toiminta sopii myös ennaltaehkäisevään työhön.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Ammattilaiset ohjaavat perheitä toimintaan, jos ajattelevat että he voisivat hyötyä siitä. Ohjauksia tulee esimerkiksi perheiden kotipalvelusta, neuvolasta, seurakunnista ja yhdistyksistä.

Toimintaa voi järjestää esimerkiksi lasten ja lapsiperheiden parissa työskentelevä järjestö. Toimijalla tulee olla hyvät verkostot perheiden kanssa työskenteleviin ammattilaisiin ja organisaatioihin. Lisäksi toimijalla pitää olla osaamista luonnossa toimimisesta perheiden kanssa sekä verkostoja erilaisiin luontotoimijoihin. Toiminnasta on tärkeää tiedottaa eri osapuolia kohden ja palveluohjaukseen perustuen, jotta ihmiset ja organisaatiot löytävät toiminnan pariin.

Perheet jaetaan ryhmiin. Ryhmän jäsenet ulkoilevat yhdessä. Ryhmätapaamisen sijasta voidaan myös tavata vain yksi perhe kerrallaan.

Ryhmille järjestetään monipuolista toimintaa luonnossa, jotta jokaiselle löytyy mielekästä tekemistä. Ryhmien toiminta voi olla esimerkiksi retkeilyä, seikkailua, luonnon tutkimista, luontobingoa, lintujen talviruokintaa, kasvien viljelyä, marjastusta, eläin- ja maatilavierailu, askartelua, lumitaidetta tai mielipaikkaharjoitteita.

Toiminnan tavoitteet

Jokaiselle perheelle asetetaan oma tavoite. Tavoite voi olla esimerkiksi selkeämpi päivärytmi, enemmän yhdessäoloa, tai lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen kehittyminen.

Ensimmäisen tapaamiskerran tavoite voi olla ryhmäytyminen. Kun ryhmäytyminen onnistuu, perhe voi innostua hakeutumaan julkisiin paikkoihin viettämään aikaa muiden perheiden kanssa.

Toiminnassa pyritään vahvistamaan perheiden luontosuhdetta. Lasten toiminta luonnossa voi innostaa aikuisiakin mukaan yhteiseen toimintaan. Ainakin osaan toiminnasta osallistuu koko perhe. Osa toiminnasta on suunnattu vain lapsille tai vain aikuisille.

Toimintaa räätälöidään selvittämällä perheiden osaamista, jotta siitä tulee osallistujille mielekästä. Toiminnassa on tärkeää, että perheiden, ja jokaisen perheen jäsenen, omat vahvuudet tulevat esiin. Lisäksi on hyvä korostaa toiminnasta saatavia hyötyjä perheen arjessa. Hyöty voi olla esimerkiksi ulkoilun positiivinen vaikutus uneen ja päivärytmiin tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

muut luonnon hyvinvointivaikutukset. Osallistujien vahvuuksia ja saatavia hyötyjä huomioimalla toiminnasta voidaan rakentaa osallistujille mielekästä.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toiminnan suunnittelu ja räätälöinti

Toimintaa suunnitellaan perheiden kanssa yhdessä. Suunnittelua tukee ohjaajan ideat ja eri toimintojen kuvaukset. Toiminnan suunnittelussa on huomioitava perheiden erilaiset tilanteet ja esimerkiksi eri-ikäiset lapset. Resursseja, kuten ohjaajien määrää voidaan räätälöidä vastaamaan tarvetta.

Luontotaitojen harjoittelu osana toimintaa tukee omaehtoisen toiminnan jatkumista. Tärkeää on ohjeistaa perheitä turvallisuuteen ja käytännöllisyyteen, esimerkiksi säänmukainen pukeutuminen, jotta tapaamiskerta onnistuu. On huomioitava, että kaikilla ei ole omasta takaa luontoon ja kaikkiin sääolosuhteisiin sopivia varusteita.

Ryhmiä kanssa on syytä käsitellä myös jokamiehenoikeuksia, luonnon kunnioittamista ja vaalimista. Toiminta mahdollistaa uuden oppimisen. Toimintaan on tärkeää sisällyttää eväshetki.

Toiminnan päätteeksi laaditaan jokaiselle perheelle suunnitelma tai "luontoresepti" omaehtoista luontotoimintaa tukemaan. Perheisiin voidaan olla myös yhteydessä myöhemmin, jos perhe tarvitsee lisää tukea. On tärkeää huomioida, ettei perheen toimintaa arvioida. Luontotoimintaan ei velvoiteta. Sen sijaan järjestäjätaho voi kerätä seurantayhteydenotolla tietoa siitä, onko perhe jatkanut luonnossa toimimista ja millä tavalla, ja onko perhe ollut esimerkiksi yhteydessä muihin toiminnassa mukana olleisiin perheisiin yhteisten toimintakertojen jälkeen.

Ammattilainen luontotoiminnan ohjaajana

Luontotoiminnan ohjaajalla tulee olla riittävä osaaminen luontoon perustuvista Green Care -menetelmistä. Hänen tulee olla käytettävissä olevan menetelmän asiantuntija. Toiminnan tulee olla luontoon tukeutuvien menetelmien ammatillista, vastuullista ja tavoitteellista hyödyntämistä osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tähän osaamiseen kytkeytyy kiinteästi ohjausosaaminen. Lisäksi tulee olla osaamista perheiden kanssa työskentelystä.

Palveluohjausta tekevällä henkilöllä tulee olla riittävän hyvä tuntemus perheestä ja kyky arvioida toiminnan sopivuus kyseiselle perheelle. Tämä edellyttää, että on tietoinen luontoperustaisten menetelmien mahdollisuuksista.

Toiminnassa osallistujat saavat ottaa erilaisia rooleja. Kuntoutujan sijaan osallistuja voi olla esimerkiksi lintubongari, tai jakaa luontoon liittyvää osaamista muille perheille ja ohjaajille. Luontoperustainen toiminta helpottaa ja monipuolistaa vuorovaikutusta. Kun otetaan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

osallistujien mielenkiinnon kohteet ja osaaminen huomioon, toiminta voidaan rakentaa niin, että päästään tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen. Myös ammattilaiset voivat ottaa toiminnan aikana erilaisia rooleja pitäen kuitenkin mielessä, että he ovat vastuussa ryhmän toiminnasta. Ammattilaisen toimintaan heittäytyminen on suotavaa. Se rakentaa luottamusta. Luontoperustaiset menetelmät monipuolistavat työtä ja ammattilainen pääsee myös osaksi luonnon hyvinvointivaikutuksista. Se voi edistää työssäjaksamista.

Resurssit

Ryhmän osallistujamäärä vaikuttaa varattavien resurssien määrään. Lähtökohtaisesti tapaamisissa tulee olla mukana vähintään kaksi ohjaajaa riippuen perheiden ja lasten lukumäärästä. Kaksi ohjaajaa on turvallisuuden kannalta hyvä, mutta myös siksi, että tarvittaessa perheen aikuisten kanssa ehditään käydä keskustelua.

Kustannukset voivat olla muutaman kympin tai useita satoja. Toimintaa voidaan käynnistää työaikapanoksen lisäksi hyvin pienellä budjetilla. Erilaisia varusteita ja välineitä on hyvä olla, mutta niiden valikoimassa pystyy hyvin huomioimaan käytettävissä olevan budjetin. Ensiapuvälineet on aina oltava. Muutamia esimerkkejä välineistä, joiden avulla voi järjestää toimintaa: liukurit, pulkat, lapiot, kiikarit, suurennuslasit, heijastimet, taskulamput, riippukeinut, lumikengät, ahkiot, kalastusvälineet, kalastusluvut, retkiruokailuun välineistöä.

Toiminnassa hyödynnetään luonnon materiaaleja. Esimerkiksi kaarna, erilaiset kävyt, oksat, kivet ja paju toimivat hyvinä askartelun välineinä. Eri aisteja voidaan huomioida myös sisällä järjestetyssä toiminnassa. Esimerkiksi itsetehdyt tuoksu- tai tunnustelupussit, marjojen maistelu, erilaiset luonnon äänet ja kuvat toimivat hyvin, kun halutaan mm. kertoa muistoista ja kuvailla tunteita kuvien avulla.

Osa toiminnasta voidaan järjestää yhteistyönä esimerkiksi maatilan kanssa, jolloin siihen on varattava taloudellinen resurssi myös mahdolliset kuljetukset huomioiden.

Matkakustannuksia voi syntyä muihinkin kohteisiin kulkemisesta.

Eläinavusteinen toiminta edellyttää eläintilaa, jonka eläimet ovat tottuneet ihmisin. Lisäksi vaaditaan asiantuntevaa ohjausta, jolla varmistetaan myös eläinten hyvinvointi. Erilaisten toimintaympäristöjen hyödyntäminen mahdollistaa perheille sopivan ja mieluisan paikan löytymisen.

Voimavaroja luonnosta -perheryhmät

LUONNOLLISESTI-valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta -hankkeessa on järjestetty Voimavaroja Luonnosta perheryhmiä sekä Kuusamossa että Rovaniemellä. Käytännön toteutuksesta on vastannut Ksacki ry. Yhdessä ryhmässä on ollut mukana keskimäärin neljä perhettä. Ryhmät ovat kokoontuneet joka toinen viikko yhteensä seitsemän kertaa. Ryhmä- ja perhekohtaisten tavoitteiden lisäksi osallisuutta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ja arjen tukemista on vahvistettu seuraavilla teemoilla: luontosuhde, turvallisuus, sosiaalinen hyvinvointi, luontotaidot, vastuullinen toiminta, luonnon hyvinvointivaikutukset, fyysinen hyvinvointi, psyykinen hyvinvointi, uudet kokemukset ja palaute.

Toiminnasta on tiedotettu yhteistyöverkosta, ja palveluohjausta on pyritty saamaan käyntiin yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyötä tiedottamisessa ja osallistujien tavoittamisessa on tehty mm. aikuissosiaalityön, perhetyön, neuvolan, erilaisten vertaistukiryhmien, vapaaehtoistyön ja Ksakki ry:n muiden palveluiden kanssa. Kuusamon perheryhmän toteutuksessa on tehty yhteistyötä muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa, joka voisi toimia yhtenä toteuttajana toiminnalle hankkeen jälkeen.

Poikkeusolot haastoivat perheiden ryhmäyttämistä, minkä vuoksi päädyttiin järjestämään toimintaa ryhmätoiminnan lisäksi myös yksittäisille perheille. Olosuhteiden sallittua järjestettiin vielä koko ryhmän yhteinen tapaaminen. Tällainen toimintatapa koettiin myös hyväksi. Se vaati enemmän ohjaajien työpanosta. Vertaistuellinen osuus jäi myös suppeammaksi. Toisaalta kunkin perheen tilanteeseen oli mahdollista keskittyä paremmin.

Luontoperusteisesta perheteroiminnasta saatavia hyötyjä

Luontoperustaiset menetelmät tukevat ja edistävät perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta. Eläintilatoiminta sopii hyvin esimerkiksi perheen sisäisen dynamiikan ja suhteiden käsittelyyn. Luontoympäristössä perheet voivat kokea ryhmän voimaannuttavan vaikutuksen ja saada vertaistukea yhdessä tekemällä ja kokemalla. Toiminta mahdollistaa osaamisen näkyväksi tekemistä ja perheen yhteisen työskentelyn. Luontoperustaiset menetelmät edistävät rauhoittumista ja läsnäolon vahvistumista, mikä mahdollistaa erilaisen työskentelyn kuin sisätiloissa toimiessa. Luottamuksen luominen myös helpottuu.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toiminta edistää osallistujien fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä. Osallistuminen mahdollistaa perheille virkistymisen, uusien asioiden kokeilemisen, omien voimavarojen vahvistumisen, tuo vaihtelua arkeen ja yhteyden muihin perheisiin. Osallistumisesta saadut hyödyt voivat helpottaa etäisyyden ottamista mahdollisesti arjessa koettuun huonoon käsitykseen omasta itsestä. Uudenlainen mielekäs toiminta muiden kanssa voi helpottaa esimerkiksi häpeän ja huonommuuden kokemusta. Toiminnan myötä pystyvyyden tunne voi olla vahvistunut, ja sosiaalisia tilanteita karttavat perheet saattavat innostua kokeilemaan muitakin uusia harrastuksia ja ympäristöjä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmän tavoittamisessa tehdään yhteistyötä eri toimijoiden ja ammattilaisten kanssa, jotka kohtaavat työssään kohderyhmään kuuluvia perheitä. Toimintaan osallistumisen kynnyks on pyritty saamaan mahdollisimman matalaksi. Toimintaa voidaan toteuttaa asiakasperheiden lähiympäristöissä ja tarvittaessa ohjaaja tulee perheen luokse, niin ettei matkustaminen muodostu esteeksi osallistumiselle. Toimintaan on myös saatu mukaan perheitä, jotka eivät koe julkisia tiloja miellyttäviksi. Perhe voi osallistua silti toimintaan, koska ohjaaja voi tulla perheen luokse.

Luonnossa tapahtuva virkistyminen virittää ihmisiä kokeilemaan uutta, ja voi tarjota uusia käsityksiä itsestä ja omista kyvyistä. Tämä voi avartaa tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Luontoperustaiset menetelmät, toiminnot ja tapahtumat suunnitellaan yhdessä toimintaan osallistuvien asiakasperheiden kanssa. Jokaisen osallistujan ja perheen vahvuudet, kokemukset ja osaaminen hyödynnetään toiminnassa, mikä luo tasavertaisuutta osallistujien, mutta myös osallistujien ja työntekijöiden, välille. Perheet ja perheenjäsenet, jotka ovat ehkä jääneet syrjään, tulevat kohdatuksi tasavertaisesti luonnossa. Toiminnan keskiössä on luontoon meneminen ja virkistyminen yhdessä perheenä. Keskeistä ei ole se, että perhe on mahdollisesti haastavassa tilanteessa tai vähävarainen. Myös perheenjäsenet voivat ottaa erilaisia rooleja ja käydä arjesta poikkeavaa dialogia toistensa kanssa. Näin toiminnassa etsitään kullekin perheelle sopivia ratkaisuja innovatiivisesti. Kukin perhe ja perheenjäsen voi osallistua toimintaan oman jaksamisen puitteissa, pienellä tai satunnaisellakin panoksella. Osallistujat voivat valita haluavatko osallistua aktiivisesti vai seurata mieluummin sivusta.

Samoin ammattilaiset voivat ottaa toiminnan aikana erilaisia rooleja pitäen kuitenkin mielessä, että he ovat vastuussa ryhmän toiminnasta. Luontoperustaiset menetelmät monipuolistavat työtä ja ammattilainen pääsee myös osalliseksi luonnon hyvinvointivaikutuksista, mikä voi edistää työssäjaksamista. Luontoperustaisen toiminnan on todettu helpottavan ja monipuolistavan vuorovaikutusta, jolloin työntekijän lisäksi perheen jäsenten on helpompi ottaa toimijan rooli. Useamman toimintakerran kokonaisuudessa voidaan yhdistää eri ympäristöjä ja siten tukea kullekin perheelle sopivaa tapaa olla luonnossa. Toimintamalli tukee myös omaehtoista luonnon hyvinvointivaikutusten hyödyntämistä.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yhteinen toiminnan suunnittelu mahdollistaa perheenjäsenille tilaisuuden osallistua ja vaikuttaa hyvinvoinnin edistämiseen. Perheet osallistuvat toiminnan suunnitteluun, ja jokaiselle perheelle asetetaan yleisten osallisuutta ja arkea tukevien tavoitteiden lisäksi perhekohtaisia tavoitteita. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan perheiden erilaiset tarpeet ja esimerkiksi lasten ikä sekä asetetut tavoitteet. Myös mukana olevilla ammattilaisilla ja

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

organisaatioilla on toiminnan myötä mahdollisuus kehittää yhteistyöverkostojaan ja lisätä tietoaan luonnon hyvinvointivaikutuksista.

Toimintamallissa perheet pääsevät tekemään sekä omaehtoista että yhteistä toimintaa luontoympäristössä. Ohjauksella varmistetaan, että kaikilla osallistujilla on mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan. Ajatusten ilmaisuun ja itsensä toteuttamiseen voidaan kannustaa monien luovien menetelmien, kuten askartelun tai lumitaiteen, avulla. Luontoperustainen toiminta mahdollistaa ja monipuolistaa tietoja ja taitoja kerryttämällä perheiden keinoja vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin lähipiirissä ja elinympäristössään. Tutkimuksissa on todettu, että luonnon läheisyys tukee demokratiaan osallistumista. Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa kansalais- ja demokratiataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemista, toisten kunnioittamista ja tietoa jokamiehenoikeuksista.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallissa luodaan luontoon yhteisiä, avoimia tiloja. Tasavertaisuutta vahvistavassa ympäristössä perheiden ongelmat tai taustat eivät ole määrittäviä tekijöitä.

Merkityksellisyyskokemus perheissä vahvistuu, kun he kokevat olevansa osa yhteisöä, jossa luonnon hyvinvointiin liittyvät tiedot ja taidot karttuvat. Myös suhde omaan lähiyhteisöön voi vahvistua lähiluonnon tullessa tutuksi.

Toiminnalla voidaan luoda yhteistä hyvää esimerkiksi ympäristötaidetta tekemällä. Myös luonto hyötyy, kun toiminnan aikana opitaan luontotaitoja, luonnon vaalimista ja kunnioitusta.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toimintamallin käyttöönotto laajentaa haastavassa tilanteessa olevien perheiden tukemiseen käytettävissä olevaa palveluvalikoimaa ja parantaa näin mahdollisuuksia vastata perheiden tarpeisiin. Myös palveluohjausta tekevien työ helpottuu, kun käytössä on erilaisia vaihtoehtoja. Toimintaa kehittäessä on samalla vahvistettu julkisen sektorin, yhdistysten ja yritysten välistä yhteistyötä luontoperustaisissa toiminnoissa. Yhdessä toimiminen myös lisää osapuolten tietoa luontoperustaisesta toiminnasta ja sen hyvinvointivaikutuksista.

Perheryhmän toteutuksessa on tehty yhteistyötä muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa, joka voi toimia toiminnan toteuttajana hankkeen jälkeen. Toiminnan päätteeksi laaditaan jokaiselle perheelle suunnitelma tai "luontoresepti" omaehtoista luontotoimintaa tukemaan, tuetaan samalla keinojen juurtumista osaksi jatkuvaa toimintaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Perheille suunnatuille ryhmätoiminnoille ilmeni hankkeen toteutusvaiheessa tarvetta. Vastaavanlaista perheiden kanssa suunniteltua luontoperustaista toimintaa ei ole vielä juurikaan kehitetty. Toimintaa muutettiin pandemian vuoksi ryhmävalmennuksesta perheiden yksilövalmennukseen. Menetelmä hyödyntää tutkimustietoa.

Innovatiivinen toiminta mahdollistaa perheiden tukemisen ehkäisevästi ja korjaavasti. Toiminnasta saadun palautteen perusteella perheet ovat saaneet luontoperustaisista menetelmistä apua arkeensa. Toimintamalli kokoaa yhteen myös perheelle merkityksellistä palvelu- ja toimijaverkostoa. Toiminnasta on tiedotettu yhteistyöverkostoa, ja palveluohjausta on pyritty saamaan käyntiin eri toimijoiden kanssa.

Tärkeää on korostaa perheiden lähiluontoa, joka on helposti saavutettavissa myös ohjatun toiminnan jälkeen. Erilaisten toimintaympäristöjen hyödyntäminen mahdollistaa perheille sopivan ja mieluisan paikan löytymisen.

Toiminnasta saadun kokemuksen perusteella yksittäisille perheille järjestetty toiminta koettiin hyväksi. Se vaati enemmän työaikaa ohjaajilta, ja siinä myös osallistujien välinen vertaistuki jäi vähäisemmäksi. Toisaalta yhden perheen tilanteeseen keskittyminen mahdollistui näin paremmin. Toimintaa ei tarvitse aina toteuttaa ulkona, luontoelementtejä voidaan tuoda myös sisätiloihin.

Hankkeen loppujulkaisu ja muut materiaalit tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan toiminnan tai lisätä tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaansa. Oleellista on toiminnasta ja sen tuloksista tiedottaminen niin, että tuotetut materiaalit ja hyvät kokemukset tulevat asiasta kiinnostuneiden ja päättävien tietoon. Pidemmällä tähtäimellä toiminnan juurtumisen kannalta oleellista on tuottaa tietoa luontoperustaisen toiminnan vaikuttavuudesta (mukaan lukien pidemmän aikavälin vaikutukset). Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että luonnon hyvinvointivaikutukset ovat aiheina enemmän esillä sosiaalialan koulutuksessa.

Toimintaa järjestävällä on oltava hyvät verkostot paitsi alueen luontotoimijoihin myös lapsiperheiden palveluihin ja toimintoihin, ja tunnettavuutta niissä, jotta se voi tavoittaa perheet uudenaikaiseen toimintaan mukaan. Toiminnasta tiedottaminen on tärkeässä osassa niin yhteistyökumppaneille kuin perheille itselleen, jotta toiminnasta kiinnostutaan.

Perheitä voi kuulla heidän kokemuksestaan hyvinvointivaikutuksista toiminnan päätyttyä. Ohjauksella ja kannustuksella on havaittu olevan merkitystä luontosuhteen syntymiselle ja pysyvyydelle.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lopuksi

Sekä perheiden hyvinvointi että luontosuhteen pysyvyys ovat yhteiskunnassamme keskeisiä osallisuuden vahvistajia. Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistaminen heidän arjessansa on investointia tulevaisuuteen.

Euroopan unionin alue- ja rakennepoliitikan ohjelmassa Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027 erityistavoitteessa yhdenvertainen osallisuus yhtenä tavoitteena on vähävaraisten perheiden tukemisen vahvistaminen moniammatillisesti. Toimissa halutaan hyödyntää paikallisia ja alueellisia perhetyönmuotoja sekä verkostoja. Tämä perhetyöhön pohjautuva luontoperustainen toimintamalli voisi soveltua hyvin yhdenvertaisen osallisuuden erityistavoitteeseen ja on hyödynnettävissä tulevaisuudessa eri toimintaympäristöissä, joissa kohderyhmänä ovat perheet.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Poikkeustilanteiden toimintamalli heikoimmassa asemassa olevien avun koordinointiin

Toimintamalli ohjaa ja koordinoi palveluverkostoa poikkeustilanteissa. Tavoitteena on vahvistaa etenkin heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta, toimintakykyä ja yhteisöllisyyttä sekä kehittää paikallisten toimijoiden yhteistyötä.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajille	7
Mallin arviointi.....	8
Osallisuuden toteutuminen mallissa	8
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	10
Lopuksi.....	11

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

OuluToivo2020 -hanke (ESR 1.6.2020–30.11.2020). Oulun kaupunki tuki hanketta rahallisesti. Hanke toteutettiin Oulun kaupungin alueella. Hanketta toteuttivat Oulun seurakuntayhtymä ja Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

- Anja Saukkomaa, etunimi.sukunimi(a)evl.fi, p. 040 5747 119, Oulun evankelisluterilainen seurakuntayhtymä
- Heini Sajalin, etunimi.sukunimi(a)diak.fi, p. 050 4726 991, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Toimintamallin kehittämisessä hyödynnettiin Oulu-avun mallia, jonka pohjana puolestaan toimi keväällä 2020 käyttöön otettu Helsinki-apu.

Mallin kuvaus

Toimintamalli auttaa ohjaamaan ja koordinoimaan eri tahojen ja eri palvelupisteiden toimintaa erilaisissa poikkeustilanteissa, kuten poikkeusolojen vallitessa, jotta heikoimmassa asemassa olevat saisivat sujuvasti tarvitsemansa avun vaikeista olosuhteista huolimatta. Malli koostuu ohjaus- ja koordinaatioryhmästä sekä palvelupisteverkostosta. Verkosto perustuu jo olemassa oleviin palvelupisteisiin, mutta palvelupisteiden verkostoa voidaan laajentaa tai supistaa tarpeen ja resurssien mukaan.

Hyvän toimivuuden varmistamiseksi yhteistyöverkoston tulee olla olemassa ja työnjakojen mietittynä jo ennen kriisi- ja poikkeustilannetta. On tärkeää, että ohjaus- ja koordinaatioryhmä pitää yhteyttä säännöllisesti myös muulloin kuin poikkeustilanteissa. On luontevaa, että yhteydenpito linkittyy laajempaan paikallisten toimijoiden yhteistyöhön, jossa kehitetään avun tarvitsijoiden tavoittamista ja asiakaslähtöisyyttä.

Vaikka tavoite on parantaa kulloisessakin poikkeustilanteessa erityisesti heikommassa asemassa olevien osallisuutta, toimintakykyä ja yhteisöllisyyden kokemusta, ovat palvelupisteiden palvelut tarjolla kaikille apua tarvitseville. Palvelupisteillä voidaan tarjota välitöntä apua (keskusteluapu, ruoka- ja asiointiapu, palveluohjaus, mahdollisuus sähköiseen asiointiin), minkä lisäksi toiminnalla pyritään tukemaan hyvinvointia muun muassa ehkäisemällä yksinäisyyttä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaympäristö

Toimintamallin luominen aloitettiin koronapandemian takia voimassa olleiden poikkeusolojen aikana ja tulevissa poikkeustilanteissa hyödynnettäväksi ja sovellettavaksi. Toimintamallia voidaan soveltaa myös kuntaa suuremmalla tai pienemmällä alueella, esimerkiksi yhden kaupunginosan alueella.

Malli koordinoi sosiaali- ja terveyssektorin sekä apua tarjoavien kolmannen sektorin toimijoiden toimintaa. Tarvittaessa yhteistyötä tehdään myös muiden palvelu- ja viranomaistahojen sekä yritysten kanssa.

Poikkeustilanteissa apua tarjotaan mallissa mukana olevien toimijoiden toimipisteissä, kuten asukastuvilla ja seurakuntien tiloissa kuten seurakuntataloilla.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Avun kohderyhmänä ovat poikkeustilanteesta riippuen etenkin heikommassa asemassa olevat, mutta palvelupisteiden palvelut ovat kuitenkin tarjolla kaikille apua tarvitseville. Mallissa voidaan painottaa jotain tiettyä kohderyhmää (kuten ikäihmiset, työikäiset, lapsiperheet tai vieraskieliset).

Yhteistyökumppaneina ovat kunnan sosiaali- ja terveyssektorin työntekijät sekä järjestöjen ja seurakuntien työntekijät ja vapaaehtoiset. Yhteistyötä tehdään tarvittaessa myös kunnan muiden palvelusektoreiden ja viranomaistahojen (AVI, TE-toimisto, poliisi, pelastustoimi) kanssa. Yhteistyökumppaneina voivat olla myös muut toimijat kuten yritykset.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintamalli otetaan käyttöön poikkeustilanteissa. Mallista tulee kuitenkin laatia paikallisesti ennakoivasti eli ennen poikkeustilannetta. Tässä kuvatussa mallista tehdään siis aina paikallinen sovellutus, jossa otetaan huomioon paikalliset olosuhteet, toimijat ja avun tarpeet. Suunnittelussa varaudutaan erilaisiin skenaarioihin ja poikkeustilanteisiin.

Mallin paikallinen rakentaminen voidaan aloittaa muodostamalla ohjaus- ja koordinaatioryhmä, jossa on edustus keskeisistä toimijoista (kunta, seurakunta ja järjestöt), joista jollakin on koordinaatiovastuu toiminnasta. Ryhmä sopii työskentelytavoista sekä koordinoi niin mallin laatimista kuin myöhemmin käytännön toimintaakin.

Mallia työstetään yhdessä ja siihen kirjataan seuraavat asiat:

- Mukana olevat tahot
- Ohjaus- ja koordinaatioryhmän kokoonpano
- Kunkin alueen tai palvelukokonaisuuden vastuhenkilöt.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

- Miten ohjaus ja koordinaatio eri toimijoiden ja eri palvelupisteiden kesken järjestetään.
- Mitä, miten ja missä palvelut toteutetaan (mm. sähköiset, liikkuvat, perinteiset palvelut).
- Kunkin palvelupisteen palvelutarjonta esimerkiksi taulukon muodossa.
- Mallin liitteenä kannattaa olla viestintäsuunnitelma, toimijoiden (ohjaus- ja koordinaatioryhmä, palvelupisteet) yhteystiedot, vapaaehtoistoiminnan muistilista, paikallisten ja valtakunnallisten palveluiden yhteystietoja sekä ohjeet ja tarkistuslista palvelupisteen nopeaa perustamista varten.

Verkoston toiminnan koordinoinnissa huomioitavaa

Toimintamallin toimivuuden kannalta toiminnan onnistunut koordinointi on tärkeää. Hyvän toimivuuden varmistamiseksi yhteistyöverkoston tulee olla olemassa ja työnjakojen mietittynä jo ennen poikkeusaikaa. Lisäksi on tärkeää, että ohjaus- ja koordinaatioryhmä pitää yhteyttä säännöllisesti myös muulloin kuin poikkeustilanteissa. Toimintaa ja koordinaatiota helpottaa osaltaan myös se, että palvelupisteverkosto perustuu ennestään olemassa oleviin palvelupisteisiin, kuten asukastupiin. Tilanteen mukaan tätä peruspalvelupisteverkosta voidaan laajentaa määrällisesti tai sisällöllisesti.

Koordinaatiota helpottaa se, että toiminnassa ovat mukana tarvittavat tahot, jotka sitoutuvat toimintaan ja joilla on yhteinen ymmärrys kokonaisuudesta ja toiminnan tavoitteista.

Organisaatioiden ja ammattilaisten lisäksi ymmärrys kokonaisuudesta edesauttaa myös mukana olevien vapaaehtoisten sitoutumista ja heidän työpanoksensa koordinaatiota. On myös hyvä pohtia, mille taholle koordinaativastuu luontevimmin sopii ja millä on riittävät resurssit työhön.

Toiminnan ja sen koordinoinnin perustan muodostavat kohderyhmän ja ammattilaisten tarpeet ja niistä johdetut tavoitteet toiminnalle.

Paikallisen mallin pohjaksi kerätään tietoa kohderyhmältä ja ammattilaisilta

Mallin rakentaminen voidaan aloittaa tiedonhankinnan havaintojen pohjalta ”puhtaalta pöydältä” tai pohjana voidaan hyödyntää soveltuvaa olemassa olevaa toimintamallia, valmius- tai kriisisuunnitelmia sekä esimerkiksi koronapandemiakokemuksia. Toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa alueen ja sen väestön tuntemus on etu.

Toimintamallin rakentamisen taustaksi hankitaan tietoa esimerkiksi tarpeista, toiveista, ideoista ja kokemuksista niin kohderyhmältä (palveluiden ennakoidut käyttäjät) kuin heidän kanssaan työskenteleviltä ammattilaisilta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ammattilaisilta saadaan tietoa muun muassa kohderyhmän asioinnin syistä ja toimintatavoista poikkeustilanteissa sekä siitä, minkä toimijoiden kanssa ammattilaiset itse tekevät yhteistyötä ja miten yhteistyö sujuu. Kohderyhmältä puolestaan saadaan tietoa mm. palveluiden käyttötavoista ja -mieltymyksistä (esim. sähköisten palveluiden käyttö), avun saatavuudesta ja saavutettavuudesta poikkeustilanteissa sekä palvelutarpeista ja syistä tarpeiden taustalla. Toisaalta voidaan kysyä myös elämään iloa tuovista asioista.

Ammattilaisia voidaan lähestyä esimerkiksi sähköisen kyselyn avulla ja kohderyhmän näkemyksiä voidaan kartoittaa esimerkiksi alueellisten keskustelutilaisuuksien avulla. Osallistumisen kynnyksiä madaltavat mahdollisimman helppo osallistuminen ja selkeät kysymykset, tilaisuuden houkuttelevuus (esim. tarjoilut), saavutettavuus ja esteettömyys, järjestävän tahon tuttuus sekä hyvä kohderyhmän tavoitettava tiedotus.

Palvelupisteet

Kunkin palvelupisteen toiminta muotoutuu omanlaisekseen käytettävissä olevien resurssien mukaan, mutta kaikilla pisteillä on tarjolla apua kohderyhmän akuuttiin avuntarpeeseen, kuten keskusteluapua, ruoka- ja asiointiapua sekä palveluohjausta. Palvelupisteiden verkosto rakennetaan olemassa palveluverkoston varaan ja sitä laajennetaan tarvittaessa. Palvelupisteverkosto voi tarjota mahdollisuuden hoitaa asioita myös verkossa ja saada opastusta sähköiseen asiointiin. Palvelupisteelle voi tulla ilman ajanvarausta sen aukioloaikojen puitteissa.

Välittömän avun lisäksi toiminta voi tukea hyvinvointia muun muassa ehkäisemällä yksinäisyyttä, joka on riskinä, kun erilaiset ryhmätoiminnot siirtyvät poikkeustilanteiden takia sähköisiin ympäristöihin tai päättyvät kokonaan. Palvelupisteestä voidaan esimerkiksi tehdä asukkaiden kohtaamispaikka. Kohtaamisia voidaan järjestää myös sähköisessä ympäristössä.

Kynnys käyttää palvelupisteen palveluita pyritään tekemään mahdollisimman matalaksi. Jos palvelupisteet ovat olleet jo aiemmin toiminnassa, henkilöstö on asukkaille entuudestaan tuttua. Palvelupisteillä hyödynnetään digitaalisia palveluita, kuten ryhmätoiminnan järjestämistä verkossa eri alustoilla (kuten Teams, Discord) ja liikkuvia palveluita. Liikkuva palvelu vie apua sinne, missä sitä tarvitaan, mikäli palvelupisteelle on pitkä matka tai sinne on vaikea päästä. Fyysisesti palvelupisteet sijaitsevat pääosin asukastuvilla tai seurakuntien tiloissa eri puolilla kuntaa. Jos poikkeustilanteeseen liittyy tarve vältellä kontakteja, on hyödyksi, että palvelupisteet ovat pieniä ja hajautetusti sijoitettuja. Palvelupisteitä voidaan kohdentaa tietyille ryhmille, kuten nuorille alle 30-vuotialle tai maahanmuuttajille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Palvelupisteen toiminnasta vastaa työpäri, joista toinen on esimerkiksi asukastuvalla työskentelevä kunnan tai järjestön työntekijä tai vapaaehtoinen, ja toinen esimerkiksi paikallisseurakunnan työntekijä, kuten alueen diakoniatyöntekijä tai pappi.

Palvelupisteiden toimintaa koordinoi koordinaattori. Oulussa tehtävää hoitivat kuntalaisvaikuttamisen koordinaattorit. Palvelupisteiden toiminnan kehittäminen ja tarvittaessa käynnistäminen sekä pisteiden tarjoamien palveluiden määrästä ja sisällöstä huolehtiminen on ohjaus- ja koordinaatioryhmän tehtävä.

Yhteydenpito, viestintäsuunnitelma ja mallin visualisointi

Ohjaus- ja koordinaatioryhmä pitää yhteyttä säännöllisesti myös muulloin kuin poikkeustilanteissa. Yhteydenpidon tarkoituksena on välttää päällekkäistä toimintaa ja tehostaa yhteistyötä jo ennalta.

Tärkeä osa-alue on myös viestintäsuunnitelma ja sen laatiminen. On tärkeää miettiä ainakin kuka tiedottaa, miten ja kenelle, tiedottamista kannattaa myös kohdentaa ja mukauttaa sen mukaan mille ryhmälle (mm. elämäntilanteet, ikäryhmät) ollaan viestimässä.

Mallin visuaalinen kuvaaminen helpottaa kokonaisuuden hahmottamista ja siitä viestimistä eri osapuolille. Visuaalista kuvausta ja taulukkoa on helppo tarvittaessa päivittää ja pitää ajan tasalla. Mallin kuvaamisessa voidaan hyödyntää OuluToivo2020-hankkeessa laadittua kuvausta liitteineen.

Liitteet [toimintamallin Innokylä-kuvauksessa](#), 3 dokumenttia:

- [OuluToivo2020- toimintamallin visuaalinen kuvaus ja palvelupisteiden palvelutarjonta \(pdf 96 kt\)](#)
- [Vapaaehtoistoiminnan muistilista \(pdf 88 kt\)](#)
- [Ohjeet palvelupisteen nopeaa perustamista varten \(pdf 243 kt\)](#)

Vapaaehtoisten tukeminen ja koulutus, ammattilaisten perehdytys

Toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten tukemiseen on syytä kiinnittää erityisesti huomiota. Vapaaehtoisilla tulee olla mahdollisuus purkaa kuormittavat tilanteet ja osallistua työnohjauksellisiin purkutilanteisiin. Lisäksi vapaaehtoisille voidaan tarjota tukea tarpeen mukaan niin puhelimitse, internetissä kuin kasvokkain.

Samoin riittävä perehdytys (peruskoulutus, kuhunkin poikkeustilanteeseen liittyvä koulutus) on tärkeää. Yhteisesti on hyvä sopia, millaisia tehtäviä vapaaehtoisille tarjotaan, miten huolehditaan vapaaehtoisten vakuutuksista ja kulukorvauksista, sekä millä taholla on kokonaisvastuu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

On tärkeää, että kaikki toiminnassa mukana olevat työntekijät ja vapaaehtoiset saavat poikkeustilanteiden toimintamallista kokonaiskuvan. Ammattilaisille on hyvä järjestää opastusta ja luoda toimintatapoja kulloisessakin poikkeustilanteessa tarvittavien taitojen ja toimintatapojen, esimerkiksi etävälineiden ja -ryhmien hyödyntämiseen.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Oulussa tehtiin tiedonhankinta mallin pohjaksi

Oulussa mallin pohjana toimi aiemmin luotu Oulu-apu-malli, jonka kohderyhmänä olivat keväällä 2020 erityisesti ikäihmiset. Toimintamallin laatimisen pohjaksi tehty tiedonhankinta kohdistettiin työ- tai opiskelupaikkaa vailla oleviin työkäisiin, koska tätä ryhmää pidettiin yhtenä potentiaalisena palvelupisteiden käyttäjäryhmänä ikäihmisten ja lapsiperheiden ohella.

Tiedonhankinta toteutettiin keskustelutilaisuuksien ja ammattilaiskyselyn avulla. Kohderyhmälle järjestettiin keskustelutilaisuuksia eri puolilla kaupunkia, pääosin asukastuvilla tai seurakuntien tiloissa. Kohderyhmien tilaisuudet kutsui kokoon alueen diakoniatyöntekijä tai järjestön työntekijä. Keskustelutilaisuuksiin osallistuneet saivat elintarvikekassin. Ammattilaisille kohdistettu sähköinen kysely suunnattiin seurakuntien diakoniatyöntekijöille, järjestöille sekä kaupungin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, jotka työskentelevät kohderyhmään kuuluvien kanssa.

Toimintamallia kehitettiin tiedonhankinnan havaintojen pohjalta useissa yhteistyökokouksissa.

Oulussa mallin toteuttamiseen koottiin laaja verkosto

Oulussa mallin laadinnassa keskeisessä roolissa olivat Oulun kaupungin kuntalaisvaikuttamisen ja yhteisötoiminnan tiimi, järjestöt sekä Oulun seurakuntayhtymä.

Ohjaus- ja koordinaatioryhmässä on edellä mainittujen tahojen lisäksi edustus hyvinvointikeskuksista sekä kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluista, nuorisopalveluista ja monikulttuurikeskus Villa Victorista. Koordinaatiovastuu on kaupungilla. Hanke toimi tiiviissä yhteistyössä Oulu-apu-työryhmän kanssa, joka oli pohjana ohjaus- ja koordinaatioryhmälle. Ryhmään kutsuttiin lisää toimijoita työskentelyn edetessä.

Toimintamallin pohjana oleva Oulu-apu-malli oli toiminnassa keväällä 2020. Sen sijaan toimintamallin mukaista palvelupisteverkostoa ei keritty testata tai toteuttaa käytännössä. Suurin osa toimintamallin palvelupisteistä ovat samoja kuin Oulu-avun palvelupisteet. Toimintamallin laadinnassa palvelupisteiden määrää lisättiin huomioimalla katvealueet palvelupisteverkostossa ja pyrittiin siten lisäämään palvelupisteiden saavutettavuutta. Lisäksi vahvistettiin ammattilaiskyselyn ja keskustelutilaisuuksista saadun palautteen pohjalta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

palvelupisteiden palvelutarjontaa lisäämällä osallisuutta lisääviä palveluja sekä mahdollisuus sähköiseen asiointiin ja sen opastukseen.

Toimintamallista tiedottaminen Oulussa

Mallin palvelupisteistä on suunniteltu tiedotettavan jo ennestään olemassa olevan Oulu-avun nettisivuilla, joita puolestaan on tuotu esille toimijoiden omissa viestintäkanavissa ja paikallisessa viestinnässä. Tällä hetkellä Oulu-avun nettisivusto on olemassa, mutta sitä ei aktiivisesti päivitetä. Tulevissa poikkeustilanteissa, joissa toimintamalli otetaan käyttöön, myös sivusto aktivoidaan uudelleen käyttöön. Myös hankkeessa kehitetystä toimintamallista käytetään jatkossa Oulu-apu-nimeä, koska se on asiakkaille tuttu keväästä 2020.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Palvelupisteverkosto ja sen osana toimivat liikkuvat palvelut tuovat palvelut lähemmäs niiden käyttäjiä, mikä parantaa palveluiden saavutettavuutta ja voi myös madaltaa kynnystä palveluiden käyttöön. Kynnystä hakeutua palveluiden pariin madaltanee myös se, että palvelupisteet eivät ole perinteisiä virastoja, vaan ne sijaitsevat pääosin asukastuvilla tai seurakuntien tiloissa. Lisäksi mukana olevat vapaaehtoiset tekevät toiminnasta vähemmän virallista ja kenties helpommin lähestyttävää. Palvelupisteillä toiminnasta vastaavat paikalliset työntekijät, jotka tuntevat alueen ja sen väestön, mikä osaltaan lisää mahdollisuutta toteuttaa palvelua asiakaslähtöisesti ja tarveperustaisesti. Palvelua tarvitsevien parempaa tavoittamista ja asiakaslähtöisyyttä tavoitellaan myös kehittämällä paikallisten toimijoiden sektorirajat ylittävää yhteistyötä ja toiminnasta tiedottamista.

Palvelupisteelle voi tulla ilman ajanvarausta sen aukioloaikojen puitteissa silloin, kun se itselle sopii tai palvelulle on tarvetta. Palvelupisteellä on mahdollista saada apua ja palvelua niin akuuttiin tarpeeseen kuin ennaltaehkäisevästi. Toiminta tukee hyvinvointia pidemmällä tähtäimellä muun muassa tarjoamalla mahdollisuuden tavata toisia ja osallistua (etänä) ryhmätoimintoihin. Apua tarvitsevien haasteisiin etsitään yksilöllisiä ratkaisuja, ja palvelupisteiden tarjontaa ja toimintaa muokataan tarpeiden pohjalta resurssien puitteissa.

Mukana oleville vapaaehtoisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden saada mielekästä tekemistä elämänsä ja päästä mukaan vapaaehtoisten yhteisöön. Palvelupisteiden monissa palveluissa tarvitaan ja niihin voi tulla mukaan eri-ikäisiä ja erilaista osaamista omaavia vapaaehtoisia.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Palvelupisteitä suunniteltaessa huomioidaan niin kohderyhmän (palveluiden ennakoitujen käyttäjät) kuin ammattilaisten ja järjestöjen sekä järjestöjen kautta välillisesti myös vapaaehtoisten havainnot, toiveet ja tarpeet. Toimintamallia kehitetään keskeisten toimijoiden yhteistyönä. Koko toimintamallin idea, koordinoitu palvelutarjonta eri pisteissä, perustuu toimijoiden (ammattilaiset, kohderyhmä, vapaaehtoiset) yhteistyöhön alkaen mallin suunnittelusta sen toimintaan.

Muiden palveluiden ohella erityisesti mahdollisuus hoitaa asioita palvelupisteellä sähköisesti ja saada siihen opastusta tukee henkilön mahdollisuuksia vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin ja ilmaista itseään. Samalla vahvistetaan kansalais- ja demokratiataitoja, kuten etäyhteyksien hyödyntämistä ja yhteiskunnan palveluiden käyttämistä. Vapaaehtoiset saavat toiminnassa mukana olemalla mahdollisuuden vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa asioihin, mihin he saavat myös tukea ja koulutusta. Vapaaehtoisen kanssa sovitaan yhdessä millaisiin tehtäviin ja miten usein tai kauan hän toimintaan osallistuu.

Mallin laadinnasta ja käytännön toiminnasta kuten palvelupisteiden toiminnan kehittämisestä vastaava ohjaus- ja koordinaatioryhmä pitää yhteyttä myös muulloin kuin poikkeustilanteissa. Tarkoituksena on näin välttää päällekkäistä toimintaa ja tehostaa yhteistyötä toimijoiden kesken jo ennalta. Koordinaatioryhmässä on laaja-alainen edustus niistä organisaatioista, jotka työskentelevät kohderyhmän ja sen palvelutarjonnan kanssa.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallin palvelupisteiden palvelut ovat tarjolla kaikille apua tarvitseville, mikä mahdollistaa eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen. Toisaalta, koska toiminta on suunnattu kulloisestakin poikkeustilanteesta riippuen etenkin heikommassa asemassa oleville ja lisäksi mallissa voidaan painottaa erityisesti jonkin tietyn kohderyhmän tarpeita, on sen kautta mahdollista vahvistaa heidän yhdenvertaisuuden kokemuksiaan sekä tukea pääsemistä osalliseksi yhteisestä hyvästä ja yhteisöstä.

Toiminnan kautta vapaaehtoiset ja ammattilaiset saavat mahdollisuuden olla rakentamassa hyvinvointia ja osallisuutta toimintaan osallistuville ja myös laajemmin alueella poikkeustilanteessa mutta myös pidemmällä tähtäimellä. Myös sellaiset tahot, jotka eivät ole mukana toimintamallia toteuttavassa verkostossa, esimerkiksi potilasyhdistykset, voivat ohjata asiakkaita ja myös vapaaehtoisia palvelupisteiden palveluiden tai toiminnan piiriin.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toimintamallissa on luotu uutta rakennetta, joka on olemassa myös muulloin kuin poikkeusaikana ohjaus- ja koordinaatioryhmän jatkaessa toimintaansa. Palvelupisteverkoston kehittäminen ja palvelujen, tarjonnan ja mukana olevien

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

organisaatioiden pohtiminen poikkeusaikojen ulkopuolella helpottaa toiminnan käynnistämistä myös tulevissa poikkeustilanteissa. Samalla paikallisten toimijoiden (kaupunki, seurakunta, järjestöt ja vapaaehtoiset) sektorirajat ylittävä yhteistyöverkosto vahvistuu ja koordinaatio kehittyy.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Koronapandemian aiheuttama poikkeustilanne toi esille tarpeen kehittää avun ja palvelun tarjoamisen tapoja eri kohderyhmille tilanteessa, jossa yhteiskunta on osittain sulkeutunut. Erityisesti ikääntyneille kehitettiin nopeasti palveluita, joiden kautta heidän oli mahdollista saada niin keskusteluapua kuin apua esimerkiksi ruoka- ja apteekkiasiointiin. Pandemia koetteli kuitenkin kaiken ikäisiä, minkä vuoksi OuluToivo2020 -hankkeessa alettiin rakentaa toimintamallia, jonka kohderyhmää ovat kaikki apua tarvitsevat oululaiset poikkeustilanteesta riippuen – etenkin jollain tavoin heikommassa asemassa olevat.

Mallin rakentamisessa hyödynnettiin kokemuksia ikääntyneille suunnatusta vastaavasta toiminnasta (kuten Oulu-apu) sekä tehtiin lisää tiedonhankintaa, minkä pohjalta vahvistettiin niin palvelupisteiden verkostoa kuin palvelupisteiden palveluvalikoimaa. Tarve toiminnalle syntyi toisaalta pandemian takia, mutta toisaalta ammattilaiset olivat jo aiemmin tunnistaneet tarpeen tiiviimmälle yhteistyölle eri toimijoiden välillä.

Toimintamallin avulla voidaan paitsi vastata akuuttiin tarpeeseen, myös erityisesti kehittää toimintaa pidemmällä tähtäimellä tulevien poikkeustilanteiden varalle. Prosessi kokonaisuudessaan, toimintamallin suunnittelusta tiedonkeruineen sen toteuttamiseen ja mallintamiseen, auttaa jäsentämään eri toimijoiden roolia sekä yhteistyön tarpeita ja mahdollisuuksia. Tiedonkeruun avulla saadaan myös uutta tietoa tarpeista ja toiveista erityisesti poikkeustilanteissa. Kaikki tämä, lisääntynyt tieto, toiminnan jäsentäminen sekä yhteistyön tiivistäminen ja laajentaminen, auttaa kehittämään toimintaa myös normaalioloissa.

Toiminnan kehittäminen myös normaalioloissa on tärkeää, koska toimintamallin mukaista palvelupisteverkostoa ei keritty testata tai toteuttaa käytännössä hankkeen aikana lainkaan. Samoin toimintamallin edelleen kehittämisen ja juurtumisen kannalta on keskeistä kehittää toimintamallin seuranta ja arviointia, joihin ei lyhyen hankkeen aikana ollut juurikaan mahdollisuutta.

Jatkossa erityisesti kohderyhmän ja vapaaehtoisten kuin myös ammattilaisten kokemusten, hyötyjen ja kehittämistarpeiden, järjestelmällinen kartoittaminen ja hyödyntäminen on tärkeää. Viestintäsuunnitelman kehittäminen ja ajan tasalla pitäminen on oleellisen tärkeää toiminnassa, joka perustuu useiden erilaisten toimijoiden yhteistyöhön. Toimintamallin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

alueellisen juurtumisen varmistamiseksi kannattaa harkita sen linkittämistä jollain tavoin muihin olemassa oleviin alueen valmius- ja kriisisuunnitelmiin.

Etenkin toimintamallin laajemman leviämisen ja juurtumisen kannalta mallin vaikutusten ja hyötyjen osoittaminen on tärkeää. Yksi keino tähän on toiminnan arviointi. Hankkeessa tuotetut materiaalit, kuten toimintamallin kuvaus, tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa tai kehittää vastaavaa toimintaa omissa verkostoissaan.

Tiedottamista tarvitaan myös toimijoiden suuntaan, jotka eivät ole mukana mallia toteuttavassa verkostossa, mutta voisivat ohjata asiakkaitaan palvelupisteiden toiminnan piiriin tai tulla mukaan toteuttamaan toimintaa. Oleellista on toiminnasta ja sen tuloksista tiedottaminen niin, että tuotetut materiaalit ja hyvät kokemukset tulevat asiasta kiinnostuneiden ja päättävien tietoon.

Toimintamallia voidaan edelleen kehittää myös soveltamalla sitä erilaisiin poikkeusoloihin tai painottamalla mallin laadinnassa ja toteuttamisessa erityisesti jotain tiettyä kohderyhmää, kuten tietyssä elämäntilanteessa olevia (esim. maahanmuuttajat ja lapsiperheet). Mallia voidaan lisäksi soveltaa tietyillä alueilla, kuten tietyssä kaupunginosassa, tai uusien toimijoiden, kuten yritysten kanssa. Toiminnan kehittämisen kannalta yksi mahdollisuus on, poikkeustilanteista riippuen, kohderyhmän aktiivisempi rooli palvelujen järjestämisessä (esim. vertaistuellinen digituki).

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja osallisuutta yhteisestä hyvästä. Toiminta on ollut luomassa uutta rakennetta poikkeustilanteissa toimimiseen ja kehittänyt paikallisten toimijoiden yhteistyöverkostoa myös normaalioloissa.

Poikkeustilanteiden verkostomaisen toimintamallin luominen aloitettiin OuluToivo2020-hankkeessa, joka toteutettiin kuuden kuukauden aikana vuoden 2020 loppupuoliskolla. Mallin ohjaus- ja koordinaatioryhmä pitää yhteyttä myös normaalioloissa.

Toimintamalli on otettavissa käyttöön ja sovellettavissa erilaisissa poikkeustilanteissa. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille sekä sovellettavaksi eri kohderyhmille ja erilaisilla alueilla.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Ryhmätoiminta toimintavalmiuksien vahvistajana

Matalan kynnyksen osallistujälähtöisessä ryhmätoiminnassa on mielekästä tekemistä, pieniä askareita sekä vieraita ja vierailuja. Syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt voivat ylläpitää ja lisätä osallisuutta, toimintavalmiuksia ja työelämätaitoja.

Kehittäjä: Polku 55 -hanke Tampereella, Kuntoutuspolku ry (ESR 1.9.2015–31.8.2018)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Elina Karppanen, Kuntoutuspolku ry, polku55@kuntoutuspolku.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Etelä-Pirkanmaan sosiaalisen kuntoutuksen hanke SoKu Akaalla, Urjalassa ja Valkeakoskella 2015–2018, Valkeakosken kaupunki (ESR 1.9.2015–30.11.2018)
- Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen (SOSKU) Jyväskylän osahanke 2015–2018, Jyväskylän kaupunki (ESR 1.1.2015–30.3.2018) sekä yhteiskehittämisen prosessiin osallistuneet hankekumppanit ja Keski-Suomen sairaanhoitopiirin toteuttama sosiaali- ja terveystieteiden Asiakas kehittäjäkumppanina -kärkihanke
- Osallistuva arki kokoutumisen tukena (OTTO) – Turvapaikanhakijoiden sosiaalista osallisuutta vahvistava esikotoutumisen malli Jyväskylässä 2016–2018, Jyväskylän ammattikorkeakoulu (ESR 1.9.2016–31.8.2018)
- PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hanke, valtakunnallisen hankkeen osahanke Raumalla 2015–2018, Rauman kaupunki; koko hankkeessa mukana myös Salon, Someron ja Turun kaupungit, Euran ja Eurajoen kunnat, Rauman TaitoKunto Oy, Työterveyslaitos ja Vates-säätiö (ESR 1.4.2015–31.3.2018.)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Mallin kuvaus

Toiminta vastaa palvelutarpeeseen kevyempien palvelujen, kuten sosiaalisen kuntoutuksen ryhmien ja vaativampien työllisyyspalvelujen, välimaastossa. Toiminta lisää pitkäaikaistyöttömien osallisuutta ja lieventää yksinäisyyttä, ja siinä annetaan neuvontaa osallistujien oikeuksista. Yli 55-vuotiailta ja alle eläkeikäisiltä on puuttunut paikka, jonne mennä.

Toiminta on suunnattu 55 vuotta täyttäneille henkilöille, jotka ovat vaarassa syrjäytyä tai ovat jo joutuneet yhteiskunnan reunalle, sekä vastaavassa tilanteessa oleville maahanmuuttajille ja romaneille Tampereella. Osallistujina on muun muassa työelämän ja aktivointitoimien ulkopuolelle jääneitä, pitkäaikaistyöttömiä, osa-aikaeläkkeellä olevia ja aikuissosiaalityön asiakkaita. Välillisiä kohderyhmiä ovat Pirkanmaan TE-toimisto, Tampereen aikuissosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus, Tampereen työtoiminta sekä tamperelaiset yritykset ja yhdistykset. Toiminta sijoittuu vapaan kansalaistoiminnan ja palveluiden väliin, kolmannen sektorin matalan kynnyksen pajatoiminnaksi. Toimintaan ohjaututaan itse tai esimerkiksi sosiaalityön ohjaamana, osallistuminen perustuu pajalaisen ja pajan henkilökunnan väliseen sopimukseen eikä siihen tarvita TE-toimiston tai sosiaalityöntekijän päätöstä. Osallistujat voivat olla samanaikaisesti esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa tai jatkaa Polku55-toimintaa muun toiminnan rinnalla, jos kokevat tarvitsevansa tukea.

Ryhmät kokoontuvat olohuonetyyppisessä kodinomaisessa tilassa, jossa on kerrallaan paikalla 6–20 ihmistä. Osa toiminnoista tehdään isossa ryhmässä ja osa on jaettu eri tiloihin eri ohjaajien vetämänä. Osallistujamäärä voisi olla myös pienempi. Toiminnan tavoitteena on ylläpitää ja lisätä osallisuutta, kehittää toimintavalmiuksia ja työelämätaitoja ja näin tukea yksilön kykyä hoitaa asioita myöhemmin itse sekä siirtymistä hyödyllisten palvelujen piiriin ja lähemmäs työelämää. Ryhmätoiminnassa päästään käsiksi mielekkääseen tekemiseen ja pieniin askareisiin vertaisten kanssa, jolloin myös yhteys omiin voimavaroihin vahvistuu. Osallistujat suunnittelevat ja toteuttavat pajatoiminnan yhdessä.

Toiminnassa on valmistettu ruokaa, tehty taidetta ja käsitöitä, soitettu, tanssittu ja järjestetty muutamat juhlat. Asiantuntijavieraat ovat käyneet keskustelemassa esimerkiksi työllistymiseen liittyvistä asioista, uniongelmistä, arjen hallinnasta ja mielenterveyden

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

hoidosta. Joka kuukausi käydään tutustumassa muihin matalan kynnyksen toimintoihin sekä työtoiminta- ja kuntoutuspaikkoihin ja yrityksiin. Asiakkaat saavat atk-ohjausta ryhmässä sekä yksilöllisesti. On myös järjestetty kursseja, kuten mielenterveyden ensiapu 1 ja 2. Toiminta on käsittänyt myös hyvän tekemistä, esimerkiksi ruokapankin jouluavustusten valmisteluun osallistumista ja keppihevosten askartelua lahjoitettavaksi.

Tilaan voi myös tulla juttelemaan ja viettämään aikaa. Osallistujat saavat maksuttoman aamupalan ja lounaan. Paikalla on työntekijä, jonka kanssa voi keskustella etuuksista, jatkopaikoista ja palveluista varaamatta aikaa etukäteen. Yksilökeskusteluja käydään säännöllisesti. Osallistujien halutessa heidät polutetaan saattaen jatkopaikkoihin: sosiaaliseen kuntoutukseen, kuntouttavaan työtoimintaan, palkkatukityöhön ja opintoihin. Pajajakson kestoa ei ole määritelty ennalta, vaan eteneminen suunnitellaan yksilöllisesti.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan osallistumisen kynnys pyritään pitämään matalana, tilaan voi tulla sellaisena kuin on ja toimintaan voi osallistua vain aikaa viettäen. Kohderyhmään kuuluvia ihmisiä on pyritty löytämään tavoittelemalla heitä esimerkiksi leipäjonoista. Toiminnassa on mahdollista löytää vaihtoehtoisia toimijuuksia, sillä ryhmässä pääsee hyödyntämään erilaisia taitoja ja kokeilemaan erilaisten asioiden tekemistä ja voi tulla nähdyksi. Palvelujen ulkopuoliset roolit ja toimijuus vahvistuvat omien voimavarojen ja taitojen löytämisen ja yhteisen toiminnan myötä vahvistuneiden sosiaalisten taitojen avulla. Turvallisessa ryhmässä yksinäisyys häviää. Osallistujille etsitään sopivia yksilöllisiä polkuja toimintoihin ja palveluihin, mutta osallistujia kuullaan eikä toiminnasta tarvitse kiirehtiä eteenpäin, mikä erityisesti vahvistaa osallisuutta omassa elämässä.

Toiminnassa voi ilmaista itseään vaikkapa kuvataiteen kautta. Toiminnasta voi esittää omia toiveita. Omaan tilanteeseen vaikuttamisen taidot vahvistuvat samalla vähitellen. Yhdessäolo toisten kanssa tarjoaa uusia ajatuksia ja tuo näkyville mahdollisuuksia. Hyvän tekeminen toisille edistää myös hyvinvointia merkityksellisyyden kokemuksen kautta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta tarjoaa merkityksellisiä asioita, kuten kuulumista, sosiaalisia suhteita ja tunnustusta ryhmän sisällä. Vapaaehtoisuus tukee osallistujien itseohjautuvuutta. Toiminnasta hyötyvät pääasiassa kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset.

Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta. Todentaminen on tapahtunut haastatteluin ja Kykyviisarilla. Vaikutuksia yksilöön tarkastellaan valtakunnallisen mittarin (työkykyindeksi) avulla ja mallin toimivuutta sen suhteen, miten osallistujat sijoittuvat eri palveluihin.

Toiminta lisää osallisuutta omassa elämässä, koska toiminnassa voi kokea kuuluvansa osaksi suurempaa joukkoa ihmisiä, joilla on samankaltaisia haasteita ja jotka kulkevat pienin askelin kohti yhteyttä omiin voimavaroihin.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ollut kysyntää ja osallistujia on tullut lisää sanan kiiriessä. Matalan kynnyksen päivätoiminnalle on tarvetta ja toiminta sopii kolmannen sektorin toiminnan osaksi.

Ryhmäpalveluiden tarjoaminen on kustannustehokasta: yksi ohjaaja voi palvella ryhmässä kymmentäkin asiakasta ja ryhmä voi hyvin fasilitoituna luoda kannattelevan toimintaympäristön. Toiminta ei ole itsessään uudenlaista, vaan uutta on ikäryhmälle kohdistaminen toteutuspaikkakunnalla. Alla kuvataan muita vastaavankaltaisia ryhmätoimintaan perustuvia toimintamalleja.

Toiminta on helposti siirrettävissä, sillä se muovautuu alueen ja ihmisten tarpeiden mukaiseksi. Toiminta pyritään juurruttamaan osaksi Tampereen kaupungin tilaamaa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua.

Kehittämissuhteena mainitaan, että toiminnan tulisi olla pitkäjänteistä. Poluttamisen haasteena pidetään palkkatukirahojen loppumista kaupungilta. Ryhmätoiminnan hankkeissa on yleisesti hyvä ottaa huomioon muun muassa kulttuuriset sekä sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät seikat.

SoKu-, Sosku- ja OTTO-hankkeissa on kehitetty samankaltaista toimintaa

Etelä-Pirkanmaan sosiaalisen kuntoutuksen (SoKu) -hankkeessa on teemallisia ryhmiä työikäisille asiakkaille. Ryhmien tarve on noussut esille osallistujilta ja yhteistyökumppaneilta. Ryhmätoiminnassa muodostetaan asiakkaiden tarpeista nousevia suljettuja tai avoimia teemallisia ryhmiä. Ryhmissä tuetaan arjen- ja elämänhallintaa sekä toimintakykyä, kannustetaan käyttämään omia taitoja, edistetään vuorovaikutustaitoja, opastetaan julkisten palveluiden käytössä ja toteutetaan vertaistoimintaa. Asiakkaat ovat aktiivisesti mukana ryhmien sisällön suunnittelussa.

Ryhmät toteutetaan kunkin kunnan Narikassa. Ne ovat kaikille avoimia matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja, joissa voi saada neuvontaa, ohjausta ja vertaistukea. Asiakkaiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tarpeista on syntynyt esimerkiksi kiusaamisen jälkihoitoryhmä, jota on mallinnettu koulutettujen kokemusasiantuntijoiden ja kunnan eri työntekijöiden toimesta. Ryhmätoiminnassa samassa tilanteessa olevat henkilöt saavat tukea toisiltaan ja voivat kokea ryhmään kuuluvuutta.

Hankkeen toiminta on suunnattu myös kuntien sosiaali- ja terveystalvelujen sekä työllisyys- ja nuorten palvelujen asiantuntijoille. Mukana on myös sekä Kelan että kolmannen sektorin toimijoita. Välillisiä kohderyhmiä ovat asiakkaiden perheet, tukihenkilöt ja ystävät. Tavoitteena on toiminnan juurruttaminen yhteen kuntaan ja myöhemmin hankkeen muihin kuntiin aikuissosiaalityöhön, työllisyyspalveluihin ja nuorten palveluihin.

Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen (SOSKU) Jyväskylän osahankkeessa on luotu yhteiskehittämisen toimintamalli. Aluksi sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden ja ammattilaisten tarpeiden ja ideoiden pohjalta luotiin teemoitetut kehittämisen osa-alueet:

- 1) ryhmätoimintojen kehittäminen,
- 2) tiedotus, sosiaalisen median hyödyntäminen ja sähköinen asiointi,
- 3) yksilötyöskentelyn menetelmät aikuissosiaalityön palveluissa sekä
- 4) laaja verkostotyö ja kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö.

Jyväskylän kaupungin ja järjestöjen sekä Keski-Suomen sairaanhoitopiiriin asiantuntijat ovat osallistuneet yhteiskehittämisyhmän toimintaan yhdessä kehittäjäasiakkaiden kanssa. Yhteiskehittämisen tuloksena on rakentunut uudenlaisia toimintoja ja toimintamalleja sosiaaliseen kuntoutukseen. Yhteiskehittämisen toimintamalli kiinnittyy myös perinteistä organisaatioyhteistyötä laajemmalle muun muassa liikuntaan ja kulttuuriin. Esimerkiksi asiakkaiden kirjoittamat tarinat arjen todellisuudesta tuotetaan yhteistyössä teatterin kanssa teatteriesityksen muodossa. Tarinat ovat synnyttäneet ymmärrystä sosiaalipalveluissa asioimisen kokemuksista. Niin ammattilaiset kuin asiakkaat voivat irrottautua yhteiskehittämisessä perinteisistä rooleistaan.

Yhteiskehittäminen tukee osallisuutta omassa elämässä ja myös osallisuus vaikuttamisen prosesseissa niin ryhmässä kuin laajemminkin yhteiskunnassa vahvistuu. Yhteiskehittämisryhmän lisäksi on syntynyt myös muita ryhmiä, kuten yksinäisten ryhmä.

Osallistuva arki kokoutumisen tukena (OTTO) – Turvapaikanhakijoiden sosiaalista osallisuutta vahvistava esikotoutumisen malli -hankkeessa pyritään vahvistamaan turvapaikanhakijoiden osallisuutta luomalla turvapaikanhakuprosessin alkuvaiheeseen esikotoutumisen malli. Hankkeen toiminta kiinnittyy vastaanottokeskusympäristöön. Hanke on suunnattu turvapaikanhakijoille, joilla ei ole vielä oleskelulupaa ja jotka eivät ole

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kotoutumistoimenpiteissä, mutta jotka ovat oleskelleet Suomessa kolme kuukautta, sekä vastaanottokeskuksissa toimiville työntekijöille ja vapaaehtoistoimijoille.

Esikotoutumisen malli kootaan oppaaksi, joka on tarkoitettu vastaanottokeskuksissa oleville turvapaikanhakijoille sekä heidän kanssaan työskenteleville työntekijöille. Mallissa kuvataan mielekkään arjen mahdollistuminen, psykososiaalista tukea edistävät prosessit, työelämävalmiuksien edistämisen mahdollisuudet sekä varhaisen vaiheen osaamisen tunnistamisen prosessit. Esikotoutumisen mallin kehittämisessä hyödynnetään turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskuksessa työskentelevien työntekijöiden lisäksi myös kokemusasiantuntijoita alueen maahanmuuttajajärjestöistä ja -yhteisöistä.

Kotoutuminen edellyttää varhaisessa vaiheessa osallisuuden vahvistamista omassa elämässä sekä yhteiskunnassa laajemmin. Vastaanottokeskusten asukkaille luodaan mielekästä arkea erilaisilla toiminnoilla, kuten vahvistamalla luontokokemuksia itsehoidon ja psykososiaalisessa hyvinvoinnin edistämässä. Suomen luontoa ja kestävää kehitystä on tehty turvapaikanhakijoille tutuksi järjestämällä hankkeessa Green Care -päiviä, luontopäiviä ja Living Lab -menetelmän avulla Kestävän kehityksen kehittämispäiviä.

Turvapaikanhakijat ovat testanneet hankkeessa kehitettäviä materiaaleja (video, sähköiset pelit, oppimateriaali, luonto- ja hyvinvointitietous) ja antaneet niistä palautetta, jonka pohjalta sähköistä opasta kehitetään eteenpäin. Oppaan sisältämää oppimateriaalia voidaan hyödyntää vastaanottokeskuksissa sekä kotoutumisessa olevien maahanmuuttajien kanssa. Toiminta juurtuu oppimateriaalin ja sen sisältämien osallisuutta yhteiskuntaan vahvistavien toiminnallisten tehtävien hyödyntämisen myötä vastaanottokeskusympäristöissä.

PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hankkeen Rauman osahankkeessa on kehitetty ryhmätoimintoja osana työ- ja toimintakyvyn kokonaisvaltaisen selvittelyn prosessia. Työ- ja toimintakykyä on selvitetty viranomaistyönä ilman ihmisen itsensä osallisuutta. Perinteisen selvittelyn sijaan työttömäksi joutuneelle on Partyssa tarjottu räätälöityä tukea, vertaisuutta ja kannustavaa yhteisöllistä tukea sekä virkistystä. Toimintaa ovat kehittäneet moniammatilliset tiimit sekä työttömät itse. Toimintakykyä on arvioitu yhdessä työttömän kanssa. Ryhmiä on toteutettu eri toimijoiden, osin kolmannen sektorin kanssa, pääosin Sinkokadun palvelukeskuksessa. Kolmas sektori on tuonut ryhmiin oman tapansa toimia, jota on ehkä viranomaisten toimintaa helpompi lähestyä.

Toiminnassa huomioidaan osallistujien yksilölliset tarpeet. Ryhmätoimintojen ja käytännönläheisen tekemisen avulla osallistujat ovat kokeilleet erilaisten asioiden tekemistä, kuten kädentaitoja, ja kokeilun kautta nähneet, mikä toiminta sopisi itselle, löytäneet oman juttunsa ja rohkaistuneet toimimaan. Esimerkiksi ryhmäkeskusteluissa voimaannutaan vertaisten kanssa kokemusten jakamisen myötä, itsetunto kohoaa ja saadaan enemmän

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

uskallusta osallisuuteen. Ihminen houkutellessaan kiinnostumaan ja motivoitumaan omaan elämään vaikuttamisesta.

Ryhmille on tarjolla vapaa-ajan Kimmo-kanne, jolla pääsee maksutta erilaiseen kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan. Tämä on ollut monelle kimmokkeena osallistumiseen ja houkutellessa esimerkiksi kulttuurin pariin virkistymään ja laajentamaan katsantokantaa. Ryhmät ja vapaa-ajan toiminta ovat vieneet ihmisiä sellaisen tekemisen pariin, jonne he eivät olisi muuten välttämättä menneet tai päässeet. Vapaa tekeminen, virkistyminen ja vaihtoehtojen näkeminen kannustavat miettimään, mitä muuta voisi tehdä, ja vahvistavat motivaatiota. Osallistujat ovat toimineet myöhemmin muun muassa asiakasraadeissa työttömien asioiden edistämiseksi.

Lopuksi

Ryhmätoiminta tarjoaa kokemuksia kuulumisesta suurempaan joukkoon. Keskustelut ja toiminta toisten kanssa avartavat kuvaa omasta tilanteesta ja toisilta saa vaikutteita omiin tavoitteisiin ja muutospyrkimyksiin, mikä vahvistaa mahdollisuutta vaikuttaa niihin.

Polku 55 -hanke jatkuu elokuuhun 2018 saakka.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Ryhmätyöllistämisen avulla elinvoimaa kyliin

Pitkäaikaistyöttömät voivat työllistyä ryhmätyöllistämisen avulla niin, että he tarjoavat kyläyhdistysten kautta erilaisia palveluja kuntalaisille tai kyläläisille sekä kunnostavat kylätaloja ja ympäristöä. Tämä vahvistaa kylien elinvoimaa.

Kehittäjä: Laavu-hanke (ESR 1.1.2015-31.7.2018), Pudasjärven kaupunki.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Tiina Tauriainen, Pudasjärven kaupunki, tiina.tauriainen@pudasjarvi.fi, Aili Jussila, Pudasjärven kaupunki, aili.jussila@pudasjarvi.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Työtä luonnosta lissä –hanke (ESR 1.6.2015–31.8.2018), Ii, Iin kunta
- OSAT – Osallisuuden askeleet työllistymispoluille -hankkeessa (ESR 2017-2020)

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 - hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Mallin kuvaus

Toiminnan taustalla on työpaikkojen puute, kasvava työttömyys, lähipalvelujen häviäminen ja kyläkoulujen tyhjeneminen. Hankkeessa lähdettiin miettimään, miten olemassa olevia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää kylien ja kyläläisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Toiminnan kohderyhmiä ovat työttömät työnhakijat, erityisesti pitkäaikaistyöttömät, nuoret, maahanmuuttajat, kotiäidit, syrjäytymisvaarassa olevat (ilman koulu- tai työpaikkaa olevat) tai vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevat (esim. maahanmuuttajat, pitkäaikaistyöttömät).

¹Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kohderyhmää ovat myös kunnan työllisyyspalvelut, kuntayhtymän sosiaali- ja terveystyöpalvelut sekä kolmannen sektorin toimijat (esimerkiksi kyläyhdistykset). Välillisiä kohderyhmiä ovat yritykset ja työnantajat sekä muut hyvinvointi- ja terveystyöpalveluja tuottavat tahot ja toimijat. Toiminta kiinnittyy tiiviisti kyläyhdistyksiin ja paikalliseen yhteisöön.

Mallissa kyläyhdistykset työllistävät lähialueen pitkäaikaistyöttömiä ryhmänä. Osallistajat tarjoavat kyläläisille erilaisia palveluja ja kunnostavat kylätaloja ja saavat mahdollisuuden tuoda osaamistaan näkyväksi. Toiminta vahvistaa kylien elinvoimaa ja yhdistää eri toimijat. Työllistettävät ohjautuvat hankkeeseen itsenäisesti sekä monialaisen verkoston kautta (TE-toimistot, Kela, kunnan työllisyyspalvelut, kuntayhtymän sosiaali- ja terveystyöpalvelut ja kyläyhdistykset). Mallissa kootaan 5–10 hengen ryhmiä 6–12 kuukaudeksi. Ryhmän sisällä työllistettävät voivat olla eri toiminnoissa (esim. palkkatukityö, kuntouttava työtoiminta, työkokeilu, yhdistystoiminta). Työmatkojen järjestämiseen käytetään kimppekassia. Työtehtävät ovat olleet esimerkiksi kylätalon kunnostamista, lumentöitä ja halkojen hakkaamista ja muita arjen askareita. Yhdistys maksaa työntekijöille työehtosopimusten mukaista palkkaa. Kuntouttavassa työtoiminnassa ja työkokeilussa olevat saavat lakisääteistä korvausta. Työn lisäksi järjestetään ryhmän omien toiveiden mukaisia yhteisöllisyyttä lisääviä ryhmätoimintoja, kuten ilmaisia yhteisiä ruokailuja ja kahvihetkiä.

Hanke toimii yhteistyössä kaupungin työllisyyspalvelujen kanssa. Kaupunki mahdollistaa toiminnan käynnistymisen myöntämällä erityistä puskurilainaa työsuhteen alkuvaiheen palkkakulujen maksamiseksi. Toiminnan kulut katetaan saaduilla palkkatuilla, myytävistä palveluista saaduilla tuotoilla, työllistämisen kaupunkisillä ja osallistuvan budjetoinnin tuella. Osallistuvan budjetoinnin kautta tunnustetaan palvelutarpeita ja löydetään uusia kumppanuuksia ja tapoja tuottaa palveluja kuntalaisille. Yhdistykset saavat työllistämiseen apua tukityöllistämiseen liittyviä toimistopalveluja tarjoavalta yhdistykseltä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Ihmisillä nähdään ja he löytävät toiminnassa vahvuuksiaan, mikä merkitsee vaihtoehtoisten toimijuuksien löytämistä ja palvelujen ulkopuolisen toimijuuden vahvistumista. Samoin vuorovaikutus toisten työllistettävien kanssa voi vahvistaa näitä taitoja. Toimintaan tulijoille tarjotaan työn ohella ohjausta elämän eri osa-alueilla ja jatkotyöllistymistä edistetään työsuhteen aikana. Ohjauksessa osallistujille etsitään yksilöllisiä ratkaisuja. Jos uutta työpaikkaa ei löydy, henkilö voi jatkaa yhteistyötä työhönvalmentajan kanssa ja henkilöt voivat myös tulla kyläyhdistyksen järjestämiin ryhmätoimintoihin työsuhteen päättymisen jälkeen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan suunnittelussa käytetään osallistavaa budjetointia, jolloin paikalliset asukkaat voivat kertoa erilaisista tarpeista ja yhteinen kehittäminen saattaa myös vähentää tuettuun työhön liittyvää leimaa. Kyläyhdistysten toiminta ja toiminnan mahdollisuudet tulevat tutuiksi, mikä tukee vaikuttamisen taitoja.

Toiminta tarjoaa myönteisiä kokemuksia lähiympäristöön vaikuttamisesta. Paikallisesti tehtävä työ näkyy ja kuuluu ja esimerkiksi kunnostetut ympäristöt ovat kaikkien hyödynnettävissä. Toiminnassa kannetaan vastuuta paikallisesta yhteisöstä, saadaan tunnustusta oman viiteryhmän ulkopuolelta ja päästään osaksi paikallisen yhteisön sosiaalista verkostoa, sillä toiminta toteutetaan paikallisten asukkaiden kanssa. Alueelle syntyy työpaikkoja ja lähipalveluja. Toiminta vastaa paikallisiin tarpeisiin, jotka jäisivät osin muuten täyttämättä, kuten esimerkiksi kylätalojen ja ympäristön kunnostus ja vanhusten auttaminen. Vanhusten palvelut ovat kuitenkin julkinen tehtävä.

Toiminta tarjoaa myös merkityksellisiä kokemuksia ja toimintaa paikallisen yhteisön osana sekä työtä, josta maksetaan työllistetyille palkkaa, mikä vahvistavaa toiminnan eettisyyttä. Toiminnan puitteissa saadaan vertaistukea ryhmästä. Kyläyhteisön vahvistaminen ja ympäristön kunnostaminen tukevat sosiaalista kestävyttä.

Toiminnasta hyötyvät kaikkein heikoimmassa asemassa olevat. Yksittäisten henkilöiden kohdalla on tehty laskelmia taloudellisista vaikutuksista. Vaikutuksia on tarkoitus todentaa jatkossa laajemmin. Työllistettävien henkilöiden työ- ja toimintakyvyn muutoksia seurataan keräämällä tietoa Kykyviisarin avulla. Toiminnan on todettu jo ennen hankkeen päättymistä tuovan taloudellisia säästöjä sekä lisäävän hyvinvointia niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin näkökulmista. Kykyviisarin on sanottu helpottavan työelämän ulkopuolella olevien asiakkaiden työ- ja toimintakyvyn arviointia ja hanketyöntekijöitä työssään.

Toiminta vahvistaa sekä yksilöä että yhteisöä ja tuo nämä yhteen vahvistaen merkityksellisyyden ja kuulumisen kokemuksia. Erityistä on työpaikkojen ja lähipalvelujen luominen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Malli vastaa tarpeeseen. Pudasjärven sivukylillä pitkät työmatkat ovat monille este, sillä ei ole varaa autoon eikä julkista liikennettä ole. Työn lisäksi kuntoutumiseksi tarvitaan myös yhteisön tukea. Sivukylillä on myös paljon tekemätöntä työtä, kuten vanhusten auttamista kotitöissä. Toiminnalle on ollut kysyntää ja siitä ovat olleet kiinnostuneita työllisyyttä edistävät hankkeet, yhdistystoimijat, kuntien työllistämisyksiköt, arvokkaita ympäristöjä hoitavat tahot (ympäristöministeriö), ELY-keskus, Maaseutupolitiikan neuvosto MANE, Kuntaliiton Kuntademokratiaverkosto ja Deliberatiivisen demokratian instituutti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhdistykset ovat työllistäneet paikkakunnalla aiemmin yksittäisiä työntekijöitä. Ryhmässä työllistäminen ja ryhmätoimintojen järjestäminen työn lisäksi edustaa uudenlaista toimintaa. Osallistuva budjetointi työllistämispalvelujen tuottamisessa on myös uutta.

Toiminta ja kehittäminen jatkuu yhteistyössä yhdistysten ja Pudasjärven ME-toimisto -hankkeen kanssa.. Pudasjärven kaupungille järjestetään koulutusta osallistuvan budjetoinnin käytöstä kaupungin toiminnoissa sen juurruttamiseksi. Toiminta on siirrettävissä aktiivisille työllistämisestä kiinnostuneille yhdistyksille paikasta riippumatta, sekä kuntiin, joissa on tarvetta matalan kynnyksen työpaikoille ja joissa on paljon työttömyyttä. Kunnan työllistämisyksikön on hyvä olla aktiivisesti mukana toiminnassa ja tukea yhdistyksiä.

Hankkeen toteuttajat näkevät kehittämistä vaativina seikkoina, että osallistuvan budjetoinnin käyttöönotto vaatii vielä kehittämistä, yhdistysten tarjoaman palvelun tuotteistamiseen tarvitaan opastusta, työn hinnoittelu on vielä vaikeaa ja myydyistä työpanoksesta pitäisi saada enemmän tuloa, jolloin työt voisivat jatkua ilman palkkatukea.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty Työtä luonnosta lissä -hankkeessa

Toimintamallissa [lin] kunta kunnostaa luonto- ja virkistyskohteita pitkään työttömänä olleiden kanssa. Työllistetyt ovat olleet pääasiassa palkkatuetussa työssä kunnassa. Toiminta on suunnattu iäläisille pitkäaikaistyöttömille sekä yli 50- ja alle 29-vuotiaille työttömille.

Ihmiset työllistetään yksitellen (ei siis ryhmänä kuten Laavu-hankkeessa). Kunta vastaa työnohjauksesta ja yhdistykset tukevat työn edistymistä (yhdistykset ovat muun muassa kuljettaneet tavaraa kohteisiin omilla mönkijöillään tai traktoreillaan ja selvittäneet maanomistusasioita). Työtehtävät räätälöidään kullekin sopiviksi. Yhdistyksiä ja paikallistoimijoita, kuten kyläläisiä, yrityksiä ja mökkiläisiä, kuullaan sovittaessa kunnostettavista kohteista. Kunnan toimialojen (työllistämispalvelut, tekninen toimi, markkinointi) tiivis yhteistyö on tärkeää.

Kun kohteet on kunnostettu, paikalliset toimijat sitoutetaan kohteiden ylläpitoon kunnan ja kolmannen sektorin välisillä kunnossapitosopimuksilla. Kunta varaa vuosibudjettiin tarvittavat varat ylläpitoa varten ja kylätoimijat saavat siten pieniä toimintavaroja (esim. 1000 euroa/vuosi). Sopimukset ovat toistaiseksi voimassa olevia.

Kolmannen sektorin toimijoita koulutetaan työnantajataidoissa ja työnohjauksessa (esimerkiksi rekrytoinnista, työsopimuksesta, palkanmaksusta, palkkatuesta). Koulutuksen ansiosta on voitu aloittaa kyläavustajatoiminta, jossa yhdistys toimii työnantajana ja kyläavustaja palkataan palkkatuella. Kyläavustaja tekee koti- ja pihatöitä pientä korvausta vastaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Työnohjaukselta edellytetään työn sisällön (esimerkiksi hirsirakentaminen) lisäksi työnohjauksen osaamista, mikä tukee myös työllistämisasioiden hoitoa yli sektorirajojen. Osallistujille tarjotaan räätälöityä työvoimapolitiittista koulutusta, kuten työnhakutaitojen päivittämistä, kortti- ja muita koulutuksia (esim. pienkoneiden käyttö- ja huolto, työnohjaus, työturvallisuus, ensiapu, tietoturva, järjestyksenvallvonta). Koulutuksiin ja henkilökohtaiseen ura- ja koulutusohjaukseen voivat osallistua kaikki kohderyhmään kuuluvat henkilöt, vaikka he eivät olisi työllistyneet palkkatuella. Koulutukset ovat maksuttomia.

Toiminnassa luodaan uusia paikallisia mahdollisuuksia: Pitkien etäisyyksien päässä asuvat asukkaat saavat työtä, jonka jäljen näkee heti, ja ryhmän tuen. He voivat vahvistaa osaamistaan ja työ hyödyttää omaa paikallisympäristöä. Paikallinen aktiivisuus vahvistuu ja ylläpidettyjä kohteita voidaan markkinoida vapaa-ajanvietto- ja matkailukohteina, mikä lisää kylien elinvoimaa. Toiminta on juurtunut kuntaan sektorirajat ylittäen. Tehtyjä sopimuksia pidetään yllä ja tehdään tarpeen mukaan lisää.

Toiminta on siirrettävissä muihin kuntiin. Se edellyttää aktiivisia kolmannen sektorin toimijoita, resurssien varaamista kohteiden kunnostamiseen ja sopimusten ylläpitämistä, hyvää työnohjausta ja työn suunnittelua.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty OSAT – Osallisuuden askeleet työllistymispoluille -hankkeessa (ESR 2017–2020)

Toiminta edellytti hankkeen työntekijältä pohjatyötä: yhteistyösuhteen luomista ja lupien kysymistä avaintoimijoilta. Varsinaiseen toimintaan tarvittiin varusteet ja välineet, joita lainattiin seurakunnalta. Osallistujilta ja sidosryhmiltä pyydettiin palautetta ja kokemuksia toiminnasta. Työntekijä arvioi tavoitteiden toteutumista yhdessä osallistujien ja sidosryhmien kanssa. Palaute oli myönteistä, ja jatkosuunnitelmia maisemanhoitoon on tehty.

Toiminnan kohderyhmänä ja toteuttajina olivat Vaasan seudun pitkäaikaistyöttömät, jotka kaipasivat mielekästä tekemistä ja sosiaalista kuntoutusta. He valitsivat ryhmätoiminnan hankkeen tarjonnasta.

Alueen asukkaiden elin- ja kulttuuriympäristön muokkaaminen ja siihen vaikuttaminen vahvistivat osallistujien tunnetta yhteisöllisyydestä ja kokemusta merkityksellisyydestä. Yhteisen hyvän eteen urakointi loi tunteen tarpeellisuudesta ja kokemuksen osallisuudesta.

Maisemointiin osallistuneille tarjottiin mahdollisuutta liittää nimensä projektista kertovaan infolehtiseen. Savottalaisille tarjottiin työn ohessa lämmintä ruokaa ja juomaa sekä kuljetuspalvelu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lopuksi

Toiminnan merkitys on erityisesti paikallisen hyvän luomisessa ryhmätyöllistämisen mallin kautta. Laavu-hanke jatkuu heinäkuuhun 2018 saakka.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Satelliittiyhteistyö palvelutarjottimen kokoajana ja uusien toimintamuotojen kehittäjänä

Satelliittitoiminnalla kootaan yhteen mielekkään tekemisen tarjotin alueellisesti. Työelämän ulkopuolella olevia tuetaan palveluohjauksen keinoin löytämään toimintoja. Tekemisen muotoja kehitetään tunnistettujen kehittämistarpeiden mukaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Osallisuuden askeleet työllistymisen poluille (Osat) (ESR 2017–2020). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Marjo Hannu-Jama, mario.hannu-jama@vaasa.fi, Vaasan kaupunki

Mallin kuvaus

Kehittämiskohteina olevissa asuinympäristöissä on ollut tarjolla vain vähän mielekästä tekemistä. Työttömyys ja huono-osaisuus ovat kasautuneet alueella. Vähäisiäkin toimintoja ei ole koordinoitu siten, että asukkaat löytäisivät ne helposti tai voisivat valita, millaiseen toimintaan haluavat osallistua. Eri toimijoiden jo olemassa olevia toimintoja ja uusia aktiviteetteja kerättiin yhteen.

Satelliittitoiminnassa kehittävä työntekijä neuvottelee alueen toimijoiden kanssa yksitellen. Neuvottelussa pureudutaan toimintaan, jota alueella järjestetään, ja keskustellaan toiminnan kehittämisestä. Kehittävä työntekijä lisää tiedot alueen toiminnasta palvelutarjottimelle, johon

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

on koottuna kaikki alueella tapahtuva toiminta. Palveluohjaajat tukevat asukkaita löytämään itselleen mielekkäitä palveluita. Kullekin oikean ja mielekkään tekemisen löytämiseksi käytetään apuna askelmallia. Askelmallissa toimintaa on jaoteltu. Askelmallista löytyy matalan kynnyksen avointa toimintaa, mutta myös ryhmämuotoista toimintaa, kursseja ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Alueen asukkaat voivat osallistua oman elämäntilanteensa, voimavarojensa ja innostuksensa mukaan eri toimintamuotoihin. Asukkaat voivat myös itse vaikuttaa tarjontaan ja toimia itsekin sisällöntuottajina. Toiminta on suunnattu työelämän ulkopuolella oleville.

Alueen toiminnan kokoaminen palvelutarjottimelle

Kehittäjä keskustelee alueen toimijoiden kanssa ja pohtii yhdessä heidän kanssaan minkälaista mielekkästä tekemistä heidän tarjoamansa toiminta tarjoaa. Toiminta voi palvella alueen kaikkia asukkaita sellaisenaan tai sitä voidaan kohdentaa myös erityisesti heikoimmassa asemassa ja työelämän ulkopuolella oleville työikäisille.

Kun toiminnasta, sen kestosta ja muodosta on sovittu, käynnistyy esimerkiksi retki- tai taidetoiminta. Osallistujille tarjotaan ennakkoluulottomasti itse ideoitua tai alueen toimijoiden järjestämää ohjelmaa, kuten yhteisötaiteen tekemistä, nuorisotalolla pidettävää elokuvailtaa, luontoretkiä, työllisyyttä tukevia korttikoulutuksia (esimerkiksi ensiapukortti), mielenterveyden ensiapukursseja, kursseja arjenhallinnasta ja ruuanlaittokursseja. Erityisryhmien tarpeisiin vastataan kehittämällä toimintaa yhteistyössä ryhmän edustajien kanssa, esimerkiksi somalitaustaisten naisten järjestön kanssa. Osallistujia tavoitetaan jalkautuvan palveluohjauksen ja markkinoinnin avulla. Osa ohjautuu toimintaan myös sosiaalitoimen kautta.

Uudenlaisia mielekkään tekemisen muotoja voidaan kokeilla hanketoiminnassa kehittämisrahalla joko osahankkeena tai ulkopuolisena hankintana. Esimerkiksi korttikursseja, jotka edistävän työnhakua, ja suosittuja Marttojen ruokakursseja on ostettu järjestämällä tarjouskilpailu. Toiminnan keskiössä on matalan kynnyksen kohtaamispaikka, jossa saa myös henkilökohtaista palveluohjausta.

Palautteen antaminen kuuluu osaksi kaikkea ohjelmaa. Toimintaan osallistuvat tai työelämän ulkopuolella olevat ovat myös ohjanneet toimintaa muille oman osaamisen puitteissa. Esimerkiksi yksi osallistuja toimi korin punontakurssilla ohjaajana.

Kehittämisen motiivina on ollut ratkaisukeskeinen toiminnallisuus, jonka lähtökohtana on asukkaan tarve. Toiminnan kehittäminen on oppimista, joka syntyy yhteisestä tekemisestä ja uusista asukaslähtöisistä toimintamuodoista. Palveluohjaus, tuki ja neuvonta voi tapahtua metsäretkellä tai Marttojen ruokakurssilla. Hankkeessa päätoteuttajana toimii Vaasan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

kaupunki ja osatoteuttajina Vähänkyrön seurakunta, Vaasan suomalainen seurakunta, Vaasan Setlementtiyhdistys, Vaasan Mielenterveysseura ja Pohjanmaan yhdistykset.

Yhteistyökumppaneina ovat Kela, kunnan sosiaali- ja työllisyyspalvelut sekä mielenterveyspalvelut, TE-toimisto, koulutusten tuottajat kuten oppilaitokset ja Martat, muut järjestöt, seurakunta, pienyrittäjät, osallistujat sekä kokemusasiantuntijat.

Satelliittityöstä verkostoivaan yhteistyöhön

Toimintaa kokoavat ja kehittävät työntekijät kutsuvat toimintaa järjestäviä tahoja sekä sidosryhmiä yhteisiin tilaisuuksiin. Yrittäjien, järjestöjen ja kunnan edustajien välinen vuoropuhelu on auttanut ymmärtämään eri toimijatahojen näkemyksiä, kulttuurisia työtapoja ja näkemystä asiakkuuksista. On havaittu, että sosiaali- ja terveydenhuollossa ilmiöitä tarkastellaan usein ongelmalähtöisesti, kun taas yritysmaailmassa ihmiset nähdään potentiaalisena työvoimana ja järjestöissä toimijoina. Yhteinen ymmärrys ihmisten toimijuudesta auttaa tarjoamaan parempia palveluita ja kytkemään toimintaa yhteen. Toiminnan järjestäjät kootaan teemakohtaisesti esimerkiksi kartoittamaan aikuissosiaalityön haasteita ja etsimään kohdennettuja osallistujien ja sosiaalityössä todetuista tarpeista lähteviä toimintamuotoja kuten nuorten naisten keskusteluryhmä. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi koulutus-, terveys- ja mielenterveyspalvelujen kanssa.

Kukin toiminnan tarjoaja rakentaa omaa erillistä toimintaansa osana palvelutarjotinta. Uhkana on tällöin, että jokainen palveluntarjoaja hallitsee vain pienen osan palvelutarjottimesta. Tarkoituksena on, että toimijat tutustuvat toisiinsa ja toistensa toimintaan, ja ymmärtäisivät alueen palvelutarjottimen kokonaisuudessaan. Tutustuttuaan he voivat kehittää toimintaa yhdessä.

Tarve suunnitteluvaiheessa, kohderyhmä ja kiinnittyminen

Toiminnan suunnitteluvaiheessa havaittiin alueen heikoimmassa asemassa olevien tarve mielekkääseen tekemiseen. Tarve verkostoivan työn kehittämiseksi vahvistui hankkeen toteutusvaiheessa. Silloin huomattiin, että kaiken alueen toiminnan kokoaminen palvelutarjottimelle vaatii suunnitelmallista yhteistyötä ja eri toimijoiden välistä verkottumista.

Toiminta on suunnattu työelämän ulkopuolella oleville ja vaikeasti työllistyville ihmisille, jotka tarvitsevat mielekästä tekemistä, työ- ja toimintakykyä vahvistavaa toimintaa ja ohjausta kohti työtä ja opintoja. Toiminta kiinnittyy osaksi kunnan sosiaali-, työllisyys- ja terveyspalveluita, Kelan ja TE-toimiston palveluita sekä järjestöjen, seurakuntien, oppilaitosten ja yritysten toimintaa.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Satelliittityö osallisuutta edistävänä toimintana

Kun alueen toiminta on koottu palvelutarjottimelle ja alueen asukkaille tarjotaan palveluohjauksellista tukea, myös heidän mahdollisuutensa osallistua vahvistuvat. He saavat itse valita minkälaiseen toimintaan osallistuvat. Ruokakurssilla, arjenhallintakurssilla ja työnhakua tukevilla kursseilla he saavat tukea elämänhallintaansa ja arkensa sujuvoittamiseen. Osallistujat pääsevät vaikuttamaan toiminnan sisältöihin, kehittämään toimintaa ja opettamaan muille osaamia asioita. Monipuolinen tarjonta on edistänyt itsensä ja ryhmän oikeuksien tunnustamista: minulla on oikeus mielekkääseen toimintaan. Oma arvo on jokaisen omissa käsissä, omassa toiminnassa ja osallistumisessa. Ihmiset kohdataan yhdenvertaisesti, jolloin heidän on helpompi tuottaa ideoita toiminnan kehittämiseksi.

Kunkin toimijatahon oma työnkuva on kirkastunut ja mahdollisuudet yhteistyölle ovat avautuneet uudella tavalla. Yhteisissä tilaisuuksissa eri tahot saavat eväitä oman toiminnan kehittämiseen, toisten työn ymmärtämiseen ja ratkaisujen löytämiseen. Kehittämistyössä on huomattu, että osallisuuden ratkaisut ovat usein yhteistyöverkostossa, kaukana vain yksittäisen organisaation arjesta. Yhteistyö rohkaisee toimijoita myös edistämään osallisuutta ja vahvistaa kokemusta siitä että he voivat vaikuttaa.

Toimintaa on arvioitu alueen asukkaiden kanssa osallistavilla menetelmillä, asukaslähtöisillä palveluneuvontakartoituksilla sekä verkoston osapuolille tehtävillä kyselyillä. Hankkeen kohderyhmälle järjestettiin tilaisuus, jossa erilaisin osallistavien menetelmin koottiin tietoa hankkeen toimintojen vaikutuksista ja kehittämistarpeista. Saatu palaute on ollut positiivista ja sitä hyödynnetään jatkokehittämisessä. Saadussa palautteessa korostuvat mielekäs tekeminen, informaatio, yhteisöllisyys, vertaistuki, sekä uusien ihmisten tapaaminen. Nämä on koettu itsetuntoa, itseluottamusta ja osallisuutta edistävinä sekä kuulumisena johonkin merkitykselliseen.

Satelliittitoiminta on yksi tapa muuttaa rakenteellisesti palvelujärjestelmää ja auttamisjärjestelmää sekä työ- ja toimintakulttuuria asukaslähtöiseksi. Satelliittitoiminnan hyödyn saajia ovat heikoimmassa asemassa työelämän ulkopuolella olevat asukkaat.

Toiminta lupaavana käytäntönä

Toiminta on herättänyt kiinnostusta muissa alueen toimijoissa ja yhteistyöhön on tullut lisää toimijoita hankekauden aikana. Tämän lisäksi on syntynyt tarve syventää toimijoiden välistä yhteistyötä nykyistä vahvemmin. Satelliittitoiminnan lisäksi ja rinnalle kaivataan vahvempaa

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

verkostoa. Näin eri osapuolet pääsisivät nykyistä paremmin kartalle alueen kokonaisuudesta. Tätä tarvetta on lähdetty paikkaamaan hakemalla rahoitusta uuteen hankkeeseen.

Toiminta on alueella uudenlaista, sillä tähän asti eri toimijatahot ovat pitkälti toimineet yksin ja erikseen. Eri tahojen toteuttamaa toimintaa ei ole aiemmin koottu samalle palvelutarjottimelle. Eri palveluiden kokoamista palvelutarjottimelle on kehitetty myös muualla. Esimerkiksi alueen Ohjaamon toteuttamassa hankkeessa kehitettiin toimijoiden välistä verkostoivaa yhteistyötä. Toiminta kohdentui nuoriin ja siinä oli mukana eri kumppaneita kuin tässä verkostossa, joka koottiin heikossa asemassa olevien aikuisten palvelujen ympärille.

Satelliittimaista yhteistyötä voi toteuttaa hyvin myös muualla ja eri tahojen kanssa. Tämä edellyttää alueensa toimintaa ja palvelujärjestelmää tuntevia kehittäjiä. Suositeltavaa on, että satelliittitoiminnan lisäksi varataan resursseja toimijoiden välisen verkostomaisen yhteistyön vahvistamiseksi. Tämä edellyttää resursseja koordinoida verkostoa, yhteisten tavoitteiden laatimista ja toimijoiden sitouttamista verkostoivaan työhön ajankäytöllisesti ja toiminnallisesti. Näin eri toiminnat on mahdollista kiinnittää paremmin yhdessä muotoiltuun kokonaisuuteen, eikä ymmärrys kokonaisuudesta rajoitu vain toiminnan järjestäjään.

Satelliittitoiminta ei toistaiseksi ole varsinainen verkosto, vaan kukin kehittäjä työskentelee eri tahojen kanssa erikseen. Alueen toimijat ovat hakeneet rahoitusta palveluohjauksen, verkostomaisen työn ja toimintarakenteen jatkokehittämiseksi alueella.

Toiminnasta on kerrottu useissa yhteyksissä päättäjille. Toimintatapa on liitetty kehittämisohjelmaksi kaupungin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Toimintamallia voidaan hyödyntää kehitettäessä kaupungin osallistumisohjelman toimenpiteitä.

Satelliittitoiminnasta verkostoivaan yhteistyöhön – kehittämisen kulmakiviä

1. Toimijat tulisi jatkossa kytkeä tiiviimmin yhteistyöverkostoon
2. Verkoston koordinointiin tulisi varata pysyviä resursseja
3. Kokemustoimijoiden entistä systemaattisempi mukaan ottaminen toiminnan ja palvelujen yhteiskehittämiseen vahvistaisi asiakasosallisuuden näkökulmaa
4. Organisaatioiden johdon sitoutuminen verkostoivan työskentelemiseen on olennaista

Lopuksi

Toimintaa kehitetään edelleen verkostomaiseen suuntaan ja palveluohjauksellista työtä mallinnetaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Seinätön luontopaja

Luontoon tukeutuvia menetelmiä käytetään työpajatoiminnassa toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistamisessa. Luontoympäristö antaa tasaveroisen toimintaympäristön, jossa voidaan löytää merkityksellisyyttä ja hyvinvointia.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä: Toimintakykyä ja osallisuutta luontolähtöisillä menetelmillä ja palveluilla -hanke Lapissa (Rovaniemen ja Itä-Lapin seutukunnat; Ranuan, Rovaniemen, Sallan ja Kemijärven kunnat). Lapin ammattikorkeakoulu, Eduro-säätiö, Kemijärven kaupungin perhe- ja mielenterveysklinikka Lapponia, Sallan kunnan nuorisotoimi, (ESR 1.1.2015–31.12.2017).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Arja Jääskeläinen, Lapin ammattikorkeakoulu,
arja.jaaskelainen@lapinamk.fi

Mallin kuvaus

Hankkeessa kehitetyn toiminnan kohderyhmä ovat alle 29-vuotiaat, joille ei ole sopivaa sosiaalista osallisuutta tukevaa kuntoutuspalvelua sekä yli 29-vuotiaat, jotka käyttävät palveluja päihteiden käytön, mielenterveyden tai muiden arjen hallintaan liittyvien haasteiden takia. Lisäksi kohderyhmää ovat työelämän ulkopuolella olevien nuorten kanssa työskentelevät sekä luontoyrittäjät. Välillisiä kohderyhmiä ovat Green Care -palvelujen kehittämisestä kiinnostuneet Lapin alueen toimijat ja muut Green Care -toimijat valtakunnallisesti.

Toiminta kiinnittyy Rovaniemellä kuntouttavaan työhön, Kemijärvellä mielenterveyspalveluihin ja Sallassa nuorisotyöhön. Luontoon tukeutuvat toimintamallit ja palvelut lähtevät paikallisista tarpeista ja niitä kehitetään yhdessä luontoyrittäjien ja -toimijoiden kanssa. Toiminta kiinnittyy myös luontoympäristöön.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Viime vuosina on etsitty sosiaalipolitiikan ja ekologisten kysymysten välisiä yhteyksiä sekä pohdittu miten ekologinen kriisi tulisi huomioida sosiaalipolitiikassa ja sosiaaliturvajärjestelmässä. Tästä näkökulmasta osallisuutta vahvistavalle ja luontoon tukeutuvalla kuntoutuksella on ollut tarve. Toiminta on määriteltävissä sosiaalihuoltolakiin vuonna 2015 tuoduksi sosiaalisesti kuntoutukseksi, joka on yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua. Hankkeessa haluttiin myös hyödyntää luontoa, joka on varsinkin pohjoisessa kaikkien ulottuvilla.

Toiminnassa vahvistetaan toimintakykyä ja osallisuutta luontoon tukeutuvien menetelmin. Seinättömässä luontopajassa työpajatoiminta on tuotu luontoympäristöön, maatilalle ja eläintilalle. Hankkeessa hyödynnetään ympäristönä myös puutarhaa.

Tässä arviointilitteessä arvioidaan ja esitellään kolmea erityyppistä seinätöntä pajaa, joita on kokeiltu ja kehitetty toimintamallia kehittäneessä hankkeessa. Yksi paja kokoontuu kerran viikossa Metsähallituksen varikkoalueella, jossa pilkotaan puita kansallispuiston nuotiopaikoille. Toinen paja kokoontuu siperianhuskytarhalla kerran viikossa: pajalaiset saavat käyttöönsä koiratarhan toimintaympäristön työpanostaan vastaan. Pajalaiset voivat hoitaa koiria koirankoppien siivoamista vastaan. Siivoamiseen osallistuvat osallistujat sekä ohjaajat. Kolmannessa pajassa käydään viikoittain islanninhevostallilla. Tallin omistajalle maksetaan korvaus ohjauksesta ja tiloista.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminnassa etsitään ratkaisuja yksilökeskeisen työtteen kautta ja työntekijä pyrkii luomaan yhdessä tekemisen ilmapiirin eri vaiheissa suunnittelusta seurantaan. Toiminnan suunnittelussa lähdetään liikkeelle osallistujalle merkityksellisistä asioista. Toiminnassa, esimerkiksi tiedonkeruussa, käytetään myös visuaalisia menetelmiä, jotka vähentävät tietynlaisen formaatin painetta, joiden kautta asioita voi olla helpompi ilmaista ja jotka voivat vahvistaa kokemusta kuulluksi tulemisesta.

Toiminnassa osallistujat voivat löytää itselleen sopivia toiminnan muotoja luontoympäristössä ja löytää siten erilaisia toimijuuksia. Esimerkiksi fyysinen työ luontuu toisilta muuta toimintaa paremmin. Vaikka ohjaajat ja osallistujat osallistuvat työhön samalla tavalla, voi myös vetäytyä tai olla tekemättä mitään. Eri ryhmien sekoittuminen tuo toimintaan väljyyttä. Jokaisella nähdään olevan vahvuuksia ja tavoitteena on henkilön voimaantuminen ja yhteyden omiin voimavaroihin vahvistuminen. Samalla voi löytyä yhteys luontoon ja sen voimavaroihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Luonto auttaa ottamaan etäisyyttä arjen vaikeuksiin ja saamaan perspektiiviä omaan elämään, jolloin voi vapaammin tarkastella omaa tulevaisuuttaankin. Eläinten parissa puuhailu rentouttaa, ja rentoutuneena ajatukset kulkevat paremmin. Toiminnassa voi saada kokemuksia yhteenkuuluvuudesta luonnon kanssa ja olemisesta osana suurempaa kokonaisuutta. Toiminta tapahtuu luonnollisissa ympäristöissä, virastojen ulkopuolella, joissa voi olla luontevampaa käsitellä omia asioita. Luonto voi olla helpompi ympäristö toimia ryhmässä helpottaen vuorovaikutusta ja antaen sille enemmän tilaa, kun läheisyyttä toisiin ihmisiin voi säädellä. Luontoon tukeutuvilla menetelmillä pyritään tuomaan palveluihin toimintatapoja, joiden avulla voidaan vaikuttaa osallisuuden kokemukseen ja itsen arvostukseen. Palvelujen ulkopuolista toimijuutta vahvistetaan tekemällä merkityksellisiä asioita, vahvistamalla yhteyttä omiin voimavaroihin ja vuorovaikutustaitoja sekä lähtemällä ulos perinteisestä työpajaympäristöstä. Toiminnassa pyritään siihen, että osallistujat pääsisivät kullekin sopivalle jatkopolulle. Rovaniemellä kaupunki on palvelun tilaajana tutustunut pajoihin, mikä tukee palvelujen integrointia. Samoin se, että mukana toiminnassa on myös sosiaalityön kehittämishanke PRO-SOS.

Toiminnassa tehtävän työn jäljen näkee, mikä tekee siitä osaltaan mielekästä. Työ tuli näkyväksi myös muille asukkaille esimerkiksi silloin, kun hankkeessa raivattiin maantien reunasta risukko niin, että järvimaisema tuli näkyviin. Toimintaa ei varsinaisesti tehdä osana paikallista yhteisöä, mutta työ voidaan tuoda laajemmin näkyviin. Puiden pilkkominen on koettu merkitykselliseksi. Yleensä palkkatyönä tehtävästä työstä tulisi kuitenkin maksaa palkka. Jos osallistuja on kuntoutuksensa puitteissa veloitettu osallistumaan toimintaan, ei toiminta välttämättä ole vapaaehtoista. Pyrkimys toiminnan osallistujalähtöisyyteen sekä osallistujien ja ohjaajien tasa-arvoisuus voidaan nähdä pyrkimyksenä eettisyyteen. Tasa-arvoisuus avaa edelleen ihmisen vaikuttamaan ja vaikuttamaan. Kansallispuistojen ylläpidon voidaan ajatella edistävän sen käyttäjien luontosuhteen vahvistumista ja hyödyttävän välillisesti myös ekologista kestävyttä. Seinättömät luontopajat voivat lisätä myös työntekijöiden osallisuutta omasta työstään, kun he pääsevät osallisiksi kokemuksista, mikä voisi olla yksi tapa ymmärtää osallistujien kokemuksia paremmin.

Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti heikoimmassa asemassa olevat ihmiset. Osallisuuden lisääntymistä on todennettu hankkeessa Kyky-viisarilla ja haastatteluilla toimintaan osallistumisen alussa ja lopussa.

Toiminta auttaa löytämään yhteyden omiin voimavaroihin ja luontoon ja tukee sosiaalista osallisuutta. Toiminnalla on potentiaalia lisätä paikallista hyvää.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa. Idea syntyi hankkeen ollessa toiminnassa, kun haluttiin yhdistää luonto ja yhteiset luontoresurssit kehitysvammaisille, mielenterveyskuntoutujille ja pitkäaikaistyöttömille tarjottavaan työtoimintaan. Toiminta perustuu vahvasti Green Care -toiminnasta saatuun näyttöön sekä teoreettiseen tutkimukseen ja hanketta on tutkittu. Toiminnalle on ollut hankkeessa kysyntää ja osallistujat ovat sitoutuneet pajoihin keskimääräistä paremmin, sillä poissaoloja on selvästi vähemmän kuin perinteisistä pajoista. Sitä kohtaan on tunnettu ulkopuolista mielenkiintoa Metsähallituksen ja Rovaniemen kaupungin taholta.

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa paikkakunnalla siinä mielessä, että mukana on erilaisia toimijoita, kuten Metsähallitus ja yksityisiä palveluntarjoajia, jotka tarjoavat toimintaympäristön työpanosta vastaan. Toiminta on siirrettävissä, sillä siihen voivat osallistua erilaiset ryhmät, kun ryhmien kokoonpano mietitään etukäteen. Toiminta ei sovi välttämättä ihmisille, joilla on useampia liikkumista rajoittavia tekijöitä. Toimintaan eri sosiaalipalveluista tulevien ihmisten kesken voi syntyä kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta, jos heidän etunsa (esim. lounas, matkat) ovat erilaiset. Kaikille voidaan kuitenkin tarjota samat edut.

Toiminta on jo juurtunut sitä kehittäneen Eduro-säätiön palveluvalikoimaan. Toiveena on, että Rovaniemen kaupunki ostaa sitä jatkossa yhä useammille kohderyhmille. Toiminta sopii kuntien ja maakuntien osallisuutta edistävään toimintaan ja siinä on potentiaalia yhdistää julkisia ja yksityisiä toimijoita.

Toiminta sopii hyvin eri sukupuolisille, mutta monet miehet ovat kokeneet etenkin metsässä tapahtuvan työtoiminnan mieluiseksi ja toteuttajat hakevat uutta hanketta erityisesti miesten osallisuuden kokemuksen ja toimintakyvyn vahvistamiseen. Toiminta on innovatiivista siinä mielessä, että se yhdistää eri toimijoita.

Lopuksi

Toiminta osoittaa, miten luovien menetelmien käyttöä palveluissa voidaan monipuolistaa ja miten eri sektorien toimijoita voidaan yhdistää.

Hankkeen päättyessä vuoden 2017 lopussa toiminta on juurtunut sitä kehittäneen Eduro-säätiön palveluvalikoimaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Sosiaalisen raportoinnin yhteistuotanto asiakkaiden kanssa

Sosiaalinen raportointi on yksi rakenteellisen sosiaalityön menetelmä. Toimintamallissa asiakkaat osallistuvat sosiaalisen raportoinnin tuottamiseen. Yhteinen sosiaalinen raportointi vahvistaa asiakkaiden osallisuutta yksilö-, yhteisö- ja yhteiskunnallisella tasolla.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajille.....	4
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	5
Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa.....	5
Osallisuus yhteisestä hyvästä.....	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	6
Kehittämis ehdotukset.....	7

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Tässä kuvattu ja Sokran toimesta arvioitu toimintamalli perustuu Lena Pascalen kehittämishankkeena toteuttamaan Sosionomi (YAMK) -opintojen opinnäytetyöhön. Hanke toteutettiin Helsingin kaupungin matalan kynnyksen palveluissa ilman erillistä rahoitusta.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Lena Pascale, Helsingin kaupunki, etunimi.sukunimi@hel.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Palsanen, K. (2013) Yhteistutkiminen: Opas sosiaalityöhön.
- Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa (Vasso) on kehitetty sosiaalisen raportoinnin työkalu.
- Helsingin gerontologisessa sosiaalityössä on kehitetty pienimuotoisemmin asiakkaita osallistavaa sosiaalista raportointia. Lisäksi eri alueilla toimivissa asiakasosallisuusryhmissä on tuotettu sosiaalisia raportteja.

Mallin kuvaus

Sosiaalinen raportointi on laadullinen menetelmä, jossa tiedontuottajina ovat asiakkaiden kanssa toimivat työntekijät ja asiakkaat itse. Heillä on tietoa palvelujen vaikuttavuudesta ja oman toimintaympäristönsä ilmiöistä. Sosiaalisen raportoinnin avulla tuotetaan tietoa sosiaaliseen hyvinvointiin sekä ongelmiin liittyen. Tietoa välitetään johtamisen, päätöksenteon sekä palvelujen suunnittelun ja kehittämisen tueksi.

Toimintamallin tavoitteena on edistää heikoimmassa asemassa olevien ryhmien mukana oloa yhteiskunnallisessa keskustelussa sosiaalisen raportoinnin avulla sekä rohkaista ammattilaisia yhteistoimintaan asiakkaiden kanssa palvelujen kehittämiseksi.

Toimintaympäristö

Toimintamallia on sovellettu matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa, jotka ovat olleet helposti asiakkaiden saavutettavissa. Toimintamallia voidaan soveltaa myös muissa helposti saavuttavissa yhteiskehittämiseen soveltuvissa tiloissa. Asiakkaat voidaan kutsua mukaan sosiaalisen raportoinnin tuottamiseen tiedottamalla eri tiedotuskanavissa tai henkilökohtaisella kutsulla.

Sosiaalinen raportointi on yksi keino toteuttaa Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaista rakenteellista sosiaalityötä (7§).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallia voidaan soveltaa kaikkien asiakasryhmien kanssa, jotka pystyvät jollain tavalla ilmaisemaan omia näkemyksiään.

Toimintamallia on sovellettu matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluiden päiväkeskuksissa, joiden kohderyhmänä on täysi-ikäiset päihde- ja mielenterveysasiakkaat ja pistämällä huumeita käyttävät henkilöt. Toimintamallin osallistujia olivat päiväkeskuskävijöiden lisäksi etsivän lähityön kohderyhmään kuuluvat henkilöt, kuten palvelujärjestelmän ulkopuolella olevat ja asunnottomat. Osallistujia voivat olla myös kokemusasiantuntijat ja kehittäjäasiakkaat.

Sosiaalisen raportoinnin tuottamiseen ja yhteiskehittämiseen osallistuvat myös asiakkaiden kanssa työskentelevät ammattilaiset sekä organisaation johto.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Yhdessä toteutettavassa sosiaalisessa raportoinnissa osallistujat kutsutaan mukaan jo prosessin alkuvaiheessa, he osallistuvat aiheen valintaan ja yhteisten työskentelytapojen suunnitteluun. Suunnittelussa huomioidaan osallistujien voimavarat, toiveet ja kyky osallistua.

Osallistuessaan sosiaalisen raportin toteuttamiseen asiakkaat ja ammattilaiset tarvitsevat tietoa prosessista ja rakenteellisen sosiaalityön tarkoituksesta. Tiedottamisen tulee olla monikanavaista, henkilökohtaista ja selkeää. Osallistumistavoissa on hyvä olla joustamisen ja osallistujan tilanteeseen mukauttamisen mahdollisuus. Tällä tavoin varmistetaan mielekäs osallistuminen. Prosessin aikana asiakkaat voivat määritellä osallistumisensa ja sitoutumisensa asteen ja antaa haluamansa panoksen kullakin tai yksittäisessä työskentelyn vaiheessa. Yhteisiä työskentelytapoja ja osallistumisen tapoja voivat olla keskustelut, työpajatyöskentelyt miellekarttoineen ja piirroksineen sekä anonymiteetin mahdollistavat kyselyt. Osallistujilta kysytään toiveita sopivista osallistumisen tavoista. Heikko toimintakyky tai päihtymys eivät ole esteitä osallistumiselle. Lähtökohtana on oma kiinnostus sekä voimavarat dialogiin osallistumiseen.

Sosiaalisen raportin tuottamisen prosessi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen:

1. Sosiaalisen raportoinnin alkukartoitus ja aiheen valinta
  - Mistä aiheesta ja miten osallistujat haluavat tehdä sosiaalisen raportin?
  - Yhteisen työskentelyn menetelmät: keskustelut, kyselyt

Alkukartoitus sisältää sosiaalisen raportoinnin prosessista kertomisen ja aiheen valinnan. Tietoa voidaan kerätä keskustelemalla ja kyselyiden avulla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

2. Sosiaalisen raportin tiedonkeruu

- Tiedonkeruu sovitusta aiheesta ja sen analysointi
- Kehittämisajatusten muodostaminen
- Yhteisen työskentelyn menetelmät: Keskustelut, kyselyt, työpajat

Tiedonkeruutilaisuuksia voidaan järjestää useita. Käytännössä esimerkiksi fläppitaululle voi kirjoittaa aiheeseen liittyviä kokemuksia ja ehdotuksia. Lisäksi tiedonkeruu voi sisältää keskustelua, kyselyitä tai ryhmätyöskentelyä.

3. Sosiaalisen raportin julkistaminen

- Keskustelu sovitun aiheen tuloksista palvelusta vastaavien kanssa
- Sosiaalisen raportin kirjoittaminen ja sen kommentointi, sisällön tarkistaminen
- Yhteisen työskentelyn menetelmät: Keskustelut, kyselyt, työpajat, yhteinen kirjoittaminen ja kuvittaminen, tekstien luetuttaminen ja kommentoinnit

Prosessin jokaista vaihetta on hyvä arvioida asiakkaiden kanssa, jotta saadaan tietoa käytettyjen menetelmien asiakslähtöisyydestä ja sopivuudesta. Lopuksi sosiaalinen raportti viedään tiedoksi organisaation johdolle tai palvelusta vastaavalle taholle yhteisen keskustelun avulla. Yhteiseen keskusteluun osallistuvat johto, työntekijät ja asiakkaat. Lisäksi asiakkaille ja työntekijöille järjestetään mahdollisuus kommentoida raporttia. Koko prosessin ajan palautetta ja kommentteja kerätään kaikilta osallistujilta sekä työntekijöiltä. Valmis sosiaalinen raportti julkaistaan mahdollisimman laajalla jakelulla ja viedään kunnan verkkosivuille. Myös raportin lukijoilta pyydetään raportista palautetta, jota välitetään asiakkaille. Myös näin vahvistetaan osallisuuden kokemusta. Sosiaalisella raportilla pyritään palveluiden kehittämiseen asiakslähtöisesti sekä erityisesti asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen kokonaisvaltaisesti.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Sosiaalisen raportoinnin eri vaiheissa (alkukartoitus, tiedonkeruu ja julkistaminen) on tärkeä arvioida prosessin kulkua asiakkaiden/osallistujien kanssa, jotta saadaan tietoa käytettyjen menetelmien asiakslähtöisyydestä ja sopivuudesta. Palautetta prosessista ja raportin toteuttamisesta kerätään koko ajan, jotta toimintaa ja osallistumistapoja voidaan muokata tarpeiden mukaan. Myös tällä vahvistetaan osallisuutta ja voidaan arvioida, onko toiminta ollut asiakkaiden osallisuutta vahvistavaa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Yhteisen työskentelyn menetelmien tulee olla joustavia, että kaikkien on mahdollista osallistua. Yksi keino yhteinen kirjoittaminen, jota voidaan toteuttaa kirjoittamalla ja kuvittamalla.

Raportin kommentoimiseen tulee varata riittävästi aikaa ja raportti voi sisältää myös kuvia ja lyhyitä kommentteja. Pitkään ”asiakaskirja”-tekstiin voi olla vaikea keskittyä. Valmis raportti julkaistaan mahdollisimman laajalla jakelulla sekä kunnan verkkosivuilla.

Sosiaalisen raportin ja siihen sisältyvien kehittämisideoiden esiin tuomisen jälkeen olisi hyvä arvioida kehittämistarpeiden toteutumista käytännössä ja tiedottaa myös osallistujille, onko raportin jälkeen tapahtunut muutoksia.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus asiakkaan omassa elämässä vahvistuu merkityksellisyyden kokemuksen myötä, kun sosiaaliseen raportointiin voi osallistua omalla tavallaan ja ehdoillaan tuoden omaa ääntään kehittämistyöhön. Sosiaalisen raportoinnin tarkoituksesta ja prosessista kerrotaan mahdollisille osallistujille ja innostetaan osallistumaan itselleen sopivalla tavalla. Prosessia aloitettaessa tuodaan esiin, että jokaisen näkemyksellä on merkitystä ja jokainen voi osallistua haluamallaan tavalla. Päihtymys ei esimerkiksi ole esteenä osallistumiselle. Toimintamallin etuna on se, että yhteiskehittämiseen pyritään saamaan mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ja osallistuminen voi käytännössä olla lyhyt kommentti, piirtäminen tai kuuntelu, siten myös pienellä panoksella on mahdollista osallistua. Tämä edistää osallisuutta, koska osallistuminen on aidosti mahdollistettu eikä osallistumiselle ole asetettu ehtoja. Osallisuutta omassa elämässä vahvistaa se, että on mahdollista olla vaikuttamassa itselle tärkeään asiaan.

Yhteiskehittämisen tilaisuudet ja tiedonkeruu järjestetään matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa, jotka ovat mahdollisimman helposti saavutettavissa. Tässä toimintamallissa tietoa ovat keränneet myös etsivän lähityön työntekijät, jotka työskentelevät kadulla. Osallisuutta omassa elämässä edistävät myös erilaiset osallistumisen mahdollisuudet ja yksilöllisten ratkaisujen etsiminen. Sosiaalinen raportti on myös keino saada lisää tietoa ja oppia, mikä edistää osallisuutta omassa elämässä. Tiedon jakaminen muiden kanssa mahdollistaa yhteiseen hyvään panostamisen.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toimintamalli edistää osallisuutta yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa, koska toimintamallissa selvitetään jo alkuvaiheessa osallistujien näkemyksiä siitä, kuinka he

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

haluavat osallistua ja mikä olisi se aihe, joka nostetaan sosiaalisen raportin aiheeksi. Tämä toteutetaan konkreettisesti ottamalla osallistujat mukaan kaikkeen suunnitteluun. Sosiaalisessa raportoinnissa hyödynnetään erilaisia yhteiskehittämisen muotoja. Toimintamalli rohkaisee osallistujia vaikuttamaan myös muihin itseä koskeviin palveluihin ja asioihin. Toimintamalli antaa kokemuksen vaikuttamisen keinoista ja todentaa, että kaikkien näkemykset ovat merkityksellisiä. Vaikuttamisen mahdollisuudet tehdään sosiaalisessa raportoinnissa näkyväksi pyytämällä palautetta sekä kommentteja organisaation johdolta tai päättävältä taholta. Lisäksi heiltä pyydetään tietoa, kuinka he aikovat toimia raportissa nostetun aiheen osalta. Tietoa viedään raportin tekemiseen osallistuneille.

Tässä toimintamallissa heikoimmassa asemassa olevat saavat äänensä kuuluviin ja ovat aktiivisia toimijoita. Toimintamalli on keino saada kiitosta ja arvostusta myös oman viiteryhmän ulkopuolelta. Sosiaalisella raportoinnilla on mahdollista tavoittaa viiteryhmän ulkopuolella olevat tahot. Lisäksi toimintamallin avulla on mahdollista saada palautetta päättäjille niiltä kuntalaisilta, joita ei ehkä muuten tavoiteta.

Sosiaalinen raportointi on yksi rakenteellisen sosiaalityön menetelmä. Toimintamalli edistää myös ammattilaisten osallisuutta ja heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Helsingin kaupunki sekä monet muut kunnat toteuttavat sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesti rakenteellista sosiaalityötä. Kokemustieto on olennainen osa sosiaalista raporttia, ja raportit ovat hyödynnettävissä niin kunta- kuin valtakunnallisella tasolla.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Sosiaalisella raportoinnilla on mahdollista luoda yhteistä hyvää sekä taloudellista arvoa, koska palveluiden käyttäjät voivat tuoda esiin oman näkemyksensä myös palveluiden vaikuttavuudesta. Ammatillaiset voivat hyödyntää kokemustietoa palvelujen kehittämisessä. Toimintamalli on mahdollisuus auttaa muita ja olla siten osallinen yhteisestä hyvästä. Sosiaalinen raportointi lisää luottamusta, vuorovaikutusta sekä vertaistukea osallistujien kesken. Yhteiset tilaisuudet ovat mahdollisuus olla toisten ihmisten seurassa.

Rakenteellinen sosiaalityö on osa sosiaalialan työntekijän työnkuvaa. Työskentely antaa mahdollisuuden osallisuutta lisäävien rakenteiden vahvistamiseen. Tämä toimintamalli on yksi esimerkki osallisuutta edistävästä toiminnasta, jossa asiakkaat sekä ammatillaiset osallistuvat tasavertaisesti yhteiskehittämiseen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa paikkakunnalla, koska kohderyhmä osallistuu konkreettisesti sosiaaliseen raportointiin kaikissa sen vaiheissa. Kohderyhmää ei pelkästään

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

haastatella ja kerätä siten tietoa, vaan heitä kannustetaan osallistumaan itse raportin kirjoittamiseen ja kuvittamiseen.

Yhteiskehittäminen pyritään vakiinnuttamaan pysyväksi käytännöksi julkisen sektorin toimialoilla. Rakenteellinen sosiaalityö on osa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työtä, ja työaikaa pyritään järjestämään käytettäväksi myös tähän työhön. Tällä kannustetaan työntekijöitä tekemään rakenteellista sosiaalityötä sekä kehittämään palveluja asiakaslähtöisesti.

Sosiaalisen raportoinnin avulla yhteiskehittäminen ei jää pelkästään puheiden tasolle, vaan työskentelystä tuotetaan kirjallinen raportti. Raporttia jaetaan päättävälle tahoille sekä muutoin laajalla jakelulla, esimerkiksi kuntapäätäjille, jotta palveluiden kehittäminen toteutuisi konkreettisesti. Palveluiden sisällä on mahdollista ottaa uusia käytäntöjä käyttöön, ja asiakkaat näkevät käytännössä yhteiskehittämisen ja sosiaalisen raportoinnin hyödyn ja vaikuttavuuden.

Tämän toimintamallin osalta sosiaalisen raportin vaikuttavuus on näkynyt korvaushoiton pääsyn sujuvoittamisessa: arviointiprosessia on pyritty kehittämään saatujen kehittämisideoiden pohjalta. Vaikuttaa myös siltä, että kilpailutettaessa palveluja, prosessissa huomioidaan sosiaalisessa raportissa esiin nostetut asiat, kuten mielenterveyshaasteiden huomioiminen hoidossa, suunnitelmat yhteisöllisen hoidon ja asiakasosallisuuden edistämiseen liittyen. Palvelukokonaisuus on kuitenkin niin kompleksinen, ettei ole mahdollista tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, mitä seurauksia palvelujen kehittämisellä on. Jos jokin asia muuttuu sujuvammaksi, voi toinen asia sen seurauksena vaikeutua.

Kehittämisehdotukset

Ammattilaisilta rakenteellinen sosiaalityön ja sosiaalisen raportin toteuttaminen vaatii työajan kohdentamista tähän työhön. Asiakkaiden näkökulmasta haasteena voi olla se, että sosiaalisen raportin perusteella tuotetut kehittämis ehdotukset eivät välttämättä etene nopealla aikataululla, joten asiakkaan näkökulmasta vaikuttavuus ei ole heti havaittavissa. Näkemykset kehittämis ehdotusten täytäntöönpanosta voivat olla eriävät johdon ja asiakkaiden kesken.

Sosiaalisen raportin toteuttaminen matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa voi olla haastavaa, jos ilmapiiri on hälyinen. Asiakasryhmästä riippuen elämäntilanteet voivat olla hektisiä, joten keskittyminen saattaa olla haastavaa. Työntekijöiden innostuneisuus vaikuttaa siihen, kuinka asiakkaat innostuvat osallistumaan. Toteutetun sosiaalisen raportin perusteella kävijät arvostivat sitä, että he saivat tietoa toiminnan hyödyllisyydestä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Taide-, kulttuuri- tai luontolähtöinen osallisuusverkosto

Eri alojen ammattilaiset ja asiakkaat muodostavat osallisuusverkoston, joka tuottaa taide-, kulttuuri- tai luontotoiminnon, joka lisää ihmisten osallisuutta. Verkostotyö juurruttaa luovia ja luontolähtöisiä menetelmiä eri toimintaympäristöihin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjät.....	2
Kehittäjän yhteyshenkilöt	2
Mallin kuvaus	2
Toimintamallin käyttöönoton ehdot	3
Toimintaympäristö	6
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys	6
Vinkit toimintamallin soveltajille	7
Mallin arviointi	10
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	10
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	11
Lopuksi	13

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjät

- TAIDA! - Luovat menetelmät maahanmuuttajien ja nuorten elämänpolulla - hanke, Pohjois-Pohjanmaa, Kuusamo, KSAK Oy, Ksakki ry & Kuusamo-opisto, (ESR 1.2.2020–31.1.2022).
- LUONNOLLISESTI – valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta -hanke, Pohjois-Pohjanmaa & Lappi, KSAK Oy, Lapin ammattikorkeakoulu & Ksakki ry, (ESR 1.2.2019–31.12.2021).
- Parasta Etelä-Savoon – taide-, kulttuuri- ja luonto-osaamista sote- ja nuorisoalojen toimijoille -hanke, Etelä-Savo, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystyöryhmä & Savonlinnan seudun Kolomonen ry, (ESR 1.1.2019–31.3.2021).

Kehittäjän yhteyshenkilöt

- KSAK Oy, Sanna Niikkonen, p. 0400 264 984, etunimi.sukunimi(a)ksak.fi
- KSAK Oy, Auli Posio, p. 040 531 6426, etunimi.sukunimi(a)ksak.fi
- Diakonia-ammattikorkeakoulu, Tuula Pehkonen-Elmi, p. 040 509 4277, etunimi.sukunimi(a)diak.fi

Mallin kuvaus

Erilaiset hyvinvointia ja osallisuutta edistävät toimijat ja heidän asiakkaansa muodostavat osallisuusverkoston, joka toteuttaa taide-, kulttuuri- tai luontolähtöisen toiminnon tai tapahtuman, joka lisää ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia. Myös itse verkostoon osallistuminen lisää asiakkaiden osallisuutta. Tarkasti määritelty tavoite motivoi verkostoon osallistumista, samoin onnistuneesta toteutuksesta saatu palaute.

Tavoitteena on koota yhteen toiminnan kannalta olennaiset tahot: verkosto voi yhdistää esimerkiksi sosiaalityön ammattilaiset ja asiakkaat sekä luovan alan ammattilaiset tuottamaan yhdessä vaikkapa kulttuuritapahtuman. Toiminto voi olla esimerkiksi pop-up-toiminta, luontolähtöisin menetelmin tuotettu toiminto, valokuvanäyttely, musiikkiesitys, käsityönäyttely, esittävän taiteen keinoin toteutettu tapahtuma tai pyöreän pöydän -toteutus. Verkoston vakiintuminen vakiinnuttaa myös itse toiminnon.

Luovien ja luontolähtöisten menetelmien on osoitettu lisäävän ihmisten hyvinvointia ja osallisuutta. Yhteinen suunnittelu ja toteutus lisäävät toimijoiden osaamista näistä menetelmistä. Eri toimijoiden välisen yhteistyön muuttuessa pysyväksi myös asiakkaiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

hyvinvointia pystytään ylläpitämään ja edistämään entistä tehokkaammin. Asiakslähtöisellä kehittämisellä varmistetaan, että toiminta tai tapahtuma innostaa ihmisiä osallistumaan ja vastaa heidän tarpeisiinsa.

Toimintamallin käyttöönoton ehdot

Osallisuusverkoston toimivuudelle on useita ehtoja, joita kuvataan seuraavissa alaluvuissa.

Verkostomainen toimintatapa on hyödyllinen, koska siinä yhdistyy eri toimijoiden osaaminen ja heidän taustaorganisaatioidensa mahdollisesti tarjoama tuki, sekä monipuolinen toiminta ja tekeminen. Verkoston asiakkaiden ja sen toteuttamien toimintojen kohderyhmien osallistaminen on olennainen osa osallisuusverkoston toimintaa. Ehdotus toiminnan toteuttamiseksi voi tulla asiakkailta tai asukkailta, ja verkostotoimijat usein keräävätkin ideoita heiltä. Asiakkailta ja asukkailla on siis mahdollisuus olla mukana ideoinnissa alusta saakka. Käytännön esimerkkejä osallisuusverkoston toteutuksesta löydät kohdasta ”Vinkit toimintamallin soveltajalle”.

Lue lisää vinkkejä verkostoivan työn toteuttamiseen:

[Verkostoiva työ osallisuuden edistämisen voimavarana \(Thl.fi\)](#)

Verkoston koordinaatioryhmä

Suunnittelussa on hyvä olla koordinaatioryhmä, joka vastaa yleisesti toimintasuunnitelman toteuttamisesta, ja kokoaa eri toimijat yhteen välittäen tietoa näiden välillä. Lisäksi on oltava vastuuhenkilö, joka vetää ryhmää. Tämä henkilö voi olla esimerkiksi kulttuuritoimesta tai hyvinvointipalveluista, tai palvelu voidaan ostaa ulkopuoliselta asiantuntijalta.

Mukana olevien sote-yksiköiden olisi hyvä nimetä tapahtuman tai toiminnan suunnitteluun osallistuvat vastuuhenkilöt. Lisäksi jonkun tahon olisi syytä olla budjettivastuussa tapahtumaan ja toimintaan tarvittavista määrärahoista, jottei toiminta kaadu budjettiepäselvyyksiin. Esimerkiksi sote-yksiköt voivat budjetoida tapahtumaan ja toimintaan tarvittavat varat omiin talousarvioihinsa.

Tapahtuman järjestämisen ja toiminnan käynnistymisen jälkeen koordinaatioryhmän on arvioitava toimintaa ja mahdollista palautetta.

Asiakas- ja asukasryhmien osallistaminen

Asiakas- ja asukasryhmät voivat osallistua toimintaan monin tavoin. He voivat olla mukana toimintojen ja tapahtumien suunnittelussa alusta asti, ja myös ehdottaa ideoita, millaisia tapahtumia tai toimintoja he haluaisivat. Asiakslähtöinen suunnittelu ja toteutus innostaa kohderyhmiä myös osallistumaan tapahtumiin ja toimintoihin, joita he ovat olleet

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

suunnittelemassa, ja ne myös vastaavat heidän tarpeisiinsa. Suunnitteluosallisuus vahvistaa osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa.

Varsinaisiin toimintoihin tai tapahtumiin kohderyhmät voivat osallistua monin eri tavoin riippuen niiden luonteesta. Osallistua voi aktiivisesti tai seurata muiden mukana. Ketään ei siis pakoteta osallistumaan.

Prosessissa tarvittava osaaminen

Riippuen verkoston tavoitteesta, verkoston koordinaatioryhmässä tulee olla osaamista yhteiskehittämisestä, sosiaali- ja terveysalalta, luovista tai luontolähtöisistä menetelmistä sekä ohjaamisesta. Kaikilla ei tarvitse olla osaamista kaikkeen, vaan pyritään siihen, että tarvittava osaaminen löytyy jolta kulta ryhmän jäseneltä ja että ryhmä oppii myös yhdessä. Esimerkiksi yhteiskehittämisen taidot kehittyvät yhdessä tekemisen myötä.

Luontolähtöinen osaaminen tarkoittaa luontoon tukeutuvien menetelmien ammatillista, vastuullista ja tavoitteellista hyödyntämistä hyvinvointipalvelujen tuottamisessa. **Luova osaaminen** voi tarkoittaa esimerkiksi kokemusta yhteisötaiteen toteuttamisesta, taidelähtöisten menetelmien tuntemusta tai muuta luovaa ammattiosaamista, joka yhdistettynä luovan toiminnan ohjauskokemukseen tuottaa hyvinvointia yhteisölle ja yksilölle.

Ohjausosaaminen taas tarkoittaa kykyä kohdata yhteiskehittämiseen osallistuvat toimijat, eli niin ammatillaiset kuin asiakkaat. Tähän tarvitaan muun muassa vuorovaikutustaitoja ja reagoitokykyä, joilla saadaan osallistujat mukaan kukin omien resurssien, osaamisalueen ja kykyjensä mukaan. Ohjaus on keskustelua ja toimijoiden kannustamista kohti yhteistä työskentelyä. Ohjaajalla tulee olla visio siitä, mitä yhdessä voidaan saada aikaan. Aktiivisen markkinoinnin ja someviestinnän, henkilökohtaisten kontaktien ja innostavan puheen avulla toimijoita on mahdollista osallistaa mukaan. Ohjausosaaminen mahdollistaa onnistumisen kokemukset sekä uuden oppimisen mahdollistaminen.

Toimintamalli edellyttää myös **kokeilunhalua** ammattilaisilta, kun tehdään aiempaa moninaisempaa toimintaa. Toimintamallissa on mahdollista, että asiakkaasta tulee ohjaaja ja ammattilaiset ovat enemmän oppijan roolissa. Luova tekeminen mahdollistaa tasavertaisen työskentelyn, jossa roolit hälvenevät. Tämä tukee osallisuusverkoston vuorovaikutussuhteiden vahvistumista ja yhteisiin tavoitteisiin pääsyä.

Alustava suunnitelma

Koordinaatioryhmä laatii verkostolle ja sen puitteissa tehtävälle yhteiskehittämiselle alustavan suunnitelman, joka sisältää kuvauksen muutoksen tarpeesta ja siitä, millaisella toiminnalla muutos toteutuu. Lisäksi suunnitelmaan kuvataan tavoiteltavat kohderyhmät tai organisaatiot, tarvittava osaaminen ja verkostot, budjetti, toimintamalli sekä väljä kuvaus

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toteutettavasta toiminnasta. Yhteiskehittämisen prosessin rakentamisessa voi hyödyntää olemassa olevia oppaita ja osallistavia palvelumuotoilun menetelmiä.

Suunnittelu ja motivointi

Toiminnan suunnittelu toteutuu ohjatuissa työpajoissa tai muissa yhteiskehittämistilaisuuksissa. Mukaan kutsutaan osallistuvat tahot sekä asiakas- tai asukaskohderyhmät. Koordinaatioryhmä vastaa prosessin etenemisestä, mukaan lukien osallistujien motivoinnista, ja seurannasta.

Osallistujien motivaatio ja sitoutuminen yhdessä tekemiseen ja kehittämiseen on tärkeää toiminnan onnistumiseksi. Ammattilaisten on koettava, että yhteiskehittäminen koskettaa juuri heidän työtään ja että toimintaan pääsee oikeasti vaikuttamaan ja se vie omaa työtä eteenpäin. Asiakaskohderyhmälle on tärkeää saada tunne tarpeellisuudesta ja siitä, että on oleellinen osa prosessia.

Toiminnassa korostuu osallistujien yhdenvertaisuus. Kaikille osallistujille tulee tunne oman kokemuksen ja osaamisen tarpeellisuudesta yhteiselle tavoitteelle. Osallistuminen toimintaan pitää olla mahdollista kunkin omien resurssien ja mahdollisuuksien mukaan. Osa voi osallistua toimintaan vähemmän ja osa enemmän. Onnistuminen kuitenkin vaatii myös tiiviin sitoutuneen toimijajoukon. Suunnitteluvaiheessa kannattaa käyttää aikaa myös toiminnan arvioinnin suunnitteluun.

Ohjeistus ja työskentely

Tehtävä- ja vastuualueita jaetaan verkoston toimijoiden kesken. Kehittämisen prosessiin liittyvien tapaamisten välissä toimintaa pitää myös viedä eteenpäin. Yhdessä sovitaan, mitä asioita seuraavaan kertaan työstetään, kuka tekee mitään ja miten toimintaa taas seuraavalla kerralla jatketaan. Myös verkoston toiminnassa voidaan hyödyntää luovia ja luontolähtöisiä menetelmiä, jotka liittyvät lopputuotoksessa hyödynnettäviin menetelmiin. Kyseessä voi olla esimerkiksi verkostoon osallistuvien oma luontokuvapaja tai luontolähtöisten menetelmien koulutus. Näin verkoston jäsenet voivat testata käytettäviä menetelmiä ja oppia niistä lisää, ja siirtää niitä omien taustaorganisaatioidensa käyttöön.

Juurruttaminen

Verkoston tavoitteena on juurruttaa sekä osaamista että itse toiminta, jota verkosto on ollut luomassa. Toiminta voi juurtua joko niin, että verkoston toiminta vakiintuu, tai sitten toiminta päätetään ryhtyä toteuttamaan toisella tapaa (esim. palkkaamalla luovan alan ammattilainen kunnan organisaatioon, ks. esim. [Luovan ryhmätoiminnan malli \(THL 2019\)](#)).

Toiminnan juurruttamiseksi on tärkeää saada alusta asti mukaan pysyviä toimijoita, vaikka toiminta käynnistyisi hanketyönä. Itse koettuna uusi toiminta tulee helpommin osaksi omaa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

työtettä, kun tietämys taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisistä menetelmistä syvenee ja kokemus yhdessä tekemisestä on ollut palkitsevaa. Kertaalleen huolellisesti mietittyä toimintaa on helpompi rakentaa jatkossa myös budjetoinnin näkökulmasta. Toiminnan huolellinen dokumentointi edesauttaa jatkuvuutta, ja auttaa myös niissä tilanteissa, joissa toiminnan vetäjä mahdollisesti vaihtuu.

Toimintaympäristö

Toimintaympäristönä hyödynnetään olemassa olevaa palvelujärjestelmää ja uusia yhteisiä foorumeita muun muassa sote-, sivistys- ja vapaa-ajan toimialojen sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien ammattilaisten välillä. Yhteiskehittämisen toimintaympäristönä voidaan lähitapaamisten lisäksi hyödyntää erilaisia verkkokokoussovelluksia.

Luovia tai luontolähtöisiä menetelmiä soveltava toiminto tai tapahtuma toteutetaan asiakkaiden toimintaympäristöissä. Toimintaympäristönä voi olla mikä vain saavutettava, turvallinen paikka kuten kaupunkiympäristö, lähiluonto, tapahtuma-alue, haja-asutusalue, kylätalo tai yrityksen tilat.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamalli ei ole sidottu tietyille hallinnonaloille eikä tiettyihin kohderyhmiin, vaan sitä voidaan soveltaa missä tahansa ja kenen kanssa tahansa; sekä paikallisten että alueellisten toimijoiden kesken. Useimmiten verkostoa on vetänyt jokin hyvinvoinnin tai osallisuuden edistäjä sote-alalta. Toimintamallin näkökulmasta ammattilaiskohderyhmä on keskeinen, sillä se suunnittelee ja toteuttaa toiminnan yhteistyössä asiakkaiden ja eri yhteistyökumppaneiden kanssa.

Ammattilaiskohderyhmää ovat sosiaali- ja terveyspalveluiden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön sekä kasvatus- ja opetusalojen ammattilaiset kuten sosiaalisen kuntoutuksen ja kotoutuksen sekä vanhustyön ammattilaiset, liikunta- ja kulttuuritoimen työntekijät ja päiväkodit sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien ammattilaiset. Ammattilaisille tarjoutuu mahdollisuus verkostoitua keskenään sekä saada lisää tietoa luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyvinvointivaikutuksista.

Verkostoon osallistettavaa asiakas- ja asukaskohderyhmää ovat esimerkiksi kuntoutujat, työttömät, maahanmuuttajat, nuoret, lapset, ikäihmiset, vammaiset, kuntalaiset, matkailijat sekä heidän lähipiirinsä. Osa heistä voi olla koulutettuja kokemusasiantuntijoita. He ovat myös verkostossa tuotetun toiminnan ja tapahtumien kohderyhmää.

Välillisenä kohderyhmänä on eri toimijat, joita voidaan osallistaa tapahtumien järjestämiseen, kuten luontoalojen ammattilaiset, eri alojen taiteilijat ja kouluttajat, joilta luovia tai

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

luontopalveluita voidaan hankkia, sekä eri yhdistykset, seurakunnat ja seurakunnat ja yritykset.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Seuraavaksi esitellään erilaisia esimerkkejä verkostoista ja niiden kehittämistä toiminnoista tai tapahtumista, joissa hyödynnetään luovia tai luontolähtöisiä menetelmiä.

Kuusamon kesäkeidas

Kuusamon kesäkeitaan tavoitteena oli saada mukaan yhteistyöprojektiin eri-ikäisiä ja -taustaisia kuusamolaisia ja vahvistaa heidän osallisuuttaan. Toiminta koostui yhteisestä pienviljelystä, kesämatto-projektista ja koristekivien maalauksesta sekä muiden yhteisten tilaisuuksien suunnittelusta ja toteutuksesta. Toiminta oli moninaista ja osallistujat pääsivät ilmaisemaan itseään ja ilahduttamaan muita jättämällä konkreettisen jäljen kaupunkikuvaan. Toiminta on myös lisännyt kuntalaisten tietoutta luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista.

LUONNOLLISESTI hanke (LUONNOLLISESTI-valmennusmalli tuo Green Care -menetelmät osaksi sosiaalista kuntoutusta, ESR 2019–2021) käynnisti suunnittelun Kuusamon kesäkeitaan perustamisesta ja koordinoi toimintaa. Alkuvaiheessa mukaan toimintaan tuli Kuusamon kaupungin kirjasto ja TAIDA! - Luovat menetelmät maahanmuuttajien ja nuorten elämänpolulla -hanke. Lopulta suunnitteluun ja toteutukseen tulivat mukaan myös Päiväkotitoiminta Ullakaisa, Luontopäiväkotitoiminta Otso, Kuusamon 4H-yhdistys ry ja Nuorten työpaja.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille suunnattu, LUONNOLLISESTI-hankkeen puitteissa toiminut Voimavaroja Luonnosta -ryhmä osallistui aktiivisesti kesäkeitaan perustamiseen ja sen tapahtumiin. Ryhmän kanssa keskusteltiin paljon arvoista ja arvostuksesta, ja siitä, mitä se merkitsee, kun pääsee tekemään toisille hyvää.

Suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheissa eri alojen ammattilaisia törmäytettiin toisiinsa ja työtä tehtiin yhdessä. Tämä mahdollisti myös eri asiakasryhmien kohtaamisen, kun toimijat osallistuivat toimintaan asiakkaidensa kanssa. Kohtaamiset olivat tärkeitä ryhmäytymisen ja jatkon yhteistyöskentelyn kannalta, ja erilaisten asiakasryhmien kohdatessa asiakkailta on mahdollisuus tutustua uusiin ihmisiin. Toiminnalla synnyttiin toimijaverkosto, joka edisti osallisuutta taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten teemojen ympärillä. Yhteisöllisellä työotteella lisättiin osallistujien luovien ja luontolähtöisten menetelmien osaamista.

Yhteisöllinen Kesäkeidas-pop-up-tapahtuma osallisuuden edistämiseksi saa jatkoa kesällä 2021, mikä edistää toiminnan juurtumista. Juurtumisen kannalta on ollut merkittävää, ettei toiminta sido yhtä toimijaa liian pitkäksi aikaa, vaan eri toimijat kantavat pientä tai isompaa vastuuta kokonaisuudesta. Koordinointivastuun on kuitenkin aina oltava jollakin. Jatkuvuuden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kannalta merkittävää on ollut myös aktiivinen viestintä toiminnan toteutumisen kannalta olennaisten tahojen sekä toiminnan toteuttajien kesken ja yleisesti aktiivinen viestintä eri kanavissa. Pienillä resursseilla voidaan tehdä paljon. Tarvitaan myös yrityksiä mukaan, jotka voivat osallistua pienin lahjoituksin. Pohjois-Pohjanmaan liiton myöntämä Vuoden hyvinvointiteko 2020 -tunnustus toi näkyvyyttä.

Luonto ja luovuus sotessa -pyöreä pöytä

LUONNOLLISESTI- ja TAIDA! -hankkeissa kehitetyn Luonto ja luovuus sotessa -pyöreän pöydän tavoitteena on edistää luonto- ja taidelähtöisten menetelmien näkyvyyttä ja hyödyntämistä hyvinvointia edistävissä palveluissa monialaisen yhteistyön avulla. Pyöreässä pöydässä jaetaan tietoa, levitetään hyviä käytänteitä, opitaan toisilta ja pyritään tavoitteellisesti ja yhdessä verkostotyön voimin vahvistamaan luonto- ja taidelähtöisten menetelmien hyödyntämistä palveluissa.

Luonto ja luovuus sotessa -pyöreän pöydän käynnistäminen ja toteuttaminen vaatii osaamista yhteisöllisestä työskentelystä, verkostojen rakentamisesta, työpajojen tai muiden yhteiskehittämisilmaisuuksien toteuttamisesta ja vetämisestä sekä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntämisestä tavoitteellisesti osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Mukana toiminnassa on luonto- ja luovien alojen ammattilaisia ja taitajia sekä kasvatus-, sosiaali- ja terveysalan sekä hyvinvointipalveluiden parissa toimivia. Mukana on ollut myös kunnan viranhaltijoita, kuten hyvinvointikoordinaattori, hallintojohtaja, kulttuuritoimenjohtaja, kasvatus- ja sivistystoimenjohtaja, ikäihmisten palveluiden esihenkilö ja työntekijöitä, sosiaalisen kuntoutuksen esihenkilö ja työntekijöitä, hoiva-alan työntekijöitä, Green Care- ja hyvinvointipalveluiden yrittäjiä, sisustusarkkitehti, käsityö- ja taideoasajia, yhdistystoimijoita sekä hankkeita. LUONNOLLISESTI- ja TAIDA! -hankkeet koordinoivat hankeajanaan toiminnan käynnistymistä ja vakiintumista.

Pyöreä pöytä toimii keskustelun areenana mahdollistaen muun muassa hyvien käytänteiden leviämisen, tiedon jakamisen eri toimijoiden välillä, yhteisen ymmärryksen syntymisen ja osaamisen kehittämisen. Toiminta edistää yhteisten tavoitteiden toteutumista, tekee toimintaa näkyväksi ja vahvistaa osallisuutta. Se tukee konkreettisesti asioiden edistämistä, kuten kuusamolaista mallia Luonto & Luovuus -kortille, jolla esimerkiksi sosiaalityön tai työvoimapalvelujen asiakas voisi saada maksutta luonto-, taide- ja kulttuurilähtöisiä palveluita. Vastaavan kaltainen kortti on esimerkiksi Turun kaupungin Kimmoke-panneke, mutta Kuusamon versio on pyöreässä pöydässä vasta pohdinnan alla.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan taustalla on vahvasti Kuusamon kaupungin strategia, jossa yhtenä tavoitteena on saada päättäjät ja asukkaat mukaan yhteiseen strategiatyöhön sloganilla "Rakkaus lähimmäiseen ja luontoon - Kuusamo on perheille paras".

Toiminnan juurtumisen kannalta on tärkeää, että toimintaan on saatu mukaan niin sanottuja pysyviä toimijoita, vaikka toiminta on käynnistetty hankkeissa. Osallistujien tulee kokea, että toiminnalla on merkitystä juuri hänen työhönsä ja hän pääsee vaikuttamaan toimintaan. Kehitettävän toiminnan on hyvä linkittyä olemassa oleviin rakenteisiin kuten yrittäjäverkostoihin tai julkisen sektorin hallinnollisiin toimintamalleihin.

Toimijaverkoston toiminnan juurruttamistyö on käynnissä.

Luontokuvanäyttelyn järjestämisen myötä perustettiin verkosto

Pieksämäellä kaupungin eri toimijat ja niiden asiakkaat järjestivät yhteistyössä luontovalokuvanäyttelyn. Työtä tehtiin **Parasta Etelä-Savoon - taide-, kulttuuri- ja luonto-osaamista sote- ja nuorisalojen toimijoille -hankkeen** puitteissa. Näyttely lähti käyntiin hankkeen luontovalokuvausvalmennuksesta, johon osallistui työntekijöitä eri sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä. Valmennuksessa otettiin luontoaiheisia valokuvia joko yksin tai yhdessä asiakkaiden kanssa. Kukin työyhteisö valitsi asiakkaiden kanssa 2–3 valokuvaa, jotka lähetettiin näyttelyyn. Näyttely koottiin Pieksämäen kulttuurikeskus Poleeniin yhteistyössä Pieksämäen kulttuuritoimen ja Seutuopiston kanssa.

Tapahtuma oli sen verran onnistunut, että toimintamalli pyritään juurruttamaan pysyvästi hallinnonalojen ja yksiköiden toimintasuunnitelmiin ja sitä kautta myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmaan. Yhteisen kulttuuritapahtuman suunnittelu ja järjestäminen lisäsivät toimijoiden keskuudessa tietoa siitä, miten erityisryhmät voivat saada hyvinvointia taiteesta, kulttuurista ja luonnosta.

Hankkeessa sote-ammattilaisten kulttuurihyvinvointiosaamista vahvistettiin erilaisten valmennusten kautta. Luontovalokuvausvalmennuksen teoreettinen osuus sisälsi tietoa Green Care -toiminnasta, metsäterapiasta ja luonnon hyvinvointivaikutuksista. Valmennuksilla lisättiin henkilöstön osaamista taiteen ja kulttuurin tuomisesta osaksi omaa arkista työtä.

Eri toimijoiden yhteistyön koordinoinnista ja erilaisista järjestelytehtävistä vastasivat hanketyöntekijät. Hankkeen päätyttyä toimintamallin juurtumisen edellytyksenä on, että yhteistyöstä ja toiminnasta yleisesti vastaamaan nimetään koordinaatioryhmä, jossa on vastuuhenkilö kulttuuritoimesta sekä pysyviä ja vaihtuvia jäseniä muun muassa sote-työyhteisöistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Verkosto voi edistää luovien menetelmien hyödyntämistä nuorten palveluissa

Tenho-hankkeessa tuotiin luovia menetelmiä osaksi nuorten palvelukokonaisuutta. NEET-nuorten ohjaus- ja palveluverkoston liitettiin esimerkiksi elokuvan, sirkuksen ja teatterin työpajoja, joiden avulla pyrittiin vahvistamaan nuorten elämäntaitoja. Tällaiset luovat menetelmät pohjautuvat nuorten vapaaehtoisuuteen ja omaehtoiseen osallistumiseen, ja lisäävät osallistujien osallisuuden kokemuksia. Hanke ei toiminut varsinaisena verkostona, mutta toimintaa voitaisiin toteuttaa myös eri toimijoita yhdistävässä verkostossa.

[Luovat menetelmät osaksi nuorten palvelukokonaisuutta \(Innokyla.fi\)](http://Innokyla.fi)

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Erilaisten toimijoiden kanssa yhdessä työskentely sekä luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen tarjoavat suunnitteluun osallistuville työntekijöille uutta osaamista ja mahdollisuuksia kehittyä omassa työssään. Heille tarjoutuu myös mahdollisuus luoda uusia ammatillisia verkostoja.

Luovien ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen ja niihin liittyvän toiminnan suunnittelu tarjoaa toimijatahojen työntekijöille samoin kuin asiakkaille tilaisuuden osallistua ja vaikuttaa sekä oman että yhteisön hyvinvoinnin edistämiseen.

Asiakkaat otetaan mukaan prosessiin jo toiminnan alusta alkaen. Jokaisen osallistujan osaaminen ja kokemukset hyödyttävät prosessia, mikä luo tasavertaisuutta työntekijöiden ja asiakkaiden välille.

Toiminnassa on mahdollista kokeilla uusia menetelmiä ja uudenlaisia rooleja, mikä synnyttää uudenlaista toimijuutta. Luovuudesta ja luonnosta ammentavat toiminnat tuovat asiakasryhmille sekä työntekijöille vaihtelua arkeen. Toimintaan on helppo lähteä mukaan, vaikkei olisi aiempaa kokemusta luovista ja luontolähtöisistä menetelmistä. Osallistujat pääsevät itse ideoimaan, kokeilemaan ja toteuttamaan toimintaa eri toimintaympäristöissä.

Olemassa oleviin rakenteisiin juurrutetut verkostot esimerkiksi tapahtumien järjestämiseksi edistävät osallisuutta monella ulottuvuudella. Menetelmien käyttö ja tapahtumien suunnittelu kokoaa eri toimijoita yhteen edistämään yhteistä hyvää, eli entistä paremmin asiakasryhmien tarpeisiin vastaavia palveluita. Asiakkailla on myös mahdollisuus tuottaa toisille hyvää ja nauttia yhdessä toteutetusta.

Toiminta mahdollistaa erilaisissa rooleissa olevien henkilöiden ja ryhmien kohtaamisen ja yhteisten tavoitteiden asettamisen. Hyvin suunnitellun ja toteutetun

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

prosessin myötä toiminnan on mahdollista juurtua ja jäädä elämään kyläyhteisöön, asuinalueelle tai kuntaan. Osallistujien lisäksi laajempi yleisö näkee laadukkaan toiminnan tulokset, joka vahvistaa yhteisöllistä osallisuutta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Verkostomaiselle työskentelylle osallisuuden edistämiseksi on tarvetta. Suomalaista sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmää on kritisoitu vahvoista professio- ja toimialarajoista, ja ongelmat vain syvenevät, kun mukaan tulee muita kuin sote-toimialoja ja -ammattilaisia, ja muiden kuin julkisen sektorin toimijoita (esim. Hujala & Taskinen 2020). Verkostotyöskentelyn on toivottu madaltavan näitä raja-aitoja ja mahdollistavan asiakaskeskeisempien palvelujen toteuttamisen. Haasteena on kuitenkin verkostojen luominen sekä niiden juurruttaminen pysyviksi käytänteiksi.

Toimintamallissa on tietty tavoite, jonka vuoksi verkostoja pyritään rakentamaan, mikä motivoi eri osapuolia osallistumaan verkostotyöskentelyyn. Onnistunut toteutus myös motivoi osapuolia jatkamaan verkostotyöskentelyä myöhemminkin. Osallisuusverkostojen rakentamisen ohella toimintamalliin yhdistyy luova taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisten menetelmien hyödyntäminen. Esimerkiksi omaehtoisilla tai ohjatuilla luontokokemuksilla on suuri merkitys ihmisten hyvinvoinnin tukijana ja edistäjänä³. Samoin taiteen ja kulttuurin positiivisista vaikutuksista terveydelle ja hyvinvoinnille on laajaa tutkimusnäyttöä⁴.

Yhteinen työskentely ja verkostotyö luonnon tai taiteen parissa mahdollistavat onnistuneen vuorovaikutuksen ja sitä kautta osallisuuden kokemuksen. Ideoinnissa, suunnittelussa ja toteutuksessa kaikki pääsevät osallistumaan, mikä jo itsessään mahdollistaa osallisuuden vahvistumisen. Keskeistä on, että toiminta on moninaista ja se suunnitellaan hyvin alusta loppuun saakka huomioiden osallistujien mielipiteet ja tarpeet. Asiakaslähtöisellä kehittämisellä varmistetaan, että toiminto tai tapahtuma on houkutteleva ja hyödyllinen. Toiminnan juurruttamista tukee monien työntekijöiden tutustuminen ja osallistuminen toimintaan, mikä myös madaltaa eri ammattilaisten ja organisaatioiden välisiä rajoja. Työskentelyn ja toiminnan arviointi sekä dokumentointi auttaa sitouttamaan ammattilaisia toimintaan ja mahdollistaa osaltaan juurtumisen ohjelmatason työhön.

² Hujala, Anneli & Taskinen, Helena (toim.) (2020) Uudistuva sosiaali- ja terveysala. Tampere University Press: Tampere.

³ Salonen, Kirsi (2020) [Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena](#). Tampereen yliopiston väitöskirjat 253: Tampere.

⁴ Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse (2019) [What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review](#).

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kuusamon kaupungin strategian⁵ arvoperustana on ”Rakkaus lähimmäiseen ja luontoon – Kuusamo on perheille paras”, mikä kertoo, että kaupungissa ymmärretään luonnon yhteys hyvinvointiin ja elinvoimaan. Luovuus, luonto ja yhdessä tekeminen ovat saattaneet yhteen kuntalaiset, viranhaltijat, 3.sektorin ja yritykset. TAIDA!- ja LUONNOLLISESTI -hankkeiden koordinoimassa verkostotyössä on ollut mukana moninaisesti eri-ikäisiä ja eri taustoilla olevia henkilöitä ja tahoja. Kipinä on lähtenyt yhteisistä keskusteluista, kun on havaittu yhteisiä kehittämistarpeita, jotka liittyvät useampaan alaan ja tekijään sekä samaan kohderyhmään. Sen jälkeen on alettu miettimään keinoja, miten lähteä kehittämään toimintaa ja keitä toimintaan olisi hyvä aktivoida mukaan.

Toimijaverkosto on käynnistänyt ja toteuttanut monia projekteja saaden muun muassa Kesäkeidasprojektista Pohjois-Pohjanmaan liiton myöntämän Vuoden hyvinvointiteko 2020 -tunnustuksen. Hankkeiden tekemä verkostotyö tukee näkyvästi kaupunkilaisten osallisuutta ja hyvinvointia sekä vahvistaa kaupungin osallisuustyötä tukien strategian toteuttamista. Tätä yhteisöllistä kehittämistyötä kannattaa jatkaa ja yhdistää se entistä vahvemmin kaupungin osallisuus- ja hyvinvointijohtamiseen sekä -työhön.

Pieksämäellä ”Parasta Etelä-Savoon” -hankkeen luontokuvanäyttely törmäytti kaupungin eri toimijoita, kuten sosiaali- ja terveystalvueluita sekä kulttuuripalveluita, ja eri alojen sekä toimijoiden ammattilaisia. Mukana näyttelyn järjestämisessä oli myös Kulttuurikeskus Poleeni sekä paikallinen seutuopisto. Näyttelyssä mukana olleet kuvat olivat eri sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä joko työntekijöiden tai yhdessä asiakkaiden kanssa otettuja. Verkostojen syntyminen lisäksi näyttely siis myös edisti työntekijöiden ja asiakkaiden osallisuutta, ja tuki heidän hyvinvointiaan.

Toimintamallin haasteena on, että sen luomat verkostot eivät välttämättä juuru pysyviksi käytänteiksi, etenkin mikäli toimintamallia sovelletaan määräaikaissa hankkeessa. Mikäli verkoston tai toiminnan halutaan juurtuvan, jonkun tahon pitääkin selkeästi vastata toimintamallin juurtumisesta mukana olleiden organisaatioiden toimintasuunnitelmiin ja -käytäntöihin. Tämä haaste pystytään kuitenkin huomioimaan jo suunnitteluvaiheessa. Lisäksi toiminnan vaikutusten seuranta ja arviointi tukee mallin juurtumista: laadukkaaksi ja vaikuttaviksi todetut käytänteet todetaan myös juurtumisen arvoisiksi.

⁵ [Kuusamon kaupungin strategia 2021](#)

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lopuksi

Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisiä menetelmiä hyödyntäviä toimintoja ja tapahtumia tuottavia osallisuusverkostoja on pilotoitu ja juurrutettu Pohjois-Pohjanmaalla, Lapissa ja Etelä-Savossa kolmen eri hankkeen voimin vuodesta 2019 alkaen.

Parasta Etelä-Savoon -hankkeen järjestämän luontokuvanäyttelyn synnyttämä osallisuusverkosto aiotaan juurruttaa Pieksämäen kaupungin hallinnonalojen ja yksiköiden toimintasuunnitelmiin sekä kaupungin hyvinvointisuunnitelmaan. Luonnollisesti- ja TAIDA! -hankkeissa kehitetyn pyöreän pöydän toimijaverkoston juurruttamistyö on käynnissä. Luonnollisesti-hankkeen Kesäkeidas -tapahtuma saa jatkoa kesällä 2021. Nämä jatkokehittelyt toimivat yhtenä osoituksena osallisuusverkosto-toimintamallin potentiaalista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Taideprojekti nuoren hyvinvoinnin tukena

Pajatyöskentelyssä toteutetaan taideprojekteja, jotka antavat haastavassa elämäntilanteessa oleville nuorille onnistumisen kokemuksia ja kannustavat nuoria projektin toteutukseen taidealan ammattilaisen ohjauksessa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjä

Tolkkupaja-hanke, Seinäjoki, Seinäjoen kaupunki (ESR 2019–2022).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Piia Lampinen, Seinäjoen kaupunki, piia.lampinen@seinajoki.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Nuorten taidetyöpaja, Jyväskylän kaupunki ([linkki sivulle Jyväskylä.fi](#))

Mallin kuvaus

Taidelähtöiset projektit vahvistavat toiminnallisena välineenä nuorten elämönhallintataitoja sekä hyvinvointia kohti opiskelua ja työelämää. Projekteja voivat olla esimerkiksi kokeileva kuvataide, luontoliikunta ja -seikkailu tai festivaaliprojekti. Voidaan myös toteuttaa projekti, joka koostuu eri taiteenlajeihin tutustumisesta. Nuoret saavat osallistua projektien suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä taiteenalan ammattilaisen kanssa. Projektia ohjaa taiteenalan ammattilaisen lisäksi pajan työntekijä, joka toimii nuorten yksilövalmentajana.

Taidelähtöiset projektit vahvistavat yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Toiminnassa kehitetään vuorovaikutustaitoja sekä omien vahuuksien tunnistamista. Projektit tähtäävät aina tuotokseen, joka esitetään esimerkiksi näytöksenä osana ympäristötaidetta tai taidenäyttelyä. Näytös voidaan esittää myös päiväkodissa, vanhainkodissa tai festivaaleilla. Projektit tuottavat hyvää mieltä projektiin osallistuville nuorille ja näytösten yleisölle.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaympäristö

Taideprojekteja voidaan toteuttaa esimerkiksi nuorisotalon tiloissa. Festivaali-, teatteri- ja musiikkiprojekteissa hyödynnetään yhteistyökumppaneiden tarjoamia toimitiloja, kuten kirjastoa ja kulttuuriareenoita. Projekteissa tehdään vierailuja nuorten hyvinvointia tukeviin palveluihin kuten uimahalliin, urheilutaloon, kansalaisopistoon, kulttuuripalveluihin, oppilaitoksiin sekä eri yhdistyksiin. Pajalla käy eri yhteistyökumppaneita luennoimassa nuorille ajankohtaisista aiheista, ja eri alojen ammattilaisiin päästään tutustumaan tutustumiskäynneillä.

Nuoret voivat olla toiminnassa mukana pajan omalla sopimuksella tai osana kuntouttavaa työtoimintaa. Tolkkupajalla noudatetaan kuntouttavan työtoiminnan sääntöjä ja periaatteita.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Kohderyhmänä ovat heikossa asemassa, ilman koulutus- tai työpaikkaa olevat alle 30-vuotiaat nuoret. Nuoret voivat osallistua toimintaan kuntouttavana työtoimintana, sairauslomalta, koulun väliaikaisen keskeytyksen aikana tai eläkkeeltä.

Tolkkupaja-hankkeen toiminnasta hyötyvät erityisesti nuoret, jotka eivät ole kiinnittyneet opiskelu- tai työelämään tai heidän opiskelunsa on keskeytynyt sairausloman tai muun syyn vuoksi.

Toiminnan kohderyhmänä ovat myös heikossa asemassa olevien nuorten kanssa työskentelevät yhteistyötahot kuten monialainen työllisyyspalvelu, työllisyyspalvelut, etsivä nuorisotyö, aikuissosiaalityö, päihdepalvelut, terveyspalvelut, eri oppilaitokset, yhdistykset sekä hankkeet. Kohderyhmään kuuluvat myös paikalliset taiteenalan ammattilaiset, yhdistykset sekä organisaatiot.

Mallin arviointi

Toiminta tarjoaa osallisuuden kokemuksia nuorille, jotka hyötyvät soveltavasta ja luovasta toiminnasta ja tarvitsevat psykososiaalista tukea aikuisen ohjauksessa. Nuori voi osallistua toimintaan elämäntilanteensa ja voimavarojensa mukaan.

Nuorten kanssa etsitään hänelle sopivia ratkaisuja taideprojektin aikana ja suunnitellaan tulevaisuutta yhdessä pajatyöntekijän ja yhteistyöverkoston kanssa. Pajalla on mahdollista toteuttaa itseään luovasti ja samalla pääsee irtautumaan omasta arjestaan.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun pajan toiminta rakentuu yhteiskehittämiselle ja yhteisluomiselle. Taidealan ammatillisessa ohjauksessa nuoret

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

pääsevät ideoimaan, suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan yhteisen projektin toteutusta.

Osallistujat toimivat ryhmässä vertaistensa kanssa. Jokaisen voimavaroja ja osaamista pyritään tuomaan esille. Projekteja työstetään sisältö edellä taidealan ammattilaisten kanssa, jolloin osallistujien sosiaalipalvelustatus ei ole relevantti tai tule esille.

Toiminta tarjoaa mahdollisuuden luoda yhteistä hyvää, kun projekteja ja tempauksia tuotetaan laajemmalle yleisölle. Samalla pääsee tekemään oman osaamisensa näkyväksi muille, saa palautetta ja pääsee vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa.

Projektit haastavat nuoria suunnittelemaan, osallistumaan, toteuttamaan ja toimimaan projektissa alusta loppuun saakka. Pitkäjänteisyys tukee nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja elämänhallintaa myös projektien päättyessä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Osallisuutta edistäviä rakenteita luodaan kehittämistyön aikana. Toimintaa kehitetään osana muuta palvelujärjestelmää, osallistujien taustaorganisaatioiden kanssa. Esimerkiksi nuorten oppilaitosten kanssa yhteistyö on tiivistä. Rakenteet ja kehitetyt toimintamallit mahdollistavat toiminnan juurtumisen, mikäli toiminnalle löytyy rahoitusta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen suunnittelu- ja toteutusvaiheissa. Toiminnalle on kysyntää alueella ja ympäristökunnissa.

Taidelähtöiset työmenetelmät eivät ole uusia, mutta paikallisesti Tolkkupajan toiminta on uutta ja merkittävää. Tolkkupajaa on suunniteltu [Jyväskylän Taidetyöpajan toimintamallin \(Jyväskylä.fi\)](http://Jyväskylä.fi) ja tutustumiskäynnin pohjalta ja jatkojalostettu paikalliseksi toiminnaksi.

Osallistavat taidelähtöiset menetelmät nuorille on uusi palvelumuoto, jonka eri yhteistyökumppanit ja oppilaitokset ovat löytäneet hyvin. Toiminta on kiinnitetty sosiaaliseen kuntoutukseen, kuntouttavaan työtoimintaan ja opinnollistamiseen, jossa osallistuminen kerryttää osaamista näyttötutkintoja varten. Nuoren yksilöllinen tie esimerkiksi takaisin opintoihin on jäsenetty ja konkretisoitu yhteistoimintakäytännöiksi (Tolkkupajan ammattilainen, oppilaitoksenhenkilökunta ja nuori suunnittelevat yhdessä palveluprosessin opintoihin).

Taideohjelmien ammattilaiset ja yhdistykset ovat kokeneet hankkeen toiminnan hyödylliseksi työllistymisen näkökulmasta.

Toimintaa seurataan ja arvioidaan eri menetelmin laadullisesti ja määrällisesti, nuorten ja ohjaajien näkökulmista. Nuoret täyttävät jokaisesta projektista anonyymin palautteen, minkä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

avulla voidaan kehittää projektien sisältöjä. Taiteilijat saavat nuorilta myös suoraan palautetta. Tolkkupaja kuuluu valtakunnalliseen työpajayhdistykseen. Jokainen nuori täyttää sosiaalisen vahvistumisen mittarin projektin päättyessä.

Taiteenalan ammattilaisten kanssa käydään toiminnan kehittämiseen liittyvää keskustelua projektin aikana ja sen lopussa. Toiminnasta tehdään myös ulkoinen arviointi ennakoivan vaikuttavuusmallin avulla monipuolisilla analyysimenetelmin.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

Nuorten taidetyöpaja Jyväskylässä tarjoaa valmennus-, ohjaus- ja opetuspalveluja 15–29-vuotiaille jyvaskyläläisille nuorille aikuisille. Toiminnallisissa pajoissa harjoitellaan työelämätaitoja, pysähdytään oman elämän ja hyvinvoinnin taitojen äärelle ja suunnitellaan omaa tulevaisuutta yksilö- ja ryhmävalmennuksen avulla. Työvälineinä pajoilla toimii draama, kädentaidot, taiteen ja ilmaisun eri muodot, ruoanlaitto, liikunta, retkeily sekä yksilökeskustelut pajan valmentajien kanssa. Tavoitteena on tukea nuoren työ- ja toimintakykyä ja vahvistaa nuorta opintoihin, työelämään tai kiinnittymään muihin häntä tukeviin palveluihin.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Tartu hetkeen - vapaaehtoistyössä voi panostaa yhteiseen hyvään sitoutumatta toimintaan

Vapaaehtoistyö sisältää yksilöllisesti räätälöityjä vapaaehtoisuuteen perustuvia, ennalta sovittuja työtehtäviä. Työtehtäviin kuuluu muun muassa ulko- tai kotitaloustöitä. Osallistujille on tarjolla ruokaa.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä:

Tartu hetkeen -hanke (ESR 2017–2019). Toimintamalli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Mallin kuvaus:

Vapaaehtoistyöt jaetaan halukkaille matalan kynnyksen toimitilassa. Samassa tilassa voidaan järjestää myös matalan kynnyksen ryhmätoimintaa. Vapaaehtoistyön tekeminen voi madaltaa kynnystä osallistua myöhemmin ryhmätoimintaan tutussa paikassa tai ryhmätoiminta voi madaltaa kynnystä vapaaehtoistyöhön tutussa paikassa.

Vapaaehtoistehäviä on tarjolla säännöllisinä päivinä. Tehtävät eivät sitouta tai velvoita mihinkään. Päivän aikana on mahdollisuus ruokailuun.

Usein vapaaehtoistyönä on mahdollista tehdä ulkotöitä, kuten ympäristösiivousta, vieraslajikkeiden kitkentää ja maisemointia tai sisätöitä, kuten ruuanlaittoa ja leipomista. Monilla paikallisilla järjestöillä on tarve vapaaehtoistyölle. Esimerkiksi paikalliset ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöt saattavat kaivata lisää vapaaehtoisia toimintaansa.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Vapaaehtoistoita voi ottaa vastaan kaksi kertaa viikossa ennalta sovittuina päivinä.

Vapaaehtoistoihin ei tarvitse sitoutua. Riittää, kun tulee paikalle.

Tartu hetkeen -vapaaehtoistyöt lisäävät osallisuutta pienin mutta vaikuttavin askelin. Vapaaehtoistyö tarjoaa runsaasti päihteitä käyttävälle ihmiselle tilaisuuden tehdä päihhteettöminä hetkinä mielekkäitä asioita. Kun ihmisellä on tieto mahdollisuudestaan tehdä mielekkäitä asioita, hän voi tarttua käsillä olevaan hyvään hetkeen. Pikkuhiljaa hyviä hetkiä voi tulla useampia ja ne voivat kestää kerta kerralta pidempään.

Sosiaalinen kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta ylläpitävät hyvinvointia, jos ihminen pystyy sitoutumaan niiden edellyttämään säännölliseen osallistumiseen. Julkisen palvelujärjestelmän tarjoamat palvelut eivät tavoitteistaan huolimatta välttämättä onnistu edistämään niiden kuntoutumista, joilla päihteidenkäyttö on erittäin runsasta. Etenkin matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa työskentelevät ammattilaiset huomaavat työssään julkisen palvelujärjestelmän puutteet. Tämä johtuu siitä, että runsaasti päihteitä käyttävillä motivaatio kuntoutumiseen ei välttämättä ole riittävän vahva.

Jos esimerkiksi sosiaaliseen kuntoutukseen, kuntouttavaan työtoimintaan tai päihde- ja mielenterveyspalveluihin ei pysty sitoutumaan esimerkiksi runsaan päihteiden käytön tai sosiaalisten pelkojen takia, kuntouttava toiminta tai palvelu lopetetaan herkästi. Siten kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, jotka eivät ole palvelun vaatimalla tavalla motivoineita, suljetaan pois julkisista sosiaalipalveluista. He jäävät usein seurakuntien tai järjestöjen avun varaan.

Kun on joutunut keskeyttämään kuntouttava työtoiminnan tai sosiaalisen kuntoutuksen toistuvasti, uusien pettymysten pelko nostaa kynnystä yrittää uudelleen. Ammatilliseen kokemukseen perustuen tiedetään, että pysyvä kontakti luotettavaan ammattilaiseen ja sosiaalipalvelujärjestelmään on tärkeä silloin, kun motivaatio kuntoutumiseen alkaa kehkeytyä.

Juuri oikealla hetkellä tarjolla oleva mielekäs tekeminen ja sen myötä sosiaalisten ympyröiden laajeneminen voi auttaa irrottautumaan totutuista arjen rutiineista. Mielekäs toiminta voi rohkaista kokeilemaan aikaisemmasta poikkeavia rooleja ja saada aikaan kokemuksen hyödyksi olemisesta. Esimerkiksi kokemus hyödyksi olemisesta voi edelleen synnyttää motivaatiota kuntoutumiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Satunnainenkin toimeliaisuus voi siten avata uusia ovia ja suunnata toimijuutta esimerkiksi ryhmätoimintaan. Olennaista on kuitenkin edetä pienin askelin niin, että vielä seuraavillakaan askelilla ei velvoiteta sitoutumiseen.

Vapaaehtoistyön on hyvä olla sellaista, jota tehtäisiin muutenkin vapaaehtoisvoimin. Silloin ei synny ongelmaa siitä, että palkkatyötä korvattaisiin vapaaehtoistyöllä.

Vapaaehtoistyöpäivänä tarjottava ruoka on konkreettinen kiitos työpanoksesta.

Tartu hetkeen -vapaaehtoistoiminnassa osallisuus edistyy pienen osallisuuden liikkeen (Nikka 2019) avulla: Vapaaehtoistyöpäivä ruokailuineen voi olla tapahtuma, jota odotetaan, ja josta jää hetkeksi hyvä mieli. Kun vapaaehtoistyöpäivät toistuvat, niitä odotetaan pitempään ja myös jälkitilat kestävät pidempään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kanssa työskentelevät tietävät, että julkisen palvelujärjestelmän sitoutumista vaativat ja velvoittavat käytännöt lannistavat helposti runsaasti päihteitä käyttävän ihmisen. Tämä saattaa estää motivaation kehkeytymisen. Satunnaiselle vapaaehtoistyölle on siten kentällä tunnistettu tarve.

Satunnaisille vapaaehtoistoille on kysyntää. Vapaaehtoistyötä on mahdollista tehdä kolmena päivänä viikossa. Vapaaehtoistoihin osallistuu noin 10-15 henkilöä joka viikko.

Yhteistyötahot, kuten esimerkiksi vaikeasti työllistyvien parissa työskentelevät ammattilaiset (te-palvelut, sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat) ovat pitäneet Tartu hetkeen -hankkeen tarjoamia vapaaehtoisuuteen perustuvia työtehtäviä hyvänä vaihtoehtona silloin, kun on kyse haastavassa tilanteessa olevasta henkilöstä.

Tartu hetkeen -vapaaehtoistyö on rikastanut paikkakunnan toimintavalikoimaa siinä mielessä, että aikaisemmin tarjolla on ollut yksilö- ja ryhmämuotoisia työtehtäviä. Mukaan on tullut myös uudenlaisia toimijoita. Lisäksi paikkakunnalle on syntynyt uusi verkosto, joka on tarjonnut erilaisia vaihtoehtoja vapaaehtoistyötehtäviin. Verkoston avulla vapaaehtoistöitä on löytynyt muun muassa Rauman seudun jätehuoltolaitokselta, Suomen Luonnonsuojeluliitolta, Rauman osastosta sekä paikallisista yhdistyksistä ja muilta toimijoilta Raumalla ja Porissa.

Tartu hetkeen -vapaaehtoistyö voidaan sijoittaa sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakaslähtöisessä palvelupolukumallissa (Niemelä & Kivipelto 2019, 11; Sokran tutkimusviesti 9/2019) yhteisöpalveluihin tai verkostopalveluihin. Yhteisöpalvelut on tarkoitettu ihmisille, joilla on rajalliset voimavarat tai vähäiset verkostot sekä selkeä palvelun tarve. Yhteisöpalveluita ovat yhteisösosiaalityö, yhteistyö paikallisyhteisöjen järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen kanssa. Verkostopalvelut on tarkoitettu ihmisille, joilla on rajalliset voimavarat, vähäiset verkostot ja monitoimijainen palvelutarve.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lopuksi

Tartu hetkeen -vapaaehtoistyö ei velvoita eikä vaadi sitoutumista. Siksi se sopii erityisen hyvin voimavaroiltaan ja tulevaisuusorientaatioltaan heikoimmassa asemassa oleville. Se edistää kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osallisuutta pienin mutta välttämättömin askelin.

Tartu hetkeen -hanke päättyi joulukuussa 2019. Toimintamallin juurruttamista jatketaan.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Teemapäivät – romanien ja romaniyhdistysten kohtaamispaikka

Teemapäivillä alueen romanit ja paikallisten romaniyhdistyksen edustajat käsittelevät yhdessä hyvinvointiin, osallisuuteen ja koulutukseen liittyviä tarpeelliseksi koettuja asioita.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Nevo tiija – uusi aika, Helsinki, Vantaa, Oulu ja Kuopio. Diakonia-ammattikorkeakoulu sekä osatoteuttajat Romanifoorumi, Vantaan ja Helsingin kaupungit, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö ja Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö (ESR 1.8.2016–31.12.2018).

Teemapäiviä toteutettiin 40 paikkakunnalla.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Mertsu Ärling, Diakonia-ammattikorkeakoulu,
mertsu.arling@diak.fi

---

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Tavoitteena on voimaannuttaa yksilöitä sekä vahvistaa paikallisen romaniväestön yhteistoimintaa. Teemapäivät rakentavat vähemmistöryhmän sisäistä toimintakulttuuria sekä siltaa romani- ja pääkulttuurin välillä.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Teemapäivät on paikallisille romaneille tarkoitettu tapahtumapäivä. Mukaan on kannustettu erityisesti eri ikäisiä sekä naisia että miehiä ja myös vertaisia kavereita tukena.

Teemapäivä 1 kiinnittyy paikalliseen yhteisöön ja yhdistysten toimintaan.

Teemapäivä 2 kiinnittyy osallistuvien tahojen kautta myös palvelujärjestelmään sekä tukee paikallista yhteistyötä eri tahojen esimerkiksi seurakuntien, järjestöjen ja sosiaali- ja nuorisotyön kanssa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Teemapäivien (Teemapäivä 1: paikallinen teemapäivä romaneille; Teemapäivä 2: yhteinen teemapäivä viranomaisten kanssa) tavoitteena on rakentaa vähemmistöryhmän sisäistä toimintakulttuuria ja rakentaa siltaa romani- ja pääkulttuurin välillä.

- Teemapäivällä alueen romanit ja paikallisten romaniyhdistyksen edustajat käsittelevät yhdessä hyvinvointiin, osallisuuteen ja koulutukseen liittyviä asioita.
- Tavoitteena on voimaannuttaa yksilöitä sekä vahvistaa paikallisen romaniväestön toimijuutta.
- Malli on samanlainen eri puolilla maata: on puheenvuoroja ja keskusteluja, mutta teemat voivat vaihdella paikkakunnittain.

Teemapäiville nähtiin tarve tutkimusten, raporttien ja aiemman kokemuksen pohjalta.

Teemapäivät 2 syntyivät tarpeesta kehittää vuorovaikutusta palveluja tarjoavien kanssa ja siten jatkaa keskustelua myös romaniväestön ulkopuolisten kanssa.

Teemapäivien suunnittelu

Tapahtumaa edeltää info-tilaisuus, jossa keskustellaan paikkakunnalla asuvien romanien ja romaniyhdistysten kanssa ja pohjustetaan tapahtumaa, millä luodaan luottamusta tapahtumaan kohtaan. Viestinnässä ja markkinoinnissa huomioidaan, ettei kaikkia välttämättä tavoiteta sosiaalisen median ja paikallislehden kautta. Tiedottamalla voidaan myös luoda kiinnostusta teemapäivien sisältöjä kohtaan.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Teemapäivien sisältö suunnitellaan paikallisten romanien ja yhdistysten kanssa ja teemat nousevat heidän ehdotuksistaan. Oman yhteisön asiantuntijoiden käyttö on tärkeää, sillä tämä vahvistaa luottamusta ja omaa kulttuurista pääomaa.

Teemapäivien aiheet

Teemapäivillä käsitellään muun muassa ihmisenä kasvamista, itsetuntoa, kunnioittavaa vuorovaikutusta oman kulttuurin ja pääväestön kanssa, vanhemmuutta, lastenkasvatusta, koulusta selviämistä, koulutukseen tukemista, päihteistä tai muista ongelmista selviämistä, kuntoutumista, työllistymisen tukemista sekä koulutuksen ja työn merkitystä yksilön hyvinvoinnille. Monia aiheita ei ole voitu aiemmin käsitellä avoimesti ja yhteisesti.

Monien teemojen tiedetään herättävän tunteita, jolloin on tarpeen sopia etukäteen, miten arvoja ja asenteita sekä arkisia asioita, kuten kasvatuseriaatteita, vanhemmuutta tai perhe- ja avioliittoteemoja, käsitellään. Luentojen ja alustusten lisäksi keskustelut omakohtaisista kokemuksista ryhmissä ovat tärkeitä. Sisältöjä käydään läpi turvallisessa keskusteluympäristössä.

Keskustelu ja sen fasilitointi

Teemapäivillä keskusteluun osallistuu jännitteisissä suhteissa olevia tahoja. Keskustelua tukevat ryhmän sisältä tulevat riittävää luottamusta nauttivat asiantuntijat. Päivillä on nostettu esille vaikeitakin asioita. Tällä tavalla on rakennettu yhteisöllisyyttä ryhmän sisällä ja herätetty pohtimaan omaa vastuullisuutta yhteisössä. Asioiden käsitteleminen on luonut uudenlaista keskustelukulttuuria ryhmän sisälle. Kun yhteisö vahvistuu sisäisesti, on helpompi keskustella myös muun yhteiskunnan kanssa.

Tilaisuuden jälkeen: palaute ja yhteydenotot

Teemapäivien jälkeen palaute käsitellään, otetaan yhteyttä osallistujiin ja paikallisiin yhteyshenkilöihin sekä järjestetään henkilökohtaisia ohjaustuokioita etenkin nuoriin ja perheiden hyvinvointiin liittyvissä asioissa sekä koulutus- ja työllisyysasioissa.

Teemapäivä 2: paikalliset viranomaiset mukaan

Romaniyhteisön sisäisen paikallisen teemapäivän jälkeen on mahdollista järjestää laajemmat teemapäivät (Teemapäivä 2). Niihin kutsutaan mukaan romaniväestön lisäksi teemojen parissa työskentelevät paikalliset viranomaiset kuten sosiaali- ja terveystoimi, nuoriso-, sivistys- ja työllisyyspalvelut sekä poliisi. Näissä tilaisuuksissa keskustellaan romanien sisäisissä teemapäivissä esiin nostetuista teemoista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Paikalliset romanit ja alueen romaniyhdistykset ovat yhdessä päättäneet teemapäivän järjestämisestä, suunnitelleet tilaisuuden ja siellä käsiteltävät asiat. Lisäksi romanit toimivat alustajina ja johdattelevat tilaisuuden kulkua. Teemapäivillä on mahdollisuus tuoda pienemmissä ryhmissä äänensä kuuluville, sanoittaa asioita (esimerkiksi tehdä tarpeita näkyväksi ja vastata niihin), nähdä ja hoksata yhdessä päivien teemoihin liittyviä asioita ja sitä kautta vaikuttaa oman elämänsä muutokseen. Teemapäiville voi osallistua myös kuuntelijana. Osallistujalle etsitään keskusteluissa yksilöllisiä ratkaisuja. Teemapäivä antaa konkreettisia työkaluja omaan ja läheisten elämänhallintaan sekä yhteiseen hyvään panostamiseen.

Teemapäivillä luodaan ajatusta siitä, että ollaan itse osa muutosta, sekä rohkaistaan ja luodaan näköaloja erilaisiin mahdollisuuksiin. Yksilön voimaantumista tuetaan niin, että hän alkaa nähdä itse itsensä arvokkaana ja oman elämänsä asiantuntijana. Myös yhteisön sisäistä kehitystä tavoitellaan. Pyrkimyksenä on myös suunnata katse tulevaan ja irrottautua menneisyyden huonoista kokemuksista. Osallistujat haastetaan pohtimaan omia arvoja ja vaikutusmahdollisuuksia omaan elämään. Teemapäivässä 2 ympäröivä yhteisö oppii romanikulttuurista.

Keskustelut avasivat myös mahdollisuuksia erilaisiin rooleihin. Eniten keskustelua herättäneet aiheet olivat ihmisenä kasvaminen, ihmissuhteet, oman kulttuuriin vahvistaminen ja vanhemmuuden tuki. Sukupuoliroolit nousivat teemapäivillä myös esille. Miehet osallistuivat innokkaasti perheen arkipäivää koskeviin keskusteluihin, kun keskustelun aloittajina olivat miehet.

Teemapäivillä ihmisiä ohjataan palveluihin tai toimintoihin. Teemapäivät ovat tuoneet tietoa työllistymisen esteistä ja haasteista, joita on käsitelty päivien jälkeen yksilökeskeisemmin. Teemapäivät lisäsivät yhteistä ymmärrystä siitä, että kynnyksen madaltamisesta ja tukitoimista huolimatta työllistymisen tavoitteet ovat korkealla. Romaniväestön keskuudessa tarvitaan sekä yleistä keskustelua että yksilöllistä kohtaamista, ja palvelujärjestelmän asiakasrajapinnalle menemistä.

Toiminta on lisännyt aktiivisuutta omassa elämässä, yhdistysten toiminnassa ja paikallisten romaniyhteisön sisällä. Teemapäivillä on esimerkiksi saatu romaninuoria kiinnostumaan koulunkäynnin ja perheen hyvinvoinnin tukemisesta. Ne ovat myös tukeneet ymmärrystä kohdennettujen palvelujen järjestämisestä. Yhteisöllisyys on entisestään vahvistunut ja esimerkiksi paikallisyhdistyksiin on aktivoiduttu. Teemapäivät on ollut vaikuttamassa romaniyhteisön muutokseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Keskeistä on oman yhteisön toimintakulttuurin kehittäminen. Paikallisesti romanien välinen vuorovaikutus lisääntyi. Teemapäivien järjestäminen on lisännyt romanien näkyvyyttä positiivisesti paikallisesti. Mikäli järjestettiin toinen teemapäivä, Teemapäivä 2, lisäsi se romaniväestön ja viranomaisten vuoropuhelua ja palvelujen sisällön suunnittelua vähemmistöryhmä huomioiden. Tämä voi vähentää myös vähemmistöön kohdistuvia ennakkoluuloja. Toimintaa toteutetaan omassa yhteisössä ja Teemapäivän 2 osalta myös viranomaisten kanssa. Teemapäivä 2 toimii romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyökanavana.

Toiminnasta hyötyy vähemmistöryhmä itse sekä erityisesti Teemapäivä 2:n kautta myös paikalliset viranomais- ja kolmannen sektorin toimijat. Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta asiakaspalautteen ja kohderyhmän kanssa käytyjen keskustelujen kautta.

Teemapäivät vahvistavat osallisuutta etenkin omassa elämässä ja yhteisössä avaamalla keskustelua ja erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Teemapäivien kohderyhmältä saadun paikallisen palautteen ja keskustelujen perusteella toiminta on koettu tarpeelliseksi. Teemapäivät ovat koonneet yhteen satoja romaneja eri puolilla maata. Teemapäiviä toteutettiin yli 40 paikkakunnalla. Teemapäivät vaikuttivat osallistujamäärien kasvuun myös hankkeen muissa toiminnoissa ja romaniväestön keskinäisen vuorovaikutuksen vahvistaminen näkyi hanketyössä (muun muassa tietoisuutena tästä työstä).

Ajatus teemapäivistä on ollut olemassa jo ennen hanketta, mutta hankkeet mahdollistivat teemapäivien kehittämisen nykymuotoonsa. Teemapäiviä vastaavia tilaisuuksia ja leirejä on pidetty aikaisemmin, muun muassa Romanifoorumin ja paikallisten romanilyhdistysten toimesta. Teemapäivien kaltaista yhdenmukaista konseptia ei ole toteutettu aiemmin. Toiminta tukee romaniväestön hyvinvointia tukevia olemassa olevia rakenteita. Lisäksi se nostaa yksittäiset ihmiset voimakkaammin mukaan toimintaan ja tuo heidän äänensä kuuluville (ei pelkästään järjestöjen kautta). Teemapäivä 2, joka toteutetaan viranomaisten kanssa, on uutta toimintaa.

Teemapäivien konseptia voitaisiin hyödyntää myös romanikontekstin ulkopuolella. Konsepti sopii monikulttuuriseen yhteistoimintaan ja kulttuurisensitiiviseen kehittämiseen, kun toiminta lähtee yhteisöstä käsin. Konseptia on toteutettu ympäri maata, eikä se ole erityisesti paikkaan sidottua. Romanifoorumi on ottanut toimintamallin käyttöön ja malli siirtyy sen kautta paikallisille järjestöille. Konseptin toteuttaminen edellyttää resursseja ja lupaavaa käytäntöä kannattaisi toimintamallin kehittäjän arvion mukaan pilotoida alueellisesti esimerkiksi kahdella alueella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Yhteenveto

Nevo tiija -hanke päättyi joulukuussa 2018. Toimintamalli on juurtunut Romanifoorumille.

THL

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Arvio toimintamallista: Tilat yhdenvertaisuuden kokemuksen lähteenä: Tuettu lomatoiminta

Tuettu lomatoiminta tarjoaa loman kodin ulkopuolella sellaisille, joilla ei olisi siihen muuten mahdollisuutta. Lomaympäristö mahdollistaa arjen haastavista rooleista irrottautumisen ja liittymisen osaksi muita lomailevia.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arviointi perustuu Solaris lomat ry:n teettämään tutkimukseen.

Kehittäjät:

Toimintamallin arvio perustuu Solaris-lomat ry:n perhelomista tehtyyn tutkimukseen. Malli on arvioitu osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Yhteyshenkilö: Aino Majava, toiminnanjohtaja, Solaris-lomat ry, aino.majava@solaris-lomat.fi

Mallin kuvaus

Mahdollisuus lomaan ja liittyminen osaksi lomailevien ihmisten joukkoa vahvistavat heikossa taloudellisessa tilanteessa olevien yhdenvertaisuuden kokemusta. Lomaympäristö tarjoaa erilaisia rooleja ja mahdollisuuksia toimijuudelle kuin arki. Uskomukset omasta kyvykkyydestä voivat laajeta loman aikana.

Lomatoiminnan juuret ovat kansalaisjärjestöissä ja yhdistyksissä. Valtion rooli on kohdistunut lomatoiminnan tuki- ja avustuspolitiikkaan ja lomatoiminta on valtiovallan taholta katsottuna ehkäisevää sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Lomajärjestöt tekevät yhteistyötä yli 30:n sosiaali- ja terveysalan järjestön kanssa lomatoiminnan järjestämisessä.

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kohderyhmä

Kohderymänä ovat kaikki heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat, jotka haluavat viettää viiden vuorokauden mittaisen täysihoidoloman kylpylähotellissa, lomakodissa, urheiluopistolla tai kuntoutuskeskuksessa. Lomia on kohdennettu lapsiperheille, työkäisille, ikääntyneille ja erityisryhmille. Lomajärjestöt myöntävät lomat hakijoille taloudellisin, sosiaalisin ja terveydellisin perustein.

Lomalla voi irrottautua arjesta

Viiden vuorokauden mittaisella täysihoidolomalla osallistujilla on mahdollisuus rentoutua ja irrottautua arjesta kuten kellä tahansa, riippumatta taloudellisista haasteista. Lomat järjestetään kohteissa, joissa lomailee myös itse oman lomansa maksavia asiakkaita. Lomalla osallistuja kohdataan virkistäytymään tulevana asiakkaana, eikä esimerkiksi työttömänä tai sosiaalityön asiakkaana. Lomia järjestetään kylpylähotelleissa, lomakoodeissa, urheiluopistoilla ja kuntoutuskeskuksissa. Kylpylän tai uimahallin vapaan käytön lisäksi lomakohteissa on tarjolla monenlaisia loma-aktiiviteettejä lomakohteesta riippuen. Järjestettyyn lomaohjelmaan on täysin vapaaehtoista osallistua. Usein lomakohteessa on vapaassa käytössä kuntosali, liikuntasali sekä mahdollisuus eri palloilulajeihin. Lomilla järjestetään ohjatusti kiipeilyä, melontaa, kuntoliikuntaa ja lapsille omaa ohjelmaa.

Kannustavat lomaohjaajat

Lomaohjaajilla sekä lomaympäristön tarjoamilla aktiiviteeteillä on tärkeä rooli arjesta irrottautumisen mahdollistajana. Arjen rooleista irrottautumista helpottavat kannustavat lomaohjaajat, joiden näkökulmasta osallistujat pystyvät uusiin kokeiluihin ja ovat halukkaita oppimaan uutta. Positiivisesti virittynyt ja kannustava vuorovaikutus lomaohjaajien ja osallistujien välillä voi johtaa osallistujan kokemukseen itsensä ylittämisestä. Osallistujan toimijauskomukset voivat muuttua loman aikana. Myönteisesti virittyneessä tilassa on helpompi uskoa tavoitteiden toteutumiseen muillakin elämän osa-alueilla.

Yhdenvertaisuutta vahvistava lomaympäristö

Lomatoiminta edistää yhdenvertaisuuden kokemusta ja purkaa osallistujien huonommuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia, koska lomaympäristössä näkee ja tapaa paljon myös itse maksavia asiakkaita. Lomakokemuksen myötä voi kokea kuuluvansa muihin kylpylässä lomaileviin, ja kokea yhteenkuuluvuutta myös hyvin taloudellisesti toimeentulevien perheiden kanssa.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Lomalainen toimijana

Lomalla on matalampi kynnys osallistua itselle vieraaseen aktiviteettiin. Osallistuminen on maksutonta eikä ilmoittautumista vaadita. Ohjelmaa järjestetään lomaympäristössä, jolloin aktiviteetteja voi aluksi tulla seuraamaan katsojana. Matala kynnys osallistua erilaisiin loma-aktiviteetteihin tekee mahdolliseksi itsensä ylittämisen ja voi vaikuttaa osallistujan toimijauskomuksiin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Tuettujen lomien osallisuutta edistävät vaikutukset perustuvat minäpystyvyyden kokemuksen vahvistumiseen ja voimavarojen lisääntymiseen.

Matala kynnys osallistua loma-aktiviteetteihin tarjoaa mahdollisuuden uudistaa aikaisempia käsityksiä omista taidoista. Loman virkistävä vaikutus virittää kokeilemaan uutta, ja mahdollistaa siten uusia käsityksiä itsestä ja omasta kykeneväisyydestä. Se puolestaan avartaa tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Loma tarjoaa merkityksellisyyden kokemuksen myötä erilaisia toimijuuksia kuin arki. Merkityksellisyyden kokemusta vahvistaa jo tieto siitä, että on tullut valituksi lomalle. Tuleva lomailija saa tuntea tulleen kuulluksi. Kuulluksi tuleminen lisää lomalaisen itseluottamusta ja arvostusta itseään kohtaan. Lisääntynyt usko omaan kyvykkyyteen avartaa tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Lomaympäristössä voi liittyä osaksi lomailevien perheiden joukkoa, saada perspektiiviä omaan elämäänsä ja vertaistukea samassa elämäntilanteessa olevilta. Perspektiivi ja vertaistuki lisäävät yhdenvertaisuuden kokemusta ja yhteenkuuluvuutta yhteiskunnassa.

Arjesta poikkeava ympäristö ja voimavarojen vahvistuminen lomalla helpottavat etäisyyden ottamista arjessa mahdollisesti koettuihin, kielteisiin mielikuviin omasta itsestään. Osallistuja nähdään lomalle rentoutumaan tulevana asiakkaana eikä heikossa taloudellisessa tilanteessa olevana ihmisenä. Viiden vuorokauden mittainen yhtäjaksoinen loma irrottaa arjesta. Arjesta poikkeava toimijuus vaikuttaa myönteisesti osallistujaan. Parhaimmillaan se lisää voimavaroja, ja siten myös pystyvyyden tunnetta ja kykyä vaikuttaa oman elämänsä kulkuun.

Tuettujen lomien vaikutuksia tarkastelleen tutkimuksen mukaan lomalla olleiden osallisuuden kokemus oli vahvistunut. Kokemuksia osallisuudesta selvitettiin kyselyssä kymmenestä väitteestä koostuvalla osallisuusindikaattorilla. Väittämät kuvaavat vastaajan merkityksellisyyden kokemusta, sosiaalisia kontakteja ja niiden laatua, toimijauskomuksia ja

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

luottamusta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella Likert-asteikolla, missä määrin he ovat väittämien kanssa samaa mieltä. Kullekin väittämän vastausvaihtoehdolle annetaan 1 - 5 pistettä (1 piste täysin eri mieltä – 5 pistettä täysin samaa mieltä). Osallisuusindikaattori lasketaan summamuuttujana kymmenen väittämän pisteistä. Osallisuusindikaattorin on kehittänyt tietoteoreettiseen perustaan nojaten Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke - Sokra. [Ks.osallisuusindikaattori \(Thl.fi\)](#)

Lomalla olleiden osallisuuden pisteiden keskiarvo oli neljä kuukautta loman jälkeen neljä pistettä korkeampi kuin ennen lomaa. Neljän pisteen kohennus 229 vastaajan keskiarvon kohdalla voidaan tulkita merkittävänä positiivisena muutoksena.

Osallisuusindikaattorin osallisuusväittämiin myönteisesti vastanneiden määrä oli kohonnut kaikkien väittämien kohdalla. Toimijauskomusta kuvaaviin väittämiin myönteisesti vastanneiden osuus kasvoi eniten. ”Saan myönteistä palautetta tekemisistäni” väitteeseen valitsi myönteisen vaihtoehdon loman jälkeen 36 prosenttia enemmän vastaajia kuin ennen lomaa. ”Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita” väitteeseen tuli loman jälkeen 23 prosenttia enemmän myönteisiä vastauksia. Myös ”Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun” väitteeseen oli vastannut myönteisesti huomattavasti enemmän (15 %) vastaajia loman jälkeen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tuetun lomatoiminnan ovat käynnistäneet kansalaisjärjestöt. Loma ymmärrettiin pitkään vapaudeksi työstä ja loman kuuluvan siten ainoastaan työssäkäyville. Lomia organisoimaan perustettu Lomaliitto sen sijaan piti keskustelua yllä lomaoikeudesta myös palkkatyön ulkopuolella oleville kuten kotiäideille. Tuetun lomatoiminnan alkuvaiheessa toiminnan tarkoituksena oli lisätä perheenäitien virkistäytymismahdollisuuksia.

Nykyään tuettuja lomiam järjestetään lapsiperheille, työkäisille, ikääntyneille sekä erityisryhmille. Tuettujen lomien järjestämisestä vastaa viisi lomajärjestöä: Solaris-lomat ry, Hyvinvointilomat ry, Maaseudun terveys- ja lomahuolto ry, Nasy- Naiset yhdessä ry, Svenska Semesterförbundet. Tavoitteena on parantaa ihmisten osallisuutta yhteiskuntaan, luoda ihanteellinen ympäristö vertaistukeen ja lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa. Lomatoiminnan ytimessä on ajatus siitä, että loma kuuluu kaikille tulotasosta riippumatta. Lomatoiminta tunnustaa siten kaikkien ihmisten, myös kaikkein vaikeimmassa tilanteissa elävien ihmisten arvon.

Yleisen elintason nousun, vapaa-ajan kulutuksen kasvun ja matkailun myötä mahdollisuus lomaan jakaa ihmisiä tulotason mukaan. Heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat eivät pääse osallisiksi lomakokemuksista ja loman hyvinvointivaikutuksista. Lapsilla, mutta myös

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

aikuisilla, toisten lomakertomukset herättävät tunteen ulkopuolisuudesta. Mahdollisuus lomaan on siten yhdenvertaisuuden kokemuksen lähde.

Yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta tässä toimintamallissa on tärkeää se, että osallistuja pääsee ottamaan osaa lomailuun samoissa lomakohteissa kuin heitä paremmin toimeentulevat. Toimintamallin käyttöönottoa voi suositella kaikkeen toimintaan, jossa tavoitteena on edistää osallistujien kokemusta yhdenvertaisesta kansalaisuudesta ja osallisuudesta yhteiskuntaan.

Tuetuille lomille on tarvetta. Loman saaneista lähes 90 prosenttia ilmoittaa, että ilman lomatukea olisi viettänyt lomansa kotona. Lomajärjestö Solaris-lomat ry:n mukaan erityisesti lomahakemukset lapsiperhelomille ovat lisääntyneet. Vuonna 2019 loman sai 34 prosenttia hakijoista. Lapsiperhelomien osalta valintaprosentti oli vielä huomattavasti pienempi.

Tuettujen lomien vaikutuksia tarkastelleen tutkimuksen mukaan loman hyvinvointivaikutukset näkyvät lomalaisten koetussa terveydessä, koetussa elämänlaadussa sekä yksinäisyyden kokemuksissa vielä neljä kuukautta loman jälkeenkin. Loman jälkeen terveytensä keskitasoiseksi tai sitä heikommaksi kokevien osuus oli 21 prosenttia vähemmän kuin ennen lomaa. Elämänlaatunsa keskitasoiseksi tai sitä heikommaksi kokevien osuus oli 14 prosenttia vähemmän kuin ennen lomaa. Yksinäisyyttä usein tai jatkuvasti kokevien osuus oli vähentynyt 23 prosenttia.

Jotta tuettu lomatoiminta tavoittaisi jatkossa entistäkin paremmin oikean kohderyhmän, tulisi tuetuista lomista tiedottamista lisätä.

Lopuksi

Tuettujen lomien todennetut hyvinvointivaikutukset osoittavat, kuinka tärkeää on, että heikossa taloudellisessa asemassa oleville on tarjolla palveluita, joissa heidät nähdään samalla tavalla kuin muutkin ihmiset ja paikkoja, joissa he voivat irtautua palvelujärjestelmän tuottamista rooleista. Palvelujärjestelmän rooleja ovat esimerkiksi työtön, työkyvyttömyyseläkeläinen tai sosiaalihuollon asiakas. Lomatoiminnan esimerkkiä mallintaen sosiaalityön käytäntöihin voitaisiin ottaa asiakkaille entistä enemmän mahdollisuuksia yhdenvertaisille kokemuksille yhdessä muiden kanssa tulotasosta riippumatta. Tällaiset kokemukset vähentävät tehdyn lomatutkimuksen mukaan huonommuuden kokemuksia, ja sen vuoksi lisäävät mielen hyvinvointia kestäväällä tavalla.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Tuetusta vapaaehtoistoiminnasta taitoja ja uskoa tulevaan

Tuetussa vapaaehtoistoiminnassa tukea tarvitsevat pääsevät vapaaehtoistomijoiksi yksilöllisen tuen ja tiiviin verkostoyhteistyön avulla. Vapaaehtoistoiminnan paikka valikoituu vapaaehtoisen toiveiden perusteella, ja siihen hakeutuminen tapahtuu tuetusti.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä:

Tuettu vapaaehtoistoiminta Lahdessa. Lahden Diakonialaitos, 1.3.2018 – 31.5.2020. Malli on arvioitu² osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Anne-Maria Karjalainen, anne-maria.karjalainen@dila.fi
Mari Brunou, Lahden Diakonialaitos, mari.brunou@dila.fi

Mallin kuvaus

Tuettu vapaaehtoistoiminta on tarkoitettu ihmisille, jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta vapaaehtoistoimintaan hakeutumisessa ja vapaaehtoisena toimimisessa. Vapaaehtoistoiminta on osa tulevaisuuspolun rakentamista kohti koulutusta tai työelämää tilanteessa, jossa työelämän tai koulutuksen vaatimia resursseja ei vielä ole. Tuettu vapaaehtoistoiminta pohjaa yksilötyöhön, jossa ihminen pohtii hanketyöntekijän kanssa unelmiaan, osaamistaan ja tavoitteitaan löytääkseen itseään kiinnostavan vapaaehtoistoiminnan. Hanketyöntekijä tutustuttaa vapaaehtoisen vapaaehtoistoimintaan. Hän huolehtii, että henkilö pääsee alkuun toiminnassaan. Avun kohteena olemisen sijaan

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ihminen pääsee vapaaehtoistoiminnassa toimimaan tasavertaisena muiden kanssa sekä osaksi vapaaehtoistojien yhteisöä.

Toiveiden kartoittamisesta mielekkääseen vapaaehtoistointaan

Toimintaan ohjataan joko hankkeen yhteistyöverkostoista, kuten kaupungin nuorisopalveluista, TE-toimistosta ja oppilaitoksista, tai mukaan voi tulla itsenäisesti. Yksilötapaamisissa on riittävästi aikaa, jotta luottamus ehtii syntyä. Yksilötapaamisten määrä riippuu tuen tarpeesta. Ensimmäisessä tapaamisessa hanketyöntekijä ja osallistuja tutustuvat toisiinsa vapaamuotoisesti ja kartoittavat minkälaisia mahdollisuuksia hanke tarjoaa osallistujalle. Tapaamisessa on yleensä mukana joku osallistujalle läheinen henkilö. Toisella tapaamiskerralla osallistuja pohtii vahvuuksiaan, osaamistaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Osallistuja saa kertoa, mitä hän haluaisi oppia ja millaisia taitoja kehittää. Apuna voi käyttää kuvakortteja tai hanketyöntekijä voi eritellä toiveita, jotta ne hahmottuisivat helpommin. Tavoitteet ohjaavat osallistujaa löytämään itseään kiinnostavan vapaaehtoistoinnin paikan hanketyöntekijän tukemana.

Vapaaehtoistoinnin paikkaan kiinnittyminen

Kun sopiva paikka toimia vapaaehtoisena on löytynyt, osallistuja menee tutustumiskäynnille yhdessä hanketyöntekijän kanssa. Tässä hankkeessa sopiva paikka löytyi useimmiten Päijät-Hämeen vapaaehtoistoinnin verkostosta, johon kuuluu yli 40 toimijaa julkiselta puolelta, seurakunnista ja järjestöistä. Vapaaehtoiseksi on hakeuduttu myös muualle. Esimerkiksi yksityinen vanhainkoti ja paikallinen liikuntaseura ovat tarjonneet vapaaehtoistointia. Osallistajat voivat kokeilla vapaaehtoistointia eri paikoissa. Kesto ja tehtävät määrittyvät yksilöllisesti riippuen vapaaehtoistointia tarjoavan tahon mahdollisuuksista ja osallistujan omista voimavaroista. Vapaaehtoiset pääsevät osaksi vapaaehtoisten yhteisöä ja vapaaehtoisille suunnattuja koulutuksia ja virkistysmahdollisuuksia.

Tuki vapaaehtoistointaan siirtymisessä ja sen aikana

Tutustumiskäynnin jälkeen vapaaehtoinen osallistuu joko itsenäisesti tai tuettuna vapaaehtoistointaan. Paikalla on mentori, joka tukee vapaaehtoistoinnassa tarpeen mukaan. Mentori auttaa toiminnan aloittamisessa, vapaaehtoistehtävien tekemisessä ja ympäristöön sekä muihin vapaaehtoisiiin tutustumisessa. Hankkeen työntekijä on yhteydessä vapaaehtoiseen sekä tutustumiskäynnin että muutaman toimintakerran jälkeen kyselläkseen miten vapaaehtoistointi on alkanut sujua. Hanketyöntekijä sopii tarvittaessa tapaamisen vapaaehtoisen kanssa. Hänen tukensa varmistaa sen, että vapaaehtoinen pystyy kertomaan

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kokemuksistaan luottamuksellisesti ja tarvittaessa vaihtamaan vapaaehtoistoiminnan paikkaa.

Kohderyhmä ja tarve toiminnalle

Lahden Diakonialaitos oli toiminnassaan havainnut, että monet haluaisivat toimia vapaaehtoisena tai hyötyisivät sen kaltaisesta toiminnasta tulevaisuutta ajatellen, mutta tarvitsevat siihen tukea. Kansalaisareenan julkaisussa *Tuettu vapaaehtoistoiminta (2017)* käsitettä ja toimintaa esiteltiin ensimmäistä kertaa laajemmin Suomessa. Tuettu vapaaehtoistoiminta on tarkoitettu työelämän ulkopuolella oleville henkilöille, joilla on halu ja motivaatio mennä elämässä eteenpäin. Kohderyhmään kuuluu esimerkiksi maahanmuuttajia, kehitysvammaisia henkilöitä, mielenterveyskuntoutujia, pitkäaikaistyöttömiä ja nuoria, jotka vielä etsivät suuntaa elämälleen.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Tuetun vapaaehtoistoiminnan tavoitteena on tukea tulevaisuuspolkuja. Toiminta on kaikille avointa, ja siihen osallistutaan omasta tahdosta. Yksilöllinen tuki ja vapaaehtoistoimintaan saattaminen madaltavat heidän kynnystään hakeutua vapaaehtoistoimintaan, jotka tarvitsevat tukea osallistumiseensa.

Riittävän ajan varaaminen vaikuttaa niin, että ihminen kokee tulevansa kunnolla kohdatuksi. Ihmisen kohtaaminen kunnioittavasti ja kategorisoimatta on tärkeää, jotta hän voi pohtia toiveitaan mahdollisimman avoimesti. Omien toiveiden pohtiminen joko sanallisesti, kuvakorttien avulla tai pienempiin osiin eriteltyinä edesauttaa itselle mieluisan toimintamuodon löytymistä. Lisäksi oman tulevaisuuden tarkempi suunnittelu mahdollistuu.

Tuetussa vapaaehtoistoiminnassa saa etsiä rauhassa itseään kiinnostavaa vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoinen saa kokeilla toimintaa eri paikoissa, eikä sitoutumista tiettyyn paikkaan vaadita. Vapaaehtoinen saa valita tehtävistä mieluisimmat sekä määritellä siihen käyttämänsä ajan. Hanketyöntekijän ja vapaaehtoistoiminnan paikan mentorin tai muun kokeneen henkilön tuki tuo turvaa ja helpottaa vaikeidenkin kokemusten tuomista esiin.

Vapaaehtoiset kertovat toiminnan antaneen heille iloa, rohkeutta, varmuutta ja uusia taitoja. Toiminta on tuonut elämään merkityksellisyyttä ja sisältöä. Parhaimmillaan elämään on löytynyt uusi rytmi. Avun kohteena olemisen sijaan ihmisestä tulee tasavertainen toimija muiden joukossa ja hän pääsee osaksi vapaaehtoisten yhteisöä, koulutuksia ja

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

virikistymahdollisuuksia. Se vahvistaa kuulumisen kokemuksia sekä luo yhteyksiä eri ihmisryhmien välille.

Vapaaehtoistoimintaa tarjoaville tahoille tuetun vapaaehtoistoiminnan malli on tuonut uusia vapaaehtoistoiminnan muotoja ja tehtäviä. Vapaaehtoistoimijoiden keskuudessa hyvät kokemukset ovat puolestaan vähentäneet ennakkoluuloja tukea tarvitsevista henkilöistä vapaaehtoistoimijoina.

Suurin osa osallistuneista on suunnannut vapaaehtoistoiminnan siivittämänä esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen, työhön, työkokeiluun, ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen tai maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tuetun vapaaehtoistoiminnan haasteena ovat olleet kohderyhmän moninaisuus ja erilaiset tuen tarpeet. Työelämä- ja koulutuspolkuja tavoittelevassa hankkeessa ei pystytty tukemaan riittävästi ihmisiä, joille työelämään tai koulutukseen siirtyminen ei ollut realistinen tavoite. Tähän tarpeeseen vastaa Lahden Diakonialaitoksen STEA-rahoitteinen, Tukea vapaaehtoisuuteen -hanke (2018–2021).

Tuettu vapaaehtoisuus on uusi toimintamuoto Päijät-Hämeessä. Verkostotyö kaupungin, alueen työllisyyspalveluiden ja oppilaitosten välillä on ollut tiivistä ja toimivaa. Yhteistyö nuorten kanssa toimivien tahojen kanssa mahdollistaa kohderyhmän tavoittamisen, mikä oli aluksi haastavaa. Toiminta ja sen rooli tulevaisuuspolun rakentamisessa on kiinnostanut etenkin erityisryhmien kanssa työskenteleviä ammattilaisia.

Toiminnan voisi sijoittaa useaan paikkaan. Se voisi jatkua joko Lahden Diakonialaitoksessa tai Päijät-Hämeen vapaaehtoistyön verkostossa, jossa se tosin vaatisi lisäresursseja vapaaehtoistoiminnan koordinaattorin lisäksi. Toimintaa voisi koordinoida myös kaupungeissa siten, että vapaaehtoistyön työntekijällä tai koordinaattorilla olisi työparina toinen työntekijä, joka vastaisi tuetusta vapaaehtoistoiminnasta. Mallin toteutus edellyttää tiivistä verkostoyhteistyötä, jotta toimintaan tuleminen ja vapaaehtoistoiminnan paikkojen löytäminen on sujuvaa.

Tukea tarvitsevilla vapaaehtoisilla on tarpeita, joihin vastaamiseksi olisi kehitettävä uudenlaisia tapoja tukea heitä. Uusia muotoja tukea vapaaehtoista täytyy kehittää erityisesti siitä näkökulmasta, miten tuettu vapaaehtoistoiminta voi vahvistaa tulevaisuuspolkuja ja osallisuutta. Verkostoyhteistyön kehittämiseen voisi myös käyttää lisää aikaa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Lopuksi

Tuettu vapaaehtoistoiminta Lahdessa -hanke päättyy toukokuussa 2020. Alueella toiminta ja verkostot on koettu tärkeiksi. Hankkeen toiminta vastaa tarpeeseen kehittää konkreettisempia tuetun vapaaehtoistoiminnan muotoja. Tuetun vapaaehtoistoiminnan käsitettä ja toimintaa esiteltiin ensimmäisen kerran Kansalaisareenan julkaisussa (2017).

SAMANKALTAISTA TOIMINTAA ON KEHITETTY MYÖS

Jeesaan – Nuori vapaaehtoistoiminnassa -hankkeessa (STEA 2017–2019) kehitetty Jeesaan-korttipeli, jossa opitaan vapaaehtoistoiminnan periaatteita ja mahdollisuuksia. Sen avulla löydetään itselle sopivia vapaaehtoistoiminnan muotoja, mikä madaltaa kynnystä toimia vapaaehtoisena. Pelissä vapaaehtoistoiminnan keskeisiä asioita käydään läpi kysymys- ja tehtäväkorttien avulla, mikä auttaa pelaajia tunnistamaan ja sanoittamaan omaa osaamistaan. Pelin keskeinen viesti on se, että oikein tuettuna vapaaehtoistoiminta sopii kaikille. Heikoimmassa asemassa olevien lisäksi tarvetta tuelle on myös puolella niistä aikuisista ja kolmasosalla nuorista, jotka eivät osallistu vapaaehtoistoimintaan. He voisivat osallistua, jos joku pyytäisi heitä mukaan ja sopiva tehtävä löytyisi.

Pelissä opitaan vapaaehtoistoiminnan periaatteita. Periaatteiden tunteminen on tärkeää, jotta vapaaehtoisen, autettavan ja vapaaehtoistoiminnan tarjoajan oikeudet toteutuvat. Osallistujan ymmärrys vapaaehtoistoiminnasta ja sen merkityksestä kasvaa, mikä auttaa häntä hahmottamaan osaamistaan, paikkaansa ja merkitystään osana vapaaehtoistoiminnan kenttää. Vapaaehtoistoiminta opitaan näkemään osana demokraattisen yhteiskunnan toimintaa, jossa voi olla aktiivinen kansalainen omasta elämäntilanteestaan riippumatta. Pelaajat kilpailevat toisiaan vastaan, mutta tärkeää on myös yhdessä oppiminen, toisten auttaminen ja ryhmän tuki.

Pelitalanteessa ohjaaja fasilitoi pelin etenemistä ja kartoittaa alueen vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia etukäteen (esimerkiksi hiiop.fi). Ohjaaja voi toimia myös kutsujana, koska mukaan pyytäminen madaltaa kynnystä osallistua vapaaehtoistoimintaan. Ohjaus on tärkeää etenkin erityisryhmiin kuuluville osallistujille. Peliä voidaan käyttää myös vapaaehtoisten koulutuksiin ja perehdyttämiseen.

Peli on kehitetty toisen asteen oppilaitosten tarpeiden pohjalta, mutta sitä voidaan soveltaa erilaisille ryhmille. Peliä on pelattu esimerkiksi Tikkurilan lukiossa, Vantaan ammattioppilaitos Varian eri toimipisteissä sekä Rinnekodissa kehitysvammaisten päivätoiminnassa. Pelistä työstetään parhaillaan kuvitettua versiota, joka soveltuu laajemmin eri kohderyhmille.

Kansalaisareena ry:n Jeesaan – Nuori vapaaehtoistoiminnassa -hanke.

<http://www.kansalaisareena.fi/jeesaan/>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Pro Lapinlahti mielenterveysseura ry:n We Pop-Up -hankkeessa (STEA 2017–2019) kehitettiin tuettua polkua vapaaehtoistoimintaan. Hanke tarjosi säännöllistä ja avointa ryhmätoimintaa, josta osallistuja pystyi halutessaan etenemään tuettuun vapaaehtoistoimintaan tai ryhmän apuohjaajaksi. Jokainen sai edetä omaa tahtiaan ja valita itselleen sopivan tavan osallistua. Toiminnalla tavoitettiin parhaiten mielenterveys- ja päihdekuntoutujia, työttömiä ja eläkeläisiä. Toiminta jatkuu Lapinlahden Lähteellä.

Matalan kynnyksen säännöllisissä, ohjatuissa ryhmissä osallistuja tapaa muita ihmisiä. Maksuton toiminta on osallistujien ja henkilökunnan yhdessä kehittämää. Työntekijä huolehtii turvallisesta ilmapiiristä ja pyrkii löytämään jokaiselle kiinnostavaa tekemistä. Useita eri kohderyhmiä tavoittavassa toiminnassa on mahdollista identifioida itsensä haluamallaan tavalla, ja siten löytää itsestään uusia taitoja ja vahvuuksia. Hankkeen aikana puolet osallistujista raportoi kokeneensa, että toiminta vähensi heidän yksinäisyyden tunnettaan.

Jos osallistuja kokee tulevansa kuulluksi ja arvostetuksi, sekä kokee saavansa iloa, voimavaroja, tukea tai muuta positiivista yhteisestä toiminnasta muiden ihmisten kanssa, halu antaa vastavuoroisesti muille positiivisia kokemuksia voi herätä. Osallistuja voi edetä tuetun vapaaehtoistyön tehtäviin, esimerkiksi toteuttamaan matalan kynnyksen tapahtumia ja projekteja. Jos työryhmissä vaaditut ryhmätyötaidot tuntuvat haastavilta, hän voi toimia vapaaehtoisena ryhmänohjaajana työntekijän tuella. Ohjausvastuu räätälöidään osallistujan voimavarojen mukaan.

Pro Lapinlahti mielenterveysseura ry:n We Pop-Up -hanke.

<https://lapinlahdenlahde.fi/palvelut/we-pop-up/>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Tukiringin avulla oma ääni kuuluviin

Läheisistä ja ammattilaisista muodostuva ryhmä auttaa tukea tarvitsevaa henkilöä viestimään toiveistaan ja ajatuksistaan omaan elämäänsä liittyen. Tukea tarvitsevan ääni pääsee paremmin kuuluviin, ja läheisten ja ammattilaisten ymmärrys hänen tilanteestaan paranee.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	5
Yhteenveto.....	6

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

-kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Silta omannäköiseen elämään & Sopiva – henkilökohtaisen budjetoinnin hanke, Uusimaa, Kanta- ja Päijät-Häme, Etelä- ja Pohjois-Savo, Eteva ja Vaalijalan kuntayhtymä (STM 2020–2021).

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Sanna Rantala, Eteva, sanna.rantala@eteva.fi. Heidi Laurila, Vaalijalan kuntayhtymä, heidi.laurila@vaalijala.fi.

Mallin kuvaus

Tukirinki vahvistaa paljon tukea tarvitsevien henkilöiden mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja tehdä sitä koskevia päätöksiä. Tuettavan henkilön ympärille muodostettava vapaaehtoinen ryhmä voi koostua niin perheenjäsenistä, tuttavista kuin ammattilaisistakin.

Toiminnalle on tarvetta, sillä erityisesti paljon tukea tarvitsevien henkilöiden ääni jää usein kuulumattomiin jopa heidän omaa elämäänsä koskevissa asioissa.

Toimintaympäristö

Toimintaa on kehitetty henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhankkeissa yhteistyössä vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Toimintaa voidaan kuitenkin soveltaa laajemminkin sosiaali- ja terveyspalveluissa pitkäkestoisissa asiakassuhteissa. Kuka tahansa tuettavan ihmisen verkostosta voi kutsua tukiringin koolle pohtimaan jotain ajankohtaista asiaa. Sosiaalisen tuen toimintatapana tukirinki ei kuitenkaan korvaa palveluja tai vastaa tukea tarvitsevan hoidosta. Myös apu ja tuki tuettavan henkilön lähityöntekijöille / omaisille rajautuu toiminnan ulkopuolelle.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamalli on suunnattu niin tukea tarvitseville henkilöille, heidän läheisilleen kuin ammattilaisillekin. Toiminnasta hyötyvät sellaiset henkilöt, jotka tarvitsevat tukea elämänsä suunnitteluun ja päätösten tekemiseen ja joiden ääni on vaarassa jäädä kuulumattomiin ilman tukea. Tällaisia henkilöryhmiä ovat esimerkiksi kehitysvammaiset, ikäihmiset ja mielenterveyskuntoutujat. Silta omannäköiseen elämään - ja Sopiva -hankkeissa kohderyhminä ovat olleet vaikeasti kehitysvammaiset ihmiset. Mitä vaikeampi henkilön on kertoa ajatuksistaan ja toiveistaan, sitä enemmän hän hyötyy tukiringistä ympärillään. Tukirinki tuo parhaimmillaan elämään myös siitä puuttuvia sosiaalisia suhteita. Etenkin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat tukea sosiaalisten suhteiden muodostamiseen ja ylläpitämiseen.

Kohderyhmiin lukeutuvat myös läheiset ja ammattilaiset. Ammattilaisiin lukeutuvat kaikki ne, jotka työskentelevät asiakkaan kanssa ja ovat hänelle tärkeitä ihmisiä. Heitä voivat olla esimerkiksi asumisyksikön vastuutyöntekijä, henkilökohtainen avustaja, kuntouttaja, taksinkuljettaja sekä oma sosiaalityöntekijä.

Toimivuuden ja käyttöönnoton ehdot

Tukiringin muodostaminen

Tuettavan henkilön ympärille kootaan vapaaehtois pohjalta toimiva 1–10 henkilön ryhmä. Aloitteen voi tehdä henkilö itse, mutta sen voi tehdä myös läheinen tai joku muu henkilön hyvin tunteva yhdessä hänen kanssaan. Tukiringin muodostamisessa apuna voidaan käyttää esimerkiksi valokuvia, kommunikointikuvia sekä verkostokarttaa tai lähi-ihmisten haastatteluja. Parhaassa tapauksessa tukiringissä ovat edustettuina läheiset sekä ammattilaiset. Tukiringin kokoonpano voi vaihdella tapaamisen teeman mukaan niin, että joku tukija on mukana pelkästään tiettyyn teemaan liittyvissä asioissa.

Tukiringin tapaamiset

Tukiringin tavoitteet määräytyvät aina yksilöllisesti tuettavan henkilön tarpeiden mukaan. Näin ollen tapaamiskertojen määrä, käytetyt menetelmät ja teemat vaihtelevat. Tapaamisia voi olla esimerkiksi neljä. Ensimmäisessä muodostetaan tukirinki. Toisessa tapaamisessa valittu tukirinki on koolla. Tapaamisessa perehdytään tukipiirin toimintaan ja periaatteisiin sekä tutustutaan tuettavan henkilön voimavaroihin ja positiivisiin luonteenpiirteisiin. Kolmas tapaaminen keskittyy henkilön toiveiden ja unelmien kartoittamiseen. Lisäksi keskustellaan siitä, kaipaako hän muutoksia päiväaikaan toimintaansa. Neljännessä tapaamisessa arvioidaan tukiringin toimintaa esimerkiksi siitä näkökulmasta, miten se soveltui tuettavan henkilön asioiden käsittelyyn. Vaikka tapaamisilla on omat teemansa, ne ovat vapaamuotoisia ja niissä kahvitellaan aina tapaamisen loppuun. Tapaamiset kestävät noin 1–2 tuntia ja tapaamispaikkana on tuettavan henkilön koti tai muu rauhallinen paikka. Tukiringin vaikuttavuuteen liittyy myös se, mitä tapahtuu henkilön arjessa tukirinkitapaamisten välillä. Jokaisen tapaamisen alussa on hyvä puhua siitä, mitä tapaamisten välillä on tapahtunut.

Fasilitaattori huolehtii tukiringin toiminnasta

Tukiringissä on hyvä sopia siitä, kuka toimii sen vastuuhenkilönä. Fasilitaattori voi olla joko tuettava henkilö itse, joku tukiringin jäsenistä tai sen ulkopuolinen henkilö. Fasilitaattori kutsuu tukiringin koolle, ylläpitää keskustelua, kirjaa muistiinpanot sekä varmistaa, että asiakkaan ääni varmasti kuuluu. Hän myös huolehtii siitä, että kaikki tukiringin jäsenet

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

pääsevät kertomaan näkemyksensä ja että ne otetaan tasapainoisesti huomioon. Fasilitaattori vetää myös arviointia.

Tukiringissä asiakkaan ääni nousee kuuluviin ja hän pääsee osaksi sosiaalisia verkostoja
Tukiringissä asetetut tavoitteet muotoutuvat yksilöllisesti ja keskiössä ovat aina tuettavan henkilön tarpeet ja toiveet. Toiminnassa voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä, kuten voimavarakortteja sekä tärkeitä asioita ja mieltymyksiä kartoittavaa Elämän puu -julistetta. Tutuista ihmisistä muodostuva verkosto helpottaa tuettavan henkilön viestien tulkitsemista. Väärinymmärrysten riski pienenee silloin kun ympärillä on tuttuja ja tarkentavia kysymyksiä on luontevaa kysyä. Yhteisessä keskustelussa ammattilaisten ja läheisten käsitys tuettavasta henkilöstä rikastuu. Läheiset saavat esimerkiksi tietoa siitä, mitä tuettava henkilö tekee vapaa-ajallaan. Vaikka tukiringin keskeinen tavoite liittyy tuetun päätöksenteon vahvistamiseen, pääsy mukaan itselle tärkeistä ihmisistä koostuviin sosiaalisiin verkostoihin on myös tärkeää.

Tukiringissä tuettavilla henkilöillä on monia keinoja ilmaista ajatuksiaan ja mielipiteitään, kuten kuvakommunikointi, valokuvakortit tukirinkiläisten tutustumisessa sekä Pesäpuu ry:n kehittämät voimavarakortit. Olemuskielisyys eli elein ja ilmein kommunikointi tukee myös tuettavan henkilön ajatusten esiin nousemista.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Tukiringissä tuettava henkilö on keskiössä, joten häneen ja hänen ajatuksiinsa suhtaudutaan kunnioittaen. Koska tukirinki on ihmissuhdeverkosto, tuettava henkilö pääsee vuorovaikutukseen tukijoidensa kanssa. Tuettava henkilö voi toimia myös tukiringin fasilitaattorina, jolloin hän pääsee vaikuttamaan tukiringin toimintaan vielä enemmän.

Tukiringin tavoitteena on tukea henkilöä ilmaisemaan omia toiveitaan ja tukea häntä itsemääräämisoikeuden toteuttamisessa. Säännölliset ja teemoitellut vapaamuotoiset tapaamiset varmistavat tuelle riittävän ajan. Tukirinki koostuu useammasta tukijasta, mikä estää tilanteet, joissa yksittäinen henkilö vaikuttaisi liiaksi tuettavaan henkilöön. Tukirinkejä on ollut erimuotoisia, joko pelkästään ammattilaisista koostuvia tai sekä ammattilaisista että läheisistä koostuvia. Tukiringin muodostamisen edellytyksenä ei ole tuettavan henkilön omat sosiaaliset verkostot.

Vaikka tukirinki on tuetulle henkilölle väline saada päätöksiä omiin asioihinsa, toiminta on kuitenkin myös vapaamuotoista. Sekä tuettava henkilö, että tukijat voivat irrottautua hetkeksi

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

arjesta esimerkiksi kahvittelemisen aikana. Tapaamisten aikana pääsee myös nauttimaan paikallisen yhteisöllisyyden hyvistä puolista olemalla toisten ihmisten seurassa. Sopiva-hankkeessa havaittiin, että tapaamisissa koettiin paljon liikutusta, iloa, naurua ja ikävää. Tuettavat henkilöt pitivät tärkeänä sitä, että saivat tavata itselleen tärkeitä henkilöitä ja saivat heiltä huomiota.

Tukirinki vahvistaa myös tukijoiden välistä yhteistyötä. Sopiva-hankkeessa kerätyn tiedon perusteella perhe ja ystävät kokivat tullessa kuulluiksi ja saavansa päivittyntä tietoa läheisensä tilanteesta. Vuorovaikutus tuettavan henkilön läheisten ihmisten kesken mahdollistaa tiedon siirtymisen, mikä auttaa ymmärtämään paremmin tuettavan henkilön muuttunutta elämäntilannetta ja uudenlaisia toiveita. Yhteisen keskustelun myötä myös ammattilaiset voivat ymmärtää paremmin tuettavan henkilön tilannetta ja alkaa nähdä asiakkaan kyvyn tehdä elämäänsä koskevia päätöksiä suurempana.

Tavoite on tukea henkilöä hänen toiveidensa esiin nostamisessa sekä omiin asioihinsa vaikuttamisessa. Tukiringin avulla lisätään ymmärrystä siitä, millaisiin asioihin henkilö haluaisi vaikuttaa tai mitä hän haluaisi tehdä. Näihin myös mietitään konkreettisia keinoja.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Erilaisia sovelluksia tukiringeistä löytyy ainakin Kanadasta, Yhdysvalloista, Uudesta-Seelannista, Englannista ja Australiasta. Maista kertynyttä tutkimustietoa on hyödynnetty hankkeen toiminnassa. Erilaisia tukirinkimalleja on olemassa ainakin kolme. Ensimmäisessä mallissa mukana on pääosin läheisiä, toisessa mallissa läheisiä ja ammattilaisia ja kolmannessa mallissa pääosin ammattilaisia.

Tutkimusten mukaan tukiringeillä on monenlaisia osallisuutta edistäviä vaikutuksia. Niiden on muun muassa todettu vahvistavan tuettavan henkilön osallistumista sekä tarjoavan yhteisöllisyyttä ja hauskanpitoa. Myös myönteisiä vaikutuksia läheisten ymmärryksen lisääntymiseen on havaittu. Parhaiten tuettavaa henkilöä ovat pystyneet vahvistamaan läheiset ihmiset sekä sellaiset tukijat, jotka ovat suhtautuneet tuettavan henkilön päätöksenteko- ja kommunikointikykyyn myönteisesti.

Toiminta edustaa uudenlaista toimintaa Suomessa. Toiminnalle on kysyntää, sillä vuoden 2019 hallitusohjelmaan on kirjattu tavoitteeksi luoda henkilökohtaisen budjetoinnin Suomen malli. Tuetun päätöksenteon vahvistaminen liittyy myös valmisteilla olevaan vammaislainsäädännön uudistamiseen. Toiminta on saanut myönteisen vastaanoton, kun sitä on esitelty erilaisissa tilaisuuksissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan vaikuttavuuden arvioinnissa on käytetty havainnointia ja palautekeskustelua. Toiminnassa on havaittu myös haasteita. Koska tuettavilla henkilöillä on usein vaikeuksia kommunikoinnissa, toiveiden ja mieltymysten oikea tulkinta voi olla haastavaa. Vaikeissa asioissa tai kysymyksissä riskinä ovat myös mahdolliset erimielisyydet tukijoiden välillä.

Eteva jatkaa tukirinkien toteuttamista, kehittämistä sekä niistä tiedottamista. Eteva levittää tietoa toimintamallista ja sen toimivista käytänteistä tuleville hyvinvointialueille, jotta toiminta otettaisiin käyttöön eri alueilla.

Yhteenveto

Silta omannäköiseen elämään -hanke sekä Sopiva – henkilökohtaisen budjetoinnin hanke päättyivät vuonna 2021. Toteuttajat jatkavat tukirinki-toimintaa sekä sen kehittämistä. Toimintaa pyritään juurruttamaan hyvinvointialueille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Työkykyisen pitkäaikaistyöttömän valmennuskuukausi

Valmennuskuukausi ohjaa tavoitteelliseen työskentelyyn työpaikan löytymiseksi. Ryhmävalmennus tukee muutoksessa ja työkokeilu antaa kontaktin työelämään. Valmennus sopii työkykyisille pitkäaikaistyöttömille.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	2
Toimintaympäristö.....	3
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Vinkit toimintamallin soveltajalle.....	3
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	5
Yhteenveto.....	6

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Alusta-hanke, Hämeenlinna (ESR 1.8.2016–31.7.2019).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Miia Raussi, Linnan kehitys Oy, miia.raussi@linnan.fi

Mallin kuvaus

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toiminnan onnistumisen kannalta ratkaisevaa on helposti lähestyttävä valmentaja. Luottamuksellisen suhteen muodostaminen valmentajaan on kaiken perusta. Valmentajalta odotetaan pedagogista ymmärrystä. Valmentaja vastaa 8–10 hengen ryhmätoiminnasta kuukauden ajan. Valmentajan työparina on työllisyyskoordinaattori, joka tuntee alueen työmahdollisuudet ja etsii osallistujille sopivia työkokeilupaikkoja. Valmentaja on yhteydessä työkokeilupaikkaan työkokeilun aikana ja tarvittaessa auttaa työkokeilun sujumisessa.

Kokemuksia työkokeilusta on mahdollista jakaa päivittäin kokoontuvassa valmennusryhmässä. Työkokeilussa kohdattuihin haasteisiin on siten helpompi saada apua. Kokemusten vaihto erilaisista työkokeilupaikoista laajentaa osallistujan kuvaa työelämästä.

Jokainen osallistuja asettaa itsenäisesti tavoitteen jo ennen valmennukseen alkua. Valmentaja lähettää osallistujille kolme ennakkotehtävää etukäteen. Tavoitteita tarkastellaan valmennuksen edetessä. Vuorovaikutuksessa korostetaan tavoitteellisuutta ja pidetään yllä me-henkeä, valetaan uskoa siihen, että täältä mennään eteenpäin. Mallissa uskotaan, että voimavaralähtöinen puhe vahvistaa osallistujien luottamusta työllistymiseen.

Osallistuja, valmentaja ja TE-asiantuntija kokoontuvat loppukeskusteluun. Valmennusjakson tiedot siirtyvät työllistymissuunnitelmaan ja asiantuntija tai kuntakokeilun työntekijä voi samantien tehdä päätöksiä koskien työkokeilua, palkkatukea tai omaehtoista opiskelua.

Valmennuskuukauden ohjelma:

1. viikko: Kirjataan ylös oma tavoite, tehdään näkyväksi oma osaaminen ja vahvuudet sekä oma persoonallisuus ja temperamentti. Haarukoidaan yhdessä, mitkä erilaiset työtehtävät sopisivat kullekin. Aletaan hakea työpaikkoja.
2. viikko: Etsitään piilotyöpaikkoja.
3. viikko: Käydään työhaastatteluissa, ja tehdään niitä varten harjoitushaastatteluja.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

4. viikko: Vierailaan eri työpaikoilla, tarkastellaan omaa muutosta, havaitaan mitä tunteita muutos herättää. Keskustellaan arvoista ja uskomuksista liittyen omaan osaamiseen ja työelämään.

Valmennuksen toteuttamiseksi tarvitaan viihtyisä ja moderni tila, jossa on käytettävissä tietokoneita.

Toimintaympäristö

Osallistujat saattavat olla pitkiäkin aikoja työpajojen asiakkaita ilman aktiivista työnhakua. Monella pitkään työttömänä olleella on loppunut usko omaan työllistymiseen, ja samalla työnhaku on jäänyt.

Toimintamalli sopii hyvin sijoitettavaksi kunnan omaan toimintaan. Kuntatasolla osallistujien työllistyminen vähentää valtiolle maksettavia korvauksia pitkään työttömänä olleiden kuntaosuuksista. Toimintamallia voidaan soveltaa kaikenlaisissa toimintaympäristöissä, joissa halutaan tukea pitkään työttömänä ollutta pääsemään palkkatyöhön tai opiskelemaan. Mallissa välttämätön yhteistyökumppani on TE-toimisto tai kuntakokeilun toimijat. TE-toimisto mainostaa valmennusta tai tiedottaa siitä infossaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Infon voi järjestää velvoittavana kunhan infossa painotetaan, että valmennukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Valmennuskuukauden kohderyhmänä ovat työkykyiset pitkäaikaistyöttömät. Valmennusmallista ovat hyötäneet pitkään työttömänä olleet, joiden luottamus omaan työllistymiseen on laskenut.

Palkkatyön ulkopuolella oleminen laskee itseluottamusta ja vähentää halua osallistua työnhakuun uusien pettymysten pelossa. Työnhakijan valmennuskuukausi tarjoaa työttömälle välineitä itseluottamuksen palauttamiseen ja luo mielikuvaa itsestään työntekijänä. Valmennus sopii ensisijaisesti työkykyisille pitkäaikaistyöttömille, mutta malli toimii myös työnsaannin esteiden kartoittajana. Valmentaja voi auttaa osallistujaa pääsemään ammatilliseen kuntoutukseen tai työttömien terveystarkastukseen.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Itseluottamusta vahvistava vuorovaikutus

Tämän toiminnan lähtökohtana on usko jokaisen osallistujan työllistymiseen. Ensimmäisestä päivästä lähtien ohjaaja puhuu tähän lähtökohtaan nojautuen kaikille osallistujille. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ohjaaja rohkaisee päivittäin osallistujia soittamaan työpaikkoihin. Ohjaajan puhe on tiedostetusti suunnattu työelämään siirtyville. Tämän

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

toiminnan lähtökohtana on usko, että jokainen osallistuja työllistyy tai pääsee askeleen eteenpäin kohti työelämää.

Valmennuksen ratkaisevin seikka on ohjaajan vuorovaikutus osallistujille. Ohjaaja jättää osallistujalla itselleen paljon tilaa, mutta vuorovaikutus herättää osallistujissa luottamuksen omaan työllistymiseen. Tilan jättäminen mahdollistaa toimijuuden vahvistumisen.

Intensiivinen jakso motivoi

Jokainen osallistuja määrittelee kuukauden aluksi oman tavoitteensa valmennuskuukaudelle. Osallistuja saa koko työkokeilunsa ajan päivittäin osallistua ryhmävalmennukseen, jossa osallistuja saa tukea työnhakuun ja työkokeilussa menestymiseen. Verrattain lyhyt valmennusaika motivoi osallistujia toimimaan täysipainoisesti tavoitteen eteen. Lyhyt aika auttaa fokusoimaan voimavarat työnhakuun.

Ryhmän voiman hyödyntäminen

Ryhmän osallistujan onnistuminen antaa voimaa jokaiselle valmennuskuukauteen osallistuvalla etsiä työpaikkaa. Osallistajat voivat samaistua toistensa tilanteisiin ja siksi yhden osallistujan onnistuminen on koko ryhmän onnistuminen. Ryhmässä rakentuu yhteisöllisyyden kokemus vertaisten kesken.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Valmennuksessa vetäjät tietoisesti keskittyvät toimijuuden vahvistamiseen. Tähän on kaksi keinoa. Ensimmäinen keino on valmennuksen lyhyt kesto. Valmentajien vuorovaikutuksesta osallistujille kuuluu, että valmentajat luottavat jokaisen työllistymiseen kuukaudessa. Ohjaajien vahva luottamus tähän heijastuu osallistujiin ja osallistujien toimijuus alkaa suuntautua kohti työelämää.

Koko malli on rakennettu pitkään työttömänä olleiden kokemusten ja näkemysten pohjalta. Ryhmään otetaan kerrallaan vain 8–10 osallistujaa, jotta valmentajalla olisi aikaa vastata jokaisen osallistujan henkilökohtaisiin toiveisiin valmennuksen suhteen. Valmentaja auttaa osallistujaa huomaamaan omat vahvuutensa ja mielenkiinnon kohteensa.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Ryhmävalmennuksessa jokainen osallistuja saa myös kannustajan roolin. Osallistujan onnistuminen työhaussa on koko ryhmän onnistuminen. Tätä korostetaan ryhmän vuorovaikutuksessa. Ryhmässä saa myös auttaa muita ja vinkata sopivista työpaikoista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Ryhmä jakaa toisilleen itse parhaimpia koetut vinkit työnhakuun. Ryhmän yhteisöllisyyttä vahvistaa yhteinen päämäärä, työn löytäminen.

Valmennuksen ohjelmaan kuuluu väli- ja loppukeskustelut valmentajan ja osallistujan välillä. Keskusteluissa osallistuja saa kertoa ajatuksistaan, miten valmennus voisi parhaiten auttaa häntä omassa elämäntilanteessa.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Ryhmävalmennus tarjoaa jokaiselle osallistujalla merkityksellisen yhteisön. Yhteisön kiinteyttä luo yhteinen tavoite kaikkien osallistujien työllistymisestä. Jokainen ryhmän jäsen tietää alusta alkaen, että työelämään siirtyminen on valmennuksesta seuraava askel. Tässä valmennusryhmässä yhteisyyttä luo voimavarakeskeinen lähestymistapa. Ryhmän jäsenet kehuvat toisiaan kaikista tavoitteeseen tähtäävistä teoista.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Työttömien osallistuminen työpajoihin ei näytä tutkimusten mukaan kovinkaan paljon edistävän osallistujien työllisyyttä. Työpajojen tarjoamaan identiteettiin turvaudutaan, jolloin palkkatyön etsiminen jätetään taka-alalle. Pitkään työttömänä olleet haluavat usein kuitenkin palkkatyöhön.

Työllisyyden kysymykset ovat tärkeitä kaikissa Suomen kaupungeissa ja kunnissa. Työmarkkinoiden ulkopuolelle oleminen aiheuttaa paitsi inhimillistä kärsimystä ja osattomuuden kokemuksia, myös heikentää paikkakunnan elinvoimaisuutta.

Toimintamallin paikkakunnalla ryhmään osallistujat oli helppo löytää yhteistyössä paikallisen te-toimiston kanssa. Osallistujat kiinnostuivat nopeasti valmennuskuukaudesta. Ryhmään otetaan kerrallaan 8–10 henkilöä. Parhaimmillaan kaikki osallistujat ovat päässeet eteenpäin työelämän polulla joko suoraan palkkatyöhön tai koulutukseen. Vähintään 60 prosenttia osallistujista on saanut jatkopolon heti valmennuksen jälkeen.

Toimintamalli on herättänyt kiinnostusta Hämeen ELY-keskuksessa. He haluaisivat kopioida mallin nuorten palveluihin.

Toimintamalli sopii hyvin sijoitettavaksi kunnan omaan toimintaan. Pitkään työttömänä olleiden osallistujien työllistyminen vaikuttaa merkittävästi sekä yksilö- sekä kuntatasolla. Kuntatasolla osallistujien työllistyminen vähentää valtiolle maksettavia korvauksia pitkään työttömänä olleiden kuntaosuuksista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Haasteet ja kehittämisehdotukset

Toimintamallin valmentajan rooli vaatii sosiaalista älykkyyttä, voimavarakeskeistä ja innostavaa lähestymistapaa. Valmentajalta vaaditaan heittäytymistä ja oman persoonan esiin tuomista. Valmentajan osaamisessa tärkeää myös hyvän huomaaminen, työelämäymmärrys ja mahdollisuuksien näkeminen. Valmentajan työparina toimivalta yrityskoordinaattorilta vaaditaan paikallisen yritys- ja työnantajatiedon tuntemusta sekä ennakkoluulotonta työtettä. Yhteenveto

Osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, ettei kaikki pitkäaikaistyöttömiä tahattomasti niputettaisi samaan muottiin ja veloitettaisi heitä osallistumaan työpajoihin. Toimintamalli antaa vaihtoehdon työpajojen kiertämiselle ja tarjoaa uudenlaisen, kykyihin ja osaamiseen luottavan identiteetin.

Toimintamalli on sovitettavissa mihin tahansa paikkakunnalle, jossa vain löytyy osaava valmentaja.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Työntekijän roolinmuutos

Työntekijästä tulee kanssakulkija, kuuntelija ja mentori. Työntekijä ohjaa, tukee ja rohkaisee palvelun käyttäjää oman tilanteensa arvioinnissa, asiakassuunnitelman tekemisessä ja osallistumisessa hänelle sopivien palvelujen valintaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Avain kansalaisuuteen, Hämeenlinnan, Porin, Tampereen ja Vantaan kaupungit, Etelä-Karjalan ja Kainuun sote-kuntayhtymät ja niiden alueen kunnat ja kaupungit. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Saimaan ammattikorkeakoulu, 1.6.2016–31.5.2019.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Sirkka Rousu, sirkka.rousu@metropolia.fi

Mallin kuvaus

Hyvä asiakassuunnitelma on yhdessä laadittu

Asiakassuunnitelmiin, palvelujen laatuun ja oikeaan kohdentumiseen voidaan vaikuttaa osallistamalla palvelun käyttäjää hänen omien voimavarojensa puitteissa. Perinteisessä järjestelmässä tiedot palvelun käyttäjästä jäävät vajavaiseksi, koska usko palveluita tarvitsevien kykyyn toimia omaehtoisesti puuttuu. Palvelun käyttäjiä ei osallisteta riittävästi oman elämänsä suunnitteluun. Yhdessä huolella tehty tarpeiden arviointi luo pohjaa toimivalle asiakassuunnitelmalle. Palvelun käyttäjän tapaaminen on hyvä aloittaa keskustelulla siitä, mikä auttaisi juuri häntä.

Ammattilaisille voi olla haaste käyttää aikaa tiedon antamiseen ja keräämiseen. Toimintatapa on myös uusi palvelun käyttäjälle, joka ei välttämättä ole tottunut valitsemaan eri palveluiden

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

välillä. On mahdollista ettei palvelun käyttäjä osaa kertoa mistä hän hyötyisi tai mitä tarvitsisi. Opastamalla palvelun käyttäjää vaihtoehtojen valitsemisessa ja pohtimalla asiaa yhdessä saadaan aikaan asiakassuunnitelma. Ammatilainen voi tuoda esiin osallistumisen hyötyjä, jotta palvelun käyttäjä ymmärtää mitä lisäarvoa hän saa osallistumisestaan.

Ammattilaisen tulee tiedostaa järjestelmän mahdollisuudet ja hyödyntää niitä tapauskohtaisesti. Ammatilainen esittelee palvelun käyttäjälle vaihtoehtoisia tapoja, joilla tukea voidaan järjestää. Palvelun käyttäjä voi pohtia eri vaihtoehtoja ajan kanssa. Palvelun käyttäjä ja ammatilainen voivat olla esimerkiksi yhdessä yhteydessä palvelun tuottajaan ja tiedustella löytyisikö palvelun käyttäjän tarpeisiin räätälöityä tukea. Jos palvelun käyttäjä päätyy esimerkiksi henkilökohtaisen budjetin käyttöön, ammatilainen ja palvelun käyttäjä laativat yhdessä suunnitelman ja budjetin. Ammatilainen ohjaa budjetin käytössä. Toteutumista seurataan säännöllisesti yhdessä ja suunnitelmaa päivitetään sovituille tavoille. On erityisen tärkeää, että oma työntekijä kulkee rinnalla. Etenkin suunnitelmien seurannassa ja muutoksissa oma työntekijä pystyy parhaiten ottamaan kantaa.

Kokonaisvaltainen ymmärrys tarpeista ja palveluvalikoimasta

Itsemääräämisoikeutta kunnioittavassa toimintatavassa saadaan kokonaisvaltaisempi käsitys siitä, mitä ihminen tarvitsee ja toivoo sote-palvelujen lisäksi. Auttamis- ja palveluvalikoimaan kuuluvat niin sosiaali- ja terveystaloudelliset kuin myös sivistys- ja kulttuuripalvelut. Osallisuuden tunnetta, hyvinvointia ja terveyttä voidaan vahvistaa usein myös harrastamisen ja luovien toimintojen avulla. Lisäksi voidaan hyödyntää ostopalveluja. Joskus palvelun käyttäjän tarpeeseen vastaakin parhaiten esimerkiksi perheen yhteinen virkistysmatka, museokortti tai kansalaisopiston opinnot. Sekä työntekijän että palvelun tarvitsijan tunne itsemääräämisoikeudesta voi vahvistua, kun toimintaa eivät ohjaa tiukasti etukäteen sovitut raamit ja palvelutarjottimet. Ongelmalähtöisyys vaihtuu ratkaisuihin, jotka tukevat palvelun käyttäjän elämää. Henkilökohtainen budjetti määrittyy tarpeiden pohjalta. Budjetin tulee vastata palvelun tarvitsijan todellisia tarpeita. Erilaisten vaihtoehtojen läpikäyntiin liittyy myös kustannusten selvittäminen. Tieto eri vaihtoehtojen kustannuksista tulee olla avoimesti saatavilla.

Palvelujen valinta perheen tueksi ADHD-diagnoosissa

Esimerkkinä toimintamallista on henkilökohtaisen budjetin soveltaminen ADHD-diagnoosin saaneen koululaisen ja hänen perheensä tueksi. Lapsen ADHD-diagnoosi loi epätietoisuutta ja kuormitti koko perhettä. Lapsiperheiden varhaisen yksikön sosiaalityöntekijät tapasivat perhettä yhdessä koulukuraattorin kanssa, keskustelivat tilanteesta ja pohtivat tuen tarpeita ja toiveita. Perhe sai valita sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön ja räätälöidyn ADHD-erityisosaajan palvelujen välillä, koska perhetyön palveluissa ei vielä ole riittävästi ADHD-

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

erityisosaamista. Perheelle myönnettiin henkilökohtaista budjettia erityisosaamisen hankintaan. Perhe koki saamansa palvelun vastaavan paremmin heidän tarpeisiinsa kuin perhetyön peruspalveluiden. Räättälöidyssä palvelussa sosiaalityöntekijän roolina oli pyytää tarjousta ADHD-ohjausta antavalta palveluntuottajalta.

Koko perhe sai tukea ja oikeaa apua oikea-aikaisesti. Lapsi sai yksilöllistä ohjausta ja oppi ymmärtämään omaa erityisyyttään. Lähiohjaaja ja lapsi tunnistivat yhdessä arjen vaikeat tilanteet. Vaikeista tilanteista puhuttiin myös perheen kanssa. Perhe omaksui uuden tilanteen ja toimintatavat tuen avulla nopeammin. Perhe työsti yhteisiä pelisääntöjä ja oppi selviämään arkisista ongelmatilanteista.

Työntekijöiden roolimuuokset näkyivät monella tavalla. Työntekijät valmistautuivat kohtaamaan palvelun käyttäjän hänen omassa ympäristössään ja kulkemaan rinnalla arjessa, mikä mahdollisti tutustumisen palvelun käyttäjän arkeen. Palveluiden tuominen palvelun käyttäjän kotiin korostaa ammattilaisen roolia kuuntelijana ja havainnoitsijana. Työntekijät tunnistivat toistensa voimavarat ja tekivät ennakoivaa yhteistyötä. Edellä mainitun perheen tapauksessa kotiin jalkautunut kolmen kuukauden tuki auttoi perhettä sanoittamaan ja käsittelemään vakavaa ja aluksi tuntematonta asiaa. Perheen arkeen perehtyminen tuki ongelmakeskeisyyden sijaan perheen omia voimavaroja. Työntekijän roolimuuokset näkyi muutoksena palvelun käyttäjän käyttäytymisessä.

Mallin perusteella henkilökohtaista budjetointia voidaan soveltaa myös lyhytaikaisen avun antamiseen. Vastaavanlaista apua on kokeiltu myös muun muassa neuropsykiatrisessa valmennuksessa sekä ammatillisen tukihenkilön hankkimisessa vammaiselle.

Työntekijän valmennus roolimuuokseen

Työntekijöitä valmennetaan toteuttamaan toimintamallia ja kohtaamaan ihminen kunnioittavasti oman elämänsä asiantuntijana. Palvelujärjestelmälähtöisessä ajattelussa ammattilaisella ei useinkaan ole aikaa eikä mahdollisuutta tutustua ihmisen elämäntilanteeseen. Lisäksi käytössä oleva palvelutarjonta on suppeampi, jolloin parhaiten palvelun käyttäjän tarpeisiin vastaavaa palvelumuotoa ei välttämättä ole saatavilla. Myös erityisryhmät saattavat jäädä väliinputoajiksi. Työntekijöiden tulee tutustua erilaisiin vaihtoehtoihin, jotta he voivat tarjota niistä tietoa. Samalla työntekijät oppivat ajattelemaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita laajemmin, jolloin myös muiden alojen toimijat tulevat tutuiksi.

Toimintatavalla on vaikutusta työn mielekkyyteen ja työntekijöiden ammatilliseen kasvuun. Työntekijät saavat käyttää osaamistaan tarpeen mukaisten ratkaisujen löytämisessä. Mallin käyttöön koulutetut ammattilaiset ovat tähän mennessä pääosin olleet sosiaalityöntekijöitä ja sosionomeja. Myös muiden alojen ammattilaisia on koulutettu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Eri sektoreiden rajat ylittävän työn haasteita

Toimintamalli haastaa vuorovaikutukseen yli sektorirajojen. Se vaatii kaikilta osapuolilta kärsivällisyyttä ja avoimuutta. Toimintamallista ja sen seurauksena hyödynnettävien vaihtoehtojen monipuolisesta käytöstä tulee antaa tietoa ja koulutusta myös palveluntuottajille. Kokemusten mukaan palveluntuottajilla ei ole vielä osaamista eikä selkeää näkemystä henkilökohtaisesta budjetista. Toimintamallia varten tulisi laatia kansallisesti yhdenmukaisia ohjeita. Parhaimmillaan malli vähentää byrokratiaa ja palvelutarjoajien auktoriteettiroolia, kun työntekijä valvoo palvelun käyttäjän etua.

Sektoreiden rajat ylittävien palvelujen monipuolisempi hyödyntäminen ja työtapojen muutokset edellyttävät muutosta tukevaa johtoa. Johdon tulee ymmärtää mihin uutta osaamista ja koulutusta tarvitaan. Työntekijät tarvitsevat tukea hankkiessaan uutta tietoa ja osaamistaan kehittäessään. Tiedon saatavuuden ja omaksumisen edistämiseksi voidaan perustaa oppimisverkosto, joka kokoaa palvelun käyttäjät ja heidän tukiverkostonsa yhteiseen kehittämiseen.

Hankkeen varhaisten laskelmien perusteella kustannushyödyt näkyvät toiminnan vakiintuessa. Malli saattaa aluksi viedä tavallista enemmän sosiaalityön resursseja. Malliin koulutetut työntekijät ovat kokeneet, että henkilökohtainen budjetointi on aluksi työläs prosessi. Harjoittelun myötä sen muuttuu sujuvammaksi. Myös palvelun käyttäjälle henkilökohtainen budjetointi aiheuttaa enemmän tekemistä. Vaativuudestaan huolimatta henkilökohtainen budjetointi edistää palvelun käyttäjän motivaatiota pysyä suunnitelmassaan, onhan se itse tehty. Asiakassuunnitelma kohdentuu paremmin, kun ammattilaisen ja palvelun käyttäjän suhde on onnistunut. Oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki säästää kustannuksia.

Muutokseen liittyviä riskejä

Malli herättää muun muassa seuraavia kysymyksiä. Yleinen kysymys liittyy julkisten ja yksityisten palvelun suhteeseen, millaisia seurauksia julkisilla ja yksityisillä palveluilla on ja miten julkiset ja yksityiset toimijat vaikuttavat palvelutarjontaan. Myös seuraavat kysymykset ovat yleisiä:

Käytännön toteutus: Onko palveluissa resursseja, halua ja osaamista toteuttaa toimintamallia hyvin? Onko oma työntekijällä mahdollisuus kulkea palvelun käyttäjän rinnalla, auttaa kokoamaan ja koordinoimaan tarpeisiin soveltuvaa palvelukokonaisuutta tai ratkaisuja?

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Palvelun käyttäjän toimijuus: Kykeneekö palvelun käyttäjä itse määrittämään tarpeitaan ja valitsemaan sopivaa tukea? Toisaalta luottaako työntekijä, että palvelun käyttäjällä on kykyä tarpeidensa ja toiveidensa ilmaisemiseen?

Resurssit: Onko ammattilaisilla riittävästi aikaa opastaa ja kuunnella palvelun käyttäjää? Budjetti saattaa jäädä tarpeisiin nähden liian pieneksi, mikäli opastusta ei saa riittävästi. Entä määritetäänkö budjetti alun perin liian pieneksi tai paikataanko sillä peruspalvelujen puutetta?

Tarve suunnitteluvaiheessa, kohderyhmä ja kiinnittyminen

Toiminnalle nähtiin tarvetta kansainvälisten tutkimustulosten ja kokemusten sekä kotimaisten kokeilujen ja niiden tulosten perusteella. Toiminta on suunnattu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja käyttäville perheellisille aikuisille (jotka ovat perustaneet perheen nuorena tai joilla on kuormittunut elämäntilanne), arjessa tukea tarvitseville aikuisille (voi olla lastensuojelun jälkihuollon piirissä) sekä vammaispalveluja ja omaishoidon tukea tarvitseville. Välillisiä kohderyhmiä ovat julkinen hallinto, yhdistykset, oppilaitokset ja yritykset, jotka ovat palvelutarjoajan tai tilaajan roolissa. Toiminta kiinnittyy sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmään ja eri palvelun tarjoajiin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallistujille etsitään yksilöllisiä ratkaisuja. Osallistuja voi olla itse aktiivinen, hän voi suunnitella ja valita itse tarpeisiinsa vastaavia palveluja. Yhteistyö voi auttaa osallistujaa tunnistamaan omat voimavaransa ja tarpeensa. Toiminnassa etsitään keinoja siihen, miten tarpeet tunnistettaisiin kokonaisvaltaisesti ja ihmiset tulisivat saatetuiksi tarpeen mukaisen avun äärelle. Toiminta vahvistaa palvelun käyttäjän luottamusta omaan asiantuntijuuteensa ja eri palveluissa asioitiin.

Yllä kuvatussa esimerkissä lapsi sai tukea ja välineitä hallita arkeaan. Tuki loi varmuutta hänen omaan pärjäämiseensä. Henkilökohtaisen budjetoinnin malli edellyttää palveluja tarvitsevalta kykyä arvioida ja suunnitella tarpeisiinsa soveltuvia ratkaisuja, mikä vaatii paljon tukea kaikista itsenäisimmillekin henkilöille.

Palvelun käyttäjiä kuullaan heidän tarpeita selvittäessä. He ovat myös olleet kehittämässä ja arvioimassa toimintaa: hankkeen oppimisverkostossa oli mukana palvelun käyttäjiä. Työntekijät (nuorten sosiaalityössä ja jälkihuollossa) ovat kannustaneet myös perinteisten palvelujen ulkopuolisiin toimintoihin ja palveluita on hankittu luovasti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat ja ammattilaiset. Asiakaspalautekyselyn (n=25) vastausten mukaan henkilökohtaisen budjetin käyttöön liittyviä positiivisia asioita olivat muun muassa palvelujen joustavuus, valinnanvapaus ja tarpeisiin vastaaminen. Pääosa vastaajista koki, että heitä oli kuultu ja rohkaistu asiakkuuden aikana hyvin (n=25, 80 %). Haasteita oli koettu esimerkiksi budjetin toteuttamisessa ja seuraamisessa liittyen pääosin laskutuksen toimivuuteen. Seitsemän vastaajaa oli kokenut budjetin toteuttamisen ja seuraamisen melko tai erittäin vaikeaksi (n=24). Kykyviisarin seurantakyselyyn vastanneet kokivat toimintakykynsä hieman parantuneen (keskiarvosta 6.8 keskiarvoon 7.5/10, n=25). Osallisuuden koettiin kohentuneen jonkin verran (keskiarvosta 69 % keskiarvoon 74 %, n=24). Asiakkaiden kokonaistilanne näytti pysyneen asiakkuuden aikana melko tasaisena (keskiarvosta 76 % keskiarvoon 78 %, n=20).

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ilmennyt tarve hankkeen toteutusvaiheessa. Hankkeen pilottikokeiluissa henkilökohtaisen budjetoinnin toimintamallin kokeilut osoittivat muutostarpeen sote-asiakasyksikköjen työssä ja asiakasprosessin toteuttamisessa. Pilottikokeilun mukaan tarvetta olisi ihmislähtöiselle lähestymistavalle palvelu- ja asiantuntijalähtöisen työskentelyn sijaan. Sote-uudistuksen valinnanvapausmalleja kehittämiseen osallistuneet tahot ovat olleet kiinnostuneita toiminnasta. Samoin kansainväliset kumppanit ovat kiinnostuneet toiminnasta. Kiinnostusta on ilmennyt erityisesti ammattilaisten, tutkijoiden ja päättäjien taholta.

Hanke ei saavuttanut tavoittelemaansa palvelun käyttäjien määrää, mutta nosti esille ongelmat, joihin jatkokehittämisessä pitää keskittyä. Työntekijät ja palvelun käyttäjät tarvitsevat paljon rohkaisua toimintamallin käyttöönotossa ja kokeilemisessa, mikä vaatii paljon tietoa ja viestintää.

Toimintamalli ei ole uusi, sillä henkilökohtaista budjetointia on kokeiltu eri paikkakunnilla. Suomessa henkilökohtaisesta budjetoinnista ei ole säädetty laissa, mutta kokeiluja on toteutettu järjestöjen, kuntien ja kuntayhtymien (esimerkiksi Tampereen ja Eksoten) yhteisissä hankkeissa vammaispalveluissa, omaishoidon tuessa ja kotihoidossa.

Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa kansainvälistä tutkimustietoa ja kotimaisia selvityksiä henkilökohtaisesta budjetoinnista, sekä laajemmin tutkimuksia asiakaslähtöisestä työskentelystä. Malli on käytössä Belgiassa, Alankomaissa, Saksassa, Isossa Britanniassa, Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa. Mallia on kehitetty suomalaiseseen kontekstiin sopivaksi muiden maiden tutkimustuloksissa esille nousseiden ongelmien välttämiseksi.

Toiminta on siirrettävissä eri palveluihin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Mallin keskeiset elementit, arvot ja toimintaperiaatteet on kuvattu ja mallia voidaan soveltaa niiden mukaan paikallisissa toimintaympäristöissä. Hanketoimijoiden kokemusten mukaan toimintamallia

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

voidaan soveltaa monenlaisissa tilanteissa. Esimerkiksi Vantaalla todettiin, että nuorilla aikuisilla on laajemminkin vaikeuksia sanoittaa tarpeitaan, tai he eivät aina itse tiedosta niitä ja ovat valmiita ottamaan vastaan sen mitä heille ehdotetaan. Toisaalta kuva tarpeista ei välttämättä ole aina realistinen. Mallia toimii parhaiten heillä, jotka eivät kuulu minkään peruspalvelun piiriin. Heitä saatetaan muuten pyörittää eri palvelujen välillä.

Malli jää käyttöön hankkeen pilotteihin. Toimintamallin kehitystyön tuloksista jatkaa Suunta – henkilökohtaisen budjetoinnin keskus. Hanke on esittänyt kansallisen kehittämisohjelman valmistelua toimintamallin kehitystyön jatkamiseksi. Ei ole vielä selkeitä näkemyksiä siitä, mitä palveluja voitaisiin vaihtaa henkilökohtaiseen budjettiin. Hankkeessa on ideoitu henkilökohtaisen avustajan koulutuksen järjestämistä esimerkiksi ammattikorkeakoulussa. Tarkoituksena olisi, että koulutettu avustaja helpottaisi sosiaalityöntekijän työtä sellaisten palvelun käyttäjien kanssa, jotka eivät itse osaa tai pysty hakemaan sopivaa apua, etenkin vammaispalveluissa.

Työntekijällä pitäisi olla paremmat mahdollisuudet dokumentoida asiakasprosessia. Tämä vaatii nykyjärjestelmissä lisätyöaikaa esimerkiksi eri palvelutuottajien tietojärjestelmien yhteensopimattomuuden ja puutteiden vuoksi. Työntekijällä tulisi olla tiedossa palvelun käyttämisen eri vaiheet, valintojen perustelut ja syntyneet kustannukset, jotta palvelun käyttäjien ohjausta ja kustannusseurantaa voisi toteuttaa paremmin. Budjettilaskelman laatimiseksi olisi hyödyllistä olla käytössä ajantasaiset tiedot erilaisten vaihtoehtojen kustannuksista, joiden pohjalta voitaisiin arvioida tarpeisiin soveltuvaa budjettia. Jos toteuttamisessa käytetään vain kuntien etukäteen hyväksymiä palveluntuottajia tai palveluseleitä, osa mahdollisesti sopivista palveluntuottajista jää ulkopuolelle.

Lopuksi

Avain kansalaisuuteen -hanke päättyi toukokuussa 2019. Toimintamalli on juurtunut pilottipaikkakunnille ja sen kehittämistä jatkaa Suunta – henkilökohtaisen budjetoinnin keskus.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Työpajaliikunnalla osallisuutta ja työkykyä

Kuntouttavan työtoiminnan työpajoilla tapahtuva matalan kynnyksen liikuntatoiminta tarjoaa työpajojen asiakkaille tasavertaiset liikuntamahdollisuudet. Kokemusperäinen, maksuton ja vapaaehtoinen liikunta lisää osallisuutta ja liikkumisen määrää.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Kehittäjä

NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke (ESR 1.6.2018–31.8.2021).

Hanketta toteutetaan Oulussa, Pudasjärvellä, Raahessa, Muhoksella ja lissä. Hanketta toteuttavat Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr, ODL Liikuntaklinikka ja Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry.

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

- Miia Länsitie, Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö sr., ODL Liikuntaklinikka, miia.lansitie(at)odl.fi
- Tanja Löytynoja, Pohjois-Pohjanmaan Liikunta ja Urheilu ry, tanja.loytynoja(at)popli.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Työpajaliikuntaa on aiemmin kehitetty samankaltaisella mallilla HEP! – Hyvinvointiliikuntaa elämänpoluilla –hankkeessa (OKM 2014-2017). HEP! -hankkeen toteuttivat Oulussa Oulun Diakonissalaitos ja Oulun Aikuiskoulutuskeskus / Virpiniemen liikuntaopisto. [Hankkeen loppuraportti Oulun Diakonissalaitoksen verkkosivuilla \(pdf\)](#)

---

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Toimintamallissa annetaan kuntouttavan työtoiminnan työpajaohjaajille peruskoulutus matalan kynnyksen liikuntatoiminnasta ja sen hyödyntämisestä työpajatoiminnassa. Tämän jälkeen ohjaajat järjestävät työpajojen asiakkaille liikuntamahdollisuuksia heidän toiveidensa ja tarpeidensa pohjalta.

Työpajoilla tapahtuvan liikunnan tavoitteena on tukea työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien osallisuutta, hyvinvointia ja työkykyä. Liikuntatoimintaan osallistuminen on maksutonta ja vapaaehtoista, ja halutessaan asiakkaat voivat olla mukana myös liikuntatilanteiden suunnittelussa, valmistelussa ja ohjauksessa.

Toimintaympäristö

Toimintamallia on sovellettu nuorten kuntouttavan työtoiminnan työpajoilla. Toimintamallia voidaan soveltaa myös aikuisille suunnatussa työpajatoiminnassa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmänä ovat kuntouttavan työtoiminnan työpajojen asiakkaat, jotka hakevat aktiivisesti työ- tai opiskelupaikkaa. Toissijaisena kohderyhmänä liikuntatoiminnan kehittämisessä ovat työpajoilla työskentelevät ohjaajat, joilla valtaosalla on sosiaalialan tutkinto.

Väestötasolla tarkasteltuna haastavassa sosioekonomisessa tilanteessa olevat henkilöt liikkuvat keskimääräistä vähemmän ja heillä voi olla liikunnan harrastamisen esteitä, kuten mielialaongelmia, sosiaalisten tilanteiden pelkoa tai rahan puutetta. Perinteinen suorituskeskeinen liikuntatoiminta ei välttämättä tavoita työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia henkilöitä ja liikuntaharrastuksen aloittaminen vapaa-ajalla ei useinkaan ole mahdollista.

Kuntouttavan työtoiminnan liikuntatoimintaa ei ole määritelty tai ohjeistettu valtakunnallisesti ja liikuntatoiminta työpajoilla vaihtelee. Sosiaalialan koulutuksessa liikunnan hyvinvointivaikutuksia ja liikkumisen ohjausta käsitellään vain vähän tai ei lainkaan. Toimintamalli tarjoaa tukea tähän.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintaan osallistuvien asiakkaiden liikuntatoiveiden ja ohjaajien osaamistarpeiden kartoitus

Liikuntatoiminnan kehittämistyö aloitetaan kartoittamalla toimintaan osallistuvien asiakkaiden liikuntatoiveet ja työpajaohjaajien koulutustarpeet. Asiakkaiden liikuntatoiveiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kartoittamisessa on hyödynnetty esimerkiksi puhelimella toteutettavaa kuvamuotoista kyselyä. Kartoituksessa voidaan käyttää myös NOVA2-hankkeen liikkumisen kortteja (ks. [hankkeen verkkosivut](#)). Kuvamuotoisuuden lisäksi korkeampaa vastausaktiivisuutta voidaan tavoitella sillä, että asiakkaat vastaavat kyselyyn hanketyöntekijän läsnä ollessa. Työpajaohjaajien koulutustarpeet voidaan kartoittaa esimerkiksi sähköisellä kyselylomakkeella.

Kokemusliikunnan peruskoulutus ohjaajille

Liikuntatoiveiden ja koulutustarpeiden pohjalta rakennetaan ohjaajille Kokemusliikunnalla hyvinvointia -peruskoulutus. Koulutus sisältää sekä teoretietoa että käytännön harjoituksia kokemusliikunnasta. Koulutuksen teoriaosuudessa käsitellään liikunnan hyvinvointivaikutuksia, kokemusliikuntaa, liikuntaan motivointia, liikunnan puheeksi ottamista, positiivisen ilmapiirin luomista, liikkumisen ohjausta sekä lajien soveltamista ja palautteen keräämistä osallistujilta. Sisällön suunnittelussa voi hyödyntää NOVA2-hankkeen loppujulkaisua.

Koulutuksessa ohjaajille esitellään asiakkaiden liikuntatoiveet, joiden perusteella ohjaajat tekevät työpajoille 12 viikon jaksoissa toteutettavat liikuntakalenterit. Liikuntakalenterin toteuttamisessa voidaan hyödyntää oman ohjauksen lisäksi esimerkiksi paikallisten urheiluseurojen tuottamia liikuntapalveluja. Koulutuksessa ohjaajat suunnittelevat kokemusliikunnan demotunnit, jotka alkavat koulutuksesta vastaavan henkilön toteuttamana sekä jatkuvat tuetusti työpajaohjaajien toteuttamana. Koulutuskokonaisuudessa ohjaajat toimivat työpajatoiminnan asiantuntijoina. Liikuntatoiminnasta opitaan yhdessä koulutuksen vetäjien ja osallistujien kesken, soveltaen liikkumista työpajaympäristöön.

Kokemusliikuntatoiminnan toteuttaminen työpajoilla

Kokemusliikunnan toteuttamisessa korostetaan työpajan asiakkaiden vaikuttamismahdollisuuksia, vapaaehtoisuutta, yhdessä tekemistä, kilpailun välttämistä sekä onnistumisia. Liikuntatoimintaan osallistuminen on työpajan asiakkaille maksutonta. Kokemusliikunnassa ei tarvita esimerkiksi lajitaitoja, vaan keskeistä on toimintaan osallistuvan osallisuus ja toimijuuskokemukset. Halutessaan asiakkailla on mahdollisuus osallistua liikuntatilanteiden suunnitteluun, valmisteluun ja ohjaukseen omien vahvuksiensa tai voimavarojensa mukaisesti.

Toiminnan kehittäminen: palautteen kerääminen, vaikutusten arviointi ja syventävät koulutukset

Työpajaliikuntaa kehitettäessä on hyvä huomioida, että osallistujien liikuntatoiveiden ja palautteen kerääminen on toiminnassa keskeistä ja jatkuu koko toiminnan ajan. Keräämällä palautetta säännöllisesti työpajaliikunta pysyy osallistujien näköisenä ja mielekkäänä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan vaikuttavuuden arvioimiseksi osallistujille voidaan tarjota mahdollisuus osallistua hyvinvointikartoitukseen ennen liikuntatoiminnan aloittamista ja 8-12 viikkoa sen aloittamisen jälkeen. Hyvinvointikartoituksessa voidaan kysyä muun muassa hyvinvointiin, työkykyyn ja elintapoihin liittyviä kysymyksiä tietosuoja ja anonymiteetti huomioiden sekä seurata osallistujien liikkumisen määrää aktiivisuusmittarilla tai esimerkiksi puhelimesta olevalla aktiivisuussovelluksella. Ohjaajien osaamisen sekä asenneilmapiirin kehittymistä voidaan seurata koulutuksen alussa ja lopussa toteutettavalla sähköisellä kyselyllä. Työpajojen liikuntatoimintaa kehitetään osallistujilta ja ohjaajilta saadun palautteen ja osallistujille suunnatun hyvinvointikartoituksen havaintojen perusteella.

Kokemusliikunnalla hyvinvointia -peruskoulutuksen jälkeen ohjaajille ja osallistujille voidaan toteuttaa syventäviä hyvinvointiin ja elintapoihin liittyviä koulutuksia pohjautuen osallistujille suunnatun hyvinvointikartoituksen tuloksiin. Syventävissä koulutuksissa voidaan hyödyntää olemassa olevia toimintamalleja kuten arkiaktiivisuuskalenteri ja liikkumisen kortit. Ohjaajille voidaan myös tarjota syventäviä koulutuksia heidän osaamistarpeisiinsa perustuen.

[Arkiaktiivisuuskalenteri ja liikkumisen kortit NOVA2-hankkeen verkkosivuilla](#)

Tarvittavat resurssit

Mallin käyttöönottoa varten tarvitaan esimerkiksi kunnan liikuntapalveluista henkilö, jolla on riittävä osaaminen työpajaohjaajien kouluttamiseksi matalan kynnyksen liikunnasta. Ennen koulutuskokonaisuuden alkua tulee sopia, miten ja kenen toimesta asiakkaiden liikuntatoiveet kerätään, jotta niitä voidaan hyödyntää liikuntakalenterin tekemisessä.

Ohjaajilla tulee olla varattuna aikaresurssi liikuntatuokioiden suunnitteluun ja ohjaukseen. Kokemusliikunnan ajatuksena on, että sitä voi harrastaa myös ilman kalliita välineitä eikä erillistä liikuntatilaa välttämättä tarvita. Etukäteen on kuitenkin hyvä pohtia liikuntatoimintaan varattavaa budjettia, mihin vaikuttaa muun muassa se, toimiiko liikunnan ohjaajina oma henkilökunta vai hyödynnetäänkö ostopalveluja, ja tarvitaanko rahaa esimerkiksi tilavuokriin tai kuljetuksiin.

Vinkit toimintamallin soveltajalle

Työpajaliikuntaa on NOVA2-hankkeessa kehitetty nuorten kuntouttavan työtoiminnan työpajoilla, mutta mallia voidaan soveltaa myös aikuisten työpajaliikunnan kehittämisessä. Jokaisella työpajalla on ollut nimetty vastuuhenkilö, joka on vastannut liikuntatoiminnan edistämisestä hankkeen aikana.

Kokemusliikunnan peruskoulutus

NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hankkeessa toteutetun Kokemusliikunnalla hyvinvointia -koulutuksen kesto oli 12 tuntia, joka jakautui 8 tunnin

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

teoriaosuuteen ja 4 tunnin kokemusliikunnan demoihin. Koulutuskokonaisuuden rakentamisessa hyödynnettiin HEP! – Hyvinvointiliikuntaa elämänpoluilla -hankkeessa toteutettua työkirjaa. Katso myös kohta SAMANKALTAISTA TOIMINTAA ON KEHITETTY MYÖS.

Palautteen kerääminen

Osallistujilta kerättiin palautetta liikuntatoiminnasta jokaisen liikuntatuokion jälkeen ja laajemmalla kyselyllä 8-12 viikkoa liikuntatoiminnan aloittamisen jälkeen. Vaikuttavuutta arvioitiin toteuttamalla vapaaehtoisille nuorille hyvinvointikartoitus ennen liikuntatoiminnan aloittamista ja 8-12 viikkoa sen aloittamisen jälkeen. Kartoituksessa käytetty lomake kehitettiin NOVA2 - Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hankkeessa.

Lisäksi nuoret saivat halutessaan käyttöönsä aktiivisuusmittarin 2 viikon ajaksi. Kartoituksen tulokset esiteltiin nuorille itselleen sekä työpajaohjaajille, jotta nuoret oppivat kiinnittämään huomiota omien elintapojen ja hyvinvoinnin välisiin yhteyksiin, mikä saattaa kannustaa jatkamaan liikunnallisempaa elämäntapaa. Tulosten esittelyssä pääosassa oli aina ratkaisun hakeminen havaittuun haasteeseen. Kehittämiskohteen lyhyen esittelyn jälkeen havaittua haastetta työstettiin yhdessä eteenpäin osallistavilla menetelmillä.

Syventävät koulutukset

NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hankkeessa työpajoilla toteutettiin ohjaajille ja asiakkaille suunnatut Hyvinvointia arjen aktiivisuudesta -koulutukset, joissa hyödynnettiin hankkeessa yhdessä nuorten kanssa kehitettyä arkiaktiivisuuskalenteria sekä Terveyttä edistävät elintavat -koulutukset, joissa hyödynnettiin hankkeessa kehitettyjä liikkumisen kortteja.

[Arkiaktiivisuuskalenteri ja liikkumisen kortit NOVA2-hankkeen verkkosivuilla](#)

Molemmat koulutukset perustuivat nuorten hyvinvointikartoituksessa havaittuihin kehittämistarpeisiin. Ohjaajille tarjottiin mahdollisuutta syventää osaamista kokemusliikunnasta perustuen ohjaajien esille tuomiin koulutustarpeisiin, kuten liikuntaan motivoiminen sekä liikunta ja psyykinen hyvinvointi.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Matalan kynnyksen liikunnassa ei ole kyse suorituksista eikä siinä vaadita laajiosaamista, niinpä mukaan voi tulla kokeilemaan, oppimaan ja saamaan kokemuksia. Liikuntatoiminnan sisältö, kuten mukana olevat liikuntalajit, perustuu osallistujilta kerättyihin toiveisiin. Toiveet kerätään anonyymisti niin, että kaikilla on mahdollisuus tuoda mielipiteensä vapaasti mielipiteensä esille.

Osallistuja päättää itse osallistumisensa tason, mikä mahdollistaa satunnaisen osallistumisen tai sivusta seuraamisen sekä osallistumisen itselle mieluisiin toimintoihin. Halutessaan asiakkailta on myös mahdollisuus osallistua liikuntatilanteiden suunnitteluun, valmisteluun ja ohjaukseen omien vahvuksiensa tai voimavarojen mukaisesti. Vapaaehtoisuuden lisäksi liikuntatoimintaan osallistuminen on työpajan asiakkaille maksutonta, mikä mahdollistaa sellaistenkin lajien kokeilun, joihin osallistujalla ei muuten olisi mahdollisuutta.

Liikuntatoimintaan osallistumisen kynnystä madaltaa myös se, että toiminnassa korostetaan onnistumisen kokemuksia ja vältetään kilpailua. Uudet kokemukset tarjoavat mahdollisuuden irrottautua tavanomaisesta arjesta ja osallistuja voi löytää itsestään uusia voimavaroja.

Osallistujilla on lisäksi mahdollisuus osallistua hyvinvointikartoitukseen ennen liikuntatoiminnan aloittamista ja 8-12 viikkoa sen aloittamisen jälkeen sekä saada käyttöönsä aktiivisuusmittari kahden viikon ajaksi. Nämä tuovat näkyväksi omien elintapojen ja valintojen vaikutukset hyvinvointiin, mikä saattaa kannustaa jatkamaan liikunnallisempaa elämäntapaa.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Liikuntatoiminnan suunnitteluvaiheessa kartoitetaan sekä työpajaohjaajien osaamistarpeet että asiakkaiden toiveet toiminnalle. Työpajaohjaajille suunnatussa koulutuksessa käsitellään liikuntatoiminnan soveltamista työpajaympäristöön yhdessä kouluttajien ja ohjaajien kesken, ohjaajien edustaessa työpajatoiminnan asiantuntijuutta.

Osallistujilta kerätään palautetta ja toiveita myös toiminnan aikana mm. jokaisen liikuntatuokion jälkeen. Näin toiminta pysyy osallistujien näköisenä ja mielekkäänä. Työpajojen liikuntatoimintaa kehitetään osallistujilta ja ohjaajilta saadun palautteen ja osallistujille suunnatun hyvinvointikartoituksen havaintojen perusteella. Näin niin osallistujilla kuin ohjaajillakin on aito mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, joka koskettaa paitsi heitä itseään, myös muita toimintaan osallistuvia. Osallistujilla on myös mahdollisuus olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa liikuntatilanteita yhdessä ohjaajien kanssa. Tämä

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

mahdollistaa sen, että toiminta on vähemmän virallista ja kenties helpommin lähestyttävää. Liikuntatoiminnan kautta on mahdollista saada seuraa ja olla osa yhteisöä, jossa kiinnitetään erityistä huomiota positiiviseen ja kannustavaan ilmapiiriin.

Hyvinvointikartoitusten tuloksia esitellään toiminnan kohderyhmälle ja työpajaohjaajille, minkä jälkeen esille nousseita liikkumisen tai liikkumattomuuden haasteita työsteetään yhdessä osallistujien ja ohjaajien kanssa etsien niihin ratkaisuja. Kartoitusten havaintoja ja niiden jatkotyöstämisen antia hyödynnetään toiminnan toteuttamisessa ja kehittämisessä. Lisäksi työpajatoiminnan kehittämiseksi myös laajemmassa mittakaavassa esitellään kartoitusten tuloksia päättäjille sekä kunnassa että valtakunnallisesti.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Liikuntatilanteet ovat avoimia kaikille työpajalla oleville asiakkaille. Toiminnan kautta niin osallistujat kuin ammattilaiset saavat mahdollisuuden olla tarjoamassa harrastusmahdollisuuksia ja rakentamassa yhteisöllistä hyvinvointia sekä toimintaan osallistuville että välillisesti myös laajemmin alueella. Työpajojen säännöllisellä liikuntatoiminnalla voidaan kannustaa osallistujia liikkumaan, mitä kautta liikkumattomuudesta aiheutuvat yhteiskunnalliset seuraukset, kuten sosiaali- ja terveystalveluiden ja työttömyysturvan kustannukset sekä tuloverojen menetys, voivat pienentyä.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminnalla on luotu uutta rakennetta työpajatoimintaan tuomalla siihen mukaan säännöllinen ja suunnitelmallinen liikuntatoiminta. Työpajoilla on lisäksi toiminut nimetty liikuntatoiminnan edistämiseksi vastaava henkilö. Työpajaohjaajille toteutettu koulutus lisää ohjaajien tietämystä liikunnan hyvinvointivaikutuksista ja antaa osaamista ja varmuutta liikuntatoiminnan toteuttamiseen. Näin ohjaajien koulutus mahdollistaa osaltaan liikuntatoiminnan jatkumisen pysyvänä toimintana. Lisäksi hankkeen toimintaa ja vaikuttavuuden arviointia esitellään päättäjille ja pyritään sitä kautta edistämään liikunnan roolia kuntouttavassa työpajatoiminnassa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kuntouttavan työtoiminnan liikuntatoimintaa ei ole määritelty tai ohjeistettu valtakunnallisesti. Niinpä liikuntatoiminta vaihtelee työpajoittain ja asettaa siten työpajojen asiakkaat eriarvoisen asemaan keskenään. Työpajojen ohjaajilla on usein sosiaalialan koulutus, jossa liikunnan hyvinvointivaikutuksia ja liikkumisen ohjausta käsitellään vain vähän tai ei lainkaan. Kuitenkin väestötasolla on havaittu, että haastavassa sosioekonomisessa tilanteessa olevat henkilöt liikkuvat keskimääräistä vähemmän ja heillä voi olla liikunnan harrastamisen esteitä, kuten mielialaongelmia, sosiaalisten tilanteiden pelkoa tai rahan puutetta. Perinteinen

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

suorituskeskeinen liikuntatoiminta ei välttämättä tavoita tai houkuta näitä henkilöitä liikkumaan.

Hankkeessa toteutetun vaikuttavuuden arvioinnin perusteella nuorten liikkuminen lisääntyi ja paikallaanolon määrä väheni sekä työpajalla että vapaa-aikana. Nuorten kokemat liikkumisen esteet, kuten kiinnostuksen, sopivan liikuntamuodon ja rahan puute vähenivät. Koulutukseen osallistuneet ohjaajat kokivat liikuntatoiminnan muuttuneen suunnitelmallisemmaksi ja he hyödynsivät liikuntaa aiempaa enemmän ohjaustyössään.

Keskeistä toiminnan jatkumisen ja juurtumisen kannalta on työpajaohjaajien koulutus sekä sen jatkuvuus ja säännöllisyys. Samoin työpajojen henkilökunnan sitoutuneisuus matalan kynnyksen liikuntatoimintaan on tärkeää, ettei liikuntatoiminta työpajoilla olisi kiinni vain yksittäisten ohjaajien kiinnostuksesta tai harrastuneisuudesta liikuntaan. Toiminnan juurtumista on pyritty hankkeessa turvaamaan esimerkiksi sillä, että liikuntatoiminnasta työpajoilla vastasivat nimenomaan työpajojen ohjaajat ulkopuolisen ohjaajan sijaan. Näin osaaminen jää työpajan käyttöön myös hankkeen päätyttyä.

Hankkeen loppujulkaisu, kuvaukset työkaluista ja muut materiaalit tarjoavat lisäksi vinkkejä muun muassa koulutusten suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa liikuntatoiminnan tai lisätä tai kehittää sitä työpajalla. Oleellista on toiminnasta ja sen tuloksista tiedottaminen niin, että tuotetut materiaalit ja hyvät kokemukset tulevat asiasta kiinnostuneiden ja päättävien tietoon.

Pidemmillä tähtäimellä toiminnan juurtumisen kannalta oleellista on työpajatoiminnan valtakunnallisiin linjauksiin vaikuttaminen, muun muassa tuottamalla tietoa liikuntatoiminnan vaikuttavuudesta (mukaan lukien pidemmän aikavälin vaikutukset). Samoin tärkeää on pyrkiä vaikuttamaan siihen, että liikunnan terveys- ja hyvinvointivaikutukset sekä matalan kynnyksen liikunnan ohjaus ovat aiheina enemmän esillä sosiaalialan koulutuksessa.

Toimintamallia voidaan edelleen kehittää laajentamalla kohderyhmää esimerkiksi aikuisten työpajatoimintaan. Liikunnan terveyttä ja hyvinvointia edistävät moninaiset vaikutukset ovat ilmeiset myös varttuneemmassa aikuisväestössä.

Lopuksi

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisöissä. Toiminta on myös ollut luomassa uutta rakennetta työpajatoimintaan. NOVA2 – Nuorille osallisuutta ja toimintakykyä kokemusliikunnalla -hanke päättyy elokuussa 2021, mutta toimintamalli pyritään juurruttamaan vakituiseksi käytänteeksi hankkeen päätyttyä. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Työttömille tietoa terveystarkastuksista jalkauttamalla

Palveluohjaajat, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä, jalkautuvat matalan kynnyksen toimipaikkoihin ja ruokajakeluihin jakamaan tietoa työttömien terveystarkastuksista, sosiaali- ja terveystarkastuksista ja -etuuksista sekä antamaan henkilökohtaista palveluohjausta.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämishanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä: Terveydeksi-hanke, Työttömien Keskusjärjestö ry sekä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry, 1.8.2016–31.7.2019.

Yhteyshenkilö: Katriina Lehtovaara, Työttömien Keskusjärjestö ry, katriina.lehtovaara@tyottomat.fi

Mallin kuvaus

Levittämällä tietoa työttömän oikeudesta terveystarkastukseen sekä sosiaali- ja terveystarkastuksiin ja tarjoamalla ohjausta palveluihin hakeutumiseen voidaan ennaltaehkäistä sairauksien syntyä, pitkittymistä tai pahenemista sekä ohjata työttömiä tarvittaessa hoitoon.

Toimintaympäristö

Toiminta tapahtuu matalan kynnyksen toimipaikoissa. esim. työttömien yhdistyksissä. Toiminta kytkeytyy sote-alan palvelujärjestelmään, jolla on vaikutusta työttömien terveyteen ja hyvinvointiin. Toimintaa voi järjestää myös kansalaisjärjestöjen tiloissa.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toiminta on suunnattu etenkin yli 30-vuotiaille pitkäaikaistyöttömille ja ikääntyneille sekä huono-osaisille ja vaikeassa työmarkkina-asemassa oleville työttömille. Toimintaa on

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

matalan kynnyksen toimipaikoissa ympäri Suomen, erityisenä kohderyhmänä ovat ruokajakelussa käyvät ihmiset. Toiminta on suunnattu myös kohtaamispaikkojen työntekijöille ja vapaaehtoisille.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Tietoa ja ohjausta jalkauttamalla

Palveluohjaajat jalkautuvat työttömien yhdistyksiin sekä EHYT ry:n Elokolo-tiloihin ja muihin matalan kynnyksen kohtaamispaikkoihin, kuten ruokajakeluihin järjestämään infotilaisuuksia työttömien terveystarkastuksesta ja antamaan henkilökohtaista palveluohjausta.

Henkilökohtainen ohjaus voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että keskustellaan terveydestä, mahdollisista talousongelmista tai ohjataan sosiaalietuuksien hakemisessa. Käynnillä voidaan myös mitata verenpaine.

Palveluohjaajat kouluttavat yhdistystoimijoita puheeksi ottamisessa ja palveluihin opastamisessa. Toiminta vahvistaa työttömien tietoisuutta oikeuksistaan ja mahdollisuuksia hakeutua palveluihin.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Pelkkä tieto ei riitä

Kun terveystarkastukseen ohjataan TE-toimistosta, on mahdollista että terveystarkastus koetaan sanktiona tai siihen kohdistetaan epäilyksiä. Henkilöllä on saattanut olla negatiivisia kokemuksia terveystarkastuksista. Pelkkä tieto palveluista ei aina riitä, vaan tarvitaan aktiivisempaa tukea, kuten keskustelua ja kannustamista. Rinnallakulkija voi auttaa palveluihin hakeutumisessa ja motivoida asiakasta itse vaikuttamaan omaan hyvinvointiinsa.

Kaikkia työttömiä ei tavoiteta TYP:n ja TE-toimiston avulla, jolloin on tärkeää jalkautua paikkoihin, joissa voi kohdata terveysneuvontaa ja palveluohjausta tarvitsevia henkilöitä. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi ruokajakelut.

Terveystarkastusten käyttöä saattavat rajoittaa myös asiakasmaksut. Maksua voidaan kuitenkin alentaa tai jättää se perimättä maksukyvyttömyyden vuoksi asiakasmaksulain 11 pykälään nojaten. Tätä mahdollisuutta ei tunneta kovin hyvin, eikä sitä sovelleta riittävän laajasti terveydenhuollossa. Soveltamisen käytännöt vaihtelevat.

Työttömän tuntemus

Työttömän tarpeita ei välttämättä osata tunnistaa palvelujärjestelmässä. Asiakkaiden ongelmat ovat usein monisyisiä ja kasautuneita, eikä niitä voida ratkaista yhdellä vastaanottokäynnillä. Vastaanottoajan tulisi olla riittävän pitkä, jotta tilannetta ja tarpeita voitaisiin käsitellä kattavasti ja asiakas kokisi voivansa nostaa esille vaikeatkin asiat.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yhdistystoimijoiden kouluttaminen ja yhteistyön rakentaminen paikallisten sosiaali- ja terveydenhuollon, Kelan ja TE-palvelujen työntekijöiden kanssa edistää työttömän kuntalaisen tarpeiden ja tilanteiden tuntemusta. Verkostotapaamisissa työttömien tarpeita ja palveluun pääsyn esteitä tai katkoksia on tehty julkisille palveluille tutuimmiksi.

Sujuvat palvelupolut, rinnalla kulkeminen ja työttömien edustus

Palvelupolkujen tulisi olla sujuvia. Jatkopolkujen suunnittelussa ja etuuksista neuvottaessa tarvitaan monialaista tietoa ja sektorit ylittävää osaamista ja voidaan myös toimia ”saattaen vaihtaan”.

Palvelujärjestelmässä voidaan hyödyntää esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja terveydenhoitajan työparityöskentelyä. Voidaan myös hyödyntää erilaisia joustavia yhteistyökäytäntöjä (esimerkiksi yhteinen kalenteri, säännölliset soittoaajat ja mahdollisuus Skypen käyttöön). Viranomaisten tiedotustilaisuuksia asiakkaille voidaan järjestää kansalaisjärjestöjen tiloissa. Eri palveluissa on myös mahdollista ottaa käyttöön asiakasvastaava, rinnallakulkija tai opastaja. Esimerkiksi Helsingissä on toiminut Fattaluuta-nimellä Stop Huumeille ry:n vertaisia, jotka auttavat palveluissa asiointissa.

TE-palveluilla ja kunnalla voisi olla yhteyshenkilö ja TE-toimistoihin voisi tulla palveluohjaajan toimi, työttömien asiamies tai vastaava. Tampereella on ollut käytössä aiemmassa hankkeessa luotu Omavalmentaja-malli, joka on jäänyt osittain elämään.

Palvelujen kehittämisessä voidaan hyödyntää kokemusasiantuntijuutta tai kehittäjäasiakkuutta. Toiminnassa on myös kehitetty puheeksiottokoulutusta ja yhdistysten vapaaehtoisia on koulutettu puheeksi ottamisessa, rinnalla kulkemisessa, vertaistuen ja palveluihin ohjaamisessa joillakin yhdistyksen toimipaikoilla.

Mikäli sosiaalityö siirtyy maakunnan tasolle, niin kuntatasolla, hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitopalveluissa voidaan hyödyntää jalkautumista ihmisten tavoittamiseksi.

Toiminnan tarve

TE-toimistot vastaavat työkyvyn arvioinnista ja koordinoinnista. TE-toimistot tavoittavat työttömiksi ilmoittautuneet henkilöt. Työttömäksi ilmoittautuneiden lisäksi on joukko pitkäaikaistyöttömiä, jotka eivät ole aktiivisesti vuorovaikutuksessa TE-toimistojen tai TYP:in kanssa. Pääsy työttömän terveystarkastukseen vaatii joissakin kunnissa lähetteen terveystarkastukseen TE-toimistolta, TYP:lta tai aikuissosiaalityöstä. Käytäntö rajaa pois henkilöitä, jotka eivät ole viranomaispalvelujen asiakkaina.

Työttömien terveystarkastukset ovat olleet lakisääteisiä vuodesta 2011 alkaen. Laki tunnetaan huonosti, eikä sitä sovelleta riittävän laajasti. Kunnat tiedottavat laista heikosti

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

verkkosivuillaan eikä terveyskeskuksen ajanvarauksessa aina tiedetä siitä. Työttömien Keskusjärjestön havainnot kentältä ja jäsenyhdistyksistä antavat samanlaisen kuvan. Työttömien yhdistykset ovat viestittäneet keskusjärjestölleen tarpeesta tiedottaa terveystarkastuksista kattavammin.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toiminta vahvistaa etenkin osallisuutta omassa elämässä. Tietojen ja taitojen lisääntyminen ja palveluista saatu hyöty vahvistavat osallisuutta. Toiminnassa vaikutetaan siihen, että työtön saa tiedon ja rohkaistuu lähtemään terveystarkastukseen ja muihin tarvitsemiinsa terveys- tai sosiaalipalveluihin. Tietoisuuden lisääminen oman terveyden ja hyvinvoinnin tärkeydestä ja hoitamisesta vahvistaa omanarvontuntoa ja samalla motivoidaan niiden/terveyden ja hyvinvoinnin vahvistamiseen. Palveluiden käyttö edellyttää taitoja (esimerkiksi tietoteknisiä taitoja), oma-aloitteisuutta, aktiivisuutta ja voimavaroja. Jo pelkkä tieto oikeudesta käyttää yhteiskunnan palveluita voimaannuttaa. Kun työtön osaa ja uskaltaa hakea ja vaatia itselleen palvelua, terveyden lisäksi toimintakyky, tunne hallinnasta sekä kokemus samanarvoisuudesta voivat vahvistua. Esimerkiksi maksuttomaan hammashoittoon pääseminen lisää suun ja kehon terveyttä ja voi myös parantaa itseluottamusta. Toiminnan suunnittelu lähti paikallisyhdistysten tarpeista ja siten kohderyhmältä itseltään.

Toiminnassa saatetaan palveluihin tai toimintoihin henkilöitä, jotka ovat niiden ulkopuolella, ja jotka voisivat niistä hyötyä. Ohjaus on henkilökohtaista ja kuuntelevaa, palvelutarpeet määritellään ja jatkopolku suunnitellaan yhdessä työnhakijan kanssa. Mahdollisuus tulla kuulluksi on asiakkaiden kertoman mukaan voimaannuttavaa.

Oman kokemuksensa kautta vertainen voi tuupata eteenpäin palveluihin hakeutumisessa. Puheeksiottokoulutuksen käsikirja on rakentunut vertaisten toiveiden ja käytännössä havaitsemien tarpeiden pohjalta.

Palveluohjaajat saavat paikallisilla käynneillä tietoa työttömien tilanteista ja palvelujen toteutumisesta ja viestivät niistä eteenpäin mm. verkostotapaamisissa. Työtön kuntalainen on tullut tunnetummaksi palvelujärjestelmässä näiden yhteistyötapaamisten avulla. Niissä on avattu ja konkretisoitu paikallisten työttömien tarpeita, palveluun pääsyn esteitä ja palvelupolun katveja tai katkeamisia. Näin ammattilaisten osaaminen ja siten osallisuus omassa työssään vahvistuu.

Toiminnan tavoitteena on, että yhä useampi kunta aktivoituisi järjestämään työttömien terveystarkastuksia kattavammin ja yhteistyö viranomaisten ja järjestöjen välillä kehittyisi työttömän palvelupolun sujuvoittamiseksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnasta hyötyvät pääasiallisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset. Toiminnan on todettu lisäävän osallisuutta. Toiminnan arvioinnissa käytetty kysely käsittää alussa lyhennetyn Kyky-viisarin. Noin kahdeksan kuukauden kuluttua kysytään uudelleen viisarin kysymykset sekä täydentävät kysymykset, esimerkiksi työttömien terveystarkastukseen liittyen. Lisäksi hankekäynneiltä on koottu asiakkaiden kertomia kokemuksia ja havaintoja. Ne ovat olleet melko ristiriitaisia alkukyselyaineiston kanssa, sillä vastaajien tyytyväisyys sekä käsitykset arjessa suoriutumisesta, koetusta työkyvystä ja terveydentilasta olivat pääosin hyviä tai melko hyviä. Noin 40 % seurantaan vastanneista oli käynyt terveystarkastuksessa ja koetut hyödyt siitä vaihtelivat. Tieto ja henkilökohtainen ohjaus vahvistavat osallisuutta omassa elämässä. Tätä tukee kuntalaisen tunteminen palvelujärjestelmässä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tarve toiminnalle on vahvistunut työn edetessä. Hanke tekee näkyväksi sen, mikä ei toimi. Työttömiä kohdatessa on valjennut, miten suuri joukko ihmisiä ei tiedä terveystarkastuksen mahdollisuudesta, voi huonosti, eikä pysty hakeutumaan palveluihin itse. Noin joka neljännellä palveluohjaajan kenttäkäynnillä on ollut akuuttitilanteita, joissa asiakas on lähetetty terveyskeskukseen. Kunnat tiedottavat työttömien terveystarkastuksesta heikosti internet-sivuillaan ja terveyskeskuksen ajanvarauksessa osataan vain harvoin kertoa työttömien terveystarkastuksesta. TE-palvelujen vastuulla on terveystarkastusten ja työ- ja toimintakyvyn arvioinnin koordinointi, mutta liian harva ohjataan terveystarkastukseen.

Toiminnalle on ollut kysyntää. Hankkeessa on ollut maaliskuuhun 2019 mennessä noin 520 asiakasta ja tietoa omista oikeuksistaan on saanut vielä useampi eri puolilla Suomea. Moni osallistuu vain tietoisuuden, tai ei halua antaa itsestään tietoja tai tulla kirjatuksi osallistujana. Tiedon ja kysynnän on huomattu leviävän alueella hankekäynnin ja lehtiartikkeleiden jälkeen suusta suuhun.

Aluksi oli haastavaa päästä jakamaan tietoa kentälle, eikä hanketyöntekijöitä otettu mielellään vastaan, mutta hankkeen edetessä tilanne oli lähes päinvastainen. Työttömät tuntevat usein epäluuloa ja epäluottamusta viranomaisia kohtaan, esimerkiksi alentavan kohtelun tai sanktioiden pelossa. Hanketyöntekijät rinnastettiin alussa viranomaisiin, mutta työn edetessä ja tunnettuuden kasvaessa ajatusta hanketyöntekijästä viranomaisena on saatu osin hävvenettyä. Motivoiminen kyselyyn vastaamiseen oli vaikeaa etenkin ruokajakeluissa, jolloin päällimmäisenä mielessä on selviytyminen.

Toimintaa kohtaan on tunnettu ulkopuolista mielenkiintoa mm. järjestöjen, sote-toimijoiden, työttömien asioihin liittyvien kuntatyöntekijöiden ja -päättäjien, eurooppalaisen vähävaraisten

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

tuen verkoston (FEAD), sosiaali- ja terveystalouden opiskelijoiden, muiden hankkeiden ja median tahoilta.

Toiminnassa on hyödynnetty olemassa olevaa tutkimustietoa. Toimintamalleja on aiemmin kehitetty muun muassa PTT-hankkeessa vuosina 2007–2010 ja sen seuranta tutkimuksessa vuonna 2011. Esimerkiksi kunnissa ja TE-keskuksissa toimii joitakin työntekijöitä vastaavalla tavalla kuin hankkeessa. Joissakin kunnissa terveydenhoitaja jalkautuu työttömien yhdistyksiin, mutta toiminta ei ole laajamittaista ja joissakin kunnissa terveydenhoitaja pitää vastaanottoa tai antaa terveystalousohjausta kohtaamispaikassa (esimerkiksi Oulun asukastupa). Uutta tässä toiminnassa on tiedon levittäminen jalkautuvan palveluohjauksen avulla järjestelmällisesti. Yhdistyksen toiminnassa uutta on tiedon jakaminen sen toimipaikkojen työntekijöille ja aktiivitoimijoille, jotta he levittäisivät sitä eteenpäin kävijöilleen (koulutuksia, käsikirja puheeksi ottamiseen ja palveluiden ohjaamiseen).

Jalkautuva tiedottaminen oikeuksista ja palveluista sekä matalan kynnyksen palveluohjaus on siirrettävissä kaikkeen sellaiseen toimintaan, johon osallistuvilla ihmisillä on vaara tulla syrjäytetyksi, tai kyky hakea oma-aloitteisesti tietoa tai hakeutua palveluihin on joitakin osin rajallinen.

Juurruttamisen tavoitteena on, että toimipaikkojen työntekijät ja aktiivit jatkavat tiedottamista kävijöilleen ja opastavat heitä palvelujen ääreen tai alueellaan ja verkostoituvat keskenään sekä viranomaisten kanssa. Tavoitteena olisi, että työttömien yhdistykset tai muut matalan kynnyksen toimipaikat tai organisaatiot vakiinnuttaisivat toiminnan, jolloin se olisi kiinteämmin kytketty palvelujärjestelmään. Toimintaa voitaisiin koordinoita yhteistyönä järjestöjen ja kunnallisten sote-palveluiden kesken. TE-toimistoihin voisi myös tulla palveluohjaajan toimi, työttömien asiamies tai vastaava.

Yhdistyksen ohjaajan tai vertaisen apu ei välttämättä riitä tai kanna palveluihin pääsyyn asti. Moni asiakkaan asia on myös paitsi monisyinen, myös vain viranomaisen ratkottavissa. Esimerkiksi etuusasiat, työkyvyn arviointiin tai kuntoutukseen pääsy vaativat viranomaisen päätöksen.

Viranomaispäätöksiin kytetään vaikuttamaan ulkopuolelta vain osittain, esimerkiksi opastamalla palveluun hakeutumisessa tai oikaisupyynnön jättämisessä.

Paikallisyhdistyksissä asiakkaiden tarpeiden rinnalla on usein ohjaajan tai vertaisen kokemus riittämättömyydestä, osaamattomuudesta ja uupumisesta. Siksi tarvitaan yhteistyötä paikallisten viranomaisten kanssa. Verkostotapaamisten avulla työtön kuntalainen on myös tullut tunnetummaksi palvelujärjestelmässä.

Palveluohjausta jalkautuen ja puhelimitse olisi yleensä tarpeellista kehittää. Vastaavalle toiminnalle voi olla tarvetta eri kysymyksissä, kun tieto on sirpaloitunut ja palveluiden

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

hahmottaminen monimutkaisessa palvelujärjestelmässä vaikeaa. Kasvotusten tai puhelimitse annettavan tiedon ja palveluohjauksen tarve säilyy palveluiden sähköistymisen lisääntyttyä, sillä osa ihmisistä ei omista tai osaa käyttää tietokoneita tai älypuhelimia.

Hanketyöntekijöiden käymän työkykykoordinaattoreiden koulutuksen tuomaa osaamista voitaisiin hyödyntää entistä paremmin tai järjestelmällisemmin työttömien ohjauksessa.

Lopuksi

Jalkautuminen on levitettävissä eri alueille ja hyödynnettävissä monien ryhmien tavoittamisessa eri kysymyksissä. Terveystieteiden tutkimuskeskus -hanke päättyy heinäkuussa 2019. Toimintamallin juurtuminen on vielä avoinna.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Vankilateatteri vapauttaa vangin roolista

Vankilateatteri on vapautumisvaiheessa olevien ja vapautuneiden vankien yhteisöteatteri, joka vahvistaa voimavaroja, avaa uusia rooleja elämässä ja vähentää ennakkoluuloja. Teatteria vetävät taiteen ammattilaiset.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	2
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Miten vaikutukset syntyvät.....	3
Mallin arviointi.....	4
Osallisuuden toteutuminen mallissa.....	4
Toimintamalli lupaavana käytäntönä.....	5
Yhteenveto.....	6

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehittäjä

Porttiteatteri ry.

Kehittäjän yhteyshenkilö: Tuija Minkkinen, Porttiteatterin taiteellinen suunnittelija, teatteri-pedagogi-ohjaaja, etunimi.sukunimi(a)porttiteatteri.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Taittuu ry:n vankilateatteri

Mallin kuvaus

Vankilateatterin toiminnan ytimessä ovat rikollisen identiteetistä irrottautuminen, uusien vahvuuksien löytäminen sekä teatteriyhteisön kehittäminen.

Tutkimusten mukaan rikosten uusiminen on nopeinta heti vapautumisen jälkeisinä kuukausina, joten nivelvaiheen palvelujatkumojen onnistumisella on suuri merkitys uusintarikollisuuteen.

Julkisen esitystoimintansa ansiosta vankilateatteri vähentää lainrikkojiin kohdistuvaa leimaa ja tuo näkyviksi heidän oikeutensa yhdenvertaisina kansalaisina. Vankilateatteri ehkäisee näin myös uusintarikollisuutta, kun vapautuvien vankien on helpompi päästä osalliseksi yhteiskuntaan. Esitykset voidaan nähdä yhteiskunnallisina puheenvuoroina, joissa maailmaa tarkastellaan vankilasta vapautuvien henkilöiden silmin. Tavoitteena on tuottaa taiteellisesti korkeatasoista, kiinnostavaa teatteria.

Toimintaympäristö

Vankilateatterin toiminta sijoittuu vankilasta siviiliin siirtymisen kriittiseen nivelvaiheeseen.

Rikostaustaisia palvelevat päivätoimintakeskukset ja vankilat ovat tärkeitä kohderyhmän tavoittamisessa. Esimerkiksi Porttiteatteri ry:lla on laaja ja kasvava yhteistyöverkosto, johon kuuluu helsinkiläisiä kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimintakeskuksia sekä rikosseuraamusalan toimijoita.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Vankilateatteritoiminta on suunnattu vapautumisvaiheessa oleville vangeille tai vapautuneille henkilöille. Teatteritoimintaan osallistuvat ovat siis yhteiskunnallisesti hyvin haavoittuvassa asemassa.

Esimerkiksi Porttiteatteri ry:n esitystoiminnassa on vuosittain mukana 30–40 rikostaustaista esiintyjää. Lisäksi vuosittain noin 100 rikostaustaista henkilöä osallistuu työpajatoimintaan avovankiloissa sekä muissa rikostaustaisia palvelevissa päivätoimintakeskuksissa.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Suuri yleisö on toiminnan kohderyhmää esitysten katsojana.

Esitysten yhteydessä pidetään seminaareja, ja rikosseuraamus- sekä sosiaali- ja terveysalan seminaareissa pidetään esiintymisiä ja kokempuspuheenvuoroja.

Toimivuuden ja käyttöönnoton ehdot

Vankilateatteri on vapautumisvaiheessa olevien ja jo vapautuneiden vankien yhteisöteatteri, jota vetävät taiteen ammattilaiset. Heidän lisäksi yhteisöön kuuluu vertaisohjaaja ja sosiaaliohjaaja.

Porttiteatteritoimintaan osallistutaan kaksi kertaa viikossa puolen vuoden ajan ja ryhmän toiminta huipentuu teatteriesitykseen. Ryhmän jäsenet päättävät yhdessä esityksen aiheen.

Vankilateatterin toiminnan ohjaaminen edellyttää vahvaa teatteripedagogista osaamista. Porttiteatterin toimintaan mukaan tulevien henkilöiden elämäntilanteet ovat usein haasteellisia ja vaikuttavat heidän osallistumismahdollisuuksiinsa. Sensitiivinen sosiaaliohjaus on sen vuoksi keskeinen osa toimintaa.

Ryhmän harjoitukset alkavat aina ajatusten ja tunteiden vaihtamisilla. Ryhmytymis- ja luottamusharjoitteiden avulla osallistuja uskaltautuu liittymään osaksi ryhmää ja luottamus toisia ihmisiä kohtaan kohenee. Sitoutuminen turvalliseen, päihteettömään yhteisöön ja sen päämäärään luo kokempuksia yhteenkuuluvuudesta ja osallisuudesta sekä vahvistaa toimijuutta.

Toiminnassa tiedostetaan, että vankeusrangaistusta suorittavilla voi olla korkea kynnys osallistua uuteen toimintaan ja heikko motivaatio. Toimintaa voidaan tehdä tunnetuksi järjestämällä vankiloissa pienimuotoisia työpajoja, joissa pääsee tekemään erilaisia vuorovaikutteisia harjoituksia. Harjoituksissa on mahdollisuus kokeilla sopisiko teatteritoiminta itselle.

Vankilateatterissa voi toimia myös vapaaehtoisena, vertaistoimijana tai kokempusasantuntijana. Vapaaehtoisena voivat toimia myös muut kuin rikostaustaiset.

Miten vaikutukset syntyvät

Rikostaustaiset osallistujat pystyvät teatterin kautta kertomaan turvallisessa yhteisössä ohjatusti kokempuksistaan, jotka saattavat olla hyvinkin traumaattisia. Tämä opettaa kielteisen tunteiden ja reaktioiden hallitsemista ja antaa mahdollisuuden uusien käyttäytymismallien kehittymiselle. Esiintyminen voi parhaimmillaan johtaa lainrikkojataustasta irrottautumiseen. Uusien roolien omaksuminen sekä myönteisempien luonteenpiirteiden vahvistaminen helpottuu.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Tutkimusten mukaan edellä mainitut asiat vaikuttavat siihen, että vangit ovat kykeneväisempiä oppimaan uusia, myönteisiä rooleja. Ilmaisuharjoitteiden myötä osallistuja huomaa itsessä ja toisissa uusia puolia, oppii asettautumaan myös toisen asemaan ja empatiakyky paranee. Refleksiivisen työtteen myötä osallistuja oppii tarkastelemaan omia ja toisten ajatusmalleja kriittisesti ja turvallisuuden tunne vahvistuu.

”Porttiteatterista olen saanut paljon merkityksiä. Esimerkiksi hyvä tunnelma ja hyvä olo, hyviä onnistumisen kokemuksia. Minulla tulee tosi paljon merkityksiä ja se tarkoittaa sitä, että on olemassa elämää. Meillä vangeillakin on oma elämä.”

– Porttiteatteri ry:n toimintaan osallistunut

”Porttiteatterin esitykset lisäävät ymmärrystä yhteisestä todellisuudestamme. Niiden syvä vaikuttavuus perustuu omat elämänvalintansa peliin laittavien esiintyjien aseistariisuvaan sitoutumiseen sekä metodin yleisen ihmisyyden puolesta kamppailevaan eetokseen.”

– Voima-lehti 04/2019

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Vankilateatteritoiminnan osallisuusvaikutukset perustuvat osallistujien mahdollisuuteen tulla nähdyksi ja sosiaalisten taitojen vahvistamiseen. Vankilateatteritoimintaa pyörittävässä helsinkiläisessä Porttiteatterissa jokainen osallistuja nähdään omana itsenään eikä rikoksentekijänä. Osallistujat peilaavat omaa tarinaansa suhteessa ympäröivään yhteisöön. Kannustava vuorovaikutus on tärkeässä asemassa luottamuksen syntymisessä. Teatteritoiminta tarjoaa paikan jäsentää omia tunteita ja ajatuksia.

Teatteritoiminta tarjoaa rikostaustaisille ihmisille mahdollisuuksia kokea onnistumisia ja kokemuksia mielekkästä elämästä. Mielekäs toiminta ja luottamukseen perustuva ryhmähenki tukevat uudenlaisen minäkuvan rakentumista. Opinnäytetyön mukaan Porttiteatterin toiminta on muuttanut osallistujien kokemusta ja käsityksiä itsestä myönteisemmäksi, lisäten samalla henkistä hyvinvointia.

Työpajojen vetäminen vaatii pedagogista osaamista, sosiaalisia taitoja ja herkkyyttä tunnistaa ryhmän dynamiikka ja osallistujien toiveet. Työpajojen tarkoitus on madaltaa kynnystä osallistua ryhmän toimintaan ja luoda luottamusta toisiin ihmisiin. Vetäjän tehtävänä on aistia ryhmän tunnelmaa ja rakentaa samalla osallistujille sopivia harjoituksia. Refleksiivinen työote kannustaa osallistujia pohtimaan omia ajatusmalleja ja käyttäytymistä kriittisesti.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Ryhmän harjoitukset alkavat aina ajatusten ja tunteiden vaihtamisilla. Se mahdollistaa omien tunteiden käsittelyn yhdessä ryhmän kanssa ja lisää ryhmän koheesiota ja tunnetta kuulumisesta porukkaan. Ryhmän jäsenet päättävät yhdessä esityksen aiheen. Opinnäytetyön mukaan ryhmäläiset kokivat vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta toiminnassa.

Toimintamallin vahvuus on siinä, että se antaa osallistujille paljon tilaa toteuttaa itseään ja ilmaista mielipiteitä ja ajatuksia. Tämä on tärkeää, jotta vankilataustaisen ihmisen identiteetti pääsee irrottautumaan rikollisen identiteetistä ja rakentumaan vankilan ulkopuolista elämää varten.

Teatteriesityksen valmistaminen on osallistujille positiivinen haaste ja taidonnäyte, mahdollisuus tulla nähdyksi uutta luovana ja osaavana henkilönä. Samanaikaisesti esitys on eräänlaista vuoropuhelua ja henkinen silta vankिताustaisten ihmisten ja yleisön välillä. Esitys voi vähentää vankिताustaisiin liitettyä stigmaa ja lisätä eri yhteiskuntaryhmien välistä ymmärrystä.

Uudenlaisen identiteetin rakentamisessa on tärkeää, että osallistujat tulevat määriteltyiksi myös teatterintekijöinä. Vankilateatterin esiintyjät osallistuvat yhteisen hyvän tuottamiseen tarjoamalla katsojille kulttuurielämyksen. Yleisön edessä näyttelijät todistavat itselleen sekä muille pystyvänsä esiintymään ja olemaan avoimia taustansa suhteen.

Helsinkiläisen Porttiteatterin ympärille on muodostunut yhteisö, joka koostuu Porttiteatterin entisistä ryhmäläisistä, opiskelijoista ja taiteen ammattilaisista. Porttiteatteri tarjoaa laajasti ja monipuolisesti mahdollisuuksia vapaaehtois- ja vertaistyöhön sekä kokemusasiantuntijatehtäviä ammattilaisen rinnalla niin yhteisöön kuuluville ja kuuluneille kuin sen ulkopuolella toimivillekin.

Julkisen esitystoiminnan tuloksena yleisön ymmärrys vankilasta vapautumiseen liittyvistä haasteista kasvaa. Lainrikkojan leima ja sen tuottama syrjäytyminen vähenevät. Sosiaalisen hyväksynnän saaminen vahvistaa yhteiskuntaan kiinnittymistä. Toiminnassa luodaan yhteisölle ja yksilöille mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, jolla vaikutetaan suuren yleisön asenteisiin julkisten teatteriesitysten kautta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tutkimusten mukaan rikosten uusiminen on nopeinta heti vapautumisen jälkeisinä kuukausina, joten nivelvaiheen palvelujatkumojen onnistumisella on suuri merkitys uusintarikollisuuteen. Siksi tätä toimintamallia tarvitaan.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Kansallisteatterin kiertuenäyttämön toteuttama kiertue vuonna 2014 vankiloissa osoitti, että teatteritoiminnalla on paljon potentiaalia vankeusrangaistusta suorittavien hyvinvoinnin edistämiseksi. Porttiteatteri on toiminut vuodesta 2015 lähtien ja toimintaan osallistuneet ovat kokeneet toiminnan mielekkäänä.

Porttiteatterin toiminnasta on tehty muutamia laadullisia opinnäytetöitä. Tulokset kertovat, että Porttiteatteri-toiminnalla on myönteinen merkitys siihen osallistuneiden sosiaaliseen pääomaan, osallisuuden sekä toimintakyvyn- sekä toimijuuden muutoksiin. Toiminta vaikuttaa laajasti elämän eri osa-alueisiin, minäkuvaan sekä rikoksettoman ja päihteettömän elämäntavan ylläpitoon.

Rahoittajat, kuten STEA, Suomen kulttuurirahasto sekä Helsingin kaupunki pitävät toimintaideaa hyvänä. Toiminnasta on tehty useita lehti- ja radiojuttuja ja lisäksi kolme opinnäytetöitä.

Ammattilaisvetoisessa toimintamallissa taiteellisen vetäjän tai ohjaajan ammattitaidolla on suuri merkitys. Ohjaajalta vaaditaan laaja-alaista osaamista monella eri alueella. Siksi mallin levittäminen ei ole helppoa.

Yhteenveto

Porttiteatterilla on jo laaja yhteistyöverkosto, johon kuuluu mm. Kriminaalihuollon tukisäätiö, Rikosseuraamuslaitos (RISE), Silta-valmennus ja Valo-valmennus, Suomen Kansallisteatteri ja Kalliolan settlementti. Verkosto mahdollistaa kohderyhmän tavoittamisen ja on tuki mahdollisessa toimintamallin levittämisessä. Porttiteatteri ry:n hallituksessa on laaja asiantuntijaosaaminen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Vankitaustaisten asiakassuhteen rakennus dialogissa stigmoja murtaen

Ammattilainen ja vankitaustainen sosiaalisen kuntoutuksen asiakas rakentavat dialogisen ja tavoitteellisen suhteen hyödyntäen tietoista tunnetyöskentelyä. Asiakkaan luottamus auttajiin, viranomaisiin ja yhteiskuntaan vahvistuu sekä päinvastoin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Tuetusti tulevaisuuteen -hanke (ESR 1.2.2018–31.1.2021), Satakunta, Porin Sininauha ry ja Rauman Seudun Katulähetys ry

Kehittäjän yhteyshenkilöt: lida Koskinen, Tuetusti tulevaisuuteen -hanke, Porin Sininauha ry, i.koskinen(a)porinsininauha.fi ja Anu Louhelainen, Porin Sininauha ry, a.louhelainen(a)porinsininauha.fi

Sisällys

Mallin kuvaus	2
Mallin arviointi	7
Taustamateriaalia	11

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Vankilataustaisilla henkilöillä on usein kielteisiä kokemuksia ja ennakkoluuloja viranomaisia kohtaan. Vastaavasti viranomaisilla ja valtaväestöllä on ennakkoluuloja vankilataustaisia kohtaan. Toimintamallissa kokemukset ja ennakkoluulot tiedostetaan ja niitä työstetään vankिताustaisten ihmisten ja kolmannen sektorin ammatillisen työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa sekä vaikuttamalla eri tavoin viiteryhmän sisällä ja ulkopuolella ennakkoluulojen murtamiseksi.

Keskeistä on, että asiakkaan ja kolmannella sektorilla työskentelevän ammattilaisen välille rakennetaan suhde, jonka asiakas voi kokea myönteiseksi. Tavoitteena on asiakkaan vuorovaikutustaitojen ja itsetuntemuksen vahvistuminen niin, että hän voi kiinnittyä ja olla osallinen yhteiskunnassa itselleen merkityksellisellä ja myönteisellä tavalla. Sekä asiakkaan että ammattilaisen haasteena heidän välisessä suhteessaan on itseen kohdistuvan stigman murtaminen. Tämän asetelman oivaltaminen on keskeinen tekijä työskentelyssä.

Henkilökohtaisessa suhteessa voidaan rehellisesti keskustella asiakkaan hyvinvoinnin esteistä ja ongelmien taustalla olevista tunteista. Jaettuja tunnekokemuksia pyritään luomaan toiminnallisuudella sekä havainnoimalla tunteita kehollisesti ja tarkastelemalla niitä keskustellen. Yhdessä tehdyt huomiot jaetusta, universaalista ihmisyydestä murtavat toiseuden profiilia ja rakentavat siltaa marginaalista kohti osallisuutta. Ammattilaisten omien asenteiden, tunnekokemusten ja ajattelumallien käsittely sekä aidon myönteisyyden löytäminen asiakassuhteessa toimivat vuorovaikutuksen perustana.

Näkökulma mahdollistaa myös muiden palvelujärjestelmän osapuolten aseman tarkastelun ja toimijoiden inhimillistämisen.

Toimintaympäristö

Toimintamalli on sosiaalisen kuntoutuksen muoto ja toimii kiinnityspisteenä ja ponnahduslautana, kun asiakas osallistuu muihin kuntoutuksen muotoihin.

Kolmannen sektorin toimija toteuttaa sosiaalista kuntoutusta yhteistyössä alueen sosiaalitoimen ja sidosryhmien kanssa. Kuvattu toiminta ei olisi mahdollista nykyisen julkisen palvelujärjestelmän suomissa roolituksissa. Malli onkin ainutlaatuinen esimerkki järjestökentän mahdollisuudesta täydentää ja kehittää palvelujärjestelmää.

Sosiaalinen kuntoutus on yhdistelmä sosiaalityötä ja muita kuntoutuspalveluita. Toteutuakseen se vaatii käytännössä usein moniammatillista ja organisaatioiden välistä yhteistyötä sekä verkostoitumista. Sosiaalisen kuntoutuksen monialaisella kentällä työskentelee toimijoita eri koulutustaustoilla ja työorientaatioilla.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminta jalkautuu erilaisiin toimintaympäristöihin kuten kadulle ja järjestöjen tiloihin, mutta myös vankiloihin ja muihin laitospäristöihin, joissa asiakkaat ovat. Toimintaan pääsee mukaan viranomaistahojen kautta tai hakeutumalla itse aktiivisesti tuen piiriin.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toiminta soveltuu henkilöille, joiden kokemus osallisuudesta yhteiskuntaan ja luottamus järjestelmään on heikentynyt. Tuetusti tulevaisuuteen -kehittämishankkeessa Stigman murtaja -toiminnan kohderyhmänä ovat olleet vankitautaiset henkilöt.

Toimintaa kehitetään yhteistyössä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa. Tietoa voidaan kerätä sidosryhmien ja asiakkaiden keskuudessa toteutettavilla kyselyillä ja haastatteluilla. Yhteiskehittämisessä ja toiminnan itsearvioinnissa korostuu paitsi toiminnan tarpeellisuus, myös luottamuksellisen ja henkilökohtaisen suhteen merkitys. Toimintaa on kehitetty myös tutkimustietoon perustuen.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Palvelu aloitetaan yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa asiakkaan ja toteuttajaosapuolen laatimalla sosiaalisen kuntoutuksen sopimuksella, jossa määritellään toiminnan tavoitteet ja jakson pituus. Toimintaa toteuttaa kolmannen sektorin **ammattillinen tukihenkilö**, joka omaksuu toiminnan periaatteet ja sitoutuu asiakasprosesseihin:

1. **Yksilötyö** toteutetaan ammatillisena vuorovaikutussuhteena. Työ on rinnalla kulkevaa tunnettyöskentelyä eri keinoin, ja se kiinnittää asiakkaan palvelujärjestelmään.
2. **Ryhmätoiminnalla** pyritään vuorovaikutteiseen reflektioon asiakkaan viiteryhmän kanssa.
3. **Verkostoivaa yhteistyötä** toteutetaan ammattilaisten koordinoimana yhdessä asiakkaiden kanssa. Yhteistyötahoja ovat muun muassa vankilat, sote- ja kuntoutuspalvelut. Asiakkaiden ja muiden tahojen kanssa pyritään vaikuttamaan yleisiin asenteisiin esimerkiksi vankilataustaisia kohtaan.

Jokaisen asiakkaan kanssa luodaan yksilöllinen suhde ja yksilölliset ratkaisut, jotta hän voi kiinnittyä tarvitsemiinsa palveluihin. Tämä toteutuu ammatillisen tukihenkilön kanssa, hänen avullaan avautuvan palvelu- ja tukiverkoston välityksellä sekä kolmissa aikuissosiaalityön vastinparin kanssa.

Kolmannen sektorin ammatillisen tukihenkilön toiminta on viranomaisasetelmasta vapaa. Tämä tulee esille heti asiakkaan ensikohtaamisella: työntekijä ei esitä asiakkaalle tämän henkilökohtaista elämää koskevia, työntekijän valta-asemasta viestiviä kysymyksiä, vaan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

rakentaa dialogia kertomalla itsestään ja tarttumalla asiakkaan kertomaan tarkentavin kysymyksin. Asiakas pääsee kertomaan itsestään ja tilanteestaan omilla ehdoillaan; esittämään itsestään niitä puolia, jotka ovat hänelle itselleen oleellisia. Vuorovaikutustilanteet toteutuvat osana yksilökeskusteluja, toiminnallisia ryhmiä ja tapahtumia tai jalkauduttaessa palveluihin.

Ammattilainen kehittää ammatti- identiteettiään niin, että ihminen ja vuorovaikutus tulevat asiakassuhteen keskiöön jättäen taka-alalle ennakkoluulot eri asemassa olevia kohtaan.

Työntekijä haastaa omaa ajattelumaailmaansa pyrkimyksenään löytää välittämisen rajapinta. Työntekijän läpikäymän prosessin myötä asiakassuhteessa on aitoa välittämistä, joka kumpuaa asiakkaan persoonasta. Tunteet avaavat oven ihmisten kollektiivisiin ominaisuuksiin: emotionaalinen skaalamme on kaikesta huolimatta monella tapaa samankaltainen.

Asiakkaat osallistuvat yksilötyön rinnalla ryhmätoimintaan.

- Keskusteluryhmiä mm. tunteiden hallintaan ja arkeen liittyen
- Toiminnallisissa ryhmissä voi olla esimerkiksi seinämaalausta, askartelua, liikuntaa, retkiä ja tempauksia osallistujien toiveiden mukaisesti.

Yksilö-, ryhmä- ja vaikuttamistyössä osallistujat oppivat paremmin tulkitsemaan ja tuntemaan omaa kehoaan ja reaktioitaan sekä tunnistamaan paremmin muiden ihmisten tunteita ja kehon tunnetiloja. Ammatillinen tukihenkilö hyödyntää oppimisprosessissa myös muiden ammattilaisten, kuten näyttelijöiden osaamista. Kun omia reaktioita sekä toisten tunnetiloja opitaan analysoimaan, on helpompi ymmärtää toista ihmisenä, niin ettei vuorovaikutuksessa jäädä eri asemassa olevien rooliodotusten vangeiksi.

Asiakkaan ja ammattilaisen henkilökohtaisen vuorovaikutussuhteen lisäksi toiminnan tavoitteena on helpottaa asiakkaan ja muiden toimijoiden välistä keskustelua ja kanssakäymistä.

Kuntoutuksen etenemistä seurataan muutaman kuukauden välein toistuvissa tapaamisissa asiakkaan, ammatillisen tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän kanssa. Aikuissosiaalityön mukanaolo varmistaa hankeympäristössä asiakkaan poluttumisen eteenpäin, kun toiminta mahdollisesti loppuu hankkeen päättyessä.

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toimintaa on kehitetty Tuetusti tulevaisuuteen -hankkeessa

Tuetusti tulevaisuuteen -hankkeen Stigman murtaja -toimintaa on kehitetty erityisesti vankitustaisten parissa ja soveltuu siten vaikeassa elämäntilanteessa ja yhteiskunnan

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

reunalla olevien auttamistyöhön. Toimintaa on toteutettu onnistuneesti vankilasta vapautuneiden kanssa ja osana koevapauden toimintavelvoitetta. Toiminnan sijoittuminen siviilipalvelujärjestelmän ja rikosseuraamuslaitoksen rajapinnalle on mahdollistanut sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksen valvotussa koevapaudessa. Tällöin valvotun koevapauden toimintavelvoite on kirjattu aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen päätökseen, jolloin koevapauden aikainen toiminta kiinnittää vangin palvelujärjestelmään myös silloin, kun hän ei ole työmarkkinoiden käytettävissä.

Lainsäätäjän suoman väljyyden vuoksi sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus soveltuu Stigman murtaja- toiminnan raamiksi ja kiinnittää sen julkiseen palvelujärjestelmään.

Sosiaalihuoltolaissa sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea ”sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi”. Sosiaaliseen kuntoutukseen määritellään kuuluvaksi sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalveluiden yhteensovittaminen, valmennus arjessa selviytymiseen, ryhmätoiminta ja vuorovaikutuksen tuki ja kaikki muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Aikuissosiaalityön ja kolmannen sektorin yhteistyö mahdollistaa erilaisen toimintaympäristön palvelulle

Kolmannen sektorin ammatillisen tukihenkilön aseman tulee olla vapaa asiakkaan elämää koskevista rikos-, työ-, terveys- tai sosiaalioikeudellisista päätöksistä. Tuetusti tulevaisuuteen -hankkeen Stigman murtaja -toimintaa on kokeiltu osana sosiaalista kuntoutusta, jolloin kolmannen sektorin työntekijä on muodostanut työparin aikuissosiaalityön työntekijän kanssa: kolmannen sektorin työntekijä on toiminut palvelua tuottavassa ja aikuissosiaalityön työntekijä palvelua toteuttavassa sekä koordinoivassa roolissa.

Tukihenkilö ei kirjaa asiakkaasta tietoja asiakastietojärjestelmään, vaan tarvittaessa tehdään muistiinpanoja yhdessä. Näin toiminnassa toteutuu läpinäkyvyys, jolla halutaan vähentää kohderyhmän epäluuloja sote-toimijoita kohtaan. Läpinäkyvä kirjaamiskäytäntö korostaa lisäksi sitä, että tukitoiminta on erillään valtarakenteista liittyen esimerkiksi työelämään, rikosprosesseihin tai sote-palveluihin.

Toiminta soveltuu laaja-alaisesti kolmannen sektorin ammatillisen rinnalla kulkijan rooleihin. Palvelutuotannossa rajalliset resurssit asettavat usein esteen intensiiviselle työotteelle: asiakkaan elämän kriisivaiheessa auttamiseen olisi kuitenkin varattava useita tunteja viikossa. Onkin todettu, että toimintaa on helpompi toteuttaa hanketyön ja järjestötyön kunnallisia palveluita joustavammissa raameissa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Ennakkoluulojen murtaminen asiakkaan viiteryhmän ulkopuolella

Stigmojen murtamistyötä voidaan suunnata myös asiakkaan viitetyhmän ulkopuolisiin ihmisiin, jotta vankitautaisiin liitetyt stigmat lieventyisivät. Tällaista toimintaa ja vaikuttamistyötä ovat olleet muun muassa vankimessut, vankiteatteriesitykset, yhteiskehittämisen tilaisuudet, pop up -tapahtumat, mielipide- ja blogikirjoitukset, kokemustietoisku, avoin tila sekä osallistava tiede- ja kulttuuritoiminta. Toimintaa on toteutettu yhdessä asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa.

Esimerkiksi kehittämishankkeen aikana ”Kiviäkin kiinnostaa”- ympäristötaideprojektissa neulanvaihtopisteen kävijät maalasivat tunnetilansa kiveen. Kivet asetettiin julkisiin ulkotiloihin.

Resurssit ja toimijakumppanit

Yhden ammattilaisen kannattelemat asiakasmäärät vaihtelevat osallistujien elämäntilanteiden mukaan. Vankilasta vapautuvat ihmiset tarvitsevat runsaasti aikaa sekä tukea käytännön asioiden hoitamiseen, mutta tuen tarve vähenee tavallisesti ensimmäisten viikkojen siviilielämän jälkeen. Yhdellä työntekijällä voi olla noin 20–30 tuettavaa edellyttäen, että osa toiminnasta toteutetaan ryhmämuotoisena ja usealla asiakkaalla ei ole samanaikaisesti tuen tarvetta lisäävää kuormitusta.

Asiakkaat ohjautuvat toimintaan pääasiassa Rikosseuraamuslaitoksen, päihdepalveluiden ja aikuissosiaalityön työntekijöiden yhteydenottojen seurauksena, etsivän kriminaalityön tuloksena sekä hankkeen edetessä enenevässä määrin vankilasta tai siviilistä itse tehtyjen avunpyyntöjen kautta. Osallistujia on polutettu päihde- ja mielenterveyspalveluihin, kolmannen sektorin tuottamiin palveluihin ja psykososiaalisiin asumispalveluihin.

Toimintamallia on kehitetty Sosku-kahvit -yhteiskehittämisprosessissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin matalan kynnyksen osallistumiseen sekä työntekijöiden ja asiakkaiden tasavertaiseen osallistumiseen ilman statustietoja. Lue lisää opinnäytteestä:

[Koskinen, Iida \(2020\) Sosku-kahvit: Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen Porissa. SAMK. Opinnäytetyö.](#)

Lue lisää, miten sosiaalista kuntoutusta voidaan kehittää yhdessä asiakkaiden kanssa:

[Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä \(Innokyla.fi\)](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus osallistujien omassa elämässä vahvistuu, kun ihminen tulee kunnioitetuksi ja kuulluksi omana itsenään myös silloin, kun ulkoapäin asetetut aktiivisen kansalaisen normit eivät täyty. Asiakasta kunnioitetaan myös siten, ettei osallisuuteen yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa painosteta. On tärkeää, ettei asiakas koe joutuvansa valjastetuksi ammattilaisten työn toteennäyttämiseen tai kehittämiseen ilman omaa tahtoaan. Malli luo jatkuvan kehittämisen kierteen, jossa asiakasosallisuus on itseisarvo.

Asiakkaan ja ammattilaisen ennakkoluulot toisiaan kohtaan hälvenevät, mikä edistää osallisuuden kokemusta sosiaalisen kuntoutuksen palvelussa ja laajemmin eri yhteisöissä, toiminnoissa ja muissa palveluissa.

Asiakas tulee kuulluksi ja huomaa oman ajattelunsa olevan merkityksellistä, jolloin hän voimaantuu ja kuntoutuminen edistyy. Kun kehittämistyötä ei tehdä totutun asiantuntijalähtöisesti, kehittämiseen osallistuvat voivat kokea osallisuuden ja valtaistumisen elämyksiä.

Dialogisuus korostuu asiakkaan omaa kuntoutusta koskevassa verkostotyössä, kun työntekijät keskustelevat ja sopivat asiakasta koskevista asioista vain hänen läsnä ollessaan.

Vuorovaikutus ja inhimillinen tunneykökentely ovat toiminnan peruselementtejä, mikä takaa toiminnan vastavuoroisuuden. Asiakas ei ole kohde vaan kumppani.

Toiminnan kehittäminen yhdessä haastaa sekä ammattilaiset että palveluiden käyttäjät tarkastelemaan, hajottamaan ja uudelleen rakentamaan totuttuja rooleja.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa toteutuu, kun toimintaa on kehitetty ja toteutettu yhdessä osallistujien kanssa heitä kuullen ja heidän kanssaan toimien. Yhteistoiminta muun muassa teatterin kanssa on auttanut osallistujia ottamaan uusia rooleja ja tarjoaa elämyksiä oman viiter ryhmän ulkopuolisten ihmisten kanssa. Erilaiset yhteistoiminnassa toteutetut harjoitteet tarjoavat kokonaisvaltaisen irtioton arjesta.

Osallisuutta yhteisestä hyvästä on vahvistettu kirjoittamalla muun muassa kantaaottavia tekstejä ja harjoittelemalla argumentointitaitoja keskustelutilaisuuksissa sekä järjestämällä suurelle yleisölle avoimia tilaisuuksia.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toiminta tuottaa lisäarvoa paitsi paikalliseen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöhön, mutta myös perustehtävän toteuttamiseen palvelujärjestelmässä. Avaamalla viranomaisnäkökulmaa rikostaustaisille asiakkaille ja inhimillistämällä mielikuvaa julkisen järjestelmän työntekijöistä saatetaan marginaaliin ajautuneet asiakkaat sekä heidän hyvinvointinsa edistämiseen soveltuvat palvelut lähemmäksi toisiaan. Vuorovaikutuksen ja yhteistyön parantaminen kohentaa sekä asiakkaan että työntekijän asemaa.

Ammattilaiset ovat valtaistuneet, kun he ovat saaneet kehittää työtään ja vuorovaikutustaitojaan suhteessa haastavaan asiakasryhmään. Aito vuorovaikutussuhde on auttanut työntekijöitä voimaantumaa, kun he ovat kokeneet työnsä mielekkäänä ja palkitsevana sekä asiakkaita aidosti tukevana.. Ammattilaisten työnkuva järjestötoimijana erityisroolissa on selkeytynyt. Työn jatkuessa (taloudellisten reunaehtojen täytyessä) opittua voidaan jatkaa myös hankkeen jälkeen, sillä taustaorganisaationa toimiva Porin Sininauha ry on tukenut työmuotojen kehittämistä kehittämistyön aikana.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Onnistunut integraatio palvelujärjestelmään ja laajemmin yhteiskuntaan parantaa turvallisuuden kokemusta yleisesti. Sosiaalista kuntoutustakehittämällä luodaan yhteistä hyvää: paremmasta ja yhä useammalle mahdollisesta palvelusta hyötyvät muutkin kuin vankilataustaiset asiakkaat.

Toiminnan kehittäminen ja siitä viestiminen ovat aktivoineet alueellista aikuissosiaalityön kenttää, ja alueen Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassoksen kanssa toteutettavalla yhteistyöllä on varmistettu työskentelyn jatkuvuus. Hankkeessa on luotu sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittämisen kehys, jota toteutetaan myös tulevaisuudessa Porissa.

Toiminnalla on jo nyt rakennettu merkittäviä yhteyksiä ja yhteistä ymmärrystä kolmannen sektorin ja sosiaalityön sekä taide- ja kulttuuritoiminnan yhdyspinnoille sekä vaikutettu yksilöiden stigman murtamisen lisäksi yleiseen asenneilmapiiriin.

Toimintamalli on vahvasti osallisuutta edistävä, innovatiivinen käytäntö, jossa yhdistetään sosiaalityön ja järjestötoiminnan voimavarat yksilön valtaistumisen vahvistumiseksi. Mallissa perinteinen ammatti-identiteetti ja työskentelytavat haastetaan ja ammatillinen tukihenkilö luo tietoisien myönteisen asiakassuhteen tunnetasolla asiakkaaseen. Tämä edellyttää vahvaa sisäistä ammatillisuutta ja itseyttä toteutuakseen. Toiminnalla parannetaan asiakkaiden mahdollisuuksia kiinnittyä positiivisiin vuorovaikutussuhteisiin, muuttamaan suhdettaan viranomaisiin ja kiinnittymään palvelujärjestelmään hyvinvointia ja arjen hallintaa edistävällä tavalla. Työskentelyssä pyritään jaettuun tunnekokemuksiin ammatillaisen ja

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

asiakkaan välillä toiminnallisuuden kautta, havainnoimaan tunteita kehollisesti sekä tarkastelemaan niitä keskustellen. Lisäksi toiminnalla vaikutetaan monimenetelmäisesti ja vahvasti yleisiin asenteisiin ja murretaan stigmoja, jotka estävät vankitaustaisten osallisuutta omaan elämään, palveluihin, yhteisöihin ja vaikuttamisen prosesseihin sekä yhteiseen hyvään.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Stigman murtaja -toiminnan tarve syntyi kehittämistyön aikana hankkeen asiakkaiden tuottamasta tarpeesta ja muotoutui käytännön asiakastyössä. Toimintaa on kehitetty asiakastyössä tehtyjen havaintojen avulla ja kohderyhmää koskevaa kirjallisuutta, tutkimustietoa sekä osallisuuden edistämistä koskevaa materiaalia hyödyntämällä.

Stigman murtajatoiminta on intensiivistä, pitkäaikaista ja vie ammatillisen tukihenkilön resurssia oletettua enemmän. Toiminnalle on kysyntää, mutta resurssit rajaavat osallistujamäärää.

Toiminnan vaikuttavuutta on arvioitu strukturoidulla asiakashaastattelulla.

Opinnäytetyö (YAMK) vaikuttavuuden mittaroinnista:

[Louhelainen, Anu \(2020\) "Voi ku tällaista olis ollu jo silloin, ku mä olin nuori... vois olla et elämä olis ihan toisin ny.." Porin Sininauha ry:n Tuetusti Tulevaisuuteen -hankkeen arviointitutkimus. JAMK. Opinnäytetyö.](#)

Opinnäytetyö (YAMK) Sosku-kahvit -yhteiskehittämisestä:

[Koskinen, Iida \(2020\) Sosku-kahvit: Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen Porissa. SAMK. Opinnäytetyö.](#)

Hyötyä on arvioitu sekä ammattilaisten että asiakkaiden kanssa käydyin keskusteluihin.

Toiminta on herättänyt laajasti mielenkiintoa Satakunnan paikallisessa palveluverkostossa. Toiminnasta on työn alla viisi opinnäytettä, ja toiminnan aikana harjoituksissa on ollut useita opiskelijoita. Valtakunnallisesti työmuotoa on esitelty mm. rikosseuraamusalan ja aikuissosiaalityön päivillä sekä vapautuvien asumisen tuki -verkostossa.

Toiminta on innovatiivista ja edustaa sekä asiakastyön, yhteistyön että kehittämistyön näkökulmista uudenlaista ajattelua paikkakunnalla.

Toimintaa on mahdollista levittää, sillä se ei ole sidottu paikallisiin erityispiirteisiin. Toiminnan levittäminen edellyttää perehtymistä taustateorioihin, kuten dialogiseen vuorovaikutukseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Tehtävään valittavalta työntekijältä edellytetään toiminnan kannalta oleellisen arvomaailman sisäistämistä. Toisaalta toimintaa tulee toteuttaa kokoamalla paikalliset verkostot omannäköisiksi eri paikkakunnilla.

Toiminnan sijoituspaikaksi sopii mallissa kuvattu toimintaympäristö sosiaalityön ja järjestötyön rajapinnassa.

Hankkeen päättymisen jälkeen toiminnalle voidaan suunnitella rahoitusta haettavaksi esimerkiksi STEA:sta tai kuntien hyvinvointiavustuksista, tai kytkeä osaksi sosiaalityön avopalveluita, jolloin tosin menetetään kolmannen sektorin erityisroolin merkitys toiminnassa.

Tuetusti Tulevaisuuteen -hanke päättyy tammikuussa 2021.

Lopuksi

Toimintamallissa huomioidaan aktiivista osallisuutta ihannoivan sosiaalialan työn riskit heikoimmassa asemassa olevien osalta.

Mallissa kolmannen sektorin ammatillisella tukihenkilöllä on dialogiin perustuva rinnalla kulkijan rooli haastavassa elämäntilanteessa olevien henkilöiden palvelussa. Tämä roolinotto mahdollistuu sosiaalityön ja kolmannen sektorin – sekä Tuetusti tulevaisuuteen -hankkeessa kriminaalityön – yhteistyöllä.

Myös vastaisuudessa toiminta edellyttää erillisresurssia, ammattilaisten valmennusta ja tukea toiminnan jatkuvuuden ja työssä jaksamisen varmistamiseksi.

thl Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Taustamateriaalia

Kehitetyn toiminnan taustaideologia kytkeytyy seuraaviin teoksiin:

Bovaird, T. & Löffler E. 2012. From Engagement to Co-Production: How Users and Communities Contribute to Public Services. Teoksessa Brandsen, T., Pestoff, V. & Verschuere, B. (toim.) New Public Governance, The Third Sector and Co-Production. New York: Routledge 2012.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kainulainen, S. Hyvinvointivaltio ei turvaa hyvinvointia kaikille. Teoksessa Helne, t. & Laatu, M. (toim.) Vääryyskirja. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta H. 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka: osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Juva: PS-kustannus.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 muutoksineen.

Väisänen, R. 2018. Teoksessa Härkäpää, Kostamo-Pääkkö & Lindh (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Vapaa-ajan ranneke kimmokkeena yhdessä virkistymiseen

Mielekäs ja itse valittu vapaa-ajan toiminta virkistää ja laajentaa elinpiiriä. Liikkeelle houkutteleva Kimmoke-ranneke mahdollistaa osallistumisen useammalle.

Kehittäjä: PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hanke, valtakunnallisen hankkeen osahanke Turussa 2015–2018. Turun kaupunki, koko hankkeessa mukana myös Rauman, Salon ja Someron kaupungit, Euran ja Eurajoen kunnat, Rauman TaitoKunto Oy, Työterveyslaitos ja Vates-säätiö (ESR 1.4.2015 – 31.3.2018)

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Miia Savinainen, Turun kaupunki, miia.savinainen@turku.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Kaikukortti Kainuussa ja Espoossa, Kainuun sote, Espoon kaupunki, Kulttuurista kaikille -palvelu
- Aktiivipassi Tampereella, Tampereen kaupunki

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Mallin kuvaus

Toiminnalle nähtiin tarvetta suunnitteluvaiheessa: Hyvälle olemassa olevalle palvelulle, Kimmoke-rannekkeelle, oli tarvetta löytää kohderyhmänsä. PARTY-hankkeen kimmokeryhmä on suunnattu yli 1000 päivää työmarkkinatukea työttömyyden perusteella saaneille. Toiminta kiinnittyy palvelujärjestelmään ja ryhmien vetäjien kautta kolmannen sektorin palveluihin sekä niihin kulttuuri- ja liikuntapalveluihin, joita rannekkeen avulla käytetään.

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kimmoke-ranneke on pienituloisimmille suunnattu edullinen harrasteranneke, joka on ollut Turun kaupungilla käytössä vuodesta 2013. Kimmoke-rannekkeen voivat ostaa kaikki turkulaiset, jotka saavat jotakin seuraavista Kelan etuuksista: työmarkkinatukea, peruspäivärahaa tai toimeentulotukea, tietyin tulorajoin kuntoutusrahaa, sairauspäivärahaa tai vanhempainpäivärahaa tai tietyin ikärajoin työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea, takuueläkettä tai eläketukea. Rannekkeella pääsee kulttuuri-, liikunta-, ja vapaa-ajan toimintaan edullisesti kuuden kuukauden perusmaksulla, kuten käyttämään kaupungin museota, uimahalleja ja kuntosaleja rajattomasti. Kimmoke-rannekkeeseen kuuluu myös erilaisia tapahtumia, retkiä, teatteria ja kädentaitopajoja. Osaan tapahtumista voi tuoda koko perheen mukaan.

Kimmoke-ranneke on ollut tarjolla PARTY-hankkeen ryhmätoimintaan osallistuvilla ilmaiseksi tukemaan vapaa-ajan toimintaa. Kimmoke-ryhmissä ranneketta on käytetty ohjatumminkin. Ryhmät on suunniteltu yhdessä vapaa-ajan toimen kanssa. Hankkeen kohderyhmälle kynnys tekemiseen ja lähtemiseen on toisinaan korkea. Tähän on useita syitä, kuten matala toimintakyky, häpeä, tietämättömyys mahdollisuuksista, taloudelliset haasteet ja haasteet aloitekyvyssä. Harrastustoiminta nähdään yhtenä osana pitkäaikaistyöttömän toimintakyvyn tukemista.

Ohjatuissa Kimmoke-ryhmätapaamisissa tutustutaan Kimmokeen palveluihin sekä vaihtoehtoihin ja kokeillaan yhdessä erilaista vapaa-ajan harrastustoimintaa. Kimmoke-ryhmät ovat tehneet esimerkiksi opastettuja museokäyntejä, ohjattua kuntosaliharjoittelua ja päivän kestäviä luontopolkuja. Kimmoke mahdollistaa osallistumisen mielekkääseen itselle sopivaan tekemiseen ryhmässä. Toiminnassa yhdistyvät ryhmäytyminen, sosiaalisuus ja kannustus. Ryhmään voi osallistua eri tavoin, aktiivisesti tai seuraillen. Ryhmien ja rannekkeen avulla pääsee paikkoihin, joihin ei ehkä menisi tai pääsisi yksin, ja se tuo laajemman joukon ihmisiä esimerkiksi teatterin yleisöön. Hankkeen työntekijät ovat tapahtumissa mukana ja tukevat tarvittaessa osallistujaa tapahtuman ajan. Työntekijät ja asiakkaat voivat kohdata ”vapaalla” epämuodollisemmin ja keskustella vapaammin.

Kimmoke-ranneke on toiminut kimmokkeena ryhmiin ja PARTY-hankkeen toimintaan osallistumiseen. Se on houkuttellut kokeilemaan asioita, virkistymään ja kiinnostumaan ympäristöstä. Vapaa-ajan toiminta on myös tukenut motivoitumista oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen esimerkiksi liikunnan kautta. Osallistujat ovat kehittäneet toimintaa asiakasraadin kautta.

Rannekettä hyödynnetään PARTY-hankkeessa työ- ja toimintakyvyn selvittämiseen. Rannekkeen oheen on luotu Kimmoke-päiväkirja, johon kirjataan kokemuksia vapaa-ajan toimintaan osallistumisesta ja jota hyödynnetään yhteisissä toimintakykyyn liittyvissä

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

keskusteluissa. Keskusteluissa ryhmässä ja/tai ammattilaisten kanssa voidaan käydä läpi havaintoja omasta kehittämisestä (esimerkiksi miten rohkaistuu olemaan seurassa). Päiväkirja sekä ryhmät voivat tukea motivoitumista. Rannekkeen käyttöä seurataan työ- ja toimintakyvyn ja sen kehittymisen arviointiin liittyen. Ranneke on ollut hyödyksi terveydentilan ohjauksessa ja omaehtoisen toiminnan alkamisessa. Lisäksi se tukee ja nopeuttaa arviointiprosessia asiakastyöntekijän havainnoissa toimintaa Kimmoke-ryhmissä.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Kimmoke-ryhmissä tarjotaan mahdollisuuksia kokeilla ja osallistua erilaiseen vapaa-ajan harrastustoimintaan, ja voi valita itseä kiinnostavia tapahtumia. Kiinnostuksen kohteita toteuttaessa ja uusien löytyessä toimijuus vahvistuu. Toiminnassa tutustuu muihin ihmisiin ja elinpiiri laajenee kaupungissa, kun työttömyydessä elinpiiri saattaisi helposti kaveta. Toiminta laajentaa myös esimerkiksi kulttuuritapahtumien yleisöä mahdollistaessaan osallistumisen moninaisemmalle joukolle ihmisiä. Toiminnan myötä voi irrottautua passiivisuudesta ja toiminta pitää liikkeellä. Kimmoke-ranneke motivoi toimintakyvyn arviointiin ja kehittämään sitä, kun toimintakykyyn nähdään liittyvän myös vapaa-ajan toimintaa ja siihen voidaan liittää itselle mieluisia asioita.

Vapaamuotoinen toiminta houkuttelee mukaan ja tapahtumien epämuodollisuus laskee kynnystä osallistua. Toimintaan voi osallistua omaan tahtiin aktiivisesti tai vain seurailen. Ryhmät helpottavat esimerkiksi vaikeuksia osallistua sosiaalisiin tilanteisiin tai suuriin tapahtumiin, kun niihin mennään yhdessä tutulla porukalla, eikä vieraita ihmisiä ja ympäristöjä tarvitse jännittää niin paljon. Työntekijä myös tukee osallistujaa ja rohkaisee ottamaan julkista tilaa haltuun.

Toiminnan kautta voi myös saada välillisesti apua. Yhdessä vietettävän ajan ja epävirallisella maaperällä käytävän keskustelun myötä voi olla helpompi puhua tärkeistäkin asioista.

Osallistujat kehittävät toimintaa asiakasraadin kautta.

Toiminta on vapaaehtoista ja osallistujalähtöistä. Se laajentaa elinpiiriä ja vahvistaa kiinnittymistä paikalliseen yhteisöön mahdollistaessaan vapaa-ajan toimintaan osallistumisen useammalle.

Toiminnan on todennettu lisäävän osallisuutta. Todentaminen on tehty haastatteluin ja asiakasraadin antaman palautteen perusteella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toiminnan hyöty on siinä, että vertaisuudella ja taloudellisella tuella voidaan tukea virkistymistä ja voimaantumista, ja edelleen toimintakyvyn vahvistamista ja osallisuutta omassa elämässä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Hankkeen alkutapaamisissa on huomattu, että osalla työttömistä vapaa-ajan toimintaa on vähän tai heillä ei ole mitään virkistävää toimintaa. Toiminnalle on ollut kysyntää: rannekkeen käyttö on lisääntynyt runsaasti ja se on tavoittanut henkilöitä, jotka eivät ole juurikaan käyttäneet ko. palveluita aiemmin. Tarvetta olisi enemmänkin. Kokemus rannekkeen merkityksestä on myös vahvistunut kokeilun aikana ja se on nykyään osa kokonaisvaltaista arviointityötä. Myös ulkopuoliset ovat olleet kiinnostuneita toiminnasta, esimerkiksi valtakunnallisilla TYP-päivillä usean kunnan edustajat kyselivät toiminnasta.

Vastaavankaltaista toimintaa, jossa tarjotaan kortti edistämään vapaa-ajan aktiivisuutta, on muuallakin (ks. muut esimerkit tämän toimintamallin yhteydessä). Vakiintunut yhteistyö vapaa-ajan toimen kanssa on ollut uutta ja se, että vapaa-ajan toimi on mukana työllisyyspalvelukeskuksen oman kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisessa. Kimmoke-ranneke edustaa uudenlaista toimintaa osana työ- ja toimintakyvyn arviointia.

Ranneke on liitettävissä työ- ja toimintakyvyn arviointiin ja monialaisiin työllistymistä edistäviin palveluihin muuallakin. Toiminta on siirrettävissä kaikkiin kuntiin, joissa on vapaa-ajan toimintaa. Kohderyhmän rajausta voi muuttaa. Tässä tapauksessa ranneke on kuitenkin tarkoitettu juuri sille kohderyhmälle, joka ei ole muutoin löytänyt palveluita.

Kimmoke-ranneke on vakiintunut Turun kaupungin vapaa-ajan toimen toimintaan. Toimintaa on juurrutettu suunnittelemalla ja tiedottamalla ennakkoon ryhmämuotoisesta toiminnasta sekä retkistä (ns. vuosikello). Toisaalta toimintaa juurrutetaan työllisyyspalvelukeskuksen kuntouttavaan työtoimintaan osana työtoiminnan ohjelmaa ja ohjausta. Rannekkeen käyttö osana työ- ja toimintakyvyn arviointia juurtuu työkeskuksen kuntouttavan työtoiminnan palveluun ja sitä kautta TYP-tiimin ja sosiaalitoimen työkaluksi.

Toiminnan lupaavuus on omaehtoisen virkistävän toiminnan sijoittamisena osaksi työ- ja toimintakyvyn arviointia ja siinä, että tämä on innostanut ihmisiä liikkeelle.

Kaikukortti ja Aktiivipassi edustavat samankaltaista toimintaa

Kaikukortilla saa Espoossa ja Kainuussa maksuttomia pääsylippuja kulttuurikohteisiin, kuten teatteriin, konsertteihin tai festivaaleille, ja maksuttoman kurssipaikan kansalaisopiston kursseille. Kaikukorttia kokeillaan myös Lappeenrannassa vuoden 2018 loppuun saakka. Kortti on ilmainen ja sen saavat vähintään 16-vuotiaat, tiukassa taloudellisessa tilanteessa

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

olevat, toiminnassa mukana olevien sosiaali- ja terveysalan toimijoiden asiakkaat. Mukaan tapahtumiin voi ottaa myös lapset. Espoossa mukaan voi pyytää myös vapaaehtoisen kulttuurikaverin kulttuurikaveritoiminnan kautta. Kulttuuria kaikille -palvelu kehittää Kaikukorttia valtakunnallisesti.

[Kaikukortin sivut](#)

Aktiivipassilla voi Tampereella matkustaa joukkoliikenteen busseilla, maksaa käynnit kaupungin uimahalleissa ja kuntosaleilla, ja mennä ilmaiseksi kaupungin taidemuseoihin. Aktiivipassi sisältää 2 x 50 euroa arvoa ja sen käytöstä maksetaan 2 x 5 euron omavastuuosuus. Passin saa vuoden toimeentulotukiasiakkaana ollut (vähintään 10 kuukautta toimeentulotukea saanut) täysi-ikäinen henkilö enintään kahdesti vuodessa. Passi ladataan joukkoliikenteen matkakortille.

[Aktiivipassin sivut](#)

Lopuksi

Itse valitun matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminnan tuki on levitettävissä eri kuntiin. Asuinympäristön haltuunotto ja elinpiirin laajentaminen ovat hyödyllisiä paikasta riippumatta.

PARTY-hanke päättyi maaliskuussa 2018. Toimintaa on juurrutettu Turun kaupungin vapaa-ajan toimen toimintaan sekä työllisyyspalvelukeskuksen kuntouttavaan työtoimintaan osana työtoiminnan ohjelmaa ja ohjausta. Rannekkeen käyttö osana työ- ja toimintakyvyn arviointia on juurtunut työkeskuksen kuntouttavan työtoiminnan palveluun ja sitä kautta TYP-tiimin ja sosiaalitoimen työkaluksi.

Kestävä kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Viisi tapaa perustaa avoin yhteinen tila

Toimintamallissa kuvataan viisi tapaa yhdistää tilan haltijat ja tarvitsijat siten, että syntyy avoin tila asukkaiden ja yhdistysten käyttöön. Kaikille avoin yhteinen tila lisää osallisuutta laaja-alaisesti.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjät

- **Nuorisotila Uniikki:** Uudenkaupungin nuoret, yrittäjäyhteisö ja hyvinvoinnin toimiala
- **Koko kylän työhuone:** Hyvinvoinnin tilat (ESR 2018–2020), Lapinjärvi, Lapinjärven kunta
- **HomeBase-tila:** Toipuvien päihderiippuvaisten nuorten matalankynnyksen päihteetön tila -hanke, Lahti. Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry (TATSI), Lahden kaupungin osallisuus- ja hyvinvointipalvelut sekä Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä
- **Korttelikeittiö:** Yhteinen keittiö (STM 2017–2018), Porvoon Korttelikeittiö (STEA 2019–2021)
- **Vapaakaupungin olohuone:** Jaakko Blomberg ja Kauppakeskus Redi

Kehittäjien yhteyshenkilöt: Erkkä Järperlä, erkka.jasperla@telmarin.fi, (Uusikaupunki); Mikaela Fabritius, mikaela.fabritius@lapinjarvi.fi (Lapinjärvi); Tuomas Rouvila, tuomas.rouvila@tatsi.org (Porvoo ja Lahti); jaakko@vapaakaupunki.fi (Helsinki)

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Kuntien asukkailla ja yhdistyksillä on usein tarvetta tiloille, joissa tavata ihmisiä, järjestää kerhoja, puuhata yhdessä tai esimerkiksi kehittää asuinaluetta. Kunnilla ja yksityisillä toimijoilla on tyhjillään olevia ja kunnostusta vaativia tiloja, tai tiloja, jotka ovat osan aikaa käyttämättöminä.

Toimintamallissa kerrotaan 1) erilaisista tavoista löytää tila ja aloittaa siinä toiminta, 2) millaisia yhteyksiä kunnan päättäjiin tai yksityisiin toimijoihin tarvitaan neuvotteluissa, sekä 3) avoimeen tilaan liittyvien vastuiden jakamisesta.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

1. Kaikille avoimet tilat: Julkiset tilat, kuten kirjastot, puistot, urheilupaikat, asukastalot ja kylätuvat ovat kaikille avoimia. Kaikille avoin tila voi olla yhteisöllinen ja rakentaa yhteisyyttä.
2. Tietyille kohderyhmälle suunnattu matalan kynnyksen tila: Osa yhteisöllisistä tiloista on toisinaan suunnattu erityiselle kohderyhmälle, kuten nuorille tai toipujille. Tällaisia paikkoja kutsutaan yleensä matalan kynnyksen kohtaamispaikoiksi. Niissä osallistujat voivat olla vertaistensa kanssa, jakaa kokemuksia luottamuksellisesti, saada tukea tarvitsemiinsa asioihin ja luoda ihmissuhteita.
3. Julkisten tilojen ilta- ja viikonloppukäyttö: Osa julkisista tiloista, kuten koulut ja päiväkodit, ovat käytössä vain osan aikaa vuorokaudesta. Koulujen ja päiväkotien tiloja voidaan suunnata alueen asukkailla esimerkiksi:
  - a. koululaisille tuttuina ja turvallisina tiloina iltakäyttöön
  - b. paikkakunnalle muuttaneille lapsiperheille väylänä tutustua asuinyhteisöönsä ja osallistua sen toimintaan
  - c. käsityön ja urheilun harrastajille. [<https://omastadi.hel.fi/processes/osbu-2019/f/172/plans/329>]
4. Puolijulkisen tilan yhteisöllinen käyttö: Kauppakeskus tai ostoskeskus on puolijulkisen tila, jossa voi olla tiloja tyhjillään ja jotka voidaan avata yhteisölliseen käyttöön.

Toimintaympäristö

Avoimet tilat kuuluvat universaalin yhteiskuntapolitiikan piiriin, koska ne ovat kaikille samat. Avointa tilaa ja toimintaa suunniteltaessa on hyvä miettiä ratkaisuja, joilla houkutellessaan paikalle myös niitä, jotka vetäytyvät yhteisen alueelta. Esimerkiksi kauppakeskus avoimena tilana houkuttelee paikalle ihmisiä kaikista väestöryhmistä.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Julkiset tilat on yhteinen resurssi, jonka käyttöön liittyvistä periaatteista ja säännöistä päätetään joko edustuksellisen demokratian käytäntöjen mukaisesti kuntien ja kaupunkien valtuustoissa tai viranomaispäätöksillä. Aukkaat voivat suoran demokratian mukaisesti tehdä julkisiin tiloihin liittyviä aloitteita, jotka käsitellään joko edustuksellisissa tai hallinnollisissa päätöksentekokoelimityksissä.

Myös yksityisistä tiloista voidaan tehdä yhteisiä. Tällöin neuvottelut käydään tilojen omistajien kanssa.

Tiloista neuvottelevat osapuolet: Tilojen käyttöönotosta ja käyttämisestä voivat neuvotella kaikki toimijaryhmät, kuten asukkaat, järjestäytymättömät ja järjestäytyneet asukasryhmät, viranomaiset ja yrittäjät keskenään.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Seuraavaksi esitellään viisi tapaa perustaa avoin tila ja käynnistää toiminta siellä.

1. Nuoret perustivat yrittäjien, kaupungin ja asukasyhteisön tukemana nuorisotila Uniikin (Uusikaupunki)

Uusikaupunki on noin 15 000 asukkaan kaupunki, jossa on vain vähän katettua julkista tilaa oleskeluun ja kohtaamisiin. Nuoret ryhtyivät tuumasta toimeen ja luovuttivat kaupungille nuorten allekirjoittaman adressin oleskelutilojen saamiseksi.

Uudenkaupungin yrittäjäyhteisö tarjosi nuorison käyttöön vanhan ravintolatilaa siivousta vastaan kokeilukuukaudeksi. Yrittäjäyhteisön lisäksi yhteistyöhön lähtivät kaupunki ja joukko vapaaehtoisia.

Nuoret osallistuivat alusta alkaen siivoamiseen, toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Uniikki-nuorisotila kokosi perustamisestaan lähtien paikalle runsaan joukon paikkakunnan nuoria.

Hyvinvoinnin toimiala ja yrittäjäyhteisö pyrkivät etsimään nuorten kanssa tapoja, joilla tilan vuokra ja ylläpitokustannukset saadaan katettua maksuttoman kokeilun jälkeen. Toimintakonseptia kehitetään tällä hetkellä nuorten ja vapaaehtoisten voimin ilman erillistä rahoitusta.

Uniikki tarjoaa nuorille mahdollisuuksia turvalliseen oleskeluun yhdessä muiden kanssa. Mukana on aina aikuisia vapaaehtoisia. Oleskelun lisäksi on tarkoitus, että Uniikissa voi kehittää osaamistaan ja työelämätaitoja. Uniikki-nuoria tuetaan esimerkiksi avustusten hakemisessa tilan ja toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi. Lisäksi nuorten yrittäjyyskasvatusta kehitetään muun muassa yrittäjäyhteisön kanssa.

Instagramissa @nuorisotilauniikki_uki

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

2. Koko kylän työhuone – asukkaat saivat idean yhteisestä kulttuuritilasta ja kävivät kunnanjohtajan puheilla (Lapinjärvi)

Lapinjärvellä on asukkaita noin 2 600. Kaksi asukasta sai idean asukkaiden yhteisestä kulttuuritilasta ja esittelivät sen kunnanjohtajalle. Perustettiin kulttuuriyhdistys ja koko kylän työhuone. Tyhjillään oleva tila löytyi entisestä maamieskoulusta, jonka tiloissa toimi myös Lapinjärven kunnan kirjasto.

Idean saaneet asukkaat kokosivat joukon muita asukkaita yhteen ja perustivat tilan hallintaan Lapinjärven kulttuuriyhdistyksen (LAKU). Yhdistys vuokraa Lapinjärven kirjaston yhteydessä olevaa koko kylän työhuoneeksi muokattua tilaa nollavuokralla kunnalta. Työhuoneessa järjestettävien tapahtumien järjestelyistä, kestityksistä, tilan siivouksesta ynnä muusta vastasi työkokeilija, kunnes tilan kehittämistä jatkoi Hyvinvoinnin tilat -hankkeen (ESR 2018–2020) Lapinjärven Perinnetalkoot -osahanke. Hanke on myös kunnostanut maamieskoulun raakatilaa käyttökuntoon.

Kunta on sitoutunut palkkaamaan työhuoneen tilavastaavan palkkatuella vuodeksi kerrallaan. Tilavastaavan tehtävänä on organisoida työhuoneelle toimintaa sekä valmistaa viikoittainen kaikille avoin ja maksuton keittolounas.

[Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä \(Innokyla.fi\)](#)

[Koko kylän työhuone Facebookissa](#)

3. Päihderiippuvuudesta toipuvat nuoret tekivät kaupunginvaltuutetuille aloitteen matalan kynnyksen tilasta (Lahti)

Päihderiippuvuudesta toipuvat nuoret huomasivat heitä koskettavan kirjoituksen paikallislehdessä. Kuusi nuorta otti yhteyttä viiteen kaupunginvaltuutettuun. Sähköpostiviestissään he ilmaisivat huolensa siitä, että Lahdessa ei ole riittävästi päihteettömän elämän tukipalveluita. Nuorilla oli visio yhteisestä kohtaamispaikasta.

Kun Lahden kaupunginvaltuustossa ja Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän yhteisen jaoston kokouksissa oli tehty päätös tilan rahoittamisesta, nuorten kanssa lähdettiin etsimään sijainniltaan hyviä ja kävijöitään kunnioittavia tiloja. Sellainen löytyi kaupungin keskustasta.

HomeBase-tilan ja toiminnan käynnistämisessä ovat olleet mukana päihderiippuvuudesta toipuvien nuorten lisäksi kaupunginvaltuutettu ja huumetyötä nuorten parissa tehnyt poliisi, Tatsi ry_n hankejohtaja, kaupungin päihdepalveluissa työskentelevä palveluohjaaja ja hänen esihenkilönsä, Lahden hyvinvointijohtaja, Lahden kaupungin ja Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän yhteinen osallisuuden ja terveyden edistämisen jaosto sekä hyvinvointiyhtymän psykososiaalisten palveluiden tulosaluejohtaja.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Toimintaa kehitetään parhaillaan STEA:n rahoituksella.

[Kohtaamispaikka päihderiippuvuudesta toipuville \(Innokyla.fi\)](#)

[HomeBasen kotisivut](#)

4. Korttelikeittiö – aloitteentekijänä kansalaisjärjestö (Porvoo)

Ajatus korttelikeittiön perustamisesta tapahtui samaan aikaan, kun sopiva tyhjillään oleva tila löytyi kirjaston vierestä. Yhteensattuma sai kansalaisjärjestössä työskentelevän porvoolaisen hankejohtajan ottamaan yhteyttä kaupungin toimihenkilöön. Siinä hän hyödynsi epämuodollisia suhteitaan päättäjiin.

Yhteistyökumppaneiden, kuten kaupungin sosiaalitoimen, seurakunnan ja järjestöjen mukaan ottaminen jo toiminnan suunnitteluvaiheeseen oli tärkeää. Kaupunki ja Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry neuvottelivat sopimuksen siitä, että kaupunki tarjoaa tilan, mutta yhdistys vastaa itse toiminnan kuluista eli korttelikeittiön koordinaattorin palkasta.

Korttelikeittiön yhteisöllinen toiminta on laajentunut ja porvoolaiset osoittavat kiinnostusta sitä kohtaan.

[Korttelikeittiö – kaikille avoin tila](#)

[Porvoon Yhteinen keittiö Facebookissa](#)

5. Vapaakaupungin olohuone – yksittäinen kaupunkiaktivisti sopi kauppakeskuksen kanssa avoimen olohuoneen perustamisesta (Helsinki)

Helsinkiläiset kaupunkiaktivistit ja kauppakeskus Redi perustivat alunperin läheiselle Suvilahden tapahtuma-alueelle Vapaakaupungin, jonka ideana oli maksuttomat tapahtumat.

Yksittäinen kaupunkiaktivisti kävi kauppakeskuksessa kierroksella ja kyseli tyhjästä tiloista. Kun ilmeni, että hukkatiloja oli, kaupunkiaktivisti teki esityksen Vapaakaupungin jatkamisesta Redissä. Syntyi Vapaakaupungin Olohuone. Ensimmäinen sopimus oli voimassa vain muutaman kuukauden, mutta jatkosta on sovittu kerta toisensa jälkeen. Sopimukseen kuuluu, että kauppakeskus tukee Olohuonetta, mutta tilat voidaan vuokrata eteenpäin lyhyelläkin varoitusajalla.

Tila rakennettiin kahdessa viikossa ja mukana oli myös vapaaehtoisia rakentajia. 600 neliön Olohuoneessa on sohvaryhmiä, kirjoituspöytiä, pieni kirjasto, käsityöverstas ja avoin tila esimerkiksi joogaa varten. Seiniin on maalattu taidetta. Tilassa on järjestetty esimerkiksi keikkoja, joogaa ja taidenäyttelyitä. Periaatteisiin kuuluu, että tilassa voi järjestää tapahtumia,

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

jos ne ovat kaikille avoimia ja maksuttomia. Tila on ei-kaupallinen tila kauppakeskuksen sisällä, jossa voi pitää kokouksia tai käydä levähtämässä.

Vapaakaupungin Olohuone on tullut nopeasti tunnetuksi. Sen löysivät myös vanhemmat lapsineen ja sittemmin kauppakeskukseen rakennettiin toinenkin tila, Vapaakaupungin Lastenhuone, joka on kertaalleen muuttanut uuteen paikkaan vuokralaisen tieltä.

Kaupunki on tukenut Olohuonetta ainoastaan pienellä, työpajoihin suunnatulla rahallisella tuella. Koska Kalasatamassa, jossa Redi sijaitsee, ei ole kirjastoa, Olohuoneeseen on yritetty kirjaston sivupistettä. Olohuoneen jatkuvuuden ja kehittämisen kannalta julkinen tuki olisi tärkeää.

www.vapaakaupunki.fi

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevat, niukasti kieltä osaavat tai hallinnon käytäntöjä tuntevat, päätöksentekoa tuntemattomat tai vaikuttamisen mahdollisuuksiin vain vähän luottavat ihmiset kokevat vaikeuksia saada äänensä kuuluviin.

Uniikki-tilan käyttöönotossa ja toiminnan suunnittelussa nuoret ovat saaneet vaikuttaa konkreettisesti yhteiskehittämisen prosessissa, johon ovat osallistuneet myös paikallinen yrittäjäyhteisö ja kaupungin hyvinvoinnin toimiala. Lahden matalan kynnyksen HomeBase-tilassa päihteenkäytöstä toipuvat vaikuttivat yhdessä kaupunginvaltuutettujen kanssa ja saivat Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän mukaan. Matalan kynnyksen tila vahvistaa toipujien osallisuutta omassa elämässä, kun he saavat viettää vertaistensa kanssa aikaa ja saada heiltä tukea. Porvoon Korttelikeittiössä järjestö toimi asukkaiden äänitorvena ja onnistui perustamaan paikan, jossa ihmisten osallisuus omassa elämässä lisääntyy esimerkiksi voimaantumisen myötä.

Avoimien tilojen kautta avautuu myös uusia ja yllättäviäkin tilaisuuksia liittyä yhteiseen toimintaan ja vaikuttaa oman elinympäristön asioihin.

Kun avoin tila on perustettu, yhteisessä toiminnassa alkaa muodostua yhteistä hyvää, kuten sosiaalista arvoa ja yhteisöllistä hyvinvointia. Sosiaalinen arvo voi synnyttää taloudellista arvoa esimerkiksi silloin, kun avoin tila alkaa kansalais- ja kulttuuritoiminnan myötä houkutella paikalle paljon ihmisiä ja yrittäjiä. Sosiaalista arvoa ovat esimerkiksi luottamus ja merkityksellisyyden sekä yhdenvertaisuuden kokemukset osana yhteisöä.

Ihminen pääsee osalliseksi yhteisestä hyvästä ja hyvinvointia syntyy esimerkiksi silloin, kun ihminen tuntee yhteenkuuluvuutta, saa arvostusta ja myönteistä palautetta muilta ihmisiltä.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Avoimessa tilassa ja sen toiminnassa voi esimerkiksi päästä näyttämään osaamistaan, vaikuttamaan resurssien hallintaan tai päästä muiden seuraan, mikä tuntuu merkitykselliseltä. Ihminen pääsee taustastaan riippumatta panostamaan toimintaan, jolle on kylässä, lähiössä tai muussa yhteisössä tarvetta.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntymiselle on mahdollisuudet kaikissa esimerkeissä. Esimerkeistä ainakin Uudessakaupungissa, Lapinjärvellä ja Helsingissä sosiaalisesta arvosta on mahdollisuus syntyä myös taloudellista arvoa.

Tilat muotoutuvat tekijöidensä ja alueensa ominaispiirteiden myötä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Kaikilla tässä esitellyissä malleissa on ollut tarve toiminnalle. Kaikkein vahvin tarve on ollut Uudessakaupungin Uniikki-tilan ja Lahden Homebasen kohdalla, koska niissä asukkaat itse ryhtyivät edistämään tilaratkaisuja.

Lapinjärven Koko kylän työhuone ja Helsingissä sijaitseva Vapaakaupungin Olohuone syntyivät ei-kaupallisen ja vapaan tilaan tarpeesta. Koko kylän työhuoneesta hyötyvät myös Lapinjärven kunta ja Vapaakaupungin Olohuoneesta kauppakeskus Redi, koska hukkatila on tehty viihtyisäksi ja ihmisiä puoleensa houkutteleviksi. Tällaisesta sosiaalisesta arvosta voi syntyä kunnalle taloudellista arvoa, jos tila houkuttelee paikalle yrittäjiksi. Kauppakeskukselle taloudellista arvoa voi syntyä, jos Olohuoneen kävijät viettävät aikaa myös kauppakeskuksen liikkeissä.

Porvoon Korttelikeittiö syntyi järjestön aloitteesta tutkimustietoon tukeutuen, mutta toimintaan osallistuneiden määrä ja aktiivisuus ovat osoittaneet, että ei-kaupalliselle ruokailulle ja yhteistoiminnalle on ollut piilossa oleva tarve.

Tilaratkaisut on toteutettu erilaisin kokoonpanoin. Vaikka esimerkiksi Uudenkaupungin Uniikki-tila toimintoinen on vakiintumatonta, edellytyksiä jatkolle lisää se, että rahoitusratkaisuja ovat etsimässä paikallinen yrittäjäyhteisö ja kaupungin hyvinvoinnin toimiala.

Helsingin Vapaakaupungin Olohuone puolestaan perustuu väliaikaisuuden periaatteelle. Merkittävää sen kohdalla on, että kaupunkiaktivistit ja kauppakeskus ovat löytäneet molempia palvelevan tilaratkaisun. Se antaa esimerkin siitä, kuinka hukkatilat voidaan ottaa väliaikaisesti tai pysyvästi käyttöön sosiaalisesti tuottavalla tavalla. Myös Uudenkaupungin Uniikki-tilan kohdalla kyse oli hukkatilasta.

Koska kaikissa edellä esitellyissä tilaratkaisuissa on mukana asukkaiden tai järjestöjen lisäksi kunta, kaupunki tai yksityinen toimija, niillä on hyvät mahdollisuudet jäädä pysyviksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Välivuokra- asuttamalla kiinni arkeen – asumisen riskit minimiin

Mallissa välivuokrataan asuntoja kodittomille. Asukkaille tarjotaan yksilöllinen arjen tuki sekä mahdollisuus sosiaaliseen ja mielekkääseen tekemiseen. Samalla edistetään asukkaiden etenemistä välityömarkkinoille ja töihin.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

ARKI – Asunto reilusti kaikille ilman ehtoja (ESR 2017) sekä Kadulta kotiin (STEA 2018–2020)

Kehittäjän yhteyshenkilö: Pekka Matilainen, pekka.matilainen@viadia.fi ViaDia ry
Pirkanmaa

Mallin kuvaus

Välivuokrauksessa järjestö tai muu toimija vuokraa asutettavalle asunnon. Välivuokra-asutettavia ovat viimesijaisten sosiaalipalveluiden ulkopuolelle jääneet tai jättäytyneet, erityisen haasteellisessa asemassa elävät henkilöt, kuten ulkona asuvat kodittomat tai asunnottomina vapautuvat vangit.

Välivuokra-asutettavien erityisenä haasteena on luottamuksen synnyttäminen itseensä, yhteiskuntaan ja yhteiskunnan palveluihin.

Välivuokraus mahdollistaa vuokra-asumisen henkilölle, joka ei itse pysty hankkimaan asuntoa esimerkiksi velallisuuden tai tulottomuuden vuoksi. Välivuokrauksessa toteutuu Asunto ensin -periaate. Toiminnalla ehkäistään esimerkiksi vankilasta vapautuvien

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

rikoskierteen uusiutumista. Henkilölle, joka vapautuu vankilasta ilman asuntoa, järjestetään rauhallinen ja arkea tukeva asunto, sekä arjen tuki sisältöineen.

Rakenteelliset ja taloudelliset reunaehdot

Välivuokra-asuttamisen rakenteellisia ja taloudellisia reunaehtoja ja mahdollistajia ovat:

1. kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen löytyminen välivuokrattavaksi
2. huoneistoturva-vakuutus, joka korvaa tavallisesta kotivakuutuksesta poiketen myös vesivahingot ja esim. vuokranantajalle koituvat tappiot vastikkeiden osalta vahingon sattuessa
3. Kelan päätös sisällyttää mm. huoneistoturvavakuutuksen osaksi vuokraa
4. Sosiaalisen isännöintiin nimenomaan tässä kohderyhmässä perehtynyt työntekijä ja riittävät resurssit sekä asumisen osaamisen ja elämän hallinnan vahvistumisen mahdollistamiseksi

Toiminnan tarve, kohderyhmä ja kiinnittyminen

Joillakin asunnottomuus pitkittyy ja mutkistuu. Syynä ovat vuokra-asuntojen vähyys, virallisen järjestelmän jäykkyys sekä riittämätön palvelutarjonta. Joissakin kaupungeissa poste restante -osoite ei riitä kuntalaisuuden todentamiseksi. Asuttaminen voi olla haastavaa, mikäli siihen liittyy aiempia asunnon menettämisiä toistuvasti, asumisen häiriökäyttäytymistä, luottotietojen menettäminen tai velkakierre.

Toiminta on suunnattu viimesijaisten sosiaalipalveluiden ulkopuolelle jääneille tai jättäytyneille. Välillisiä kohderyhmiä ovat vankiloiden henkilökunta, sosiaalityön edustajat, Kela, työllisyyspalvelut, järjestötoimijat, diakoniatyöntekijät ja vakuutusyhtiöiden edustajat. Heidän kanssaan tehtävä pitkäjänteinen yhteistyö mahdollistaa esimerkiksi vankilasta vapautumisen suoraan omaan kotiin. Toiminta kiinnittyy rikosseuraamusalaan, palvelujärjestelmään, kolmanteen sektoriin ja vakuutusyhtiöihin.

Sosiaalinen isännöinti

Asunnottomien asuttaminen edellyttää asukkaaseen tutustumista, luottamussuhteen rakentamista, konkreettisen avun ja tuen tarjoamista asumisen onnistumiseksi. Asukas huolehtii asunnon siisteydestä ja kunnossapidosta itse. Asuntoon sitoutumista tukee se, että asunto sisustetaan yhdessä asiakkaan kanssa ja sinne tehdään tarvittavat hankinnat. Sosiaalinen isännöinti on tiivistä, yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaa ja ehdoitta toteutuvaa tukea. Sosiaaliseen isännöintiin liitetyt yksilö- ja ryhmätoiminnot tukevat asukkaan asumisosaamista, arjen rytmittämistä ja sekä työ- ja toimintakyvyn paranemista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Yksilöohjaaja asukkaan tukena

Tuen vastaanottaminen ei ole edellytys asumiselle. Yksilöohjaaja on kuitenkin puhelimitse yhteydessä asukkaaseen ainakin kerran viikossa. Vuokra-asumista myös seurataan sovitulla tavalla. Tarvittaessa sovitaan kotikäynneistä asumisen sujumisen seuraamiseksi ja tuen tarjoamiseksi. Kotikäyntejä varten tehdään erillinen suostumussopimus. Laki mahdollistaa puuttumisen asumiseen, mikäli asuminen häiritsee muita asukkaita tai on syytä epäillä rikosta. Asukkaan kanssa käydään keskustelua ja sovitaan ratkaisusta ongelmakierteen ehkäisemiseksi. Puuttamalla ajoissa vuokranmaksun laiminlyömiseen, asumisvaikeuksiin tai häiriöihin yhteistyössä asukkaan ja taloyhtiön tai muiden osapuolten kanssa, voidaan ongelmia ratkaista ajoissa ja asumista jatkaa.

Asukasta tuetaan arjessa. Asioita hoidetaan tarvittaessa yhdessä, esimerkiksi jalkautumalla sosiaali- ja terveystaloihin, täyttämällä lomakkeita ja avustamalla kodinhoidossa. Tarvittaessa tehdään kuntoutussuunnitelma ja tarjotaan sosiaalista kuntoutusta tai kuntouttavaa työtoimintaa.

Yhteisöllinen tuki ja polku kohti työtä ja opintoja

Sosiaalisessa isännöinnissä asukkaita kannustetaan sosiaaliseen toimintaan. Asutetuille tarjottiin ilmainen soppalounas viikoittain ja erilaisia matalan kynnyksen työtoimintamahdollisuuksia: ruoka-aputoimintaa, tekstiilitöitä, kirpputori- tai kunnossapito- tehtäviä sekä sosiaalisia ja toiminnallisia ryhmiä asukkaiden yksilöllisen kunnon ja kiinnostuksen mukaan. Lisäksi asutettujen kanssa tehtiin suunnitelma jatkoa varten. Asutettuja siirtyi kuntouttavaan työtoimintaan ja osa eteni suorittamaan oppisopimus- ja näyttötutkintoja. Siirtyminen työelämään oli mahdollista tukitoimien vuoksi. Päihdeettömyyttä tuettiin luomalla ohjauspolut päihdehoitoon ja tarjoamalla päihdeettömyyden tekemistä, kuten matalan kynnyksen työtoimintaa.

Tukihenkilövaltakirja haasteiden ennakointiin

Tukihenkilövaltakirja antaa tukihenkilölle vastuun olla asiakkaan tukena asumiseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Asiakas sitoutuu siihen, että vuokranantaja voi olla yhteydessä tukihenkilöön maksu- tai järjestyshäiriötilanteissa. Tukihenkilövaltakirja ei ole sidoksissa huoneenvuokralakiin, vaan se on asukkaan ja työntekijän henkilökohtainen sopimus. Se ei ole myöskään asumisen ehto. Tukihenkilövaltakirja tuodaan isännöitsijän tietoon, jotta ilmoitus ongelmatilanteissa menee asukkaan lisäksi vuokraavalle taholle. Asukkaalle oma tukihenkilö on tarpeellinen, jotta hänellä on joku, johon voi ottaa yhteyttä heti kun ilmenee ongelma.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Resurssit

Välivuokra-asuttamisen mallissa 8 asutettavaa varten on yksi täysipäiväinen yksilöohjaaja. Resursseja tarvitaan myös ryhmätoimintoihin, sosiaaliseen kuntoutukseen ja välityömarkkinoille, asukkaan vuokratuloihin ja vakuutukseen.

Huoneistoturvavakuutus pienentää asumisen riskiä

Asuntoihin otetaan erillinen huoneistoturvavakuutus, joka pienentää vuokranantajan riskiä asuttaa vaikeasti asutettavia henkilöitä. Vakuutus antaa tavallista kotivakuutusta paremman suojan asuntovahingon sattuessa. Huoneistoturvavakuutuksen ottajana on vuokranantaja. Huoneistoturvavakuutus on ympäristöministeriön sekä Pirkanmaan LähiTapiolan kehittämä pilottimalli, joka syntyi osana AUNE-toimenpideohjelmassa Riskivakuutus-hankkeessa.

Tarve toiminnalle ilmeni hankkeen suunnitteluvaiheessa. Alueen tilastoissa oli nähtävissä merkittävää asunnottomuutta ja vankilasta asunnottomana vapautuneiden määrä oli suuri. Haasteet näkyivät sekä tilastoista että vankilatyössä, kriminaalihuollossa ja asunnottomuudessa.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Oma koti merkitsee oikeutta rauhaan, koskemattomuuteen ja perustarpeiden täyttymiseen. Oman arvontunto ja tunne pystyvyydestä kohenevat, kun ihminen kokee, että on oman kodin arvoinen elämän toistuvista vastoinkäymisistä ja haasteista huolimatta. Odottamaton hyvä vastoinkäymisten keskellä voi käynnistää hyvän kierteen, jossa muiden usko motivoi ja auttaa uskomaan myös itse.

Luottamuksen synnyttäminen niihin tahoihin, jotka tarjoavat tukea, on olennaista. Usein luottamuksen syntyminen on ehto sille, että ihminen alkaa ottaa apua vastaan.

Asumisen taidot, kuten siisteydestä huolehtiminen, vahvistuvat yksilöllisen tuen, ohjauksen ja yhteisöllisen arjen tekemisen ja arjen rytmittämisen avulla. Onnistuneen asuttamisen seurauksena kiinnittyminen sosiaaliseen toimintaan saattaa helpottua.

Sosiaaliseen toimintaan, kuten, asumisryhmään, ruoka-apuun, tai retkiin, kiinnittyessä, pääsee osalliseksi yhteiseen tekemiseen. Sosiaalinen toiminta rytmittää arkea, ja edistää yhteisöllisyyttä. Muiden esimerkki rohkaisee. Osallistuminen lisää myös tunnetta pystyvyydestä.

Vastavuoroiseen toimintaan osallistuminen auttaa kääntämään voimavarat saajasta antajaksi.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Matalan kynnyksen työtoiminnassa osallisuus vahvistuu, kun pääsee mukaan esimerkiksi tiimipalaveriin, joissa asukkaat voivat vaikuttaa yhdessä työtehtäviin ja kehittää omaa osaamista.

Osallisuus yhteisestä hyvästä vahvistuu, kun asukkaat osallistuvat asunnottomien auttamistyöhön osana taustaorganisaation matalan kynnyksen tukea ja toimintaa, mm. ilmaisen ruokailun järjestämiseen ja huolehtivat esimerkiksi toimintaympäristön siisteydestä. Osa asukkaista on siirtynyt lyhyessä ajassa kuntouttavaan työtoimintaan tai opintoihin. Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa vahvistuu, kun esimerkiksi digitaitojen oppiminen mahdollistaa taitojen opettamisen myös muille.

Eriyisenä kohderyhmänä asunnottomana vapautuvat vangit ovat riskiryhmä niin itselleen kuin yhteiskunnalle. Hyvien väestösuhteiden ja yhteiskunnan turvallisuuden kannalta vapautuvien vankien kiinnittyminen yhteiskuntaan ehkäisee uusintarikollisuutta ja lisää turvallisuutta.

Osallisuutta todennetaan ja arvioidaan osallistujien arjen muutoksen ja kokemusten avulla. Toimintaa on seurattu ja kuvattu sekä dokumentoitu mm. dokumenttielokuvauksen keinoin. Arki-hankkeen (kokeiluhanke 6 kk) aikaan toiminta on osoittautunut tulokselliseksi, sillä kokeilun aikana asutetusta seitsemästä asukkaasta ainoastaan yhden asuminen jouduttiin keskeyttämään. Kuuden henkilön osalta asuminen on jatkunut, joskin pienellä osalla asuntoa on jouduttu haasteiden vuoksi vaihtamaan. Arki-hankkeen jatkoksi käynnistyi Stea-rahoitteinen Kadulta Kotiin -hanke (2018–2020), jossa toimintaa on kehitetty. Tässä hankkeessa asutettavia on jo 22.

Asukkaista osa on osallistunut yhteisötoimintaan, kuntouttavaan työtoimintaan ja aloittanut oppisopimuksen tai näyttötutkinnon. Ainakin yksi on siirtynyt työelämään. Päihteiden käytön väheneminen ja selvät päivät ovat vahvistaneet asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia. Selvin päin toimintoihin osallistuminen on antanut rohkeutta lisätä selviä päiviä ja osallistua yhä useammin toimintoihin. Asuminen itsessään on mahdollistanut siisteydestä ja puhtaudesta huolehtimisen, mikä muuttaa statusta kanssakulkijoiden silmissä ja lisää pystyvyyden tunnetta.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnassa on hyödynnetty arkitietoa ja tietoa mm. Varikko-hankkeissa ja Viadia ry:n Itä-Suomen alueella kehitettyä toimintaa sekä Sisäministeriölle kirjattua taustatieto- ja hankekoontia.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintaa kohtaan on lisääntyvää kiinnostusta niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Mallia on viety ulkomaille osana asunto ensin ohjelman levittämistä, hanke on osa kansallista asunottomuusverkostoa (VAT) ja toiminnan levittämistä muille paikkakunnille on tehty.

Malli edustaa uudenlaista toimintaa. Kohderyhmän kanssa tehtävää välivuokra-asuttamista ei tietävästi tee mikään muu taho.

Toimintaa on mallinnettu (mm. käsikirja alla). Malli on helposti siirrettävissä myös muualle. Mallin levittämistä ei toistaiseksi ole tehty. Syynä ovat mm. haasteellinen kohderyhmä ja suuret riskit investointeineen. Myös toimintaympäristön (sosiaalinen kuntoutus ja välityömarkkinat sekä ruoka-aputoiminta ym.) tuki näyttäisi olevan keskeinen edellytys välivuokra-asuttamisen ja siihen liittyvän sosiaalisen isännöinnin toimintamallin menestyksekkääseen toteuttamiseen.

Lopuksi

Arki-hankkeen jatkoksi käynnistyi Stea-rahoitteinen Kadulta Kotiin -hanke, jossa Arki-hankkeen toimintaa on kehitetty ja laajennettu Tampereella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Yhteinen ruokailu lähentää ja laskee kynnyksiä

Yhteinen ruokailu on luonteva kohtaamispaikka, jossa tutustutaan toisiin yhdessä olon tai tekemisen lomassa. Yhteinen ruokailu houkuttelee muuhun toimintaan tai tuen äärelle.

Kehittäjä: Osallisuutta kuntoutuksesta (OsKu) -hanke, Alajärvi, Alavus, Lapua, Soini ja Vimpeli, Kuusiokuntien sosiaali- ja terveystyöntekijäryhmä (ESR 1.9.2015–31.12.2017)

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Mira Järvelä, Mia Kohtala, Harri Tallbacka, Kuusiokuntien sosiaali- ja terveystyöntekijäryhmä, etunimi.sukunimi@kuussote.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös:

- Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen (SOSKU) Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymän osahanke, Forssa, Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä (ESR 1.10.2015–31.3.2018)
- Elämä alkaa arjesta -hanke, Helsinki ja Espoo, Uudenmaan Martat ry (ESR 1.1.2015–30.6.2017)
- PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hanke, valtakunnallisen hankkeen osahankkeet Raumalla, Salossa ja Turussa 2015–2018, Rauman ja Turun kaupungit; koko hankkeessa mukana myös Salon ja Someron kaupungit, Euran ja Eurajoen kunnat, Rauman TaitoKunto Oy, Työterveyslaitos ja Vates-säätiö (ESR 1.4.2015–31.3.2018)
- From Waste to Taste -hanke, Helsinki, From Waste to Taste ry (ESR 1.3.2016–30.6.2017)
- Yhteinen keittiö -hanke, valtakunnallinen, Kirkkohallitus sekä Ehyt ry, Helsingin Diakonissalaitos, Marttaliitto ja Maa- ja kotitalousnaiset, 2017–2018, osa hallituksen kärkihanketta.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja ESR TL5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä.

Mallin kuvaus

Yhteinen ruokailu voidaan järjestää monen toiminnan yhteydessä, esimerkiksi kumppanuustaloilla, asukastaloilla, työpajoissa, seurakuntataloilla ja oppilaitoksissa. Monet työpaikat ovat avanneet työpaikkaruokalojen ovet myös ulkopuolisille. Kuntouttavassa työtoiminnassa yhteinen ruokailu voidaan toteuttaa kerran viikossa tai päivittäin yhdessä osallistujien kanssa esimerkiksi siten, että osallistujat ehdottavat valmistettavaa ruokaa ja osallistuvat sen valmistamiseen.

Toiminnan suunnitteluvaiheessa mietittiin, miten työtoiminnan oheen voitaisiin liittää enemmän elämönhallintaa vahvistavaa ja osallisuutta edistävää toimintaa, joka olisi muuta kuin työntekoa. Luennot terveellisistä elintavoista ei tuntunut toimivalta keinolta, vaan tarvittiin enemmän tekemistä. Oli myös ollut tarvetta löytää tapoja innostaa passiivisia ihmisiä mukaan toimintaan.

”Työpajan ruokatiistaina” kuntouttavan työtoiminnan pajalla olijoille tehtiin lämmin ruoka. Osallistujat ehdottivat valmistettavaa ruokaa. Ruoan on valmistanut pääosin työpajan työvalmentaja tai joskus hanketyöntekijänä. Harva osallistuja on halunnut osallistua käytännössä ruoan valmistukseen, esimerkiksi perunoiden kuorimiseen. Osallistujat, joista pääosa on ollut miehiä, ovat esimerkiksi etsineet tarjouksia, laskeneet budjetteja ja vaihtaneet liesituulettimen valon. Mukana olo on monenlaista ja toiminnassa edetään vähitellen. Ryhmässä on myös poimittu marjoja ja säilötty niitä ruokailuja varten. Ruokatarvikkeita voidaan hankkia myös ruokajaosta tai hävikkinä.

Ruoka kustannettiin euron maksuilla, mutta oli kuitenkin sovittu, että rahattomanakin voi ruokailla. Ruokailuun voi kerralla osallistua 12–14 henkilöä. Toiminta on lisännyt kiinnostusta ruokaan, elintapoihin, hyvinvointiin ja paikallislehtien selailun kautta myös asuinympäristöön ja laajempaan yhteiskuntaan, jolloin tulee syvennyttyä muihinkin teemoihin ja yhteiseen keskusteluun. Tietoisuus hinnoista on lisääntynyt. On opittu tekemään monipuolisempaa edullista ruokaa ja kotonakin on alettu valmistaa lämmintä ruokaa. Yhteinen ruokailu on ollut osallistujille viikon kohokohta ja kehittynyt itsestään sellaiseksi kuin on.

Toiminta on suunnattu kaikkein heikoimmassa työmarkkina-asemassa oleville ja kaukana avoimista työmarkkinoista oleville osatyökykyisille, vammaisille, ikääntyneille ja pitkäaikaistyöttömille, jotka ovat saaneet vähintään 500 päivää työttömyysetuutta.

---

¹ Malli on arvioitu osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Toimintaan osallistutaan kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen päätöksillä ja se on osa moduulimaista ryhmätoimintaa, jossa eri moduuleista valitaan mieluisimmat kokonaisuudet. Yhteinen ruokailu voi kuitenkin olla avoin kaikille. Välillisiä kohderyhmiä ovat alueen järjestöt, osallistuvien kuntien eri hallintokunnat, sosiaali- ja terveystoimen työntekijät, TE-toimi ja maakunnan työllisyyden hoidon toimijat. Toiminta voidaan toteuttaa osana kuntouttavaa työtoimintaa.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Toimintaan voi osallistua omaan tahtiin ja eri tavoin: mukana olo, seurailu ja aiheesta keskustelu ovat myös osallistumista. Osallistujat kohdataan sellaisina kuin he ovat.

Osallistujista pääosa on ollut miehiä ja he eivät ole välttämättä tarttuneet varsinaiseen ruoanvalmistukseen, vaan esimerkiksi talouden suunnitteluun ja työvälineisiin. Toiminnan äärellä olo ja vähittäinen, itse valittu osallistuminen auttavat kokeilemaan uusia asioita. Toiminnassa on syytä tiedostaa ja reflektoida yhteiskunnan sukupuolittuneita käytäntöjä.

Ruoan valmistaminen on osalle uutta. Osallistujat vaikuttavat ruoan valintaan ja toteuttamiseen ja heitä kuunnellaan. He saavat välineitä vaikuttaa omaan arkeen. Arjen taidot vahvistuvat, yhteys omiin voimavaroihin kasvaa ja toimijuus vahvistuu.

Toiminta on järjestäjien mukaan luontevaa, sillä se on itsestään kehittynyt sellaiseksi kuin on. Luontevaa toimintaa on helpompaa lähestyä. Ruokatoiminnan kautta voidaan tavoittaa niitä, joita olisi muuten vaikea saada paikalle. Ruokatoiminta onkin houkutellut työtoimintaan ihmisiä, jotka eivät ole osallistuneet siihen aiemmin.

Vapaamuotoinen yhteinen puuhailu lisää yhteisöllisyyttä ja siten myös merkityksellisyyden kokemuksia. Oma osaamisen saa näkyviin lähinnä oman ryhmän sisällä, joskin arjen taidot tulevat myöhemmin näkyviin muuallakin.

Osallistujalähtöinen toiminta on ollut suosittua ja siihen on osallistuttu myös työpajan ulkopuolelta. Toiminnasta hyötyvät kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset. Käytännön on todennettu lisäävän osallisuutta. Todentaminen on tehty haastatteluin ja Kykyviisarilla.

Sopivien osallistumisen tapojen avulla vahvistetaan yhteyttä omiin voimavaroihin ja yhteisöllisyyttä, ja lisätään näin osallisuutta omassa elämässä.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Toiminnalle on ollut kysyntää: työtoimintaan halutaan tulla tiistaisin, koska silloin on tarjolla ruoka. Toiminnan laajentaminen nähtiin tarpeelliseksi. Toiminta on houkutelut osallistumaan myös työtoimintaan eli sinne on tullut uusia osallistujia ruokailun myötä. Toiminta on uudenlaista: se on osa moduulimaista ryhmätoimintaa, jossa osallistujat saavat valita eri toimintamoduleista mieluisimmat kokonaisuudet. Muina osioina on muun muassa taidepaja, perinteisempiä ryhmiä ja pajatoimintoja.

Malli on herättänyt maakunnassa kiinnostusta. Toiminta on helposti levitettävissä laajalle. Se edellyttää vain keittiötä, ruoan valmistamisen osaamista ja organisoimista. Toiminnan toivotaan juurtuvan osaksi sosiaalisen kuntoutuksen toimintaympäristöä ja yhdyspinnalle järjestötoimijoiden kanssa. Hanke on päätynyt joulukuussa 2017 ja toiminta on jatkunut työpajalla. Ruokaan liittyvää toimintaa kehitetään edelleen myös muihin ryhmämuotoisiin toimintoihin.

Toiminta on levitettävissä eri kuntiin ja eri toimijoiden toteutettavaksi. Toiminta on lupaavaa houkutellessaan passiivisempiäkin ihmisiä paikalle ja luodessaan yhteisöllisyyttä.

Samankaltaista toimintaa on kehitetty SOSKU-, Elämä alkaa arjesta-, PARTY-, From Waste to Taste- ja Yhteinen keittiö -hankkeissa

Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisen kehittämishankkeen (SOSKU) Forssan osahankkeessa järjestetään yhteisiä aamupaloja Forssassa. Ryhmä käynnistettiin asuinalueen tarpeen pohjalta: alueella toimi aiemmin tila, jossa tarjottiin apua, palveluohjausta, ruokaa ja mahdollisuus tavata muita ihmisiä, mutta toiminta loppui rahoituksen puutteessa. Aamupala järjestetään alueella, jonka asukkaat ovat keskimääräistä heikommassa asemassa.

Yhteinen aamupala järjestetään viikoittain erään asuinalueen kerrostalon kerhohuoneessa. Aamupala on helposti saatavilla ensimmäisen kerroksen kerhohuoneessa ja tilaan voi tulla kertomatta itsestään. Aamupalaa ei ole sidottu kiinteästi muuhun toimintaan, mikä saattaa tehdä siitä myös helpommin lähestyttävän. Aamupalalla tavataan toisia ihmisiä ja voi jutella toisten kanssa. Ruoka houkuttelee pois neljän seinän sisältä. Aamupalalla kävijät voivat pyytää ruokailun lomassa järjestäjiltä apua ja neuvoja pulmiinsa. Kerhohuoneesta voi myös lainata kirjoja.

Hanketyöntekijän työparina on toiminut muun muassa työntekijä aikuissosiaalityöstä ja A-klinikalta. Kaikki aamupalalla kävijät eivät tiedä järjestäjien ammatteja. Kentällä viranomaisen ja asiakkaan välinen suhde väljenee, eikä itseään tarvitse määritellä tiukasti tässä suhteessa. Alueen asukkaat saavat matalan kynnyksen mahdollisuuden yhteiseen tekemiseen ja

sosiaalisiin suhteisiin sekä sisältöä päivään. Tutustuminen toisiin asukkaisiin on synnyttänyt pienimuotoista yhteisöllisyyttä.

Aamupala jatkuu hankkeen päätyttyä aikuissosiaalityön alla. Jatkuvuus on varmistettu siten, että lähes koko viimeisen hankevuoden ajan hanketyöntekijän työparina on toiminut aikuissosiaalityön työntekijä. Hän saa myöhemmin työparikseen pitkäaikaistyöttömän, kokemusasiantuntijan tai toimijan kolmannelta sektorilta. Toiminta on levitettävissä yhteisösosiaalityöhön laajemmin.

Elämä alkaa arjesta -hankkeessa nuoret oppivat arjen rutiineja. Toiminnalle nähtiin tarvetta, sillä NEET-nuorten määrä on kasvussa. Toiminta on suunnattu nuorille, jotka ovat vaikeasti tavoitettavissa. 16–29-vuotiaat nuoret tulevat toimintaan Vamoksen etsivän nuorisotyön piiristä. Nuoret oppivat perustaitoja ruoanvalmistuksesta, kodinhoidosta, oman talouden hallinnasta ja rohkaistuvat kohtaamaan muita ihmisiä. Tavoitteena on arjen perustaitojen haltuun ottaminen, päivärytmin saaminen opiskelun tai työn mahdollistamiseksi, sekä aikaansaada onnistumisen kokemuksia.

Asioita opetellaan yhdessä tekemällä turvallisessa ympäristössä ja samalla kohdataan toisia nuoria. Pienryhmissä valmistetaan terveellistä ruokaa, siivotaan, pyykätään ja keskustellaan raha-asioista, kuten miten tulla toimeen pienellä budjetilla.

Marttojen järjestämänä ruokakursseilla on erityinen merkitys, koska martat voivat kohdata nuoret ei-ammattilaisina, ilman ennakko-odotuksia ja hyväksyä heidät sellaisina kuin he ovat. Vertaisuus, konkreettinen tekeminen ja oman panoksen muuttuminen yhteiseksi tekemiseksi ovat tärkeitä. Yhteisen tekemisen kautta motivoidutaan käyttämään olemassa olevia ja uusia taitoja. Oppiminen on palkitsevaa. Toimintaa kehitettiin yhdessä nuorten kanssa ja nuoret voivat vaikuttaa ryhmätoiminnan sisältöihin ja toteutukseen.

Osallistujia on ollut runsaasti. Hankkeessa kehitettiin marttajärjestöjen toimintamalli, joka voidaan ottaa marttajärjestön ja etsivää nuorisotyötä tekevien organisaatioiden yhteistyön osaksi ja jolla voidaan tarjota nuorille palveluja ympäri maata. Toiminta on juurtunut laajasti, myös nuorten palvelujen ulkopuolelle ja mallia käytetään esimerkiksi Yhteisessä keittiössä. Erityisryhmille suunnattu kotitalousneuvonta jatkuu Martoissa normaalina työnä.

PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä -hankkeen Rauman, Salon ja Turun osahankkeissa yhteinen ruokailu on otettu osaksi ryhmätoimintaa erilaisin tavoin. Raumalla kuntouttava työtoiminta alkaa yhteisellä aamupalalla. Ruokasaliin kokoontuvat silloin kaikki kuntouttavan ja sosiaalisen työtoiminnan osallistujista ammattilaisiin. Aamupalan tekee kuntouttavaan työtoimintaan osallistuja. Lisäksi useassa ryhmässä on toteutettu kokkauspäivä, jolloin ryhmän osallistujat suunnittelevat ja valmistavat yhdessä päivän aterian hankkeen hankkimista elintarvikkeista. Turussa yhteiseen syömiseen on budjetoitu niin, että

ryhmätoimintaan osallistuvat pääsevät välillä yhdessä lounastamaan ravintolaan. Lounas ravintolassa muiden lounasruokailijoiden joukossa tuo vaihtelua arkeen. Yhteinen ruokailu on osoittanut tärkeäksi ryhmää ylläpitäväksi voimaksi. Salossa kuntouttavan työtoiminnan ryhmissä suunnitellaan, tehdään ja syödään ruokaa yhdessä. Waltti-talon työpajoilla on myös jaettu pajalaisille kaupungin keskuskeittiön ylijäämäruokaa maksutta.

From Waste to Taste -hankkeessa on tehty toisenlaista ruokatoimintaa: hävikkiruokaa hyödyntävä ravintola Loop työllistää syrjäytymisvaarassa olevia nuoria, maahanmuuttajia ja pitkäaikaistyöttömiä kiinnostuksen mukaan eri tehtäviin, kuten lähetti-, ravintola- ja toimistotöihin. Osallistujat tutustuvat ruokahävikin pienentämiseen ja oppivat kehittämään omaa luovuuttaan ruoanlaitossa. Työ on koettu merkitykselliseksi.

Yhteinen keittiö -hankkeessa luodaan avoimia tiloja, joissa voi nauttia ruoasta, seurasta ja yhdessä tekemisestä (ruoan suunnittelu, valmistaminen ja ateriointi). Samalla edistetään hyvinvointia ja terveyttä sekä vähennetään ruokahävikkiä.

Ruokajonoista osallisuuteen -hankkeessa (ESR 1.1.2018–30.6.2020) ollaan myös kehittämässä ruokaan liittyvää toimintaa.

Lopuksi

Ruoan äärellä on helppo keskustella arkisista ja vähemmän arkisista asioista tai vain kuunnella. Yhteisen ruokailun merkitys on siinä, miten vapaamuotoisen oleilun ja sopivien osallistumistapojen kautta voidaan saavuttaa aktivoitumista, yhteisöllisyyttä ja osallisuuden vahvistumista omassa elämässä.

Osallisuutta kuntoutuksesta (OsKu) -hanke päättyi joulukuussa 2017 ja toiminta on jatkunut työpajalla.

Arvio toimintamallista: Yhteinen työhuone tarjoaa työtilan ja rakentaa työyhteisöä

Yhteiselle työhuoneelle ovat tervetulleita työskentelemään kaikki. Tilaa voivat hyödyntää esimerkiksi palkkatyön ulkopuolella olevat, yksityrittäjät ja etätyöläiset. Yhteinen työhuone lisää osallisuutta ja tarjoaa alustan yhteistuotannolle.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Arvio perustuu Avoin työhuone ja Hyvinvoinnin tilat-hankkeilta kerättyyn dokumentaatioon, työntekijöiden kokemuksiin ja hankkeiden tekemiin itsearviointeihin. Arvioinnissa viitataan joko Avoimeen työhuoneeseen tai Koko kylän työhuoneeseen, silloin, asia liittyy olennaisesti toiseen hankkeista. Yhteinen työhuone -termiä käytetään silloin, kun on kyse yhteisiin työhuoneisiin yleisesti sovellettavasta tiedosta.

Kehittäjät

Avoin työhuone (ESR 1.1.2018–31.12.2020), Kotka, Tampere ja Porvoo, Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry (Tatsi ry.)

Hyvinvoinnin tilat -hankkeen (ESR 1.11.2017–31.12.2020) Perinnetalkoot -osahanke Lapinjärvi, Lapinjärven kunta

Kehittäjien yhteyshenkilöt: Mikael Isoaho, Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry (Tatsi ry.), mikael.isoaho@tatsi.org ja Mikaela Fabritius, Lapinjärven kunta

Mallin kuvaus

Yhteinen työhuone edistää osallisuutta omassa elämässä silloin, kun sieltä saa seuraa, voi oppia uutta, voi toteuttaa itseään ja rohkaistuu elämässään eteenpäin. Osallisuus yhteisestä

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

hyvästä lisääntyy työhuoneen tarjotessa tasa-arvoisen ja hierarkiattoman työskentelytilan ja yhteisön. Yhteinen työhuone kokoaan myös ihmisiä yhteen ja lisää paikallista vetovoimaa.

Toimintaympäristö

Yhteinen työhuone rakentuu vuorovaikutuksessa sitä ympäröivän yhteisön kanssa. Yhteisellä työhuoneella näkyy asuinalueen perinteet ja arvot, mutta myös vastavoimat ja uudet avaukset.

Yhteinen työhuone voidaan perustaa esimerkiksi kauppakeskuksen hukkatilaan, tyhjiilleen jääneeseen kyläkouluun tai julkisen tilan, kuten kirjaston yhteyteen.

Koko kylän työhuonetta ylläpitää Lapinjärven kulttuuriyhdistys Laku, jolle kunta vuokraa maksuttomasti tilat ja joihin se palkkaa palkkatuella tilavastaavan. Toimintaa puolestaan koordinoi Hyvinvoinnin tilat -hankkeen osahanke ”Perinnetalkoot”, joka saa rahoituksensa Euroopan sosiaalirahastolta. Avoimella työhuoneella työskentelee ohjaaja, joka auttaa tarvittaessa kävijöitä käytännön asioissa. Rahoitus tulee Euroopan sosiaalirahastolta.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Yhteisellä työhuoneella ei ole tiukasti määrättyjä kohderyhmiä. Nimensä mukaisesti niissä voi työskennellä kuka tahansa.

Avoimessa työhuoneessa (Avoin työhuone -hanke ESR 2018–2020) ohjausresursseja on kohdistettu ensisijaisesti työelämän ulkopuolella oleville ihmisille. Työelämässä olevia osallistetaan esimerkiksi kummeiksi työhuoneen kävijöiden projekteihin.

Koko kylän työhuone on avoin kaikille. Kerran viikossa koko kylän työhuoneella on tarjolla keittolounas. Työajan ulkopuolella koko kylän työhuoneella järjestetään esimerkiksi kansalaisopiston kursseja.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Yhteinen työhuone tarjoaa viihtyisän ja rauhallisen työskentelytilan asuinalueen keskeiseltä paikalta. Työhuone on työskentelyn ja oppimisen ympäristö, jossa muun muassa palkkatyötä vaille olevat sekä yksinyrittäjät, freelancerit, osuuskuntalaiset ja etätyöntekijät voivat muodostaa hetkellisen tai pysyvän työyhteisön. Muilta ihmisiltä saa virikkeitä ja ideoita. Jos palkkatyötä ei ole, työhuoneella voi kehittää omia taitojaan. Työhuone on avoin kaikille, mutta joitakin sen palveluita, kuten työhönvalmennusta, voidaan kohdentaa.

Työhuoneessa on keittiö, työskentelytilaa ja sohvia tai nojatuoleja sekä yhteisiä työvälineitä, kuten kannettavia tietokoneita, ompelukoneita ja ammatti- ja harrastelehtiä. Iltaisin voidaan järjestää kansalaisopiston kursseja. Tila voi olla avoin myös alueen harrastusryhmille.

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Työhuoneelta voidaan tehdä vierailuja osallistujien toiveiden mukaan esimerkiksi paikallisiin yrityksiin, taidenäyttelyihin, eduskuntaan tai kunnanvaltuustoihin.

Tilaa ylläpitää ja toimintaa pyörittää kunta, yhdistys tai osuuskunta. Kunta osallistuu kustannuksiin.

Yhteisen työhuoneen toimintamalli perustuu Avoimen työhuoneen ja Koko kylän työhuoneen kehittämiskokemuksiin.

Koko kylän työhuone

Koko kylän työhuone on kaikille asukkaille avoin työhuone, jossa järjestetään myös kansalaisopiston kursseja. Työhuoneella on työvälineitä käsitöiden tekemiseen. Keittiössä tarjoillaan viikoittain keittolounas. Koko kylän työhuone kokoaa asukkaita säännöllisesti hyvinvoinnin talkoisiin, joissa asukkaat antavat toisilleen esimerkiksi pieniä hemmotteluhoitoja, leipovat, vievät ikääntyneitä kävelylle tai autoajelulle. Koko kylän työhuonetta hoitaa ja keittolounaan valmistaa tilavastaava, jonka kaupunki tai kunta on palkannut palkkatuella työsuhteeseen. Toimintaa johtaa hankerahoituksella koordinaattori.

Koko kylän työhuone kutsuu paikalle seuraavin sanoin:

”Koko Kylän Työhuone on kaikille avoin yhteinen työtila, jossa saa tehdä omia projektejaan, etätöitä, opiskella tai tulla vaihtamaan ideoita ja ajatuksia. Tarjolla on työtilaa, pöytiä, keittiö ja inspiraatio-huone, sekä avoin Ompeluseura-tila, jossa voi ommella ja tehdä käsitöitä yhdessä. Etätöintekijät, yrittäjät, eläkeläiset, opiskelijat, työttömät, kotityöläiset ja kaikki kuntalaiset mukaan!

Koko Kylän Työhuone on yhteinen tekemisen ja innostumisen paikka keskellä Lapinjärven kirkonkylää. Se kokoaa yhteen kaikenikäisiä ja -taustaisia kuntalaisia, mahdollistaa uudenlaisen yhdessä tekemisen, etätöiden, perheen ja työn helpomman yhdistämisen sekä uusien ajatusten ja projektien syntyminen. Koko Kylän Työhuone ruokkii mielikuvitusta ja innostusta. Siellä voi oppia ja kokeilla uusia asioita; kieliä, taidetta, käsitöitä, rakentamista, muotoilua, luovaa ilmaisua ja vaikka mitä!”

[Koko kylän työhuone Facebookissa](#)

Avoim työhuone

Avoim työhuone on ensisijaisesti työelämän ulkopuolella oleville ihmisille suunnattu avoin tila, jossa edistetään osallistujan henkilökohtaisesta motivaatiosta syntyvää tekemistä: esimerkiksi yhteiskunnallista vaikuttamista, kulttuuriprojekteja, mikroyrittämistä tai vapaaehtoistyötä. Tavoitteena on, että osallistuja saa voimavaroja ja rohkeutta onnistuessaan toteuttamaan oman projektinsa yhteisön tuella. Projekti voi olla osallistujan

thl **Diak**

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

yksilötyönä suunnittelema ja kohderyhmälleen järjestämä aktiviteetti kuten taidenäyttely, blogi tai musiikkiesitys. Projekti voi olla myös esimerkiksi kokkauskurssi tai musiikkivideo, jonka voi toteuttaa yhdessä toisten osallistujien kanssa. Avoimella työhuoneella osallistuja voi myös hoitaa käytännön asioitaan ohjaajan tuella.

Avoimella työhuoneella on vapaaehtoisia Avoin työhuone -kummeja, jotka erilaisten alojen edustajina tukevat toimintaa antamalla aikaansa, jakamalla osaamistaan ja kohtamaalla paikkakuntalaisia.

Avoimella työhuoneella virikkeitä omaan elämään voi hakea pop up -henkisistä kohtaamisista, joissa kokoonnutaan kahvin, lautapeliin tai pizzan äärelle. Pop up -kohtaamisia toteutetaan myös esimerkiksi Ohjaamoissa, hyvinvointikeskuksissa tai muissa paikkakunnan tiloissa. Tilaisuuksissa voidaan suunnitella yhteisiä retkiä ja tutustumiskäyntejä. Avoin työhuone toimii myös työllisyyspalveluiden matalan kynnyksen rajapinnassa järjestämällä sisällöltään mielekkäitä ja monipuolisia mahdollisuuksia työkokeiluun ja kuntouttavaan työtoimintaan.

Avoimissa työhuoneissa voidaan harjoitella myös suomea äidinkielenään suomea puhuvan kanssa. Myös retkillä ja tapahtumissa huomioidaan mahdollisuudet kulttuurien väliseen kohtaamiseen ja suullisen kielitaidon vahvistamiseen.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Yhteinen työhuone lisää osallisuutta omassa elämässä. Työhuoneen kävijä saa toteuttaa itselleen tärkeitä projekteja ja edetä niissä tarpeen mukaan tuettuna ja omaan tahtiin.

Avoimella työhuoneella virikkeitä omaan elämään voi hakea myös pop up -henkisistä kohtaamisista, joissa voi tutustua uusiin ihmisiin, saada motivaatiota ja keinoja arjenhallintaan, rohkaistua sosiaalisesti ja tavata tilaan eri elämänalueilta ja aloilta tulevia ihmisiä. Tilan kävijät voivat myös saada ideoita omiin projekteihinsa.

Koko kylän työhuoneen yhteinen ruokailu on tilaisuus tutustua uusiin ihmisiin ja luoda sosiaalisia suhteita. Koko kylän työhuone kutsuu asukkaita viikoittain hyvinvoinnin talkoisiin.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Yhteiset työhuoneet voivat edistää kävijöidensä osallisuutta tarjoamalla yhteisön. Erilaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset tutustuvat työhuoneella toisiinsa. Tilat ja toiminta tarjoavat verkostoitumisen mahdollisuuden myös kansalaisjärjestöille ja viranomaisille. Yhteisten

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

työhuoneiden toiminta onkin kaikilla paikkakunnilla vahvasti verkostoitunutta ja suuntautuu aina asioihin ja paikkoihin, joista osallistujat ovat kiinnostuneet.

Yhteiset työhuoneet edistävät myös osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa, työhuoneen toimintaa suunnitellaan alusta alkaen yhdessä. Kuka tahansa kävijöistä voi ehdottaa vierailu- ja retkikohteita, joihin avoimen työhuoneen kävijät voivat yhdessä mennä.

Esimerkkinä osallisuudesta vaikuttamisen prosesseissa ja merkittävästä yhteistyöprojektista Avoin työhuone -kummin kanssa on kahdeksan porvoollaisen nuoren aikuisen tekemä musiikkivideo rap-artisti Tuomas Kauhasen huhtikuussa 2019 julkaistuu singleen ”OK”. Nuoret aikuiset suunnittelivat ja toteuttivat koko videon käsikirjoitusta, lavastusta, näyttelyä ja kuvauksia myöten yhden osallistujan toimiessa vertaisohjaajana ja artisti Tuomas Kauhasen ollessa nuorille tukena ja inspiraation lähteenä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Yhteiset työhuoneet tarjoavat mahdollisuuksia kulttuurien väliseen kohtaamiseen, jolloin ne edistävät hyviä väestösuhteita. Yhteisöllinen ja monikulttuurinen, osallistujien ideoista kumpuava toiminta edistää kotoutumista ja lisää tietoutta suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen vaikuttamiskanavista.

Koko kylän työhuoneella on uudistettu talkooperinnettä niin, että työhuone kutsuu viikoittain hyvinvoinnin talkoisiin. [tähän tulee linkki hyvinvoinnin talkoot -toimintamalliin]. Työhuoneelle voi tulla tekemään talkootöitä ja nauttimaan hyvästä mielestä. Koko kylän työhuone rakentaa siten sosiaalista arvoa koko kyläyhteisölle talkoohengessä.

Erityispiirteet tai -tarpeet

Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry:n Avoin työhuone -hankkeen kehittämässä työhuoneissa on kohderyhmä. Se on samantapainen toimintamalli kuin tietyille kohderyhmille suunnatut matalan kynnyksen kohtaamispaikat (linkki). Se eroaa kohtaamispaikoista kuitenkin siinä, että avoimen työhuoneen toiminta tähtää sosiaalisen arvon luomiseen varsinaista kohderyhmää laajemmalle joukolle. Sosiaalisen arvon luominen kohderyhmää laajemmalle joukolle on vaalimisen arvoinen piirre, mikä tarjoaa ihmisille yhdenvertaisuuden kokemuksen. Kaikille avoin koko kylän työhuone tarjoaa erityisen hyvin edellytyksiä sosiaalisen eriarvoisuuden ehkäisemiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Avoimen työhuoneen vahvuus on puolestaan siinä, että se tarjoaa ohjausta ja tukea omien projektien toteuttamiseen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Tarve yhteisille työhuoneille on todettu tutkimuksessa

Sosiaalitieellinen tutkimus kertoo, että kun joutuu kamppailemaan pitkään vaikeuksien parissa, syntyy puute yhdenvertaisuuden kokemuksesta. Vaikeuksia yritetään yhteiskunnassa usein ratkoa palvelujen avulla, jotka ratkaisukeskeisyydestään huolimatta saattavat toisinaan vahvistaa epäoikeudenmukaisuuden, epätasa-arvoisuuden kokemusta sekä erilaisiin ongelmiin perustuvaa identiteettiä. Yhteisöllisyydessä sen sijaan voi kehkeytyä yksilöä eteenpäin vieviä ratkaisuja. Tiedetään, että yhteisötalouksissa, kuten aikapankeissa ja osuuskunnissa, syntyy sosiaalista arvoa, kuten yhteistuotantoa, voimaantumista ja luottamusta. Sosiaalisesta arvosta voi syntyä taloudellista arvoa mutta niin ei tapahdu automaattisesti. Yhteinen työhuone on sovellus yhteisötaloudesta, silloin, kun sen toimintaa ohjaa vähintään sosiaalisen arvon luominen ja jakaminen.

Avoim työhuone -hanke jatkaa Valtaajat-toimintamallista saatujen oppien pohjalta

Avoim työhuone -hanke (ESR 2018–2020) jatkaa STEA-rahoitteisen Valtaajat-toimintamallin ideaa. Mallissa ei olla kohteita, vaan tehdään itse. Valtaajissa tarjottiin edellytyksiä sille, että ihmiset oppivat käyttämään valtaa ja vaikuttamaan itselleen tärkeissä asioissa. Näin haluttiin luoda uskoa siihen, että jokainen pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä, läheistensä elämään ja laajemminkin. Valtaajissa tarjottiin edellytyksiä myös sille, että ihmiset voivat tulla tunnustetuiksi yhteiseen hyvään panostavina ihmisinä. Viime kädessä kysymys on siitä, että jokaisella on oikeus olla arvostettu ja tunnustettu yksilö yhteiskunnassa. Valtaajat toimivat yhdessä, rinnakkain ja tasavertaisina. Näin puretaan hierarkioita ja jaetaan valtaa ja vastuuta uudelleen. Avoin työhuone on Valtaajien arviointiin perustuva kehittynyt sovellus, jossa yhdeksi olennaiseksi edellytykseksi on tunnistettu pysyvä työhuonetila ohjaajineen.

Yhteiset työhuoneet ovat paikkakuntiansa ja asukkaidensa näköisiä

Jokaisella paikkakunnalla on oma historiansa, kulttuuri ja arvonsa, jotka tekevät siitä omanlaisensa. Toimintamalleja on siksi sovellettava siten, että paikkakunnan ominaispiirteet otetaan huomioon. Avoimen työhuoneen kehittämisessä tämä toteutuu. Työhuoneet ovat sekä paikkakuntansa että asukkaidensa näköisiä. Avoimia työhuoneita pilotoitiin vuosina 2018–2020 Kotkassa, Porvoossa ja Tampereella. Kullakin paikkakunnalla kehitettiin niille sopivia, osallisuutta lisääviä käytäntöjä yhdessä kansalaisjärjestöjen, kaupunkien nuorisopalveluiden, Ohjaamojen sekä sosiaali- ja työllisyyspalveluiden kanssa.

Yhteinen työhuone voidaan perustaa mille paikkakunnalle tahansa, mutta onnistuneen käynnistymisen takaa se, että työhuoneen käytäntöjä kehitetään perustamishetkestä lähtien yhdessä esimerkiksi asukkaiden, kansalaisjärjestöjen, paikallisten järjestöjen ja yritysten kanssa. Paikkakunnalla on oltava myös sellainen aktiivinen taho, esimerkiksi kunta, yhdistys,

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

osuuskunta, joka sitoutuu Avoimen työhuoneen ylläpitämiseen ja toiminnan pyörittämiseen yhdessä kunnan kanssa.

Lopuksi

Yhteinen työhuone Avoimen työhuoneen ja Koko kylän työhuoneen toimintamalliin pohjautuen on helppo ottaa käyttöön millä tahansa paikkakunnalla ja sitä voidaan yhdessä paikkakunnan asukkaiden, järjestöjen, yritysten ja viranomaisten kanssa kehittää paikkakunnan näköiseksi. Yhteiset työhuoneet lisäävät asukkaiden osallisuutta omassa elämässään, yhteisöissä, vaikuttamisen prosesseissa ja yhteisessä hyvässä monella tavalla. Erityisesti ne ovat hyviä alustoja sosiaalisen arvon, kuten voimaantumisen ja luottamuksen rakentamiselle. Tulevaisuudessa työhuoneiden kehittämisessä on hyvä suunnata katse myös siihen, miten ne voivat vieläkin vahvemmin rakentaa sosiaalista ja taloudellista arvoa, kuten yhteistuotantoa. Tulevaisuuden yhteinen työhuone voi olla osuuskuntien pyörittämä, mutta verkostomaisesti toimiva kokonaisuus, jossa vastuut on jaettu kuntien, kansalaisyhteiskunnan ja yritysten kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Arvio toimintamallista: Yhteiskehittäminen sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä

Yhteiskehittämistä käytetään sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä, kun palvelujen tarvetta kartoitetaan, palveluja suunnitellaan, järjestetään tai toteutetaan.

Yhteiskehittämiseen osallistuvat asiakkaat, ammattilaiset ja esihenkilöt.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston TL 5 -hankkeiden Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU-hanke) (ESR 1.4.2015–31.12.2018), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (pätoteuttaja), Diakonia-ammattikorkeakoulu, Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote), Forssan seudun hyvinvointikuntayhtymä (FSHKY), Jyväskylän kaupunki, Järvenpään kaupunki, Kuntoutussäätiö, Laukaan kunta, Metropolia Ammattikorkeakoulu, Rovaniemen kaupunki, Seinäjoen kaupunki ja Vantaan kaupunki.

Kehittäjän yhteyshenkilöt: Jarno Karjalainen, projektipäällikkö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, jarno.karjalainen@thl.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- PRO SOS -uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hankkeessa (ESR 2016–2019)
  - Toimintamallit Innokylässä: [Pelitarina sosiaalityön välineenä](#), [Pelillisuus ja leikillisuus arvioinnin apuna](#) ja [Pelin kehittäminen toimijuuden mahdollistajana](#)
- Asunnottomuuden ehkäisyn kuntastrategiat -hankkeessa (ESR 2016–2019)
  - Toimintamalli Innokylässä: [Kokemusasiantuntijatyön tehtäväkuvat ehkäisevässä asunnottomuustyössä](#)

¹ Malli on arvioitu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin kuvaus

Yhteiskehittäminen voidaan käynnistää esimerkiksi hyödyntämällä olemassa olevaa kokemusasiantuntija- ja kehittäjäasiakastoimintaa ja asiakasraateja, tai järjestämällä asiakkaille ja työntekijöille koulutuksia, jotka valmentavat heitä vertaisuuteen, kokemusasiantuntijuuteen ja yhdessä toimimiseen. Yhteiskehittäminen voi tähdätä myös luovaan lopputuotokseen, kuten yhteiseen teatteriesitykseen.

Prosessi on itsessään tärkeä: asiakas voi prosessiin osallistumalla luoda aiempaa tasaveroisempia suhteita ammattilaisiin ja hänen osallisuutensa ja toimijuutensa voi vahvistua. Prosessissa hyödynnetään ammattilaisten asiantuntijatietoa ja asiakkaiden kokemustietoa. On tärkeää, että ammattilainen tunnistaa roolinsa, on avoin kokemustiedolle ja pidättäytyy tietoisesti ammatti-identiteettiinsä kuuluvasta asiakkaiden ongelmien haltuunotosta ja tietämisestä.

Kohderyhmä

Yhteiskehittämisen malli ei ole sidottu tiettyjen hallinnonalojen palvelurakenteisiin eikä tiettyihin kohderyhmiin, vaan sitä voidaan soveltaa missä tahansa ja kenen kanssa tahansa. Yhteiskehittämisessä tarvitaan kuitenkin usein erityisosaamista, kun yhteiskehittämiseen osallistuvat esimerkiksi lapset, päihde- ja mielenterveysongelmien kanssa painivat tai ikääntyvät ihmiset. Tätä yhteiskehittämisen toimintamallia kehitettiin sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallisessa kehittämishankkeessa SOSKU:ssa.

Yhteiskehittämisen tasot

- Asiakkaiden, asiakasryhmien tai yhteisöjen muutos- ja kuntoutumisprosessit yhdessä työntekijöiden kanssa. Perustuvat asiakkaiden, asiakasryhmien tai yhteisöjen kiinnostuksiin sekä tarpeisiin
- palveluiden (käytäntöjen, tuotteiden, mallien, ratkaisujen, prosessien) kehittäminen
- organisaatioiden käytäntöjen, johtamisen ja työyhteisöjen toimintakulttuurien muutos

Periaatteet

Yhteiskehittämisen periaatteita ovat, että (1) siihen osallistutaan tasaveroisina ja että (2) itse prosessi on tulosta tärkeämpi. Yhteiskehittämisen tulos – toimintatapa, käytäntö, malli tai yksittäisen asiakkaan eteneminen kuntoutumisessaan – on jäävuoren huippu.

Yhteiskehittäminen muistuttaa luovaa prosessia, jossa lopputulos on yhteisen, tuntemattomassa maastossa kuljetun matkan päätepiste. Prosessiin osallistuminen tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden luoda aiempaa tasaveroisempia suhteita ammattilaisiin. Tämä

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

voi näkyä esimerkiksi siinä, että hän ryhtyy osallistumaan kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen tuoden aktiivisesti esiin omia kiinnostuksiaan, tarpeitaan ja halujaan.

(3) Yhteiskehittämisen tavoitteena luoda uudenlaisia toimintoja ja kehittää jo olemassa oleville palveluista niin, että ne vastaavat paremmin asiakkaiden tarpeisiin ja samalla vahvistavat heidän osallisuuttaan sekä toimijuuttaan.

Sovittakaa yhteen kokemustietoa ja asiantuntijatietaa

Kokemustieto määritellään tavallisesti ammatillisen kirjallisuuden vastakohtaksi tai subjektiiviseksi ja erittelemättömäksi tiedoksi. Asiakkailta on ei-ammattilista tietoa heidän käyttämistään palveluista. Esimerkiksi sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä kokemustieto kattaa sairastumista tai päihderiippuvuutta, siitä toipumista sekä palveluiden käyttöä koskevat kokemukset.

Kokemusasiantuntijatoiminta on yksi keino nostaa esiin asiakkaiden kokemustietoa, ja heidän kanssaan yhteiskehittämistä toteuttavat ammattilaiset voivat näin oivaltaa uudella tavalla myös oman toimintansa merkityksen asiakkaalle.

Yhteiskehittämisessä ammattilaisen osaaminen vahvistuu, kun hän oppii tunnistamaan asiakkaiden tilanteita ja palveluiden toimintaa kokemuskäytännöllisemmin.

Tunnistakaa roolinne – se ehkäisee ongelmia yhteiskehittämisessä

Tietämiseen ja hallintaan liittyvät haasteet erottavat yhteiskehittämisen perinteisestä auttamisesta ja kuntoutuksesta, jotka perustuvat vastarooleihin sekä yksisuuntaisiin suhteisiin. Ammattilaiselle voi olla haastavaa luopua tilanteen hallinnasta, tehdä tilaa asiakkaalle ja hänen elämänsä monimuotoisuudelle, joka ei asetu palveluvalikkoon, noudata ammattilaisten suunnitelmia tai järjestelmän luokitteluja.

Johdon ja ammattilaisten on varsinkin yhteiskehittämistä aloitettaessa tietoisesti pidättäytyttävä ammatti-identiteettiinsä kuuluvasta, asiakkaiden ongelmien luokittelusta, niiden haltuunotosta sekä tietämisestä. Sen sijaan he voivat kiinnostua asiakkaista sekä heidän kokemuksistaan aiempaa kokonaisvaltaisemmin, pakottomammin ja henkilökohtaisemmin, ohi perinteisen asiantuntemuksensa ja asemansa.

Asiakkaat puolestaan alkavat tunnistamaan omaan menneisyyteensä ja palvelu- sekä kuntoutumiskokemuksiinsa perustuvaa kokemustietoa sekä kertomaan siitä, kiinnostuksistaan ja voimavaroistaan ammattilaisille. Se, mitä tästä seuraa, riippuu yhteiskehittämisen suunnasta ja siihen osallistuvien yhdessä luomista tavoitteista, ratkaisuista ja toimintatavoista.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Keskustelkaa rooleista ja tavoitteista pitkin prosessia

Jo yhteiskehittämisen alussa pyritään saavuttamaan riittäväksi koettu yhteisymmärrys siitä, mistä lähtökohdasta mahdolliset kokeilut ja käytännön yhteistyö voivat käynnistyä. Asiakkaiden, ammattilaisten, johtajien sekä esihenkilöiden roolien, tehtävien, työnjaon sekä toiminnan tarkoituksen yhteinen määrittely tulee jatkua koko prosessin ajan.

Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen

Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen tarkoittaa kaikkea sellaista toimintaa, jossa pyritään tuomaan palveluiden käyttäjän kokemustieto sekä ammatillinen tietämys tiiviiseen vuorovaikutukseen. Yhteiskehittämisessä on kysymys myös perinteisten, erillisten asiantuntemusten raja-aitojen purkamisesta ja uudenlaisesta vuorovaikutuksesta, luottamukseen, tasaveroisuuteen sekä henkilökohtaiseen sitoutumiseen perustuvista suhteista. Siksi yhteiskehittäminen sekä edellyttää että synnyttää muutoksia asiakkaiden asemassa, ammattilaisten asiantuntemuksessa, kaikkien osallistujien näkökulmissa ja rooleissa.

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisille tarjoutuu yhteiskehittämisessä mahdollisuus entistä avoimempaan ja reflektiiviseen, lähtökohdistaan tietoiseen ja toisenlaisia näkökulmia ymmärtävään asiantuntemukseen. Yhteiskehittäminen vahvistaa myös asiakkaiden asemaa, luo edellytyksiä kuntoutumiselle sekä omien mahdollisuuksien, toivon ja kyvykkyyden vahvistamiselle.

Kokemusasiantuntijat sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäjinä

SOSKU-hankkeessa yhteiskehittämiseen osallistuneet kokemusasiantuntijat ja kehittäjäasiakkaat tarjosivat hankkeen aikana kokemuksellista peilipintaa esimerkiksi sosiaalipalveluiden suunnittelu-, valmistelu- ja päätöksentekokäytännöille, nostivat esiin palveluprosessien mekaanisuutta, kohteistavuutta ja pirstaleisuutta sekä asiakkaiden ja ammattilaisten käyttämien kielten erilaisuutta. Samalla he voimaantuivat ja kuntoutuivat, koska heidän kokemustietonsa arvostus ja mukaan ottaminen auttoi heitä siirtymään avun ja tuen vastaanottajasta tasaveroisempaan suhteeseen, toimijaksi ja palvelujen kehittäjäksi ammattilaisten rinnalle.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Mallin arviointi: osallisuuden toteutuminen mallissa

Yhteiskehittäminen lisää osallisuutta usealla osa-alueella.

Osallisuus omassa elämässä

Yhteiskehittäminen on aktiivista osallistumista. Tämä ei kuitenkaan saa estää arkoja ja syrjään vetäytyviä ihmisiä osallistumista. Yhteiskehittämisessä voidaan hyödyntää dialogisia, luovia ja toiminnallisia menetelmiä, joilla pyritään saamaan kaikkien osallistujien ääni kuuluviin. Myös tarkkailijan rooli on tärkeä yhteiskehittämisen prosessissa.

Yhteiskehittämisessä erityinen haaste on saada syrjään vetäytyneet ja marginaaliin joutuneet ihmiset mukaan. Aktiivinen osallistuminen ei siten saa tarkoittaa sellaista sitoutumisen vaatimusta, että se sulkee pois ihmisiä, jotka eivät välttämättä usko omiin voimavaroihinsa ja mahdollisuuksiinsa sitoutua. Toisin kuin vaikeuksien keskellä elävältä asiakkaalta, ammattilaisilta ja esihenkilöiltä voidaan kuitenkin odottaa sitoutumista.

Yhteiskehittämisen periaate on, että siihen osallistutaan tasaveroisina. Tämä tarkoittaa, että vaikka asiakas, ammattilainen ja esihenkilöt katsovat asiaa erilaisista kokemusnäkökulmista, heidän näkemyksiään pidetään yhtä tärkeinä. Esihenkilöiden, ammattilaisten ja asiakkaiden erilaisen kokemustiedon takia yhteiskehittäminen ei aina ole ongelmaton: esiin voi nousta puolin ja toisin ennakkoluuloja, jotka vaativat yhteistä työstämistä.

Yhteiskehittäminen lisää ammattilaisten osallisuutta omassa työssään, sillä he saavat tilaisuuden oppia asiakkailtaan asioita, joita ei esimerkiksi vastaanottotilanteissa tule esiin. Yhteiskehittäminen voikin siten tarjota jatkuvan oppimisen alustan ja mahdollisuuden kehittyä ammattilaisena. Tällöin yhteiskehittäminen voi lisätä myös työhyvinvointia.

Yhteiskehittäminen lisää asiakkaiden osallisuutta omassa elämässä, kun he saavat olla rakentamassa omista kiinnostuksistaan ja tarpeistaan lähteviä muutos- tai kuntoutumisprosesseja.

Osallisuus vaikuttamisen prosesseissa

Yhteiskehittämisessä tavoitellaan aikaisempaa parempia palveluja. Sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalityön kohdalla tämä tarkoittaa muun muassa seuraavien pullonkaulojen poistamista: Miten saadaan palvelujen piiriin sellaiset ihmiset, jotka haluavat palvelua, mutta eivät osaa tai uskalla hakeutua niihin? Miten saadaan motivoitua ihminen palvelujen, esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen, asiakkaaksi? Miten tunnistetaan sellaiset tarpeet, joista ei ole vielä tietoa, ja järjestetään sellaiset palvelut, joita ei vielä ole olemassa? Miten palvelut saadaan vastaamaan paremmin asiakkaiden tarpeisiin?

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Yhteiskehittäminen lisää niin asiakkaan kuin ammattilaisen osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa, koska hän saa äänensä ja kokemuksensa kuuluviin palveluja ja niihin liittyviä prosesseja kehitettäessä. Tämä voi olla erityisen tärkeää tilanteissa, joissa ihmisen arkielämän sosiaalinen tila on kapeutunut ja yhteydet erilaisiin palveluihin vastaavasti lisääntyneet. Yhteiskehittäminen tarjoaa tällöin tilaisuuden toimijuudelle, joka ei ole sidottu palvelujen kohteena olemiseen, vaan jossa voi myös itse vaikuttaa asiakkuuteen perustuvan kokemuksen kautta.

Yhteiskehittämisessä voidaan hyödyntää useita erilaisia edustuksellisia alustoja, kuten kokemusasiantuntijuutta, kehittäjäasiakkuutta, fokusryhmiä ja asiakasraatia. Lisäksi näillä alustoilla voidaan käyttää kehittämistä tukevia menetelmiä, kuten luovia toimintoja ja muuta toiminnallisuutta. Edustuksellisten alustojen lisäksi on hyvä kehittää myös vähemmän edustuksellisia menetelmiä: Miten saada juurrutettua sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalityön käytännöksi esimerkiksi se, että asiakkailla olisi mahdollisuus vastaanottotilanteissa, kuntoutuksessa tai ryhmätoiminnassa esittää kehittämisajatuksensa niin, että ne kirjattaisiin muistiin ja käsiteltäisiin edustuksellisissa yhteiskehittämisen ryhmissä ja kunnan päättävissä elimissä?

Yhteiskehittämisen prosessissa on muistettava, että ammattilaisilla ja esihenkilöillä on usein asiakkaita paremmat valmiudet käyttää kehittämistyössä tyypillistä kieltä. On oltava tarkkana, ettei tämä muodostu yhteiskehittämisen esteeksi. Asiakkailta on ideoita ja ajatuksia, joita he eivät sanoita puheessaan kehittämisen kielelle. Siksi on tärkeää, että yhteiskehittämisen prosesseihin kuuluu ihmisiä, jotka osaavat yhtäältä kättilöidä sanoittamattomia ideoita ja toisaalta tulkita niitä kehittämisen kielelle.

Yhteiskehittäminen on hyvä ottaa toimintatavaksi jo alusta alkaen, kun esimerkiksi uutta palvelua aletaan kehittää. Tämä tarkoittaa, että myös tavoitteista ja odotetuista tuloksista käydään keskustelua yhteiskehittämisen alustoilla. Tällainen edesauttaa sitä, että vaikuttamisella voi olla tosiasiallisia tuloksia. Tuloksista tulee viestiä kehittämiseen osallistuneille asiakkaille.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalityö ovat yhteisin varoin kustannettuja palveluita tai toimintoja, jolloin ne lasketaan yhteiseksi hyväksi. Tutkimukset kertovat, että suuri joukko pitkään työttömänä olleita tai työkyvyttömyyseläkkeellä olevista kokee merkityksettömyyttä elämässään eivätkä he koe voivansa panostaa yhteiseen hyvään. **Yhteiskehittämisen prosesseissa näin kokevat ihmiset saavat mahdollisuuden panostaa yhteiseen hyvään ja olla rakentamassa aikaisempaa parempia palveluita kokemuksiansa avulla.**

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Suositus

Yhteiskehittämisen malli lisää sekä ammattilaisten että asiakkaiden osallisuutta monella ulottuvuudella. Yhteiskehittämisen onnistuminen edellyttää, että ammattilaiset ja esihenkilöt sitoutuvat siihen. Asiakkaille yhteiskehittäminen on pidettävä mahdollisimman kynnyksettömänä. Yhteiskehittämistä voidaan käyttää palvelun tarpeita kartoitettaessa, suunniteltaessa, järjestettäessä ja tuottaessa, mutta suositeltavinta on hyödyntää sitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Mallin arviointi: toimintamalli lupaavana käytäntönä

Yhteiskehittämisen mallia on kehitetty ympäri maailman pitkään. Tässä esitellyssä yhteiskehittämisen mallissa on hyödynnetty sekä kansainvälistä että kotimaista tutkimus- ja kehittämistietoa, jotta yhteiskehittäminen on saatu mallinnettua sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalityön ympäristöihin sopivaksi.

Yhteiskehittämiselle on kysyntää. Se ilmenee pääasiallisesti tarpeena saada järjestettyä ja tuotettua aikaisempaa paremmin tarpeisiin vastaavia palveluita. Yhteiskehittämisen prosesseja käynnistetään ja kehitetään pääsääntöisesti hankevoimin. Tähän liittyykin keskeisin tehtävä yhteiskehittämisen tulevaisuuden kannalta: Yhteiskehittämisen prosessit on saatava luontaiseksi osaksi palvelujen tarpeen kartoittamista, suunnittelua, järjestämistä ja tuottamista kuntiin sekä sosiaali- ja terveystarpeista vastaaville alueille. Tämä edellyttää, että ammattilaisten ja asiakkaiden lisäksi yhteiskehittämiseen sitoutuvat esihenkilöt ja johtajat.

Yhteiskehittämisen idea on siirrettävissä toimintaympäristöstä toiseen. Jokaisella toimintaympäristöllä on kuitenkin oma toimintakulttuurinsa, mikä pitää ottaa huomioon yhteiskehittämistä valmisteltaessa. Samoin toimintaympäristöjen toimijat voivat olla erilaisia. Myös tämä pitää ottaa huomioon ja varmistaa, että kaikenlaiset äänet ovat edustettuna. Tässä esitellyssä yhteiskehittämisen prosessissa on otettu huomioon se, että sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä asioivissa on tavallista enemmän syrjään vetäytyviä ja marginaaliin joutuneita.

Lopuksi

Yhteiskehittäminen on sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalityössä nopeasti leviävä toimintatapa. Juurtumisen haasteena on saada se osaksi pysyviä palvelurakenteita.

Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke SOSKU päättyi joulukuussa 2018.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

